

مطبعة دار الفکر للطباعة والنشر

اخلاق الحق

والذبح عن ملذات الجسد

ترجم من قبل العلامة آية الله شمس الدين الخراساني
في الامم المتحدة الإسلامية، مودودييت او بريلوسيت، دعتا كند
الوساطة في الشرح كي ليكل شوي كتاب

مؤلف

الشيخ الخراساني رحمه الله تعالى

مترجم

الشيخ الخراساني رحمه الله تعالى

حنفی شافعی

بسم اللہ الرحمن الرحیم

کفایت دینی کتب خانہ

کفایت اللہ اپنے صدیق

وائس لیپ گروپ ٹیلی گرام چینل
اس گروپ میں کتابیں اہل السنۃ والجماعت، حنفی، شافعی، مالکی،
حنبلی، دیوبند، علماء حق کے عقائد کے مطابق ہوں گی مختلف
زبانوں میں اسلامی کتابیں پشتو عربی اردو فارسی جیسے تفسیریں،
فتاویٰ درسی کتب خارجی کتب و غیرہ۔

کفایت اللہ اپنے صدیق

حنبلی مالکی

+923052488551
+923247442395

easypaisa
بہترین قیمت پر

WhatsApp Telegram

مکمل شده

من یرد الله به خیراً یفقهه فی الدین. [الحديث]

د پلچرخي په صليبي زندان کې د اهل سنت والجماعت
او د لامذهبو (جعلي اهل حديثو، مماتيانو بريلويان او مودوديانو،) دعقايدو او د مسائلو په
تشریح کې ليکل شوی کتاب

إحسان قاق الحق

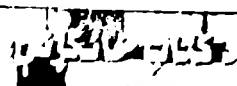
في الدفع عن المذهب الحق

مؤلف:

الشيخ ابو ابراهيم رحيم الله الحقاني الافغاني

کاتب: مولوي هدايت الله (بدر)

پنځم ټوک

د کتاب نوم:	احقاق الحق في الدفع عن المذهب الحق
ليکوال:	الشيخ ابو ابراهيم رحيم الله الحقاني النجرهاري
زيار او تصحيح:	الشيخ الشهيد مولانا عبد السلام الحقاني النجرهاري
اول چاپ:	۲۰۱۴ م کال
دويم چاپ:	۲۰۱۵ م کال
پنجم چاپ:	۲۰۱۹ م کال
لسم چاپ:	۲۰۲۰ م کال
تعداد:	۱۱۰۰ ټوکه
کمپوز او بنياست:	مولوي هدايت الله همت بدر، حافظ حمزة مجاهد

جميع الحقوق محفوظة

د ترلاسه کيدو ځايونه:

اهل سنت والجماعت العالمي اداره

مسؤل: م بدر

د اړيکو شمېرې: ۰۳۴۸۴۳۱۹۵۴۱-۰۳۴۷۰۰۵۰۹۰۴

الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ (الحديث)

فسق یزید

مکتبہ اسلامیہ دارالعلوم دیوبند

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فسق یزید

الحمد لله وحده والصلوة والسلام علي من لا نبي بعده.

محترم و مسلمانانو! لکه څرنگه چې د اهل سنت و الجماعت پدې باندې پوره یقین او ایمان دی چې لکه څرنگه چې زموږ پیغمبر محمد ﷺ د ټولو پیغمبرانو څخه بهتر دی نو همدارنگه د اهل سنت و الجماعت په دې باندې هم پوره یقین او ایمان دی چې زموږ د پیغمبر ﷺ صحابه کرام ﷺ د نورو پیغمبرانو د صحابه وو څخه بهتر دي، زموږ د پیغمبر ﷺ ازواج مطهرات د نورو پیغمبرانو د ازواجو څخه بهتر دي، په اهل بیتو کې یو حضرت امام حسین ﷺ دی، د حضرت امام حسین ﷺ فضایل په مختلفو الفاظو باندې په احادیثو کې راغلي دي. مثلاً: الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ دا حدیث تقریباً د اتو صحابه وو څخه روایت دی:

۱- حضرت ابوسعید خدری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.	مسند احمد
۲- حضرت عمر فاروق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.	طبرانی فی الکبیر.
۳- حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.	طبرانی فی الکبیر.
۴- حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.	طبرانی فی الکبیر.
۵- حضرت ابوهریرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.	طبرانی فی الکبیر.
۶- حضرت اسامه بن زید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.	طبرانی فی الاوسط.
۷- حضرت براء بن عازب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.	طبرانی فی الاوسط.
۸- حضرت عبدالله بن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.	ابن عدی

همدارنگه رسول الله ﷺ فرمایي چې: الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ، وَأَبُوهُمَا خَيْرُ مِنْهُمَا. دا حدیث تقریباً د څلورو صحابه وو څخه روایت شوی دی.

۱- حضرت ابن عمر <small>رضی اللہ عنہما</small>	ابن ماجہ، مستدرک
۲- حضرت مالک بن حویرث <small>رضی اللہ عنہ</small>	طبرانی فی الکبیر
۳- حضرت قرة بن ایاس <small>رضی اللہ عنہ</small>	طبرانی فی الکبیر
۴- حضرت ابن مسعود <small>رضی اللہ عنہ</small>	مستدرک

ہمدارنگہ رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی چہ: الْحَسَنُ وَالْحُسَيْنُ سَيِّدَا شَبَابِ أَهْلِ الْجَنَّةِ إِلَّا ابْنَتِي الْخَالَةَ عِيسَى بِنَ مَرْيَمَ وَيَحْيَى بْنَ زَكَرِيَّا وَفَاطِمَةُ سَيِّدَةُ نِسَاءِ أَهْلِ الْجَنَّةِ إِلَّا مَا كَانَ مِنْ مَرْيَمَ بِنْتِ عِمْرَانَ.
 داحديث تقريباً ددريو صحابه وو ثخه روايت شوي دي:

۱- حضرت ابوسعید خدری <small>رضی اللہ عنہ</small>	مسند احمد، صحيح ابن حبان، مسند ابی یعلیٰ
۲- حضرت حذیفہ <small>رضی اللہ عنہ</small>	مجمع الزوائد
۳- حضرت امام حسین <small>رضی اللہ عنہ</small>	مجمع الزوائد

پہ دي کي بعضی احاديث صحيح او بعضی حسن، او بعضی دضعیف پہ مرتبہ کي دي، حافظ سیوطی رحمۃ اللہ علیہ ددي حدیثونو مضمون تہ متواتر ویلي دي، ہمدارنگہ پہ نور و احادیثو کی دحضرت امام حسین رضی اللہ عنہ فضایل پہ مختلفو مضمونونو سرہ بیان شوي دي.

ددي عظیم صحابی دشہادت واقعہ دومرہ دردناکہ دہ چي ددي پہ اوریدلو باندی یواخی مسلمان نہ بلکي غیر مسلمان ئی چي واوري ہم دریبری، لکن نن سبا پہ مسلمانانو کي یوہ دخوار جو دلہ داسي ہم را پیدا شوی دہ چي هغوي دي مظلوم شهید او دده فدائي ملگرو تہ ملامتہ وائي او ددوی پہ خلاف ددوي دقاتل (یزید) مدح کوي، داسی مسلمانان بہ ثرنگہ دحضرت امام حسین رضی اللہ عنہ پہ سرداری کي دحشر پہ انتظار وي؟ ددوي حشر بہ دالْمَرْءُ مَعَ مَنْ أَحَبَّ مطابق۔ دیزید او دیزیدیانو سرہ وي.

افراط و تفريط

یومہ دلہ دروافضو دہ، چي دا عملی یزیدیان دي او بلہ دلہ دروافض پلوو دہ، چي دوي زبانی یزیدیان دي. پہ خولہ باندی یزید تہ کافر وایي لکن اعمال دیزید پہ شان کوي، یزید شراب خورو دوي ہم شراب خوري، یزید دبیت اللہ شریف غلاف و سوزولو او پہ بیت اللہ شریف باندی یي دہغه وخت توپونہ (پہ منجنیق کی تیگی) وورولي اوروافضو ہم لہ زمانہ مخکي دبیت اللہ شریف سرہ ہمداسي

و کربل، اور و افض پلوه خلک پہ ژبه دیزید مدحی کوی اودیزید او در و افضو پہ دغی مشترکو اعمالو باندی دغی رضا اظهار کوی.

پہ دے رسالہ کی بہ دلائل و حقائق پہ توفیق باندی ددی یزیدیانو خارجیت پہ لنہ و الفاظو کی الم شرح کرو، ددی رسالی مضامین بہ پہ یو ولسو (۱۱) عناوینو کی را خلاصہ کرو.

(۱) دحضرت امام حسین علیہ السلام اجمالی تعارف...

(۲) مختصر سوال و جواب...

(۳) دیزید نام نہاد حکومت او ددہ ظلمونہ...

(۴) دیزید پہ خلاف دحضرت امام حسین علیہ السلام خروج.

(۵) دحضرت امام حسین علیہ السلام شہادت...

(۶) دحضرت امام حسین علیہ السلام دقاتلانو انجام...

(۷) دیزید پہ فسق باندی اتفاق...

(۸) پہ یزید باندی دلعن پہ بارہ کی درے قولونہ...

(۹) دیزید پہ تکفیر او عدم تکفیر کی اختلاف.

(۱۰) دامارۃ الصبیان دحدیث تشریح...

(۱۱) دمغفور لہم دحدیث تشریح...

دحضرت حسین علیہ السلام اجمالی تعارف

حضرت امام حسین علیہ السلام پہ خلورم کال دہجرت باندی دشعبان پہ میاشت کی پیدا شو، کلہ چی نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ددہ د ولادت مبارک شخہ خبر شو نو تشریف ئی را ورو، پہ غور کی ئی ورتہ دتوحید الہی اواز پوکرو، بیائی دنوم پہ بارہ کی پوہنستہ وکرہ چاورتہ ووی چی نوم مو ورباندی (حرب) ایبسی دی، د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دانوم خوہن نہ شو، نو دانوم ئی ورتہ پہ حسین باندی بدل کرو.

د رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ورسرہ دیرہ زیاتہ مینہ و، اکثر وخت بہ ددی دوارو ورونو دلیدلو لپارہ دبی بی فاطمہ علیہا السلام کورتنہ ورتللو لکن پہ اووہ کلنی کی ترینہ دنیکہ دشفقت سوری اوچت شو.

د حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ د خلافت په زمانه کی بالغ شوی نه وو، د حضرت عمر فاروق رضی اللہ عنہ د خلافت په اخرو کلونو کی دشعور عمر ته رسیدلی وو، د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د خلافت په زمانه کی پوره ځوان وو او د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د خلافت په زمانه کی ئی په سنه (۳۰هـ) کی د طبرستان په معرکه کی شرکت وکړو، بیاچی کله د باغیانو له طرفه حضرت عثمان رضی اللہ عنہ محاصره شو، نو حضرت علی رضی اللہ عنہ دا دواړه ورونه د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د حفاظت لپاره مامور کړل، باغیانو چی کله د دروازی له طرفه لاره پیدا نکړه نو د دیوال د شاله لارې پټ ورغلل او حضرت عثمان رضی اللہ عنہ ئی شهید کړو، کله چی حضرت علی رضی اللہ عنہ د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د شهادت څخه خبر شونو دخپلو دواړو زامنو سره ئی تشدد وکړو، چی ستاسو په موجوده کی کی څرنگه باغیانو حضرت عثمان رضی اللہ عنہ شهید کړو؟

په سنه (۴۰هـ) د هجرت کې چی کله په حضرت علی رضی اللہ عنہ باندې قاتلانه حمله وشوه او حالات ډیر نازک شول نو حضرت علی رضی اللہ عنہ خپل دواړه ځامن راوغوښتل او مفید نصیحتونه ئی ورته وکړل، بیا د پلار د شفقت د سوري څخه هم محروم شول.

بیا د حضرت امیر معاویه رضی اللہ عنہ په زمانه کی په سنه (۴۹هـ) کی د حضرت امام حسن رضی اللہ عنہ کورودانې (جعه) حضرت امام حسن رضی اللہ عنہ ته زهر ورکړل، چی ددې په نتیجه کی د مشرور سوري هم ترینه اوچت شو.

بیا په سنه (۶۱هـ) د محرم په میاشت کی شهید شو.

سوال: آیا حضرت امام حسین رضی اللہ عنہ ته سید الشهداء ویلی شو؟

جواب: مولنا اشرف علی تهانوی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چی سید الشهداء لفظ لقب نه دی بلکه صفت دی، لهذا د حضرت حمزه رضی اللہ عنہ څخه ماسوی بل چاته هم د سید الشهداء د لفظ استعمال جایز دی، لکه په یو حدیث کی حضرت جعفر بن ابی طالب رضی اللہ عنہ ته هم سید الشهداء ویلی شوي دي، کنز العمال: ج: ۷/ ص: ۲۸).

د حضرت حسین رضی اللہ عنہ د شهادت وړاندوینه

(۱) قَالَتْ ام الْفَضْلِ بِنْتُ الْحَارِثِ قَدْ خَلْتُ يَوْمًا إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَوَضَعْتُهُ فِي حِجْرِهِ، ثُمَّ حَانَتْ مِنِّي الْيَفَاقَةُ، فَإِذَا عَيْنَا رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُهْرِيقَانِ مِنَ الدَّمُوعِ، قَالَتْ: فَقُلْتُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، يَا أَبِي أَنْتَ وَأُمِّي مَا لَكَ؟ قَالَ: أَتَانِي جَبْرِيلُ عَلَيْهِ الصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ، فَأَخْبَرَنِي أَنَّ

أَمَّتِي سَتَقْتُلُ ابْنِي هَذَا فَقُلْتُ : هَذَا ؟ فَقَالَ : نَعَمْ ، وَأَتَانِي بِثُرَيَّةٍ مِنْ ثُرَيَّةِ حَمْرَاءَ . [مظاہر حق : ج ۵/ ص ۳۷۳ و المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم : ۴۸۱۸ و قال هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ الشَّيْخَيْنِ ، وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ . و رواه السيوطي في الخصائص الكبرى في باب إخباره {صلى الله عليه وسلم} بالشهادة لثابت بن قيس بن شماس).

حضرت ام الفضل بنت الحارث رضی اللہ عنہا فرمائی چی یو ورخ می حضرت امام حسین رضی اللہ عنہ نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم تہ ورورلو او دنی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم پہ غیرہ مبارکہ کی می کینودلو یا زما بل طرفتہ مخ شو، نوچی بیرتہ متوجہ شوم در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم د سترگو خنخہ اوبنکی روانی وې. ماورته وویل چی یا رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم ! زما مور اوپلاردی درخنخہ قربان شی ولی ژاپی؟

نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم و فرماییل چی اوس راتہ حضرت جبرئیل علیہ السلام راغلو او خبرئی راتہ راکړو چی زما امت به په نيزدې وخت کې زما دا ځوی قتل کړي، ماورته وویل چی دا ځوی؟ نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم راتہ وویل چی هو همدا ځوی به می قتل کړي، بلکې حضرت جبرئیل علیہ السلام دهغې ځمکې خاوره هم ماته راوړه په کومه ځمکه کې به چی داشهیدیری او هغه خاوره سره وه.

عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ : رَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِيمَا يَرَى النَّائِمُ نِصْفَ النَّهَارِ أَشْعَثَ أَغْبَرًا ، مَعَهُ قَارُورَةٌ فِيهَا دَمٌ ، فَقُلْتُ : يَا نَبِيَّ اللَّهِ ، مَا هَذَا ؟ قَالَ : هَذَا دَمُ الْحُسَيْنِ وَأَصْحَابِهِ لَمْ أَزَلْ أَلْقِظُهُمْ مِنْذُ الْيَوْمِ قَالَ : وَأُحْصِي ذَلِكَ الْيَوْمَ فَوَجَدُوهُ قُتِلَ ذَلِكَ الْيَوْمَ . (مظاہر حق : ج ۵) ص ۳۷۳ و المستدرک علی الصحیحین للحاکم رقم : ۸۲۰۱ و قال هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحٌ عَلَى شَرْطِ مُسْلِمٍ ، وَلَمْ يُخَرِّجَاهُ و قال الذهبي في التلخيص : على شرط مسلم و رواه الإمام أحمد بن حنبل في مسنده رقم : ۲۵۵۳ و قال شعيب الأرناؤوط : إسناده قوي على شرط مسلم و رواه البيهقي في المعجم الكبير رقم : ۱۲۶۶۶ و رواه الإمام أحمد بن حنبل في فضائل الصحابة رقم : ۱۳۸۹).

حضرت عبد الله بن عباس رضی اللہ عنہ فرمائی چی یو ورخ می په غرمه کې نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم په داسې حال کې په خوب کې ولیدلو چی بربرسری وو او په گردونو ککړوو او په لاس کې ئی یو بوتل وو، په هغې کې وینه وه، نو ماورته وویل چی یا رسول الله! زما مور اوپلاردی ستاخنخہ قربان شی داڅه شی دی؟

نبی اکرم ﷺ راتہ وویل چی داد حضرت امام حسین ﷺ او دده د ملگرو وینه ده، دسهر خخه ئی تراوسه پورې د حضرت امام حسین ﷺ د شهادت گاه خخه را ټولوم.

حضرت عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہ فرمایي چی کله چی زه دخوب خخه را بیدار شوم نودا وخت مې د خان سره یاد وساتلو، بیا چی د حضرت امام حسین ﷺ د شهادت خبر راغلو نو بالکل په هغه وخت شهید شوی وو په کوم وخت کې چی ما خوب لیدلی وو.

سوال: آیا د حضرت امام حسین ﷺ سره د (علیه السلام) لفظ استعمالول جایز دي؟

جواب: (۱) د علماوو په دې کی اختلاف دی چی د انبیاءو و خخه علاوه دبل چا لپاره د صلوٰۃ او د سلام الفاظو استعمال جایز دی او که نه؟ جمهور علماء فرمائی چی د دې الفاظو استعمال تر انبیاءو پورې خاص دی.

علامه طیبی رحمه الله فرمائی چی د انبیاءو و خخه ماسوی دبل چا لپاره خلاف الأولى دی، بعضی علماو ورته مکروه او حرام هم ویلي دي، لکن صحیح خبره داده چی د غیر نبی لپاره ابتداءً د صلوٰۃ او د سلام استعمال مکروه تنزیهی دی ځکه چی د بدعتیانو شعار دی او د انبیاءو سره یو ځای جایز دی، مثلاً چی داسی ووائی چی صلی الله علی محمد و علی آله واصحابه وسلم. [مظاهر حق: ج/۱/ ص/۵۹۶].

قاری محمد طیب رحمه الله فرمایي: د حضرت امام حسین ﷺ په باره کی د علیه السلام د لفظ په استعمال کی اصلي شی فتوی ده، په فتوی باندې شرعی مسئله را معلومیری چی جایز دی او که نه؟ لکن د دې سره یو بل شی هم شته چی عرف عام دی، عرف هم په شریعت کی د حجت مرتبه لري، لهذا په عرف کی د علیه السلام لفظ د نبی لپاره استعمالیږي.

او د صحابی لپاره درضی الله عنه لفظ استعمالیږي، د علماو د امت لپاره او د صلحاو لپاره درحمت الله علیه لفظ استعمالیږي، نو زما په خیال د عرف رعایت بهتر دی، البته بعضی خلک د محبت د غلبې له وجې د اهل بیتو لپاره د علیه السلام لفظ استعمالوي، لکه څرنگه چی زموږ د بعضی اکابر په تحریراتو کی هم لیدل کیږي، نو دا به صرف د جایز په مرتبه کې وي او یا به په غلبه الحال باندی ورحمل وي نو د عرف رعایت اولی دی

شهادت د حسین ﷺ: ص: (۲۹۳) محمد طیب مهتم دارالعلوم دیوبند هند،

سوال: آیا حضرت حسین ﷺ ته د امام د لفظ استعمالول صحیح دي؟

جواب: دامام معنی پیشوا او مقتدا ده، نواهل سنت والجماعت په دې معنی باندې ټولو صحابه و و عليه السلام بلکې بعضی تابعینو وغیره و و ته هم امامان وایي، لکن دا خبره په یاد لرئ چې د شیعه گانو په نیزباندې دامام معنی ده عالم الغیب او معصوم عن الخطاء، په دې معنی هیڅ صحابی وغیره ته امام ویل صحیح نه دي، نو د حسنینو عليهم السلام د نومونو سره دامام د لفظ په استعمالولو کې چونکې د شیعه گانو د معنی ابهام دی له دې وجې د دې استعمال څخه احتراز پکار دی خیرالفتاوی: ج: (۱) ص: (۱۴۰) مفتیان خیرالمدارس.

لکن د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله په عبارتو کې ورته بیا دامام لفظ استعمال شوی دی، دده په اقتداء کې به مونږ هم ورسره په بعضو ځایونو کې دامام لفظ استعمالوو په معنی دپیشوا او د مقتداء.

مختصر سوال او جواب

اول سوال: د یزید د مسئلې په راپورته کولو کې څه فایده ده؟ یزید که هر څرنگه وي زموږ څخه بیا هم ښه دی.

جواب: همیشه مسئله هغه څوک راپورته کوي چې نوی اختلاف شروع کوي، څوک چې دفاع کوي هغه ته د مسئلې د راپورته کولو نسبت غلط دی، مثلاً غیر مقلدین او مماتیان نوي نوي اختلافات راپیدا کوي، نو په غیر مقلدینو او مماتیانو باندې رد کول د مسئلې راپورته کول نه وي.

پاتې شوه دا خبره چې یزید زموږ څخه ښه دی، نو دا صحیح خبره نده، د یزید یوه گناه چې د حضرت حسین عليه السلام قتلول دي د ټولو مسلمانانو په گناه باندې حاوي ده.

دوهم سوال: یزید ته فاسق ویل د شیعه گانو پیروي ده؟

جواب: یزید ته فاسق ویل د اهل سنت والجماعت پیروي ده، لکه څرنگه چې د راروان کتاب د مطالعې څخه معلومېږي، د روافضو پیروي نه ده ځکه چې روافض خو یزید ته کافروایي.

دریم سوال: یزید تابعي دی او تابعي ته فاسق ویل نه دي جایز؟

جواب: یزید تابعي نه دی، ځکه چې تابعي خو هغه څوک وي چې صحابه ئی لیدلي وي او دهغوي اتباع او پیروي یې کړي وي او یزید خو د صحابه و اتباع او پیروي نه ده کړی، بلکه صحابه عليهم السلام اود دوي اولادونه ئی په ډیرې بیدردۍ سره شهیدان کړل.

خلورم سوال: یزید ته فاسق و یل د حضرت امیر معاویه رضی اللہ عنہ په خلاف باندی خلکو ته جرئت

ورکول دي.

جواب: د اهل سنت والجماعت مسلک د اعتدال دی، روافض د یزید سره د حضرت امیر

معاویه رضی اللہ عنہ پسې هم بد او رد وائی او خوارج د حضرت امیر معاویه رضی اللہ عنہ د صفائی سره د یزید صفائی هم کوی، لکن اهل سنت یزید ته فاسق وائی او د حضرت امیر معاویه رضی اللہ عنہ د صفائی بیانوي.

پنجم سوال: یزید په خیر القرون کی تیر شوی دی او نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم د خیر القرون صفت کړیدی، نو د

دیو بند علماء څرنگه ورته فاسق وائی؟

جواب: مخکی مونږ وویل چی تابعی دی ته وائی چی د صحابه و دلیدلو سره سره ئی د صحابه وو

پیروي کړي وي او یزید نه یواځی دا چی د صحابه وو پیروي ئی نه ده کړی، بلکه صحابه وو او د صحابه وو بچی ئی شهیدان کړي دي.

اوپاتې شوه دا خبره چی نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم د خیر القرون صفت کړی دی نو دا دا کثر په اعتبار سره دی.

شاولی الله ﷻ فرمائی چی: ولا یمن تفضیل کل احد من القرن الفاضل علی کل احد من القرن

المفضول کیف ومن القرون الفاضلة اتفاقاً من هو منافق او فاسق ومنها الحجاج ویزید بن معاویه رضی اللہ عنہ.

[حجة الله البالغه: ص / ۲۱۵ / مبحث الفتن]. نو وروسته به ته ولولی چی یزید ته اول نبی

اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ظالم او قاتل ویلي دي، بیا ورته صحابه وو ویلي دي او بیا ورته د امت اسلافو ویلي دي، د

دیو بند د علماوو فیصله بعینه د نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم او د صحابه وو او د امت د اسلافو فیصله ده.

شپږم سوال: یزیدیان اکثره دا اعتراض کوي چی د حضرت حسین رضی الله عنه او حضرت عبد

الله بن زبیر رضی الله عنه څخه ما سوی نورو ټولو صحابه وو د یزید خلافت منلی وو؟

جواب: یزیدیان دې د حوالې سره دیو یو صحابي بیعت ثابت کړي.

۲- جواب: کو مو صحابه وو چی بیعت کړی وو هغوي ولې بیرته فسخ کړو؟

۳- چې ټولو صحابه وو بیعت کړی وو نو یزید بیا د حری په واقعہ کې ولې په مدینه منوره کې په

زرگونو قتلونه وکړل او ولې یې په مکہ مکرمه د حملې لپاره لشکر ولیږلو؟

اووم سوال: عبد الله بن عمر رضی الله عنهما د یزید سره بیعت وکړو او فرمایل یې چې: انا قد بايعنا هذ الرجل على بيع الله ورسوله الخ (صحيح البخارى كتاب الفتن، باب اذا قال عند قوم شيئا ثم خرج فقال بخلاف)

جواب ۱- د عبد الله بن عمر رضی الله عنه سره دا ثارت دفتنې ویره وه په رضا او رغبت سره یې بیعت نه وو کړی له همدې وجې یې د یزید ولې عهدې په وخت کې بیعت ونکړو (البدایه والنهایه ج ۸ ص ۱۵۱) بلکې د امیر معاویه رضی الله عنه د وفات څخه وروسته یې بیعت وکړو او بیا یې هم په تیزی سره بیعت نه دی کړی بلکې فرمایل به یې چې: اذا بايع الناس فلم يبق غيري بايعت وكانوا يتخوفونه (البدایه والنهایه ج ۸ ص ۱۴۸)

۲- جواب: د عبد الله بن عمر رضی الله عنه د بیعت څخه دا نتیجه اخستل غلط دي چې یزید صلاح او عادل وو بلکې د عبد الله بن عمر رضی الله عنه بیعت په خپل اجتهاد باندې پدې حدیث بنا وو چې امام که ظالم هم وو نو د تفرقي څخه د بچ کولو لپاره یې اطاعت کوي.

د یزید نام نهاد حکومت اودده ظلمونه

ددې مضمون په تفصیل کې به دخپلو جملو په ځای اکثر دخپلو اکابرو تحریرات رانقل کړو، ددې تحریراتو څخه به داصل واقعي ټول جزئیات رابنکاره شي، ان شاء الله تعالی.

د حضرت امیر معاویه رضی الله عنه وفات اود یزید په تخت باندې کیناستل

د رجب په میاشت کې حضرت امیر معاویه رضی الله عنه په سنه (۶۰هـ) کې وفات شو، ددې څخه وروسته یزید په تخت باندې کیناستلو.

مولنا قاسم نانوتوی رحمته الله

مولنا قاسم نانوتوی رحمته الله فرمائی چې:

از اول ولی عهدی یزید بحث می‌کنیم بعد از آن در شهادت حضرت سید الشهداء علیه و علی آباءه السلام حرف می‌زنیم، تا وقتی که حضرت امیر معاویه رضی الله عنه یزید پلیرت را ولی عهد خود کردند فاسق معلن نبود اگر چیزی کرده باشد در پرده کرده باشد، که حضرت امیر معاویه رضی الله عنه را از آن خبر نبود، علاوه بر این حسن تدبیر در جهاد آنچه که از مشهور شد مشهور است، مکتوب القاسمی. (اول دیزید د

ولي عهدی ٲخه بحث کوم، ددې ٲخه وروسته دسید الشہداء علیہ وعلی آباءہ السلام پہ شہادت باندی بحث کوم پہ کوم وخت کې چی حضرت امیر معاویہ ؓ یزید پلٲت خپل ولیعهد مقرر کړو، نوپه هغه وخت کې یزید علانیہ فاسق نه وو که کوم کارئی کړی وي نوپه پرده کی به ئی کړی وي چی حضرت امیر معاویہ ؓ به ورباندې خبر نه وو، علاوه لاد اچی په جہاد کی د یزید حسن تدبیر مشہور وو.

شیخ الاسلام مفتی محمد تقی العثماني رحمہ اللہ

د علماء و و راجع قول دادی چی ولیعهدی دیو تجویز حیثیت لري، بیا د خلیفہ د وفات ٲخه وروسته د امت د اهل الحل والعقد اختیار دی چی ولیعهد خلیفہ جوړوي او که د مشورې ٲخه وروسته کوم بل یو خلیفہ جوړوي، لہذا د حضرت امیر معاویہ ؓ د وفات ٲخه وروسته د یزید خلافت تر هغه وخته پورې نه منعقد کیدلو تر کومه پورې چی د امت اهل حل او عقد منظوری نه وه ورکړې. حضرت امیر معاویہ ؓ اور تاریخی حقایق: ص: (۱۱۱)

مفتی شفیع رحمہ اللہ

د حضرت عثمان ؓ د شہادت ٲخه وروسته چی کله د خلافت سلسلہ حضرت امیر معاویہ ؓ ته ورسیدله نوپه حکومت کی د خلافت راشدہ هغه مثالی رنگ نه وو پاتی کوم چی د خلفاء راشدینو حکومت ته حاصل وو، خلکو به حضرت امیر معاویہ ؓ ته مشورہ ورکوله چی ډیره سخته دفتنو زمانہ ده، نو تاسو دخپل ٲان ٲخه وروسته ٲه انتظام وکړئ چی په مسلمانانو کی بیا توره راونه وزي او اسلامي خلافت د ٲوٲه ٲوٲه کیدلو ٲخه بچ شي، د حالاتو د تقاضی سره تراوسه پورې کومه غیر معقول او غیر شرعي کار هم نه ووشوی، لکن ددې سره یې دخپل ٲوی یزید نوم هم دراروان خلافت لپاره پیش کړی وو، دکوفې ٲخه ٲلو یبنت مسلمانان راتلل او یار الیرل کیدل چی حضرت امیر معاویہ ؓ ته درخواست وکړي چی ستاسو ٲخه وروسته ستاد ٲوی یزید ٲخه بل زیات ٲوک دملکی سیاست په چارو کی ماہر په نظر نه راځي له دې وجی دده لپاره د خلافت بیعت واخلئ، په ابتداء کی حضرت امیر معاویہ ؓ یو ٲه نا ٲه متردد وو، دخپلو خاصو ملگرو سره ئی مشورہ وکړه، په دوي کې اختلافات وو چا د موافقت او چا د مخالفت رایہ ورکوله، په دغه وخت کی د یزید فسق او فجور هم ښکاره نه وو آخرئی ارادہ وکړه چی د یزید لپاره بیعت واخلی. شہید کربلا: ص: (۱۲) از مفتی شفیع رحمہ اللہ.

داهل سنت والجماعت په نیزد خلافت مسئله

په مسلمانانو باندی د خلیفه انتخاب واجب دی او د دې انتخاب به د مسلمانانو جماعت کوي، د خلیفه څخه بغیر د ځمکې نظام نه چلیږي، صحابه کرام رضی الله عنهم په دې باندې ښه پوهیدل، د رسول الله صلی الله علیه و آله د دفن څخه مخکې یې د خلافت مسئله جوړه کړه، چې خلافت نه وي نو د مسلمانانو دا اختلافاتو ختمول نه دی ممکن، لیکن په نصوصو کې د کوم شخص په نوم باندې تصریح نه شته بلکې د مسلمانانو جماعت ته د دې انتخاب حواله دی. [مسلم: ج: (۲) ص: (۲۷۳)].

په اسلام کی دیزید بیعت حادثه

اوازه داسی خپره شوه چی دشام، د عراق، د کوفې او دبصرې خلک دیزید په بیعت باندی متفق شول، مفتی شفیع رحمته الله علیه فرمائی چی: په شام او په عراق کی دانه وه معلومه چی کم قسم خلکو دیزید بیعت اوازه خپره کړه او دې خبرې ته یې شهرت ورکړو، چی دشام، عراق، د کوفې او بصرې خلک دیزید په بیعت باندې متفق شوي دي. [شهید کربلا: ص (۱۱۳) از مفتی شفیع رحمته الله علیه].

ددې څخه وروسته حضرت امیر معاویه رضی الله عنه د مکې او د مدینې امیر د دې کار لپاره وگمارلو چی د خلکو څخه دیزید لپاره بیعت واخلي، د مدینې منورې عامل مروان وو، مروان خلکو ته تقریر وکړو چی امیر المؤمنین حضرت امیر معاویه رضی الله عنه د ابوبکر صدیق رضی الله عنه او د عمر فاروق رضی الله عنه دستو مطابق غواړي چی د خپل ځان څخه بعد دیزید د خلافت لپاره بیعت واخلي، نو په دغه وخت کې حضرت عبدالرحمن بن ابی بکر صدیق رضی الله عنه ورپورته شو، او ورته ویفرماییل چی دا خبره غلطه ده د حضرت ابوبکر صدیق او د عمر فاروق رضی الله عنه طریقه دانه ده، بلکه دا د قیصر او د کسری طریقه ده، حضرت ابوبکر صدیق او عمر فاروق رضی الله عنه خپلو اولادونو ته خلافت نه دی نقل کړی اونه ئی خپلو قومیانو او خپلوانو ته نقل کړی دی. شهید کربلا: ص: (۱۴) از مفتی شفیع رحمته الله علیه.

د مدینې د خلکو نظر دا وو چی د خلافت لپاره ډیر اهل حضرت حسین رضی الله عنه دی، لیکن بیا هم د مدینې خلک منتظروو، چی حضرت حسین بن علی رضی الله عنه حضرت عبداللہ بن عمر فاروق رضی الله عنه، حضرت عبدالرحمن بن ابی بکر صدیق رضی الله عنه، حضرت عبداللہ بن زبیر رضی الله عنه او حضرت عبداللہ بن عباس رضی الله عنه څخه کوی؟

ددغو جلیل القدر و صحابه و و نظردا و و چی اول خود کتاب او دست په رڼا کې اسلامي خلافت د نبوت خلافت دی چی میراث په کی نه چلیږي او دوهم د یزید ذاتي حالت هم د دې اجازه نه ورکوي چی د ټول اسلامي مملکت خلیفه شي، لهدا دې صحابه و و و د دې تجویز مخالفت و کړو چی د دوي اکثریت تر آخره پورې په مخالفت باندې کلک ولاړ و و چی د دې په نتیجه کی په مکه مکرمه، مدینه منوره، کوفه او کربلا کې د قتل عام واقعات پېښ شول. [شهید کربلا: ص: ۱۴].

کله چی حضرت امیر معاویه رضی الله عنه خبر شو چی په مکه مکرمه او مدینه منوره کی جلیل القدر صحابه کرام رضی الله عنهم د یزید سره بیعت کولو ته نه دي تیار، نو په سنه (۵۱هـ) کی یې پخپله د حجاز سفر وکړو، مدینې منورې ته لاړو او د دغو صحابه و و رضی الله عنهم سره یې نرمې او گرمې خبرې وکړې لکن بیا هم دا صحابه پخپل مخالفت باندې ښکاره او کلک ولاړ و و. [شهید کربلا: ص: ۱۵].

ددې څخه وروسته حضرت امیر معاویه رضی الله عنه حضرت عایشې رضی الله عنها ته ورغلو او شکایت ئی ورته وکړو چی دا صحابه کرام رضی الله عنهم زما مخالفت کوي، حضرت عایشې رضی الله عنها ورته نصیحت وکړو چی ما اوریدلي دي چی ته د دوي سره جبر او زور کوی او د قتل اخطارونه ورته ورکوی، حضرت امیر معاویه رضی الله عنه ورته وفرمایل چی ما داسی نه دي کړي، دا حضرات زما په نیزد احترام قابل دي، لکن د شام، عراق او د عامو اسلامي ښارونو خلک د یزید په بیعت باندې متفق شوي دي او د خلافت بیعت مکمل شوی دی او بیا هم د ايوغو حضرات مخالفت کوي نو اوس تا سو ووائی چی مسلمانان په یو کس باندې متفق شوي دي او بیعت مکمل شوی دی نو آیا زه اوس دا بیعت دمکملیدلو څخه ورسته پرېږدم؟

حضرت عایشې رضی الله عنها ورته وفرمایل چی هغه ستارایه او ستا خوښه ده، لکن زه درته وایم چی د دې حضراتو سره تشدد ونه کړی، په احترام او په رفیق ورسره گفتگو کوه، حضرت امیر معاویه رضی الله عنه د حضرت عایشې رضی الله عنها سره وعده وکړه. ابن کثیر.

کله چی حضرت امیر معاویه رضی الله عنه په مدینه منوره کی و و، نو د حضرت حسین رضی الله عنه او د حضرت عبدالله بن زبیر رضی الله عنه گمان دا و و، چی مونږ مجبور ولی شو، له دې وجې دخپل اهل او عیال سره مکې مکرمې ته لاړل، حضرت عبدالله بن زبیر رضی الله عنه او حضرت عبدالرحمن بن ابی بکر صدیق رضی الله عنه حج ته تللي و و. [شهید کربلا: ص: (۱۵) از مفتی شفیع رحمته الله].

ددې څخه وروسته حضرت امیر معاویه رضی اللہ عنہ د حج لپاره مکې مکر مې ته لاړو هلته یې اول حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہ راوغوښتلو او ورته ویفرمایل چې ای عبداللہ بن عمر! ددې لپاره چې زما څخه وروسته د مسلمانانو ژوند بې امیره نه وي او د مسلمانانو په مابین کې ګډوډي رانشي زه د یزید لپاره بیعت اخلم نو زه تعجب کوم چې تاسو ولې بیعت نه کوئ؟ لدې وجې زه تاته خبرداری درکوم چې جوړنظم مه خرابوه او فساد مه جوړه. شهید کربلا: ص: (۱۶) از مفتی شفیع رحمۃ اللہ علیہ. حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہ د الله جل جلالہ د حمد او ثنا څخه وروسته وفرمایل چې ستا څخه مخکې هم خلفاء تیر شوي دي او هغوي هم ځامن لرل، ستا ځوی دهغوي څخه بهتر نه دی لکن هغوي دخپلو ځامنو لپاره هغه رایه نه ده قایمه کړې کومه چې تا دخپل ځوی لپاره قایمه کړه، ستا څخه مخکینو خلفاوو د مسلمانانو اجتماعي فایدې په نظر کې نیولې وي، بیایې ورته وویل چې تاسو ما د مسلمانانو په مابین کې د انتشار څخه ډاروئ خو دا واوره چې زه به هیڅکله هم د مسلمانانو په مابین کې د انتشار سبب نه شم زه د مسلمانانو یو فردیم مسلمانان چې په هره لاره باندې ځي زه هم په هغه لاره باندې ورسره ځم.

ددې څخه وروسته حضرت امیر معاویه رضی اللہ عنہ د حضرت عبدالرحمن بن ابی بکر صدیق رضی اللہ عنہ سره د یزید په باره کې خبرې وکړې، حضرت عبدالرحمن بن ابی بکر صدیق رضی اللہ عنہ په ډیر شدت سره انکار وکړو، بیائی حضرت عبداللہ بن زبیر رضی اللہ عنہ راوغوښتلو هغه هم سخت انکار وکړو. شهید کربلا: ص: (۱۶) از مفتی شفیع رحمۃ اللہ علیہ.

له دې څخه وروسته حضرت امام حسین رضی اللہ عنہ او حضرت عبداللہ بن زبیر رضی اللہ عنہ پخپله په اجتماعي طریقہ باندې حضرت امیر معاویه رضی اللہ عنہ ته ورغلل او ورته ئی وویل چې تاته هیڅکله دانه ده مناسبه چې دخپل ځوی یزید لپاره دیعت په اخستلو باندې ټینگار وکړې، مونږ تاته درې تجویزه پیش کوو، کوم چې ستا څخه دمخکینو سنت دي.

اول: یا هغه کار وکړه کوم چې نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم کړی وو، چې دخپل ځان څخه وروسته ئی دکوم معین شخص تعین ونه کړو، بلکی خبره ئی د مسلمانانو مشورې ته پریښوده.

وهم: یا هغه کار وکړه کوم چې حضرت ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ وکړو چې نه ئی خپل ځوی وټاکلو او نه ئی خپل کوم خپلوان وټاکلو، بلکی یو داسې کس یې منتخب کړو، چې په هغه باندې د ټولو مسلمانانو اتفاق وو.

دویم: یا هغه کار و کره کوم چی حضرت عمر فاروق رضی الله عنه وکړو چی دخلافت کارئی دخپل ځان څخه وروسته شپږو باتجربه دیندارو کسانو ته حواله کړو، ددې څخه بغیر مونږ دبل کوم څلورم صورت منلو ته تیار نه یو، لکن حضرت امیر معاویه رضی الله عنه په خپله رایه باندی کلک وو او فرمایل به ئی چی اوس دیزید لپاره بیعت مکمل شوی دی لهذا تا سوته اوس دده سره مخالفت کول نه دي جایز. [شهید کربلا: ص: ۱۷].

دیزید حکومت په کومه طریقه باندی بناوو؟

مخکې دخلیفه دټاکلو لپاره درې طریقی بیانې شوې، ددې څخه وروسته یوه څلورمه طریقه هم شته او هغه داچی کوم سړی پخپل زور باندې ځان قدرت ته ورسوي، چې ده ته سلطان متغلب وایي، سلطان متغلب تر هغه وخته پورې قابل د اطاعت وي ترڅو پورې یې چې دشریعت په احکامو کې تقصیر نه وي کړي، (معالم العرفان فی دروس القرآن: ص: ۱۵۱) صوفی عبد الحمید سواتی).

دیزید حکومت په دې څلورمه طریقه باندې مبنی وو، چی هغه هم لاتراوسه پورې غلبه نه وه حاصله کړی ځکه چی کله چی حضرت امیر معاویه رضی الله عنه وفات شو، نو دیزید سره په بیعت کولو باندې د مشرانو صحابه وو رضی الله عنه اتفاق نه و وراغلی، پایه نورو الفاظو باندې ووايه چی دیزید سره په بیعت کولو باندې اجتماع نه وه. او مخکې بیان شوه چې سلطان متغلب په هغه وخت کې قابل د اطاعت وي چی دشریعت د احکامو په تنفیذ کې سستی نه کوي او ددې بالعکس یزید دشریعت حدود تر پېښو لاندې کړي وو، مثلاً مونږ ئی نه کولو، شراب ئی خوړل. همدارنگه ئی لاغلبه هم نه وه حاصله کړی، لهذا یزید د اطاعت قابل نه وو.

مفتي محمد تقی عثمانی رحمته الله علیه فرمایي: کله چی حضرت امیر معاویه رضی الله عنه وفات شو نو حضرت امام حسین رضی الله عنه ولیدل چی د حجاز د اهل حل و عقد اکابرو د عبد الله بن عمر رضی الله عنه په شمول لاتراوسه پورې دیزید حکومت نه دي منلي، بل طرفته د عراق څخه د خطونو انبار را روان وو چی زموږ امام نه شته، موږ لاتراوسه پورې دیزید سره بیعت نه دی کړی، په دې حالاتو کی د حضرت حسین رضی الله عنه موقف دا وو چی یواځې د شام دخلکو بیعت په ټول امت باندې لازم ندی، لهذا دیزید خلافت لاتراوسه پورې نه دی منعقد شوی او ددې باوجود په ټول عالم اسلام باندې په زور سره د تسلط کوشش کوي، نو دده حیثیت دیو متغلب سلطان دی چې غلبه غواړي لکن تراوسه پورې یې غلبه نه وي حاصله کړي، نو په دې حالت کې حضرت حسین رضی الله عنه دده سره مخالفت کول خپل فرض گڼل، او د همدې وجې حضرت حسین رضی الله عنه دټولو څخه مخکې د حالاتو د تحقیق لپاره

مسلم بن عقیل کوفی ته ولیرلو، نو کوفی ته دده سفر د فقهی نقطې له نظره بغاوت نه وو، بلکه دیو متغلب سلطان د مخنیوي لپاره وو، ځکه چې یزید تر اوسه پورې په ټول عالم اسلام باندې قابض شوی نه وو، چې د سلطان متغلب په حیثیت سره قابل د اطاعت شی نو د حضرت حسین علیه السلام په نظر کې تر اوسه پورې ددې مخنیوی ممکن وو. [حضرت امیر معاویه رضی الله عنه اور تاریخی حقایق: ۱۱۱].

د حضرت امیر معاویه رضی الله عنه د وفات څخه وروسته د یزید حالت

مولنا قاسم نانوتوی رحمته الله علیه فرمائی:

پس از انتقال او یزید پای خود از شکم برآورد، و دل بکام و دست بجام سپرد، اعلان فسق نمود، و ترک صلوة داد، بحکم بعضی مقدمات سابقه قابل عزل گردیدی، و این قسم تحول احوال گفته آمده ام ممکن است محال نیست، مگر درین وقت رائی اهل رایه و تدبیر مختلف افتاد، کسی را که اندیشه فتنه و فساد غالب افتاد، ناچار دست به بیعتش بکشد، و احتراز عن المعصية شرط اتباع معروف در میان نهاد، و آن را که بوعده یک جماعت کثیره مثلاً امید غلبه و رجاء شوکت بنشر آمد حسب الله برخاست و تهیه کارزار خاست پس هر چه حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنه و امثال او شان کزدند بجا کردند و آنچه حضرت سید الشهداء رضی الله عنه نموده عین حق و صواب نمودند، بناءً این اختلاف بر اختلاف در جواز آن مگر انجام کار بوجه نقض عهد کوفیان تدبیر حضرت سید الشهداء رضی الله عنه بر نشانه نشست و روز عاشوری قیامت قبل از قیامت در میدان کربلا برخاست. [مکتوب قاسمی ص ۴۰].

د حضرت امیر معاویه رضی الله عنه د وفات څخه وروسته د یزید حالت بدل شو پېښې یې د گیلې څخه را ویستلې زړه یې نفسی خواش او لاسونه یې شرابو ته و سپارل، په ښکاره باندې یې فسق شروع کړو، مونځ یې پرېښودلو د بعضي مخکنیو تمهیدونو په بنیاد باندې د عزل قابل شو او د یزید د حالاتو دا قسم تبدیلی محاله نه ده، بلکه ممکنه ده، لکن په دغه وخت کې د پوهو خلکو رایې مختلفې شوې بعضو ته دا اندېښنه پیدا شوه چې ډیره فتنه او فساد به راپیداشی نو هغوي د مجبوریت څخه د بیعت لاس وراوگد کړو او د گناه څخه د بچ کیدلو لپاره یې د اتباع د معروف شرط ولگولو، لکن کوم کس یعنی حضرت حسین رضی الله عنه ته چې د (کوفی دخلکو) غټ جماعت له طرفه (د بیعت او د یزید په خلاف جنگ) د وعدې په بناء باندې د کامیابی امید په نظر راتلو هغه د الله جل جلاله لپاره راپورته شو او د جنگ عزم یې

و کړو، کوم کار چی حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہ وکړو نو هم په خای کارئی وکړو او کوم کار چی د شهیدانو سردار حضرت حسین رضی اللہ عنہ وکړو نو هغه بالکل حق او صواب وو، ددې اختلاف بنیاد د غلبې او عدم غلبې دا اختلاف په بنیاد باندی وو، په دې باندې نه وو چی اصل فعل جایز دی او که نه دی جایز، لیکن په آخر کې د کوفیانو د وعده خلافی په نتیجه کې د حضرت حسین رضی اللہ عنہ تدبیر ناکام شو، د محرم په لسم تاریخی باندې د کربلا په میدان کې د قیامت تخته مخکې قیامت جوړ شو.

یزید چی کله په تخت باندی کیناستلو

یزید چی کله په تخت باندی کیناستلو، نودده لپاره د هر څه تخته مخکې مهمه دا وه چی د حضرت امام حسین رضی اللہ عنہ او د حضرت عبداللہ بن عمر رضی اللہ عنہ څخه بیعت واخلی، ځکه چی یو خودې دواړو د حضرت امیر معاویه رضی اللہ عنہ په مخکې د یزید سره بیعت کولو څخه سخت انکار کړی وو او د و هم یزید په دې خبره باندې پوهیدلو چی ددې دواړو څخه د خلافت د دعوی امکان دی او د دوی د خلافت د دعوی په وجه ټول حجاز او د عراق اکثره حصې د یزید په خلاف باندې را اوچتپړی، نو د یزید د خپل حکومت د بقاء او د تحفظ لپاره د دوی دواړو څخه د بیعت اخستل ضروري گڼل. سراج الصحابه: ج: (۴) ص: (۱۴۴).

لهذا یزید د مدینې منورې والی حضرت ولید بن عقبه رضی اللہ عنہ ته ولیکل چی: أَمَّا بَعْدُ فَعُدُّ حُسَيْنًا وَعَبْدَ اللَّهِ بن عمرو عبد الله بن الزبير رضی اللہ عنہ بِالْبَيْعَةِ أَخْذًا شَدِيدًا لَيْسَتْ فِيهِ رُحْصَةٌ حَتَّى يُبَايَعُوا وَالسَّلَامُ. [البداية والنهاية: ج: ۸ ص: ۱۴۹ - طبری: ج: ۴ ص: ۲۵۰] وابن اثیر: ج: (۲) ص: (۲۶۹).

حسین، عبداللہ بن عمر او عبداللہ بن زبیر د بیعت لپاره په سختی سره گرفتار کړه او تر څوئی چی بیعت نه وي کړی رخصت مه ورکوه، والسلام.

دوهم حکم ئی ورته داسی ولیرلو چی: علیک بالحسین بن علی وعبدالله بن زبیر فابعث اليهما الساعة فان بايعا والا فاضرب اعناقهما قبل ان يعلن الخبر

مخکې له دې چی د حضرت امیر معاویه رضی اللہ عنہ د وفات خبر اعلان شي حسین بن علی او عبداللہ بن زبیر را وغواړه که بیعت ئی وکړو خو دیره بنه ده او که نه نو سرونه ئی قلم کړه. [الاخبار الطول: ص: (۲۲۷) تجلیات صفدر: ج: ۱ ص: ۵۵۶]. چی کله د یزید دا حکم د مدینې منورې والی حضرت ولید بن عقبه رضی اللہ عنہ ته ورسیدلو نو حضرت ولید بن عقبه رضی اللہ عنہ ته ددې حکم عملي کول دیر مشکل شول،

نوخپل نایب مروان بن حکم یی را او غو بنتلو او مشوره ئی ورسره وکړه، مروان ډیر سخت مزاجه سپری وو، نو والي ته ئی وویل چی همدا ارس دواړه را وغواړه او دیزید لپاره ترینه دییعت مطالبه وکړه که بیعت ئی وکړو نو ډیره ښه ده او که نه د دواړو څخه سرونه غوڅ کړه او که داسی دی ونه کړل او دوی د حضرت امیر معاویه رضی الله عنه د وفات څخه خبر شول نو ممکنه ده چی هر یو په یو ځای کی دخلافت دعوه وکړي بیابه ډیر مشکل جوړ شي، سراج الصحابة: ج: (۴) ص: (۱۴۵) ..

ددې مشورې څخه وروسته حضرت ولید رضی الله عنه دا دواړه حضرات را وغو بنتل اول ئی د حضرت امیر معاویه رضی الله عنه د وفات څخه خبر کړل او یینایې ترینه دیزید لپاره دییعت مطالبه وکړه، ددې په اوریدلو سره حضرت حسین رضی الله عنه دا عذر پیش کړو چې ځما غونډې سپري ته دانه ډه مناسبه چی پټ په پټه بیعت وکړی، کله چی ته مسلمانان د عام بیعت لپاره را وغواړی نوز به هم راشم.

نو چی عامو مسلمانانو کوم صورت اختیار کړو نو ما ته به هم عذر نه وي، حضرت ولید بن عقبه رضی الله عنه نرم او خیر خواه سپری وو له دې وجې خوشحاله شو، نو مروان والي ته وویل چی: لا تخرجه حتی یبایع والا ضربت عنقه.

دوي مه پرېږده یادې بیعت وکړی او یائئ سرونه قلم کړ. بیا د حضرت حسین رضی الله عنه او د مروان په مابین کی تر څې خبرې تبادله شوې، حضرت ولید بن عقبه رضی الله عنه و فرمایل چی زما دی په الله جل جلاله باندی قسم وی چی که څوک ماته ټوله دنیا را کړي نو بیا به هم حضرت حسین رضی الله عنه قتل نه کړم، په الله جل جلاله می دی قسم وی چی د حضرت حسین رضی الله عنه د قاتل تله په سپکه وي. البدایة والنهاية: ج ۸ / ص: ۱۵۰ / طبری ص ۲۵۱ / والکامل لابن الاثیر ج ۲ / ص ۵۳۰).

په یو روایت کی راکړي چه کله چی حضرت ولید بن عقبه رضی الله عنه ته دیزید اول حکم را ورسیدلو نو حضرت ولید رضی الله عنه حضرت امام حسین رضی الله عنه، حضرت عبداللہ بن عمر رضی الله عنہما او حضرت عبداللہ بن زبیر رضی الله عنه را وغو بنتل او دیزید فرمان ئی ورته واورولو، نو دې حضراتو ورته و فرمایل چی ته خو پخپله هم صحابي یې ایاستا په نیز دیزید په شان فاسق او فاجر سپری د مسلمانانو بادشاه کیدی شي؟ حضرت ولید رضی الله عنه ورته و فرمایل چی نه شي کیدلی لکن ما تا سو مصلحتا خبر کړی (تقاریر جمعه ج ۱) ص: (۵۱۹).

دمروان شرارت

مروان پتہ پتہ د ولید بن عقبہ رضی اللہ عنہ اوددی صحابہ وو تہول جریان یزید تہ ولیرلو، یزید حضرت ولید بن عقبہ رضی اللہ عنہ پہ دی جرم باندی معزولہ کرو، چی ولی شی ددی صحابہ وو پہ وژلو کی تاخیر و کرو اودده پہ خای باندی شی مروان بن حکم دمدينی منورې والي مقرر کرو. د اصحابہ رضی اللہ عنہ د یزید او د مروان دلاسه متفرق شول، حضرت حسین رضی اللہ عنہ او حضرت عبداللہ بن زبیر رضی اللہ عنہ مکي مکرمي تہ لارل. [تقاریر جمعہ: ج/۱/ ص ۵۱۹].

مروان خوک وو؟

مروان بن حکم بن ابی العاص بن امیہ بن عبد شمس بن عبد مناف لأموي المدني، پہ دوهم کال د هجرت باندی زیږدلی دی، لیکن صحابیت شی نه دی ثابت، د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د خلافت پہ زمانه کی د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ کاتب او مشیرو او د حضرت امیر معاویہ رضی اللہ عنہ پہ زمانه کی خوخله دمدينی منورې والي پاتې شوی دی، د یزید د مرگ څخه وروسته تقریباً د امویانو دلاس څخه حکومت وتلی وو، عبید اللہ بن زیاد ورته دیعت داخستلو مشوره وکړه، بالاخره په سنه (۶۵هـ) کی خلیفه شو، لکن د خلافت موده یې شپږ میاشتې وه او د (۶۳) کالو په عمر باندی په سنه (۶۵هـ) کی وفات شو.

مروان د صحیح بخاری راوی دی، د قتل د مشورې په وجه ورته فاسق ویل کیدلی شي، لکن کافور ورته نشی ویل کیدلی، او د فاسق او د فاجر روایت د محدثینو په نیز باندی په دی شرط منلی شي چې دده روایت دده د فسق او د فجور او د بدعت په تائید کی نه وي، په شرح نخبه الفکر کی فرمایي چې: ثم البدعة اما ان تكون بمكفر كأن يعتقد ما يستلزم الكفر او بمفسق.

بیا فرمائی چې: الجمهور يقبل من لم يكن داعية الي البدعة. شرح نخبه الفکر: ص: (۹۰).

حافظ ابن حجر رحمته اللہ علیہ فرمائی چې امام بخاری رحمته اللہ علیہ د مروان بن حکم هغه روایات راخستی دي چې دده د امامت او د خلافت د کارونو د شروع کولو څخه مخکني دي. [هدی الساری مقدمة خیر الساری: ج/۱/ ص ۶۱۹].

دمدینې منورې دخلکو د یزید سره بیعت ماتول

امام بخاری رحمۃ اللہ علیہ ددې په باره کې فرمایې چې: لَمَّا خَلَعَ أَهْلُ الْمَدِينَةِ يَزِيدَ بَنَ مُعَاوِيَةَ. (بخاری: ج: (۲) ص: (۱۰۵۳)) کله چې د مدینې منورې خلکو د یزید سره بیعت مات کړو.

دابیعت اهل مدینه وو ولی مات کړو؟

نو دصحيح بخاري محشي ليکي چې: وكان السبب في خلعه ماذكره الطبري ان يزيد بن معاوية كان امر علي المدينة ابن عمه عثمان بن محمد بن سفيان فاوفد الى يزيد جماعة من اهل المدينة منهم عبدالله بن غسيل الملائكة وعبدالله بن عمرو المخزومي في آخرين فباكرهم واجازهم فرجعوا، فاظهروا عيبه وينسبوه الي شرب الخمر وغير ذلك ثم وثبوا على عثمان فاخرجوه وخلعوا يزيد بن معاوية (الي اخر القصة). (بخاری: ج: (۲) ص: (۱۰۵۳)) حاشیة نمبر (۷).

دیزید دییعت د ماتولو سبب طبري داسې بیان کړی دی، چې یزید بن معاویه خپل دتره خوی عثمان بن محمد بن سفيان د مدینې منورې حاکم مقرر کړو، بیا ده د مدینې دخلکو یو وفد یزید ته ولیږلو، چې په دوي کې عبدالله بن غسيل الملائكة او عبدالله بن عمر المخزومي رضی اللہ عنہ هم وو، یزید ددې وفد عزت او اکرام وکړو کله چې دا وفد بیرته مدینې منورې ته راغلو نو دیزید عیبونه یې افشاء کړل، یزید ته یې د شرابو دخوړلو وغیره کارونو نسبت وکړو، بیا یې عثمان باندې توپ کړو، د مدینې منورې څخه یې وشړلو او دیزید بیعت یې مات کړو.

دا وفد یزید ته دڅه لپاره وراستول شوی وو؟

حافظ ابن كثير رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چې وجه يې دا وه چې دمکې مکرمې خلکو به یزید ته په ښکاره فاسق ویلی، نو یزید د مدینې منورې خلک بیا بیا مجبورول چې په مکه مکرمه باندې حمله وکړي، نو د مدینې منورې خلکو ددې مسئلې دحل لپاره یزید ته یو وفد ورولیږلو، د وفد مشري حضرت عبدالله بن حنظلہ رضی اللہ عنہ او حضرت عبدالله بن مطيع رضی اللہ عنہ کوله، کله چې دا وفد بیرته مدینې منورې ته راغلو نو د مدینې منورې خلکو ته ئې خپله کارگزاري داسې بیان کړه چې:

قدمنا من عند رجل ليس له دين، يشرب الخمر وتغزف عنده القينات المغارف وان نشهدكم انا قد خلعناه فتابعهم الناس على خلعه. [البداية النهاية: ج: (۸) ص: (۲۱۸)] - تجليات صفدر: ج: ۱/

ص/۵۹۲]۔ یعنی یزیدیو بی دینہ سری دی، شراب خوردی او دمی گدوی تاسو شاہدان اوسئ چی مونو ددہ بیعت ختم کرو نو بیا خلکو (دیعت پہ ختمولو کی) ددوی پیروی وکړہ۔

کله چی یزید خبر شو نو حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چی: فبلغ ذالک یزید، فجہز الیہم جيشاً مع مسلم بن عقبہ المری وامرہ ان یدعوہم ثلاثاً فان رجعوا والافقاتلہم۔ فتح الباری: ج: (۱۳) ص: (۷۵) دارالریان قاہرہ۔ یزید چی خبر شو نود مسلم بن عقبہ پہ مشری کی ئی دم دینی منورې دخلکو پہ خلاف یولنکر راو لیرو او دې لسنکرتہ ئی حکم وکړو چی تردرې ورځو پوری (دیزید دیعت لپارہ) دعوت ورکړئ کہ دخپلی خبرې څخہ راوگرزیدل نو ډیرہ ښہ دہ او کہ نہ نو قتال ورسره وکړي۔

مسلم بن عقبہ دیزید پہ امر باندی راغلو، دم دینی منورې خلکو تہ یې وویل چی دیزید سرہ بیعت وکړئ دم دینی منورې صحابہ وو اوتا یی عنو انکار وکړو، بیا مسلم بن عقبہ پہ مدینہ منورہ کي درې ورځي قتل عام وکړو۔

حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چی: وأباح مسلم بن عقبہ المدینة ثلاثاً فقتل جماعة صبراً منهم معقل بن سنان ومحمد بن أبي الجهم بن حذيفة ويزيد بن عبد الله بن زمعة، (فتح الباری: ج: (۱۳) ص: (۷۵)۔

یعنی مسلم بن عقبہ تردرې ورځو پورې مدینہ منورہ مباحہ کړہ، ډیر خلک یې صبراً قتل کړل، چی پہ هغوي کی معقل بن سنان، محمد بن ابی الجهم بن حذیفہ او یزید بن عبد اللہ بن زمعہ هم وو۔

پہ بل روایت کی داسی راځي چی: وَمِنْ رِوَايَةِ عُرْوَةَ بْنِ الزُّبَيْرِ رضی اللہ عنہ قَالَ لَمَّا مَاتَ مُعَاوِيَةُ رضی اللہ عنہ أَظْهَرَ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ الزُّبَيْرِ رضی اللہ عنہ الْخِلَافَ عَلَى يَزِيدَ بْنِ مُعَاوِيَةَ فَوَجَّهَ يَزِيدُ مُسْلِمُ بْنُ عُقْبَةَ فِي جَيْشِ أَهْلِ الشَّامِ وَأَمَرَهُ أَنْ يَدْأَ بِقِتَالِ أَهْلِ الْمَدِينَةِ ثُمَّ سِيرَ إِلَى بَنِ الزُّبَيْرِ رضی اللہ عنہ بِمَكَّةَ قَالَ فَدَخَلَ مُسْلِمُ بْنُ عُقْبَةَ الْمَدِينَةَ وَبِهَا بَقَايَا مِنَ الصَّحَابَةِ فَأُتِرَفَ فِي الْقَتْلِ ثُمَّ سَارَ إِلَى مَكَّةَ فَمَاتَ فِي بَعْضِ الطَّرِيقِ۔ [فتح الباری: ج: (۱۳) ص: (۷۶) دارالریان قاہرہ]۔

کله چی حضرت امیر معاویہ رضی اللہ عنہ وفات شو، نو حضرت عبد اللہ بن زبیر رضی اللہ عنہ دیزید پہ خلاف راپورته شوی وو، نو یزید دمسلم بن عقبہ پہ مشری کی دشامیانو یولنکر راو لیرو او امر ئی ورته وکړو چی دجنگ شروع دم دینی منورې څخہ وکړي بیا د عبد اللہ بن زبیر رضی اللہ عنہ پسې مکي تہ ورشي، نومسلم بن

عقبہ مدینہ منورہ کی طرف راغلو پہ مدینہ منورہ کی پہ دغہ وخت کی صحابہ کرام رضی اللہ عنہم ہم وو، نو دلتہ ئی بنہ دیر قتل و کړو بیا مکہ مکرمہ ته روان شو پس په لاره کې مړ شو.

په یوروایت کی داسی راخی چی: وبطلت الجماعة من المسجد النبوی ﷺ ایاماً واختفت اهل المدينة ایاماً فلم یكون احداً دخول مسجدها حتی دخلته الکلاب والذباب وبالت علی المنبر. [الصواعق المحرقة: ص: (۲۲۲) تجلیات صفدر: ج/ ۱ / ص ۵۸۷]. په مسجد نبوی کې ترخو ورخو پوری جماعت نه کیدلو اهل مدینہ پټ شوی وو، هیڅوک مسجد ته نه راتلل، سپی او لیوان مسجد ته راتلل او په منبر باندی ئی متیاز کولی.

رسول الله ﷺ فرمائی چی: لا یکید اهل المدينة احد الا انما عکامینما عک الملح فی الماء. [متفق علیه]. څوک د اهل مدینہ ووسره دوکه کوي، نو هغه به داسی ویلي کیږي لکه مالګه چی په اوبو کې ویلي کیږي، لدې وجې د اسلام په تاریخ کې بدنام ترین شخص یزید وو، چې کله د مدینہ منورہ دخل کوي دو مړه یی عزتی وکړه نو الله ﷻ په یو مردار مرض باندې گرفتار کړو او مړ شو. [مظاہر حق / ج ۲ / ص ۷۵۵]. دې واقعې ته دحرې واقعہ وائی حره کانهې جنې ځمکې ته وائی مراد ترینه مدینہ ده. ددې واقعې په زمانه کې تردریو ورخو پورې په مسجد نبوی کې نه اذان کیدلو اونه جماعت، صرف حضرت سعید بن المسیب رضی اللہ عنہ په مسجد کی وو، حضرت سعید بن المسیب رضی اللہ عنہ فرمائی چی: اسمع اذاناً من قبل القبر الشریف. یعنی مابه در رسول الله ﷺ د قبر څخه اذان اوریدلو. [طبقات ابن سعد رضی اللہ عنہ / ج ۵ / ص ۱۳۲].

علامه سمهودي رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چی: وقصة سعید بن المسیب فی سماعه الاذان والاقامة من القبر الشریف ایام الحرة مشهورة. [وفاء الوفاء: ص: (۶۰۸) ج: (۲) طبع مصر]. دحرې په ورځو کې د نبی اکرم ﷺ د قبر څخه د حضرت سعید بن المسیب رضی اللہ عنہ د اذان اوریدل مشهور دي دا اذان به ئی هروخت اوریدلو ترڅو چی خلک بیرته راغلل. [خصایص کبری: ج ۲ / ص ۲۸۱ / زرقانی ج ۵ ص ۳۳۲ / والحادی للفتاوی ج ۲ / ص ۱۴۸].

وقعة الحرة المشهورة التي كانت تبید اهل المدينة عن اخرهم قتل فيها الجم الكثير من الصحابة والتابعين وقيل المقتول فيها من الصحابة ثلاثة منهم عبدالله بن حنظله ونهبت المدينة وافتض

فیہا الف عذراء ولم تقم الجماعة ولا الاذان في المسجد النبوی ﷺ مدة المقالة وهي ثلاثة ايام. [اشرف الادب شرح نفحة العرب: ص ۱۶۵]

دحری پہ واقعہ کی دم دینی منوری خلک دبیخ خنخہ تباه شول، دصحابہ وودھ، اود تابعینو یوغتہ تعداد پکی شہیدان شول او بعضی وائی چی صحابہ پکی درې کسان شہیدان شول، چی یو پکی حضرت عبد اللہ بن حنظلہ رضی اللہ عنہ و او مدینہ منورہ لوٹ شوہ، تردری ورخو پوری پہ مسجد نبوی کی اذان نہ کیدلو اود زرو باکرو بیانو سرہ پکی زنا وشوہ.

خرج جابر بن عبد الله في يوم من تلك الايام وهو عمي يمشي في بعض أزقة المدينة وصار يعثر في القتلي ويقول تعس من اخاف رسول الله ﷺ فقال له قايل من الجيش من اخاف رسول الله ﷺ؟ فقال سمعت رسول الله ﷺ يقول من اخاف اهل المدينة اخاف ما بين جنبي فحمل عليه جماعة من الجيش ليقتلوه فاجازه منهم مروان وادخله بيته قال السهيل وقتل في ذلك اليوم من وجوه المهاجرين والانصار الف وسبع مائة وقتل من اخلاط الناس عشرة آلاف سوى النساء والصبيان فقد ذكر ان امرأة من الانصار دخل عليها رجل من الجيش وهي ترضع صبيها وقد اخذها ما وجده عندها ثم قال لها هات الذهب والا قتلتك وقتلت ولدك فقال ويحك ان قتلته فابوه ابوكبشة صاحب رسول الله ﷺ وانا من النسوة اللاتي بايعن رسول الله ﷺ فاخذ الصبي من حجرها وثديها في فمه وضرب به الحائط حتي انتشر دماغه في الارض فما خرج من البيت حتي اسود نصف وجهه وصار مثله في الناس قال السهيلي واحسب هذه المرأة جدة للصبي لا اماله اذ بيع في العادة ان يباع امرأة وتكن يوم الحرة في سن من ترضع ولذا صغيرا لها ووقعة الحرة هذه من اعلام نبوته ففي الحديث ان عليه السلام وقف بهذه الحرة وقال ليقتلن بهذا المكان رجال هي خيار امتي بعد اصحابي. [اشرف الادب شرح نفحة العرب: ص ۱۶۶]

په دې ورخو کې یوه ورځ حضرت جابر رضی اللہ عنہ بهرته ووتلو، په سترگو معذور شوی وو، دم دینی منوری بعضې کوڅو کې تیریدلو، په مړو کې ئی پینښی نښتلی او فرمايل به ئی چی ذلیل او هلاک دی شی هغه څوک چی نبی اکرم ﷺ ئی وویرولو، نو دیزیدی لښکریو کس ورته وویل چی چا نبی اکرم ﷺ وویرولی دی؟ حضرت جابر رضی اللہ عنہ ورته وفرمایل چی ما د نبی اکرم ﷺ څخه اوریدلي دي چی چاچی اهل مدینہ منورہ ویرول نوزما داړخونو په مینځ کی (زړه) ئی وویرولو، ددې په اوریدلو سره د لښکریو ډلې په حضرت جابر رضی اللہ عنہ باندې حمله وکړه، لکن مروان ورته پناه ورکړه او خپل کورته ئی

بوتلو، سهیل فرمائی چی پہ دغه ورخو کي دماجرينو اود انصارو خخه مشران مشران خلک یوزرو اوہ سوه کسان شهیدان شول اود عامو خخه لس زره کسان شهیدان شول، داتعداد دبنخو اود ماشومانو خخه علاوہ دی ویل کیری چی یوزیدی یوکورته ورغلو، پہ هغه کورکي چه خخه ووتولئی لوټ کرل، داکور دیوې انصاری صحابی (رضی اللہ عنہ) وو، هغې خپل بچی ته تی ورکولو، نو دې یزیدی ورته وویل چی سره زر راوړه او که نه تا او بچی به دې دواړه قتل کړم، هغې بي بي ورته وویل چی که دا دې ووژولو نو دده پلار خو دبی اکرم (رضی اللہ عنہ) صحابی ابو کبشه (رضی اللہ عنہ) دی اوزه دهغو بیانو خخه یم چی دبی اکرم (رضی اللہ عنہ) سره ئی بیعت کړی دی، هغه یزیدی ددې دغیرې خخه بچی را واخستلو په دیوال باندې یې وویشتلو، چی ماغزه یې په دیوال باندې وشیندل شول، بیلا دکور خخه وتلی نه وو، چی نیم مخ یې تور شو اود خلکو لپاره عبرت شو، سهیل فرمایي چيې زما په خیال دابی بي ددې ماشوم نیا وه، خککه چې دحری واقعہ دبی اکرم (رضی اللہ عنہ) دزمانی خخه په دومره فاصله کی وه، چی دومره زنانه به ژوندی نه وه پاتې چې په دغه وخت کې یې دومره وړوکی ماشوم زیرولی وي، دحری واقعہ دبی اکرم (رضی اللہ عنہ) دبنو خخه یوه نښه وه، خککه چې یوه ورځ نبی اکرم (صلی اللہ علیہ وسلم) دحری په مقام کې ودریدلو او ویفرمایل چی په دې ځای کې به زما دامت خخه داسې خلک شهیدان شي چې هغوي به دصحابه وو خخه وروسته بهتر خلک وي.

آیا د یزید امارت اجماعی وو؟

مولنا قاسم نانوتوی (رحمۃ اللہ علیہ): باقماند که اومخالفت اجماع کرده اند جوابش اینست که اول اجماع مسلم نیست اگر باشد عدم مخالفت باشد باین همه اجماع بر عدم جواز خروج برفساق است معنی آن هرچه است عرض کرده شد از اجماع بر عدم جواز خروج بر نفس فسق لازم نمی آید که خصوصیات زایدہ مراتب این کلی مشکک نیز موجب خروج نتوان شد باین همه اجماع غیر مسلم و قتیکه حضرات حسنین (رضی اللہ عنہما) و عبدالله بن زبیر (رضی اللہ عنہ) و اهل مدینه منوره کاری کرده باشد مخالفت آن را مجمع علیه چگونه توان گفت و اگر بالفرض اجماع را تسلیم کنیم اجماع اگر منعقد گردیده بعد از امام حسین (رضی اللہ عنہ) منعقد گردید مخالفت این اجماع حضرت امام راجی مضر؟

غایة مافی الباب امام همام در زمان خود در یک مسئله مختلف فیها خطاء کردند و لا محذور فیہ چنانچه عرض کرده شده (مکتوب قاسمی)

پاتی شوه دا خبره چی حضرت امام حسین علیه السلام چی دیزید مخالفت وکړو، نو دائی دا جماع مخالفت وکړو، نو ددې جواب دادی چې اول خو مونږ دا اجماع نه منو، که کوم کار شوی وي نو هغه (د صحابه وو) عدم مخالفت دی، ددې باوجود د فاسق په خلاف چی په نه راپورته کیدلو اجماع ده نو دهغې معنی بله ده لکه مخکی چی بیان شوه، د نفس فسق په خلاف باندې د خروج څخه دا نه لازمیږي چې ددې کلي مشکک درجات او خصوصیات زایده هم د خروج موجب نه دي ددې ټولو خبرو باوجود اجماع مسلمه نه ده، کوم کار چې حسنینو علیهم السلام او حضرت عبداللہ بن زبیر رضی اللہ عنہ کړی وي نو ددې کار څخه مخالفت ته به څرنگه منجم علیه وویلی شي؟ او که اجماع و منو نو بیا که اجماع منعقد شوي هم وي نو حضرت امام حسین علیه السلام د شهادت څخه وروسته به منعقد شوی وي چې ددې (مؤخری) اجماع څخه مخالفت حضرت امام حسین علیه السلام ته ضرر نه رسوي، غایه مافی الباب حضرت امام حسین علیه السلام به په خپله زمانه کې په یوه اختلافي اجتهاد دي مسئله کې خطاء شوي وي، چی په دی کی هیڅ حرج نه شته، لکه څرنگه چې ما مخکی عرض کړیدی.

مولنا قاسم نانوتوی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چی: اکنون وقت آنست که عبارت نووی در این باره نقل کرده شود

تا تفصیل اجمال و تصریق این مقال بدست آید امام النووی گوید:

وَأَجْمَعَ أَهْلُ السُّنَّةِ أَنَّهُ لَا يَنْعَزِلُ السُّلْطَانُ بِالْفِسْقِ وَأَمَّا الْوَجْهُ الْمَذْكُورُ فِي كُتُبِ الْفُقَهَاءِ لِبَعْضِ أَصْحَابِنَا أَنَّهُ يَنْعَزِلُ وَحَكِيَ عَنِ الْمُعْزَلَةِ أَيْضًا فَعَلَّطَ مِنْ قَابِلِهِ مُخَالَفَ لِلْإِجْمَاعِ قَالَ الْعُلَمَاءُ وَسَبَبُ عَدَمِ انْعِزَالِهِ وَتَحْرِيمِ الْخُرُوجِ عَلَيْهِ مَا يَكْتَسِبُ عَلَى ذَلِكَ مِنَ الْفِتَنِ وَإِرَاقَةِ الدِّمَاءِ وَقَسَادِ ذَاتِ الْبَيْنِ فَتَكُونُ الْمَفْسَدَةُ فِي عَزْلِهِ أَكْثَرَ مِنْهَا فِي بَقَائِهِ، قَالَ الْقَاضِي عِيَّاضُ رحمۃ اللہ علیہ: أَجْمَعَ الْعُلَمَاءُ عَلَى أَنَّ الْإِمَامَةَ لَا تَنْعَقِدُ لِلْكَافِرِ وَعَلَى أَنَّهُ لَوْ طَرَأَ عَلَيْهِ الْكُفْرُ انْعَزَلَ قَالَ وَكَذَلِكَ تَرَكَ إِقَامَةَ الصَّلَاةِ وَالِدُعَاءَ إِلَيْهَا قَالَ وَكَذَلِكَ عِنْدَ جُمْهُورِهِمُ الْبِدْعَةُ قَالَ وَقَالَ بَعْضُ الْبَصَرِيِّينَ تَنْعَقِدُ لَهُ وَكُتِبَ لَهُ لِأَنَّهُ مُتَأَوَّلٌ قَالَ الْقَاضِي فَلَوْ طَرَأَ عَلَيْهِ كُفْرٌ وَتَغْيِيرٌ لِلشَّرْعِ أَوْ بِدْعَةٌ خَرَجَ عَنْ حُكْمِ الْوِلَايَةِ وَسَقَطَتْ طَاعَتُهُ وَوَجَبَ عَلَى الْمُسْلِمِينَ الْقِيَامُ عَلَيْهِ وَخَلْعُهُ وَنَصَبُ إِمَامٍ عَادِلٍ إِنْ أَمَكْنَهُمْ ذَلِكَ فَإِنْ لَمْ يَقُمْ ذَلِكَ إِلَّا بِطَائِفَةٍ وَجَبَ عَلَيْهِمُ الْقِيَامُ بِمُخْلَعِ الْكَافِرِ وَلَا يَجِبُ فِي الْمُبْتَدِعِ إِلَّا إِذَا ظَلَمُوا الْقُدْرَةَ عَلَيْهِ فَإِنْ تَحَقَّقُوا الْعَجْزَ لَمْ يَجِبِ الْقِيَامُ بِمُخْلَعِهَا وَجَبَ الْمُسْلِمُ عَنْ أَرْضِهِ إِلَى غَيْرِهَا وَيَقْرَأُ بِدِينِهِ قَالَ وَلَا تَنْعَقِدُ لِمَاسِقٍ ابْتِدَاعٌ فَلَوْ طَرَأَ عَلَى الْخُلَيْفَةِ فُسُقٌ قَالَ بَعْضُهُمْ يَجِبُ خَلْعُهُ إِلَّا أَنْ تَرْتَّبَ عَلَيْهِ فِتْنَةٌ وَحَرْبٌ وَقَالَ جَمَاهِيرُ أَهْلِ السُّنَّةِ مِنَ الْفُقَهَاءِ وَالْمُجَدِّثِينَ وَالْمُتَكَلِّمِينَ لَا يَنْعَزِلُ بِالْفِسْقِ وَالظُّلْمِ وَتَعْطِيلِ الْحَقُوقِ وَلَا يُخْلَعُ وَلَا يَجُوزُ الْخُرُوجُ عَلَيْهِ بِذَلِكَ بَلْ يَجِبُ عَظْمُهُ وَتَحْوِيلُهُ لِلْأَحَادِيثِ الْوَارِدَةِ فِي ذَلِكَ

قَالَ الْقَاضِي رَحِمَهُ اللَّهُ: وَقَدْ ادَّعى أَبُو بَكْرٍ بْنُ مُجَاهِدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ فِي هَذَا الْجَمَاعَةِ وَقَدْ رَدَّ عَلَيْهِ بَعْضُهُمْ هَذَا بِقِيَامِ الْحُسَيْنِ وَبِنِ الزُّبَيْرِ وَأَهْلِ الْمَدِينَةِ رَحِمَهُمُ اللَّهُ عَلَى بَنِي أُمَيَّةَ وَبِقِيَامِ جَمَاعَةٍ عَظِيمَةٍ مِنَ التَّابِعِينَ وَالصُّدُرِ الْأَوَّلِ عَلَى الْحَجَّاجِ مَعْرَبِ الْأَشْعَثِ وَتَأَوَّلَ هَذَا الْقَائِلُ قَوْلَهُ أَنْ لَا تُنَازِعَ الْأُمَرَاءُ هَلْ فِي أَيْمَةِ الْعَدْلِ وَحُجَّةِ الْجُمْهُورِ أَنَّ قِيَامَهُمْ عَلَى الْحَجَّاجِ لَيْسَ بِمُجَرَّدِ الْفُسْقِ بَلْ لِمَا غَيَّرَ مِنَ الشَّرْعِ وَظَاهَرَ مِنَ الْكُفْرِ قَالَ الْقَاضِي رَحِمَهُ اللَّهُ: وَقِيلَ إِنَّ هَذَا الْخِلَافَ كَانَ أَوَّلًا ثُمَّ حَصَلَ الْجَمَاعُ عَلَى مَنْعِ الْخُرُوجِ عَلَيْهِمْ وَاللَّهُ أَعْلَمُ. (شرح النووي للمسلم)

د اهل سنت والجماعت په دې خبره باندې اتفاق دی، چې بادشاه د فسق په وجه نه معزول کېږي او کوم قول چې د فقی په کتابونو کې بعضو ذکر کړی دی، چې بادشاه د فسق په وجه معزول کېږي او دا قول ئې د معتزله ووله طرفه بیان کړی دی، نودی قایل غلطی کړی ده، دا جماع څخه ئې مخالفت کړی دی. علما و فرمایلي دي چې د فاسق د عدم معزوله کیدلو وجه داده چې په دې کې فتنه او خونريزي جوړېږي او خپل منځي اختلافات جوړېږي له دې وجې دده په معزوله کولو کې په نظر سره دده په پاتې کیدلو کې فساد ږیردی، قاضي عیاض رَحِمَهُمُ اللَّهُ فرمایي چې د علماو په دې خبره باندې اجماع ده چې کافر امام نه شي جوړېدلی او په دې باندې هم اتفاق دی چې که په امام باندې کفر طاري شي، نو هم معزول کېږي، بیا قاضي عیاض رَحِمَهُمُ اللَّهُ فرمائی چې همدا (د کفر په وخت کې د عزل حکم) په هغه کې هم دی چه کله امام د مونځ پابندي او مونځ ته دعوت پرېږدي او د جمهور علماو په نیز باندې همدا حکم د ارتکاب د بدعت په وخت کې هم دی، لکن بعضی بصریان وائی چې د عارضی فسق او بدعت والا امامت منعقد کېږي او د همیشه لپاره پاتې کېږي، ځکه چې دا عارضی دی، قاضي عیاض رَحِمَهُمُ اللَّهُ فرمائی چې کله چې په امام باندې کفر طاري شي او یا په شریعت کې تبدیلی راولي او یا بدعت مرتکب شي نو بیا دا امامت د حکم څخه خارجېږي او دده اطاعت ساقطېږي او په مسلمانانو باندې دده په خلاف راپورته کیدل او دده د غاړې څخه د خلافت ایستل او د عادل امام مقررول که ممکنه وه ضروري دی، نو که دا واقع نه شو نو بیا هم په یوې ډلې باندې د کافر د ولایت ختمول واجب دي او د مبتدع نه دي واجب مگر دا چې کله د دوي د غلبې غالب گمان وي، او کله ئې چې یقین د مغلوبوالي وي نو بیا نه دی واجب، لکن مسلمانان به دده د ځمکې څخه بل ځای ته هجرت کوی او خپل دین به بچ کوي او د فاسق لپاره ابتداءً خلافت نه منعقد کېږي او که فسق ئې عارضی وو، نو بیا بعضو فرمایلي دي چې دده د خلافت ختمول واجب دي، که چیرته د فتنې او د جنگ راپارول نه وو، جمهور اهل سنت، فقهاء او محدثین او متکلمین فرمائی

چی ظالم، فاسق اود مسلمانانو د حقوقو معطل کونکی امام هم نه معزوله کیږی اودده په خلاف باندی قیام نه دی واجب بلکه نصیحت کول او ویرول ئی پکار دی قاضی عیاض رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چی ابوبکر بن مجاهد رحمۃ اللہ علیہ په دی باره کی دا جماع دعوه کړی ده اود حضرت امام حسین علیه السلام د حضرت ابن زبیر رضی اللہ عنہ اود مدینې منورې د خلکو په فعل باندی ئی استدلال کړی دی، چی د بنی امیه و په خلاف باندی راپورته شول همدارنگه یې د قرن اول دیو جماعت په فعل باندې استدلال کړی دی چی دا بنی الاشعث سره د حجاج په خلاف باندی راپورته شول اود دې قول والا د بنی اکرم علیهم السلام په دې حدیث کی هم تاویل کوي چی ان الا تنازع الامرا هله دوي وایي چی د دې څخه عادل امام مراد دی، لکن جمهور علماء فرمائی چی د حجاج په خلاف باندی قیام یواځې دده د فسق له وجی نه وو، بلکی له دې وجې څخه وو چی حجاج شریعت بدل کړی وو اود کفر مظاهره ئی کړی وه قاضی عیاض رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چی دا اختلاف په اول اول کی وویا وروسته د خروج په ممانعت باندی اجماع وشوه. (اتهی).

مولنا قاسم نانوتوی رحمۃ اللہ علیہ ددی عبارتو په تشریح کی فرمائی چی: پس از مطالعه این عبارت تصدیق اکثر مقدمات مذکوره حاصل مشود و بالجمله بر اصول اهل سنت حال یزید سابق متبدل شد نزد بعضی - کافر شد و نزد بعضی کفر او متحقق نشد اسلام سابق مخلوط بفسق لاحق شد اگر حضرت امام حسین علیه السلام کافرش پنداشتند در خروج بر او چه خطا کرد؟ امام احمد رحمۃ اللہ علیہ را همین رائی پسند خاطر افتاد مگر چنانکه ممکن است که کفر کسی نزدیکی کسی متحقق شود و نزد دیگران متحقق نشود همچنین خروج در حق این و آن مختلف خواهد بود و اتفاق در تکفیر، تفسیق، تعدیل و تخریج کسی از ضروریات دینی یا از بدیهات عقلی نیست که حاجت معذرت افتد و در صورت فسق آنچه پیش کرده ام یاد خواهد بود تا هم هیچ صعوبتی بر اهل سنت نیست، چه یزید آندرین صورت یا فاسق معین بود تارک صلوٰة و غیره یا مبتدع بود چه از روستائی نواصب است باین همه عموم خلافتش غیر مسلم، نظر بر این وجوه بیاد ملفظات سابقه در خروج بر او هیچ قباحتی نی و با این همه خروج بر همچنین کسانی تا حال نزد همه جایز، و اگر نزد همه نیست نزد بعضی جایز

چنانچه از مشاهدہ عبارت نووی رحمۃ اللہ علیہ واضح است در مسایل مختلفہ خلاف یکی مردیگران را موجب تفسیق اوشان را و بطلان اعمال او عند اللہ نمیتوان شد چنانچه دانستہ شد و اگر فرض کنیم بر عدم خواز خروج بر چنین کس اجماع است اجماع حادث است اجماع قدیم نیست تا بر اصول اہلسنت در شہادت امام ہمام ترددی را ہ یابد زیادہ از زیادہ اگر کسگوید این بگوید کہ حضرت امام در این مسئلہ خطاء کردند لیکن چہ حرج، المجتہد یخطی ویصیب الخ. (مکتوب قاسمی مطبوعہ ادارہ نشر و اشاعت ملتان) دمولنا قاسم نانوتوی رحمۃ اللہ علیہ دتشریح خلاصہ پہ خلورو جملو کی داسی دہ.

اول: یزید د امام احمد رحمۃ اللہ علیہ او د بعضی علما و پہ نیز باندی کافر شوی وو او کیدی شی چی د حضرت امام حسین علیہ السلام ہمدانظرو و او د کافر پہ خلاف باندی خروج واجب وی، لہذا حضرت امام حسین علیہ السلام پہ دے خروج کی پہ حق وو.

دوہم: د بعضو نورو پہ نیز باندی کافر نہ وو لکن د چاہہ نیز چی کافرو و، پہ ہغوی باندی ددی نورو سرہ موافقت لازم نہ وو، چی پہ حضرت امام حسین علیہ السلام باندی دا واجبہ کرو چی ولے دے ددی بلے دلے سرہ اتفاق نہ کولو؟

دریم: د یزید خلافت لاتر اوسہ پورے متحقق شوی نہ وو، عواموتہ اعتبار نہ شتہ او خواصو اکثر ورسرہ بیعت نہ وو کری، لہذا پہ حضرت امام حسین علیہ السلام باندی دا اعتراض نہ شی کیدلی چی د خلیفہ پہ خلاف ئی خروج کری وو.

خلورم: یزید ہنکارہ فاسق او دنواصبہ وو خنہ وو، نواصبہ ہغو خلکو تہ وائی چی حرامو شیانوتہ دخیلو نفسانی دلائلو پہ بنا باندی حلال وائی، یزید بہ ہم شراب خورل او حلال بہ ئی گنہل، او بعضی علماء فرمائی چی پہ ہغہ وخت کی اجماعاً د ہنکارہ فاسق پہ خلاف باندی قیام واجب وو او بعضی علماء فرمائی چی اجماعاً قیام نہ وو واجب، نو کہ اجماعاً نہ وی واجب بلکہ د بعضو پہ نیز باندی واجب وی او د بعضو نورو پہ نیز باندی نہ وی واجب. نویا د حضرت امام حسین علیہ السلام پہ نیز واجب وو، نو کہ پہ خپل اجتہاد کی حق تہ رسیدلی وی اللہ جل جلالہ بہ دودہ اجرہ

ورکړي او که خطا شوی وي نو الله جل جلاله به ورته یواجوړ ورکړي او بعضو نور علماء فرمائی چی د فاسق په خلاف په عدم قیام باندی اجماع ده لکن مونږ وایو چی بالفرض که دا اجماع منعقد نه شوي وي نو دا د حضرت امام حسین علیه السلام څخه متاخره اجماع ده، چی د حضرت امام حسین علیه السلام په خلاف باندی دلیل نه شي کیدلی.

قاری محمد طیب رحمته الله د دیوبند خلویست کلن مهمتم : دیزید خلافت اجماعي نه وو، ډیرو ډلو د هغه ابتداء څخه نه وو منلی چی په دوي کې حضرت امام حسین علیه السلام هم وو، له دې وجې په حضرت امام حسین علیه السلام باندی دیزید اطاعت نه وو واجب، چی د خروج او بغاوت سوال پیدا شي. (شہید کربلا ویزید ص: (۱۸۷) قاری محمد طیب)

حضرت شاه عبدالعزیز رحمته الله : د ظالم بادشاه په خلاف قیام په هغه وخت کی ناجایزوي چی ددې ظالم بادشاه تسلط کامل شوي وي او دده په تسلط کی دهیچا نزاع او مزاحمت نه وي او تراوسه پوری دمدينې منورې او مکې مکرمې خلک دیزید پلټت په تسلط باندې راضي نه وو او حضرت امام حسین علیه السلام، حضرت عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہ او حضرت عبداللہ بن زبیر رضی اللہ عنہ دیزید بیعت نه ووقبول کړی.

خلاصه د کلام دا چی حضرت امام حسین علیه السلام ددې لپاره دیزید په خلاف قیام وکړو چی دیزید تسلط دفع کړی دا غرض ئی نه وو چی دیزید تسلط رفع کړي، د فقی په مسایلو کې د دفعې او د رفعې په مابین کی فرق مشهور دی. [فتاویٰ عزیمزی: ص: (۲۲۷) خارجی فتنه: ج: (۲) ص: (۳۱۶) قاضی مظهر حسین رحمته الله].

مولنا ظفر احمد العثماني رحمته الله : عنوان لگوي په نوم د تحقیق خروج الامام حسین علیه السلام و امثاله علی ایمة الجور: ددی څخه وروسته فرمائی چی:

قلت ويمكن ان يقال ان الولاية الذين اخرجوا عليهم كانوا فسقة من اول الامر وقد عرفت ان الولاية لا تنعقد لفسق ابتداء عند الجمهور فلم يكن خروجهم على الامام وهو المنهى عنه بل على الامام... الخ

بیامخکي ليکي چي: فاولیک الذین خرجوا علی یزید والحجاج لعلمهم ظنوا من انفسهم القدرة علی خلعها لکثرة من بايعهم علی ذلك فقد بايع علی یدمسلم بن عقیل للامام حسین بن علی عليه السلام عدد کثیر من اهل الکوفة تزید عدتهم علی اربعین الفاً. (اعلاء السنن: ج: (۱۲) ص: (۶۱۸) کشف خارجیت ص ۳۸۸ قاضی مظهر حسین چکوالی رحمۃ اللہ علیہ.)

کله چي دا ثابته شوه چي دیزید خلافت اجماعي نه وو بلکي دسلطان متغلب حیثیت ئی لرلو او هغه هم لامکمل نه وو او د حضرت امام حسین عليه السلام قیام دده په خلاف باندی په حقه وو، نو اوس د حضرت امام حسین عليه السلام د خروج علی الیزید اجمالی واقعه واوره

دیزید په خلاف د حضرت امام حسین عليه السلام خروج

دکوفي خلکو په ډیر تاکید او کثرت سره دا تقاضی کوله چي مونږ دیزید سره موافق نه یو، لهذا مونږ امام نه لرو نو تاسو کوفي ته راشئ چي مونږ ستاسره بیعت وکړو او د فاسق او ظالم یزید په خلاف به جنگ وکړو، حضرت امام حسین عليه السلام د محمد بن حنیفه په مشوره باندې مکي مکرمي ته لاړو، په شعب ابی طالب کی ډیره شو، دمکي مکرمي خلک ورباندې رامات شو، دکوفي مشران راغلل او عرض ئی وکړو چي تاسو زر ترزره کوفي ته تشریف راوړئ د خلافت مسند ستاسو لپاره خالي دی او زموږ سرونه ستاسو په خدمت کی حاضر دي، حضرت امام حسین عليه السلام ورته وفرمایل چي ستاسو د همدردی څخه مننه، لکن فی الحال تللو ته تیار نه شو.

کله چي دکوفي څخه د خطونو او د خلکو تسلسل زیات شو نو حضرت امام حسین عليه السلام د حالاتو د تحقیق د معلومولو لپاره مسلم بن عقیل کوفي ته ور و لیرلو، مسلم بن عقیل دوه ملگري نور هم د خان سره یوځای کړل او کوفي ته روان شو، لکن دلاري د سختیو له امله ئی هغه نورو دواړه ملگري وفات شول کله چي مسلم بن عقیل کوفي ته ورسیدلو نو دکوفي خلک ورته سترگي په لارو ولاسونه یی ورته په لاس کي ورکړل او دیزید سره ئی ښکاره مخالفت شروع کړو. سیر الصحابة: ج: (۴) ص: (۱۴۸).

د مسلم بن عقیل سره اتلسوزو کسانو بیعت وکړو، له دې ظاهري وضعیت په لیدلو سره حضرت مسلم بن عقیل د حضرت امام حسین عليه السلام په نوم یو خط ولیږلو چي دکوفي ټول خلک تاته په انتظار دي

نو فوراً تشریف را ورئ، حضرت امام حسین علیه السلام ته چی دا خط و رو رسیدلو نو کوفی ته یی دسفر تیاری شروع کړو (سیر الصحابة: ص: (۱۵۶))

کله چی دیزید جاسو سانو یزید ته اطلاع ورکړه نو دخپل حکومت دبقاء غم ورسره شو، نو فوراً ئی خپل دبصرې حاکم عبید الله بن زیاد (ملعون) ته یو تاکیدي حکم نامه ورو لیږله، چی فوراً ورشه مسلم بن عقیل دکوفی څخه وباسه او که مزاحمت یی کولو نو فوراً یی قتل کړه. (سیر الصحابة: ج: (۴) ص: (۱۴۹)).

عبید الله بن زیاد کوفی ته راغلو دکوفی مسجد ته لاړو او په لاره کې یی د خلکو دانعرې اوریدلی چی مرچباً بابن رسول الله صلی الله علیه و آله. ابن زیاد جامع مسجد ته لاړو او خلکو ته یی ډیر غضب ناک تقریر وکړو چی: ای دکوفی خلکو زه امیر المؤمنین یزید ستاسو دبنار لپاره حاکم رالیږلی یم، ماته ئی امر کړی دی چی د مظلوم سره انصاف، دمطیع سره احسان او دباغي سره سختي وکړم، زه به دا حکم عملي کوم دفرمانبردارانو سره به پدرانې شقفت کووم، لکن دمخالفینو لپاره زهر قاتل یم. (سیر الصحابة: ج: (۴) ص: (۱۵۰)).

مسلم بن عقیل دعبید الله بن زیاد دا اعلان له وجی دهانئ بن عروة کور ته پناه و یوړه، هانئ بن عروه یو د هغو خلکو څخه وو چی کوفی ته ئی د حضرت امام حسین علیه السلام په راغونښتلو کی ډیر ټینگار کولو، هانئ په اول کی مسلم ته په پناور کولو کی متردد وو، لکن وروسته ئی زنانه په یو محفوظ ځای کی پټې کړې او حضرت مسلم بن عقیل ته ئی پناه ورکړه، دهانئ کور ته به خلک پټ پټ راتلل او دمسلم بن عقیل سره به ئی بیعت کولو. (سیر الصحابة: ج: (۴) ص: (۱۵۰)).

عبید الله بن زیاد یزیدي دمسلم بن عقیل دلهون لپاره جاسو سان مقرر کړي وو، لکن نتیجه په لاس باندی نه ورتله آخر ئی خپل غلام معقل دمسلم بن عقیل دځای دپیدا کولو لپاره مامور کړو، معقل مسجد ته لاړو، ځکه چی دمسجد څخه پټ حالات ښه معلوم یږي، ځکه چی په مسجد کی هر قسم خلک را ټول یږي، نو معقل په مسجد کی یو سړی ولیدلو چی مسلسل مونځونه کوي، نوقیاس ئی وکړو چی دا مسلسل دمونځ کونکی به خامخا د حضرت امام حسین علیه السلام حامی وي، نود ده خواته ورغلو او ورته وې ویل چی زه شامي غلام یم اللهم صل علی زما په زړه کی دښي اکرم صلی الله علیه و آله داهل بیتو محبت اچولی دی، زما سره درې زره درهم دي، ما اوریدلي دي چی دلته د حضرت امام حسین علیه السلام کوم داعي دی، نوزه غواړم

چې دایوڅه ناڅه روپی هغه ته ورکړم چې هغه یې دخیرپه کارونو کې مصرف کړي، هغه سړي دمسلم بن عقیل په اجازه باندې دا جاسوس وروستلو، دخدمت په بهانه باندې دښې هم ورسره پاتی شو، سهار یې ابن زیاد ته رپوټ ورکړو.

هائی چونکه د علاقې مخور سړی وو، مخکې به ابن زیاد ته تلور اتلو، لکن چې دکومې ورځې څخه دمسلم بن عقیل کارکن شو، نو د مریضۍ په بهانه باندې یې تلل راتلل پریښي وو، یوه ورځ محمد اشعث او اسماء بن خارجه د ابن زیاد ملاقات ته ورغلل ابن زیاد ترینه دهائی پوښتنه وکړه، دوي ورته وویل چې هغه مریض دی، ابن زیاد ورته وویل: چې دا څنگه مریض دی چې ټوله ورځ دخپل کور په دروازه کې ناست وي؟ دوي دواړه هائی ته راغلل او د ابن زیاد د بدگمانۍ څخه یې خبر کړو او ورته یې وویل چې فوراً ورشه خپله معامله ورسه صفا کړه، هائی چې کله ورغلو ابن زیاد ورته داشعرو ویلو چې:

اريد حياءه ويريد قتلي عذيريك خليك من مراد

زه ورسره دا حسان اراده لرم او هغه زما د قتل اراده لري، د مراد د قبیلې څخه خپل کوم دوست د معذرت لپاره راوړه، هائی چې دا شعر واوریدلو نو پوښتنه یې وکړه چې ددې شعر څه مطلب دی؟ ابن زیاد ورته وویل چې ددې څخه غټ جرم شته چې مسلم دی پخپل کور کې پټ کړی دی او پټ په پټه ورته خلک د بیعت لپاره راغواړي؟ هائی چې کله ددې الزام څخه انکار وکړو، نو ابن زیاد هغه معقل جاسوس راوغوښتلو، هائی چه کله عیني شاهد ولیدلو نو انکار ورته سخت شو، صاف صاف اقرار یې وکړو، او قسم یې ورته وکړو چې ما پخپله مسلم نه دی راغوښتی اوزه وعده درسره کوم چې زه اوس ورځم او مسلم دخپل کور څخه شرم، لکن ابن زیاد ورته وویی چې ترڅو پورې مسلم دلته نه وي راغلی تر هغې پورې ته نه شی تللی، هائی ورته وویل چې زه خپل میلمه چاته نه شم حواله کولی، ابن زیاد دغوصې څخه بیتابه شو او هائی ئی دومره سخت ووهلو چې دپوزې څخه ئی وینې روانې شوی او بیائی په یو کور کې واچولو، اخبار الطوال: ص: (۲۴۸).

بل طرفته او ازه خپره شوه چې هائی قتل کړی شو، نو دهائی د قبیلې په زرگونو خلکو د ابن زیاد قصر محاصره کړو ابن زیاد قاضي شریح ته وویل چې دهائی معاینه وکړي او د قبیلې خلکو ته یې اطمینان ورکړي، قاضي شریح چې کله هائی وکتلو نو هائی ورته وویل چې دا شور داسې ښکاري لکه

زما دقوميانو، لهدا ته زما دا پيغام ورو رسوه چې كه تاسو لس كسان هم راشئ زه بهچ كيږم، لکن دقاضي شريح سره جاسوس وو، له دې وجې يې دده پيغام دده قوميانو ته ونه رسولو، بلكې صرف دهاني د ژوند اطمنان يې وركړو. (سير الصحابه ج ۴ ص ۱۵۳) بل طرفته چې مسلم بن عقييل دهاني دمرگ اوازه واوريدله نو دخپلو اتلسو زرو كسانو سره يې په قصر باندې حمله وكړه، په دغه وخت كې دابن زياد سره صرف پنځوس كسان وو چې ديرش پوليس او شل دكوفي مشران وو.

ابن زياد قصر په مخ كې پاتېك واچولو او دكوفي مشرانو ته يې وويل چې دقصر چت ته وځيږئ او اعلان وكړئ چې نن چې څوك دامير اطاعت وكړي دهغه به ډيراكرام كيږي او انعام به وركول كيږي او څوك چې بغاوت وكړي هغه ته به سخته سزا وركول كيږي، ددې اعلان په اوريدلو سره دمسلم ملگري وتښتيدل، دمسلم سره صرف شل كسان پاتې شول، مسلم چې كله دا غداري وانيدله نو دكنده محلي طرفته لاړو او پاتې شل كسان هم يو يوشو، لهدا يواځې پاتې شو، دكنده په محله كې ديوې طرعه نامې زنانه دروازي ته ودريدلو او به يې ترينه وغوښتلې هغې زنانه او به وركړې او بيا يې ورته وويل چې نور پخپله مخه باندې زه، مسلم ورته وويل چې زه په دې علاقه كې مسافر یم دلته څوك نه لرم، نو ته ماسره ولې داسې سلوك كوي؟ بيا ئې ورته ځان معرفي كړو هغه بي بي دالله څخه ووريدله، نو پخپل كور كې ئې پناه وركړه، ددې ځوې نه وو خبر، كله يې چې خپله مور دكور يوې كوتې ته په ډيرو تللو راتللو باندې وليدله نو دسبب پوښتنه يې ترينه وكړه، هغې په اول كې رازنه ويلو، لکن وروسته يې دسختې وعدې دا خستلو څخه ورته راز وويلو، ابن زياد دكوفي دكورونو دتلاشې حكم وكړو، ددې بودې بچي ودارشو، عبدالرحمن بن محمد ته يې وويل چې مسلم زموږ په كور كې پټ دی، عبدالرحمن قصر ته لاړو ابن زياد يې خبر كړو، ابن زياد اويا كسان دمسلم دگرفتاري لپاره راووليږل، مسلم سخته مقابله وكړه، آخر دبكير بن حمران په يو گذار باندې سخت زخمي شو، لکن بيا يې هم مقابله كوله، كله چې دكور په چت باندې خلك راوختل نو مسلم بهر ورو وتلو او مقابله يې كوله، آخر ورته دشامي ډلگۍ مشر محمد بن اشعث وويل چې تركومه پورې به يواځې مقابله كوي، زه تاته امان دركوم او يقين دركوم چې زه به ستاسره دوكه نه كووم، حضرت مسلم دزخمونو څخه بيتابه شو، له دې وجې يې يو ديوال ته تكيه وكړه او كيनाستلو، محمد بن اشعث بيا ورسره دعهد تجديد وكړو، لکن عمرو بن عبید

سلمیٰ دا ونه منله توره یی ترینه واخستله په زخمی حالت کې یی په قچره باندې سپور کړو او د ابن زیاد په طرف یی روان کړو. سیر الصحابة: ج: (۴) ص: (۱۵۵).

مسلم بن عقیل ژړل، عمرو بن عبید ورته وویل چی دخلافت مدعی دمصیبتونو طاقت نه لري او ژاري، مسلم وفرمایل چې دخپل ځان په غم کی نه ژاړم، بلکې دخپل خاندان په غم کې ژاړم، چې تاسو ته را روان دي، دحسین او د آل حسین په غم کی ژاړم، بیایې محمد بن الاشعث ته وویل چی زما بچ کول ستا په طاقت کې نه دي، لکن ته صرف دومره همکاري راسره وکړه چې حضرت حسین عليه السلام ته زما داپیغام ورورسوه چی دلارې څخه بیرته وگرزي اود کوفې په خلکو هیڅکله اعتماد ونه کړي، ابن الاشعث ورسره وعده وکړه چی قسم په الله تعالی چی دا کار به وکړم اوبیایې خپله وعده سرته هم ورسوله. ابن اثیر ج ۴/ ص ۲۴/ سیر الصحابة ج ۴ ص ۱۵۶).

کله یی چی ابن زیاد ته وروستلو، نو ابن الاشعث ورته وویل چی ما مسلم ته امان ورکړی دی، لکن ابن زیاد ونه منله او ورته وې ویل چی ته ماصرف دده دنیو لولپاره لیرلی وې نو ابن الاشعث چپ شو. سیر الصحابة: ص: (۱۵۶).

مسلم بن عقیل ته چې کله د ابن زیاد له طرفه دوژلو تیاری شروع شو، نو مسلم بن عقیل دوصیت لپاره مهلت وغوښتلو.

دمسلم بن عقیل په قریبانو کې هلته عمرو بن سعد وو، مسلم ورته وویل چې زه تاته درازیوه خبره کوم په بعضې روایاتو کې راځي چی عمرو بن سعد اول دا وریدلو څخه انکار وکړو، بیا چی کله ابن زیاد پیغور ورکړو چې خپل دتره ځوی مه مایوسه کوه، نو اوریدلو ته تیار شو او په بعضو روایاتو کې راځي چې: عمرو بن سعد دا وصیتونه په ډیرې خوشحالی باندې واوریدل اوله خبره یی ورته دا وکړه چی په کوفه کې ماشپسوه روپی قرض کړي دي زما څخه وروسته هغه دا کړه دوهم دا چې زما مړی ښخ کړه او دریم دا چې حضرت حسین عليه السلام ته څوک ورولیږه چی دلارې څخه بیرته وگرزي. [تاریخ طبری: ج: (۷) ص: (۲۵۶) سیر الصحابة ج ۴ ص: (۱۵۷)].

دا وصیتونه یی محمد بن الاشعث ته هم کړي وو او دې دواړو عمل هم ورباندې کړی وو، حضرت حسین عليه السلام یی دکوفې دخلکو دې وفایی څخه خبر کړی وو.

ددې څخه وروسته د مسلم بن عقیل او د عبید الله بن زیاد په مابین کې ترڅې خبرې تبادله شوې، عبید الله بن زیاد مسلم ته حضرت حسین ته او حضرت علی (ع) ته کنځلې وکړې او ییایې جلادانو ته حکم وکړو چې مسلم بن عقیل د قصر چت ته وخیژوي هلته یې قتل کړي او مړی یې لاندې راوغورزوي، جلادانو همدا سې وکړل او د حضرت حسین (ع) یو قوی مټ د منځه لاړو. تاریخ طبری: ج: (۷) ص: (۲۶۷) سیر الصحابة: ج: (۴) ص: (۱۵۸).

د حضرت حسین (ع) شهادت

کله چې حضرت حسین (ع) کوفې ته د تللو پخه اراده وکړه، نو یزید حضرت عبد الله بن عباس (ع) ته یو خط ورو ولیږلو چې د حضرت حسین (ع) د قتل ته د پکې وو، د خط مضمون داسې وو چې:

ان سوف یتړکم ماتدعون بها قتلي ته اداکم العقبان الرخم، حضرت ابن عباس (ع) حضرت امام حسین (ع) ته ورغلو او ورته ویویل چې: والله اني لا ظنک ستقتل غدا بین نساءک وبناتک کما قتل عثمان (ع) بین نساءه وبناته، حضرت حسین (ع) ورته وفرمایل چې: لان اقتل بمکان کذا وکذا احب الي من ان اقتل بمكة وتستحل بي، قال: فبکی ابن عباس (ع). [البداية والنهاية: ج: ۱ ص: ۱۶۶].

حضرت امام حسین (ع) په دې پوهیدلو چې زما د وژلو لپاره به د حرم یی عزتي هم کیږي. تجلیات صفدر: ج: (۱) ص: (۵۵۷)

حضرت عبد الله بن زبیر (ع) ورته وفرمایل چې همدلته په حجاز کې دخلافت اعلان وکړه، مونږ درسره بیعت کوو او همکاري درسره کوو، لکن حضرت حسین (ع) وفرمایل چې زه چې د حرم څخه یوه ولیشت بهر قتل شم داراته ددې څخه ښه ده چې په حرم کې قتل شم، مادخپل پلار څخه اوریدلي دي چې فرمایل یې چې دیوې چنډې غوندې انسان به د حرم بې عزتي کوي، نوزه دحان څخه هغه چنډه نه جوړوم، حضرت ابن الزبیر (ع) ډیر ټینگار وکړو، لکن حضرت حسین (ع) حصار نه شو. سیر الصحابة: ج: (۱) ص: (۱۶۱).

د مسلم بن عقیل په اولني دعوت باندې حضرت حسین (ع) کوفې ته روان شو، کله چې د حاجز په نوم باندې ځای ته ورسیدلو نو قیس بن مسهر صدادي ته یې خپل اطلاعي خط ورکړو او کوفې ته یې ولیږلو، لکن یزید یانو مخکې د مخکې څخه لارې بندې کړې وې، قیس بن مسهرئ د قادسي په مقام کې

ونیولو او ابن زیاد ته ئی وروستلو ابن زیاد امر وکړو چی دمسلم بن عقیل په طریقه باندې یې چت ته وخیژوئ او ویوژنی. کله یې چی چت ته وخیژولو نو امر یې ورته وکړو چی کذاب بن کذاب حسین بن علی ته کنخلې وکړه، قیس چی د حضرت حسین علیه السلام دفدایانو څخه وو، نو د کنخلو په حای یې خپله فریضه ادا کړه او په زوره زوره یې آوازونه وکړل چی ای دکوفې خلکو! زه د حسین بن فاطمه علیها السلام بنت رسول الله صلی الله علیه و آله له طرفه استازی یم، هغه د حاجز مقام پورې رارسیدلی دی، دهغه سره امداد کول ستاسو فریضه ده، ددې څخه وروسته یې په عبید الله بن زیاد او دده په پلار باندې لعنت وویلو او حضرت علی علیه السلام ته یې استغفار وکړو، ابن زیاد نور هم په غصه شو او د چت څخه لاندې یې راوغورزولو.

د حضرت حسین علیه السلام یو بل قاصد عبد الله بن یقطر هم د حصین بن نمیر کسانو و نیولو، ابن زیاد ته یې وروستلو هغه ته ئی هم وویل چی کذاب ابن کذاب حسین بن علی ته کنخلې وکړه، لکن هغه هم د قیس په طریقه باندې خپله فریضه ادا کړه او د قیس په طریقه باندې یې د اهم شهید کړو. [ابن اثیر ج ۴ ص: (۳۶) سیر الصحابة ج ۴ ص: (۱۶۶)].

کله چی حضرت حسین علیه السلام د ثعلبه مقام ته ورسیدلو، یو کس چی دکوفې څخه راروان وو د حضرت مسلم بن عقیل او د هانی د قتل څخه یې خبر کړو، حضرت حسین علیه السلام سخت خفه شو، حضرت حسین علیه السلام ته خیر خواهانو یو ځلې بیا وویل چی په کوفه کې ستا څوک خیر خواه نه شته، لهذا بیرته وگرزه، لکن د حضرت مسلم بن عقیل ورور په ضد او په غوصه کې راغلو او وې فرمایل چی: قسم په الله عز وجل چی تر څو مو د مسلم بدل نه وي اخستی او یا ټول شهیدان شوي نه یو تر هغې پورې به بیرته ونه گرزو، حضرت حسین علیه السلام و فرمایل چی داخلک نه وي نوزما دروند څه مقصد شو؟ قافله یې نوره هم په مخ روانه کړه. [سیر الصحابة ج: (۴) ص: (۱۶۶)].

کله چی حضرت حسین علیه السلام مسلسل ددې دردناکو واقعاتو څخه خبریدلو، نو خپل ملگری یې راجمع کړل او تقریر یې ورته وکړو، چی دمسلم بن عقیل، هانی ابن عروه، عبد الله بن یقطر دردونکي خبرونه رارسېږي، زمونږ شیعہ وو (دلو) زمونږ همکاري پرېښیده، لهذا په تاسو کی چی څوک بیرته تلل غواړي هغه په خوشحالی باندې بیرته تللی شي، زمونږ له طرفه ورباندې هیڅ پابندی نه شته، کله چی

خلکو دا تقریر و اوریدلو نو اکثره خلک لارل، صرف هغه فدایان و رسره پاتې شول چی دمکې څخه ورسره راغلي وو. سیرالصحابه ج ۴ ص: (۱۶۷).

قافله مخکې لاره خان سره یې اوبه واخستې اود (ذی حشمه) په مقام کې یې د غره په غاړه څیمې ووهلې، په دې وخت کې د یزیدیانو له طرفه څو بن یزید التیمی د زرو کسانو سره د حضرت حسین عليه السلام اوده د ملګرو د نیولو لپاره راوړسیدلو، د حضرت حسین عليه السلام قافلې ته مخامخ ئی قیام وکړو، حضرت حسین عليه السلام د ماسپښین لپاره دا ځان حکم وکړو اود اقامت په وخت کې راووتلو د (ح) د لښکر مخې ته ودریدلو اوداسې تقریر یې وکړو چی: ای دکوفې! خلکو زه د الله جل جلاله اود ستاسو څخه بښنه غواړم، زه پنځل سرتاسو ته نه یم راغلی، بلکې ما پسې تاسو قاصدان اوستاسو خطونه راروان وو، چی مونږ امام نه لرو، تاسو راشی کیدی شي چی ستاسو په ذریعه باندې الله جل جلاله مونږ ته سیده لاروښایی اوس زه راغلی یم که تاسو زما سره وعده کوئ اوما ته پوره اطمینان راکوئ، نوزه ستاسو ښار ته درځم او که داسې نه کوئ او زما درتلل نه خوښوئ نوزه د همدې ځای څخه بیرته واپس کیږم. سیرالصحابه ج: (۴) ص: (۱۶۷).

خلکو چی دا تقریر واوریدلو ټول چپ شول، هیچا هیڅ جواب ورنکړو، حضرت امام حسین عليه السلام د اقامت حکم وکړو او د څو څخه ئی پوښتنه وکړه چی زما سره مونځ کوی او که زما څخه ئی ییل کوي؟ حرو ویل چی ستاسو سره یې کوم، حرد حضرت حسین عليه السلام په اقتداء کې مونځ وکړو، دا د څو لپاره نیک فال وو، ځکه چی د امام په اقتداء کې یې مونځ وکړو. سیرالصحابه ج: (۴) ص: (۱۶۸)..

ددې څخه وروسته په ماذیګر کې حضرت حسین عليه السلام قافلې ته د کوچ کولو حکم وکړو، د کوچ څخه مخکې یې د ماذیګر مونځ په جماعت سره ادا کړو، د جماعت څخه وروسته یې بیا تقریر وکړو چی: ای خلکو د الله جل جلاله څخه وداړشی اود حقدارانو حق وپیژنی، دا د الله جل جلاله درضا مندی سبب دی، د ظالمانو او په زور باندې د حکومت کونکو په مقابل کې مونږ اهل بیت د خلافت حقیقي مستحق یو، او که تاسو زما په راتګ باندې خفه یئ او ځمونږ حق نه پیژنی اوستاسو رایه دهغې څخه مخالفه وي کومه چی ستاسو د خطونو اوستاسو د قاصدانو څخه معلومیدله نو بیا زه بیرته واپس کیږم. [تاریخ طبری ج: (۷) ص: (۲۹۷). ددې تقریر څخه وروسته ورته حرو ویلی چی کوم خطونه او کوم قاصدان؟

د حر ددی استعجاب څخه وروسته حضرت حسین (علیه السلام) د خطونو څخه ډکې دوه خلتې د حرب په مخکې خالي کړې، حر چې خطونه ولیدل نو وې ویل چې ددې خلکو سره زموږ هیڅ تعلق نه شته، مونږ ته دا حکم شوی دی، چې ستا څخه جدا نه شو ترڅو چې دی، ابن زیاد ته ورولو، حضرت حسین (علیه السلام) ورته وفرمایل چې ستا مرگ ددې څخه ډیر نږدې دی دایې وویل او بیایې قافلې ته حرکت ورکړو، لکن حر مزاحمت وکړو او ورته یې وویل چې صرف ماته دا حکم شوی دی چې وې نیسم او کوفې ته دې ابن زیاد ته ورولم، لهذا اوس په داسې طرف باندې روان شه چې نه کوفې ته ورسېږئ او نه مدینې ته بیرته وگرزې، په دې زمانه کې به زه ابن زیاد ته خط ولیږم او تاسو یې یزید ته ولیږئ کیدی شي چې الله جل و علاه دعا فیت کوم صورت راپیدا کړي اوزه ستاسو په معامله کې دا امتحان څخه بچ شم.

د حر ددې مشورې څخه وروسته حضرت حسین (علیه السلام) د قادسی په چپ طرف باندې روان شو او حر هم ورسره تللو. [سیر الصحابة: ج: (۴) ص: (۱۶۹)].

کله چې حضرت حسین (علیه السلام) د (عذب الالهجات) مقام ته ورسیدلو، نو د کوفې څخه د (طرماح بن عدي) په راهنمایي کې څلور ملگري ورته راغلل او د کوفې خبرې ورته راوړو، جرد دوي مزاحمت وکړو، حضرت حسین (علیه السلام) ورته وفرمایل چې: دا زما انصاري اوزما د قافلې د خلکو سره یو برابر دي، له دې وجې دخپل ځان په شان ددوي حفاظت هم په ماباندې لازم دی او که ته پخپله خبره ټینگ یې نو بیا جنگ ته تیار شه کله چې حریوه شو، نو چپ شو، حضرت حسین (علیه السلام) ددوي څخه د کوفیانو پوښتنه وکړه، مجمع بن عدي ورته وفرمایل چې د کوفې مشرانو غټ غټ رښتونه اخستي دي، دهغوي لاسونه دروېو څخه ډک دي، لهذا دهغوي ټول ستا په خلاف متحد شوي دي، البته دعواموزرونه ستاسو طرف ته مایل دي، لکن دهغوي تورې هم ستاسو په خلاف دي ددې څخه وروسته حضرت حسین (علیه السلام) دخپل قاصد (قیس بن مسهر صدادی) پوښتنه وکړه، نو معلومه شوه چې شهید شوی دی، د حضرت حسین (علیه السلام) دسترگو څخه اوبنکې روانې شوې او په ژبه باندې یې دا آیت جاري شو چې: (فَإِنَّهُمْ مِّنْ قَتْلَىٰ نَحْبَهُ وَ مِنْهُمْ مَّنْ يَنْتَظِرُ) بیایې قیس ته دعا وکړه. [ابن اثیر: ج: ۴ / ص: ۴۱ / سیر الصحابة: ج: ۴ / ص: (۱۷۱)].

قافله په تلو تلو کې (نینوا) ته ورسیدله، په دغه وخت کې دا ابن زیاد له طرفه حر ته حکم راغلو چې امام حسین (علیه السلام) ونیسه او دداسې خالي میدان طرف ته یې بوزه چې هلته هیڅ کور او ونه نه وي حر دا حکم حضرت

حسین عليه السلام ته واورولو حسینی لښکرو ته وویل چی مونږ پریږده، مونږ پخپله په نینوا غاڅریه او یا په شقیقه کې خیمې و هو حرو ته وویل چی زه ددې اجازه څکه نشم در کولی، چی زما پسې جاسوس شته دی خلاصه داچی دمحرم په دوهم تاریخ باندی په سنه (۶۱) دهجرت، دنینوا په میدان کربلا (کرب وبلا) کی قافلې خیمې ووهلې. ابن اثیر: ج: (۲) ص: (۴۳) سیر الصحابة: (۴) ص: (۱۷۳).

ابن زیاد د حضرت حسین عليه السلام دمقابلې په فکر کی شو، نو د حضرت سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه څوی عمرو چی نوی ئی د ری حاکم جوړ کړی وو، او د لمي د جنگ لپاره یې مامور کړی وو، هغه د خان سره لښکروان کړی وو، د (حمام اعین) مقام ته رسیدلی وو، نو ابن زیاد راوغوښتلو او ورته ئی وویل چی اول د حسین عليه السلام سره و جنگیږه بیا خپلې وظیفې ته لاړ شه، عمرو بن سعد ورته وویل چی الله دې په امیر باندې رحم وکړي ماددې خدمت څخه معاف کړه، ابن زیاد ورته وویل چی که دا کار نه کوي، نو بیا د ری حکومت هم درته نه در کول کیږي، ددې اخطار څخه وروسته ابن سعد مهلت وغوښتلو، دمهلته په زمانه کې یې دخپلو خیر خواهانو سره مشوره شروع کړه، ټولو مخالفت کولو، حمزه بن مغیره ورته وویل چی د الله لپاره د حسین عليه السلام د وینو گناه پخپل سرباندې مه اخله او قطع دصله رحمی مه کوه، چی حکومت دنیا او مال ټول دې له لاسه ووزي نو دا هر څه دبرداشت قابل دي لکن د حسین عليه السلام په وینو باندی دلاسونو لږل نه دي پکار، ابن سعد ورته وویل چی ان شاء الله تعالی ستا په مشوره به عمل کوم. [سیر الصحابة: ج: (۴) ص: (۱۷۴)].

وروسته د حکومت شوق او مینې ابن سعد دې خطرناک کار ته تیار کړو، په دریم دمحرم باندې ابن سعد دڅلور زره کسانو سره نینوا ته ورسیدو، ابن سعد غوښتل چی عزره ابن قیس حمسي حسین عليه السلام ته ورولیږي او پوښتنه ترینه وکړي چی دڅه مقصد لپاره راغلی یئ؟ لکن هغه عذر وکړو، ځکه چی داهم یوپه هغو کسانو کې وو چی حضرت حسین عليه السلام ته ئی خطونه ورولیږل، بیایې کثیر بن عبدالله ورولیږلو، کثیر ورته وویل چی زه ورځم که ستاسو زما دلیرلو څخه بل څه غرض وي هغی ته هم تیاریم د حضرت حسین عليه السلام وژلو ته یې اشاره کوله ابن سعد ورته وویل چی زه بل څه نه غواړم صرف ورشه او ورته ووايه چی دڅه مقصد لپاره راغلی یئ؟

داسری بدزبانہ او بد مزاجہ وو، دخپلی بد مزاجی پہ وجہ یی حضرت حسین علیہ السلام پوری پیغام ونہ رسولو او واپس راغلو، دده واپسی خنخہ وروستہ یی (قرۃ بن سعد) ورو لیړلو (قرۃ بن سعد) پیغام ورته ور رسولو حضرت حسین علیہ السلام ورته وفرمایل چی زه تاسود (کوفی خلکو) راغونبتی یم اوس که تاسوزما راتلل نه خوبوئ نوزه بیرته واپس کیږم، کله چی ابن سعد ته د حضرت حسین علیہ السلام جواب راور سیدلونو ابن سعد د اطمینان ساه واخیسته او ویویل چی امید شته چی اوس اللهم صل علی محمد و آل محمد ماد حسین علیہ السلام سره د جنگ خنخه وساتي، ابن سعد خپل سوال او د حضرت حسین علیہ السلام جواب ابن زیاد ته ورو لیړلو د ابن سعد ددی مصالحانه تحریر خنخه وروسته هم ابن زیاد صلحی ته تیار نه شو. [سیر الصحابة: ج: (۴) ص: (۱۷۶)].

ابن زیاد ابن سعد ته ولیکل چی ستاسو خطر راور سیدلو، زه پوه شوم، ته اول د حسین او د حسنی لښکر خنخه دیزید لپاره بیعت واخله، کله یی چی بیعت وکړو بیا به گورو، کله چی ابن سعد ته خط راور سیدلو نو وې ویل چی داسې معلومیري چی ابن زیاد امن او عافیت نه غواړي. تاریخ طبری ج ۷ ص ۳۱۲، سیر الصحابه ج ۴ ص ۱۷۷

ابن زیاد دوهم خط ورو لیړلو چی په حسینی لښکر باندې اوبه بندې کړه، او دیزید لپاره ترینه بیعت وغواړه، دی بیعت خنخه وروسته به زه دده په معامله باندې غور کوم، ددی خط په تعمیم کې ابن سعد پنځه سوه کسان د فرات په غاړه باندې د اوبو د بندولو لپاره وگمارل، داووم د مجرم الحرام خنخه اوبه بندې شوې. تاریخ طبری ج: (۷) ص: (۳۱۲) سیر الصحابة: ج: (۴) ص: (۱۷۷).

کله چی حسینی لشکر د یرتگی شونو حضرت حسین علیہ السلام حضرت عباس بن علی علیہ السلام د دیر شو سپرو او د شلو پیاده ووسره د اوبو پسې ولیړلو، دوي چینی ته ورسیدل، عمرو بن حجاج مزاحمت وکړو، لکن عباس بن علی علیہ السلام مقابلو وکړه او مشکونه یی دک راوړل. اخبار الطوال ص ۲۲۶ سیر الصحابه ج ۴ ص: (۱۷۷).

ددې خنخه وروسته حضرت حسین علیہ السلام ابن سعد ته پیغام ولیړلو، چی زه بیگاهه ته ستاسره ستا او دخپل لښکر په مینځ کې گورم د حضرت حسین علیہ السلام په خوا هڅن باندې ابن سعد د شلو کسانو سره ورغلو، د حضرت حسین علیہ السلام سره شل کسان وو، لکن حضرت حسین علیہ السلام دخپلو کسانو خنخه راییل شو ابن سعد چی داوکتل نو هغه هم خپل ملگری شاته کړل او دواړو یواځې په یواځې تړ دیروخته پورې خبرې وکړې، لکن دا خبرې څه شی وې؟ نو ددی په باره کې صحیح معلومات نه شته. (سیر الصحابه: ج: (۴) ص: (۱۷۷)).

کله چی ابن زیاد دابن سعد دخیلو او دبهانو څخه خبر شو، چی جنگ وروسته وروسته کوي، نویو تهديدي حکم یې ورته ولیږلو، چی ته ماددي لپاره نه یې ورلیږلی چی دحسین سفارشي جوړشه او دهغه آرزوگانی پوره کوه، حسین ته زما حکم ورو او ووه، که ویمنلو نو ټول ماته راوړله او که نه فوراً حمله ورباندې وکړه او که ته داکازنه شي کولی نو فوج (شمر ذوالجشن) ته حواله کړه او ته لرې شه، زه چی کوم حکم درته کووم هغه زرتزره پوره کړه. [ابن اثیر ج ۴) ص ۴۸ / سیرالصحابه: ج: (۴) ص ۱۷۹].

شمر ذوالجشن فرمان راوړو، ابن سعد ته یې ورکړو، ابن سعد ډیر خفه شو او ورته یې وویل چی ما چی ابن زیاد ته دصلح په باره کې څه لیکل دهغې دقبلو څخه لکه چی تا منع کولو، شمر ورته وویل چی اوس وایه څه کوي؟ دامر دمطابق دده دشمنان وژنې او که فوج ماته حواله کوي؟ ابن سعد د دنیا دجاه او دجلال په طمع دحضرت حسین (علیه السلام) سره جنگ ته تیار شو، شمر ته یې وویل چی زه پخپله داکار کووم ته دپیاده لښکر نگراني کوه، په نهم دمحرم باندی شی دجنگ لپاره تیاریانې شروع کړی. ابن اثیر: ج: (۴) ص: (۴۷).

دمحرم په نهم تاریخ باندی ابن سعد دیو څو کسانو سره دحضرت حسین (علیه السلام) څیمې ته ورغلو حضرت امام حسین (علیه السلام) ورته دراتلو عزم وکړو، لکن حضرت عباس بن علی (علیه السلام) منع کړو او ورته ویویل چی زه ورزم، عباس بن علی (علیه السلام) ورغلو او دراتلو دمقصد پوښتنه شی ترینه وکړه، هغه ورته خپل دراتلو مقصد بیان کړو، غالباً چی دجنگ طرفته شی اشاره وکړه، حضرت عباس بن علی (علیه السلام) ورته ویویل چی ته صبر وکړه زه ستا خبره امام ته رسوم، حضرت حسین (علیه السلام) شی خبر کړو، حضرت حسین (علیه السلام) ورته ویویل چی صحیح ده یوه شپه مهلت را کړی چی زه په آخری شپه کی ښه مونځونه، دعاگانی، توبه او استغفار وکړم الله جل و علا ښه پوهیږي چی زما دمونځ، دقرآن دتلاوت، دعا او د استغفار سره څومره مینه ده، عباس بن علی (علیه السلام) ورغلو، ابن سعد ته شی ویویل چی تاسو نن شپه واپس لاړ شی مونږ به دشیپې په دې معامله باندې سوچ وکړو، ابن سعد دخپلو ملگرو سره دمشورې څخه وروسته یوه شپه مهلت ورکړو. [سیرالصحابه: ج: (۴) ص: (۱۸۰)].

حسینی لښکر دخپلو څیمو څخه گیر چاپیره خندق ایستلی وو او دخیمو دحفاظت لپاره یې دخیمو څخه گیر چاپیره لرگي درولي وو، کله چی په لسم دمحرم باندې یزیدي لښکر څیمې محاصره کړې

نوحسیني لبسکر هغو لرگیو ته اورواچولو، شمر چې کله د اور شعلې ولیدلې نو حضرت حسین (علیه السلام) ته یې په اوچت آواز باندې آواز ورکړو چې: حسین ته د قیامت څخه مخکې اور وروړ سیدلو، حضرت حسین (علیه السلام) ورته وویل چې ته په دې کې زیات د سوزیدلو مستحق ئی، (مسلم بن عوسجه) عرض وکړو چې یا بن رسول الله! شمر زما د غشي هدف ته ښه برابر دی، اجازه وکړه چې دده کار ور خلاص کړم، حضرت حسین (علیه السلام) ورته وفرمایل چې: نه، زه د جنگ شروع نه کووم، په بعضې نورو روایاتو کې ددې آواز نسبت مالک بن عروه او په بعضې نورو کې د حوزه په نوم باندې کس ته شوی دی.

د جنگ د شروع کولو څخه مخکې حضرت حسین (علیه السلام) یزیدي فوج ته تقریر وکړو، لکن پوه نه شول، زهیر بن قین ته ئی دا بن زیاد د ملګرتیا د پریښودلو دعوت ورکړو، لکن هغه قبول نه کړو، بلکې حضرت حسین (علیه السلام) ته ئی کنخلی وکړی او دا بن زیاد سره ئی خپله وفاداري ښکاره کړه، حرهم تقریر وکړو او یزیدي فوج ته ئی وویل چې د فرات د اوبو څخه سپي، ګیدران، لیوان، یهود او نصارا اوبه څښي، لیکن حسین (علیه السلام) او دده اهل او عیال نن د تندي څخه تر پیري، تاسو در رسول الله (صلی الله علیه و آله) د وفات څخه وروسته د ښي اکرم (صلی الله علیه و آله) د اهل او عیال څه لحاظ وکړو؟ د حر ددې تقریر څخه وروسته ابن سعد خپل بیرغ پورته کړو او د جنگ د شروع لپاره یې اول غشي وار کړو.

په ابتداء کې د مبارزې لپاره د یزیدي فوج څخه یسار او سالم راووتل، د حسیني فوج څخه یواځې عبید الله بن عمیر ورو ووتلو، عبید الله بن عمیر په اول وار باندې یسار ختم کړو، سالم په عبید الله بن عمیر باندې وار وکړو عبید الله بن عمیر دهغه وار په لاسونو باندې منع کړو، ګوتې یې غوڅې شوې، لکن بیایې هم په غوڅو ګوتو باندې د سالم کار ور خلاص کړو.

تراوسه پورې د یو یو کس مقابلې وه پدې مقابلې کې د یزیدي فوج هر سړی به چې میدان ته راوتلو سر به یې غوڅیدو آخر عمرو بن حجاج چیغې کړې چې ای خلکو تاسو داسې خلکو سره جنگ پیرئ چې هغوي په ځانونو باندې لوبې کوي، حالانکه دا دومره لږ خلک دي چې که تاسو یې په تیګو وولئ هم ختمیږي له دې وجې تنها مقابلې مه کوئ دخپل امیر اطاعت وکړئ، د حسین په وژلو کې هیڅ شک او تردد مه کوئ، ابن سعد هم د عمرو بن حجاج رایه خوښه کړه، له دې وجې ئی د فردا جنگ په ځای د عام جنگ اعلان وکړو.

د حسيني لښکر خیمو ته ئی اور واچولو، جنگ شدت پیدا کړو، تردې چې اهل بیت او د اهل بیتو حمایت کونکي تربچیانو پورې شهیدان شول، د حضرت حسین عليه السلام، حضرت زین العابدین او دیوڅو شیر خورو ماشومانو څخه بغیر نور ټول شهیدان شول، زین العابدین مریض وو.

په حضرت حسین عليه السلام باندې داووم دمحرّم څخه اوبه بندې شوې وې، له دې وجې سخت تگی وو، تنها مقابلې ته ووتلو، ټول بدن یې زخمي زخمي شو، په زخمي زخمي حالت کې د فرات تر غاړې پورې ورسیدلو، په لپه کې یې اوبه را واخستې، یو یزیدي ورته پیغور ورکړو چې ته اوبه څښې او بچي دې په خیمه کې له تندې څخه تر پیرې، په یو روایت کې راځي چې حضرت حسین عليه السلام اوبه وڅښلې او په بل روایت کې راځي چې اوبه یې ونه څښلې، بلکې کله یې چې اوبه خولې ته رسولې نو په خوله کې په غشي باندې ولگیدلو او دخولې مبارکې څخه یې دوینو فواري روانې شوې. (سیرالصحابة: ج: (۴) ص: (۲۰۳)).

د حضرت امام حسین عليه السلام بدن ټول زخمي زخمي وو، لکن بیا هم چا دده دوژلو جرائت نه کولو، شمر ذوالجشن چې دخلکو دا تردد ولیدلو نو چیغې ئی پرې وکړې چې ولی ورته گورئ؟ یو بد بخته په څټ کې په غشي باندې وویشتو، حضرت حسین عليه السلام چې غشي را اویستلو نوزرعه بن شریک په لاس دتورې گذار ورکړو، بیا یې په څټ دتورې گذار ورکړو، په حضرت حسین عليه السلام کې دپاڅیدلو طاقت ختم شوسنان بن انس په نیزه باندې ووهلو، حضرت حسین عليه السلام پر مخې راوغورزیدلو، ددې څخه وروسته بد بخته (خوله بن یزید) اویا سنان بن انس د حضرت حسین عليه السلام سر دتنې څخه جدا کړو او په لسم دمحرّم سنه (۶۱هـ) کې داهل بیتو عظیم لمرد دینا څخه پناه شو، انا لله وانا اليه راجعون. سیرالصحابة: ج: (۴) ص: (۲۰۳).

په بعضې روایاتو کې راځي چې یزید چې د حضرت حسین عليه السلام دقتل څخه خبر شو او د حضرت حسین عليه السلام سربې ولیدلو نو وېژل، دا روایت خو اول صحیح نه دی، بالفرض که صحیح شي نو د یوسف عليه السلام دورونو دژپاڅان ژړا څه فایده لري؟ تجلیات صفدر: ج: (۱) ص: (۵۵۸).

قاری محمد طیب رحمته الله علیه فرمایي چې: دیزید دټولو فتنو څخه سخته فتنه د حضرت امام حسین عليه السلام او داهل بیتو قتل و، په کوم باندې چې یزید ډیر خوشحال شو، او چې کله ئی خپل تیاره مستقبل ولیدلو نو ظاهراً ئی دغم اظهار وکړو، کوم چې په حقیقت کې د حضرت امام حسین عليه السلام په قتلولو باندې

نه وو، بلکی په خپلې بی عزتۍ باندې وو، په دې طریقه دا سړی د رسول الله ﷺ د حدیث په اشاره باندې د نبی اکرم ﷺ د امت لپاره دهلاکت باعث شو. [شهید کربلا اوریزید ص / ۱۱۶۴ از قاری محمد طیب].

حافظ محمد اسحق دهلوی رحمه الله فرمایي چې: د حضرت حسین ﷺ په شهادت باندې ظاهراً یزید خفه وو، لکن په باطن کی انتهای خوشحاله وو او د دې لپاره ثبوت دادی چې کله ابن زیاد دمشق ته ورغلو نو یزید یې انتهای احترام او اکرام وکړو او خپل کور ته یې د خپلو ښځو خواته بوتلو او دده په مدارات کې یې غټه حصه واخستله. (شهادت حسین: ص: (۵۸) از حافظ محمد اسحق دهلوی).

خپله ابن زیاد وایي چې: اما قتلی الحسین فانه اشار إلى یزید بقتله او قتلی فاخترت قتله. مادیزید په اشاره باندې حضرت حسین ﷺ قتل کړو. یزید ماته اشاره کړې وه چې که ته حسین مړ نه کړې زه به تا ووژنم. [الکامل فی التاریخ ج ۲/ ص: (۶۱۲ طبری ج ۴/ ص ۴۰۲)].

دیزید مور (مرجانہ) خپل زوی ته وویل چې ای خبیثه تا د رسول الله ﷺ لمسی وژلی دی، ته به هیڅ کله جنت ونه گوری. تجلیات صفدر: ج: (۱) ص: (۵۵۸).

د حضرت حسین ﷺ د قاتلانو انجام

امام زهري رحمه الله فرمائی چې د حضرت امام حسین ﷺ په قاتلانو کی یو هم بچ نه شو، بلکی دا آخرت د سزاء څخه مخکې ورته په دنیا کی هم سزاء ورکړل شوه څوک ووژل شو، د چامخ تور شو او څوک مسخ شو.

د حضرت امام حسین ﷺ یو قاتل پروند شو

سبط ابن جوزي فرمایي چې یو سړی د حضرت امام حسین ﷺ په قتل کې شریک وویا پروند شو، چا ترینه د سبب پوښتنه وکړه هغه ورته وویل چې یوه ورځ مې خوب ولیدلو د نبی اکرم ﷺ په لاس کی توره وه او د حضرت امام حسین ﷺ قاتلانی حلالول، زه ئی څمبولم او د حضرت امام حسین ﷺ د وینو څخه ئی یو سلائی زما په سترگو کی وکړو، سهار چې راپاڅیدم د سترگو نظر مې ختم وو. شهید کربلا ص ۹۴ مفتی محمد شفیع رحمه الله.

د حضرت حسین ﷺ د یو قاتل مخ تور شو

ابن جوزي رحمه الله فرمائی چې د حضرت حسین ﷺ په قاتلانو کی یو خوب صورت سړی وویائی مخ تک تور شو، چا ترینه د سبب پوښتنه وکړه، هغه وویل چې د کومې ورځې څخه چې زه د حضرت

حسین علیه السلام پہ قتل کی شریک شوی یم نو ہر شپہ پہ خوب کی یوہ دوه کسان راخی او ما اور ته غور زوی
پہ همدی حالت کې یو خو ورځې بعد مړ شو. [شہید کربلا: ص: (۹۵) مفتی محمد شفیع رحمۃ اللہ علیہ].

یو قاتل پہ اوورگی وسوزیدلو

پہ یو مجلس کی چا دا خبرې وکړې چی د حضرت حسین علیه السلام قاتلانوته ډیر زرسزا ورکړل شوه، نو
یو سړي وویل چی زه خو پخپله د حضرت حسین علیه السلام په قتل کی شریک ووم، ما خو هیڅ سزا ونه لیدله،
کله چی داسې ددی مجلس څخه کورته لاړو، نو چراغ یی جوړولو چی اوورئی واخستلو او وسوزیدلو.
شہید کربلا: ص: (۹۵) مفتی محمد شفیع رحمۃ اللہ علیہ.

کوم سړي چی حضرت حسین علیه السلام په غشی ویشتلې ووهغه دومره تېری شو چی په هیڅ قسم او یو
باندي یې تنده نه ماتیده آخر د تندي د لاسه مړ شو. [شہید کربلا: ص: (۹۵) مفتی محمد شفیع رحمۃ اللہ علیہ].

دیزید هلاکت

د حضرت حسین علیه السلام د شهادت څخه وروسته یزید یوہ ورځ هم په آرام باندي تیره نه کړه په ټولو
اسلامي ملکونو کی د شهیدانو د وینو مطالبی او بغاوتونه شروع وو، د کربلا د واقعی څخه وروسته
صرف دوه کاله او اته میاشتی او په بل روایت کې درې کاله او اته میاشتی ژوندی ووپه دنیا کې یې ذلت
په برخه شو او د ذلت سره هلاک شو. شہید کربلا: ص: (۹۶)

په کوفه باندي دمختار تسلط

د حضرت امام حسین علیه السلام د شهادت د واقعی څخه پنځه کاله وروسته په سنه (۶۶ھ) کی
مختار د حضرت امام حسین علیه السلام د قاتلانو څخه د انتقام اعلان وکړو، عام مسلمانان ورسره ملګري شو
او په لږ وخت کی ئی کوفه او ټول عراق و نیولو او اعلان ئی وکړو چی د حضرت امام حسین علیه السلام
د قاتلانو څخه بغیر نور و ټولو ته امن دی، د حضرت امام حسین علیه السلام قاتلان ئی یو یو رانیولو او قتلولو به
یې، په یوہ ورځ کې یې په دی جرم باندي دوه سوه او اته څلوینست کسان ووژل او ددی څخه وروسته یې
د خاصو خاصو قاتلانو لټون شروع کړو.

عمرو بن حجاج:

عمرو بن حجاج ئی لمرته و غورزولو، دتندی خخه دیرو ترییدو، کله چی دتندی خخه بی هوشه شو نو ذبحه ئی کرو.

شمر ذو الجشن

شمر ذو الجشن چی داهل بیتوپه وژلو کي یی دیره دلچسپی لرله وې و وژلو او مړی یی سپیوته و غورزولو.

عبدالله بن اسد جهني، مالک بن بشير او حمل بن مالک

دائی محاصره کرل، دوي درحم درخواست وکړو، مختار ورته وویل چی ظالمانو! تاسو د رسول الله ﷺ په اولاد باندی رحم نه دی کړی، لهذا په تاسو باندی رحم نه دی پکار، ټول ئی و وژل، د مالک بن بشير خخه ئی لاسونه ا وپنښی غوخ کرل لمرته ئی و غورزولو او هلاک شو. شهید کربلا: ص: (۹۶) مفتی محمد شفیع رحمہ اللہ.

عمرو بن سعد

د حضرت حسین ﷺ په خلاف د یزیدی لښکر مشر عمرو بن سعد ئی و وژلو او دده غوی حفص ئی دده خخه مخکی نیولی وو، کله ئی چی د ابن سعد سرد مختار دربار ته را وړو، نو حفص ته ئی وویل چی دا پیژنی داد چا سردی؟ هغه ورته وویل هو، لکن دده خخه وروسته زما هم ژوند نه دی پکار، مختار وویل چی د ابن سعد وژل د حضرت امام حسین ﷺ په بدل کی دي او د حفص وژل د علی بن حسین ﷺ په بدل کی دي. شهید کربلا: ص: (۹۴) مفتی محمد شفیع رحمہ اللہ.

د دواړو سرونه ئی محمد بن الحنفیه ته وړولیرل، ابن کثیر رحمہ اللہ فرمائی چی مختار محمد بن الحنفیه ته ولیکل چی قدبعث الیک برأس عمرو بن سعد وابنه وقد قتلنا من اشترک فی دم الحسين واهل بيته کل من قدرنا عليه. [البداية والنهاية: ج/ ۸ / ص ۲۷۴].

حکیم بن طفیل

ده حضرت امام حسین عليه السلام په غشي باندې ويشتلی وو نو دائی په غشو وويشتلو او هلاک شو.

زید بن رفاد

ده حضرت امام حسین عليه السلام وراره د مسلم بن عقیل خوی عبد الله په غشي باندې په تندي ويشتلی وو عبد الله خپل لاس تندي ته نیولی وو، نولاس یې د تندي پورې میخ شوی وو، نو دا ظالم ئی اول په غشو باندی وويشتلو او ییائی ژوندی وسوزولو.

سنان بن انس

د کوفې څخه و تنبیدلو مختار دده کور وسوزولو. شهید کربلا: ص: (۹۷)

عبدالله بن زیاد

امام ترمذی رحمه الله فرمائی چی: عَنْ عُمَارَةَ بْنِ عُتَيْرٍ، قَالَ: لَمَّا جِيءَ بِرَأْسِ عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ وَأَصْحَابِهِ نُصِّدَتْ فِي الْمَسْجِدِ فِي الرَّحْبَةِ فَأَنْتَهَيْتُ إِلَيْهِمْ وَهُمْ يَقُولُونَ: قَدْ جَاءَتْ قَدْ جَاءَتْ، فَإِذَا حَيَّةٌ قَدْ جَاءَتْ تَحْلُلُ الرُّءُوسَ حَتَّى دَخَلَتْ فِي مَنْخَرِي عُبَيْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ فَمَكَثَتْ هُنَيْهَةً، ثُمَّ خَرَجَتْ فَذَهَبَتْ حَتَّى تَغِيَّتْ. ثُمَّ قَالُوا: قَدْ جَاءَتْ، قَدْ جَاءَتْ، فَقَعَلْتُ ذَلِكَ مَرَّتَيْنِ أَوْ ثَلَاثًا.

[ترمذی: ج: (۲) ص: (۲۱۸) رقم: ۳۷۸۰ وقال هذا حديث حسن صحيح وقال الشيخ الألباني:

صحيح الإسناد و رواه الطبراني في معجم الكبير رقم: ۲۷۶۳ و الأحكام الشرعية الكبرى للشيبلي

جز ۴ ص ۳۳۸ وقال هذا حديث حسن]

کله چی دمختار د کسانو په لاس باندی د ابن زیاد او دده د ملگرو سرونه په موصل کی غوڅ شول، نو عماره بن عمیر فرمائی چی د دوي سرونه ئی جامع مسجد ته راوړل، زه هم په دغه وخت کی د مسجد په چوټره باندی ووم، نو خلکو داسی آوازونه کول چی راغلو راغلو، ماچی وکتل نويو مار راغلو او دا ابن زیاد په پوزو کې ننوتلو، تر دیره وخته پورې هلته ورک وو، بیا راووتلو اولاپو لې وروسته بیا راغلو تر دې چی دوه اويا درې ځلی یې دا کار وکړو.

مختار خوک وو؟

دا دیو جلیل القدر صحابي حضرت ابو عبیده ابن مسعود الثقفي رضی اللہ عنہ خوی وو، مختار د هجره په اولنو کلونو کې پیدا شوی وو، لکن در رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم سره نئی ملاقات نه ووشوی، په ابتدا کې په علم او په فضل او په تقوی باندې مشهور وو، لکن وروسته معلومه شوه چې باطن یې د خباثت څخه ډک دی، صرف د دنیا سازی لپاره یې د تقوی لباس اغوستی دی، په ابتدا کې یې د اهل بیتو سره سخته دشمني وه، بیا وروسته یې قدرت ته در سیدلو لپاره د اهل بیتو سره د محبت د عوه وکړه، په یو حدیث کې راځي چې زما په امت کې به د ثقیف د قبیلې څخه یو مییر یعنی هلاکونکی او یو کذاب را پیدا شي، مییر حجاج وو او کذاب مختار وو، ده د اهل بیتو سره د محبت د دعوي څخه وروسته د پیغمبري د عوه وکړه، خلاصه دا چې مختار پخپله ظالم وو، چې وروسته بیا مرتد هم شو، لکن د سلط الظالمین بالظالمین مصداق وو اللهم صل علی دا ظالم په هغو ظالمانو باندې مسلط کړی وو کوم چې د حضرت حسین رضی اللہ عنہ قاتلان وو.

د حضرت حسین رضی اللہ عنہ د قاتلینو لپاره د حضرت زینب رضی اللہ عنہا بنیرا:

کله چې حضرت حسین رضی اللہ عنہ شهید شو، نو د حضرت امام حسین رضی اللہ عنہ قاتلینو د خپلو جرمونو د پتولو لپاره د سینو وهل شروع کړل، حضرت زینب رضی اللہ عنہا چې کله د دې شيعه و وماتم او ژړا و لیدله نو حضرت زینب رضی اللہ عنہا د حمد او ثنا څخه وروسته ورته وفرمایل چې ای د کوفې خلکو! تاسو اوس ژړای او ماتم کوئ؟ په اللهم صل علی دا ظالم مې دې قسم وي چې تاسو به ډیر ژړای او لږ به و خاندئ اللهم صل علی دا بنیرا داسې قبوله کړه چې تر قیامت په پورې بلکې د قیامت څخه وروسته به هم دوي ژړای او سینې به وهي. تجلیات صفدر: ج: (۱) ص: (۵۴۷).

د یزید په فسق باندې اتفاق

یزید د الله عزوجل په محکمه کې: الله جل جلاله فرمائی چې: فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَسَوْفَ يَلْقَوْنَ غَيًّا (مریم / ۵۹).

بیا د دوي څخه وروسته داسې نا اهل خلیفگان را پیدا شول چې موعظي ضایع کړو او د خپلو خوا هشاتو پسې روان شول، نو پس زردی چې دوي به ملاقي شي د کندی د جهنم سره.

حضرت ابو سعید خدری رضی اللہ عنہ فرمائی چى ما د افرمان اوریدلى دى چى شپيته کال وروسته به داسې نا اهلہ راظا هر شي چى مونخ به ضایع کوي او د خپلو خواهشاتو پسې به روان وي. البداية والنهاية: ص: (۲۳۳). اوپه شپيتم کال باندې ديزيد حکومت شروع شو.

يزيد د رسول الله ﷺ په محکمه کې: (۱) رسول الله ﷺ فرمائی چى زما امت به په انصاف باندې کلک وي، تردې پورې چى دبنی أمیه وو څخه ديزيد په نوم یوسړى به پکې اختلاف راوړي. [مجمع الزوائد: ج: (۵): ص: (۲۴۱) تجلیات صفدر ج ۱ ص ۵۸۶].

(۲) نبی اکرم ﷺ فرمائی چى: عَنْ أَبِي ذَرٍّ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: أَوَّلُ مَنْ يُبَدَّلُ سُنَّتِي رَجُلٌ مِنْ بَنِي أُمَيَّةَ يُقَالُ لَهُ يَزِيدُ. [رواه مُصَنَّفُ ابْنِ أَبِي شَيْبَةَ رَقْم: ۳۷۰۴۷ الصواعق المحرقة: ص ۱۲۱] زما سنت به دتولو څخه مخکې دبنی أمیه وو یزید بدل کړي، ديزيد په باره کې دنبی اکرم ﷺ پېشن گويانى به دامارة الصبيان دحديث په تشریح کې وليکو. ان شاء الله تعالى.

يزيد دابن عباس رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ محکمه کې:

يزيد عبد الله بن عباس رضی اللہ عنہ ته خط لیرلی وو، حضرت عبد الله ابن عباس رضی اللہ عنہ ورته دخط په جواب کې وليکل چى تازما څخه غوښتنه کړې ده چى زه دخلکو په زړونو کې ستا محبت او د ابن زبير رضی اللہ عنہ څخه دنفرت کوشش وکړم، نو دا کار بالکل نه کوم، ماته نه ستا خوشحالي منظوره ده او نه ستا اعزاز، حالانکې تا حضرت امام حسين رضی اللہ عنہ او نوجوانان عبد المطلب قتل کړل، تاته حضرت حسين رضی اللہ عنہ دصلحې پېشنهاد هم وکړو، لکن تاچونکې په دغه وخت کې بې کسه وليدلو نودده دخاندان قتل عام دی وکړو، داسې دې ووژل لکه څرنکه چى خلک مشرکان او کافران وژني، نو دا ماته ډيره عجيبه ښکاري چى اوس هم زما دوستۍ غوښتونکي يئ، حالانکې تازما دنیکه خاندان ووژلو اوستا دتورې څخه زمونږ وينې څڅيږي، ته زما دانتقام هدف يئ ته نن په دى خيال باندې يئ چى زمونږ په خلاف باندې دې فتحه حاصله کړه، نو په دې مه مغروره کيږه، مونږ به هم کومه ورځ په تاباندې فتح حاصلوو. [الكامل فى التاريخ: ج: (۲): ص: (۶۰۴) تجلیات صفدر: ج: (۱): ص: (۵۸۹)].

یزید د عبدالله بن زبیر رضی اللہ عنہ پہ محکمہ کی: حضرت عبد اللہ بن زبیر رضی اللہ عنہ بہ پہ خطبہ کی فرمایا: یزید القروذ شارب الخمر تارك الصلاة منعكف على القينات. [البداية والنهاية: ج ۸/ ص ۲۳۳].

دشادیانو یزید، شراب خورونکی، مونخ پرینودونکی، پہ موباندی ہمیشہ والی کونکی، حضرت ابن زبیر رضی اللہ عنہ بہ داخطبہ پہ حرم کی لوستلہ اوھیچا ورتہ نہ ویل چی ای دنبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم صحابی! ای د ابوبکر صدیق رضی اللہ عنہ لمسیہ! پہ حرم پاک کی ولې دروغ وایی؟

یزید د حضرت عبد اللہ بن حنظلہ رضی اللہ عنہ پہ محکمہ کی: حضرت عبد اللہ بن حنظلہ رضی اللہ عنہ پہ مدینہ منورہ کی قسمیہ بیان کولو چی: واللہ ماخرجنا علی یزید حتی خفنا ان نرى بالحجارة من السماء ان كان رجل ينكح امهات الاولاد والبنات والاخوات ويشرب الخمر ويعد الصلاة. [الصواعق المحرقة: ص ۲۴۱] تجلیات صفدر ج ۱ ص ۵۸۷.

پہ اللہ صلی اللہ علیہ وسلم باندی قسم چی مونږ دیزید پہ خلاف ترهغه پوری قیام نہ کولو ترخوچی ودارشوم چی هسی نہ چی دعدم قیام پہ صورت کی را باندی دآسمان خخه تیگی را ونه ورپی، یزید دپلار دام ولدووسره صحبت کوی اود لورگانو اود خورگانو سره هم صحبت کوی، شراب خوری اومونخ نہ کوی.

یزید د منذر بن زبیر رضی اللہ عنہ پہ محکمہ کی:

إن یزید يشرب الخمر ويترك الصلاة ويتعدى حكم الكتاب. [البداية والنهاية: ج ۸/ ص ۲۳۶] تجلیات صفدر ج: (۱) ص: (۵۹۲) تاریخ الإسلام ووفیات المشاهیر والأعلام. لذهبی ووفیات جز ۴ ص ۳۳۸، مختصر تاریخ دمشق مولفه محمد بن مکرم بن منظور الأفريقي المصري جز ۸ ص ۲۵۶

یزید شراب خوری، مونخ نہ کوی اود کتاب اللہ احکامو خخه تجاوز کوی.

یزید د خیل خوی معاویہ بن یزید پہ محکمہ کی: دیزید خوی معاویہ بن یزید دخیل پلار پہ باره کی وائی چی زما پلار حکومت وینولو. لکن ددی اهل نہ وو، درسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دلمسی سره یی جنگ وکرو، هغہ یی ووژلو اود هغه نسل کشی یی وکړه، اودخیلو گناھونو دذمه واری سره دفن شو، دائی وویل اویا په ژرا شو اویائی وویل چی ددی کار خراب انجام ماته معلوم دی، یزید یقینی چی درسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم لمسی قتل کړل، شراب یی مباح کړل. بیت اللہ یی برباد کړو. [الصواعق المحرقة: ص: (۲۲۴) تجلیات صفدر ج ۱ ص: (۵۸۵)].

یزید د ابن زیاد په محکمه کې: یزید ابن زیاد ته حکم وکړو چې دمکې مکرمې په حرم کې په عبدالله بن زبیر رضی الله عنه باندې حمله وکړه. نو ابن زیاد ورته وویل چې: لا اجمعهما للفاسق ابداً اقتل ابن بنت رسول الله ﷺ واغزو البيت. طبری ج ۴ ص ۳۷۱. ابن زیاد انکار وکړو: وپویل چې زه د فاسق لپاره دواړه کارونه نکوم، چې هم مې د نبی اکرم ﷺ لمسي ووژل او هم په بیت الحرام کې جنگ وکړم.

یزید د حضرت عمر بن عبدالعزيز رضی الله عنه په محکمه کې: چا به چې د حضرت معاویه رضی الله عنه پسی بد وویل نو حضرت عمر بن عبدالعزيز رضی الله عنه به درې دورې وهلې او چا به چې یزید ته امیر المؤمنین وویلې، نو هغه به ثی شل دورې وهلې، همدا کار خلیفه مهدي هم کولو. [الصواعق المحرقة: ص ۲۲۱].

یزید د شاولی الله الدهلوي رضی الله عنه په محکمه کې: د گمراهۍ او د ضلالت داعي په شام کې یزید او په عراق کې مختار وو. [مبحث فتن از حجة الله البالغة: تجلیات صفدر ج ۱/ ص ۵۸۱].

په خیر القرون کې اتفاقاً داسې خلک موجود وو کوم چې منافقان او یا فاسقان وو، په دوي کې حجاج، یزید او مختار وو. [حجة الله البالغة: ص ۲۱۵/ تجلیات صفدر: ج ۱/ ص ۵۸۶].

یزید د مجدد الف ثانی رضی الله عنه په محکمه کې: بدبخته یزید صحابي نه وو، دده په بدبختۍ کې هیڅ خبره نه شته، کوم کار چې دې بدبخته وکړو هغه کار کافر او فرنگی هم نه کوي، په اهل سنت والجماعت کې بعضې خلک په یزید باندې په لعنت ویلو کې توقف کوي، دوي دا خبره په دې بنا نه ده کړې چې په دې باندې راضي وو، بلکې په دې باندې بناء ده چې د توبې او درجوع احتمال شته. [مکتوبات، دفتر اول، مکتوب نمبر: (۵۴) ج ۱/ ص ۱۲۸].

یزید د شاه عبدالعزيز رضی الله عنه په محکمه کې: کله چې دشام او د عراق بدبختان راجمع شول، نو د پلټنې یزید په امر او درئيس اهل البغض والفساد ابن زیاد په تحريض باندې یې امام همام په کربلا کې شهید کړو. تحفه اثنا عشرية: ص ۱۱/ تجلیات صفدر ج ۱/ ص ۵۸۶.

یوسړي د شاه عبدالعزيز رضی الله عنه څخه پوښتنه کړې ده چې په یزید او په حضرت امام حسین رضی الله عنه کې څوک په حقه وو؟

شاه عبدالعزيز رضی الله عنه ورته فرمائی چې د میزان په تله کې به د حضرت امام حسین رضی الله عنه صبر ددی مردود په ظلم باندې غالب شي. [کمالات عزیزی: ص: (۱۱) تجلیات صفدر: ج ۱/ ص ۵۸۲].

یزید د مولنا قاسم نانوتوی رحمہ اللہ پہ محکمہ کی: اہل سنت والجماعت خلفاء اربعہ ووتہ بالترتیب د نبی اکرم ﷺ جانشینان وائی، او خلفاء راشدین ئی گھنی او د دوی خنخہ علاوہ حضرت امیر معاویہ رضی اللہ عنہ، او ہمدارنگہ یزید پلیت او عبد الملک خلفاء راشدین نہ گھنی. [اجوبہ اربعین: ص: (۸۵) تجلیات صفدر: ج: (۱) ص: (۵۸۲)].

یزید د مولنا رشید احمد گنگوہی رحمہ اللہ پہ محکمہ کی:

د خلفاء خمسہ و وحقیقت او د یزید پلیت تغلب د لمر پہ شان ظاہر شو، کہ کوم باطنی پوند وریاندی نہ پوہیری نو د چا خہ قصوردی؟ [ہدیۃ الشیعۃ: ص: (۹۵) تجلیات صفدر: ج: (۱) ص: (۵۸۱)]. بعضی خلکو چی د یزید پہ کفر کی توقف کریدی، نو ہغہ پہ دی بناء دی چی دا خبرہ لاتراوسہ پوری یقینی نہ دہ ثابتہ چی د حضرت حسین رضی اللہ عنہ وژل ئی حلال ہم گنل او کہ نہ؟ لدی وجہی د کافر پہ ویلو کی احتیاط پکاردی، لکن فاسق یقینی دی. فتاوی رشیدیہ: ص: (۴۹).

یزید د مولنا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ پہ محکمہ کی:

یزید فاسق و و او د فاسق ولایت اختلافی دی. [امداد الفتاوی: ج: (۵) ص: (۵۴) تجلیات صفدر: ج: (۱) ص: (۵۸۲)].

یزید د مولنا حسین احمد مدنی رحمہ اللہ پہ محکمہ کی:

حضرت امیر معاویہ رضی اللہ عنہ تہ د یزید د فسق معلومات نہ وو، یزید چی پتہ کوم کارونہ کول حضرت امیر معاویہ رضی اللہ عنہ پہ ہغی باندی نہ وو خبر. [مکتوبات شیخ الاسلام: ج: ۱/ ص: ۲۷۱/ تجلیات صفدر: ج: ۱ ص: ۵۸۲].

یزید د قاری محمد طیب رحمہ اللہ پہ محکمہ کی:

د یزید پہ فسق باندی پہ ہغہ وخت کی د موجود و تہ لو صحابہ و و اتفاق وو، مبايعين، و و او کہ مخالفین، بیا خلور و ارہ امامان ہم پہ دی متفق دی او د دوی خنخہ وروستہ راسخین علماء او محدثین لکہ علامہ قسطلانی رحمہ اللہ، علامہ بدر الدین عینی رحمہ اللہ، علامہ ہیشمی رحمہ اللہ، علامہ ابن الجوزی رحمہ اللہ، علامہ سعد الدین التفازانی رحمہ اللہ، ابن الہمام رحمہ اللہ، حافظ ابن کثیر رحمہ اللہ

او علامه الکيا الهراسي رحمۃ اللہ علیہ ټول دده په فسق باندې متفق دي، نو ددې څخه زیات دیزید په فسق باندې داتفاق شهادت څرنگه کیدلی شي؟ [شهید کربلا اوریزید: ص: (۱۵۲) قاری محمد طیب رحمۃ اللہ علیہ].

یزید د مولنا عبد الشکور لکهنوی رحمۃ اللہ علیہ په محکمه کې:

د حضرت امام حسین علیه السلام واقعہ د عبرت لپاره کافي ده، چې دیو فاسق سره یې بیعت ونه کړو او دخپلو سترگو لاندې ئی ټول خاندان شهید شو او خپله هم شهید شو. [ابوالایمه حضرت علي کې مقدس تعلیمات: ص: ۲۴/ تجلیات صفدر: ج: ۱/ ص: ۵۸۳].

یزید د مولنا حبيب الرحمن اعظمی رحمۃ اللہ علیہ په محکمه کې:

دې په یو ځای کې یزید ته د انسانیت په لمن باندې داغ، مردار او خبیث وایي. [تاریخ الخلفاء: ص: ۱۳۰/ کشف خارجیت: ص: ۴۳۷/ قاضي مظهر حسین].

یزید د حضرت بنوري رحمۃ اللہ علیہ په محکمه کې:

د عصر محدث مولنا محمد یوسف بنوري رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چې: یزید لاریب فی کونه فاسقا: دیزید په فسق کې هیڅ شک نه شته. [معارف السنن: ج: (۶) ص: (۱۸) تجلیات صفدر: ج: (۱) ص: (۵۸۳)].

یزید د حضرت احمد علي لاهوري رحمۃ اللہ علیہ په محکمه کې:

حضرت حسین علیه السلام دیزید سره بیعت ځکه ونکړو چې یزید فاسق او شرابي او ظالم وو. شهادت حسین: ص: (۲۵۷).

یزید د مفتي محمد شفيع رحمۃ اللہ علیہ په محکمه کې:

د حضرت حسین علیه السلام د شهادت څخه وروسته یزید یوه ورځ هم په آرامه تیره نه کړه او په ټولو اسلامي ممالکو کې د شهیدانو د وینو مطالبې او بغاوتونه وو، ددې څخه وروسته دده عمر صرف دوه کاله واته میاشتې او په یو روایت کې درې کاله او نهه میاشتې وو، په دنیا کې هم ذلیل شو او د همدې ذلت سره هلاک شو. شهید کربلا: ص: (۹۶).

یزید دمفتی جمیل احمد اودمفتی عبدالشکور ترمذی رحمہ اللہ پہ محکمہ کی:

شوڪ چي په دې كې مصروف دي چي يزید ته عادل خليفه ووايي او حضرت امام حسين عليه السلام ته باغي ووايي نو د دوي د نظريه د اهل سنت و الجماعة په نيز باطله ده، د نظريه د خوارجو كيدلى شي، لکن د اهل سنت و الجماعة د مذهب سره د دې هيڅ تعلق نه شته. [تجلیات صفدر: ج: (۱) ص: (۵۸۴) كشف خارجيت: ص: ۷۰ قاضی مظهر حسين رحمہ اللہ تاييد رساله دفاع صحابه: ص: ۳].

یزید د حضرت لدھیانوی شهید رحمہ اللہ پہ محکمہ کی:

د یزید درې کلن یا څلور کلن مختصر حکومت د دریو شیانو څخه عبارت دی: د کربلا حادثه، د حرې واقعہ او په بیت الله شریف باندې د تیګو باران، په دې حوادثو کې د نبی اکرم صلی الله علیه و آله په آل باندې قیامت جوړ شو، مدینه النبی صلی الله علیه و آله د مهاجرینو او د انصارو لپاره مقل جوړ شو او د بلد الله الحرام عزت پایمال شو چي په نتیجه کې د یزید نوم د همیشه لپاره د نفرت او د ملامتیا نښه شوه. (گمراه کن عقاید اور نظریات اور صراط مستقیم: ص: ۲۵۴)

یزید د صوفي عبدالحمید سواتي رحمہ اللہ پہ محکمہ کی:

یزید د ساداتو مکمل ختمول غوښتل، په اهل بیتو کې ترینه صرف یو کس دخپلې مریضۍ له وجې بچ پاتې شو اوس وگورئ، د الله جل جلاله قدرت ته چي دهغه یو کس څخه د حضرت حسین عليه السلام نسل څومره ډیر شو، په هر ځای کې سیدان شته او د دې په خلاف د یزید پنځلس لورگانې او پنځه ځامن وو، ابن کثیر رحمہ اللہ په البدایة والنهایة کې فرمایي چي په دوي کې یو هم پاتې نه شول. [معالم العرفان فی دروس القرآن: ج: (۴) ص: (۸۷)].

یزید د سید عطاء الله شاه بخاري رحمہ اللہ پہ محکمہ کی:

حضرت عطاء الله شاه بخاري رحمہ اللہ دخپل پیر په مدحه کې فرمایي چي:

هر که بدگفت خواجه مارا هست اویيگمان یزید پلید

[اسواطع الالهام: ص: (۱۰۳) تجلیات صفدر: ج: (۱) ص: (۵۴۸)].

خلاصه: د یزید فسق اتفاقي دی او په احادیثو کې د فاسق د تعریف او توصیف څخه منع راغلی ده رسول الله صلی الله علیه و آله فرمائی چي: اذا مدح الفاسق غضب الرب واهتزله العرش. (بهیقي فی شعب الایمان و

المعجم (معجم أبي يعلى) رقم: ١٦٨ و ١٦٩ فتح الباري شرح صحيح البخاري لابن الحجر جز ١٠ ص ٤٧٨ والتيسير بشرح الجامع الصغير للإمام الحافظ زين الدين عبد الرؤوف المناوي جز ١ ص ٢٥٧) کله چی د فاسق صفت و کړی شي نور ب په قهر شي او عرش په حرکت راشي.

دیزید تکفیر او عدم تکفیر

امام احمد بن حنبل رحمته الله:

د امام احمد بن حنبل رحمته الله په نیز باندی یزید کافرو و، علامه ابن الهمام رحمته الله فرمائی چی: واختلف في كفر يزيد قيل نعم، لما روي عنه ما يدل على كفره من تحليل الخمر ومن تفوهه بعد قتل الحسين واصحابه، اني جازيتهم بما فعلوا بأشيا غير وصناديدهم في بدروا مثاله ذلك ولعل وجه ما قال الامام احمد بتكفيره لما ثبت عنده نقل تقريره. شرح فقه اكبر: ص: (٨٨).

دیزید په کفر کی اختلاف دی بعضو ورته کافرویلی دي ځکه چی کله چی حضرت امام حسین عليه السلام او اهل بیت په کربلا کی شهیدان شول نو یزید وویل چی مایه بدر کی دخپلو وژلو شویو مشرانو بدل واخستلو، همدارنگه به ئی شرابو ته حلال ویل، امام احمد بن حنبل رحمته الله چی یزید ته کافرویلی دی نو کیدی شي چی دا خبرې ورته ثابتې وی.

قاري محمد طيب رحمته الله فرمائی چی ددې څخه واضحه شوه چی اختلاف دیزید په کفر کی دی، امام احمد بن حنبل رحمته الله دیزید په کفر قایل دی او چی په کفر کی اختلاف شو، نو فسق خوئی اتفاقی شو. (شهید کربلا اوریزید: ص: (١٣٩)). لکه دلقمان په نبوت کې چې اختلاف دی، نو ولایت یې اتفاقی شو، همدارنگه چې دچاپه کفر کې چې اختلاف وي نو فسق یې اتفاقی وي.

حافظ ابن تیمیه رحمته الله:

ومن قال ايضاً انه كان كافراً، وان اباه معاوية كان كافراً وانه قتل الحسين تشفياً اخذ كبارا قاريه من الكفار فهو ايضاً مفتر. [متن الكتاب يزيد بن معاوية: ص: (٣٨) ابن تيمية رحمته الله].
څوک چی دیزید او دده والد عليه السلام ته کافروائی او وائی چې یزید حضرت امام حسین عليه السلام ددې لپاره ووژلو چی زړه ورباندې یخ کړي او دخپلو کافرو نیکنو انتقام واخلي نو دا ویونکي هم دروغژن دی.

مولانا رشید احمد گنگوہی رحمۃ اللہ علیہ:

دمولنا رشید احمد گنگوہی رحمۃ اللہ علیہ شخہ پوہستنه شوې ده چی یزید کافر دی او که فاسق؟ نومولنا رشید احمد گنگوہی رحمۃ اللہ علیہ ورته په جواب کی وفرماییل چی مسلمان ته کافرویل نه دی پکار، یزید مسلمان وو، اود حضرت حسین علیه السلام دقتل په وجه فاسق شو، دکفر حال یې نه دی معلوم. [تالیفات رشیدیه: ص: ۶۳].

مولانا الوسی رحمۃ اللہ علیہ:

وانا قول الذی یغلب علی ظنی ان الخبیث لم یکن مصداقا برسالۃ النبی صلی اللہ علیہ وسلم.. الخ (روح المعانی: سورة محمد: آیت نمبر: ۲۲) زما په غالب گمان باندی یزید کافروو، دحرم بی عزتی د اهل بیتو بی عزتی، د اهل دده کفر دلایل وو اود دده حال دهیچا شخہ پت نه وو، لکن دچا ورسره دمقابلې طاقت نه وو.

لعن یزید

په یزید باندی په لعن ویلو کی د علماوو درې قوله دي:

اول قول دادی چی په یزید باندی لعنت ویل جایز دي، دا قول دامام احمد رحمۃ اللہ علیہ، علامه ابن جوزی رحمۃ اللہ علیہ، علامه تفتازانی رحمۃ اللہ علیہ، قاضی ابویعلی الموصلی رحمۃ اللہ علیہ، الکیا الهراسی رحمۃ اللہ علیہ، علامه الوسی رحمۃ اللہ علیہ، قاضی ثناء الله رحمۃ اللہ علیہ پانی پتی اود علامه سیوطی رحمۃ اللہ علیہ دی.

اودوهم قول دادی چی په یزید باندی د لعن ویل نه دي جایز، دا قول دامام غزالی رحمۃ اللہ علیہ، حافظ ابن تیمیه رحمۃ اللہ علیہ، حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ، علامه هیشمی رحمۃ اللہ علیہ اود حافظ ابن الصلاح رحمۃ اللہ علیہ وغیره وو دی.

اودریم قول د جمهورو محققینو دی چی په لعن کی یې سکوت پکاردی، دامسلک د علامه مصطفى بن ابراهیم التونسی الحنفی رحمۃ اللہ علیہ، د قاسم بن قطلوبغا رحمۃ اللہ علیہ، د علامه زبیدی رحمۃ اللہ علیہ دی او په متاخرینو کی دمولنا عبدالحی لکهنوی رحمۃ اللہ علیہ، دمولنا زکریا رحمۃ اللہ علیہ، دقاری محمد طیب رحمۃ اللہ علیہ اود مولانا اشرف علی تھانوی رحمۃ اللہ علیہ اود نورود دیوبندی علماوو دی. [کشف الباری عما فی صحیح البخاری: ص: (۶۹۰) کتاب الجهاد].

علامہ ابن حجر مکی الہیثمی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چي: وبعد اتفاقهم علي فسقه اختلفوا في جواز لعنه بخصوص اسمه اجازہ قوم منهم ابن الجوزي رحمۃ اللہ علیہ ونقله عن احمد وغيره. الصواعق المحرقة: ص: (۱۳۲).

صاحب دنبراس فرمائی چي: وبعضهم اطلق اللعن عليه منهم ابن الجوزي المحدث وصنف كتابًا سماه الرد علي المتعصب العنيد المانع عن ذم يزييد ومنهم الامام احمد ومنهم القاضي ابويعلي. نبراس: ص: (۵۵۳).

الکيا الهراسی الشافعی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چي: واما قول السلف ففيه لكل واحد من ابي حنيفة ومالك واحمد قولان تصريح وتلويح ولنا قول واحد التصريح دون التلويح وكيف لا يكون كذلك وهو المتصيد للفهد واللاعب بالنرد ومدمن الخمر. [شہید کربلا اور یزید: ص: (۱۴۲)] قاری محمد طیب رحمۃ اللہ علیہ.

مجدد الف ثانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چي: یزید بی دولت از مرہ کی فسقہ است توقف در لعنت او بر اصل مقرر اہل سنت است کہ شخص معین را اگر کہ پہ کافر باشد تجویز لعنت نہ کردہ اند مگر اینکہ یہ یقین معلوم کنند کہ ختم او بر کفر بودہ. [مکتوبات: ج ۱ / ص: ۶۰ / دفتر اول حصہ چہارم].

شاہ عبد العزیز رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چي: دیزید پہ بارہ کی روایات مختلف دي، پہ بعضو کی دحضرت امام حسین علیہ السلام پہ قتل باندی دیزید خفگان را غلی دی او پہ بعضو کی را غلی دي چي یزید پلید دحضرت امام حسین علیہ السلام پہ قتل باندی خوشحالہ شو، نوبعضی اول روایت تہ ترجیح ورکوي او دلعن خنہ منع کوي او بعضی دوہم روایت تہ ترجیح ورکوي اولعن تہ جایز وائی او بعضی نور دتعارض دروایاتولہ وجي توقف کوي. [فتاویٰ عزیزی ملخصاً ص: ۲۲۲].

الشیخ الامام الزاہد قوام الدین الصفاری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چي: پہ یزید باندی پہ لعنت ویلو کی ہیخ خطر نہ شتہ. [خلاصۃ الفتاویٰ ج: (۴) ص: (۳۹۰) تجلیات: ج: (۱) ص: (۵۷۴)].

پہ فتاویٰ بزازیہ کی دي چي: والحق ان یلعن یزید علی اشتہار کفر وتواتر فظاۃ شرہ. [بزازیہ علی الہندیۃ: ص: (۳۴۱) تجلیات: ج: (۱) ص: (۵۷۴)].

مفتی عزیز الرحمن رحمۃ اللہ علیہ پہ فتاویٰ دیوبند کی فرمائی چہ یزید باندی دلعت پہ ویلو اوپہ عدم ویلو کی اختلاف دی، صحیح داده چہ لعنت ویل ورباندی مناسب نہ دی اودیزید کفر ثابت نہ دی، البتہ فاسق وو، نواحوط عدم لعنت دی۔ [فتاویٰ دیوبند: ج ۱/ ص: ۱۷۴]

علامہ الوسی رحمۃ اللہ علیہ دسورۃ محمد آیت نمبر (۲۲) لاندی لیککی چہ: ان الامام احمد لما سألہ ولده عبد اللہ عن لعن یزید قال کیف لا یلعن من لعنہ اللہ فی کتابہ؟ فقال عبد اللہ قرئت کتاب اللہ تعالیٰ فلم اجد فیہ لعن یزید فقال الامام ان اللہ تعالیٰ یقول فهل عسیتم أن تولیتم أن تفسدوا فی الارض وتقطعوا أرحاکم أولک الذین لعنہم اللہ (الآیۃ) وأتٰ فساد وقطیعة اشد ممافعلہ یزید... وقد جزم بکفرہ وصرح بلعنہ جماعة من العلماء فمنہم الحافظ ناصر السنۃ ابن الجوزی وسبقہ القاضي ابویعلی وقال العلامة التفتازانی لا نتوقف فی لعنہ بل فی ایمانہ لعن اللہ علیہ وعلی انصارہ واعوانہ ومن صرح بلعنہ الجلال السيوطی وانا قول الذی یغلب علی ظنی ان الخبیث لم یکن مصداقاً برسالتہ ﷺ. وانا اذهب إلی جواز لعن مثله علی التعین. (روح المعانی سور محمد آیت نمبر: ۲۲).

پہ شمار او پہ ابن زیاد باندی لعنت

شاہ عبد العزیز رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ شمار او پہ ابن زیاد باندی پہ لعنت ویلو کی ہیخ تردد نہ شتہ خکہ چہ پہ یقینی طور باندی دا دوارہ حضرت امام حسین رضی اللہ عنہ پہ قتل باندی راضی وو اوپہ دہ بارہ کی دروایاتو ہیخ تعارض نہ شتہ۔ فتاویٰ عزیز: ص: (۲۲۲) خارجی فتنہ: ج: (۲) ص: (۱۶۱).

خلاصہ: خلاصہ دا چہ دیزید پلید فسق اتفاقی دی اوپہ کفر کی ئی تردد دی، راجح داده چہ کافر نہ وو اود لعن مدار پہ کفر دی، نو چہ کفر ئی یقینی نہ دی نو پہ لعن کی ئی توقف پہ کاردی۔

دامارۃ الصبیان دحدیث تشریح

دیزید حکومت اود دہ حکومت نوعیت اودیزید فاسقانہ اقدامات پہ احادیثو کی پہ اجمالی طور سرہ ذکر شوی دی:

(۱) قَالَ أَبُو هُرَيْرَةَ سَمِعْتُ الصَّادِقَ الْمُضَدَّوْقَ يَقُولُ هَلَكَةُ أُمَّتِي عَلَى أَيْدِي غِلْمَةٍ مِنْ قُرَيْشٍ [بخاری کتاب الفتن: ص: (۱۰۶۶). رقم: ۷۰۵۸ فی بَابِ قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هَلَاكُ أُمَّتِي عَلَى يَدَيِ أَعْلِمَةٍ سَفَهَاءَ ورواه احمد بن حنبل فی مسنده رقم: ۱۰۹۲۷ و ۱۰۹۶۰ ج ۲ ص ۵۳۶.]

حضرت ابو هريرة رضی اللہ عنہ فرمائی چي زما دامت هلاکت به دیو ثو قریشی هلکانو دلاسه وي حافظ ابن حجر رحمہ اللہ فرمائی چي: قلت قد يطلق الصبي والغليم بالتصغير على ضعيف العقل والتدبير والدين ولو كانه محتلمًا وهو المراد ههنا. (فتح الباری: ج: ۱۲/ص: ۱۳).

دصبي اود غليم دلفظ اطلاق په هغه بالغ باندی هم کيږي چي ضعيف العقل ضعيف التدبير او ضعيف الدين وی او داسی سړی فاسق وي، ددوي دلاسه به دا امت ثورنگه هلاکيږي؟ نو په یو بل حدیث کی ئی تشریح راحی چي: **أَلِ ابْنِ بَطَّالٍ جَاءَ الْمُرَادُ بِالْهَلَاكِ مُبَيَّنًا فِي حَدِيثِ أَخْرَأَ ابْنِ هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ أَخْرَجَهُ عَلَى بَنٍ مَعْبُودٍ مِنْ أَبِي شَيْبَةَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ مِنْ وَجْهِ آخَرَ عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ رَفَعَهُ أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ إِمَارَةِ الصَّبِيَّانِ، قَالُوا وَمَا إِمَارَةُ الصَّبِيَّانِ؟ قَالَ إِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ هَلَكْتُمْ أَيْ فِي دِينِكُمْ وَإِنْ عَصَيْتُمُوهُمْ أَهْلَكُوكُمْ أَيْ فِي دُنْيَاكُمْ يَأْزِهَاقِ النَّفْسُ أَوْ يَأْذَاهِبِ الْمَالُ أَوْ يَهْمًا.** (فتح الباری: ج: ۱۳/ص: ۱۳).

ابن بطال فرمائی چي د ابو هريرة رضی اللہ عنہ په حدیث کی دهلاکت څخه مراد د ابو هريرة رضی اللہ عنہ په بل حدیث کی تشریح شوی دی، چي رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل چي يا الله! ماته دامارة د صبيانو څخه پناه را کړي چا عرض وکړو چي امارة الصبيان څه شی دی؟.

نبي اکرم صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایيل چي که تاسو دهغوي اطاعت کوئ نو ستاسو دين به تباه شي او که تاسو دهغوي نافرمانی وکړه نو دهغوي به یا تاسو تباه کړي او یا به ستا سومال او یا دواړه تباه کړي.

قاري محمد طيب رحمہ اللہ فرمائی چي ددی دوهم حدیث څخه د نبي اکرم صلی اللہ علیہ وسلم مراد پنوره واضحه شو، چي دامت دهلاکت څخه مراد دامت د اجتماعیت یعنی دامارت اود خلافت تباهي ده، ددې صورت به دا وي چي خام خام هلکان قدرت ته ورسېږي، سياسي اقتدار ددوي لاسونو ته راشي، ددوي سره بيا د مشرانو هيڅ احترام نه وي. شهيد کربلا اوريږيد: ص: (۱۵۶).

پدې حدیث کی دامارة الصبيان نوعیت هم ښکاره شوی دی، چي ددې حکومت په پیروي کی به دين تباه کيږي او ددی حکومت څخه په بغاوت کی به دنیا تباه کيږي، داسلامي حکومت معيار دين دی او ددې حکومت په پیروي کی به دين تباه کيږي.

دا صبیانی دله خوگ وو؟

ددې صبیانی دله چی د شیو خو نظام به ختم کړي، په احادیثو او په اثارو کی تعیین شوی دی، ددوي د زمانې تعیین په لاندې احادیثو او اثارو کی ولولئ.

وفي رواية ابن ابي شيبة ان ابا هريرة رضي الله عنه كان يمشي في السوق ويقول اللهم لاتدركني سنة ستين ولا امارة الصبيان. [فتح الباري: ج: (۱۲/ ص: ۱۳)].

حضرت ابی هريرة رضي الله عنه به په بازار کی گرزیدلو او فرماییل به یې چی یا الله! ما تر شپتمې هجری پورې مه پري ده او مه مې ترا ماراة الصبیان پوره پریرېده، په داسی مواردو کی موقوف دمرفوع په حکم کی وي، نو دا د نبی اکرم صلی الله علیه و آله تعیین شو، چی اماراة الصبیان به په سنه (۶۰هـ) کې وي، چی دا د یزید د حکومت د ابتدا کال وو، د حضرت ابوسعید خدری رضي الله عنه په حدیث کی صراحة مرفوع روایت دی: يقول سمعت رسول الله صلی الله علیه و آله يقول يكون خلف بعد ستين سنة اضاعوا الصلوة واتبعوا الشهوات فسوف يلقون غيا. البداية والنهاية ج ۸/ ص: ۲۳۰).

د شپیمتی هجری څخه وروسته به داسی نا اهلان پیدا شي، چی مونځ به نه کوي اود خوا هشاتو پیروي به کوي دوي به په نژدې وخت کی د جهنم په کنده کی وغور زول شي، نو سنه (۶۰هـ) دا بو هريرة رضي الله عنه په حدیث کی هم راغله او د ابوسعید خدری رضي الله عنه په حدیث کی هم راغله فرق صرف دومره دی چی د حضرت ابو هريرة رضي الله عنه په حدیث کی د سنه (۶۰هـ) د ابتداء ذکر دی، په یو روایت کی دراس الستین لفظ هم راغلی دی، نو دفتنو ابتداء به د (۶۰هـ) څخه وي او د حضرت ابوسعید خدری رضي الله عنه په روایت کی هغو حوادثو ته اشاره ده چی د سنه (۶۰هـ) د شروع څخه وروسته واقع شوي دي.

صاحب دمظاهر حق فرمایي چی د یزید حوادث او د بنی امیه و وروستني ظلمونه کلونه کلونه مخکې د نبوت نظر ته دیو کلا و کتاب په شان باندې وو، در رسول الله صلی الله علیه و آله فراست دهغې زمانې ادراک کولو چی په هغه کی به د مسلمانانو اجتماعی هیئت دیو څو مفاد پرستو او دنیا دارو حکمرانانو له لاسه دا اقتدار طلبی او د عیش پرستی څخه قربان شي. مظاهر حق: ج: (۱۲) ص: (۶۵۹).

حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چي: وفي هذا اشارة الى ان اول الاغيلمۃ كان في سنة ستين (یزید) وهو كذلك فان یزید بن معاویہ استخلف فيها وبقي الى سنة اربع وستين فمات. فتح الباری: ج: ۱۲ / ص: ۱۳).

پہ حدیث کی دی تہ اشارہ دہ چي ددی صبیانو ابتداء بہ دسنہ (۶۰ھ) بخخہ وی او ہمدارنگہ وہ، خخہ چي یزید پہ سنہ (۶۰ھ) کی (نام نہاد) خلیفہ شو او ترسنہ (۶۴ھ) پوری حاکم وو، یزید بہ مشران بر طرفہ کول او دھغوی پہ خای بہ یی د خیلوانو خخہ نو جوانان مقررول.

علامہ عینی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چي: واولهم یزید (علیہ مایستحقہ) وكان غالبًا ينزع الشيوخ من امارۃ البلد ان الکبار ویولہا الا صاغر من اقاربہ. [عمدة القاری: ج: ۱۱ / ص: ۳۳۴].

اوددی صبیانو اول یزید وو، اللہ جل جلالہ دی ورسرہ ہغہ معاملہ وکری دکومی چي مستحق دی، دہ بہ مشران معزولول او د خیلو اقاربو خخہ کشران بہ ئی مقررول، داچکم اکثری دی، یزید د بدنائی لہ ویری پہ یویو خای کی کوم یو مشرہم پرینبی وو،

ددی امارۃ الصبیان نتیجہ داشوہ چي پہ سنہ (۶۰ھ) کی ئی حکومت و نیولو، پہ سنہ (۶۱ھ) کی ئی حضرت امام حسین علیہ السلام شہید کرو، پہ سنہ (۶۳ھ) کی ئی پہ مدینہ منورہ باندی حملہ وکړہ، دحری واقعہ مخی تہ راغلہ چي پہ زرگونو مسلمانان ئی ووژل، پہ سنہ (۶۴ھ) کی یی پہ مکہ مکرمہ باندی حملہ وکړہ، دھغی وخت پہ توپونو منجنیق باندی کعبہ وویشتہ، دکعبی شریفی غلاف ئی وسوزلو، مکہ مکرمہ او مدینہ منورہ او اہل بیت، حسی او معنوی بنیادونہ وو، پہ کومو باندی چي دینی اجتماع ولاړہ وہ.

پہ بعضی احادیثو کی دیزید پہ نوم باندی تصریح

حافظ ابن کثیر رحمۃ اللہ علیہ بعضی داسی حدیثونہ ذکر کری دی چي پہ ہغہ کی پہ دی تصریح دہ چي یزید بہ ددی امت دہلاکت لپارہ سبب وی، ابو عبیدہ دنبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم خخہ روایت کوی چي: لا یزال امر هذه الامۃ قائمًا بالقسط حتي یكون اول من یثلمہ رجل من بني امیہ یقال لہ یزید. [البداية والنهاية: ج: ۸ / ص: ۲۳۱]. زما دامت امر بہ پہ عدل باندی قایم وی تردی چي دبنی امیہ وو یونہری یزید بہ ئی تباہ کری.

قاری محمد طیب رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چي ددي روايتونو په سند کي کلام دي، له دي وجي په عمومي روايتونو باندی به اکتفاء وکړو. شهيد کربلا اوريزيد: (١٦٤).

دمشکوة په حديث کي الفاظ داسي دي چي: تعوذوا بالله من راس السبعين وامارة الصبيان. په دي حديث کي داوومي لسيزي بيان دي چي ابتداء ئي سنه (٦٠هـ) څخه ده.

ددي په تشریح کي ملا علی القاري رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چي: بکسر اوله ای ومن حکومت الصغار کيزيد بن معاويه واولاد الحكم بن مروان وامثالهم يعنې دلفظ په کسري دهمزي باندی اماره دي په فتحه باندی اماره نه دي اوددوي څخه يزيدي اود حکم بن مروان اولادونه مراد دي، بيا وروسته ليکي چي: رَأَاهُمُ النَّبِيُّ ﷺ فِي مَنَامِهِ يَلْعَبُونَ عَلَى مَنْبَرِهِ ﷺ. نبي اکرم ﷺ په خوب کي ليدلي وو چي د نبي اکرم ﷺ په ممبر باندی ئي لوبی کولی. خلاصه دا چي دصبياني ډلې علامي په احاديثو کي داسي راغلي دي.

(١) ددي ظهور به په (٦٠هـ) کي وي.

(٢) ددي ډلې نوعيت به داوي چي مشران به معزولوي او کشران به مقرر وي، ددوي په پيروي کي به دين تباه کيږي او په نافرمانۍ کي به يې دنيا تباه کيږي، چي ددي علامو اولين مصداق يزيدي وو.

د (مغفور لهم) د حديث تشریح

ام حرام ﷺ فرمائی چي: سَمِعَتِ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ أَوَّلَ جَيْشٍ مِنْ أُمَّتِي يَغْزُونَ الْبَحْرَ قَدْ أَوْجَبُوا قَالَتْ أَمْ حَرَامٌ قُلْتُ يَا رَسُولَ اللَّهِ أَنَا فِيهِمْ قَالَ: أَنْتَ فِيهِمْ ثُمَّ قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَوَّلَ جَيْشٍ مِنْ أُمَّتِي يَغْزُونَ مَدِينَةَ قَيْصَرَ مَغْفُورٌ لَهُمْ فَقُلْتُ أَنَا فِيهِمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ قَالَ: لَا، رسول الله ﷺ فرمائی چي زما په امت کي اول هغه لښکر چي بحري جهاد به کوي نو په تحقيق سره دوي د ځان لپاره جنت واجب کړو، ما ورته وويل چي يا رسول الله! زه به په هم دوي کي يم؟ نبي اکرم ﷺ وفرمايل چي ته به په دوي کي يې، بيا نبي اکرم ﷺ وفرمايل چي زما په امت کي اول هغه لښکر چي دقيصر په پايتخت کي به جهاد کوي هغوي بښلي شوي دي، ما ورته وويل چي يا رسول الله ﷺ زه به په هم دوي کي يم؟ نبي اکرم ﷺ وفرمايل چي نه.

دقيصر څخه څه شي مراد دي؟

دقيصر څخه قسطنطنيه مراد ده، چي په هغه وخت کي دقيصر پايتخت وو. [فتح الباري ج ٦/ ص: ١٠٢].

جمهور شارحین فرمائی چي ددي څخه د قسطنطنيي اول جنگ مراد دي او دا ڪثرو محدثينوپه نظر باندی دا جنگ ديزيد په مشري کي په سنه (٥٥٢هـ) کي وشو.

او بعضی علماء فرمائي چي په سنه (٤٩هـ) او يا سنه (٥٠هـ) کي وشو. په دې جنگ کي غي غي صحابه لکه حضرت ابو ايوب انصاري رضي الله عنه، حضرت ابن عباس رضي الله عنه، حضرت ابن عمر رضي الله عنه، حضرت ابن زبير رضي الله عنه او حضرت امام حسين عليه السلام شريک وو. الڪامل ج: (٣) ص: (٢٢٧) تڪمله فتح الملهم ج: (٣) ص: (٤٥٦).

ددي حديث څخه علامه مهلب رحمته الله عليه ديزيد په فضيلت باندی استدلال کړی دی، ځکه چي يزيد ددي لښکر مشرو او ددي لښکر لپاره د بښلو زيري ورکړل شوی دی. کشف الباري وشرح ابن بطال ج ٥ ص ١٠٧. علامه بدر الدين عيني رحمته الله عليه فرمايي چي:

وقال المهلب في هذا الحديث منقبة لمعاوية رضي الله عنه لانه أول من غزا البحر، ومنقبة لو كده يزيد، لانه أول من غزا مدينة قيصر. انتهى. قلت: أي منقبة كانت ليزيد وحاله مشهور؟ فإن قلت: قال، صلى الله عليه وسلم، في حق هذا الجيش: مغفور لهم. قلت: لا يلزم، من دخوله في ذلك العُصوم أن لا يخرج برديل خاص، إذ لا يختلف أهل العلم أن قوله، صلى الله عليه وسلم: مغفور لهم، مشروط بأن يكونوا من أهل المغفرة حتى لو ارتدوا جدم من غزاه بعد ذلك لم يدخل في ذلك العُصوم، فدل على أن المراد مغفور لمن وجد شرط المغفرة فيه منهم. عمدة القاري ج: (٣) ص: (٣٥٤).

مهلب فرمائي چي په دې حديث کي د حضرت امير معاويه رضي الله عنه مدحه ده، ځکه چي اول بحري جهاد حضرت امير معاويه رضي الله عنه کړی وو، همدارنگه ديزيد مدحه ده، ځکه د قيصر جنگ يزید وکړو، زه وایم چي ديزيد کوم منقبت د ذکر کولو قابل دی؟ ديزيد حال خو مشهور دی، که ته ووائی چي دې لښکر ته د بښلو زيري ورکړل شوی دی، نو زه وایم چي په دې عموم کي ديزيد د داخلیدلو څخه دانه لازمېږي چي هغه دی په کوم بل دليل باندی ددي څخه خارج نه کړلی شي، ځکه چي علماء په دې باندې متفق دي چي په مغفور لهم کي هغه څوک داخل دي چي هغه ددي اهل وي، حتی که دهمدي لښکر څخه څوک مرتد شوي وي (معاذ الله) نو هغه د مغفور لهم لاندی نه داخلېږي، نو دا ددي دليل دی چي د مغفور لهم څخه هغه څوک مراد دی چي هغه ددي اهل وي، علامه عيني رحمته الله عليه منځکې ليکي چي د قيصر په خلاف باندې د حضرت امير معاويه رضي الله عنه په زمانه کي څو څو ځلې جنگ شوی دی او په دې کي شک نه شته چي په دې

جنگونو کی بہ کوم واری دیزید مشری ہم راغلی وی، لکن ددی خخہ دانہ لازمیری چنی یزید دی داول جنگ امیر وی دکومو لپارہ چنی نبی اکرم ﷺ دبنلو زیری ورکری دی، علامہ عینی رحمہ اللہ فرمائی چنی حضرت امیر معاویہ رضی اللہ عنہ یو لنبکر دسفیان بن عوف پہ قیادت کی لیگلی وو چنی درو میانو پہ بنارونو کی ورنسوتی وو اوپہ دپ لنبکر کی حضرت ابن عباس رضی اللہ عنہ حضرت ابن عمر رضی اللہ عنہ، حضرت ابن زبیر رضی اللہ عنہ او حضرت ابویوب انصاری رضی اللہ عنہ شریک وو۔ عمدۃ القاری ج ۱۴ ص ۱۹۸)۔

بیامخکی لیکي چنی زیاتہ ظاہرہ دادہ چنی داتمام حضرات دسفیان بن عوف سرہ وو، دیزید سرہ نہ وو، خکہ چنی یزید ددی لپارہ اہل نہ وو، چنی دومرہ مشران صحابہ کرام رضی اللہ عنہ ددہ پہ قیادت کی جہاد وکری۔ [عمدۃ القاری: ج: (۱۴) ص ۱۹۸]۔

دبعضی روایاتو خخہ معلومی چنی حضرت امیر معاویہ رضی اللہ عنہ دسفیان بن عوف پہ مشری کی لنبکر لیبلی وو بیایی وروستہ ورپسی یزید ورو لیبلو، ابن اثیر رحمہ اللہ پہ الکامل کی لیکي چنی :
في هذه السنة (٤٩هـ) سیر معاویہ رضی اللہ عنہ جیشا کثیفًا الي بلاد الروم للغزاة وجعل علیہم سفیان بن عوف وامریزید بالغزاة معهم فتناقل واعتل فامسک عنه ابوه فاصاب الناس في غزاتهم جوع ومرض شدید فانشاء یزید یقول:

شعر: ما ان ابالي بمالقت جموعهم بالغ قدونة من حي ومن موم

اذ اتكات على الانماط مرتفعًا بدیر مران عندی ام کلثوم

وام کلثوم امراته فبلغ معاویہ رضی اللہ عنہ شعره فاقسم علیه لیلحقن بسفیان في ارض الروم بصیبه ما اصاب الناس فساو معه جمع کثیر اضافهم اليه ابوه۔ [الکامل: ج: (۳) ص: (۲۲۸) معجم البلدان للحموی: ج ۲ ص ۵۳۴]۔

پہ سنہ (۴۹ھ) کی حضرت معاویہ رضی اللہ عنہ دسفیان بن عوف پہ مشرئی کی یوغت لنبکر درو میانو طرفتہ و لیبلو او یزید تہئی ہم وویل چنی تہ ہم ورسرہ لارہ، لکن یزید سستی وکپہ او خانئی مریض کپہ، حضرت امیر معاویہ رضی اللہ عنہ نور خہ ورتہ ونہ ویل، پہ دی غزوہ کی مسلمانان دسختی ولہری اودمرض سرہ مخامخ شول، یزید چنی دمسلمانانو ددی تکلیف خخہ خبرشو، نو یو خواسعارئی وویلی چنی مضمونئی داسی وو چنی دقدونہ پہ مقام کی دمسلمانانو لنبکر تہ دتبی مریضی او پریشانی

رسیدلی ده زه ئی پروانه لرم حکه ما ددیرمران په مقام کی په قالینو باندی تکیه لگولی ده، اوزما سره ام کلثوم ده، چی دیزید منکوحه وه، کله چی حضرت امیر معاویه رضی الله عنه دده داشعارو خنجه خبرشو نو قسم ئی وکړو چی ته به هم ورخی او په هغه تکلیف کی به شریکیرې دکوم سره چی خلک مخامخ شوي دي، نویزید دیو لښکر سره روان شو، نو که داروایت صحیح ثابت شي نویبایزید دمغفورلهم لاندې نه راحی حکه دمغفورلهم زیری اولو غزا کونکو ته دی. [تکلمه فتح الملهم: ج: ۳/ ص ۴۵۷].

خلاصه: خلاصه داچی علماء وو د علامه مهلب رایه ددرې وجهو خنجه رد کړی ده:

- (۱) دمغفورلهم په زیری کی هغه څوک داخل دي چی دمغفرت اهل وي اویزید ددې اهل نه وو.
- (۲) دقسطنطنیې لپاره معاویه رضی الله عنه بیایا لښکرې لیرلي دي اوس معلومه نه ده چی یزید په اول لښکر کې وو او که نه؟.

(۳) اول لښکر دسفیان بن عوف په قیادت کې تللی وو چی مشران صحابه هم پکی وو. روایات اکرچی په دې باب کی مختلف راغلي دي، لکن داکثرو روایاتو خنجه معلومیري چی داولنی لښکر قیادت دیزید سره وو مثلاً په مسند احمد: کی روایت ذی چی: غزا ابوایوب مع یزید بن معاویه. [طبقات ابن سعد: ج: (۳/ ص ۴۸۵)].

شهد ابوایوب بدرًا... قال فمرض وعلى الجیش یزید بن معاویه فاتاه یعوده، ددې مرض خنجه مرض الموت مراد دی او په دې باندې اتفاق دی چی حضرت ابوایوب انصاری رضی الله عنه په قسطنطنیه کی وفات شوی دی. [کشف الباری کتاب الجهاد: ص: (۲۸۰-۲۸۶)].

شاوولی الله ﷻ فرمائی چی:

قوله مغفورلهم تمسک بعض الناس بهذا الحديث في نجاه يزید، والصحيح انه لا يثبت بهذا الحديث الاكونه مغفورله ماتقدم من ذنبه على هذه الغزوة لان الجهاد من الكفارات و شان الكفارات ازالة اثار الذنوب السابقة عليها لا الواقعة بعدها نعم لو كان مع هذا الكلام انه مغفورله الى يوم القيمة لدل على نجاته واذليس فليس بل امره مفوض الى الله تعالى فيما ارتكبه من القبائح بعد هذه الغزوة من قتل الحسين وتخریب المدينة والاصرار على شرب الخمر ان شاء عفا عنه وان شاء عذبه كما هو مطرد في حق ساير العصاة. (رساله شرح تراجم ابواب البخاری المطبوع مع صحيح البخاری: ص: (۳۱)).

مولنا اشرف علي تھانوی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چي پاتې شو پھ دې حدیث باندې استدلال نو دا انتہائی ضعیفہ دی حُکھ چي هغه مشروط دی، همدارنگه یزید ته مغفور ویل سخت زیاتی دی، حُکھ چي مغفور والی مشروط دی په وفات علی الایمان باندی اودا مجهول دی نوبه داده چي دده امر مفوض کړو علم الهی ته او پخپله څه ونه وایو. امداد الفتاوی: ص: (۴۲۶).

قاري محمد طیب رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چي: مونږ ددې حدیث څخه انکار نه کوو او نه ددې څخه انکار کوو چي یزید ددې حدیث په عموم کی داخل دی اوددې سره ددې څخه هم انکار نه کوو چي که ددې حدیث عموم یزید په مقبولینو کی داخلوي نو همدارنگه یې د بخاری وغیره د امارۃ الصبیان والا احادیث د مقبولینو څخه خارجوي او که مهلب یزید ددې حدیث مصداق گرزوي او دده په فضیلت باندې استدلال کوي نو همدارنگه حافظ ابن حجر او علامه بدر الدین عینی رحمۃ اللہ علیہ د امارۃ الصبیان د حدیث لپاره مصداق گرزوي اود یزید په فسق باندی استدلال کوي، د مهلب رحمۃ اللہ علیہ سره په استدلال کی صرف د حدیث عموم دی اوددې جمهورو محدثینو سره د حدیث عموم او د صحابه وواقوال او تاریخي واقعات دي، همدارنگه د مغفور لهم حدیث په دې طبعي شرط باندې مشروط دی چي په دوی کی هغه قلبی کیفیات او جذبات پاتې وي کوم چي په دې وخت کی ورسره وو مثلاً نبی اکرم صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی چي: امتي امة مرحومه، نو ددې څخه خو هر فرد نه دی مراد، بلکې هغه فرد مراد دی چي په امت اجابت کې داخل شي او په دې کیفیت باندې وفات شي. شهید کربلا ملخصاً: ص: (۱۶۹).

مولنا محمد امین صفدر او کاروی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چي په ابوداؤد شریف کی حدیث دی چي اُسلم ابی عمران فرمائی چي مونږ د مدینې منورې څخه د عبدالرحمن بن خالد بن ولید په قیادت کی د قسطنطنیې جنگ ته روان شو د عبدالرحمن بن خالد وصال په سنه (۶۴ هـ) کی په حمص کی شوی دی اودا د قسطنطنیې په خلاف باندی اول لښکروو، په دې کې څوک د یزید شمول نه شي ثابتولی. تجلیات صفدر: ج: (۱) ص: (۵۸۸).

وعن ابن عمر رضی اللہ عنہما قال قال رسول الله ﷺ اذ القيت الحاج فسلم عليه وصافحه ومرة ان يستغفر لك قبل ان يدخل بيته فانه مغفور له. [رواه احمد].

په دې حديث کی حاجي ته مغفور له ويل شويدي، ددې حديث چی کومه توجيه ده همغه توجيه د قسطنطنيې د لښکر په باره کی دمغفور لهم هم ده، همدارنگه دنوي مسلمان سره هم دمغفرت وعده شوی ده، نو ماحين ديزيد دې وواځی چی د حاجيانو مؤاخذه په آخرت کی شته او که نه؟

الحاصل: جمهور اهل سنت والجماعت نه دروافضو په شان یزید ته کافروایي اونه ورته دخوارجو په شان عادل وایي، بلکې دافراط اودتفریط په مینځ کې ديزيد په فسق باندی قول کوي.

وآخر دعوانا ان الحمد لله رب العلمين.

ولا تقولوا لمن يقتل [الايه]

الانبياء احياء في قبورهم يصلون []

دمايت فتنه

الحمد لله الذي جعل في القرآن الكريم آيات كثيرة تدبرها القلوب السليمة

كانت انما هي لتبين الحق من الباطل وهذا الكتاب هو كتاب الله عز وجل

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده

اما بعد:

محترمو مسلمانانو وروڼو! کفارو د مسلمانانو د اتفاق او د اتحاد د ختمولو لپاره مختلفې انجيوگانې په کار اچولې دي، زموږ په دې ملکونو کې د مسلمانانو په مابين کې د اختلاف دراپيدا کولو لپاره ډير کار د قاديانيت، درافضيت، لامذهبيت، مودوديت، مماتيت، او دبريلويت، په جامه کې وشو. دلامذهبيت يو څه تفصيل مخکې وشو، اوس به لږ غوندي تفصيل دهغې ډلگۍ وکړو چې هغه دلامذهبيت لپاره دپول په طريقه استعمالېږي، چې هغه دمماتيانو ډلگۍ ده، مماتيان خپله ډلگۍ د اشاعت التوحيد والسنة په نوم يادوي، دوي نيمچه غير مقلدين او نيمچه لامذهبه دي، او دلامذهبيت لپاره دپول حيثيت لري، په دې پول باندې ډېر مماتيان لامذهبيت ته واوختل او حتی چې بعضو خو په کې اسلام ته دمتارکې سلام وکړو، زموږ په علاقه کې نياز محمد عرف امين الله پشاورې اول مماتي اشاعتي وو چې وروسته غير مقلد شو، عبد السلام رستمي اول مماتي وو وروسته غير مقلد شو، نن سبا دجلال اباد په ښار او په نور افغانستان کې چې کوم غير مقلدين دلامذهبيت پرچار کوي دوي اکثر اول مماتيان وو، همدراڼگه احمد سعيد ملتاني اول مماتي وو او مماتيانو به د اشاعة التوحيد والسنة دباني په لقب باندې يادولو لکن وروسته منکر حديث شو، او د (قران مقدس بخاري محدث) په نوم باندې يې د بخاري په خلاف کتاب وليکلو.

خلاصه: دا چې مونږ داسې ويلی شو چې (المماتية قنطرة الالامذهبية)، لکه علماء وو چې

فرمايلي دي چې: الالامذهبية قنطرة اللادينية ..

دمماتیانو (اشاعة التوحید والسنة) خطرناک مسائل

لکه څرنگه چې غیر مقلدین درفع الیدین او د آمین بالجهر مسائل د ځان لپاره د ډال په طریقه استعمالوي او خپلې دگند څخه ډکې عقیدې ورباندې پټوي، نو همدارنگه مماتیان د توحید شعار د ډال په طریقه استعمالوي او خپلې گنده عقیدې ورباندې پټوي، دوي په کانفرانسونو او په جلسو کې وایي چې مونږ خلک د نذر لغير الله څخه منع کوو، مونږ خلک په مافوق الاسباب کې د استعانت من غیر الله څخه منع کوو، مونږ خلک قبرونو ته د سجدې او د طوافونو څخه منع کوو، وغیره لکن مونږ وایو چې ددې کارونو څخه خو ټول علماء منع کوي، د احنافو په ټولو کتابونو کې ددې کارونو څخه منع راغلي ده، د دیوبند اکابرو په ډېر زور سره ددې کارونو تردید کړی دی او د دیوبندیانو د قربانیو په نتیجه کې تقریباً ددې کارونو مخنیوی شوی دی، نو ددې کارونو څخه منع ستاسو مابه الامتياز کار نه دی، بلکه ستاسو مابه الامتياز هغه مسائل دي چې د هغوی په وجه تاسو د اهل سنت والجماعة د مسلک څخه خارج یې، د هغوی په وجه تاسو ضال او مضل یې، دهغې په وجه تاسو مبتدع في العقیده یې، او د هغوی په وجه ستاسو پسې مونږ کول مکروه تحریمي دی، او هغه مسائل یو څو په لاندې ډول دي:

د اهل سنت والجماعة او د اهل بدعت (مماتیانو) د عقایدو په منځ کې فرقونه:

د اهل سنت والجماعة عقاید. د مماتیانو اهل بدعتو عقائد.

<p>ټول پیغمبران او بالخصوص محمد ﷺ په خپله روضه مبارکه کې ژوندی نه دی، د پیغمبرانو دار و احو د اجسادو عنصریه و سره هیڅ تعلق نشته، څوک چې د حیات الانبیاء والا عقیده ساتي، هغه بدعتي دی، او گمراه دی، (المسلک المنصور ص ۶۳، مسلک الاکابر ص ۴۵، البرهان الجلی، ص ۱۴۴، المسامیر الناریه ص ۱۹۱) شرک کيا هی ص ۴.</p>	<p>۱- ټول پیغمبران او بالخصوص محمد ﷺ په خپله روضه مبارکه کې بالجسد العنصری الدنیوی ژوندی دی او په عبادت مصروف دی او ددوي ﷺ دار و احو ددوي د اجسادو عنصریه و دنیویه و سره تعلق دی، دا عقیده په قرآن، سنت او په اجماع دامت باندې ثابت ده، (نشر الطیب ص ۲۱۰) مقام حیات ص ۲۶۷.</p>
<p>نبي کریم ﷺ نه په مدینه منوره کې عرض کړی شوی درود او سلام اوري، او نه یې</p>	<p>۲- سماع النبی ﷺ عند القبر حق دی، یعنې څوک چې د نبي علیه السلام دروضې مبارکې په خوا کې</p>

<p>دلري څخه اوري او نه جواب ورکوي . مسلك الاکابر ص ۳۱، عقايد علماء اسلام ص (۴۸۴)</p>	<p>درود او سلام ووايي، نو نبی عليه السلام يې پخپله اوري او جواب ورکوي او څوک چې دلري څخه درود او سلام ووايي نو نبی عليه السلام ته د ملايکو په ذريعه رسول کيږي او نبی عليه السلام يې جواب ورکوي (المهند ص ۴۰، نشر الطيب ص ۲۱۱، اب حيات ص ۴۰)</p>
<p>عرض الاعمال د شيعه گانو عقیده ده . عقايد علماء اسلام ص ۴۴۹، تسکين القلوب ص ۱۰۳، اقامة البرهان ص ۲۴۵) تحفه عجيبه ص (۳۴۰)</p>	<p>۳- عرض الاعمال حق دی، يعنې هره ورز نبی ﷺ ته دامت اعمال اجمالا پيش کولی شي، (احسن الفتاوى ص ۵۱۸، تفسير کابلی ص ۳۸۸، نشر الطيب ص ۲۱۰)</p>
<p>استشفاع بالنبي ﷺ بدعت سيئه او گمراهي ده . (عقايد علماء اسلام ص ۶۴۹، اقامت البرهان ص ۳۱۲، القول المسند ص ۳۱)</p>	<p>۴- استشفاع بالنبي ﷺ جايز دی، يعنې رسول الله ﷺ ته دا عرض کول چې يا رسول الله زما لپاره دا الله څخه بښنه وغواړه دا جايز دی . (اب حيات ص ۴۰، نشر الطيب ص ۲۴۵، معارف القرآن ص ۴۵۹)</p>
<p>دنبی کریم ﷺ د قبر په نيت باندې سفر کول بدعت دی . (تحقيق الحق ص ۳۵)</p>	<p>۵- سفر بنيت زيارت قبر النبي ﷺ واجب اتو او دفرايضو څخه وروسته بهترين عبادت دی . (وفاء الوفاء ص ۱۷۷، فتح القدیر ج ۳ ص ۷۴، درمختار ج ۴ ص ۶۳)</p>
<p>دنبی ﷺ د عامو ځايونو په شان يو ځای دی، د عرش او دييت الله څخه بهتره نه ده، دنبی ﷺ د عامو قبرونو په شان يو قبر دی، په نورو قبرونو باندې يې هيڅ فضيلت نشته (ندای حق ص ۴۷۴، عقايد علماء الاسلام ص ۴۸۶)</p>	<p>۶- دنبی ﷺ د مبارکه دکائناتو دهر شي څخه بهتره حتی چې د عرش او د کرسی څخه هم بهتره ده . (فضايل حج ۱۷۷، تسکين الاذکياء ص ۴۸۶)</p>
<p>توسل بالانبياء والاولياء شرک او بدعت عمل دی (البصاير ص ۲۵۲، کشف الحجاب ص ۹۳، البرهان الجلی ص ۲۰۰)</p>	<p>۷- توسل بالانبياء والاولياء قبل الوفات وبعد الوفات جايز او مستحب دی . (احسن الفتاوى ص ۴۲۲)</p>

<p>۸- د شهید ژوند جسماني او روحاني دواړه دی (تسکین الأذکیاء ص ۷۴)</p>	<p>د شهید عنصري جسد د عامو مروپشان بې روحه دی د انعاماتو ټولې وعدې د روح سره شوي دي (ندای حق ص ۳۲۶)</p>
<p>۹- کرامت بعد الوفات حق دی (فتاوی فریدیه ج ۱ ص ۵۴۵)</p>	<p>کرامت بعد الموت هیڅکله نه دی ثابت (تحقیق حق ص ۷)</p>
<p>۱۰- په قرآن او په حدیث کې چې په هرځای کې د قبر لفظ راغلی دی، نو دهغې ټولو څخه همدغه زميني قبر مراد دی، په همدې زميني قبر کې ثواب او عذاب دی همدا زميني قبر حقيقي، شرعي، لغوي، او عرفي قبر دی (تسکین الصدور ص ۸۲، فتاوی دارالعلوم دیوبند ص ۴۸۲)</p>	<p>اصلي قبر په عليین، او په سجين کې دی، د از مکنی قبر عرفي قبر دی، دې زميني قبر ته قبر ویل د قرآن څخه انکار دی (اقوال مرضیه ص ۹۹، مسلک الکابر ص ۲۵، المسک المتصور ص ۳۷)</p>
<p>۱۱- د وفات څخه وروسته اعاده د روح حق ده د وفات څخه وروسته روح همدې زمکني قبر ته را واپس کولی شي، ددې عنصري جسد سره یې تعلق قایم وي چې ددې تعلق په وجه متوفی ثواب او عذاب محسوسوي. (تسکین الصدور ص ۸۲)</p>	<p>د اعادي د روح عقیده د نصوصو څخه مخالفه ده. البرهان الجلي ص ۱۷۳</p>
<p>۱۲- د روح ددې جسد عنصري سره تعلق دی او ددې تعلق په وجه په همدې زمکني قبر کې انسان ته ثواب او یا عذاب میلاوېږي. شرح فقه اکبر ص ۱۰۱</p>	<p>عذاب او ثواب په دې زمکني قبر کې نشته، د روح د جسم سره هیڅ تعلق نشته، دې جسم عنصري ته هیڅ تکلیف او راحت نه ورکول کېږي، دا جسم یو جماد دی، څوک چې د روح او ددې جسم د تعلق قائل دي هغوي معتزله دي، دهغوي د قرآن او د سنت سره هیڅ تعلق نشته، عقاید علماء اسلام ص ۶۱۷، صواعق مرسله ص ۲۵۸</p>
<p>۱۳- راجع قول دادی چې عام مري اوریدل کوي او د سلام جواب ورکوي (ابن کثیر ج ۳ ص ۴۳۸)</p>	<p>د سماع الموتی عقیده د کفر او د شرک عقیده ده، څوک چې د سماع الموتی قائلین دي هغوي مشرکان دي. (اقوال مرضیه ص ۵۶، کیا مردی سنتی هی.)</p>
<p>یصال ثواب حق دی، مالي صدقات وي او که عبادات وي، ددې نائنده روح او جسم دواړو ته رسېږي (راه سنت، ۲۴۹)</p>	<p>ایصال ثواب نشته، ځکه چې د روح د جسم سره هیڅ تعلق نشته نو جسم ته هیڅ فائده نه میلاوېږي.</p>

<p>نبوت اور رسالت په اصل کې دروځ صفت دی د جسم عنصری مع الروح صفت نه دی. (نداء الحق ج ۱ ص ۵۰۸)</p>	<p>۱۵- ټول پیغمبران او خصوصاً نبي صلی الله علیه و سلم په خپلو قبرونو کې اوس هم در رسالت او د نبوت په وصف باندې حقیقه موصوف دي لکه څرنگه چې په عالم الدنیا کې وو، د وفات په وجه د نبوت او در رسالت په وصف کې هیڅ تغیر نه دی راغلی (رحمت کاینات ۳۵۷)</p>
---	--

همدارنگه ددوي په نیز د نبي علیه السلام جسم انسان ندی (معاذ الله) - نداء الحق ج ۱ ص ۲۷۴، همدارنگه دوي په نیز د صحابي قول او فعل حجت ندی (نداء الحق ج ۱ ص ۱۹) او یزید ته عادل وایي همدارنگه لیکي: چې د جمهور و سلفو اکابر و په کېسولنو کې څومره زهر دي (نداء الحق ج ۱ ص ۱۸) وغیره

د مماتیت فرقي مؤسس

ددې فرقي مؤسس سید عنایت الله شاه بخاري دی، یوه عجیبه لطیفه داده چې یوه بله فتنه ده په نوم د تحریک خاکسار دهغي د مؤسس نوم هم عنایت الله مشرقي دی، د بریلویانو د مشهور مناظر نوم هم عنایت الله دی، د لامذهبو د مشهور مناظر نوم هم عنایت الله اثري گجراتي دی.

ددې ټولو په مابین کې قدر مشترک دا دی چې دوي ټول د قران کریم تفسیر د خپلې رائې مطابق کوي.

ددې مماتي فرقي مؤسس د (سید عنایت الله شاه بخاري) د پلار نوم سید جلال الدین دی، د کشمیر د گویل په علاقه کې پیدا شوی دی، د حدیثو کتابونه یې اکثر په مدرسه امینیة ډهلي کې لوستلي دي، په (۱۹۵۷) میلادي کال کې یې د جمعیت اشاعة التوحید والسنة بنیاد کېخوډلو، په ابتداء کې ددې جماعت امیر قاضي نور محمد وو او عنایت الله یې نائب امیر وو، کله چې هغه په (۱۹۶۲) میلادي کال کې وفات شو، نو بیا مرکزي امیر شو تر (۱۹۸۵) کال پورې امیر وو او ددې څخه وروسته تر وفات پورې ددې جماعت اعزازی سرپرست وو. (۱)

ددې جماعت مرکزي غړي دادي:

- (۱) سید عنایت الله شاه بخاري گجرات، مرکزي امیر.
- (۲) مولنا قاضي شمس الدین گوجرانواله. نائب امیر برای صوبه پنجاب.
- (۳) مولوي محمد طاهر پنچپیر. نائب امیر برای صوبه سرحد.

- (۴) مولوي عبدالرؤف حيدر اباد. نائب امير برآى صوبه سند.
 (۵) مولوي عرض محمد. نائب امير برآى بلوچستان.
 (۶) ناظم اعلى مولانا غلام الله خان. مهتمم در العلوم تعليم القرآن راولپنڊى.
 (۷) نائب ناظم مولوي محمد يوسف خان، راولپنڊى.
 (۸) خازن حاجي فيروز الدين. پنڊى. (۱)

يوڄه وخت وروسته ديوڄه اختلافاتو له وجې مولوي محمد طاهر پنچپيري دا جماعت پرېښودلو، دخپل امارت اعلان يې وكړو او نن سبا ددې جماعت مركزي امير دده ځوى مولوي محمد طيب پنچپيرى دى. ددوي دا اختلاف ظهور داسې وشو چې په (۱۹۵۶ع) كې په جامعہ خير المدارس ملتان كې د دستار بندۍ سالانه جلسه وه، پدې جلسه كې عنايت الله شاه مماتي په ستيځ باندې خپله عقیده بيان كړه او د حيات النبی ﷺ څخه يې انكار وكړو، چونكې عوام ديو بندگان وو او د مماتيت ددې نوي عقيدې څخه بالكل يې خبره وو، نو ټول خفه شوه او ددې نوي عقيدې په باره كې يې خبرې شروع كړې، بالاخره مولانا خير محمد جالندهري رحمه الله، حضرت مولانا محمد علي جالندهري رحمه الله ته حكم وكړو چې دعوامو پرېشاني ختمه كړي، مولانا محمد علي جالندهري رحمه الله په ډير سخت علمي انداز باندې تقرير وكړو، او په عنايت الله شاه بخاري باندې يې سخت ردونه وكړل، كله چې دعنايت الله شاه په اور باندې اوبه واوختلې نو دخپلو حواريينو سره د جلسې څخه پاڅيدلو او ددې په ځاى چې په خپلو خبرو نظر ثاني وكړي دامسئله يې دخپل عزت مسئله وگرزوله او په هر ځاى كې يې همدا مسئله دخپلو تقريرونو مركزي نقطه كړه او دا اختلافاتو بازارونه يې گرم كړل.

د صلحي كوششونه :

په اول كې دخير المدارس د جامعې له طرفه د افهام او تفهيم يو اجلاس جوړ شو، په اجلاس كې د ديو بند اكابرو شركت وكړو او دعنايت الله مماتي دپوهولو كوشش يې وكړو، لکن عنايت الله ددې په ځاى چې د ديو بند مسلک ته بيرته رجوع وكړي نور يې هم اور واخستلو، اجلاس يې تتيځي ختم شو او نظرياتي جنگ نور هم تيز شو، چې د ديو بند په نمايندگۍ مولانا محمد علي جالندهري رحمه الله او مولانا لال حسين اختر رحمه الله ددې مماتي فرقې سخته مقابله وكړه (۲) بيا په (۱۹۶۰ع)، كې مولانا احمد علي لاهوري رحمه الله د صلحي لپاره يو اجلاس جوړ كړو او دې اجلاس ته يې د ديو بندگان او د مماتيانو غټ

غټ علماء راوغوښتل، دا اجلاس د علماوو لپاره صرف مشورتي اجلاس وو، لکن مماتیانو په عوامو کې دا خبره مشهوره کړه چې په لاهور کې مناظره ده او چیغې یې شروع کړې چې لاهور چلو لاهور چلو، کله چې د عوامو هجوم ډیر شو نو د صلحې دا کوشش هم ناکام شو.

(۳) په (۱۹۶۱) کې مولانا ظفر احمد عثمانی او مولانا احتشام الحق تهانوی رحمہ اللہ ددې فتنې د خاموشولو لپاره کوشش وکړو.

په سکر کې یې یوه غټه جلسه جوړه کړه، د دواړو ډلو علماوو یې راوغوښتل، لکن د الله تعالیٰ فیصله وه دیو تقریر له وجې د مولانا محمد علی جالندھري رحمہ اللہ د گرفتاری وارنټ جاري شوی وو، نو جلسه ونه شوه، بیا مولانا ظفر احمد العثماني رحمہ اللہ او مولانا احتشام الحق رحمہ اللہ دخپل سهولت لپاره د دواړو ډلو څخه په کتابتي شکل باندې خپل موقف وغوښتلو مولانا محمد علي رحمہ اللہ او مولانا لال اختر رحمہ اللہ ورو لپړلو، لکن عنایت الله شاه په کتابتي شکل دخپل موقف د لپړلو څخه انکار وکړو، لہذا د صلحې دا کوشش هم ناکام شو،

۴- د دیوبند څلویښت کلن مهتم قاري محمد طیب رحمہ اللہ په (۱۹۶۲) میلادي کال کې پاکستان ته راغلو او ددې فتنې د خاموشولو کوشش یې وکړو.

د عنایت الله شاه بخاري او د مولانا غلام الله خان په پندۍ کې د قاري طیب رحمہ اللہ سره ملاقات وشو، قاري محمد طیب رحمہ اللہ ورته ددې اختلافاتو سخت شکایت وکړو، دې دواړو هم ورته ددې اختلافاتو څخه د خلاصولو وړاندیز وکړو او ورته وې ويل چې ددې اختلافاتو په وجه مونږ د اهل سنت والجماعت دیوبند څخه د خارجیدلو په حال کې یو، لہذا که ستاسو په ذریعہ باندې دا مسئلہ حل شي، نو ډیره به ښه وي، قاري طیب رحمہ اللہ دا موقع غنیمت وگڼله او په (۱۹۶۲ع) د جون په (۲۲) یې په پندۍ کې یو اجلاس راوغوښتلو او د دواړو ډلو څخه یې په لاندې مضمون باندې د دستخط غوښتنه وکړه.

بسم الله الرحمن الرحيم

د وفات څخه وروسته په عالم برزخ کې د نبی کریم ﷺ د جسد اطهر سره د روح د تعلق په وجه جسد اطهر ته حیات حاصل دی، چې ددې حیات په وجه د روضې په خوا کې د حاضرینو صلوة او سلام اوري. په مضمون باندې خپله قاري طیب رحمہ اللہ، مولانا محمد علي جالندھري رحمہ اللہ، مولانا غلام الله خان، او قاضي نور محمد دستخطونه وکړل، لکن عنایت الله بخاري دې اجلاس ته راغلو، بیا دې دستخط کونکو حضراتو عنایت الله شاه مماتي ډیر پوه کړو، لکن هغه بیا هم په خپل ضد باندې ټینګ

پاتې شو، او په دې مضمون باندې یې د دستخط کولو څخه انکار وکړو، کله چې عنایت الله شاه بخاري د دستخط څخه انکار وکړو، نو قاضي شمس الدین دخپلو نورو ملګرو سره یو ځای بیا قاري طیب رحمه الله ته ورغلل او په دې مضمون کې یې ترینه د تغیر او تبدیل غوښتنه وکړه، قاري طیب رحمه الله چونکې سبا ته دیوبند ته روان وو، نو دا مسئله یې مولانا خیر محمد جالندهري رحمه الله ته پرېښودله او د روانیدلو څخه مخکې یې ورته یو خط هم ولیکلو چې دهغې مضمون داسې وو، چې په پندۍ کې چې کومه صلح وشوه هغه دوه خطونه وو یو د نفس مسئلې په باره کې وو او دوهم د عنایت الله شاه په باره کې وو، نفس مسئله خو مخکې ذکر شوه، د عنایت الله شاه په باره کې یې داسې لیکلي وو چې قاضي نور محمد او مولانا غلام الله خان به پوره کوشش کوي چې د عنایت الله شاه څخه دستخط واخلي، لکن که بیا هم عنایت الله شاه دستخط ونکړو، نو دا دواړه به د حیات النبی ﷺ په مسئله کې د عنایت الله شاه څخه براءت اعلانوي، او د دې فرقي په جلسو کې به د حیات النبی ﷺ په مسئله باندې تقریرونه نه کوي او نه به ورسره د دې مسئلې په باره کې په مناظرو کې شرکت کوي، قاري طیب رحمه الله مولانا خیر محمد رحمه الله ته دا هم ولیکل چې: مهرباني وکړه د دواړو ډلو علماء راجمع کړه او د دې دوهم تحریر په ځای باندې یوه نوې معاهده ولیکه، مولانا خیر محمد رحمه الله د قاري طیب رحمه الله د هداياتو مطابق د دواړو ډلو پنځه پنځه علماء راوغوښتل او په (۱۹۶۲ع) د جولای په میاشت کې یې په خیر المدارس ملتان کې یو اجلاس جوړ کړو، د ډیرې اوږدې مباحثې څخه وروسته داسې فیصله وشوه، چې: مولانا غلام الله خان او عنایت الله شاه به په یوه جلسه کې هم د حیات النبی ﷺ په مسئله باندې تقریر نه کوي او مولانا غلام الله خان به د عنایت الله شاه سره د حیات النبی ﷺ د مسئلې څخه بغیر په نورو مناظرو کې شرکت کوي، په دې فیصله د اول فریق څخه مولانا خیر محمد جالندهري رحمه الله، مولانا محمد علي جالندهري رحمه الله، مولانا لال حسین اختر رحمه الله او مولانا عبدالرحمن میانوي رحمه الله، او مولانا عبد الله رحمه الله دستخطونه وکړل او د مماتیانو ډلې څخه ورباندې، مولانا غلام الله خان، عنایت الله شاه، مولانا شمس الدین، احمد حسین سجاد، محمد یار، او منور حسین دستخطونه وکړل، لکن پدې صلح نامه کې په شوې وعدې یې هم وفا ونکړه، خپل کارونه یې نور هم تیز کړل، مخکې صرف په یوه مسئله کې اختلاف وو، وروسته یې

نور مسایل هم شروع کړل، او په پوره طریقه باندې یې د اهل سنت والجماعت دیوبند مسلک پریښودلو، اختلافاتو ته یې دومره هوا وژکړه چې دا مسایل یې د کفر او د اسلام معیار وگرزول.

کله چې د صلحې کو ششونه ناکام شول نو د دیوبند علماوو ددې فتنې د مخنیوي لپاره دیو مدلل کتاب د لیکلو تجویز پیش کړو او ددې کار لپاره یې امام اهل سنت والجماعة مولنا سرفراز خان صفدر رَحْمَةُ اللَّهِ مقرر کړو، سرفراز خان صفدر رَحْمَةُ اللَّهِ ددې فتنې په خلاف د تسکین الصدور په نوم باندې مدلل کتاب ولیکلو بیا د ملتان په اجلاس کې د دیوبند لاندې اکابرو ددې کتاب تصدیق وکړو.

مولنا فخرالدین احمد رَحْمَةُ اللَّهِ مفتي سید مهدي حسن رَحْمَةُ اللَّهِ، قاري محمد طیب رَحْمَةُ اللَّهِ، مولنا حبیب الرحمن اعظمي رَحْمَةُ اللَّهِ، مفتي محمد شفیع رَحْمَةُ اللَّهِ، مولنا ظفر احمد العثماني رَحْمَةُ اللَّهِ، مولنا محمد یوسف بنوري رَحْمَةُ اللَّهِ، مولنا خیر محمد جالندهري رَحْمَةُ اللَّهِ، مفتي جمیل احمد تهانوي رَحْمَةُ اللَّهِ، مفکر اسلام مفتي محمود رَحْمَةُ اللَّهِ مولنا محمد عبد الله درخواستي رَحْمَةُ اللَّهِ، مولنا شمس الحق افغاني رَحْمَةُ اللَّهِ، مولنا سید گل بادشاه رَحْمَةُ اللَّهِ، خواجه خواجگان خان محمد رَحْمَةُ اللَّهِ وغیرهم.

د عنایت الله شاه مماتي د علم حدود:

عنایت الله شاه د فراغت څخه ورسته په هیڅ کومه مدرسه کې مستقل تدریس نه دی کړی، فرقہ مماتیت کا تحقیق جلزه ص-۴۴، اقتباس از سوانح حیات ص ۳۱)
همدارنگه یې هیڅ کوم کتاب نه دی لیکلی، سوانح حیات ص ۴۵.

مناظرهم نه وو کله چې په (گجرات کالری) دروازه کې خطیب شو، نو د بریلویانو مناظر مفتي احمد یار خان نعیمی هم پاکستان چوک کې اوسیدلو، او په غوثیه مسجد کې خطیب وو د دواړو په مابین کې په (۱۴) د ذو القعدې (۱۳۶۱) هق کې دسې شنبې په ورځ د (لاله فضل پښواله) په ځای کې مناظره وشوه په هغې کې یې عنایت الله شاه پر کړو او په لاندې مسایلو یې ترینه دستخط واخستلو: په قبرونو گنبدې جوړل جایز دي، عرس مستحب دی، حقیقت محمدي د عالم په هره ذره کې موجود دی، محفل میلاد مستحب دي، صلی الله علیک یا رسول الله د هر مانځه څخه وروسته په جمعه لوستل مستحب دي، دامناظره بیا دیو اشتهار په ذریعه نشر شوه داشتهار نوم وو (جگهری کا خاتمه) پنځلس کاله وروسته عنایت

الله یو بل اشتهار ولیکلو په نوم د (اعلان حق) او په هغې کې یې ولیکل چې په هغو مسایلو باندې په دستخط کولو کې زما څخه غلطی شوې ده .

حاصل دا چې ددې بدعتي ډلې فرقي مؤسس مولوي عنايت الله شاه گجراتي دی په (۱۹۵۷) کې یې ددې بدعتي ډلې بنیاد ایښی دی، دوي ځانته اشاعت التوحید والسنة وایي او په پنجاب کې ورته خلک: ۱- مماتیان ۲- پتھریان ۳- پنچپیریان ۴- اشاعتیان ۵- او چتروریان وایي.

د اسلامي عقائدو اصول

د اسلامي عقائدو اهم اصول درې دي (۱) توحید (۲) رسالت (۳) معاد

توحید او مماتیان: دماتیانو په نیزد توحید معنی گانې دوه دي، اول د الله تعالی د قدرت څخه انکار، ځکه چې مماتیان اکثر دکشف او د کرامت څخه منکړدي او دکشف او د کرامت تعلق د الله تعالی د قدرت سره دی .

دوهم: دا چې د الله تعالی په کلام کې د شفا څخه انکار، دوي د الله د کلام لیکل او په غاړه کې یې اچول شرک گڼي، مماتیانو په باره خیبر ایجنسی کې ډېر داسې خلک شهیدان کړل چې د الله تعالی په کلام کې د شفاء قائل وو.

رسالت او مماتیان: مماتیان د هغو تمامو احادیثو څخه منکړدي چې (۱) د حیات الانبیاء (۲) سماع النبي ﷺ، (۳) توسل بالنبي ﷺ، (۴) استشفاع من قبر النبي ﷺ، (۵) زیارت قبر النبي ﷺ، (۶) عرض الاعمال علی النبي ﷺ (۷) او اعاده الروح وغیره سره یې تعلق دی، همدارنگه د هغوئ ټولو احادیثو څخه منکړدي د کومو تعلق چې د سماع الموتی او د برزخ د حالاتو سره دی .

معاد او مماتیان: د معاد لپاره مقدمه قبر دی، او مماتیان هغه قبر ته قبر نه وایي کوم ته چې په قران او په حدیث کې قبر ویلی شوی دی او په کوم قبر کې چې د ثواب او د عذاب عقیده په مسلمانانو کې راروانه ده.

قران او مماتیان: په قران او په احادیثو کې د تصوف نوم (تزکیه) او (احسان) راغلی دی، الله تعالی فرمایي: ان الله يحب المحسنين، لېکن مماتیان ورته مشرکان او بدعتیان وایي، دماتیانو د قران د منلو طریقه هغه ده کومه چې د عبد الله بن زبیری وه، عبد الله بن زبیری، به هغه ایاتونه چې د بتانو په

باره کې راغلي دي په پېغمبرانو باندې تطبیق قول (۲) همدارنگه ددوي دقران دمنلو طریقه هغه ده کومه چې د خوار جو ده، خوار جو به د کفارو په باره کې نازل شوي اياتونه په مسلمانانو باندې تطبیق قول (۲).

د خوار جو په باره کې رسول الله ﷺ فرمایي چې ددوي دحلق څخه به قران نه ښکته کیږي او دوی به د اسلام څخه داسې وزي لکه څرنگه چې غشي د ښکار څخه ووزي، بخاري ص (۱۰۲۴).

لکه څرنگه به چې خوار جو حضرت علي (عليه السلام) او دده ملگرو ته دقران څخه منکرین ویل او خپلو ځانونو ته به یې دقران منونکي او دقران شیخان ویلې، حضرت علي (عليه السلام) فرمایي: چې یقرؤن القرآن یحسبون انه لهم وهو علیهم (ابوداود ج ۲ ص ۳۰۸).

دوي داگمان کوي چې قران ددوي لپاره دلیل دی، حالانکې قران ددوي په خلاف دلیل دی، همدا حال د مماتیانو دی، په قران او په متواترو احادیثو کې د قبریوه معنی ده چې زمینی قبر دی، او مماتیان د زمینی قبر څخه انکار کوي او بله معنی ورته بیانوي چې علیین او یاسجین دی، په قران کې د شهید لپاره جسماني ژوند په عبارت النص کې راغلی دی او د انبیاءو لپاره په دلالة النص کې راغلي دی او مماتیان ترېنه منکر دي، په قران او په حدیث کې د جسم مثالي ذکر نه دی راغلی او مماتیان یې خپل ځان څخه د جوړې شوې عقېدې په بناء باندې مني، په قران کې د مرگ دوه معناگانې راغلي دي اول دا چې د ابتداء څخه د روح او د بدن په مابین کې بالکل تعلق نه وي راغلی، لکه انسانانو ته چې د ولادت څخه منځې الله تعالی اموات ویلي دي، الله تعالی فرمایي چې (کیف تکفرون بالله وکنتم آمواتا) او بتانو ته هم په همدې معنی اموات ویلی شوي دي.

دوهم دا چې یو ځلې روح په جسد کې داخل شوي وي او پېرته وتلی وي، لکه الله تعالی چې فرمایي (ثم یمیتکم ثم یحییکم) او دا موت د انسانانو بعد الحیات دی، او مماتیان د موت لپاره صرف د دوهمه معنی بیانوي او اوله معنی نه بیانوي او دا ځکه چې دوي خو د بتانو په باره کې راغلي اياتونه په انبیاءو او په اولیاءو باندې ورتطبیقوي، لهذا دوي د موت لپاره صرف همدا یوه معنی بیانوي.

اهل سنت والجماعت وایي چې حیات اصلي صفت دی او موت عارضی شی دی، او غیر ممتد او یوه ذایقه ده کل نفس ذائقة الموت، سمدستي ختمیږي او مماتیان وايي چې موت فعل ممتد دی ددوي په نیز

موت اگر چې ذاتقه ده، لکن دا ذاتقه دوامداره ده، ددې په وجه د جسم صفات چې فهم، شعور، حس او ادراک دي ټول ختم شو، او همدا د مشرکانو عقیده هم وه چې مرگ عدم دی ددې په وجه هر شی ختمیږي.

اشاعة التوحید والسنة او که اشاعت التلبیس والالحاد والضلالة؟

(۱) د مشرکانو دا عادت وو چې بوت به یې جوړ کړو دهغې عبادت به یې کولو او په هغې باندې به یې دیو پیغمبر او یا دیو بزرگ نوم کېښودلو، خلکو ته به یې دا په ذهن کې وراچوله چې مونږ ددې پیغمبر او یا ددې بزرگ په طریقه باندې روان یو.

(۲) یهودو او نصاری و و به د کوم پیغمبر پسې د ځان څخه د درغو قېصې جوړ کړې او بیا به یې ورته د تورات او یا د انجیل او یا د زبور نوم کېښودلو، الله تعالی ددوي دا خراب عادت داسې ذکر کوي چې (يکتبون الكتب بأيديهم ثم يقولون هذا من عند الله).

(۳) ددې مبتدعو فرقو هم همدا عادت دی، چې د ځان لپاره یوه نوې ډله جوړه کړي، او بیا ورته یو غور نوم په قران او یا په حدیث کې وگوري، مثلاً مسعود احمد یوه ډله جوړه کړه او دهغې لپاره یې نوم د جماعة المسلمین کېښودلو او په هر ځای کې وایي چې په قران کې چې په هرايت کې د مسلمین لفظ راغلی دی دهغې څخه مونږ مراد یو، همدارنگه مودودي یوه ډله جوړه کړه او نوم یې ورته د جماعة اسلامي کېښودلو، رسول الله ﷺ فرمایي: چې په اخره زمانه کې به د اسلام صرف نوم پاتې شي، نن سبا د اپېشن گویی بالکل پوره شوی ده، نوم اسلامي لگوي او کار حرامي کوي، همدارنگه مسعود الدین یوه نوې ډله جوړه کړه او نوم یې ورته په قران کې وکتلو، نو حزب الله یې دخپلې ډلې لپاره نوم کړو، او دعوه کوي چې د حزب الله څخه زما ډلگې مراده ده، قادیانانو د پنجاب په علاقه کې د جناب د دریا په غاړه یو نوی ښار جوړ کړو او نوم یې ورته په قران کې وکتلو نو (ربوہ) یې ورباندې کېښودلو، او دعوه کوي چې په قران کې د "وأویناهما الى ربوة ذات قرار ومکین" څخه زموږ دا ښار مراد دی، دنعیم په نوم باندې یو کاذب د پیغمبرۍ دعوه وکړه، بیا یې دعوه وکړه چې په قران کې راځي چې (ولتسلن يومئذ عن النعیم) نو ویل به یې چې ددې څخه زه مراد یم، همدارنگه معتزله وویو ډلگۍ جوړه کړه او نوم یې ورباندې د اصحاب العدل والتوحید کېښودلو، دنن سبا مماتیانو هم ځان ته یوه نوې ډلگۍ جوړه کړې ده او نوم یې ورباندې اشاعة التوحید والسنة ایښی دی، دوي مخې ته قران نیولی وي او کنځلې، تکفیر او نور خرافات بیانوي، خلکو ته په ذهن کې دا وراچوي

چہ دازما تہولہ کنخلہ او خرافات پہ قران کہہ دی، تاسو بہ پہ راوان بحث کہہ وگورئ چہ دالہ لگی اشاعۃ التوحید والسنة نہ بلکہ اشاعۃ التلبیس والضلالۃ کوی۔

د ممانیت د فتنی بہ خلاف باندی لیکل شوی کتابونہ

(۱) حیاۃ الانبیاء للبيهقي (۲) شفاء السقام للسبكي (۳) کتاب الروح لابن القيم (۴) جلاء الافہام لابن القيم (۵) القول البدیع للسخاوي (۶) التذکرۃ للقرطبي (۷) شرح الصدر للسيوطي (۸) البدور السافره للسيوطي (۹) جذب القلوب للمحدث عبد الحق الدهلوي (۱۰) اب حیات للنانونوي . دایو شو هغه کتابونہ وو چہ دعنائت اللہ شاہ بخاری د اشاعۃ التوحید والسنة پہ نوم دتنظیم ثخہ مخکہ لیکل شوی دی، پہ دے نوي نوم باندی دے فتنی د ظهور ثخہ وروستہ ہم ددوي پہ خلاف ہر کتابونہ ولیکل شول، چہ یو ثویہ دادي:

(۱) عالم برزخ . قاری محمد طیب ۴۰ کلن مہتمم دیوبند (۲) احوال برزخ ، مفتی عاشق الہی بلند شہري (۳) تسکین الصدور ، سرفراز خان صفدر (۴) المسلك المنصور ، سرفراز خان صفدر (۵) سماع موتی ، سرفراز خان صفدر (۶) الشہاب المبین ، سرفراز خان صفدر (۷) ارشاد العلماء ، شیخ الحدیث عبد القدیر (۸) شیخ طیب معتزلی عذاب قبر کا منکر کیوں؟ ابو یحیٰ مدنی (۹) مجموعہ سوالات و جوابات (۱۰) معیار صداقت (۱۱) قبر کے زندگی (۱۲) اسلام کی نام پر ہوا پرستی (۱۳) منکرین حیات قبر کے خوفناک چالیں (۱۴) البرہان القوي في حياة النبي ﷺ (۱۵) عذاب قبر کے صحیح صورت کے منکر کا شرعی حکم (۱۶) عقیدہ حیات قبر اور علم و فہم میت کے حدیث ، د نهم نمبر ثخہ تر شپا رسم پورے د مولنا نور محمد قادري تونسوي تصنیفات دي (۱۷) فرقہ ممانیت کا تحقیقی جائزہ لمولنا الیاس گمن (۱۸) البصائر لمولنا حمد اللہ جان الداجوي رحمہ اللہ (۱۹) خلاصہ عقائد علماء دیوبند عبد الشکور ترمذی (۲۰) القول النقي في حیات النبي ﷺ ، مولنا عبد اللہ بھلوي ، (۲۱) پنجہیری حضرات دیوبندی نہیں (۲۲) عادلانہ دفاع (مفتی سرادر صاحب شیخ الحدیث دارالعلوم ہل) وغیرہ .

مسئله د عذاب قبر او حياء في القبر

ان الله تعالى قد اطلعنا على ما في القبر من عذاب ورحمة
وأن الله تعالى قد اطلعنا على ما في القبر من عذاب ورحمة

كانت في القبر من عذاب ورحمة
كانت في القبر من عذاب ورحمة

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

مسئله د عذاب قبر او د حیاة فی القبر

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده

اما بعد!

محترمو لوستونکو! د ماتيانو په مقابله کې د اهل سنت والجماعت د عقيدې خلاصه داده ۱- چې د مرگ څخه وروسته، مکمل انسان (روح مع الجسد) د عالم الدنيا څخه عالم البرزخ ته نقل شو ۲- همدا ځمکنی قبر، شرعي قبر دی او د برزخ فرد دی، نو ميت په همدې ځمکني قبر کې هم دی او په برزخ کې هم دی ۳- ثواب او عذاب په همدې ځمکني قبر کې مکمل انسان (روح مع الجسد) ته ورکول کېږي، (تفسير مظهري ج ۱۱ ص ۸۷ ط: ايچ ايم سعيد کمپني) د دې په خلاف د منکرينو د عذاب قبر (اشاعتيانو) نظريه د عذاب قبر په باره کې داسې ده چې:

(۱) دغه زمکنی قبر شرعي قبر ندي، (۲) شرعي قبر په عليين او سجين کې دی (۳) عليين په اووم اسمان کې دی او سجين د او مې ځمکې لاندې دی (نداء الحق ج ۹ ص ۹۹) (۴) په عليين او سجين کې الله تعالی ارواحو ته نوی اجساد مثاليه ورکوي او ارواح په همدې اجسادو مثاليه وو کې حلول کوي (۵) عذاب او ثواب په همدې عليين او سجين کې روح مع الجسد المثالی ته ورکول کېږي (نداء حق ج ۱ ص ۳۱۰، عقائد علماء اسلام ص ۱۳۳)

(۶) اجسام عنصریه دونيويه، برزخ ته نه دي تللي بلکې همدلته په دونييا کې پاتې دي (۷) عذاب او ثواب د دونيوي جسد سره تعلق نه لري (نداء حق ج ۱ ص ۳۷) عذاب او ثواب کاسل د عالم دنيا او عالم اجساد کې ساته متعلق نه دی ص- (۳۷) (۸) اجسامو عنصریه وو ته نه اعاده د روح کېږي او نه يې ورسره کوم تعلق پاتې کېږي، بلکې اجسام عنصریه دونيويه همدلته پدې عرفي قبرونو کې بې روحه مړه پراته دي چې د حیات هيڅ شاييه پکې نه شته.

دا عقیدہ ددوی پہ مختلفو کتابونو کھی لیکل شوئ دہ لکھ : نداحق ج ۱ ص ۳۷، ص ۴۸، ص ۲۴۶، ص ۲۲۶، ص ۳۵۷، ص ۲۹۸، ج ۳ ص ۱۴۴، مجموعہ رسایل نیلوی ج ۲ ص ۹۹، ص ۱۲۳، ص ۱۲۴، البرهان الجلی ص ۱۵۸، ۱۸۱، ج ۱ ص ۱۴۳، ص ۱۸۴، مسالک العلماء، عقاید علماء اسلام ص ۱۳۴، ص ۱۳۶، ص ۱۳۸، ص ۱۳۳، ص ۱۸۹، ص ۳۹۴، مسلک الاکابر ص ۱۲، ص ۲۵)

(۱) داشاعت التوحید والسنة موجودہ امیر مولوی محمد طیب پنجپیری لیکھی چھی :

اس بحث کے ضمن میں یہاں اس نکتہ کے وضاحت بھی ضروری ہے کہ میت کو برزخی حیات کہاں ملتے ہے ؟ ہمارے مخالفین اسے مدفن ارضی میں عذاب و ثواب قبر ثابت کرنی پر تلی بے ٹھی ہیں (۵)۔
ددی بحث پہ ضمن کھی ددی نکتہ وضاحت ہم ضروری دی چھی مہی تہ برزخی ژوند پہ کوم حای کھی ورکول کیڑی ؟ زمونہ مخالفین پہ دغہ زمکنی قبر کھی دثواب او دُعذاب دثابتولو کوشش کوی ۔
(۲) فضل الرحمن مماتی لیکھی چھی : واضعہ ددی وی چھی ہفہ شرعی قبر داوومہی ٹمکھی لاندی دی (۶)۔
ہمدارنگہ لیکھی چھی : دقبر خخہ دغہ خاصہ کندہ او عرفی قبر بالکل نہ دی مراد بلکہ دبرزخ شرعی قبر مراد دی ، التحقیق الانیق ص ۳۴)۔

(۳) دماتیانو مشہور مناظر خضر حیات لیکھی چھی : قبر شرعی صرف عالم برزخ ہے نہ کہ یہ گڑبا ۔
المسک المنصور ص ۳۲) : قبر شرعی صرف عالم برزخ دی نہ دا کندہ ۔
(۴) مولوی امیر محمد مماتی لیکھی چھی : زمکنی کندی تہ قبر ویل د نصوصو خخہ انکار دی ۔
الاقوال المرضیہ مولوی امیر محمد ، والقول المرعی لحسین شاہ نیلوی ص ۹۹/۵۴-۱۰۱)۔

د اعادی دروح پہ بارہ کھی دماتیانو عبارات

- ۱- د اعادی دروح او دتعلق دروح قائلین دقرآن ، سنت او د مذهب د اهل سنتو خخہ جاہل او ناخبرہ دی (المسک المنصور ص ۲۲)
- ۲- د اعادی دروح قول دقرآن سنت او دصحابہ وود اقوالو خخہ مخالفت دی ، عقاید علماء الاسلام ص ۵۲۳

۵- مسلک اکابر ص ۲۵

۶- التحقیق الانیق ص ۳۰

۳- حیات او دبدن سرہ دروہ تعلق نہ دقرآن شخہ ثابت دی او نہ دصحیح حدیث شخہ، (الصواعق

المرسلہ ص ۲۷۲، اقامۃ البرہان ص ۱۶۱، رد منکرات حیاة الأموات، ص ۲۲)

۴- مولوی حسین نیلوی پہ نداء الحق، (ج ۱ ص ۲۴۶) کہی لیکھی چہ: تحقیق یہ ہہ کہ حیات کے معنی

ہیں روہ کا بدن کے ساتھ تعلق اور قبر میں روہ کا بدن کے ساتھ سری سے تعلق ہہ نہیں ہہ، یعنی اس حیات کا تعلق اس بدن عنصری سے نہیں ہہ۔ (الارشاد المفید ص ۱۶)

خلاصہ دا چہ حیات دروہ دبدن سرہ تعلق تہ وایی او دروہ دبدن سرہ تعلق نشتہ، پہ نداء حق

(ج ۱ ص ۲۲۶) کہی لیکھی چہ: اور قبر میں فقط مردہ جسم ہی، ہمدارنگہ پہ ص ۳۵۷) کہی لیکھی چہ: لیکن

مرنے والی کے روہ کا تعلق بدن سے کلی طور پر منقطع ہو جاتا ہہ، نہ ظاہری طور پر تعلق ہوتا ہہ، نہ اندرونی، ہمدارنگہ

پہ ص ۲۹۸) کہی لیکھی چہ: لکن تعلق میت کے روہ کا تو بدن سے بالکل منقطع ہو جاتا ہہ، ہمدارنگہ (ج

۳ ص ۱۴۴) کہی لیکھی چہ: اور قبر بھی برزخ کا نام ہہ اس گڑھے کا نام نہیں ہہ... حالانکہ اس ظاہری قبر میں نہ تو کوئی

فراخی ہوتی ہین نہ کوئی تنگی... ان احادیث سے صاف معلوم ہوتا ہہ کہ سوال صرف روہ سے ہوتا ہہ، اور وہ بھی عالم

البرزخ میں، نہ کہ اس مٹی کے گڑھے میں... پہر یہ بھی کہا جاتا ہہ کہ روہ اور بدن عنصری میں ایک تعلق اور کلشن

ہہ سو یہ بھی غلط ہہ، اس کا ثبوت کسی صحیح حدیث سے نہیں ملتا، محض قیاسی بات ہہ۔ ہمدارنگہ وگورہ: مجموعہ

رسائل نیلوی (ج ۲ ص ۹۹، ج ۲ ص ۲۳، ۱۲۴، ج ۱ ص ۳۶۸، ص ۴۳، ۵۸۶)

۵- ہمدارنگہ وگورہ: البرہان الجلی ص ۱۴۸، ص ۱۸۱، ص ۱۵۸)

۶- ہمدارنگہ وگورہ مسالک العلماء، ص ۵۹، ص ۶۰، ۶۳، ۶۴،

۷- ہمدارنگہ وگورہ عقائد علماء اسلام، ص ۱۳۴، ۱۳۵، ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۴۱، ۲۸۰، ۲۸۹،

جسم تہ ثواب او عذاب نشتہ، ہمدارنگہ وگورہ عقائد اسلام ص ۱۳۶، ۱۳۷، ۱۳۸، ۱۴۱، ۲۸۰، ۲۸۹،

(۳۲۷، ۳۹۴)

۸- طیب معتزلی لیکھی چہ: اور قبر میں اصلا روہ کا بدن سے تعلق نہیں ہوتا (ملک الاکابر ص ۲۶)

ددی فتنی ورائندوینہ پہ حدیث کہی شوئی دہ، حضرت عبد اللہ بن عباس رَضِیَ اللہُ عَنْہُ فرمایہی چہ:

سمعت عمر بن الخطاب رَضِیَ اللہُ عَنْہُ وهو يقول: أنه سيخرج قوم منا بعدكم يكذبون بد القبر،

ویکذبون بالرحمن ویکذبون بالرجال ، ویکذبون بالحوض ، ویکذبون بقوم یخرجون من النار ، مسند احمد ج ۱ ص ۴۱)

درسول الله صلى الله عليه وسلم ددې پیش گوئی مطابق د حیات بعد الممات یعنی د عذاب القبر د منکرینو مختلفې ډلې پیدا شوې ، لکه معتزله ، کرامیه ، روافض ، قادیانیان ، عثمانیان ، چکې الویان ، پرویزیان ، چتروریان ، حزب الله ، جماعت المسلمین ، غیر مقلدین ، داشاعت مماتیان.

د اهل سنت والجماعة دلائل

شپږ خبرې په یاد لرئ اول د عقیدې معنی ، دوهم د موت او د حیات تعریفونه ، دریم تعین د قبر ، څلورم د برزخ مفهوم ، پنځم د قبر مفهوم ، شپږم اعاده د روح جسم ته پدغه ځمکني قبر کې یعنې حیات فی القبر.

د عقیدې معنی:

عقیده په لغت کې غوټې ته وایي او په اصطلاح کې هغه مضبوط یقین ته وایي چې د شک او شبهې گنجایش په کې نه وي په اسانه الفاظو کې د عقیدې دوهم نوم ایمان دی ، نو ایمانیاتو ته عقاید وایي.

د موت تعریف: موت قبض الروح ته وایي

چې په جسم کې روح نه وي او د جسم سره د روح تعلق هم نه وي ، یعنې: انقطاع الروح عن الجسد والانتقال من دار الى دار (حاشیه تسکین الصدور ص ۱۰۴ ، نداء حق ص ۴۴۴)

فائده: موت قبض الروح ته وایي ، الله تعالی فرمایي چې: ﴿اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا﴾ او د قبض دود کیفیتونه دي اول: خروج الروح عن الجسد ، دوهم: حبس الروح ، د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله په نیز د انبیاء وود موت کیفیت دوهم دی.

د حیات تعریف:

چې په جسم کې روح وي یا د جسم څخه بهر وي ، لکن د جسم سره یې تعلق وي ، لکه د ویده په باره کې الله تعالی فرمایي چې: ﴿اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا﴾ نو د خوب په حالت کې روح د جسم څخه وتلی وي ، لکن بیا هم جسم ژوندی وي ، ځکه چې د روح ورسره تعلق وي.

قران کریم څخه د زمکني قبر ثبوت :

(۱) فَبَعَثَ اللَّهُ غُرَابًا يَبْحَثُ فِي الْأَرْضِ لِيُرِيَهُ كَيْفَ يُوَارِي سَوْءَةَ أَخِيهِ: كله چې قاييل هاييل ووژلو او د ښخولو چل يې نه ورتلو نو الله تعالي يو كارغه راووليږلو چې بل كارغه يې ښخولو نو قاييل ترېنه د ښخولو چل ياد كړو او هاييل يې ښخ كړو، نو قاييل هاييل په دغه زمکني قبر کې ښخ كړو.

(۲) وَلَا تَقُمْ عَلَى قَبْرِهِ (سورة توبه اية ۸۴) ترجمه: او دده په قبر باندې مه درېږه.

په دې ايت کې نبي ﷺ منع شو چې درئيس المنافقين په قبر باندې مه درېږه او ظاهره داده چې نبي ﷺ درئيس المنافقين په دغه زميني قبر باندې درېدلی وو او دعا يې ورته کړې وه. سجين ته نه وو تللی.

(۳) وَ أَنَّ اللَّهَ يَبْعَثُ مَنْ فِي الْقُبُورِ (الحج ايت ۷) ترجمه: اوله دې وجې چې الله تعالی ټول خلک دوهم ځل راژوندي کوي کوم چې په قبرونو کې دي.

استدلال: دلته دهغو اجسامو د راپورته کولو ذکر دی په کومو کې چې دکفارو شک وو، او دکفارو شک په دغې عنصري جسمونو کې وونه په اجسامو مثاليه وو کې، نو قبر به هغه ځای ته وايي په کوم ځای کې چې دا جسد عنصري ښخ شوی دی او هغه زمکني قبر دی.

(۴) وَإِذَا الْقُبُورُ بُعْثِرَتْ (انفطار اية ۴) ترجمه: او چې کله قبرونه څيري او لاندې باندې شي او مړي ترېنه راپورته کړل شي.

استدلال: په دې اية کریمه کې قبر هغه ځای ته ویل شوی دی دکوم ځای څخه چې جسم راپورته کولی شي او جسم د زمکني قبر څخه راپورته کولی شي، ځکه چې حساب او کتاب د دغې جسد عنصري سره کېږي کوم چې اعمال کړي دي جسم مثالي خو عمل نه دی کړی.

(۵) أَفَلَا يَعْلَمُ إِذَا بُعْثِرَ مَا فِي الْقُبُورِ (عاديات اية ۶) ترجمه: ايا هغه وخت ورته نه دی یاد چې راپورته کړل شي هغه چې په قبرونو کې دي.

استدلال: په دې ايت کریمه کې قبر هغه ځای ته ویل شوی دی په کوم ځای کې چې دا ناشکره جسم ښخ کړی شوی دی او هغه زميني قبر دی.

(۶) كَمَا يَهَيِّسُ الْكُفَّارُ مِنْ أَصْحَابِ الْقُبُورِ (المتحنه اية ۱۳) ترجمه: لکه څرنگه چې نا امېده دي کافران د هغه خلکو څخه په قبرونو کې ښخ کړي شوي دي.

استدلال: کافران د دې جسد عنصری څخه نا امېده دي، نو چې کافران د دې اجسادو عنصریه وو څخه نا امېده دي نو اصحاب القبور به همدا اجساد عنصریه وي او اجساد عنصریه په دغه زمکني قبر کې ښخ کړي شوي دي.

(۶) مِنْهَا خَلَقْنٰكُمْ وَ فِيْهَا نُعِيْدُكُمْ وَ مِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرٰى (طه ایه ۵۵)

(۷) حَتّٰی زُرْتُمُ الْمَقَابِرَ (التکاثیر ایه ۲) په دې دواړو آیاتونو کې همدغه زمکني قبرونه مراد دي.

احادیث مبارکه او د قبر مفهوم:

(۱) عبد الله بن مسعود رضی الله عنه فرمایي: چې رسول الله صلی الله علیه و آله فرمایلي دي چې: إِذَا مَاتَ أَحَدُكُمْ فَلَا تَحْسِبُوهُ وَأَسْرِ عَوَابِهِ إِلَى قَبْرِهِ وَلْيَقْرَأْ عِنْدَ رَأْسِهِ فَاتِحَةُ الْكِتَابِ وَعِنْدَ رِجْلَيْهِ بِحَاثِمَةِ الْبَقَرَةِ فِي قَبْرِهِ. (شعب الایمان للبيهقي فصل فی زیارة القبور).

ترجمه: کله چې یو کس په تاسو کې مړ شي نو مه یې حصار وئ او زر زریې قبر ته وړئ او سر ته د یې فاتحه الكتاب او پښو ته د یې د سورة بقرې اخیری آیاتونه ولوستل شي.

استدلال: دا د زميني قبر بیان دی.

(۲) رسول الله صلی الله علیه و آله په یو څو قبرونو باندې تېرېدلو، نو اوښه یې و تېرېدله، رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمایلي: چې د دې قبرونو والا څوک پېژني؟ یو سړي وویل چې زه یې پېژنم، رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمایلي: چې دوی کله مړه شوي دي؟ هغه سړي وویل چې د شرک په زمانه کې، رسول الله صلی الله علیه و آله و فرمایلي: چې پدې امت باندې په قبر کې ابتلاء راي، که دا وېره راسره نه وی چې تاسو به بیا مړي ښخ نه نکړئ نو ما به دعا کړی وی چې تاسو ته یې عذاب قبر در ښکاره کړی وی، الحديث (مسند ابی یعلی رقم ۱۲۹۹۶)

استدلال: دا ټول بیان د زميني قبر دی، نبی صلی الله علیه و آله چېرته سجين او يا علين ته نه وؤ تللی.

(۳) عبد الله بن عباس رضی الله عنه فرمایي: چې نبی صلی الله علیه و آله په دوو قبرونو باندې تېرېدلو نو وې فرمایلي: چې په دې دواړو قبرونو کې مړو ته عذاب ورکول کیږي او په ډېر سخت کار کې نه ورکول کیږي، یو به نعمت کولو او بل به ځان د متيازو څخه نه ساتلو، بیا یې دوه لمدې لختې را واخستلې او یوه یوه یې په دواړو قبرونو باندې ښخه کړه، او وې فرمایلي چې کېدی شي چې الله تعالی د دوي په عذاب کې تخفیف راولي ترڅو چې دا وچې شوې نه وي. (بخاري ج ۱ ص ۱۸۴)

استدلال: دلته نبي ﷺ د سجين او يا د علين په قبر باندې نه دی تير شوی، بلکه په دغه زمکني قبر باندې تېرېدلو او په همدغه زمکني قبرونو باندې يې لختې ښخې کړی وې.

(۴) عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: «لَمَّا مَاتَ النَّجَاشِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كُنَّا نَحَدِّثُ أَنَّهُ لَا يَزَالُ يُرَى عَلَى قَبْرِهُ نُورٌ». (رواه ابو

داود باب فی النور يری عند قبر الشهيد)

استدلال: حضرت عائشه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا د زمکني قبر بيان کوي، چې د نجاشي په زمکني قبر باندې انوار راوړېدل.

(۵) يوه بي بي وه مسجد به يې جارو کولو، بيا وفات شوه صحابه کرامو يې جنازه وکړه، نبي ﷺ خبر نه وو نو چې يو څو ورځې يې ونه ليدله د صحابه وو کرامو څخه يې دهغې په باره کې پوښتنه وکړه، صحابه کرامو وفرمايل چې يا رسول الله ﷺ هغه وفات شوه او مونږ ته خبر نه کړی او ښځه موکړه، نبي ﷺ وفرمايل چې (دلوني علی قبرها) ماته يې قبر را وښايې، بيا نبي ﷺ ورغلو او په قبر يې ورته جنازه وکړه او بيا يې وفرمايل چې دا قبرونه د تيارو څخه ډک دي (وان الله ينورها لهم بصلاقي عليهم) زما د جنازې له وجې يې الله ورباندې رڼا کوي (مسلم ج ۱ ص ۳۰۹)

دا ټول معامله د زمکني قبر سره شوې وه، نبي ﷺ سجين او يا علين ته نه وو تللی، په دې باب کې

احاديث تقريبا تواتر ته رسيدلي دي.

(۶) امام بخاري په کتاب الجنائز کې لاندې بابونه لگولي دي:

باب ما يكره من اتخاذ المساجد على القبور، باب زيارة القبور، باب قول الرجل للمرأة اصبري، باب الصلوة على القبر بعد ما يدفن، باب من يدخل قبر المرأة، باب دفن الرجلين والثلاثة في القبر الواحد، باب الاذخر والحشيش في القبر باب هل يخرج الميت من القبر واللحد لعله (باب اللحد والشق في القبر، باب الجريد على القبر، باب موعظة المحدث عند القبر) ددې ټولو څخه او پدې کې ذکر شوو احاديثو څخه زمکني قبر مراد دی، عليين او يا سجين ترې نه دی مراد.

(۷) د مسلم په کتاب الجنائز کې داسې بابونه دي: باب جعل القطيفة في القبر باب الامر بتسوية

القبر، باب النهي عن تجصص القبر، باب النهي عن الجلوس على القبر، باب ما يقال عند دخول القبور، باب استيذان النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ربه عز وجل في زيارة قبر امه) ددې ټولو څخه زمکني قبر مراد دی.

(۸) امام ابو داود د کتاب الجنائز لاندې داسې بابونه لگولي دي: باب جمع الموق في قبر، باب في تعميق القبر، باب كراهية العقود على القبر، باب الاستغفار عند القبر، باب المشي بين القبور في النعل، ددې ټولو څخه زمکني قبر مراد دی.

(۹) اما ترمذي د کتاب الجنائز لاندې داسې بابونه لگولي دي: باب ما يقول اذا ادخل الميت قبره، باب كراهية الوطى على القبور والجلوس عليها.

(۱۰) امام نسائي د کتاب الجنائز لاندې داسې بابونه لگولي دي: باب ما يستحب من اعماق القبر، باب ما يستحب من توسيع القبر، باب اخراج الميت من القبر.

(۱۱) ابن ماجه د کتاب الجنائز لاندې داسې بابونه لگولي دي: باب ما جاء في الصلوة على القبر، باب ما جاء في ادخال الميت القبر، باب ما جاء في حفرة القبر، ددې ټولو بابونو او وېدې کې د ذکر شوو ټولو احاديثو څخه د لمړ په شان دا خبره ظاهرېږي چې د قبر شرعي څخه مراد همدغه زمکني قبر دی نو عذاب او ثواب به هم په همدې قبر کې وي.

(۱۲) په يو حديث کې راځي چې: يقال للارض التثني عليه فتختلف اضلاجه دا حديث صراحة د اهل سنت والجماعت د موقف تائيد کوي.

(۱۳) عن سفیان التمار أنه رأى قبر النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مستمًا (بخاري ج ۱ ص ۱۸۶، مشکوة

ص ۱۴۸)

سفیان التمار رحمه الله فرمايي چې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قبر داسې وولکه دا و بن بویکان.

(۱۴) فی حدیث معاذ بن جبل رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: لعلک أن تمر بمسجدي وقبري، مشکوة ص ۵۴۵، ای

معاذه! کیدی شي چې تې به زما په مسجد او په قبر تیرېږي، پدې دواړو حدیثونو کې د زمکني قبر بیان دی.

اهل لغت او د قبر مفهوم

(۱) المَقْبَرَة والمَقْبَرَة موضع القبور والجمع مقابر (مفردات القرآن ماده، ق، ب، ر، ص ۳۹۰)

(۲) القبر مدفن الانسان وجمعه قبور (لسان العرب ج ۵ ص ۶۷)

(۳) القبر مقر الميت وجمعه قبور (معجم الفاظ القرآن ج ۲ ص ۳۳۱)

(۴) قبر د انسان د بنخولو ځای (قاموس القرآن ص ۴۱۳)

(۵) قبر دانسان د ښخولو ځای (مصباح اللغات ص ۶۵۴)

په لاندې ټولو کتابونو کې ئې همدا معنی لیکې ده :

(۶) صحاح (۷) تاج العروس (۸) مجمع بحار الانوار (۹) المعجم الوسيط (۱۰) معجم الصحاح وغيره

خلاصه: دا چې ټول اهل لغت د قبر لپاره حقيقي لغوي او اصلي معنی همدا ذکر کوي.

د دیوبند اکابر او د قبر مفهوم

(۱) په بهشتي زیور ص ۴۳ کې یې د قبر څخه همدا زمکنی قبر مراد کړی دی .

(۲) کله چې مړی په قبر کې ښخ کړی شي او خاورې پرې واچول شي نو دا خاورې د ملائکو د

ورتلو څخه مانع نه گرزي. (احکام اسلام عقل کے نظر میں ص- ۲۵۹)

(۳) د قبر حقیقت د مړي ځای دی (امداد الفتاوی ج ۴ ص ۴۶۷)

(۴) دنکیر او منکر د سوال او د جواب وخت هغه دی چې کله خلک د قبر څخه واپس شي او انساني

روح دغې خاکي جسم ته را معاد شي . (عقائد اسلام ص ۵۹)

(۵) قبر د دغه ځای نوم دی په کوم کې چې د مړي اجزاء پراته دي . (فتاوی حقانيه ج ۱ ص ۱۸۲)

دمماتیانو وسوسي

(۱) بعضي اکابرو فرمایلي دي چې د قبر څخه مراد عالم البرزخ دی .

الجواب: د اکابرو دا قول د اسلام د دشمنانو جواب دی، د اسلام دشمنان اعتراض کوي چې بعضي

خلک خو په قبرونو کې ښخ شوي نه دي، نو هغوي ته به عذاب القبر او ثواب القبر څرنگه ورکول کیږي؟

نو علماوو جواب ورکړو چې د قبر څخه مراد صرف دا کنده نه ده، بلکې عالم البرزخ دی او عالم البرزخ

د مرگ څخه واخله تر قیامت پورې ټولې زمانې ته وایي، په دې زمانه کې چې مړی په هر ځای کې وي نو هغه

په عالم البرزخ کې دی، نو د علماوو مقصد د قبر په مفهوم کې وسعت پیدا کول دي، د دې زمکنی قبر څخه

انکار نه دی، خلاصه: دا چې قبر د مړي لپاره ظرف مکان دی او برزخ ورته ظرف زمان دی او قانون دادی

چې دیو مکان سره نفې د بل مکان راځي، مثلاً یو څوک ووايي چې زید په مسجد کې دی، نو په کور کې نه

شوه همدارنگه دیو زمان سره نفې د بل زمان راځي لکه یو څوک ووايي چې زید سږ کال صرف په رمضان

کې عمرې ته تللی دی، نو په شوال کې به نوي تللی، لکن دیو مکان د اثبات په وجه نفې د زمان نه راځي،

بلکې دواړه سره جمع کیدلی شي مثلاً یو څوک ووايي چې زید د شپې په مسجد کې تهجد وکړل، نو مسجد ظرف مکان شو او شپه ظرف زمان شوه، همدارنگه دیو زمان د اثبات په وجه نفې مکان نه راځي مثلاً یو سړي ووايي چې زید نن ورځ په مدرسه کې سبق وویل، نو مدرسه ورته مکان شو او نن ورځ ورته زمان شو، همدارنگه برزخ د عذاب او ثواب المیت او حیات المیت لپاره زمان دی او قبر ورته مکان دي د دواړو په مابین کې تضاد نشته، د برزخ د اثبات په وجه د قبر نفې نه راځي.

(۲) و سوسه دمماتیانو د مرکزي کتاب نداء الحق ص (۹۴) خلاصه داده چې الله تعالی فرمایي چې: (ثم اماته فأقبره) ددې څخه معلومېږي چې دغه زميني قبر قبر نه دی، اول: له دې وجې څخه چې (فأقبره) اماته) په شان د الله تعالی فعل دی او الله تعالی خپل ځان ته منسوب کړی دی نو د هر سړي پورې به د اماتت د فعل تعلق راغلی وي او د هر سړي پورې به د اقبار د فعل تعلق راغلی وي، اوس که د قبر څخه مراد دغه زمکنی قبر شي نو بیا خو بعضې انسانان په دغه زمکنی قبر کې نه دی ښخ شوي، دوهم: له دې وجې څخه چې په دې ایه کې د اقبار فعل الله ته منسوب شوی دی او په زمکنی قبر کې اقبار د بندگانو فعل دی.

الجواب: دایه سیاق او سباق په دې خبره باندې دلالت کوي چې په دې ایت کې د قبر څخه دغه زمکنی قبر مراد دی.

دوهم جواب: کوم سړي ته د زمکنی قبر نه دی په نصیب شوی؟ که تاسو وایي چې بعضې خلک مرغانو خوړلي دي او بعضې لېوانو خوړلي دي نو مونږ وایو چې بیا هغه مرغان او لېوان څه شول؟ ایا هغوی نه مړه کیږي او نه خاورې کیږي؟ نو حاصل دا چې هر سړي به خاورو ته ځي، څوک لږ مخکې او څوک لږ ورسته.

درېم جواب: کوم سړي ته چې قبر په نصیب نه شي نو د هغه په باره کې ددې خداوندی وعده سره څه کوي چې (منها خلقنکم وفيها نعیدکم ومنها نخرجکم تارة اخرى).

څلورم جواب: اماته هم بالذات د الله تعالی فعل نه دی بلکه بالذات د ملائکو فعل دی او که د قبر څخه علین او یا سجين واخلی نو بیا خو هلته هم (اقبره) د بندگانو یعنی د ملائکو فعل شو، خلاصه دا چې په دواړو ځایونو کې امر بالا ماته او امر بالا قبار مراد دی.

(۳) وسوسه: انما مر رسول الله ﷺ على يهودية يبكي عليها اهلها قال انهم يبكون عليها وانها لتعذب في قبرها. (بخاري ج ۱ ص ۱۷۲ باب قول النبي ﷺ يعذب الميت ببكاء اهله عليه)
 نو دا بنځه لا ښځه شوې نه وه چې نبي ﷺ و فرمايل چې دې ته په قبر کې عذاب ورکول کېږي، معلومېږي دا چې قبر د روح مستقر ته وايي دغه زمکني قبر ته نه وايي.

الجواب (۱) امام احمد رحمہ اللہ فرمايي چې: الحديث اذا لم تجمع طرقه لم يفهمه والحديث يفسر بعضه بعضا. حديث مكمل چنين است: عَنْ ابْنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ الْمَيِّتَ لَيُعَذَّبُ بِبُكَاءِ أَهْلِهِ عَلَيْهِ» قَدْ كُرِيَ ذَلِكَ لِعَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا فَقَالَتْ: وَهَلْ تُعَذِّبُ ابْنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا إِنْ مَرَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى قَبْرِ، فَقَالَ: «إِنَّ صَاحِبَ هَذَا الْيُعَذَّبُ وَأَهْلُهُ يَبْكُونَ عَلَيْهِ» ثُمَّ قَرَأَتْ: {وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ أُخْرَى} [الأنعام: ۲۳] قَالَ: عَنْ أَبِي مُعَاوِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى قَبْرِ يَهُودِيٍّ (ابوداود ج ۲ ص ۱۰۰ باب في النوح كتاب الجنائز)

(۲) ددې تفصيلي حديث څخه معلومه شوه چې نبي ﷺ د يهودۍ په قبر باندې تېرېدلو.
 (۳) دبخاري په روايت کې دي چې (انها لتعذب) يعنې دمضارع صيغه ده دنورو رواياتو څخه معلومېږي چې دلته حال نه بلکه استقبال مراد دی، معنی دا چې عنقریب به دې ته عذاب ورکړل شي.
 (۴) په دې حديث کې راغلي دي چې نبي ﷺ ددې مړي په جسد عنصري باندې تېرېدلو نو معلومېږي دا چې ثواب او عذاب دی جسد عنصري ته دی او مماتيان ددې څخه منکر دي، نو دا حديث خو د مماتيانو خلاف شو.

(۵) متيقن الوقوع نازل کولی شي په منزله واقع.

اکثر مماتيان بعضې عبارتونه د قطع او د برېد سره پيش کوي، په هغې باندې مه دوکه کېږي کله چې مسئله په ادله وو اربعه وو باندې ثابته شي نو بيا د چا شخصي رائې ته ضرورت نه وي، کوم عبارتو نه چې مماتيان اشاعتيان منکرين د قبر پيش کوي هغه په اصل کتابو نو کې وگورئ. په هغې کتابو نو کې هېڅوک هم ددې ارضي قبر څخه منکر نه دي، اکثر داسې وي چې مصنفينو د کوم اعتراض جواب کړی وي نو هلته مماتيان دخپلې خوښې مطابق عبارت را اخلې او چې هملته مصنف د ارضي قبر او په همدې ارضي قبر کې د ثواب او د عذاب خبره کړې وي هغه نه رانقلوي.

دبرزخ مفهوم

لغت: دبرزخ لغوي معنی پرده ده، په قران کریم کې په ډېرو ځایونو کې دبرزخ لفظ د پردې په معنی کې استعمال شوی دی مثلاً:

(۱) ومن وراء هم برزخ الى يوم يبعثون ، (۲) بينهما برزخ لا یبغیان .

همدارنگه اهل لغت فرمایي: چې البرزخ الحاجز بین الشیئين (القاموس المحيط ص ۳۱۸) برزخ ددوو شیانو په منځ کې پردې ته وایي. (مصباح اللغات ص ۵۶) البرزخ مابین الشیئين (فقه اللغة ص ۶۵) اصطلاحاً: **الْبَرْزَخُ: مَا بَيْنَ كُلِّ شَيْئَيْنِ، وَفِي الصَّحَاحِ: الْحَاجِزُ بَيْنَ الشَّيْئَيْنِ. وَالْبَرْزَخُ: مَا بَيْنَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ قَبْلَ الْحُشْرِ مِنْ وَقْتِ الْمَوْتِ إِلَى الْبَعْثِ، فَمَنْ مَاتَ فَقَدْ دَخَلَ الْبَرْزَخَ** (لسان العرب ج ۳ ص ۸)

دبرزخ اقسام

الْبَرْزَخُ عَلَى ثَلَاثَةِ أَقْسَامٍ: مَكَانٌ وَزَمَانٌ وَحَالٌ، فَالْمَكَانُ مِنَ الْقَبْرِ إِلَى عَلَيَيْنِ، تُعْمَرُهُ أَرْوَاحُ السَّعْدَاءِ. وَمِنَ الْقَبْرِ إِلَى سَبْعِينَ تُعْمَرُهُ أَرْوَاحُ الْأَشْقِيَاءِ. وَأَمَّا الزَّمَانُ فَهُوَ مَدَّةُ بَقَاءِ الْخَلْقِ فِيهِ مِنْ أَوَّلِ مَنْ مَاتَ أَوْ مَوْتُ مِنَ الْحَيِّ وَالْإِنْسِ إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ. وَأَمَّا الْحَالُ فَأَمَّا مُنْعَمَةٌ وَأَمَّا مُعَذِّبَةٌ أَوْ مُجْبُوسَةٌ حَتَّى تَتَخَلَّصَ بِالسُّؤَالِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ الْفَتَاتَيْنِ، انْتَهَى. (الحاوي للفتاوى ج ۲ ص ۱۷۵).

برزخ مکان ته وایي چې د قبر څخه شروع تر علیین او یا تر سچین پورې دی همدارنگه هغه زماني ته وایي چې د وفات د ورځې څخه شروع کیږي د اسرافیل علیه السلام تر دوهمې شپلې پورې، همدارنگه هغه حالت منعمه او یا معذبه او یا مجبوسه ته وایي چې په دې زمانه کې مکلف ورسره مخامخ کیږي.

دقبر او دبرزخ په مابین کې نسبت

دقبر او دبرزخ په مابین کې نسبت د عموم او د خصوص مطلق دی: کما قال: کل قبر برزخ ... وبعض البرزخ قبر ... وبعض البرزخ ليس بقبر. نو چې قبر په هر ځای کې وي هلته برزخ شته دی.

دقبر اود برزخ په مابین کې منافات نشته

برزخ قبر او دهرې هر ځای ته شامل دی، یعنې برزخ په اعتبار د مکاني معنی سره مقام المیت دی نو قبر دبرزخ په مفهوم کې دخل شو، لهذا ددوي دواړو په مابین هیڅ قسم تضاد او منافات نشته، لکه

څرنگه چې علامه ابن کثیر رحمۃ اللہ علیہ د دې ایت په تشریح کې چې: (النار يعرضون عليها غدواً وعشياً) فرمایي، چې: (وهذه الآية اصل كبير في استدلال اهل السنة على عذاب البرزخ في القبور) دا ایت په قبر کې د عذاب برزخي لپاره قاعده ده، فلهاذا مری په یو وخت کې په قبر کې هم وي او په برزخ کې هم وي همدارنگه په اعتبار د زمانې معنی سره هم منافات نشته ځکه چې قبر د مری لپاره ظرف مکان دی او برزخ ورته ظرف زمان دی او مظروف په یو وخت کې په ظرف زمان او ظرف مکان دواړو کې وي.

مثلاً یو طالب د شپې په مسجد کې وي نو ته داسې هم ویلی شی چې طالب په مسجد کې دی او داسې هم ویلی شی چې طالب په شپه کې دی، ځکه چې مسجد مکان او شپه زمان دی. (فتاوی حقانیه ج ۱ ص ۱۸۲). نو کله چې ووايي چې انبیاء په برزخ کې ژوندي دي نو په قبرونو کې ژوندي شول، او څوک چې وایي چې په برزخ کې ژوندي دي لکن په قبر کې مړه دي نو د دې داسې مثال دی چې مثلاً زید د شپې په مسجد کې ناست دی نو یو سړی ووايي چې زید د شپې ژوندي دی لکن په مسجد کې مړ دی.

په قبر کې د روح اعاده (یعني حیاة فی القبر)

(۱) يُبَيِّنُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ (ابراهيم ایه ۲۷).

د حیاة فی القبر لپاره اسانه دلیل دادی چې د دې ایت لاندې چې د څرسانې مفسر تفسیر کوري، نو عقیده د حیاة فی القبر به یې لیکلې وي.

فانقیل: چې دا ایت مکي دی او د صحیح حدیث څخه دا ثابت ده چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم ته د عذاب القبر علم په مدینه کې ورکړل شو، نو څرنگه به دا ایت د عذاب القبر په باره کې شي؟.

قلنا: مولانا ادریس کاندهلوي جواب کوي چې په ایت کریمه کې (فی الآخرة) لفظ راغلی دی او آخرت په دوه قسمه دی، اول: آخرت قریبه، یعنی عالم البرزخ او دوهم: آخرت بعیده، یعنی عالم الحشر، یاداسې ووايه چې یو آخرت مجازي دی یعنی عالم البرزخ او یو آخرت حقيقي دی یعنی عالم الحشر، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته د تثبیت او اضلال فی الآخرة یو جز په مکه مکرمه کې منکشف شوی وو چې تثبیت فی عالم الحشر دی او د تثبیت او اضلال دوهم جز ورته په مدینه کې منکشف شو چې هغه تثبیت او اضلال فی عالم البرزخ دی، معارف القرآن لمولانا ادریس کاندهلوي ج ۴ (ص ۱۳۷) او مولانا مفتي محمد شفیع رحمہ اللہ فرمایي چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته د عذاب القبر علم په مکه کې ورکړل شوی وو، لکن اجمالي وواو په مدینه منوره کې ورته د تفصیلاتو علم هم ورکړل شو. (احکام القرآن ج ۴ ص ۸۳)

عن ابي هريرة رضي الله عنه قال: تلا رسول الله ﷺ يثبت الله الذين الاية قال: ذاك في القبر من ربك وما دينك (الحديث درمنثور ج ۸ ص ۳۵۰)

وعن ابن مسعود قال ان الميت اذا مات اجلس في قبره فيقال له من ربك وما دينك ومن نبيك (الحديث درمنثور ج ۸ ص ۲۲۶)

عن البراء بن عازب رضي الله عنه قال: وذكر قبض روح المؤمن فتعاد روحه في جسده ويأتيه ملكان فيجلسانه في القبر (الحديث) قرطبي، طبري، بغوي، كشاف، بياضوي، مدراك، خازن، ابن كثير، درمنثور، ابو السعود، دي تولو ددي ايت لاندې د اعادي روح احاديث راوړي دي، د دې ايت په تفسير كې مفتي شفيع صاحب فرمايي چې د قبر ژوند په لسوايتونو كې اشاره اوپه اوياوو (۷۰) متواترو احاديثو كې صراحة ذكر شوي دي (معارف القرآن اردو ج ۵ ص ۲۳۶)

(۲) كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَ كُنْتُمْ آمَوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ ثُمَّ يُمِيتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ (بقره اية ۲۸)
واخرج وكيع وابن جرير عن ابي صالح قال يميتكم ثم يحييكم في القبر ثم يميتكم (درمنثور، ابن كثير، طبري)

(۳) د براء بن عازب رضي الله عنه مشهور حديث دي چې د انسان د وفاتېدلو تفصيل په كې دي يوه جمله پكې داسې ده: يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ: اَكْتُبُوا كِتَابَ عَبْدِي فِي عِلِّيَّينَ، وَأَعِيدُوهُ إِلَى الْأَرْضِ، فَإِنِّي مِنْهَا خَلَقْتُهُمْ، وَفِيهَا أُعِيدُهُمْ، وَمِنْهَا أُخْرِجُهُمْ تَارَةً أُخْرَى. قَالَ: "فَتُعَادُ رُوحُهُ فِي جَسَدِهِ، فَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ. (الحديث) مسند احمد
رقم ۱۸۵۳۴ مشكوة ج ۱ ص ۲۸ باب اثبات عذاب القبر [د حديث صحيح دي بيهقي ورته صحيح وييلي دي. (شعب الايمان ج ۱ ص ۳۵۷)

حافظ ابو نعيم ورته صحيح وييلي دي. (مجموع الفتاوي ج ۵ ص ۲۱۶)

امام هيثمي ورته صحيح وييلي دي. (مجمع الزوائد ج ۳ ص ۱۷۰)

حاكم ورته صحيح على شرط الشيخين وييلي دي، امام حاكم فرمايي چې: هذا حديث صحيح على شرط الشيخين، قد احتج جميع بالمنهال بن عمرو، وزاذان وفي هذا الحديث فوائد كثيرة لأهل السنة وقم للمبتدعة (مستدرک حاکم ج ۱ ص ۳۹، دار الفكر بيروت، حافظ ابن قيم رحمه الله ورته صحيح او مشهور وييلي دي هذا حديث ثابت مشهور مستفيض صححه جماعة من الحفاظ ولا نعلم أحدا طعن فيه بل روه في كتبهم وتلقوه بالقبول وجعلوه اصلا من اصول الدين في عذاب القبر ونعيمه، ومسألة منكر ونكير، وقبض الارواح وصعودها بين يدي الله ثم رجوعها الى القبر، (كتاب الروح ص ۵۹).

اول اعتراض: بعضي خلکو اعتراض کړی دی چې زاذان د (يعاد روحه) په نقل کولو کې متفرد دی ، قلنا اولاً چې زاذان ثقه دی، وزيادة الشقه مقبولة ديرو علماوو د زاذان توثيق کړی دی، يحيى بن معين فرمايي چې: ثقة لا يسئل عن مثله، حميد بن هلال فرمايي چې: هو ثقة لا تسئل عن مثل هؤلاء ، (تهذيب التهذيب ج ۳ ص ۳۰۳، کتاب الروح ص ۵۹) ونقول ثانياً: چې زاذان متفرد نه دی بلکې ډير متابعات يې دي، حافظ ابن القيم رحمه الله فرمايي چې: وقد رواه عن البراء بن عازب جماعة غير زاذان منهم عدی بن ثابت، ومحمد بن عقبه ومجاهد. کتاب الروح ص ۵۶) ددې څخه وروسته يې د متابعت روايات په تفصيل سره ذکر کړي دي، مثلاً اخبرنا محمد بن يعقوب بن يوسف قال حدثنا محمد بن اسفار اخبرنا ابو النضر هاشم بن القاسم حدثنا عيسى بن المسيب عن عدی بن ثابت عن البراء بن عازب رضى الله ، پدې حديث کې د (فتعاد روحه) په حای (فترد روحه) دی، په دې سند کې د حضرت براء شاگرد زاذان ندی، بلکې عدي بن ثابت دی او د عدي شاگرد منهال ندی، بلکې عيسى بن مسيب دی، همدارنگه محمد بن سلمه عن خصيف الجزري عن مجاهد عن البراء بن عازب، که بالفرض دا سند بالکل معدوم فرض کړو، نو بيا هم مخکې د مفتي شفيع صاحب په حواله ذکر شو چې حيات في القبر د قران د لسوايتونو او د نبي کریم صلى الله عليه وسلم د اويا متواترو احاديثو څخه ثابت دی.

دوهم اعتراض: بعضي خلکو دا اعتراض کړی دی چې د زاذان سماع د حضرت براء بن عازب څخه نه ده حاصله لهذا دا روايت منقطع دی، لکن دا الزام بالکل غلط دی، ځکه چې په صحيح ابی عوانه کې د سماع تصريح موجوده ده، يعنې زاذان دا حديث د سمعت البراء په صيغه روايت کړی دی، (کتاب الروح ص ۵۹)، همدارنگه د اسماء الرجال په ټولو کتابونو کې ليکل شوي دي چې زاذان چې د کومو صحابه وو څخه روايت کوي په هغوي کې حضرت براء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ هم دی (کما في تهذيب التهذيب ج ۳ ص ۳۰۲)

درېم اعتراض: بعضي خلکو د زاذان په شاگرد (منهال) باندې د ضعف الزام لگولی دی، لکن دا الزام هم نه دی صحيح ځکه چې حافظ ابن القيم رحمه الله دده په باره کې ليکي چې: فالمنهال احد الثقات العدول، قال ابن معين المنهال ثقة وقال العجلي: كوفي ثقة، کتاب الروح ص ۵۹،

بعضي خلکو ليکلي دي چې دده د کور څخه د سندرو او زراوتلو، قال وهب بن جرير عن شعبة اتيت منزل المنهال فسمعت منه صوت الطنبور فرجعت ولم اسئله، نو وهب بن جرير ورته وفرمايل:

فہلا سئلته عسی کان لایعلم . (تہذیب التہذیب ج ۱ ص ۳۲۰) نو ہمدلتہ جواب وشوچی کیدی شی منہال ددی شخصہ نہ وو خبر، او یا نہ وو موجود او داہم کیدی شی چی دا او ازیی دگاوندی دکوروو، ہمدارنگہ منہال پەدی زیادت کی متفرد نہ دی .

حافظ ابن حجر رحمہ اللہ فرمایي چی: فلیس علی المنہال جرح فی ما حکى ابن ابی حازم فذكر حکایتہ المتقدمة، پە آخر کی فرمایي چی وجرحہ بهذا تعسف ظاهر (تہذیب التہذیب ج ۱ ص ۳۲۰) ابو معاویۃ الضریر صدوق وهو فی الاعمش ثقة وفي غیر الاعمش فیہ اضطراب (تاریخ بغداد ج ۲ ص ۱۱۵) پەدی حدیث کی ددہ استاذ اعمش دی .

(۴) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: "كَانَ رَجُلٌ يُسْرِفُ عَلَى نَفْسِهِ فَلَمَّا حَضَرَهُ الْمَوْتُ قَالَ لِبَنِيهِ: إِذَا أَنَا مِتُّ فَأُخْرِقُونِي، ثُمَّ اظْمَنُونِي، ثُمَّ ذَرُونِي فِي الرِّيحِ، قَوْلًا لِّمَنْ قَدَّرَ عَلَى رَبِّي لِيُعَذِّبَنِي عَذَابًا مَا عَذَّبَهُ أَحَدًا، فَلَمَّا مَاتَ فُعِلَ بِهِ ذَلِكَ، فَأَمَرَ اللَّهُ الْأَرْضَ فَقَالَتْ: اجْمَعِي مَا فِيكَ مِنْهُ، فَفَعَلَتْ، فَأِذَا هُوَ قَائِمٌ فَقَالَ: مَا حَمَلَكَ عَلَى مَا صَنَعْتَ؟ قَالَ: يَا رَبِّ خَشِيتُكَ، فَفَقَرَلَهُ. (بخاری باب حدیث الفارج ۱ ص ۴۹۵) پەدی حدیث کی ہمدی بدن عنصری تہ روح د اعادی ذکر دی او ہمدی بدن عنصری تہ ثواب او د عذاب ذکر دی .

(۵) عن جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ احسنوا اكفان موتاكم فانهم يتباهون ويتزاورون في قبورهم . (كتاب الروح ص ۲۶، ص ۳۰)

د حیات فی القبر او اعادۃ الروح احادیث متواتر دی

دمحدثینو اودمفسرینو دتصریحاتو مطابق پەقبر کی مری تہ روح د اعادی احادیث متواتر دی .

(۱) حافظ ابن تیمیہ رَحِمَهُ اللّٰهُ فرمایي چی: الاحادیث متواترة على عودة الروح الى البدن وقت

السؤال . (بحوالہ شرح حدیث النزول ص ۵۱)

(۲) ہمد ا خبرہ علامہ سیوطی ہم رانقل کړې ده. (شرح الصدور للسيوطي ج ۱ ص ۱۴۷)

(۳) شوکانی لیکلي دي چی: وقد وردت بذلك احادیث كثيرة بلغت حدا لتواتر (نیل الاوطار

ج ۴ ص ۱۳۸)

- (۴) د لامذهبو سرگروه نواب صدیق حسن خان لیکي چې: (احادیث متواتره اند بر آنکه عود می کند روح سوی بدن وقت سؤال واین تعلق همیشه ماند اگر چه جسد جان دریده و متفرق و منقسم) د اعادی روح احادیث متواتر دي (التنکیت فی شرح اثبات التثبیت ص ۲۳)
- (۵) دې احادیثو ته تلقي بالقبول هم حاصله ده (فتاوي ابن تیمیة ج ۵ ص ۲۲۰) کتاب الروح ص ۵۶
- (۶) په اعادی روح باندې د اسلافو اتفاق دی: وقد اجمع اهل السنة على اثبات الحیاة فی القبر (شفاء السقام ص ۴۲۵)

(۷) مفتي محمد شفيع رَحْمَةُ اللَّهِ دسورة ابراهيم د (۲۷) نمبر ايت (يُثَبَّتُ اللَّهُ الَّذِينَ) په تشریح کې فرمايي چې حیات فی القبر د قرآن د لسو ایتونو څخه اشاره او د اویاوو متواترو احادیثو څخه صراحت ثابت دی.

فائده: اشاعت التوحید والسنة والا په منافقانه انداز د عذاب قبر څخه منکر دي.

د عذاب قبر سره حیات فی القبر لازم دی، د حیات فی القبر څخه انکار د عذاب فی القبر څخه انکار دی، او د عذاب قبر څخه منکر کافر دی او د انکار لپاره دوه صورتونه دي، یو صراحت انکار دی، لکه معتزله یې چې کوي او بل په منافقانه انداز باندې دی، لکه مماتیان چې وایي: مونږ عذاب القبر منو، لکن بیا د دې مفهوم لپاره مصداق بدلوي، لکه ملحدین چې صلوة مني لکن مصداق او شکل ورته بدلوي، حکماء جنت او جهنم مني لکن مصداق او شکل ورته بدلوي، قادیاني ختم نبوت مني، لکن مصداق او شکل ورته بدلوي، همدارنگه مماتیان وایي چې عذاب قبر حق دی لکن د قبر څخه مراد برزخ دی او د برزخ څخه علیین او یا سجین مراد دی او کله وایي چې د قبر څخه د روح قبر مراد دی چې علیین او یا سجین دی، هلته په علیین او یا سجین کې الله تعالی روح په بل جسم مثالي کې داخلوي هغه جسم مثالي ته ثواب او یا عذاب ورکول کیږي، او که ورته ووايي چې د ترمذي ص ۶۹، وغيره احادیثو کې د زمکني قبر د عذاب ذکر دی، نو مماتي وایي چې دلته د برزخ څمکه مراده ده او که ورته ووايي چې عذاب ځناور هم اوري (مسلم ج ۱ ص ۲۱۷) نو مماتیان وایي چې د دې څخه د برزخ ځناور مراد دي او که ورته ووايي چې د قرآن او د سنت څخه دا ثابت ده چې په ثواب او په عذاب کې جسم هم شریک دی، نو دوي بیا تاویل کوي چې د جسد څخه جسد مثالي مراد دی او که بیا ورته په قطعي دلایلو باندې دا خبره

ثابتہ کړې چې په عالم القبر یعنی په عالم البرزخ کې جسد عنصری ته عذاب او یا ثواب ورکول کیږي (مسلم ج ۲ ص ۳۸۶، بخاری ج ۲ ص ۴۹۵)

نوماتیان بیا تاویل کوي چې دا د الله تعالی د قدرت بیان دی، قانون ندی، یعنی کله کله الله تعالی د عبرت لپاره د خپل قدرت مظاهره کوي او په جسم عنصری باندې عذاب راوړي او د الله تعالی قانون د اندی چې مړي ته عذاب او یا ثواب ورکړي د اهره معامله د روح سره کیږي او که ورته ووايي چې نبی کریم ﷺ پدې زمکني قبر کې پخپله عذاب لیدلی ده لکه څرنگه چې د صحاح سته ووپه احادیثو کې ذکر شوي دي، نو دوي وایي چې دا د نبی کریم ﷺ معجزه وه، حالانکې یو دمړي عذاب دی او بل د عذاب لیدل دي، عذاب دائمی د مجرم د جرم سزاء ده، معجزه نه ده، معجزه د نبی کریم ﷺ لیدل وو.

حیاة فی القبر (یعنی) اعاده د روح او علماء

امام اعظم ابو حنیفه رحمته الله: اعاده الروح الى جسد العبد في القبر حق. (القول الفصل شر-

الفقه الاکبر ص ۳۷۹، ابو المنتهی ص ۲۶)

امام احمد بن حنبل رحمته الله: وعذاب القبر والایمان بملک الموت بقبض الارواح ثم ترد في

الاجساد في القبور. (کتاب الصلوة ص ۴۵ تسکین الصدور ص ۱۵۵)

امام نووي رحمته الله: ثم المعذب عند اهل السنة الجسد بعينه او بعضه بعد اعاده الروح اليه او

الى جزء منه الخ (شرح مسلم ج ۲ ص ۳۸۶) باب عرض مقعد الميت من الجنة والنار، امام نووي رحمه الله ډیر تفصیلي کلام کړی دی او د منکرینو د شبهاتو جوابونه یې ذکر کړي دي.

حافظ ابن حجر رحمته الله: وَذهب بن حزم وبن هبيرة إلى أَنَّ السُّؤَالَ يَقَعُ عَلَى الرُّوحِ فَقَطَّ مِنْ غَيْرِ عَوْدٍ إِلَى

الْجَسَدِ وَخَالَفَهُمُ الْجَمُورُ فَقَالُوا نَعَادُ الرُّوحَ إِلَى الْجَسَدِ أَوْ بَعْضِهِ كَمَا ثَبَتَ فِي الْحَدِيثِ وَلَوْ كَانَ عَلَى الرُّوحِ فَقَطَّ لَمْ يَكُنْ لِلْبَدَنِ بِذَلِكَ اخْتِصَاصٌ.

ددې څخه وروسته په جمهورو باندې د اعتراضاتو څخه جوابات کوي، بیا فرمایي چې: وَقَدْ ثَبَتَ

الْأَحَادِيثُ بِمَا ذَهَبَ إِلَيْهِ الْجَمُورُ كَقَوْلِهِ إِنَّهُ لَيَسْمَعُ خَفَقَ نَعَالِهِمْ وَقَوْلُهُ تَخْتَلِفُ أَضْلَاعُهُ لِضَمَةِ الْقَبْرِ وَقَوْلُهُ يَأْمُرُ صَوْنًا

إِذَا ضَرَبَهُ بِالْمِطْرَاقِ وَقَوْلُهُ يُضْرَبُ بَيْنَ أَذُنَيْهِ وَقَوْلُهُ فَيُقْعِدَانِهِ وَكُلُّ ذَلِكَ مِنْ صِفَاتِ الْأَجْسَادِ (فتح الباری باب ماجاء فی عذاب القبر ج ۳ ص ۲۳۵)

علامہ عینی رحمۃ اللہ علیہ: وهو قول الاكثر من اهل السنة (عمدة القاري باب قتل ابي جهل ج ۱۲ ص ۳۰)

علامہ قسطلانی رحمۃ اللہ علیہ: وهذا يدل على وجود حيوة في القبر صلح معها التعذيب (صحيح البخاري

ج ۱ ص ۱۸۳، حاشیة ۷، باب ماجاء فی عذاب القبر).

ملا علي القاري رحمۃ اللہ علیہ: (فَتُعَادُ رُوحُهُ فِي جَسَدِهِ) ظَاهِرُ الْحَدِيثِ أَنَّ عَوْدَ الرُّوحِ إِلَى جَمِيعِ أَجْزَاءِ بَدَنِهِ، فَلَا التَّغَيُّاتِ إِلَى قَوْلِ الْبَعْضِ بِأَنَّ الْعَوْدَ إِنَّمَا يَكُونُ إِلَى الْبَعْضِ، وَلَا إِلَى قَوْلِ ابْنِ تَجَرْدَةَ رحمۃ اللہ علیہ إِلَى نِصْفِهِ، فَإِنَّهُ لَا يَصِحُّ أَنْ يُقَالَ مِنْ قِبَلِ الْعَقْلِ بَلْ يَخْتَارُ إِلَى صِحَّةِ النَّقْلِ (مرقات ج ۵ ص ۳۵۵)

ہمدارنگہ فرمائی چہ: اعلم أن اهل الحق اتفقوا على أن الله يخلق في الميت نوع حياة في القبر

بقدر ما يتألم ويلتذ ولكن اختلفوا في أنه هل يعاد الروح اليه؟ والمنقول عن أبي حنيفة التوقف الا أن كلامه ههنا يدل على اعادة الروح اليه اذ جواب الملكين فعل اختياري فلا يتصور بدون الروح (شرح الفقه الاكبر ص ۱۲۲) دمشقوة د باب اثبات عذاب القبر د دوهم نمبر حديث په تشریح کې فرمائي چې: وفيه دلالة على حياة الميت في القبر لأن الإحساس بدون الحياة مُتَنَبِّهٌ عَادَةٌ، وَاخْتَلَفُوا فِي ذَلِكَ فَقَالَ بَعْضُهُمْ: يَكُونُ بِإِعَادَةِ الرُّوحِ، وَتَوَقَّفَ أَبُو حَنِيفَةَ فِي ذَلِكَ اهـ. وَلَعَلَّ تَوَقُّفَ الْإِمَامِ فِي أَنَّ الْإِعَادَةَ تَتَعَلَّقُ بِجُزْءِ الْبَدَنِ أَوْ كُلِّهِ (مرقات ج ۱ ص ۱۹۸)

علامہ الوسی رحمۃ اللہ علیہ: وَالْجَمْعُ يُورُّ عَلَى عَوْدِ الرُّوحِ إِلَى الْجَسَدِ أَوْ بَعْضِهِ وَقَدْ سُوِّلَ. (روح المعانی ج ۲۱

ص ۵۷).

حافظ ابن القيم رحمۃ اللہ علیہ: الْمَسْأَلَةُ السَّادِسَةُ وَهِيَ أَنَّ الرُّوحَ هَلْ تُعَادُ إِلَى الْمَيِّتِ فِي قَبْرِهِ وَقَدْ سُوِّلَ أَم

لَا فَقَدْ كَفَانَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ أَمْرَ هَذِهِ الْمَسْأَلَةِ وَأَغْنَانَا عَنْ أَقْوَالِ النَّاسِ حَيْثُ صَرَّحَ بِإِعَادَةِ الرُّوحِ إِلَيْهِ. (كتاب الروح ص ۴۸) بل الْعَذَابُ وَالنَّعِيمُ عَلَى النَّفْسِ وَالْبَدَنِ جَمِيعًا بِاتِّفَاقِ أَهْلِ السُّنَّةِ وَالْجَمَاعَةِ (كتاب الروح، ص ۷۲، ص

۱۷۵) همدارنگہ فرمائی چہ: قَالَ شَيْخُ الْإِسْلَامِ الْأَحَادِيثُ الصَّحِيحَةُ الْمَتَوَاتِرَةُ تَدُلُّ عَلَى عَوْدِ الرُّوحِ إِلَى الْبَدَنِ

وَقَدْ سُوِّلَ وَسُئِلَ الْبَدَنُ بِلَا رُوحٍ قَوْلَ قَالَ طَائِفَةٌ مِنَ النَّاسِ وَإِنْ كَرِهَ الْجَمْعُ وَرَوَاهُمْ آخَرُونَ فَقَالُوا السُّؤَالُ لِلرُّوحِ بِلَا بَدَنٍ وَهَذَا قَالَ ابْنُ مَرْثَةَ وَابْنُ حَزْمٍ وَكُلَاهُمَا غَلَطَ وَالْأَحَادِيثُ الصَّحِيحَةُ تَرُدُّهُ وَلَوْ كَانَ ذَلِكَ عَلَى الرُّوحِ فَقَطْ لَمْ

يَكُنْ لِلْقَبْرِ بِالرُّوحِ اخْتِصَاصٌ (كتاب الروح ۶۲)

مولانا عبد العزيز فوهاري رحمته الله: ان الاحاديث الصحيحة ناطقة بان الروح يعاد في الجسد

عند السؤال (النبراس ص ۲۰۹).

علامه ابن ابي العز رحمته الله: فان عود الروح الى الجسد ليس على الوجه المعهود في الدنيا

(شرح العقيدة الطحاوية ج ۲ ص ۶۰۹).

امام تقي الدين السبكي رحمته الله: وقد ورد عن البراء بن عازب حديث طويل جامع الاحكام

الموقوف فيه التصريح بعود الروح الى الجسد (شفاء السقام ص ۴۲۰)

حافظ ابن تيميه رحمته الله: فقد صرح الحديث باعادة الروح الى الجسد وباختلاف اضلاعه

وهذا بين في ان العذاب على الروح والبدن مجتمعين (مجموع الفتاوى ج ۴ ص ۵۷)

ابن الهمام رحمه الله: ولذا كان الحق أن الميت المعذب في قبره توضع فيه الحياة بقدر ما يحس

بالألم والبنية ليست بشرط عند اهل السنة... والخلاف فيه ان كان بناء على انكار عذاب القبر

امكن والا فلا يتصور من عاقل القول بالعذاب مع عدم الاحساس (فتح الباري ج ۴ ص

۴۶۰) بيروت.

علامه شبير احمد العثماني رحمته الله: وقوله: السلام عليكم اشارة الى انهم يعرفون الزاير

ويدركون كلامه وسلامه (فتح الملهم ج ۱ ص ۴۱۳).

مفتي عزيز الرحمن رحمته الله: په قبر کې د روح تعلق وي او اصل استقرار په عليين او يا په سجين

کې وي. (فتاوى دارالعلوم ديوبند ج ۵ ص ۲۸۹/۳۱۱)..

مولانا اشرف علي تهانوي رحمته الله: په قبر کې د مړي سره د روح تعلق وي. (امداد الاحكام ج ۱ ص

۸۱۸ ج ۵ ص ۴۲۴).

مفتي رشيد احمد لدهياني رحمته الله: د خاورې کېدلو څخه وروسته هم اعاده د روح په داسې طريقه

چې مونږ ورباندې نه پوهيږو د الله تعالى د قدرت څخه خارج نه ده (احسن الفتاوى ج ۴ ص ۲۰۴).

مولانا خير محمد جالندهري رحمته الله: د سلفويو مسلک د روح اعاده ده د حديث د ظاهر څخه

هم همدامعلوميږي (خير الفتاوى ج ۱ ص ۱۷۹).

علامه انور شاه کشمیری رحمۃ اللہ علیہ : ثم السؤال عندي يكون بالجسد مع الروح (فيض الباري

ج ۱ ص ۱۸۵).

نواب قطب الدين رحمۃ اللہ علیہ : مظاهر حق ج ۱ ص ۱۸۶

مولانا نصير الدين الغور غشتوي رحمۃ اللہ علیہ : حاشیه مشکوة ج ۱ ص ۲۶ حاشیه ۴ (ناقلا للمر

قات و ص ۲۵ ج ۴)

شاه عبدالعزیز محدث دهلوی رحمۃ اللہ علیہ : خلاصہ دا چې د بدن د تغیر څخه وروسته هم د روح

ورسره تعلق پاتې کیږي (فتاویٰ عزیزی ص ۱۹۲)

مولانا خلیل احمد سهارنپوری رحمۃ اللہ علیہ : و تعداد روحه في جسده بعد دفنه في القبر (بذل

المجهود ج ۵ ص ۲۸۸)

مولانا ادریس کاندهلوی رحمۃ اللہ علیہ : کله چې خلک د قبر څخه واپس شي نو روح ورته را معاد شي

(عقائد اسلام ص ۵۹).

مفتي محمد شفيع رحمۃ اللہ علیہ : د وفات او دفن کولو څخه وروسته په قبر کې دوهم ځلې ژوند تقريبا

د قرآن د لسو اياتونو، او د نبی صلی اللہ علیہ وسلم د اویا احاديثو متواترو څخه ثابت دی چې د مسلمانانو لپاره پکې

د شک کولو گنجایش نشته. (معارف القرآن ج ۵ ص ۲۴۸).

مولانا زکریا رحمۃ اللہ علیہ : ولا مانع في العقل من ان يعيد الله الحياة في جزء من الجسد او في الجميع على

خلاف بين الاصحاب فيثيبه ويعذبه (اوجز المسالك ج ۲ ص ۳۰۷)

د روح او د جسد قوي تعلق

الله تعالیٰ په هر شي باندې قادر دی، که وغواړي روح بغیر د جسد څخه چلولی شي او جسد بغیر د

روح څخه چلولی شي، لکن د الله تعالیٰ طریقه داده چې روح بغیر د جسد څخه نه چلوي، په دنیا کې روح

د جسد په سترگو لیدل کوي، د جسد په ژبه غږیږي، د جسد په غوږونو اوریدل کوي، که د جسد سترگې،

غوږونه، او ژبه نه وي نور روح روند، کون او گونگی دی، همدارنگه په آخرت کې هم د ارواحو سره

د اجسادو حشر کیږي: (وَالْبَعْثُ بَعْدَ الْمَوْتِ) د اجسادو حشر مرکزي عقیده ده الله تعالیٰ فرمایي چې:

(بَلَىٰ قَدْ رَيْنَ عَلَىٰ أَنَّ تُسَوَّىٰ بَنَاتُهُ) همدارنگه په عالم الارواح کې هم روح بغیر د جسد څخه نه چلیدلو، نو

الله تعالی ورته واړه واړه اجسام پیدا کړل، له څرنګه چې مفسرینو د (ألست بربکم) په تفسیر کې لیکلي دي، په دې درې واړو عالمونو (عالم الدنيا، عالم الآخرت، عالم الارواح) کې د روح او د جسد په مابین کې تعلق ثابت دی اگر چې په تعلقاتو کې به یې فرق وي خو نفس تعلق یې یقیني دی، دمخنیو، قرآني، نبوي ﷺ، او اجماعي دلایلو سره سره په تیرو دریو عالمونو باندې قیاس هم ددې تقاضی کوي چې په عالم البرزخ او عالم القبر کې هم د روح او د جسد په مابین کې تعلق شته.

انواع التعلق

اول تمهید واوړه! چې یو عالم دنیا ده او بل عالم البرزخ دی په عالم الدنيا کې د روح او د جسد تعلق وي او په عالم البرزخ کې هم د روح او جسد تعلق وي، په دنیا کې جسم اصل او روح یې تابع دی، احوال اولاً په جسم واردیږي او ثانیاً وبالتالي په روح واردیږي، لکه روح افزا شربت چې اولاً جسم ته لذت ورکوي او ثانیاً روح ته لذت ورکوي، ځکه ورته روح افزا شربت وایي او په عالم البرزخ کې روح اصل او جسم یې تابع دی، احوال اولاً په روح واردیږي او ثانیاً وبالتالي په جسم واردیږي، لکه په احتلام کې ټول حالات اولاً په روح باندې تیریږي، خو ثانیاً وبالتالي جسم ته هم خوند حاصلیږي، دوه تمهیدي خبره دا واوره چې د روح تعلق: جسد سره په درې قسمه دی اول: تعلق التصرف، دوهم: تعلق التدبیر، دریم: تعلق الحیات.

تعلق التصرف: یعنې داسې تعلق چې ددې په وجه جسم خوراک او څښاک کوي او ګرځي.

تعلق التدبیر: یعنې داسې تعلق چې ددې په وجه په خپله په جسم کې وینه ګرځي او ددې په وجه د هضم نظام چلیږي او په خپله زړه حرکت کوي او ساه چلیږي.

تعلق الحیات: چې ددې په وجه جسم ژوندی وي، په عالم الدنيا کې په حالت د یقظت کې د روح او د جسم درې واړه تعلقه وي او په حالت د نوم کې دوه تعلقه وي تعلق التدبیر او تعلق الحیات او په عالم البرزخ او قبر کې صرف یو تعلق وي چې تعلق الحیات دی.

د تمهید څخه وروسته جواب:

کله چې د روح او د جسم ترمنځ درې واړه تعلقات وي، نو په روح باندې وزن ډیر وي، نو د روح پرواز کم وي او څومره چې تعلق کمیږي همدومره د روح پرواز قوي کیږي، په حالت النوم کې یو تعلق کم شي، نو روح په ثانیه وو کې مکې مکرمې او مدینې منورې ته رسیږي او په عالم البرزخ کې تعلق ډیر کم شي صرف یو تعلق الحیات پاتې وي نو د روح پرواز ډیر قوي شي روح په علین کې وي او دهغه ځای

څخه یې د جسم سره تعلق وي او په همغه علین کې خبره بالذات اوري او د روح په تبع یې جسم هم اوري، په عالم الدنيا کې بالذات د جسم غوړ او ریدل کوي او بالتبع یې روح اوري د جسم او د روح درې واړه تعلقات دي، د روح پرواز او طاقت کم دی، لهذا نبی کریم صلی الله علیه وسلم د نزدې څخه هم د صحابي جواب وانه وریږي او بعد الوفات په عالم البرزخ کې د روح او د جسم تعلق ډیر کم دی یوازې تعلق الحیات دی، لهذا د روح پرواز او طاقت دومره زیات دی چې د روضې مبارکې په خوا کې ډیر په قلا ره صلاۃ او سلام اوري.

عالم القبر او عالم النوم

عالم القبر فی الجملة داسې دی لکه عالم النوم، له دې وجې علماء فرمایي چې: النوم أخ الموت انسان چې اوده شي نو دده روح قبض کړی شي، الله تعالی فرمایي چې: ﴿وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا﴾ دده د جسم ماشین بالکل معطل بنکاري، د دنیا دخلکو په نظر کې دده سترگې بندې وي، ژبه یې خاموشه وي، لاسونه او پښې یې بې حرکت وي او په حقیقت کې روح د جسد عنصری سره یو ځای په سیر او سیاحت باندې مصروف وي، د جسد عنصری په سترگو لیدل کوي، د جسد عنصری په غوړونو او ریدل کوي، د جسد عنصری په ژبه غږیدل کوي، د جسد عنصری په پښو باندې مزل کوي، په روح باندې چې کوم حالات تیرېږي په هغو ټولو کې ورسره جسد شریک وي، له دې وجې کله اوده سړی وژاري، کله وخاندي، نو لکه په عالم النوم کې چې جسد په کټ کې پروت وي، لکن بیا هم د روح سره سیر او حرکت، غم او خوشحالي کوي، نو همدارنگه په عالم القبر کې هم جسد په قبر کې پروت وي، لکن بیا هم د روح سره په غم او په خوشحالي، تنعیم او تعذیب کې شریک وي او لکه څرنگه چې د عالم النوم معاملات د عالم الدنيا دخلکو د نظر څخه پناه وي، حتی چې داوډه سړی په خوا کې ناست سړی هم پدې نه پوهیږي چې په دې اوده سړي باندې څه تیرېږي، نو همدارنگه د عالم القبر معامله هم د عالم الدنيا دخلکو د نظر څخه پناه وي.

لاندې علماء وؤ پدې تصریح کړې ده چې عذاب او ثواب روح او جسد دواړو ته ورکول کیږي:

- مولانا عبدالحی، (عمدة القاري ج ۲ ص ۲۳۱، فتاوی عبدالحی ص ۸۲ مرقات شرح مشکو

اص ۱۹۷) مولانا سیوطي (شرح الصدور ص ۸۲)

- مولانا ادریس کاندهلوي رحمه الله، (عالم برزخ ص ۲۳)

- امام غزالی رحمه الله، (احیاء العلوم ج ۴ ص ۴۸۴)
- مولانا زکریا رحمه الله، (فضایل درود ص ۳۷)
- مولانا اشرف علی تھانوی رحمه الله (التکشف حصہ سوم ص ۱۴)
- مولانا منظور نعمانی رحمه الله (معارف الحدیث ج ۱ ص ۱۸۶)
- علامہ سندھی رحمه الله (زهر الری حاشیہ نسائی ص ۱۰۹)
- ابن تیمیہ رحمه الله (فتاوی ابن تیمیہ ج ۱ ص ۳۵۱)
- تفتازانی رحمه الله، (شرح العقائد ص ۹۸)
- شاه ولی الله الدهلوی (حجة الله البالغه ج ۱ ص ۸، الفتاوی الکاملیہ ص ۸، قسطلانی شرح بخاری ج ۳ ص ۳۸۵، انوار الباری ج ۳ ص ۱۵۹)

داهل ستوپه علماوو کي لاتر اوسه پورې هيچا ددي خبرې څخه انکار ندي کړي چې ثواب او عذاب روح او جسد دواړو ته ورکول کيږي او دواړو ته د عذاب او د ثواب صحيح صورت دادی چې د دواړو په مابين تعلق وي، او دغې تعلق ته حیات فی القبر وايي، همدارنگه حضرت عمر رضي الله عنه او ابن عمر رضي الله عنه د سماع الموتی قایل دي (بخاري ج ۱ ص ۱۸۳) حضرت انس رضي الله عنه هم د سماع الموتی قایل دي، بخاری ج ۱ ص ۱۸۳) حضرت ابو سعيد خدری رضي الله عنه د کلام الميت قایل دي (بخاری ج ۱ ص ۱۸۴) حضرت عمر رضي الله عنه ابن عمر رضي الله عنه حضرت عایشه رضی الله عنها د عذاب الميت قایل دي (بخاري ج ۱ ص ۱۷۱) حضرت عایشه رضی الله عنها د علم او ذفهم الميت قایله ده (بخاري ج ۱ ص ۱۸۳، مسند احمد ج ۷ ص ۲۴۴) حضرت براء بن عازب رضي الله عنه د اعبادي روح قایل دي (ابوداؤد ج ۲ ص ۳۰۶) حضرت عمرو بن العاص رضي الله عنه د انس الميت قایل دي (مسلم ج ۱ ص ۷۶)

حضرت انس ابن مالک د صلوة الانبياء فی القبور قایل دي (مسلم ج ۲ ص ۲۶۸) او سماع الميت، کلام الميت، علم الميت، فهم الميت، صلوة الميت، اعاده روح الميت، تعلق الروح والجسد غواړي او دغه تعلق حیات فی القبر دی.

د مماتیانو وسوسي او د هغې جوابونه

(۱) فانقیل: بعضي مفسرين د حیات روحاني ذکر کوي؟

قلنا: مفسرين چې د حیات روحاني ذکر کوي نو ورسره د حیات جسماني نفې نکوي، بلکې هغوي د حیات فی القبر او د عذاب فی القبر صورت او نقشه بیانوي، په دنیا کې جسد ظاهر او روح مخفي دی او د ثواب او د عذاب په مسئله کې جسد اصل او روح يې تابع دی، په دنیا کې چې خلک د جسماني اذیت ذکر کوي نو د دوي مقصد د روحاني اذیت نفې نه وي، او نه د روحاني اذیت نفې راځي، په عالم البرزخ کې روح اصل او جسد يې تابع دی نو د دې نقشې دييانو لپاره خلک په روحاني عذاب او په روحاني حیات باندې تعبير کوي.

خلاصه: دا چې لکه په دنیا کې چې د جسماني عذاب او حیات په ویلو سره د روحاني عذاب نفې کول حماقت دی، نو همدارنگه د روحاني عذاب او حیات په ذکر کولو سره د جسماني حیات او عذاب نفې هم حماقت دی.

(۲) فانقیل: د اعادي د روح په باره کې د بعضي سلفو په کلام کې توقف ذکر شوی دی؟

قلنا: د هغوي مراد په نفس اعاده کې توقف نه دی، بلکې په کیفیت د اعادي کې توقف دی.

(۳) فانقیل: د بعضو عباراتو څخه نفې د اعادي رافهميري؟

قلنا: په هغو عباراتو کې د نفس اعادي نفې نده، بلکې نفې د اعادي کاملې ده

(۴) فانقیل: که په قبر کې حیات حاصل شي نو بيا خو دانسان لپاره درې ژوندونو نه راغلل یو دونیوي

، بل برزخي او قبري او بل اخروي، حالانکې ژوندونونه دوه دي، الله تعالی فرمایي چې: ﴿رَبَّنَا آمِنَّا اِثْنَيْنِ وَاَحْيَيْتَنَا اِثْنَيْنِ﴾

قلنا: د قبر ژوند د آخرت د ژوند لپاره مقدمه ده مستقل ژوند نه دی، لکه د مورد گيدې ژوند چې د دنیا د ژوند لپاره مقدمه ده مستقل ژوند نه دی، یا داسې ووايه چې د قبر ژوند د دنیا د ژوند لپاره تکمله ده او د آخرت د ژوند لپاره مقدمه ده، نو کله د دنیا او کله د آخرت د ژوند په ضمن کې ذکر کولی شي.

۲- همدارنگه پدې ایت کې د حیاتینو څخه مراد حیات کامله او مطلقه دی حیات کامله او مطلقه دیته وایي چې د روح د جسد سره تعلق د تدبیر او د تصرف راشي او داسې حیاتونه دوه دي، یو په دنیا کې دی

اوبل په آخرت کې دی، په قبر کې حیات کامله مطلقه نه دی بلکهې نوع من الحیات دی، یعنی د روح د جسد سره تعلق الحیوة دی، لکن تعلق د تدبیر او د تصرف نه دی.

۳- دمماتیانو په نیز دو نشد سه شد مثل صادقېري، ځکه چې د دوي په نیز درې حیات او درې مرگه دي، ځکه چې دوي وایي چې د مرگ څخه وروسته روح په بل جسد مثالي کې حلول کوي او د قیامت په ورځ د جسم مثالي څخه راویستلی شي نو دا د جسد مثالي مرگ شو نو د دوي په نیز یو دونیوي حیات شو بل د جسد مثالي او بل اخروي.

(۵) فانقل: اهل بدعت معتزله چې پنجپیریان، ممانیان، پتھریان، جهنورپیان او اشاعتیان ورته وایي د حیات فی القبر او د اعادي د روح د متواترو احادیثو څخه دانکار لپاره بهانه کوي چې دا احادیث د قران څخه مخالف دي، ځکه چې په قران کریم کې د ممانیانو.

د پرویزی نظر مطابق، نفی د اعادي ذکر شوې ده، الله تعالی فرمایي چې: (اللَّهُ يَتَوَفَّى الْأَنْفُسَ حِينَ مَوْتِهَا وَالَّتِي لَمْ تَمُتْ فِي مَنَآمِهَا فَيُمْسِكُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَمًّى ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ٥٠).

قلنا: د دې ایت دوه معنی گانې دي: یوه د انکار د احادیثو لپاره اشاعت په جامه کې د منکرینو د احادیثو اختراعي معنی ده او بله د احادیثو او د اهل سنت والجماعت د عقیدې مطابق صحیح معنی ده، د اشاعت په جامه کې منکرین د احادیثو د (یمسک) څخه امساک الروح عن الجسد الی یوم القيمة مراد وي، یعنی د مرگ څخه وروسته تر قیامته پورې الله تعالی روح جسد ته نه رالېږي او امساک الروح عن الجسد د اعادي د روح الی الجسد او د تعلق الروح بالجسد سره منافي دی، لهذا دوي وایي چې د اعادي د روح احادیث منکر دي (معاذ الله) او اهل سنت والجماعت فرمایي چې د اعادي د روح الی الجسد احادیث صحیح دي او د ایت سره یې هېڅ تعارض نشته، ځکه چې د ایت معنی امساک الروح عن الجسد ندی، بلکهې د ایت معنی ده امساک الانسان عن العود الی الدنيا، یعنی مکمل انسان (روح مع الجسد) په عالم البرزخ کې حصارول او بیا عالم الدنيا ته نه رالېږل، د ټول ایت معنی داسې ده چې الله تعالی د مرگ په وخت کې نفسونه قبضوي او د خوب په وخت کې هغه نفسونه هم قبضوي د کومو چې مرگ نه دی راغلی، بیا هغه نفسونه حصاروي په کومو چې د مرگ حکم شوی دی، او پاتې نفسونه تریو معین وخت پورې خوشې کوي، پدې کې هغو خلکو ته دلایل دي چې د فکر کولو عادت یې وي، خلاصه دا چې الله تعالی مکمل انسان (روح مع الجسد) پخپله قبضه کې اخلي، بیا چې د چاد مرگ فیصله شوې وي هغه عالم الدنيا ته نه رالېږي د عالم الدنيا څخه یې بندوي او په عالم البرزخ کې

یې حصاروي، نو دیمسک څخه امساک الروح ندی مراد، بلکه امساک الانسان مراد دی.

دیمسک لپاره د مماتیانو په معنی اعتراضات

(۱) اول اعتراض: دادی چې داشاعت په جامه کې منکرین د احادیثو چې وایی چې دا ایت دهغو احادیثو سره معارض دی په کومو کې چې اعاده د روح الی الجسد ذکر شوی ده، نو بیا مونږ وایو چې بیا ولې دا ایت د ارسال حلولي الی الجسد المثالي سره معارض نه دی؟ مماتیان خو ارسال حلولي د روح الی الجسم المثالي مني، تعجب دی چې د احادیثو د شمنۍ دومره رانده کړي دي چې ایت دهغې اعادې سره معارض گڼي کومه چې په صحیحو متواترو احادیثو کې ذکر شوې ده، چې جسم عنصری ته اعاده ده او دهغې اختراعي ارسال حلولي سره یې معارض نه گڼي چې تاسو فرض کړې ده چې په جسم مثالي کې حلول دی.

ستاسو دمفروض حلول اعادي او په صحیحو احادیثو کې د یقیني اعادي څخه فرق دی چې امساک دیوې سره معارض او د بلي سره ندی معارض؟

(۲) دوهم اعتراض: که د (یمسک) څخه امساک الروح عن الجسد العنصري مراد شي، نو خپله داشاعتی منکرینو د حدیثو د عقیدې عمارت به راوړنږي، ځکه چې په (فَيْسُكَ الْبَقِيَّةُ عَلَيْهَا الْمَوْتُ) کې دیمسک او د قضی مفعول یو دی، په چا چې امساک واقع شوی دی په همغه فیصله د مرگ شوې ده، نو چې امساک د روح شوی دی، نو فیصله د مرگ به هم په روح شوې وي، یعنې روح به مړ شوی وي او چې روح مړ شو نو د مماتیانو روحاني زندگي ختمه شوه او چې روح مړ شو، نو د مماتیانو جسد مثالي هم مړ شو، ځکه چې د مړو روح په وجه خو مړ جسد مثالي نه ژوندی کیږي او چې روح او جسد مثالي دواړه مړه شو نو برزخي زندگي هم ختمه شوه، داشاعتیانو معتزله وو د مذهب عمارت په روح چلیږي او چې روح مړ شو نو د مماتیانو د مذهب عمارت راوړنږیدلو.

(۳) دریم اعتراض: اشاعتی معتزله وایی چې د امساک الروح عن الجسد له وجې جسد میت (مړ) دی، نو ددوي په نیز د میت مصداق یواځې جسد شو، حالانکې یواځې جسد میت ندی، بلکه میت مکمل انسان (روح مع الجسد) دی په (انک میت) کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ذات یعنې روح مع الجسد مجموعې سره د مرگ وعده شوې ده، د ابو بکر صدیق رضی الله عنه په خطبه کې راځي چې (فان محمد قد مات) محمد د مکمل انسان یعنې روح مع الجسد نوم دی.

(۴) څلورم اعتراض: اشاعتی معتزله جسد ته مړ وایی او روح ته ژوندی وایی، نو نیم انسان مړ گڼي او نیم ژوندی گڼي.

(۵) اعتراض: اشاعتي معتزله جسد په دنیا کې گڼي او روح په برزخ کې گڼي او بیا وايي چې اعاده روح جسد ته اعاده الی دنیا ده، حالانکې مکمل انسان یعنې جسد مع الروح دواړه عالم البرزخ ته تللي دي او د همدې مکمل انسان (روح مع الجسد) امساک د عالم الدنيا څخه په عالم البرزخ کې شوی دی. فائده: که دیمسک څخه امساک الروح عن الجسد مراد شي، نو بیا مونږ وایو چې امساک الروح عن الجسد بالکلیه ندی مراد، بلکې خاص امساک مراد دی چې هغه امساک عن تعلق التصرف والتدبير الدونيوي دی، علامه الوسي فرمايي چې: يقبضها عن الأبدان، بأن يقطع تعلقها، تعلق التصرف (روح المعاني تحت هذه الآية) یعنې داسې اعاده او ارسالې نه کېږي چې دهغې په وجه د دنیا والا مخکني حالت ته راشي. داسې تعبیر هم کولی شي چې دامساک الروح څخه مراد د اعادې کاملې نفې ده چې دهغې په وجه حیات کامله حاصلېږي او انسان دونيوي حالت ته راگرځي.

(۶) فانقیل: چې حیات فی القبر ثابت شو نو بیا ورته میت ولې وایي؟

قلنا: میت ورته باعتبار عالم الدنيا وایو او ژوندی ورته باعتبار عالم البرزخ وایو.

(۷) فانقیل: چې بعضې اهل سنت خو حیات فی القبر ته حیات دونيوي وايي دهغوي څخه حکم دی؟

قلنا: دهغوي مقصد دانه دی چې دا اموات په عالم الدنيا کې ژوندی دی، بلکې دهغوي مقصد دای د امواتو همدغه دونيوي عنصرې اجسام ژوندي دي او همدا دونيوي اجسام په ثواب او عذاب کې شامل دی. خلاصه دا چې: په قران کریم کې حیات فی القبر ثابت دی (يُشَكِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَفِي الْآخِرَةِ وَيُضِلُّ اللَّهُ الظَّالِمِينَ وَيَفْعَلُ اللَّهُ مَا يَشَاءُ) په تفسیر کې هر سني مفسر حیات فی القبر لیکلي دي او مفتي شفیع صاحب ددې ایت لاندې لیکلي دي چې حیات فی القبر د قرآن د لسو ایتونو او د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د اویاوو متواترو احادیثو څخه ثابت دی، نور وډیرو محققینو علماو هم تصریح کړې ده چې حیات فی القبر.

په احادیثو کې په تواتر ثابت دی، ابن تیمیه رحمه الله فرمایي چې الاحادیث الصحيحة المتواترة تدل على عود الروح الى البدن وقت السؤال، (بجواله شرح النزول ص ۵۱) شوکاني لیکي چې: وقد وردت بذلك احادیث كثيرة بلغت حد التواتر (نیل الاوطار ج ۴ ص ۵۷)

په حیات فی القبر اجماع هم ده، وقد اجمع اهل السنة على اثبات الحيات في القبور (شفاء السقام ص ۴۵)

او په ایت کې (یمسک) د اعاډې او د تعلق سره منافي ندي، ځکه چې د اعاډې او تعلق با وجود دانسان میت امساک عن عالم الدنيا راغلی دی که چیرته انسان عالم الدنيا ته راغلی وی، نو بیا به د امساک سره منافات راغلی وو.

(۸) فانقیل: چې دمرگ څخه وروسته جسد د میت فرد دی او که نه؟

قلنا: چې دمرگ څخه وروسته مکمل انسان (روح مع الجسد) باعتبار عالم الدنيا د میت فرد گرځي یعنې مکمل انسان (روح مع الجسد) باعتبار عالم الدنيا میت دی او باعتبار عالم البرزخ ژوندی دی. ددې زماني معتزله د موت نسبت جسم ته کوي او د حیات نسبت روح ته کوي جسم ته مړ وایي او روح ته ژوندی وایي، یعنې نیم انسان ته مړ وایي او نیم ته ژوندی وایي، حالانکې په انک میت کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم ذات (یعنې روح مع الجسد مجموعي) سره دمرگ وعده شوې ده، دابو بکر صدیق په خطبه کې راځي چې (فان محمداً قد مات) محمد مجموعي د روح او جسد ته وایي، نو مجموعه د میت فرد شو.

(۹) فانقیل: چې دمیت په باره کې دارسال الروح عقیده صحیح ده او که د امساک الروح؟

قلنا: چې په سوال کې دوه مغالطې دي، اول دا چې میت یواځې جسد ندي، بلکې میت روح مع الجسد یعنې مکمل انسان دی او په سوال کې یواځې جسد ته میت ویلي شوي دي، ځکه چې د امساک الروح عن الجسد څخه د مماتیانو په نیز دوهم تعبیر امساک الروح عن الميت دی، نو میت فقط جسد شو او بل دا چې په سوال کې دیمسک معنی په امساک الروح شوی ده، حالانکې د یمسک معنی امساک الانسان عن عالم الدنيا دی، ځکه چې د و الذی قضی علیه الموت مصداق مکمل انسان دی.

خلاصه چې د پنچپیریانو د امساک الروح عقیده غلطه ده، ځکه چې هغوي امساک الروح عن الجسد الی یوم القيامة بالکلیة مراد وي او دا معنی د ارسال الروح سره منافي ده، او د امساک صحیح معنا گانې دوه دي. اوله: امساک الانسان، دوهمه: امساک الروح عن تعلق التصرف الدونيوي، او دا دواړه معنی گانې د نفس ارسال الروح سره منافي ندي، بلکې د کامل ارسال سره منافي دی چې دهغې په وجه انسان دونيوي حالت ته راوگرځي.

(۱۰) فانقیل: چې دمرگ څخه وروسته دونيوي ادراک پاتې کیږي او که ختمیږي؟

قلنا: دمرگ څخه وروسته لکه چې د دونيوي ادراک زوال یقیني دي، نو همدارنگه د برزخي ادراک اغاز هم یقیني دی، چې دهمدې برزخي اراک په وجه ورسره په قبر کې حساب کیږي نو په عالم الدنيا کې د حیات په وجه ورته دونيوي ادراک ثابت وو او په عالم البرزخ کې د حیات په وجه ورته برزخي ادراک ثابت شو.

(۱۱) فانقیل: چې دمماتیانو په بعضی کتابونو کې نوع من الحیوة ذکر شوی دی؟

قلنا: چې دا سفسطه ده ځکه چې مماتیان اعاده د روح نه مني وگوره (مسلك الاکابر ص ۱۲، بین القوسین وغیره) نو نوع من الحیوة بغير د اعادي څخه څرنگه راغلو؟

(۱۲) فانقیل: چې دمماتیانو په بعضی کتابونو کې دهمدي دونیوي عنصري جسم سره د ثواب

او د عذاب تعلق ذکر شوی دی؟

قلنا: مماتیان بالذات معذب او منعم جسم مثالي گڼي چې هيڅ عمل يې ندی کړی، او کوم مماتیان چې وایي چې ددې جسم سره د ثواب او عذاب تعلق شته نو دا سفسطه ده ځکه چې بغير د اعادي د روح او بغير د تعلق د روح څخه جسد عنصري ته ثواب يا عذاب بې فايدي دی.

علامه خیالي رحمه الله فرمائي چې وجوز بعضهم تعذيب غير الحي ولا شك أنه سفسطة (ص ۱۱۹)
علامه ابن القيم رحمه الله فرمائي چې: وقال الصالح عذاب القبر يجري على المؤمن من غير رد الارواح الى الاجساد وهذا قول جماعة من الكرامية. (كتاب الروح ص ۷۸)
علامه ابن الهمام رحمه الله فرمائي چې: (وَالْخِلَافُ فِيهِ إِنْ كَانَ بِنَاءً عَلَى إِنْكَارِ عَذَابِ الْقَبْرِ أَمْكَنَ، وَإِلَّا لَمْ يَتَّصِرْ مِنْ عَاقِلٍ الْقَوْلُ بِالْعَذَابِ مَعَ عَدَمِ الْإِحْسَاسِ (فتح القدیر ج ۴ ص ۴۶۰) بیرت

(۱۳) فانقیل: چې دشرح عقائد د عبارت څخه خو معلومیږي چې د میت د ثواب او د عذاب

لپاره اعاده نه ده ضروري، د شرح عقائد عبارت داسې دی چې: والجواب أنه يجوز أن يخلق الله تعالى في جميع الأجزاء أو في بعضها نوعاً من الإدراك والحیوة قدر ما يدرك ألم العذاب أو لذة التنعيم وبهذا لا يستلزم إعادة الروح في البدن (شرح العقائد مع النبراس ص ۲۰۸)

قلنا: په (هذا لا يستلزم إعادة الروح في البدن) کې د مطلق اعادي نفې نه ده، بلکې د اعادي کاملې نفې ده او مونږ هم د اعادي کاملې د نفې قائل یو، داسې اعاده نه کیږي چې میت د دنیا والا مخکني حالت ته راشي، په همدې ځای باندې علامه عبد العزيز پرهاري رحمه الله په هغه چار د کوي چې د شرح العقائد د عبارت څخه نفی د اعادي را فهموي، فرمائي چې: (وعندی فی هذا الجواب بحث وهو أن الأحاديث الصحيحة ناطقة بأن الروح يعاد في الجسد عند السؤال، فالجواب بانكار الاعادة غير موجه (شرح العقائد مع النبراس ص ۲۰۹)

وروسته بیا د شرح العقائد د عبارت صحیح تشریح کوي چې د شرح العقائد د عبارت معنی نفې د اعادې کاملې ده چې دهغې په وجه حیات کامله حاصل شي او میت د دنیا والا حالت ته را وگرځي، هغه فرمایي چې: وحاصل الجواب أن المستلزم لاعادة الروح (ای الکامله) انما هو الحیوة الکامله وأما ادراک الألم واللذة فیمکن أن یحصل بأدنی تعلق الروح بالبدن سواء کان الروح فوق السماء السابعة او محبوساً فی سجين (شرح العقائد مع النبراس ص ۲۰۹)

د (ان المستلزم لاعادة الروح) سره مونږ د (الکامله) تقدیر ځکه ولگولو، چې مخکې صاحب د نبراس نفس اعاده د صحیحو احادیثو څخه ثابته منلې ده، په همدې صفحه کې یې مخکې فرمایلي دي چې (ان الاحادیث، الصحیحة ناطقة بأن الروح یعاد فی الجسد عند السؤال) همدارنګه وروسته یې فرمایلي دي چې: فیمکن أن یحصل بأدنی تعلق الروح بالبدن.

(۱۴) فانقیل: چې په شرح العقائد کې خو یې دومره ادراک او حیات منلی دی چې دهغې په وجه درد د عذاب او لذة د تنعیم محسوسوي (قدر ما یدرک ألم العذاب او لذة التنعیم) (شرح العقائد مع النبراس ص ۲۰۹)

او تاسو خو زیات حیات ثابتوي چې مړی د خلکو د پښو کشاری اوري، د نږدې څخه د خلکو سلام او کلام اوري او جواب ورکوي وغیره؟

قلنا: شرح العقائد والا چې څومره حیات لیکلي، نو په هغې یې دوه مدرکات مرتب کړل، قدر ما یدرک ألم العذاب او لذة التنعیم، لکن حصريې ندی کړی او نفې دغیر یې نده کړې د خفق النعال د اوریدلو څخه یې انکار ندی کړی، د سلام د اوریدلو څخه یې انکار نه دی کړی، فقهاء و چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د قبر مبارک ادا ب لیکلي دي، هلته یې د سلام، سماع النبي صلی الله علیه وسلم عند القبر او داستشفاع وغیره ذکر کړی دی.

(۱۵) فانقیل: چې په المهند کې یې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د حیات فی القبر په باره کې لیکلي دي چې دونیویة لا برزخیة؟

قلنا: د المهند په عبارت کې مخکې توضیح شته چې (لا برزخیة) دا معنی چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم برزخي حیات داسې نه دی لکه د عامو خلکو، بلکې ډیر اوچت دی.

(۱۶) فانقیل: چې د اهل الدنيا او اهل البرزخ په مابین کې تعلق شته او که ختم دی؟

قلنا: مماتیان وایي چې د اهل القبور د اهل الدنيا سره تعلق بالکل منقطع کېږي د اهل الدنيا خبره اهل القبور ته نه رسیږي او د اهل القبور خبره اهل الدنيا ته نه رسیږي، حالانکې دا خبره غلطه ده ځکه چې بعضې امور خو منقطع کېږي، لکن ټول نه منقطع کېږي د حبيب النجار خبره اهل الدنيا ته راوړسیدله (يَا كَيْتَ قَوِي يَعْلَمُونَ بِمَا غَفَرَ لِي رَبِّي وَجَعَلَنِي مِنَ الْمُكْرَمِينَ) د شهیدانو ارمان وو چې اهل الدنيا خبر شي چې مونږ ژوندي یو او په نعمتونو کې یو الله تعالی د دوي خبره اهل الدنيا ته را ورسوله چې: (وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ) په اثارو کې راځي چې کوم صحابي به وفات کیدلو نو بل صحابي به ورته ویل چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته زموږ سلام وایه، همدارنگه د اهل الدنيا سلام اهل القبور ته رسیږي، د اهل الدنيا دعا اهل القبور ته فایده ورکوي، همدارنگه د ایصال الثواب عقیده هم صحیح ده، دخفق النعال اواز هم اوري، په حدیث کې راځي چې ان کسر عظم المؤمن میتا مثل کسره حیّا (مسند احمد ج ۷ ص ۸۷) همدارنگه د انسانانو اعمال هم خپلو خپلوانو ته پیش کولی شي، ان اعمالکم تعرض علی موتاکم (کتاب الزهد لابن مبارک ص ۴۲)

همدارنگه نکیرین د عالم الدنيا افراد دي، او سوالونه یې اهل البرزخ (متوفی گان) اوري چې من ربک؟ مادینک؟ او من نبیک؟ دی او د اهل البرزخ جوابونه چې: ربی الله، دینی الاسلام، نبی محمد صلی الله علیه وسلم دی نکیرین اوري.

(۱۷) فانقیل: امواتو ته کله اعاده د روح کېږي؟ یوه دقیقه بعد که یو ساعت بعد او که یوه ورځ بعد؟

قلنا: ۱- اعاده د روح جسد عنصری ته او تعلق د روح د جسد عنصری سره قطعي عقیده ده لکن تاریخ د اعادي الله تعالی ته معلوم دی، لکه قیامت یقیني دی، لکن تاریخ یې الله تعالی ته معلوم دی، دیوې عقیدې جزئیات او تفصیلات چې نه وي معلوم دهغې څخه په اصل عقیده اثر نه غورزیږي.

۲- د پنچپیریانو کتاب، نداء حق ص (۴۴۵) کې لیکي چې د وفات څخه وروسته د نبی کریم صلی الله علیه وسلم روح په یو جسم مثالي کې واچولی شو چې د کافورو څخه جوړ شوی وو، نو پنچپیریان دې ووايي چې دا روح یې څومره موده بعد پدې جسم مثالي کې واچولو.

(۱۸) (دمحمد انور شاه کشمیری رحمہ اللہ عبارت)

- مماتیان وایې چې محمد انور شاه کشمیری رحمہ اللہ فرمایې چې: ثم لاهل السنة قولان، قيل ان العذاب للروح فقط، وقيل للروح والجسد (العرف الشذی بر هامش ترمذی) (۳۱۷)
- ددې څخه معلومېږي چې څوک چې جزاء او سزاء صرف روح ته مني هغه اهل سنت والجماعت دی.
- ۱- شاه صاحب وسیع النظر عالم دی کیدلی شي چې داسې څوک به یې له نظره تیر شوی وي چې فقط روح ته د جزاء او سزاء قایل وي او په ظاهر به یې ځان ته اهل سنت ویلو، که نه حقیقت دادي چې د جمهورو اهل سنتو په نیز جزاء او سزاء مکمل انسان (روح مع الجسد) ته میلاوېږي.
- ۲- شاه صاحب خو ورپسې متصل فرمایلي دي چې: والمشهور الثاني اختاره اکثر شارحی الهدایة وهو المختار (العرف الشذی بر هامش ترمذی ص ۱۳۷)
- ۳- شاه صاحب مخکې لیکي چې: وان صار البدن ذرة في الدنيا فان الشعور لكل شيء عند جمهور الأمة وتفرد ابن حزم الأندلسي.

- گوره شاه صاحب دې ته د ابن حزم تفرد وایي او تفرد د اهل سنت والجماعت مذهب نه شي کیدلی.
- ۴- شاه صاحب فرمایي چې: اول مذهب دادي چې عذاب فقط روح دی، حالانکې داخپله د مماتیانو مسلک هم نه دی، چې عذاب فقط روح ته دی، بلکې مماتیان روح او جسد مثالي ته د عذاب قایل دي، نو که بالفرض دا دواړه د اهل سنتو مسلکو نه شي بیا هم مماتیان اهل سنت ندي، ځکه دوي ددې دواړو په خلاف وایي چې عذاب روح مع الجسد المثالي ته دی.
- او که وایې چې صوفیه هم جسد مثالي مني، نویا مونږ وایو چې د مماتیانو، مسلک د صوفیه څخه هم مخالف دی، ځکه چې صوفیه اعاده د روح جسد عنصري ته مني.

- ۵- په اشاعتیانو کې یو مرکزي مبلغ تیر شوی دی په نوم دا احمد سعید ملتاني، هغه عنايت الله شاه مماتي، قاضي شمس الدين او مولانا غلام الله خان صاحب ته برېښي کښلې کولې، وگوره د مماتیانو کتاب، (خس کم جهان پاک ص ۱۱۶، ص ۱۱۷ په ص ۷۵) لیکي چې احمد سعید به د مماتیانو مؤسس عنايت الله شاه گجراتي ته مرتد ويلې، او جمهور اشاعتیان، عنايت الله شاه ته خپل امام وایي او س نو ایا دا ويل صحيح دي چې: (ثم لاهل الاشاعت في عنايت الله شاه قولان الأول أنه مرتد والثاني أنه امام الموحدين؟)

مماتیان به پخپله وایي چې دا دا احمد سعید تفر د دی د جمهور وواشاعتیانو په نیز مردود دی، نو همدارنگه محمد انور شاه رحمه الله چې اول قول ته تفر د ویلی دی نو دا د جمهور وواشاعتیانو په نیز مردود قول دی.

(۱۹) فانقیل: د یو حدیث څخه معلومېږي چې اعاده الروح به د قیامت په ورځ کېږي کعب بن

مالک رضی الله عنه فرمایي چې: عَنْ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ كَعْبٍ بْنِ مَالِكٍ الْأَنْصَارِيِّ رضی الله عنه أَنَّهُ أَخْبَرَهُ أَنَّ أَبَا كَعْبٍ بْنَ مَالِكٍ رضی الله عنه كَانَ يُحَدِّثُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ «إِنَّمَا نَسَمَةُ الْمُؤْمِنِ طَيْرٌ يَعْلُقُ فِي شَجَرِ الْجَنَّةِ حَتَّى يُرْجِعَهُ اللَّهُ إِلَى جَسَدِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (مولاء امام مالک باب جامع الجنائز ص ۲۲۱)

قلنا: قال العلامة المحدث على القاري رحمته الله: فِي شَجَرِ الْجَنَّةِ حَتَّى يُرْجِعَهُ اللَّهُ فِي جَسَدِهِ (أَي: يَرُدُّهُ إِلَيْهِ رَدًّا كَامِلًا فِي بَدَنِهِ). (يَوْمَ يُبْعَثُهُ) (مرقات، باب ما يقال عند من حضرة الموت)

(۲۰) فانقیل: چې صوفیه وو د جسم مثالي ذکر کړی دی، نو اعاده د روح جسم مثالي ته کیږي؟

قلنا: ۱- د جسم مثالي ذکر په قران او حدیث کې نه شته او د صوفیه وواقوال د عقیدې دلیل نه شي کیدلی.

۲- صوفیه چې د جسم مثالي قایل دي، نو ورسره اعاده د روح جسم عنصري ته هم مني او مماتیان جسم عنصري ته مروایي.

۳- جسم مثالي مستقل جسم ندی، بلکې دا د روح دوهم نوم دی، یعنې بعضې صوفیه وایي چې د روح دوه نومونه دي یو روح او دوهم جسم مثالي.

(۲۱) فانقیل: کوم انسان چې لېوه خوړلی وي او بیا دده جسم ته عذاب میلاو شي نو دا لېوه

ورسره ولې نه تکلفېږي؟

قلنا: عذاب د مېري جسم ته ورکول کېږي لېوه ته نه ورکول کېږي، لکه دیو انسان په ګیده کې چې چنګي وي او ډاکټر د چنګیو دوا ورکړي نو په چنګیو قیامت تیرېږي خو انسان خبر هم نه وي.

(۲۲) فانقیل: چې د حیات فی القبر د عقیدې والا به د یو څو ورځو لپاره په قبر کې واچوو بیا

به وگورو چې ژوندی پاتې کېږي او که نه؟

قلنا: ۱- د عالم الدنيا او عالم القبر والبرزخ په ژوندونو کې فرق دی، په قبر کې د عالم القبر او عالم البرزخ ژوندوي، د عالم الدنيا ژوند نه وي.

۲- د مور په ګیده کې خو مماتیان هم ژوند مني نو مونږ به د حیات فی القبر څخه منکرین د خپلو خپلو مورگانو په ګیده کې د یو څو ورځو لپاره واپس داخل کړو بیا به وگورو چې ژوندي پاتې کېږي او که نه؟ دلته به

مماتیان هم وایي چې د دنیا زندگی د مور د گیدی د زندگی څخه جدا ده، نو همداسې د عالم الدنيا زندگی د عالم القبر و البرزخ د زندگی څخه جدا ده.

(۲۳) فانقیل: چې جسم ته حیات فی القبر ثابت دی، نو بیا یې ښځه ولې کونډه ده؟

قلنا: ۱- چې حیات فی القبر په عالم البرزخ کې ژوند دی او ښځه یې په عالم الدنيا کې ژوندی ده، نو عالمونه بدل دي، ځکه یې ښځه کونډه ده.

۲- حیات برزخي خومماتي هم مني. لکن جسم مثالي ته، نو دمماتیانو ښځې ولې کونډې کیږي د خاوندانو اجساد مثالیځو یې ژوندي دي.

لطیفه: دمماتیانو د ښځو دوه خاوندان وي، یو یې د خاوند جسد عنصري، دوهم یې د خاوند جسد مثالي.

د حیات فی القبر څخه د منکرینو (اشاعتیانو) حکم

د جسم لپاره عذاب القبر او حیات فی القبر د قرآن، سنت، او د اجماع الأمت څخه ثابت دي. لهدا دا عقیده د دین د ضروریاتو څخه ده او د دې څخه منکر کافر دی، علامه ابن تیمیه رحمه الله فرمایي چې: د جسم لپاره د ثواب او د عذاب څخه منکر کافر دی، (بل العذاب والنعم على النفس والبدن باجماع المسلمين) مخکې لیکي چې: فلاسفه چې د دې عقیدې څخه انکار کوي هغه کافر دی، (مجموع الفتاوى لابن تیمیه، ج ۴ ص ۱۴۶، همدارنگه ابن قیم رحمه الله په کتاب الروح ص (ص ۷۲، ص ۱۷۵) کې لیکي چې: بل العذاب والنعم على النفس والبدن جميعاً باتفاق أهل السنة) او مخکې کې لیکي چې فلاسفه چې د دې عقیدې څخه منکر دي هغه په اجماع د مسلمانانو کافر دي.

علامه طاهر بن أحمد الحنفي فرمایي چې: ولا يجوز الصلوة خلف من ينكر شفاعة النبي صلى الله عليه وسلم وينكر كرام الكاتبين، وعذاب القبر كذا من ينكر الرؤية لانه كافر (خلاصة الفتاوى ج ۱ ص ۱۴۹، فتح القدیر ج ۱ ص ۲۴۷، تمهید ص ۱۲۵)

بحر العلوم مولانا عبد العلي رحمه الله فرمایي چې منکر الشفاعة لاهل الكبائر وعذاب القبر و کرام الکاتبین کافر، (رسایل بحر العلوم ص ۹۹)، او مخکې ذکر شو چې انکار په دوه قسمه دی، یو صراحه دی، لکه قدیم معتزله یې چې کوي او بل په منافقانه انداز باندې دی، لکه جدید معتزله مماتیان یې چې کوي.

علامہ بدرالدین عینی الحنفی رَحْمَةُ اللّٰهُ د صَحیح البخاری پہ شرحہ کہی فرمایا چہی: من انکر الحیاة فی القبر وہم المعتزلة، (عمدة القاري، کتاب المناقب، باب مناقب أبي بكر، ج ۶ ص ۶۰۱) مکتبہ رشیدیہ کوئٹہ۔
پہ قبر کہی د ژوند خخہ معتزلہ منکر دی، نو اشاعتیان مماتیان معتزلہ شو۔

د اشاعتی مماتیانو پسې لمونځ مکروه تحریمی دی:

۱- محمد انور شاہ الکشمیری رَحْمَةُ اللّٰهُ پہ اکفار الملحدین (ص ۳۸) کہی لیکي چہی: من صلی خلف المعتزلی یعید صلوتہ۔

چا چہی د معتزلی پہ اقتداء کہی لمونځ وکړو، لمونځ بہ راگرځوي، انتهى
او اشاعتیان معتزلہ دي، ځکه چہی د حیاة فی القبر خخہ منکر دی او د حیات فی القبر خخہ منکر معتزلہ
دي، (عمدة القاري ج ۶ ص ۶۰۱)

۲- حضرت مولانا ابو احمد نور محمد تونسوي رَحْمَةُ اللّٰهُ د دیوبند د دوه ویشتو معتمدو مدارسو فتویٰ
راجعہ کړي دي چہی د اشاعتیانو پسې لمونځ مکروه تحریمی دی، د کتاب نوم یې دی (عذاب قبر کی صحیح
صورت کی منکر کا شرعی حکم)

۳- مولانا یوسف لدهیانونی شهید رَحْمَةُ اللّٰهُ د اشاعتیانو پہ بارہ کہی څلور فتویٰ یو ځای لیکلي دي
چہی: (۱) وہ میری اکابر کے نزدیک گمراہ ہے (۲) اس کے اقتداء میں نماز پڑنا جایز نہیں (۳) اس کے تقریر سننا جایز
نہیں (۴) اس کے ساتھ کسی قسم کا تعلق جلاز نہیں ہے (اپ کی مسائل اور انکا حل تخریج شدہ ج ۱ ص ۲۹۹)
(۱) اشاعتیان گمراہان دي (۲) لمونځ ورپسې نہ دی جایز (۳) د تقریرونو اور بدل یې نہ دي جایز (۴) هر
قسم تعلق ساتل ورسره ناجایز دی۔

۴- د راٹونډ د تبلیغی مرکز امام، مولانا محمد جمیل د جامعہ اشرفیہ خخہ فتویٰ اخستی چہی د
اشاعتیانو پسې لمونځ نہ کیږي، که چا کړی وي واپس راگرزول ورباندې واجب دي، ځکه چہی دا اهل
بدعت دي، دا فتویٰ په (www.ahnafmedia.com) خخہ حاصله کړئ۔

۵- د دارالعلوم دیوبند فتویٰ ده چہی د حیات الانبیاء خخہ د منکر په اقتداء کہی لمونځ نہ کیږي، (تسکین
الصدور ص ۲۹، ص ۵۱)

۶- د جامعہ خیر المدارس ملتان فتوہ دہ چي د حیات الانبیاء څخه د منکر امام په اقتداء کې لمونځ نه کيږي (خیر الفتاوی)

۷- په فتاوی مفتي محمود کې ليکي چې: د حیات الانبیاء څخه د منکر په اقتداء کې لمونځ نه کيږي (فتاوی مفتي محمود ج ۱ ص ۳۵۳) که چا کړی وي واپس راگرځول يې واجب دي.

۸- د جامعہ الرشید مفتي ابو لبابه فتوی په څوار لسو صفحو کې چاپ شوي ده چې د حیات الانبیاء څخه د منکر په اقتداء کې لمونځ نه کيږي، د محلي په خلکو لازمه ده چې داسې امام معزول کړي.

فانقيل: چې په فتاوی حقانيه (ج ۱ ص ۴۳۰) کې يې ليکلي دي چې مماتيان هم سنيان دي؟

قلنا: فتاوی حقانيه د دیوبند علماوو مرتبه کړې ده، لکن متاسفانه چې په فتاوی حقانيه کې دا فتوی

د مفتي محمد يوسف ده، چې مودودي نظرياتو د دفاع له وجې يې د دارالعلوم حقانيې

څخه خارج کړی وو، علاوه لا دا چې په فتاوی حقانيه، کتاب العقائد کې د حیات النبي

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ او د سماع النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ عند القبر واضح الفاظ موجود دي.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وحده والصلاة والسلام على من لا نبي بعده .

اما بعد!

داهل سنت والجماعة مسلک

داهل سنت والجماعت د مسلک خلاصه په لنډو ټکو کې داده:

۱- د قران کریم د قطعي نصوصو په رڼا کې په نبي ﷺ او په ټولو انبياء عليهم السلام باندې يو ځلې د مرگ راتلل يقيني دي او د دې څخه منکر کافر دی، قال الله تعالى: (كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ) وقال الله تعالى: (إِنَّكَ مَيِّتٌ وَأَنْهُمْ مَيِّتُونَ) په اول ايت کې دهر انسان سره د مرگ وعده شوې ده او په دوهم ايت کې د نبي ﷺ سره خصوصاً د مرگ وعده شوې ده، لکن د نبي ﷺ د مرگ د وقوع ذکر په قرآن کې نه دی راغلی.

۲- د صحيحو احاديثو او دامت د اجماع څخه دا خبره ثابته ده چې د رسول الله ﷺ سره د قرآني وعده پوره شوې ده، لکه څرنگه چې ابو بکر صديق ؓ د رسول الله ﷺ د وفات په ورځ وفرمايل: چې (فان محمداً قد مات) د همدې موت له وجې نبي کریم ﷺ د وفات په قبر کې بنځ کړل شو او د خلافت راشده سلسله شروع شوه...

۳- د ټولو پيغمبرانو او بالخصوص د نبي کریم ﷺ روح ژوندی دی او په روح باندې موت نه واقع شوی دی او نه واقع کېږي.

۴- د تمامو انبياء عليهم السلام خصوصاً د محمد ﷺ اصلي عنصري جسد ونه په خپلو خپلو قبرونو کې محفوظ او تراو تازه موجود دي، نو دا خبرې اتفاقي دي، مماتيان اکثره داسې دلايل وايي چې دغه مذکورې اتفاقي خبرې ترينه ثابتېږي، يعنې اکثر د مرگ د وقوع، د روحونو د ژوند او د جسم د محفوظوالي دلايل وايي حالانکې په دې خبرو کې اختلاف نشته، اختلاف په راروانه پنځمه خبره کې دی، دهغې په خلاف مماتيان يو دليل هم نلري.

۵- وفات خخه وروسته در رسول الله ﷺ ددغی عنصري جسد سره در رسول الله ﷺ د مبارک روح دومره تعلق ضرور حاصل دی دکوم په وجه چې نبی علیه السلام ژوندی دی او دکوم په وجه چې دقبر مبارک سره صلوة او سلام بلا واسطه اوري او جواب یې وایی، او دلرې خخه چې شوک درود او سلام وایی هغه دنبی ﷺ په خدمت کې پېش کولی شي او همدارنگه دامت د اعمالو معاینه کوي.

الحاصل

داهل سنت والجماعت او د مماتیانو په مابین کې مشهور اختلافات درې دي، چې پدې کې دوه دروغژن او یو اصلي اختلاف دی.

اول دروغژن اختلاف: مماتیانو دعوامو په مابین کې دا خبره مشهوره کړې ده چې مونږ دنبی کریم ﷺ وفات قایل یو، او زموږ مخالفین دنبی کریم ﷺ وفات خخه منکرین دي دا اختلاف ځکه دروغژن دی چې دنبی کریم ﷺ وفات خخه هیڅوک هم منکر نه دی، په وفات کې اختلاف نشته، بلکه اختلاف د وفات خخه وروسته دقبر په زندگۍ کې دی.

دوهم دروغژن اختلاف: مماتیان عوامو ته وایی چې مونږ نبی کریم ﷺ ته د اعلی حیات قایل یو، ځکه چې مونږ نبی کریم ﷺ ته په جنتونو کې ژوندی وایو او دیوبندیان نبی کریم ﷺ ته د ادنی حیات قایل دي، ځکه چې دیوبندیان نبی کریم ﷺ ته په ځمکه کې ژوندی وایی او دا اختلاف ځکه دروغژن دی چې اهل سنت والجماعت نبی کریم ﷺ ته د اعلی حیات قایل دي، الله تعالی فرمایي چې: وللاخرة خیر لک من الاولى او نبی کریم ﷺ فرمایي چې مابین بیتی ومنبری روضة من ریاض الجنة (صحیح البخاری، کتاب التهجید ج ۱ ص ۱۵۹)

نو الله تعالی جنت دنبی کریم ﷺ قدمونو ته راوړی دی او په جنت کې ژوندی دی ځکه چې روضه مبارکه جنت دی.

دریم اصلي اختلاف: داهل سنت والجماعت او د مماتیانو په مابین کې اصل اختلاف په دې کې دی چې اهل سنت والجماعت دنبی کریم ﷺ دونیوي جسم مبارک ژوندی گڼي (فتح الملهم، کتاب الحج، باب فضل الصلوة بمسجدی المکة والمدينة رقم الحديث ص ۳۳۷۴)

او اهل بدعت مماتیان دنی کریم ﷺ دغه دونیوی جسم ته مړ وایي دماتیانو په نیز دنی کریم ﷺ روح مبارک په بل جسد مثالی کې اچول شوی دی او نبی کریم ﷺ دهمدې جسد مثالی سره ژوندی دی.

یو څو وضاحتونه

د اهل سنت والجماعت په مسلک باندې د پوهېدلو لپاره دا لاندې یو څو خبرې یادې لری.

۱- په قبر کې د رسول الله ﷺ د دغې عنبري او دونیوی جسد سره د روح تعلق دی، د دنیا والا جسد ژوندی دی، نو له دې وجې ددې ژوند څخه په دونیوی ژوند باندې تعبیر کیږي، او له همدې وجې څخه په دې دونیوی ژوند باندې بعضې دونیوی احکام هم مرتب دي، مثلاً د نبی ﷺ د بیبیانو نکاح د بل چا سره نه کیږي، همدارنگه د نبی ﷺ میراث نه تقسیمېږي.

۲- کله ددې ژوند څخه په برزخي ژوند باندې تعبیر کیږي، دا تعبیر په اعتبار د ظرفیت سره شوی دی، چونکه دا ژوند نبی ﷺ ته ددې دنیا څخه عالم برزخ ته د انتقال څخه وروسته حاصل شوی دی له دې وجې څخه ورته برزخي ژوند وایي.

۳- او ددې ژوند څخه په روحاني ژوند باندې هم تعبیر کیږي، په دې معنی چې په برزخ کې د دنیا بالعکس په تنعیم او په تعذیب کې روح اصل او بدن یې تابع دی.

۴- همدارنگه ددې ژوند څخه په جسماني ژوند باندې هم تعبیر کیږي په دې معنی چې په عالم برزخ کې همدې دونیوی اجسامو مطهره وو ته ژوند حاصل دی.

۵- او همدارنگه همدې ژوند ته حسي ژوند ویلي شي په دې معنی چې دا ژوند ددوي په حق کې حسي دی، یعنې انبیاء علیهم السلام په خپلو ټولو اعضاء وو شریفه وو کې د ژوند اثار محسوسوي لکه په عالم الدنيا کې چې یو صحتمند انسان پخپلو ټولو اعضاوو کې د ژوند اثار محسوسوي.

۶- په قراني او په نبوي ﷺ نصوصو کې د رسول الله ﷺ سره د مرگ وعده شوې ده، او دا مرگ په اجماع دامت واقع شوی هم دی، لکن ددې مرگ نوعیت څه دی؟ ایا د عامو انسانانو د مرگونو په شان دی؟ او که نه ددې مرگ څه خاص بل نوعیت دی؟ نو په دې باره کې په قران کریم او په سنت کې قطعي خبره نشته، ددې څخه وروسته بعضې علماء فرمایي: چې دا مرگ هم د عامو مرگونو په شان (خروج الروح عن

البدن) یعنی بدن خُخه روح و تل دی او بعضی علماء د خپل وجدان او دقراينو او دشواهدو په بناء باندې فرمایي چې د نبي ﷺ د مرگ کیفیت دعا مو انسانانو د مرگونو خُخه بیل دی، په داسې طریقې چې د نبي ﷺ روح د ټول بدن خُخه زړه ته راټول شوی دی او په زړه کې مرکوز دی، دا رایه د مولنا محمد قاسم نانوتوي رحمه الله هم ده. (لطائف قاسمیه ص ۵ سیرة المصطفی ج ۳ ص ۲۶۳. ص ۲۷۶). خلاصه: دا چې د نبي ﷺ په وفات باندې عقیده ضروري ده لکن په کوم خاص کیفیت باندې یې جزم نه دی ضروري.

الله تعالی فرمایي: (انک میت وانهم میتون) که د دواړو مرگ یو شان وي نو الله به داسې فرمایلي وو چې (انک وانهم میتون) د میت لفظ به یې مکرر نه ذکر کولو.

۷- د اهل سنت والجماعة په دې خبره باندې اتفاق دی چې د وفات خُخه وروسته د نبي ﷺ د جسد عنصری سره د نبي ﷺ د روح د دوه تعلق ضرور شته دی د کوم په وجه چې د قبر په خوا کې عرض کړی شوې درود او سلام اوري او جواب یې هم ورکوي، لکن د دې تعلق کیفیت څه دی؟ ایا روح په مکمله طریقه اجسادو ته راغلی دی؟ او که نه ارواح چېرته په کوم بل ځای کې دي او د هغه ځای خُخه یې د دې اجسادو سره قوي تعلق دی؟ نو په دې کې د علماء و مختلف نظرونه دي چې: تفصیل یې په تسکین الصدور کې کتلی شي، د دوي د نظرونو قدر مشترک هغه دی کوم چې اوس مونږ ذکر کړو چې دا ارواحو د اجسادو سره تعلق الحیاة دی، یا په داسې الفاظو ووايه چې د رسول الله ﷺ د دې دونیوي جسد عنصری سره روح تعلق دی په مرتبه د لا بشرط شي، چې اتصال الروح مع الجسد او دخول الروح فی الجسد دواړو ته ورشامل دی، څوک چې روح په علین کې گڼي او د هغه ځای خُخه یې د جسد عنصری سره اتصال مني نو د اهرم یو فرد د تعلق الروح دی او څوک چې وایي چې روح په جسد اطهر کې داخل دی نو د اهرم تعلق الروح دی او مدار د حیاة په تعلق الروح دی، له دې وجې دا اختلاف قدر مشترک ته نقصان نه رسوي.

۴- مماتیان د نبي ﷺ په شمول ټولو پیغمبرانو ته حیات بسیطه ثابتوي، چې هغه تمامو کائناتو ته حاصل دی، الله تعالی فرمایي: (إِنَّ مِّنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ) د دې ایت خُخه د کائناتو هر شي ته یو قسم حیات ثابتیږي، چې دهغې خُخه په حیات بسیطه باندې تعبیر کیږي نو دوي پیغمبرانو ته همدا قسم حیات مني، لکن په دې خبره باندې ځان پوه کړئ چې صرف د دوه حیات منو نکی شخص د حیات الانبیاء د عقیدې خُخه منکر دی، او دهغو ایااتونو او احادیثو خُخه مخالف دی

کوم چې په حیات الانبیاء باندې دلالت کوي اول ددې وجې څخه چې حیات بسیطه خو په جماداتو کې هم شته او په عام عرف کې جماداتو ته څوک احیاء نه وایي او په نصوصو کې انبیاء و ته احیاء ویلي شوي دي. دوهم له دې وجې څخه چې په نصوصو کې د نبی ﷺ دومره حیات ذکر شوی دی چې دهغې په وجه د قبر په خوا کې عرض کړی شوی درود او سلام اوري او جواب یې ورکوي او حیات بسیطه د اورېدلو او د جواب د ورکولو لپاره نه دی کافي، نو د اهل سنت والجماعة د عقیدې مطابق انبیاء و ته هغه حیات حاصل دی کوم چې د روح او د جسد عنصری د تعلق په وجه دی.

۵- عقائد په دوه قسمه دي اول هغه عقائد دي چې دهغوي څخه منکر کافر دی، او دوهم هغه عائد دي چې دهغوي څخه منکر کافر نه دی البته گمراه، فاسق، ضال او مضل دی، د اول قسم عقائد و د اثبات لپاره د دلیل قطعي ضرورت دی او د دوهم قسم عقائد و د اثبات لپاره د دلیل قطعي ضرورت نشته بلکه د دوي د اثبات لپاره د اذله و و ظنیه و و څخه هم کار اخستل کیږي، لکه څرنګه چې علامه عبد العزيز فرهاري رحمته الله علیه په نبراس کې لیکلي دي چې: (ان المسائل الاعتقادية قسما، احدهما ما يكون المطلوب فيه اليقين كوحدة الواجب وصدق النبي ﷺ، وثانيهما: ما يكتفي فيه بالظن (كهذه المسئلة) والاكتفاء بالدليل الظني انما لا يجوز في الاول بخلاف الثاني، (نبراس ص ۵۹ مطبع خضر مجتبائي ملتان، او د حیات الانبیاء عقیده د دوهم قسم عقائد و څخه ده چې منکر یې کافر نه دی، البته گمراه، فاسق او مبتدع فی العقیده دی، مونځ وړسې مکروه تحریمي دی.

د اهل بدعتو مسلک

د اهل بدعتو اشاعتیانو مماتیانو عقیده داده چې د نبی ﷺ په شمول ټول پیغمبران علیهم السلام د وفات څخه وروسته د اجسادو مثالیه و و سره ژوندي دي او اجساد عنصریه یې محفوظ دي لکن ژوندي نه دي، او دروښې مبارکې په خوا کې درود او سلام نه اوري او نه جواب ورکوي، په کومو احادیثو کې چې د صلوة او د سلام د اورېدلو ذکر راغلی دی هغه ټول موضوعي او من گهرت دي. ندای حق، مقالات نیلوي. د مماتیانو مصنف اعظم خان بادشاه ابن شاندي گل لیکلي دي: وليس المراد من الحياة حیاتهم في هذه القبور المحفورة (المسامر النارية ص ۱۹۱) همدارنګه لیکلي دي چې: ان حضرت کور و نه مبارکه ځه بچد غرضی که ساتھ زنده سمجھنا شیعه مسلک ہے (التقید الجوهري ص- ۱۳ البرهان الجلی ص- ۲۲)

محمد حسین نیلوی مماتی لیکلی دی چی: بد مذہب لوگوں کا عقیدہ ہی کہ انبیاء کرام پر موت طاری ہے نہیں ہوتی اور وہ زندہ جاوید ہوتے ہیں اور بعض موت کا قائل تو ہیں لکن ساتھ ہے یہ کہتے ہیں کہ دفن ہونے کے بعد وہ اپنی اپنی قبروں میں زندہ ہو جاتی ہیں جیسا کہ یہود و نصارا وغیرہ کی عقاید باطلہ سے معلوم ہوتا ہے اس طرح ہندوؤں اور سکھوں کا عقیدہ ہے قریب قریب انہیں سے ملتا جلتا ہے (مقالات نیولی ج ۲ ص ۸۳۳ عطاء اللہ بندا نیلوی لیکسی چی: امام الانبیاء بعد وفات اس دنیا والی قبر میں زندہ نہیں رسالہ حیات النبی ص ۸ مولوی جمیل احمد مماتی لیکسی چی حیات الانبیاء، لجمہ العفری لا البرزخی یہ عقیدہ فرقہ باطلہ کی ہے (سیف الارکزی ص ۷۹)

تنقیحات بر دعویٰ و عقیدہ مماتیان د جسم مثالی تحقیق

- ۱- جسد مثالی خدہ تہ وایی؟ جامع او مانع تعریف یہی وکری۔
- ۲- جسد مثالی د جسد عنصری عکس او ظل دی؟ او کہ نہ جدا د خدہ قسمہ خمیری او یا میتھریل خدہ جو پ شوی دی؟
- ۳- کہ جسد مثالی د جسد عنصری عکس او ظل وی نو جسد عنصری تہ بہ محتاج وی، نو ترخو پوری چی د جسد عنصری او دروح تعلق نہ وی منلی شوی تر هغه پوری دروح تعلق د جسد مثالی سرہ نہ شی قائمیدلی، حکہ چی د اصل خدہ بغیر د ظل تصور کول ناممکن دی۔
- ۴- کہ جسد مثالی د جسد عنصری عکس او ظل نہ وی، بلکہ یو مستقل جسم وی نو بیا جسد مثالی د کومی خمیری او میتھریل خدہ جو پ کری شوی دی؟
- ۵- پہ قرآن کریم کی د جسد عنصری تخلیق او تخلیقی مراحل یہی پہ تفصیل سرہ بیان شوی دی، نو سوال دادی چی ایا پہ قرآن کریم کی د جسد مثالی تخلیق او تخلیقی مراحل ہم پہ تفصیل سرہ بیان شوی دی او کہ نہ؟
- ۶- پہ قرآن کریم کی یا پہ احادیث متواترہ وو کی د جسد مثالی نوم شتہ او کہ نہ؟
- ۷- جسد مثالی پہ صورت دانسان کی وی او کہ د حیوان؟
- ۸- کہ پہ صورت دانسان کی وی نو د هغی شکل او صورت د جسد عنصری پہ شان دی او کہ ددی خدہ مختلف دی؟ د قرآن او د حدیث خدہ د مسئلہ وضاحت وکری۔
- ۹- کہ جسد مثالی دانسان پہ شکل نہ وی نو بیا ورتہ مثالی خنگہ وایی؟ حکہ چی د مثالی مطلب خودادی چی د جسد عنصری مثل بہ وی، پس کله چی دا د هغی پہ شکل نہ وی نو مثال بہ خنگہ وی؟

۱۰- که جسد مثالي په صورت د حيوان کې وي نو سوال دادی چې کوم ، کوم ، کس ته کوم ، کوم ، قسم جسد مثالي ورکولی شئ؟

۱۱- د نبي او د غیر نبي ټولو د پاره جسد مثالي برابروي او که نه دانبي او د پاره څه خاص قسم جسم ورکولی شئ؟ د هریو تعین وکړئ، په دلیل سره یې واضح کړئ.

۱۲- که جسم مثالي په صورت د حیوان کې وي، نو سوال دادی چې اوس دا دانسان تکریم او تعظیم شو او که توهین او تذلیل یې شو؟

۱۲- د اصل جسم په موجودگی کې جسد مثالي ته څه ضرورت دی؟

۱۴- د روح په جسد مثالي کې باقاعده دخول او حلول وي او که د جسم مثالي څخه بهر وي، صرف تعلق یې ورسره وي، دیوې معنی تعین وکړئ؟

۱۵- که په دې کې د هریو شق قائل یئ نو دا خودریم حیات شو، حالانکې تاسو چیغې وهئ چې ژوند ونونه دوه دي.

۱۶- ایا تعلق د روح د دغه جسم مثالي سره او یا دخول د روح په دغه جسم مثالي کې د (فِي سِكَ الْتَقَى قَضِي عَلَيْهَا الْمَوْت) څخه خلاف دی او که نه؟

۱۷- که روح په جسم مثالي کې باقاعده دخول کړی وي، نو آیا دا تناسخ نه شو؟ حالانکه د تناسخ والا عقیده خود هندوانو ده.

۱۸- د نیکۍ او د بدۍ په کولو کې جسد عنصری د روح سره شریک وو، نو اوس جزاء او سزاء جسم مثالي ته ورکول ایا دا ظلم نه دی؟

۱۹- د دنیا په جزاء او په سزاء کې جسم عنصری د روح سره شامل دی او د قیامت په ورځ به هم په جزاء او په سزاء کې د دنیا والا جسم عنصری د روح سره شامل وي، نو بیا څه وجه ده چې په عالم قبر او برزخ کې د جسد عنصری نفی کوئ او جسد مثالي په جزاء او سزاء کې شریک کوئ، په دې څه دلیل دی؟

۲۰- ستاسو په نیز انسان څه ته ویلی شي؟ د روح اود جسد عنصری مجموعې ته؟ او که د روح او د جسم مثالي مجموعې ته؟ او که صرف روح ته؟ په قرآن کریم کې چې راغلي دي چې ﴿قُتِلَ الْإِنْسَانُ مَا أَكْفَرَهُ﴾ ۱۰ ﴿مِنْ أَيِّ شَيْءٍ خَلَقَهُ﴾ ۱۱ ﴿مِنْ نُّطْفَةٍ خَلَقَهُ فَقَدَرَهُ﴾ ۱۲ په بل ځای الله تعالی فرمایي چې: ﴿يَا أَيُّهَا الْإِنْسَانُ مَا غَرَّكَ بِرَبِّكَ الْكَرِيمِ﴾ ۱۳ الَّذِي

خَلَقَكَ فَسَوَّاكَ فَعَدَلَكَ ﴿فِي أَيِّ صُورَةٍ مَّا شَاءَ رَكَّبَكَ﴾ ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ ﴿وَهَذَا خَلْقُ الْإِنْسَانِ مِنْ طِينٍ﴾ په دې ټولو ایتونو کې د انسان څخه کوم جسم مراد دی؟

۲۱- ایا تاسو جسم عنصري ته انسان وایئ او که نه؟

۲۲- که جسم عنصري ته انسان نه وایي نو د قیامت په ورځ به ددې جشر کیږي او که نه؟ که حشر یې کیږي، نو سوال داده چې حشر خو به د انسانانو کیږي نو د جسم عنصري حشر ولې وشو؟ او که انسان ورته وایئ نو په عالم القبر کې د روح سره په جزاء او په سزاء کې ولې شریک نه دی؟

او همدارنگه که دا انسان نه وي نو بیا د قیامت په جزاء او په سزاء کې ولې شریک کیږي؟

۲۳- که جسد عنصري انسان نه وي نو د معاد جسماني څه فائده ده؟

۲۴- که جسد عنصري انسان نه وي نو بیا ورته الله تعالی ولې انسان ویلي دي؟

۲۵- که جسد عنصري انسان نه وي نو د جسد عنصري د حشر څه اهمیت پاتې شو؟

۲۶- ایا د قیامت په ورځ به روح د جسم مثالي څخه اوځي او د جسم عنصري طرفته به واپس کیږي او که نه؟

۲۷- ایا تاسو د انبیاءو سره دومره ظلم کوئ چې د قیامت په ورځ مو دهغوي دپاره بل مرگ ثابت کړو

(چې د جسم مثالي څخه د روح وتل او په جسد عنصري کې یې اچول دي) خالانکې صدیق اکبر

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د صحابو په موجودگی کې قسم خوري او فرمایي چې لا یذيقک الله الموتین ابدا (الخ) ایا

دا عقیده د صحابه وو کرامو رضی الله عنهم ددې اجماع څخه مخالفه نه ده؟

۲۸- د قیامت په ورځ چې د جسد مثالي څخه روح ووځي نو دې جسد مثالي ته میت ویل جایز دي او که نه؟

۲۹- که میت وي نو احکام د میت پرې جاري کیږي او که نه؟

۳۰- جنت یا جهنم ته به جسم عنصري ځي او که مثالي؟

۳۱- صوفیه کرام او همداسې بعضې علماء کرام هم د مرگ څخه وروسته د جسد مثالي قایل دي، لکن هغه

حضرات خو ددې سره سره د روح د جسد عنصري سره تعلق هم مني، قبر ته دا عادي د روح قائل هم دي او د

روح او د جسم دواړو د جزاء او سزاء قائل هم دي، حتی چې د دغه تعلق دوو جې څخه د میت د سماع هم قائل دي،

نو که تاسو د صوفیه وو کرامو پشان ددې ټولو امورو قائل یئ نو بیا دهغوي په شان عقیده هم ولیکئ؟

نوٹ: دمثال پہ طور حکیم الامت مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ، دصوفیہ کرامو سرخیل دی، دی ہم دجسد مثالی قائل دی، لکن ددی سرہ سرہ دجسد عنصري سرہ دروح تعلق بلکہ دخول او تلبس یی دجسم عنصري سرہ منی، حکیم الامت رَحْمَةُ اللَّهِ لیکي چي: حضور صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم کے قبر مبارک کے لیے بہت کچے شرف حاصل ہی کونکہ جد اطہر اسکے اندر موجود ہے بلکہ حضور صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم خود یعنی جسد مع تلبس الروح اسکے اندر تشریف رکھتے ہے کیونکہ آپ قبر میں زندہ ہے قریب قریب تمام اہل حق اس پر متفق ہے صحابہ رضی اللہ عنہم کا بھی یہ اعتقاد ہے حدیث بھی نص ہے، ان نبی اللہ حی فی قبرہ یزق (اشرف الجواب ص- ۲۲۳ طبع ادارہ تالیفات اشرفیہ، عنوان دی، حضرت ابراہیم علیہ السلام واولیاء کرم کاحیات برزخیہ کا اثبات)

۳۲- نبی کریم صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم چي کلمہ دنیا تہ تشریف راہو او پہ حیثیت دنی اللہ او د رسول اللہ صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم متعارف شو نو نبوت اور رسالت یی دجسد عنصري صفت وو او کہ دجسم مثالی؟

۳۳- نبی علیہ السلام دخپلو ازواجو مطہراتو دپارہ خاوند او دخپلو لورگانو دپارہ پلار وو نو پہ ہغہ وخت کي نبی کریم صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم د کوم جسم سرہ وو؟ نبی علیہ السلام ہجرت کري وو معراج یی کري وو نو پہ ہغہ وخت کي نبی کریم صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم پہ کوم جسم سرہ وو؟

۳۴- دنی کریم صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم وفات پہ کوم یو جسم سرہ شوی دی؟

۳۵- نبی کریم صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم پہ تلو غزواتو کي شریک شوی دي، زخمی شوی دی، نو دا پہ کوم جسم سرہ وو؟ ۳۶- د دعوت او د تبلیغ پہ سلسلہ کي نبی کریم علیہ السلام تہ تکالیف رسیدلي دي، مشقتونہ یی برداشت کري وو نو دا تلو پہ کوم جسم سرہ وو؟

۳۷- دنی علیہ السلام جسم عنصري مبارک دروح سرہ پہ وصف دنبوت او پہ وصف د رسالت باندي موصوف دی او کہ نہ؟

۳۸- کہ دنبی کریم علیہ السلام جسم پہ وصف د رسالت او دنبوت سرہ موصوف نہ وي، لکہ اشاعتیانو چي پہ نداء حق (ج اص ۵۰۸) کي لیکلي دي چي دنبی کریم صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم جسم نبی ندی (معاذ اللہ) نو صحابہ وو دنبی علیہ السلام د وفات خخہ وروستہ دا جملہ ولہ استعمالولی چي: (عَسَل رسول اللہ صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم و کُن رسول اللہ صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم و قُبِر رسول اللہ صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم د صدیق اکبر رَضِيَ اللہُ عَنْہُ پہ خطبہ کي راخي چي ابو بکر صدیق رَضِيَ اللہُ عَنْہُ راغلو او دنبی علیہ السلام دمخ مبارک خخہ یی خادر

لري کړو او ښکل يې کړو، نبی عليه السلام يې مخاطب کړو او دا لفظ يې وفرمايلو چې يا نبی الله!، نو په دغه وخت کې ابو بکر صدیق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جسم ته نبی ويلي وو او که نه؟

۳۹- د عامو مؤمنانو او مسلمانانو اجساد عنصریه په وصف دایمان او د اسلام سره موصوف دي او که نه؟

۴۰- که موصوف نه وي نو جنت ته به څنگه ځي؟ ځکه چې جنت ته خو به مسلمانان ځي او که اجساد عنصریه

د ارواحو سره مؤمنین او مسلمین وي نو په عالم قبر او برزخ کې د جزاء او د سزاء څخه ولې محرومه دي؟

۴۱- که د نبی عليه السلام جسم اطهر د روح اقدس سره په وصف د نبوت او د رسالت باندې موصوف

وي نو بیا د قبر د حیات څخه ولې محرومه دي او د جنت د نعمتونو څخه ولې محرومه دي؟

۴۲- د نبی عليه السلام جسم اطهر نبی الله او رسول الله نه منل ایا دا د اسلام عقیده ده او که د کفر؟

۴۵- که د نبی عليه السلام جسم مبارک په وصف د نبوت او د رسالت سره موصوف ونه گڼلی شي نو ایا

د تمامو صحابه و ورضی الله عنهم د صحابیت شرف به باطل نه شي؟ ځکه چې صحابي خو هغه مؤمن ته

ویل کیږي چې هغه د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زیارت کړي وي او په خپل ایمان باندې ثابت قدمی پاتې

شي، حالانکې صحابه و ورضی الله عنهم جسد اطهر لیدلی دی روح يې نه دی لیدلی.

۴۴- اهل سنت والجماعت د شیخینو رضی الله عنهما دپاره دا خصوصي امتیازي فضیلت بیانوي چې دا

دواړه د نبی عليه السلام په حجره مبارکه کې مدفون دي نو هرکله چې په حجره مبارکه کې مدفون شخصیت

(معاذ الله) نه نبی الله دی او نه رسول الله نو د شیخینو رضی الله عنهما به څه فضیلت پاتې شي؟

۴۵- د زمکې په کومه حصه کې چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مدفون دی هغې ته قبر النبی

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ویل صحیح دي او که نه؟

۴۶- که تا سو جسم النبی صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په وصف د رسالت او د نبوت سره موصوف ومنلو نو اوس دغه

جسم د حیات څخه ولې محرومه گڼي؟

۴۷- د روح په جسد مثالي کې دا خلیل او یایې دهغې سره تعلق قائمیدل په ادله يې اریعه وو کې دکوم

یو څخه ثابت دي؟

۴۸- تاسو دخپلې عقيدې يعنې د جسد مثالي د اثبات دپاره د شنو مارغانو والا حديث پيش كوي، نو سوال دادې چې ايا شين رنگه مارغان دانسان مثل جوړېدلی شي او كه نه؟ حقيقت دادې چې انسان انسان دی او مارغه مارغه دی، په دوي كې هيڅ مماثلت نشته، لهذا مارغه څنگه دانسان دپاره جسم شو؟

۴۹- جنتيان به په جنت كې په انساني شكل سره وي او كه په حيواني شكل سره؟
۵۰- دا احكام شرعیه وو مكلف او د قرآن او حديث مخاطب صرف روح دی؟ او كه دروح او د جسم مجموعه ده؟

۵۱- كه مجموعه مكلفه وي نو كوم يو جسم مراد دی، جسم مثالي او كه عنصري؟ كوم موقف چې لرئ هغه په دليل قطعي سره ثابت كړئ؟

۵۲- د قيامت په ورځ چې كله حشر كيږي نو دغه حشر به دا اجسادو مثاليه وو سره وي او كه د عنصريه وو سره به وي؟

۵۳- ايا ستاسو دا عقیده د صحابه وو دا جماع څخه خلاف نه ده؟ ځكه چې د صديق اكبر (رضي الله عنه) په خطبه كې راځي چې (لا يذيقك الله الموتين ابدا) او حال دادې چې تاسو مرگ (انقطاع الروح عن الجسد) ته وايئ نو هر كله چې روح د قيامت په ورځ د جسد مثالي څخه راووتی او په جسد عنصري كې داخلېږي نو دا دامام الانبياء عليهم السلام لپاره بل مرگ نه شو؟

۵۴- هر كله چې د دغه جسم مثالي څخه روح ووتی نو دغه جسم مثالي به چيرته ځي؟
۵۵- ستاسو عقیده داده چې انبياء دا اجساد مثاليه وو سره په جنت كې دی او په حديث كې راځي چې جنت ته د قيامت څخه مخكې (دا وسيدلو دپاره) داخله ممنوعه ده، نو ايا دا ددې حديث مخالفت نه شو؟
۵۶- په حديث كې راځي نبي عليه السلام فرمايي چې تر څو پورې چې زه جنت ته نه يم داخل شوي نو تر هغې پورې يو نبي هم نشي داخلېدلی او دماتيانو عقیده داده چې ټول انبياء په اجساد مثاليو سره په جنت كې دي، نو سوال دادې چې د نبي عليه السلام وفات خو د عيسى عليه السلام څخه بغير نور د ټولو انبياوو څخه وروستو واقع شوی دی نو ايا دا ټول انبياء نبي عليه السلام ته منتظر وو جنت نه وو تللي؟

۵۷- زمونږ د ټولو مسلمانانو اجماعي عقیده ده چې نبي عليه السلام اخري نبي دی، دهغه څخه وروسته هيڅ قسمه نبي نشته، نو سوال دادې چې د نبي عليه السلام روح چې په كوم جسم مثالي كې اچولی شی،

دغه جسم نبی دی او که نه؟ که دا نبی وی نو د ختم نبوت څخه انکار لازمېږي او که نبی نه وی نو سوال دادی چې د نبی روح په غیر نبی کې اچول چی معنی دارد؟.

لهذا د اشاعتی معتزله وو مثالی جسم نه دی ثابت، بلکې بعضې اهل حق علماء یې چې ثابتوي، نو هغوي یې د روح دوهم نوم گڼي، وگوره تفسیر عثمانی، تحت قوله تعالی ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ﴾

د دماتیانو سره د بحث کولو لنډه طریقه

محترموا کله چې موله مماتیانو سره مناظره وی نو اول ورته ووايه چې د نبی کریم ﷺ روح د نبی کریم ﷺ د جسد سره تعلق شته او که نه؟ که تعلق نه وی نو صرف په همدې عقیده باندې دلیل پیش کړه، داسې ایت یا حدیث تلاوت کړه چې په هغې کې راغلي وی چې د روح او د جسد تعلق نشته، مماتی به یې تر قیامته پورې پیش نکړی شي، هغه چې دلایل وایي نو هغه به صرف په دې باندې وی چې روح په جنت کې دی، مرگ به راځي، روح په علین کې دی.... حالانکې په دې خبرو کې اختلاف نشته.

دلایل

اول قرآني دلیل: قال الله تعالى: (وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ) په دې ایت کې الله تعالی فرمایي: چې تاسو شهیدانو ته مړه وایي بلکه دوی ژوندي دي لکن تاسو د دوی په ژوند نه پوهیږئ.

په بل ایت کریمه کې الله تعالی فرمایي: (وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا ۚ بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ) یعنې دا په تصور کې هم مړه راوولی چې شهیدان مړه دي، بلکې دوی ژوندي دي او د الله تعالی په نیز دوی ته رزق ورکولی شي، نو نه به په خوله باندې ورته مړه وایي او نه به په تصور کې ورته مړه وایي، د دې ایت په تشریح کې درې خبرې ووارئ:

اول: د دې ایتونو سیاق په دې خبره باندې دلالت کوي چې شهیدانو ژوند جسماني دی.

دوهم: چمهور مفسرین هم فرمایي چې شهیدانو ژوند جسماني دی.

دریم: چې شهیدان ژوندي دي نو انبیاء په طریق اولی ژوندي دي، یعنې د دې ایتونو په عبارت النص کې شهیدانو ژوند ذکر شوی دی او په دلالت النص کې یې د پیغمبرانو ژوند ذکر شوی دی، د دې درې واړو خبرو مختصره توضیح واورئ.

دقرآن کریم سیاق په حیات جسمانيه باندې دلالت کوي

ددې ایت کریمه په سیاق کې ډېر داسې قرائن او شواهد دي د کومو څخه چې معلومېږي چې شهیدانو ته چې کوم ژوند حاصل دی هغه جسماني ژوند دی یو څو شواهد لاندې ولولئ:

(۱) "احياء" جمع دحی ده او ددې حقيقي معنی جسماني ژوند دی، په عامو محاوراتو کې ترېنه خلک هغه ژوند مراد وي، کوم چې د روح او د جسد د تعلق په وجه دی (يعني جسماني ژوند) لکه څرنګه چې علامه الوسي رحمه الله فرمايي: (فمذهب كثير من السلف انها حقيقة بالروح والجسد) (روح المعاني ص ۲۰ ج ۲)

(۲) مفسرين فرمايي چې (احياء) خبر دی لپاره دمبتداء محذوفې، تقدير د عبارت داسې دی چې (هم احياء) او ضمير د (هم) راجع دی (من يقتل) ته يعنې (من يقتل احياء) په چا باندې چې قتل وارد شوی دی همغه ژوندي دي او ظاهره داده چې قتل اصالة په جسم باندې وارد شوی دی، د تورې گزار او د ټوپک مرئی په جسم باندې لګېدلی ده، نو ژوند به هم همدې جسم ته ثابت وي، محمد امين صفدر رحمه الله فرمايي چې "يقتل" د فعل مضارع صيغه ده او فعل په حدث باندې دلالت کوي، يعنې فعل په دې باندې دلالت کوي چې په شهيد باندې قتل واقع شو او بيا ختم شو، داسې نه وه چې شهيد تر اوسه پورې قتلېږي او هميشه يې قتل روان دی او قتل شوی جسم عنصری دی، نو د همدې مقتول جسد په باره کې وروسته الله تعالى فرمايي چې: (بل احياء) احياء خبر دی لپاره دمبتداء محذوفې يعنې (هم احياء) هم ضمير (من يقتل) ته راجع دی او جمله اسميه په دوام دلالت کوي يعنې د قتل څخه وروسته زندګي دايمي ده.

(۳) الله تعالى خلک منع کړل چې شهيدانو ته مړه مه وايئ او روح ته خو هيڅوک مړ نه وايي، لېذا ددې نهی تعلق د روح سره نه دی، بلکې د جسم سره دی، ځکه چې خلکو جسم ته مړ ويلو.

(۴) په قرآن کریم کې ددې ژوند دييانولو څخه وروسته الله فرمايي چې (وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ) «شعور» ادراک بالحواس ته وايي او د «لكن» کلمه د استدراک لپاره راځي، يعنې د «لكن» څخه په مخکې کلام کې د توهم امکان وي، نو د «لكن» څخه په وروستۍ جمله باندې هغه توهم دفع کولی شي، نو دمخکېنۍ جملې (بَلْ أَحْيَاءُ) څخه دا توهم پيدا شو چې دا حیات به مدرك بالحس وي بالفعل، نو الله تعالى دا توهم په (وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ) باندې دفع کړو، يعنې اگر چې دا حیات في نفسه قابل دی

لپاره د ادراک بالحواس، لکن دیو څه عوارضو او حکمتونو له وجې څخه یې تاسو بالفعل په حس باندې ادراک نه شئ کولی. او ظاهره داده چې دا ادراک بالحس قابل دغه جسماني حیات دی روحاني حیات مدرک بالحس نه دی، بلکه مدرک بالعقل دی، نو که روحاني حیات مراد وی الله تعالی به د (ولکن لا تشعرون) په ځای باندې (ولکن لا تعلمون) فرمایلي وی، حاصل دا چې دا ادراک الحواس توه د جسم په باره کې کیدلی شي د روح په باره کې نه شي کیدلی، نو چې د جسم په باره کې د ادراک بالحواس توه وشو، الله تعالی په ﴿وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ﴾ سره دفعه کړو.

د شهیدانو ژوند دا ادراک بالحس قابل دی لکن بیا یې هم بالفعل ادراک نه کیږي ددې لپاره ډېر وجوه دي مثلاً:

(۱) دا حیات د دنیا د انتقال څخه وروسته په بل عالم یعنی په عالم برزخ کې دی او د عالم الدنيا لپاره د عالم البرزخ د حالاتو مشاهده مستعده ده.

(۲) دا وجه هم کېدای شي چې د شهید د روح او د جسد په منع کې تعلق شته دی لکن دا تعلق داسې نه دی لکه د دویو زندگۍ په شان لدې وجې یې مونږ مشاهده نه شو کولی.

(۳) همدارنګه دا وجه هم کېدلی شي چې د الله تعالی په نیز ایمان بالغیب معتبر دی، نو که د شهیدانو ژوند مشاهده شي نو بیا به ایمان بالغیب پاتې نشي بلکه ایمان بالشهادة به ترېنه جوړ شي، نو د بندګانو د مصلحت له وجې د خلکو د حس څخه پناه دی او کله یې چې الله تعالی ته په ښکاره کولو کې مصلحت معلوم وي هلته یې د خرق العادة په طریقه بعضې بندګانو ته ښکاره کړې هم دی، محدثینو په دې باره کې ډېر واقعات لیکلي دي مثلاً: (قد صح عن ثابت البناني التابعي انه قال اللهم ان كنت اعطيت احداً ان يصلي في قبره فاعطني ذالك فرئ بعد ذالك يصلي في قبره) (شفاء السقام ص ۱۷۸) یو څو واقعات به وروسته ذکر کړو ان شاء الله تعالی.

جمهور مفسرين هم فرمايي چې د شهیدانو ژوند جسماني دی

د مفسرينو تفصیلي حوالې خود طوالت باعثې گرزېږي، دلته به اجمالاً یو څو حوالې ذکر کړو، مشهور حنفي مفسر علامه سيد محمود الوسي رحمته الله ددې ایت په تفسیر کې لیکي چې: واختلف في هذه الحالة فمذهب كثير من السلف انها حقيقة بالروح والجسد ولكن لا ندرکها في هذه النشأة. بیا د یو څو اقوالو د

را نقلولو خنجه وروسته لیکي چې: والمشهور ترجیح القول الاول. (روح المعانی ج ۲ ص ۴۰) همداسې تحقیق په تفسیر کبیر، تفسیر مظہری، او په معارف القرآن، تفسیر حقانی، وغیرہ تفاسیر وکړی دی.

فائده: په مسلم شریف کې د حضرت عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ خنجه روایت دی چې ددې ایت په باره کې یې وفرمایل چې: **أَرْوَاحُهُمْ فِي جُوفِ طَيْرٍ خَضِرٍ، هَذَا قِنَادِيلٌ مُعَلَّقَةٌ بِالْعَرْشِ، تَسْرَحُ مِنَ الْجَنَّةِ حَيْثُ شَاءَتْ، ثُمَّ تَأْوِي إِلَى تِلْكَ الْقِنَادِيلِ** (مسلم ج ۲ ص ۱۳۵)

ددې حدیث له وجې بعضې حضرات فرمایي: چې د قرآن کریم په دې آیاتونو کې محض روحاني حیات ذکر شوی دی لکن دا سهو ده:

(۱) ځکه چې زمونږ د عوہ دا وه چې شهیدانو ته الله تعالی جسماني حیات ورکړی دی، په داسې طریقه چې د شهید دروځ او د جسد په مابین کې قوي تعلق دی، بیا چې روح په هرځای کې وي د بدن سره یې تعلق نه کټ کیږي، نو د شهیدانو ارواح د مرغانو په شان په جهازونو کې چکری وهي لکن د بدن سره یې تعلق شته او دا هم په یاد لرئ چې په دې حدیث کې د شنو مرغانو ذکر په دې حیثیت سره نه دی چې دا به د شهید لپاره بادۍ وي بلکه په دې حیثیت سره دی چې دا به د شهید لپاره سورلی وي، لکه مونږ چې په جهاز یا په موټر کې کېنو نو جهاز او موټر زمونږ لپاره بادۍ نه وي بلکه سورلی وي.

(۲) په دې حدیث کې چې د شهیدانو لپاره کومه خبره ذکر شوې ده نو همدې ته ورته خبره په یو حدیث کې د عامو مؤمنانو لپاره هم ذکر شوی ده، لکه څرنگه چې په مؤطا امام مالک کې یو روایت دی چې: **(انما نسمة المؤمن طير يعلق في شجرة الجنة حتى يرجعه الله الى جسده يوم يبعثه)** (موطأ امام مالک ص ۲۴ جامع الجنائن)

نو ددې څخه معلوم کیږي چې دا اعزاز خو د شهیدانو پورې خاص نه دی، بلکه عامو مؤمنانو ته هم دا اعزاز حاصل دی، نو داسې قسم حیات چې د شهیدانو پورې خاص نه دی په هغې کې د شهیدانو د تخصیص څه فائده ده؟

حافظ ابن کثیر د مؤطا امام مالک د روایت په باره کې فرمایي چې: **ففيه دلالة لعزم المؤمنين ايضا وان كان الشهداء قد خصوا بالذكر تشريفاً لهم وتكريماً وتعظيماً** (تفسیر ابن کثیر ج ۱ ص ۱۹۷)

نو د حدیث مقصد دهغه حیات بیان نه دی کوم چې د ایت د سیاق څخه رافهمیږي، یعنې د جسماني حیات بیان نه دی، بلکه دهغه حیات بیان دی کوم چې د قران د ظاهر څخه نه رافهمیږي، گویا چې شهید لپاره دوه قسمه حیات دی، یو جسماني کوم چې د قران د سیاق څخه رافهمیږي، او بل روحاني: چې دا شهیدانو پورې خاص نه دی یعنې شهیدانو ته د خپل اعزازي حیات څخه ماسوی هغه حیات هم مېلاویږي کوم چې الله تعالی عامو مؤمنانو ته ورکوي.

اعتراض: ۱- په دې ایت کې د قبر لفظ نشته نو په قبرنو کې ژوند ترینه څرنگه ثابتیږي؟

جواب: پدې ایت کې ﴿لن یقتل﴾ او ﴿بل احیاء﴾ راغلی دی یعنې چې څوک شهید شوی دی همغه ژوندی دی او قتل او شهادت په جسم وارد شوی دی او همدا جسم په قبر کې دی، نو جسم په قبر کې ژوندی شو.

اعتراض ۲- په اولنی ایت کې (ولکن لاتشعرون) راغلی دی ددې څخه معلومیږي چې روح

ژوندی دی، جسم لره حیات نشته، کنه مونږ ته به یې احساس او شعور وي.

جواب: (۱) (تَشْعُرُونَ) د جمعې مذکرې حاضرې صیغه ده، یعنې ای مؤمنانو تاسو دهغوي په

حیات باندې نه پوهیږئ (یشعرون) یعنې د جمعې مذکرې غائبې صیغه نه ده راغلی، کچیرته یشعرون راغلی وي، نو بیا به ستاسو اعتراض او استدلال صحیح وو، یعنې مطلب به دا وو، چې شهیدان په خپل حیات نه پوهیږي او دانسانانو شعور ته نه راتلل دې خبرې لره مستلزم نه دی چې هغه به ژوندي هم نه وي، که نه د ملایکو او د جناتو د حیات څخه به هم انکار کول لازم شي، ځکه چې جنات او ملائکې ژوندی دي لکن دهغوي حیات هم په ولکن لاتشعرون کې داخل دی، یعنې انسانان پرې نه پوهیږي او د شهیدانو ژوند دانسانانو په پوهه کې ځکه نه راځي، چې د دنیا هر څه فاني دي، حتی چې انسان او دده حواس هم فاني دي او د مرګ څخه وروسته حقیقي ژوند شروع کیږي نو په فاني حواسو سره د حقیقي ژوند ادراک او مشاهده نشی کیدلی.

(۲) چې په قرآن کریم کې نفی د شعور راغله نو د مماتیانو شعور څرنگه راغلو چې شهیدان مړه دي.

اعتراض ۳- په دویم ایت کې لفظ د عند راغلی دی، یعنې د الله تعالی سره په جنت کې ددوي

روحونه ژوندي دي، جسم ته په قبر کې حیات نه دی حاصل؟

اول جواب: دا خو اتفاقي خبره ده چې په روح باندې مرگ نه راځي، نو بيا د يته احيا، وټيل "تحصيل

د حاصل شو.

دوهم جواب: په قران كريم راځي چې (ان الدين عند الله الاسلام) دلته هم لفظ د عند راغلی دی نو دلته هم بيا انکار وکړئ او وايئ چې اسلام خو د الله سره دی مونږ ته دنيا ته نه دی راغلی.

درېم جواب: ايا تاسو الله تعالی ته حاضر او ناظر نه وايئ چې د عند ربهم تخصيص صرف د جنت سره کوي؟ د اهل سنت والجماعت عقیده خو داده چې رب په هر وخت کې په هر ځای کې بلا جسم و بلا مکان حاضر او ناظر دی لهذا دا اعتراض لغوه او باطل دی

څلورم جواب: د عند ربهم تعلق د (احياء) سره نه دی بلکه د (يرزقون) سره دی يعنې د الله د طرفه بغير دمحت او مزدوري دوي ته رزق ملاويږي، لکه حضرت مريم رضی الله عنها چې وفرمايل چې هو من عند الله، حضرت مريم ته مفت رزق ميلاویدلو.

اعتراض ۴- په احاديثو کې راځي چې د شهداوو ارواح د شنو مارغانو به ججوړو کې کينودل کيږي او په جنت کې سير کوي، نو مماتيان وايي چې دا مارغان ددوي دپاره جسد مثالي گرځي، ددې څخه معلومېږي چې دا حیات صرف ارواحو او اجساد مثاليو لره دی، په قبر کې اجسادو عنصریه وولره نه دی حاصل.

اول جواب: که د حديث هم دغه مطلب شي کوم چې مماتيان اخلي نو بيا دا حديث د قرآن ددې ايت لپاره ناسخ گرځي، ځکه چې دايت څخه صراحه معلومېږي چې د شهيد جسم ته حیات حاصل دی، حالانکه دا حديث خبر واحدی دی او خبر واحد د قرآن دايت دپاره ناسخ نشي گرځيدلی.

دوهم جواب: ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَن تَقْوِيمٍ﴾ څخه به هم مخالفت راشي ځکه چې الله تعالی فرمايي چې مونږ انسان په ښکلي شکل او صورت سره پيدا کړی دی او س که ډیر بد صورته انسان هم وي د ځان لپاره د مارغه جسم نه خوښوي نو دا خوبه د شهيد توهين شي اعزاز او اکرام به نشي، چې دهغه څخه انساني جسم واخستلی شي او د مارغه جسم ورته ورکړی شي.

درېم جواب: د حديث څخه د مماتيانو جسم مثالي هم نه ثابتېږي ځکه چې د مماتيانو جسم مثالي

د جسم عنصری په مثل دی.

خلورم جواب: دقرآن ددی ایت خنخه معلومیری چہ دشہید جسم تہ حیات حاصل دی او دحدیث خنخه معلومیری چہ دشہید روح تہ ہم حیات حاصل دی، نو مونہر دواہہ منو انکار دیو خنخه ہم نہ کوو او مماتیان حدیث پہ داسی طریقہ سرہ منی چہ پہ ہغی سرہ دایت خنخه انکار لازمیری۔

پنجم جواب: کہ دماتیانو والا مطلب ومنلی شی چہ دشہید روح دمارغہ پہ شان پہ جسم مثالی کپ اچولی شی نو دتناسخ والا عقیدہ بہ لازمہ شی او دا دھندوانو عقیدہ دہ۔

شپرم جواب: دا حدیث ددی ایت کریمہ لپارہ پہ دہ طریقہ تفسیر دی چہ دشہید روح دپارہ دغہ مارغہ جسم مثالی نہ دی، بلکہ سورلی۔ دہ ور تہ، شہید پہ دغہ مارغہ باندی سورلی۔ کوی او دخیل جسم سرہ کوم چہ پہ قبر کپ دی تعلق لری، لکہ پہ دنیا کپ چہ انسان پہ جہاز یا پہ موٹر کپ سورلی۔ کوی نو ٹوک دا نہ وایی چہ دا موٹر یا جہاز دفلانکی سہی دپارہ جسم مثالی دی، شیخ التفسیر مولانا محمد ادریس کاندھلوی رَحْمَةُ اللهِ لَیْکَلِی دِی چہ: (یہ جسم طیوری اس روح کیلے بمنزلہ ایک طیارہ کی ہے جس کے ذریعے سے روح جنت میں اڑھ کر سیر و تفریح کر سکے اور یہ روح اس نئے جسم میں مدبر اور متصرف نہیں تا کہ تناخ کا شبہ ہو اس لئے کہ تناخ کے حقیقت یہ ہے کہ روح ایک جسم سے جدا ہونی کے بعد دوسری جسم سے اس طرح متعلق ہو کہ دوسری جسم میں کوئی اور روح نہ ہو اور بھی روح اس جسم کی نشوونما کا سبب ہو اور بھی روح اس جسم میں مدبر اور متصرف ہو اور ارواح شہداء میں یہ بات نہیں اس لیے کہ جسم طیوری کیساتھ شہید کی روح کا تعلق ہوا ہے اس جسم طیوری کے روح علیحدہ ہے اور شہید کے روح علیحدہ ہے اور جسم طیوری کے نشوونما اور تدبیر و تصرف کا کوئی تعلق شہید کی روح سے نہیں اس کا تعلق پرندہ کی اصل روح سے ہے پرندہ کا جسم اور روح علیحدہ ہے اور شہید کا روح علیحدہ اور روح اسکیں سوار ہے اور سبز پرندہ مع اپنے جسم اور اپنے روح کی شہید کی روح کیلے سوری ہے خوب سمجھ لو (معارف القرآن ج ۱ ص ۳۲۳)

اعتراض ۵- ہمدغہ دشنو مارغانو والا پہ روایت کپ راچی چہ روح بہ اللہ تعالیٰ تہ و وایی چہ مونہر خپلو اجسادو تہ واپس کرہ، نو ددی خنخه خو معلومیری چہ دقیامت خنخه منخکپ دروح اعادہ جسد تہ نہ کیری۔

اول جواب: دحدیث الفاظ داسی دی: قالوا یاربّ نرید أن ترد ارواحنا فی أجسادنا حتی نقتل

فی سبیلک مرة اخرى،

۲- نو دلته څرنگه وایي چې (ارواحنا)؟ یعنې روح څرنگه خپل ځان ته روح منسوبوي؟ معلومېږي دا چې دا سوال روح نه کوي که داسوال روح کولی نو ویلي به یې وؤ چې (ان تردنا) مونږ واپس کړه خپلو جسدونو ته، نو دلته دا عادي د روح څخه هغه اعاده مراد ده کومه چې دنیا کې وه یعنې زمونږ روح جسد ته په داسې طریقه باندې واپس کړه چې روح په جسم کې تدبیر او تصرف وکړي او بیا دا روح او جسد دنیا ته واپس کړه په دې باندې قرینه (حتى نقتل فی سبيلک مرة أخرى) ده

اعتراض ۵- امام بیضاوي رحمه الله ددې ایت لاندې لیکلي دي چې دشهداوو حیات روحاني دی

جسماني نه دی.

جواب: امام بیضاوي رحمه الله د جسد د حیات نفی نه کوي، بلکه دا خبره ثابتوي چې د قبر زندگي د دنیا د زندگۍ پشان نه ده، چې جسم اصل او روح دهغې تابع وگرځي، بلکه په عالم البرزخ کې روح اصل دی او جسد دهغې تابع دی، او په دې باندې دوه قرینې دي اول: امام بیضاوي رحمه الله د: (یثبت الله الذین امنوا بالقول الثابت) په تفسیر کې دا حدیث رانقل کړی دی چې (تعاد روحه فی جسده) یعنې د جسد عنصری حیات یې تسلیم کړی دی.

دوهم جواب: امام بیضاوي رحمه الله د (کیف تکفرون الخ) په تفسیر کې فرمایي چې د (ثم یحییکم) څخه مراد د قبر حیات دی، عبارت داسې دی او (لسوال فی القبور) یعنې ژوندی کولی شي لپاره د سوال په قبرونو کې، امام بیضاوي رحمه الله د ﴿رَبَّنَا آمَنَّا اَنْتَیْنِ وَ اٰحِبَّیْتَنَا اَنْتَیْنِ﴾ په تفسیر کې یو قول دا هم رانقل کړی دی چې د دویم حیات څخه مراد هغه حیات دی چې هغه میت ته په قبر کې ورکولی شي.

فایده: امام بیضاوي رحمه الله ددې جملې په ذکر کولو سره د عالم برزخ د جزاء او د سزاء صحیح صورت ښایي، چې هلته جسد اصل نه وي، بلکه د روح تابع وي، په هغه ځای کې د راحت او د تکلیف حالات اولاً په جسم باندې نه واردېږي بلکه اولاً په روح باندې واردېږي بیا د روح په واسطې سره جسد ته دهغې اثر رسېږي، گورئ په دنیا کې جسم اصل وي او روح دهغې تابع وي، جسم ته د راحت یا تکلیف رسېږي او ددې په ذریعې سره روح دهغې احساس کوي اوس که څوک ووايي چې پولیسو زید ته جسماني سزا ورکړه روحاني سزا یې نه ده ورکړې، ددې مطلب دادی چې چونکی جسم اصل دی او روح دهغې تابع دی جسم ته تکلیف ورسېدلو بیا د جسم په ذریعې سره روح ته تکلیف ورسېدلو، نو څرنگه چې پدې سره د روحاني سزا نفی نه لازمیږي، نو

همداسې که د قبر د زندگۍ په باره کې د چا قول راشي چې هغه روحاني زندگي ده جسماني نه ده نو په دې سره د جسماني حيات نفی نه لازميږي، ځکه چې د قائل مقصد دادي چې هلته روح اصل دی او لا روح ته راحت او يا تکليف ملا ويږي، بيا د دې په زريعي سره جسم ته دهغې اثرات رسېږي.

د حيات الشهداء څخه په حيات الانبياء باندې استدلال

محمد ﷺ شهيد هم دی او نبي هم دی، نو نبي کريم ﷺ ته په عبارت النص او په دلالت النص دواړو سره حيات حاصل دی، د شهادة له وجې ورته حيات په عبارت النص سره ثابت دی او د نبوت له وجې ورته دلالت النص سره ثابت دی او نوروا نبيانو ته چې شهيدان شوي نه وي په دلالت النص سره ثابت دی.

يعنې کله چې دا جسماني حيات شهداوو ته حاصل شو نو انبياوو ته به په طريقه اولی باندې حاصل وي :
مولانا ظفر احمد العثماني رحمه الله ليکي چې: فليس الشهيد بأولى من النبي وان نبي الله حتى يرزق في قبره كما ورد في الحديث (احكام القرآن، للتهانوي ج ۱ ص ۹۲)

(۱) دا اعزاز چې شهيد ته حاصل دی نو علت يې قرب الهي دی او دا علت په پيغمبرانو کې د شهيدانو څخه زيات دی، نو له دې وجې به دا حيات پيغمبرانو ته په طريقه اولی حاصل وي، د اقياس نه دی بلکه دلالت النص دی (شفاء السقام ص ۱۸۸، ۱۸۹، ۱۹۰).

(۲) د شهيدانو د دې اعزاز سبب نبي ﷺ دی، نو د (الدال على الخير كفاعله) د قانون مطابق به د شهيدانو دا اعزاز نبي ﷺ ته هم ورکول کيږي.

(۳) نبي ﷺ هم په عام مرگ باندې نه دی مړ شوی بلکه شهيد شوی دی، ځکه چې د خيبر د غزوې په کال باندې يوې يهودنې نبي ﷺ ته زهر ورکړل نو نبي ﷺ به په مرض الوفا کې فرمايل چې: يَا عَائِشَةُ! مَا أَرَأَى أَجْدُ أَلَمَ الظَّنِّ أَمْ الَّذِي أَكَلْتُ بِخَيْبَرٍ، فَمَهَذَا أَوْ أَوَّانُ وَجَدْتُ انْقِطَاعَ أَبْهَرِي مِنْ ذَلِكَ السِّمِّ (بخاری، کتاب المغازی، باب مرض النبي ج ۲ ص ۶۳۶). حضرت عبد الله بن مسعود ؓ به فرمايل چې: (لَأَنْ أَخْلِفَ تَسْعَاءَنْ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قُتِلَ قَتْلًا أَحَبُّ إِلَيَّ مِنْ أَنْ أَخْلِفَ وَاحِدَةً إِنَّهُ لَمْ يُقْتَلْ، وَذَلِكَ أَنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ اتَّخَذَهُ نَبِيًّا وَاتَّخَذَهُ شَهِيدًا) حاکم فی المستدرک ج ۳ ص ۵۵، کتاب المغازی رقم ۴۳۹۴/۹۸. لهذا محمد ﷺ ته د حيات په عبارت النص هم ثابت دی.

الانبياء عليهم اله 'وة والسلام افضل من الشهداء والشهداء احياء عند ربهم فالانبياء بالطريق الأولى (عمدة القاري ج ۱۶ ص ۳۵)

(۷) حافظ ابن حجر عسقلاني رحمہ اللہ فرمائی چھی: (قلت واذا ثبت انهم احياء من حيث النقل فانه يقويه من حيث النظر كون الشهداء احياء بنص القران والانبياء افضل من الشهداء) فتح الباري ج ۶ ص ۴۸۸، کتاب احاديث الانبياء، باب، واذكر في الكتاب مريم).

(۸) داهل ظواہرو مشہور محدث قاضي شوکانی لیکھی چھی: (وورد النص في كتاب الله في حق الشهداء انهم احياء يرزقون وان الحيوة فيهم متعلقة بالجسد فكيف بالانبياء والمرسلين (نيل الاوطار ج ۳ ص ۲۶۴ باب فضل يوم الجمعة)

(۹) امام بیہقی رحمہ اللہ فرمائی چھی: (وهذا انما يصح على ان الله تعالى رد الى الانبياء عليه السلام ارواحهم فهم احياء عند ربهم كالشهداء) حياة الانبياء بعد وفاتهم ص ۱۱۱)

(۱۰) امام ابو عبد اللہ محمد بن احمد القرطبي المتوفی (۶۷۱) حق فرمائی چھی: (قال شيخنا احمد بن عمر والذي يزيج هذا الاشكال ان شاء الله تعالى ان الموت ليس بعدم محض وانما هو انتقال من حال الى حال ويدل على ذلك ان الشهداء بعد قتلهم وموتهم احياء عند ربهم يرزقون فرحين مستبشرين وهذه صفة الاحياء في الدنيا واذا كان هذا في الشهداء كان الانبياء بذلك احق واولى مع انه قد صح عن النبي ﷺ ان الارض لا تأكل أجساد الانبياء وان النبي ﷺ قد اجتمع بالانبياء ليلة الاسراء في بيت المقدس وفي السماء خصوصا بموسى عليه السلام وقد اخبرنا النبي ﷺ بما يقتضي ان الله تبارك وتعالى يرد عليه روحه حتى يرد السلام على من يسلم عليه الى غير ذلك مما يحصل من جملته القطع بان موت الانبياء انما هو راجع الى ان غيبوا عنا بحيث لا ندرکهم وان كانوا موجودين احياء (التذكرة في احوال الموتى وامور الآخرة ص ۲۱۲).

(۱۱) امام نووي رحمہ اللہ المتوفی ۸۵۲ حق فرمائی چھی: (فَإِنْ قِيلَ كَيْفَ يَحْيَوْنَ وَلَيُبَوَّنَ وَهُمْ أَمْوَاتٌ وَهُمْ فِي الدَّارِ الْآخِرَةِ وَلَيْسَتْ دَارُ عَمَلٍ فَأَعْلَمُ أَنَّ لِلْمَشَايِخِ وَفِيمَا ظَهَرَ لَنَا عَنْ هَذِهِ الْجَوِبَةِ أَحَدَهَا أَنَّهُمْ كَالشَّهَدَاءِ بَلْ هُمْ أَفْضَلُ مِنْهُمْ وَالشَّهَدَاءُ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ. (شرح مسلم ج ۱ ص ۹۰ باب الاسراء برسول الله ﷺ))

(۱۲) حافظ ابن حجر العسقلانی رحمۃ اللہ علیہ پہ بل خای کہی فرمائی چہ: (لان الانبیاء احياء عند الله وان كانوا في صورة الاموات بالنسبة الى اهل الدنيا وقد ثبت ذلك للشهداء ولا شك ان الانبياء ارفع رتبة من الشهداء (فتح البار ج ۶ ص ۴۴۴ قوله وفات موسى)

(۱۳) امام تقی الدین السبکی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ: (والكتاب العزيز يدل على ذلك ايضا قال الله تعالى ولا تحسبن الذين قتلوا في سبيل الله امواتا (ال عمران ۱۶۹) واذا ثبت ذلك في الشهيد ثبت في حق النبي ﷺ (شفاء السقام في زيارة خير الانام ص ۱۰۳ - ۴۰۳) .

(۱۴) الامام الحافظ محمد بن عبد الرحمن السخاوي رحمۃ اللہ علیہ المتوفی ۹۰۲ھ فرمائی چہ: (و من ادلة ذلك ايضا قوله تعالى ولا تحسبن الذين قتلوا الاية فان الشهادة حاصلة له صلى الله عليه وسلم على اتم الوجوه لانه شهيد الشهداء وقد صرح ابن عباس رضی اللہ عنہ وابن مسعود رضی اللہ عنہ وغيرهما بانه صلى الله عليه وسلم مات شهيداً (القول البديع في الصلوة على الحبيب الشفيع ص ۱۷۳)

(۱۵) علامہ سیوطی رحمۃ اللہ علیہ المتوفی ۹۱۱ھ فرمائی چہ: (وقد قال الله تعالى ولا تحسبن الذين قتلوا الاية والانبياء اولى بذلك فهم اجل واعظم وما من نبي الا وقد جمع مع النبوة وصف الشهادة فيدخلون في عموم لفظ الاية (الحاوي للفتاوى ص ۵۵۶)

(۱۶) علامہ ظفر احمد العثماني رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چہ: فليس الشهيد بأولى من النبي وأن نبي الله حي يرزق، كما ورد في الحديث (احكام القرآن للتهانوي ج ۱ ص ۹۲) پہ دي باب کہی دومرہ دہری حوالہ دي چہ دہولو پيش کول متعذر دي، دحق د طالبانو لپارہ ہمدومرہ کافي دی .

دوہم قرآنی دلیل: اللہ تعالیٰ فرمائی چہ: وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَّحِيمًا (النساء ایت ۶۴)

اللہ تعالیٰ گناہگارانو تہ داسی طریقہ ونبودلہ چہ رسول اللہ ﷺ تہ راشی او داللہ تعالیٰ خخہ بنسنہ وغواہی او د رسول اللہ ﷺ خخہ ہم سوال وکری چہ داللہ تعالیٰ خخہ درتہ بنسنہ وغواہی، کوم کس چہ دا کار وکری اللہ تعالیٰ بہی توبہ قبولہ کری او بنسنہ بہ ورتہ وکری .

علماء فرمائی چہ دوفات خخہ وروستہ دی دنی ﷺ قبر تہ ورشی او سوال دی ترہنہ وکری چہ داللہ تعالیٰ خخہ ورتہ بنسنہ وغواہی .

علامہ ظفر احمد عثمانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہیں: (ثبت ان حکم الایۃ باق بعد وفاته فینبغی لمن ظلم نفسه ان یزور قبره ویستغفر الله عنده فیستغفر له الرسول) (اعلاء السنن ج ۱ ص ۴۹۸)
 مولانا محمد قاسم نانوتوی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہیں: (حکم در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دژوند پورې خاص نہ دی بلکہ اوس هم دا حکم باقی دی ځکه چې نبی صلی اللہ علیہ وسلم په قبر کې ژوندی دی. (اب حیات ص ۵۲)
 مفتی محمد شفیع رحمۃ اللہ علیہ همدا خبره لیکي: (معارف القرآن ج ۲ ص ۴۵۶) نو دا ایت د حیات الانبیاء لپاره دلیل دی.

مولانا قاسم نانوتوی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہیں: (آیت کریمہ د حیات الانبیاء لپاره دلیل دی) (اب حیات ص ۵۲) مولانا زکریا رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہیں: (آیت کریمہ د حیات الانبیاء لپاره دلیل دی. (اوجز المسالك ج ۲ ص ۳۳۹. ۳۳۸).

(فتاویٰ عالمگیریہ ج ۱ ص ۲۶۵ ص ۲۶۶) نورالایضاح مع مراقی الفلاح و طحاوی ص ۴۰۷ کتاب الاذکار للنوی ص ۱۷۵) زبدة المناسک از حضرت گنگوہی رحمۃ اللہ علیہ ص ۶۴۹ (فتح القدیر ج ۳ ص ۹۵).
 بعضی مفسرینو دلتہ یوہ واقعہ ہم ذکر کر چکے ہیں، چې یو اعرابی در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم روضی مبارکي ته راغلو او داسې عرض یې وکړو چې: (السلام علیک یا رسول الله! سمعت الله يقول ولو انهم اذ ظلموا انفسهم الاية، وقد جئتک مستغفراً لذنبی مستشفعاً بک الی ربی) او ددې څخه وروسته یې د ادوہ شعرونه ولوستل چې:

ياخير من دفنت بالقاع اعظمه. فطاب من طيبهن القاع والأکُم

نفسی الفداء لقبر انت ساکنه فيه العفاف وفيه الجود والکرم

ترجمه: ای هغه بهتر ذاته! چې ستا د خوشبويه جسم په راتللو سره ځمکه هم خوشبويه شوه، زما نفس دې دهغه قبر څخه قربان شي په کوم کې چې ته اوسیري: په هغې کې عفت، سخاوت او کرم دی.
 ددې واقعي راوي عتبي رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چې ماته خوب راغلو نبی صلی اللہ علیہ وسلم ماته په خوب کې وفرمایيل چې: (ياعتبه الحق الأعرابي فبشره أن الله تعالى قد غفر له)

د اعرابي پسې ورشه او زیری ورته ورکړه چې الله تعالی ورته مغفرت کړې دی، دا واقعہ په لاندې کتابونو کې راغلي ده: [تفسير ابن كثير ج ۲ ص ۳۸۴، تفسير الدر المنثور ج ۲ ص ۴۷۴، القول

البديع ص ۱۶۷ - ص ۱۶۷، تفسیر المدارک ج ۱ ص ۱۸۲، مغنی ابن قدامه ج ۳ ص ۵۵۷، کتاب المناسک ملا علی القاري ص ۵۱۲، کتاب الايضاح في مناسک الحج والعمرة للنووي ص ۴۵۵، حاشیه شرح الايضاح لابن حجر المکی ص ۴۸۹، معارف القرآن ج ۲ ص ۴۶۰

دا شعر د مدينې منورې په دوو ستنو ليکلی شوی دی، پدې اشعارو کې ساکن هم په حیات الانبياء دليل دی، د ساکن لفظ د ژوندي لپاره استعمالیږي.

فقهاء دا واقعه رانقلوي او هيڅ اعتراض پرې نه کوي، چې دا ددوي ټولو په نيز د جواز دليل دی.

امام نووي رحمته الله عليه ددې واقعي تحسين کوي (کتاب الايضاح ص ۴۵۴)

امام تقي الدين السبکی رحمته الله عليه ددې واقعي تحسين کوي. (شفاء السقام ص ۲۳۵)

امام علی ابن احمد السمهودي رحمته الله عليه ددې واقعي تحسين کوي. (خلاصة الوفاء باخبار

دارالمصطفى ج ۱ ص ۵۶)

مما تيان تش په ژبه مولانا حسين علي الواني رحمته الله عليه ته خپل امام وایي، ځکه چې مولانا حسين علي

الواني هم دا واقعه په خپل اخري کتاب کې ليکلې ده، بلکې په دې واقعه يې د صحابه و و اعتماد رانقل کړی

دی، (تحريرات حديث، باب قضاء الحاجة بالصلوة على النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم ص ۹۳۶)

مولانا اشرف علی تهانوي رحمته الله عليه ددې واقعي تحسين کوي. (نشر الطيب ص ۲۵۳)

فان قيل: چې دا خود اعرابي واقعه ده او د باندېه چيانو عمل ته اعتبار نه وي؟

قلنا: زمونږ استدلال يواځې د اعرابي د عمل څخه ندی بلکې د حضرت علي رضي الله عنه د تائيد څخه دی.

فان قيل: چې ددې اعرابي صحابيت ندی معلوم؟

قلنا: زمونږ استدلال د حضرت علي رضي الله عنه د تائيد څخه دی،

فان قيل: چې بيا خود (فَلَا وَرَبِّكَ لَا يُؤْمِنُونَ حَتَّى يُخْلُوكَ فِصَالًا جَرَّ بَيْنَهُمْ ثُمَّ لَا يَجِدُ لَوْنًا أَنْفُسُهُمْ حَرَجًا مِمَّا

فَضَّلْتَ وَيُسَلِّمُوا تَسْلِيمًا ۝) حکم هم باقي پاتې کيدل پکار دي، چې دا اختلافي خبرو فيصله په نبي کریم

صلى الله عليه وعلى آله وسلم وکړو؟

قبرنو کې ژوندي دي، د نبي کریم ﷺ د وفات درجه داسې ده لکه کوم ژوندي خاوند چې دخپل کور څخه غایب شوی وي.

فانقیل: چې شهید خو هم ژوندي دی د هغه د بي بي سره ولې نکاح جایزه ده؟

قلنا: د نبي کریم ﷺ د یرقوي اود اوچتې درجې والادی.

شپږم قرآني دلیل: وَلَقَدْ آتَيْنَا مُوسَى الْكِتَابَ فَلَا تَكُنْ فِي مِرْيَةٍ مِّنْ لِّقَائِهِ (السجد ۲۳)

امام مسلم رحمه الله ددې ایت تفسیر کوي او فرمایي چې: (فلا تکن في مریة من لقاءه قال کان قتادة یفسرها ان النبی ﷺ قد لقی موسی ﷺ) مسلم، باب الاسراء). امام رازي رحمه الله فرمایي چې: (فلا تکن في شک من لقاء موسی فانک تراه وتلقاه) تفسیر کبیر تحت هذه الایة).

رسول الله ﷺ د موسی علیه السلام شکل بیان کړو چې اوگد قد یې وو، هرگوتي وینستان یې وو، داسې ښکاریدلو لکه د شتو قېلې سړی. (روح المعاني) او دا د دنیاوي جسم صفات دي، نود موسی علیه السلام دغه دنیاوي جسم ژوندي دی.

فانقیل: چې الله تعالی څرنگه نبي کریم ﷺ ته فرمایي چې د موسی علیه السلام په ملاقات کې شک مه کوه؟.

قلنا: د رسول الله ﷺ شک نه وو، بلکې الله تعالی پدې کې تر قیامتہ راتلونکي انسانان خبروي چې هغوي د انبیاءو په ژوند او په ملاقات کې شک ونه کړي.

اووم قرآني دلیل: (وَسَلِّ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا) (زخرف ۴۵)

امام قرطبي رحمه الله فرمایي چې: قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ وَابْنُ زَيْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: لَمَّا أُرِيَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى - وَهُوَ مَسْجِدُ بَيْتِ الْمَقْدِسِ - بَعَثَ اللَّهُ لَهُ أَدَمَ وَمَنْ وَلَدَ مِنَ الْمُرْسَلِينَ، وَجِبْرِيلَ مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَذَنَ جِبْرِيلُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ثُمَّ أَقَامَ الصَّلَاةَ، ثُمَّ قَالَ: يَا مُحَمَّدُ! تَقَدَّمَ فَصَلِّ بِهِمْ، فَلَمَّا قَرَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ لَهُ جِبْرِيلُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [سَلِّ يَا مُحَمَّدُ مَنْ أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رُسُلِنَا أَجْعَلْنَا مِنْ دُونِ الرَّحْمَنِ إِلَهَةً يُعْبَدُونَ. فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: [لَأَسْأَلَ قَدَاكَ أَكْفَيْتُ]. قُلْتُ: هَذَا هُوَ الصَّحِيحُ فِي تَفْسِيرِ هَذِهِ الْآيَةِ. (قرطبي تحت هذه الایة)

ددې ایت لاندې خاتم المحدثین محمد انور شاه کشمیري رحمه الله فرمایي چې (یستدل به علی

حافظ ابن حجر عسقلانی رحمۃ اللہ علیہ دے قول تہ ترجیح ورکوی، چہ دا ملاقات د روح مع الجسد سرہ وو لکہ خرنکہ چہ فرمایہ چہ: وَقَدْ اسْتَشْكَى رُؤْيَا الْأَنْبِيَاءِ عليهم السلام فِي السَّمَاوَاتِ مَعَ أَنَّ أَجْسَادَهُمْ مُسْتَقَرَّةٌ فِي قُبُورِهِمْ بِالْأَرْضِ وَأُجِيبَ بِأَنَّ أَرْوَاحَهُمْ تَشْكَلُ بِصُورِ أَجْسَادِهِمْ أَوْ أَحْضَرَتْ أَجْسَادَهُمْ لِمَلَاقَاةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تِلْكَ اللَّيْلَةَ نَشْرِيفًا لَهُ وَتَكْرِيمًا وَيُؤَيِّدُهُ حَدِيثُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ هَاشِمٍ عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه فَقِيهٍ وَيُعِثُّ لَهُ آدَمُ فَمَنْ دُونَهُ مِنَ الْأَنْبِيَاءِ عليهم السلام (فتح الباری ج ۷ ص ۲۱۰).

د احادیثو خخہ دلائل

فائدہ: کوم احادیث چہ مونږ پیش کوو، نو تصحیح یی هم پیش کوو، کہ بالفرض کوم حدیث ضعیف وی یا هم ترینہ استدلال صحیح دی، حکمہ چہ دمحدثینو یو اصل دادی چہ کوم حدیث تہ چہ تلقی بالقبول حاصل وی او د اجماع تائید ورته حاصل شي هغه په حکم د متواتر کې وی دا اصل په لاندې کتابونو کې وگوره:

- ۱- فتح القدير لابن همام، كتاب الطلاق، فصل ويقع طلاق كل زوج اذا كان عاقلًا، بالغًا.
- ۲- اعلام الموقعين لابن القيم الحنبلي، كتاب عمر في القضاء و شرحه، باب القول في القياس، فصل كان اصحاب النبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم يجتهدون و يقيسون.
- ۳- تدريب الراوي للشيخ جلال الدين السيوطي، انواع الحديث، النوع الاول حد الصحيح.
- ۴- الامصاح على نكت ابن الصلاح (ج ۱ ص ۷۸، لابن حجر).
- ۵- فتح المغيث ج ۱ ص ۳۵۰، لشمس الدين السخاوي رَحِمَهُ اللَّهُ
- ۶- عقد الجيد فصل في العاي.

اول دليل: د حضرت انس رضی اللہ عنہ حدیث:

امام ابو یعلیٰ فرمایہ چہ: حَدَّثَنَا أَبُو الْجَهْمِ الْأَزْرَقِيُّ بْنُ عَلِيٍّ رحمۃ اللہ علیہ، حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ أَبِي بَكْرٍ رحمۃ اللہ علیہ، حَدَّثَنَا الْمُسْتَلِيمُ بْنُ سَعِيدٍ رحمۃ اللہ علیہ، عَنِ الْحَجَّاجِ، عَنْ ثَابِتِ الْبُنَانِيِّ رحمۃ اللہ علیہ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْأَنْبِيَاءُ أَحْيَاءُ فِي قُبُورِهِمْ يُصَلُّونَ». (مسند ابی یعلیٰ ج ۶ ص ۳۷۷ رقمہ ۳۲۲۵)

توثیق رواة السند. (۱) الامام ابو یعلیٰ الموصلی (المتوفی سن ۳۰۷ هجری، حافظ محدث الجزیره (۲) ابو الجهم الازرق ذکره ابن حبان فی الثقات وقال یغرب تہذیب التہذیب تحت ترجمته

حافظ ابن حجر فرمائی صدوق یغرب (تقریب ص ۲۱ ج ۳)

(۳) یحییٰ ابن ابی بکیر، اسمہ نسر، امام محمد، امام ابن معین، امام عجل، امام ابو حاتم، ابن حبان، ابن المدینی وغیرہ ورتہ ثقہ او صدوق وایی (تہذیب التہذیب تحت ترجمتہ)

(۴) مسلم بن سعید، امام احمد ورتہ ثقہ وایی

امام ابن معین ورتہ صویح وایی امام نسائی ورتہ لابس بہ ویلی دی او ابن حبان ورتہ ثقہ ویلی دی،

حافظ ابن حجر فرمائی چہ صدوق عابدٌ ربما وهم (تہذیب التہذیب ج ۱ ص ۱۰۴ تقریب ص ۳۳۳)

(۵) حجاج ابن الاسود امام احمد ورتہ ثقہ او رجل صالح ویلی دی، امام ابن معین ورتہ ثقہ ویلی دی

ابن حبان ورتہ ثقہ ویلی دی، امام ابو حاتم ورتہ صالح الحدیث ویلی دی (لسان المیزان ج ۲ ص ۱۵۷)

(۶) ثابت البنانی جلیل القدر تابعی او دصاح سته مرکزی راوی دی، امام نسائی ورتہ ثقہ ویلی دی،

امام عجل ورتہ ثقہ ویلی دی ابن سعد او ابن حبان ورتہ ثقہ ویلی دی امام احمد ورتہ مثبت فی

الحدیث ویلی دی (تہذیب التہذیب تحت ترجمتہ)

۱۰ حدیث بہ لاندی کتابونو کی ہم راغلی دی:

تاریخ اصبهان ج ۲ ص ۴۴، مجمع الزوائد ج ۸ ص ۲۸۶، فیض القدير ج ۳ ص ۲۳۹، حیاة

الانبياء بيهقي ص ۷۰ - ص ۷۲ - ۷۴، شفاء السقام ص ۳۹۱). (تبليغي نصاب فضائل درود ص ۲۳)

ترجمہ: پیغمبران پخپلو قبرونو کی ژوندي دي لمونځونه کوي.

استدلال: انبياء جمع دني ده، او نبي روح مع الجسد ته وایی، نو مجموعه روح او جسد ژوندي

شو، همدارنگه حیات حقيقي معنی جسماني حیات دی او ددې تاکید یې وفرمایلو په (في قبورهم)

باندې او په قبر کې جسم دی، نو دا جسماني حیات شو، همدارنگه یې وروسته داسې فعل ذکر کړو چې

دهغې نسبت بدن ته کیږي چې (یصلون) دی

محمد انور شاه اکشمیری رحمه الله فرمائی چې: ان كثيرا من الاعمال قد ثبت في القبور كالاذان

والاقامة عند الدارمی وقراءة القرآن عند الترمذی والحج عند البخاری (فیض الباری ص ۱۸۳) دا

اعمال دجسم دي، نو صرف لمونځ نه کوي، بلکې ترجیح پورې اعمال کوي.

مصححین او مستدلین:

لاندي محدثينو دي حديث ته صحيح ويلى دي او د حیات الانبياء لپاره يې ترېنه استدلال كړى دى:
(۱) امام بيهقي دا حديث په متعددو طريقو نقل كړى دى او استدلال يې ترېنه كړى ده (حیات الانبياء ص ۷۰).

- (۲) امام تقي الدين السبكي شفاء السقام ص ۳۹۱.
- (۳) حافظ ابن حجر: فتح الباري ج ۶ ص ۵۹۴.
- (۴) امام هيثمي فرمايي چې: رجال حديث ابى يعلى ثقات (مجمع الزوائد ج ۸ ص ۳۸۶، ۴۱۱).
- (۵) ملاعلى القاري فرمايي چې: صح خبر الانبياء احياء في قبورهم (مرقات ج ۳ ص ۴۱۵).
- (۶) علامه مناوي فرمايي چې: هذا حديث صحيح (فيض القدير ج ۳ ص ۲۳۹).
- (۷) امام سمهودي فرمايي وقد قال صلى الله عليه وسلم عليه وسلم كما رواه الحافظ المنذرى: على بعد وفاتي كعلى في حياتي، ولابن عدى في كامله واى يعلى رجال ثقات، عن أنس رضى الله عنه مرفوعا، الأنبياء احياء في قبورهم يصلون وصححه البيهقي، (خلاصة الوفاء ج ۱ ص ۴۳).
- (۸) زرقاني، وجمع البيهقي كتابا لطيفا في حياة الانبياء وروى فيه باسناد صحيح عن أنس مرفوعا الانبياء احياء في قبورهم يصلون (شرح زرقاني ج ۴ ص ۳۵۷).
- (۹) علامه سيوطي، ابناء الاذكاء.
- (۱۰) علامه عزيزي هو حديث صحيح (السراج المنير ج ۲ ص ۱۳۴).
- (۱۱) شيخ محدث عبد الحق دهلوي، (معارج النبوة ج ۲ ص ۵۲۷).
- (۱۲) علامه شبير احمد العثماني، (فتح الملهم ج ۲ ص ۳۸۸).
- (۱۳) علامه انور شاه كشميري، ووافقه الحافظ في الجلد السادس (فيض الباري ج ۲ ص ۶۴).
- (۱۴) علامه ظفراحمد العثماني، (اعلاء السنن ج ۱۰ ص ۵۰۵).
- (۱۵) فتاى حقانيه ج ۱ ص ۱۵۸).
- (۱۶) خيرالفتاوى ج ۱ ص ۹۸).
- (۱۷) مولنا نصيرالدين الغورغوستوي (حاشيه مشكوة ص ۱۱۲).
- (۱۸) مولنا سرفراز خان صفدر رحمته الله (تسكين الصدرو ص ۲۱۲).

(۱۹) قاضي شوکاني، لانه صلى الله عليه وسلم حی في قبره ورحه لا تفارقه لما صح ان الانبياء احياء في قبورهم (نیل الاوطار ج ۳ ص ۲۶۳ و تحفة الذاکرين للشوکاني ج ۱ ص ۴۲ و غیرهم .

بدی حدیث د اعتراضاتو څخه جوابات:

۱- اعتراض: امام ذهبي رحمه الله په دې حدیث باندې اعتراض کړی دی چې: حجاج بن الاسود عن ثابت البناني نكرة ماروی عنه فيما اعلم سوى مستلم بن سعيد فاتی بخبر منكر عنه عن انس في ان الانبياء احياء في قبورهم يصلون (رواه البيهقي) ميزان الاعتدال ج ۲ ص ۲۰۰ خلاصه دا چې ددې حدیث راوي حجاج بن الاسود مجهول دی او دده د مجهول والي دليل دا دی چې دده څخه روایت کونکی صرف مستلم بن سعيد دی .

جواب: نور محدثین د امام ذهبي رحمه الله سره په دې خبره کې متفق نه دي، حافظ ابن حجر عسقلاني رحمه الله دهغو محدثینو نومونه ذکر کړي دي چې د حجاج بن الاسود څخه یې روایتونه کړي دي، فرمایي چې: وعنه جرير بن حازم، وحماد بن سلمة، وروح بن عبادة واخرون (لسان الميزان ج ۲ ص ۱۵۷، ج ۲ ص ۱۵۷، وفي البعض ص ۱۷۵).

د کوم راوي څخه چې دوه راویان روایت وکړي هغه مجهول الذات نه وي او دلته د حجاج بن الاسود څخه روایت کونکي کم از کم شپږ شو، درې حافظ ابن حجر رحمه الله په نومونو سره ذکر کړل او بیا یې په «اخرين» باندې تعبیر وکړ او «اخرين» جمع ده، اقل افراد یې درې دي، لهذا په اعتبار د ذات سره د حجاج بن الاسود د مجهول والي اعتراض ختم شو .

حافظ ابن حجر عسقلاني رحمه الله بیا دلویو لویو محدثینو څخه دده توثیق رانقل کړی دی، لکه دامام احمد، ابن معين، ابن حبان، او د ابو حاتم رحمهم الله څخه، فرمایي چې: قال احمد ثقة ورجل صالح وقال ابن معين ثقة وقال ابو حاتم صالح الحديث وذكره ابن حبان في الثقات فقال حجاج بن أبي زياد الاسود من أهل البصرة كان ينزل القسامل، روى عن ابى نضرة وجابر بن زيد روى عنه عيسى بن يونس وجرير بن حازم (لسان الميزان ج ۲ ص ۱۵۷)، لهذا دده مجهول والي په اعتبار د وصف سره هم ختم شو .

علامه ذهبي رحمه الله، د (وفيما أعلم) لفظ ویلی دی، دې خبرې ته یې اشاره کړې ده چې زه حجاج ته د خپل علم مطابق مجهول وایم، یعنې که بل چاته دده څخه نور روایت کونکي معلوم وي نو بیا دده د مجهول والي

اعتراض نہ پاتھی کبری، لہذا دا حدیث منکر ندی، منکر ہفہ حدیث تہ وایی چہ راوی یی ضعیف وی او دثقہ
ثخنہ مخالف وی او دلتہ اول خورای ضعیف نہ دی او بل یی دھیخ ثقہ ثخنہ مخالفت ندی کری۔

۲- اعتراض: الازرق بن علی الحنفی ابو الجہم صدوق یغرب. (تہذیب التہذیب رقم ۳۰۱)

الجواب ۱: ان الغرابة لاتنافي الصحة ويجوز ان يكون الحديث صحيحاً غريباً (مقدمة المشكوة ص ۶)

۲- ہمدارنگہ دا ابو الجہم متابع عبد اللہ بن یحی بن ابی بکیر موجود دی، تاریخ اصہبان ج ۲ ص ۴۴

اعتراض: حافظ ابن حجر د مستلم بن سعید پہ بارہ کی لیکلی دی چہ: صدوق ربما وهم، رشتنی
وو کلہ دو ہم بنکار وو؟

الجواب ۱: علامہ سخاوی دا تضعیف رد وی او فرمایي چہ وثقة احمد وابن حبان (القول البدیع ص ۱۷۲).

۲- علامہ ظفر احمد العثماني د تعدیل درجات لیکلی دی دپنخمی درجہ الفاظی داسی لیکلی دی
چہ: صدوق یہم، صدوق لہ او هام صدوق یخطئ (قواعد فی علوم الحدیث مع اعلاء السنن ص ۸۹۷۲)

د حیات الانبیاء پہ بارہ کی دامام ذہبی (رحمہ اللہ) عقیدہ

امام ذہبی رحمہ اللہ فرمایي: والنبي ﷺ مفارق لسائر أمته في ذلك، فلا يبلى، ولا تأكل الارض
جسده ولا يتغير ريحه، بل هو الآن وما زال أطيب ريحا من المسك، وهو حي في لحده حياة مثله في
البرزخ التي هي اكمل من حيات ساير الانبياء، وحياتهم بلارب اتم وأشرف من حيات الشهداء
الذين هم بنص الكتاب أحياء عند ربهم يرزقون (سير اعلام النبلاء، ترجمہ وکیع بن الجراح)

۳- فانقل: چہ دا حدیث د قرآن خخنہ مخالف دی پہ قرآن کی راخی چہ إِنَّكَ مَيِّتٌ ؟

قلنا: پہ إِنَّكَ مَيِّتٌ کی د نبی کریم ﷺ عَلَيهِ وَاٰلِهٖ وَسَلَّم سرہ د مرگ وعدہ شوی دہ او دا وعدہ پورہ ہم
شوه، زمونہ خبرہ پہ حیات بعد الوفات کی دہ.

فانقل: چہ اللہ تعالیٰ فرمایي (وَأَعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ) تر ہفہ پوری د اللہ عبادت کوہ تر
خو چہ وفات درتہ راشی نو عالم البرزخ خو دار العمل ندی نو ثرنگہ پکی انبیاء عبادت کوی؟

قلنا: دانبیاء وو عبادت تکلیفی او وجوبی ندی بلکی تلذذی دی او بہ (وَأَعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ
الْيَقِينُ) کی د تکلیفی او وجوبی عبادت ذکر شوی دی پہ عالم البرزخ کی او د عالم البرزخ خخنہ وروستہ
تلذذی عبادت ثابت دی، مثلاً اللہ تعالیٰ فرمایي چہ (يَوْمَ يُدْعَوْنَ إِلَى السُّجُودِ فَلَا يَسْتَطِيعُونَ) ہمدارنگہ

الله تعالی فرمایي چې (دَعَاهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَنِعْمَتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَأُخِرْ دَعْوَاهُمْ أَيْنَ الْمَحْدِلُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) علامه انور شاه کشمیری رحمہ اللہ فرمایي چې: ان کثیرا من الاعمال قد ثبتت فی القبور کالاذان والاقامة عند الدارمی وقراءة القرآن عند الترمذی (فیض الباری ج ۱ ص ۱۸۳) په قیامت کې به قاری د قرآن تلاوت کوي، یقال لصاحب القرآن اقرء وارتق ورتل کما کنت ترتل فی الدنيا (ترمذی، ابواب فضایل القرآن)

دوهم د ابو الدرداء رضی الله عنه حدیث: په مشکوة شریف باب الجمعة دریم فصل کې د ابو الدرداء رضی الله عنه حدیث دی چې: عَنْ أَبِي الدَّرْدَاءِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: "اَكْتُبُوا الصَّلَاةَ عَلَى يَوْمِ الْجُمُعَةِ، فَإِنَّهُ مَشْهُودٌ شَهِدُهُ الْمَلَائِكَةُ، وَإِنْ أَحَدًا لَمْ يُصَلِّ عَلَى إِلَّا عُرِضَتْ عَلَيْهِ صَلَاتُهُ حَتَّى يَفْرَغَ مِنْهَا" قَالَ: قُلْتُ: وَيَعْدُ الْمَوْتُ؟ قَالَ: "وَيَعْدُ الْمَوْتُ، إِنْ اللَّهُ حَرَّمَ عَلَى الْأَرْضِ أَنْ تَأْكُلَ أَجْسَادَ الْأَنْبِيَاءِ عَلَيْهِمُ السَّلَامُ"، فَنَبِيُّ اللَّهِ حَتَّى يَرْزُقَ (سنن ابن ماجه ص ۸۸ باب ذکر وفاته رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)

يعني نبي ﷺ فرمایي چې د جمعې په ورځ په ما باندې ډېر درود وايي ځکه چې دا د حاضري ورځ ده، پدې کې ملايکې حاضرېږي او څوک چې په ما باندې درود ووايي نو د درود څخه تر فارغېدلو پورې يې په ما باندې درود پېش کولی شي، حضرت ابو الدرداء رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې ما عرض وکړو چې ايا ستاسو د وفات څخه وروسته هم په تاسو باندې درود پېش کولی شي؟ رسول الله ﷺ وفرمايل چې هو د وفات څخه وروسته هم پېش کولی شي، بېشکه چې الله تعالی په زمکه باندې حرامه کړې ده چې د پېغمبرانو بدن وځوري، فلهاذا د الله تعالی پېغمبر ژوندی دی رزق ورکول کيږي، ددې حدیث څخه په دریو طریقو باندې د پېغمبرانو ژوند ثابتيږي، (۱) په دې حدیث کې نبي ﷺ صحابه کرامو ته ترغيب ورکړو چې د جمعې په ورځ په ما باندې ډېر درود وايي ځکه چې ستاسو درودونه ماته پېش کولی شي، يعني زما روح مع الجسد ته پېش کولی شي، ځکه چې د (على) کلمه د روح مع الجسد لپاره استعمالېږي ځکه چې د (على) لفظ د نبی ﷺ په ذات باندې دلالت کوي او د نبی کریم ﷺ ذات د روح مع الجسد څخه عبارت دی، نو روح مع الجسد ژوندی شو د وفات څخه مخکې د درودونو په پېش کولو کې صحابه کرامو ته هيڅ اشکال نه وو ځکه چې د صلوٰة او د سلام لپاره د روح او د جسد تعلق ضروري دي او دا تعلق د وفات څخه مخکې شته لکن د وفات څخه وروسته ورته

اشکال پیدا شو او داشکال لپاره منشأ دوه مقدمې وی او له دا چې: د درود پیش کول خو په روح او په جسد دواړو باندې کیږي، که یواځې په روح عرض کیدلی نو بیا صحابه وو ته اشکال نه پېښېدلو. او دوه مه دا چې: د وفات څخه وروسته به د نبی ﷺ جسد هم دعا مو جسدونو په شان میده میده کیږي، نه د صلوٰه او د سلام عرض کول به څرنگه ممکن شي؟ نبی ﷺ په اوله مقدمه باندې رد ونکړ، بلکه سکوت یې وکړ او په درېمه مقدمه باندې یې رد وکړ، نو معلومېږي دا چې اوله مقدمه صحیح ده، نو د وفات څخه وروسته صلوٰه او سلام په روح او جسد دواړو باندې عرض کولی شي، نو د صحابه کرامو ددې سوال او د نبی ﷺ د جواب څخه معلومېږي چې د نبی ﷺ جسد محفوظ دی او د روح د ویره تعلق ورسره شته دی چې دهغه په وجه امت د صلوٰه او د سلام ادراک وکړي که جسد مبارک ژوندی نه وي نو نبی کریم صلی الله علیه وسلم به په جواب کې فرمایلي چې زما روح ژوندی دی او ستاسو سلامونه زما روح ته پیش کولی شي، همدارنگه دا هم معلومه شوه چې صلوٰه او سلام جسد عنصري ته پیش کولی جسد مثالي ته نشي پیش کولی (۲) ددې حدیث په اخري جمله کې تصریح شوې ده چې د وفات څخه وروسته پیغمبران ژوندي دي او رزق ورکول کیږي. ددې حدیث اخري جمله په حرف فاء باندې مصدره ده، یعنې حیات یې په حفاظت الاجساد باندې مرتب کړی دی، نو دا ژوند به ددې جسد عنصري د حفاظت نتیجه وي، نو د جسد عنصري سره متعلق ژوند شو. امام ابن ماجه دا حدیث د وفات النبی ﷺ په باب کې ذکر کړی دی، په دې کې دې خبرې ته اشاره کوي چې د حیات الانبیاء والا حدیث د وفات الانبیاء سره معارض نه دي، بلکه د حیات الانبیاء والا حدیث د وفات الانبیاء لپاره تکمله ده، د وفات النبی ﷺ دا حوالو ذکر تر هغې پورې ناقص دی، ترڅو پورې چې د حیات الانبیاء فی القبر ذکر ورسره نه وي شوی.

مصححین او مستدللین:

دا حدیث بالکل صحیح دی، لاندې محدثینو ورته صحیح ویلی دي او د حیات الانبیاء لپاره یې رڅخه استدلال کړی دی.

(۱) علامه مناوي رحمه الله قال الدمیری رجاله ثقات، (فیض القدیر ج ۲ ص ۱۱۱).

(۲) حافظ منذري رحمه الله اسناده جید (ترجمان السنة ج ۳ ص ۲۹۷).

(۳) ملا علي القاري رحمه الله، مرقات ج ۳ ص ۴۱۵ وفي البعض ص ۲۴۴).

- (۴) حافظ ابن حجر رحمته الله رجاله ثقات (تهذيب التهذيب ج ۲ ص ۵۳۷ تحت ترجمة زيد بن ايمن.
(۵) شوکاني وقد أخرج ابن ماجه باسناده جيد، نيل الاوطار ج ۳ ص ۲۶۳.
(۶) الامام السهودي ولا بن ماجه باسناده جيد عن ابى الدرداء مرفوعا اكثروا الصلوة على يوم الجمعة، (خلاصه الوفاء ج ۱ ص ۴۳)
(۷) عون المعبود وقد أخرج ابن ماجه باسناد جيد أنه صلى الله عليه وسلم قال لأبى الدرداء أن الله تعالى حرم على الارض أن تأكل اجساد الانبياء (ج ۳ ص ۲۶۱).

پدي حديث د اعتراضاتو خخه جوابات:

۱- اعتراض: داروايت مرسل او منقطع دی په دي حديث کې زيد بن ايمن د عبادۀ بن نسي خخه نقل کوي او د زيد سماع د عبادۀ بن نسي خخه نه ده ثابته.

جواب ۱:- د دي حديث لپاره صرف دا يوه طريقه نه ده، ملا علي القاري رحمته الله فرمايي چې: (باسناد جيد نقله ميرک عن المنذري وله طرق كثيرة بالفاظ مختلفة) (مرفاة ج ۳ ص ۲۴۲).

۲ جواب: د مرسل او يا د منقطع روايت تائيد چې د نورو رواياتو خخه وشي هغې ته مرسل معتضده وايي او دا بالاتفاق حجت وي، د زيات تفصيل لپاره تسكين الصدور ته رجوع وکړئ.

۲- اعتراض: دا حديث خو خبر واحد دی او دخبر واحد خخه خو عقیده نه ثابتېږي.

جواب: دي حديث ته تلقی بالقبول حاصله ده او دا جماع الأمة تائيد هم ورته هم حاصل دی او هر کله چې خبر واحد ته د تلقی بالقبول شرف حاصل شي، يا ورته دا جماع دأمة تائيد حاصل شي نو دهغه خخه بلا شک عقیده ثابتېږي.

۳- اعتراض: مماتيان وايي چې تاسو وايي چې نبي عليه السلام ژوندي دی، زمکه دهغوي جسم ته نقصان نشي رسولی او دانبياءو جسدونه صحيح سالم او محفوظ دي، نو هر کله چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم ژوندي شونو بيا خو څه کمال او احترام نه پاتې کېږي ځکه چې عام انسانان هم چې کله ژوندي وي نو زمکه دهغوي جسم نشي خوړلی، کمال خو دادی چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم مروي او ځمکه ورته نقصان ونه رسوي.

جواب: بعد الوفات دانسان مکمل تعلق د زمکې سره راشي او قبل الوفات يې د زمکې سره دومره تعلق نه وي له دي وجې خخه زمکه ژوندي ته نقصان نه رسوي، راځئ تجربه به وکړو، يو ژوندي مماتي به

دیو کال دپاره دفن کړو، بیا به وگورو چې دده جسم زمکه خوري او کنه؟ دا خبره غلطه ده چې کله په بدن کې روح وي یا یې تعلق وي نو بیا هغه ته زمکه نقصان نشي رسولی بلکه دانسان تخلیق دڅلورو عناصرو څخه شوی دی، اور، اوبه، هوا، خاوره، نو اوس که دا څلور واړه یا ددې څخه یو په انسان باندې زیات شي نو انسان ختموي، که اوبه زیاتې شي نو انسان غرقوي، که اور زیات شي نو انسان سوزوي او که هوا زیاته شي انسان الوزه وي او که خاوره زیاته شي نو انسان ختموي، انبیاء په دې څلورو واړو عناصرو باندې غالب وي، ابراهیم په اور غالب شو موسی علیه السلام په اوبو غالب وو او په قوم عاد باندې د هوا عذاب وو خو نبی علیه السلام یې ورباندې غالب شو، نو همداسې ټول انبیاء علیهم السلام په خاوره هم غالب دي.

لطیفه: حجة الله فی الارض محمد أمين صفدر او کاروي رحمه الله فرمایي چې په بهاولپور کې زما دتقریر پروگرام وو اشاعتي مماتیانو د مخکې څخه مشوره کړې وه چې شور به جوړوو، کله چې ما خطبه شروع کړه نو مماتیانو شور شروع کړو، زه چې شوم او دوي ته مې وویل چې زه خپل تقریر ته پنځلس دقیقې توقف ورکوم تاسو خپل شور وکړئ، مماتیان چې شول، ما ورته وویل چې ولې چې شوې؟ خپل شور کوئ کنه، هغوي بیا هم غلي وو، ما ورته وویل چې شور مکوئ، ځان په خبره پوه کړئ، زه یوه پوښتنه کوم چې زموږ او ستاسو په مابین کې دامسئله اتفاقي ده چې دانبیاءو علیهم السلام اجساد په خپلو قبرونو کې محفوظ دي، هغوي راته وویل چې هو بالکل دانبیاءو اجساد محفوظ دي، ما ورته وویل چې ددې محفوظوالي لپاره څه دلیل دی؟ هغوي دغه مذکور حدیث ذکر کړو، ما ورته وویل چې ددې حدیث څخه بغیر بل کوم دلیل لرئ؟ هغوي وویل چې نه، ما ورته وویل چې کله ددې حدیث څخه دانبیاءو اجسادو محفوظوالی ثابت دی نو په همدې حدیث کې خود (نبی الله حی یرزق) جمله هم شته نو څرنگه نیم حدیث منی. و نیم نه مني؟ او څرنگه حدیث نیم صحیح دی او نیم غیر صحیح دی؟ تسکین الأذکیاء حضرت مولانا محمود عالم صفدر ص (۳۹۶)

دریم دحضرت اوس بن اوس رضی اللہ عنہ حدیث:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ مِنْ أَفْضَلِ أَيَّامِكُمْ يَوْمَ الْجُمُعَةِ، فِيهِ خُلِقَ آدَمُ، وَفِيهِ قُبِضَ، وَفِيهِ النَّفْخَةُ، وَفِيهِ الصَّعْقَةُ، فَأَكْثِرُوا عَلَيَّ مِنَ الصَّلَاةِ فِيهِ، فَإِنَّ صَلَاتَكُمْ مَعْرُوضَةٌ عَلَيَّ» قَالَ: قَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! وَكَيْفَ نُعَرِّضُ صَلَاتُنَا عَلَيْكَ وَقَدْ أَرَمْتَ - يَقُولُونَ: بَلَيْتَ -؟ فَقَالَ: «إِنَّ اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ حَرَّمَ عَلَى الْأَرْضِ أَجْسَادَ الْأَنْبِيَاءِ».

(سنن ابی داود ج ۱ ص ۵۷، باب تفریم ابواب الجنة دارمی ج ۱ ص ۳۹۷، باب فی فضل الجمعة ابن ماجه ص ۱۱۹، باب ذکر وفاته ودفنه)

یعنی دجمعی ورځ بهترینه ورځ ده، په دې ورځ کې ادم عليه السلام پیدا شو او په همدې ورځ کې وفات شو او په همدې ورځ باندې به اوله شپیلۍ او دوهمه شپیلۍ وهلی شي، نو په دې ورځ کې په ما باندې ډېر درود وایي بېشکه چې ستاسو درودونه ماته پیش کولی شي، صحابه وو عرض وکړو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زموږ درودونه به تاته څرنگه پیش کولی شي؟ حال دا چې ته به رېزه رېزه شوی یې؟ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمایل چې الله تعالی په زمکه باندې حرامه کړې ده چې دپغمبرانو اجساد وخورې، ددې حدیث څخه داستدلال طریقه لږ مخکې ددوهم نمبر حدیث په تشریح کې ولیکل شوه.

مصححین او مستدللین:

- لاندې محدثینو دې حدیث ته صحیح ویلي دي او حیات الانبیاء لپاره یې ترېنه استدلال کړی دی.
- (۱) امام نووي: کتاب الاذکار ص ۱۵۰ رقم الحديث ۳۴۵. په ریاض الصالحین ص ۵۳۰، کې فرمایي چې (رواه ابوداود باسناد صحیح)
 - (۲) حافظ حاکم: امام حاکم دوه ځایه ددې حدیث تخریج کړی دی یو د کتاب الجمعة په شروع کې او بیا یې ورته صحیح علی شرط البخاري ویلي دي او امام ذهبي یې موافقت کړی دی او بل په کتاب الابوال کې هلته یې ورت صحیح علی شرط الشیخین ویلي دي او اما ذهبي یې موافقت کړی دی، المستدرک ج ۱ ص ۵۶۹ رقم ۱۰۶۸.

(۳) امام ابن حجر: (فتح الباري ج ۶ ص ۵۹۵).

(۴) امام ذهبي: (تلخیص المستدرک ج ۱ ص ۵۶۸).

(۵) حافظ عبدالغني: (القول البدیع ص ۱۶۷).

- (۶) امام منذری: (القول البدیع ص ۱۶۳).
- (۷) وقد صحح هذا الحديث ابن خزيمة، وابن حبان، والدارقطني، والنسوي في الأذكار (تفسير ابن كثير تحت قوله تعالى: ان الله وملكته يصلون على النبي الآية)
- (۸) علامه عيني، فرمايې چې: (الموت ليس بعدم انما هو انتقال من دار الى دار فاذا كان هذا للشهداء كان الانبياء بذلك احق وأولى مع انه صح عنه ان الارض لا تأكل اجساد الانبياء. عمدة القاري، باب ما يذكر في الاشخاص والخصومة بين المسلم واليهودي).
- (۹) وفي جلاء الافهام ومن تأمل هذا الاسناد لم يشك في صحته لشدة رواته وشهرتهم وقبول الائمة احاديثهم، (ج ۱ ص ۸۰).
- (۱۰) وقال ابن العربي حديث حسن، (التذكرة ج ۱ ص ۲۰۴).

خلورم دحضرت انس رضی اللہ عنہ حدیث:

(۱۱) حَدَّثَنَا هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ، وَشَيْبَانُ بْنُ قُرُوخٍ، قَالَا: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ سَلَمَةَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى، عَنْ ثَابِتِ الْبُنَّانِيِّ، وَسُلَيْمَانَ التَّمِيمِيِّ رَحِمَهُمَا اللَّهُ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "أَتَيْتُ -وَفِي رِوَايَةٍ هَدَّابُ: مَرَرْتُ عَلَى مُوسَى عليه السلام لَيْلَةَ أُسْرِي بِي عِنْدَ الْكَيْبِ الْأَحْمَرِ، وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي فِي قَبْرِهِ. (صحیح مسلم ج ۲ ص ۳۱۸ باب من فضائل موسى)

نبي ﷺ فرمايې: چې دمعراج په شپه زه په موسى عليه السلام باندې دسرې غونډۍ سره نږدې تیر شوم حال دا چې موسى عليه السلام په قبر کې په مونځ باندې ولاړ وو.

دلته دموسی عليه السلام په ځمکنی قبر باندې تیر بدل شوي دي په عليین ندي شوي، او دموسی عليه السلام دمونځ ذکر په همدې ځمکنی قبر کې شوی دی، او په ځمکنی قبر کې جسد عنصری دفن دی، نو جسد عنصری دنیوي دموسی علیه السلام یې په مونځ باندې لیدلی دی، نور دمانځه کیفیت الله تعالی ته معلوم دی، په قبر کې دریدل او لمونځ کول دژوندي جسم صفات دي، نو چې دموسی علیه السلام جسد عنصری ژوندی دی نو درسول الله ﷺ به په طریقه اولی باندې ژوندی وي، دموسی عليه السلام ژوند دلته په عبارت النص باندې ثابت دی او دني ﷺ ژوند په دلالت النص باندې ثابت دی.

توثيق الرواة: هَدَّابُ بْنُ خَالِدٍ: قال علي بن الجنيد عن ابن معين ثقة وقال ابو حاتم صدوق، وقال ابن عدي سمعت ابا يعلى وسئل عن هَدَّاب وشيبان ايهما افضل فقال هَدَّاب افضلهما ورائقهما

حدیثاً وقال ابن عدی لم اری له حدیثاً منکراً وهو کثیر الحدیث صدوق لا بأس به وقد وثقه الناس (تهذیب التهذیب تحت ترجمته)

(۱۲) حماد بن سلمة: قال حنبل عن احمد اسند حماد بن سلمه وقال ابن المديني لم يكن في اصحاب ثابت اثبت من حماد بن سلمة وقال ابن عمر الجرمي ما رأيت فقيها افضل من عبدالوارث وكان حماد بن سلمه افصح منه وقال البيهقي هو احدث ائمة المسلمين وقال الساجي كان حافظاً ثقة مأموناً، وقال العجلي ثقة رجل صالح حسن الحديث (تهذیب التهذیب تحت ترجمته)

(۱۳) ثابت بن اسلم البناني: وقال ابو طالب عن احمد اثبت يثبت في الحديث وقال العجلي ثقة رجل اسلم قال البناني ثقة وقال بكر المديني ما أدركنا اعبد منه وقال ابن حبان في الثقات كان اعبد اهل البصرة (تهذیب التهذیب تحت ترجمته)

دېرو محدثينو ددې حديث څخه د حیات الانبياء لپاره استدلال کړی دی، د نمونې په طريقه به مونږ صرف د دوو محدثينو ذکر کوو.

(۱۴) علامه تقي الدين السبكي رحمه الله فرمايلي دي چې: (وشهد له صلوة موسى عليه السلام في قبره فان الصلوة تستدعي جسداً حياً) (شفاء السقام ص ۱۹۱)

(۱۵) علامه سندھي رحمه الله د نسائي په حاشيه کې د بدر الدين بن صاحب رحمه الله څخه نقل کوي فرمايي چې: (قال الشيخ بدر الدين صاحب هذا صريح في اثبات الحيوة لموسى عليه السلام في قبره فانه وصفه بالصلوة وانه قائم ومثل ذلك لا يوصف به الروح وانما يوصف به الجسد وفي تخصيصه بالقبر دليل على هذا فانه لو كان من اوصاف الروح لم يحتاج لتخصيصه). (حاشيه نسائي ج ۱ ص ۲۴۲)

په دې حديث د اعتراضاتو څخه جواب:

۱- اعتراض - نبی کریم ﷺ اول موسی علیه السلام په قبر کې ولیدلو، بیا یې ورسره په بیت المقدس کې ملاقات وشو، بیا یې ورسره په اسمانونو کې ملاقات وشو، نو ددې څخه څو معلومېږي چې موسی علیه السلام په هر وخت کې په هر ځای کې حاضر او ناظر وو.

۱- جواب: یو ذات لره په مقاماتو مختلفه وو کې په اوقات مختلفه وو کې لیدل صحیح دي او ددې څخه په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر کیدل نه لازمیږي، مثلاً مونږ به نن سهار اته بجې زید په

مدرسه کې ولیدلو بیا مو دولس بجې په مرکز کې ولیدلو، بیا مو دوه بجې په سنگر کې ولیدلو، نو ددې څخه دانه لازمېږي چې زید، په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر دی د حاضر او د ناظر کیدلو مطلب دادی چې یو ذات په یو وخت کې د کائناتو په ټولو مقاماتو کې موجود وي.

حافظ ابن حجر فرمایي: وَصَلَاتُهُمْ فِي أَوْقَاتٍ مُخْتَلِفَةٍ وَفِي أَمَاكِنَ مُخْتَلِفَةٍ لَا يَرُدُّهُ الْعَقْلُ وَقَدْ ثَبَّتَ بِهِ النَّقْلُ قَدْ دَلَّ ذَلِكَ عَلَى حَيَاتِهِمْ (فتح الباری)

دوهم جواب: نبی کریم ﷺ څرنګه په درې ځایونو کې وو؟

نو څرنګه چې نبی کریم ﷺ په دریو ځایونو کې شو، همداسې موسی علیه السلام هم په درې ځایونو کې وو.

۲- فانقیل: چې موسی علیه السلام په اسمان کې دی نو په قبر کې څرنګه ژوندی شو؟

قلنا: موسی علیه السلام او همدارنګه نور انبیاء د نبی کریم ﷺ د استقبال لپاره اسمان ته ختلي وو، کله چې نبی کریم ﷺ دمعراج دسفر څخه را واپس شو نو انبیاء هم خپلو خپلو ځایونو ته راغلل.

۳- فانقیل: موسی علیه السلام د اسمان په قبر کې په لمونځ لیدل شوی وو؟

قلنا: په اسمان کې قبرونه نشته قبرونه په زمکه کې دي، په یو روایت کې عند الکئیب الاحمر ذکر شوی دی.

۴- فانقیل: دا خود موسی علیه السلام معجزه وه؟

قلنا: دموسی علیه السلام لمونځ کول معجزه نده، بلکې دموسی علیه السلام عادت دی، البته دمحمد ﷺ لیدل دمحمد ﷺ معجزه ده.

۵- فانقیل: قبر خو ډیر وړوکی وي، په دې کې موسی علیه السلام څرنګه لمونځ کولو په لمونځ کې خو قیام، رکوع، قومه، قعد او سجده وي او دا امور خو په قبر کې نه کیږي؟

قلنا: په کوم دلیل قبر وړوکی دی؟ که ته ووايي چې ماته په نظر وړوکی راځي، نو دا په حقیقت کې ستا نظر وړوکی دی، مثلاً اوګې تاته په نظر خالي درځي، حالانکې خالي ندي، بلکې ملایکې پرې ناستې دي.

۲- نبی کریم ﷺ فرمایي چې ما نبی ولیدلو چې قبر کې ولاړ وو لمونځ یې کولو، ایا نبی ﷺ دروغ ویلي دي؟ (معاذ الله).

فانقيل: چې د وفات څخه وروسته خو عبادت نه كيږي، الله تعالى فرمايي چې (وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ ۝)؟

قلنا: دا تكليفي عبادت ندی، بلكې تلذذي عبادت دی او تلذذي عبادت په عالم البرزخ كې هم شته او په عالم الاخرت كې هم شته، الله تعالى فرمايي چې: (واخر دعواهم أن الحمد لله رب العالمين).

۲- نبي صلى الله عليه وعلى آله وسلم ټولو انبياوو ته په بيت المقدس كې امامتي وركړه، حالانكې پدغه وخت انبياء وفات شوي وو.

۳- الله تعالى به حافظ القرآن ته په قيامت كې وفرمايي: إقرأ وارثي و رثي القرآن كما كنت تقرأ في الدنيا (ترمذي، ابواب فضائل القرآن، باب نمبر ۱۳)

ددې بحث په اخر كې دमतیانو د وسوسو لاندې دنهمې وسوسې په دوهم جواب كې يې نور تفصيل وگورئ.

۷- فانقيل: چې دمعراج په شپه ټولو انبياوو بيت المقدس ته راتلل ددې ايت څخه مخالفت دی چې (واذ القبور بعثت) ځكه چې پدې ايت كې دقبرونو د كلاويدلو وخت قيامت بنودلی شوی دی، نو دمعراج په شپه څرنگه قبرونه كلاوو شو؟

قلنا: په (واذا القبور بعثت) كې خاص كلاويدل مراد دي كوم چې دحساب كتاب او حشر لپاره وي او دمعراج په شپه كلاويدل ددې غرض لپاره نه وو.

پنجم د ابو هريرة رضى الله عنه حديث: حضرت ابو هريرة رضي الله عنه څخه روايت دی ۱-: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ يَزِيدَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى، حَدَّثَنَا حَيَوَةُ رضي الله عنه، حَدَّثَنِي أَبُو صَخْرٍ رضي الله عنه، أَنَّ يَزِيدَ بْنَ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قُسَيْطٍ رَحِمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى أَخْبَرَهُ رَجُلٌ مِّنْهُمْ أَنَّهُ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه، عَنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَأْمِنُ أَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَى، إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى رُوحِي حَتَّى أَرُدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ» (ابوداود ج ۱ ص ۲۶۸ مسند احمد رقم ۱۰۸۱۵ السنن الكبرى باب زيارة قبر النبي ﷺ).

۲- حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَوْفٍ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى، حَدَّثَنَا الْمُقْرِئ رضي الله عنه، حَدَّثَنَا حَيَوَةُ رضي الله عنه، عَنْ أَبِي صَخْرٍ رضي الله عنه، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قُسَيْطٍ رَحِمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى، عَنْ يَزِيدَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ قُسَيْطٍ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَأْمِنُ أَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَى، إِلَّا رَدَّ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ إِلَى رُوحِي حَتَّى أَرُدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ»

پہ مسند احمد کی (ما من احد یسلم علی عند قبری)، زیادة موجود دی، رسول اللہ ﷺ فرمائی
چہ کوم سری چہ پہ ما باندی زما دقبر پہ خواکی سلام واپوی، نوماته اللہ تعالیٰ زما روح را واپس
کوی تردی چہ زہ دسلام جواب ورکرم.

مصححین او مستدلین:

اکثر و محدثینو ددی حدیث تصحیح او یا تحسین کړی دی، دنمونې په طریقہ باندې لاندې یو شو
حوالې وگورئ:

- (۱) امام نووي رحمه الله فرمائي: رواه ابو داود باسناد صحيح، (رياض الصالحين ص ۵۳۱)
- (۲) حافظ ابن حجر فرمائي: چہ (رواته ثقات فتح الباري ج ۶ ص ۵۹۶ وفي البعض ص ۴۸۸)
- (۳) شفاء السقام (ص ۱۶۱)
- (۴) امام سخاوي رحمه الله (القول البديع ص ۱۶۱)
- (۵) حافظ ابن تيمه، فتاوى ابن تيمه (ج ۱ ص ۱۹۵)
- (۶) علامه عزيزي اسناده حسن، (السراج المنير شرح الجامع الصغير ج ۴ ص ۲۰۹)
- (۷) ملا علي القاري، (مرقات ج ۲ ص ۳۴۱)
- (۸) الباني: حسن، (سنن ابی داود باب زيارة القبور)
- (۹) غير مقلد شمس الحق عظيم ابادي، مَا مِنْ أَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَى الْإِرْدُ عَلَيْهِ السَّلَامُ لَأَتَى حَتَّى أَقْدِرُ عَلَى رَدِّ السَّلَامِ (عون المعبود ج ۲ ص ۱۹).
- (۱۰) ابن كثير: وصحه النووي في الاذكار، ابن كثير تحت قوله تعالى ان الله وملائكته يصلون على النبي.
- (۱۱) علامه زرقاني: ما من احد يسلم على الازد الله على روحی الخ، اخرجہ ابوداود ورجاله ثقات (شرح زرقانی ج ۴ ص ۳۵۷)
- (۱۲) امام سہمودي: ولأبي داود سند صحيح عن أبي هريرة مرفوعا ما من احدی يسلم على الازد الله على روحی فارد عليه السلام، (خلاصة الوفاء ج ۱ ص ۴۲)،
- (۱۳) علامه مناوي: مَا مِنْ أَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَى الْإِرْدُ اللَّهُ عَلَى رُوحِي يَعْنِي رَدُّ عَلَى نَطْقِي لِأَنَّهُ حَتَّى عَلَى الدَّوَامِ وَرُوحُهُ لَا تَفَارِقُهُ أَبَدًا مَا صَحَّ أَنَّ الْأَنْبِيَاءَ أَحْيَاءَ فِي قُبُورِهِمْ (فيض القدير ج ۵ ص ۵۹۶)

اعتراضات او جوابات

(۱) فان قيل: ددي حديث يو راوي يزيد بن عبد الله بن قسيط ضعيف دى، امام ابو حاتم رحمه الله دده په باره کې فرمايي چې: (ليس بالقوى لان مالكا لم ير ضه)

قلنا: جمهورو محدثينو دده توثيق كړى دى، لكه حافظ ابن حجر رحمه الله، ابن معين رحمه الله، نسائي رحمه الله، ابن حبان رحمه الله، ابن عدي رحمه الله وغيرهم، همدا رنگه دا د صحاح سته وو درجالو څخه دى، ابو حاتم رحمه الله صرف دا جرحه پرې كړې وه چې امام مالك رحمه الله نه خوښولو، لكن حافظ ابن حجر رحمه الله فرمايي چې امام مالك رحمه الله په خپل موطأ كې په ډېرو ځايونو كې په ده باندې استدلال كړى دى، (تهذيب التهذيب ج ۱۱ ص ۳۴۳)

(۲) فان قيل: چې ديزيد سماع دا ابو هريره څخه نه ده ثابته.

قلنا: حافظ رحمه الله فرمايي: چې يزيد بن عبد الله په ۱۲۲ هـ ق كې د (۹۰) كالو په عمر باندې وفات شوى دى. (تهذيب التهذيب ج ۱۱ ص ۳۴۳) نو ولادت يې په ۳۲ هـ كې شو او دا ابو هريره رضي الله عنه وفات د شېور قول مطابق په ۵۹ هـ كې شوى دى، ددې حساب مطابق دا ابو هريره رضي الله عنه د وفات په وخت كې دده عمر (۲۷) كاله شو، نو معاصرت او امكان د لقاء ثابت شو، نو په شرط د مسلم باندې دا روايت صحيح شو.

(۳) فان قيل: چې پدې حديث كې راغلي دي چې كله چې څوك په نبى صلى الله عليه وسلم باندې سلام ووايي نو الله تعالى په دغه وخت كې ورته روح را معاد كوي، نو ددې څخه خو معلومېږي چې د سلام څخه مخكې د روح او د جسد اطهر په مابين كې تعلق نه وي.

حالانكه د اهل سنت والجماعت د عقيدې مطابق د روح او د جسد اطهر په مابين كې تعلق دائمي دى.

قلنا: چې حافظ جلال الدين السيوطي رحمه الله ددې اعتراض څخه پنځلس جوابونه كړي دي، يو څو جوابونه دا دي.

اول: د رسول الله صلى الله عليه وسلم روح مبارك هر وخت د الله تعالى د تجلياتو په مشاهده كې مستغرق وي، لكه د وحى د نزول په وخت كې به چې څرنگه وو د سلام په وخت كې يې افاقه كيږي او د سلام طرفته متوجه كيږي، په حديث كې ددې افاقي څخه په رد الروح باندې تعبير شوى دى. (مرقات ج ۲ ص ۳۴۱، نسيم الرياض ج ۴ ص ۴۹۹).

الخَامِسُ أَنَّهُ يَسْتَغْرِقُ فِي أُمُورِ الْمَلِكِ الْأَعْلَى فَإِذَا سَلَّمَ عَلَيْهِ رَجَعَ إِلَيْهِ فَهُنَا لِيُحْيِبَ مَنْ سَلَّمَ عَلَيْهِ، (فتح الباری ج ۲ ص ۴۸۸)

اس حیات میں شبہ نہ کیا جاوے کیونکہ مراد یہ ہے کہ میری روح جو ملکوت و جبروت میں مستغرق تھی جس طرح کہ دنیا میں نزول و وحی کہ وقت کیفیت ہوتی تھی اس سے افانہ ہو کر سلام کہ طرف متوجہ ہو جاتا ہوں اس کو رد روح سے تعبیر فرمادیا۔
نشر الطیب فی ذکر النبی الحبیب ص ۴۰۰ (بذل المجہود ج ۳ ص ۳۰۷، اب حیات، ص ۲۵۶، حجة الله البالغہ ج ۲ ص ۲۴۴، احسن الفتاوی ج ۴ ص ۱۹۲، معارف الحديث ج ۵ ص ۲۸۰)

مولانا حسین احمد مدنی رحمہ اللہ فرمائی چہ: د «الی» او «علی» پہ مابین کہی فرق دی (علی) داستعلاء لپارہ دی او (الی) د انتہاء لپارہ دی، نو د حدیث معنی دادہ چہ د صلوٰۃ او سلام ٹخنہ مخکی د روح لپارہ استعلاء نہ وی، نہ دا چہ روح د جسد اطہر ٹخنہ خارج وی، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم چونکہ ہر وخت پہ مدار جو د قرب او معرفت کہی مترقی وی لہ دی وجہی پہ توجہ الی اللہ کہی انہماک او استغراق، د توجہ الی العباد طرف کمزوری کوی، لکہ ٹرننگہ چہی د اہل الاستغراق د حالاتو ٹخنہ ہمیشہ زمونہ د نظر لاندی دی، د دروڈ پہ وخت کہی د استغراق د حالت ٹخنہ منقطع شی او د اوریدونکی طرفتہ متوجہ شی او دعا ورتہ وکری، بالفرض کہہ د (علی) او د (الی) پہ مابین کہی فرق ونہ کپی شی بیاہم دا حدیث پہ حیات دا یمہ دلالت کوی، ٹککہ چہی پہ شپہ او ورخ کہی داسی دقیقہ نشتہ چہی پہ لمانخہ او یا پہ خارج د لمانخہ کہی ٹوک پہ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم باندی درود نہ وایی او ددی ٹخنہ حیات دا یمہ لازمیری (مکتوبات شیخ الاسلام حصہ اول ص ۲۴، الی ص ۲۵۲)

دوہم: حافظ ابن حجر فرمائی چہ (الرابع: المراد بالروح النطق) د روح ٹخنہ مراد نطق دی، یعنی د سلام پہ وخت کہی اللہ تعالیٰ ماتہ دخبرو طاقت را کپی نوزہ د سلام جواب ورکرم۔ (فتح الباری ج ۶ ص ۴۸۸ مرقات ج ۲ ص ۳۴۱)

دویم: امام بیہقی رحمہ اللہ فرمائی چہ (د الا رد اللہ علی روحی) معنی دادہ چہی الا وقدرد اللہ علی روحی۔ (شفاء السقام ص ۵۱) دالا رد اللہ تعالیٰ علی روحی، جملہ حال واقع شوی دہ، او جملہ ماضویہ چہ حال واقع شی نو قد پکی مقدروی او حتی دغایی لپارہ نہ دی، بلکہی د مطلق عطف لپارہ دی، نو تقدیر د عبارت داسی شو چہ: (ما من أحد یسلم علی الا وقد رد اللہ علی روحی، وأرد علیہ السلام)

حافظ ابن حجر رحمہ اللہ فرمائی ہے: **أَنَّ رَدَّ رُوحِهِ كَأَنَّهُ سَابِقَةٌ عَقِبَ دَفْنِهِ لَا أَنَّهُ تَعَادُلُهُ ثُمَّ تَنَزُّعُهُ ثُمَّ تَعَادُلُهُ**

(الثانی) (فتح الباری ج ۶ ص ۳۸۸)

(۴) **فَانْقِيلُ: وَقَدْ اسْتَشْكَلَ ذَلِكَ مِنْ جِهَةٍ أُخْرَى وَهُوَ أَنَّهُ يَسْتَلْزِمُ اسْتِغْرَاقَ الزَّمَانِ كُلِّهِ فِي ذَلِكَ لِاتِّصَالِ**

الصَّلَاةِ وَالسَّلَامِ عَلَيْهِ فِي أَقْطَارِ الْأَرْضِ مِنْ لَا يُحْصَى كَثْرَةً.

وَأُجِيبُ بِأَنَّ أُمُورَ الْآخِرَةِ لَا تُدْرِكُ بِالْعَقْلِ وَأَحْوَالُ الْبَرَزَخِ أَشْبَهُ بِأَحْوَالِ الْآخِرَةِ.. (فتح الباری ج ۶ ص ۳۸۸)

اور ان مشاغل کے ایک وقت میں اجتماع کا التزام کا وسوسہ مکیا جادی کیونکہ برزخ میں روح کو پھر خصوصاً روح مبارک

بہت وسعت ہوتی ہے (نثر الطیب ص- ۲۰۰)

ددی ہول تحقیق خنخہ معلومہ شوہ چہ ددی ہولو حضراتو پہ نیز رسول اللہ ﷺ پہ قبر کھی پہ حیات

مستمرہ باندی ژوندی دی. (مکتوبات شیخ الاسلام حسین احمد مدنی ج ۱ ص ۲۴۳)

شیرم دحضرت عبداللہ رضی اللہ عنہ حدیث: عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى

اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً سَيَّاحِينَ فِي الْأَرْضِ يُبْلِغُونِي عَنْ أُمَّتِي السَّلَامَ»، (النسائي كتاب السهو باب

التسليم على النبي ﷺ)، (صحيح ابن حبان رقم ۹۱۳ ذکر البیان بأن السلام المسلم علی المصطفی يبلغ إیاءة ذلك فی

قبرة) (مسند احمد رقم ۱۰۵۲۹ مسند ابی یعلی رقم ۵۲۱۳ دارمی باب فی فضل الصلوة علی النبی صلی اللہ علیہ وسلم)

رسول اللہ ﷺ فرمائی ہے د اللہ تعالیٰ لپارہ پہ زمکہ کھی گرزیدونکی ملائکھی دی چہ زما دامت لخوا

ماتہ سلامونہ را رسوی.

مصححین او مستدلین: لاندي علماوو دي حديثه صحيح ويلى دي.

امام سخاوي، (القول البديع ص ۱۵۹)

امام هيثمى، (مجمع الزوائد ج ۸ ص ۵۹۵)

امام حاكم، (المستدرک ج ۳ ص ۱۹۷)

امام ذهبي، (تلخيص المستدرک ج ۳ ص ۱۹۷۷)

ابن هادي، (الصارم المنكي ص ۱۹۴)

قال الباني صحيح، (نسائي باب التسليم على النبي ﷺ)

قال شعيب الارنؤوط اسناده صحيح على شرط مسلم، (صحيح ابن حبان رقم ۹۱۴) ذکر البیان

بان السلام المسلم علی المصطفی يبلغ.

قال حسين سليم اسد: اسناده صحيح (سنن دارمي رقم ۲۷۷۴ باب فضل الصلوة على النبي صلى الله عليه وسلم)

صحيح الاسناد ولم يخرجاه (المستدرک تفسير سورة الاحزاب)
خلاصة الوفاء وللبنار رجال الصحيح عن ابن مسعود مرفوعاً أن لله ملائكة سياحين يبلغوني عن أمتي (ج ۱ ص ۴۳)

علامه عزيزي، (السراج المنير ج ۱ ص ۵۱۸)

علامه سمهودي (وفاء الوفاء ج ۲ ص ۴۰۲)

علامه شاه عبدالعزیز دهلوي (فتاوی عزیز ج ۲ ص ۶۹)

علامه ابن القيم (مجمع الزوائد ج ۹ ص ۲۴)

علامه ابن القيم (جلاء الافهام ص ۶۲)

غير مقلد شمس الحق عظیم ابادی (عون المعبود ج ۳ ص ۲۱)

اووم حضرت ابوهريرة رضى الله عنه حديث: قال ابو الشيخ في كتاب الصلوة على النبي

صلى الله عليه وسلم حدثنا عبد الرحمن بن أحمد الأعرج حدثنا الحسن بن الصباح حدثنا ابو معاوية حدثنا الاعمش عن أبي صالح، عن أبي هريرة رضي الله عنه قال: قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من صلى على عند قبري سمعته ومن صلى على من بعيد اعلمته (جلاء الافهام، في فضل الصلوة والسلام على محمد خير الانام ص ۵۴، مشكوة، باب الصلوة على النبي ﷺ) رسول الله ﷺ فرمائي: چاچې په ماباندي زما د قبر په خوا کې درود وويلې زه يې (پخپله بلا واسطه) اورم او چاچې د لرې څخه وويلې نو هغه ماته را رسولی شي، ددې حديث د بيهقي په سند کې يو راوي محمد بن مروان السدي الصغير ته محدثينو ضعيف ويلي دي، لکن د ابو الشيخ په سند کې د راوي نسته، بلکې ټول راويان يې ثقه دي.

استدلال: پدې حديث کې د (سمعت) په جمله کې د (ت) ضمير او په (قبري) کې د (يا) ضمير د

رسول الله په ذات باندې دلالت کوي، همدارنگه لفظ د (على) هم په ذات باندې دلالت کوي او ذات روح مع الجسد ته وايي، يواځې روح ته نه وايي.

فانقیل: چې دلري څخه په څومره موده کې نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ته درود

ور رسولی شي؟

قلنا: الله اعلم، په اوگو باندې چې کومې ملايکې ناستې دي او ليکل کوي، نو دا ليکل په څومره موده کې اسمانونو ته وړي؟ فما هو جوابکم فهو جوابنا.

فانقیل: چې دا حديث د قرآن د ايت څخه مخالف دي چې انک لاتسمع الموتى؟

قلنا: دا ايت دعا موړوپه باره کې دی د انبياءوړوپه باره کې ندی ۲- اکثر مفسرين فرمايي چې په دې ايت کې نفی د اسماع ده نفی د سماع نده، مولانا عبدالحق الدهلوي فرمايي چې پدې ايت کې عدم سماع موتی ته اشاره هم نده راغلې.

فانقیل: چې حضرت عايشه رضی الله عنها سماع الموتى نه مني؟

قلنا: ۱- د حضرت عايشې رضی الله عنها خبره د کافرانو د مړوپه باره کې ده.

۲- حضرت عايشې رضی الله عنها د خپل قول څخه رجوع کړې ده، ځکه چې د خپل ورور قبر ته ورغله او داسې خطابي اشعار يې ولوستل چې:

کنا کنـدما نی جذیمة حقبـة
من الدهر حتی قیل لن يتصدعا
فلما تفرقنا کانی ومـالکا
لطول اجتماع لم نبت معا
(مشکوة، کتاب الجنایز، باب دفن المیت ج ۱ ص ۱۴۹).

۳- حضرت عايشې رضی الله عنها حیات الانبياء منلو: وَعَنْ عَائِشَةَ قَالَتْ: كُنْتُ أَدْخُلُ بَيْتِي الَّذِي

فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَإِنِّي وَاضِعٌ تَوْبِي وَأَقُولُ: إِنَّمَا هُوَ زَوْجِي وَأَبِي فَلَمَّا دَفِنَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَعَهُمْ قَوْلَ اللَّهِ مَا دَخَلْتُهُ إِلَّا وَأَنَا مَشْدُودَةٌ عَلَى ثِيَابِي حَيَاءٌ مِنْ عَمْرِ (مشکوة ج ۱ ص ۱۵۴)، مسند الصدیقه عايشه رضی الله عنها رقم ۲۵۶۶۰

توثیق الرواة:

۱- ابو الشیخ الاصبهانی المتوفی (۳۹۶ھ): علامہ ذہبی ورتہ مسند الزمان، الامام، او صاحب الصفات السائر ویلی دی، محدث مردویہ لیکي چې: ثقة او مامون وو، علامہ خطیب لیکي چې: حافظ ثبت او متقن وو، حافظ ابو نعیم فرمائي چې: احد الاعلام او ثقہ يي ورتہ ویلي دي. (تذکرۃ الحفاظ ج ۳ ص ۱۴۷)

۲- عبد الرحمن بن احمد الاعرج: دده مکمل نوم داسي دی: عبد الرحمن بن احمد بن یزید الزهري، اسم کنیه يي ابو صالح او لقب يي اعرج دی، په (۳۰۰ھ) کې وفات شوی دی، دپلار نوم يي ابو یحی دی، ابو نعیم اصبهانی په تاریخ اصبهان ج ۲ ص ۱۳۳) کې دده تذکره کړې ده، دده په شاگردانو کې ابو الشیخ او قاضي ابو احمد محمد بن احمد بن ابراهیم وغيره ثقات دي او په استاذانو کې يي سلمه بن شبيب او الامام الحافظ حسن بن الصباح دي، البته دده ورور محمد بن احمد ضعیف دی.

۳- الحسن بن الصباح: علامہ ذہبی رحمہ اللہ ورتہ الحافظ، الامام، او اعلم بالسنة وایي (تذکرۃ الحفاظ ج ۲ ص ۵۵) په صحیح بخاري کې ترینه ډیر روایات دي، مثلاً وگوره (صحیح البخاری ج ۱ ص ۴۷۶، ص ۵۰۳) وغيره

علامہ ذہبی فرمائي څوک چې حسن بن صباح ته د اسماعيلي فرقې باني وایي هغه دې د الله تعالیٰ څخه وویريږي.

۴- ابو معاویه: دده نوم محمد بن حازم دی: د صحاح سته وو مرکزي راوي دی، علامہ ذہبی ورتہ. حافظ، ثقہ، ثبت او محدث الکوفیه وایي (تذکرۃ الحفاظ ج ۱ ص ۲۷۱)

اما ابن معین فرمائي چې: دامام اعمش څخه په روایت کولو کې اثبت دی (تهذيب التهذيب تحت ترجمته) حافظ ذہبی فرمائي چې: ويضطرب فی غير حديث الاعمش او دا روایت يي د اعمش له طريقه دی. (۵) امام اعمش: دده نوم سليمان بن مهران الاعمش دی.

علامہ ذہبی ورتہ الحافظ، الثقه او شيخ الاسلام وایي (تذکرۃ ج ۱ ص ۱۴۵)

د صحاح سته وو مرکزي راوي دی، پده باندې جرحه په صحیح بخاري او صحیح مسلم باندې جرحه ده، په هغو مدلسينو کې دی چې مطلق تدليس يي مضر ندی.

(۶) ابو صالح: دده نوم ذکوان دی او لقبی السمان الزببات دی، دصاح سته وو مرکزې راوي دی، امام احمد بن حنبل فرمایي چې ثقة ثقة من اجل الناس و أفقهم، امام ابن معین ورته ثقہ ویلي دي، ابو حاتم ورته ثقہ او صالح الحديث ویلي دي، امام ابو زرعه رحمہ اللہ ورته ثقہ او مستقیم الحديث ویلي دي، ابن سعد ورته ثقہ او کثیر الحديث ویلي دي، امام ساجي رحمہ اللہ ورته ثقہ او صدوق ویلي دي، امام عجلي رحمہ اللہ ورته ثقہ ویلي دي، ابن حبان رحمہ اللہ ورته ثقہ ویلي دي (تهذيب التهذيب تحت ترجمته)

دا راوي ابو صالح التؤامه ندى او نه ابو صالح مولى أم هانئ چې نوم يې بازام يا باذان دی، بلکې ابو صالح ذکوان السمان دی، په بخاري کې د ابو معاويه عن الاعمش عن ابى صالح عن ابى هريرة سند دی (صحيح البخارى ج ۲ ص ۷۳۵)

مماتي نیلوي په ابو معاويه محمد بن حازم باندې جرحې را نقل کړې دي چې امام عجلي رحمه الله فرمایي چې ثقہ وو لکن د مرجئه وو عقیده يې لرله او امام حاکم فرمایي چې ابو معاويه يو غالي شيعه وو؟

قلنا: د مرجئي نسبت امام صاحب ته هم شوی دی، په مرجئه وو کې يو قسم مرجئه اهل سنت دي او پاتې شو د تشيع جرحه نو دا حکم غلطه ده چې شيعه په معنی د رافضي خپل حوى ته هيڅکله د معاويه نوم نږدي، ده ته شعيه په دې اعتبار ویلي شي چې په حضرت عثمان رضی الله عنه باندې يې حضرت علي رضی الله ته فضيلت ورکولو او پدې نظريه کې يې غلو کوله.

علامه ظفر احمد العثماني فرمایي چې: فالغلو في التشيع ليس بجرح اذا كان الراوى ثقة (قواعد في علوم الحديث، بحث الغلو في التشيع)

حافظ په خپله مشهوره «قصيده نونية» کې فرمایي:

وهذا وردُ نبينا التسليم من
يأتى بتسليم مع الاحسان
ما ذاك مختصاً به ايضاً كما
قد قاله المبعوث بالقرآن
من زار قبر أخ له فأتى
بتسليم عليه وهو ذو ايمان

رَدَّالَا لَهُ عَلَيْهِ حَقًّا رُوحًا

حَتَّى يَرُدَّ عَلَيْهِ رَدِّ بَيَان

القصيده النونية ص (۱۴۵)

او دا امر چي زمونڊ نبي كريم ﷺ دهر هغه سږي دسلام جواب ورکوي کوم چي په عمدۀ طريقه سلام ووايي او دا دنبي كريم ﷺ تر ذات پورې خاص نه دی، لکه څرنگه چي خپله صاحب القرآن ارشاد فرمايلي دي چي چا چي دخپل مؤمن ورور زيارت وکړو او هغه ته يې سلام وکړو، نو الله تعالیٰ په يقيني طريقه دغې متوفی ته دده روح را واپس کوي، ترڅو چي ددې سږي سلام ته په واضحه طريقه جواب ووايي.

ددې حديث په باره کې د مماتيانو نظر:

۱- د مماتيانو شيخ القرآن طيب طاهري ليکي چي: دا روايت موضوع او منگرت دی (مسلك الاکابر ص ۴۳)

۲- مولوي خان بادشاه مماتي ليکي چي دا حديث موضوع او منگرت دی (البرهان الجلی ص ۱۸۸)

۳- نیلوي دې حديث ته ضعيف ويلي دي، (مقالات نیلوي ج ۳ ص ۳۵۰)

۴- مولوي عطاء الله بنديالوي ليکي چي: نبي كريم صلی الله عليه وسلم د قبر په خوا کې صلوة او سلام نه اوري (کيامردی سنتے ہیں ص ۳۹)

مصححین او مستدلین:

لاندې علماوو دې حديث ته صحيح ويلي دي او د پيغمبرانو د ژوند لپاره يې ترېنه استدلال کړی دی.

(۱) حافظ ابن حجر رحمۃ الله علیه فرمايي چي: (واخرجه ابو الشيخ في كتاب الثواب بسند جيد بلفظ

من صلى على عند قبري سمعته ومن صلى على نائبا ابلغته) (فتح الباري ج ۶ ص ۴۸۸).

(۲) امام سخاوي رحمۃ الله علیه فرمايي چي: قال ابن القيم: انه غريب، قلت: وسنده جيد، القول البدیع ص ۱۶۰)

(۳) ملا علی القاری فرمائی ہے: ورواہ ابو الشیخ وابن حبان فی کتاب ثواب الاعمال بسند جید، وقال وعن ابی ہریرہ رضی اللہ عنہ من صلی علی عند قبری سمعته ای سمعا حقیقیا بلا واسطۃ. (مرقات ج ۴ ص ۲۱ وفي البعض ج ۲ ص ۳۴۷)

(۴) امام مناوی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے: (من صلی علی عند قبری سمعته ومن صلی علی نائیا بعیدا) ابلغته ای اخبرته به من احد من الملائکة. وذلك لان روحه بمقر بدنه الشريف وحرام علی الارض ان تأکل اجساد الانبیاء. (فیض القدیر ج ۱ ص ۳۱۸، ج ۶ ص ۲۲۰)

(۵) ابو الحسن علی بن محمد العراقی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے: (قلت وسنده جید کما نقله السخاوی عن شیخه الحافظ ابن حجر. (تنزیہ الشریعة ج ۱ ص ۳۸۱)

(۶) قاضی ثناء اللہ پانی پتی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے: (قلت وجاز ان یکون ذلک لاجل ان النبی صلی اللہ علیہ وسلم حی فی قبره ولذلك لم یورث ولم یتنم ازواجه عن ابی ہریرہ رضی اللہ عنہ قال قال رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم من صلی علی عند قبری سمعته ومن صلی علی نائیا ابلغته، (تفسیر مظہری ج ۷ ص ۳۷۳)

(۷) علامہ شبیر احمد عثمانی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے: واخرجه ابو الشیخ فی کتاب الثواب بسند جید (فتح الملہم ج ۱ ص ۳۳۰)

ددی حدیث او دھمدی پہ شان احادیثو مطابق دامت علماوو پہ ددی تصریح کری دہ ہے در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم دقبر پہ خواکی عرض کری شوی صلوۃ اوسلام نبی صلی اللہ علیہ وسلم پخپلہ بلا واسطہ اوری، دنمونہ لپارہ لانڈی یو شو حوالہ وگورئ.

(۱) امام شرنبلالی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے: (وینبغی لمن قصد زیارة سیدنا النبی صلی اللہ علیہ وسلم ان یکثر من الصلوۃ علیہ فانه یسمعها وتبلغ الیہ. (نورالایضاح ص ۱۵۳ فصل فی زیارة سیدنا النبی صلی اللہ علیہ وسلم)

(۲) حافظ ابن تیمیہ رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے: (وهو صلی اللہ علیہ وسلم یسمع السلام من القریب وتبلغه الملائکة الصلوۃ والسلام من البعید) (مجموع الفتاوی ج ۲۷ ص ۳۸۴) ص ۴۰۴، دارالوفاء)

(۳) ملا علی القاری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے: (الانبیاء احياء فی قبورهم فیمكن لهم سماع صلوۃ من صلی علیہم (مرقات شرح مشکوۃ ج ۵ ص ۳۲) وفي البعض ج ۲ ص ۲۰۹)

(۴) امام احمد بن محمد بن اسماعیل رحمہ اللہ فرمائی چې: (فانه یسمعها) ای اذا كانت

بالقرب منه صلى الله عليه وسلم قوله (وتبلغ اليه) ای يبلغها الملك اليه اذا كان المصلي بعيدا.
(حاشية الطحطاوي على مراقي الفلاح ج ۱ ص ۴۸۷)

(۵) علامہ ابن الہادی رحمہ اللہ فرمائی چې: (وهو صلى الله عليه وسلم يسمع السلام من

القرب) (الصارم المنكي ج ۱ ص ۳۲۷)

(۶) رشید احمد گنگوہی رحمہ اللہ فرمائی چې: دانبياء و پي سماع كفي دهيجا اختلاف نشته

(فتاوی رشیدیہ ص-۱۵۲، کتاب العلم اہل قبور سے استغاثت)

(۷) مولنا اشرف علي تھانوي رحمہ اللہ فرمائی چې: خپله دنبي ﷺ حديث دی چې کوم سړی چې

زما د قبر په خوا کې صلوٰۃ او سلام ووايي نوزه يې پخپله اورم (نشر الطيب ص ۱۹۹)

(۸) حسين احمد مدني رحمہ اللہ فرمائی چې: خلاصه دخبرې داده چې څوک دنبي ﷺ د قبر په

خوا کې صلوٰۃ او سلام ووايي نو نبي ﷺ يې په روحاني طريقه باندې اوري او جواب ورکوي

(مکتوبات شيخ الاسلام ج ۱ ص ۱۵۴)

(۹) قاري محمد طيب رحمہ اللہ فرمائی چې: رسول الله صلى الله عليه وسلم د قبر په خوا کې عرض

کړی شوی صلوٰۃ او سلام اوري (خطبات حکيم الاسلام ج ۷ ص ۱۸۱)

(۱۰) شيخ زکريا رحمہ اللہ فرمائی چې: ددې حديث دوهم جزء چې نبي ﷺ د قبر په خوا کې عرض

کړی شوی صلوٰۃ او سلام پخپله اوري ډېره د فخر د عزت او د خوند شى دی، په دې روايت کې چې پخپله د

رسول الله ﷺ اورېدل دي هيڅ د اشکال خبره نه ده، ځکه چې پېغمبران عليهم السلام پخپلو قبرونو کې

ژوندي دي. (فضايل درود ص ۳۲-۳۴)

(۱۱) خليل احمد سهارنبوري رحمہ اللہ فرمائی چې: د قبر په خوا کې په اوچت اواز باندې د صلوٰۃ

او د سلام عرض کول نبي ﷺ ته تکليف رسوي او بې ادبي ده، ځکه چې نبي ﷺ په قبر کې ژوندى دی،

لهذا هلته به په رو اواز باندې صلوٰۃ او سلام وایي، او په مسجد نبوي ﷺ کې چې په څومره په ورو اواز

باندې صلوٰۃ او سلام ووايي نبي ﷺ يې اوري. (تذكرة الخليل ص ۳۷۰)

(۱۲) **مفتي محمود حسن گنگوہي** رحمۃ اللہ علیہ فرمائي چي: دقبر پہ خواکي عرض کري شوي درود او سلام نبي ﷺ پنخپله اوري او دلري څخه عرض کري شوي درود او سلام ورته ملائکي رسوي. (فتاوی محموديه ج ۱ ص ۵۳۱)

(۱۳) **مولنا محمد شريف کشميري** رحمۃ اللہ علیہ فرمائي چي: دروضي مبارکي په خواکي عرض کري شوي صلوٰۃ او سلام نبي ﷺ په خپله اوري په دې خبره باندې د ټولو اهل سنت والجماعة اتفاق او همدا دديوبند د اکابرو عقیده ده (خير الفتاوی ج ۱ ص ۱۲۸)

(۱۴) **مولنا منظور نعماني** رحمۃ اللہ علیہ فرمائي چي: درواياتو او ددې امت د خواصو د تجربو څخه دا ثابته ده چي کوم امتي چي د نبي ﷺ دقبر په خواکي صلوٰۃ او سلام عرض کري نو نبي ﷺ يې پنخپله اوري او جواب ورکوي. (معارف الحديث ج ۱ ص ۲۱۳ و ج ۲ ص ۲۸۱)

(۱۵) **مولنا نصير الدين الغورغوثوي** رحمۃ اللہ علیہ فرمائي چي: من صلی علی عندقبري سمعته سمعا حقیقیًا بلا واسطه (مشکوٰۃ بین السطور ج ۱ ص ۹۳)

(۱۶) **مفتي محمود** رحمۃ اللہ علیہ فرمائي چي: ددېرو احاديثو څخه دا خبره ثابته ده چي دقبر په خواکي عرض کري شوي صلوٰۃ او سلام نبي ﷺ پنخپله اوري، اخرج البيهقي في شعب الايمان، من صلی علی عندقبري سمعته ومن صلی علی نائيا ابلغته. (فتاوی مفتي محمود ج ۱ ص ۳۵۳)

(۱۷) **مفتي عبدالرحيم لاچپوري** رحمۃ اللہ علیہ فرمائي چي: څوک چي د نبي ﷺ دقبر په خواکي صلوٰۃ او سلام ووايي نو نبي ﷺ يې پنخپله اوري. (فتاوی رحيميه ج ۲ ص ۱۰۸)

(۱۸) **مولنا محمد ادریس کاندهلوي** رحمۃ اللہ علیہ فرمائي چي: دقبر په خواکي چي څوک صلوٰۃ او سلام ووايي نو نبي ﷺ يې پنخپله اوري (سيرة المصطفى ج ۲ ص ۱۶۸)

(۱۹) **مولنا محمد يوسف لدهيانوي شهيد** رحمۃ اللہ علیہ فرمائي ما دخپلو اکابرو څخه اورېدلي دي چي د مسجد نبوي ﷺ په احاطه کي چي څوک په هر ځای کي صلوٰۃ او سلام ووايي نبي ﷺ يې پنخپله اوري (آپ کي مسائل اورانکا حل، ج ۱ ص ۳۰۹)

(۲۰) مولانا عبدالحق حقاني رحمته الله فرمايی چي: دتولو اهل سنت والجماعة محدثينو

، متکلمينو دا اتفاقي عقیده ده چي دروضي مبارکي په خواکي عرض کړي شوی صلوة او سلام نبي صلی الله علیه و آله پخپله ۱۰۰ ی حقانيه ج ۱ ص ۱۵۸)

۱) نبي عبد الشکور ترمذي رحمته الله فرمايی چي: څوک چي د نبي صلی الله علیه و آله د قبر په خواکي صلوة او سلام ووايي نو نبي صلی الله علیه و آله يې پخپله اوري (عقاید علماء دیوبند ص ۳ عقیده نمبر ۶)

(۲۲) امام تقی الدین السبکی رحمته الله فرمايی چي: (وسنذكر من الاحاديث والاثار والادلة ما يدل على ان النبي صلی الله علیه و آله يسمع من يسلم عليه عند قبره (شفاء السقام ص ۱۸۱)

(۲۳) علامه ظفر احمد العثماني رحمته الله فرمايی چي: وقد ورد التصريح بسماعه صلی الله علیه و آله سلام الزائر في اثر (اعلاء السنن ج ۱۰ ص ۵۰۵) ددې څخه ما سوا دومره حوالی دي چي يواځې ددې حوالو څخه څو جلده کتاب جوړيدلی شي ، لهذا دې حديث ته تلقي بالقبول هم حاصله ده او کوم حديث ته چي تلقي بالقبول حاصله وي هغه حديث دمتواتر په حکم کې وي ، قَالَ بَعْضُهُمْ: يُحْكَمُ لِلْحَدِيثِ بِالصَّحَّةِ إِذَا تَلَقَّاهُ النَّاسُ بِالْقَبُولِ وَقَالَ فِي قَوْلِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هُوَ الطَّهْرُ مَاءٌ وَالْحَلُّ مِيتَةٌ، واهل الحديث لا يصحون مثل اسناده لكن الحديث عندي صحيح لان العلماء تلقوه بالقبول (تدريب الراوي ص ۲۹ حديث «لَا وَصِيَّةَ لِوَارِثٍ» : إِنَّهُ لَا يُبَيِّتُهُ أَهْلُ الْحَدِيثِ، وَلَكِنَّ الْعَامَّةَ تَلَقَّاهُ بِالْقَبُولِ، وَعَمِلُوا بِهِ حَتَّى جَعَلُوهُ نَاسِخًا لِآيَةِ الْوَصِيَّةِ لَهُ (فتح المغيب ج ۱ ص ۲۸۹) وَخَبَرُ الْوَاحِدِ إِذَا تَلَقَّاهُ الْأُمَّةُ بِالْقَبُولِ عَمَلًا بِهِ وَتَصْدِيقًا لَهُ. - يُفِيدُ الْعِلْمَ الْيَقِينِيَّ عِنْدَ جَمَاهِيرِ الْأُمَّةِ، وَهُوَ أَحَدُ قِسْمَيِ الْمُتَوَاتِرِ. وَلَمْ يَكُنْ بَيْنَ سَلَفِ الْأُمَّةِ فِي ذَلِكَ نِزَاعٌ وَهُوَ أَحَدُ قِسْمَيِ الْمُتَوَاتِرِ (شرح العقيدة الطحاوية ج ۱ ص ۲۳۳)

(۲۴) دمماتيانو په مشهور کتاب ، نداء حق ج ۲ ص ۸۴) کې ليکي چي: ابن تيميه، ابن

القيم، ابن عبد الهادي، ابن حجر، سيوطي، امام نووي، قاضي عياض، الشيخ المحدث، عبد الحق الدهلوي، ملا علي قاري رحمهم الله، وغيره د سماع النبي صلی الله علیه و آله عند القبر قايل دي. اتم د ابو هريرة رضي الله عنه حديث:

د ابو هريره رضي الله عنه څخه روايت دی چي: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "وَالَّذِي نَفْسُ أَبِي الْقَاسِمِ بِيَدِهِ لَيَنْزِلَنَّ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ مَآمًا مُقْسِطًا وَحَكَمًا عَدْلًا، فَلْيَكْسِرَنَّ الصَّلِيبَ، وَلْيَقْتُلَنَّ الْخَزِيرَ، وَلْيُصْلِحَنَّ

ذَاتَ الْبَيْنِ، وَلَيْدُ هَبْنِ الشَّخْنَاءَ، وَلْيَعْرِضَنَّ عَلَيْهِ الْمَالُ فَلَا يَقْبَلْهُ، ثُمَّ لِنُقَامَ عَلَى قَبْرِى فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ الْأَجِيبْنَهُ.
(مسند ابى يعلى ص ۳۹ رقم ۶۵۷۷)

رسول الله ﷺ فرمايى چې: زما دې په الله تعالى باندې قسم وي چې عيسى عليه السلام به راکوز شي عادل امام به وي او عادل حاکم به وي، صليب به مات کړي، خنزير به ووژني، دخلکو په منځ کې به صلحه وکړي دخلکو په مابين کې به عداوت ختم کړي، مال به ورباندې پيش کړى شي لکن عيسى عليه السلام به يې نه قبلوي، بيا که زما قبر ته راغلو او ماته يې اواز وکړو چې يا محمده! نوزه به خامخا جواب ورکړم، او په مستدرک کې داسې الفاظ دي چې: اولياتين قبري حتى يسلم على ولأردن عليه (المستدرک ج ۳ ص ۴۰ رقم ۴۲۱۸). خامخا به زما قبر ته راځي خامخا تردې چې په ماباندې به سلام واچوي او خامخا به زه جواب ورکړم خامخا هغه ته، او جواب ترحيات او تر سماع پورې موقوف دى اودا سماع بلا واسطه ده دملايکو په ذريعه نه ده، ځکه چې دملايکو په ذريعه دهرځای څخه نبى کريم صلى الله عليه وسلم ته سلامونه رسيږي، نو (بيا لياتين قبري) ته څه ضرورت دى؟

مصححين او مستدلين:

امام هيثمي فرمايى چې رواه ابو يعلى ورجاله رجال الصحيح (مجمع الزوائد ج ۸ ص ۳۸۷ رقم ۱۳۸۱۳) امام حاکم رحمه الله فرمايى چې: هذا حديث صحيح الاسناد ولم يخرجاه (المستدرک رقم ۴۴۲۱۸) حسين سليم اسد رحمه الله فرمايى چې: اسناده صحيح (مسند ابى يعلى ص ۱۱۴۹ رقم ۶۵۷۷).
فائده: په دې حديث کې راغله چې عيسى عليه السلام بالخصوص ددې دريو فتنو مقابلې کوي، ديهود و دفتني مقابلې به کوي (ليقتلن الخنزير) د عيسويانو دفتني مقابلې به کوي (وليکسر بن الصليب) ددې دواړو فتنو مقابلې به يواځې کوي، لکن د مماتيت فتنه دومره خطرناکه ده چې ددې فتنې مقابلې به دواړه پيغمبران عليهم السلام په شريکه کوي، عيسى عليه السلام به په نبى ﷺ باندې سلام اچوي او نبى ﷺ به جواب ورکوي.

نهم حديث

صحيح بخارى، كتاب التهجده، باب فضل ما بين القبر والمنبر ج ۱ ص ۳۴۳، رحمانيه ص ۱۵۹، قديمه کى حديث دى چې: عن ابى هريرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمَنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ

ریاض الجنة (الحديث) علامه عثمانی رَحِمَهُ اللهُ فرمائی چې په قیامت کې همدا حُکمکه جنت ته منقولولی شي (فتح الملهم، کتاب الحج، باب فضل ما بین قبره، رقم ۳۳۶۸)
فائده: ددې حدیث شخصه دوه ډلو انکار کړی دی:

اوله ډله: دشیعه گانو ده، دوي حُکمکه انکار کړی دی چې که چیرته دزمکې دغه حصه دجنت شي نو بیا به ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ او عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په جنت کې شي او دوهمه ډله دمماتیانو ده، دوي حُکمکه ددې حدیث شخصه انکار کړی دی چې که چیرې دغه زمکه دجنت شي نو بیا دنبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ژوندی مثل لازمیږي، حُکمکه چې روضه مبارکه دجنت دباغونو شخصه یو باغ دی او داخو ښکاره خبره ده چې جنت دژونديو مقام دی دمړو مرده خانه نده.

اعتراض: که روضه مبارکه جنت شي نو بیا څه وجه ده چې هلته کله کله کافران هم ځي حال دادی چې جنت ته کافران نشي تللی؟

جواب: په مدینه منوره کې چې په کومه زمکې کې دنبی علیه السلام روضه مبارکه ده دهغې دوه حیثیتونه دی. (۱) ظاهر (۲) باطن، یعنی دزمکې دننه طرف، ظاهريې ددنیا حکم لري او باطن یې جنت دی، یعنی په دغه ځای کې بعد الوفات جهنمیان نشي دفن کیدلی، یعنی په حدیث کې داخله جنت ته بعد الوفات مراد ده او تاسو اعتراض کوئ دقبل الوفات په صورت کې، که بعد الوفات کافر دغلته داخل شوی وی نو بیا به ستاسو اعتراض صحیح وو خو داسې نه دي شوي.

دوهم جواب: دعالم البرزخ حالات په عالم الدنيا باندې نشي قیاس کیدلی او دلته تاسو عالم برزخ قیاس کړو په عالم الدنيا باندې.

لسم حدیث

په بخاری ج ۲ ص ۵۰۴، رحمانیه ج ۲ ص ۹۷۵، قدیمی (کې حدیث دی: عن ابی هريرة رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أن رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قال ما بين بيتي ومنبري روضة من رياض الجنة (الحديث)

یوولسم حدیث

مسلم ص ۴۴۶ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ الْبَارَزِيِّ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَا بَيْنَ بَيْتِي وَمَنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ». (مصنف عبدالرزاق ج ۳ ص ۱۸۳)

دولسم حدیث

مسلم ج ۱ ص ۴۶) عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ زَيْدٍ الْأَنْصَارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّهُ سَمِعَ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَا بَيْنَ مِنْبَرِي وَمَبْنَى رَوْضَةِ مَنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ».

دیارلسم حدیث

صحیح المسلم ج ۱ ص ۴۴۶) عن أبي هريرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَا بَيْنَ يَتِي وَمَنْبَرِي رَوْضَةٌ مِنْ رِيَاضِ الْجَنَّةِ (الحديث)

نوٲ: ددې پنځو احاديثو سندونه جدا جدا دي، ځكه مونږ ورته جدا جدا دلايل وويلى
فانقيل: د ددې حديث څخه معلومېږي چې په ماين د ممبر او د حجرې كې رياض الجنة دى، حجره د رياض الجنة څخه خارجه ده؟

قلنا: كله چې يوه زمكه د يو چا وي او دوه طرفه دېوالونه هم دده وي او بيا ووايي چې ددې دېوال څخه تردې ديواله پورې زمكه زما ده، نو دلته دېوالونه هم مراد دي او چې كله دېوالونه د بل چا وي او بيا د زمكې مالک ووايي چې ددې دېوال څخه تردې بل دېوال پورې زما زمكه ده، نو دلته دېوالونه مراد نه وي او په ما بين بيتى ومبرى كې بيت او ممبر د متكلم ملكيت دى، لهدا ادا هم په رياض الجنة كې داخل دي

خوارلسم حدیث

رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د معراج په شپه انبيا و ته امامتي وركړه او لمونځ ژوند غواړي، لهدا انبيا پخپلو قبرونو كې ژوندي شول.

فانقيل: چې دا امامتي دانبيا و ارواحو ته وركړل شوى وه اجسام پكې نه وو شريك؟
قلنا: كه امامتي صرف ارواحو ته وركړل شوى وي، نو بيا خو محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امام الانبياء نه شو، بلكې امام ارواح الانبياء شو، حالانكې محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ امام الانبياء دى او نبى روح مع الجسد ته ووايي، ملا علي قاري رَحِمَهُ اللَّهُ فرمايي چې: فَإِنَّ حَقِيقَةَ الصَّلَاةِ وَهِيَ الرِّتْيَانُ بِالْأَفْعَالِ الْمُخْتَلِفَةِ إِمَّا تَكُونُ لِلْأَشْبَاحِ لَا لِلْأَرْوَاحِ، (مرقات، كتاب الفضائل، باب فى المعراج، رقم الحديث ۵۸۶۶)

دیا رسول الله او دیا محمد اواز

۱- که څوک دا لفظ دقبر په خوا کې ووايي نو نبي ﷺ يې بالذات اوري او څوک يې چې دلرې څخه دمحبت او د عقيدت په نيت باندې وایي او یا يې په دې نيت باندې وایي چې ملائکې زما دا الفاظ نبي ﷺ ته وررسوي نو دا بالکل صحيح دی، حضرت مولنا شاه محمد اسحاق رحمته الله فرمایي چې:

سوال بېست وچهارم، اگر اهل مشرق بگویند یا رسول الله یا اولیاء الله و اگر اهل مغرب بگویند یا رسول الله، برینها شرع چه حکم فرماید مشرک یا کافر یا گناه صغیره یا کبیره یا مکروه یا حرام؟ جواب در ندا غائب میان نبي ﷺ و غیر نبي ﷺ فرق است اگر نبي راندا خواهد نمود برای ایصال صلوٰه و سلام ظاهراً جواز است بدو جهت، یکی: آنکه در حدیث شریف وارد است که ملائکه از طرف حق تعالی مقرر اند هر که بر نبي ﷺ صلوٰه یا سلام می فرستد ملائکه نزد پیغمبر ﷺ می رسانند، دوم: آنکه در التحیات خطاب برای رسانیدن سلام وارد شده، پس بنا برین اگر کسی یا رسول الله بگوید برای رسانیدن درود یا سلام جائز است، و در حق دیگر اشخاص ... این قسم وارد نه شده پس ندا در حق غیر نبي ﷺ ممنوع است و محظور خواهد بود، بدلیل عموم آیات نصوص قرآنی که تلاوت نموده خواهد شد و اگر غیر خدا را باین اعتقاد میگوید که هر وقت که من ندا می کنم او میشوند، و یا قدرت در انجام حاجات می دارد یا در عالم متصرف است یا شرکت تدبیر در کائنات الهی میدارد پس درین صورت شریک گردانیدن است بخدا برای دفع این امر پیغمبر خدا ﷺ مبعوث شده هیچکس را در علم غیب و قدرت مطلقه و تصرف در امور عالم شریک باخدای تعالی نباید ساخت پس این قسم ندا کردن غیر خدا را موجب شرک و کفر است چنانچه آیات قرآنی و احادیث رسول الله ﷺ و روایات فقهیه براینها دال اند. (مأة مسائل ص ۳۸-۳۹، سماع الموتی سرفراز خان صفدر رحمه الله ص ۱۰۹).

ترجمه: خلورويشتم سوال: که دمشق خلک ووايي چې يا رسول الله! يا اولياء الله! همدارنگه اهل مغرب يا رسول الله ووايي، نو په شريعت کې دده څه حکم دی؟ جواب په غائبانه اواز کې د نبي ﷺ او دغير نبي فرق دی، که يو سړی نبي ﷺ ته ندا وکړي په دې نيت باندې چې صلوٰه او سلام ورسولی شي نو ظاهراً جایزه ده او ددوو وجو څخه جائزه ده اول: دا چې دالله تعالی دطرفه فرشتې مقررې دي چې دامتيانو صلوٰه او سلام وررسوي او دوهمه: له دې وجې څخه چې په التحیات کې خطاب (السلام عليك ايها النبي) دسلام درسولو لپاره راغلي دي، نو که څوک يې په دې نيت باندې ووايي چې نبي ﷺ ته وررسولی شي نو جائز دی او دغير نبي په باره کې داسې نه دي راغلي، له دې وجې د نبي څخه غیر بل چاته ندا جائزه نه ده، دقرآن عمومي اياتونه او نصوص کوم چې تلاوت کولی شي ددې لپاره دليل

دی، او که یو سړی د الله تعالى څخه ماسو ابل چاته په دې نیت باندې ندا وکړي چې هغه یې هروخت اوري او یا زما حاجتونه پوره کولی شي او یا په دنیا کې متصرف دی او د الله تعالى د تدبیر په کارخانه کې شریک دی، نو دا سړی د الله تعالى سره شریک جوړه وي او د دې کار د ختمولو لپاره پېغمبر ﷺ رالېږل شوی وو چې د الله تعالى سره په علم غیب په قدرت مطلقه او د دنیا په کارونو کې بل څوک شریک مه جوړوئ لهذا غیر الله ته داسې ندا کول کفر او شرک دی.

۲- مولانا اشرف علی تھانوي رحمه الله فرمایي چې: د صحیح عقیدې مطابق د تبلیغ الملايکه په نیت باندې ندا ظاهره ده، (نشر الطیب ص ۲۴۱)

۳- مولانا حسین علی رحمه الله فرمایي چې: ای وروره ځان پوه کړه چې د محبت او د توسل به طریقه باندې د یار رسول الله ویل د اختلافي بحث څخه خارج دی (بلغة الحیران ص ۳۵۴)

۴- د مفتي کفایت الله رحمه الله څخه سوال شوی دی چې د میلاد په محفل کې په دې نیت باندې چې د نبی کریم ﷺ روح راغلی دی یا رسول الله ﷺ او الصلوٰۃ والسلام علیک یا رسول الله ﷺ ویل جایز دي او که نه؟ هغه جواب ورکوي چې یا رسول الله او یا حبیب الله او اوزونه پدې نیت باندې چې دا اوزونه نبی کریم ﷺ ته د فرشتو په ذریعه وررسیږي جایز او صحیح دی او پدې نیت باندې چې د نبی کریم ﷺ روح محفل میلاد ته راغلی دی باطل دی (کفایة المفتی ج ۱ ص ۱۶۹).

۵- مفتي محمد تقی عثمانی فرمایي چې: زه خو تردې وایمه چې یو سړی ته په یو مجلس کې د حضور ﷺ نوم مبارک مخې ته راغی او ده ته بهې اختیاره دا تصور راغی چې حضور ﷺ مخامخ موجود دی او ده په دې تصور وویل (الصلوٰۃ والسلام علیک یا رسول الله) او حاضر ناظر عقیده دده په زړه کې نشته، بلکه څنگه چې یو سړی د غیب څیز تصور وکړي چې دا څیز زما مخې ته دی نو په دې تصور کې هغه دا الفاظ ووايي نو په دې کې څه حرج نشته، لکن که چیرې داسې دا الفاظ په دې عقیدې سره ووايي چې حضور ﷺ دلته داسې حاضر او ناظر دی، څنگه چې الله تعالى حاضر او ناظر دی، نو دا به شرک شي، (معاذ الله) او که په دې عقیده یې نه وي ویلي، لیکن دا سوچ یې وي چې (الصلوٰۃ والسلام علیک یا رسول الله) ویل سنت دي او داسې درود ویل ضروري دي او کوم سړی چې داسې الفاظ نه وایي نو دده په زړه کې د نبی کریم ﷺ سره محبت نشته، نو بیا هم دغه عمل بدعت ضلالت او گمراهي ده. (بدعت یو عظیمه گناه ده، پښتو ص ۵۰، ۵۱)

فائده: غیر الله ته دندا یعنی اواز او دغیر الله د بللو، په منیخ کې فرق دی، ممتیان دندا د عدم جواز لپاره هغه ایتونه پیش کوي چې په هغې کې دغیر الله د رابللو مذمت راغلی دی، لکه: (وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّنْ يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ) (لَهُ دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْعِنِينَ) وغیره حالانکې دندا او درابللو په منع کې فرق دی، ۱- رابلل عبادت دی او ندا فی نفسه عبادت نه دی الا فی ذکر الله، ۲- رابلل د الله حق دی، بخلاف النداء فانه اعم. ۳- دغیر الله رابلل شرک دی، ځکه چې درابلونکي په عقیده کې رابلل شوی شخص متصرف فی الأمور او د نفع او د نقصان مالک وي، بخلاف النداء، ۴- په رابللو کې دیو څه غوښتنه کیږي، بخلاف النداء، لهذا یار رسول الله مدد، رابلل دي بخلاف یار رسول الله.

د حیات الانبیاء احادیث متواتر دي

(۱) امام سیوطي رحمته الله فرمایي چې: فَأَقُولُ: حَيَاةُ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قَبْرِهِ هُوَ سَابِرُ الْأَنْبِيَاءِ مَعْلُومَةٌ عِنْدَنَا عَلِيمًا قَاطِعِيًا قَامَ عِنْدَنَا مِنَ الْأَدِلَّةِ فِي ذَلِكَ وَتَوَاتَرَتْ [بِهِ] الْأَخْبَارُ (الحاوي للفتاوى ص ۳۵۵)
(۲) (وَسُئِلَ) - رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ - عَنْ حَدِيثِ أَحْمَدَ وَأَبِي دَاوُدَ وَالْبَيْهَقِيِّ «مَا مِنْ أَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَى الرَّذِّ اللَّهِ إِلَى» وَفِي رِوَايَةٍ «عَلَى رُوحِي حَتَّى أُرَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ» مَا الْجَوَابُ عَنْهُ مَعَ الْجَمَاعِ عَلَى حَيَاةِ الْأَنْبِيَاءِ كَمَا تَوَاتَرَتْ بِهِ الْأَخْبَارُ (الفتاوى الكبرى الفقهية ج ۲ ص ۱۱۳)

د صحابه و آثار

(۱) أَنَّ أَبَا بَكْرٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَقْبَلَ عَلَى فَرَسٍ مِنْ مَسْكِيهِ بِالسَّنَجِ، حَتَّى نَزَلَ قَدْ خَلَّ الْمَسْجِدَ، فَلَمْ يَكْلِمِ النَّاسَ حَتَّى دَخَلَ عَلَى عَائِشَةَ رضي الله عنها، فَتَيَمَّمَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَهُوَ مُغَشًى بِثَوْبٍ حَبِرَةٍ، فَكَشَفَ عَنْ وَجْهِهِ ثُمَّ أَكْبَأَ عَلَيْهِ فَقَبَّلَهُ وَيَكِي، ثُمَّ قَالَ: «يَا أَبُي أَنْتَ وَأُمِّي، وَاللَّهِ لَا يَجْعَلُ اللَّهُ عَلَيْكَ مَوْتَتَيْنِ أَبَدًا» (بخاری ج ۲ ص ۶۰۷)
د ممتیانو په نیز محمد صلی الله علیه و سلم یو ځلې په دنیا کې مړ شو، بیایې روح په بل جسد مثالي کې واچول شو، د قیامت په ورځ به د نبی کریم صلی الله علیه و سلم روح بیرته د دې جسد مثالي څخه ووځي او په جسد عنصری کې به اچول کیږي چې دا دوهم وفات شو، او دا هل سنت و الجماعت په نیز نبی کریم صلی الله علیه و سلم یو ځلې وفات شو بیا په قبر کې حیات ورکړل شو د روح او د جسد تعلق راغلو چې د قیامت په ورځ به دا تعلق قوي کړی شي.

علامه بدرالدین عینی رحمته الله فرمایي چې: وهما الموتان المعروفان المشهورتان، فلذلك ذكرهما بالتعريف، وهما الموتان الواقعتان لكل أحد غير الأنبياء، عليهم الصلاة والسلام، فإنهم لا يموتون في قبورهم، بل هم أحياء، وأما سابر الخلق فإنهم يموتون في القبور ثم يحيون يوم القيامة. ومذهب أهل السنة والجماعة: أن في القبر حياة وموتاً فلا بد من ذوق الموتين لكل أحد غير الأنبياء (عمدة القاري ج ۱ ص ۲۰۳ کتاب فضایل الصحابة)

د علامه عيني رحمته الله د موت في القبر خخه هغه نوم مراد دی چې ملائکې انسان ته د سوال او د جواب خخه وروسته فرمايي چې (نم کنو مة العروس) نو پېغمبران د عامو انسانانو په شان نه اوده کيږي بلکه دوي عليهم السلام به وينس وي او په نوم باندې د موت اطلاق شوی دی، لکه څرنگه چې مونږ د خوب خخه د راپاڅېدلو په وخت کې په مشهوره دعا کې وايو چې (الحمد لله الذي احيانا بعد ما اماتنا) او يا عدم د حيوۃ قويه مراد دی، لکه څرنگه چې د علامه عيني رحمته الله د کلام خخه معلومېږي (عمدة القاري ج ۳ ص ۱۱۸) باب من الكبائر ان لا يستتر من بوله) د دې اثر په تشرېح کې په فتح الباري په ج ۷ ص ۲۹) کې همدا تحقيق کوي، او د بخاري په حاشيه کې يې هم همدا تحقيق ليکلی دی.

خلاصه: دا چې پېغمبر چې په قبر کې ژوندی شي نو بيا همدا سې ژوندی او وينس وي، او نور انسانان اوده کيږي، لکن د اودو په مابين کې هم فرق وي، لکه په دې دنيا کې چې داودو انسانانو د خو بونو په مابين کې فرق وي. (۲) دوه مسافرو سړيو په مسجد نبوي کې په اوچت اواز باندې خبرې کولې، حضرت عمر رضي الله عنه ورته و فرمايل چې: **لَوْ كُنْتُمْ مِنْ أَهْلِ الْبَلَدِ لَأَوْجَعْتُكُمْ، تَرْفَعَانِ أَصْوَاتَكُمْ فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ**، بخاري ج ۱ ص ۱۷۷، باب رفع الصوت في المساجد]

که تاسو مسافرنه وي نو د دولي به مې وي، تاسو د رسول الله صلى الله عليه وسلم په مسجد کې اواز اوچتوي، او بعد الوفات په مسجد نبوي کې په اوچت اواز باندې خبرې ځکه ناروا دي، چې نبی ﷺ ژوندی دی، ملا علی القاري رحمه الله فرمايي چې: **أَنَّهُ - عَلَيْهِ السَّلَامُ - فِي قَبْرِهِ حَيٌّ، وَقَالَ تَعَالَى: {لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ}**، (مرقات باب المساجد ومواضع الصلوة)

(۳) **عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ كُنْتُ أَدْخُلُ بَيْتِي الَّذِي دُفِنَ فِيهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَأَبْسِي فَأَضْمُرُ نَوْبِي، وَأَقُولُ إِنَّمَا هُوَ زَوْجِي وَأَبْسِي، فَلَمَّا دُفِنَ عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مَعَهُمْ قَالَهُ مَا دَخَلْتُهُ إِلَّا وَأَنَا مُشْدُودَةٌ عَلَى ثِيَابِي، حَيًّا مِنْ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ.** (مسند احمد، رقم ۲۵۶۲۰، مشکوٰۃ ص ۱۵۴)

حضرت عائشة رضي الله عنها فرمايي چې زه به خپلې هغې کوټې ته چې نبی ﷺ او زما پلار په کې دفن دی ورتلم او د پوره پردې خيال به مې نه ساتلو، ما به ويلی چې دا خويو زما خاوند او بل زما پلار دی لکن چې کله حضرت عمر رضي الله عنه هلته دفن شو نو قسم دی چې زه بيا هر وخت د پوره پردې سره ورتلم.

مولانا محمد امين صفدر او کاروي رحمه الله فرمايي چې په جهلم کې جلسه وه هلته ما تقرير وکړو، بيا گجرات ته راغلم، د گجرات ملگرو راته وويل چې مونږ ته د سهار د لمانځه خخه وروسته درس راکړه، دلته خلک کم وو، بل طرفته عنايت الله شاه گجراتي يوولس کسان تيار کړي وو چې ما قتل کړي، د درس په دوران کې ماته دوي چيټ راکړو په هغې کې يې ليکلي وو چې د حضرت عايشې رضي الله عنها دا حديث عقلا دروغ دی، ځکه چې دا څرنگه ممکنه ده چې د حضرت عمر رضي الله عنه نظر د شپږ پوټه خاورو خخه تيرېږي او د يو څادر خخه

نه تیریری؟ ما ورته جواب ورکړو چې گوری وروڼو او سپنه چې هر څومره غټه او پلنه وي بیا هم بجلی ترینه تیریری، لکن دلرگي دیوې وړې تختې څخه نشي تیریدلی، نو لکه څرنگه چې په وچ لرگي کې الله تعالی دبجلۍ د بندولو صلاحیت ایښی دی، نو همدارنگه یې په لباس کې هم د نظر د بندولو صلاحیت ایښی دی، پدې معانیانو کې یو پرفیسر وو هغه په خبر پوه شو پاڅیدلو او وې ویل چې مولانا مونږ ستاد وژولو پسې راغلي وو، لکن زه اوس بالکل په خبر پوه شوم، لکن زه په اشاعتیانو کې غټ سپری یم، لهذا داشاعت د پریښودلو لپاره دیوې بهانې ضرورت دی، نو ته مهرباني وکړه د عنایت الله شاه سره مخامخ خبرې وکړه چې زموږ نور شکوک هم ختم شي، ما ورته وویل چې زه دلته پنځه ساعته انتظار کوم که پدې کې مخامخ خبرو ته تیار شو نو دیره ښه ده او که نه زه بیا څم، هغوی ډیر په تیزی سره ورغلل تقریباً یو نیم ساعت وروسته راغلل او وې ویل چې محترمه! شاه صاحب مخامخ خبرو ته نه دی تیار او وایي چې مولوي امین جاهل سپری دی، زه دده سره خبره نه کوم، که د مناظرې کول وي نو عبد الله درخواستي او یا قاضی مظهر حسین د چکوال راولی مونږ ورته وویل چې مولوي امین که جاهل وي نو خو زه به ملامه شي، لکن شاه صاحب مرگ ته تیار وو او مناظرې ته نه وو تیار (تسکین الأذکیاء ص ۴۶۲)

(۴) عَنْ أَبِي صَالِحٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ مَالِكِ الدَّارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: وَكَانَ خَازِنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى الطَّعَامِ، قَالَ: أَصَابَ النَّاسَ فُحْظٌ فِي زَمَنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى قَبْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! اسْتَسْقِ لِأَمْتِكَ فَإِنَّهُمْ قَدْ هَلَكُوا، فَأَتَى الرَّجُلُ فِي الْمَنَامِ فَقِيلَ لَهُ: "أَتَيْتَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَأَقْرَبْتَهُ السَّلَامَ، وَأَخْبَرْتَهُ أَنَّكُمْ مُسْتَقِيمُونَ وَقُلْتُمْ لَهُ: عَلَيْكَ الْكِسُّ، عَلَيْكَ الْكِسُّ"، فَأَتَى عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَأَخْبَرَهُ فَبَكَى عُمَرُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ثُمَّ قَالَ: يَا رَبِّ لَا أَلُو أَلَا مَا عَجَزْتُ عَنْهُ (مصنف ابن ابی شیبہ باب ما ذکر فی فضل عمر)

د قحطۍ زمانه وه، یو سپری د رسول الله ﷺ قبر ته راغلو او وې فرمایل چې یا رسول الله خپل امت ته باران وغواړه بېشکه چې دوي هلاک شول، نو رسول الله ﷺ ورته په خوب کې وفرمایل چې حضرت عمر ته ورشه د سلام څخه وروسته ورته ووايه چې په تاسو به باران را وورېږي او دا اهم ورته ووايه چې هوښیار اوسه، هوښیار اوسه، هغه سپری حضرت عمر ﷺ ته راغلو او قصه یې ورته وکړه حضرت عمر ﷺ په ژړا شو او وې فرمایل چې یا الله تعالی زه به دخپل وس مطابق سستی نه کوم.

(۵) وَقَدْ كَانَتْ عَائِشَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا تَسْمَعُ الْوَتْدَ وَالْمَسَامِيرَ يَضْرِبُ فِي بَعْضِ الدُّوَرِ الْمُطِيفَةِ بِالْمَسْجِدِ فَتُرْسِلُ إِلَيْهِمْ لَا تُؤْذِرُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ (خلاصة الوفاء ج ۱ ص ۲۷)

د مسجد نبوي په خواو شا کورونو کې به چې چا میخ ټکوهلو نو حضرت عائشې رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا به ورپسې څوک ورلېږلو او ورته ویل به یې چې نبی ﷺ ته تکلیف مرسوی.

(۶) عَنْ نَافِعٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: كَانَ ابْنُ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ إِذَا قَدِمَ مِنْ سَفَرٍ أَلَى قَبْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَبَا بَكْرٍ، السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا أَبَتَاهُ». (مصنف عبد الرزاق ج ۳ ص ۵۷۴ رقم ۶۷۳)

حضرت عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہ به چي د سفر خخه راغلو نو د نبي صلی اللہ علیہ وسلم قبر ته به راغلو او و به يي فرمايل چي يا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم په تاباندي دې سلام وي يا ابوبکر په تاباندي دې سلام وي يا پلاره په تاباندي دې سلام وي. (۷) وقد صح عن أبي ايوب الانصاري رضي الله عنه أنه قال: لمن أنكر عليه وضع وجهه على القبر انما جئت رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ولم آت اللبن او الحجر، (احسن الفتاوى ج ۴ ص ۵۵۱، مسند احمد ج ۶ ص ۵۸۷، مرويات مالک بن حويرث)

د حضرت ابو ايوب انصاري رضي الله عنه خخه په صحيح سند باندې روايت شوی دی چي يو خلي (د فرط محبت) له وجي ابو ايوب انصاري رضي الله عنه د محمد صلی اللہ علیہ وسلم په قبر مبارک باندې مخ کينودلو، نو يو سړي پرې اعتراض وکړو، ابو ايوب انصاري رضي الله عنه ورته په جواب کي وفرمايل چي: زه خبستې او تيگي ته نه يم راغلی، بلکي زه رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته راغلی يم، يعنې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د خبستو او د تيگو په شان بي روح نه دی.

(۶) عَنْ أَبِي سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «النَّاسُ يَصْعَقُونَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَأَكُونُ أَوَّلُ مَنْ يُفِيقُ» (صحيح البخاري، كتاب الانبياء ج ۱ ص ۴۸۱)
رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمايلي دي چي د قيامت په ورځ به خلک بي هوشه شي نو اول به زه په هوش شم. او بي هوشي هميشه په ژوندي انسان باندې راځي.

اجماع الأمة

(۱) امام تقی الدين السبكي رحمته اللہ علیہ فرمايي چي: (وقد اجمع اهل السنة على اثبات الحياة في القبر قال امام الحرمين في الشامل اتفق سلف الامة على اثبات عذاب القبر، واحياء الموتي في قبورهم ورد الارواح في اجسادهم. (شفاء السقام ص ۴۲۵) يعنې په عذاب القبر او حياء د قبر باندې د اهل سنت والجماعة اجماع ده.

(۲) علامه عيني رحمته اللہ علیہ فرمايي چي: ومذهب اهل السنة والجماعة ان في القبر حياتاً وموتاً فلا بد من ذوق الموتين لكل احد غير الانبياء. (عمدة القاري ج ۱۱ ص ۴۰۳ كتاب فضائل الصحابة)
(۳) امام سخاوي رحمته اللہ علیہ فرمايي چي: ونحن نؤمن ونصدق بانه عليه السلام حي في قبره يرزق والاجماع على هذا (القول البديع، في الصلوة على الحبيب الشفيع، عنوان، سبع فوايد في خاتمة الباب الرابع، ص ۱۷۲ وفي البعض ص ۱۲۵)

(۴) علامہ ابن حجر الہیثمی رَحِمَهُ اللہُ ہم ہمداء الفاظ لیکلی دی: الدر المنضود فی الصلوۃ علی

صاحب المقام المحمود (ص ۹۵، دار العلمیہ، بیروت)

(۵) (وَسُبِّلَ) - رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ - عَنْ حَدِيثِ أَحْمَدَ وَأَبِي دَاوُدَ وَالتَّبِيعِيَّ رَحِمَهُمُ اللّٰهُ تَعَالَى «مَا مِنْ أَحَدٍ يُسَلِّمُ عَلَيَّ إِلَّا رَدَّ اللّٰهُ إِلَيَّ» وَفِي رِوَايَةٍ «عَلَيَّ رُوحِي حَتَّى أُرَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامُ» مَا الْجَوَابُ عَنْهُ مَعَ الْجَمَاعِ عَلَى حَيَاةِ الْأَنْبِيَاءِ كَمَا تَوَاتَرَتْ بِهِ الْأَخْبَارُ (الفتاوى الكبرى الفقهية ج ۲ ص ۱۳۵)

(۶) محمد بن علان الصديق الشافعي المتوفى ۱۰۵۷ھ فرمائی ہے: (والاجماع على انه ﷺ حي

في قبره على الدوام (دليل الفالحين لطرق رياض الصالحين ج ۷ ص ۱۹۵)

(۷) شیخ داود سلیمان البغدادی المتوفی ۱۲۹۹ھ فرمائی ہے: وروی البیهقی وغیرہ باسانید

صحیحہ عنہ ﷺ انه قال الانبياء احياء في قبورهم يصلون وورد ان الله حرم على الارض ان تأكل اجساد الانبياء وقد اطبق العلماء على ذلك (المنحة الوهية في رد الوهابية ص ۶)

(۸) الشیخ المحدث عبد الحق الدہلوی رحمہ اللہ فرمائی ہے: بیائد حیاۃ الانبیاء متفق علیہ استہیج

کسر ادروی خلاف نیست حیاۃ جسمانی حقیقی، نہ حیات معنوی روحانی. (اشعة اللمعات ج ۱ ص ۵۹۴)

(۹) مولانا گنگوہی رحمہ اللہ فرمائی ہے: انبیاء یہی لہ دوی خخہ مستثنی کری دی خکے ہے ددوی بہ

سماع کہی دہیچا اختلاف نشته. (فتاویٰ رشیدیہ ص ۱۷۳) وفی البعض ص ۶۹، کتاب الایمان والکفر،

باب، زندوں کا مردوں سے مدد مانگنا۔

(۱۰) مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ فرمائی ہے: دا خبرہ بہ اتفاق دامت باندی ثابتہ دہ ہے

پیغمبران پخیلو قبرونو کہی ژوندی دی (اشرف الجواب عنوان نمبر ۷۵، حضرت ابراہیم واولیاء کرام کے

حیات برزخیہ کا اثبات حصہ دوم روافض کے اعتراضات کے جوابات ص- ۲۱۰، انبیاء کرام کے حیات ص- ۲۱۱)

(۱۱) مولانا ادریس کاندہلوی رحمہ اللہ فرمائی ہے: دا دتولو اہل سنتو اجماعی عقیدہ دہ ہے

پیغمبران د وفات خخہ وروستہ پہ خیلو قبرونو کہی ژوندی دی (سیرۃ المصطفیٰ ج ۳ ص ۲۴۹)

(۱۲) مولانا خیر محمد جالندھری رحمہ اللہ فرمائی ہے: پہ عالم البرزخ کہی ٲول پیغمبران پہ حقیقی

دونوی ژوند باندی دجسد عنصری سرہ ژوندی دی او دا مسئلہ د اہل سنت والجماعۃ پہ مابین کہی

اجماعی دہ. (القول النقی فی حیاۃ النبی ﷺ ص ۳۰)

(۱۳) مفکر اسلام مفتی محمود رحمہ اللہ فرمائی ہے: پہ عالم البرزخ کہی پہ جسمانی حیات باندی

اجماع دہ. (القول النقی ص ۳۲)

(۱۴) مولنا قطب الدین رحمہ اللہ حضرت اوس ؓ بن اوس د حدیث د تشریح پہ آخر کپی لیکلی دی چہ د پغمبرانو پہ حقیقی جسمانی ژوند باندی اجماع دہ . (مظاہر حق ج ۱ ص ۴۵۶)

(۱۵) شاہ ولی اللہ ثانی مولانا غورغوشٹوی رحمۃ اللہ فرمائی چہ : اہل سنت والجماعت پہ دہی متفق دی چہ انبیاء پہ خپلو قبرونو کپی ژوندي دي او د دوي ژوند د شهیدانو خخہ ہم اوچت دی ، (مجالس غورغوشٹوی ص ۱۵۶)

(۱۶) د اہل سنت والجماعت د عقیدہ مطابق انبیاء پہ خپلو قبرونو کپی ژوندي دي (کفایت المفتی، کتاب العقائد ، فصل چہارم مسئلہ علم الغیب)

(۱۶) مولنا خلیل احمد سہارنپوری رحمۃ اللہ فرمائی چہ دہولو دا عقیدہ دہ چہ انبیاء پخپلو قبرونو کپی ژوندي دي (البراہین القاطعہ علی ظلام الانوار الساطعہ، بحث طعام محفل مولد، ص ۱۹۹) دا کتاب د حضرت گنگوہی پہ حکم لیکل شوی دی .

مذاهب اربعہ

احناف: د احنافو پہ نیز باندی ټول پغمبران پہ قبرونو کپی پہ حیاة حقیقی جسمانی باندی ژوندي دي

(۱) ابن الہمام رحمۃ اللہ فرمائی چہ : (و تستقبل القبر بوجهک ثم تقول السلام علیک ایہا النبی و رحمۃ اللہ وبرکاتہ ثم یسأل النبی ﷺ الشفاعة فيقول يا رسول الله أسألك الشفاعة يا رسول الله أسألك الشفاعة وأتوسل بك الى الله في ان اموت مسلما (شرح فتح القدير ج ۳ ص ۱۸۰، کتاب الحج، مسایل منشورہ المقصد الثالث فی زیارة النبی صلی اللہ علیہ وسلم، عمدة القاري ج ۱۱ ص ۴۰۳، مرقات ج ۵ ص ۳۲ مراقی الفلاح ص ۴۳۰ فصل فی زیارت النبی ﷺ حاشیة الطحطاوي ج ۱ ص ۲۴۱)

پہ حاشیہ ابن عابدین ج ۱ ص ۱۵۱ کپی د حیات الانبیاء د عقیدہ ذکر دی چہ د دوي عبارتونه مخکي رانقل کرل شو .

مالکیہ: امام سمهودي رحمۃ اللہ فرمائی چہ : ولا شک فی حیاته ﷺ بعد الموت و کذا سائر الانبیاء حیاة اکمل من حیاة الشهداء و هو صلی اللہ علیہ وسلم سید الشهداء و اعمال الشهداء فی میزانہ (خلاصة الوفاء ج ۱ ص ۴۳)

(۲) وفي الشفاء بسند جيد عن ابي حميد رحمۃ اللہ فرمائی چہ قال ناظر ابو جعفر امير المؤمنين مالکافي مسجد رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فقال: مالک يا امير المؤمنين! لا ترفع صوتک فی هذا المسجد، فان اللہ ادب قومًا فقال: (لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ... الآية) ومدح قومًا فقال: (إِنَّ الَّذِينَ يَعْضُونَ أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَ رَسُولِ اللَّهِ) وذم قومًا فقال: (إِنَّ الَّذِينَ يَنَادُونَكَ مِنْ وَرَاءِ الْحُجُرَاتِ...) وان حرمتہ میتا کحرمتہ حیفا استکان لها ابو جعفر وقال

یا ابا عبد الله! أستقبل القبلة ادعوا امر استقبل رسول الله صلى الله عليه وسلم؟ فقال ولم تعرف وجهك عنه وهو وسيلتك ووسيلة أبيك آدم عليه السلام الى الله يوم القيامة؟ بل استقبله واستشفع به فيشفعك الله (وَلَوْ أَنَّهُمْ رَأَوْا أَنَّهُمْ يُطَاقُونَ الْوَعْدَ) (خلاصة الوفاء ج ۱ ص ۵۵)

شوافع: (۱) امام تاج الدين السبكي رحمته الله فرمايی چي: ومن عقائدنا ان الانبياء احياء في قبورهم فاين الموت واشتد نكير الاشاعرة على من نسب هذ القول الى الشيخ (طبقات الشافعية الكبرى ص ۳۸۵)

(۲) حافظ ابن حجر رحمته الله فرمايی چي: واذا ثبت انهم احياء من حيث النقل فانه يقويه من حيث النظر كون الشهداء احياء بنص القرآن والانبياء افضل من الشهداء. (فتح الباري ج ۷ ص ۲۹)

(۳) امام نووي رحمته الله فرمايی چي: فَإِنْ قِيلَ كَيْفَ يَحْجُونَ وَيَلْبُونَ وَهُمْ أَمْوَاتٌ وَهُمْ فِي الدَّارِ الْآخِرَةِ وَلَيْسَتْ دَارُ عَمِلٍ فَأَعْلَمُ أَنَّ لِبَشَائِرِهِمْ فِي مَا ظَهَرَ لَنَا عَنْ هَذِهِ الْجُوبَةِ أَحَدَهَا أَنَّهُمْ كَالشُّهَدَاءِ بَلْ هُمْ أَفْضَلُ مِنْهُمْ وَالشُّهَدَاءُ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ. (شرح مسلم ج ۱ ص ۹۳ باب الاسراء برسول الله صلى الله عليه وسلم) به شوافعو كي امام بيهقي او علامه سيوطي رحمته الله به دي موضوع باندې كتابونه ليكلي دي.

(۴) علامه سيوطي رحمته الله فرمايی چي: حياة النبي صلى الله عليه وسلم في قبره وسائر الانبياء معلومة، عندنا علماً قطعياً لما قام عندنا من الأدلة في ذلك وتواترت له الاخبار الدالة على ذلك (الحاوي للفتاوى، انباء الاذكياء في حيات الانبياء عليهم السلام ج ۲ ص ۱۳۹)

حنابله: ويستحب زيارة قبر النبي صلى الله عليه وسلم لما روى الدار قطني باسناده عن ابن عمر رضي الله عنهما قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: من حج فزار قبري فكانما زارني في حياتي ثم تأتى القبر فتولى ظهره ك القبلة وتستقبل وتقول: السلام عليك ايها النبي صلى الله عليه وسلم (المغنى لابن قدامة ج ۳ ص ۶۰۰)

علامه ابن القيم رحمته الله فرمايی چي: بعد وفاته استقرت في الرفيق الاعلى مع ارواح الانبياء مع هذا فلها اشراق على البدن واشراق وتعلق به بحيث يرد السلام على من سلم عليه، اذا سلم عليه المسلم، رد الله عليه روحه حتى يرد عليه السلام (زاد المعاد، فصل، الفرق بين من قال كان الاسراء بالروح وبين أن يقال كان الاسراء مناماً) (ج ۱ ص ۵۰۶)

د حیات النبی ﷺ عقیده و واقعاتو په رڼا کې

د سلطان نورالدين زنګي رحمه الله خوب:

د مدينې منورې مستند مؤرخ علامه نورالدين سمهودي رحمه الله په خپل کتاب وفاء الوفاء (ج ۱) کې يوه واقعه ليکلې ده چې: سلطان نورالدين زنګي رحمه الله دخپل سلطنت په زمانه کې درې شپې مسلسل خوب وليدلو چې رسول الله ﷺ ددوو بدبختو انسانانو طرفته اشاره کوي او حکم کوي چې مادي ددې دواړو بدبختو بچ کړه، سلطان په دريمه ورځ خپل نيک بخته وزير جمال الدين الموصلي رحمه الله ته دا خوب تير کړو، وزير ورته مشوره ورکړه چې دلته حصاريدل مناسب نه دي، بلکې په پټه باندې ځان مدينې منورې ته ورسوه او د صورت حال څخه ځان خبر کړه، سلطان نورالدين د ځان سره شل خادمان او ډير مال واخستلو، شپاړس ورځې سفر يې وکړو او مدينې منورې ته ورسيدلو او حکم يې وکړو چې د مدينې منورې ټول خلک راشي چې زه هريو ته انعام ورکړم، د مدينې منورې هر سړی به راتلو انعام به يې اخستلو او بيرته به تللو، لکن هغه دوه کسان چې نبی کریم ﷺ يې شکونه ورته په خوب کې بنودلي وو راغلل، سلطان ډير خفه شو، نو خلکو ته يې وويل چې ايا تاسو ټول راغلي يئ؟ هيڅوک هم پاتې نه دي؟ خلکو ورته وويل چې مونږ خو ټول راغلي يو هيڅوک هم نه دي پاتې، لکن د مسجد نبوي ﷺ په خوا کې دوه مسافر دي، چې شپه او ورځ په عبادت باندې مصروف وي هغوي نه چاته ورځي او نه څوک ځاته پرېږدي، سلطان وويل چې هغوي ضرور زاولئ، کله يې چې راوستل، نو هغه بدبختان وو چې نبی کریم ﷺ ورته په خوب کې بنودلي وو، سلطان دوي د خپلې کوټې ته بوتل د تحقيق څخه وروسته معلومه شوه چې ديو پوزي لاندي سورنگ دی چې روضې مبارکې ته نژدې شوی دی، بادشاه پوښتنه وکړه چې بدبختو دا شرارت ولې کوي؟ دوي ورته جواب ورکړو چې مونږ د اندلس عيسايان يو، زموږ حکومت مونږ ددې لپاره رالېږلی يو چې د نبی کریم ﷺ اطهر مبارک وباسو اندلس ته يې ويسو، دهغې څخه وروسته به دا خبره مشهوره کړو چې مسلمانان دروغ وايي چې د محمد ﷺ جسد مبارک په مدينه منوره کې دی، کنه مونږ ته دې يې وښايي کله يې چې تحقيقات مکمل کړل، نو ددواړو څخه يې سرونه غوڅ کړل او بيا يې وسوزول، بيا يې د روضې مبارکې

غير چا پيره زمكه تر اوبو پوري را وسپرله او دقلعي څخه يې پخه ډكه كړه چې دروضې مباركې د جاليو څخه بنكاري (تاريخ مدينه، اور رحمت كاينات) د دې څخه معلومه شوه چې نبي كريم ﷺ ژوندي دی او ريدل كوي، دېې أدبې او دشور څخه په تكليفېږي.

د ابو بكر صديق رضي الله عنه وفات: كله چې ابو بكر صديق رضي الله عنه وفات شو نو صحابو كرامو رضي الله عنهم د تكفين او د جنازې څخه وروسته د ابو بكر صديق رضي الله عنه نعش دروضې مباركې د دروازي سره كيښودلو، او عرض يې وكړو چې: السلام عليك يا رسول الله! هذا ابو بكر، دروضې مباركې څخه اواز راغلو چې: أدخلو الحبيب الى الحبيب، او دروضې مباركې دروازه پخپله خلاصه شوه (يعنې ملايكو خلاصه كړه) هلته موجود وټولو خلكو دا اواز واوريدلو (تفسير كبير ج ۵ ص ۴۷۸، سورة الكهف، ايت نمبر ۱۱)

فان قيل: چې په نورو وختونو كې ولې د نبي كريم ﷺ د قبر څخه اواز نه او ريدل كيږي؟
قلنا: دا د ابو بكر صديق رضي الله عنه كرامت وو او په كراماتو كې دوام نوي.

د حري واقعه: حضرت سعيد بن المسيب رحمه الله فرمايي چې په (۶۳) هـ كال كې د حري په واقعه كې په مدينه منوره كې لس زره كسان شهيدان شول، خلك مسجد ته نه راتلل، زه يو اخي په مسجد كې ووم، كله به چې دلمانځه وخت شو، نو دروسول الله ﷺ دروضې مباركې څخه به د اذان او د اقامت اواز راتللو، (وفاء الوفاء ج ۱ ص ۱۳۴).

حاجي امداد الله مهاجر مكي رحمه الله: مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله فرمايي چې: حاجي امداد الله مهاجر مكي رحمه الله به فرمايل چې زه چې هر كله دروضې مباركې په خوا كې په نبي كريم ﷺ باندې سلام واچوم، د نبي كريم ﷺ د جواب څخه مستفيض كيږم (امداد المشتاق)

د روضې مباركې څخه د لاس مبارک ظاهریدل:

حضرت سيد احمد رفاعي رحمه الله ډير لوی ولي الله وو، حضرت تهانوي رحمه الله فرمايي چې يوه ورځ حضرت سيد احمد رفاعي رحمه الله روضې مباركې ته ورغلو، په ډير شوق او محبت سره يې يو څو اشعار ولوستل، دا شعارو د ترجمې خلاصه يې داده چې: يا رسول الله! كله چې زه لرې يم نو خپل روح

در ته در لیریم، زما روح را خي او ستا پاکیزه حرم بنکلوي، اوس زه دخپل بدن سره حاضریم، زما سره دشفقت معامله و کره، خپل لاس مبارک را بنکاره کره چې زه یې بنکل کړم، ددې اشعارو سره د روضې مبارکې څخه لاس مبارک را بنکاره شو، سید احمد رفاعي رحمه الله بنکل کړو او بیا بې هوشه شو، پدغه وخت کې د لاس مبارک دنور څخه لمر هم بې نوره شو، پدغه وخت کې په مسجد نبوي کې تقریباً نوي زره کسان وو چې غټ غټ اولیاء پکې وو (فضایل درود شریف از مولانا زکریا رحمه الله)

حسین احمد مدني ته د روضې مبارکې څخه د سلام جواب: حسین احمد مدني رَحْمَةُ اللَّهِ

د روضې مبارکې په خوا کې سلام وکړو، د روضې مبارکې څخه جواب راغلو چې: وعلیک السلام یا ولدي، (حضرت مدنی کی ایمان افروز واقعات ص- ۳۷، ص- ۳۸)

ددیوبند اکابر

(۱) حضرت مولانا محمد قاسم نانوتوي رَحْمَةُ اللَّهِ: رسول الله ﷺ او ټول پیغمبران په یقیني طور

په خپلو قبرونو کې ژوندي دي، چې شیعه گان ورباندې نه پوهیږي نو مونږ څه وکړو؟ (هدایة الشیعة ص ۳۵۹) رسول الله صلی الله علیه وسلم په قبر کې ژوندی دی. (اب حیات ص ۷)

دانیاوو د بدنونو سره ددوي درو خونو تعلق دی او ددوي سماع باقي ده (جمال قاسمي ص ۱۲) پیغمبران درو خونو او د اجسادو د نیو په مابین کې د تعلق په وجه ژوندي دي (لطائف قاسمیه ص ۳ ص ۴)

(۲) حضرت مولانا رشید احمد گنگوہي رَحْمَةُ اللَّهِ: رسول الله ﷺ پخپل قبر کې ژوندی دی

(ونبي الله حي یرزق) دا مضمون مولوي محمد قاسم صاحب سلمه الله تعالی پخپله رساله آب حیات کې ثابت کړې دی (بملا مزید علیه) هدایة الشیعة ص ۴۹) دانیاوو په سماع کې د هیچا اختلاف نشته، (فتاوی رشیدیة، کتاب الايمان والكفر، زندوں کا مردوں سے ماڻگنا) او سماع فرعه د حیات ده.

(۳) حضرت مولانا احمد علي السهارنپوري رَحْمَةُ اللَّهِ: والاجسن ان يقال ان حياته لا يتعقبها

موت بل يستمر حياً والانبیاء احياء فی قبورهم. (حاشیة بخاري شریف ج ۱ ص ۵۱۷)

(۴) **شیخ الہند مولنا محمود الحسن رحمہ اللہ** : وهو معتقدنا ومعتقد مشائخنا جميعا لاريب فيه

(المہند ص ۷۴) تقدير الكلام ما من احد يسلم على الآ رد عليه السلام لاني حي اقدر على رد السلام

(حاشية سنن ابی دود ج ۱ ص ۱۵۷ الانبياء احياء في قبورهم، حاشية سنن ابی دود ج ۱ ص ۱۵۷)

(۵) **فخرالمحدثين مولنا خليل احمد السهارنبوري رحمہ اللہ** : ان النبي ﷺ حي في قبره كما

ان الانبياء احياء في قبورهم . (تذكرة الخليل ص ۳۷۰، بذ المجهود ج ۲ ص ۱۱۷ باب ما يقول في

التشهد (بذل المجهود ج ۲ ص ۱۶۰ باب تفريح ابواب الجمعة)

(۶) **رئيس المفسرين مولنا حسين علي رحمہ اللہ** : عن ابی الدرداء قال قال رسول الله صلى

الله عليه وسلم اكثروا الصلوة على يوم الجمعة فانه مشهود تشهده الملائكة وان احدا لن يصلى على

الا عرضت على صلوته حين يفرع منها قال قلت وبعد الموت؟ قال وبعد الموت، ان الله حرم على

الارض ان تأكل اجساد الانبياء فنبى الله حي يرزق، وقد صنف السيوطي رسالة انباء الاذكياء في

حياة الانبياء . (تحريرات حديث على اصول التحقيق ص ۳۳۱ رسالة درود شريف حديث نمبر ۸)

(۷) **حكيم الامت مولنا اشرف على تهانوي رحمہ اللہ** : الله تعالى به زمكه باندې د پيغمبر د بدن

مبارک خوړل حرام کړي دي نو د الله تعالى پيغمبر ژوندی دی او رزق ورکول کيږي (نشر الطيب ص ۱۹۹،

اشرف الجواب ص ۳۲۳۱، ص التکشف ص ۶۷۵)

(۸) **خاتم المحدثين حضرت مولنا سيد انور شاه کشميري رحمہ اللہ** .

۱- وفي البيهقي عن انس ؓ وصححه ووافقه الحافظ في المجلد السادس ان الانبياء احياء في

قبورهم يصلون . (فيض الباري ج ۲ كتاب الصلوة، باب رفع الصوت ص ۶۴ ومن ههنا انحل حديث

اخر رواه ابوداود في رد روحه ؓ حين يسلم عليه ؓ ليس معناه ان يرد روحه اى انه يحيى في قبره

بل توجهه من ذلك الجانب الى هذا الجانب فهو صلى الله عليه وسلم حي في كلتا الحالتين بمعنى انه لم

يطراً عليه التعطيل قط . (فيض الباري ج ۲ ص ۶۵ باب رفع الصوت)

۲- دنی کریم یواځې روح نه دی ژندی، بلکې روح مع الجسد سره ژوندی دی (تحية السلام ص ۳۶)

(۹) **شيخ العرب والعجم حضرت مولنا حسين احمد المدني رحمہ اللہ** : ۱- دديوبند اکابر نه

یواځې دا چې د انبياء و لپاره حیات جسماني مني بلکه ثابتوي يې او په ډېر زور سره په دې باندې دلائل

قائموي، په دې باره کې يې ډېرې رسالې ليکلي دي، لکه اب حیات، هداية الشيعة، اجوبه اربعين حصه دويم، وغيره، الشهاب الثاقب ص ۳۲۰ نقش حیات ص ۱۶۰)

۲- د نبي کریم ﷺ ژوند يواځې روحاني ندی بلکې جسماني دی (مکتوبات نمبر ۱۳۰، ج ۱)

(۱۰) حضرت مولنا احمد رحمته الله عليه: د قاري محمد طيب رحمته الله عليه: والد: په مهند باندې تصديق

کړی دی او ليکي چې: ما کتبه العلامة وحيد العصر هو الحق والصواب، (المهند ص ۸۰)

(۱۱) شيخ الاتقياء حضرت مولنا الشاه عبد الرحيم راى پوري رحمته الله عليه: په مهند باندې

تصديق کړی دی او ليکلي يې دي چې: الذي كتب في هذه الرسالة حق صحيح وثابت في الكتب بنص

صريح وهو معتقدي ومعتقد مشايخي رضوان الله عليهم اجمعين واحيانا الله بها واما تناعلهم

(المهند ص ۷۸)

(۱۲) حضرت مولنا مفتي محمد كفايت الله دهلوي رحمته الله عليه: رسول الله صلى الله عليه وسلم

ته په دې خيال باندې او از کول چې د نبي ﷺ روح مبارک دمیلاد مجلس ته راځي نو د دې لپاره په

شریعت مقدسه کې هيڅ ثبوت نشته او د څو وجوځه باطل دی، اول: له دې وجې څخه چې رسول الله

صلى الله عليه وسلم په خپل قبر مبارک کې ژوندی دی لکه څرنگه چې د اهل سنت والجماعة عقیده ده،

نو چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم روح دمیلاد مجلس ته راغلو نو د بدن سره يې مفارقت راغلو او

که نه؟ که مفارقت راغلی وي نو بیا د رسول الله ﷺ حیات ونه منل شو او یا کم از کم په ژوند کې فرق

راغلو، نو دا صورت د تعظیم په ځای باندې د توهين باعث دی. (کفاية المفتي ج ۱ ص ۱۶۹)

مفتي صاحب په المهند باندې تصديق کړی دی او ليکلي يې دي چې: (رأيت الاجوبة كلها

فوجدتها حقة صريحة لا يحوم حول سرادقاتها شك ولا ريب، وهو معتقدي ومعتقد مشايخي (المهند

ص ۸۴)

(۱۳) شيخ الاسلام علامه شبير احمد العثماني رحمته الله عليه: الله تعالى فرمائي چې: وَمَا كَانَ لَكُمْ

أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ وَلَا أَنْ تُنْكِرُوا زَوْجَهُ مِنْ بَعْدِهِ (الاية)

ددې ایت په تشریح کې ليکي چې: ددې مسئلې انتهائي تحقيقي بحث مولنا محمد قاسم

نانوتوي رحمته الله عليه په اب حیات رساله کې کړی دی. (تفسير كابلې تحت هذه الآية)

همدارنگه الله تعالى فرمائي چې: (ويوم نبعث من كل امة بشهيد)

ددې ایت په تشریح کې لیکي چې: په حدیث کې راځي چې د امت اعمال هره ورځ نبي ﷺ ته مخامخ پيش کولی شي، د خیر اعمال چې ورباندې پيش کړي شي نو د الله تعالی شکر ادا کوي او بد اعمال چې ورباندې پيش کړي شي، نو دناپوهو لپاره د الله تعالی څخه بښنه غواړي (تفسیر عثمانی مشهور په تفسیر کابلي، تحت هذه الآية) ودلت النصوص الصحیة علی حیاة الانبیاء علیهم السلام (فتح الملهم باب الاسراء، ج ۱ ص ۳۲۵).

قال علمائنا: والدلیل علی عدم شرعية الصلوة علی القبر ترک الناس عن اخرهم الصلوة علی قبر النبی ﷺ وهو حیٌ فی قبره الشریف ولحوم الانبیاء حرام علی الارض (فتح الملهم ج ۲ ص ۴۹۸)

(۱۴) **حضرت مولنا منظور احمد نعماني** رحمته الله: دا خبره د ټولو په نیز منلې شوی او په دلائلو باندې ثابت ده چې ټول پیغمبران علیهم السلام خصوصاً نبي ﷺ په خپلو قبرونو کې ژوندي دي (معارف الحدیث ج ۵ ص ۲۸۰).

(۱۵) **مولنا زکریا** رحمته الله: پیغمبران پخپلو قبرونو کې ژوندي دي. (خصائص نبوي شرح شمایل ترمذي ص ۲۵۲ باب ما جاء فی میراث رسول الله ﷺ) فضایل صدقات، فضائل حج ص ۹۰۴

پیغمبران پخپلو قبرونو کې ژوندي دي مونږ په دې باندې ایمان لرو او ددې تصدیق کوو چې نبي ﷺ ژوندی دی او د نبي ﷺ بدن مبارک نه خاورې کیږي، په دې باندې اجماع ده (فضایل درود شریف ص ۲۵) قال المحققون المتکلمون ان نبینا حیٌ بعد وفاته واذا ثبت انه حیٌ بعد وفاته فالمجیب الیه بعد وفاته کالمجیب الیه قبله. (اوجز المسالک، باب ما جاء فی الساعة التي فی يوم الجمعة ج ۲ ص ۳۳۸/۳۳۹) قلت اولانهم احياء فی قبورهم. (اوجز المسالک، باب ما جاء فی تركة النبی ﷺ ج ۱۵ ص ۳۶۹)

(۱۶) **مفتي اعظم دارالعلوم دیوبند مفتي عزیز الرحمن** رحمته الله.

دیپغمبران ژوند ډېر قوي دی او دیپغمبران او د شهیدانو د ژوند په باره کې ډېر نصوص راغلي دي په حدیث شریف کې راځي چې ان الله حرم علی الارض ان تأکل اجساد الانبیاء (فتاوی دارالعلوم دیوبند مکمل و مدلل ج ۵ ص ۳۱۹)

(۱۷) **فخر الاسلام مولنا فخر احمد** رحمته الله: په صحیح بخاري کې حدیث دی په نوم د باب رفع الصوت باندې، ددې باب لاندې یو روایت دی چې دوه مسافرینو په مسجد نبوي کې په اوچت اواز

باندې خبرې کولې حضرت عمر رضي الله عنه راوغوښتل او ورته وې فرمايل چې که تاسو مسافر نه وي نو دردولي به مې وي، تاسو در رسول الله صلي الله عليه وسلم په مسجد کې اواز او چتوي.

لوکنتمنا من اهل البلد لا وجعتكما ترفعان اصواتكما في مسجد رسول الله صلي الله عليه وسلم، نو ددې حديث په تشرېح کې فرمايي چې د حضرت عمر دا قول د مسجد دا احترام سره سره د الله تعالی ددې قول څخه مأخوذ دی چې (لا ترفعوا اصواتكم فوق صوة النبي)

د قرآن دا حکم د نبی صلي الله عليه وسلم په ژوند کې هم وو او د وفات څخه وروسته هم دی، ځکه چې نبی صلي الله عليه وسلم په قبر کې ژوندی دی د حضرت عمر رضي الله عنه رایه خو ددې باب درواياتو څخه معلومه شوه چې د وفات څخه وروسته يې هم خلک د اوچت اواز څخه منع کول، د حضرت ابو بکر رضي الله عنه په باره کې هم راغلي دي چې ده به په مسجد کې د اوچت اواز څخه خلک منع کول او فرمايل به يې چې په دې باندې نبی صلي الله عليه وسلم تکليف رسيږي، حضرت علي رضي الله عنه يو ځلې د دروازې د جوړولو لپاره يو نجار راوستلو او ورته وې فرمايل چې د مسجد څخه لرې کېنه او دروازه جوړه کړه هسې نه چې نبی صلي الله عليه وسلم په تکليف شي، کله به چې د مسجد په خوا او شا کورنو کې چامېځ ټکو هلو نو حضرت عائشې رضي الله عنها به ورپسې څوک ورلېږل چې نبی صلي الله عليه وسلم ته تکليف مه رسوي د صحابه کرامو دا ټول اقوال او افعال تقی الدين السبكي رحمه الله په شفاء السقام کې راجمع کړي دي، په حیات الانبياء باندې به تفصيلي بحث په بل ځای کې وکړو ان شاء الله. (ايضاح البخاري ج ۳ ص ۲۶۹)

(۱۸) مولنا عاشق الهي مير تهېي رحمه الله: په مهند باندې تصديق کړی دی اوليکلي يې دي

چې: (وهو الصدق والصواب والحق عندي بلا ارياب) (المهند ص ۸۶)

(۱۹) د دارالعلوم ديو بند څلوېښت کلن مهتمم قاري محمد طيب رحمه الله.

په برزخ کې د پېغمبرانو د ژوند مسئله مشهوره ده او د جمهورو علماوو اجماعي عقیده ده، د اهل سنت والجماعة د عقيدې مطابق د ديو بند اکابرین د پېغمبرانو د ژوند په داسې طريقه باندې قائل دي چې: ټول پېغمبران دخپل وفات څخه وروسته پخپلو قبرونو کې ژوندي دي او ددوي درو حونو او د جسدونو په مابين کې داسې تعلق دی لکه څرنګه چې په دنيا کې وو دوي عليهم السلام په قبرونو کې په عبادت باندې مشغول دي مونږونه کوي او سلام اوري په قبرونو کې ورته رزق ورکول کيږي او د

زائرینو صلوة او سلام اوري (خطبات حکیم الاسلام ج ۷ ص ۱۸۱ و ج ۷ ص ۱۸۷، ج ۸ ص ۲۱۹، ماہنامہ تعلیم القرآن اگست ۱۹۶۲ ص ۲۷-۲۸ رحمت کائنات ص ۳۲)

(۲۰) **فخر المحدثین حضرت مولنا ظفر احمد العثماني** رحمۃ اللہ علیہ: لاشک في حياته بعد وفاته

وکذا سایر الانبیاء احياء في قبورهم، حياتهم اکمل من حیات الشهداء (اعلاء السنن ج ۱۰ ص ۵۰۵)
 همدارنگه فرمایي چې ټول پیغمبران په قبرونو کې ژوندي دي او بدنونه یې محفوظ دي، صرف په احکامو شرعيه ووباندې مکلف نه دي، لکن مونږونه کوي او د زائرینو درود او سلام بلا واسطه اوري او همداد جمهورو محدثینو او متکلمینو مسلک دی، څوک چې ددې مسلک څخه مخالف وي دهغه د دیوبند د مسلک سره هیڅ تعلق نشته (تسکین الصدور ص ۳۷ قبر کے زندگی ص ۴۹۵ مقام حیات ص ۲۷۲)

(۲۱) **رئيس المفسرين مولنا ادریس کاندھلوي** رحمۃ اللہ علیہ: دا د ټولو اهل سنت والجماعة

اجماعي عقیده ده چې د وفات څخه وروسته پیغمبران پخپلو قبرونو کې ژوندي دي. (سيرة المصطفى ج ۳ ص ۱۶۲) نبي ﷺ او تمام پیغمبران پخپلو قبرونو کې ژندي دي. (سيرة المطفی ج ۳ ص ۱۶۹)

(۲۲) **د دیوبند مفتي اعظم مولنا مفتي مهدي حسن** رحمۃ اللہ علیہ: رسول الله ﷺ په خپل قبر کې

جسما ژوندي دی، د زائرینو درود او سلام بلا واسطه اوري، څوک چې ددې څخه مخالف وي هغه بدعتي دی، مونږ ورپسې مکروه تحریمي دی، په دې کې ډېر احادیث راغلي دي، څوک چې ورڅخه منکرو وي هغه د اهل سنت والجماعة څخه خارج دی. (خير الفتاوى ج ۱ ص ۱۲۴ تسکین الصدور ص ۵۰)

(۲۳) **فقيه الامة مولنا مفتي محمود حسن گنگوهي** رحمۃ اللہ علیہ: در رسول الله ﷺ د ژوند

مستقل بحث دی د علماوو تحقیق دا دی چې نبي ﷺ په خپل قبر کې ژوندي دی. (فتاوی محمودیه مایتعلق بحیات الانبیاء ج ۱ ص ۵۳۲-۵۳۳)

(۲۴) **امام الاولیاء حضرت مولنا احمد علي لاهوري** رحمۃ اللہ علیہ:

مولوي غلام الله خان د پندهی څو څو ځلې مولنا احمد لاهوري ته د تقریر لپاره دعوت ورکړ، مولنا احمد علي لاهوري به ورته فرمايل چې تابه حیات الانبیاء کې د دیوبند د اکابرو مسلک پرېښی دی، لهذا که زه

در شمنود حیات الانبیاء مسئلہ به بیانوم او په دې مسئلہ باندې هغه څوک پوهیږي چې عقیدت او بصیرت ولري او ته عقیدت نه لري او بصیرت درته حاصل نه دی (حیات الانبیاء از مولنا عبد الشکور ترمذي ص ۲۰)

(۲۵) مفتي اعظم مولنا محمد شفيع رحمۃ اللہ علیہ: په ډېرو ځایونو کې یې د حیات الانبیاء اثبات ذکر کړی دی مثلاً د لاندې ایاتونو په تشریح کې معارف القرآن وگورئ (۱) وَمَا كَانَ لَكُمْ أَنْ تُؤْذُوا رَسُولَ اللَّهِ... (۲) يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا... (۳) وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ... (۲۵)

(۲۶) مولنا عبد الله بهلوي رحمۃ اللہ علیہ: د دیوبند د اکابر و زموږ د نقشبندی، قادري، چشتي، او سهروردي، دمشائخو دا عقیده ده چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم د دنيوي وفات څخه وروسته په قبر کې په جسماني ژوند باندې ژوندی دی (القول النقي ص ۲۹)

(۲۷) مفكر اسلام مولنا مفتي محمود رحمۃ اللہ علیہ: ټول پيغمبران عليهم السلام په خپلو قبرونو کې ژوندي دي (فتاوی مفتي محمود ج ۱ ص ۳۵۰ تسکين الصدور ص ۳۶)

(۲۸) حضرت مولنا غلام غوث هزاروي رحمۃ اللہ علیہ: پيغمبران پخپلو قبرونو کې ژوندي دي او لمونځونه کوي، د زائرينو درود او سلام اوري او جواب يې ورکوي. (تسکين الصدور ص ۲۰۷)

(۲۹) حضرت مولنا شمس الحق الافغاني رحمۃ اللہ علیہ: ستاسو کتاب تسکين الصدور مې مطالعه کړو د عذاب قبر، د حیات الانبیاء، سماع الانبیاء، او توسل بالمقبولين ابحاث مې د نظر څخه تیر شول احقر دې سره متفق دی (تسکين الصدور ص ۲۲)

(۳۰) حضرت مولنا محمد يوسف بنوري رحمۃ اللہ علیہ: د انبياوو د ژوند مسئلہ صفا او اتفاقي ده، شهيدانو ژوند د قران په عبارة النص باندې ثابت دی او د انبياوو ژوند د قران په دلالة النص او په احاديثو کې په عبارة النص باندې ثابت دی. (تسکين الصدور ص ۲۲)

(۳۱) مولنا مفتي جميل احمد تهانوي رحمۃ اللہ علیہ:

نهد يا لس کاله کيږي چې بعضي هغه علماء چې مونږ ته ځان منسوبوي د حیات الانبیاء څخه منکر دي. زه مې غوښتل چې چا د دې مسئلې پوره تحقیق کړی وی، الله تعالی زما دا تمنا پوره کړه، مولنا سرفراز خان صفدر رحمۃ اللہ علیہ په پوره کوشش سره دا مسئلہ ولیکله (تسکين الصدور ص ۲۷)

(۳۲) مولنا عبد الحق رحمۃ اللہ علیہ: او د دارالعلوم حقانیہ فتویٰ: در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم او د نورو

تولو انبیاء و پە باره کې د تولو اهل سنتو او د دیوبند د اکابرو دا مسلک دی چې د وفات موعود څخه وروسته ټول پیغمبران په خپلو قبرونو کې ژوندي دي، او نبي صلی اللہ علیہ وسلم د زائرینو درود او سلام اوري او جواب یې ورکوي. (فتاویٰ حقانیہ ج ۱ ص ۱۵۸)

(۳۳) مولنا عبد الله در خواستي رحمۃ اللہ علیہ: په تسکین الصدور باندې تقریظ کړی دی او لیکلي

یې دي چې دا کتاب په خپله موضوع کې د اهل سنت والجماعة د عقیدې په بیان کې کافي او شافي دی (حافظ الحديث ص ۱۲۲، تسکین الصدور ص ۲۷)

(۳۴) خواجه خان محمد رحمۃ اللہ علیہ: در رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم څخه تر نن پورې دا اجماعي عقیده ده چې

پیغمبران په خپلو قبرونو کې په داسې ژوند باندې ژوندي دي چې د دنیا د ژوند سره مماثل دی د زائرینو صلوٰه او سلام اوري او جواب ورکوي. (مجله (صفدر) گجرات شیخ المشائخ ص ۶۸۶)

(۳۵) مولنا نصیر الدین غورغشتوي رحمۃ اللہ علیہ: من صلی علی عند قبري سمعته سمعا حقیقا

بلا واسطه. (حاشیه مشکوٰه، بین السطور، ج ۱ ص ۹۳)

(۳۶) فقیه العصر مفتي رشید احمد اللهیانوي رحمۃ اللہ علیہ: احتج القائلون بانها مندوبه

بقوله تعالى (ولو انهم اذ ظلموا انفسهم) وجه الاستدلال بها انه حي في قبره بعد موته كما في حديث الانبياء احياء في قبروهم (احسن الفتاوى ج ۴ ص ۵۶۱)

(۳۷) شهید اسلام حضرت مولنا محمد يوسف لدهیانوي رحمۃ اللہ علیہ: زما او زما د اکابرو دا

عقیده ده چې نبي صلی اللہ علیہ وسلم په روضه مبارکه کې په جسماني حیات باندې ژوندی دی او د ابرزخي ژوندی نبي صلی اللہ علیہ وسلم د زائرینو درود او سلام اوري (اپ کی مسائل اور ان کا حل ج ۱ ص ۲۹۹)

(۳۸) وکیل اهل سنت قاضي مظهر حسین رحمۃ اللہ علیہ: دا اهل سنت والجماعة اجماعي عقیده

ده چې د وفات څخه وروسته هغه جسم ته الله تعالیٰ حیاة ورکړی دی کوم جسم چې په دې دنیا کې وو (یا دگار خطبات ص ۱۰۱).

(۳۹) **پاسبان مسلک دیوبند حضرت مولانا محمد علی جالندھری** رحمۃ اللہ علیہ: رسول اللہ

ﷺ ته چې کوم حیاة حاصل دی هغه د روح او د دنیوي جسد په مابین کې د تعلق په وجه دی له دې وجې د زائرینو درود او سلام بلا واسطه اوري. (سوانح و افکار مولانا محمد علی جالندھری ص ۳۲۴)

(۴۰) **استاذ العلماء مولانا خیر محمد جالندھری** رحمۃ اللہ علیہ: په عالم البرزخ کې ټولو پیغمبرانو

عليهم السلام ته الله تعالی حیاة حقیقیه دونیویه بجسد هم العنصریه ورکوي دا د ټولو اهل سنتو اجماعي عقیده ده (القول النقي فی حیاة النبی ﷺ ص ۳۰)

(۴۱) **حضرت مولانا مفتي احمد سعيد** رحمۃ اللہ علیہ: مفتی جامعہ عربیہ سراج العلوم سرگودھا.

د حیاة الانبیاء په مسئله باندې د ټولو اهل سنتو، ټولو محدثینو، د خلورو وارو امامانو بلکه د اهل ظواهرو هم اتفاق دی. (حیاة النبی اور مذاہب اربعه ص ۳)

(۴۲) **سید العلماء حضرت مولانا عبد الخالق** رحمۃ اللہ علیہ: د پیغمبرانو ژوند د متواترو احادیثو

خه ثابت دی او دا هم اجماعي مسئله ده. (تسکین الصدور ص ۲۹)

(۴۳) **استاذ الحديث حضرت مولانا سید بدر عالم مهاجر مدني** رحمۃ اللہ علیہ: مونږ ته د رسول

الله ﷺ د ژوند قطعي علم حاصل دی او په دې مسئله کې احادیث د تواتر مرتبې ته رسیدلي دي. (ترجمان السنه ج ۳ ص ۳۰۲ رقم ۱۰۷۳)

(۴۴) **حضرت مولانا سید نور الحسن شاه بخاري** رحمۃ اللہ علیہ: الحمد لله چې په قبر کې د

پیغمبرانو د ژوند مسئله د امت په اجماع باندې ثابته ده او په دې مسئله کې دهیڅ قابل اعتبار عالم مخالفت نشته (حیاة الاموات ص ۱۲۶)

(۴۵) **حضرت مولانا مفتي عبد الرحيم لاجپوري** رحمۃ اللہ علیہ: پیغمبران پخپلو قبرونو کې ژوندي

دي او مونږ ته کوي. (فتاوی رحیمیه کتاب العقائد ج ۸ ص ۳۲)

(۴۶) **مولانا محمد شریف کشميري** رحمۃ اللہ علیہ: څوک چې د نبي ﷺ د روضې په خوا کې صلوٰة او

سلام ووايي نبي ﷺ یې پخپله اوري ټول اهل سنت د دې قائل دي او دا د ټولو دیوبندیانو عقیده ده څوک چې دې عقیدې ته شرک او بدعت وایي هغه اول نمبر جاهل او اول نمبر احمق او ملحد دی (خیر الفتاوی ج ۱ باب مایتعلق بالایمان والعقائد ص ۱۲۸)

(۴۷) مفتي عبد الشکور ترمذی رحمۃ اللہ علیہ : پہ قبرونو کي د پیغمبرانو د ژوند عقیده اتفاقي ده.

(حياة انبياء كرام ص ۱۱۱۳)

(۴۸) حضرت مولنا صوفي عبد الحميد سواتي رحمۃ اللہ علیہ : ان النبي صلی اللہ علیہ وسلم حي في قبره . د الله

پیغمبر په قبر کي ژوندی دی او دا صرف روحاني زندگي نه ده ځکه چې روح خو دا بو جهل هم ژوندی دی ، بلکه د پیغمبر ژوند کامل ژوند دی (معارف القرآن فی دروس القرآن ج ۱۵ ص ۴۳۱)

(۴۹) حضرت مولنا سليم الله خان دامت برکاتهم العاليه : پیغمبران عليهم السلام په خپلو

قبرونو کي په اجسادو عنصریه و و سره ژوندي دي دا عقیده یواځي د دیوبند د اکابرو نه ده بلکه د نبي امت ده (کشف الباري کتاب المغازی ص ۱۲۵)

(۵۰) شيخ الاسلام مفتي محمد تقی عثمانی دامت برکاتهم العاليه : ان الاصل في هذه

المسئلة قول الله تعالى (ولا تقولولن يقتل) الايه ولما ثبت الحياة للشهداء ثبت للانبياء بدلالة النص لان مرتبة الانبياء اعلى من مرتبة الشهداء بلاريب وهو من عقائد جمهور اهل السنة والمقصود حياتهم بمعنى ان لارواحهم تعلقاً باجسادهم الشريفة المدفونة في قبورهم ولهذا النص القوي حدثت لاجسادهم خصائص كثيرة من خصائص الاجساد مثل سماع السلام ورده (تكت فتح الملهم ج ۵ ص ۳۰ ، فتاوى عثمانی ج ۱ ص ۷۰).

(۵۱) نجدیان : د محمد بن عبد الوهاب ځوی عبد الرحمن ليکي چې : ونعتقد أن النبي

صلى الله عليه وسلم يسمع سلام من يسلم عند قبره، وزيارة قبره الشريف مسنون وانه يسمع سلام المس وتسب زيارته (الهدية السنية والتحفة النجدية، ص ۴۴ ص ۴۶)

دمماتيانو يو خو وسوسي

اوله وسوسه : مړي ته د روح د اعادي عقیده ددي ايت څه مخالفه ده چې : الله يتر

الْأَنْفُسَ جِئْنَ مَوْتَهَا وَالَّتِي كَمْ تَمُتْ فِي مَنَامِهَا فَيُرْسِلُ الَّتِي قَضَىٰ عَلَيْهَا الْمَوْتَ وَيُرْسِلُ الْأُخْرَىٰ إِلَىٰ أَجَلٍ مُّسَدَّدٍ

نو که اعاده د روح جسد ته وشي نو دا به اعاده د روح شي دنيا ته او ددي نص څخه به مخالفت راشي

اول جواب : لکه د قبض او دامساک د روح ذکر چې په دې ايت کي راغلو نو دا عادي د روح ذکر

په بل ايت کي راغلی دی الله فرمايي : (يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا)

الأخيرة) نو پہ یمسک کي د امساک ثخنه مراد، (امساک الميت عن العود الى عالم الدنيا) مراد دی د نفس اعادي د روح نفی نده .

ددې ایت په تشریح کي علامه سیوطي رحمۃ اللہ علیہ دا حدیث را نقلوي چې: (عن عائشة رضی اللہ عنہا قلت یارسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم تبلى هذه الامة في قبورها فكيف بی وانا امرأة ضعيفة قال یثبت الله الذین امنوا الایه (الدر المنثور ج ۸ ص ۵۲۵)

عَنِ الْبَرَاءِ بْنِ عَازِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَكَرَ قَبْضَ رُوحِ الْمُؤْمِنِ وَقَالَ: "فَتُعَادُ رُوحُهُ فِي جَسَدِهِ وَيَأْتِيهِ مَلَكَانِ" (قرطبي ج ۸ ص ۲۵۳ بغوی ج ۳ ص ۳۵۵ بیضاوی ج ۱ ص ۵۱۸) (در منثور ج ۳ ص ۱۳۸ وغیره).
همدارنگه الله تعالى فرمايي چې: كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَكُنْتُمْ أَمْوَاتًا.

ددې په تفسیر کي مفسرین فرمايي چې: (ثُمَّ يُمَيِّتُكُمْ ثُمَّ يُحْيِيكُمْ) ای فی القبر ثم یمیتکم (در منثور ج ۱ ص ۲۲۹) تفسیر ابن کثیر ج ۱ ص ۲۱۲ فتح القدیر للشوکانی ج ۱ ص ۹۴

امام اعظم رحمۃ اللہ علیہ فرمايي چې: (اعادة الروح الى جسد العبد في قبره حق) (القول الفصل شرح الفقه الاكبر ص ۳۷۹) همدارنگه په متواترو احاديثو کي د اعادي د روح ذکر راغلی دی .

دوهم جواب: د دې ایت دوه معنی گانې دي: یوه د انکار د احادیثو لپاره اشاعت په جامه کي د منکرینو د احادیثو اختراعي معنی ده او بله د احادیثو او د اهل سنت و الجماعت د عقیدې مطابق صحیح معنی ده، د اشاعت په جامه کي منکرین د احادیثو د (یمسک) ثخنه امساک الروح عن الجسد الى يوم القيمة مراد وي، یعنې د مرگ ثخنه وروسته تر قیامت پورې الله تعالی روح جسد ته نه رالیري او امساک الروح عن الجسد د اعادي د روح الى الجسد او د تعلق الروح بالجسد سره منافي دی، لهذا دوي وایي چې د اعادي د روح احادیث منکرې دي (معاذ الله) او اهل سنت و الجماعت فرمايي چې د اعادي د روح الى الجسد احادیث صحیح دي او د ایت سره یې هیڅ تعارض نشته، ځکه چې د ایت معنی امساک الروح عن الجسد ندی، بلکې د ایت معنی ده (امساک الانسان عن العود الى الدنيا) یعنې مکمل انسان (روح مع الجسد) په عالم البرزخ کي حصارول او بیا عالم الدنيا ته نه رالیرل، د ټول ایت معنی داسې ده چې: الله تعالی د مرگ په وخت کي نفسونه قبضوي او د خوب په وخت کي هغه نفسونه هم قبضوي د کومو چې مرگ نه دی راغلی، بیا هغه نفسونه حصاروي په کومو چې د مرگ حکم شوی دی، او پاتې نفسونه تریو معین وخت پورې خوشې کوي، پدې کي هغو خلکو ته دلایله، ح. د فکر کولو عادت یې وي، خلاصه دا چې الله تعالی مکمل انسان (روح مع الجسد)

پخپله قبضه کې اخلې، بیا چې د چاد مرگ فیصله شوې وي هغه عالم الدنيا ته نه رالېږي د عالم الدنيا څخه یې بندوي او په عالم البرزخ کې یې حصاروي، نو د یمسک څخه امساک الروح ندی مراد، بلکې امساک الانسان مراد دی. او یا امساک الروح عن تعلق التصرف، مراد دی.

د یمسک لپاره د مماتیانو په معنی اعتراضات

(۱) اول اعتراض: دادی چې داشاعت په جامه کې منکرین د احادیثو چې وایي چې دا ایت دهغو احادیثو سره معارض دی په کومو کې چې اعاده د روح الی الجسد ذکر شوی ده، نو بیا مونږ وایو چې بیا ولې دا ایت د اعادې د روح الی الجسم المثالي سره معارض نه دی؟ مماتیان خو ارسال حلولي د روح الی الجسم المثالي مني، تعجب دی چې د احادیثو د شمنۍ دومره رانده کړي دي چې ایت دهغې اعادې سره معارض گڼي کومه چې په صحیحو متواترو احادیثو کې ذکر شوې ده، چې جسم عنصري ته اعاده ده او دهغې اختراعي ارسال حلولی سره یې معارض نه گڼي چې تاسو فرض کړې ده چې جسم مثالي ته ارسال حولي دی. ستاسو دمفروض ارسال او په صحیحو احادیثو کې د یقیني اعادې څخه فرق دی چې امساک دیوې سره معارض او د بلې سره ندی معارض؟

(۲) دوهم اعتراض: که د (یمسک) څخه امساک الروح عن الجسد العنصري مراد شي، نو خپله داشاعتي منکرینو د حدیثو د عقیدې عمارت به راوړنږي، ځکه چې په (فَيْسُكَ الْبَقِيَّةُ قُضِيَ عَلَيْهَا الْمَوْتُ) کې د «یمسک» او د «قضى» مفعول یو دی، په چا چې امساک واقع شوی دی په هغه فیصله د مرگ شوې ده، نو چې امساک د روح شوی دی، نو فیصله د مرگ به هم په روح شوې وي، یعنې روح به مړ شوی وي او چې روح مړ شو نو ستاسو روحاني زندگي ختمه شوه او چې روح مړ شو، نو ستاسو جسد مثالي هم مړ شو، ځکه چې د مړو روح په وجه خو مړ جسد مثالي نه ژوندی کیږي او چې روح او جسد مثالي مو دواړه مړه شو نو برزخي زندگي مو هم ختمه شوه، داشاعتیانو معتزله وو د مذهب عمارت په روح چلیږي او چې روح مړ شو نو د مماتیانو د مذهب عمارت راوړنږیدلو.

(۳) دریم اعتراض: اشاعتي معتزله وایي چې دامساک الروح عن الجسد له وجې جسد میت (مړ) دی، نو ددوي په نیز د میت مصداق یواځې جسد شو، حالانکې یواځې جسد میت ندی، بلکې میت مکمل انسان (روح مع الجسد) دی په (انک میت) کې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ذات یعنې روح مع الجسد مجموعې سره د مرگ وعده شوې ده، د ابو بکر صدیق رضی الله عنه په خطبه کې راځي چې (فان محمد قد مات) محمد د مکمل انسان یعنې روح مع الجسد نوم دی.

(۴) خلورم اعتراض: اشاعتي معتزله جسد ته مر وایي او روح ته ژوندی وایي، نو نیم انسان مر گهي اونیم ژوندی گهي.

(۵) اعتراض: اشاعتي معتزله جسد په دنیا کې گهي او روح په برزخ کې گهي او بیا وایي چې اعاده د روح جسد ته اعاده الی الدنیا ده، حالانکې مکمل انسان یعنی جسد مع الروح دواړه عالم البرزخ ته تللي دي او د همدې مکمل انسان (روح مع الجسد) امساک د عالم الدنیا څخه په عالم البرزخ کې شوی دی. فائده: که دیمسک څخه امساک الروح عن الجسد مراد شي، نو بیا مونږ وایو چې امساک الروح عن الجسد بالکلیه ندی مراد، بلکې خاص امساک مراد دی چې هغه امساک عن تعلق التصرف والتدبير الدونيوي دی، علامه الوسي فرمایي چې: يقبضها عن الأبدان، بأن يقطع تعلقها، تعلق التصرف (روح المعاني تحت هذه الآية) یعنی داسې اعاده او ارسال یې نه کیږي چې دهغې په وجه د دنیا والا مخکني حالت ته راشي. داسې تعبیر هم کولی شي چې دامساک الروح څخه مراد د اعادې کاملې نفې ده چې دهغې په وجه حیات کامله حاصلیږي او انسان دونيوي حالت ته راگرځي.

فانقيل: چې جسد خو همدلته په دنیا کې دی، څرنگه عالم البرزخ ته لاړو؟.

قلنا: مخکې ذکر شو چې برزخ ظرف زمان دی او د زمان تبدیل د مکان تر تبدیل پورې نه دی موقوف، مثلاً، زید مازدیگر په مسجد کې ناست دی تر ماښام پورې، نو د زید مکان نه دی بدل شوی خو بیا هم مونږ وایو چې زید په ماښام کې داخل شو، همدارنگه جسد چې په هر ځای کې وي په عالم البرزخ کې داخل شو.

دوهمه وسوسه: په ایت کریمه کې د مړي لپاره د دوو ژوندونو ذکر راغلی دی، یو په دنیا کې او دوهم په اخرت کې، که په قبر کې هم ژوند راشي نو بیا خو ژوندونونه دوه نه شول بلکه درې شول حالانکه الله تعالی فرمایي چې (قَالُوا رَبَّنَا آمَنَّا أَثْنَتَيْنِ وَأَحْيَيْتَنَا أَثْنَتَيْنِ) ثُمَّ إِنَّكُمْ بَعْدَ ذَلِكَ لَنُيْتُونَ ثُمَّ إِنَّكُمْ يَوْمَ الْقِيَمَةِ تُبْعَثُونَ

جواب: د قبر ژوند د اخرت د ژوند لپاره مقدمه ده مستقل ژوند نه دی، لکه د مورد گیلې ژوند چې دنیا د ژوند لپاره مقدمه ده مستقل ژوند نه دی. همدارنگه پدې ایت کې دهغو حیاتیاتو بیان دی چې مطلق او کامل وي او د قبر ژوند (نوع من الحیات) دی په حیات کامله او مطلقه کې د روح تعلق د بدن

سره تعلق التدبیر و التصرف وي، چې په دې کې محسوس خوراک، لباس و غیره ته ضرورت راځي او داسې حیات یو په دنیا کې دی او بل په آخرت کې او په قبر کې چې کوم نوع من الحیات دی نو هلته د روح تعلق بدن سره تعلق التدبیر و التصرف نه وي.

الزامي جواب: که د جسم عنصری سره د روح د تعلق په وجه د دې مذکور ایت سره مخالفت راغلی وي نو بیا په جسم مثالي کې د روح د حلول او د دخول په وجه څرنگه مخالفت نه راځي؟

همدارنگه تاسو یو دریم حیات منئ چې حیات روحاني ورته وایي نو د دې سره څرنگه مخالفت نه راځي؟

دریمه وسوسه: د یو حدیث څخه معلومېږي چې **اعادة الروح به د قیامت په ورځ کبړي**

کعب بن مالک رضی الله عنه فرمایي چې: **أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «إِنَّمَا نَسَمَةُ الْمُؤْمِنِ طَيْرٌ يَلْقَى فِي شَجَرِ الْجَنَّةِ، حَتَّى يُرْجِعَهُ اللَّهُ إِلَى جَسَدِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»**. (موطاء امام مالک باب جامع الجنائز ص ۲۲۱)

الجواب: قال العلامة المحدث على القاري حتى يرجعه الله في جسده أي يرد إليه ردًا كاملًا في بدنه يوم

يبعثه (مرقات، باب ما يقال عند من حضرة البوت)

څلورمه وسوسه: په قبر کې د نبي ﷺ او شهید او دعام مؤمن د ژوند څه فرق دی؟

جواب: د ژوند دوه علامې دي اول نقل او حرکت، او دوهم خوراک، په قبر کې د پیغمبر نقل او

حرکت عبادتي دی، نبي ﷺ فرمایي چې: **الانبياء احياء في قبورهم يصلون**

او خوراک ورته په قبر کې میلاوېږي نبي ﷺ فرمایي چې (نبي الله حي يرزق) او شهید نقل او

حرکت مادي دی، جنت ته د مرغۍ په شان په جهاز کې ځي او هملته په جنت کې خوراک کوي او دعام

مؤمن نقل او حرکت خیالي دی او خوراک یې هم خیالي دی د جنت طرفته به یوه کړکی ورته خلاصه شي

په جنت کې به خپل دا وسېدو ځای گوري او په خیال کې به یې راځي چې هغه زما د ورتلو ځای دی او هغه

زما خوراکونه دي.

جواب ۲: د نبي ﷺ بدن په قبر کې محفوظ دی او بیبیانې یې کونډې نه دي، شهید بدن هم

محفوظ وي لکن بیبیانې یې په دنیا کې کونډې کیږي او دعامو مؤمنانو بدنونه غالباً محفوظ نه وي

بلکه د بدن د خاورو د زرو سره یې د روح تعلق وي.

۳ جواب: عام مؤمن پہ کمزوری ژوند باندې ژوندی دی، دده په نسبت د شهید ژوند قوي دی اود شهید په نسبت دانبياءو ژوند قوي دی، لکه په دنیا کې چې دمخ د ژوند، دسر د پوستکي د ژوند اود پوندو د ژوند په مینځ کې فرق دی.

۴ جواب: عام انسان په قبر کې ژوندی دی خو داسې ژوندی دی لکه اوده چې څرنگه ژوندی وي، ملائکه به ورته ووايي چې (نم کنو مة العروس) او نبی ﷺ داسې ژوندی دی لکه وینس چې څرنگه ژوندی وي.

۵- جواب: ابو جهل او ابو لهب هم ژوندي دي خو د جهنم په کنده کې.

پنځمه وسوسه: چې په قبر کې ژوند حاصل شو نو دا څرنگه ژوند دی چې تنفس پکې

نشته ؟

جواب: هر انسان د مور په ګېډه کې ژوندی دی نو دا څرنگه ژوند دی چې تنفس په کې نشته.

شپږمه وسوسه: چې پېغمبر په قبر کې ژوندی دی او مونځ کوي نو اودس چېرته

کوي؟

جواب: کله چې نبی ﷺ وفات شو نو د ښخولو څخه مخکې ورته غسل ورکړل شو دهمغه وخت

څخه یې اودس شته تاسو ووايي چې اودس یې کله مات شو؟

اومه وسوسه: چې نبی ﷺ او شهید ته په قبر کې رزق ورکول کېږي نو قضائي حاجت

چېرته کوي؟

جواب: هلته څوک قضائي حاجت ته ضرورت نه لري، زه الزاماً مماتيانو ته وایم چې بالفرض والتقدير

که تاسو جنت ته لاړ شئ نو قضائي حاجت به چېرته کوي؟ ایا د قضائي حاجت لپاره به جهنم ته ځئ؟

اتمه وسوسه: چې پېغمبر ﷺ په قبر کې ژوندی دی نو بیا صحابه کرام دا اختلاف په

وخت کې ولې د نبی ﷺ قبر ته نه ورتلل او ولې یې د نبی ﷺ څخه پوښتنې نه کولې؟

جواب: د وفات څخه وروسته چې صحابه د نبی ﷺ قبر ته د پوښتنې لپاره نه ورتلل نو دا ددې

وچې څخه نه وو چې نبی ﷺ (معاذ الله) په قبر کې مړ دی، بلکه د صحابه وو په دې ایت باندې ایمان

وو چې (ولکن لاتشعرون) نو صحابه په دې باندې پوهیدل چې که د نبی ﷺ قبر ته ورشو او پوښتنه

ترېنه وکړو او نبی ﷺ جواب راکړي نو بیا هم مونږ په دې فاني شعور باندې پرې نه پوهیږو.

الزاماً مونږ مماتيانو ته وايو چې ستاسو څخه چې کوم شی ورک شي نو تاسې ولې په لود سپيکرو کې اعلانونه ورپسې کوئ؟ د کرام الکاتبين څخه ولې پوښتنه نه کوئ؟
فانقيل: چې تاسو خو وایئ چې کله چې ابوبکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفات شو او د روضې مبارکې په خوا کې کينډول شو، او صحابه وواجازات وغوښتلو، نو د نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ د روضې مبارکې څخه اواز راغلو چې: ادخلوا الحبيب الى الحبيب (تفسير کبير، سورة كهف، ایت نمبر ۱۱) نو دلته خو تاسو د جواب د اوریدلو قایل شوی؟

قلنا: دا سماع کرامه وه، لکه حضرت ساريه چې د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خبره د ډیر لري څخه کرامه واوریده.

نهمه وسوسه: بعضې صوفيا کرام خو جسم مثالي مني ؟

جواب ۱:- په دې باره کې علامه شبیر احمد عثمانی رَحِمَهُ اللهُ بِه تفسير عثمانی کې چې په تفسير کابلي باندې مشهور دی د (يسئلونک عن الروح) لاندې ډېر بحث کړی دی .
خلاصه يې داده چې په قرآن او په حديث کې نه د جسم مثالي اثبات شته او نه نفی، البته صوفيا، کرامو دا په کشف کې ليدلی دی، دا جسم مثالي د روح لپاره يوه لفافه ده او د دې شکل او صورت بالکل د اصلي جسم په شان دی، روح په دې لفافه کې سیر او حرکت کوي، همدا جسم مثالي دی او دا لفافه يواځې د روح لپاره د وفات څخه وروسته نه وي بلکه په دنيا کې هم د خوب په حالت کې وي، کله چې سپرې او ده شي نو روح يې په دې لفافه کې سیر کوي، لکن لکه څرنگه يې چې د خوب په حالت کې د دې جسد عنصري سره تعلق نه کت کيږي نو همدارنگه يې د وفات څخه وروسته هم د دې جسد عنصري سره تعلق نه کت کيږي، همدارنگه صوفيا کرامو چې په خپلو کشفونو کې د جسم مثالي لپاره ثواب او عذاب ليدلی دی نو هلته يې هم معنی دانه ده چې صرف په همدې لفافه کې روح ته ثواب او عذاب وي او د جسد عنصري سره يې هيڅ تعلق نشته، بلکه معنی يې داده چې په ثواب او په عذاب کې روح اصل او جسد عنصري يې تابع دی، نو د دوي اوليت مراد دی . خلاصه دا چې: جسم مثالي د روح دوهم نوم دی .

۲-جواب: علماء فرمايي چې جسد مثالي دنوې مادې څخه بل کوم نوې جوړ شوی مخلوق نه دی بلکه جسد مثالي همدا جسد عنصري دی کوم چې په قبر کې پروت دی، لکن کله چې د روح سره په عمل

کې مصروف دی، نو په دې اعتبار ورته جسم مثالي وايي، علماء فرمايي چې جسد مثالي عين جسد عنصري دونيوي دی صرف اعتباري فرق پکې دی او هغه دا چې همدغه دونيوي جسد دقبر په اعتبار سره عنصري دی او دجنت په اعتبار سره مثالي دی، لکه په عالم النوم کې جسد په کت کې پروت وي او بل طرف ته د روح سره په سير او په حرکت مصروف وي، نو بعضې علماء دکت په اعتبار ورته عنصري وايي او د روح سره د سير او د حرکت په اعتبار ورته مثالي او خيالي وايي او پدې کې شک نشته چې د روح سره همدا عنصري جسد په سير او په حرکت کې مصروف دی، او همدا عنصري جسد متأثره کېږي، نو نومونه يې بدل دي يو عنصري او بل مثالي او ذات يو دی، همدارنگه دمعراج په شپه ټولو پيغمبرانو در رسول الله ﷺ په اقتداء کې لمونځ وکړو، نو هغه مونځ دهمدې اجسادو عنصريه وو سره وو، نويو طرفته اجساد عنصريه په قبرونو کې پراته وو او بل طرفته دارواحو سره يو ځای بيت المقدس ته راغلي وو او د نبي کریم ﷺ پسي يې مونځ کولو، نو بعضي علماء و د نبي کریم ﷺ پسي د مونځ کونکو اجسادو عنصريه وو څخه په اجسادو مثاليه وو باندې تعبير کړی دی، حالانکې دا بعينه همغه دقبر والا اجساد عنصريه وو صرف نوم يې ورته بدل کړو، خلاصه دا چې جسد مثالي بعينه همدا جسد عنصري دی، لکن کله چې د روح سره په عمل کې مصروف دی، نو پدې اعتبار ورته مثالي وويلی شو.

لسمه وسوسه: الله تعالى فرمايي چې: (إِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْمَوْتَى) نونبي کریم

ﷺ يې څرنگه اوري؟

قلنا: دا ايت دعامو مړو په باره کې دی، دانبياوو او دخصوصا د نبي کریم ﷺ په باره کې نه دی او دعامو مړو په باره کې هم پکې نفې داسماع راغلي ده نفې د سماع نه ده، نور تحقيق به يې د سماع الموتى لاندې راشي.

يوولسمه وسوسه: نبي ﷺ تقريبا دري شپېته کاله ژوندی وو، نو که په قبر کې هم

ژوندی وملی شي نو بيا خو د نبي ﷺ عمر دري شپېته کاله نه شو بلکه په سلگونو شو.

جواب: لکه څرنگه چې د موردگېدې د ژوند څخه څوک د عالم الدنيا په عمر کې نه حسابوي بلکه ولادت د

ورځې څخه دخپل عمر تاريخ ليکي، نو همدارنگه دقبر ژوند هم په عرف کې څوک په عمر کې نه حسابوي.

دولسمه وسوسه: کله چې د روح د جسم سره تعلق دی ، نو بيا ورته ميت او مړی څرنگه وايي؟ ولي يې خنبوی؟ ايا په قبر کې مو ژونديې ښخ کړی دی ؟

جواب: يو عالم الدنيا دی ، بل عالم البرزخ دی ، او بل عالم الآخرة دی ، په دنيا کې د روح او د جسم تعلق التدبير والتصرف وو او په عالم البرزخ کې د روح او د جسم نوع من التعلق دی ، نو مونږ ورته د عالم الدنيا په اعتبار ميت وايو او د عالم البرزخ په اعتبار ورته حي وايو ، او يا ميت ورته پدې اعتبار سره ويل کيږي چې د روح د جسم سره تعلق د تدبير او د تصرف ختم شو او حي ورته په دې اعتبار سره ويل کيږي چې د روح د جسم سره نوع من التعلق دی .

دريارلسمه وسوسه: الله تعالى فرمايي چې: (اموات غير احياء وما يشعرون أيا ن يبعثون) اموات جمع دميت ده او ميت دپته وايي چې روح پکې نه وي او د روح تعلق هم پکې نه وي ، (عقيدة الأمت ص ۱۴۳)

اول جواب: دا ايت دبتانو په باره کې نازل شوی دی او بتان غير ذی الروح دي .

دوهم جواب: که مطلق معبود مراد شي نو بيا ورته اموات د عالم الدنيا په اعتبار سره ويل شوي دي ، د عالم البرزخ او د عالم القبر په اعتبار ورته نه دی ويل شوي .

دريم جواب: که دا ايت ټولو معبودانو ته عام شي ، نو بيا ايا مماتيان عيسى عليه السلام ته هم ميت وايي او که نه ؟ همدارنگه هغه معبودانو باطله وو ته چې لا تراوسه پورې مړه شوي نه دي هم ميت وايي او که نه ؟ که دوي دا مادي مستثنی کوي ، نو مونږ هم د عالم القبر او د عالم البرزخ ژوند ترينه مستثنی کوو ، که نه دهغو ټولو ايتونو او احاديثو تکذيب به راشي په کومو کې چې د عذاب القبر او د ثواب القبر ذکر دی .

څوارلسمه وسوسه: مماتيان خلکوته وايي چې زمونږ او اهل حيات والاوو ، اختلاف دنبی کریم ﷺ په حيات دونيوي کې دی ، مونږ وايو چې دنبی کریم ﷺ حیاة برزخي دی او اهل حیاة وايي چې دنبی کریم ﷺ حیاة دونيوي دی .

جواب: دوفات څخه وروسته يقينا چې دنبی کریم ﷺ حیاة برزخي دی ، ځکه چې دوفات څخه وروسته عالم البرزخ شروع کيږي ، زمونږ او د مماتيانو اختلاف په دې کې دی چې په عالم البرزخ کې ژوند چاته حاصل دی ؟ يواځې روح ته ؟ او که روح او جسد دواړو ته ؟ اهل سنت والجماعت وايي چې روح او جسد عنصري دونيوي دواړو ته حیات حاصل دی او چونکې جسد دونيوي ته حیات حاصل دی نو په دې اعتبار

ورته حیات دونیوی هم وایي او مماتیان وایي چې په برزخ کې یواځې روح ته حیات حاصل دی او یا روح او جسد مثالی ته حاصل دی او جسد عنصری دونیوی د حیات، فهم، شعور هرڅه څخه محروم دی.

پنځلسمه وسوسه: سلیمان علیه السلام وفات شو او ترډیره وخته پورې چاته معلومات نه وو (إِلَّا دَابَّةُ الْأَرْضِ تَأْكُلُ مِنْسَأَتَهُ) وروسته خلکو ته معلومه شوه چې دا مردی.

جواب: مماتیان وایي چې په سلیمان علیه السلام باندې اثار د حیات نه وو، لهذا حیات نه وو، مونږ وایو چې اثار د حیات چاته نه ښکاریدل او د عدم مشاهدۀ اثار الحیات څخه عدم حیات نه لازمیږي، ځکه چې د عالم البرزخ حیات د غیبو څخه دی چې ایمان راوړل ورباندې ضروري دي.

شپاړسمه وسوسه: مماتیان د عزیز علیه السلام د واقعي څخه هم استدلال کوي چې که هغه ژوندی وای نو دسلو کالو په بارانونو بادونو وغیر باندې ولې پوه نه شو؟
قلنا: (۱) پدې واقعه کې د عزیز علیه السلام نوم نشته، بلکې صرف داسې ذکر شوي دي چې: (أَوْ كَالَّذِي مَرَّ عَلَى قَرْيَةٍ).

۲- بعضې مفسرین فرمایي چې: دا کافرو او مماتي وو (د حیات بعد الممات څخه منکرو) او بعضې فرمایي چې عام مسلمان وو لکن نبی نه وو او بعضې فرمایي چې د بني اسرائيلو عالم وو.

۳- که د دې واقعي والا عزیز شي نو بیا دا ثابته نده چې عزیز نبی وو، رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي چې لا أدري، عزیز نبی هو أم لا، (سنن ابی داود، کتاب السنة، باب التخییر بین الانبیاء)

(۴) په دې واقعه کې په عالم البرزخ کې د عنصری دونیوی جسد څخه د حیات نفې نه ده راغلې، د عدم تذکرۀ الحیاة څخه عدم د حیات نه راځي، بلکې پدې واقعه کې د علم الغیب نفې ده، اصحاب کهف درې سوه او نهه کاله ژوندي وو، لکن بیا هم په هیڅ پوه نه شول، ځکه ټول حالات ترېنه هیرو، نو د عزیز څخه دې هم هیر شوي وي.

اوولسمه وسوسه: مماتیان ددې ایت څخه استدلال کوي چې: (وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ) ؟

جواب: ددې ایت دوه معنی گانې دي. اول: کله چې د عقیدې او د عمل مطابق خلک سره یوځای شي، یعنې کافر سره یوځای شي مسلمان د مسلمان سره یوځای شي، دوهم: چې اعاده کامله وشي، یعنې روح په کامله طریقه باندې اجساد و ته را معاد شي، چې هر سړي ته د بل سړي ژوند محسوس ښکاري او داسې اعاده په قیامت کې کیږي په عالم البرزخ کې نوع من الحیات وي.

اتلسمه وسوسه: مماتیان دا لاندې ایتونه تلاوت کوي او په قبر کې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دموت لپاره ترینه استدلال کوي. (كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ). (كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا قَانِ). (أَيْنَمَا

تَكُونُوا يَذَرُكُمْ الْمَوْتُ)، (إِنَّكَ مَيِّتٌ وَإِنَّهُمْ مَيِّتُونَ)، (وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِنْ مَاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَى أَعْقَابِكُمْ) وغيره.

جواب: ددې ايتونو معنى داده چې په هر انسان باندې مرگ راځي او پدې کې هيڅ اختلاف نشته اختلاف خو په حیات بعد الممات کې دى، هيڅ صحابي، تابعي، تبع تابعي او هيڅ مفسر ددې ايتونو څخه د حیات بعد الممات نفې نه ده کړې.

دوهم جواب: که پدې ايتونو کې د حیات بعد الممات نفې راشي نو بيا خوبه دهر قسم حیات نفې وي برابره خبره ده چې روحاني وي او که جسماني بيا دجسم عنصري وي او که دجسم مثالي، حالانکې مماتيان حیات روحاني، مثالي طيوري مني (فما هو جوابکم فهو جوابنا)

نولسمه وسوسه: د حیات الانبياء عقیده، د اسلام د بنيادي عقائدو څخه نده؟

جواب: ۱- حیات الانبياء د اسلام بنيادي عقیده ده په لا اله الا الله محمد رسول الله باندې عقیده د اسلام د بنيادي عقائدو څخه ده، او د محمد رسول الله معنى داده چې محمد صلى الله عليه وسلم د الله رسول دى او که حیات الانبياء ثابت نه شي، نو بيا به معنى دا وي چې محمد د الله رسول وو، يعنې اوس ندي، ځکه چې محمد روح مع الجسد ته وايي او چې ژوندى نه وي نو رسول به هم نه وي، ځکه چې په رسول کې حس ادراک او شعور وي، بې حسه بې ادراکه بې شعوره رسول نه وي او حس، ادراک او شعور د ژوند د لوازمو څخه دى.

۲- حیات الانبياء هم حیات فى القبر دى او حیات فى القبر د ضرورتاتو د دين څخه دى، ځکه چې د قران د لسو ايتونو څخه اشاره او د نبی کریم ﷺ د اوساوو متواتر احاديثو څخه صراحت ثابت دى (معارف القرآن، سورة ابراهيم ايت ۲۷)

شلمه وسوسه: نبی کریم ﷺ خو په عالم الدنيا کې يوه ورځ د سلام جواب

وانه اوریدلو، نو د قبر په خوا کې څرنگه سلام اوري؟

مماتيان اعتراض کوي چې د يو صحابي کور ته نبی کریم صلى الله عليه وسلم ورغلو او سلام يې واچولو هغه صحابي واوريډلو، ليکن جواب يې ورو وړکړو، نبی کریم صلى الله عليه وسلم وانه وريډلو، نبی کریم صلى الله عليه وسلم بيا سلام پرې واچولو، هغه صحابي بيا په قراره جواب ورکړ، نبی کریم صلى الله عليه وسلم وانه وريډو، نبی کریم صلى الله عليه وسلم دريم ځل بيا پرې سلام واچولو، هغه صحابي بيا په قراره جواب ورکړو او نبی کریم صلى الله عليه وسلم وانه وريډو، نبی کریم صلى الله عليه وسلم واپس شو هغه صحابي ورپسې شاته منډې کړې، رسول الله صلى الله عليه وسلم ته يې وفرمايل چې ما ستا

سلامونه اوريدل او تاته مې جواب هم دركولو، ليكن په قراره او تاته مې نه دراورولو، لپاره د دې چې ستا دخولې مباركې څخه زموږ كور ته بيا سلام او دعا راشي، نو دلته د نبي كريم صلى الله عليه وسلم او دهغه صحابي په مابين كې يو حائل دى چې دېوال دى، ليكن بيا هم نبي كريم صلى الله عليه وسلم د سلام جواب نه اوري، اوس خو نبي كريم صلى الله عليه وسلم په قبر كې دى زموږ او د نبي كريم صلى الله عليه وسلم تر منځ څلور پردې دي، يوه معنوي پرده ده چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم په عالم البرزخ كې دى او موږ په عالم الدنيا كې يوو او درې ظاهري پردې دي، يوه ججره مباركه، دوهم قبر، دريم لحد، نو اوس څرنگه نبي كريم صلى الله عليه وسلم زموږ سلام اوري؟

قلنا: اول تمهيد واوړه! چې يو عالم الدنيا دى او بل عالم البرزخ ده په عالم الدنيا كې د روح او د جسد تعلق وي او په عالم البرزخ كې هم د روح او جسد تعلق وي، په دنيا كې جسم اصل او روح يې تابع دى احوال اولاً په جسم وارديږي او ثانياً بالتبع په روح وارديږي، لكه روح افزا شربت چې اولاً جسم ته لذت وركوي او ثانياً روح ته لذت وركوي، ځكه ورته روح افزا شربت وايي او په عالم البرزخ كې روح اصل او جسم يې تابع دى، احوال اولاً په روح وارديږي او ثانياً بالتبع په جسم وارديږي، لكه په احتلام كې ټول حالات اولاً په روح باندې تيريږي، خو ثانياً بالتبع جسم ته هم خوند حاصلېږي، دوهمه تمهيدې خبره دا و اوړه چې د روح تعلق د جسد سره په درې قسمه دى اول: تعلق التصرف، دوهم: تعلق التدبير، دريم: تعلق الحيات.

تعلق التصرف الدنيوي: يعنې داسې تعلق چې د دې په وجه جسم خوراك او څښاك كوي او گرځي.

تعلق التدبير: يعنې داسې تعلق چې د دې په وجه په خپله په جسم كې وينه گرځي او د دې په وجه د هضم نظام چلېږي او په خپله زړه حركت كوي او ساه چلېږي.

تعلق الحيات: چې د دې په وجه جسم ژوندى وي، نو په عالم الدنيا كې په حالت د يقظت كې د روح او د جسم درې واړه تعلقه وي او په حالت د نوم كې دوه تعلقه وي تعلق التدبير او تعلق الحيات او په عالم البرزخ او قبر كې صرف يو تعلق وي چې تعلق الحيات دى.

د تمهيد څخه وروسته جواب:

كله چې د روح او د جسم تر منځ درې واړه تعلقات وي، نو په روح باندې وزن ډير وي، نو د روح پرواز كم وي او څومره چې تعلق كمېږي همدومره د روح پرواز قوي كيږي، په حالت النوم كې يو تعلق كم شي، نو روح په ثانيه وو كې مكې مكرمې او مدينې منورې ته رسيږي او په عالم البرزخ كې تعلق ډير كم

شيء صرف يو تعلق الحيات پاتې وي نو د روح پرواز ډير قوي شي روح په عليين کې وي او دهغه ځای څخه يې د جسم سره تعلق وي او په همغه عليين کې خبره بالذات اوري او د روح په تبع يې جسم هم اوري، اوس جواب دادی چې په عالم الدنيا کې بالذات د جسم غوږ او ريدل کوي او بالتبع يې روح اوري د جسم او د روح درې واړه تعلقات دي، د روح پرواز او طاقت کم دی، لهذا نبي کریم صلی الله عليه وسلم د نژدې څخه هم د صحابي جواب وانه وريدو او بعد الوفات په عالم البرزخ کې د روح او د جسم تعلق ډير کم دی يوازې تعلق الحيات دی، لهذا د روح پرواز او طاقت دومره زيات دی چې د روضې مبارکې په خوا کې ډير په قلاړه صلاة او سلام اوري.

يو ويشتمه وسوسه: اشاعتيان وايي چې زمونږ د جماعت نوم په قرآن کې شته چې:
(إِنَّ صَلَاتِي وَنُسُكِي وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ) او د حیات لفظ په قرآن کې نشته.

قلنا: ۱- پدې ایت کې (مماي) په معنی د مړگ سره دی، په معنی د کومې ډلگۍ سره ندي، دمما تيانو ډلگۍ خو ددې ایت څخه (۱۴۰۰) کاله وروسته په سنه (۱۹۵۷ع) کې جوړه شوه، دا خو داسې شولکه چې کوم مروتی (يعني لکي مروت والا) چې ووايي چې زمونږ د قوم نوم په قرآن کې راغلی دی چې (إِنَّ الصَّفَاَ الْهَرَوَةَ)

۲- په ديرشمه پاړه کې دحياتي لفظ هم موجود دی، (قدمت لحياتي)

۳- په قرآن کې خود فرعون او د قارون او د هاهان نوم هم شته حتی چې د شيطان نوم هم شته.

دوه ويشتمه وسوسه: مماتيان وايي چې مونږ نبي کریم صلی الله عليه وعلى آله وسلم ته په جنت کې ژوندی وايو او ناسو ورته په ځمکه کې ژوندی وايي، لهذا زمونږ عقیده ستاسو څخه بهتره ده.

قلنا: مونږ نبي کریم صلی الله عليه وعلى آله وسلم په روضه کې ژوندی گڼو او روضه د جنت څخه هم بهتره ده، مماتيان وايي چې د نبي کریم صلی الله عليه وعلى آله وسلم جسد په دنيا کې دی او روح يې په جسد مثالي کې حلول کړی دی، هغه په جنت کې دی او مونږ روح بالجسد الحقيقي په جنت کې ژوندی گڼو چې روضه مبارکه ده.

در ويشتمه وسوسه: په حديث کې راځي چې: لو کان موسى حيا ما وسعه الا اتباعی، د دې حديث څخه معلومېږي چې موسى عليه السلام ژوندی نه دی؟

قلنا: ۱- داروايت ضعيف دی، د دې حدیث په سند کې جابر بن یزید جعفی رافضی دی، یحیی بن معین ورته کذاب وایي، امام حمیدی ورته شیعہ وایي، امام مسلم ورته وضاع وایي (مقدمہ مسلم ص ۱۵)۔
۲- دلته مراد په عالم لدنیا کې حیات دی ای لوکان موسی حیا فی عالم الدنیا قرینه ورته اتباعی ده د اتباع حکم په عالم الدنیا کې دی۔

خلیر شتمه وسوسه: مولانا رشید احمد گنگوہي رَحْمَةُ اللَّهِ فرمایي چې څوک چې وایي چې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ پخپله سلام اوري هغه کافر دی۔

قلنا: دا د گنگوہي رَحْمَةُ اللَّهِ نیمه خبره ده، پوره خبره یې بیان کړه! حضرت گنگوہي رَحْمَةُ اللَّهِ فرمایي چې څوک چې وایي چې د تشهد (التحيات) والا سلام چې په لمانځه کې لوستلی شي، نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ یې پخپله اوري هغه کافر دی، ځکه چې التحیات د الله تعالی او د بنده په مابین کې راز او مکالمه ده، یعنې د حضرت گنگوہي رَحْمَةُ اللَّهِ خبره د تشهد والا په سلام کې ده، د قبر والا په سلام کې نه ده، دلته عنوان داسې دی، (تشهد میں صیغہ سلام کے تبدیلی) حضرت گنگوہي رَحْمَةُ اللَّهِ د قبر د سلام په باره کې فرمایي چې په سماع النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ عند القبر کې دهیجا اختلاف نشته (فتاوی رشیدیہ، کتاب الایمان والکفر، زندن کامردوں سے مدد مانگنا)

فانقیل: په امداد المفتیین کې مفتي محمد شفیع رَحْمَةُ اللَّهِ فرمایي چې دا د حضرت گنگوہي فتوی نه ده؟
قلنا: د سماع النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ عند القبر فتوی په فتاوی رشیدیہ کې دوه ځایه ذکر شوی ده، یو په کتاب العلم کې ده، هلته د حضرت گنگوہي رَحْمَةُ اللَّهِ دستخط نشته، او بله په (ایمان اور کفر کے مسائل) کې ده، هلته د حضرت گنگوہي رَحْمَةُ اللَّهِ خپل دستخط دی او فرمایلي یې دي چې الجواب بهذا التفصیل صحیح، د مفتي شفیع صاحب خبره دا ولې فتوی په باره کې ده۔

۲- خپله مفتي شفیع صاحب سماع النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ عند القبر مني په جواهر الفقه (ص ۵۱۷) کې یې همدا حدیث لیکلی دی چې: (من صلى على عند قبري سمعته) نو د مفتي شفیع صاحب عقیده ولې نه مني؟

پنځه ویستمه وسوسه: ایا صحابه وو ژوندی پیغمبر ښخ کړی وو؟

قلنا: د ښخولو لفظ مناسب ندی، داسې ووايه چې صحابه وو رضی الله عنهم ژوندی نبي کریم ﷺ جنت ته حواله کړی وو، ځکه چې د نبي کریم ﷺ قبر د جنت د باغونو څخه یو باغ دی (صحيح البخاري، کتاب التهجده، باب فضل ما بین القبر والمنبرج ص ۱۵۹)

شپږ ویستمه وسوسه: په فتاوی البلد الحرام کې یې لیکلي دي چې نبي کریم ﷺ پخپله سلام نه اوري؟

قلنا: ۱- دا فتاوی په سعودي کې د غیر مقلدینو ده، پدې فتاوی کې یې امام ابو الحسن اشعري ته بدعتي او خطا کار ویلي دي، وگوره: (فتاوی بلد الحرام، فتاوی شریعة فی مسائل عصریه، کتاب فتاوی العقیده ص ۱۹۶) امام ابو حنفیه ته یې مرجئه، گمراه، شریر، فسادې او داهلسنت والجماعت څخه خارج ویلي دي، (فتاوی علماء بلد الحرام، فتاوی العقیده ص ۱۱۴)

۲- د حرمینو علماء نن سبا اکثر حنبلیان دي او د حنبلیانو عقیده د حیات النبی ﷺ نن سبا د مدینې منورې د روضې مبارکې په دوه ستنو د حیات النبی متعلق اشعار لیکل شوي دي چې:

یاخیر من دفنت بالقاع اعظمه
فطاب من طیبهن القاع والاکم
نفسی الفداء لقبیر انت ساکنه
فیه العفاف وفیه الجود والکرم
د ساکن لفظ (او سیدونکی) غالباً ژوندي ته مستعملیږي.

اوه ویستمه وسوسه: ایا په قبر کې د حیات الانبیاء د عقیدې پوښتنه کیږي؟

قلنا: ایا په قبر کې د نکاح، مهر، اولاد، د والدينو خدمت، د قربانی، زکات، حج وغيره پوښتنه کیږي؟

۲- که قادیاني کافرو وايي چې ایا په قبر کې د ختم نبوت پوښتنه کیږي، نو څه جواب به ورکوي؟

۳- راو فض وايي چې ایا په قبر کې د ابو بکر صدیق پوښتنه کیږي؟

اته ویستمه وسوسه: د حضرت عثمان په درود ولې نبي صلی الله علیه وسلم نه

خبریدلو؟ د صلح حدیبې په وخت نبي کریم ﷺ حضرت عثمان رضی الله عنه مکې ته

وليلو، خلکو افواه خپره کړه چې حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ شهيد شوی دی، حالانکې حضرت عثمان به ضرور درود ويلو، نو ولې نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ ته نه پيش کيدلو؟

قلنا: ۱- داد الله تعالى له طرفه امتحان وو چې صحابه رضی الله عنهم د حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شهادت د خبر په اوریدلو سره څه کوي؟

۲- زمونږ خبره په بعد الوفات او عالم البرزخ کې ده او دا واقع د عالم الدنيا ده.

۳- دا افواه د سهر د لمانځه څخه وروسته خپره شوه او د ماسپښین لمونځ لا قضاء شوی نه وو چې حضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ واپس راغلو، نو چې پدې دوران کې یې لمونځ ندې کړی نو کيدلی شي چې درود یې هم نه وي ویلی.

ننه ويستمه وسوسه: مولنا زکريا رَحِمَهُ اللهُ ليکلي دي چې مري يې نه اوري.

قلنا: مولنا زکريا رَحِمَهُ اللهُ د عامو مرو خبره کړې ده، مولنا زکريا رَحِمَهُ اللهُ د سماع النبي عند القبر هم قايل دی او د حیات النبي هم قايل دی، مولنا زکريا رَحِمَهُ اللهُ فرمايي چې: څوک چې دروضې مبارکې په خوا کې صلوة او سلام وايي نو نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ يې بالذات اوري من صلی علی عند قبری پدې کې صريح دی (مکاتب شيخ الحديث ص ۵۰۵) همدارنگه يې په فضائل درود کې هم ليکلي دي (فضائل درود ص ۳۸، فصل ۲، حديث نمبر ۳).

ديرشمه وسوسه: يو کتاب دی په نوم د (فاتحه کا صحیح طريقه) په هغې کې يې ليکلي دي چې

سماع النبي عند القبر نشته، او په هغې د مولنا حسين احمد مدني رَحِمَهُ اللهُ دستخط هم دی.

قلنا: ۱- د سماع النبي عند القبر څخه انکار په تقرير شده کتاب باندې نه دی، بلکې د حسين احمد مدني رَحِمَهُ اللهُ د وفات څخه دولس کاله وروسته په يوه ليکلي شوې ضميمه کې د سماع النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَعَلَى آلِهِ وَسَلَّمَ عند القبر څخه انکار دی او د هغې ضميمې سره د اکابرینو د دستخط هيڅ تعلق نشته.

د حیات الانبياء څخه د منکرينو مماتيانو حکم: د انبياوو د جسماني حیات څخه منکرين

گمراهان، ضال او مضل دي، مبتدع فی العقیده دي، مونځ ورپسې مکروه تحریمي دي، د اهل سنت والجماعة څخه خارج دي.

(۱) من انکر الحیاة فی القبر وهم المعتزلة ومن نحا منحومهم (عمدة القاری کتاب المناقب، باب مناقب ابی بکر

ص ۶۰۱، وفي البعض ج ۱۱ ص ۴۰۳).

(۲) وَقَدْ تَمَسَّكَ بِهِ مَنْ أُنْكَرَ الْحَيَاةَ فِي الْقَبْرِ وَأُجِيبَ عَنْ أَهْلِ السُّنَّةِ الْمُثَبِّتِينَ لِذَلِكَ بِأَنَّ الْمُرَادَ نَفْيُ الْمَوْتِ اللَّازِمِ مِنَ

الَّذِي أَلْبَنَتْهُ عُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ بِقَوْلِهِ وَلْيَبْعَثْهُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا لِيَقْطَعَ أَيْدِيَ الْقَائِلِينَ بِمَوْتِهِ وَلَيْسَ فِيهِ تَعَرُّضٌ لِمَا يَقَعُ فِي الْبَرْزَخِ. (فتح الباری ج ۷ ص ۲)

(۳) خلاصہ دا چہی زما او زما د اکابرو د اعقیدہ دہ چہی رسول اللہ ﷺ پہ خپله روضہ کې په

جسماني ژوند باندې ژوندي دی، دا برزخي ژوند دی لکن ددې نیوي ژوند څخه ډېر قوي دی، څوک چې

ددې مسئلې څخه انکار کوي (۱) هغه د دیوبند د اکابرو د تصریحاتو مطابق د دیوبند سره هیڅ تعلق نه

لري (۲) هغه د اهل حقو څخه نه دی بلکه گمراه دی، (۳) مونځ کول ورپسې نه دي جائز (۴) او د هغه

سره هیڅ قسم تعلق ساتل هم نه دي جائز (اپکے مسائل او انکا حل تخریج شدہ ج ۱ ص ۵۹۵)

(۴) زمونږ په نيز د حیاة الانبیاء څخه منکر کافر نه دی، البته گمراه دی (سوانح و افکار حضرت

جالندھري ص ۳۲۶)

(۵) د صحابه و څخه شروع تر ننه پورې د علما و مسلک دا دی چې پیغمبران ژوندي دي او

د دیوبند علماء هم ددې قائل دي څوک چې د حیاة په حای د ممات عقیدہ لري د هغه د دیوبند د اکابرو سره

هیڅ قسم تعلق نشته.

(۶) یو سړي د مفتي محمود رحمہ اللہ څخه سوال وکړو چې کوم سړی چې په قبر کې د نبی ﷺ د ژوند څخه

منکړي، او د رسول الله ﷺ د روضې په خوا کې الصلوة والسلام علیک یا رسول الله ته ناجائز وایي، او یا

د رسول الله ﷺ ذاة ته نور وایي دده په باره کې څه حکم دی؟ حضرت مفتي صاحب ورته ددرې واړو مسائلو

جواب داسې ورکوي چې د داسې عقیدو د لرونکو پسې مونځ کول مکروه تحریمي دي (فتاوی مفتي محمود ج

۱ ص ۳۴۵، ۳۵۳)

(۷) مولنا نصیر الدین الغور غشتوي رحمہ اللہ د یو سوال په جواب کې فرمایي چې: پنج پیریان (ماتیان)

په قران کریم کې تحریف کوي د کفارو په باره کې راغلی ایاتونه په مسلمانانو باندې تطبیقوي ددوی سره د قران

کریم ترجمه مه کوئ او د داسې فاسدو عقائدو والا پسې مونځ مه کوئ بلکه چیرته د کوم دیندار او د متقي پسې

لمونځ وکړئ (سوانح مولنا غور غشتوي ص ۱۷۰).

(۸) دار الافتاء جامعہ اشرفیہ لاہور: رقم الافتاء (۳۳/۹/۲۴) تاریخ ۱۴۳۳/۵/۲۹ حیات النبي ﷺ او دسماع النبي ﷺ عند القبر څخه منکر فاسق او عقیدوي بدعتي دی مونځ ورپسې مکروه تحریمي دی.

(۹) دار الافتاء والارشاد کراچی: (فتویٰ ۴۶۲۷۴، ج ۴۸) رسول الله ﷺ په قبر کې په جسماني ژوند سره ژوندی دی او درود او سلام اوري ددې څخه منکر داهل سنت والجماعت څخه خارج دی، مونځ ورپسې مکروه دی.

(۱۰) حیات النبي ﷺ او دسماع النبي ﷺ علیه السلام عند القبر څخه منکرین داهل سنت والجماعت څخه خارج دي، لمونځ کول ورپسې مکروه دی. (فتاویٰ دارالعلوم دیوبند، ۳۵۵، تب: ۲۰۷۲: ب) لهذا دا شاعت التوحید والسنة په نوم باندې ممتیان مبتدع فی العقیده دي، ضال او مضل دي، لمونځ ورپسې مکروه تحریمي دی.

حیات الانبياء دمستلي مرتبه

۱- حیات الانبياء دمستلي هغه مرتبه ده کومه چې دعیسی علیه السلام حیات ده، ځکه چې دقرآن سنت او داجماع الأمت دکومو دلایلو څخه چې دعیسی علیه السلام ژوند او دروح مع الجسد العنصري اسمان ته پورته کیدل ثابت دي بعینه دهمغو دلایلو څخه دانبياء کرامو حیات بعد الوفات بتعلق الروح مع الجسد العنصري ثابت دي او دعیسی علیه السلام حیات څخه منکرین چې کوم دلایل پیش کوي بعینه همغه دلایل حیات الانبياء څخه منکرین هم پیش کوي، دنولسمې وسوسې په جواب کې ذکر شو چې دحياة الانبياء عقیده داسلام دبنیادي عقائدو څخه ده.

۲- منکرین حیات النبي ﷺ یا دنبوت څخه منکر دي او یا دنبوت توهین کوي، ځکه چې دنبی کریم ﷺ جسد عنصري به یا په قبر کې رسول او نبی وي او یا به نه وي، که نوي (معاذ الله) نو دنبوت څخه انکار راغلو او که وي نو دنبوت توهین راغلو، ځکه چې نبی شو او حیات چې پکې راغلو نو حیات لوازم به هم پکې نه وي چې حس، شعور، فهم او ادراک دی، نو بې حسه، بې فهمه، بې ادراکه نبی شو اودا دنبوت توهین دی.

فان قيل: جي امام اشعري رحمه الله ته دا عقيدہ منسوبہ ده جي محمد ﷺ به قبر کي نبي او رسول نه دی.

قلنا: دا نسبت غلط دی، علامہ قشيري رحمه الله فرمايی چي: فأما ما حكي عنه (الاشعري) وعن أصحابه أنهم يقولون أن محمدا ليس نبی في قبره ولا رسول بعد موته فبهتان عظيم، وكذب محض، (شكايت اهل السنة، رسايل قشيره ص ۱۰، طبقات جلد ۲ ص ۲۷۹)،

همدارنگه ابن عابدين شامی رحمه الله فرمايی چي: واما ما نسب الى الامام الاشعري امام أهل السنة والجماعة من انكار ثبوتها بعد الموت فهو افتراء وبهتان (شامي، باب المغنم ج ۳ ص ۳۶۶).

وصلی الله تعالى على خير خلقه محمد وآله وصحبه اجمعين
آمین

دنبوت او ختم نبوت عقیده

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

کتاب فی السیاسة الشیخ محمد بن عبد الوہاب

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده

اما بعد!

داهل سنت والجماعت عقیده

۱- رسول الله ﷺ آخري نبي اور رسول دی، در رسول الله ﷺ خخه وروسته دنیا ته هیخ نوی رسول نه راځي، دا مسئله د ضروریاتو د دین خخه ده او پدې کې شک او شبه کونکی زندیق او کافر دی.

۲- ټول پیغمبران خصوصاً محمد ﷺ لکه څرنګه چې په عالم الدنيا کې حقیقه په وصف در سالت او د نبوت باندې موصوف وو، نو همدارنګه په عالم البرزخ او عالم القبر کې هم حقیقه په وصف د نبوت او در سالت باندې موصوف دی.

۳- محمد ﷺ د ټولو انبیاءو په شمول د روح او د جسد عنصري خخه عبارت دی، نو په عالم الدنيا او په عالم البرزخ دواړو کې نبوت او رسالت د روح مع الجسد عنصري صفت دی.

۴- کله چې د عالم الدنيا په شان په عالم البرزخ کې د ټولو انبیاءو علیهم السلام خصوصاً د محمد ﷺ روح مع الجسد عنصري دونیوي ته وصف در سالت او د نبوت ثابت وو، همدې روح مع الجسد عنصري ته به در سالت او د نبوت لوازم هم ثابت وي چې علم، فهم، شعور، ادراک، حیات، احساس، سماع، وغیره دي، دا داهل سنت والجماعت اجماعي عقیده ده او پدې باندې ایمان لرل فرض دي.

داهل بدعتو مماتي اشاعتیانو عقیده

۱- د وفات خخه وروسته روح علیین او یا سجين ته ځي او د جسد عنصري دونیوي سره یې هیخ قسم تعلق نه پاتې کیږي.

۲- کله چې په عالم البرزخ کې د روح او د جسد عنصري په مابین کې تعلق ختم شو نو جسد عنصري یې حیاته، بې علمه، بې شعوره، بې احساسه او بې سماعه شو او دا امور لوازم د نبوت او در سالت دي او په انتفاء د لازم سره انتفاء د ملزوم راځي، نو د جسد عنصري دونیوي خخه وصف در سالت

او دنبوت منتفی شو (معاذ الله) مماتي اشاعتیان صراحتاً ليکي چې نبوت او رسالت په اصل کې د روح صفت دی، د روح مع الجسد العنصري صفت نه دی، (نداء الحق ج ۱ ص ۵۰۸)

فایده: بدعتي مماتي اشاعتیان دنبوت څخه منکر دي، همدارنگه دنبوت اود رسالت توهين کوي، همدارنگه د ختم نبوت څخه منکر دي، دنبوت او درسالت څخه ځکه منکر دي چې نبي عبارت دي د روح مع الجسد العنصري څخه او دوي په عالم البرزخ کې جسد عنصري نبي نه گڼي، د مدينې منورې په روضه مبارکه کې چې کوم جسد عنصري موجود دی هغه ته نبي او رسول نه وايي (نداء الحق ج ۱ ص ۵۸۰)

او دنبوت او رسالت توهين ځکه کوي چې که ددوي په نيز باندې بالفرض جسد عنصري نبي او رسول شي نو بيا ورته حيات، فهم، علم، شعور، سماع، او ادراک نه ثابتوي، نو معاذ الله بې حيا ته بې فهمه، بې علمه، او بې شعوره نبي او رسول شو او دا د نبي او در رسول توهين دی او د ختم نبوت څخه ځکه منکر دي چې ددوي په نيز د نبي کریم ﷺ روح مبارک په بل جسد مثالي کې اچول شوی دی، نو همغه اوس رسول او نبي شو.

د اهل سنت والجماعت دلايل

۱- ﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِّن رِّجَالِكُمْ وَلَكِن رَّسُولَ اللَّهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ ۚ وَكَانَ اللَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمًا ۝﴾

۲- ﴿وَمَا مُحَمَّدٌ إِلَّا رَسُولٌ قَدْ خَلَتْ مِن قَبْلِهِ الرُّسُلُ أَفَإِن مَّاتَ أَوْ قُتِلَ انْقَلَبْتُمْ عَلَىٰ أَعْقَابِكُمْ ۚ﴾

۳- ﴿وَالَّذِينَ مَعَهُ أَشِدَّاءُ عَلَى الْكُفَّارِ رُحَمَاءُ بَيْنَهُمْ ۝﴾

پدې ايتونو کې محمد ﷺ ته رسول ويلي شوي دي او محمد در رسول الله ﷺ د ذات څخه عبارت دی او ذات عبارت دی د روح مع الجسد العنصري څخه، هم په دنيا کې او هم په عالم البرزخ کې الی ابد الابد.

۴- قال رسول الله ﷺ لا نبي بعدی ولا أمت بعد أمتی (رواه البيهقي)

۵- وعن أنس رفعه أن الرسالة والنبوة قد انقطعت ولا نبي بعدی ولا رسول (اخرجه ابويعلى) په

«بعدي» کې «يا» ضمير د متکلم په روح مع الجسد باندې دلالت کوي.

۶- وعن ابن عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قال قال رسول الله ﷺ : أنا أحمد، وأنا محمد، والحاشر،

والمقفي والخاتم. (رواه الخطيب)

په عالم الدنيا کې دا نومونه د روح مع الجسد العنصري وو، نو په عالم البرزخ کې به هم وي.
 ۷- قد صح عن ابی ایوب الانصاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ لَمَنْ أَنْكَرَ عَلَيْهِ وَضَعُ وَجْهِهِ عَلَى الْقَبْرِ إِنَّمَا جَنَّتْ رُسُلُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَلَمْ آتِ اللَّبَنُ أَوَ الْحَجَرُ (احسن الفتاوى ج ۴ ص ۵۵۱، مسند احمد ج ۶ ص ۵۸۷، مرويات مالک بن حويرث)

حضرت ابوایوب انصاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ یوه ورځ (دزیات محبت له وجې) خپل مخ د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په قبر باندې کیښودلو، یو چا پرې اعتراض وکړو، نو حضرت ابوایوب انصاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ورته وفرمایل چې زه ټیګې او خښتې ته نه یم راغلی بلکې زه رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته راغلی یم.

فایده: په کومو ایتونو او حدیثونو کې چې محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د نبي او د رسول لفظ استعمال شوی دی، هغه ټول ددې دلایل دي چې په عالم الدنيا او په عالم البرزخ او په عالم الحشر درې واړو کې روح مع الجسد العنصري رسول او نبي دی، ځکه چې محمد عبارت دی د روح مع الجسد العنصري څخه.

۸- که په عالم البرزخ کې د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ روح مع الجسد العنصري الدونيوي، رسول او نبي نه شي نو بیا به لاله الا الله محمد رسول الله یوه حکایتی کلمه شي، یعنې معنی به یې داسې شي چې محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مخکې نبي او رسول وو او اوس نه دی (معاذ الله) ځکه چې محمد د روح مع الجسد العنصري څخه عبارت دی.

۹- مفسر القرآن علامه عبد الرحيم حنفي رحمه الله فرمایي چې: انبياء لکه څرنګه چې په عالم الدنيا کې انبياء او رسل وو، نو همدارنګه عالم البرزخ ته دا تنقل څخه وروسته هم انبياء او رسل دي ددې په خلاف عقیده د کفر ده (نظم الفراید، فريده نمبر ۳۳، ص ۶۶، رحمت کاینات ص ۳۵۹)

دا کفري عقیده مخکې (دمتقشفه) وواو دا بو نصر وايلي المتوفى ص ۴۴۴) ه وه، چې اوس ددوي جانشيانو اشاعتي مماتيانو خپله کړې ده.

دمماتيانو دليل

مमतیان وايي چې الله تعالی په قرآن کریم کې صرف روح ته نبي ويلي دي، الله تعالی فرمایي چې:
 ﴿وَإِذَا أَخَذَ اللَّهُ مِيثَاقَ الْبَنِيَّانَ لَمَّا أَتَيْنَهُمْ مِنْ كُتَيْبٍ وَحَكِيمٍ﴾

همدارنګه رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي چې: (كنت نبياً وأدميين الماء والطين)

زه نبي وم او ادم عليه السلام داو بو اودختې په منځ کې وو، همدارنگه په عالم الذر کې ادم عليه السلام انبياء وليدل په حديث کې راځي چې رأى الانبياء فيهم مثل السرج عليهم النور، په دې ټولو کې يواځې روح ته نبي او رسول ويلى شوي دي نو معلومېږي چې نبوت اورسالت په اصل کې يواځې د روح صفت دی د جسم صفت نه دی.

جواب: د جسد او دروح په مابين کې ډير قوي تعلق دی، روح جسد ته محتاج دی او جسد روح ته محتاج دی، لکه څرنگه چې جسد بغير دروح څخه نشي چلیدلی، نو همدارنگه روح بغير د جسد څخه نه شي چلیدلی په عالم الارواح کې هم الله تعالی ارواحو ته اجساد ورکړي وو.

۱- د قرآن الفاظ صراحتاً پدې خبره دلالت کوي چې په عالم الارواح کې د ارواحو سره اجساد شريک وو، بنی ادم، ظهور، ذريت، د اټول دا جسادو صفات دي، همدارنگه په عالم الارواح کې د وړو مېړيو په مقدار باندې جسم ښکاریدلو.

۲- مولانا مفتي محمد شفيع رحمه الله د (اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ) په تفسير کې ليکي چې: د ادم عليه السلام دملا څخه يواځې ارواح نه وو راوتلي، بلکې روح او جسم دواړه وو، ځکه چې د روح مع الجسد تربيت ته ضرورت ډير دی، همدارنگه په حديث کې چې ددوي د رنگونو بيان شوی دی چې بعضې تور وو، او بعضې سپين وو، د بعضو په تندي کې پر قاوه دا ټول په دې دلالت کوي چې هلته دروح سره جسم وو، ځکه چې يواځې روح هيڅ رنگ نه لري او داد تعجب خبره نه ده چې دا ټول اجسام څرنگه په يوځای کې راجمع شول؟ نن سبا د فلم په ذريعه باندې غټ غټ شيان په يو وړو کي سکرين باندې ښکاره کولی شي. (معارف القرآن ملخصاً، ج ۴ ص ۱۱۳)

د روح او د جسد قوي تعلق

الله تعالی په هر شي باندې قادر دی، که وغواړي روح بغير د جسد څخه چلولی شي او جسد بغير د روح څخه چلولی شي، لکن دا الله تعالی عادت دادی چې روح بغير د جسد څخه نه چلوي، په دنيا کې روح د جسد په سترگو لیدل کوي، د جسد په ژبه غږېږي، د جسد په غوږونو اوریدل کوي، که د جسد سترگې، غوږونه، او ژبه نه وي نور روح پوند، کون او گونگی دی، همدارنگه په آخرت کې هم د ارواحو سره د اجسادو حشر کېږي، (وَالْبَعْثُ بَعْدَ الْمَوْتِ) د اجسادو حشر مرکزي عقیده ده الله تعالی فرمایي چې: ﴿بَلْ قَدِيرِينَ عَلَىٰ أَنْ تُسَوَّىٰ بَنَانُهُ﴾ همدارنگه په عالم الارواح کې هم روح بغير د جسد څخه نه چلیدلو، نو الله تعالی ورته واړه واړه اجسام پیدا کړل، له څرنگه چې مفسرینو

د (أَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ) په تفسیر کې لیکلي دي، په دې درې وارو عالمونو (عالم الدنيا، عالم الآخرت، عالم الارواح) کې روح او د جسد په مابین کې تعلق ثابت دی اگر چې په تعلقاتو کې به یې فرق وي خو نفس تعلق یې یقیني دی، دمخکینو، قرآني، نبوي ﷺ، او اجماعي دلائلو سره سره په تیرو دریو عالمونو باندې قیاس هم ددې تقاضی کوي چې په عالم البرزخ او عالم القبر کې هم د روح او د جسد په مابین کې تعلق شته.

عالم القبر او عالم النوم

عالم القبر فی الجملة داسې دی لکه عالم النوم، له دې وجې علماء فرمایي چې: النوم اخ الموت انسان چې اوده شي نو دده روح قبض کې شي، الله تعالی فرمایي چې: ﴿وَالَّذِي لَهُ بُنْيَانٌ مِّمَّا هِيَ﴾ دده د جسد ماشین بالکل معطل ښکاري، د دنیا د خلکو په نظر کې دده سترګې بندې وي، ژبه یې خاموشه وي، لاسونه او پښې یې بې حرکت وي او په حقیقت کې روح د جسد عنصري سره یو ځای په سیر او سیاحت باندې مصروف وي، د جسد عنصري په سترگو لیدل کوي، د جسد عنصري په غوږونو او ریدل کوي، د جسد عنصري په ژبه غږیدل کوي، د جسد عنصري په پښو باندې مزل کوي، په روح باندې چې کوم حالات تیرېږي په هغو ټولو کې ورسره جسد شریک وي، له دې وجې کله اوده سړی وژاري، کله وخاندي، نو لکه په عالم النوم کې چې جسد په کت کې پروت وي، لکن بیا هم د روح سره سیر او حرکت، غم او خوشحالي کوي، نو همدارنگه په عالم القبر کې هم جسد په قبر کې پروت وي، لکن بیا هم د روح سره په غم او په خوشحالي، تنعیم او تعذیب کې شریک وي او لکه څرنگه چې د عالم النوم معاملات د عالم الدنيا د خلکو د نظر څخه پناه وي، حتی چې د اوده سړي په خوا کې ناست سړی هم پدې نه پوهیږي چې په دې اوده سړي باندې څه تیرېږي، نو همدارنگه د عالم القبر معامله هم د عالم الدنيا د خلکو د نظر څخه پناه وي.

درسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د روضي مبارکي زيارت

ترجمہ: مولانا محمد رفیع الدین صاحب دہلی

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

داهل سنت والجماعت مسلک

- ۱- درسول الله صلى الله عليه وسلم دروضي مبارکي زيارت دفرایضو او دواجباتو پسې بهترين عبادت دی.
- ۲- اصل مقصود درسول الله صلى الله عليه وسلم دروضي مبارکي زيارت دی او ددې څخه علاوه دمسجد نبوي او دنورو مبارکو مقاماتو زيارت پخپله حاصلیږي.

فایده: که الله تعالی کوم خوش قسمته کس ته مدینې منورې ته دتللو توفیق ورکړو نو صرف د رسول الله صلى الله عليه وسلم دروضي مبارکي په نیت باندې دې سفر وکړي او رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دصلوة او دسلام دپیش کولو په نیت باندې دی سفر وکړي، ۱- ځکه چې دمسجدنبوي صلى الله عليه وسلم عظمت درسول الله صلى الله عليه وسلم له وجې دی ۲- که یو کس صرف دمسجد نبوي صلى الله عليه وسلم په نیت باندې سفر کوي نو دا دتاوان سفر دی، ځکه چې په مکې حرم کې یو مونځ په یو لک دی او په مسجد نبوي صلى الله عليه وسلم کې دیو روایت مطابق یو مونځ په زر او دبل روایت مطابق په پنځوس زره دی، نو ولې یو لک چنده ثواب پریږدي او دزر چنده یا دپنځوس زره چنده لپاره سفر کوي؟ ۳- الله تعالی په هرځای کې حاضر او ناظر دی، مسجد نبوي او بیت الله شریف الله تعالی ته یو برابر دي، لکن محمد صلى الله عليه وسلم صرف په مدینه منوره کې دی په هرځای کې حاضر او ناظر نه دی، له دې وجې دمدینې منورې په سفر کې به درسول الله صلى الله عليه وسلم دروضي نیت کولې شي.

داهل بدعتو مسلک

اهل بدعت وايي چې دنبی کریم صلى الله عليه وسلم دروضي مبارکي په نیت باندې سفر کول بدعت دی، اصل مقصود دمسجد نبوي صلى الله عليه وسلم زيارت دی او ددې څخه علاوه درسول الله صلى الله عليه وسلم دروضي مبارکي زيارت پخپله حاصلیږي (تحقیق الحق ص ۳۵، کتاب التوحید فی عبادات الألوهية از مولوي عبد الغنی جاجروي)

دأهل سنت والجماعت دلايل

۱- وَإِذَا جَاءَكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِآيَاتِنَا فَقُلْ سَلَمٌ عَلَيْكُمْ كَتَبَ رَبُّكُمْ عَلَى نَفْسِهِ الرَّحْمَةَ، أَنَّهُ مَنْ عَمِلَ مِنْكُمْ سُوءًا بِجَهَارَةٍ ثُمَّ تَابَ مِنْ بَعْدِهِ وَأَصْلَحَ فَأَنَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ

مفتي محمد شفيع رحمه الله فرمايي چې ددې ايت شان نزول خاص دی ، لکن حکم يې عام دی ترقيامت پورې جاري دی ، هرڅوک چې درسول الله صلى الله عليه وسلم روضې مبارکې ته ورشي نو صلوٰه او سلام دې پيش کړي ، درسول الله صلى الله عليه وسلم دطرف څخه به ورته جواب ورکول کيږي .

۲- قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ زَارَنِي فِي مَبَاتِي كَانَ كَمَنْ زَارَنِي فِي حَيَاتِي، وَمَنْ زَارَنِي حَتَّى يَنْتَهِيَ إِلَى قَبْرِي كُنْتُ لَهُ شَهِيدًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ" (كتاب الضعفاء از علامه عقيقي، تاريخ ابن عساكر، كتاب الشفاء از علامه سبكي) چا چې زما د وفات څخه وروسته زما زيارت وكړو نو داسې ده لكه زما په ژوند كې يې چې زما زيارت كړى وي، او چا چې زما زيارت وكړو تر دې چې زما قبر ته راغلو نو زه به دقيامت په ورځ ددې شاهدي وركووم .

رسول الله صلى الله عليه وسلم دهغه زيار دايمان او دحاضري شاهدي ذكر كړه چې در سول الله صلى الله عليه وسلم دروضې مبارکې په نيت يې سفر كړى وي .

فان قيل: چې ددې حديث په سند كې يو راوي محمد بن يحيى دى، ابن عدی ليكلي دي چې دده احاديث منكر او دظلمت څخه ډك دي، لهذا دا حديث دقبولو قابل نه دى .

جواب: دجرح او دتعديل علماوو ابن عدي ته متشدد او متعصب ويلى دي لهذا دده داجرحه په تشدد باندې بناء ده .

دوهم جواب: علامه عبدالحى رحمه الله فرمايي چې دمنكر اطلاق كله په تفرد باندې كيږي (الرفع والتكميل ص ۲۰۰)

درېم جواب: دنورو رواياتو څخه هم ددې روايت تاييد كيږي، لهذا داروايت دحسن په مرتبه كې دى .

۳- قال النبي صلى الله عليه وسلم من حج ولم يزرني فقد جفاني (شفاء السقام ص ۲۷)

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي چې چا چې حج وكړو او زما زيارت يې ونكړو، نو بيشكه چې زما سره يې جفا وكړه .

۴- عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ جَاءَنِي زَائِرًا لَا يَعْلَمُهُ حَاجَةٌ إِلَّا زَيَّرْتَنِي كَانَ حَقًّا عَلَيَّ أَنْ أَكُونَ لَهُ شَفِيعًا يَوْمَ الْقِيَامَةِ» (معجم كبير للطبراني ج ۶ ص ۱۷۴)

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي چې څوک زما زيارت ته راغلو او زما د زيارت څخه ماسوی يې بل هيڅ حاجت نه وو، نو په ماباندې لازمه ده چې زه به دده لپاره د قيامت په ورځ شفاعت کونکی يم.

۵- رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي چې: من زارني محتسبا الى المدينة كان في جوارى يوم القيمة

(شفاء السقام)

چا چې د ثواب په نيت باندې زما زيارت وکړو نو هغه به د قيامت په ورځ زما گاونډی وي.

۶- عَنْ ابْنِ عُمَرَ رضي الله عنه، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "مَنْ زَارَ قَبْرِي وَجَبَتْ لَهُ شَفَاعَتِي" (شعب

الايمان، شفاء السقام، دارقطني، وفاء الوفاء ج ۴ ص ۱۶۷)

چا چې زما د قبر زيارت وکړو د هغه لپاره زما شفاعت لازم شو.

۷- قال رسول الله صلى الله عليه وسلم من جئني زائرا لا ينزع الا زيارتي كان حقا علي أن أكون له شفيعا يوم

القيامة (شفاء السقام ص ۲۷)

څوک چې صرف زما د زيارت په اراده باندې راغلو نو په ماباندې لازمه ده چې زه به دده لپاره

د قيامت په ورځ شفيع يم.

ابن حجر رحمه الله فرمايي چې: دا احاديث عام دي عالم الدنيا او عالم البرزخ دواړو ته شامل دي.

(حاشيه على الايضاح ص ۴۸۱)

درسول الله صلى الله عليه وسلم زيارت د علماوو له نظره

۱- امام نووي رحمه الله فرمايي چې: حاجيان دې د حج څخه وروسته مدينې منورې ته د رسول الله

صلى الله عليه وسلم زيارت ته ورشي ځکه چې دا اهم عبادت دی، (الايضاح في مناسك الحج والعمرة ص ۴۴۷)

۲- ابن حجر الهيتمي رحمه الله فرمايي چې: د زيارت احاديث عام دي د حيات او د وفات دواړو

حالتونو ته شامل دي، همدارنگه دا احاديث د رسول الله صلى الله عليه وسلم زيارت په استحباب باندې

د لالت کوي (حاشيه على شرح الايضاح ص ۴۸۱)

۳- علامه سمهودي رحمه الله فرمايي چې: دوهم فصل د رسول الله صلى الله عليه وسلم د روضې

مبارکې د زيارت په دلايلو کې دی، او ددې د مشروعيت په تاکيد کې دی او ددې خبرې په بيان کې دی

در رسول الله صلى الله عليه وسلم دروضي زيارت

چې در رسول الله صلى الله عليه وسلم زيارت ته تلل قريب الى الواجب دي حتى چې بعضي علماوو ورته واجب ويلي دي. (وفاء الوفاء ج ۴ ص ۱۷۷)

مخکې ليکي چې علامه سبکي رحمه الله در رسول الله صلى الله عليه وسلم په زيارت باندې قولي او فعلي اجماع رانقل کړې ده، او د کتاب، سنت، اجماع او قياس څخه يې دا ثابته کړې ده چې د نبی کریم صلى الله عليه وسلم زيارت ته تلل ثواب دی (ايضاج ص ۴ ص ۱۵۸)

۴- شيخ الاسلام علامه ابن الهمام رحمه الله فرمايي چې: زما په نيز بهتره داده چې مدينې منورې ته په ورتللو کې صرف در رسول الله صلى الله عليه وسلم د قبر نيت وکړي شي (فتح القدیر ج ۴ ص ۷۴)

۵- د حنفي فقهي بې مثاله کتاب در مختار او ددې شرحه رد المحتار ليکي چې در رسول الله صلى الله عليه وسلم دروضي مبارکې زيارت اجماعاً مستحب دی. (ج ۴ ص ۶۳)

۶- مولانا عبدالحی لکهنوي رحمه الله فرمايي چې: د څلورو وارو مذهبونو محقيقين علماء در رسول الله صلى الله عليه وسلم دروضي مبارکې د زيارت د وجوب قايل دي. (الكلام المبرم ص ۹)

۷- مولانا خليل احمد سهارنپوري رحمه الله فرمايي چې: زمونږ او زمونږ د مشايخو په نيز در رسول الله صلى الله عليه وسلم دروضي مبارکې زيارت کول اعلى درجه قربت دی، بلکې واجبوته نږدې دی (المبند على المفند ص ۳۴)

۸- مولانا حسين احمد مدني رحمه الله فرمايي چې: زمونږ د اکابرو په نيز در رسول الله صلى الله عليه وسلم دروضي مبارکې زيارت ته تلل بهترين مستحب بلکې واجبوته نږدې دی (نقش حیات ص ۱۲۲)

۹- مولانا محمديوسف لدھیانوي رحمه الله فرمايي چې: د جمهورو علماوو په نيز به ضرور در رسول الله صلى الله عليه وسلم دروضي مبارکې نيت هم کوي (آپ کے مسائل او آن کا حل ج ۴ ص ۱۶۷).

د روضي مبارکې زيارت د واقعاتو په رڼا کې

۱- حضرت ابو الدرداء رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي چې کله چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم د دنيا څخه رحلت کړو، نو حضرت بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ در رسول الله صلى الله عليه وسلم فراق برداشت نه کړی شو، مدينه منوره يې ښودله او د شام په ملک کې د جاببي مقام ته لاړو، د حضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خلافت په زمانه کې يې د شام کې په خوب کې رسول الله صلى الله عليه وسلم وليدلو، رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته په خوب کې فرمايل چې: بلال! دومره سخت زړی يې چې زما زيارت ته هم نه راځي، کله چې بلال رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د خوب

څخه راپاڅيدلو نو سمدستي يې مدينې منورې ته د سفر تياري شروع کړو، کله چې مدينې منورې ته ورسيدلو او نبي کریم ﷺ ته يې صلوٰۃ او سلام پيش کړل، نو خلک خبر شول چې درسول الله ﷺ مؤذن حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ډيره موده وروسته مدينې منورې ته تشریف راوړی دی، صحابه او تابعين ورته ډلې ډلې ملاقات ته راتلل، د ملاقاتونو څخه وروسته د مانځه وخت شو، خلکو خصوصاً حسنينو رضی الله عنهما د حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ څخه تقاضی وکړه چې آذان وکړي، حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مجبور شو او په همغه ځای باندې يې آذان شروع کړو په کوم ځای باندې به يې چې د رسول الله ﷺ په وخت کې کولو، کله يې چې د الله اکبر، الله اکبر جملې ولوستلې نو صحابه کرامو رضی الله عنهم ته هغه ټوله نقشه مخې ته ودریدله په کومه کې به چې رسول الله ﷺ د صحابه ووسره يو ځای د حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ آذان اوریدلو، صحابه وورضی الله عنهم بې اختياره ژړاگانې شروع کړې، کله چې آذان شهادتينو ته ورسيدلو نو خلکو داسې محسوسوله لکه رسول الله ﷺ چې دروضې اطهرې مبارکې څخه بهر تشریف راوړی وي او ددوي مخې ته حاضروي، حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ چې دا حالت وليدلو نو پخپله هم په ژړا شو او آذان يې هم ختم نه شو کړلی، (وفاء الوفاء ج ۳ ص ۳۵۶، واثار السنن)

پدې روايت کې درسول الله ﷺ منامي ارشاد او د حضرت بلال رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فعل ددې لپاره واضح دليل دی چې درسول الله ﷺ دروضې مبارکې زيارت د اعلیٰ مستحباتو څخه دی.

۲- عبدالرحمن جامي رحمه الله يو کامل عارف او رشتينی عاشق وو، درسول الله ﷺ مدحه کې يې يوه درد څخه ډکه قصيده وليکله، بيا يې د حج اراده وکړه، د ځان سره يې دا قصيده هم واخستله چې دروضې مبارکې په خوا کې يې ولولي، کله چې د حج څخه فارغ شو او د مدينې منورې په سفر روان شو، نو رسول الله ﷺ دمکې مکرمې امير ته په خوب کې وفرمايل چې عبدالرحمن جامي رحمه الله مدينې منورې ته مه راپريږده، که پاتې کيږي نو همدلته په مکه مکرمه کې دې پاتې شي او که نه پاتې کيږي نو ښه رته دې خپل وطن (جام) ته لاړ شي، عبدالرحمن جامي رحمه الله يو څو ورځې په مکه مکرمه کې پاتې شو، لکن د فرط محبت له وجې په پټه د مدينې منورې په سفر روان شو، رسول الله ﷺ بيا دمکې مکرمې امير ته په خوب کې ورغلو او ورته يې وويل چې: عبدالرحمن جامي رحمه الله بيا په فلانکې لاره باندې پټ مدينې منورې ته را روان دی، هغه مه راپريږده، دمکې مکرمې امير چې کله د خوب څخه را بيدار شو نو خپل کسان يې

ورپسې وليدل، عبدالرحمن جامي رحمه الله يې ونيولو او بندي يې كړو، رسول الله صلى الله عليه وسلم دريم ځل دمكې مكرمې امير ته په خوب كې ورغلو او ورته وې فرمايل چې عبدالرحمن جامي رحمه الله مجرم نه دی چې سزا ورته ورکوي، بلکې ده يوه قصيده ليکلې ده او دا اراده يې د، چې زما دروضې سره يې ولولي، که چيرته دلته راشي نو زه به دروضې مبارکې څخه دمصافحې لپاره ورته لاس راوباسم او کيدی شي چې دا دخلکو لپاره دفتنې سبب شي، له دې وجې يې صرف حصار کړه، دسختۍ کولو ضرورت نشته، بيا امير دبندوخانې څخه راوويستلو او ډير عزت يې وکړو (فضايل درود شريف از مولانا ذکر يا ص ۱۲۵)

۳- يحيى بن معين رحمه الله په سنه (۲۳۳ هـ) کې مدينې منورې ته لاړو بيا مکې مكرمې ته روان شو، رسول الله صلى الله عليه وسلم يې په خوب کې وليدلو چې ورته فرمايي چې زما نزديکت پرېږدې او بل طرفته روان يې؟ يحيى بن معين رحمه الله بيرته راستون شو او درې ورځې وروسته وفات شو. (رحمت کايئات ص ۳۳۴)

اعتراض: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي چې: لاتشدو الرحال الا الى ثلاثة مساجد، مسجد الحرام، ومسجد الاقصی، ومسجدي هذا (متفق عليه مشکوٰۃ ص ۶۷، ج ۱ ص)

تاسو صرف دغې دريو مساجدو ته سفر کوئ چې مسجد الحرام، مسجد الاقصی او مسجد نبوي دی، نو زيارت ته سفر ناجايز شو؟

جواب: پدې حديث کې مستثنی مساجد دي، نو مستثنی منه به هم مساجد وي، يعنې ددې دريو مساجدو څخه بغير بل هيڅ مسجد ته سفر مه کوئ، ځکه چې ټول مساجد په فضيلت کې يو برابر دي نو يو مسجد پرېنبودل او بل ته سفر کول عبث دي، مگر دغه درې مساجد دنورو څخه بهتر دي لهدا دوي ته سفر کولی شئ، په يو روايت کې صراحة مستثنی منه مساجد راغلي دي: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنْبَغِي لِلْمُصَلِّي أَنْ يَشْدُ رَجَالَهُ إِلَى مَسْجِدٍ تُبْتَغَى فِيهِ الْعِلَالَةُ غَيْرَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَالْمَسْجِدِ الْأَقْصَى وَمَسْجِدِي

دوهم جواب: که په دې حديث کې مستثنی منه اعم شي چې ددې دريو مساجدو څخه بغير بل هيڅ ځای ته سفر مه کوئ، نو بيا خو دتعليم، تبليغ، جهاد، تجارت، وغيره ټول سفرونه ناجايز شو، (ولايقول به أحد)

دروزي مبارکي د فضيلت عقیده

بسم الله الرحمن الرحيم

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د اهل سنت والجماعت مسلک

لکه څرنگه چې د الله تعالی د ذات څخه وروسته د رسول الله ﷺ مبارک ذات د تمامو کایناتو څخه بهتر دی، نو همدارنگه د ځمکې هغه حصه چې د رسول الله ﷺ د بدن مبارک سره لږیدلې ده د تمامو کایناتو څخه بهتره ده، تردې چې د کعبې شریفې، عرش او کرسی څخه هم بهتره ده، دا اجماعي عقیده ده (فضایل حج از مولانا زکریا ص ۱۷۷)

د اهل بدعتو مسلک

مما تې بدعتي اشاعتیان وایي چې د ځمکې هغه حصه چې د رسول الله ﷺ د بدن مبارک سره لږیدلې ده د عامو ځمکو په شان ده، د کعبې شریفې او د عرش څخه نه ده بهتره، په ځمکنیو قبرونو کې هېڅ قبر د جنت د باغونو څخه نه دی. (عقاید علماء اسلام ص ۶۸۴، ندای حق ص ۴۷۶)

دلایل:

۱- رسول الله ﷺ فرمایي چې: ان کل نفس تدفن فی التربة التي خلقت منها، (رواه الحاكم فی المستدرک، معارف السنن، ج ۳ ص ۳۴۴)،

هر انسان په هغه خاوره کې خښولی شي د کومې څخه چې پیدا شوی دی.

بل طرف ته دا خبره یقیني ده چې د انبیاءو و جسدونه د جنت د خاورې څخه پیدا شوي دي، نودنبی کریم ﷺ د قبر خاورې د جنت خاورې شوې او په دنیا کې هېڅ شی هم د جنت د خاورو سره نه دی برابر. (معارف السنن ج ۳ ص ۳۳۵) دلته حیات النبی ﷺ هم ثابت شو، ځکه چې د نبی قبر چې د جنت ټوټه شوه او په جنت کې ژوندي انسانان وي مړه نه وي، لهذا انبیاء علیهم السلام په خپلو قبرونو کې ژوندي شو.

۲- قاضي عیاض رحمه الله او علامه ابو الولید رحمه الله پدې خبره باندې اجماع رانقل کړې ده چې د ځمکې هغه حصه چې د نبی کریم ﷺ د بدن سره لږیدلې ده هغه د تمامو کایناتو څخه

بہترہ دہ حتی چہ د کعبی شریفی او د عرش خنہ ہم بہترہ دہ (خلاصہ الوفاء ص ۱۰۱، والعقود الدریدہ ج ۴ ص ۳۰۱)

۳- امام مالک رحمہ اللہ فرمایي : ان البقعة التي فيها جسد النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أفضل من كل شيء حتى الكرسي والعرش (معارف السنن ج ۳ ص ۲۲۳)
 هغه ځمکه چې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جسد اطهر مبارک پکې دی د عرش او د کرسی په شمول دهرشي څخه بہترہ دہ.

۴- ملا علی القاري رحمہ اللہ فرمایي چې : د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د بدن مبارک سره لږیدلي ځمکه د کعبی مبارکې ، د عرش او کرسی څخه بہترہ دہ (شرح الشفاء ج ۳ ص ۱۶۲)

۵- علامہ شامي رحمہ اللہ فرمایي چې : د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د بدن سره لږیدلي ځمکه اجماعاً د کعبی شریفی د عرش او د کرسی څخه بہترہ دہ (فتاوی شامیہ ج ۲ ص ۲۲۶)

۶- علامہ سمهودي رحمہ اللہ فرمایي چې : د رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د بدن مبارک سره لږیدلي ځمکه اجماعاً د کعبی شریفی د عرش او د کرسی څخه بہترہ دہ (وفاء الوفاء ص ۲۲، ج ۱)

۷- رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي چې : (ما بين حجرتي ومصلاتي روضة من رياض الجنة)
 زما د حجرې او د مصلی په مابین کې د جنت د باغونو څخه یو باغ دی، په بل حدیث کې راځي چې : (ما بين قبري ومنبري روضة من رياض الجنة) زما د قبر او د منبر په مابین کې یو باغ دی د باغونو د جنت څخه،

مولانا عبدالحق محدث دهلوي رحمہ اللہ فرمایي چې : دا په حقیقت باندې ورحمل دی ، لکه څرنګه چې حجر اسود او مقام ابراهيم د جنت څخه راوړل شوی دي، همدارنګه دا ځمکه هم د جنت ځمکه ده او د قیامت په ورځ به دا ځمکه په فردوس کې داخلېږي (جذب القلوب الی ديار المحبوب اردو ترجمه بنام تاریخ مدینه ص ۱۷۴)

امام طحاوي رحمہ اللہ فرمایي چې دا ځمکه ځکه د جنت د باغونو څخه یو باغ دی چې په دې ځمکه باندې نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ډیر گرزیدلی دی، نو په کوم ځای چې د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تلي ډرک لګیدلي دي چې دهغې په برکت هغه د جنت د باغونو څخه یو باغ شو نو په قبر مبارک کې چې نبی

کریم ﷺ خپله موجود دی هغه اعلیٰ جنت دی (منقول از تسکین الأذکيا، ص ۴۸۶، بحواله مشکل الآثار از امام طحاوي)

۸- کله چې د رسول الله ﷺ وفات نژدې شو نو داسې کلمات یې په ژبه راغلل چې:
اللَّهُمَّ الرفیق الأعلى)، مشکوة باب وفات النبی ﷺ، صحیح البخاری، باب مرض النبی
ﷺ

رفیق اعلیٰ کوم ځای دی؟ نو د حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د حدیث مطابق رفیق اعلیٰ د رسول الله ﷺ د اوسیدلو ځای دی او د رسول الله ﷺ د اوسیدلو ځای جنت دی، حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې حضرت فاطمې رضی الله عنها و فرمایي چې: (یا ابتاه اجاب رباً دعاه، یا ابتاه من جنة الفردوس مأواه) صحیح البخاری، باب مرض النبی ﷺ.

ماوی د اوسیدلو ځای ته وایي او د رسول الله ﷺ د اوسیدلو ځای روضه مبارکه ده، لهذا رفیق اعلیٰ روضه مبارکه شوه، اود اعلیٰ معنی ده د زیات شان والا، نو په کایناتو کې دروښی مبارکې په نسبت بل د زیات شان والا نشته، رسول الله ﷺ د رفیق اعلیٰ سوال د روح مع الجسد دواړو لپاره کړی وو، نو دواړه رفیق اعلیٰ ته ورسیدل، داسې نه ده چې د روح په بار کې قبوله شي هغه رفیق اعلیٰ ته ورسېږي او جسد همدلته په عام ځای کې پاتې شي.

دمماتیانو دانکار وجه

مماتیان دغې ځمکې ته د جنت باغ نه وایي کومې ته چې په حدیث کې د جنت باغ ویلی شوی دی او ددې وجه داده چې که دا ځمکه د جنت شي نو په جنت کې خو مړ انسان نه وي، لهذا حیات الانبیاء ثابتېږي.

دمماتیان وسوسې

۱- په مسجد نبوي ﷺ کې یو لمونځ په پنځوس زره څنده دی او په مسجد حرام کې په یو لک څنده دی؟

جواب: مونږ د ټول مسجد نبوي خبره نه کوو، ټول مسجد نبوي روضه نه ده، زمونږ خبره په هغه ځمکه کې ده د کومې سره چې د نبی کریم ﷺ جسد اطهر مبارک لږیدلی دی.

۲- دکعبې شریفې او دعرش او دکرسي نسبت الله تعالی ته کیږي اود روضې مبارکې نسبت نبي کریم ﷺ ته کیږي.

جواب: دروضې مبارکې خاورې د نبي کریم ﷺ بدن مبارک سره لږیدلې دي، نو دلته نسبت دتماس دی او په کعبه او په عرش او په کرسی کې داسې نسبت نشته، څوک چې دالله تعالی په باره کې عقیده دتماس وساتي هغه کافر دی.

۳- د نبي کریم ﷺ بدن مبارک خو دکفن سره لږیدلی دی، دخاورو سره خونه دی لږیدلی؟

جواب: د نبي کریم ﷺ بدن اطهر مبارک دکفن سره لږیدلی دی، نو کفن مبارک دتمامو کایناتو څخه اعلی شو، نو دکفن ځمکه ضرور دتمامو کایناتو څخه اعلی شوه، همدارنگه چې کوم سړی په ځمکه باندي ناست وي، نو هلته څوک دانه شي ویلی چې دا سړی خوپه جامو باندي ناست دی په ځمکه باندي نه دی ناست، ځکه چې جامې صرف واسطه ده اصل مقصود ځمکه ده.

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وآله وصحبه اجمعین

د شهيدانو جسماني ژوند

الشيء الذي لا يملكه احد من الناس الا الله تعالى والشيء الذي لا يملكه احد من الناس الا الله تعالى

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده

اما بعد !

د اهل سنت والجماعت مسلک

- ۱- د شهید جسد ژوندی دی، د شهید روح په جنت کې وي او که د عرش لاندې وي او که په بل هر ځای کې وي د دې جسد عنصري دونيوي سره یې تعلق وي، لهذا د شهید جسد عنصري دونيوي ته مړ ویل او یا پرې د مړ گمان کول گناه کبیره ده.
- ۲- د شهید سره چې درزق کومه وعده شوې ده هغه رزق دده جسد عنصري ته ورکول کېږي ځکه چې روح مادي غذا ته ضرورت نه لري.
- ۳- د شهیدانو جسماني ژوند د انبیا و په نسبت کمزوری دی.

د اهل بدعتو ماتیانو مسلک

د شهادت څخه وروسته د شهید د روح او د جسد په مابین کې هیڅ قسم تعلق نه پاتې کېږي، د شهید جسد عنصري بالکل مړ وي، البته د شهید روح په بل جسد مثالي نوراني کې اچولی شي، بیا ټول معاملات، خوراک، څښاک، راحت او لذت همغه جسم مثالي ته حاصلېږي. (عقیده الأمت ص ۲۶۲، تحقیق حق ص ۶، ندای حق ص ۲۲۲)

اول قرآني دلیل: قال الله تعالى: (وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ * بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ) په دې ایت کې الله تعالی فرمایي: چې تاسو شهیدانو ته مړه مه وایي بلکه دوی ژوندي دي لکن تاسو د دوی په ژوند نه پوهیږي.

په بل ايت كريمه كې الله تعالى فرمايي: (وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يُرْزَقُونَ) يعنې دا په تصور كې هم مه راولئ چې شهيدان مړه دي، بلكې دوي ژوندي دي او د الله تعالى په نيز دوي ته رزق ور كولى شي نو نه به په خوله باندې ورته مړه وايي او نه به په تصور كې ورته مړه وايي. دلته دوو خبرو بيانول ضروري دي ۱- د دې ايتونو سياق په دې خبره باندې دلالت كوي چې د شهيدانو ژوند جسماني دى.

۲- جمهور مفسرين هم فرمايي چې د شهيدانو ژوند جسماني دى.

د قرآن كريم سياق په حيات جسمانيه باندې دلالت كوي

د دې ايت كريمه په سياق كې ډېر داسې قرائن او شواهد دي د كومو څخه چې معلومېږي چې شهيدانو ته چې كوم ژوند حاصل دى هغه جسماني ژوند دى يو څو شواهد لاندې ولولئ:

۱- احياء جمع دحى ده او د دې حقيقي معنى جسماني ژوند دى، په عامو محاوراتو كې ترېنه خلك هغه ژوند مراد وي، كوم چې روح او د جسد د تعلق په وجه دى (يعنې جسماني ژوند) لكه څرنگه چې علامه الوسي رحمه الله فرمايي: (فمذهب كثير من السلف انها حقيقة بالروح والجسد) (روح المعاني ص ۴۰ ج ۲).

۲- مفسرين فرمايي چې (احياء) خبر دى لپاره د مبتداء محذوفې تقدير عبارت داسې دى چې (هم احياء) او ضمير د (هم) راجع دى (من يقتل) ته يعنې (من يقتل احياء) په چا باندې چې قتل وارد شوى دى همغه ژوندي دي او ظاهره دا ده چې قتل اصالة په جسم باندې وارد شوى دى، د توري گذار او د ټوپك مرمئ په جسم باندې لگېدلى ده، نو ژوند به هم همدې جسم ته ثابت وي، محمد امين صفدر رحمه الله فرمايي چې يُقتل د فعل مضارع صيغه ده او فعل په حدث باندې دلالت كوي، يعنې فعل په دې باندې دلالت كوي چې په شهيد باندې قتل واقع شو او بيا ختم شو، داسې نه وه چې شهيد تر اوسه پور قتلېږي او هميشه يې قتل روان دى او قتل شوى جسم غصري دى، نو د همدې مقتول جسد په باره كې وروسته الله تعالى فرمايي چې: (بل احياء) احياء خبر دى لپاره د مبتداء محذوفې يعنې (هم احياء) د هم ضمير (من يقتل) ته راجع دى او جمله اسميه په دوام دلالت كوي يعنې د قتل څخه وروسته زندگي دايمي ده.

۳- الله تعالى خلک منع کړل (چې شهيدانو ته مړه مه وايي) او روح ته خو هيڅوک مړ نه وايي لهذا ددې نهی تعلق د روح سره نه دی، بلکې د جسم سره دی، ځکه چې خلکو جسم ته مړ ويلو.

۴- په قران کريم کې ددې ژوند دييانولو څخه وروسته الله فرمايي چې (وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ) شعور ادراک بالحواس ته وايي او د لکن کلمه د استدراک لپاره راځي، يعنې د لکن څخه په مخکې کلام کې د توهم امکان وي، نو د لکن څخه په وروستۍ جمله باندې هغه توهم دفع کولی شي. نو د مخکېنۍ جملې (بَلْ أَحْيَاءٌ) څخه دا توهم پيدا شو چې دا حيات به مدرک بالحس وي بالفعل، نو الله تعالى دا توهم په (وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ) باندې دفع کړو، يعنې اگر چې دا حيات في نفسه قابل دی لپاره د ادراک بالحواس لکن د يو څه عوارضو او حکمتونو له وجې څخه يې تاسو بالفعل په حس باندې ادراک نه شئ کولی. او ظاهره دا ده چې دا دراک بالحس قابل دغه جسماني حيات دی، روحاني حيات مدرک بالحس نه دی، بلکه مدرک بالعقل دی، نو که روحاني حيات مراد وی الله تعالى به د (ولکن لا تشعرون) په ځای باندې (ولکن لا تعلمون) فرمايلي وی.

د شهيدانو ژوند د ادراک بالحس قابل دی لکن بيا يې هم بالفعل ادراک نه کيږي ددې لپاره ډېر وجوه دي مثلاً:

۱- دا حيات د دنيا د انتقال څخه وروسته په بل عالم يعنې په عالم برزخ کې دی او د يو عالم لپاره د بل عالم د حالاتو مشاهده مستبعده ده.

۲- دا وجه هم کېدای شي چې د شهيد د روح او د جسد په منځ کې تعلق شته دی لکن دا تعلق داسې نه دی لکه د دنيوي زندگۍ په شان له دې وجې يې مونږ مشاهده نه شو کولی.

۳- همدارنگه دا وجه هم کېدلی شي چې د الله تعالى په نيز ايمان بالغيب معتبر دی، نو که د شهيدانو ژوند مشاهد شي نو بيا به ايمان بالغيب پاتې نشي بلکه ايمان بالشهادة به ترېنه جوړ شي، نو د بندگانو د مصلحت له وجې د خلکو د حس څخه پناه دی او کله يې چې الله تعالى ته په ښکاره کولو کې مصلحت معلوم وي هلته يې د خارق العاده په طريقه بعضې بندگانو ته ښکاره کړي هم دی، محدثينو په دې باره کې ډېر واقعات ليکلي دي مثلاً: (قد صح عن ثابت البناني التابعي انه قال اللهم ان كنت اعطيت

احدا ان يصلي في قبره فاعطني ذالك فرئى بعد ذالك يصلي في قبره (شفاء السقام ص ۱۷۸) يو څو واقعات به وروسته ذکر کړو ان شاء الله تعالى .

جمهور مفسرين هم فرمايي چې د شهيدانو ژوند جسماني دی

د مفسرينو تفصيلي حوالې خود طوالت باعثې گرزېږي دلته به اجمالاً يو څو حوالې ذکر کړو، مشهور حنفي مفسر علامه سيد محمود الوسي رحمته الله عليه د دې ايت په تفسير کې ليکي چې: واختلف في هذه الحالة فمذهب كثير من السلف انها حقيقة بالروح والجسد ولكن لا ندركها في هذه النشأة. ياديو څو اقوالود راټولولو څخه وروسته ليکي چې: والمشهور ترجيح القول الاول. (روح المعاني ج ۲ ص ۲۰) همداسې تحقيق په تفسير کبير، تفسير مظهری، او په معارف القرآن، تفسير حقاني، وغيره تفاسيرو کې دی.

فائده: په مسلم شريف کې د حضرت عبد الله بن مسعود رضي الله عنه څخه روايت دی چې د دې ايت په باره کې يې وفرمايل چې: (ارواحهم في جوف طير خضر لها قناديل معلقة بالعرش تسرح من الجنة حيث شئت ثم تأوى الى تلك القناديل) مسلم ج ۲ ص ۱۳۵
د دې حديث له وجې بعضې حضرات فرمايي: چې د قرآن کریم په دې اياتونو کې محض روحاني حيات ذکر شوی دی لکن دا سهو ده:

۱- ځکه چې زمونږ دعوه دا وه چې شهيدانو ته الله تعالى جسماني حيات ورکړي دی، په داسې طريقه چې د شهيد روح او د جسد په ماين کې قوي تعلق دی، بيا چې روح په هر ځای کې وي د بدن سره يې تعلق نه کېږي، نو د شهيدانو ارواح د مرغانو په شان په جهازونو کې چکري وي لکن د بدن سره يې تعلق شته او دا هم په ياد لرئ چې په دې حديث کې د شنو مرغانو ذکر په دې حيثيت سره نه دی چې دا به د شهيد لپاره باډی وي بلکه په دې حيثيت سره دی چې دا به د شهيد لپاره سورلی وي، لکه مونږ چې په جهاز يا په موټر کې کېنو نو جهاز او موټر زمونږ لپاره باډی نه وي بلکه سورلی وي .

۲- په دې حديث کې چې د شهيدانو لپاره کومه خبره ذکر شوې ده نو همدې ته ورته خبره په يو حديث کې د عامو مؤمنانو لپاره هم ذکر شوی ده، لکه څرنگه چې په موطا امام مالک کې يو روايت دی

چې: (انما نسمة المؤمن طير يعلق في شجرة الجنة حتى يرجعه الله الى جسده يوم يبعثه) (موطأ امام مالك ص ۲۲۱ جامع الجنائز)

نو ددې څخه معلومېږي چې دا اعزاز د شهيدانو پورې خاص نه دی، بلکه عامو مؤمنانو ته هم دا اعزاز حاصل دی، نو داسې قسم حیات چې د شهيدانو پورې خاص نه دی نو هلته بیا د شهيدانو د تخصیص څه فائده ده؟

حافظ ابن کثیر د موطأ امام مالک د روایت په باره کې فرمایي چې: (ففيه دلالة لعموم المؤمنين ايضاً وان كان الشهداء قد خصوا بالذكر تشريفاً لهم وتكريماً وتعظيماً) (تفسير ابن کثیر ج ۱ ص ۱۹۷)

نو د حديث مقصد دهغه حیات بیان نه دی کوم چې د ایت د سياق څخه رافهمېږي، يعنې د جسماني حیات بیان نه دی، بلکه دهغه حیات بیان دی کوم چې د قرآن د ظاهر څخه نه رافهمېږي، گویا چې د شهيد لپاره دوه قسمه حیات دی، يو جسماني کوم چې د قرآن د سياق څخه رافهمېږي، او بل روحاني: چې دا د شهيدانو پورې خاص نه دی، يعنې شهيدانو ته د خپل اعزازي حیات څخه ماسوی هغه حیات هم مېلاوېږي کوم چې الله تعالی عامو مؤمنانو ته ورکوي.

اعتراض ۱- په اولنی ایت کې (ولکن لا تشعرون) (راغلی دی ددې څخه معلومېږي چې روح ژوندی د: جسم لره حیات نشته.

جواب: (تشعرون) د جمعې مذکرې حاضرې صیغه ده، يعنې ای مؤمنانو تاسو دهغوي په حیات باندې نه پوهېږئ (يشعرون) يعنې د جمعې مذکرې غائبې صیغه نه ده راغلې، کچیرته يشعرون راغلی وي نو بیا به ستاسو اعتراض او استدلال صحيح وو يعنې مطلب به داوو چې شهيدان په خپل حیات نه پوهېږي او د انسانانو شعور ته نه راتلل دې خبرې لره مستلزم نه دي چې هغه به ژوندي هم نه وي که نه د ملایکو او د جناتو د حیات څخه به هم انکار کول لازم شي، ځکه چې جنات او ملائک ژوندي دي لکن دهغوي حیات هم په ولکن لا تشعرون کې داخل دی، يعنې انسانان پرې نه پوهېږي او د شهيدانو ژوند د انسانانو په پوهه کې ځکه نه راځي، چې د دنیا هر څه فاني دي، حتی چې انسان او دده حواس هم فاني دي او د مرگ څخه وروسته حقيقي ژوند شروع کېږي نو په فاني حواسو سره د حقيقي ژوند ادراک او مشاهده نشي کيدلی.

اعتراض ۲- په دويم ايت کې لفظ د عند راغلی دی يعنی د الله تعالی سره په جنت کې د دوي روحونه ژوندي دي، جسم ته په قبر کې حيات نه دی حاصل؟

اول جواب: دا خو اتفاقي خبره ده چې په روح باندې مرگ نه راځي نو بيا دितه احياء ويل تحصيل د حاصل شو.

دوهم جواب: په قران کریم راځي چې ﴿إِنَّ الدِّينَ عِنْدَ اللَّهِ الْإِسْلَامُ﴾ دلته هم لفظ د عند راغلی دی نو دلته هم بيا انکار وکړئ او وايئ چې اسلام خو د الله سره دی مونږ ته دنيا ته نه دی راغلی.

درېم جواب: ايا تاسو الله تعالی ته حاضر او ناظر نه وايئ چې د عند ربهم تخصيص صرف د جنت سره کوئ؟ د اهل سنت والجماعت عقیده خو داده چې رب په هر وخت کې په هر ځای کې حاضر او ناظر دی لهدا دا اعتراض لغوه او باطل دی

څلورم جواب: د عند ربهم تعلق د ﴿أَحْيَاءُ﴾ سره نه دی، بلکه د ﴿يَرْزُقُونَ﴾ سره دی، يعنی د الله له طرفه دوي ته رزق ملاويږي.

اعتراض ۳- په احاديثو کې راځي چې د شهداوو ارواح د شنو مارغانو به ججوړو کې کينډول کيږي او په جنت کې سير کوي، نو مماتيان وايي چې دا مارغان د دوي د پاره جسد مثالي گرځي، د دې څخه معلومېږي چې دا حيات صرف ارواحو او اجساد مثاليو لره دی، په قبر کې اجسادو عنصریه وولره نه دی حاصل.

اول جواب: که د حديث هم دغه مطلب شي کوم چې مماتيان اخلي نو بيا دا حديث د قرآن د دې ايت لپاره ناسخ گرځي، ځکه چې دايت څخه صراحه معلومېږي چې د شهيد جسم ته حيات حاصل دی، حالانکه دا حديث خبر واحدی دی او خبر واحد د قرآن دايت د پاره ناسخ نشي گرځيدلی.

دوهم جواب: ﴿لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي أَحْسَنِ تَقْوِيمٍ﴾ څخه به هم مخالفت راشي، ځکه چې الله تعالی فرمايي چې مونږ انسان په ښکلي شکل او صورت سره پيدا کړی دی، اوس که ډير بد صورته انسان هم وي د ځان لپاره د مارغه جسم نه خوښوي، نو دا خوبه د شهيد توهين شي اعزاز او اکرام به نشي، چې دهغه څخه انساني جسم واخستلی شي او د مارغه جسم ورته ورکړی شي.

درېم جواب: د حديث څخه د مماتيانو جسم مثالي هم نه ثابتيږي ځکه چې د مماتيانو جسم مثالي د جسم عنصری په مثل دی.

خلورم جواب: دقرآن ددی ایت څخه معلومیږي چې د شہید جسم ته حیات حاصل دی او د حدیث څخه معلومیږي چې د شہید روح ته هم حیات حاصل دی، نو مونږ دواړه منو، دیو څخه هم انکار نه کوو او مماتیان حدیث په داسې طریقې سره مني چې په هغې سره د ایت څخه انکار لازمیږي.

پنځم جواب: که د مماتیانو والا مطلب ومنلی شي چې د شہید روح د مارغه په شان په جسم مثالي کې اچولی شی نو د تناسخ والا عقیده به لازمه شي او دا دهندوانو عقیده ده.

شپږم جواب: دا حدیث ددی ایت کریمه لپاره په دې طریقه تفسیر دی چې د شہید د روح دپاره دغه مارغه جسم مثالي نه دی، بلکه سورلی ده ورته شہید په دغه مارغه باندې سورلی کوي او دخپل جسم سره کوم چې په قبر کې دی تعلق لري، لکه په دنیا کې چې انسان په جهاز یا په موټر کې سورلی کوي نو څوک دا نه وایي چې دا موټر یا جهاز د فلانکي سړي دپاره جسم مثالي دی، شیخ التفسیر مولانا محمد ادریس کاندهلوي رَحْمَةُ اللهِ لیکلي دي چې: (یہ جسم طوری اس روح کیلے بمنزلہ ایک طیارہ کی ہے جس کے ذریعے سے روح جنت میں اڑھ کر سیر و تفریح کر سکے اور یہ روح اس نئے جسم میں مدبر اور متصرف نہیں تا کہ تنازع کا شبہ ہو اس لئے کہ تنازع کے حقیقت یہ ہے کہ روح ایک جسم سے جدا ہونی کے بعد دوسری جسم سے اس طرح متعلق ہو کہ دوسری جسم میں کوئی اور روح نہ ہو اور بھی روح اس جسم کی نشوونما سبب ہو اور بھی روح اس جسم میں مدبر اور متصرف ہو اور ارواح شہداء میں یہ بات نہیں اس لیے کہ جسم طوری کیساتھ شہید کی روح کا تعلق ہوا ہے اس جسم طوری کے روح علیحدہ ہے اور شہید کے روح علیحدہ ہے اور جسم طوری کے نشوونما اور تدبیر و تصرف کا کوئی تعلق شہید کی روح سے نہیں اس کا تعلق پرندہ کی اصل روح سے ہے پرندہ کا جسم اور روح علیحدہ ہے اور شہید کا روح علیحدہ اور روح اکس سوار ہے اور سبز پرندہ مع اپنے جسم اور اپنے روح کی شہید کی روح کیلے سوری ہے خوب سمجھ لو (معارف القرآن ج ۱ ص ۳۲۳)

اعتراض ۴- همدغه دشنو مارغانو والا په روایت کې راځي چې روح به الله تعالى ته ووايي چې مونږ خپلو اجسادو ته واپس کړه نو ددې څخه خو معلومیږي چې د قیامت څخه مخکې د روح اعاده جسد ته نه کیږي.

اول جواب: د حدیث الفاظ داسې دی: (قالوا یارب نرید أن ترد ارواحنا فی أجسادنا حتی نقتل فی سبیلک مرة أخرى)، نو دلته څرنگه وایي چې (ارواحنا)؟ یعنی روح څرنگه خپل ځان ته روح منسوبوي؟ معلومیږي دا چې دا سوال روح نه کوي، که دا سوال روح کولی نو ویلي به یې وؤ چې (ان تردنا) مونږ واپس

کړه خپلو جسدونو ته، نو دلته داعادي د روح څخه هغه اعاده مراد ده کومه چې په دنیا کې وه یعنې زمونږ روح جسد ته په داسې طریقه باندې واپس کړه چې روح په جسم کې تدیر او تصرف وکړي او بیا دا روح او جسد دنیا ته واپس کړه په دې باندې قرینه (حتی نقتل فی سبیلک مرّة آخری) ده.

اعتراض ۵- امام بیضاوي رحمه الله ددې ایت لاندې لیکلي دي چې د شهداوو حیات روحاني دی جسماني نه دی.

جواب: امام بیضاوي رحمه الله د جسد د حیات نفی نه کوي، بلکه دا خبره ثابتوي چې د قبر زندگي د دنیا د زندگي پشان نه ده، چې جسم اصل او روح دهغې تابع وگرځي بلکه په عالم البرز کې روح اصل دی او جسد دهغې تابع دی، او په دې باندې دوه قرینې دي اول: امام بیضاوي رحمه الله: ﴿يُثَبِّتُ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ﴾ په تفسیر کې دا حدیث رانقل کړی دی چې (تعداد روحه فی جسد) یعنې د جسد عنصری حیات یې تسلیم کړی دی.

دوهم: امام بیضاوي رحمه الله د (کیف تکفرون الخ) په تفسیر کې فرمایي چې د (ثم یحییکم) څخه مراد د قبر حیات دی، عبارت داسې دی او (لسوال فی القبور) یعنې ژوندی کولی شي لپاره د سوال په قبرونو کې امام بیضاوي رحمه الله د (رَبَّنَا آمَنَّا اِثْنَيْنِ وَاٰخِیْنِنَا اِثْنَتَيْنِ) په تفسیر کې یو قول دا هم رانقل کړی دی چې د دویم حیات څخه مراد هغه حیات دی چې هغه میت ته په قبر کې ورکولی شي.

فایده: امام بیضاوي رحمه الله ددې جملې په ذکر کولو سره د عالم برزخ د جزاء او د سزاء صحیح صورت بنایي، چې هلته جسد اصل نه وي، بلکه د روح تابع وي، په هغه ځای کې د راحت او د تکلیف حالات اولاً په جسم باندې نه واردېږي بلکه اولاً په روح واردېږي بیا د روح په واسطې سره جسد ته دهغې اثر رسېږي، گوري په دنیا کې جسم اصل وي او روح دهغې تابع وي جسم ته راحت یا تکلیف رسېږي او ددې په ذریعې سره روح دهغې احساس کوي اوس که څوک ووايي چې پولیسو زید ته جسماني سزا ورکړه روحاني سزایې نه ده ورکړې، ددې مطلب دادی چې چونکې جسم اصل دی او روح دهغې تابع دی جسم ته تکلیف ورسیدلو بیا د جسم په ذریعې سره روح ته ورسیدلو، نو لکه څرنګه چې پدې سره د روحاني سزا نفی نه لازمیږي، نو همداسې که د قبر د زندگي په باره کې د چا قول راشي چې هغه روحاني زندگي

ده جسماني نه ده نو په دې سره د جسماني نفی نه لازمېږي، ځکه چې د قائل مقصد دادی چې هلته روح اصل دی او لا روح ته راحت او یا تکلیف ملا ویږي بیا د دې په زریعې سره جسم ته دهغې اثرات رسیږي.

د شهیدانو د جسماني ژوند څخه د انکار نقصانونه

- ۱- د حیات جسماني څخه منکرین د الله تعالی حکم نه مني، الله تعالی فرمایي چې مړه ورته مه وایئ او دوي ورته مړه وایي، او د الله تعالی په حکم باندې عمل نه کول گناه کبیره ده.
- ۲- په خپل انکار باندې اصرار او ضد چې داهم گناه کبیره ده.
- ۳- الله تعالی فرمایي چې په خیال او په تصور کې هم مه راوړله چې شهیدان مړه دي (ولا تحسبن الذين قتلوا) او مماتیان دا گمان کوي، بلکې د گمان څخه ورپورته کیږي او د مرگ عقیده یې ساتي، نو گمان ځانته گناه شوه او عقیده یې ځان ته گناه شوه.
- ۴- مماتیان دغې د گناه عقیدې ته ثواب وایي او گناه ته ثواب ویل مستقله گناه ده.
- ۵- د دې گناه تبلیغ او اشاعت مستقله گناه ده.
- ۶- څوک چې د دوي په شان عقیده نه لري هغوي ته مشرک ویل مستقله گناه ده.
- ۷- بیا دا ټول گناهونه علی الاعلان کول دا هم گناه ده.
- ۸- بیا په دې باندې فخر کول مستقله گناه ده.
- ۹- بیا دا ټول گناهونه گناه نه گڼل دا مستقله گناه ده.
- ۱۰- بیا دې گناهونو ته د توحید او د سنت نوم ورکول هم گناه ده (تلك عشرة كاملة) دا شعاعتي مماتیانو د ژوند سره څلیر شت ساعته دا گناهونه په یو ځای روان دي.

دوهم دلیل: حضرت انس بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ څخه روایت کوي چې: کله چې خلک د حساب او د کتاب لپاره راجمع شي، نو بعضې خلک به په داسې حال کې راشي چې پنځپلو غاړو کې به یې توري اچولې وي او وینې به ترینه روانې وي، دوي به د جنت د دروازې سره راټول شي پوښتنه به وشي چې دا څوک دي (چې یې حساب به جنت ته لاړل) خلک به ووايي چې دا شهیدان دي کوم چې (کأنوا احياء مرزوقين) ژوندي وو او رزق ورته ورکول کیدلو، (رواه الطبرانی) منقول از آپ کی

د کوم جسم څخه چې وينې روانې وي دهغه په باره کې رسول الله ﷺ وفرمايل چې دا ژوندي دي او رزق ورته ورکول کيږي.

دريم دليل: کله چې رسول الله ﷺ دا حد څخه را واپس شو نو حضرت مصعب بن عمير رضي الله عنه او دده دملگرو قبرونو ته ودریدلو او بيا يې ورته وفرمايل چې زه دا شاهدي ورکوم چې تاسو دالله تعالیٰ په نيز ژوندي یئ، (بيا يې صحابه ووتو ته وفرمايل) چې تاسو دشهيدانو زيارت کوئ او شهيدانو ته سلام کوئ زما دې په هغه ذات باندې قسم وي چې زما روح دهغه په قبضه کې دی چې ترقيامته پورې چې هر څوک دوي ته سلام کوي نو دوي ضرور جواب ورکوي (حاکم، بیهقی، طبرانی، شرح الصدور ص ۲۰۳).

رسول الله ﷺ په قبرونو باندې تیر شوی دی او په قبرونو کې اجسام وي، نو د رسول الله ﷺ دا ارشاد داجسادو په باره کې شو.

خلورم دليل: حضرت جابر بن عبد الله رضي الله عنه فرمايي چې: لَمَّا أَرَادَ مُعَاوِيَةُ رضي الله عنه أَنْ يُجَوِّيَ الْكُفَّامَةَ قَالَ: مَنْ كَانَ لَهُ قَتِيلٌ فَلْيَأْتِ قَتِيلَهُ - يَعْنِي قَتْلَ أَحَدٍ - قَالَ: فَأَخْرَجَهُمْ رَطَابًا يَتَنَتْنُونَ قَالَ: «فَأَصَابَتْ أُنْحَاةَ رَجُلٍ مِنْهُمْ فَأَنْفَطَرَتْ دَمًا» فَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ رضي الله عنه: «لَا يَنْكَرُ بَعْدَ هَذَا مُنْكَرُ أَبَدًا» (مصنف عبد الرزاق ج ۳۲ ص ۵۴۸، تفسير مظهری ج ۲ ص ۱۷۰، حیات الصحابه ج ۳ ص ۸۵۲)

کله چې حضرت امير معاويه رضي الله عنه اراده وکړه چې دأحد دغري په غاړه نهر تیر کړي، نو اعلان يې وکړو چې په دغه ځای کې چې دچا شهيدان ښخ وي هغه دې وباسي، نو خلکو شهيدان را وويستل، دهغوي بدنونه نرم او تر او تازه وو، دشهيدانو د راويستلو په وخت کې گينتهې (کولنگ) ديو شهيد (حمزه رضي الله عنه) په پښه باندې ولگیدلو، نو وينې ترينه روانې شوې، ابو سعيد فرمايي چې ددې څخه وروسته هيڅوک ددې (حيات القبر) څخه انکار نه کوي.

ددې روايت څخه حیات جسماني دشهيدانو ثابت شو، ځکه چې اثار دژوند په همدې اجسادو عنصريه وو کې وو.

پنځم دليل: حضرت عمرو بن الجموح رضي الله عنه او حضرت عبدالله بن عمرو الانصاري السلمي رضي الله عنه دا حد په جنگ کې شهيدان شوي وو، دواړه په يو قبر کې دخوړ په غاړه ښخ کړي شوي وو، نو داوبو

له ويرې خلكو اراده وكړه چې را وبياسي او په بل ځای کې يې ښخ كړي ، وروسته د روايت الفاظ داسې دي چې : قَوْجِدًا لَمْ يَتَغَيَّرَا، كَأَنَّمَا مَاتَا بِالْأُمَمِ. وَكَانَ أَحَدُهُمَا قَدْ جُرِحَ، فَوَضَعَ يَدَهُ عَلَى جُرْحِهِ، فَقُذِفَ وَهُوَ كَذَلِكَ، فَأَمِيطَتْ يَدُهُ عَنْ جُرْحِهِ، ثُمَّ أُسْلِتَتْ، فَجَعَلَتْ كَمَا كَانَتْ. وَكَانَ بَيْنَ أَحَدٍ، وَبَيْنَ يَوْمٍ حُفِرَ عَنْهُمَا، سِتًّا وَأَرْبَعُونَ سَنَةً (موطأ امام مالك ص ۴۸۲، حیات الصحابه ج ۳ ص ۸۵۰، قبر کی زندگی ص ۲۷۸)

كله يې چې دا دواړه راوويستل، نو بالكل تغير پكې نه وو راغلی، داسې ښكاريدل لكه پرون چې شهيدان شوي وي، په دې دواړو شهيدانو کې يو پخپل زخم باندې لاس ايښی وو، خلكو دده لاس د زخم څخه لرې كړو، لکن شهيد بيرته لاس پخپل زخم كښودلو، ددوي د شهادت او د راسپړلو په مابين کې څلويښت كاله تير شوي وو، پدې روايت کې هم په جسد عنصري کې د ژوند اثارو ذكر شوي دي.

شپږم دليل: دامام بخاري رحمه الله استاد ابن ابی شيبه رحمه الله د حضرت سعد بن ابی وقاص رحمه الله يوه واقعہ را نقل كړی ده چې: عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ كَانَ يَرْجِعُ مِنْ ضَيْعَتِهِ فَيَمُرُّ بِقُبُورِ الشَّهَدَاءِ فَيَقُولُ: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ، وَإِنَّا بِكُمْ لِلْآجِفُونَ» ثُمَّ يَقُولُ لِأَصْحَابِهِ: «أَلَا تُسَلِّمُونَ عَلَى الشَّهَدَاءِ فَيَرْدُّونَ عَلَيْكُمْ» (مصنف ابن ابی شيبه، كتاب الجنائز، باب ما ذكر على التسليم على القبور)

كله به چې حضرت سعد رحمه الله دخپلې زمكې څخه را واپس شواو د شهيدانو په قبرونو باندې به تيريدلو، نو السلام عليكم به يې ورته ويل او بيا به يې خپلو ملگرو ته ويل چې تاسو ولې په شهيدانو باندې سلام نه اچوئ چې هغوی درته جواب درکړي، ددې څخه معلومه شوه چې د حضرت سعد رحمه الله نظريه دا وه چې شهيدان د ژوند يو سلام اوري او جواب هم ورکوي، حضرت سعد رحمه الله جليل القدر صحابي دی او د عشره مبشره وو څخه دی.

حيات الشهداء د واقعاتو په رڼا کې

۱- ابن منذر رحمه الله د حضرت طلحه بن عبيد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ څخه روايت كړی دی چې حضرت طلحه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وفرمايل چې زه دخپلو مالونو دكتلو لپاره د (غابه) مقام ته لاړم، د شپې زه د حضرت عبدالله بن عمرو بن حرام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د قبر په خوا کې ځملاستم، د قبر څخه مې په داسې خوږ اواز باندې تلاوت واوريدلو چې ددې څخه مخكې مې په داسې خوږ اواز باندې نه وو اوريدلی، بيا مې دا واقعه رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ذكر كړه، رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې: ايا تاته معلومه نده چې دا قاري

عبداللہ شہید دی؟ اللہ تعالیٰ ددوي روحونه قبض کړ او دعرش لاندې یې په قنديلونو کې کینودل دشیې دا ارواح دا جسادو طرفته راواپس کيږي او د ورځې بیرته هغو قنديلونو ته ځي (مظهری ج ۲ ص ۱۷۰)

پدې حدیث کې راغله چې دشیې ورته روحونه رامعاد کيږي نو دشیې خو ژوندي شول او د ورځې چې دقنديلونو طرفته ځي نو بیا یې هم تعلق باقی وي، دلته تلاوت دجسد عنصري څخه اوریدل شوی دی، لہذا دشہید جسد عنصري ژوندی شو.

۲- دحافظ ضامن شہید رحمہ اللہ مزار ته یو صاحب الکشف ورغلو او فاتحہ یې ورته ولوستله کله چې دفاتحې دلوستلو څخه فارغ شو، نو وې فرمایل چې دا څوک دی؟ کله چې ما فاتحہ لوستله نو ماته یې (په خوش طبعۍ) کې وفرمایل چې لاړ شه په مرو باندې فاتحہ ولوله، ته خو په ژونديو باندې فاتحہ لولې، بیا خلکو ورته وویل چې دا حافظ ضامن شہید دی (ارواح ثلاثہ ص ۱۷۰)

۴- په څلورم کال دہجرت باندې دبیر مغونہ په واقعہ کې اویا صحابہ کرام شہیدان شو، پدې صحابہ وو کې عامربن فہیرہ رَضِيَ اللہ عَنْہُ هم وو، عامربن فہیرہ رَضِيَ اللہ عَنْہُ مخکې دابو بکر صدیق رَضِيَ اللہ عَنْہُ غلام وو، دہجرت په ورځو کې به یې نبی کریم صَلَّى اللہ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم او ابو بکر صدیق رَضِيَ اللہ عَنْہُ ته غار ثور ته شودې ور رسولې، کله چې دا شہید شو نو اللہ تعالیٰ دده جسد اسمان ته پورته کړو، دده قاتل جبار بن سلمی رَضِيَ اللہ عَنْہُ دہمدې حالت دلیدلو څخه وروسته مسلمان شو. (صحیح بخاری ج ۲ ص ۵۸۷، حیات الصحابہ ج ۳ ص ۸۵۳)

که جسد عنصري ژوندی نه وی او نعمتونه ورته نه ورکول کیدلی نو بیا یې دڅه لپاره اسمان ته پورته کولو؟

۵- مداین چې نن سبا په قصبہ سلمان باندې شہرت لري، دبغداد څخه څلویښت میلہ لرې ده، دلته یوه لویہ مقبرہ ده، چې په هغه کې دسلمان فارسي رَضِيَ اللہ عَنْہُ او دحضرت حذیفہ رَضِيَ اللہ عَنْہُ او دحضرت جابر رَضِيَ اللہ عَنْہُ قبرونه هم دي، مخکې دحضرت حذیفہ رَضِيَ اللہ عَنْہُ او دحضرت جابر رَضِيَ اللہ عَنْہُ قبرونه د دجلې په غارہ باندې وو په سنہ (۱۹۳۲ع) کې حضرت حذیفہ رَضِيَ اللہ عَنْہُ دوه شپې شاہ فیصل ته په خوب کې وفرمایل چې زما قبر ته اوبہ راغلې دي او دحضرت جابر رَضِيَ اللہ عَنْہُ په قبر کې نم شروع شوی دی، لہذا زموږ جسد ونه ددې ځای څخه وباسه! بادشاہ غفلت کولو، په دریمہ شپہ مفتي اعظم نور السعيد

ته په خوب کې ورغلو اود بادشاه د غفلت ذکر يې هم ورته وکړو، مفتي اعظم د خان سره وزير اعظم ملگري کړو، او شاه فيصل ته ورغله، شاه فيصل وويل چې رښتيا هم ماته په خوب کې راغلی وو، لکن ته ماته فتوی راکړه چې زه يې راوباسم، مفتي اعظم فتوی ورکړه، دا خبره په اخبارو نو کې راغله، د حجاز، مصر، لبنان، فلسطين، ترکيه، افريقا، روس، هند، افغانستان وغيره خلک خبر شول، بل طرفته د حج ورځې وې، حاجيانو اود بهر ملکونو خلکو تقاضی وکړه چې دا ختر څخه وروسته يې راوباسی او د اوبولپاره عارضي يو څخه انتظام وکړي، همداسې وشول، مقرر تاريخ ته د ټولې دنيا خلک راغلل، په لکونو انسانان راجمع شول، د شيشو دوه تابوتونه راوړل شول، د دې دواړو صحابه وورضي الله عنهما قبرونه راوسپړل شول، يقيناً د حضرت حذيفه رضي الله عنه قبر ته اوبه ورغلې وې او د حضرت جابر رضي الله عنه په قبر کې نم وو، بيا دومره انسانانو ته ليدل مشکل وو نو د جرمن يوې کمپنۍ د يو غټ ټيلي ويژن انتظام وکړو چې سل فټه جيگ وو، څلورو طرفونو ته يې سکرين ولگولو، بيا يې په نورو ځايونو کې هم سکرينونه ولگول چې هر سړی يې په خپل خپل ځای کې وگوري، ټولو خلکو هر څه پخپلو سترگو وليدل، د صحابو و کفن بالکل روغ وو او بدنونه يې داسې ښکاريدل لکه همدا اوس چې وفات شوي وي، سترگې يې خلاصې وې او چمک يې وهلو، کله يې چې د دوي تابوتونه د سلمان فارسي د قبر په خوا کې کينودل نو حضرت جابر رضي الله عنه د سورة انبياء د دې ايتونو تلاوت شروع کړو چې: ﴿إِنَّ الَّذِينَ سَبَقَتْ لَهُمْ مِنَّا الْحُسْنَىٰ﴾ ډير ښکلی او چټ اواز يې وو، د خلکو د صبر کاسې هم ډکې شوې او ژړاگانې شروع شوې، يوه رکوع تلاوت يې وکړو او بيا چپ شو، بيا د حضرت سلمان رضي الله عنه د قبر په خوا کې ښخ کړل شوه. (منقول از ماهنامه تعليم القرآن راولپنډی اگست ۱۹۶۴ع)، رحمت کاینات ص ۷۳

لطيفه: حجة الله في الارض محمد أمين صفدر او کاروي رحمه الله فرمايي چې زما د يونس نعماني مماتي سره مناظره وه.

محمد أمين صفدر رحمه الله: مهرباني وکړه د موت معنى بيان کړه.

يونس نعماني: موت ذيتۀ وایي چې د جسم عنصري څخه روح ووزي او د دې جسم سره يې تعلق ختم شي.

محمد أمين صفدر: اوس چې تاسو انبياوو او شهيدانو ته کوم حیات ثابتوی دهغې معنى هم بيان کړه.

د شهيدانو جسماني ژوند

يونس نعماني: د انبياوو او شهيدانو د حيات معنى داده چې ددوي ارواح په اجسام مثاليه وو او په شنو مرغانو کې اچولى شي او ددې جسم عنصرى سره يې هيڅ تعلق نه پاتې کيږي.

محمد امين صفدر: دا خو د موت معنى شوه، موت هم همدېته وويل شو چې د جسد عنصرى سره د روح تعلق ختم شي او ستا په نيز چې کوم حيات شو په هغې کې هم دروح او د جسد عنصرى تعلق ختم شو.

يونس نعماني: د حيات يوه معنى د موت د معنى په شان ده.

محمد امين صفدر: ددې خو صفا دا مطلب راووتلو چې مماتيان انبياوو او شهيدانو ته په لفظ کې مړه نه وايي، لکن د موت په معنى باندې يې متصف بولي چې دروح او د جسد عنصرى عدم تعلق دى.

کله چې مماتيانو خپل شکست وليدلو نو شور يې شروع کړو چې نا وخته دى، تياره شوه، مناظره ختمه کړئ (تسكين الأذكياء ص ۷۴)

د مماتيانو دليل

۱- مماتيان هغه اقوال رانقلوي چې په هغې کې د حيات زوحاني ذکر دى او يا د روح د تنعيم او د تعذيب ذکر دى.

جواب: د حيات روحاني په ذکر کولو سره د حيات جسماني نفې نه راځي، لکه د حيات جسماني په ذکر کولو سره چې د حيات روحاني نفې نه راځي، په عالم الدنيا کې اصل جسد عنصرى دى او روح تابع دى، نو خلک جسد ذکر کوي، لکن د روح نفې نه کوي، مثلاً خلک وايي چې بدن مې خوبېږي، سرمې درد کوي، ددې معنى دا نده چې روح ته هيڅ تکليف نشته، نو همدارنگه په عالم البرزخ کې روح اصل دى او جسد عنصرى يې تابع دى، نو د عالم البرزخ په اعتبار سره چې کله روح ذکر شي، نو د جسد نفې ورسره نه راځي.

۲- مماتيان هغه احاديث رانقلوي چې په هغوي کې دا ذکر شوي دي چې د شهيدانو روحونه په شنو مرغانو کې وي او په جنتونو کې گرځي، (مسلم ج ۲ ص ۱۳۵، ترمذي، ج ۲ ص ۱۲۶، ابوداؤد ج ۱ ص ۳۴۸، موطأ امام مالک ص ۲۲۱، نسائي ج ۱ ص ۲۲۵)

جواب: مخکې ذکر شو چې د روح په ذکر کولو سره د جسد نفې نه راځي، په دې حديثونو کې د روح سره جسد ضمناً ذکر شوى دى، ځکه چې په دې حديثونو کې خوراک او څښاک هم ذکر شوى دى او خوراک او څښاک د جسم صفت دى، يواځې روح خوراک او څښاک ته ضرورت نه لري، لکه په عالم

النوم کې چې دروخ سره په هرڅه کې جسم شریک وي اگر چې جسم په کټ کې پروت وي، نو همدارنگه په دې احادیثو کې چې دمرغانو ذکر شوی دی نو دا مرغان دروخ لپاره سورلی. ده لکه دجهاز په شان او د روح سره جسم په هرڅه کې شریک دی او په روح باندې چې کوم حالات راځي جسم ورڅخه متأثره کیږي.

۳-: بعضې صوفیا کرام خو جسم مثالي مني؟

جواب ۱:- په دې باره کې علامه شبیر احمد عثمانی رحمۃ اللہ علیہ په تفسیر عثمانی کې چې په تفسیر کابلي باندې مشهور دی د ﴿يَسْأَلُونَكَ عَنِ الرُّوحِ﴾ لاندې ډېر بحث کړی دی.

خلاصه یې داده چې په قرآن او په حدیث کې نه د جسم مثالي اثبات شته او نه نفی، البته صوفیاء کرامو دا په کشف کې لیدلی دی، دا جسم مثالي دروخ لپاره یوه لفافه ده او ددې شکل او صورت بالکل اصلي جسم په شان دی، روح په دې لفافه کې سیر او حرکت کوي، همدا جسم مثالي دی او دا لفافه یواځې دروخ لپاره د وفات څخه وروسته نه وي بلکه په دنیا کې هم د خوب په حالت کې وي، کله چې سړی اوده شي نو روح یې په دې لفافه کې سیر کوي، لکن لکه څرنگه یې چې د خوب په حالت کې ددې جسد عنصری سره تعلق نه کټ کیږي نو همدارنگه یې د وفات څخه وروسته هم ددې جسد عنصری سره تعلق نه کټ کیږي، همدارنگه صوفیاء کرامو چې په خپلو کشفونو کې دجسم مثالي لپاره ثواب او عذاب لیدلی دی نو هلته یې هم معنی دا نه ده چې صرف په همدې لفافه کې روح ته ثواب او عذاب وي او دجسد عنصری سره یې هیڅ تعلق نشته، بلکه معنی یې دا ده چې په ثواب او په عذاب کې روح اصل او جسد عنصری یې تابع دی، نو ددوي اولیت مراد دی.

۲ جواب: علماء فرمایي چې جسد مثالي دنوې مادې څخه بل کوم نوې جوړ شوی مخلوق نه دی بلکه جسد مثالي همدا جسد عنصری دی کوم چې په قبر کې پروت دی، لکن کله چې دروخ سره په عمل کې مصروف وي، نو په دې اعتبار ورته جسم مثالي وایي، علماء فرمایي چې جسد مثالي عین جسد عنصری دونیوي دی صرف اعتباري فرق پکې دی او هغه دا چې همدغه دونیوي جسد دقبر په اعتبار سره عنصری دی او دجنت په اعتبار سره مثالي دی، لکه په عالم النوم کې جسد په کټ کې پروت وي او بل طرف ته دروخ سره په سیر او په حرکت مصروف وي، نو بعضې علماء د کټ په اعتبار ورته عنصری وایي او دروخ سره دسیر او د حرکت په اعتبار ورته مثالي او خیالي وایي او پدې کې شک نشته چې دروخ سره همدا عنصری جسد په

سیر او په حرکت کې مصروف دی، او همدا عنصری جسد متأثره کیږي، نو نومونه یې بدل دي یو عنصری او بل مثالی او ذات یو دی، همدارنګه دمعراج په شپه ټولو پیغمبرانو د رسول الله ﷺ په اقتداء کې لمونځ وکړو، نو هغه مونځ دهمدې اجسادو عنصریه وو سره وو، نو یو طرفته اجساد عنصریه په قبرونو کې پراته وو او بل طرفته دارواحو سره یو ځای بیت المقدس ته راغلي وو او د نبی کریم ﷺ په پیسې یې مونځ کولو، نو بعضی علماوو د نبی کریم ﷺ په پیسې د مونځ کونکو اجسادو عنصریه وو څخه په اجسادو مثالیه وو تعبیر کړی دی، حالانکې دا بعینه همغه د قبر والا اجساد عنصریه وو، صرف نوم یې ورته بدل کړو، خلاصه دا چې جسد مثالی بعینه همدا جسد عنصری دی، لکن کله چې د روح سره په عمل کې مصروف دی، نو پدې اعتبار ورته مثالی وویلی شو.

فانقیل: چې شهید جنت ته داخلولی شي الله تعالی د یو شهید په باره کې فرمایي چې قیل ادخل الجنة؟ قلنا: (۱) علامه قرطبي رحمه الله فرمایي چې: وقال جماعة: معنى (قِيلَ ادْخُلِ الْجَنَّةَ) وجبت لك الجنة فهو خبر بأنه قد استحق دخول الجنة: لان دخولها يستحق بعد البعث، الجامع لاحكام القرآن، تفسير القرطبي، سورة يس تحت هذه الاية

(۲) الله تعالی شهید ته په قبر کې جنت پیش کوي، (صحيح البخاري، كتاب الجنائز، باب الميت يعرف عليه مقعده بالغداة والعشي ج ۱ ص ۱۸۴) (۳) د شهید روح جنت ته ځي او د جسد سره یې تعلق وی (۴) دلته ماضی په معنی د مضارع ده لکه: (وَأُفْخِجُ فِي الصُّورِ)

كرامت بعد الوفات

السيد الميرزا محمد باقر الميرزا محمد باقر الميرزا محمد باقر الميرزا محمد باقر

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وحده، والصلاة والسلام على من لا نبي بعده

اما بعد !

داهل سنت والجماعت مسلک

داولياوو کوم کرامتونه چي يقيني ثابت دي دهغوي خخه منکر کافر دی، لکه داصحاب کھفو کرامت، دبی بی مریمی کرامت، دسلیمان دیو امتی (عفریت) کرامت وغیره او کوم کرامتونه چي په ادله وو ظنیه وو ثابت دي، دهغوي خخه منکر ضال او مضل، مبتدع دی او لمونځ کول ورپسې مکروه تحریمی دی.

داهل بدعتو مسلک

کرامت بعدالوفات نه دی ثابت (تحقیق حق ص ۷)

د اهل سنت والجماعت دلائل

دوفات خخه مخکې کرامتونه، خو په قرآن او په حدیث کې ډیر زیات راغلي دي.

۱- دحضرت مریم رضی الله عنها کرامت چې بی موسم میوې به ورته راتلې.

۲- داصحاب الکھفو کرامت.

۳- دعفریت کرامت.

۴- حضرت خبیب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ته بی موسم میوې راتلل (صحیح البخاری، باب غزوة سيف البحر

ص ۶۲۵)

۵- دابو بکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په خوراک کې برکت.

۶- دحضرت عمر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ رود نیل ته خط لیږل.

۷- دحضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او دحضرت ساریه رضی الله عنه کرامت چې ډیر لرې یې اواز واوریدلو چې یا ساریه الجبل .

مونږ به دلته دکرامت بعدالوفات یوڅو دلایل بیان کړو .

۱- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: «لَمَّا مَاتَ النَّجَاشِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ كُنَّا نَتَحَدَّثُ أَنَّهُ لَا يَزَالُ يُرَى عَلَى قَبْرِهِ نُورٌ (ابوداؤد ج

ص ۳۴۹)

کله چې دجشوبادشاه نجاشي وفات شو نو مونږ به دا خبرې کولې چې دنجاشي په قبر انوار لیدل کیږي ، امام ابو داود رحمه الله دلته باب لگولی دی په نوم د (باب فی النوریری عند قبر الشهيد)

۲- دحضرت حنظله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دشهادت څخه وروسته ورته ملایکو غسل ورکړو ، رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایي چې : (ان صاحبکم یعنی حنظله لتغسله الملائكة) حیاة الصحابه ج ۳ ص ۸۷۴ ، الاصابه ج ۱ ص ۳۶۱)

۳- دحضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ پلار دأحد په جنگ کې شهید شوی وو ، مشرکینو دشهید مثله کړې وه ، صحابه کرامو رضی الله عنهم دده جسد پټ کړی وو ، حضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به بیا بیا دده دمخ څخه څادر لرې کولو ، بل طرفته دحضرت جابر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ترور ژړل ، رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دژړا څخه منع کړه او وې فرمایل چې : (فما زالت الملائكة تظله باجنتها) ملایکو همیشه پخپلو وزرو باندې په ده سورې جوړ کړې دی (صحیح بخاری ج ۱ ص ۱۶۶ ، ص ۱۷۲)

۴- حضرت عاصم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ درجیع په غزوه کې شهید شوی ده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دبدر په جنگ کې دکافرانو یو سردار وژلی وو دهغه سردار دمور نوم سلافه وو ، سلافه نذر منلی وو چې زه به دعاصم په کوپړۍ کې شراب څښم ، او دحضرت عاصم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په سر باندې یې انعام تړلی وو ، حضرت عاصم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ددې نذر څخه خبر وو ، نو دشهادت په وخت کې یې دعا وکړه چې یا الله تعالی زما دسر حفاظت وکړه ، نو دشهادت څخه وروسته بعضې لالچیان راغلل چې دحضرت عاصم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سر غوڅ کړي ، لکن الله تعالی دده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دسر دحفاظت لپاره دشهدو مچۍ مقررې کړې ، خلکو اراده وکړه چې دښې راشي او سر ترینه کټ کړي ، لکن دښې شدید باران راغلو او دحضرت عاصم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جسد مبارک یې ویوړو ، (حیات الصحابه ج ۳ ص ۸۵۷)

دلته دوه کرامتونه راغلل، اول: د ورځې دشهدو دموچيو پيره، دوهم: دښې دسيلاب راتلل او دحضرت عاصم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دجسد مبارک پناه کول.

لطيفه: دافغانستان داشاعتي مماتيانو مشريوه ورځ دتفسير په درس کې داسې گستاخي کوله چې: که دموچيو راتلل دحضرت عاصم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کرامت وي نو بيا ولې سيلاب دده بدن لوغړولو؟

۵- دحضرت عامر بن فهيره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دشهدات څخه وروسته دده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ جسد اسمان طرفته او چټ کړلی شو (صحيح البخاری ج ۲ ص ۵۸۷)

۶- دشهدات څخه وروسته دحضرت سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دقبر دخاورو څخه خوشبويي تلله د روايت الفاظ داسې دي چې: قبض انسان من تراب قبر سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ففتحها فإذا هي مسك، وقال رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سبحان الله، حتى عرف، ذلك في وجهه (حياة الصحابة ج ۳ ص ۸۵۲)

۷- ابن منذر رحمه الله دحضرت طلحه بن عبيد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ څخه روايت کړی دی چې حضرت طلحه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وفرمايل چې زه دخپلو مالونو دکتلو لپاره د (غابه) مقام ته لاړم، دښې زه دحضرت عبدالله بن عمرو بن حرام رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دقبر په خوا کې څملاستم، دقبر څخه مې په داسې خوب اواز باندې تلاوت واوريدلو چې ددې څخه مخکې مې په داسې خوب اواز باندې نه وو اوريدلی، بيا مې دا واقعه رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ذکر کړه، رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې: ايا تاته معلومه نده چې دا قاري عبدالله شهيد دی؟ الله تعالى ددوي روحونه قبض کړل او دعرش لاندې په قنديلونو کې يې کينسودل، دښې دا ارواح داجسادو طرفته راواپس کيږي او د ورځې بيرته هغو قنديلونو ته ځي (مظهری ج ۲ ص ۱۷۰)

۸- حضرت ربيع بن حراشي رحمه الله چې کله وفات شو، نو دده ورور ربعي رحمه الله فرمايي چې دوفات څخه وروسته يې دخپل مخ څخه څادر لرې کړو او وي فرمايل چې: السلام عليكم، ربعي رحمه الله ورته وفرمايل چې وعليک السلام، سبحان الله، دوفات څخه وروسته خبرې؟ ربيع رحمه الله ورته فرمايي چې زه دخپل رب سره ملاقي شوم، زما رب زما سره په خوشحالي باندې ملاقات وکړو، (طبقات ابن سعد ج ۶ ص ۱۵۰)

۹- حضرت ابو سعيد خزار رحمه الله فرمايي چې زه په مکه مکرمه کې ووم يوه ورځ دباب بنی شيبه څخه تيريدم نو ديو ډير ښکلي نوجوان جسد مې وليدلو، کله چې زه ورته څير شوم، نو راته يې وخنډل او وي وفرمايل چې ابو سعيده! ته نه يې خبر چې عاشقان نه مړه کيږي (فضايل حج از مولانا زکريا ص ۲۵۶)

۱۰- عن جبير قال أما والله الذي لا اله الا الله لقد ادخلت ثابثا البناني في لحدته ومعى حميد الطويل فلما سوينا عليه اللبن، سقطت لبنة فاذا هو في قبره يصلى وكان يقول في دعائه اللهم ان كنت اعطيت احدا من خلقك الصلوة في قبره فاعطنيها فما كان الله ليرد دعائه (اخرجه ابو نعيم في الحلية، شوق وطن از مولانا اشرف على تهانوي رحمه الله ص ۲۳) شفاء السقام ص ۱۷۸)

حضرت جبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خُذْ رَوَايَتِ دِي هَغْدِ پَهْ اَللّٰهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ قَسَمِ خُورِي چِي مَاتَابَتِ بَنَانِي پَهْ لَحْدِ كِي كِينُودِلُو اَوْ زَمَا سِرْهَ حَمِيدِ طَوِيلِ هَمْ وَو، كُلْهَ چِي مَوْنِزِ پَهْ هَغْدِ بَانْدِي خَامِي خَبْنَتِي كِينُودِلِي نُو يُوْهَ خَبْنَتِهَ وَغُورْخِيدَلَهْ، مَا وَكْتَلِ چِي هَغْوِي پَهْ خَيْلِ قَبْرِ كِي لَمُونُخْ كُوي، اَوْ پَهْ خَيْلَهْ دَعَا كِي يِي وَيَلِ چِي اِي اَللّٰهُ تَعَالٰی كِهْ پَهْ قَبْرِ كِي تَا چَاتَهْ دَلْمُونُخْ كُولِ وَرْ پَهْ نَصِيْبِ كَرِي وَي، نُو مَا تَهْ يِي هَمْ پَهْ نَصِيْبِ كَرِهْ، نُو اَللّٰهُ تَعَالٰی دَهْغَهْ دَعَا رَدْ نَهْ كَرِهْ، (بَلَكِي لَكِهْ خُرْنِگَهْ چِي يِي مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ تَهْ دَا دَوْلَتِ وَرْ كَرِي وَو) هَمْدَا شَانِ يِي هَغْوِي تَهْ هَمْ پَهْ نَصِيْبِ كَرُو.

۱۱- عن ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ اَنْ بَعْضَ اَصْحَابِ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَلَسَ عَلَى قَبْرِ وَهُوَ لَا يَحْسِبُ اَنَّهُ قَبْرٌ فَاِذَا فِيهِ اَنْسَانٌ يَقْرَأُ سُورَةَ الْمَلِكِ حَتَّى خَتَمَهَا فَاتَى النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَاخْبَرَهُ فَقَالَ لَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هِيَ الْمَانَعَةُ وَهِيَ الْمَنْجِيَةُ تَنْجِيهِهِ مِنْ عَذَابِ الْقَبْرِ (شوق وطن ص ۲۳)

حضرت ابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خُذْ رَوَايَتِ دِي چِي دَنْبِي كَرِيْمِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُو صَحَابَهْ كَرَامِ پَهْ قَبْرِ نَاسْتِ وَو اَوْ هَغْوِي تَهْ دَا مَعْلُومَهْ نَهْ وَهْ چِي دَا قَبْرِ دِي، گُورِي چِي پَهْ هَغْفِي كِي دَنْتَهْ يُو كَسِ دِي چِي سُوْرَهْ مُلْكِ وَايِي تَرْدِي چِي هَغْدِي پُورَهْ خْتَمِ كَرُو، هَغْوِي رَاغْلِلِ اَوْ نَبِي كَرِيْمِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تَهْ يِي خَبْرُ وَرْ كَرُو نُو هَغْوِي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَفَرْمَايِلِ چِي دَا سُوْرَتِ دَعْدَابِ خُذْ رُغُورِ وَنَكِي اَوْ بِيچِ كُونَكِي دِي چِي مَرِي دَقْبِرْ لَهْ عَذَابِ خُذْ سَاتِي.

دَقْبِرْ لَهْ دَنْتَهْ خُذْ دَسَبْحَانَ اَللّٰهُ اَوَاَزِ

۱۲- علامه سيوطي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ دَرَسَالَهْ قَشِيْرِيَهْ پَهْ حَوَالَهْ بَانْدِي يُوْهْ وَاقَعْدَرِ اَنْقَلُوِي فَرْمَايِي چِي: يُوْ كَفْنِ كَشِ دِيُوِي بَنْخِي جَنَازَهْ وَكَرِهْ بِيَا دَشِيْپِي وَرْغَلُو چِي دَنْخِي خُذْ كَفْنِ وَبَاسِي، دَقْبِرْ خُذْ وَرْتَهْ بَنْخِي وَوِيَلِ چِي سَبْحَانَ اَللّٰهُ يُو بَنْبِلِ شُوِي دَبَلِ بَنْبِلِ شُوِي خُذْ كَفْنِ وَبَاسِي؟ كَفْنِ كَشِ وَرْتَهْ وَوِيَلِ چِي صَحِيحْ دَهْ تَهْ خُوْبَهْ اَللّٰهُ تَعَالٰی بَنْبِلِي يِي لَكِنْ زَهْ يِي خُرْنِگَهْ بَنْبِلِي يِي؟ هَغْدِ بَنْخِي وَرْتَهْ وَوِيَلِ چِي اَللّٰهُ تَعَالٰی چِي زَهْ وَبَنْبِلِمِ نُو زَمَا پَهْ جَنَازَهْ كِي چِي چَا شَرَكْتِ كَرِي وَو هَغْدِ تُولِ يِي هَمْ وَبَنْبِلِ، لَهْ دِي وَچِي يِي تَهْ هَمْ وَبَنْبِلِي،

ددې څخه وروسته هغه سړي کفن کشي پرېښودله (شرح الصدور ص ۲۰۸) باب زیارة القبور وعلم الموتی بزوارهم

حضرت زید بن خارجه رضی الله عنه کرامت، له مرګ څخه وروسته خبرې

۱۳- حضرت زید بن خارجه یو جلیل القدر صحابي وو او د حضرت عثمان رضي الله عنه د خلافت په وخت کې وفات شو، حضرت نعمان بن بشیر رحمه الله فرمایي چې کله چې دهغوي رضی الله عنه جنازه تیاره شوه او د جنازې د لمونځ لپاره د حضرت عثمان رضي الله عنه انتظار شروع شو، نو ما اراده وکړه چې په دومره وخت کې یو دوه رکعت له لمونځ وکړم، نورو خلکو په خپل منځ کې خبرې کولې چې په دې کې له جنازې څخه اواز راغی السلام علیکم: انصتوا انصتوا: یعنې چې شئ او خبرې واورئ، له دې څخه وروسته مرحوم زید بن خارجه رضي الله عنه او د دې خبرې وکړې، په کوم کې چې د رسول الله صلي الله عليه وسلم متعلق او د حضر ابو بکر رضي الله عنه، د حضرت عمر رضي الله عنه او د حضرت عثمان رضي الله عنه په باره کې یې گواهي ورکړه، او دهغوي بعضې صفتونه یې بیان کړل او په اخره کې یې د حضرت عثمان رضي الله عنه په باره کې پېش گوښي (وړاندېینه) وکړه چې وروسته بالکل حق ثابته شوه، د حضرت زید بن خارجه رضی الله عنه څخه وروسته بعد الموت د خبرې کولو واقع او دهغوي هغه ټولې خبرې تقریبا په ټولو کتابونو کې روایت شوي دي، کوم چې د صحابه کرامو په احوالو کې لیکلې شوي دي. (انوار الباری ص ۱۲۷، فتاوی رحیمه ج ۱ ص ۲۰۳)

۱۴- حضرت خبيب رضي الله عنه کرامت بعد الوفات

۱۴- د بدر په ورځ حضرت خبيب رضي الله عنه حارث قتل کړی وو، نو د حارث زامنو حضرت خبيب رضي الله عنه چې بندي وو، وایخستلو، یوه ورځ حضرت خبيب رضي الله عنه د حارث د لور څخه د سر دوښتو د کمولو لپاره چاره وغوښتله، نو هغې ورکړه، لږ وروسته دهغې یو بچي، د خبيب رضي الله عنه خواته ورغلو د بچي مور خبره نه وه، څه وخت وروسته د حارث لور وکتل چې حضرت خبيب رضي الله عنه هغه ماشوم په ورون کینولی دی او چاره یې په لاس کې ده، نو هغه ښځې چیغه کړه، حضرت خبيب رضي الله عنه و فرمایل ته ددې خبرې څخه ویرېږې چې زه به دا ووژنم؟ زه به هیڅلکه داسې ونه کړم، ځکه چې وعده ماتول زموږ کار نه دی، دا ښځه وایي چې ما یو قيدي هم د حضرت خبيب رضي الله عنه په شان ښه انسان نه دی لیدلی، ما داهم ولیدل چې حضرت خبيب رضي الله عنه دانگورو یو وږی خوړي، جالبه دا چې هغه په زنځیرونو کې تړلی شوی وو او په مکه مکرمه کې په هغه وخت کې انگور نه وو، ضروري خبره ده چې

الله تعالیٰ ورته دخپلې خوا څخه خوراک ورکړی وو، له دې څخه وروسته کافرانو دهغوي وژل وغوښتل او هغوي یې دحرم څخه راويستلو، حضرت خبيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمايل چې ماته لږ مهلت راکړئ، چې زه دوه رکعت نفل لمونځ وکړم، کافرانو اجازت ورکړه او دا دلمونځ طريقه د حضرت خبيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څخه شروع شوه، چې کله يو مسلمان بندي وژلی شي، نو دوه رکعتونه لمونځ کوي، بيا حضرت خبيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کفاروته دا وويل چې تاسو دا گمان مه کوئ چې زه له مرگ څخه وريږم، که دا گمان مونه وی نو ما به لمونځ نور هم اوږد کړی وو، او بيا يې وفرمايل: ای الله تعالیٰ له دې کفارو څخه يو يو کس تباہ کړې او يو هم باقي پاتې نه کړې او بيا يې دا شعرونه ولوستل:

وَلَسْتُ أَبَالِي حِينَ أَقْتُلَ مُسْلِمًا عَلَىٰ أَيِّ شَيْءٍ كَانَ لِلَّهِ مَضَرَعِي
وَذَلِكَ فِي ذَاتِ الْإِلَهِ وَإِنْ يَشَأْ يُبَارِكْ عَلَىٰ أَوْصَالِ شُلُوبِ مُمَزَّعٍ

يعنې کله چې زه داسلام په حالت کې وژلی کېږم نو هيڅ پرواه مې هم نشته چې په هراړخ ووژلی شم، او دا وژل کيدل دا الله تعالیٰ په لاره کې دي او که الله تعالیٰ وغواړي نو زما په میده میده او شکيدلو غږو د بدن کې به برکت واچوي له دې څخه وروست يې حضرت خبيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په دار وځيړولو او په يوروايت کې دي چې حضرت خبيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمايل: ای الله تعالیٰ محمد رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته زما سلام ورسوه.

محمد بن عمرو بن سلمه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روايت کړی دی، چې حضرت اسامه بن زيد رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وفرمايل چې مونږ واوريدل چې رسول الله رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمايي ... جبرائيل عليه السلام اوس اوس ماته د حضرت خبيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سلام راوړسولو، رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته چې کله دا قصه معلومه شوه، نو وې وفرمايل چې له تاسو څخه څوک داسې شته چې حضرت خبيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ له دار څخه رابښکته کړي او رايې وړي؟ هر څوک چې دا کار وکړي دهغه لپاره جنت دی، حضرت زبير رَضِيَ اللهُ عَنْهُ عرض وکړه، یا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ! زه او زما ملگری حضرت مقداد بن اسود رضی الله عنه به دا کار وکړو، خلاصه دا چې دواړه لاړل، دښپې به تلل او د ورځې به پټ وو تر دې چې تنعيم ته ورسيدل، گوري چې ددار سره څلويښت مشرکان دي، هغوي ورغلل او رابښکته يې کړو، وې کتل چې همغه شان تازه وو، حال دا چې څلويښت ورځې وروسته يې رابښکته کړی وو په لاس باندې يې زخم وو او وينه په کې تازه وه او رنگ يې دوينې په شان سوړ وو، مگر خوشبويي ترې دمسکو په شان تلله دا کرامت بعدالموت دی.

۱۵- دحضرت خبيب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بل کرامت جي بدن يي حمکي پت ڪرو.

حضرت خبيب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يي په آس باندې دځان سره واچولو او دواړه روان شول، په دې وخت کې کفار هم راوښ شول او وې کتل چې حضرت خبيب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ نشته دی، لارل او قريشو ته يې خبر ورکړو په دغه وخت کې اویا سواره کسان راووتل کله چې رانږدې شول، نو حضرت زبير رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حضرت خبيب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ همغله وغورځولو او چې څنگه يې وغورځولو نو حمکي وخوړلو او له هغه ورځې څخه هغوي ته بليع الارض يعني (حمکي تير کړی) ويل کيږي. دپته کرامت بعد الموت وايي. (مظهری ج ۱ ص ۴۱۳، بخاری ج ۲ ص ۵۶۸، رياض الصالحين ص ۲۴۷)

۱۶- دحضرت اويس قرني رحمه الله کرامت:

وفي صحيح مسلم لما مات اويس القرني وجدوا في ثيابه اكفانا لم تكن معه وجدوا له قبرا محفورا في لحده في حفره فدفنوه فيه وكفنوه في تلك الاثواب.

هرکله چې اويس قرني رحمه الله وفات شو نو دهغوي په جامو کې کفن وموندل شو اگر چې دا کفن دهغوي سره له مخکې څخه نه وو او دهغوي په قبر کې جوړ شوی لحد يې وموندلو حضرت اويس قرني همدلته ښخ او همدغه کفن ورکړی شو.

۱۷- دمشکو خوشبويي خوره شوه

حضرت جابر بن عبد الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې: لَمَّا أَرَادَ مُعَاوِيَةُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنْ يُجْرِيَ الْكِظَامَةَ قَالَ: مَنْ كَانَ لَهُ قَتِيلٌ فَلْيَأْتِ نَيْلَهُ- يَعْنِي قَتْلَى أَحَدٍ- قَالَ: فَأَخْرَجَهُمْ رِطَابًا يَتَنَتَوْنَ قَالَ: «فَأَصَابَتِ السَّحَابَةُ رَجُلًا مِنْهُمْ فَالْقَطْرُ دَمًا» فَقَالَ أَبُو سَعِيدٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «لَا يَنْكَرُ بَعْدَ هَذَا مُنْكَرٌ أَبَدًا» (مصنف عبد الرزاق ج ۳ ص ۵۴۸، تفسير مظهری ج ۲ ص ۱۷۰، حیات الصحابه ج ۳ ص ۸۵۲)

کله چې حضرت امير معاويه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اراده وکړه چې دأجد دغر په غاړه نهر تير کړي، نو اعلان يې وکړو چې په دغه ځای کې چې دچا شهيدان ښخ وي هغه دې وباسي، نو خلکو شهيدان راوويستل، دهغوي بدنونه نرم او تراو تازه وو، دشهيدانو د راويستلو په وخت کې گينتي (کولنگ) ديو شهيد (حمزه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) په پښه باندې ولگيدلو نو وينې ترينه روانې شوې، ابو سعيد فرمايي چې ددې څخه وروسته هيڅوک ددې (حيات القبر) څخه انکار نه کوي. (دا کرامت بعد الموت دی.)

۱۸- په قبر کې دقرآن مجيد تلاوت

حضرت مولانا محمد شفيع صاحب په احکام القرآن ج ۳ ص ۱۸۷) کې ليکي:

علامه یافعی په روض الراحین کې د بعض صالحینو څخه نقل کړي دي چې ما دیو کس قبر راوسپړلو، دلحد د جوړولو په وخت کې د نزدې قبر یوه خښته پریوتله، نو ما ولیدل چې یو شیخ ناست دی او په بدن یې سپینې جامې دي او په غیږه کې قرآن مجید دی، چې په سرو زرو لیکلی شوی دی، او په تلاوت کې مشغول دی، هغوي سراوچت کړو او ما ته یې وویل: الله دې په تاباندې رحم وکړي ایا قیامت قائم شو؟ ما وویل: نه، هغوي وویل: خښته په خپل ځای کیږده او الله تعالی دې تا په عافیت کې وساتي، نو ما خښته په هغه ځای کېښودله، و هکذا فی فتاویٰ رخیمیه ج ۱ ص ۲۱۰، کتاب الایمان والعقاید.

۱۹- حضرت سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کرامت، په جنازه کې فرشتې

د حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما څخه روایت دی چې رسول الله رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وفرمایل چې د حضرت سعد بن معاذ رضی الله عنه د مرگ سره الهي عرش وښوریدلو او اویازره فرشتې د هغوي په جنازه کې شریکې شوې.

د حضرت ابو معاویه کرامت، د قبر تر لرې حده خوشبويي

حضرت علامه شامراد مارهروي په خپل تالیف (صد صحابه) کې لیکلي دي چې یوڅه موده وروسته د نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د صحابه وو سره په «صفراء» مقام کې ناسته وشوه نو صحابه کرام حیران شول او درسالت په بارگاه کې یې عرض وکړو چې په دې صحراء کې د مشکو دومره تیزه خوشبويي له کومه او ولې راځي، نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمایل چې په دې میدان کې د ابو معاویه حضرت عبیده رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د قبر د موجودیدو سره سره تاسو تعجب ولې کوئ؟ چې دلته د مشکو خوشبويي راځي (صد صحابه ص ۳۱۴)

د حضرت حمزه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کرامت: قبر کې دفنه سلام

حضرت فاطمه خزاعیه رحمه الله فرمایي چې: یوه ورځ زه د سید الشهداء حضرت حمزه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د زیارت لپاره لاړم او زه د قبر مخې ته ودریدم او ومې ویل: السلام علیک یا عم رسول الله نو هغوي د قبر څخه زما د سلام جواب راکړو کوم چې ما په خپلو غوږونو واوریدلو (حجة الله ج ۲ ص ۸۶۳)

د حضرت طلحه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ کرامت

حضرت طلحه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د شهادت څخه وروسته بصرې ته نژدې ښخ کړی شو، مگر په کوم ځای کې چې د هغوي قبر جوړ شو نو هغه په ښکته وو، نو ځکه به قبر مبارک کله کله په اوبو کې غوږ شو، هغوي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ یو کس ته څو څو

واری په خوب کې د قبر د بدلولو حکم ورکړو، نو هغوي حضرت عبد الله بن عباس رضی الله عنهما ته خپل خوب بیان کړو هغوي رضی الله عنه ور لړه لس زره درهم ورکړل او د یو صحابي کور یې واخستلو او په هغې کې یې قبر جوړ کړو او د حضرت طلحه رضي الله عنه بدن یې راوويستلو او په نوي قبر کې یې خښ کړو، د دومره مودې تیریدو با وجود دهغوي بدن مبارک بالکل سلامت وو.

غور وکړئ چې خام قبر چې په اوبو کې به ډوب وو او د یوې مودې تیریدو با وجود هم دیو ولي الله او شهید بدن نه خرابیږي، دې ته کرامت بعد الموت وایي.

د ابن عباس رضي الله عنه کرامت

حضرت سعد بن جبیر رضي الله عنه فرمایي چې کله ابن عباس رضي الله عنه په طائف کې وفات شو نو یوه مرغی راغله چې مونږه مخکې نه وه لیدلې او دهغوي په بدن کې ور داخل شو، ه بیا مونږ هغه مرغی ونه لیدله چې کله ووتله؟ هر کله چې مونږ هغوي دفن کړل، نو د قبر څخه دا آیات او ریدل شو او مونږ ته داپته ونه لگیده چې دا چا وویل: (يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ)

کرامت بعدالموت د علماوو د فتوو په رڼا کې

۱- کرامت قبل الوفات او بعد الوفات د قرآن او د سنت او د علم الکلام څخه ثابت دی، ددې څخه منکر مبتدع دی او مونږ ورپسې کول مکروه تحریمي دی، (فتاوی دارالعلوم دیوبند، المعروف بفتاوی دیوبند ج ۱ ص ۵۴۵)

۲- کرامت قبل الوفات او بعد الوفات دواړه ثابت دي، ددې څخه منکرین داعترال طرفته مایل دي. (فتوی نمبر ۲۳۳۸، دارالافتاء دارالعلوم حقانیه، ۲۳ دسمبر ۲۰۰۸)

۳- داو لیاوو کرامتونه او تصرفات دوفات څخه وروسته ثابت دي، البته دا ضروري ده چې دغیر الله څخه مدد مه غواړئ (فتاوی دارالعلوم دیوبند ج ۳ ص ۱۵۸)

۴- د مولانا محمد یوسف لدھیانوي رحمه الله څخه پوښتنه شوې ده چې ایا دوفات څخه وروسته مړی خنډلی شي؟ هغه ورته په جواب کې وفرمایل چې د اهل سنت والجماعت دا اجماعي عقیده ده چې داو لیاوو کرامت حق دی. (آپ کی مسایل او انکاحل)

۵- کوم خلک چې داو لیاوو کرامت نه مني هغه د اهل سنت والجماعت څخه وتلی دی او د معتزله وو په ډله کې داخل دي. (فتاوی حقانیه ج ۱ ص ۱۴۷، کتاب العقاید)

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وآله واصحابه وأهل بیته اجمعین

عرض الأعمال

المادة ١٠ من القانون رقم ١٠٠ لسنة ١٩٩٠
مكرر في المادة ١٠ من القانون رقم ١٠٠ لسنة ١٩٩٠

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده

اما بعد :

داهل سنت والجماعة دمسلک مطابق په مبارکه روضه کې نبي ﷺ ته د امت اعمال په اجمالي طريقه باندې پيش کولی شي ، داهل سنتو دا عقیده د قرآن ، احاديثو ، اود اقوالو د اکابرو ثخه ثابته ده . (احسن الفتاوى ملخصا ج ۱ ص ۱۸)

داهل بدعتو مسلک: داهل بدعتو په نيز عرض الاعمال د شيعه گانو عقیده ده ، نبي ﷺ د امت د اعمالو ثخه نه شي خبرولی . (عقائد علماء اسلام ، لشهاب الدين خالدي ص ۶۷۹ تحقيق الحق لمولوي عبد المقدس ص ۳۰۹)

داهل سنت والجماعة دلائل

اول دليل: الله تعالى فرمايي چې: (فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا) سورة النساء اية ۴۱) څه حال به وي په هغه وخت کې چې مونږ دهر امت ثخه يو شاهد راوړلو ار تارا ولو پدوى باندې شاهد .

ددې ايت په تشریح کې مفسرين ليکي چې :

(۱) وَقِيلَ: الْإِشَارَةُ إِلَى جَمِيعِ أُمَّتِهِ. ذَكَرَ ابْنُ الْمُبَارَكِ رَحِمَهُ اللَّهُ أَخْبَرَنَا رَجُلٌ مِنَ الْأَنْصَارِ عَنِ الْمَنْهَالِ ابْنِ عَمْرٍو حَدَّثَنَا أَنَّهُ سَمِعَ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ رَحِمَهُ اللَّهُ يَقُولُ: لَيْسَ مِنْ يَوْمٍ إِلَّا تَعَرَّضَ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أُمَّتُهُ غَدَاةً وَعَشِيَّةً فَيَعْرِفُهُمْ بِسِمَائِهِمْ وَأَعْمَالِهِمْ فَلِذَلِكَ يَشْهَدُ عَلَيْهِمْ. (قوطي تحت هذه الآية).

(۱) يشهد النبي ﷺ جميع الامة من رآه ومن لم يره ، أخرج سعيد بن المسيب قال ليس من يوم الا وتعرض على النبي ﷺ امته غدوة وعشية فيعرفهم بسماهم واعمالهم فلذا لك يشهد عليهم (مظهري تحت هذه الآية)

(٤) ثم اخرج الحافظ احاديث عرض الاعمال فيحصل العلم اجمالاً (فيض الباري ج ١ ص ١٧٥)

(۱) ددې ایت په تشریح کې شبیر احمد عثمانی رحمۃ اللہ علیہ فرمایي: چې په ایت کې راځي چې ذات اعمال هره ورځ نبي ﷺ ته پیش کولی شي، کله چې نبي ﷺ د خیر اعمال وگوري نو د الله تعالیٰ شکر ادا کړي او چې کله بد اعمال وگوري نو د ناپوهانو لپاره بښنه غواړي (تفسیر کابلی تحت هذه الآية)

(۲) والمراد بهؤلاء أمته ﷺ عند أكثر المفسرين ولم يبعد أن يكون المراد بهم ما يشمل الحاضرين وقت النزول وغيرهم إلى يوم القيامة فإن أعمال أمته تعرض عليه بعد موته فقد روى عنه صلى الله عليه وسلم أنه قال حياتي خير لكم تمحدثون ونحدث لكم ومماتي خير لكم تعرض علي أعمالكم فما رأيت من خير حمدت الله تعالى عليه وما رأيت من شر استغفرت الله لكم (روح المعاني تحت هذه الآية)

دریم دلیل: وبه قال حدَّثَنَا يُونُسُ بْنُ مُوسَى رَحِمَهُمَا اللَّهُ، قَالَ: نَاعَبَدُ الْمُجِيدَ بْنَ عَبْدِ الْعَزِيزِ بْنِ أَبِي رَوَادٍ رَحِمَهُمَا اللَّهُ، عَنْ سُفْيَانَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ السَّائِبِ رَحِمَهُمَا اللَّهُ، عَنْ زَادَانَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - قَالَ: «(إِنَّ لِلَّهِ مَلَائِكَةً سَيَّاحِينَ، يُبْلِغُونَ عَنْ أُمَّتِي السَّلَامَ» قَالَ: وَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "حَيَاتِي خَيْرٌ لَكُمْ مُعْدُونُونَ وَتُحَدِّثُ لَكُمْ، وَوَفَاتِي خَيْرٌ لَكُمْ تُعَرِّضُ عَلَيَّ أَعْمَالَكُمْ، فَمَا رَأَيْتُ مِنْ خَيْرٍ حَمَدْتُ اللَّهَ عَلَيْهِ، وَمَا رَأَيْتُ مِنْ شَرٍّ اسْتَغْفَرْتُ اللَّهَ لَكُمْ» (مسند بزار، رقم ۱۹۳۵، مجمع الزوائد، باب ما يحصل لامته من استغفارة بعد وفاته)

رسول الله ﷺ فرمائي چي: دالله تعالى لپاره په زمكه كې گرزیدونكي ملائكتي دي، چي زما مت سلامونه ماته رارسوي او نبي ﷺ فرمائي چي زما ژوند تاسو ته خير دی، تاسو ماته خبرې كوي زه يې تاسو ته كوم او زما وفات هم تاسو ته خير دی ستاسو اعمال ماته پيش كولي شي، نو دخير په مالو دالله شكر ادا كوم او چي دشر اعمال ماته پيش كړي شي نو دالله تعالى شخه درته بلبينه غواړم.

مصححین

- (۱) امام سيوطي رحمه الله دې حديث ته صحيح ويلي دي، الخصايص الكبرى ج ۲ ص ۴۱۸
- (۲) امام زرقاني رحمه الله ورته جيد ويلي دي (شرح زرقاني ج ۱ ص ۹۷)
- (۳) امام هيثمي رحمه الله ورته صحيح ويلي دي (مجمع الزوائد، باب ما يحصل لامته الخ)
- (۴) امام سمهودي رحمه الله ورته صحيح ويلي دي (خلاصة الوفاء ج ۱ ص ۴۳)
- (۵) شبير احمد عثماني ورته جيد ويلي دي (فتح الملهم ج ۱ ص ۴۱۳)
- (۶) مولنا ادریس کاندهلوي ورته جيد ويلي دي (سيرة المصطفى ج ۳ ص ۱۶۸)
- (۷) علامه انور شاه کشميري رحمه الله ورته جيد ويلي دي (فهرست عقيدة الاسلام ص ۴۰۱)

فان قيل: چي په قرآن كې خوراخي چي: (اليه يصعد الكلم الطيب).

قلنا: پدې كې تعارض نشته دامت اعمال اول نبي كريم صلى الله عليه وسلم ته پيش كولي شي او بيا دالله تعالى طرفته وړلي شي.

خلوړم دليل: حضرت ابو الدرداء رضى الله عنه فرمائي چي: ان اعمالكم تعرض على موتاكم

فيسرون ويساءون ضميمه (كتاب الزهد از ابن مبارك ص ۴۲)

ستاسو اعمال ستاسو په مړو باندې پيسش كولي شي نو (په نيكو اعمالو) خوشحاليږي او په (بدو اعمالو) خفه كيږي، دا دصحابي قول دی غير مدرك بالعقل دی، نو په حكم دمرفوع كې دی، نو چي مړو خپلوانو ته عرض الاعمال كيږي نو نبي كريم صلى الله عليه وسلم ته به په طريق اولي كيږي.

پنځم دليل: عن جابر بن عبد الله رضى الله عنه قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم: ان اعمالكم تعرض على عشاريكم وعلى اقاربكم في قبورهم فان كان خيرا استبشروا به وان كان غير ذلك، قالوا اللهم ألهمهم أن يعملوا بطاعتك (الحاوي للفتاوى ج ۲ ص ۱۷۰، بحواله مسند ابى داؤد الطيالسي

ص ۲۴۸، مسند احمد ج ۳ ص ۱۶۵، شرح الصدور ص ۱۱۰) مجمع الزوائد ج ۲ ص ۳۲۷، قبر کے زندگي،

ص-۳۲۶)

رسول الله ﷺ فرمائي چي ستاسو اعمال ستاسو خپلوانو ته پيش كولى شي په نبو اعمالو باندي خو شحاليري او دبدو اعمالو په صورت كې دعا كوي چي يا الله تعالى د بندگي توفيق ورته وركړه (كتاب الروح ص ۲۰)

دأمت علماء او عرض الأعمال:

(۱) امام سبكي رحمه الله فرمائي چي: لان عندنا رسول الله ﷺ حي يحسن ويعلم وتعرض عليه اعمال الامة (طبقات الشافعية الكبرى ج ۳ ص ۱۱۲)

(۲) امام سمهودي رحمه الله فرمائي چي: قال الاستاذ ابو منصور البغدادي قال المتكلمون المحققون من اصحابنا ان نبينا حي بعد وفاته وانه يسر بطاعة أمة (خلاصة الوفاء ج ۱ ص ۴۳) رسول الله وفات خخه ورسته ژوندی دی، حس او غلم لري او دأمت اعمال ورته پيش كولى شي او دأمت په طاعاتو باندي خوشحاليري.

(۳) د قرطبي، روح المعاني، مظهري، معارف القرآن، او د تفسير كابلې، عبارات لږ مخكې وليكل شول.

(۴) قاضي شوكاني ليكي چي: وقد ذهب جماعة من المحققين الى ان رسول الله ﷺ حي بعد وفاته وانه يسر بطاعة أمة (نيل الاوطار ج ۳ ص ۳۰۴ باب فضل يوم الجمعة)

(۵) شاه عبد العزيز رحمه الله فرمائي چي: دانبياء عليهم السلام خخه ورته دا هم غټه درجه حاصله ده چي دأمت احوال ورته پيش كولى شي (فتاوى عزيزي ص ۱۶۰)

(۶) مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله فرمائي چي: دټولو رواياتو خخه دحيات خخه وروسته دا فيصله هم را معلوميري چي نبي ﷺ مصروف دی، دخپل امت دا اعمالو معاينه كوي، (نشر الطيب ص ۲۰۰)، مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله دنفی دعلم غيب يوازي روايت رانقلوي او بيا دهغه په تشریح كې ليكي چي: ددې روايت سره دعرض الاعمال د روايت تعارض نشته، ځكه چي دعرض الاعمال په روايت كې دانه دی راغلي چي دقلب اعمال هم ورته پيش كولى شي، همدارنگه دټولو اعمالو ظاهريه ووذكر

هم په کې نه دی راغلي، ممکنه ده چې باریک مفاسد دعقائدو او د اعمالو پیش نه کې شي او همدارنگه دا هم په کې نشته چې د عرض څخه وروسته ورته هر جزئي جزئي یا دوي، که نه نو په قیامت کې به ورته دامت د معرفت لپاره د غړې او د تحجیل د علامو ضرورت نه وو (نشر الطیب ص ۲۱۷) همدارنگه مولانا اشرف علی تھانوي رحمه الله فرمایي چې: د سعید بن المسیب رحمه الله څخه روایت دی چې هیڅ ورځ داسې نشته چې نبی کریم ﷺ ته پکې دامت اعمال نه وي پیش شوي (نشر الطیب ص ۲۱۰)

(۷) علامه انور شاه کشمیری رحمه الله فرمایي چې: (ثم اخرج الحافظ احاديث عرض الاعمال فيحصل العلم اجمالا . (فيض الباري ج ۱ ص ۱۷۵)

(۸) علامه ظفر احمد العثماني رحمه الله فرمایي چې: دا مضمون په صحيح حديث کې راغلی دی چې رسول الله ﷺ ته د وفات څخه وروسته دامت اعمال پیش کولی شي، د نیکو اعمالو په لیدلو سره خوشحالېږي او د بدو اعمالو په لیدلو سره استغفار کوي (امداد الاحکام ج ۱ ص ۱۳)

(۹) مولانا نصیر الدین الغور غشتوي رحمه الله فرمایي چې: عرض الاعمال ثابت دی، لکن دا خبره په یاد لرئ چې د عرض الاعمال څخه د ټولو اعمالو عرض نه دی مراد، لکه څرنگه چې دغالي بدعتیانو نظریه ده بلکه دا عرض صرف اجمالي دی، په کوم کې چې درود و غیره بعضي اعمال پیش کولی شي. (مجالس غور غشتوي ص ۱۷۴ او وم مجلس)

(۱۰) امام اهل سنت مولانا سرفراز خان صفدر رحمه الله فرمایي چې: د عرض الاعمال په باره کې انتهائي مختصر تحقیق دادی چې د صحيح روایت څخه اجمالي عرض الاعمال ثابت دی (حاشیة تسکین الصدور ص ۲۳۶).

(۱۱) مولانا خلیل احمد سهارنپوري رحمه الله فرمایي چې ددې خبرې پوره یادول ضروري دي چې انبياء عليهم السلام په خپلو قبرونو کې ژوندي دي او د الله تعالی په اجازت سره چې په جنت کې په هرځای کې وغواړي گرځي راگرځي او د ملایکو په ذریعه ورته دامت صلوة او سلام رسیږي، او دامت اعمال ورته پیش کیږي او هرکله چې الله تعالی وغواړي د دنیا احوال ورته منکشف کوي پدې کې هیڅ شک نشته (البراهین القاطعه ص ۱۹۹).

(۱۲) مواهب لدنيه دقشيري په حواله باندې نقل کړی دی چې د قیامت په ورځ به د یو مسلمان نیک اعمال کم شي، پدې وخت کې به نبي کریم ﷺ ورشي او یو وړوکی کاغذ به دده د نیکو په تله کې واچوي چې دهغې په وجه به دده د نیکو تله درنده شي، داسې به ورته ووايي چې: زما مور او پلار دې ستا څخه قربان شي، ستا څومره خوږ صورت او سیرت دی، ته څوک یې؟ نبي کریم ﷺ به ورته ووايي چې زه ستا نبي کریم او رسول الله ﷺ اوسم او پدې کاغذ کې ستا درود دی چې تابه په ماباندې په لوستلو (فضایل درود شریف ص ۴۴) از مولانا زکریا رحمه الله

(۱۳) ابو سلیمان الحراني رحمه الله فرمایي چې زموږ په خوا کې یو بزرگ او سیدلو چې فضل نو میدلو، ډیر نوافل به یې کول، فضل به فرمایل چې ما به چې حدیث لیکلو نو (د تلوار) له وجې به مې درود نه لیکلو، یو شپه مې نبي کریم ﷺ په خوب کې ولیدلو، ماته یې وفرمایل چې ته چې کله زما نوم لیکې او یا یې لولي نو درود ولې نه وایي؟ ما ورته ویل چې یا رسول الله ﷺ ددې څخه وروسته به یې ضرور اهتمام کوم، یو څو ورځې وروسته مې بیا په خوب کې ولیدلو، نوراته وې وفرمایل چې اوس ستا درود ماته رارسېږي (فضایل درود ص ۱۰۱، بحواله القول البدیع)

* * *

ايصال الثواب

تاريخ: ٢٠٢٤ / ١٠ / ١٠	الوقت: ١٢:٣٠	العدد: ١٠٠	القيمة: ١٠٠٠
-----------------------	--------------	------------	--------------

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبی بعده

اما بعده!

داهل سنت والجماعت مسلک:

- ۱- ایصال ثواب حق دی، ژوندي ته هم او متوفی ته هم، دمتوفی څخه ورباندې عذاب کمیږي او یا ختمیږي او یا یې مرتبې ورباندې او چټیږي.
- ۲- ایصال ثواب د عباداتو مالیه و په ذریعه هم کیږي او د عباداتو قولیه و په ذریعه هم کیږي او د عباداتو بدنیه و په ذریعه هم کیږي.

د ایصال ثواب لپاره شرطونه:

د چالپاره چې ایصال ثواب کیږي هغه به ۱- مؤمن وي ۲- صحیح العقیده به وي. ۳- همدارنگه به د ایصال ثواب کونکي هم مؤمن وي او صحیح العقیده به وي. ۴- د داسې عبادت ایصال ثواب کیږي چې هغه عبادت د نواقضو څخه خالي وي، لکه ریا، شهرت، من او آذی، رواج وغیره. ۵- که د ایصال ثواب لپاره مالي عبادت شوی وي نو مال به حلال وي. ۶- کوم مال چې صدقه کیږي په هغې کې به د غایب او د نابالغ حق نه وي. ۷- که د ایصال ثواب لپاره عبادت قولیه شوي وي لکه د قرآن تلاوت نو دا به بغير د معاوضې شوی وي او همدارنگه به طمع د معاوضې هم نه وي، بنایه شرح هدايه ج ۳ ص ۶۵۵) او که چیرته د قاري په زړه کې داخستلو نیت نه وي او بیا یې څوک ورکړي نو صحیح ده او کوم چې د رواج په بناء باندې ورکولی شي او قاري هم داخستلو په نیت ختم کوي اگر چې په خوله یې څه نه وي ویلي نو بیا صحیح نه ده (فتاوی حقانیه ج ۱ ص ۵۵۹) ۸- د خپل ځان له طرفه به د کومې خاصې ورځې تخصیص نه وي، یعنې چې دا عقیده وساتي چې په دې ورځ ایصال ثواب کیږي او په نورو ورځو کې نه کیږي نو دا طریقه بدعت دی، په فتاوی حقانیه ج ۱ ص ۵۱۲ کې لیکي چې کوم خوراک چې دمړي په کور کې د ضیافت په توګه پخېږي نو تر دریو ورځو پورې د دې خوړول مکروه دي. او که نور خلک دمړي

کورتہ دودی راوری نو دھغی خورل پہ هر وخت کپ روا دي، پاتې شوه دا خبره چې دمري وارشان دمري په کور کې خوراک تيار کړي او په نورو خلکو باندې يې دایصال ثواب په نيت باندې وخوري نو په دې کې هيڅ حرج نشته، همدارنگه په ج اصـ ۵۱۰ کې ليکي چې دمري وارشانو ته دایصال ثواب لپاره صدقات هر وخت جایز دي، لکن دوخت دتعيين چې کوم صورتونه په عوامو کې مروج دي، لکه دجمعې دښې، دريمه، لسمه، خلويښتمه او داسې نور، نو ددې تخصيص له وجې شرعاً ناجایز دي.

دلايل: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "إِذَا مَاتَ الرَّسُلَانُ انْقَطَعَ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ: صَدَقَةٌ جَارِيَةٌ أَوْ عِلْمٌ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٌ صَالِحٌ يَدْعُو لَهُ" (رواه مسلم، مشکوٰۃ ص ۳۲)

حضرت ابو هريره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايل چې کله چې انسان مړ شي نو د اعمالو سلسله يې ختمه شي بغير ددريو شيانو څخه (چې ددوي ثواب ورته رسيږي) يو صدقه جاريه ده، بل علم نافع دی، دريم نیک اولاد دی چې دعا گانې ورته کوي.

۲- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنْ مَيَّا يُلْحَقُ الْمُؤْمِنُ مِنْ عَمَلِهِ

وَحَسَنَاتِهِ بَعْدَ مَوْتِهِ عِلْمًا عَلَيْهِ وَنَشْرَةٌ وَوَلَدٌ صَالِحٌ تَرَكَهُ وَمَصْحَفًا وَرِثَةً أَوْ مَسْجِدًا بِنَاءً أَوْ بَيْتًا لِابْنِ السَّبِيلِ بِنَاءً أَوْ نَهْرًا أَجْرًا أَوْ صَدَقَةً أَخْرَجَهَا مِنْ مَالِهِ فِي صِحَّتِهِ وَحَيَاتِهِ يُلْحَقُهُ مِنْ بَعْدِ مَوْتِهِ» (مشکوٰۃ ص ۳۶)

رسول الله فرمايي چې کوم اعمال او نيکۍ چې دمرگ څخه وروسته هم سږي ته رسيږي، علم دی چې خلکو ته يې وربښودلی وي او نشر کړی يې وي، او ولد صالح دی چې دمرگ څخه وروسته يې پرېښی وي، يا يې قرآن په ميراث کې پرېښی وي، او يا يې مسجد جوړ کړی وي، او يا يې دمسافرو لپاره مسافر خانه جوړه کړي وي، او يا يې نهر جاري کړی وي، او يا يې دخپل مال څخه په خپل ژوند او صحت کې صدقه ويستلي وي.

په اول حديث کې دانسان ذکر دی او په دوهم حديث کې دمؤمن ذکر دی او انسان او مؤمن دروح

مع الجسد څخه عبارت دی، نو دا ثوابونه روح مع الجسد ته رسيږي.

۳- وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا الْمَيِّتُ فِي الْقَبْرِ إِلَّا

كَالْعَرِيقِ الْمُنْتَغَوِثِ يَنْتَظِرُ دَعْوَةَ تُلْحَقُهُ مِنْ أَبٍ أَوْ أُمٍّ أَوْ أَخٍ أَوْ صَدِيقٍ فَإِذَا لَحِقَتْهُ كَانَ أَحَبَّ إِلَيْهِ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا وَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى لَيَدْخُلُ عَلَى أَهْلِ الْقُبُورِ مِنْ دُعَاءِ أَهْلِ الْأَرْضِ أَمْثَالَ الْجِبَالِ وَإِنْ هَدِيَّةَ الْأَحْيَاءِ إِلَى الْأَمْوَاتِ الْإِسْتِغْفَارُ هُمْ» (مشکوٰۃ ص ۲۰۶، شعب الايمان للبيهقي رقم ۷۹۰۵)

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرماید چې مری په قبر کې داسې وي لکه په اوبو کې غرق شوی چې فزاید کوي، گویا چې د پلاریا دموریا دور وریا دوست دعاته منتظر وي، پس کله چې ددوي دعا ورورسیږي نو هغه ورته د دنیا او د مافیه څخه محبوبه وي او بیشکه چې الله د ژوندي د دعاگانو څخه د غرونو په شان (رحمتونه) مړو ته وررسوي او بیشکه چې مړو ته د ژوندیو تحفې ددې لپاره د بخښنې دعاگانې دي.

فایده: د عالم الدنيا په اعتبار سره د میت اطلاق په روح مع الجسد باندې کیږي، یواځې په روح باندې نه کیږي نو رحمتونه روح مع الجسد ته حاصلیږي.

۴- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ مَاتَ وَعَلَيْهِ صِيَامٌ صَامَ عَنْهُ وَلَيْتَهُ». (بخاری باب من مات وعليه صوم، الرقم ۱۸۵۱).

څوک چې مړ شو او روژه پرې پاتې وه نو دده له طرفه دې یې دده ولي ونیسي.

۵- عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا: أَنَّ رَجُلًا قَالَ لِلنَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: إِنَّ أُمِّي افْتَلَسَتْ نَفْسَهَا، وَأَطْنَهَا لَوْ تَكَلَّمْتُ تَصَدَّقْتُ، قَبِلَ هَذَا أَجْرًا أَنْ تَصَدَّقْتُ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ». (بخاری، باب موت الفجأة البغية الرقم ۱۳۲۲، مسلم، باب وصول ثواب الصدقات الى البيت الرقم ۱۰۰۴).

یوې زنانه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته وویل چې: زما مور ناخاپي مړه شوه او زما په گمان کې په زنکدن کې یې خبرې کولی شوي، نو صدقه به یې کړې وه، نو اوس که زه دهغې له طرفه څخه صدقه وکړم، نو ثواب ورته رسیږي؟ نو رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمایل چې: هو.

۶- حضرت عایشه رضي الله عنها فرماید چې رسول الله صلى الله عليه وسلم د قریانی لپاره یو بنکروړ پسه (ګډ) واخستلو او دذبې په وخت کې وفرمایل: باسم الله، اللهم تقبل من محمد وآل محمد ومن أمة محمد ثم ضحی به (رواه مسلم، باب استحباب الأضحیة رقم ۱۹۶۷).

۷- عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا: أَنَّ سَعْدَ بْنَ عُبَادَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تَوَقَّعَتْ أُمُّهُ وَهُوَ غَائِبٌ عَنْهَا، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إِنَّ أُمِّي تَوَقَّعَتْ وَأَنَا غَائِبٌ عَنْهَا، أَيْتَقَعُ شَيْءٌ إِنْ تَصَدَّقْتُ بِهِ عَنْهَا؟ قَالَ: «نَعَمْ»، قَالَ: فَإِنِ اشْتَدَّ أَنْ حَاطَ بِطَيِّبِ الْخِرَافِ صَدَقَةً عَلَيْهَا. (بخاری باب اذا قال أَرْضَى اوبستانى صدقة عن أمي فهو جائز، الرقم ۲۶۰۵).

حضرت سعد ابن عباد نه وو چې موریې وفات شوه، رسول الله صلى الله عليه وسلم ته یې عرض وکړو چې یا رسول الله صلى الله عليه وسلم زه نه وم او زما مور وفات شوې، نو که زه دمور له طرفه خیرات او صدقه کوم نو ثواب ورته رسیږي؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته وفرمایل چې: هو نو حضرت سعد رضي الله عنه

و فرمایل چې: یا رسول الله ﷺ زه تا په دې شاهد گرزوم چې زما دمخراف په نوم باندې باغ دمورپسې صدقه ده.

۸- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: "تُرْفَعُ لِمَيِّتٍ بَعْدَ مَوْتِهِ دَرَجَتُهُ. فَيَقُولُ: أَيُّ رَبِّ! أَيُّ شَيْءٍ هَذِهِ؟" فيقال: "ولذلك استغفر لك." (الادب المفرد للبخاري الرقم ۳۶)

ابو هریر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې کله دمري لپاره مرتبې وچتې شي، نو دی وايي چې یارب دا څه شي دي، نو الله تعالی ورته فرمایي چې ستا بچي ستا دپاره بخښنه غوښتي ده.

۹- وَعَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ -صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ-: «يَتَّبَعُ الرَّجُلُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ مِنَ الْحَسَنَاتِ أَمْثَالَ الْجِبَالِ، فَيَقُولُ: أَلَيْ هَذَا؟! فَيَقَالُ: بِاسْتِغْفَارٍ وَلَكَ لَكَ (مجمع الزوائد للهيتمي رقم ۲۱۰) رسول الله ﷺ فرمایي چې یو سړي ته به د قیامت په ورځ د غرونو په مقدار نیکی میلاو شي، نو دی به حیران شي وایي به یا الله! دا د کوم ځای څخه راغلي؟ نو الله تعالی به ورته و فرمایي چې په سبب دا استغفار د پچي ستا.

۱۰- حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په روایت کې راځي چې رسول الله ﷺ فرمایلي دي چې زما امت د گناهونو سره قبرونو ته داخلولی شي او بیا د گناهونو څخه صفا د قبرونو څخه را ایستلی شي، دخلکو دا استغفار له وجې یې الله تعالی د گناهونو څخه صفا کوي (شرح الصدور ص ۱۲۸)

۱۱- حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چې ما در رسول الله ﷺ څخه پوښتنه وکړه چې یا رسول الله ﷺ ایا زموږ صدقات، خیراتونه او دعا گانې مړو ته فایده رسوي؟ رسول الله ﷺ د تاکید سره و فرمایل چې هو رسیږي او متوفی ورته داسې خوشحالیږي لکه تاسو چې ښکلو او قیمتي تحفو ته خوشحالیږئ (مسند احمد)

۱۲- حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په روایت کې راځي چې جبرئیل علیه السلام دورته وو صدقات په یو لوري کې اچوي او دمري د قبر خواته درېږي بیا متوفی ته اواز کوي چې دا ستا د اهل له طرف هدیه ده نو مری یې قبلوي او خوشحالیږي او نور مري چې دخپل اهل لخوا څخه ورته هدیه نه وي راغلی هغوي خفه کیږي (شرح الصدور ص ۱۲۹)

۱۳- عَنْ عَلِيِّ بْنِ أَبِي طَالِبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ مَرَّ عَلَى الْقُبَايرِ وَقَرَأَ {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ} أَحَدَى عَشْرَةَ مَرَّةً، ثُمَّ وَهَبَ أَجْرَهُ لِلْأَمْوَاتِ أُعْطِيَ مِنَ الْأَجْرِ بَعْدَ الْأَمْوَاتِ.

خوک چې لس خلې قل هو الله احد ولولي، او ثواب يې مړو ته وبخښي، نو الله تعالى به د مړو په مقدار اجر ورکړي.

۱۴- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ دَخَلَ الْمَقَابِرَ ثُمَّ قَرَأَ بِحَمْدِ الْكِتَابِ وَقُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ وَأَلْهَآكُمُ التَّكَاثُرُ ثُمَّ قَالَ إِلَى جَعَلْتُ ثَوَابَ مَا قَرَأْتُ مِنْ كَلَامِكَ لِأَهْلِ الْمَقَابِرِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ كَأَنَّا شَفَعَاءُ لَهُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى (تحفة الاحوذى).

۱۵- عَنْ أَنَسٍ رضي الله عنه أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ مَنْ دَخَلَ الْمَقَابِرَ فَقَرَأَ سُورَةَ يَسْ خَفَّفَ اللَّهُ عَنْهُمْ وَكَانَ لَهُ بَعْدُ مِنْ فِيمَا حَسَنَاتٍ (تحفة الاحوذى).

۱۶- په حضرت سعد بن معاذ رضي الله عنه باندې قبر تنگ شو، نبي كريم صلى الله عليه وسلم د سبحان الله، سبحان الله کلمات شروع کړل صحابه وورضى الله عنهم هم شروع کړل، الله تعالى ددوي د سبحان الله په برکت باندې قبر بيرته ازاد کړو، د جابر رضي الله عنه د حديث خلاصه (مشکوٰۃ ص ۲۶)

۱۷- د حضرت زينب رضی الله عنها بنت رسول الله صلى الله عليه وسلم د وفات په واقع کې ديو حديث خلاصه داسې ده چې د حضرت زينب رضی الله عنها د وفات په روع رسول الله صلى الله عليه وسلم ډير غمگين وو د قبر تنگي او د حضرت زينب رضی الله عنها کمزوري يې په خيال کې گرزيدله، کله چې قبر تيار شو، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم قبر ته کوز شو دعا يې وکړه، الله تعالى يې دعا قبوله کړه او بيرته خوشحاله د قبر څخه را وچت شو (مجمع الزوائد ج ۳ ص ۴۷، کنز العمال، ج ۸ ص ۱۲۰، اسد الغابة ج ۵ ص ۴۶۸)

۱۸- شيخ ابو زيد قرطبي رحمه الله فرمايي چې ما اوريدلي وو چې خوک چې اويا زړه خلې (لا اله الا الله) ولولي نو الله تعالى ورته د جهنم د اور څخه نجات ورکوي، نو ما اويا زړه خلې (لا اله الا الله) دخپل ځان لپاره هم ولوستل او دخپلې بي بي لپاره مې هم ولوستل او د آخرت لپاره مې ذخيره کړل، حضرت قرطبي رحمه الله فرمايي چې يوه ورځ زما سره يو صاحب الکشف نوجوان په ډوډۍ ناست وو چې ناڅاپه په ژړا شو او ويلی يې چې زما مور په جهنم کې ده، حضرت قرطبي رحمه الله فرمايي چې ما هغه اويا زړه خلې (لا اله الا الله) دده مور ته پټ وېښل، لږ وروسته هغه نوجوان و فرمايل چې کاکا زما مور ته الله د اور څخه نجات ورکړو، (فضايل اعمال از مولانا زکريا رحمه الله ص ۴۸۴)

۱۹- مولانا رشید احمد گنگوہی رحمہ اللہ خانقاہ تہ چایو نوی د خاورو کنہولی راوړو، لکن کله به چې خلکو په دې کنډولي کې او به واچولې نو ترخې به شوې او چې په بل گیلان کې به یې واچولې نو په عادي حال کې به وې، خلک حیران وو، یو چا مولانا رشید احمد گنگوہی رحمہ اللہ خبر کړو، هغه رحمہ اللہ مراقبہ شو او مراقبې څخه وروستې یې وفرمایل چې ددې کنډولي خاوره په قبرستان کې د کوم قبر خاوره ده، او دهغې قبر والا ته عذاب ورکول کیږي او دهغې عذاب اثار ددې کنډولي او بوتو ته هم منتقل کیږي، حضرت گنگوہی رحمہ اللہ وفرمایل چې اویازره ځلې (لا اله الا الله) ولولئ او ثواب یې هغه مړي ته وېښئ چې دهغه د قبر د خاورو څخه دا کنډولی جوړ شوی دی، کله یې چې د اوظیفه پوره کړه اویا یې هغه اوبه معاینه کړې، نو هغه تر څوالی ختم شوی وو (خطبات حکیم العصر ص ۶۷-۱۳۱).

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وآله واصحابہ اجمعین

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده، أما بعد!

داهل سنت والجماعة دمسلك مطابق كله چي كوم خوش قسمته مسلمان دنبي ﷺ روضي مباركې ته ورشي، نو دصلوة او دسلام عرض كولو څخه وروسته دې د رسول الله ﷺ په وسيله باندې دعا وكړي او رسول الله صلى الله عليه وسلم ته دې دشفاعت درخواست وكړي، داسې دې ووايي چې اى دالله رسوله! زه دخپل سفارش درخواست درته كوم، يا رسول الله زما شفاعت وكړه (عقائد علماء ديوبند عقیده نمبر ۵) داهل سنت والجماعة په ليزدا استشفاع جائزه او مستحبه ده، آب حیات ص ۴۰، نشر الطيب ص ۲۳۹.

داهل بدعتو مسلك

ماتيان بدعتيان ليكي چې دنبي ﷺ دقبر مبارك سره استشفاع بدعت سيئه او شرك دى، د صحابه وود اجماع او دامت دتعامل څخه مخالفت دى (اقامة البرهان ص ۳۱۲، نذای حق ص ۵۳۱، المسلك المنصور ص ۶۹).

داهل سنت والجماعة دلائل

الله تعالى فرمايي چې: وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا لِيُطَاعَ بِإِذْنِ اللَّهِ وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا. (النساء ۶۴) حاصل دا چې الله تعالى فرمايي چې: ما پيغمبران صرف ددې لپاره لېږلي دي چې دالله په اذن باندې يې پيروي وكړي شي او كله چې دوي دخپلو ځانونو سره ظلم وكړو، نو كه تاته راغلي وي او دالله تعالى څخه يې بښنه غوښتي وي او رسول الله صلى الله عليه وسلم ورته بښنه غوښتي وي، نو خامخا به دوي الله تعالى بښه توبه قبلونكى او مهربان موندلى وي.

ددې ايت په تشرېح كې مفسرين فرمايي چې: يُرِيدُ تَعَالَى الْعَصَاةَ وَالْمُذْنِبِينَ إِذَا وَقَعَ مِنْهُمْ الْخَطَا وَالْعِصْيَانُ أَنْ يَأْتُوا إِلَى الرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَيَسْتَغْفِرُوا اللَّهَ عِنْدَهُ، وَيَسْأَلُوهُ أَنْ يَسْتَغْفِرَهُمْ، فَأَتَمَّهُمْ إِذَا فَعَلُوا ذَلِكَ تَابَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ لَدِمَهُمْ وَغَفَّرَهُمْ، وَهَذَا قَالَ: {لَوْ جَدَّ وَاللَّهُ تَوَّابًا رَحِيمًا} وَقَدْ ذَكَرَ جَمَاعَةٌ مِنْهُمْ: الشَّيْخُ أَبُو نَعْرَيْنُ الصَّبَّاحُ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى

کتابہ "الشامل" الحکایۃ المشہورۃ عن عن العتبی رضی اللہ عنہما قال: کُنْتُ جَالِسًا عِنْدَ قَبْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَجَاءَ أَعْرَابِي فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، سَمِعْتُ اللَّهَ يَقُولُ: {وَلَوْ أَنَّهُمْ إِذْ ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ جَاءُوكَ فَاسْتَغْفَرُوا اللَّهَ وَاسْتَغْفَرَ لَهُمُ الرَّسُولُ لَوَجَدُوا اللَّهَ تَوَّابًا رَحِيمًا} وَقَدْ جِئْتُكَ مُسْتَغْفِرًا لِلَّذِينَ مُسْتَغْفَبُوكَ إِلَى رَبِّي لَمْ أَشَأْ يَقُولُ:

يَا خَيْرَ مَنْ دَفَنْتَ بِالْقَاعِ أُعْظِمُهُ قَطَابٌ مِنْ طَبِيبِينَ الْقَاعِ وَالْأَكْمَرُ...

نَفْسِي الْغَدَاءُ لِقَبْرِ أَلْتِ سَاكُنُهُ فِيهِ الْعَفَافُ وَفِيهِ الْجُودُ وَالْكَرَمُ...

لَمْ أَعْرِفِ الْأَعْرَابِيَّ فَقَلْبِي نَبِيَّ عَيْنِي، فَرَأَيْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي النَّوْمِ فَقَالَ: يَا عَتْبِي، الْحَقُّ الْأَعْرَابِيُّ قَبِيرُهُ أَنَّ اللَّهَ قَدْ غَفَرَ لَهُ. [تفسير ابن كثير ج ۲ ص ۳۳۸، تفسير درمنثور ج ۲ ص ۷۳۷ والقول البديع ص ۳۸۸، كتاب الايضاح في مناسك الحج والعمرة للنووي ص ۳۵۵ حاشية على شرح الايضاح لابن حجر المكي ص ۳۸۸، كتاب المناسك لملا علي القاري ص ۵۱۳].

خلاصہ دا چې الله تعالیٰ گناہگارانو ته دا طریقہ خود لې ده چې (دوفات شخصہ مخکې اویا دوفات شخصہ وروسته) رسول الله ﷺ ته ورشي، هلته دالله تعالیٰ شخصہ بښنه وغواړي او دنبي ﷺ شخصہ غوښتنه وکړي چې دالله تعالیٰ شخصہ ورته بښنه وغواړي، کله چې دا کار وکړي نو الله تعالیٰ به یې توبه قبوله کړي رحم به ورباندي وکړي او بښنه به ورته وکړي، حضرت عتبې رضی اللہ عنہ فرمایي چې یوه ورځ زه دنبي ﷺ دقبر مبارک سره ناست وم، نو یو باندہ چې راغلو او وې فرمايل چې السلام عليكم يارسول الله ﷺ ما دالله تعالیٰ شخصہ اوریدلي دي چې فرمایلي یې دي چې که چیرته دوي گناه وکړي او تاته راشي دالله شخصہ دخپلو گناهونو لپاره بښنه وغواړي او رسول الله ﷺ هم ورته بښنه وغواړي، نو الله تعالیٰ به ښه توبه قبولونکی او مهربان پیدا کړي، نو یارسول الله ﷺ! زه تاته راغلی یم او دخپلو گناهونو شخصہ مغفرت غواړم او تالله ته سفارش کوم، بیایې دا مذکور اشعار وويلې اولارو، حضرت عتبې رضی اللہ عنہ فرمایي چې په ما باندې خوب غلبه وکړه نو نبي ﷺ مې په خوب کې ولیدلو راته وې فرمايل چې دې باندہ چې پسې ورشه او زیری ورته ورکړه چې الله تعالیٰ وبښلې.

ددې واقعي تحسین کونکي ډیر محدثین دي لکه امام نووي. [كتاب الايضاح ص ۴۵۴ نفی

الدين السبكي، شفاء السقام ص ۲۳۵] امام سمهودي خلاصة الوفاء ج ۱ ص ۵۶

مولنا اشرف علي تهانوي رضی اللہ عنہ فرمایي چې په مواهب کې دامام ابو المنصور الصباغ، ابن نجار، ابن عساكر، او ابن الجوزي، رحمهم الله په سند باندې دمحمد بن حرب شخصہ دا واقعہ را نقل شوی ده،

منسئلة الاستشفاع عند قبر النبي

او محمد بن حرب په ۲۲۸ هـ کي وو، خلاصه دا چې دا د خير القرون واقعه ده او دهیجا شخصه ورباندې نکیر نه دی رانقل شوی، لهذا دا واقعه حجت دی. (نشر الطیب ص ۱۴۳)

دا حکم اوس باقي دی

(۱) امام سمهودي رحمته الله فرمایي: (وقد فهم العلماء من الاية العموم واستحبوا لمن أتى القبر ان يتلوها ويستغفر الله وورد واحكاية العتبي الاية في كتبهم مستحسنين لها)، خلاصة الوفاء باخبار دار المصطفى ج ۱ ص ۴۵

علماووددي ايت څخه عموم رافهمولی دی او مستحبه يې گڼلې ده چې څوک د نبي صلی الله علیه و آله قبر مبارک ته ورشي نو دا ایت دی ولولي او د الله تعالی څخه دی بښنه وغواړي او د عتبي رحمته الله واقعه يې ذکر کړي ده او ددي واقعي تحسین يې کړي دی.

(۲) امام سبكي رحمته الله فرمایي چې: والایه وان وردت في اقوام معينين في حالة الحياة فتعم بعوم العلة كل من وجد فيه ذلك الوصف في الحياة وبعد الموت ولذلك فهم العلماء من الاية العموم في الحالتين واستحبوا لمن أتى الى قبره صلی الله علیه و آله ان يتلوا هذه الاية ويستغفر الله تعالى. (شفاء السقام ص ۱۲۵)

(۳) مولنا قاسم نانوتوي رحمته الله فرمایي چې په دې ایت کې تخصیص نشته، در رسول الله صلی الله علیه و آله د زمانې خلکو به هم همداسې کول او وروستي خلک به هم همداسې کوي او څرنگه به تخصیص راشي؟ در رسول الله صلی الله علیه و آله وجود خود ټول امت لپاره رحمت دی، لکه د نبي صلی الله علیه و آله په ژوند کې چې نبي صلی الله علیه و آله ته راتلل او استشفاع متصوره وه نو اوس هم متصوره ده، ځکه چې نبي صلی الله علیه و آله په قبر کې ژوندی دی، (اب حیاة ص ۵۲)

(۴) مفتي شفیع رحمته الله ددې ایت لاندې لیکي چې: دا ایت اگر چې د منافقانو په باره کې نازل شوی دی لکن ددې ایت کریمه څخه یو قانون را ووتلو، هغه دا چې هر سړی چې نبي صلی الله علیه و آله ته ورشي او نبي صلی الله علیه و آله ورته دمغفرت دعا وکړي، نو الله تعالی هغه سړي ته ضرور مغفرت کوي او نبي صلی الله علیه و آله ته ورتلل لکه چې په دونیوي ژوند کې کیدلو نو همدارنگه اوس هم د نبي صلی الله علیه و آله روضې مبارکې ته دورتللو همدا حکم دی حضرت علي رضی الله عنه فرمایي چې کله چې مونږ د نبي صلی الله علیه و آله د دفن کولو څخه فارغ شو، نو درې ورځې وروسته یو نوجوان راغلو او په چغو او په ژړا ژړایي دا ایت کریمه لوستلو او ویل به یې چې یا الله تعالی تاخو په دې ایت کریمه کې وعده کړې ده چې څوک نبي صلی الله علیه و آله ته ورشي او دخپلو گناهونو لپاره بښنه وغواړي او رسول الله صلی الله علیه و آله ورته بښنه وغواړي نو الله تعالی ورته بښنه کوي نو له دې وجې یا رسول

الله ﷺ زه تاته راغلی یم ماته دمغرت سوال و کره، په دغه وخت کې چې کوم خلک حاضر وو د هغوی بیان دی چې درسول الله ﷺ د قبر څخه دې ځوان ته اواز راغلو چې (قد غفر لک) تاته مغفرت وشو (معارف القرآن ج ۲ ص ۴۵۹) د جواز او د استجباب لپاره ضعیف غیر موضوع حدیث هم حجت دی (کتاب الأذکار ص ۷ ص، تسکین الصدور ص ۲۶۷)

(۵) ظفر احمد العثماني رحمه الله فرمایي چې: ثبت ان حکم الایة باق بعد وفاته ﷺ فینبغي لمن ظلم نفسه ان يزور قبره ويستغفر الله عنده فيستغفر له الرسول ﷺ (اعلاء السنن ج ۱ ص ۴۹۸).

(۶) حافظ ابن حجر رحمه الله فرمایي چې: (روى بعض الحفاظ عن ابي سعيد السمعاني انه روى عن علي رضي الله عنه انه بعد ما دفن ﷺ جاء اعرابي فقال يا رسول الله ﷺ جئتک تستغفر لي الى ربي فنودي من القبر الشريف ان قد غفر لک (تحريرات حديث ص ۳۹۶).

دوهم دليل: وبه قال حَدَّثَنَا أَبُو مُعَاوِيَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ الْأَعْمَشِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ أَبِي صَالِحٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ مَالِكِ الدَّارِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: وَكَانَ خَازِنَ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَلَى الطَّعَامِ، قَالَ: أَصَابَ النَّاسَ قَحْطٌ فِي زَمَنِ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَجَاءَ رَجُلٌ إِلَى قَبْرِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، اسْتَسْقِ لَأُمِّتِكَ فَإِنَّهُمْ قَدْ هَلَكُوا، فَأَتَى الرَّجُلُ فِي الْمَنَامِ فَقِيلَ لَهُ: "الَّتِي عُمَرُ فَأَقْرِئَهُ السَّلَامَ، وَأَخْبِرْهُ أَنَّكُمْ مُسْتَقِيمُونَ وَقُلْ لَهُ: عَلَيْكَ الْكَيْسُ، عَلَيْكَ الْكَيْسُ"، فَأَتَى عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فَأَخْبَرَهُ بِكَيِّ عُمَرَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ثُمَّ قَالَ: يَا رَبِّ لَا أَلُو إِلَّا مَا عَزَّزْتُ عَنْهُ. (مصنف ابن أبي شيبة رقم ۳۳۳ باب ما ذكر في فضل عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ).

د حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په زمانه کې سخته قحطي راغله، نو یو سړی د نبی ﷺ قبر ته راغلو او وې فرمایل چې یا رسول الله ﷺ دخپل امت لپاره باران وغواره پېشکه چې دوي هلاک شو، نو نبی ﷺ همدې سړي ته په خوب کې ورغلو او ورته وپویل چې عمر ته ورشه، زما له خوا ورته سلام ووايه او خبر ورته ورکړه چې په تاسو باندې به باران راووریږي او دا هم ورته ووايه چې هوښیار اوسه، هوښیار اوسه، هغه سړی حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته راغلو ټوله واقعیه ورته بیان کړه، حضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په ژړا شواو وې فرمایل چې یا الله تعالی زه به دخپل طاقت مطابق سستې نه کوم.

مصححین: حافظ ابن حجر رحمه الله دې روایت ته صحیح ویلي دي. (فتح الباری ج ۲ ص ۴۹۵ باب سؤال الناس الامام الاستسقاء الخ)

حافظ ابن کثیر رحمه الله ورته صحیح ویلي دي (البدايه والنهايه ج ۷ ص ۱۰۵)

امام سمهودي رحمه الله ورته صحیح ویلي دي (خلاصة الوفاء ج ۱ ص ۴۹)

ابن حجر المکی ورته صحیح ویلي دي (حاشية على الايضاح ص ۴۹۰)

امام تقي الدين السبكي ورتہ صحیح ویلی دی: (شفاء السقام ص ۳۸۲)

فائدہ: در رسول اللہ ﷺ روضہ مبارکہ تہ دارا علی سہی حضرت بلال رضی اللہ عنہ و، وگورہ فتح الباری، تاریخ طبری، البدایہ والنہایہ.

دامت دعلاوو خخہ داستشفاع نبوت

(۱) ثم تأتي القبر وتستقبل وتقول السلام عليك أيها النبي ... اللهم انك قلت وقولك الحق ولوانهم اذ ظلموا الاية وقد اتيتك مستغفرا من ذنوبي مستشفعا بك الى بي الخ (المغني لابن قدامة ج ۲ ص ۵۹۹)

(۲) ويتوسل به في حق نفسه ويستشفع به الى ربه سبحانه وتعالى (المجموع شرح المذهب ج ۳ ص ۲۷۴)
(۳) ثم يقول يا رسول الله ﷺ ان الله تعالى قال: فيما انزل عليك (ولوانهم اذ ظلموا) وقد ظلمت نفسي ظلما كثيرا وأتيت بجهلي وغفلي امرا كبيرا وقد وفدت عليك زائرا وبك مستجيرا مستغفرا من ذنبي سائلا منك ان تشفع الى ربي ... متوسل بك الى الله تعالى (خلاصة الوفاء ص ۵۷ ج ۱)

(۴) وقد جئناك من بلاد شاسعة وامكنة بعيدة قطعنا ها بقصد زيارتك لنفوز شفاعتك والنظر الى مآثرک ومعاهدک والقيام بقضاء بعض حقک والاستشفاع بك الى ربنا ... فاشفع لنا الى ربنا الخ (نور الايضاح ج ۱ ص ۱۵۵)

(۵) فيتوجه الى قبره ﷺ فيقف عند رأسه الشريف مستقبل القبلة ثم يدنو منه ثلاثة اذرع او اربعة ولا يدنو اكثر من ذلك ولا يضع يده على جدار التربة ويقف كما يقف في الصلوة ويمثل صورته الكريمة البهية كأنه نائم في لحده عالم به يسمع كلامه ثم يقول السلام عليك يا نبي الله ورحمة الله وبركاته ... ولا يرفع صوته ولا يخفضه كثيرا ويبلغه سلام من اوصاه فيقول السلام عليك يا رسول الله ان فلان بن فلان يتشفع بك الى ربك فاشفع له ولجميع المسلمين . (كتاب الفقه على المذاهب الاربعة فصل زيارة قبر النبي ﷺ)

(۶) ويبلغه سلام من اوصاه فيقول السلام عليك يا رسول الله ﷺ من فلان بن فلان يستشفع بك الى ربك فاشفع له ولجميع المسلمين الخ (فتاوى عالمگیری خاتمة في زيارة قبر النبي ﷺ)

(۷) وقد اطبق الاثمة الحنفية على سنية زيارة النبي ﷺ وزيارة صاحبيه وطلب الشفاعة منهم (المنحة الوهبية في رد الوهابية ص ۱۵)

(۸) مولنا عبد الحي لکنوي رحمہ اللہ دوسيلی او داستشفاع لپاره د احاديثو درا نقلولو څخه وروسته فرمايي چې ددې اياتونو او احاديثو څخه ظاهره شوه چې دا ولياوو څخه دعا غوښتل او ددوي په ذريعه باندې دعا کول په هيڅ صورت کې ناجائز نه دي. (مجموعۃ الفتاوى اردو ج ۳ ص ۲۹۲)

(۹) مولنا رشيد احمد گنگوہي رحمہ اللہ فرمايي چې: د يو ولي قبر ته ورتلل او دا ورته ويل چې اې فلانکيه الله تعالى ته سوال وکړه چې زما حاجت پوره کړي په دې کې د علماوو اختلاف دی څوک چې سماع الموتى مني نو هغوي دېته جائز وايي او څوک چې سماع الموتى نه مني نو هغوي ددې څخه منع کوي، لکن د انبياوو په سماع کې دهیچا اختلاف نشته له دې وجې دا به مستثنی کولی شي او ددې د جواز دليل دادی چې فقهاوو دا ليکلي دي چې دروضې مبارکې د زيارت په وخت کې به دشفاعت طلب کوی همدا د جواز لپاره کافي دی. (فتاوي رشيديه ص ۱۲۳، تاليفات رشيديه ص ۱۳۴)

په بل ځای کې فرمايي چې بيا به د نبوي ﷺ په وسيله باندې دعا وکړي او شفاعت به وغواړي داسې به ووايي چې يا رسول الله ﷺ اسألك الشفاعة واتوسل بک الى الله في ان أموت مسلما على ملتک وسنتک، (تاليفات رشيديه ص ۶۵۰)

(۱۰) د حضرت مولنا اشرف علي تهانوي رحمہ اللہ قول مخکې د اول دليل په تشریح کې وليکل شو (نشر الطيب ص ۲۴۳)

(۱۱) مولنا يوسف لدهيانوي شهيد رحمہ اللہ فرمايي چې د ټولو پيغمبرانو او د نبوي ﷺ په باره کې زما عقیده حیات دی او در رسول الله ﷺ روضې مبارکې ته د ورتللو څخه وروسته د نبوي ﷺ څخه دشفاعت د غوښتلو مسئله زموږ په کتابونو کې ليکل شوی ده، لدې وجې څخه دکوم نیک بخته سړی چې دا سعادت په نصیب شو چې د نبوي ﷺ روضې مبارکې ته ورشي نو در رسول الله ﷺ په دربار کې دې د دعا او دشفاعت درخواست وکړي (اختلاف امت او صراط مستقيم ص ۵۹)

(۱۲) مفتي محمود حسن گنگوہي رحمہ اللہ فرمايي چې: د نبوي ﷺ قبر ته د ورتللو څخه وروسته داسې دعا کول ثابت دي، فتاوی محموديه ج ۱ ص ۳۵۷) دکوم ولي او يا د نبوي قبر ته ورتلل او د دعا درخواست کول څه حکم لري؟

جواب: در رسول الله ﷺ روضي ته ورتلل او خطاب ورسره كول صحيح دي، خكه چي دحديث خخه ثابت ده چي نبي ﷺ يي اوري، (فتاوى محموديه ج ۱ ص ۵۷۷)

(۱۳) مفتي عبد الرحيم لاچپوري رحمته الله دزبده المناسك په حوالې سره ليكي چي بيا به در رسول الله ﷺ په وسيله باندې دعا وكړئ او شفاعت به ترېنه وغواړئ او داسې به ووايي چي اى د الله تعالى رسوله زه تاته دشفاعت درخواست كوم او الله تعالى ته دې وسيله كوم (فتاوى رحيميه ج ۱ ص ۱۵۵) (۱۴) مفتي عبد الشكور ترمذي رحمته الله فرمايي چي: در رسول الله قبر ته ورتلل او دشفاعت غوښتنه ترېنه كول او داسې ويل چي يا رسول الله ﷺ زما دمغفرت شفاعت وكړه جائز دي (عقائد علماء ديو بند عقیده نمبر ۵) په دې كتاب باندې دلاندې علماؤ تصديقونه دي.

دديو بند خلويښت كلن مهتمم قاري طيب رحمته الله مفتي شفيع رحمته الله ظفر احمد عثمانى رحمته الله، مولنا عبد الله بهلوي رحمته الله، محمد يوسف بنوري رحمته الله، خير محمد جالندهري رحمته الله، جميل احمد تهانوي رحمته الله، مفتي محمود رحمته الله، شمس الحق افغانى رحمته الله، مولنا على محمد رحمته الله، مفتي عبد القادر رحمته الله، مولنا محمد شريف کشميري، وغيره.

(۱۵) داهل سنت والجماعة امام مولنا سرفراز خان صفدر رحمته الله فرمايي چي چونکې ديني رحمته الله حيات په قبر کې په تواتر سره ثابت دي لدې وجې د نبي رحمته الله قبر ته ورتلل او داسې ويل چي يا رسول الله ﷺ زما دمغفرت لپاره شفاعت وكړه، جائز او صحيح دي، تسكين الصدور ص ۳۳۶

اللهم ارزقنا زيارته وشفاعته بجاهه صلى الله عليه وسلم .
واصحابه وازواجه وزيارته وسلم .

پیشانی: تاریخ: ۱۳۸۵/۰۵/۰۵

موضوع: درخواست صدور مجوز برای برگزاری کارگاه آموزشی

شماره: ۱۳۸۵/۰۵/۰۵

محترم مدیران محترم،

با سلام و احترام،

اینجانب به منظور ارتقای دانش و مهارت کارکنان، درخواست صدور مجوز برای برگزاری کارگاه آموزشی

موضوع: [موضوع کارگاه]

در تاریخ [تاریخ برگزاری]

در محل [محل برگزاری]

با حضور [تعداد شرکت کنندگان]

با این درخواست، خواهشمند است دستور فرمایید تا مجوز لازم صادر گردد.

با تشکر و احترام،

نام و نام خانوادگی: [نام و نام خانوادگی]

مقام: [مقام]

تاریخ: [تاریخ]

محل: [محل]

شماره: [شماره]

موضوع: [موضوع]

پیشانی: تاریخ: ۱۳۸۵/۰۵/۰۵

موضوع: درخواست صدور مجوز برای برگزاری کارگاه آموزشی

مسئله سماع الموتی

این سند به موجب این که در تاریخ ۱۳۸۵/۰۵/۰۵ صادر شده است.

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده،
 أما بعدة!

د اهل السنة والجماعت مسلک:

سماع الموتی (ای الموتی باعتبار عالم الدین، لکنهم الاحیاء باعتبار عالم البرزخ) نو سماع

الموتی پہ خلور قسمدہ

دری قسمدہ اتفاقی او خلورم قسم اختلافی دہ

(۱) د نبی ﷺ پہ سماع عند القبر کی اختلاف نشته، بلکہ اهل سنت والجماعت د ٲولو محدثینو

او مجتہدینو او د علما و ٲہ مابین کی اتفاقی دہ (فتاویٰ رشیدیہ ص ۱۵۷، کتاب العلم، اہل قورے

استغاثات) او اهل بدعت ممتیان د ٲول امت ٲہ خلاف د سماع النبی ﷺ عند القبر قایلینو تہ

مشرکان وایي.

(۲) سماع فی الجملة: د عامو مرؤ سماع فی الجملة ہم اتفاقی دہ، حافظ ابن کثیر رحمہ اللہ

فرمایي چي ٲہ سماع فی الجملة باندي د سلفو صالحینو اجماع دہ او ٲہ تواتر سرہ ثابتہ دہ (تفسیر ابن

کثیر ج ۳ ص ۴۳۴) ممتیان د سماع فی الجملة قایلین ہم مشرکان گنی.

(۳) سماع عن داخل القبر من النکیرین وغیرہما من الملائکة: د نکیرینو د سوال او جواب

سماع ہم یقینی دہ، نکیرین مری تہ وایي چي: من ربک؟ مری یي اوري او جواب ورکوي چي: رقی اللہ،

ییا ورتہ وایي چي: مادینک؟ مری یي اوري او جواب ورکوي چي: دینی الاسلام، ییا ورتہ وایي چي:

ومن نبیک؟ مری یي اوري او جواب ورکوي چي: نبی محمد ﷺ.

(۴) عامه سماع: په غیر منصوصو ځایونو کې دعا مو مرو په سماع کې اختلاف دی، مولنا رشید احمد کنګوهي رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چې: دا مسئله د صحابه کرامو د زمانې څخه اختلافي ده. (فتاویٰ رشیدیہ ص ۲۳۹) کتاب العقائد، آپ کے مسائل وانکا حل ج ۱ ص ۲۹

مفتي كفايت الله الدهلوي رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چې په غیر منصوصو ځایونو کې د سماع الموتی مسئله د اولو قرنونو څخه اختلافي ده، د صحابه و و کرامو هم په دې کې اختلاف و و او دهغوی څخه وروسته تر ننه پورې دا مسئله اختلافي ده، له دې و چې هیڅوک دا حق نه لري چې په دې مسئله کې د بل فریق تضلیل یا تفسیق او یا تجهیل وکړي، ځکه چې دده ددې تضلیل، تفسیق او تجهیل اثر تر صحابه و و کرامو پورې رسېږي (کفاية المفتي ج ۱ ص ۲۰۱)

مولنا اشرف علي تھانوي رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چې: دواړه طرفه دلايل او اکابر دي، د داسې اختلافي امر فيصله څوک کول شي؟ (امداد الفتاویٰ ج ۵ ص ۳۷۷)

حاصل دا چې په څلورم قسم سماع الموتی کې د اهل سنت والجماعت مسلک دادی چې مثبتین د سماع الموتی هم اهل الحق دی او نافيین د سماع الموتی هم اهل الحق دي او د اهل بدعتو مماتیانو مسلک دادی چې مثبتین د سماع الموتی اهل حق نه دی، بلکې مشرکان دي.

فائده: بعضې اسلافو چې فرمایلي دي چې په مړي يې نه اوري، هغوي نفې د سماع فی الجملة نه کوي بلکې، دهغې معنی داده چې په کومو ځایونو کې چې د احادیثو څخه سماع ثابته وي، هلته يې یقیناً اوري او په کومو ځایونو کې چې د احادیثو څخه نه ثابته هلته معامله الله تعالی حواله ده.

د اهل بدعتو د مسلک تفصیل: د اهل بدعتو مماتیانو مسلک دادی چې د سماع الموتی مسئله اختلافي نه ده، بلکې دا شاعت التوحید والسنة په نوم د بدعتیانو د ډلگۍ تکفيري اکابرو په خپل مقننه مجلس کې څو ځلې فیصلې وکړې او قایلینو د سماع الموتی ته يې پکې کافر او مشرک وويلې.

(۱) فیصله يې په سنه (۱۹۸۱ هـ) وشوه، ددې فیصلو په متن کې د دوي اختلاف پدې کې وو چې قایلینو د سماع الموتی ته کافران ووايو او که مشرکان؟ (نو بعضو پکې وويلې چې د دې فتویٰ په وجه خو د امام بخاري رحمۃ اللہ علیہ په شان اسلاف او اکابر هم کافران ثابتېږي، لهذا قایلینو د سماع الموتی ته به

مشرکان و وایو، (لهذا امام بخاري وغيره اکابر او اسلاف د دوي په نیز مشرکان دیني) او بعضو ورته کافر ویلي دي.

(۲) په سنه (۱۴۰۶ هـ) د صفر المظفر په میاشت کې مطابق د (۱۹۸۶ م) په لسم د اکتوبر د بدعتي اشاعتي تکفیر یانو مقننه مجلس په قائلینو د سماع الموتی د کفر فتوی و لگوله، پدې فتوی د مولوي طاهر پنج پیر، مولوي عنایت الله گجراتي، مولوي محمد حسین نیلوي، مولوي خان بادشاه ابن شانديکل او د احمد سعید ملتاني د سخطونه موجود دي.

(۳) بیا په سنه (۱۹۹۲ م) کې چې د بدعتي تکفیر یانو یعنی د اشاعت التوحید والسنة مقننه مجلس کومه فتوی صادره کړه نو په هغې کې یې قایلینو د سماع الموتی ته مشرکان و ویلي، پدې فتوی د دوي د موجوده امیر طیب معتزلي، عنایت الله گجراتي، محمد حسین نیلوي او احمد سعید ملتاني وغيره و د سخطونه موجود دي، نو قاضي عصمت الله اشاعتي به ویل چې دا د کفر او د شرک فتوه یوه ده، دوه مه د اولي وضاحت دی، (خس کم جهان پاک ص ۶۸) درانگه ماهنامه صراط مستقیم او نغمه توحید، د مماتیانو کتابونه دي، نو د دوي په فتوی په سماع النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ عند القبر، او سماع فی الجملة کې ټول صحابه وو، تابعین، تبع تابعین، محدثین، فقهاء او ټول اکابر و دیوبند کافران دي، ځکه چې په سماع النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ عند القبر او سماع فی الجملة د دې ټولو اتفاق دی او په عامه سماع الموتی کې هم جمهور صحابه، تابعین، تبع تابعین محدثین، فقهاء امام بخاري او اکابر د دیوبند د دوي په نیز کافران دي، ځکه چې عامه سماع الموتی اختلاقي ده، لکن جمهور د سماع الموتی قایل دي، (نداء حق ج ۲ ص ۸۵)

امام بخاري مطلقاً د سماع الموتی قایل دی.

فايده: دا تکفیر ټول پنچپیران کوي، خو نومونه نه اخلی او احمد سعید ملتاني نومونه اخلی، نوم په نوم د دې محدثینو فقهاوو علماوو د دیوبند وغيره و تکفیر کوي، د امام بخاري په باره کې کفري خبرې کوي، د امام بخاري د راویانو په باره کې کفري خبرې کوي، د امام بخاري په خلاف یې کتاب لیکلی دی، په نوم د قرآن مقدس بخاري محدث، په صحیح البخاري یې (۵۴) اعتراضونه کړي دي، نو دا نور پنچپیران داسې دي لکه د مدیني منافقان، ټول امت ته کافر وایي د امام بخاري په شان

محدثینو ته کافر وایي، خو نومونه، نه اخلی او احمد سعید ملتانی پکې منافقت نکوي، بلکې دایر
جهل په شان ښکاره نوم په نوم ورته کافر وایي.

د احمد سعید ملتانی (خادم مرکزی اشاعت التوحید والسنة) یو څو عبارات تاسو ولولئ:

د رسول الله ﷺ په باره کې گستاخانې:

۱- وایي چې: امام بخاري پخپل روایت سره د نابالغه جنکیانو سره د رسول الله
ﷺ جنسي لوبې ثابتوي، (ص ۵۷)

۲- وایي چې: په رسول الله ﷺ کې چې د لا ادری کومې تاریکې وې نه
د جبرئیل علیه السلام په وجه لرې شوې، (ص ۸۸)

۳- وایي چې: د بخاري د روایت څخه معلومېږي چې د ابن أم مکتوم په وینا رسول الله
ﷺ د خپل طرف څخه په ایت کې غیر اولی الضرر و لیکلو، (ص ۱۰۶)

د صحابه کرامو په باره کې گستاخي:

یو صحابي حضرت نعمان بن شراحیل او دهغه د لور حضرت أمیمې رضی الله عنها په باره کې لیکي
چې: کافره او د کافر لور، (ص ۷۰) معاذ الله، حالانکې امیمه د نبی کریم ﷺ بی پروا
او حضرت نعمان جلیل القدر صحابي وو.

د امام بخاري رَحْمَةُ اللَّهِ په باره کې گستاخي:

۱- بخاري ضعیف فی الحدیث او متعصب وو (ص ۱)

۲- په قران کې یې بصیرت نه وو (ص ۶)

۳- امام بخاري د قران د قطعي نص په خلاف د سماع الموتی دروغ ژن روایت پیش کړی دی (ص ۱۱)

احمد سعید ملتانی دیرش کاله د الله تعالی، د نبی کریم صلی الله علیه وسلم، د صحابه و د
محدثینو او د امام بخاري تکفیر کولو، او د اشاعت التلبیس والضلالة پنچپیریانو برداشت کولو،
د اشاعت التوحید موجوده امیر طیب طاهري لیکي چې: زما پلار به د احمد سعید عزت کولو او دمقت

مجلس صدری جو رکړی وو، (خس کم جهان پاک ص ۱۴) دیرش کاله وروسته یې چې داشاعتیانو تکفیر شروع کړو نو بیا یې دخپل جماعت څخه خارج کړو.

پروفیسر محمد افضل ضیاء لیکي چې: احمد سعید ملتانی کو کسی فقہی (شرعی) اختلاف کی بنا پر جماعت سے نہیں نکالا گیا (په خس کم جهان پاک ص ۱۶۷) کې یې چې دده د اخراج کومې وجې ذکر کړې دي هغه صرف دادي چې ده به داشاعت د اکابرو تذلیل کولو.

نو چونکې فریق مخالف په دې مسئله کې د حد څخه تجاوز کولو اود دوي دکفر اود شرک دفتو و نسبت تر هغو صحابه وو کرامو پورې رسیدلو کوم چې د سماع الموتی قائل وو لدې وجې به دلته مونږ دا ثابته کړو چې د سماع الموتی د قائلینو موقف د قرآن او د سنت، اود امت د اکابرو د اقوالو څخه ثابت دی، زموږ موقف هم د ادی چې سماع الموتی شته دی، څوک چې کوم قبر ته لاړ شي او سلام واچوي نو متوفی دده سلام اوري او جواب هم ورکوي، که دمخکې څخه یې پیژندلو نو پیژني یې هم او زیارت ته په ورتللو سره خوشحالیږي هم، څوک چې په زوره باندې تلاوت کوي نو متوفی دده تلاوت اوري هم او خوشحالیږي هم.

۱- فایده: په سماع الموتی کې افراط او تفریط شرک او گمراهي ده، افراط دادی چې یو څوک دیو مخلوق په باره کې دا عقیده ولري چې دا هره خبره، دهر چا خبره، دهر ځای څخه، په هر وخت کې اوري، دا شرکي عقیده ده او تفریط دادی چې یو څوک دا عقیده ولري چې متوفی دهیچا خبره نه اوري، دهیڅ ځای څخه یې نه اوري، قریب وي او که بعید، په هیڅ وخت کې یې نه اوري، د داسې عقیدې والا گمراه او بدعتي دي، دا دمعتزله وو عقیده ده، اهل سنت والجماعت فرمایي چې متوفی د نزدې څخه خبرې اوري او دلرې څخه یې نه اوري، کله یې اوري او کله یې نه اوري، دا الله تعالی په ورورولو سره یې اوري په خپله مرضی یې نه اوري، دا عقیده د قرآن او د سنت سره موافقه ده او د خیر الامور او سطها مصداق ده، همدې ته سماع فی الجمله وایي، بعضې علماء د سماع فی الجمله تفسیر داسې کوي چې د عامو مړو سماع صرف دومره یقیني ثابته ده څومره چې په احادیثو او په اثارو کې راغلې ده، لکه د سلام سماع، تلقین د تلاوت وغیره او ددې څخه ماسوی الله تعالی ښه خبر دی.

۲- فایده: په دې خبره اتفاق دی چې ژوندی انسان د نزدې څخه اوریدل کوي او دلرې څخه یې نه کوي.

په دې خبره هم اتفاق دی چې جمادات لکه تیځې او لوټې اوریدل نه کوي، نه دنږدې څخه اونه لرې څخه، وجه دفرقیې داده چې په ژوندیو کې د روح او د جسد تعلق دی او په جماداتو کې نشته، اوس که په متوفی کې د روح او د جسد تعلق وي، نو د ژوندي په شان به دا هم اوریدل کوي، او که د روح او د جسد تعلق نه وي، بلکې د جماداتو په شان وي نو بیا به د جماداتو په شان دا هم اوریدل نه کوي، حالانکې د روح او د جسد تعلق ثابت دی نو سماع هم ثابت شوه، همدارنگه په احادیثو کې د متوفی احکام داسې دي لکه د ژوندي، مثلاً نبي کریم ﷺ فرمایي چې سلام پرې اچوئ، دمېرې دهو کو ماتول داسې دي لکه د ژوندي دهو کو ماتول، کله چې څوک مړ شي نو د ثابت قدمۍ دعا ورته وکړئ، مشکوة، حضرت عایشې رضی الله عنها به د حضرت عمر رضی الله عنه څخه بعد الوفات پرده کوله، نو چې کله د ژوندي په شان شو نو د ژوندي په شان به اوریدل هم کوي.

خلاصه: چې حیات نه وي یعنې د روح د بدن سره تعلق نه وي، هلته سماع نه وي او چې حیات وي هلته سماع وي او د مړو لپاره په عالم البرزخ کې حیات شته، لهذا سماع به یې هم وي.

د سماع الموتی لپاره د جمهورو دلائل

ماتیان هم مني چې سماع الموتی د جمهورو قول دی:

د ماتیانو په مشهور کتاب، نداء حق ج (۲ ص ۸۵) کې لیکي چې: ابن تیمیه، ابن القيم، ابن عبد الهادي، ابن حجر، سیوطي، نووي، عياض، محدث عبد الحق الدهلوي، ملا علي القاري رحمهم الله، وغيره د سماع الموتی قایل دي او همدا د جمهورو قول دی، انتهى.

حافظ ابن حجر او علامه عيني رحمهم الله فرمایي چې جمهور د سماع الموتی قایل دي، (بخاري ج ۱ ص ۱۸۳، حاشیه ۹)

اول دليل: عَنْ أُنَيْسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: "الْعَبْدُ إِذَا وُضِعَ فِي قَبْرِهِ، وَتَوَلَّى وَذَهَبَ أَصْحَابُهُ حَتَّى إِنَّهُ لَيَسْمَعُ قَرْعَ نَعَالِهِمْ، أَنَا لَهُ مَلَكَانِ"، (الحديث) بخاری ج ۱ ص ۱۷۸ باب البيت يسهم خفق النعال، مسلم ج ۲ ص ۲۸۱ عرض مقعد البيت الخ

پہ موار الظمان کی د ابو هريرة رضی اللہ عنہ خنخہ داسی الفاظ مروی دی چې: **إِنَّ الْمَيِّتَ لَيَسْمَعُ خَفَقَ نَعَالِهِمْ إِذَا وَلَّوْا مُدْبِرِينَ** (ص ۱۹۶) او پہ شرح السنة کی داسی الفاظ دي چې: **إِنَّ الْمَيِّتَ يَسْمَعُ حَسَّ النِّعَالِ إِذَا وَلَّوْا عَنْهُ النَّاسُ مُدْبِرِينَ** (شرح السنة ج ۵ ص ۴۱۳)

حضرت انس رضی اللہ عنہ در رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم خنخہ روایت کوي چې کله چې مړی په قبر کې کینسو دل شي او خلک ترپنه لاړ شي نو مړی لا دخلکو دپنسو اواز اوري، چې دوه ملائکې ورته راشي الخ

حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ: حافظ ابن حجر فرمائي چې: **وَقَدْ ثَبَّتَ الْأَحَادِيثُ بِمَا ذَهَبَ إِلَيْهِ الْجُمْهُورُ كَقَوْلِهِ إِنَّهُ لَيَسْمَعُ خَفَقَ نَعَالِهِمْ وَقَوْلُهُ تَخْتَلِفُ أَصْلًا عَنْهُ لِضَمَّةِ الْقَبْرِ وَقَوْلُهُ يَسْمَعُ صَوْتَهُ إِذَا ضَرَبَهُ بِالْطَّرَاقِ وَقَوْلُهُ يُضْرَبُ بَيْنَ أُذُنَيْهِ وَقَوْلُهُ فَيَقْعِدَانِيهِ وَكُلُّ ذَلِكَ مِنْ صِفَاتِ الْأَجْسَادِ**. (فتح الباری، باب ما جاء في عذاب القبر ج ۳ ص ۲۹۹)

علامہ بدرالدین عینی رحمۃ اللہ علیہ: علامہ عینی دامام بخاري دباب پہ تشریح کې فرمائي چې: ای هذا باب يذكر فيه الميت يسمع خفق نعال الاحياء وصوتها عند دسها على الارض (عمدة القاري ج ۲ ص ۱۹۶)

سلطان المحدثين ملا علي القاري رحمۃ اللہ علیہ: ددي حديث پہ تشریح کې فرمائي چې: **وَقَالَ ابْنُ الْمَلِكِ رحمۃ اللہ علیہ: أُمِّي صَوْتُ دَقِيمًا، وَفِيهِ دَلَالَةٌ عَلَى حَيَاةِ الْمَيِّتِ فِي الْقَبْرِ لِأَنَّ الْإِحْسَاسَ بِدَوْنِ الْحَيَاةِ مُتَنَبِّهٌ عَادَةً، وَاخْتَلَفُوا فِي ذَلِكَ، فَقَالَ بَعْضُهُمْ: يَكُونُ بِإِعَادَةِ الرُّوحِ، وَتَوَقَّفَ أَبُو حَنِيفَةَ رحمۃ اللہ علیہ فِي ذَلِكَ أَه. وَلَعَلَّ تَوَقَّفَ الْإِمَامِ فِي أَنَّ الرُّعَادَةَ تَتَعَلَّقُ بِجُزْءِ الْبَدَنِ أَوْ كُلِّهِ..** (مرقات، باب اثبات عذاب القبر ج ۱ ص ۱۸)

ددي حوالو خنخہ معلوميري د (انه ليسمع قرع نعالهم) خنخہ حقيقت مراد دی، چې مړی دپنسولو خنخہ وروسته بالکل دخلکو دپنسو کشاری اوري.

د ابو هريره رضي الله عنه په يوروايت کې داسی الفاظ دي چې: **وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ إِنَّهُ يَسْمَعُ خَفَقَ نَعَالِهِمْ حِينَ يُولُون عَنْهُ** (مستدرک حاکم ج ۱ ص ۳۸۰)

قسم په هغه ذات چې زما روح دهغه په قبضه کې دی چې مړی دخلکو دپنسو کشاری اوري کله چې ترپنه خلک واپس شي.

دوهم دليل: کله چې شوک هديرې او يا قبر ته ورشي نو رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائي چې په اهل قبورو باندې به سلام اچوي او دعا به ورته کوي او ورته به وائي چې ستاسو لپاره مونږ دالله تعالیٰ خنخه بڼه ده.

غواړو او مونږ هم ان شاء الله چې درتلونکي یو، او سلام په داسې چا باندې اچول کيږي چې هغه یې اوري او همدارنګه د خطاب صیغې هم حقیقه په هغه ځای کې استعمالیږي چې مخاطب یې اوري.

(۱) وعن بريدة رضي الله عنه قَالَ: "كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُعَلِّمُهُمْ إِذَا خَرَجُوا إِلَى الْمَقَابِرِ، فَكَانَ قَائِلُهُمْ يَقُولُ - فِي رِوَايَةِ أَبِي بَكْرٍ -: السَّلَامُ عَلَى أَهْلِ الدِّيَارِ، - وَفِي رِوَايَةِ زُهَيْرٍ -: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الدِّيَارِ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُسْلِمِينَ، وَإِنَّا، إِنْ شَاءَ اللَّهُ لِلْحَقُونَ، أَسْأَلُ اللَّهَ لَنَا وَلَكُمْ الْعَاقِبَةَ (مسلم ج ۱ ص ۲۳۳ کتاب الجنائز)

(۲) رسول الله ﷺ به چې د بقیع هديرې ته لاړو نو فرمايل به يې چې: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ، وَأَتَاكُمْ مَا تَوْعَدُونَ غَدًا، مُؤَجَّلُونَ، وَإِنَّا، إِنْ شَاءَ اللَّهُ، بِكُمْ لَاحِقُونَ، اللَّهُمَّ، اغْفِرْ لِأَهْلِ بَقِيعِ الْغَرْقَدِ (مسلم ج ۱ ص ۲۳۳ کتاب الجنائز، مشکوة باب زیارة القبور).

علامه محمد بن اسماعیل فرمایي چې: وفيه أنهم يعلمون بالماربهم وسلامه عليهم والا لكان اضاعه (سبل السلام، کتاب الجنائز رقم ۶۰، ج ۲ ص ۱۵۷)

علامه عثمانی رحمته الله فرمایي چې: اشارة الى أنهم يعرفون الزاير ويدركون سلامه وكلامه، (فتح الملهم، ج ۱ ص ۴۱۳)

حافظ ابن كثير رحمته الله فرمایي چې: وَهَذَا إِخْطَابٌ لِمَنْ يَسْمَعُ وَيَعْقِلُ، وَلَوْلَا هَذَا الْخِطَابُ لَكُنَّا نَوَاجِمُ نَزْلَةِ خِطَابِ الْمَعْدُومِ وَالْجَنَائِدِ، وَالسَّلَفُ مُجْبِعُونَ عَلَى هَذَا، وَقَدْ تَوَاتَرَتْ الْأَثَارُ عَنْهُمْ بِأَنَّ النَّبِيَّ يَعْرِفُ بِزِيَارَةِ الْحَيِّ لَهُ وَيُسْتَبْشِرُ بِهِ (تفسير ابن كثير سورة روم)

دریم دلیل: عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، تَرَكَ قَتْلَ بَدْرٍ ثَلَاثًا، ثُمَّ أَتَاهُمْ فَقَامَ عَلَيْهِمْ فَتَنَادَاهُمْ فَقَالَ: «يَا أَبَا جَهْلٍ بْنَ هِشَامٍ! يَا أُمَيَّةَ بْنَ خَلْفٍ! يَا عَتْبَةَ بْنَ رِبْعَةَ! يَا شَيْبَةَ بْنَ رِبْعَةَ! أَلَيْسَ قَدْ وَجَدْتُمْ مَا وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا؟ فَإِنِّي قَدْ وَجَدْتُ مَا وَعَدَنِي رَبِّي حَقًّا» فَسَمِعَ عُمَرُ رضي الله عنه قَوْلَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! كَيْفَ يَسْمَعُونَ أَوْ أَلَيْ يُجِيبُونَ قَدْ جَبَّيْتُمْ؟ قَالَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا أَتَيْتُمْ بِأَسْمَعٍ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ، وَلَكِنَّهُمْ لَا يَقْدِرُونَ أَنْ يُجِيبُوا» ثُمَّ أَمَرَ بِهِمْ فَجَبَّيُوا، فَأَلْقَوْا فِي قَلْبِ بَدْرٍ (مسلم ج ۲ ص ۳۸۸ باب عرض مقعد البيت)

حضرت انس رضي الله عنه فرمایي چې رسول الله ﷺ په بدر کې وژل شوي کفار درې ورځې پرېښودل، درې ورځې وروسته ورغلو او اوازيې ورته وکړو چې ای ابو جهله! ای أمیه! ای عتبہ! او ای شیبہ! ایا تاسو هغه وعده رشتیني ونه موندله کومه چې ستاسو سره ستاسو رب کړی وه؟ ما سره چې زما رب کومه وعده کړې وه

ماخو رشتینی و موندله ، کله چې عمر رضی اللہ عنہ دنبي صلی اللہ علیہ وسلم خبري واوریدلی نو ورته و فرماییل چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دوي به ستا خبري څرنگه واورې او څرنگه به تاته جواب درکړي حال دا چې دوي خومره دي؟

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته و فرماییل چې په هغه ذات مې دې قسم وي چې زما روح دهغه په قبضه کې دی چې دوي یې ستاسو څخه ښه اوري لکن جواب نه شي را کولې بیا یې امر وکړو او ټول مړي د بدر په کوهي کې وغورزول شو .

مستدلين: (۱) امام نووي رحمته اللہ علیہ ددې حديث په تشریح کې ليکي چې: قَالَ الْمَازِرِيُّ رحمته اللہ علیہ: قَالَ بَعْضُ النَّاسِ: السَّمْتُ يَسْمَعُ عَمَلًا يَظَاهِرُ هَذَا الْحَدِيثَ ثُمَّ أَنْكَرَهُ الْمَازِرِيُّ رحمته اللہ علیہ وَادَّعى أَنَّ هَذَا خَاصٌّ فِي هَؤُلَاءِ وَرَدَّ عَلَيْهِ الْقَاضِي عِيَاضٌ رحمته اللہ علیہ وَقَالَ يُحْتَمَلُ سَمَاعُهُمْ عَلَى مَا يُحْتَمَلُ عَلَيْهِ سَمَاعُ الْمَوْتَى فِي أَحَادِيثِ عَذَابِ الْقَبْرِ وَفِتْنَةِ الْبَقِي لَا مَدْفَعُ لَهَا وَذَلِكَ بِأَحْيَائِهِمْ أَوْ أَحْيَاءٍ جُزْءٍ مِنْهُمْ يَعْقِلُونَ بِهِ وَيَسْمَعُونَ فِي الْوَقْتِ الَّذِي يُرِيدُ اللَّهُ هَذَا الْكَلَامَ الْقَاضِي وَهُوَ الظَّاهِرُ الْمُخْتَارُ الَّذِي يَقْتَضِيهِ أَحَادِيثُ السَّلَامِ عَلَى الْقُبُورِ وَاللَّهُ أَعْلَمُ. (شرح مسلم للنووي ج ۲ ص ۳۸۷)

علامه مازري فرمايي چې بعضي خلک د حديث په ظاهر باندې عمل کوي او وايي چې مړي يې اوري لکن بيا مازري رحمته اللہ علیہ ددې موقف څخه انکار کړی دی او فرمایلي يې دي چې دا اورېدل دبدر ترمتولينو پورې خاص وو، لکن قاضي عياض رحمته اللہ علیہ په مازري رحمته اللہ علیہ باندې رد کړی دی او فرمایل يې دي چې ددوي سماع به په هغه موقف باندې ور حملوو په کوم باندې چې سماع الموتی په احاديثو د عذاب القبر او د فتنه القبر کې ور حمل شوی ده د کومو چې ترديد نه کيږي، او هغه داسې چې الله تعالی ددوي پوره بدن او يا د بدن يوه حصه راژوندي کړي او په هغه وخت کې اورېدل وکړي په کوم کې چې الله تعالی اراده وشي او همدا ظاهره او مختاره ده، چې د قبرونو د سلام احاديث ورباندې دلالت کوي.

حافظ ابن قيميه رحمته اللہ علیہ: وَأَمَّا سُؤَالُ السَّائِلِ هَلْ يَتَكَلَّمُ الْمَيِّتُ فِي قَبْرِهٖ فَجَوَابُهُ أَنَّهُ يَتَكَلَّمُ وَقَدْ يَسْمَعُ أَيْضًا مَنْ كَلَّمَهُ أَمَا كُنْتُ فِي الصَّحِيحِ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: {إِنَّهُمْ يَسْمَعُونَ قُرْعَ نِعَالِهِمْ}... وَتَبَتَّ عَنْهُ فِي الصَّحِيحِ أَنَّهُ {نَادَى الْمُسْرِكِينَ يَوْمَئِذٍ: لَمَّا أَلْقَاهُمْ فِي الْقَلِيبِ. وَقَالَ: مَا أَنتُمْ بِأَسْمَعٍ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ}. وَالْآثَارُ فِي هَذَا أَكْثَرُ مِنْ تَبَيُّرَةِ اللَّهِ أَعْلَمُ (مجموع الفتاوى ج ۳ ص ۳۰۹ کتاب مفصل الاعتقاد رقم السؤال ۳۳)

پاتې شوه د سائل دا پوښتنه چې مړی په قبر کې خبرې کولی شي او کنه؟

جواب: دادی چې مری خبرې کولی شي او کله دخبرو د کونکي اواز اوري، ځکه چې د نبی ﷺ څخه په صحیح حدیث کې راغلي دي چې مری د پنبو دکشاري اواز اوري... او همدارنگه په صحیح حدیث کې راغلي دي چې کله چې نبی ﷺ دبدر مري کوهي ته ورغوځول نو اوازيې ورته وکړو او (اصحابو وته يې) وفرمايل چې ستاسو څخه يې ښه اوري، ددې (سماع الموتی) په باره کې ډېر احادیث راغلي دي چې خواره واره دي.

خلورم دليل: کله چې حضرت عمرو بن العاص رضی الله عنه وفات کیدلو نو وېفرمايل چې: **فَإِذَا أَنَا مُتٌ فَلَا تَصْحَبْنِي نَائِحَةً، وَلَا نَارًا، فَإِذَا دَفَنْتُمُونِي فَشْنُوا عَلَيَّ التُّرَابَ شَنًّا، ثُمَّ أَقِمُوا حَوْلَ قَبْرِي قَدْرَ مَا تُحَرِّجُ زُرُورٌ وَيُقَسِّمُ لَحْمَهَا، حَتَّى أَسْتَأْنِسَ بِكُمْ، وَأَنْظُرَ مَاذَا رَأَى جُحِيمُهُ رُسُلَ رَبِّي** (مسلم ج ۱ ص ۶۷۷، باب کون الاسلام بعد مرقبه ماقبله).

کله چې زه وفات شم نو نه دی زما سره ژریدونکي وي او نه دی او وروي، کله مو چې زه ښخ کړم نو په ما باندې خاورې راواړوي، او بیا زما د قبر څخه گیر چاپیر دومره وخت کینی په څومره وخت کې چې اوبن حلالیږي او غوښه يې تقسیميږي ترڅو چې زه ستاسو د قرب څخه آنس حاصل کړم او وگورم چې زه دخپل رب فرشتو ته څه جواب ورکوم؟.

امام نووي رحمه الله: امام نووي رحمه الله ددې حدیث په تشریح کې لیکي چې: **فِيهِ قَوَائِدُ مِنْهَا إِبْنَانُ فِتْنَةِ الْقَبْرِ وَسُؤَالِ الْمَلَائِكَةِ وَهُوَ مَذْهَبُ أَهْلِ الْحَقِّ وَمِنْهَا اسْتِحْبَابُ الْمَكْنَثِ عِنْدَ الْقَبْرِ بَعْدَ الدَّفْنِ لِحُظَّةِ نَحْوِ مَا ذَكَرْنَا ذِكْرًا فِيهِ أَنَّ الْمَيِّتَ يَسْمَعُ حِينَئِذٍ مَنْ حَوْلَ الْقَبْرِ**. (شرح مسلم ج ۱ ص ۷۷۷)

په دې حدیث کې ډېرې فائدې دي، یوه د قبر فتنه او د ملائکو سؤال او جواب دی او دا د اهل حقو مذهب دی، بله دا چې دمري د ښخولو څخه وروسته د قبر گیر چاپیره لږه زمانه کیناستل مستحب دي او یوه فائده په کې دا هم ده چې د قبر په خوا کې چې کومې خبرې کیږي نو مری هغه اوري.

پنځم دليل: (۱) **وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَتَى الْمَقْبَرَةَ فَقَالَ: «السَّلَامُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ وَإِنَّا إِن شَاءَ اللَّهُ بِكُمْ لَاحِقُونَ»** (مشکوٰۃ ص ۲۰، کتاب الطهارة، الفصل الثالث، ابوداود باب ما يقول اذا مر بالقبور ج ۲ ص ۱۰۵)

(۲) **عَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا قَالَ: مَرَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِقُبُورِ الْمَدِينَةِ فَأَقْبَلَ عَلَيْهِمْ بِوَجْهِهِ، فَقَالَ: السَّلَامُ عَلَيْكُمْ يَا أَهْلَ الْقُبُورِ، يَغْفِرُ اللَّهُ لَنَا وَلَكُمْ، أَنْتُمْ سَلَفُنَا، وَنَحْنُ بِأَلَا تُرَى**. (ترمذی باب ما يقول الرجل اذا دخل المقابر ج ۱ ص ۲۰۳، مشکوٰۃ، باب زیارة القبور، الفصل الثاني ج ۱ ص ۱۵۳)

رسول الله په اهل القبور و باندې سلام و اچولو او د خطاب په صیغه باندې یې دعا ورتنه وکړه دا دلیل د سماع الموتی دی .

مستدلین:

علامه ابن عبدالبر رحمته الله: احادیث السلام على القبور متواترة (التمهید ج ۵ ص ۳۸۲ تحت هذا الحديث ۱۹).

حافظ ابن تیمیه رحمته الله: فاما استماع الميت للاصوات من القراءة وغيرها فحق، اقتضاء الصراط المستقیم (ص ۳۷۹)

حافظ ابن القيم رحمته الله: وقد شرع النبي لأمته إذا سلموا على أهل القبور أن يسلموا عليهم سلام من يخاطبونه فيقول السلام عليكم دار قوم مؤمنين وهذا خطاب لمن يسمع ويعقل ولولا ذلك لكان هذا الخطاب بمنزلة خطاب المعدوم والجماد والسلف فجميعون على هذا وقد تواترت الآثار عنهم بأن الميت يعرف زيارة الحية ويستبشر به. (كتاب الروح، المسألة الأولى: ص ۷)

رسول الله ﷺ خپل امت ته دا حکم کړی دی چې په هديره دې داسې سلام اچوي لکه څرنگه یې چې په مخاطب باندې اچوي، نو داسې دې وايي چې السلام عليكم ای د مسلمانانو د کلي او سېدونکو، او داسې خطاب دهغه چا سره کيږي چې هغه اورېدل کولی شي او پوهيږي، نو که مړی یې نه اوري او نه پوهيږي نو بیا خودا د معدوم او بې روحه سره خطاب دی او د سلفو په دې (سماع الموتی و فهمهم) باندې اجماع ده او په دې کې متواتر احادیث راغلي دي چې کوم ژوندی چې دمړي زیارت ته راشي نومړی هغه پیژني او خوشحاليږي ورباندې .

شېرم دلیل: دامام بخاري رحمته الله استاد ابن ابی شيبه رحمته الله د حضرت سعد بن ابی وقاص رضي الله عنه یوه واقع را نقل کړی دی چې: عَنْ عَامِرِ بْنِ سَعْدٍ رضي الله عنه، عَنْ أَبِيهِ، أَنَّهُ كَانَ يَرْجِعُ مِنْ ضَيْعَتِهِ فَيَمُرُّ بِقُبُورِ الشُّهَدَاءِ فَيَقُولُ: «السلام عليكم، وَإِنَّا بِكُمْ لَلَاحِقُونَ» ثُمَّ يَقُولُ لِأَصْحَابِهِ: «أَلَا تَسْلِمُونَ عَلَى الشُّهَدَاءِ فَيَرُدُّونَ عَلَيْكُمْ». (مصنف ابن ابی شيبه كتاب الجنائز، باب ما ذكر على التسليم على القبور)

کله به چې حضرت سعد رضي الله عنه دخپلې زمکې څخه را واپس شواو د شهیدانو په قبرونو باندې به تیریدلو نو انسلام عليكم به یې ورته ویل او بیا به یې خپلو ملگرو ته ویل چې تاسو ولې په شهیدانو

باندی سلام نہ اچوئی چہ ہفتوی درتہ جواب درکری؟ ددی شخہ معلومہ شوہ چہ د حضرت سعد رضی اللہ عنہ نظریہ داوہ چہ شہیدان دژوند یو سلام اوری او جواب ہم ورکوی، حضرت سعد رضی اللہ عنہ جلیل القدر صحابی دی او د عشرہ مبشرہ وو شخہ دی.

اووم دلیل: (۱) عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضی اللہ عنہ قَالَ: "إِذَا مَرَّ الرَّجُلُ بِقَبْرِ يَعْرِفُهُ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ رَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ وَعَرَفَهُ وَإِذَا مَرَّ بِقَبْرِ لَا يَعْرِفُهُ فَسَلَّمَ عَلَيْهِ رَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ" (شعب الایمان للبیہقی ج ۷ ص ۷۷ رقم ۱۳۲۱ فصل، فی زیارة القبور)
(۲) عَنْ بَنِي عَبَّاسٍ رضی اللہ عنہ قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (مَا مِنْ أَحَدٍ مَرَّ بِقَبْرِ أَخِيهِ الْمُؤْمِنِ كَانَ يَعْرِفُهُ فِي الدُّنْيَا فَسَلَّمَ عَلَيْهِ إِلَّا عَرَفَهُ وَرَدَّ عَلَيْهِ السَّلَامَ). (الاستذکار ج ۱ ص ۱۸ کتاب الطہارۃ، باب جامع الوضوء، کنز العمال، ج ۱۵، ص ۶۵۶، رقم: ۴۲۶۰۲)

پہ دی دواہو حدیثونو کھی راغلہ چہ نبی صلی اللہ علیہ وسلم فرمایي چہ کلہ چہ یو شوک پہ مری باندی سلام واچوی نو کہ پہ دنیا کھی پی پیرند لو نو مری پی پیرنی ہم او جواب ہم ورکوی او کہ نہ پی پیرند لو نو یواخی جواب ورکوی.

مصححین او مستدللین

(۱) امام محمد بن احمد الانصاري القرطبي رحمۃ اللہ علیہ. (صححه ابو محمد عبد الحق التذکرۃ للقرطبي ص ۱۳۰ باب ماجاء ان الميت یسمع ما یقال)

(۲) حافظ ابن تیمیہ الحنبلي رحمۃ اللہ علیہ: وقد روي حديث صححه ابن عبد البر انه قال ما من رجل الخ (اقتضاء الصراط المستقيم ص ۳۲۶)

(۳) ابن عبد الهادي الحنبلي رحمۃ اللہ علیہ: وهو صحيح الاسناد (الصارم المنكي ص ۲۲۴، ۱۱۵)

(۴) حافظ ابن القيم الحنبلي رحمۃ اللہ علیہ: قال ابن عبد البر ثبت عن النبي صلی اللہ علیہ وسلم انه قال ما من أحد الخ (كتاب الروح ص ۷ مسئلہ اولی) ہمدارنگہ فرمایي چہ: فهذا نص في أنه يعرفه بعينه ويرد عليه السلام (كتاب الروح ص ۷)

علامہ تقي الدين السبكي الشافعي رحمۃ اللہ علیہ: ذكره جماعة وقال القرطبي في التذكرة ان عبد الحق صححه، شفاء السقام ص ۲۴۶ باب خامس)

(۵) حافظ ابن كثير الدمشقي رحمۃ اللہ علیہ: من اشهر ذلك ما رواه ابن عبد البر مصححاه عن ابن عباس رضی اللہ عنہ مرفوعا ما من احد (تفسير ابن كثير سورة روم اية ۵۲).

(۷) علامہ سہمودی رحمۃ اللہ علیہ: ورواہ ابن عبد البر وصححہ. (وفاء الوفاء الفصل الثاني في بقية

ادلة الزيارة ج ۴ ص ۱۳۵۱)

(۸) علامہ طحطاوي الحنفی رحمۃ اللہ علیہ: واخرج ابن عبد البر في الاستذكار والتمهيد بسند

صحيح (حاشية الطحطاوي ص ۶۲۱ فصل في زيارة القبور)

(۹) علامہ سيد محمود الوسی رحمۃ اللہ علیہ: اخرج ابن عبد البر وقال عبدالحق الاشبيلي اسناده

صحيح (روح المعاني سورة روم اية ۵۲)

حافظ ابن القيم رحمۃ اللہ علیہ پہ خپله مشهوره «قصيده نونية» کي فرمايی:

وهذا وردٌ نبينا التسليم من
ينأتى بتسليم مع الاحسان
ما ذاك مختصاً به ايضاً كما
قد قاله المبعوث بالقرآن
من زار قبر أخ له فأتى
بتسليم عليه وهو ذو ايمان
ردّ الا له عليه حقاً روحه
حتى يرد عليه رديان

القصيده النونية ص (۱۴۵)

اودا امر چي زمونڊ نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم دهر هغه سړي دسلام جواب ورکوي کوم چي په عمده
طريقه سلام ووايي اودا دنبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم تر ذات پورې خاص نه دی، لکه څرنگه چي خپله
صاحب القرآن ارشاد فرمایلی دی چي چا چي دخپل مؤمن ورور زیارت وکړو او هغه ته یې سلام وکړو،
نو الله تعالی په یقیني طریقہ دغې متوفی ته دده روح را واپس کوي، ترڅو چي ددې سړي سلام ته په
واضحہ طریقہ جواب ووايي.

اتم دلیل: وأخرج العقيلي رحمۃ اللہ علیہ عن أبي هريرة رضى الله عنه قال قال أبو رزين رضي اللہ عنہ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! إن
طريقي على الموتى فهل من كلام أتكلم به إذا مررت عليهم قال قل السلام عليكم يا أهل القبور من المسلمين
والمؤمنين أنتم لنا سلف ونحن لكم تبع وإنا إن شاء الله بكم لاحقون قال أبو رزين رضي اللہ عنہ: يَا رَسُولَ اللَّهِ! يسمعون

قَالَ يَسْمَعُونَ وَلَكِنْ لَا يَسْتَطِيعُونَ أَنْ يَجِيبُوا قَالَ يَا أَبَا رَزِينٍ أَلَا تَرْضَى أَنْ يَرُدَّ عَلَيْكَ بَعْدَهُمْ مِنَ الْمَلَائِكَةِ؟ [شرح الصدور بشرح حال الموتى والقبور ص ۲۰۲ باب زیارة القبور].

یوه ورځ حضرت ابو رزین رضی اللہ عنہ رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته وفرمايل چې یارسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زمالاره په هديره باندې ده نوزه چې ددوي سره نزدې تیرېم نوڅه ووايم؟

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمايل چې داسې ورته ووايه چې ای مسلمانانو او مؤمنانو دقبرونو والاوو! په تاسو دې سلام وي، تاسو زمونږ څخه مخکې یې او مونږ درېسې یو او مونږ هم ان شاء الله چې ستاسو سره یو ځای کیدونکي یو، ابو رزین رضی اللہ عنہ پوښتنه وکړه چې یارسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ايله دوي زما دا خبرې اوري؟ نبی صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرمايل چې هو اوري یې لکن د جواب ورکولو طاقت نه لري، بیا ورته نبی صلی اللہ علیہ وسلم وفرمايل چې یا ابارزین رضی اللہ عنہ ایا ته په دې باندې نه خوشحاليږې چې څومره چې دا مړي دي دهمدوي په شمېرتاته ملاتګې جواب درکړي؟

فانقل: چې په دې حدیث کې خوراغله چې مړي د جواب دورکولو طاقت نه لري او په اووم نمبر حدیث کې خو تیر شول چې جواب ورکوي.

قلنا: علامه سیوطي رحمته اللہ علیہ جواب ورکوي چې قوله لا يستطيعون ای جوابا یسمعه الجن والانس فهم یردون حیث لا یسمع. (شرح الصدور ص ۲۰۳)

یعنې دداسې جواب طاقت نه لري چې انسانانو او پیریان یې واوري، علامه الوسی رحمته اللہ علیہ هم همداسې جواب کوي فرمایي چې: وما اخرجہ العقيلي من انهم یسمعون السلام ولا یستطيعون ردها محمول علی نفی استطاعة الرد علی الوجه المعهود الذي یسمعه الاحیاء (روح المعاني، سورة الروم، ایت نمبر ۵۲)

شاه اسحاق رحمته اللہ علیہ ددې اعتراض په جواب کې د ملاعلي القاري قول رانقلوي چې: د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم مقصد دادی چې داسې جواب نه شي ورکولی چې څوک یې واوري بلکه داسې جواب ورکوي چې څوک یې نه اوري (امداد السائل، ترجمه مائة مسائل ص ۳۸.۳۷)

نهم دليل: علامه سیوطي رحمته اللہ علیہ درسالة تشييره په حواله باندې یوه واقعه رانقلوي فرمایي چې: یو کفن کش دیوې بنڅې جنازه وکړه بیا دښې ورغلو چې دبنڅې څخه کفن وباسي، د قبر څخه ورته بنڅې وویل چې سبحان الله یو بښل شوی د بل بښل شوي څخه کفن وباسي؟ کفن کش ورته وویل چې صحیح ده ته خو به الله تعالی بښلې یې لکن زه یې څرنگه بښلی یم؟ هغه بنڅې ورته وویل چې الله

تعالى چي زه وبنيلم نو زما په جنازه کې چې چا شرکت کړی وو هغه ټول يې هم وبنيل له دې وجې يې ته هم وبنيلې، ددې څخه وروسته هغه سړي کفن کشي پرېښودله (شرح الصدور ص ۲۰۸) باب زیارة القبور وعلم الموتى بزوارهم

لسم دليل: علامه الوسي رحمه الله د عبید بن مرزوق د مرسل څخه د ابو الشیخ په حواله باندې یو مرسل روایت ذکر کړی دی چې یوې زنانه به مسجد نبوي جaro کولو، بیا دازنانه وفات شوه رسول الله ﷺ چا خبر نه کړ او څښه یې کړه، رسول الله ﷺ یوه ورځ په لاره باندې تیریدلو نو ددې بي بي ﷺ قبر په نظر ورغلو، نو پوښتنه یې وکړه چې دا د چا قبر دی؟

صحابه و وکړامو عرض وکړو چې دا قبر د اُم محجن رضی الله عنها دی، رسول الله ﷺ وفرمایل چې هغه مسجد به یې چې جaro کولو؟ صحابه و وکړامو عرض وکړو چې هو، رسول الله ﷺ د صحابه وکړامو صفونه جوړ کړل او په قبر یې ورته جنازه وکړه (دا د نبی خصوصیت و او یا یې اجتماعي دعا کړې وه) بیا رسول الله ﷺ ددې وفات شوی بي بي ﷺ څخه پوښتنه وکړه چې کوم عمل دی بهتر و موندلو؟ صحابه و ورضی الله عنهم پوښتنه وکړه چې یا رسول الله ﷺ دایې اوري؟ نبی ﷺ ورته وفرمایل چې ستاسو څخه یې ښه اوري بیا نبی ﷺ وفرمایل چې دې بي بي جوابدراکړو چې ما د مسجد صفا کول بهتر عمل و موندلو (روح المعاني، سورة الروم ایه نمبر ۵۲)

سماع فی الجملة د اجماع الامت په رڼا کې

حافظ ابن کثیر رحمه الله فرمایي چې: والسلف مجمعون على هذا وقد تواترت الاثار عنهم بأن الميت يعرف بزيارة الحى ويستبشر به (تفسير ابن کثیر ج ۳ ص ۴۳۸)

په سماع الموتى باندې د سلفو اجماع ده، دا په تواتر ثابت ده چې مړی خپل زیارت کونکی پیژني او خوشحالیږي ورته.

حافظ ابن القيم رحمه الله فرمایي چې: والسلف مجمعون على هذا وقد تواترت الأخبار عنه بأن الميت يعرف بزيارة الحى له ويستبشر به (كتاب الروح ص ۱)

صاحب دفتح الملهم فرمایي چي: والذي تحصل لنا من النصوص والله اعلم أن سماع الموتى ثابت في الجملة بالاخبار الكثيرة الصحيحة، (فتح الملهم ج ۲ ص ۲۷۹)

علامه محمد انور شاه کشميري رَحْمَةُ اللهِ فرمایي چي: والاخبار في سماع الاموات قد بلغت مبلغ التواتر، فالانكار في غير محله، سيما اذا لم ينقل عن أحد من أئمتنا رحمهم الله تعالى، فلا بد بالتزام السماع في الجملة (فيض الباري، كتاب الجنائز)

سرفراز خان صفدر رحمه الله فرمایي چي: دحافظ ابن كثير رحمه الله او دحافظ ابن القيم رحمه الله پیش کرده اجماع حق ده بلکه دشرعي دلايلو په بناء باندې دسماع الموتی ثخه انکار نه دی ممکن. (سماع موتی ص ۵۶، ص ۶۰)

قال التفاتاني: في شرح المقاصد ان علم الميت مجمع عليه . او چي علم اجماعي شونو سماع هم اجماعي شوه، حكه چي علم فرع د سماع ده.

شاه عبدالعزیز رحمه الله فرمایي چي: انسان را بعد موت ادراك باقی می ماند.... الى ان قال بالجمله انكار شعور وادراك اموات. اگر كفریه نباشد در الحاد بودن او شبه نیست (فتاوی عزیز ص ۸۸)

حافظ ابن تیمیه رحمه الله فرمایي چي: لان هذه المسئلة (سماع الموتی) صارت معلومة من الدين بالضرورة. (المنحة الوهية ص ۱۳۰)

سماع الموتی ته د کفر او د شرک ویونکو مماتیانو بدعتیانو دلائل

دا شاعت التوحيد والسنة په نوم بدعتیان تکفیریان یواځې نفې دسماع الموتی نه کوي، بلکه قائلینو د سماع الموتی ته مشرکان وایي، نو پکار دی چي دوي یواځې د نفې دسماع الموتی دلائل پیش نکړي، حكه چي د نفې دسماع الموتی دلائل خو دوي ته فائده نکوي، بلکه اهل سنت والجماعت ته فائده کوي چي په عامو حالاتو کې سماع الموتی ته اختلافي وایي، مثبتینو د سماع الموتی ته هم اهل الحق وایي او نافيینو دسماع الموتی ته هم اهل الحق وایي، د نفې دلائل یې هم مني، اگر چي کمزوري دي او د اثبات دلائل یې هم مني او قوي ورته وایي، یعنی دسماع الموتی مسئله اختلافي گڼي، نو د اثبات د دلائلو سره سره د نفې دلائل د

سماع الموتی دا اختلافی والی دلائل دی، مماتیان دې داسې دلائل ذکر کړي چې قایلینو د سماع الموتی ته په کې مشرکان ویلی شوي وي او داسې یو دلیل هم نشته، په هیڅ ایت او په هیڅ حدیث کې قایلینو د سماع الموتی ته مشرک ندي ویلي شوي، هیڅ صحابي هیڅ تابعي، هیڅ تبع تابعي، هیڅ محدث، هیڅ مفسر، هیڅ فقیه او هیڅ سني قایلینو د سماع الموتی ته مشرک او یا کافر نه دي ویلي، دا صرف د پنجاب په یوه دار الندوه کې ورته د بدعتي اشاعتیانو تکفیري مشرانو کفر او شرک ویلی دی.

مماتیان بدعتیان د دریو ایتونو څخه استدلال کوي.

(۱) (إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى) سورة روم (۲) (فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى) نمل (وَمَا أَنْتَ بِمُسْمِعٍ مَّنْ فِي الْقُبُورِ) سورة فاطر.

الجواب ۱:- د دې ایتونو په تفسیر کې کوم صحابي، کوم تابعي، کوم تبع تابعي، کوم مفسر، کوم محدث، کوم فقیه قایلینو د سماع الموتی ته مشرک ویلي دي؟ د دې څخه خوبه اقلًا بالفرض والتقدير صرف نفی د سماع الموتی ثابت شي او ستاسو دعویٰ خویواځې نفی د سماع الموتی نده، بلکې تاسو خو قایلینو د سماع الموتی ته کافران او مشرکان وایئ.

۲- د دې ایتونو څخه بعضي نفی د سماع الموتی ثابتوي او جمهور فرمایي چې د دې ایتونو څخه نفی د سماع الموتی نه ثابتیږي، نو اختلاف راغلو او همداز مونږ مسلک دی چې په عامو حالاتو کې سماع الموتی اختلافی ده، نو دا خوز مونږ دلیل دی.

۳- او چې د دې ایتونو څخه دا ثابت نه شوه چې سماع الموتی شرکي مسئله ده، نو همدارنګه ترینه نفس نفی د سماع الموتی هم نه ثابتیږي، ځکه دادرې وارو ایتونو مکي دي، په دې ایتونو کې د کفارو تشبیه ورکړل شوې ده د مړو سره او د دوي په مابین کې وجه د شبه عدم سماع نه ده، بلکه عدم انتفاع ده، نو الله تعالی د لته دوه ډلې ذکر کوي یوه ډله یې اوري لکن قبولول نه کوي، چې دا د کفارو ډله ده، الله تعالی د دوي په باره کې فرمایي چې (انک لا تسمع الموتی) او دوه ډله یې اوري هم او قبلوي یې هم، دا د مؤمنانو ډله ده الله تعالی فرمایي چې (إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا) [تفسیر حقاني، تفسیر ابن کثیر، قرطبي، کتاب الروح ص ۵۷ جلالین].

علامہ قرطبي رحمۃ اللہ علیہ فرمائي چي: هم بمنزلة اهل القبور في أنهم لا ينتفعون بما يسمعون ولا يقبلونه (الجامع الاحكام القرآن، سورة فاطر، تحت قوله تعالى: وما انت بمسمع من في القبور)
مولانا عبد الحق الحقاني الدهلوي فرمائي چي: پدي ايت کي عدم سماع موتي (دمرو نه اور بدلون)
اشاره هم نده شوي، لهذا ددي ايت خخه استدلال بي فائدي دي. (تفسير فتح المنان، المشهور به تفسير حقاني ج ۳ ص ۵۶۱)

فان قيل چي د (انك لاتسمع الموتى) پسې وروسته الله تعالى فرمائي چي: (وَلَا تُسْمِعُ الصُّمَّ الشُّعْرَى) نو ايا ددي خخه هم همدا معنی مراده ده؟

قلنا: اصم کلي مشکک دی او ددي لپاره مرتبې دي، الله تعالى کافرانو ته کانه، گونگیان او راڼده ويلي دي، صم بکم عمی، نو الله تعالى کافرانو ته عمی وايي په دې معنی چي حق نه گوري، بکم ورنه وايي په دې معنی چي حق نه وايي، نو په همدې معنی باندي کانه هم دي، يعني حق نه اوري.

دوهم جواب: علامه محمد انور شاه کشميري رحمۃ اللہ علیہ جواب کوي چي: په دې ايت کي خبر داسماع ده او نفې داسماع په نفې دسماع باندي دلالت نه کوي، يعني د ايت معنی دانه چي مړي يې اوري، بلکې معنی يې داده چي ته يې مړو ته نه شي وراورولی (فيض الباري، کتاب الجنائز، ج ۲ ص ۲۷۴)
فان قيل: چي سماع مطاوع داسماع دی او په نفې د مطاوع سره نفې د مطاوع راخي.

قلنا: دلته مطاوع خاص نفې شوی دی چي اسماع النبي صلی الله علیه وسلم ده. او په نفې د مطاوع خاص باندي نفې د مطلق مطاوع نه راخي، ځکه چي په انتفاء د خاص باندي انتفاء دعام نه راخي، مثلاً زه وایم چي زيد په تاباندي دودۍ نه شي خوړلی، نو ددي خخه نو دانه لازم يږي چي ته دودۍ نه شي خوړلی.

دحجة الله فی الارض محمد امين صفدر اوکاري رحمۃ الله علیه خوندوره مکالمه

مولانا محمد امين صفدر فرمائي چي: زه يوه ورځ په درسگاه کې ناست وم، چي دوه پروفيسران راغلل دراتلو سره يې راته وويل چي مولانا صاحب! په قرآن کې په سلگونو ايتونه دي چي په هغوي کې راغلي دي چي مړي يې نه اوري، ما ورته وويل چي: داسې مه وایه، بلکې داسې وایه چي مونږ په قرآن باندي په سلگونو دروغ تړلي دي، ځکه چي په قرآن داسې يو ايت هم نشته چي په هغې کې راغلي

وي چې مري يې نه أوري ، او همدارنگه په ټوله ذخيره دا حاديثو کې په يو حديث کې هم نه دي راغلي چې مري يې نه أوري .

پروفيسران: هغوي (منكرين حيات) خوايتونه لولي .

محمد امين صفدر: ورشئ ليكلي يې ترينه راوړئ .

پروفيسران: هغه ايتونه تاسو ته هم ياد دي .

محمد امين صفدر: منكرين حيات دا ايتونه لولي چې (إِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى).

پروفيسران: هو بالكل همدا ايتونه لولي .

محمد امين صفدر: دا دلفظي ترجمې والا قرآن پاک دی دا واخله او دا پکې راپيدا کړه ، دکوم ايت په ترجمه کې يې ليکلي دي چې مري يې نه اوري ؟ دلته خويې په ترجمه کې ليکلي دي چې : ته يې مړو ته نه شی ورأورولی ، داسې خويې نه دي ليکلي چې مري يې نه اوري ، صحيح ده ، ته يې نه شي ورأورولی ، لکن ددې څخه به دا څرنگه ثابته کړئ چې دوي يې نه اوري ، زه وایم چې زه نن تاته ناشته نشم درکولی ، نو ایا ددې معنی داده چې ته يې نشي خوړلی ؟ (یا یوسړی ووايي چې ته زید نه شی مړ کولی نو ایا ددې معنی داده چې زید نه مړ کېږي ؟)

محمد امين صفدر: ددې ايت پسې مخکې ولوله چې څه يې ليکلي دي ؟ مخکې خويې تقسيم کړی دی چې ته يې مسلمان ته ورأورولی شی او ددې څخه دا لازمېږي چې ته يې کافر ته نه شې ورأورولی (إِنْ تُسْمِعُ إِلَّا مَنْ يُؤْمِنُ بِآيَاتِنَا) .

خلاصه دا چې کافر ته يې نه شی ورأورولی ، او مسلمان ته يې ورأورولی شی ، نو زه اوس ستاسو څخه پوښتنه کوم چې د نبی کریم ﷺ وعظ خو ابوبکر صدیق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ اوریدلو ، نو ایا ابو جهل اوریدلو او که نه ؟ که نه يې اوریدلو نو بیا يې انکار او تکذيب څرنگه کولو ؟ او بیا ورته کافر څرنگه وایو ؟ په نه اوریدلو کې خو بیا ټيگه او کافريو برابر شو ، نو څرنگه کافر ته کافرو وایو او ټيگې ته کافر نه وایو ؟ معلومېږي دا چې کافري يې هم اوري ، لکن نفع ورته نه رسوي ، نو کافر مشبه دی او مړی

مشبه به دى او وجه د شبه عدم انتفاع ده، كافر هم د اوريدلو څخه وروسته نفع نه اخلي او مړى هم د اوريدلو څخه وروسته نفع نه شي اخستلى، مثلاً توبه نه شي ويستلى.

محمد امين صفدر: ما درته وويل چې مسلمان ته ور اړول كولى شى او كافر ته يې نه شى كولى، حالانكې كافر ته يې هم ور اړولى شى، لکن هغه ترينه نفع نه اخلي.

كله يې وراړولى شى؟ او كله يې نه شى وراړولى؟ الله تعالى فرمايي چې: (اذا وُلِّوا مدبرين) كله چې هغوي شا وړوي او روان شي، نو ايا مړى هم شا وړوي او روانيږي؟ (اذا وُلِّوا مدبرين) د چاپه باره كې دى؟ كافر تبتي او كه مړى؟

پروفيسران: اوس پوه شو، يقيناً چې مماتيان خلكو ته دوكه وركوي (يادگار خطبات ص ۳۱۵)

دريم جواب: دا چې حافظ ابن كثير فرمايي چې پدې ايتونو كې نفې د سماع نافعي ده اى لا تسمعهم شيئاً ينفعهم، ابن كثير (سورة نمل) حافظ سيوطي دا جواب په يو شعر كې رانقل كړى دى چې:

سماع الموتى كلام الخلق قاطبة

قد صح فيها لنا الاثار بالكتب

وايئة النفس معناها سماع هدي

لايسمعون ولايصغون لـلادب

(فيض الباري، كتاب الجنائز)

خلورم جواب: شاه صاحب فرمايي چې په عرف كې اوريدل په معنى د عمل كولو سره راځي او

عدم سمع په معنى د عدم عمل سره راځي لكه: قلت له مراراً أن لا يترك صلوة لكنه لا يسمع كلاً.

خلك وايي چې زيد زما خبره نه اوري، يعنې عمل ورباندې نه كوي، نو په دې ايت كې به سماع په

معنى د منلو سره وي، يعنې ته يې ورباندې منلى نه شي.

پنجم جواب: سماع الموتى په اسبابو غير اختياريه و و غير عاديّه و و باندې بناء ده، همدارنگه خلاف

التوقع ده او كوم فعل چې په اسبابو غير اختياريه و و غير عاديّه و و باندې بناء وي، هغه الله تعالى د بنده څخه

نفې كوي خپل ذات ته يې منسوبوي لكه: ﴿وَمَا دَمِيَّتْ إِذْ دَمِيَّتْ وَلَكِنَّ اللَّهَ رَمَى﴾ (فتح الملهم ج ۱ ص ۴۶۸)

فانقل: چې حضرت عائشې رضی اللہ عنہا ددې ایت څخه د عدم د سماع الموتی لپاره استدلال کړی دی، کله چې حضرت عائشې ته چا د حضرت عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہ د قلیب بدروالا حدیث واورولو نو حضرت عائشې رضی اللہ عنہا و فرمایل چې داسې نه ده، ځکه چې ددې حدیث ددې ایت سره تعارض دی چې (فَإِنَّكَ لَا تُسْمِعُ الْمَوْتَى) بلکه نبی صلی اللہ علیہ وسلم داسې فرمایلي دي چې (انهم ليعلمون الآن) بخاري ج ۱ ص ۱۸۳

جواب: حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چې دا د جمهورو صحابه وو، کرامو په مقابل کې د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا انفرادي رایه ده (فتح الباري ج ۳ ص ۴۷۷ حاشیه بخاري ص ۱۸۳)

۲ جواب: حافظ ابن حجر فرمایي چې: په یو روایت کې د حضرت عائشې څخه داسې لفظ مروي دی چې (ما انتم بأفهم منهم) فتح الباري ج ۸ ص ۳۰۶ ددې څخه معلومېږي چې حضرت عائشې رضی اللہ عنہا دخپل قول څخه رجوع کړې ده، مخکې د حضرت عایشې رضی الله عنها دا گمان وو چې حضرت عبد الله بن عمر رضی اللہ عنہ به په دې روایت کې متفرد وي، لکن چې کله ورته معلوم شو چې حضرت ابن عمر متفرد ندی، بلکې دا روایت د ابن عمر رضی اللہ عنہ څخه علاوه د ابن مسعود رضی اللہ عنہ ابو طلحه رضی اللہ عنہ عبد الله بن سیدان رضی اللہ عنہ څخه هم مروي دی نو بیا یې دخپل قول څخه رجوع وکړه.

۳ جواب: همدارنگه دا واقعه د دوهم کال د هجرت ده، ددې څخه وروسته چې کله حضرت عمر رضی اللہ عنہ په حجره مبارکه کې دفن شو نو حضرت عائشه رضی اللہ عنہا به بیا د پوره پردې سره خپلې حجرې ته تلله (حیاء من عمر) مسند احمد ج ۶ ص ۲۰۲ دا د عهد عثمانی واقعه ده، همدارنگه مخکې د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا څخه د خطاب په صیغو په مړو باندې سلام رانقل کړل شو. (مسلم ج ۱ ص ۳۱۳)

بیا چې کله د حضرت معاویه رضی اللہ عنہ په زمانه کې د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا ورور وفات شو نو حضرت عائشه رضی اللہ عنہا قبر ته ورغله او د خطاب په صیغو باندې یې ورته اشعار و لوستل بیا یې ورته د خطاب په صیغه و فرمایل چې: (والله لو حضرتک ما دفنت الا حیث مت ولو شهدتک مازرتک) (ترمذي، باب فی زیارة القبور للنساء) که دا نفس تحسروى، نو تحسر خو په غیاب کې هم کیدلی شو، نو په قبر باندې حاضري ته بیا څه ضرورت وو؟ (مجمع الزوائد ج ۳ ص ۶۰، باب زیارة القبور) دا ټول د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا په رجوع باندې دلالت کوي.

حافظ ابن حجر رحمہ اللہ دامام بیہقی پہ حوالہ باندی فرمائی چي: **وَمِنَ الْغَرِيبِ أَنَّ فِي الْمَغَازِي لِابْنِ إِسْحَاقَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى رَوَايَةَ يُوسُفَ بْنِ بُكَيْرٍ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى بِإِسْنَادٍ جَيِّدٍ، عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، مِثْلَ حَدِيثِ أَبِي طَلْحَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، وَفِيهِ مَا أَنْتُمْ بِأَسَمِعَ لِمَا أَقُولُ مِنْهُمْ وَأُخْرَجَهُ أَحْمَدُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بِإِسْنَادٍ حَسَنٍ فَإِنْ كَانَ مُحْفُوظًا فَكَأَنَّمَا رَجَعْتُ عَنِ الْإِنْكَارِ لِمَا كُتِبَتْ عِنْدَهَا مِنْ رَوَايَةِ هَؤُلَاءِ الصَّحَابَةِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ لَكُونُوا لَمْ تُشْهَدِ الْقِصَّةَ. (فتح الباری)**

دیر عجیبہ خبرہ داده چي دابن اسحاق پہ معازیو کي دیونس بن بکیر پہ طریقہ باندی پہ جید سند سرہ دعایشی رضی اللہ عنہا خخہ دحضرت ابو طلحہ پہ شان روایت شوی دی، پہ هغی کي داسی الفاظ دي چي: (ماأنتم باسمع لما أقول منهم) او امام احمد هم ددی تخريج کپی دی که دا محفوظ شوی نوپہ دی به دلالت وکری چي حضرت عایشی رضی اللہ عنہا دخیلې خبرې خخہ رجوع کپی ده حکه چي دیرو صاحبوؤ روایات یې مخې ته راغلل.

دحضرت عائشې رضی اللہ عنہا په الفاظو کي دبدر مرو ته علم او فهم ثابت شو او علم او فهم حیات غواړي او مماتيان خو دنفي دسماع اود نفی دعلم او فهم دواړو قائل دي، فما هو جوابکم فهو جوابنا.

۴ جواب: که رجوع ثابت نه شي، بيا هم دحضرت عایشی رضی اللہ عنہا خبره د کافرانو مروپه باره کپی ده.

فانقيل: دقلیب بدر په حدیث کي د (انهم یسمعون الآن) جمله ده، بخاري ج ۲ ص ۹۸۱) ددی دخی معلومیري چي دمرو سماع صرف دهغه وخته پوري خاصه وه دائمي نه وه.

جواب: په ترمذي کي روایت دی چي دنبوت خخه مخکي به چي کومو تیگو په ما باندې سلام اچولې نو (اني لأعرفه الآن) ج ۲ ص ۲۰۳) نو آیا اوس ددی معنی هم داده چي زه یې صرف اوس په موقت طور باندې پیژنم او په دائمي طور باندې یې نه پیژنم؟ همدرانگه په مسند احمد ج ۱ ص ۳۱) کي روایت دی چي نبی صلی اللہ علیہ وسلم دیو مړي په باره کي وفرمایل چي (ان هذا ليعذب الآن) نو ایا ددی هم دا معنی ده چي ددی مړي لپاره صرف اوس په وقتی طور باندې عذاب دی دائمي نه دی؟ نو آلان په نفی ددوام باندې دلالت نه کوي.

فانقيل: په قرآن کي واقعه ده چي یو سړی سل کاله مړ و، بیا چي الله راژوندی کړو نو پوښتنه یې ترپنه وکړه چي (کم لبثت) هغه ورته وویل چي (لبثت یوماً او بعض یوم) نو دې سړي ته دخپل ځان علم نه وو نو دبل چا خبرې یې څرنگه واورېدلی؟

قلنا: علامه کشمیری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے تراوسہ پورے دقرآن تقریباً دوہ لکھ تفسرو نہ لیکل شوی دی انتہی نو دا شاعۃ التوحید والسنة دتنظیم خخہ مخکے تقریباً دوہ لکھ تفسیرونہ لیکل شوی دی پہ دی دوہ لکھ تفسیرونو کی کوم مفسر پہ دی واقعہ باندی دنفی دسماع الموتی لپارہ استدلال کپی دی؟ (۲) دا واقعہ دچاسرہ پیسنہ شوه؟ نو پہ دی کی نہہ قوله دی، خوک وایی چہ داسپی کافروو، خوک وایی چہ مؤمن وو بیا خوک وایی چہ نبی وواو خوک وایی چہ نبی نہ وو، بیا کہ نبی شی نو کوم نبی وو؟ پہ ہر تقدیر داتولہ واقعہ دخوارقو خخہ دہ، خکے چہ پہ سلو کالو کی یی خوراک همغسی پخپل حال وودسلو کالو پہ بارانونو او هواگانو باندی خراب شوی نہ وو، پہ سلو کالو کی خوک پہ دی لارہ ورغلی نہ وو، پہ سلو کالو کی یی دخرہ ههوکي پخپل حال وو، وغیرہ۔

جواهر القرآن

(۱) صاحب دجواهر القرآن لیکي چہ: دسماع الموتی او دنفی دسماع الموتی لپارہ منشا داده چہ خوک چہ روح پہ قبر کی گھنی هغوي دسماع الموتی قائل دي، او خوک چہ روح پہ علیین او یا پہ سجين کی گھنی او یا علیین او سجين دقبر خخہ ہر لري گھنی نو هغوي دسماع الموتی خخہ منکر دي۔
نوٹ: مونہ مخکے پہ ہرو دلایلو باندی دا ثابتہ کرہ چہ روح تعلق پہ دی قبر کی دمري سرہ شته دی، لہ دی وجہ دصاحب الجواهر ددی قول خخہ هم سماع الموتی ثابتہ شوه۔
(۲) صاحب دجواهر القرآن لیکي چہ دسماع الموتی پہ مسئلہ کی داحنافو او دشوافعو اختلاف شوافع دسماع الموتی اثبات کوي او احناف یی نفی کوي۔

نوٹ: مولنا صاحب چہ داحنافو او دشوافعو دا اختلاف کومہ خبرہ کپی دہ نو حوالہ یی نہ دہ، پیش کپی، امام صاحب تہ ددی خبری نسبت داحنافو پہ کتابونو کی نشته، مونہ صاحب دجواهر القرآن تہ وایو چہ امام صاحب داعادی روح قائل دی کما مرآو تا مخکے وویل چہ خوک چہ اعادہ روح او تعلق روح دجسد عنصري سرہ مني هغه دسماع الموتی قائل دي، نو پکار دی چہ ستا دوینا مطابق دامام صاحب مذهب اثبات دسماع الموتی شی۔

(۳) مولنا صاحب لیکي چہ: ابو قتاده رضی اللہ عنہ دبخاري دقلب البدر پہ حدیث کی تاویل کوي معلوم یی دا چہ سماع الموتی نشته۔

قلنا: چې دا خبره غلطه ده، داسې ابو قتادة صحابي نه دی، بلکه خالي قتاده دی، مماتيان دقتاده معتزلي څخه ابو قتاده صحابي جوړوي او قتاده معتزلي دی او معتزله چونکه د ثواب او د عذاب د قبر څخه منکر دي له دې وجې په دې مسئله کې دده قول په مونږ باندې حجت نه دی.

فان قيل: چې په کتاب الايمان کې يوه مسئله ده دهغې څخه معلومېږي چې احناف په نفې د سماع الموتى قول کوي، مسئله داسې ده چې يو سړی قسم وکړي چې زه به د زيد سره خبرې نه کوم بيا يې ورسره د مرگ څخه وروسته خبرې وکړي نو داسې نه حاشيېږي.

قلنا: دلته د عدم حث مدار په سماع او عدم سماع باندې نه دی، بلکې په دې باندې دی چې بناء د ايمان په عرف ده او په عرف کې دېته کلام نه شي ويل کيدلی.

الحاصل: (اکثر بلکه تحقيق دادی چې ټول صحابه کرام د سماع الموتى قائل دي، او صوفيا کرام سل فيصده د سماع الموتى قائل دي په فقهاوو کې نهه نوي فيصده د سماع الموتى قائل دي.

او يو فيصد چې د نفې د سماع الموتى قائل دي نو هغوي هم د مماتيانو په شان نفې د سماع نه کوي بلکه (۱) هغوي صرف نفې د سماع کوي او قائلينو د سماع الموتى ته کافران، مشرکان، او بدعتيان نه وايي، او مماتيان په قائلينو د سماع باندې د افتوي لگوي، (۲) يو فيصد فقهاء داسې وايي چې قانون نفې د سماع الموتى دی او په کومو احاديثو کې چې اثبات د سماع الموتى راغلی دی نو هغه تر خپلو احوالو او مواردو پورې خاص دی، شاه صاحب د ابن الهمام قول داسې بيانوي چې (انما الضابطة هو عدم السماع لكن المستثنيات في هذا الباب كثيرة) (فتح الملهم ج ۲ ص ۴۷۹) نو دوي هم د سماع فی الجملة قائل دي بخلاف الماتيين. شاه صاحب فرمايي چې: والاحاديث في سماع الأموات قد بلغت مبلغ التواتر (فيض الباري ج ۲ ص ۴۶۷)

او صاحب د فتح الملهم ليکي چې: والذي تحصل لنا من النصوص والله اعلم أن سماع الموتى ثابت في الجملة بالاحاديث الكثيرة الصحيحة (فتح الملهم ج ۲ ص ۴۷۹)

علامه سيوطي رحمه الله فرمايي چې: سماع الموتى کلام الخلق قاطبة، قد صح فيها لنا الاثاري الكتب واية النفي معناها سماع هدى، لا يسمعون ولا يصغوا الى ادب. (تفسير ابن كثير ج ۳ ص ۳۷۴)

ددارالعلوم دیوبند اولنی مفتی، مفتی عزیز الرحمن دیوبندی رحمۃ اللہ علیہ المتوفی (۱۳۴۷ھ) هغه دسماع الموتی په باره کې مختلفې فتوی ورکړي دي، دهغو فتواو څخه بعضې فتوي دعدم سماع الموتی سره تعلق لري.

سوال نمبر (۳۱۸۹) دا حنافو په مذهب باندې د دین دبزرگانو مزاراتو او قبرونو ته تلل او داعرض کول چې دا دالله یو مقبول بنده دی او داماته دعا کوي چې زما فلان مراد پوره شي دا جائز دی او کنه؟
سوال نمبر (۳۱۹۰) دامام صاحب په نیز باندې د دین بزرگان د وفات څخه وروسته د زیارت کوونکو خبرې اوري او کنه؟

سوال نمبر (۳۱۹۱) ایا دا خبره صحیح او ثابته ده چې یو کس او شخص دې د قبر په خوا کې دعرض او معروض په مسئله کومه چې په سوال نمبر ۳۱۸۹ کې تېره شو اخته وي او امام ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ ورته ویلي وي چې دا خو ته التجاء او غوښتنه ترې کوي او حال دا چې هغه یې ښه اوري؟

سوال نمبر (۳۱۹۲) که چرته دامام صاحب د قول د تائید لپاره یو آیه یا حدیث وي هغه هم ولیکي.
الجواب: د ۱-۴ پورې سماع الموتی اختلافي مسئله ده او دا اختلاف د صحابه وورضی الله عنهم د زمانې څخه را روان دی، خو اکثره امامان په سماع الموتی باندې قائل دي او دا حنافو په کتابونو کې بعضې داسې مسائل (لکه مسئلم دیمین) موجود دي چې عدم السماع ترې نه معلومېږي، خو دامام صاحب څخه پدې باره کې صراحت څه ندي رانقل شوي.

قائلین دعدم السماع ددغه آیه (اِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْمَوْتَى) وغیره څخه استدلال کوي او قائلین دسماع الموتی ددغه حدیث ما انتم باسمع منهم الخ او حدیث دقرع النعال څخه استدلال کوي او دمذکوره آیه څخه جواب کوي چې دلته نفی دسماع قبول مراده، مقصد دا چې دامسئله مختلف فیها ده او قول فیصل په کې گران او مشکل دی، خودعوا مو دسکوت لپاره دا مناسب ده چې دامسئله دعلماو وترمنع اختلافي ده او دواړه فریقین دلائل لري او چې دسماع الموتی مسئله اختلافي ده نو همدارنگه دامسئله چې دبزرگانو او اولیاوو په قبرونو باندې داسې دعاوې کول چې تاسو دالله تعالی نه وغواړئ چې زما فلانی حاجت پوره کړي دا هم اختلافي شوه خو احتیاط دادی چې داسې دعا وشي چې آی الله ددغه خپلو ښکونکو بندگانو په برکت زما دعاء قبوله کړي او زما حاجت پوره کړي! انتهى (فتاوی درالعلوم دیوبند ج ۵ ص ۴۶۱) طبع دیوبند

دمذکوره فتویٰ خخه په صراحة سره پنځه امور راعلمول شول:

- (۱) مسئله دسماع الموتی دصحابه رضی الله عنهم دزمانې څخه تر نن پورې اختلافي را روانده.
- (۲) او د دواړو فریقینو لپاره دلائل موجود دي.
- (۳) او د فقه حنفي په کتابونو کې بعضې داسې مسائل شته چې عدم السماع ترې نه معلومېږي.
- (۴) لکن د حضرت امام ابو حنیفه رحمۃ اللہ علیہ څخه صراحة هېڅ ندي رانقل شوي (یعنې دفتاویٰ غرائب حواله چې منکرین دسماع الموتی یې امام صاحب ته منسوبوي دا بې اصله او بې بنیاده خبره ده)
- (۵) دبزرگانو او اولیاوو په طفیل او وسیله دعا کول درست او صحیح دي.

د مماتیانو یو څو وسوسي

۱- سوال: دمرگ په وخت کې دمیت ظاهري او باطني دونیوي حواس، معطليږي او که نه؟
معطليږي نو سماع په څه کوي؟

قلنا: هو دمرگ په وجه دونیوي ظاهري او معنوي حواس معطليږي، لکن د عالم القبر والبرزخ حواس ورکولی کیږي، چې دهغې په وجه حس، ادراک، شعور، دنکیرینو د سوالونو جواب وغیره کولی شي، په یو لوی حدیث کې د عذاب قبر او دنکیرینو د سوال او د جواب ذکر دی، د حدیث په اخر کې راځي حضرت عمر رضي الله عنه فرمایي چې: (قلت يا رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم وانا على جالي هذا؟ قال نعم، قال اذن اكفيكهما، مسند احمد ج ۲ ص ۳۶۲، مصنف عبد الرزاق ص ۵۸۳) اعلام الموقعين ج ۴ ص ۲۸۸) يا رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم ايا زه به پخپل دغه حالت یم چې زما عقل او هوش به په ځای وي؟ رسول الله صلى الله عليه وعلى آله وسلم وفرمايل چې: هو، ستا عقل او هوش به همداسې وي لکه اوس چې دی، نو حضرت عمر رضي الله عنه وفرمايل چې بیا زه دې دواړو ته کافي یم، یعنې بیا ماته جواب ورکول مشکل نه دی.

په صحيح البخاري ج ۱ ص ۱۸۳، باب ماجاء في عذاب القبر، حاشیه ۷) کې فرمایي چې: لانه لما ثبت سماع اهل القلب كلامه صلى الله عليه وعلى آله وسلم وتوبيخه لهم دل على ادراكهم بحاسة السمع.

۲- سوال: ایا مری صرف سلام، خفق النعال، اذان، پیغام اوري او که هر څه اوري؟

قلنا: په منصوبي ځایونو کې سماع یقيني ده او په غیر منصوبي ځایونو کې (ان الله يسمع من يشاء).

۳- سوال: دڅومره نږدې فاصلې څخه يې اوري؟

قلنا: په عام عرف کې چې څومره فاصلې ته قریب ویلی شي هغه قریب ده او څومره فاصلې ته چې بعيد ویلی شي هغه بعيد ده ایا کوم مماتي په عالم الدینا کې د ټولو انسانانو د سماع لپاره یو معین حد بنودلی شي؟

۴- سوال: سماع صرف روح کوي او که صرف جسد يې کوي او که روح مع الجسد يې

دواړه کوي؟

قلنا: په صحیحو احادیثو کې د روح او د جسد په مابین کې تعلق ذکر شوی دی، د دې تعلق په وجه د سماع الموتی تحقق راځي، نو اوس داسې هم ویلی شي چې روح يې اوري ځکه روح اصل دی او داسې هم ویلی شي چې جسد يې اوري، ځکه چې د روح د جسد سره تعلق دی.

۵- سوال: ایا مړی يې عادة اوري او که خرق العادة؟

قلنا: د عام عادت او ظاهري اسبابو په خلاف يې اوري.

۶- سوال: سماع الموتی ماتحت الاسباب ده او که مافوق الاسباب ؟

قلنا ۱-: زمونږ سلام او اواز ماتحت الاسباب الطبیعة الظاهرة دی او د اهل القبور اوریدل د الله تعالی په قدرت دي او په اسبابو غیر ظاهره وو، یعنې په اسبابو باطنیه ووو برزخیه ووو سره دي، د دنیا والا اسباب غوږونه وغیره د عذاب قبر او ثواب قبر لپاره شرط ندي، نو د سماع لپاره هم شرط دي.

۲- د قرپه داخل کې مړی دنکیرینو سوالونه چې من ربک، مادینک، ومن نبيک دی اوري، نومونږ مماتیانو ته الزاماً وایو چې دا سماع مافوق الاسباب ده او که ماتحت الاسباب؟ که ماتحت الاسباب وي، نو ماتحت الاسباب الظاهرة ده او که ماتحت الاسباب الباطنه؟ فما هو جوابکم فهو جوابنا او که مافوق الاسباب وي نو بیا څو یې مماتیان هم مني، نو اول نمبر مشرکان خو بیا مماتیان اشاعتیان شو.

۳- کوم صحابه، تابعین، تبع تابعین، فقهاء او د امام بخاري رحمته الله علیه په شمول محدثین چې د سماع الموتی قایلین دي، نو دوي د کومې سماع قایلین دي، د مافوق الاسباب او که ماتحت الاسباب؟

۷- سوال: په قرآن کریم کې الله تعالی ته سمیع ویلی شوی دی او دانسان په باره

کې راځي چې: (و جعلناه سمیعاً بصیراً)، نو د دواړو په مابین کې څه فرق دی؟

قلنا: الله تعالی الاتو او اسبابو ته محتاج نه دی او انسان ورته محتاج دی، په دنیا کې اسباب ظاهر و دنیاویه و و ته محتاج دی او په برزخ اسبابو باطنیه و و برزخیه و و ته محتاج دی، همدارنگه د الله تعالی سمع له محدودده او بې مثاله ده او دانسان سمع محدودده

۸- سوال: اهل البرزخ چې د اهل الدنيا سلام اوري، نو بيا اهل الدنيا ولې د اهل البرزخ جواب نه

اوري؟ په حديث کې خوراعلي دي چې تاسو چې په مړو سلام واچوئ نومړي يې اوري هم او جواب هم ورکوي؟

قلنا: کله چې زنانه په پرده کې ډاکټر ته لاره شي، نو زنانه په برزخ او پرده کې وي، ډاکټر ته زنانه نه بنسکاري، ځکه چې زنانه په پرده کې ده، لکن زنانه ته ډاکټر بنسکاري، ځکه چې ډاکټر په پرده کې نه دی، د دنیا د برزخ او پردې تعلق یواځې د سترگو سره دی، او مړی په عالم البرزخ کې دی او د عالم البرزخ تعلق د متوفی د ټولو حالاتو سره دی، نو اهل الدنيا د اهل البرزخ جواب نه اوري، ځکه چې اهل البرزخ په برزخ کې دي او اهل البرزخ د اهل الدنيا سلام اوري، ځکه چې اهل الدنيا په برزخ کې نه دي.

الله تعالی فرمایلي دي چې: ولکن لا تشعرون، د اهل الدنيا شعور يې نفې کړی دی د اهل البرزخ

شعور يې ندی نفې کړی، ولکن لا يشعرون يې نه دی ویلي.

رسالة التوسل

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لله الذي هدانا لهذا الذي كنا لنهتدي لولا أن هدانا الله

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده. اما بعد
 د اهل سنت والجماعة د مسلک مطابق په دعا کې نبي ﷺ و سیله کول او یا کوم شهید او ولي
 و سیله کول مستحب دي، او داسې دعا اقریه الی الاجابة ده او په دعا کې په انبیاء و او په اولیاء و باندې
 و سیله نیول د دعا د ادابو څخه دي. (عزیز الفتاوی ج ۱ ص ۱۷۱ حجة الله البالغه ج ۲ ص ۶، احسن الفتاوی
 رشیدیہ ج ۱ ص ۶۳)

د اهل بدعتو مسلک

د اهل بدعتو په کتابونو کې د توسل په باره کې مختلف قسم اقوال پیدا کېږي مثلاً:
 (۱) د توسل مسئله د یهودو او دنصاری و و څخه را روانه ده، توسل بالاموات د صحابه و و معمول
 نه وو، لهذا د توسل بالاموات ټول اقسام ناجائز او بدعت دي. (ندای حق ج ۲ ص ۳۳۵، ۳۴۹، ۲۹۷)
 (۲) دماتیانو موجوده امیر مولوي طیب طاهري پنجیږي دخپل پلار د کتاب البصائر په ابتداء
 کې د کلمه نه شرد عنوان لاندې لیکي چې: (فرق بین التوسل الشرعي والشرکي)
 (۳) د البصائر په حاشیه کې دي چې: توسل د رفض سبب دی (حاشیه البصائر ص ۳۰۰)
 (۴) په بل ځای کې لیکي چې: د توسل د قائلینو او دمکې د مشرکانو عقیده حذو النعل بالنعل ده،
 (حاشیه البصائر ص ۲۳۷)

(۵) و سیله: شرک د اسبابو څخه ده (مولانا طاهر کے خدمات ص ۱۹۴)

(۶) توسل بالذوات شرک دی (الاتصار ص ۶۵ لمولوی طاهر)

(۷) یقول ببركة فلان كلمة الشرك لا يصح بوجه (العرفان ص ۱۳۸،)

(۸) ان هذا التوسل عين الشرك (الصواعق المرسله ص ۱۲۷)

الحاصل: د اهل سنتو په نیز توسل مستحب دی او د دعاء د ادا ابو ثخه دی او د بدعتیانو په نیز باندې توسل حرام دی، بدعت دی، بلکه مشرکانه عقیده ده.

فائده: والاستحباب يثبت بالضعيف غير الموضوع (فتح القدير ج ۲ ص ۱۳۳ فصل في حمل الجنازة)

د توسل معنی او مفهوم

الوسيلة: دنزدیکت ذریعه (مصباح اللغات ص ۹۴۶)

الوسيلة: ذریعه، واسطه، مقام او مرتبه، قرب (النهاية في غريب الاثر لابن الاثير الجزري ج ۵ ص ۴۰۲)
الوسيلة: هي ما يتقرب به الى الغير (كتاب التعريفات ج ۱ ص ۳۲۶ مختار التعريفات ج ۱ ص ۷۴۰)
وابتغوا اليه الوسيلة - قال سفيان الثوري، حدثنا ابي عن طلحة عن عطاء عن ابن عباس اي القرية وكذا قال مجاهد وعطاء، و ابو وائل والحسن وقتادة، وعبد الله بن كثير، والسدي، وابن زيد (درمنثور وابن كثير تحت قوله تعالى وابتغوا اليه الوسيلة)
حكيم الامه حضرت تهانوي رحمته الله فرمايې چې: توسل په لغت کې تقرب او نزدیکي ته وايي، الله تعالى فرمايې چې: وابتغوا اليه الوسيلة يعني د الله تعالى قرب حاصل کړئ (ملفوظات حکيم الامه ج ۲۵ ص ۱۲۳)

د توسل بالذوات حقيقت او طريقه: د مولنا اشرف علي تهانوي رحمته الله د لاندېنيو دوو ارشاداتو څخه ظاهريږي.

(۱) د کوم انسان چې د الله تعالى په نیز څومره جاهد او مرتبه وي دهغې په مقدار ورته رحمتونه متوجه وي، نو د توسل معنی دا ده چې يا الله تعالى څومره رحمتونه چې ده ته متوجه دي او څومره قرب چې ستا په نيزه ده ته حاصل دی، ددې په برکت ماته فلانی شی راکړه، ځکه چې زما ددې شخص سره تعلق دی، همدا رنگه په اعمال صالحه وو باندې توسل راغلی دی، په حديث کې ددې معنی همدا ده چې د اما چې کوم عمل کړی دی، ددې عمل چې د الله تعالى په نیز کومه مرتبه ده يا الله ددې په برکت په ما رحم وکړه. (ملفوظات حکيم الامه ج ۲۱ ص ۲۶)

(۲) د توسل حقيقت دا دی چې يا الله زما په نظر کې فلانکی شخص تاته مقبول دی او د مقبولينو سره په تعلق لرونکو باندې تا درحم وعده کړې ده (المرء مع من احب) نوزه ستا څخه دغه (موعود)

رحمت غواړم، نو په توسل کې دعا کونکې د الله تعالی د اولیاوو سره خپل محبت ښکاره کوي، او په دې محبت باندې د الله تعالی څخه رحمتونه او ثوابونه غواړي او د الله تعالی د اولیاوو سره محبت درحمتونو او ثوابونو سبب دی، دا دې پرو نصوصو څخه ثابت ده، لکه څرنگه چې د متحایین فی الله فضائلو څخه احادیث ډک دي، پاتې شو دا اشکال چې د برزګۍ او د برکت لپاره په رحمتونو کې څه دخل دی؟ نو دخل دا دی چې د دې بزرګ سره محبت کول د حب فی الله یو فرد دی، او په حب فی الله باندې د ثوابونو وعده شوې ده (ملفوظات حکیم الامت ج ۲۱ ص ۴۸)

د مستحب توسل اقسام

- (۱) توسل بالایمان وبالاعمال الصالحة، خپل عمل وي او که د بل چا وي.
 - (۲) د یو نبي د پیدائش څخه مخکې د هغه ذات وسیله کول.
 - (۳) د یو ولي یا د یو نبي څخه دعا غوښتل.
 - (۴) د یو نبي یا یو ولي د پیدائش څخه وروسته د هغه ذات وسیله کول.
 - (۵) د یو نبي یا د یو ولي د وفات څخه وروسته د هغه ذات وسیله کول.
 - (۶) د توسل سره متعلقه مسئله، د یو نبي او یا د یو ولي په اثارو باندې تبرک حاصلول.
- دا ټول اقسام جائز او مستحب دي، یو بل قسم دی چې هغه عبادت د غیر الله دی، د دې لپاره چې الله تعالی ته ور باندې نږدې شي، دا کفر دی، الله تعالی فرمایي چې کفارو به د غیر الله عبادت کولو او ولي به یې چې ﴿مَا نَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ زُلْفَى﴾ په دې کې عبادت د غیر الله راغلی دی، مخکنیو شپږ قسمه وسیلو کې عبادت د غیر الله نه وي.

د اول قسم توسل لپاره دلائل:

- د دې قسم توسل د دلائلو استیعاب متعذر دی، لهذا یو څو اجمالي دلائل به یې ذکر کړو.
- (۱) د عیسی عليه السلام حوارین دخپل ایمان او اتباع الرسول الله په وسیله باندې دعا کوي او فرمایي چې: (وَاتَّبَعْنَا الرَّسُولَ فَاكْتُبْنَا مَعَ الشَّاهِدِينَ) سورة ال عمران.

(۲) همدارنگه الله تعالى فرمايي چي: (رَبَّنَا إِنَّا سَمِعْنَا مُنَادِيًا يُنَادِي لِلْإِيمَانِ أَنْ آمِنُوا بِرَبِّكُمْ فَأَمَنَّا رَبَّنَا فَأَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا وَكَفِّرْ عَنَّا سَيِّئَاتِنَا وَتَوَفَّنَا مَعَ الْأَبْرَارِ) ال عمران ايه نمبر ۱۹۳)
دلته دايما په وسيله باندي دعا شوې ده.

(۳) همدارنگه الله تعالى فرمايي چي: (إِنَّهُ كَانَ قَرِيْنٌ مِّنْ عِبَادِي يَقُولُونَ رَبَّنَا آمَنَّا فَأَغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الرَّحِيْمِينَ) (مؤمنون نمبر ص ۱۰۹) دلته الله تعالى دهغو مؤمنانو مدحه بيانوي چي
دخپل ايمان په وسيله باندي دعا کوي.

(۴) په صحيح بخاري کې تفصيلي حديث دی چي درې کسان په غار کې وو دغره څخه يو غټ
کاپ راوړغريد و او دغار خوله يې بنده کړه، نو بيا دې درې واړو خپل خپل اعمال الله تعالى ته وسيله
کړل، يو دمور او دپلار خدمت وسيله کړو. بل دزنا څخه دځان ساتل الله تعالى ته وسيله کړه او دريم
دحرامو څخه دځان ساتل الله تعالى ته وسيله کړل، الله تعالى ورته نجات ورکړو. (صحيح البخاري باب
من استأجر اجيرا الخ)

(۵) امام نووي رحمته الله عليه ددې (حديث الغار) په تشریح کې فرمايي چي: اسْتَدَلَّ أَصْحَابُنَا بِهَذَا عَلَى
أَنَّهُ يُسْتَعْبَدُ لِلْإِنْسَانِ أَنْ يَدْعُو فِي حَالِ كُرْبِهِ وَفِي دُعَاءِ الْإِسْتِسْقَاءِ وَغَيْرِهِ بِصَالِحٍ عَمِلِهِ وَيَتَوَسَّلُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى بِهِ لِأَنَّ
هَذَا فِعْلُهُ فَاسْتَحْبَبَ لَهُمْ وَذَكَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي مَعْرِضِ الثَّنَاءِ عَلَيْهِمْ وَجَمِيلَ فَضَائِلِهِمْ. (شرح
مسلم للنووي، باب قصة أصحاب الغار).

دودوم قسم توسل لپاره دلائل:

(۱) يهودو به دنيبي عليه السلام دپيدائش څخه مخکې دنيبي عليه السلام ذات الله ته وسيله کولو او دنيبي عليه السلام ذات
په وسيله به يې دالله تعالى څخه فتحه غوښتله، الله تعالى فرمايي چي: (وَلَمَّا جَاءَهُمْ كِتَابٌ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ مُصَدِّقٌ
لِّمَا مَعَهُمْ وَكَانُوا مِن قَبْلُ يَسْتَفْهِحُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا فَلَمَّا جَاءَهُمْ مَا عَرَفُوا كَفَرُوا بِهِ فَلَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الْكَافِرِينَ) (البقره)
* ددې ايت په تشریح کې حبرالامة حضرت عبد الله بن عباس رضي الله عنه فرمايي چي دبنو قريظه او دبنو
نضير يهودو به دنيبي عليه السلام دبعثت څخه مخکې دنيبي عليه السلام په وسيله باندي دعا کوله.

عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ رضي الله عنه قَالَ: كَانَتْ يَهُودُ بَنِي قُرَيْظَةَ وَالنَّضِيرُ مِنْ قَبْلِ أَنْ يَبْعَثَ مُحَمَّدٌ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَسْتَفْتَحُونَ اللَّهَ يَدْعُونَ عَلَى الَّذِينَ كَفَرُوا وَيَقُولُونَ: اللَّهُمَّ إِنَّا نَسْتَعِزُّكَ بِحَقِّ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الْأَنْصَرِ تَنَا عَلَيْنَا فَيَنْصَرُونَ. (الدر المنثور ج ۱ ص ۲۵۵).

• قَالَ ابْنُ عَبَّاسٍ رضي الله عنه: كَانَتْ يَهُودُ خَيْبَرَ تُقَاتِلُ غَطَفَانَ فَلَمَّا التَّقَوْا هَزِمَتْ يَهُودُ، فَعَادَتْ يَهُودُ بِهَذَا الدُّعَاءِ وَقَالُوا: إِنَّا نَسْأَلُكَ بِحَقِّ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي وَعَدْتَنَا أَنْ تُخْرِجَهُ لَنَا فِي آخِرِ الزَّمَانِ إِلَّا تَنْصَرُ نَا عَلَيْنَا. قَالَ: فَكَانُوا إِذَا التَّقَوْا دَعَا بِهَذَا الدُّعَاءِ فَهَزَمُوا غَطَفَانَ (تفسير قرطبي ج ۱ ص ۲۳۸).

* بیہقی، حاکم او ابو نعیم پہ صحیح سندونو او پہ متعددو طریقو باندی داروایت ذکر کپی دی
چہ دمدینی دیهودو او دخیبر دیهودو، دینی اسد او دینی غطفان او د جہینہ د قبیلو د مشرکانو سرہ
جنگ وو، یهودو شکست و خورو، نو خیل کتاب تہ یی رجوع و کرہ او دخیلو پوہانو ٹخہ یی مشورہ
وغوبستلہ، ہغوی د دہرسوچ ٹخہ وروستہ ورتہ و فرماییل چہ د جنگ پہ وخت کہی د محمد صلی اللہ علیہ وسلم ذات اللہ
تعالی تہ وسیلہ کوئی او پہ داسی مضمون باندی دعا کوئی چہ: (اللَّهُمَّ اَنَا نَسْأَلُكَ بِحَقِّ أَحْمَدَ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ
الَّذِي وَعَدْتَنَا أَنْ تُخْرِجَهُ لَنَا فِي آخِرِ الزَّمَانِ وَبِكَتَابِكَ الَّذِي تَنْزِلُ عَلَيْهِ آخِرَ مَا يَنْزِلُ أَنْ تَنْصَرْنَا عَلَى
أَعْدَائِنَا) (تفسير عزیزی ج ۲ ص ۵۸۱)

* یهودو دبنو غطفان او دبنو اسد سرہ پہ جنگ کہی شکست و خورلو کله چہ د مقابلہ ٹخہ عاجز
شول نو خیلو علماوو ورتہ د ادعاء و بنودلہ چہ: (اللَّهُمَّ رَبَّنَا اَنَا نَسْأَلُكَ بِحَقِّ أَحْمَدَ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي
وَعَدْتَنَا أَنْ تُخْرِجَهُ لَنَا فِي آخِرِ الزَّمَانِ وَبِكَتَابِكَ الَّذِي تَنْزِلُ عَلَيْهِ آخِرَ مَا يَنْزِلُ أَنْ تَنْصَرْنَا عَلَى أَعْدَائِنَا
يَا اللَّهُ دُ مُحَمَّدٌ صلی اللہ علیہ وسلم او دقران پہ وسیلہ باندی مونہ تہ فتح را کرہ (تفسير حقانی ج ۱ ص ۵۱۰)

* حالانکہ کافرانو بہ دینی صلی اللہ علیہ وسلم دبعثت ٹخہ مخکی د نبی صلی اللہ علیہ وسلم پہ برکت باندی د اللہ تعالی ٹخہ فتح
او مدد غوبستلو حتی چہ دیهودو بہ چہ د مشرکانو سرہ جنگ شونو داسی دعا بہ یی کولہ چہ: (اللَّهُمَّ
رَبَّنَا اَنَا نَسْأَلُكَ بِحَقِّ أَحْمَدَ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي وَعَدْتَنَا أَنْ تُخْرِجَهُ لَنَا فِي آخِرِ الزَّمَانِ وَبِكَتَابِكَ الَّذِي تَنْزِلُ
عَلَيْهِ آخِرَ مَا تَنْزِلُ أَنْ تَنْصَرْنَا عَلَى أَعْدَائِنَا) (تفسير معارف القرآن کاندھلوی ج ۱ ص ۲۳۳)

شرائع من قبلنا

دمخکینو دینونو احکام او مسائل پہ مونہ باندی لازم دی، چہ کله وری باندی زمونہ پہ دین کہی
انکار نہ وی راغلی:

- (۱) شرايع من قبلنا تلزمنا اذا قص الله تعالى ورسوله من غير انكار (تفسير قرطبي ج ۱ ص ۵۰)
- (۲) مذهبنا في شرع من قبلنا انه يلزمنا على انه شريعتنا لكن لا مطلقا بل ان قصه الله علينا بلا انكار، وانكار رسوله كانكاره عزوجل (روح المعاني، سورة الكهف، اية نمبر ۲۱)
- (۳) وَمَهْدِيكُمْ سُنَنَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ) وهذه الآية دليل على ان شرائع من قبلنا ما لم يظهر كونها منسوخة في شريعتنا واجب علينا اتيانها اذا ثبت عندنا بالكتاب والسنة. (مظهرى: تحت قوله تعالى: ومهديكم سنن الذين الآية.
- (۴) هَذَا يَدُلُّ عَلَى أَنَّ شَرَائِعَ مَنْ قَبْلَنَا مِنَ الْأَنْبِيَاءِ لَا زِمَةَ لَنَا مَا لَمْ تُنَسَخْ، وَأَنَّهَا حُكْمُ اللَّهِ بَعْدَ مَبْعَثِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. (احكام القرآن: جصاص تحت هذه الآية).
- (۵) وَأَصَحُّ الْأَقَاوِيلِ عِنْدَنَا أَنَّ مَا ثَبَتَ بِكِتَابِ اللَّهِ أَنَّهُ كَانَ شَرِيعَةً مِنْ قَبْلِنَا أُوْبَيَّانِ مِنْ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَإِنْ عَلِنَا الْعَمَلُ بِهِ عَلَى أَنَّهُ شَرِيعَةٌ لِنَبِينَا عَلَيْهِ السَّلَامُ مَا لَمْ يَظْهَرْ نَاسَخُهُ. (اصول سرخسى: ج ۲ ص ۹۹)
- دوهم دليل:** وبه قال حَدَّثَنَا أَبُو سَعِيدٍ عُمَرُو بْنُ مُحَمَّدٍ بْنُ مَنْصُورٍ الْعَدْلُ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى، ثنا أَبُو الْحَسَنِ مُحَمَّدُ بْنُ إِسْحَاقَ بْنِ إِبْرَاهِيمَ الْحَنْظَلِيُّ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى، ثنا أَبُو الْحَارِثِ عَبْدُ اللَّهِ بْنُ مُسْلِمٍ الْقَهْرِيُّ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى، ثنا إِسْمَاعِيلُ بْنُ مُسْلِمَةَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى، أَنَبَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، عَنْ أَبِيهِ، عَنْ جَدِّهِ رَجَاهُ اللَّهِ، عَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "لَمَّا افْتَرَفَ آدَمُ الْخَطِيئَةَ قَالَ: يَا رَبِّ أَسْأَلُكَ بِحَقِّ مُحَمَّدٍ لَمَّا غَفَرْتَ لِي، فَقَالَ اللَّهُ: يَا آدَمُ! وَكَيْفَ عَرَفْتَ مُحَمَّدًا ﷺ وَلَمْ أَخْلُقْهُ؟ قَالَ: يَا رَبِّ، لِأَنَّكَ لَمَّا خَلَقْتَنِي بِيَدِكَ وَتَفَخَّخْتَ فِي مِنْ رُوحِكَ رَفَعْتَ رَأْسِي فَرَأَيْتُ عَلَى قَوَائِمِ الْعَرْشِ مَكْتُوبًا: لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ فَعَلِمْتُ أَنَّكَ لَمْ تُضِفْ إِلَى اسْمِكَ إِلَّا أَحَبَّ الْخَلْقِ إِلَيْكَ، فَقَالَ اللَّهُ: صَدَقْتَ يَا آدَمُ، إِنَّهُ لِأَحَبُّ الْخَلْقِ إِلَيَّ اذْغَيْسَ بِحَقِّهِ فَقَدْ غَفَرْتُ لَكَ وَلَوْلَا مُحَمَّدٌ ﷺ مَا خَلَقْتُكَ" هَذَا حَدِيثٌ صَحِيحُ الْإِسْنَادِ وَهُوَ أَوَّلُ حَدِيثٍ ذَكَرْتُهُ لِعَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى فِي هَذَا الْكِتَابِ، (المستدرک علی الصحیحین ج ۳ ص ۵۱۷)
- يعني ادم ﷺ دنيي ﷺ به وسيله دالله تعالى خنجه معافي وغوبستله، الله تعالى ورته وفرمايل چې محمد ﷺ خولا پيدا شوى نه دى ته هغه خه پېژني؟ ادم ﷺ ورته وفرمايل چې زه چې دې كله پيدا كړم نو ما په عرش باندي ستا دنوم سره دده نوم وليدلو، نو زه پوه شوم چې دا په مخلوق كې تاته محبوب دى، الله تعالى ورته وفرمايل چې رشتيا دې وويل دا په ټول مخلوق كې ماته محبوب دى، دده په وسيله باندي يې زما خنجه غواړه كه محمد نه وى نو ته به مې نه وې پيدا كړى. (ددې حديث سند صحيح دى)

امام سبکی رحمۃ اللہ علیہ ددی حدیث ذکر کولو خخه وروسته لیکي چې: (اما الحالة الاولى قبل خلقه فیدل لذلك اثار عن الانبياء الماضيين اقتصرنا منها ما تبين لنا صحته وهو ما رواه الحاکم (شفاء السقام ص ۳۵۸) بعضی علماء لیکي چې تفرد به عبد الرحمن بن زيد بن اسلم وهو ضعيف (البدايه والنهايه ج ۱ ص ۹۱) لکن دمعنی په لحاظ دا حدیث مقبول دی، خطبات حکیم الاسلام ج ۲ ص ۲)

ددریم قسم توسل دلائل:

(۱) حضرت انس بن مالک رضی اللہ عنہ فرمائي چې: «أَنَّ رَجُلًا دَخَلَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ مِنْ بَابٍ كَانَ وَجَاةَ النَّبِيِّ وَرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمًا مَخْطُبًا، فَاسْتَقْبَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمًا، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: هَلَكْتَ الْمَوَاشِي، وَانْقَطَعَتِ السُّبُلُ، فَادْعُ اللَّهَ يُغِيثَنَا، قَالَ: فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَيْهِ، فَقَالَ: «اللَّهُمَّ اسْقِنَا، اللَّهُمَّ اسْقِنَا، اللَّهُمَّ اسْقِنَا» قَالَ أَنَسٌ رضی اللہ عنہ: وَلَا وَاللَّهِ مَا تَرَى فِي السَّمَاءِ مِنْ سَحَابٍ، وَلَا قَزَعَةٍ وَلَا شَيْئًا وَمَا بَيْنَنَا وَبَيْنَ سَلَمٍ مِنْ بَيْتٍ، وَلَا دَارٍ قَالَ: فَطَلَعَتْ مِنْ وَرَائِهِ سَحَابَةٌ مِثْلُ الثُّرَيِّسِ، فَلَمَّا تَوَسَّطَتِ السَّمَاءَ، انْتَشَرَتْ ثُمَّ أَمْطَرَتْ، قَالَ: وَاللَّهِ مَا رَأَيْنَا الشَّمْسَ سِتًّا، ثُمَّ دَخَلَ رَجُلٌ مِنْ ذَلِكَ الْبَابِ فِي الْجُمُعَةِ الْبُقِيلَةِ، وَرَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَائِمًا مَخْطُبًا، فَاسْتَقْبَلَهُ قَائِمًا، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ: هَلَكْتَ الْأَمْوَالُ وَانْقَطَعَتِ السُّبُلُ، فَادْعُ اللَّهَ يُمَسِّكْهَا، قَالَ: فَرَفَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَدَيْهِ، ثُمَّ قَالَ: «اللَّهُمَّ حَوِّالَيْنَا، وَلَا عَلَيْنَا، اللَّهُمَّ عَلَى الْآكَامِ وَالْجِبَالِ وَالْأَجَاوِرِ وَالْظُّرَابِ وَالْأَوْدِيَةِ وَمَنَايِبِ الشَّجَرِ» قَالَ: فَانْقَطَعَتْ، وَخَرَجْنَا نَمْشِي فِي الشَّمْسِ قَالَ شَرِيكَ: فَسَأَلْتُ أَنَسَ بْنَ مَالِكٍ رضی اللہ عنہ: أَهُوَ الرَّجُلُ الْأَوَّلُ؟ قَالَ: «لَا أَذْرِي». (صحيح البخاري، باب الاستسقاء في المسجد الجامع).

خلاصه دا چې: دجمعې په ورځ یو سړی راغلو او نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته یې د قحطۍ څخه شکایت وکړ او ددعا غوښتنه یې ترینه وکړه، نبی صلی اللہ علیہ وسلم دعا وکړه، سمدستي په اسمان کې وریځ را پیدا شوه او یوه هفته چالمر ونه لیدلو، په راروانه جمعه کې بیا یو سړی راغلو او نبی صلی اللہ علیہ وسلم ته یې د ډېر باران څخه شکایت وکړ، د باران د بندیدلو غوښتنه یې ترینه وکړه، نبی صلی اللہ علیہ وسلم بیا دعا وکړه، باران ودرېدلو او مونږ چې بهر ته راووتلو په لمر کې روان وو.

(۲) حضرت عمر رضی اللہ عنہ فرمائي چې: «اسْتَأْذَنْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الْعُمْرَةِ، فَأَذِنَ لِي، وَقَالَ: «لَا تَلْسَنَا يَا أَخِي مِنْ دُعَائِكَ»، فَقَالَ كَلِمَةً مَا يَسُرُّنِي أَنْ لِي بِهَا الدُّنْيَا، قَالَ شُعْبَةُ رحمۃ اللہ علیہ: ثُمَّ لَقِيتُ عَاصِمًا بَعْدَ بِالْمَدِينَةِ، فَخَذَنِيهِ، وَقَالَ: «أَشْرِكُنَا يَا أَخِي فِي دُعَائِكَ»

ما دنيبي عليه السلام خخه دعمرې اجازت وغوښتلو، نبي عليه السلام اجازت راكړو او راته وې فرمايل چې اې ورور كه ما د دعا خخه مه هېروه، حضرت عمر رضي الله عنه فرمايي چې زه د ټولې دنيا خخه زيات په دې وينا باندي خوشحاله شوم.

فائده: د دې قسم توسل دلائل تواتر ته رسيدلي دي. (شفاء السقام، نظم المتناثر)

د څلورم قسم توسل دلائل:

(۱) وېه قال حَدَّثَنَا رَوْحُ بْنُ مَرْثُومٍ رضي الله عنه، قَالَ: حَدَّثَنَا شُعْبَةُ رضي الله عنه، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عليه السلام الْمَدِينِيِّ رضي الله عنه، قَالَ: سَمِعْتُ عُمَارَةَ بْنَ خُرَيْمَةَ بْنَ ثَابِتٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يُحَدِّثُ عَنْ عُثْمَانَ بْنِ حُنَيْفٍ رضي الله عنه، أَنَّ رَجُلًا صَرِيرًا أَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، اذْعُرْ اللَّهَ أَنْ يُعَافِيَنِي، فَقَالَ: «إِنْ شِئْتَ أَخْرْتُ ذَلِكَ، فَهُوَ أَفْضَلُ لِأَخْرَتِكَ، وَإِنْ شِئْتَ دَعَوْتُ لَكَ». قَالَ: لَا بَلْ اذْعُرْ اللَّهَ لِي. "فَأَمَرَهُ أَنْ يَتَوَضَّأَ، وَأَنْ يُصَلِّيَ رُكْعَتَيْنِ، وَأَنْ يَدْعُوَ بِهَذَا الدُّعَاءِ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَأَتَوَجَّهُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّكَ مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَبِيِّ الرَّحْمَةِ، يَا مُحَمَّدُ إِنِّي أَتَوَجَّهُ بِكَ إِلَى رَبِّي فِي حَاجَتِي هَذِهِ فَتَقْضِ، وَتُشْفِعَنِي فِيهِ، وَتُشَفِّعُهُ فِيَّ" قَالَ: فَكَانَ يَقُولُ هَذَا مِرَارًا. ثُمَّ قَالَ بَعْدُ: أَحْسِبُ أَنَّ فِيهَا: أَنْ تُشَفِّعَنِي فِيهِ. قَالَ: فَقَعَلَ الرَّجُلُ، فَبَرَأَ. (ابن ماجه، باب ما جاء في صلوة الحاجة، مسند احمد رقم الحديث ۱۷۳۳)

خلاصه دا چې يوړوند سړی عليه السلام نبي عليه السلام ته راغلو او غوښتنه يې ترېنه وکړه چې ماته دعا وکړه چې الله زما سترگې جوړ کړي، نبي عليه السلام ورته د صبر تلقين وکړو، لکن هغه سړی عليه السلام ورته وويل چې يا رسول الله عليه السلام دعا راته وکړه چې الله مې سترگې جوړې کړي، نبي عليه السلام امر وکړو چې اودس وکړه بيا دوه رکعت له مونځ وکړه او بيا دعا وکړه او ما په کې الله تعالی ته وسيله کړه، يعنې داسې دعا وکړه، چې يا الله زه ستا خخه غوښتنه کوم او ستا پيغمبر عليه السلام تاته وسيله کوم چې ته زما حاجت پوره کړی، هغه چې دا دعاء وکړه نو الله تعالی يې سترگې جوړې کړې. لاندې علماوو دې حديث ته صحيح ويلي دي.

- (۱) امام حاکم رضي الله عنه فرمايي چې: حديث صحيح على شرط الشيخين ولم يخرجاه (المستدرک ج ۱ ص ۶۲۱ رقم ۱۲۲۱) هذا حديث صحيح الاسناد ولم يخرجاه (المستدرک ج ۲ ص ۲۰۳ رقم ۱۹۵۲، هذا حديث صحيح على شرط البخاري ولم يخرجاه (المستدرک ج ۲ ص ۲۱۳ رقم ۷۳۱۹)
- (۲) امام ترمذي فرمايي چې: هذا حديث حسن صحيح غريب (رقم ۳۵۷۸)
- (۳) قال ابو اسحاق هذا حديث صحيح (ابن ماجه، باب ما جاء في صلوة الحاجة)

(۴) حافظ ابن تیمیہ رحمہ اللہ فرمائی ہے: ومن ذلك مارواه اهل السنن وصححه الترمذي

(فتاویٰ ابن تیمیہ ج ۲۷ ص ۱۳)

(۵) قال الالباني صحيح (جامع ترمذي رقم ۷۸۳۵)

(۶) قال الاعظمي اسناده صحيح (صحيح ابن خزيمة رقم ۱۲۱۹)

لاندي علماو و ددي حديث ثخه د توسل لپاره استدلال کړی دی.

(۱) مولنا اشرف علی تھانوي رحمہ اللہ ددي حديث د رانقلولو ثخه وروسته فرمائي چې ددي

حديث ثخه صراحة توسل ثابتيري، او په دي حديث کې دانه دی راغلي چې نبي ﷺ دي صحابي

ﷺ ته دعا وکړه، نو ددي ثخه معلومېږي چې لکه څرنگه چې توسل د چا په دعا سره جائز دی نو

همدارنگه په دعا کې د چا په ذاة سره هم توسل جائز دی (نشر الطيب ص ۲۴۰)

(۲) مفتي كفايت الله الدهلوي رحمہ اللہ د توسل په باره کې د يو سوال په جواب کې فرمائي چې:

اکثر علماء يې د جواز قائل دي او په استدلال کې يې هم احديث پيش کړی دی (کفاية المفتي ج ۲)

(۳) قاضي شوکاني ليکي چې: وفي الحديث دليل على جواز التوسل برسول الله ﷺ الى الله

عز وجل مع اعتقاد أن الفاعل هو الله تعالى (تحفة الذاكرين ج ۱ ص ۲۰۸)

اعتراض: ددي حديث په سند کې د ابو جعفر ثخه مراد ابو جعفر عبد الله بن مسور المدائني دی

چې ضعيف، بلکه وضاع دی.

اول جواب: ددي حديث په سند کې د ابو جعفر ثخه مراد ابو جعفر عمير بن يزيد الانصاري

الخطمي، المدني دی، ځکه چې:

(۱) امام ابو بکر احمد بن محمد المعروف بابن السنني رحمہ اللہ المتوفي ۳۶۴ هـ د حديث رانقل

کړی دی او په الخطمي يې تصريح کړی ده (عمل اليوم والليلة، رقم الحديث ۶۲۷)

(۲) د مسند احمد په يو سند کې هم د الخطمي تصريح ده، حدثنا مؤمل، قال حدثنا حماد يعني

ابن سلمة، قال حدثنا ابو جعفر الخطمي عن عمارة بن خزيمة بن ثابت عن عثمان بن حنيف رضي الله عنه

ان رجلا (الحديث) (مسند احمد رقم ۱۷۲۴۲).

(۳) مستدرک پہ یو ثو خایونو کی ہم د الخطمی تصریح ده، أَخْبَرَنَا حَمَزَةُ بْنُ الْعَبَّاسِ الْعَقَيْيُّ رَحِمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى بِبَغْدَادَ، ثنا الْعَبَّاسُ بْنُ مُحَمَّدٍ الدَّوْرِيُّ، ثنا عَوْْنُ بْنُ عُمَارَةَ الْبَصْرِيُّ، ثنا رَوْحُ بْنُ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْخَطْمِيِّ، عَنْ أَبِي أَمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ بْنِ حَنْثَلٍ رَحِمَهُمُ اللَّهُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ بْنِ حَنْثَلٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، أَنَّ رَجُلًا ضَرِيرَ الْبَصَرِ أَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (الحديث) المستدرک ج ۲ ص ۲۱۳ رقم ۱۹۷۲

همدارنگه: أَخْبَرَنَا أَبُو مُحَمَّدٍ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ عَبْدِ الرَّحْمَنِ بْنِ سَهْلٍ الدَّبَّاسُ رَحِمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى، بِمَكَّةَ مِنْ أَصْلِ كِتَابِهِ، ثنا أَبُو عَبْدِ اللَّهِ مُحَمَّدُ بْنُ عَلِيٍّ بْنِ زَيْدٍ الصَّائِغُ رَحِمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى، ثنا أَحْمَدُ بْنُ شَيْبٍ سَعِيدُ الْخَطْمِيُّ رَحِمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى، حَدَّثَنِي أَبِي رَحِمَهُمُ اللَّهُ، عَنْ رَوْحِ بْنِ الْقَاسِمِ رَحِمَهُمُ اللَّهُ تَعَالَى، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْمَدَنِيِّ رَحِمَهُمُ اللَّهُ، وَهُوَ الْخَطْمِيُّ رَحِمَهُمُ اللَّهُ، عَنْ أَبِي أَمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ بْنِ حَنْثَلٍ رَحِمَهُمُ اللَّهُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ بْنِ حَنْثَلٍ رَحِمَهُمُ اللَّهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَجَاءَهُ رَجُلٌ ضَرِيرٌ (المستدرک ج ۲ ص ۲۱۳ رقم ۱۹۷۳)

(۳) په معجم صغیر کی هم ددی تصریح ده: عن روح بن القاسم عن أبي جعفر الخطمي المدني الحديث،

المعجم الصغير، رقم ۵۰۳

(۴) امام اهل سنت مولنا سرفراز خان صفدر رَحِمَهُمُ اللَّهُ فرمایي چې په مصري چاپ ترمذي کی د وهو الخطمي لفظ شته دی، او په هندي چاپ کی د غیر د لفظ زیادت سهو د قلم د کاتب ده، (تسکین الصدور ص ۴۳۲) لکه څرنگه چې په شامله کی په موجوده ترمذي کی د الخطمي لفظ شته دی، الفاظ داسې دي چې: قال هذا حديث حسن صحيح غریب لانعرفه الا من هذا الوجه من حديث أبي جعفر وهو الخطمي (ترمذي رقم ۳۵۷۸).

(۵) وقال الترمذي هذا حديث حسن صحيح غریب لانعرفه الا من هذا الوجه من حديث أبي جعفر وهو غير الخطمي، هكذا وقع في الترمذي وسائر العلماء قالوا هو أبو جعفر الخطمي وهو الصواب (قاعدة جلیلة فی التوسل والوسيلة ج ۲ ص ۲۰۲)

دوهم جواب: په دې روایت کی د ابو جعفر په استاذانو کی عماره بن خزیمه رحمه الله دی.

کما فی مسند احمد رقم ۱۷۲۴۲ سنن الکبری للنسائي رقم ۱۹۴۱۹، وابن خزیمه رقم ۱۲۱۹ وترمذي رقم ۳۵۷۸ همدارنگه ابو امامه دی، كما فی المستدرک رقم ۱۹۷۳ سنن الکبری للامام السنائي رقم ۱۰۴۲۰

په شاگردانو کې يې امام شعبه رحمته الله عليه، روح بن قاسم رحمته الله عليه، معاذ بن هشام رحمته الله عليه، او حماد بن سلمة رحمته الله عليه دی، په همدې مذکورو حوالو سره سندونه وگوره او د اسماء الرجالو په کتابونو کې دا استاذان او شاگردان د خطمي دي.

مثلاً وگوره تاريخ کبير دامام بخاري ج ۶ ص ۲۱۰ کتاب الثقات لابن حبان، رقم الترجمة ۱۰۰۲۸، الجرح والتعديل للرازي رقم الترجمة ۲۰۰۹۹، طبقات الكبرى لابن سعد رقم الترجمة ۲۵۷، کاشف للامام الذهبي رقم ۴۲۹۰ تهذيب التهذيب رقم ۲۱۶۸)

دريم جواب: امام ذهبي فرمايي چې: دکوم راوي روايت په بخاري کې وي هغه ته زه د (خ) رمز لگوم، چې په مسلم کې وي نو د (م) رمز ورکوم، چې په ترمذي کې وي نو د (ت) رمز ورته لگوم، چې په ابن ماجه کې وي نو د (ق) رمز ورته لگوم، که په ټولو کې وو نو د (ع) رمز ورته لگوم او که په سنن اربعة وو کې وي نو د (۴) رمز ورته لگوم، حالانکه امام ذهبي ددې مجروح راوي ابو جعفر المدايني حالات په ميزان کې ذکر کوي، جرحې ورباندې راانقلوي، لکن په دې مذکورو علاماتو کې يوه علامه هم ورسره نه ذکر کوي، معلومېږي چې ددې مذکور روايت راوي چې په دې کتابونو کې دی دا مجروح ابو جعفر نه دی.

خلاصه: دا چې زمونږ ددې روايت راوي ابو جعفر عمير بن يزيد الخطمي دی او دا ثقه دی، ابن معين، نسائي، ابن حبان، او عبدالرحمان بن مهدي، ابن نمير، عجلي، او طبراني وغيره ورته ثقه وايي. (تهذيب التهذيب ج ۵ ص ۱۳۹ رقم الترجمة ۲۱۶۸) حافظ ابن حجر رحمته الله عليه فرمايي چې: صدوق من السادسة (تقريب رقم ۵۱۹۰).

تفسير جواهر القرآن

په دوهم جلد کې مولنا غلام الله خان (صاحب جواهر القرآن) د وسيلې په بحث کې ليکي چې ددې حديث په باره کې امام ترمذي ليکي چې: (هذا الحديث لا نعرفه الا من هذا لوجه الخ) حالانکه هلته يې داسې نه دي ليکلي بلکې داسې يې ليکلي دي چې: (هذا حديث حسن صحيح غريب لا نعرفه الا من هذا لوجه) صاحب جواهر القرآن ددې څه وروسته ليکي چې دا حديث بالکل دروغ دی، ددې حديث په سند کې عبدالله بن مسور دی او دا دروغ ژن دی الخ حالانکه تاسو اوس واورېدل چې دا راوي ددې حديث په سند کې بالکل نشته، بلکه ددې حديث په سند کې عمير بن يزيد ابو جعفر الخطمي دی چې ثقه دی.

(۲) په صحيح بخاري کې د حضرت انس رضي الله عنه څخه روايت دی چې: (ان عمر بن الخطاب رضي الله عنه کان اذا قحطوا استسقى بالعباس بن عبد المطلب قال اللهم انا كنا نتوسل اليك بنبيك فتسقينا وانا نتوسل اليك بعم نبينا فأسقنا قال فيسقون (بخاري، باب سوال الناس الامام الاستسقاء اذا قحطوا وباب فضل العباس رضي الله عنه).

د واقعي تفصيل دا دی چې په اتلسم کال د هجرت باندې د حضرت عمر رضي الله عنه خلافت په زمانه کې ډېر سخته قحطي راغله، چې د عام الرباط په نوم باندې يې شهرت پيدا کړو، کله چې صحابه رضي الله عنه د قحطۍ څخه ډېر تنگ شول نو حضرت بلال رضي الله عنه د رسول الله صلي الله عليه وسلم روضې مبارکې ته راغلو او د رسول الله صلي الله عليه وسلم څخه يې د دعا غوښتنه وکړه، کله چې حضرت بلال رضي الله عنه ویده شو، نو رسول الله صلي الله عليه وسلم يې په خوب کې وليدلو او ورته وېرمايل چې حضرت عمر رضي الله عنه ته ووايه چې داستسقاء مونځ وکړي، کله چې د خوب څخه را بيدار شو نو حضرت عمر رضي الله عنه ته ورغلو او ټوله واقعیه يې ورته واوروله، حضرت عمر رضي الله عنه صحابه کرام يو ميدان ته راټول کړل او ټولو صحابه ووت يې دا واقعیه واوروله، بيا يې د استسقاء د مانځه څخه وروسته حضرت عباس رضي الله عنه راوغوښتلو او په ده رضي الله عنه يې توسل وکړو.

د حديث وضاحت

- (۱) قلت فهذه دعوة مستجابة ببركة نبينا محمد صلي الله عليه وسلم (طبقات الشافعية الكبرى ج ۲ ص ۳۱)
- (۲) مولنا اشرف علي تهانوي رحمته الله عليه د دې حديث دا رانقلولو څخه وروسته فرمايي چې: د مخکې حديث په شان د دې حديث څخه هم د توسل جواز ثابتيږي، په نبي صلي الله عليه وسلم باندې د توسل جواز خو ظاهر وولدي و چې حضرت عمر رضي الله عنه خلک په دې باندې پوهول چې په غير نبي صلي الله عليه وسلم باندې هم توسل جائز دی، نو د بعضي خلکو دا خبره چې په ژوندويو او په مړو کې فرق دی بې دليله ده ځکه چې اول خو د حديث د تصريح مطابق نبي صلي الله عليه وسلم په قبر کې ژوندی دی او دوهم دا چې کله چې د جواز علت مشترک دی نو حکم څرنگه مشترک نه دی؟ (التكشف ص ۶۷۵).

همدارنگه په بل ځای کې فرمايي چې: د دې څخه دا خبره هم راوتله چې په غير نبي باندې هم توسل جائز دی، د کوم چې د نبي صلي الله عليه وسلم سره قرابت حسي او يا قرابت معنوي وي او دا د قرابت بالنبي صلي الله عليه وسلم په وجه توسل هم په حقيقت کې توسل بالنبي صلي الله عليه وسلم دی، پوهان علماء فرمايي چې د همدې نکتې د ښکاره

کولو لپاره حضرت عمر رضی الله عنه توسل په عباس رضی الله عنه باندې وکړو، نه لدې وجې چې توسل بعد الوفات جائز نه دی، ځکه چې دنورو روایاتو څخه توسل بعد الوفات هم ظاهر دی او چونکه پدې کار باندې هیڅ صحابي انکار ونه کړو لدې وجې دا د اجماع په معنی کې شو (نشر الطیب ص ۲۴۲)

(۳) د مولنا ظفر احمد العثماني رحمته الله څخه یو چا د حضرت انس رضی الله عنه ددې مذکوره حدیث په باره کې پوښتنه کړې ده هغه ورته په جواب کې فرمایلي دي چې صحابه کرامو رضی الله عنهم چې در رسول الله صلی الله علیه و آله د وفات څخه ورسته په استسقاء کې په حضرت عباس رضی الله عنه باندې توسل کړی دی نو دا هیڅکله ددې خبرې لپاره دلیل نه دی چې په دعا کې په رسول الله صلی الله علیه و آله باندې توسل ناجائز دی، که څوک ددې دعوی کوي نو په عبارت النص یا په اشاره النص یا په دلالة النص او یا په اقتضاء النص کې دی یې په کومه طریقه باندې پیش کړي، بلکې که سوچ وکړی شي نو په دې واقع کې توسل بسید المرسلین دی، ځکه چې د حضرت عمر رضی الله عنه الفاظ داسې دي چې (اللهم انا نتوسل اليک بعم نبيک) دلته هم په حقیقت کې په نبي صلی الله علیه و آله باندې توسل شوی دی، توسل بالعباس یې د توسل بالنبي صلی الله علیه و آله د تقویت لپاره ذکر کړی دی (امداد الاحکام ج ۱ ص ۱۳۳)

(۴) فقیه العصر مفتي رشید احمد لدھیانوي رحمته الله په احسن الفتاوی کې دا حدیث را نقل کړی دی او بیا یې فرمایلي دي چې بعضې خلکو د حضرت عمر رضی الله عنه د فعل له وجې صرف د توسل بالا حياء د جواز دعوه کړې ده، حالانکه دا خبره غلطه ده، ځکه چې توسل ثابت شو نو بیا دمړي او د ژوندي څه فرق دی؟ او که فرق ومنلی شي نو بیا مسئله بالعکس مناسبه ده ځکه چې ژوندي انسان د حالاتو د تغیر څخه په امن نه وي لدې وجې په حدیث کې راځي چې که د چاپسې اقتداء کول غواړئ نو دمړو پسې اقتداء وکړئ.

وعن ابن مسعود رضی الله عنه قال من کان مستنّاً فليستن بمن قد مات فان الحي لا تؤمن عليه الفتنة) نو چې د صحابه وو په اجماع سره د توسل بالحي استحباب ثابت شو نو توسل بالاموات په طريق اولی باندې مستحب شو، علاوه لا دا چې اول دریم او څلورم دلیل د توسل بالاموات په باب کې صریح دی، پاتې شو دا اشکال چې حضرت عمر رضی الله عنه د رسول الله صلی الله علیه و آله په ځای په حضرت عباس رضی الله عنه باندې ولی توسل وکړو نو ددې لپاره ډېرې وجې دي.

(۱) په حضرت عباس رضی الله عنه باندې د توسل سره سره دده رضی الله عنه دعاهم مقصود وه.

(۲) دې خبرې ته اشاره کول دي چې د توسل بالنبي ﷺ لپاره دوه صورتونه دي، اول توسل بذاته ﷺ دوه توسل بقرابته ﷺ.

(۳) دې خبرې ته اشاره ده چې توسل بغير الانبياء من الاولياء والصلحاء هم باعث دبرکت او جالب درحمت دی.

(۴) دانسان په طبيعيت کې دا خبره ده چې په محسوس شي باندې ورته زيات اطمینان حاصلیږي لکه چې رسول الله ﷺ ته د سلام په ليکلو او ترېنه د دعا په غوښتلو کې دانساني واسطو اهتمام کولی شي، حالانکه د ملائکو واسطه دا انتهايي سرعت سره انتهايي قوي هم ده او د امانت په ادا کولو کې په کې دهیڅ غفلت او دنسيان اندېښنه هم نشته (احسن الفتاوى ج ۱ ص ۳۳۵-۳۳۴)

(۵) په مشکوة ص ۴۴۶ باب الفقراء کې حديث دی چې: (هل تنصرون وترزقون الا بضعفائکم) يعنې دالله تعالى رحمت بالذات کمزور و خلکو ته متوجه وي او دهغوئ سره دتعلق په وجه الله تعالى په تاسو باندې هم رحم کوي، په توسل کې هم همداسې دعا کيږي لکه څرنگه چې د توسل په طريقه کې مونږ بيان کړه.

(۶) په مشکوة ص ۴۵۳ کې د حضرت انس رضی الله عنه حديث دی چې دوه ورونه وويو کار کولو او بل ورور په دين کې مصروف وو کار ته نه وو وزگار، دې کارو باري ووريې نبي ﷺ ته شکايت وکړو چې دا بل ورور مې زما سره کار نه کوي نبي ﷺ ورته وفرمايل چې (لعلک ترزق به) کيږي شې چې تاته هم دده په برکت باندې رزق ميلاويږي يعنې د رزق درحم مستحق او لا هغه دی لکن دهغه سره دتعلق له وجې ته هم ورسره په دې رحمت کې شريک يې.

(۷) عن اميه بن خالد بن عبد الله بن أسيد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ عَنِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ كَانَ يَسْتَفْتِحُ بِصَعَالِيكِ الْمُهَاجِرِينَ (مشکوة ص ۴۳۹)

د پنځم قسم توسل لپاره دلائل:

(۱) حَدَّثَنَا طَاهِرُ بْنُ عَيْسَى بْنِ قَيْسٍ الْمَقْرِيُّ الْيَمِينِيُّ، حَدَّثَنَا أَصْبَغُ بْنُ الْفَرَجِ، حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ وَهْبٍ، عَنْ شَيْبِ بْنِ سَعِيدٍ الْمَكِّيِّ، عَنْ رَوْحِ بْنِ الْقَاسِمِ، عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ الْخَطِيمِيِّ الْمَدَنِيِّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ أَبِي أَمَامَةَ بْنِ سَهْلٍ بْنِ حُنَيْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنْ عَمْرِو بْنِ عُثْمَانَ بْنِ حُنَيْفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، "أَنَّ رَجُلًا كَانَ يَخْتَلِفُ إِلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَّانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فِي حَاجَةٍ لَهُ،

فَكَانَ عُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لَا يَلْتَفِتُ إِلَيْهِ، وَلَا يَنْظُرُ فِي حَاجَتِهِ، فَلَقِيَ عُثْمَانُ بْنُ حَنِيفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَشَكَاهُ ذَلِكَ إِلَيْهِ، فَقَالَ لَهُ عُثْمَانُ بْنُ حَنِيفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: «أَنْتَ الْبَيْضَاءُ قَتَوَضًا، ثُمَّ آتَيْتَ الْمَسْجِدَ فَصَلَّيْتَ فِيهِ رُكْعَتَيْنِ، ثُمَّ قُلْتَ: اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ وَأَتُوجَّهُ إِلَيْكَ بِنَبِيِّنَا مُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ نَبِيَّ الرَّحْمَةِ يَا مُحَمَّدُ إِنِّي أَتُوجَّهُ بِكَ إِلَى رَبِّكَ عَزَّ وَجَلَّ فَيَقْضِي لِي حَاجَتِي، وَتَذَكُرُ حَاجَتَكَ، وَرُحْرِي حَتَّى أُرَوِّحَ مَعَكَ، فَأُطْلِقَ الرَّجُلَ، فَصَنَعْتَ مَا قَالَ لَهُ عُثْمَانُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، ثُمَّ أَتَيْتَ بَابَ عُثْمَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَجَاءَ الْبَوَّابُ حَتَّى أَخَذَ بِيَدِي، فَأَدْخَلَنِي عَلَى عُثْمَانَ بْنِ عَفَانَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَأَجْلَسَهُ مَعَهُ عَلَى الظَّنْفِيسَةِ، وَقَالَ: حَاجَتُكَ؟ فَذَكَرْتُ حَاجَتَهُ، فَقَضَاهَا لَهُ، ثُمَّ قَالَ لَهُ: مَا ذَكَرْتَ حَاجَتَكَ حَتَّى كَانَتْ هَذِهِ السَّاعَةُ، وَقَالَ: مَا كَانَتْ لَكَ مِنْ حَاجَةٍ، فَأَتَيْنَا، ثُمَّ إِنَّ الرَّجُلَ خَرَجَ مِنْ عِنْدِي، فَلَقِيَ عُثْمَانَ بْنَ حَنِيفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَقَالَ: لَهُ جَزَاكَ اللَّهُ خَيْرًا، مَا كَانَ يَنْظُرُ فِي حَاجَتِي، وَلَا يَلْتَفِتُ إِلَيَّ حَتَّى كَلَّمْتُهُ فِي، فَقَالَ عُثْمَانُ بْنُ حَنِيفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: وَاللَّهِ، مَا كَلَّمْتُهُ وَلَكِنْ كُفِّهْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا ضَعِيفٌ، فَشَكَاهُ عَلَيْهِ ذَهَابَ بَصَرِهِ، فَقَالَ: لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: «أَقْتَصِرْ»، فَقَالَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، إِنَّهُ لَيْسَ لِي قَائِدٌ، وَقَدْ شَقَّ عَلَيَّ، فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ: «أَنْتَ الْبَيْضَاءُ قَتَوَضًا، ثُمَّ صَلَّ رُكْعَتَيْنِ، ثُمَّ اذْعُرْ بِهَذِهِ الدَّعَوَاتِ» قَالَ عُثْمَانُ بْنُ حَنِيفٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: فَوَاللَّهِ، مَا تَفَرَّقْنَا وَطَالَ بَنَاءُ الْحَدِيثِ حَتَّى دَخَلَ عَلَيْنَا الرَّجُلُ كَأَنَّهُ لَمْ يَكُنْ بِهِ صَرٌّ قَطُّ (المعجم الكبير، رقم الحديث ۸۳، والمعجم الصغير رقم الحديث ۵۰۸).

خلاصہ دا چي ديو سري دعثمان بن عفان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره ڪارو، لکن حضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ورته التفات نہ ڪولو او ڪارئي ورته نہ خلاصو، نو دي سري حضرت عثمان بن حنيف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته شڪايت وڪرو، عثمان بن حنيف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ورته وفرمايل چي اودس وڪره، بيا په مسجد ڪي دوه رڪعت له مونڱ وڪره، بيا داسي دعا وڪره چي يا الله زه تاته خپل پيغمبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ نبي الرحمة وسيله ڪوم اويا محمده صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ زه تا الله تعالى وسيله ڪوم چي زما حاجت پوره ڪري، ددي څخه وروسته ورشه ڪله چي دي سري همداسي وڪرل او حضرت عثمان بن عفان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دربار ته ورغلو، نو حضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ يي ڏهر احترام وڪرو، ڪاريي ورته خلاص ڪرو او ورته وي فرمايل چي په هر وخت ڪي درته مشڪل پيسنبدلول نو ماته راءه، ڪله چي داسي بهرته راغلو نو عثمان بن حنيف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته يي وفرمايل چي الله تعالى دي درته نيڪه بدله در ڪري زما مشڪل خو حل شو، حضرت عثمان بن حنيف رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ورته وفرمايل چي ما درته دادعا د ڄان څخه نه ده بنودلي، بلڪي زه يوه ورځ دنبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ سره ناست وم چي يوروند سري راغلو، نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ ته يي شڪايت وڪرو چي يا رسول الله زه پوند يم او څوڪ قائد هم نه لرم نو نبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ ورته وفرمايل چي اودس وڪره بيا مونڱ وڪره او بيا همداسي دعا وڪره چي يا الله تعالى زه ستا پيغمبر تاته وسيله ڪوم اويا محمده زه تا

الله تعالیٰ ته وسیله کوم چې زما حاجت پوره کړي کله چې یې داسې وکړل نو قسم په الله تعالیٰ چې مجلس لاختم شوی نه وو چې هغه سړی روغ او جوړ شو.

مصححین

- (۱) قال الطبراني والحديث صحيح (المعجم الصغير رقم ۵۰۸)
- (۲) امام منذري رحمته الله ددې حديث دنقل کولو څخه وروسته ليکي چې: (قال الطبراني بعد ذکر طرقة والحديث صحيح (الترغيب والترهيب ج ۱ ص ۲۷۳ باب الترغيب في صلوة الحاجة ودعائها.
- (۳) امام سبكي رحمته الله ددې حديث درانقل کولو څخه وروسته فرمايي چې: (والاحتجاج من هذا الاثر بفهم عثمان رضي الله عنه ومن حضره الذين هم اعلم بالله ورسوله وفعلهم (شفاء السقام ص ۳۷۲).
- (۴) مولنا اشرف على تهانوي رحمته الله ددې حديث درانقل کولو څخه وروسته فرمايي چې ددې حديث څخه توسل بعد الوفات هم ثابت شو او دندا شبه ددو وجو څخه نه واريږي، ځکه چې په مسجد نبوي کې دا واقعه رامنځ ته شوه نو غائب ته ندا رانغله، دوهمه دا چې دسلفو صالحينو څخه دسمي عقيدې مطابق دتبليغ الملائكة په نيت باندې ندا ظاهره ده (نشر الطيب ص ۲۴۱)
- (۲) حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ حَمَّادٍ بْنُ زُعْبَةَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى قَالَ: نَارُ بْنُ صَلَّاحٍ! قَالَ: نَاسِغِيَانُ الشَّوْرَى رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنْ عَاصِمِ الْأَحْوَلِ رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنْ أَنَسِ بْنِ مَالِكٍ رضي الله عنه قَالَ: لَمَّا مَاتَتْ فَاطِمَةُ بِنْتُ أَسَدِ بْنِ هَاشِمٍ أُمِّ عَلِيٍّ رضي الله عنه، دَخَلَ عَلَيْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَجَلَسَ عِنْدَ رَأْسِهَا، فَقَالَ: «رَحِمَكَ اللَّهُ يَا أُمِّي، كُنْتُ أُمِّي بَعْدَ أُمِّي، تَجُوعِينَ وَتُسْبِعِينِي، وَتَعْرَيْنَ وَتَكْسُونَنِي، وَتَمْنَعِينَ نَفْسِي طَلِبَ الطَّعَامِ وَتُطْعِمِينِي، تُرِيدِينَ بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ وَالْدَّارَ الْآخِرَةَ». ثُمَّ أَمَرَ أَنْ تُغَسَّلَ ثَلَاثًا وَثَلَاثًا، فَلَمَّا بَلَغَ الْمَاءَ الَّذِي فِيهِ الْكَافُورُ، سَكَبَهُ عَلَيْهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدَيْهِ، ثُمَّ خَلَعَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسَامَةَ بْنَ زَيْدٍ رضي الله عنه، وَأَبَا أَيُّوبَ الْأَنْصَارِيَّ، وَعُمَرَ بْنَ الْخَطَّابِ رضي الله عنه، وَعَلَامًا أَسْوَدَ يَحْفَرُوا، فَحَفَرُوا أَقْبَرَهَا، فَلَمَّا بَلَغُوا اللَّحْدَ حَفَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِيَدَيْهِ، وَأَخْرَجَ ثَرَابَهُ بِيَدَيْهِ. فَلَمَّا فَرَغَ، دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَاضْطَجَعَ فِيهِ، وَقَالَ: «اللَّهُ الَّذِي يُحْيِي وَيُمِيتُ وَهُوَ حَيٌّ لَا يَمُوتُ» اغْفِرْ لَأُمِّي فَاطِمَةَ بِنْتُ أَسَدٍ رضي الله عنه، وَلِقِنِّهَا حُجَّتَهَا، وَوَسِّعْ عَلَيْهَا مَدْخَلَهَا، بِحَقِّ نَبِيِّكَ وَالْأَنْبِيَاءِ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِي، فَإِنَّكَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ». ثُمَّ كَبَّرَ عَلَيْهَا أَرْبَعًا، ثُمَّ أَدْخَلُوهَا الْقَبْرَ، هُوَ الْعَبَّاسُ، وَأَبُو بَكْرٍ الصِّدِّيقُ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمْ (المعجم الاوسط، رقم الحديث ص ۱۸۹).

خلاصه دا چي کله چي د حضرت علي (عليه السلام) مور حضرت فاطمة بنت اسد (عليها السلام) وفات شوه نورسول الله (صلي الله عليه وسلم) ورته ورغلو د سر طرف ته ورته کښاستلو او ورته وې فرمايل چي اي موري! الله تعالی دې درياندې رحم وکړي، ته زما دمور د وفات شه وروسته زما مور وي، ځان به دې وږي پرېښودلو او زه به دې مړولم، ځان به دې لوڅ پرېښودلو او زه به دې پټولم، ښه ډوډي به دې خپله نه خوړله ماته به دې را کوله، دا هر څه دې دا الله تعالی درضا لپاره کول او دا آخرت د جوړولو لپاره دی کول، بيا يې امر وکړو چي درې درې ځلې يې ووينځي، په اخر کي رسول الله (صلي الله عليه وسلم) پخپلو لاسونو ورباندې دکافور او به واپړولې، بيا ورته د برکت لپاره نبي (صلي الله عليه وسلم) دکفن لاندې خپل قميص ورواغستلو، بيا يې اسامه (رضي الله عنه) او ابو ايوب الانصاري (رضي الله عنه) او عمر (رضي الله عنه) او يوتور غلام را ووغوښتل چي قبر ورته وباسي، کله چي نور قبر تيار شو، نورسول الله (صلي الله عليه وسلم) ورته پخپلو لاسونو باندې لحد وکنستلو او پخپلو مبارکو لاسونو يې ترېنه ځاورې راوويستلې، بيا په کې (د برکت لپاره) نبي (صلي الله عليه وسلم) ځملاستلو او بيا يې داسې دعا وکړه چي اي هغه الله چي ژوندي کول او مړه کول کوي او پخپله ژوندی يې نه مړ کيږي، زما مور فاطمې بنت اسد ته دخپل پيغمبر (صلي الله عليه وسلم) او دمخکښو پيغمبرانو په وسيله باندې مغفرت وکړه، د سوالونو څخه د جواب تلقين ورته وکړه او قبر يې ورته فراخه کړه بېشکه چي ته د ټولو رحم کونکو څخه زيات رحم کونکی يې، بيا يې دخلور وټکيرونو سره ورباندې جنازه وکړه او نبي (صلي الله عليه وسلم) حضرت عباس (رضي الله عنه) او حضرت ابو بکر (رضي الله عنه) قبر ته کوزه کړه.

(۳) مالک الدار چي د حضرت عمر (رضي الله عنه) دمطبخ ناظم وو هغه فرمايي چي: يو ځلې د قحط په زمانه کې يوسړی در رسول الله (صلي الله عليه وسلم) قبر ته راغلو او عرض يې وکړو چي يا رسول الله (صلي الله عليه وسلم) خپل امت ته د باران دعا وکړه، بيا او ده شو په خوب کې ورته نبي کریم (صلي الله عليه وسلم) وفرمايل چي حضرت عمر (رضي الله عنه) ته ورشه او د باران زيری ورکړه او ورته ووايه چي هوښيار اوسته هغه سړي حضرت عمر (رضي الله عنه) ته راغلو او ټوله واقعې يې ورته بيان کړه، حضرت عمر (رضي الله عنه) وژړل او عرض يې وکړو چي اي ربه! زه به تقصير نه کووم مگر دا چي عاجز شم (ابن ابی شيبه ج ۷ ص ۴۸۰) سنده صحيح، فتح الباری ج ۲ ص ۶۳۹

صاحب دجواهر القرآن

مولانا غلام الله خان رحمته الله د پندۍ او دده په پیروی کې دنن زمانې مماتیان لیکي چې در رسول الله ﷺ روضې مبارکې ته ورغلی کس مجهول الاسم والحال دی او نه دی معلوم چې ثقه دی او که غیر ثقه دی؟... الخ

حالانکه په البدايه والنهاية ج ۷ ص ۹۱ همدارنگه په طبري ج ۴ ص ۹۹ کې صراحة ذکر شوي وي چې د اکس حضرت بلال مزني رضي الله عنه وو او ټولو صحابه وو رضی الله عنهم د حضرت بلال مزني رضي الله عنه ددې عمل تصدیق وکړو، همدارنگه صاحب د جواهر القرآن لیکي چې ددې روایت په سند کې سيف بن عمرو دی چې د ټولو محدثینو په اتفاق باندې ضعیف او متهم بالزندقة دی، امام ذهبي دده په باره کې فرمایي چې (هو کالوا قدي) امام ابو داود فرمایي چې (ليس بشئ) امام ابو حاتم ورته (متروک) ویلی دی ابن حبان ورته (متهم بالزندقة) ویلی دی ابن عدي لیکي چې (احاديثه مناكير) الخ.

د جواهر القرآن مؤلف چې د کوم راوي د دروغ ژن ثابتولو لپاره خومره زور لگولی دی، هغه بالکل ددې حدیث په سند کې نه شته، صاحب د جواهر القرآن دیبهيقي او د ابن ابی شيبه حواله ورکړې ده، ددې دواړو شریک سند داسې دی چې: (حدثنا ابو معاوية عن ابي صالح عن مالک الدر). (دلائل النبوة نبهقي ج ۷ ص ۴۷، مصنف ابن ابی شيبه ج ۳۲ ص ۱۱۲، تریاق اکبر بزبان صفدر ص ۴۰۹)

(۴) حضرت علی بن احمد الهوري رحمه الله فرمایي چې امام شافعي رحمه الله ته له دې وجې څخه شافعي وايي چې دی رحمه الله اتلس میاشتې د مور په گيډه کې وو تولد یې نه کیدلو، موریې چې دامام ابو حنیفه رحمه الله جنازه ولیدله نو وې وفرمایل چې ای زموږ کامله، مجتهده او عالمه زما شفاعت وکړه چې زما حمل وزیريږي، نو الله تعالی پرې رحم وکړو، نو دامام شافعي رحمه الله ولادت دامام اعظم رحمه الله په وسیله او په شفاعت وشول ددې وجې ورته شافعي ویلی شي، (کتاب نعم الانوار ج ۱ ص ۱۸۷)

(۵) ابوبکر بن خطیب د علی بن میمون څخه روایت کوي چې ما دامام شافعي رحمه الله څخه واوریدل چې فرمایل یې چې زه دامام ابو حنیفه رحمه الله په وسیله باندې برکت حاصلووم، هره ورځ

دامام صاحب قبرته ورزم او هلتہ دالله تعالیٰ ثخہ خپل حاجتونه غواړم، ددې دعا ثخہ وروسته سمدستي زما مراد پوره کيږي (تاریخ خطیب ج ۱ ص ۱۲۳، رد المحتار ج ۱ ص ۳۹)

(۶) یو باندې چې د رسول الله ﷺ د روضې په خوا کې داسې دعا وکړه چې یا الله تعالیٰ تا د غلامانو د ازادولو حکم کړی دی او دا (محمد ﷺ) ستا محبوب دی او زه ستا غلام یم ستا د محبوب روضې ته راغلی، یم ما (غلام) د اور ثخه آزاد کړه (یعنې د نبی کریم ﷺ په وسیله راته د اور ثخه نجات را کړه) نو یو غیبی اواز وشو چې ته صرف د خپل زان لپاره آزادي غواړي د ټولو حاضرینو لپاره یې ولې نه غواړي؟ زه ته مې له اور ثخه آزاد کړی، (مواهب منقوله از فضایل حج ص ۱۵۳)

(۷) صاحب د قصیدې بردې ابو عبد الله شرف الدین محمد بن سعید بوسیري رحمه الله فالج وهلی وو، بیا یې دا قصیده ولیکله، چې ددې په وسیله دالله تعالیٰ ثخه شفاء و غواړي، د قصیدې د لیکلو ثخه وروسته یې نبی کریم ﷺ په خوب کې ولیدلو، ده ورته قصیده ولوستله، نبی کریم ﷺ دیر خوشحاله شو، بیا یې دده په بدن باندې لاس را کاږلو او په انعام کې یې ورته یو خادر ورکړو کله چې د خوب ثخه را پاڅیدلو نو بالکل روغ وو او هغه خادر هم ورسره وو، قصیدې ته یې قصیده برده وایي، برده خادر ته وایي. (عطر الورد ص ۳)

د شپږم قسم (تبرک بآثار الصالحین) لپاره اجمالي دلائل:

(۱) وَعَنْ أَسْمَاءَ بِنْتِ أَبِي بَكْرٍ رضی اللہ عنہا: أَمَّا أَخْرَجَتْ جِبَّةَ طَيِّالَسَةَ كَسْرَ وَائِيَةٍ هَآلِيْنَةٍ دِيَاچِرْ وَفُرْحِيْهَا مَكْفُوْبِيْنَ بِالْدِيَاچِرْ وَقَالَتْ: هَذِهِ جِبَّةُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ كَانَتْ عِنْدَ عَائِشَةَ رضی اللہ عنہا فَلَمَّا قُبِضَتْ قَبَضْتُهَا وَكَانَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَلْبَسُهَا فَأَمَحْنُ نَفْسِيْهَا لِلرَّضَى نَسْتَشْفِيْ بِهَا. (رواۃ مسلم) مشکوٰۃ: کتاب اللباس، الفصل الاول: رقم ۱۸.

د حضرت اسماء بنت ابی بکر رضی اللہ عنہا ثخه روایت دی چې دی یوه ورځ د طیلسانې رخت چین را و وېستله چې په فارس کې جوړه شوې وه، چې گریوان یې د ورېښمو ثخه وواو و یفرمایل چې دا د رسول الله ﷺ چین وه مخکې دا د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا سره وه کله چې هغه وفات شوه نو ما پخپله قبضه کې راوستله دا چین به نبی ﷺ اغوستله او مونږ دا چین د مریضانو لپاره مینځو نو الله تعالیٰ ددې په برکت باندې ورته شفاء ورکوي.

(۲) وَعَنْ عُثْمَانَ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَوْهَبٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: أُرْسِنِي أَهْلِي إِلَى أَمْرِ سَلَمَةَ رضی اللہ عنہ بِقَدِيرٍ مِنْ مَاءٍ وَكَانَ إِذَا أَصَابَ الْإِنْسَانَ عَيْنٌ أَوْ شَيْءٌ عَرَبَتْ إِلَيْهَا مَخْضَبُهُ فَأُخْرِجَتْ مِنْ شَعْرِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَكَانَتْ تُنْسِكُهُ فِي جُلْجُلٍ مِنْ فِضَّةٍ فَخُصَّصَتْ لَهُ فَشَرِبَ مِنْهُ قَالَ: فَأُطْلَعَتْ فِي الْجُلْجُلِ فَرَأَيْتُ شَعْرَاتِ خُمْرَاءَ. رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (رواه البخاری مشکوٰۃ کتاب الطب والرقی الفصل الثالث رقم ۵۴)

حضرت عثمان بن عبد اللہ بن موهب فرمائی ہے زما دکور والاو و ماتہ یوہ پیالہ راکہ او ام المؤمنین حضرت سلمی رضی اللہ عنہا تہ یی ورو لہرلم، د حضرت ام سلمی رضی اللہ عنہا سرہ دسپینو زرو پہ بوتل کھی دنیہ رضی اللہ عنہا و ہنستہ و و شوک بہ چھی دنظرہ شوی و و او یا بہ پہ بل مرض باندھی اختہ و و، نو یوہ غتہ پیالہ بہ یی ام سلمی رضی اللہ عنہا تہ ورو لہرلہ ہغھی رضی اللہ عنہا بہ ورتہ دنیہ رضی اللہ عنہا و ہنستہ مبارک را و یستلو او پہ او بو کھی بہ یی حرکت و رکولو او یا بہ ہغہ او بہ مریض شکلی ما چھی پہ ہغہ بوتل کھی و کتل نو سرہ و ہنستان مہی و لیدل۔

(۳) وَعَنْ كُبَشَةَ رضی اللہ عنہا قَالَتْ: دَخَلَ عَلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَشَرِبَ مِنْ فِي قِرْبَةٍ مَعْنَقَةٍ فَأَبْنَا فُقُئْتُ إِلَى فِيهَا فَقَطَعْتُهُ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَةَ وَقَالَ التِّرْمِذِيُّ: هَذَا حَدِيثٌ حَسَنٌ غَرِيبٌ صَحِيحٌ. (مشکوٰۃ: باب الاشربة، رقم ۱۹)۔

حضرت کبشہ رضی اللہ عنہا فرمائی ہے چھی نبی صلی اللہ علیہ وسلم زما کرہ را غلو نو پہ ولا رہ باندھی یی دراز و پندی مشکیزی خنخہ او بہ و شکلی نو زہ وریا خبدم او د مشکیزی خولہ مہی (دبرکت لپارہ) را غوخہ کرہ۔

(۴) عَنْ أَبِي جَحْفَةَ رضی اللہ عنہ قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي قُبَّةِ خُمْرَاءَ مِنْ أَدِيمٍ وَرَأَيْتُ بِلَالًا رضی اللہ عنہ أَخَذَ وَضُوءَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَرَأَيْتُ النَّاسَ يَتَذَرُونَ ذَاكَ الْوَضُوءَ، فَمَنْ أَصَابَ مِنْهُ شَيْئًا تَمَسَّحَ بِهِ، وَمَنْ لَمْ يَصِبْ مِنْهُ شَيْئًا أَخَذَ مِنْ بَلَلِ يَدِ صَاحِبِهِ، ثُمَّ رَأَيْتُ بِلَالًا رضی اللہ عنہ أَخَذَ عَنَزَةً فَرَكَّزَهَا، وَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي حُلَّةِ خُمْرَاءَ مُتَمَيِّزًا، صَلَّى إِلَى الْعَنَزَةِ بِالنَّاسِ رُكْعَتَيْنِ، وَرَأَيْتُ النَّاسَ وَالِدَ وَابَّ يَمْزُونَ مِنْ بَيْنِ يَدَيِ الْعَنَزَةِ. (بخاری: ۳۷۶)

عَنِ الْيَسْرِ بْنِ مَعْرَمَةَ وَمَرْوَانَ يُصَدِّقُ كُلُّ وَاحِدٍ مِنْهُمَا حَدِيثَ صَاحِبِهِ قَالَا: خَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَمَنَ الْحَدِيثِيَّةِ... قَالَ: قَوْلُ اللَّهِ مَا تَنَحَّمْ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تُخَامَةُ إِلَّا وَقَعَتْ فِي كَتِفِ رَجُلٍ مِنْهُمْ فَدَلَّكَ بِهَا وَجْهَهُ وَجِلْدَهُ، وَإِذَا أَمَرَهُمْ ابْتَدَرُوا أَمْرَهُ، وَإِذَا تَوَضَّأُوا كَادُوا يَتَقَبَّلُونَ عَلَى وَضُوئِهِ، وَإِذَا تَكَلَّمُوا خَفَضُوا أَصْوَاتَهُمْ عِنْدَهُ، وَمَا يُعْذِرُونَ إِلَيْهِ النَّظَرَ تَعْظِيمًا لَهُ، فَرَجَعُ عُرْوَةً إِلَى أَصْحَابِهِ، فَقَالَ: أَيُّ قَوْمٍ! وَاللَّهِ لَقَدْ وَقَدْتُ عَلَى الْمُلُوكِ، وَقَدْتُ عَلَى قَبِيصَرَ وَكُسْرَى وَالتَّجَاشِ، وَاللَّهِ إِنْ رَأَيْتُ مَلِكًا قَطُّ يُعْظِمُهُ أَصْحَابُهُ مَا يُعْظِمُ أَصْحَابُ مُحَمَّدٍ صلی اللہ علیہ وسلم، وَاللَّهِ إِنْ

تَنَحَّمُ نُحْلَمَةً إِلَّا وَقَعَتْ فِي كَفِّ رَجُلٍ مِنْهُمْ فَذَلِكَ بِهَا وَجْهَهُ وَجِلْدُهُ، وَإِذَا أَمَرَهُمْ ابْتَدَرُوا أَمْرَهُ، وَإِذَا تَوَضَّأُوا كَادُوا يَقْتَتِلُونَ عَلَى وَضُوئِهِ. (بخاری: ۲۷۳۱-۲۷۳۲)

صحابه کرامو رضی اللہ عنہم بہ دینی ﷺ لاری زمکی تہ نہ پرہینودلہ بلکہ دبرکت لپارہ بہ یی پہ خانو نو باندی مگلی، دینی ﷺ داودس اوبہ بہ یی زمکی تہ نہ پرہینودلہ بلکہ پہ خانو نو باندی بہ یی دبرکت لپارہ مگلی. چا تہ بہ چہ ونہ رسیدلہ نو دبل کس پہ لونڈ بدن باندی بہ یی لاس را کابلو اوبہ خان باندی بہ یی دبرکت لپارہ مگلو.

(۵) عن ثابت البناني قال قال انس هذه شعرة من شعر رسول الله صلى الله عليه وسلم فضعها تحت لساني قال فوضعها تحت لسانه، فدفن وهي تحت لسانه (الاصابة في تميز الصحابة جلد ۱ ص ۷۱).
دحضرت انس رضی اللہ عنہ سرہ دینی ﷺ یو وپنستہ وو، نو دوفات پہ وخت کي یی وصیت وکړو چي زما دوفات څخه وروسته دا وپنستہ زما دژبې لاندې کيږدی.

(۶) د امام بخاری رحمہ اللہ څخه د تبرک ثبوت:

امام بخاری باب قایم کړی دی په نوم باب شرب البرکة والماء المبارك (صحیح البخاری ج ۲ ص ۸۴۲ کتاب الاشربة، باب دی په بیان د څښلو دمترکو اوبو کي)

همدارنگه یی باب قایم کړی په نوم (باب الشرب من قدح النبي صلى الله عليه وسلم وآنيته، باب دی په بیان د څښلو کي د پیالې او دلونسي در رسول الله صلى الله عليه وسلم کي، د تبرک لپاره) (صحیح البخاری ج ۲ ص ۸۴۲ کتاب الاشربة،

همدارنگه یی باب قایم کړی دی په نوم د (بَابُ مَا ذَكَرَ مِنْ دُرِّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَعَصَاهُ، وَسَيْفِهِ وَقَدَحِهِ، وَخَاتَمِهِ، وَمَا اسْتَعْمَلَ الْخُلَفَاءُ بَعْدَهُ مِنْ ذَلِكَ مِمَّا لَمْ يُذَكِّرْ قِسْمَتُهُ، وَمِنْ شَعْرَةٍ، وَنَعْلِهِ، وَأَيِّتِهِ مِمَّا يَتَبَرَّكُ أَصْحَابُهُ وَغَيْرُهُمْ بَعْدَ وَقَاتِهِ) (مما يتبرك به اصحابه وغيرهم) بعد وفاته. صحیح البخاری ج ۱ ص ۴۳۸ کتاب فرض الخمس،)

باب دی په بیان د زغري، امسا، توري، پیالې او گوتی. در رسول الله صلى الله عليه وسلم کي او در رسول الله صلى الله عليه وسلم دوفات څخه وروسته د خلفا ووپه زمانه کي غیر تقسیم شوي شيان او در رسول

اللَّهُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وپښته او پښې مبارکې او دهغو لوښو داستعمال بيان چې دهغې څخه صحابه کرامو او نورو حضراتو درسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دوفات څخه وروسته برکت حاصلولو.

همدارنگه امام بخاري باب قايم کړی په نوم د (باب صاع المدينة ومدالبي صلى الله عليه وسلم وبرکته الخ، صحيح البخارى ج ۲ ص ۹۹۳ کتاب کفارات الايمان.

باب دى په بيان د صاع دمدينې منورې او مددرسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کې، او دهغې دبرکت په بيان کې.

(۷) دامام نووى رحمه الله څخه دتبرک ثبوت:

په مسلم شريف او رياض الصالحين کې دتبرک باثار الصالحين لپاره ډېر احاديث دي، چې امام نووي رَحْمَةُ اللَّهِ وَرْتَهُ مختلف عنوانات لگوي:

باب زيارة اهل الخير ومجالستهم وضحتهم ومحبتهم وطلب زيارتهم والدعاء منهم وزيارة مواضع الفاضلة رياض الصالحين ج ۱ ص ۲۲۰ باب زيارة اهل الخير ومجالستهم.

باب دى په بيان دملاقات دنيكو خلكو کې او دهغوى مجلس ته په ورتللو کې او دهغوى سره په محبت ساتلو کې او دهغوي څخه دعاء په غوښتلو کې او په بيان دزيارت دمتبركو ځايونو کې.

همدارنگه ديو حديث په تشرېح کې فرمايي: ومنها التبرك بالصالحين وآثارهم والصلاة في المواضع التي حلوا بها وطلب التبرك منهم، صحيح مسلم ج ۱ ص ۲۳۳ كتاب المساجد باب الرخصة في التخلف عن الجماعة لعذر.

او ددې حديث څخه دنيكانو خلكو په آثارو دبرکت حاصلولو جواز ثابتېږي او همدارنگه كوم ځاى ته چې دښكو اشخاصو دخول شوى وي هلته ترېنه دمونځ جواز او دبرکت غوښتل ثابتېږي.

او ديو حديث په تشرېح کې فرمايي: فيه تبرك باهل الصلاح والفضل وفيه استحباب حل الاطفال الى اهل الفضل للتبرك بهم، صحيح مسلم ج ۱ ص ۱۳۹ كتاب الطهارة باب حكم بول الطفل الرضيع وكيفية غسله.

له دې حديث څخه ثابتېږي چې په غوره او ښكانو خلكو سره تبرک حاصلول جايز دي، همدارنگه داهم ترينه ثابتېږي چې دخپلو ماشومانو وړل ښكو خلكو ته دبرکت دحاصلولو لپاره مستحب عمل دى، په يو حديث کې راځي حضرت انس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمايي چې دمدينې منورې خلكو به رسول

الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته اوبه لېرلي او رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به دبرکت لپاره پکې لاس وهلو، ددې حديث په تشریح کې امام نووي رَحْمَةُ اللهِ لِيکي چې وفيه التبرک بآثار الصالحين، صحيح مسلم ج ۲ ص ۲۵۶. کتاب الرؤيا باب قربه من الناس وتبرکهم به، په دې حديث کې تبرک بآثار الصالحين ذکر شوی دی، په يو حديث کې راغلي دي چې امهات المؤمنین به د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چين مبارک وينخله او ددې اوبه يې دمريضانو لپاره تبرکا ورکولې، ددې حديث په تشریح کې امام نووي فرمايي: وفي هذا الحديث دليل على استحباب التبرک بآثار الصالحين وثيابهم، دا حديث ددې خبرې لپاره دليل دی چې دنيکانو خلکو په آثارو او جامو تبرک حاصلول مستحب عمل دی. مسلم شريف (ج ۲ ص ۱۹۱) کتاب الأدب، باب استحباب تحنيک المولود عند ولادته

ددې باب لاندې د ابو طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د ماشوم د تحنيک ذکر شوی دی، ددې په فوايدو کې امام نووي رَحْمَةُ اللهِ لِيکي: ومنها التبرک بآثار الصالحين وريقهم وكل شئ منهم. يوله فوائدو څخه تبرک دی په آثارو اولارو د صالحينو او همدارنگه د نيکانو خلکو په هر شي باندې دبرکت حاصلول.

(۸) عَنْ أَبِي مُوسَى رَضِيَ اللهُ عَنْهُ: أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَا بِقَدَرٍ فِيهِ مَاءٌ، فَعَسَلَ يَدَيْهِ وَوَجَّهَهُ فِيهِ، وَمَجَّ فِيهِ. (بخاری: ۱۹۶) ترجمه: ابو موسی اشعري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ وايي چې رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يوه پيال راوغوښته چې په هغې کې اوبه وې، اول رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په هغې کې خپل دواړه لاسونه او مخ مبارک ووينخلو او په هغې کې خوله مبارکه هم کنګال کړه. (بيايي حضرت ابو موسی او بلال رضي الله عنهما ته وفرمايل: دا اوبه وڅښئ! او پاتې شوني په خپلو مخونو او سينو باندې واړوئ!)

حافظ ابن حجر ددې حديث لاندې ليکي: والغرض بذلك ايجاد البركة بريقه المباركة. په دې سره مقصد دا وو چې د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د لارو مبارکو سره په دې اوبو کې برکت پيدا شي. (فتح الباری ج ۱ ص ۳۹۱ کتاب الوضوء باب استعمال فضل وضوء الناس)

(۹) وكانت شعرة من شعره صلى الله عليه وسلم في قلنسوة خالد بن الوليد فلم يشهد بها قتالا الا رزق النصر (الشفاء بتعريف حقوق المصطفى ج ۱ ص ۲۸۸ الفصل الثالث والعشرون في كراماته وبركاته)

خالد بن ولید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سره د پیغمبر علیه السلام یو وېښته وو چې په خپله خولۍ کې یې ګندلی وو نو کوم جهاد ته به چې خالد بن ولید دغه خولۍ له ځانه سره یوړه الله تعالی به کامیابي ورکړه. (۱۰) قال عبدالله سألت ابي عن الرجل يمس منبر رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ويتبرك بمسه ويقبله قال لا بأس به (وفاء الوفاء ج ۴ ص ۲۱۷ الباب الثامن الفصل الرابع) دبرکت لپاره در رسول الله دممبر مسح کول او ښکلول جایز دي.

(۱۱) دابوهريرة رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ څخه روایت دی چې رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمایلي دي چې کله تاسو د چرګانو اذانونه یا آوازونه واورېدل په دغه وخت کې له الله تعالی څخه خپل حاجتونه وغواړئ! ځکه چې چرګانو ملائکې لیدلي دي. صحیح مسلم ج ۲ ص ۳۵۱ کتاب الذکر والدعاء باب استحباب الدعاء عند صياح الديك.

امام نووي رَحِمَهُ اللَّهُ ددې په تشریح کې لیکي: وفيه استحباب الدعاء عند حضور الصالحين والتبرک بهم) په دې حدیث کې دلیل دی چې د صالحینو او نیکانو خلکو په څنګ کې د الله تعالی څخه دعا غوښتل مستحبه طریقه ده، همدارنګه په نېکانو خلکو سره برکت حاصلول مستحب عمل دی. فائده: د ملائکو د موجودوالي په وخت کې دعا کول مستحب دي او د دعا د قبلېدو امید دی نو همدارنګه د نېکانو او صالحینو خلکو د موجودوالي په وخت کې هم دعا کول مستحب دي او د دعا د قبلېدو د پراخیدو امید دی ځکه چې خواص انسانان د خواصو ملائکو څخه بهتر دي.

دامام ابوحنيفه رَحِمَهُ اللَّهُ په قبر باندي دامام شافعي تبرک حاصلول

(۱۲) اعلم انه لم يزل العلماء وذوو الحاجات يزورون قبره ويتوسلون عنده في قضاء حوائجهم ويرون نجح ذلك، منهم الامام الشافعي لما كان ببغداد فانه جاء عنه قال اني لا تبرک بابي حنفة واجيئ الى قبره فاذا عرضت لي حاجة صليت ركعتين وجئت الى قبره وسئلت الله عنده فتقضى سريعاً (الخيرات الحسان الفصل الخامس والثلاثون)

علماوو او محتاجو خلکو به دامام صاحب دقبر زیارت کولو او په امام ابوحنيفه به یې توسل نیولو، په پوره کولو د حاجتونو خپلو کې، او ددې کامیابي به یې ښکاره لیدله، په دې زیارت کوونکو کې امام شافعي رَحِمَهُ اللَّهُ هم شامل دی، په کوم وخت کې چې امام شافعي رَحِمَهُ اللَّهُ په بغداد کې اوسېدولو، دامام

شافعی رحمہ اللہ شخصہ روایت دی چې زه په امام ابو حنیفہ باندې تبرک حاصلوم او دامام صاحب قبرته ورځم کله چې به ماته حاجت پېښ شو نو دوه رکعتہ لمونځ به مې وکړو او دامام صاحب قبرته به لارم، او دامام صاحب دقبر په خوا کې به مې له الله تعالیٰ شخصہ سوال وکړو نو زما حاجت به ډېر زړ پوره شو (یو دقبر دصاحب نه غوښتنه ده او بل په صاحب دقبر باندې توسل او تبرک دی، اول ناجایز او دویم جایز دی).

تبرک بزیارة القبور

زيارة القبور مستحبة على الجملة للتذكر والاعتبار وزیارة قبور الصالحين مستحبة لاجل النیر ک مع الاعتبار (احیاء علوم دین جلد ۴ ص ۶۵۱ کتاب ذکر الموت وما بعد الباب السادس فی اقاریل العارفین علی الجنائز).

ددې مسئلې داثبات لپاره دومره ډېر دلائل دی چې دټولو دلائلو دلیکلو شخصه یو غټ کتاب جوړېږي.

استفاده من القبور

په فتاویٰ محمودیه جلد ۱۳ صفحه ۴۰۲ کې له مفتي محمود حسن گنگوھی رحمہ اللہ شخصه پوښتل

شوي دي:

داهل الله له قبورو شخصه دصوفیانو په طریقه دفاثدې حاصلولو شخصه طریقه ده؟

مفتي صاحب په ځواب کې لیکي: اول یو مقدار تلاوت وکړه او ثواب یې صاحب القبر ته وښه، له هغه وروسته سترگې پټې کړه او تصور وکړه چې زما روح ددې ولي له روح سره متصل شو او له هغه شخصه ماته خاص احوال را منتقل کېږي. (بوادرنوادرج ۱ ص ۸۵)

دقبر په خوا کې دمراقبې په باره کې لیکي: دحضرت شاه ولي الله محدث دهلوي، حضرت شاه عبدالحق محدث دهلوي، حضرت مجدد الف ثانی، حضرت حاجي امداد الله مهاجر مکی، حضرت مولانا اشرف علي تهمانوي رحمہ الله پخپلو کتابونو کې د اولیاوو دقبرونو په خوا کې دمراقبو ذکر کړی دی او طریقه یې په تفصیل سره ددوي په کتابونو کې موجود ده.

همدارنگه وگوره (بوادرنوار ص ۸۸ غریبه در استفاده از اموات وتحقیق سلب نسبت)

دوفات خخه وروسته د اولياوو سره ملاقات

دمفتي محمود حسن گنگو هي رحمه الله خخه سوال شوى دى چې ايا دوفات خخه وروسته د اولياؤ سره ملاقات كېږي كنه؟

هغه په جواب كې ليكي: د الله تعالى په اجازت باندې كېږي، همدارنگه په خوب كې هم د دوي سره ملاقات كېږي. (فتاوى محموديه ج ۱۳ ص ۱۴۳ احكام جنازه).

رؤية الموتى في خير او شر نوع من الكشف يظهره الله تبشيرا وموعظة او لمصلحة للميت من ايصال خير له او قضاء دين او غير ذلك ثم هذه الرؤية قد تكون في النوم وهو الغالب وقد تكون في اليقظة وذلك من كرامات الاولياء واصحاب الاحوال (شرح الصدور ص ۲۲۰ باب زيارة القبور وعلم الموتى بزوارهم ورؤيتهم لهم. كتاب الروح ص ۴۲ المسئلة الثالثة هل تتلاقى ارواح الاحياء وارواح الاموات؟).

دأمت د علماوو خخه د توسل ثبوت

(۱) امير المؤمنين ابو جعفر ديو لنه بحث خخه وروسته امام مالک عليه السلام ته وفرمايل چې يا ابا عبد الله استقبل القبلة وادعوا ام استقبل رسول الله ﷺ؟ فقال ولم تصرف وجهك عنه وهو وسيلتك ووسيلة ابيك ادم عليه السلام الى الله يوم القيامة (خلاصة الوفاء ج ۱ ص ۵۱)

يعني په دعا كې قبلې ته مخ كړم او كه د نبي ﷺ قبر ته؟ امام مالک رحمه الله ورته فرمايي چې ولې ترېنه مخ اړوي؟ حالانكه دا ستا او ستا د پلار ادم عليه السلام لپاره د قيامت په ورځ باندې الله تعالى ته وسيله ده.

(۲) امام نووي رحمته الله فرمايي چې: واعلم ان زيارة قبر رسول الله ﷺ من اهم القربات وانجح المساعي... ويتوسل به في حق نفسه ويستشفع به الى ربه سبحانه وتعالى. (المجموع شرح المذهب ج ۳ ص ۲۷۴ - ۲۷۲)

(۳) امام ابو عبد الله محمد بن محمد بن محمد الفاسي المالكي المعروف بابن الحاج فرمايي چې: يبدأ بالتوسل الى الله تعالى بالنبي ﷺ اذ هو العمدة في التوسل والاصل في هذا كله (المدخل ج ۱ ص ۲۵۵)

(۴) وفي المستوعب لابي عبد الله السامري الحنبلي ثم يأتي حائط القبر فيقف ناحية ويجعل القبر تلقاء وجهه والقبلة خلف ظهره والمنبر عن يساره وذكر السلام والدعاء ومنه اللهم انك قلت في

کتابک لتبیک علیہ السلام ولو انهم اذ ظلموا انفسهم الایہ وانی اتیت نبیک مستغفرا فأسألك ان توجب لی المغفرة كما اوجبت لمن أتاه فی حیاته ، اللّهُمَّ انی أتوجه الیک بنبیک صلی اللہ علیہ وسلم . (خلاصة الوفاء ج ۱ ص ۵۱)

(۵) ویسأل اللہ تعالی حاجتہ متوسلا الی اللہ تعالی بحضرة نبیہ ﷺ واعظم المسائل واهمها سؤال حسن الخاتمة والرضوان والمغفرة ثم یسأل النبی ﷺ الشفاعة فیقول یارسول اللہ ﷺ أسألك الشفاعة یا رسول اللہ ﷺ أسألك الشفاعة واتوسل بک الی اللہ فی ان اموات مسلما (فتح القدیر ج ۳ ص ۱۸۱)

(۶) ذکر بعض العارفين ان الادب ان یتوسل بالصالحین الی الرسول ﷺ ثم به الی حضرت الحق (حاشیة الطحطاوی ج ۱ ص ۳۶۰)

(۷) نسأل اللہ تعالی ان یرقینا الی مقام یرضاه ویرزقنا رضاه یوم لقاء مجرمة سید المرسلین (روح المعانی، اختتام سورة صفات).

(۸) اللّهُمَّ اجعلنا سعداء الدارين مجرمة سید الثقلین (روح المعانی، سورة فاتحه ایه ۲).

(۹) ان التوسل بنجاء غیر النبی ﷺ لا بأس به ایضا ان کان المتوسل بجأه مما علم ان له جاء عند اللہ تعالی کالمقطوع بصلاحه وولایتہ (روح المعانی، سورة مائده ایه ۳۵)

(۱۰) وانی أسأله تعالی متوسلا بنبیہ المکرم علیہ السلام وباهل طاعته من کل ذی مقام معظم وبقدرتہ الامام الاعظم ان یسهل علی ذلک من الغامہ (مقدمہ شامی ص ۱۸)

(۱۱) ومن اداب الدعاء تقديم الثناء علی اللہ والتوسل بنبی اللہ تعالی لیستجاب الدعاء (حجة اللہ البالغہ ج ۲ ص ۶).

(۱۲) ان التوسل بالنبی ﷺ جائز فی کل حال قبل خلقه وبعد خلقه فی مدة حیاته وبعد موته فی مدة البزخ (شفاء السقام ص ۳۵۸)

(۱۳) مولنا رشید احمد گنگوہی رحمہ اللہ فرمایا ہے جسے داستانت در پر طریقہ دی، یوہ طریقہ ہی دادہ ہے داسی دعا وکری ہے یا اللہ دفلائی ہے حرمت باندی زما داکار وکرہ دالاتفاق جائزہ برابرہ خبرہ دہ ہے دقبر پہ خواکی وی او کہ پہ بل حای کی وی، پہ دی کی دھیچا کلام نشته . (فتاوی رشیدیہ ص ۱۲۳)

(۱۴) دیوبند دعلماوو پہ اجماعی کتاب المہند علی المفند کی دریم او خلورم سوال دتوسل پہ بارہ کی دی (السوال الثالث والرابع) دریم او خلورم سوال (۳) هل للرجل ان یتوسل فی دعواتہ بالنبی

﴿ بعد الوفات ام لا ؟ ايا د وفات شخصه وروسته په دعا کې په نبي ﷺ باندې وسيله نيولى شي او که نه ؟ ﴾ (۴) يجوز التوسل عندكم بالسلف الصالحين من الانبياء والصديقين والشهداء واولياء رب العلمين ام لا ؟

ستاسو په نيز په سلفو صالحينو يعنې په انبياوو، صديقينو، شهداوو، او په اولياء الله باندې توسل جائز دی او که نه ؟

الجواب: عندنا وعند مشائخنا يجوز التوسل في الدعوات بالانبياء والصالحين والشهداء والصديقين في حياتهم وبعد وفاتهم بان يقول في دعائه اللهم اني اتوسل اليك بفلان ان تجيب دعوتي وتقضي حاجتي الى غير ذلك. (المهند ص ۳۷)

زمونږ او زموږ د مشائخو په نيز باندې په دعا کې په انبياوو په صالحينو، په شهيدانو او په صديقينو باندې وسيله نيول جائز دي، په دې ژوند کې هم او د وفات شخصه وروسته هم چې داسې دعا وکړي چې يا الله تعالی د فلانکي بزرگ په وسيله باندې زما دعا قبوله کړه او زما حاجات پوره کړه.

(۱۵) حضرت مولنا اشرف علي تهانوي رحمته الله عليه د توسل اقسام بيانوي او فرمايي چې: والثالث دعاء الله ببركة هذا المخلوق المقبول وقد جوزهُ الجمهور ومنع منه ابن تيمية واتباعه (بوادر النوار ص ۷۰۸) بجرمة سيد المرسلين خاتم النبيين شفيع المذنبين صلى الله عليه وسلم ابد الابدين ودهر الدهرين (نشر الطيب ص ۳)

(۱۶) شيخ الاسلام مولنا حسين احمد مدني رحمته الله عليه د ديو بنديانو او د وهاييانو د عقائدو په ماين کې فرق بيانوي اوليکي چې: وهاييان توسل بالانبياء والاولياء ته بعد الوفات ناجائز وايي او ديو بنديان ورته نه يواځې دا چې جائز وايي بلکه ارجي لاجابة يې گڼي (نقش حيات ص ۱۶۱)

(۱۷) د فقيه الأمة مفتي محمود حسن گنگوهي رحمته الله عليه څخه سوال شوی دی چې داسې دعا کول څه حکم لري چې يا الله زما فلانکي مشکل ددې بزرگانو په طفيل باندې پوره کړي؟ هغه جواب ورکوي چې داصحيح ده. (فتاوى محموديه ج ۱ ص ۳۵۹)

(۱۸) مولنا ظفر احمد العثماني رحمته الله عليه فرمايي چې: په اولياوو او انبياوو باندې توسل جايز دی، استعانت نه دی جائز کوم کسان چې توسل ته ناجائز وايي هغه د توسل او داستعانت په منځ کې فرق نه دی کړی. (امداد الاحکام ج ۱ ص ۱۳۴)

(۱۹) مفتي عزيز الرحمن رحمۃ اللہ علیہ فرمائي چي: په پيغمبران او په اولياوو باندې توسل مستحب او اقرب الی الاجابة دی (عزيز الفتاوى ج ۱ ص ۱۷۱)

(۲۰) مولنا خير محمد جالندهري رحمۃ اللہ علیہ فرمائي چي: په انبياوو او اولياوو باندې وسيله نيول جائزه او اقربه الی الاجابة ده. (اثار خير ص ۲۸۲)

همدارنگه فرمائي چي خلاصه دا چي د توسل جواز د ديوبند د علماوو په مابين كې اتفاقي دي په دي كې دهيجا اختلاف نشته... د دي تحرير اتو شخه د لمر په شان د خبره ظاهره شوه چي زمونږ په مغربي پاكستان كې چي بعضي خلک ځانونه ديوبند ته منسوبوي او توسل بالذوات ته ناجائز بلكه شرك وايي نو دا خلک هيڅكله ديوبنديان نه دي بلكه د ديوبند بدنامونكي دي (اثار خير ص ۲۹۴)

(۲۱) د مصر علماوو د ديوبند د اكابرو شخه يو څو سوالونه كړي وپه هغوي كې يو سوال د توسل په باره كې وو چي: (ان التوسل به او بأحد من الاولياء الكرام ممنوع؟) ايا په نبي ﷺ او په اولياؤ باندې توسل ممنوع دی؟

الجواب: وان التوسل بالنبي ﷺ وبأحد من الاولياء العظام جائز بان يكون السؤال من الله تعالى ويتوسل بنبيه وبوليّه (توسل په انبياوو او په اولياوو باندې په داسې طريقه جائز دی چي د نبي ﷺ او يا د ولي په وسيله يې د الله تعالى شخه وغواړئ. (كتبه عزيز الرحمن، الجواب صحيح محمود عفي عنه مدرس اول مدرسه عربيه ديوبند.

الجواب صحيح، محمد احمد مهتم مدرسه عاليه ديوبند، الجواب صحيح غلام رسول مدرس مدرسه عاليه ديوبند، الجواب صحيح بنده مرتضى حسن مدرس دارالعلوم ديوبند، الجواب صحيح محمد انور مدرس مدرسه اسلاميه ديوبند، هذ هو الحق، حبيب الرحمن مهتم مدرسه عاليه ديوبند، الاجوبة كلها صواب بلا اړتيا ب محمد اشرف علي عفي عنه (امداد الفتاوى ج ۶ ص ۳۱۳. ۳۱۲)

(۲۲) مجدد الف ثاني رحمۃ اللہ علیہ فرمائي چي: اللهم اجعلنا من محبيهم بحرمة سيد المرسلين عليه وعلى اله وعليهم الصلوة والسلام، (مكتوبات ج ۱ ص ۲۳۳ مكتوبه نمر ۵۶).

(۲۳) مولنا ذكريا رحمۃ اللہ علیہ فرمائي چي يا الله تعالى پخپل لطف او دخپل محبوب په خاطر او دخپل محبوب د پاك كلام په برکت باندې ما گناه گار ته هم دا خلاص توفيق راكړه (فضايل تبليغ، اختتام فصل خامس)

(۲۴) مفتی شفیع رحمہ اللہ فرمائی ہے: دغیر مادی اسبابو پہ ذریعہ باندی د کوم نبی او یا د کوم ولی خخہ دعا غوبنتل او یا ددوی پہ وسیلہ باندی براہ راست دعا کول د قرآن او د حدیث خخہ ثابت دی. (معارف القرآن ج ۱ ص ۹۹-۱۰۰)

(۲۵) مولنا محمد یوسف لدھیانوی شہید رحمہ اللہ فرمائی ہے: پہ نبی ﷺ او پہ اولیا و باندی توسل جائز دی، (اختلاف امت او صراط مستقیم ص ۴۸)

(۲۶) مفتی عبد الشکور ترمذی رحمہ اللہ فرمائی ہے: زمونہ او زمونہ د مشایخو پہ نیز باندی پہ انبیاء او پہ اولیا و باندی د وفات خخہ مخکی او د وفات خخہ وروستہ توسل جائز دی. (عقائد علما دیوبند عقیدہ نمبر ۴)

(۲۷) مولنا سرفراز خان صفدر رحمہ اللہ فرمائی ہے: دیوبند تہول اکابر د توسل پہ جواز باندی قائل دی پہ دوی کھی اختلاف نشته (تسکین الصدرو ص ۴۰۵)

(۲۸) علامہ الوسی رحمہ اللہ د وسیلہ د مسئلہ د تحقیق خخہ وروستہ فرمائی ہے: وبعد هذا كله انا لا أرى بأساً في التوسل الى الله تعالى بجاء النبي ﷺ حياً وميتاً (روح المعاني تحت قوله تعالى وابتغوا اليه الوسيلة)

(۲۹) علامہ شامی رحمہ اللہ فرمائی ہے: وقد عد من أداب الدعاء التوسل على ما في السنن، وجاء في رواية اللهم اني اسألك بحق السائلين (در مختار مع رد المحتار ج ۵ ص ۲۸۱، عالمگیری ج ۵ ص ۳۱۸)

(۳۰) علامہ شامی رحمہ اللہ فرمائی ہے: قال السبكي يحسن التوسل بالنبي ﷺ الى ربه ولم ينكره احد من السلف ولا الخلف الا ابن تيميه فابتدع ما لم يقله عالم قبله (رد المحتار ج ۵ ص ۵۸۱)

توسل بالنبي ﷺ مستحب دی ددی خخہ پہ امت کھی ہېخوک ہم نہ وو منکر، تردی چھی ابن تیمیہ رحمہ اللہ را پیدا شو او داسی مبتدع قول یی وکرو چھی دده خخہ مخکی ہیخ عالم ہم نہ وو کری.

(۳۱) مولانا حسین علی رحمہ اللہ پہ احادیثو کھی د مولانا رشید احمد گنگوہی شاگردی او د حضرت خواجہ سراج الدین مرید دی، مولانا حسین علی رحمہ اللہ فرمائی چھی ماتہ زما شیخ حکم وکرو چھی دپنخو لمونخونر خخہ وروستہ دا شجرہ لولہ اود اولیا و پہ وسیلہ باندی دعا کوہ (فواید عثمانی) پہ بل خای کھی

ليکي چي: در رسول الله صلى الله عليه وسلم وفات شخصه وروسته په دعا کي وسيله نيول دصحابه وو، تايعنو، امام احمد، وغيره شخصه منقول دي، (البيان في تفسير القرآن ص ۶۸، بلغة الحيران ص ۳۵۴)

صاحب دجواهر القرآن

تاسو د روح المعاني عبارات ولوستل، مولنا غلام الله خان رحمته الله عليه د روح المعاني نامکمل عبارت را نقلوي او خلکو ته دا بنيادي چي صاحب د روح المعاني د وسيلې شخصه منکروو، حالانکه صاحب د روح المعاني په وسيله باندې تقريبا خلور صفحې بحث کړي دي، صاحب دجواهر القرآن د روح المعاني په ص ۱۲۵ باندې حواله ورکړې ده، حالانکه هغه ديو سري سوال دي، چي دوسيلې شخصه منکر دي، علامه الوسي رحمته الله عليه ورته مکمل جواب ورکړي دي، هلته دا بحث د (ص ۱۲۴ شخصه تر ص ۱۲۸ پورې دي، ترياق اکبر بزبان صفدر ص ۴۰۸)

اعتراض: صاحب د هدايي ثرنگه فرمايي چي: (ويکره ان يقول الرجل في دعائه بحق فلان، او بحق انبيائك ورسلك لانه لاحق للمخلوق على الخالق؟ (هدايه ج ۴ ص ۴۷۸ کتاب الکراهية).
جواب:

۱- ددې عبارت معنی دانه ده چي توسل مطلقا نا جائز دي بلکه دلته يې صرف د (حق) د لفظ استعمال ته مکروه ويلي دي او ددې وجه داده چي معتزله په الله تعالی باندې د مطيع لپاره ثواب ته واجب وايي، اهل سنت په الله باندې د وجوب علقي او د وجوب شرعي شخصه منکر دي، البته وجوب تفضلي مني، نو کله چي د حق په لفظ کي د معتزله وو د معنی احتمال وو نو فقط او دې موهم لفظ ته مکروه وويلي، لکه ثرنگه چي دهمدې عبارت لاندې شارحين ليکي چي: (لانه لاحق للخلق على الخالق)

۲- جواب: ملا علي قاري فرمايي چي: قيل ويحرم ان يقول في دعائه بحق فلان نبيا كان او وليا او بحق البيت او المشعر الحرام لانه لاحق للمخلوق على الخالق لكن قد يقال انه لاحق لهم وجوبا من اصله لكن الله جعل لهم حقا من فضله (فتح باب العنايه ج ۳ ص ۳۰)

۳- جواب: مولنا اشرف على تهانوي رحمته الله عليه فرمايي چي د حق لفظ د حقيقي معنی په اعتبار سره ناجائز دي او د مجازي معنی په اعتبار سره يعنې د توسل په معنی سره جائز دي (امداد الاحکام ج ۴ ص ۳۶)

۴- جواب: دمولنا حسين احمد مدني رحمته الله خخه پوښتنه وشوه چې مودودي صاحب ددهايي دا عبارت پيش کوي چې لاحق للمخلوق على الخالق او وايي چې ددې خخه معلومېږي چې داسې دعا کول ناروا ده چې يا الله تعالى دني رحمته الله په حرمت او يا دفلانکي په حق باندې زما دا مشکل حل کړه، مولنا مدني رحمته الله ورته په ډېر تفصيل سره جواب ورکوي، دجواب خلاصه يې په لاندې ټکو کې رانقلوو.

- (۱) مودودي خودققې دکتابونو توهين کوي نو په دې مسئلې کې ولې دصاحب ددهايي تقليد کوي؟
- (۲) صاحب ددهايي خو صرف مکروه وييلې دي حالانکې دتوسل خخه منکرين توسل ته حرام (بدعت) او شرک وايي.

(۳) په احاديثو کې دمخلوق حق په خالق باندې ثابت دی، رسول الله صلی الله علیه و آله حضرت معاذ رضی الله عنه ته فرمايي چې: «هَلْ تَدْرِي مَا حَقُّ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ؟» قُلْتُ: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: «حَقُّ اللَّهِ عَلَى عِبَادِهِ أَنْ يُعْبُدُوهُ وَلَا يُشْرِكُوا بِهِ شَيْئًا». (بخاری، باب اسم الفرس والحمار)

(۴) دحق لفظ دډېرو معناگانو لپاره استعمالېږي، لکه واجب عقلي، واجب شرعي، مستحق او ثابت، جدير او لائق، مشابه بالواجب، موجود صوري، احترام، مهتم بالشان، لکه حق الله على كل مسلم ان يغتسل في سبعة ايام رواه مسلم، باب الطيب الخ په دې معنی گانو کې په اوله معنی کې اختلاف دی، دمعتزله وو په نیز باندې په الله باندې عدل واجب دی عقلا او داهل سنت والجماعة په نیز باندې په الله تعالى باندې هيڅ شی نه دی واجب، نو په کوم وخت کې چې دمعتزله وو شور ډېرو وونو فقهاوو سدا للذرايع دی لفظ ته مکروه وييلې ددې لپاره چې څوک ترېنه دمعتزله وو معنی مراد نه کړي او زموږ په زمانه کې معتزله نشته لهذا اوس داسې دعا کول جائز او مستحب ده (مکتوبات شيخ الاسلام ج ۴ ص ۱۴۶ فتاوی شيخ الاسلام ص ۸۶)

وضاحت

۱- حضرت مولانا رشيد احمد گنگوہي رحمہ الله فرمايي چې داستعانت يعنې دمدد دغوښتلو درې طريقې دي.

اول: چې داسې دعا وکړي چې يا الله تعالى دفلان په واسطه او په حرمت زما دا مراد پوره کړه، دا بالاتفاق جايز ده، برابره خبره ده چې دقبر په خوا کې وي او که په بل ځای کې وي.

دوهم: چې د قبر والاته ووايي چې ای د قبر والا زما مراد پوره کړه، یا اولاد وغیره راکړه، نو که عقیده دې دا وه چې دا د قبر والا مشکل کشا او حاجت روا دی نو دا بیا شرک دی، برابره خبره ده چې د قبر په خوا کې وي او که په بل ځای کې وي.

دریم: چې د قبر والاته ووايي چې ای فلان! ماته دعا وکړه چې الله تعالی زما فلانکی کار وکړي، نو په دې کې اختلاف دی، لکن د انبیاء و په سماع کې دهیچا اختلاف نشته، لهذا ټولو فقهاوو و انبیاء مستثنی کړي دي او ټولو فقهاوو لیکلي دي چې درو ضعیف مبارکې د زیارت په وخت کې به استشفاع کوي، چې دا د جواز لپاره پوره دلیل دی (فتاوی رشیدیہ ج ۱ ص ۶۹)

(۲) دا ستعانت یعنې د مخلوق څخه د مدد غوښتلو پنځه صورتونه دي په دوه صورتونو کې کفر او شرک دی په دوه صورتونو کې حرام دی او په یو صورت کې جایز او مباح دی.

د کفر او شرک دوه صورتونه:

اول صورت: یو مخلوق مستقل او قادر بالذات گڼل او بیا ترینه مدد غوښتل کفر او شرک دی.

دوهم صورت: یو مخلوق مستقل بالعرض گڼل او بیا ترینه مدد غوښتل هم کفر او شرک دی یعنې دا عقیده لرل چې الله تعالی په خپل مخلوق کې یو نبي او یا ولي ته دا اختیار ورکړی دی چې په هغه کارونو کې چې د انسان د طاقت څخه بهر دی دخپلې خوښې مطابق تصرف وکړي، دا الله تعالی د قدرت د ورکولو څخه وروسته دا مخلوق پدې کارونو کې مستقل او مختار الکل دی، نو دا عقیده هم کفر او شرک دی.

د حرمت دوه صورتونه:

اول صورت: یو مخلوق نه مستقل بالذات گڼي او نه مستقل بالعرض، لکن معامله ورسره داسې کوي لکه څرنگه چې د مستقل بالذات او یا د مستقل بالعرض سره کیږي، یعنې دا ولو دوو صورتونو سره په عقیده کې موافقت نه وي، لکن په عمل کې ورسره موافقت وي لکه کوم نبي او یا ولي ته سجده کول دهغه په نوم باندې نذر او نیاز وغیره، نو دا صورت حرام دی.

دوهم صورت: چې یو مخلوق نه مستقل بالذات گڼي او نه مستقل بالعرض، لکن داسې معامله کوي چې په هغې کې ددې مخلوق د مستقل گڼلو ایهام وي، لکه د ارواحو څخه مدد غوښتل، نو اوس اگر چې دا مستقل بالذات ونه گڼي، لکن چونکې مشرکانو ارواح د مستقل گڼل او مدد ونه یې ترینه غوښتل، یعنې دیو نبي او یا دیو ولي د روح څخه داسې مدد غوښتل چې نور خلک دا وهم وکړي چې

دایې مستقل وگڼلو، لکه د روح څخه مدد غوښتل، یا د ملایکو څخه مدد غوښتل، یا د داسې شي څخه مدد غوښتل چې په عام طور سره په نظر نه راځي، نو دلته اګر چې د استقلال عقید نه شته، لکن دا عمل د مشرکینو د عمل سره مشابه دی، نو دا صورت هم حرام، بلکې اقرب الی الکفر دی.

د جواز صورت:

کوم شيان چې د انسانانو په طاقت کې داخل دي، یعنې ماتحت الاسباب، نو په دې کې استمداد من المخلوق مباح دی، لکه د طعام په مدد سره د ولېې ختمول، د اوبو په مدد سره د تندې ختمول، د علاج او یا د دم او د تعویذ په مدد سره د مریضې ختمول، په دې شرط چې د اشیان د اسبابو په مرتبه کې وگڼې (خیر الاثار ص ۳۰۰) توسل او استشفاع د دې صورتونو څخه ماسوی ده، نو توسل او استشفاع په استعانت باندې قیاسول جهالت او ضلالت، غباوت او غوايت دی.

حكم التعويض

المراد بالتعويض المادي الممنوع من حيث الأصل ما لا يجوز له أن يتجاوز الحد الذي يحدده القانون

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حکم التعویذ

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده.

اما بعد :

عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رضي الله عنه قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا أُنْزِلَ اللَّهُ دَاءً إِلَّا أُنْزِلَ لَهُ دَوَاءٌ». رَوَاهُ الْبُخَارِيُّ (مشکوٰۃ: کتاب الطب والرقی، حدیث اول).

رسول الله ﷺ فرمائی ہے: اللہ تعالیٰ دھر مرض لپارہ دوا راہر لپی دہ، نو دھر مرض علاج موجود دی، لکن دبعضو مرضونو علاج دموجود والی سرہ سرہ معلوم ہم دی او دبعضو مرضونو علاج لاتر اوسہ پوری معلوم نہ دی..

دبحث خنخہ مخکے درے خبرے تمہیداً واورئ:

اولہ تمہیدی خبرہ: اسباب پہ درے قسمہ دی (۱) اسباب قطعیه (۲) اسباب ظنیہ (۳) اسباب وھمیہ.

اسباب قطعیه: یعنی ہغہ اسباب چہ پہ عادت کپ پہ ہغوی باندی دمسیباتو ترتب یقینی وی، لکہ پہ اور باندی سوزیدل، پہ دودی باندی مریدل، پہ اوبو باندی دتندی ماتیدل،

اسباب ظنیہ: یعنی ہغہ اسباب چہ پہ عادت کپ پہ ہغوی باندی دمسیباتو ترتب اکثری او دظن غالب پہ مرتبہ کپ وی، اکثر دوا یانی او علاجونہ او بعضی عملیات پہ دے قسم کپ داخل دی، ہمدارنگی پہ احادیثو او پہ اشارو کپ راغلی دمونہ او تعویذونہ ہم پہ دے قسم کپ داخل دی او دے منصوصی عملیاتو تہ مو اسباب ظنی حکمہ وویل چہ دا اکثر پہ اخبارو احادو کپ راغلی دی.

اسباب وھمیہ: یعنی ہغہ اسباب چہ پہ عادت کپ پہ ہغوی باندی دمسیباتو ترتب یقینی ہم نہ وی او دظن غالب پہ مرتبہ کپ ہم نہ وی بلکہ کلہ کلہ ورباندی ثمرہ مرتبیری او اکثر معلومات نہ کیبری چہ ثمرہ ورباندی مرتبہ شوہ او کہ نہ؟ اکثر دمونہ او تعویذونہ پہ دے قسم کپ داخل دی او بعضی پہ دوہم قسم کپ داخل وو کما مر.

داسبابو قطعیہ وو حکم: ددی اسبابو استعمال واجب دی، مثلاً یو سری ویدی او په عادت کې دا خبره یقینی ده چې ولږه دود دی په وجه ختمیږي، لکن که داسری بیا هم دود و نه خوري او مړ شي نو دا گناهکار دی ځکه چې واجب یې پرېښودلو.

داسبابو ظنیه وو حکم: ددی اسبابو استعمال په عامو حالاتو کې اولی دی، البته واجب نه دی، خلاصه دا چې داسبابو ظنیه وواستعمال جایز دی، دکمالی توکل سره هم منافي نه دی او دنفس توکل سره هم منافي نه دی ځکه توکل دپته وایي چې یو سری اسباب استعمال کړي، لکن موثر حقیقي یې و نه گڼي، بلکه دا عقیده وساتي چې په دې اسبابو کې که دالله تعالی اراده وشي اثر اچوي او که الله تعالی اراده نه اچولولو وکړي نو اثر په کې نه اچوي.

خپله رسول الله ﷺ هم خپل علاج کړی دی او امت ته یې هم ددې تعلیم ورکړی دی، په یو حدیث کې راځي چې (فتداووا عبادالله)

البته که چا دا اسباب استعمال نه کړل نو گناهکار یې نه، په بعضې مؤمنانو باندې دتوکل یوه خاصه غلبه وي، چې دا قسم اسباب نه استعمالوي، لکه یوه بي بي رضی الله عنها چې نبی ﷺ ته راغله او دمرگیو شکایت یې ورته وکړ، نبی ﷺ ورته وفرمایل چې ستا خوښه، که غواړې نو ستا لپاره به دشفاء دعا وکړم او که خوښه دې وي نو صبر وکړه الله تعالی به په بدله کې جنت درکړي هغې بي بي وفرمایل چې یا رسول الله ﷺ صبر به وکړم، خودعا راته وکړه چې الله تعالی مې عورت نه ښکاره کوي نبی ﷺ ورته دعا وکړه (بخاري، کتاب المرضی، فصل من یصرع من الريح)

داسبابو وهمیه وو حکم: داسبابو وهمیه وواستعمال جایز دی، دنفس توکل سره مخالف نه دی، البته دکمال توکل سره منافي دی.

په دې ټولو اسبابو کې دجواز لپاره شرط دا دی چې دشریعت سره به منافي نه وي، په اسبابو قطعیه وو کې دحرام خوراک استعمال حرام دی، په اسبابو ظنیه وو کې دحرامې دوايي استعمال حرام دی، او په اسبابو وهمیه وو کې دشریعت څخه مخالف الفاظ لوستل اولیکل حرام دي.

داسبابو وهمیه وو لپاره یوڅو مثالونه: په عربانو کې په عمومي طریقه باندې دطب رواج نه وو، اکثر اعتماد به یې په وهمي علاجونو او دسیلانیانو په خبرو باندې وو، دجاهلیت دزمانې څخه چې

په عربانو کې د کومو علاجونو رواج وو په هغوي کې د بعضو ذکر په احادیثو کې راغلی دی، په هغو و همي علاجونو کې یو ته (کي) وايي، یعنې وسپنه به یې په اور باندې گرمه کړه او په جسم باندې به یې لگوله، همدارنگه یو بل علاج ته (استرقاء) وايي، یعنې د دم طلبول، په عربانو کې د مختلف قسم د مونو رواج وو بعضې به په شرکي الفاظو باندې مشتمل وونې ﷺ د دې قسم دم څخه منعه وکړه او بعضې نور چې په شرکي الفاظو باندې مشتمل نه وونو دهغې اجازت یې ورکړه او وېرمايل چې (من استطاع منکم أن ینفع أخاه فلینفعه) (رواه مسلم، مشکوٰۃ، کتاب الطب نمبر ۱۷)

د چا چې په تاسو کې وس رسیږي چې خپل ورور ته نفع ورسوي نو نفعه دی ورته ورسوي، نبی ﷺ د جاهلیت د زمانې هغو د مونو ته اجازت ورکړه چې هغه په شرکي الفاظو باندې مشتمل نه وو، حالانکه دهغوي مضمون په قران او په حدیث کې نه وو راغلی، نو د دې څخه دا واضحه شوه چې په د مونو او په تعویذونو کې دا لازم نه ده چې د دې مضمون به په قران او یا په حدیث کې ذکر شوی وي.

الحاصل: د اسبابو و همیه و استعمال جایز دی، د نفس توکل سره منافي نه دی، البته د کمال توکل سره منافي دی، رسول الله ﷺ په یو ځای کې فرمایي چې: (من استرقى أو اکتوى فقد برئ من التوکل) چا چې د مونو او یا داغونه ولگول نو د توکل څخه بیزاره شو، همدارنگه په بل حدیث کې راځي چې زما په امت کې به او یا زره کسانو ته دا اعزاز میلاویږي چې بې حساب به جنت ته ځي (هم الذين لا یکتوون ولا یسترقون ولا یتطیرون و علی ربهم یتوکلون) دا هغه خلک دي چې داغونه نه لگوي، د مونو پسې نه گرزي او بد پالي نه کوي او پخپل رب باندې توکل کوي، حالانکه نبی ﷺ پخپله داغونه لگولي دي او خلکو ته یې د مونو امر هم کړې دی، نو معلومیږي دا چې د مونو او داغونه د نفس توکل سره منافات نه لري، بلکه د کمال توکل سره منافي دی، د کوم په وجه چې انسان ته دا خصوصي اعزاز ورکول کیږي چې بې حساب به جنت ته ځي او د اهم معلومه شوه چې د کمال توکل سره بعضې د مونو منافي دی او بعضې نه دي، یعنې کوم د مونو چې د اسباب و همیه وولاندې راځي دا قسم د مونو ورسره منافي دي، او کوم چې د اسبابو ظنیه وولاندې راځي هغه ورسره نه دي منافي.

نو دا یادلری چې مونو چې دا ویلي دي چې د مونو او تعویذونه په اسبابو و همیه و وکې داخل دي نو دا مو د اکثریت په اعتبار سره ویلي دي، د بعضو خلکو په د مونو او په تعویذونو باندې چې اکثر شمره

مرتبېږي نو هغه په اسبابو ظنیه وو کې داخل دي، همدارنگه کوم دمونه او تعویذونه چې په احادیثو او په اثارو کې راغلي دي هغه هم په اسبابو کې ظنیه وو کې داخل دي او اسباب یقینیه ځکه نه دي چې دا اکثر په اخبار احادو کې راغلي دي.

دوهمه تمهیدي خبره: هغه دمونه او تعویذونه چې په اسبابو و همیه وو کې داخل دي دا ولې

د کامل توکل سره منافي دي؟

(۱) دا ځکه چې د اسبابو قطعیه وواو د اسبابو ظنیه و و نتیجه نسبتاً واضحه وي، یا انسان ته نتیجه په لاس ورځي او یا مایوسه کیږي، همدارنگه ډاکټر ورته کله اطمینان ورکوي او کله ورته رخصت ورکوي او د اسبابو و همیه و نتیجه واضحه نه وي بلکه انسان په کې د (لا الی هؤلاء ولا الی هؤلاء) مصداق وي نه ورباندې زر نتیجه مرتبېږي او نه ترېنه انسان مایوسه کیږي، لدې وجې کله یو تعویذگر او دمگري ته ورځي او کله بله ته، رسول الله ﷺ ځکه فرمایي چې (من تعلق شیئاً وُکِّل الیه)

(۲) همدارنگه د اسبابو قطعیه وواو د اسبابو ظنیه و په استعمال کې اکثراً داسې وي چې عقیده د تأثیر په کې څوک نه ساتي بلکه عام خلک په کې مؤثر الله تعالی گڼي، دواړي او ډاکټر ته څوک مؤثر نه وایي، له دې وجې ډاکټر ته خلک د یو مزدور په نظر باندې گوري او دومره احترام یې نه کوي لکه څومره چې دمگري او د تعویذگر کوي، او د اسبابو و همیه و په استعمال کې ډاکټر و خلکو د حالاتو څخه داسې معلومېږي لکه دمگري او تعویذگر ته چې مؤثر وایي، له دې وجې یې پښې او لاسونه ښکلي، چې تعویذ ورته وکړي او اثارونه کړي نو بیا ورته نور عجز او نیاز شروع کړي، حالانکه د لاسونو او د پښو ښکلول اگر چې د دین له وجې جایز دي لکن دلته خودده معامله د دنیا ده، ځکه چې د ونیوي علاج ترېنه کوي له دې وجې اکثر دمونه او تعویذونه په اسبابو و همیه و وو کې داخل کړي شوي دي.

دریمه تمهیدي خبره: دمونه او تعویذونه په دوه قسمه دي یو قسم هغه دي چې صراحه په

احادیثو او په اثارو کې راغلي دي، دا قسم دمونه او تعویذونه د دین د تعلیماتو یوه حصه ده.

دوهم قسم هغه دمونه او تعویذونه دي، چې صراحه په احادیثو او په اثارو کې نه وي راغلي، هغه د دین مسئله نه ده او نه د نبوي ﷺ تعلیماتو حصه ده اگر چې قرآني الفاظ په کې تلاوت کولی او یا لیکلی شي، بلکه دا قسم دمونه او تعویذونه د عامو علماو پوهانو په شان د خلکو تجربې دي، چې کله صحیح وي او کله

حکم التعویذ

غلطې ثابتې شي، بعضې خلک په دې غلط فهمۍ کې مبتلي دي چې دا دویم قسم دمونه او تعویذونه د دین مستقلة حصه گڼي او دا گمان کوي چې څوک په دین باندې پوهیږي او عالم وي هغه به په دې عملیاتو باندې هم پوهیږي، حالانکه دا غلطه خبره ده، ځکه چې دېر داسې دمونه وو چې صحابه وو کرامو ته به یاد وو او نبي ﷺ ته به نه وو یاد، بلکې هغوي به چې کله نبي ﷺ ته تیرول نو نبي ﷺ به د بعضو اجازت ورکولو او د بعضو څخه به یې منعه کوله، حضرت جابر ﷺ فرمایي چې نبي ﷺ ددم څخه منع وکړه، نو د عمرو بن حزم د خاندان خلک نبي ﷺ ته راغلل او عرض یې وکړه چې (یار سول الله انه کانت عندنا رقية نرقی بها من الغرب وانت نهیت عن الرقی) زمونږ سره دلهم یو دم دی څوک به چې لرم چیچلی وومونږ به ورباندې دمولو او تا ترې نه منع کړی ده نبي ﷺ ورته وفرمایل چې ماته خپل دم تیر کړئ (فعرضوها علیه فقال ما أرى به بأساً من استطاع منکم ان ینفع اخاه فلینفع) هغوی چې خپل دم نبي ﷺ ته تیر کړو نو نبي ﷺ ورته وفرمایل چې ستا سو په دې دم کې خو څه نقصان نشته د چا چې وس رسیږي چې خپل ورور ته نفع ورسوي نو ورته دې ورسوي (رواه مسلم، مشکوة کتاب الطب ۱۷ حدیث)

همدارنگه حضرت شفاء بنت عبد الله ﷺ ته رسول الله ﷺ وفرمایل چې لکه څرنگه چې ته حضرت حفصی ﷺ ته لیک او لوست ورزده کوی نو همدارنگه دنملې دم هم ورته ورزده کړه، (مشکوة کتاب الطب نمبر ۴۸) معلومیږي دا چې دنملې دم حضرت شفاء بنت عبد الله ته یاد وو او نبي ﷺ ته نه وومعلوم کله نو نبي ﷺ به پخپله حضرت حفصی ﷺ ته خودلی وو.

همدارنگه بعضې خلک دمونه او تعویذونه د تصوف او د سلوک پوه حصه گڼي، حالانکه د عملیاتو د تصوف او د سلوک سره هم هیڅ تعلق نشته، ځکه چې د تصوف مقصد دا دی چې دانسان ظاهر او باطن د شریعت سره مطابق شي، خصوصاً چې د باطني امراضو څخه پاک شي، لکه خراب اخلاق، کبر، او حسد، وغیره او اخلاق حمیده یې په زړه کې پیدا شي لکه محبت، توکل، تواضع وغیره اگر چې یو دم او تعویذ یې هم نه وي یاد، خلاصه دا چې صوفیان کاملان وي او دمگري او تعویذگران عاملان وي، او هر کامل عامل نه وي همدارنگه هر عامل کامل نه وي، بلکه بعضې وي او بعضې نه وي.

د عملیاتو احکام

د عملیاتو یعنې د دمونو او د تعویذونو په باره کې ظاهراً درې قسمه احادیث په نظر راځي.

اول قسم احادیث: اول قسم هغه احادیث دي په هغې کې ددمونو او دتعویذونو څخه منعه راغلې ده، مثلاً لاندې احادیث وگوره.

(۱) وَعَنْ زَيْنَبَ ٱمْرَأَةِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ ۞ أَنَّ عَبْدَ اللَّهِ ۞ رَأَى فِي عُنُقِي خَيْطًا فَقَالَ: مَا هَذَا؟ فَقُلْتُ: خَيْطُ رُقَى لِي فِيهِ قَالَتْ: فَأَخَذَهُ فَقَطَعَهُ ثُمَّ قَالَ: أَلَيْسَ عَبْدُ اللَّهِ لَا غِيَاءَ عَنِ الشِّرْكِ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «إِنَّ الرُّقَى وَاللِّتَامَ وَمَوَاتِيئَ شِرْكَ» فَقُلْتُ: لِمَ تَقُولُ هَكَذَا؟ لَقَدْ كَانَتْ عَيْنِي تُقَدِّفُ وَكُنْتُ أُخْتَلِفُ إِلَى فَلَانِ الْيَهُودِيِّ فَأَذَارِقَاهَا سَكَنْتُ فَقَالَ عَبْدُ اللَّهِ ۞: إِنَّمَا ذَلِكَ عَمَلُ الشَّيْطَانِ كَانَ يَنْخَسِبُ بِيَدِي فَأَذَارُقِي كَفَّ عَنْهَا إِنَّمَا كَانَ يَكْفِيكَ أَنْ تَقُولِي كَمَا كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «أَذْهَبِ الْبَاسَ رَبَّ النَّاسِ وَاشْفِ أَنْتَ الشَّافِي لَا شِفَاءَ إِلَّا شِفَاؤُكَ شِفَاءُ لَا يَغَادِرُ سَقَمًا». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (مشكوة، كتاب الطب والرقى، حديث: ۳۹)

دعبد الله بن مسعود ۞ بي بي حضرت زينب ۞ فرمايي چې يوه ورځ حضرت عبد الله بن مسعود ۞ زما په غاړه کې يو بند وليدلو، نوراته يې وفرمايل چې دا څه شی دی؟ ما ورته وويل چې دا بند دی او دمراته په کې اچولی شوی دی، نو عبد الله بن مسعود ۞ راته وشکولو او راته وفرمايل چې ای دعبد الله بن مسعود ۞ رَحِمَهُ اللَّهُ څه خاندانه! تاسوته دشرک ضرورت نشته، ما دنبی ۞ څخه اورېدلي دي، چې دموڼه، تعویذونه او دمحبت تعویذ شرک دی، ما ورته وويل چې ته څرنگه دا خبره کوي؟ حال دا چې زما سترگو به چخې کولی نو زه فلانکې يهودي ته ور تلم هغه به چې دم کرم نوروغه به شوم، عبد الله بن مسعود ۞ راته وفرمايل: چې دا دشیطان کار وو، هغه به ستا سترگې چوځولې کله به چې يهودي دم کړې نو شیطان به د چوځولو څخه ځان بند کړو ستا لپاره دابس وو چې داسې دی ویلی وي، لکه څرنگه به چې نبی ۞ ويل چې اذهب الباس، الحديث.

(۲) وَعَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُمَرَ ۞ قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: «مَا أَبَالِي مَا أَتَيْتُ إِنْ أَنَا شَرِيتُ تِرْيَاقًا أَوْ تَعَلَّقْتُ تَمِيمَةً أَوْ قُلْتُ الشَّعْرَ مِنْ قَبْلِ نَفْسِي». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (مشكوة، كتاب الطب والرقى، حديث: ۴۱)

حضرت عبد الله بن عمرو ۞ څخه روايت دی چې نبی ۞ وفرمايل: چې ددې دريو (بدو) کارونو په کولو کې ماته فرق نشته، چې ترياق وخورم او يا تعویذ په غاړه کې واچوم او يا دخپل طرف څخه شعر ووايم.

(۳) وَعَنِ الْمُغِيرَةِ بْنِ شُعْبَةَ ۞ قَالَ: قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ أَكْتَوَى أَوْ اسْتَرْقَى فَقَدْ بَرِعَ مِنَ التَّوَكُّلِ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَابْنُ مَاجَه. (مشكوة، كتاب الطب والرقى، حديث ۴۲)

رسول الله ۞ فرمايي چا چې د داغ په ذريعه علاج وکړو او يا يې طلب ددم وکړو نو په تحقيق سره دتوکل څخه بېزاره شو.

(۱) وَعَنْ عِيسَى بْنِ حَمَزَةَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى قَالَ: دَخَلْتُ عَلَى عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عُكَيْمٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَبِهِ حُمْرَةٌ، فَقُلْتُ: أَلَا تُعَلِّقُ تَمِيمَةً؟ فَقَالَ: نَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ ذَلِكَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَنْ تَعَلَّقَ شَيْئًا وَكَلَّ إِلَيْهِ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ. (مشکوٰۃ: کتاب الطب والرقی، حدیث: ۴۳)

عیسی بن حمزہ رحمہما اللہ فرمائی چې زه عبداللہ بن عکیم رضی اللہ عنہ ته ورغلم په داسې حال کې چې دده بدن سور شوی وو، نو ما ورته وویل چې تعویذ ولې نه اچوی؟ هغه راته وویل چې اللہ تعالی ته پناه نسیم، رسول اللہ صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی چې چا چې کوم شی (تعویذ) په غاړه کې واچولو نو همدې ته به ورحواله کړی شي.

دوهم قسم احادیث: دوهم قسم هغه احادیث دي چې دهغوي څخه ددمونو او دتعویذونو جواز

را معلومېږي.

ددمونو په باره کې یو څو احادیث:

(۱) وَعَنْ أَنَسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: رَخَّصَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فِي الرُّقِيَّةِ مِنَ الْعَيْنِ وَالْحُمَةِ وَالنَّمْلَةِ. رواه مسلم مشکوٰۃ کتاب الطب، حدیث نمبر ۱۳

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دنظر، دکوم زهریله شي دچیچلو او د نملې یعنی دشري لپاره ددم اجازت ورکړی دی، دا درې یې دحصر لپاره نه دي ذکر کړي، بلکه ددې له وجې یې ذکر کړي دي، چې ددې دريو بيماريانو لپاره په هغه وخت کې کوم طبي او طبعي علاج نه وو، دنورو مرضونو لپاره هم ددمونو ذکر راغلی دی، په راروانو حديثونو کې یې وگوره.

(۲) وَعَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: أَمَرَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ نُسْتَرْقِيَ مِنَ الْعَيْنِ (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)، مشکوٰۃ، کتاب الطب حدیث نمبر ۱۴

حضرت عائشة رضی اللہ عنہا فرمائی چې نبي صلی اللہ علیہ وسلم مونږ ته امر وکړو چې دنظر لپاره دم وکړو.

(۳) وَعَنْ أُمِّ سَلَمَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَى فِي يَدَيْهَا جَارِيَةً فِي وَجْهِهَا سَفْعَةٌ يَغْنِي صُفْرَةً فَقَالَ: «اسْتَرْقُوا لَهَا فَإِنَّ بِهَا النَّظْرَةَ» (مُتَّفَقٌ عَلَيْهِ)، مشکوٰۃ کتاب الطب والرقی، حدیث نمبر ۱۵

حضرت ام سلمة رضی اللہ عنہا فرمائی چې رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم دام سلمې رضی اللہ عنہا په کور کې یوه وينځه ولیدله چې دمخ رنگ یې دقریضې له وجې متغیر شوی وو، نور رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرمایيل چې دادم کړئ دا نظره شوی ده.

(۴) وَعَنْ جَابِرٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: نَهَى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ الرُّقَى فُجَاءَ آلُ عَمْرِو بْنِ حَزْمٍ فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّهُ كَانَتْ عِنْدَنَا رُقِيَّةٌ تَرْقِي بِهِمَا مِنَ الْعُقَرِ وَأَنْتَ نَهَيْتَ عَنِ الرُّقَى فَعَرَضُوهَا عَلَيْهِ فَقَالَ: «مَا أَرَى فِيهَا بَأْسًا مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يَنْفَعَهُ أَخَاهُ فَلْيَنْفَعْهُ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ (مشکوٰۃ، کتاب الطب والرقي، ۱۷)

حضرت جابر رضی اللہ عنہ فرمائی ہیں نبی صلی اللہ علیہ وسلم ددمونو ٹخنہ منعہ وکړه نو د عمرو بن حزم د خاندان خلک راغلل او عرض یې وکړو چې یا رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم زموږ سره یو دم وو مونږ به دلړم څخه ورباندې خلک دمول او تاسو ددم څخه منع کړې ده، بیا یې ورته خپل دمونه تیر کړل، نبی صلی اللہ علیہ وسلم ورته وفرماییل چې ستاسو په دمونو کې څه حرج نشته، په تاسو کې چې دچا وس رسیږي چې خپل ورورته نفعه ورسوي نو ودې یې رسوي.

(۵) وَعَنْ عُمَرَ بْنِ الْخَطَّابِ رضی اللہ عنہ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «لَا رُقِيَّةَ إِلَّا مِنْ عَيْنٍ أَوْ أُحْمَةٍ». رَوَاهُ أَحْمَدُ وَالتِّرْمِذِيُّ وَأَبُو دَاوُدَ. (مشکوٰۃ، کتاب الطب، رقم: ۴۴)

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم وفرماییل چې: صرف ددې دوو مرضونو لپاره دمونه دي، یو د نظر لپاره او بل د زهریله شي د چیچلو لپاره.

(۶) وَعَنْ أَنَسٍ رضی اللہ عنہ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا رُقِيَّةَ إِلَّا مِنْ عَيْنٍ أَوْ أُحْمَةٍ أَوْ دَمٍ». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ (رواه ابو داود، مشکوٰۃ، کتاب الطب: ۴۶)

رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فرمائی چې: صرف ددې دریو مرضونو لپاره دمونه دي، یو د نظر لپاره، دوهم د زهریله شي د چیچلو لپاره، دریم درینې یعنی د دانو وغیره لپاره.

(۷) وَعَنْ الشَّافِعِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ رضی اللہ عنہ قَالَتْ: دَخَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا عِنْدَ حَفْصَةَ رضی اللہ عنہا فَقَالَ: «أَلَا تُعْلِيْنِ هَذِهِ الرُّقِيَّةَ الثَّمَلَةَ كَمَا عَلَّمْتِيهَا الْكِتَابَةَ؟». رَوَاهُ أَبُو دَاوُدَ. (مشکوٰۃ، کتاب الطب والرقي، حديث: ۴۸)

حضرت شفاء بنت عبد الله فرمائی چې: زه دام المؤمنین حضرت حفصہ رضی اللہ عنہا سره وم چې نبی صلی اللہ علیہ وسلم راغلو نو وپرمایل چې: ته حضرت حفصہ رضی اللہ عنہا ته د نملې (شري) دم ولې نه وربښايې لکه څرنگه دې چې لیکل وربښودلې دي؟ په یو روایت کې راځي چې حضرت شفاء رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ته وفرماییل چې: (انی کنت أرقی برقی الجاهلیة) لکن بیا هم بی کریم صلی اللہ علیہ وسلم اجازت ورکړو، ددمونو په باره کې دومره ډېر احادیث راغلي دي چې د ټولو د راجمعه کولو څخه یو غټ کتاب جوړېږي.

دتعویذونو په باره کې یو څو احادیث او اثار

(۱) د حضرت عبد الله بن عمرو رضی الله عنهما څخه روایت دی چې هغوی د نبی ﷺ دا ارشاد را نقل کړو چې څوک چې په خوب کې ډارېږي نو دا دعا دې ووايي چې:

أَعُوذُ بِكَلِمَاتِ اللَّهِ التَّامَّاتِ مِنْ غَضَبِهِ وَعِقَابِهِ وَشَرِّ عِبَادِهِ وَمِنْ هَمْزَاتِ الشَّيَاطِينِ وَأَنْ يَعْضُرُونِ.

رواي فرمايي چې عبد الله بن عمرو ﷺ دخپل کور پوهو خلکو ته دا دعا په یادو وربښودلې وه او ورو بچیانو ته یې لیکلې وه او په غاړه کې یې ورته اچولې وه (سنن ابی داود حدیث نمبر ۳۸۹۳ باب کیف الرقی، جامع الترمذي حدیث نمبر ۳۵۲۸، مشکوة، باب الاستعاذه، الفصل الثاني)

دامام بخاري استاذ ابن ابی شيبه په خپل مصنف کې باب لگولی دی په نوم د (من رخص في تعليق التعاويذ) ددې باب لاندې یې ډېر اثار را نقل کړي دي یو څو یې لاندې ولولئ.

۲- حَدَّثَنَا عُقْبَةُ بْنُ خَالِدٍ رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنْ شُعْبَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنْ أَبِي عَصَمَةَ رَحِمَهُ اللَّهُ، قَالَ: سَأَلْتُ سَعِيدَ بْنَ الْمُسَيَّبِ رَحِمَهُ اللَّهُ عَنِ التَّعْوِذِ، فَقَالَ: «لَا بَأْسَ إِذَا كَانَ فِي أَدِيمٍ»، رَقْمُ الْحَدِيثِ: (۲۴۰۰۹).

ترجمه: سعيد ابن مسيب رحمه الله فرمايي چې تعويد چې په څرمنه کې وي نو پړوانه کوي.

۳- حَدَّثَنَا ابْنُ مُثَنَّى رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنْ عَطَاءٍ رَحِمَهُ اللَّهُ، فِي الْحَابِضِ يَكُونُ عَلَيْهَا التَّعْوِذُ، قَالَ: «إِنْ كَانَ فِي أَدِيمٍ فَلْتَنْزِعْهُ، وَإِنْ كَانَ فِي قَصْبَةٍ فَصْطِهِ فَإِنْ شَاءَتْ وَضَعْتَهُ وَإِنْ شَاءَتْ لَمْ تَضَعْهُ» رَقْمُ الْحَدِيثِ: (۲۴۰۱۰).

ترجمه: حضرت عطاء بن رباح رحمه الله فرمايي چې که تعويد په څرمنه کې بند وو نو حائضه ښځه به یې لرې کوي او که د سپینو زرو په ډبي کې وي نو یسایې خوښه ده چې لرې کوي یې او که نه یې لرې کوي. (قال شيخنا الاعظمي رحمه الله القصبه كل عظم أجوف فيه مخ، والمراد هنا: ما صنع من الفضة مثل ذلك العظم، ويجعل فيه التعويد مكان المخ في العظم)

۴- حَدَّثَنَا وَكَيْعٌ رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنْ إِسْرَائِيلَ رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنْ ثَوْبَانَ رَحِمَهُ اللَّهُ، قَالَ: «كَانَ مُجَاهِدٌ رَحِمَهُ اللَّهُ يَكْتُبُ لِلنَّاسِ التَّعْوِذَ فَيُعَلِّقُهُ عَلَيْهِمْ» رَقْمُ الْحَدِيثِ: (۲۴۰۱۱).

ترجمه: اما مجاهد رحمه الله به خلکو ته تعويد ليکلو او غاړو ته به یې وراچولو.

۵- حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، عَنْ حَسَنِ بْنِ عَلِيٍّ، عَنْ جَعْفَرٍ رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنْ أَبِيهِ رَحِمَهُ اللَّهُ، «أَنَّهُ كَانَ لَا يَرَى بَأْسًا أَنْ يَكْتُبَ الْقُرْآنَ فِي أَدِيمٍ ثُمَّ يُعَلِّقَهُ»، رَقْمُ الْحَدِيثِ (۲۴۰۱۲).

ترجمہ: حضرت جعفر رحمہ اللہ دخیل پلار خنہ روایت کوی چہ پہ دی کہ باک نشہ چہ قرآن ولیکہ او پہ خرمنہ کہ یی بند کرئ او پہ غارہ کہ یی واپوی.

۶- حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحِيمِ بْنُ سُلَيْمَانَ رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنْ إِسْمَاعِيلَ بْنِ مُسْلِمٍ رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنِ ابْنِ سِيرِينَ رَحِمَهُ اللَّهُ: «أَنَّهُ كَانَ لَا يَرَى بَأْسًا بِالشَّيْءِ مِنَ الْقُرْآنِ» (يعني بتعليقه) رَقْمُ الْحَدِيثِ (۲۴۰۱۴).

ترجمہ: ابن سیرین رحمہ اللہ فرمایي چہ دقرآن کریم د خہ حصی پہ غارہ کہ اچولو کہ باک نشہ.
۷- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ رَحِمَهُ اللَّهُ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَسَنُ رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنْ لَيْثٍ رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنْ عَطَاءِ رَحِمَهُ اللَّهُ، قَالَ: «لَا بَأْسَ أَنْ يُعَلَّقَ الْقُرْآنُ» رَقْمُ الْحَدِيثِ (۲۴۰۱۵).

ترجمہ: حضرت عطاء ابن ابی رباح رحمہ اللہ فرمایي چہ دقرآن کریم لیکل او پہ غارہ کہ اچول پروانہ لري.
۸- حَدَّثَنَا يَحْيَى بْنُ آدَمَ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى، عَنْ أَبَانَ بْنِ ثَعْلَبٍ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى، عَنْ يُونُسَ بْنِ خَبَابٍ رَحِمَهُمَا اللَّهُ تَعَالَى، قَالَ: سَأَلْتُ أَبَا جَعْفَرٍ رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنِ التَّعْوِيدِ يُعَلَّقُ عَلَى الصَّبْيَانِ، «فَرَخَّصَ فِيهِ»، رَقْمُ الْحَدِيثِ (۲۴۰۱۶).

ترجمہ: حضرت ابو جعفر رحمہ اللہ فرمایي چہ تعوید لیکل او ماشوم تہی پہ غارہ کہ اچول جازیدی.
۹- حَدَّثَنَا إِسْحَاقُ الْأَزْزُقِيُّ رَحِمَهُ اللَّهُ، عَنْ جُوَيْرِ بْنِ عَبْدِ اللَّهِ، عَنِ الضَّحَّاكِ رَحِمَهُ اللَّهُ: «لَمْ يَكُنْ يَرَى بَأْسًا أَنْ يُعَلِّقَ الرَّجُلُ الشَّيْءَ مِنْ كِتَابِ اللَّهِ إِذَا وَضَعَهُ عِنْدَ الْغُسْلِ وَعِنْدَ الْغَايَةِ» رَقْمُ الْحَدِيثِ (۲۴۰۱۷).

ترجمہ: حضرت امام ضحاک رحمہ اللہ فرمایي چہ دقرآن کریم لیکل او پہ غارہ کہ اچول گناہ نہ لري کلہ یی چہ داو دس ماتی او دغسل پہ وخت لري کوي.

دریم قسم احادیث: دریم قسم هغه احادیث دي چہ دهنوي پہ وجه پہ مخکېنو دواړه قسمه احادیثو کہ تطبیق رايي.

(۱) وَعَنْ عَوْفِ بْنِ مَالِكٍ الْأَشْجَعِيِّ رَحِمَهُ اللَّهُ قَالَ: كُنَّا نَرْقِي فِي الْجَاهِلِيَّةِ، فَقُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ! كَيْفَ تَرَى فِي ذَلِكَ؟ فَقَالَ: «اعْرِضُوا عَلَيَّ رُقَاكُمْ لَا بَأْسَ بِالرُّقِيِّ مَا لَمْ يَكُنْ فِيهِ شَرَكٌ». رَوَاهُ مُسْلِمٌ (مشكوة: كتاب الطب).

حضرت عوف بن مالک رضی اللہ عنہ فرمائی ہے مونہ بہ دجاہلیت پہ زمانہ کہی دمونہ کول، بیا مودنہ بی رضی اللہ عنہ خنہ پو بنتنہ و کرہ چہ تاسو ددی پہ بارہ کہی خہ وایی؟ نبی ﷺ و فرمایل چہ ماتہ خپل دمونہ بیان کری، پہ دمونو کہی حرج نشته ترخو چہ پہ کہی شرک نہ وی.

(۲) پہ صحیح ابن حبان کہی باب لکیدلی دی پہ نوم د: **ذَكَرُ الْخَبَرِ الدَّالِ عَلَى أَنَّ الرُّقِيَ الْمُنْبِيَّ عَنْهَا لَمْ تَهَيَّ الرُّقَى الَّتِي يُخَالِطُهَا الشَّيْطَانُ بِاللَّهِ جَلَّ وَعَلَا دُونَ الرُّقَى الَّتِي لَا يُشَوِّبُهَا شَيْءٌ**، (ج ۱۳ ص ۱۵۸)

باب دی پہ ذکر دھغه خبر کہی چہ هغه پہ دی باندی دلالت کوی چہ ممنوع هغه دمونہ دی چہ شرک پہ کہی ورگہ شوی وی، هغه دمونہ نہ دی ممنوع چہ شرک پہ کہی نوي ورگہ شوی.

ددی باب لاندی یی د حضرت ابن حشمه رضی اللہ عنہ حدیث ذکر کری دی چہ ذده والدی رضی اللہ عنہ پہ دجاہلیت پہ زمانہ کہی دمونہ کول بیا یی د رسول الله ﷺ خنہ ددی پہ بارہ کہی پو بنتنہ و کرہ، نبی ﷺ ورته و فرمایل چہ: (ارقی مالم یکن فیہ شرک)

یعنی د شرک خنہ بغیر نور دمونہ کوه، پہ عملیاتو کہی شرک پہ دوو طریقو راخی، یو دا چہ ددم او دتعویذ مضمون پہ شرک باندی مشتمل وی، دو هم دا چہ دم او یا تعویذ مؤثر لذاته و گنہی، خکہ چہ مؤثر حقیقی د الله تعالی ذات دی، محدث ابن حبان پہ کتاب الرقی و التمایم کہی فرمائی چہ:

العله فی الزجر عن الاکتواء و الاسترقاء هی ان اهل الجاهلیة کانوا یستعملونها، ویرون البزء منها من غیر صنعة الباری جل و علا فیہ، فاذا کانت هذه العلة موجودة، کان الزجر عنها قایما، و اذا استعملها المرء و جعلها سبباً للبزء الذی یكون من قضاء الله دون ان یرى ذلک منها، کان ذلک جائزا. (صحیح ابن حبان ج ۱۳ ص ۴۵۴)

الحاصل: (۱) کہ دمونہ او تعویذ ونہ پہ شرکی مضمون باندی مشتمل نہ وو او مؤثر حقیقی دی ونہ گنہل.

بلکہ دعامو علا جونو پہ شان دی دسبب پہ مرتبه کہی و گنہل نو بیا دانسی دمونہ او تعویذ ونہ جایز دی.

(۲) پہ کومو احادیثو کہی چہ د خاصو خاصو مرضونو لپاره ددم ذکر راغلی دی، هلته مراد حصر حقیقی نه دی بلکه حصر اضافی او یا اهتمام و غیره مراد دی، خکہ چہ د جواز او دعدم جواز لپاره علت دمرضونو خصوصیتونه نه دی، بلکہ علت ورتہ عدم اشتغال پہ شرک او اشتغال پہ شرک باندی دی، کہ حصر حقیقی مزاد شی نو بیا به پنخله دا احادیثو پہ مابین کہی تعارض راشی، مثلاً د عمران بن حصین رضی اللہ عنہ پہ حدیث کہی صرف ددوو مرضونو ذکر دی، د حضرت انس رضی اللہ عنہ پہ حدیث کہی د دریو مرضونو ذکر دی، د حضرت جابر رضی اللہ عنہ پہ حدیث کہی دلہم ددم ذکر دی او د حضرت شفاء بنت عبد الله رضی اللہ عنہ پہ حدیث کہی بیا دنملی لپاره ددم ذکر دی و هکذا.

(۴) په دمونو او په تعویذونو کې دا شرط نه دی چې مضمون به یې صراحتاً په قرآن او یا په حدیث کې ذکر شوی وي، بلکه صرف دومره خبره کافي ده چې شرک به په کې نه وي، لکه تاسو چې په تیرو احادیثو کې ولیدل چې نبي ﷺ د جاهلیت د زمانې د مونو ته هم په دې شرط باندې اجازه ورکړه چې شرک به په کې نه وي، دمشقو په کتاب الطب والرقی کې د حضرت شفاء رضی الله عنها حدیث دی چې رسول الله ﷺ ورته وفرمایل چې حضرت حفصې رضی الله عنها ته د خط سره د شري دم هم وربنایه، حافظ ابن حجر په الاصابه کې او ابن عبد البر په استیعاب کې د حضرت شفاء په حالاتو کې دهغې دم الفاظ را نقل کړي دي، لکن د بعضې الفاظو په صحیح تلفظ او معنی باندې زه پوه نه شوم الفاظ دادي «بسم الله صلوا صلب جبر، تعوذاً من افواها فلا تضر احداً، اللهم اكشف البأس رب الناس» دگرگم (یعنی زعفران) په لرگي باندې به یې دا کلمات او ه خلې ولوستل او دم به یې کړلو، بیا به یې دا لرگي په یوه تیگه باندې کینودلو د شرابو سرکه به یې په دې لرگي باندې واچوله بیا به یې هغه لرگي په مریض باندې مړلو.

په تعویذونو کې دیا بدوح لیکل

بدوح په عبرانی ژبه کې د الله تعالی نوم دی او په تعویذاتو کې د اسماء الله لیکل جایز دی، لهدا په تعویذاتو کې دیا بدوح لیکل جایز دی، لما قال العلامة مفتي محمد شفيع رَحِمَهُ اللهُ: ما دخل استاذ علامه محمد انور شاه کشمیری رَحِمَهُ اللهُ خخه اوریدلي دي چې د بدوح لفظ د دال له تشدید پرته په عبرانی ژبه کې د الله تعالی نوم دی، (عزیز الفتاوی المعروف به، فتاوی دارالعلوم دیوبند ج ۱ ص ۱۴۹) وامداد المفتیین المعروف به فتاوی دارالعلوم دیوبند ج ۲ ص ۲۳۸) کتاب الکراهیه فتاوی حقانیه ج ۲ ص ۱۹۸، باب التداوي)

په غیر مسلم باندې ځان دمول او یا ترېنه تعویذ غوښتل

دامام مالک رَحِمَهُ اللهُ خخه منقول دي چې هغه په اهل کتابو باندې د ځان دمولو ته مکروه ویلي دي، لکن دامام مالک رَحِمَهُ اللهُ یو شاگرد ابن وهب رَحِمَهُ اللهُ او امام شافعي رَحِمَهُ اللهُ ورته جائز ویلي دي، معرفة السنن والاثار للبيهقي ج ۱۴ ص ۱۲۰) دوي د حضرت ابو بکر صدیق رَحِمَهُ اللهُ دیو اثر خخه استدلال کړی دی، کوم چې امام مالک په خپل موطأ رقم ۳۴۷۲ کې او د امام بخاري استاذ ابن ابي شیبه په خپل مصنف کې ج ۵ ص ۴۷) کې ذکر کړي دي چې یوه ورځ حضرت عائشه رَحِمَهُ اللهُ مریضه وه او یوې یهودی ښځې دموله حضرت ابو بکر صدیق رَحِمَهُ اللهُ دې یهودی ته وفرمایل چې د الله تعالی په کتاب باندې یې دموه، عام شارحین فرمایي چې د حضرت ابو بکر رَحِمَهُ اللهُ مراد د کتاب الله خخه تورات وو، ځکه چې یهودو عموماً په تورات باندې خلک

دمول لکن محدث ابن حبان رحمہ اللہ یی دا معنی بیانوی چہ د ابو بکر صدیق رضی اللہ عنہ مطلب دا ووچہ پیداسی
الفاظو باندی یی دموہ چہ د کتاب اللہ یعنی دقرآن لہ نظره مباح وی (ابن حبان ج ۱۳ ص ۴۶۴)

نو پہ غیر مسلمو باندی ددمولو پہ بارہ کپ دوه قولہ شو، یو قول د کراہت او بل د جواز، لکن ددی دواہو
پہ مابین کپ تعارض نشته، حکہ چہ ابن عبدالبر رحمہ اللہ پہ الاستذکار ج ۸ ص ۴۱۱) کپ فرمایي چہ امام
مالک رحمہ اللہ د کراہیت قول لدی وجہ خخہ کپی دی، چہ د غیر مسلم معلومات نہ کیری چہ دا پہ خرنکہ
الفاظو باندی دمول کوی؟ ددی خخہ معلومہ شوہ چہ کومو حضراتو چہ پہ غیر مسلمو باندی دخان دمولو
تہ جائز ویلی دی نو دا پہ ہغہ وخت کپ دی، چہ کلہ سپی مطمئن وی چہ د مونکی راباندی شرکی دم نہ
اچوی او کومو حضراتو چہ ور تہ مکروہ ویلی دی نو دا پہ ہغہ وخت کپ دی چہ کلہ اطمینان نہ وی.

الحاصل: دد مگری پہ بارہ کپ چہ کلہ یقین او یا غالب گمان داوی چہ پہ شرکی او ناجائز مضمون
باندی دمول نہ کوی نو بیا جائز دی، او کلہ چہ یقین او یا ظن غالب او یا تردد ددی خبری وی چہ پہ شرکی او یا
پہ ناجائز مضمون باندی دمول کوی نو بیا ناجائز دی ہمدارنگہ د ناجائز مقصد لپارہ دم او تعویذ کول ہم ناجائز
دی، لکہ ددوو کسانو پہ مابین کپ دتفریط او ددشمنی دجوہرولو لپارہ، د ناجائز تسخیر وغیرہ لپارہ، حضرت
تہانوی رحمہ اللہ فرمایي چہ د ناجائز تسخیر لپارہ حکہ ناجائز دی چہ پہ تعویذاتو کپ معنوی فشار واردول
وی، نو پہ کوم حای کپ چہ ظاہری فشار واردول ناروا دی، نو ہمدارنگہ معنوی فشار واردول ہم ناروا دی.
فائدہ: بعضی و ہایان دقرآن او د حدیث دلیل دومرہ نہ منی لکہ خومرہ چہ دابن تیمیہ رحمہ اللہ او
دابن القیم رحمہ اللہ خبرہ منی، لدی وجہ بہ ددی دواہو ویو عبارت رانقل کرو.

(۱) حافظ ابن تیمیہ رحمہ اللہ فرمایي چہ: وَجَوُزُ أَنْ يَكْتَبَ لِلْمَصَابِ وَغَيْرِهِ مِنَ الْمَرْضَى شَيْئًا مِنْ كِتَابِ
اللَّهِ وَذِكْرُهُ بِالْهَيْدَادِ الْمُبَاحِ وَيُغْسَلُ وَيُسْقَى كَمَا نَصَّ عَلَى ذَلِكَ أَحْمَدُ رَحِمَهُ اللَّهُ وَغَيْرُهُ (مجموع الفتاوى، لشيخ الاسلام ج
۱۹ ص ۶۴)

یعنی جائزہ دہ چہ دقرآن او یا ذکر اللہ خخہ کوم شی پہ مباحہ سیاہی باندی ولیکی او بیایي
ووینخی او بیایي پہ مریض باندی وخبسی، امام احمد وغیرہ پہ ددی باندی تصریح کپی دہ، ددی خخہ
وروستہ ابن تیمیہ رحمہ اللہ د حضرت عبداللہ بن عباس رضی اللہ عنہما یو اثر رانقل کپی دی چہ کہ بنسخی
تہ د ولادت پہ وخت کپ مشکل وو، نو دا الفاظ ور تہ ولیکی.

بِسْمِ اللَّهِ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ الْحَلِيمُ الْكَرِيمُ سُبْحَانَ اللَّهِ رَبِّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ { كَأَنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ رَوْنَمَا لَهُمْ
يَلْبَسُوا الْأَعْيُنَ أَوْضَحَهَا } { كَأَنَّهُمْ يَوْمَئِذٍ رَوْنَمَا يُوْعَدُونَ لَمْ يَلْبَسُوا إِلَّا سَاعَةً مِنْ نَارٍ بَلَاغٌ قَهْلٍ يُبَلِّغُكَ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ }.

په یو روایت کې راځي چې دا الفاظ ووينځه او بیا دا اوبه دنوم څخه لاندې وشینده، او په بل روایت کې راځي چې دا ولیکه او دمټ پورې یې وتره او د ولادت څخه وروسته یې سمدستي لرې کړه، یو راوی فرمایي چې مایا بیا ددې تجربه کړې ده، نو ددې څخه مې به تر بل شی نه دی موندلی. (فتاوی ابن تیمیة ج ۱۹ ص ۶۴)

(۲) ابن القیم رحمہ اللہ په زاد المعاد ج ۴ ص ۳۲۶ کې بعضې تعویذات رانقل کړي دي، یو تعویذ یې دامام احمد بن حنبل رحمہ اللہ څخه رانقل کړی دی.

ایا په دم او په تعویذ کې فرق شته او کنه؟ نن سبا بعضې خلک وايي چې دم ذکر و شرطونو موافق د مونه جائز دي لکن تعویذ ونه نه دي جایز او په دلیل کې د حضرت عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ روایت پیش کوي چې (ان الرق والتمايم والتولة شرک)

لکن ددوي استدلال نه دی صحیح، ځکه چې (۱) تامخکې واوړېدل چې دمنعې لپاره اصل علت شرکي الفاظ دي هغه په دم کې وي او که په تعویذ کې وي (۲) د عبد الله بن مسعود رضی اللہ عنہ په حدیث کې د تمايم لفظ دی او تمايم تعویذ ونوته نه وايي بلکه دا یو خاص قسم مری وی چې د جاهلیت په زمانه کې به خلکو ماشومانو ته په دې گمان باندې په غاړه کې وراچولې چې دا دسړي څخه مصیبتونه لرې کوي او دانسان په عمر کې زیات راولي، ابن قتیبہ رحمہ اللہ په تاویل مختلف الحدیث کې لیکي چې: **وَالْتَمَائِمُ خَزَزُ رُقُطٍ، كَانَتْ الْجَاهِلِيَّةُ تَجْعَلُ فِي الْعُنُقِ وَالْعُضُدِ، تَسْتَرْقِي بِهَا، وَتَظُنُّ أَنَّهَا تَدْفَعُ عَنِ الْمَرْءِ الْعَاهَاتِ، وَتَمُدُّ فِي الْعُمُرِ، قَالَ الشَّاعِرُ:**

إِدَامَاتُ لَمْ تُفْلِحْ مَزِينَةُ بَعْدَهُ فَنُوطِي عَلَيْهِ يَأْمُرُنِ التَّمَائِمَا

يَقُولُ: عَلَّقِي عَلَيْهِ هَذَا الْخَزَزَ، لَتَقِيَهُ الْمُنِيَّةُ. (ص ۴۶۶) قال الامام البغوي ابو الفتح ناصر الدين البطرازي رحمہ اللہ قال: القتيبي وبعضهم يتوهم ان المعاذات هي التمايم وليس كذلك، انما التيممة الخرزة، ولا بأس بالمعاذات اذا كتبت فيها القرآن واسماء الله تعالى، المغرب في ترتيب المغرب ج ۱ ص ۱۰۷) وهكذا في رد المحتار، كتاب الحظر والاباحة، فصل في اللبس، ومثله في نيل الأطار، باب ما جاء في الأجرة على الضرب.

امام طحاوي رحمہ اللہ د حضرت عائشې رضی اللہ عنہا قول رانقلوي چې کوم تعویذ چې د مریضې څخه وروسته په غاړه کې واچول شي هغه تيممه نه ده (شرح معاني الآثار، كتاب الكراهة، باب الكي هو مكروه ام لا؟)

(۳) په دې حدیث کې خو یواځې د تمايمو ذکر نه دی، بلکه ذکر یې ددې ذکر هم په کې راغلی دی او درقی په باره کې په دې خبره اتفاق دی چې ددې څخه منعه مطلقا نه ده، بلکه په هغه صورت کې ده چې شرکي د مونه وي نو همدا تفصیل په تماشو کې هم دی.

به عملیاتو کی دشیخ داجازی حکم

داورادو او دو وظایفو په لوستلو کې دچا داجازی ضرورت نشته، البته که چیرته دشیخ اجازه وي نو فیض او برکات نور هم پکې زیاتېږي، (لما قال العلامة السيوطي، الاجازة من الشيخ غير شرط في جواز التصدي، للاقراء والأفاداة، فمن علم من نفسه الأهلية جاز له ذلك وان لم يجزه احد الخ) الاتقان في علوم القرآن، الفصل الثالث في كيفية الأخذ بافراد القراءة، وكذا قال العلامة جلال ابادي الاجازة من الشيخ غير شرط في جواز التصدي للافادة والاقراء، فمن علم من نفسه الأهلية جاز له ذلك، وان لم يجزه احد الخ، قطب الارشاد ص ۶۴۳، الخاتمة في ذكر الاجازة، ومثله في امداد الفتاوى ج ۵ ص ۵۵۳) كتاب السلوك، فتاوى حقانيه ج ۲ ص ۸۴

* * *

د مودودیت فتنه

د مودودیت فتنه د مودودیت فتنه د مودودیت فتنه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده

اما بعد :

دمودودیت دفتنی مؤسس سید ابو الاعلیٰ مودودی دی، سید ابو الاعلیٰ مودودی درجب پہ دوهم تاریخ پہ ۱۳۲۱ھ کی چې د ۱۹۰۳ع ۲۵ دسمبر سره سمون خوري دهندوستان پہ حیدرآباد کی د اورنگ آباد به علاقہ کی پیدا شو، بیادوالدینو سره ډهلی ته لاړو، د (۱۱) کالو پہ عمر کی اتم صنف کی په سکول کی داخل شو د (۱۷) کالو پہ عمر کی یې په صحافیت کی قدم کېښودلو په ۱۹۲۳ھ کی یې د ترجمان القرآن په نوم باندې روزنامه جاری کړه، په ۱۹۴۱ھ کی یې د جماعت اسلامی په نوم باندې د تنظیم بنیاد کېښودلو، په ۱۳۹۹ھ کی د شوال په میاشت کی وفات شو.

مودودی صاحب په ابتداء کی د دین د اقامت او الهي حکومت غورې وکړې وې، لدې وجې ورسره ډېر اهل حق علماء هم یو ځای شو، لکه مولنا منظور نعماني رحمۃ اللہ علیہ، مولنا مناظر احسن گیلاني رحمۃ اللہ علیہ مولنا عبد الماجد دریا ابادي رحمۃ اللہ علیہ وغیره، کله چې دوي په دې خبره باندې پوه شول چې په دې تنظیم کی د اسلام نوم استعمالیږي لکن د پردې تر شاه یو ډېر غټ سازش دی نو بیا ترېنه جدا شول.

مودودی صاحب یو طرف ته د جماعت اسلامی رهبري کوله او بل طرف ته په تصنیفاتو باندې مصروف و او ډېر کتابونه یې ولیکل، د ټولو څخه خطرناک کتابونه یې خلافت او ملوکیت، تفهیمات، او جاهلیت وغیره دي، په قرآن کی د تحریف لپاره یې تفهیم القرآن ولیکلو، دده د قلم د گذار اصلي نښې د انبیاءو علیهم السلام ذوات، د صحابه و و رضوان الله علیهم ذوات او د امت د اسلافو ذوات دي، دده په خلاف اهل حقو علماوو، ډېر کتابونه ولیکل مثلاً:

(۱) فتنه مودودیت (شیخ الحدیث مولنا زکریا رحمۃ اللہ علیہ)

(۲) مودودیت دستور اور عقائد (مولانا حسین احمد المدنی رحمۃ اللہ علیہ)

(۳) الاستاد المودودی. (علامه محمد یوسف بنوري رحمۃ اللہ علیہ)

- (۴) کشف حقیقت. (مولنا سعید احمد رحمہ اللہ)
- (۵) مودودی صاحب کا ایک غلط فتویٰ (مولنا سرفراز خان صفدر رحمہ اللہ)
- (۶) تنقید اور حق تنقید (مولنا محمد یوسف لدھیانوی رحمہ اللہ)
- (۷) مودودی مذهب (مولنا قاضی مظہر حسین رحمہ اللہ)
- (۸) مودودی صاحب کا نصب العین (مولنا لال حسین اختر رحمہ اللہ)
- (۹) ائینہ تحریک مودودیت (مولنا مفتی مہدی حسن رحمہ اللہ)
- (۱۰) حق پرست علما کی مودودیت سی ناراضگی (مولنا احمد علی لاہوری رحمہ اللہ)
- (۱۱) مکتوبات بسلسلہ مودودیت جماعت (مولنا حسین احمد المدنی رحمہ اللہ)
- (۱۲) جماعت اسلامی سی مشاورت تک (مولنا منظور نعمانی رحمہ اللہ)
- (۱۳) اظہار حقیقت بجواب خلافت و ملوکیت (مولنا محمد اسحاق صدیقی رحمہ اللہ)
- (۱۴) تقصیرات تفہیم (مولنا مفتی عزیز الرحمن رحمہ اللہ)
- (۱۵) حضرت معاویہ رضی اللہ عنہ اور تاریخی حقائق (مفتی تقی عثمانی رحمہ اللہ)
- (۱۶) تحریک مودودیت کی ایکسپری رپورٹ (مولنا عبد القدوس رومی رحمہ اللہ)
- (۱۷) مودودیت بی نقاب (مولنا عبد القدوس رومی رحمہ اللہ)
- (۱۸) عادلانہ دفاع (مولنا سید نور الحسن بخاری رحمہ اللہ)
- (۱۹) مودودیت کی غلط نظریات (جناب کریم الدین رحمہ اللہ)
- (۲۰) مقام صحابہ کتاب و سنت کی روشنی میں اور مولنا مودودی (ابو بکر غازی پوری رحمہ اللہ وغیرہ)
- دیر کتابوںہ دی، ددی تلو کتابوںو دیو شو مضمونونو خلاصہ بہ مونہ پہ پنخو عنوانو کی را ونغارو .
- اول:** مودودی او دانیبا و توہین، **دوہم:** دانیبا و عصمت فریم مودودی او دصحابہ و توہین؛
- خلورم:** دصحابہ و وعدالت: **پنخم:** مودودی دعلما ووپہ نظر کی.

مودودي او دانباوو عليهم السلام توهين

د انباوو توهين:

رسول الله ﷺ د دجال په باره کې ډېر تفصيلي بيان کړی دی، يواځې په بخاري او په مسلم کې ۲۵ ځلې د احديث راغلی دی.

(۱) مودودي د دجال په باره کې ليکي چې: دا د دجال وغيره خبرې افسانې دي چې هيڅ شرعي حيثيت نه لري ترجمان القرآن ص ۱۸۶ رسايل و مسایل ص ۵۳ حصه اول طبع دويم.

(۲) مودودي ليکي چې: رسول الله ﷺ ته دا وېره وه چې دجال به يادده په زمانه کې را ظاهر شي او يا به په کومه نږدې زمانه کې را ظاهر شي، لکن ايا دې ديار لس نيم سوه کلونو دا خبره ثابته نه کړه چې د نبي ﷺ دا اندېښنه صحيح نه ده؟ (ترجمان القرآن ص ۳۱ ربيع الاول سنه ۱۳۶۵ هـ)

(۳) مودودي ليکي چې: الله تعالی د هر نبي څخه بالا راده په يو وخت کې خپل حفاظت لري کوي او يو دوه لغزشه ترېنه صادرېږي. (تفهيمات ص ۵۰ حصه دوم طبع نمبر ۶ ص ۵۷ حصه دوم طبع ۱۷)

(۴) انبياو پخپلو رايو غلطې فيصلې هم کولې، مريضېدل به هم، امتحانونه به هم ورباندې راتلل، حتی چې تفصيرات ترېنه هم کېدل، او په هغې باندې سزاگانې هم ورکول کېدلې (ترجمان القرآن ص ۱۵۸ می ۱۹۵۵ ع)

(۵) رسول الله ﷺ نه فوق البشر دی او نه دبشري کمزوريو څخه بالاتردی. (ترجمان القرآن

اپريل ۱۹۷۶ خطب اب ص ۸)

(۶) لکن په وعظ او په تلقين کې د ناکامۍ څخه وروسته د اسلام داعي په لاس کې توره

راواخستله. (الجهاد فی الاسلام ص ۱۷۴)

دحضرت داود علیه السلام توهین :

(۷) دحضرت داود عليه السلام په فعل کې دنفساني خواهش مداخله وه، داود عليه السلام ددې سره هم تعلق لرلو چې حاکمانه اقتدار به یې ځایه استعمال کړي او دا داسې کار دی چې په حقه باندې حکومت کونکي یې نه خوښوي. (تعلیم القرآن ص ۳۲۷ ج ۴ طبع اول)

(۸) ددې نفسې شریر د رهزنی. خطري ډېر کړتې پیغمبرانو ته هم پېښې شوي دي، لکه څرنګه چې جلیل القدر پیغمبر داود عليه السلام ته ورباندې په یو ځای کې تنبیه ورکړل شوه. (تفهيمات ص ۱۶۱ حصه اول طبع پنجم)

(۹) حضرت داود عليه السلام دخپلې زمانې داسرائيلي سوسيټي څخه متاثره شوی وو د اوريا څخه یې د طلاق غوښتنه وکړه. (تفهيمات ص ۴۲ حصه دوم طبع دوم)

. حالنکه پیغمبر عليه السلام د معاشري د اصلاح لپاره رالېږل شوی وي، څوک چې دخپلې سوسيټي په ذهني غلامۍ کې مبتلا کېږي هغه پیغمبر نه شي کیدلی.

دحضرت آدم عليه السلام توهین :

(۱۰) بس یوې ناڅاپي جذبې ورباندې شیطاني اثار غالب کړل، نفس یې د کنترول څخه ووتلو، د طاعت د بلندی څخه د معصیت په کنده کې وغورزیدلو (تفهيم القرآن ج ۳ ص ۱۳۳)

دحضرت نوح عليه السلام توهین :

(۱۱) په نازکه نفسياتي موقع باندې د پیغمبر په شان، اعلی او اشرف انسان هم دلېر وخت لپاره دخپلې بشري کمزوري څخه مغلوبیږي.. لکن چې کله ورته الله تعالی تنبیه ورکړي چې کوم څوی چې حق یې پرېښې وي او د باطل سره یو ځای شوي وي، نو صرف ددې له وجې ورته څوی ویل چې ستا د صلب څخه پیدا شوی دی محض یوه جاهلي جذبه ده، ته دهغه څخه خپل زړه به پرې پروا کړه، دهغې طرز فکر ته راشه کوم چې د اسلام مقتضی ده (تفهيم القرآن ج ۲ ص ۲۴۴ طبع سوم)

دحضرت یوسف عليه السلام توهین:

(۱۲) دحضرت یوسف عليه السلام ددې ارشاد په باره کې چې (اجعلني على خزائن الارض) مودودي صاحب ليکي چې: داصرف دمالیې وزارت مطالبه نه ده، لکه څرنګه چې دبعضو خلکو خیال دی، بلکه دا د ډکټيټر شپ مطالبه ده او ددې په نتیجه کې یوسف عليه السلام ته تقریبا هغه پوزیشن حاصل شو کوم پوزیشن چې نن سبا په اټلی کې مسؤلیني ته حاصل دی (تفهيمات ص ۱۲۲ حصه دوهم طبع پنجم ۱۹۷۰).

دحضرت یونس عليه السلام توهین:

(۱۳) دیونس عليه السلام څخه درسالت دتبلیغ په ادا کولو کې کوتاهي وشوه، غالباً دوي دېې صبری له وجې دوخت څخه مخکې خپل ځای پرېښودلو (تفهيم القرآن ج ۲ ص ۳۱۳، ۳۱۲).

دحضرت موسی عليه السلام توهین:

(۱۴) دحضرت موسی عليه السلام مثال دهغه اوترفاتح دی چې دخپل قدرت دمضبوطولو څخه بغیر مارچ کوي او بیا شاته ځنګل کې ورپسې داو ورپه شان بغاوت راپورته شي (ترجمان القرآن ص ۵ سپتمبر ۱۹۴۶ م)

(۱۵) بیا دغه اسرائیلي شپونکي ته ګوره چې مقدسې وادي طوی ته راوغوښتلی شو، خبرې ورسره وشوې هغه هم دعامو شپونکیو په شان نه (رسایل ومسائل ص ۳۱ حصه اول طبع دوم)

(۱۶) دپېغمبري څخه مخکې دموسی عليه السلام څخه هم غټه ګناه وشوه، یو انسان یې ووژلو (ایضاً ص ۳۱ حصه اول)

نوټ: دا قتل عمدا نه وو او بیا هغه مقتول حربي کافر وو چې په هر صورت باندې یې قتل جایز وو.

مودودي اود تحریف عقیده:

(۱۷) مودودي ليکي چې دقرآن بنيادي اصطلاحګانې څلور دي، دقران دنزول په وخت کې چې ددوي کومې اصلي معناګانې وی هغه روړوړو بدليدلی، تردې چې دقران په اصل مطلب باندې پوهیدل مشکل شونو

اوس حقیقت دادی چې دقرآن په دې بنيادي اصطلاحگانو باندې دپردي دپريوتلو په وجه دقرآن حقيقي روح په
خلورو کې درې برخې دسترگو څخه پټ دی. (قرآن کې بنيادي اصطلاحين ص ۴۰۶).

مسئله عصمت الأنبياء

معنى العصمة: عصمت دمادو دمعصيت څخه پاکۍ ته وايي، مادي دمعصيت دوه دي، نفس او شيطان، نو معصوم هغه چاته وايي چې ظاهراً او باطناً د نفس او د شيطان دمداخلې څخه پاک وي يعنې معصوم هغه چاته وايي چې په اعتقاداتو، اراداتو، اخلاقو، عباداتو، معاملاتو، عاداتو، اقوالو، افعالو، او احوالو کې د نفس او د شيطان دمداخلې څخه محفوظ وي.

معنى المعصية: معصيت هغه مخالفت ته وايي چې عمداً وي او انبياء عمداً د الله د حکم مخالفت نه کوي، لهذا انبياو ته معصيت نه منسوبيږي، په کوم ځای کې چې د ذنب او يا دمعصيت نسبت غير نبي ته وشي نو هلته ترينه حقيقي معنى مراده وي او په کوم ځای کې چې د ذنب او يا دمعصيت نسبت انبياو ته شوی وي نو هلته حقيقي معنى نوي مراد، دمضاف اليه په اعتبار سره د مضاف بندير بدلېږي، لکه محبت: چې مضاف اليه يې زوجه شي نوييائى يو مفهوم وي او چې مضاف اليه يې بل نوييائى بل مفهوم وي، همدا سې د ذنب نسبت چې نبي ته وشي نو ددې څخه:

۱- کله مراد دافضل پريښودل او دفاضل اختيارول وي.

۲- او کله ترينه اجتهادي خطائى مراد وي

۳- او کله ترينه د قرب حق ښکته مرتبه مراد وي، دالله جل جلاله د قرب ډير مراتب او مدارج دي، پيغمبر په هره لمحې کې ديوې مرتبې څخه بلې مرتبې ته ترقي کوي، نو چې کله مخکې مرتبې ته ورسيږي نو په وروستۍ مرتبه کې ورته قصور په نظر ورشي او په ذنب سره ترينه تعبير وکړي.

ادم عليه السلام ته چې دمعصيت نسبت شوى دى لکه: (وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ) نو دلته دمعصيت حقيقي معنى نده مراد، ځکه چې ادم عليه السلام عمداً دالله جل جلاله د حکم مخالفت نه و وکړى، بلکې:

۱- يايې نسياناً دممنوع بوټي څخه خوراک کړى وو، الله جل جلاله فرمايي چې: (فَنَسِيَ لَمْ يَجِدْ لَهُ عَزْمًا).

۲- یایی محبتاً کری ووو دقرب خداوندي دخلود لپاره یی دمنوع بوتی شخه خوراک وکړو لکه فرمایي
شیطان ورته وویلی چې (وَقَالَ مَا تَهْكُمَا رَبَّكُمَا عَنْ هَذِهِ الشَّجَرَةِ إِلَّا أَنْ تَكُونَا مَلَكَتَيْنِ أَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ۝)
۳- یایی عظمتاً کری وو، الله جل جلاله فرمایي چې شیطان ورته قسم وکړو (وَقَسَّيْهُمَا إِنِّي لَكُمَا لَبِئْسَ
الْصَّاحِبِينَ ۝) دحضرت آدم علیه السلام په تصور کې هم دانه راتله چې خوک به دالله جل جلاله نوم اخلي او
دروغ به وایي.

۴- یا اراده یی دطاعت او قرب خداوندی وه لکن شیطان دوکه کړو الله جل جلاله فرمایي چې: (فَدَا لَهُمَا
بِغُرُورٍ) خلاصه دا چې دمنوع بوتی شخه خوراک (۱) یا نسیاناً وو (۲) یا خطاً وو (۳) یا محبتاً وو (۴) یا تعظیماً وو.
فانقیل: چې بیا انبیاءو استغفارولې کولو؟

قلنا: استغفار دگناه له وجې نه وو بلکې ذوق الطاعت یی ډیر اوچت وو، نو استغفار دذوق دطاعت دبلندی له
وجې وو، لکه یو سړی ټوله شپه اوده یی او سهار ورته استغفار هم نه وي یاد، داڅکه چې دطاعت ذوق یی ښکته
وي او یو بل سړی ټوله شپه تهجد وکړي لکن بیا هم ویریري چې دا عبادات مې دگناهونو په فهرست کې ونه شمیرل
شي نو سهار استغفار کوی الله جل جلاله فرمایي چې: (كَانُوا قَلِيلًا مِّنَ الْإِنِّ مَا يَهْجَعُونَ ۝) وَ بِالْأَسْحَارِ هُمْ
يَسْتَغْفِرُونَ ۝) نو همدارنگه انبیاءو هم کله دزیات فضیلت والا عمل پرېښي وي اود کم فضیلت عمل یی مختاره
کړی وي، یایی اجتهادي خطایې کړي وي، یا دقرب حق د اوچتې مرتبې په نسبت یی ښکته مرتبې ته کتلی وي او
دایی خپل تقصیر گنهی وي، نو دا دعدم عصمت دلیل نه وي، بلکې دا دانبیاءو دطاعت دذوق دبلندی دلیل دی.
فانقیل: چې دانبیاءو استغفار په گناه نه دی بناء نو پکار دی چې الله جل جلاله ورته فرمایلی وي چې تاسو
خو گناه نه ده کړی نو دمعافۍ څه ضرورت دی؟ حالانکې الله جل جلاله ورته داسې نه وایی بلکې همیشه
دانبیاءو دتوبې ذکر کوي.

قلنا: الله جل جلاله دمزا جونو خالق دی، هغه جل جلاله ته دانبیاءو مزاج معلوم دی چې په داسې ویلو سره
دانبیاءو تشفی نه کیږي، لهذا ورته یی وفرمایلی چې زه! بالفرض که ومنو چې تاسو گناه کړی ده نو بیا هم ما
معاف کړی یی.

متعلقات العصمت

امام رازی رحمه الله فرمایي چې: دعصمت تعلق دڅلورو شيانو سره دی، اول: عقاید، دوهم: تبليغ الأحكام، دریم: اجتهدیات، څلورم افعال.

اول قسم، عقاید: انبياء قبل النبوت او بعد النبوت په عقائدو کې معصوم دي، انبياء قبل النبوت دولایت په اوچته مرتبه کې دي، لهذا قبل النبوت یې هم شرک او کفر نه دی کړی، نه عمداً او نه خطاً. الله جل جلاله فرمایي چې: (وَلَقَدْ آتَيْنَا إِبْرَاهِيمَ رُشْدَهُ مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا بِهِ عَلِيمِينَ ۝).

دوهم قسم، تبليغ الأحكام: انبياء په تبليغ دا احکامو کې هم معصوم دي، دا احکامو په تبليغ کې یې نه قصد آکومه غلطی کړی ده او نه سهواً، کنه ییابده په وحی الهي باندې اعتماد ختم شي، همداروڅه ده چې دوحی الهي دنزول په وخت کې به د ملایکو پیره وه، لپاره د دې چې الهي وحی دشيطان دمداخلې څخه محفوظه شي، الله جل جلاله فرمایي چې: (عَلِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا ۝).

دریم قسم، اجتهدیات: کله به دا انتظار دوحی څخه وروسته نبی صلی الله علیه وسلم په أمورو غیر منصوصه وو کې اجتهد کولو، کله به په اجتهد کې خطایی راغله نو سمدستي به دا الله جل جلاله له لاسه ورته اطلاع کیدله، دانا ممکنه ده چې دانبياءو څخه دې اجتهدی خطایی شوي وي او دا الله جل جلاله له طرفه دې ورته اطلاع نه وي میلاو شوي.

څلورم قسم، أفعال: نو داهل سنت والجماعت مسلک دا دی چې انبياء دکبائرو څخه بالکلیه پاک او معصوم دي، البته سهواً او نسیاناً ترینه دداسې أمورو صادريدل ممکن دي چې صوره صغائر بنکاري، لکن په حقیقت کې هغه صغیره هم نه وي بلکه اصل مقصود دکوم حکم تشریح وي، نو صوره معصیت وي خو په حقیقت کې نعمت او رحمت وی، لکه آدم علیه السلام چې دمنوع بوتی څخه خوراک وکړو، نو صوره معصیت وو، لکن په حقیقت کې یو نعمت وو ځکه چې اصل مقصود گناهگارانو ته دتوبې او داستغفار دطریقې خودلو وو، چې اوس دتولو تائینو او مستغفرینو په ثواب کې شریک دی، العارف الربانی عبدالوهاب الشعرائی فرمایي چې دا الله جل جلاله په علم کې سعادت او شقاوت دواړه مقدروو، دا الله جل جلاله دحکمت تقاضی داوه چې دسعادت افتتاح هم وشي او دشقاوت افتتاح هم وشي، نو دسعادت افتتاح یې دآدم علیه السلام په لاس وکړه، او دشقاوت افتتاح یې دابلیس لعین په لاس وکړه، په حدیث کې راځي چې چا چې یو سنت حسنه جاري کړو نو څو مړه اجراو ثواب چې پدې

سنت باندې عمل کونکي ته ورکول کېږي، همدومره اجر او ثواب، ددې سنت جاري کونکي ته ورکول کېږي نو آدم عليه السلام امام المتضرعين والمستغفرين دی ځکه چې دتوبې، استغفار او تضرع سنت يې جاري کړل، نو ترقيامته پورې دتائبينو او مستغفرينو په ثواب کې شریک دی او ابليس امام المستکبرين دی نو ترقيامته پورې د مستکبرينو په گناه کې شریک دی.

دانبیاء وو دعصمت او داولیاء وو دحفاظت په مابین کې فرق

۱- انبیاء هر وخت دالله جل جلاله په دربار کې مقیم وي، دالله جل جلاله، جلال او عظمت هر وخت ددوي په نظرونو کې وي او اولیاء دالله جل جلاله دربار ته ځي راځي لکن مقیم نه دي، لهذا انبیاء معصوم دي او اولیاء محفوظ دي. ۲- ولایت دتقوی او طهارت یو سند دی او نبوت عهده او منصب دی. ۳- اولیاء اکثر دباحاتو او جایزو امورو ارتکاب کوي، لکن منشاء ورته طبعي میلان او خواش وي او انبیاء چې دکوم مباح او جایز کار ارتکاب کوي نو منشأ ورته طبعي میلان او خواش نه وي، بلکې مقصود تعلیم وي، مباح او جایز کار ددې لپاره کوي چې خلک پوه شي چې دا مباح دی، او دا تعلیم فرض دی لهذا نبی صلی الله علیه وسلم ته د مباح کار په کولو هم د فرضو ثواب ورکول کېږي.

دانبیاءوو دعصمت دلایل

اول دلیل: قال الله تعالى ۱- ﴿مَنْ يُطِيعِ الرَّسُولَ فَقَدْ أَطَاعَ اللَّهَ﴾ ۲- همدارنگه: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يَكْفُرُونَ بِاللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيُرِيدُونَ أَنْ يُفَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ أَوْ يُرِيدُونَ أَنْ يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سُبُلًا﴾ ۳- همدارنگه ﴿وَاطِيعُوا اللَّهَ وَالرَّسُولَ لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾ ۴- په اول آیت کې يې در رسول الله صلی الله علیه وسلم اطاعت ته دالله جل جلاله اطاعت ویلی دی او په دوهم آیت کې يې دالله او در رسول صلی الله علیه وسلم په مابین کې دتفریق څخه منعه کړې ده، او دا خبره ظاهره ده چې دغیر معصوم اطاعت عین اطاعت خداوندی نه شي کیدلی، همدارنگه در رسول الله صلی الله علیه وسلم او دالله جل جلاله داطاعت په مابین کې عینیت هلته ممکن دی چې رسول الله صلی الله علیه وسلم دالله جل جلاله دمعصیت څخه بالکل پاک وی او دمعصیت څخه پاکۍ ته معصومیت وايي او په دریم آیت کې يې علی الاطلاق در رسول الله صلی الله علیه وسلم داطاعت حکم کړی دی او په دې يې درحمت وعده فرمایلی ده، او علی الاطلاق دغیر معصوم داطاعت حکم نه ورکول کېږي. ګوره! خلیفه غیر معصوم وي نو داطاعت حکم يې شته خو

على الاطلاق نه دی بلکی یو معیار یی ورته مقرر کړی دی چې، السَّمْعُ وَالطَّاعَةُ حَقٌّ مَا لَمْ يُؤْمَرْ بِالْمَعْصِيَةِ، فَإِذَا أُمِرَ بِمَعْصِيَةٍ، فَلَا سَمْعَ وَلَا طَاعَةَ. (صحیح البخاری).

او د نبي صلی الله عليه وسلم د اطاعت لپاره یی دا قید نه دی لگولی چې مالم یو امر بمعصیه، ددی څخه معلوم یږي چې د نبي صلی الله عليه وسلم فعل معصیت نه شي کیدلی.

دوهم دلیل: عاصی فاسق وي، او فاسق مردود الشهادة وي، الله جل جلاله فرمایي چې: ﴿إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا﴾ او نبي صلی الله عليه وسلم به د قیامت په ورځ شاهد وي الله جل جلاله فرمایي چې: ﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾ نو چې نبي صلی الله عليه وسلم مقبول الشهادة وي نو عاصي به نه وي بلکی معصوم به وي.

درېم دلیل: عاصي مستحق د عذاب او دلعت وي الله جل جلاله فرمایي چې (وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ وَيَتَعَدَّ حُدُودَهُ يُدْخِلْهُ نَارًا خَالِدًا فِيهَا وَلَهُ عَذَابٌ مُهِينٌ) همدارنگه الله جل جلاله فرمایي چې: (أَلَا لَعْنَةُ اللَّهِ عَلَى الظَّالِمِينَ) او د عذاب او دلعت مستحق ولی نه شي کیدلی نو نبي صلی الله عليه وسلم خو په طریق اولی نه شي کیدلی.

څلورم دلیل: نبي صلی الله عليه وسلم بل چاته د اطاعت حکم کوی نو که خپله مطیع نه شي بلکی عاصي شي نو ددې آیت مصداق به شي چې (أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْهَوْنَ أَنْفُسَكُمْ وَأَنْتُمْ لَا تَحِلُّونَ) همدارنگه (لَمْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ) حالانکې ددې آیت مصداق ولي نه شي کیدلی نبي خو په طریق اولی نه شي کیدلی.

پنځم دلیل: عاصي ته تنبيه، زجر، او توبيخ ورکول جایز دي او نبي صلی الله عليه وسلم ته نه دي جایز، نو نتیجه داشوه چې نبي صلی الله عليه وسلم عاصي نه دی او چې عاصي نه شو نو معصوم شو، نبي صلی الله عليه وسلم ته زجر، او توبيخ ورکول ځکه نه دی جایز چې الله جل جلاله فرمایي چې: (إِنَّ الَّذِينَ يُؤْذُونَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ لَعَنَهُمُ اللَّهُ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ) همدارنگه فرمایي چې: (وَالَّذِينَ يُؤْذُونَ رَسُولَ اللَّهِ لَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ).

شپږم دليل: عاصي مستحق دغضب او عتاب وي او چې څومره مرتبه او چټيږي نو همدومره استحقاق دغضب او عتاب زياتيږي الله جل جلاله دنبي صلى الله عليه وسلم يبيانو ته فرمايي چې (يُنِسَاءُ الْبَنِيَّ مَنْ يَأْتِ مِنْكَ بِفَاحِشَةٍ مُّبِينَةٍ يُضَعَفُ لَهَا الْعَذَابُ ضِعْفَيْنِ).^(۱)

نو بالفرض که نبي عاصي شي نو دزيات غضب او عتاب مستحق به شي اود نفس غضب او عتاب مستحق نبي نه شي کيدلی نو دزيات غضب او عتاب مستحق خو په طريق اولی نه شي کيدلی لهذا نبي عاصي نه شي کيدلی او څوک چې عاصي نه شي کيدلی هغه معصوم وي.

اووم دليل: معصيت هميشه داتباع دشیطان له وجې صادرېږي، الله جل جلاله فرمايي چې (وَلَقَدْ صَدَقَ عَلَيْهِمْ اِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ اِلَّا قَرِيْقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ) (نو که نبي غير معصوم شي نو متبع دشیطان به شي (معاذالله).

اتم دليل: الله جل جلاله دشیطان داتباع څخه يو ډله دمؤمنانو مستثنی کړې ده، الله جل جلاله فرمايي چې (وَلَقَدْ صَدَقَ عَلَيْهِمْ اِبْلِيسُ ظَنَّهُ فَاتَّبَعُوهُ اِلَّا قَرِيْقًا مِّنَ الْمُؤْمِنِيْنَ) (نو يو ډله دمؤمنانو دشیطان متبعه نه ده او که نبي صلى الله عليه وسلم غير معصوم شي نو متبع دشیطان به شي او غير متبع دشیطان دمتبع دشیطان څخه افضل وی، الله جل جلاله فرمايي چې (اِنَّ اَكْرَمَكُمْ عِنْدَ اللّٰهِ اَتْقٰىكُمْ) (نو که نبي غير معصوم شي نو دمؤمنانو يو ډله به دنبي صلى الله عليه وسلم څخه افضله شي.

نهم دليل: بندگان په دوه قسمه دي ۱- حزب الشيطان، الله جل جلاله فرمايي چې (اُولٰٓئِكَ حِزْبُ الشَّيْطٰنِ اِلَّا اِنْ حِزْبَ الشَّيْطٰنِ هُمُ الْخٰسِرُوْنَ) ۲- حزب الله، الله جل جلاله فرمايي (اُولٰٓئِكَ حِزْبُ اللّٰهِ اِلَّا اِنْ حِزْبَ اللّٰهِ هُمُ الْبٰقِلِحُونَ)، نو که دنبي صلى الله عليه وسلم څخه معاصي صادر شي نو معاذالله دحزب الله اود مفلحينو په ځای به په حزب الشيطان او خاسرينو کې داخل شي.

لسم دليل: انبياء من کل الوجوه دمخلصينو مصداق دی، الله جل جلاله دیوسف عليه وسلم په باره کې فرمايي چې: (اِنَّهُ مِّنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِيْنَ) همدارنگه دابراهيم عليه وسلم، اسحق عليه وسلم او يعقوب عليه وسلم په باره کې فرمايي چې (اِنَّا اَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذٰلِكَ الدَّارُ الْاُولٰٓئِ) او مخلصين دشیطان داغواء څخه محفوظ وي، الله جل جلاله

دشیطان حکایت کوی چې (قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَا تُغْوِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ ۝ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ ۝) نو انبیاء مخلصین دي او مخلصین دشیطاني اثراتو څخه محفوظ وي او دشیطاني اثراتو څخه محفوظ معصوم وي لهذا انبیاء معصوم دي.

یوولسم دلیل: انبیاء من کل الوجوه دمصفینو مصداق دي، الله جل جلاله فرمایي چې: (وَأَنَّهُمْ عِنْدَنَا لَبَنٌ الْمُصْطَفَيْنَ الْأَخْيَارِ ۝) او من کل الوجوه مصطفی او مجتبی والی دمعاصیو سره منافي او مباین دی.

دولسم دلیل: الله جل جلاله دانبیاءو په باره کې فرمایي چې یسارعون فی الخیرات، په الخیرات کې الفلام داستغراق لپاره دی نو دانبیاءو و څخه د خیر محض څخه بغیر بل شی نه صادرېږي.

دیارلسم دلیل: عاصي شرعاً او عرفاً ظالم دی او ظالم نبی اورسول نه شی کیدلی، الله جل جلاله فرمایي چې: (لَا يَنَالُ عَهْدِي الظَّالِمِينَ ۝) نو که د عهد څخه نبوت مراد شي بیاخو ظاهر ده چې ظالم نبی او رسول نه شی کیدلی او که دعهد څخه ولایت مراد شي نو بیاخو په طریق اولی سره نبی صلی الله علیه وسلم ظالم نه شی کیدلی، ځکه چې ولي چې ظالم نه شي کیدلی نو دنبوت مرتبه خو دنفس ولایت څخه اوچته ده نو نبی په طریقې اولی ظالم نه شي کیدلی.

خوارلسم دلیل: دنبی صلی الله علیه وسلم په وظایفو کې یوه وظیفه تزکیه ده، الله جل جلاله فرمایي چې: (هُوَ الَّذِي بَعَثَ فِي الْأُمِّيِّينَ رَسُولًا مِنْهُمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيهِمْ وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَإِنْ كَانُوا مِنْ قَبْلُ لَفِي ضَلَالٍ مُبِينٍ ۝).

اوس که نبی خپله دمعصیت څخه پاک نه وي (معاذالله) نو دبل چا لپاره به څرنگه مرکي او مطهر شي؟

بنخلسم دلیل: نبی صلی الله علیه وسلم دمخلوق لپاره دالله داطاعت او د اخلاقو مقتدی او اسوة حسنه وي الله جل جلاله فرمایي چې: (لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ۝) او داطاعت او د اخلاقو مقتدی او اسوة حسنه هغه شخص وي چې پخپله دمعاصیو څخه پاک وي.

شپاړسم دلیل: دنبی صلی الله علیه وسلم تقریر حجت دی او تقریر دپته وایي چې دنبی صلی الله علیه وسلم په مخکې یو کاروشي او نبی صلی الله علیه وسلم ورباندې سکوت وکړي، نو چې دنبی صلی الله علیه وسلم سکوت یو عمل دمعصیت څخه خارجوي نو دابه څرنگه ممکنه شي چې دنبی صلی الله علیه وسلم کوم فعل معصیت شي؟

اولسم دلیل: د نبی صلی الله علیه وسلم اتباع د الله جل جلاله دمحبت لپاره معیار دی، الله جل جلاله فرمایي چې: (قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ) او د نبی صلی الله علیه وسلم اتباع به هلته د الله جل جلاله دمحبت لپاره معیار شي او هلته به دمغفرت سبب شي چې نبی صلی الله علیه وسلم معصوم شي ځکه چې دعاصي اتباع خو د الله جل جلاله دمحبت سبب نه شي کیدلی او نه د الله جل جلاله دمغفرت سبب کیدلی شي.

اتلسم دلیل: رسول الله ﷺ په خپله وينا او په خپل عمل کې د وحې پابند دی، الله تعالی فرمایي چې (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ) همدارنگه فرمایي چې (إِنْ أَتَيْتُ إِلَّا مَا يُوْحَىٰ إِلَيَّ) او څوک چې په خپله وينا او پخپل عمل کې د وحې پابند وي دهغه څخه به څرنگه دگنا تصور وشي؟ وحې خو گناه نه شي کیدلی.

نولسم دلیل: نبی ﷺ به په پخپل امت بلکه په ټولو انسانانو باندې شاهد وي، الله تعالی فرمایي چې: (وَجِئْنَا بِكَ عَلَىٰ هَؤُلَاءِ شَهِيدًا) او شاهد عادل وي، نو اوس که پیغمبر ﷺ معصوم نه شي نو بیا خو به معاذ الله فاسق او مردود الشهادة شي.

شلم دلیل: حضرت عبداللہ بن عمرو رضی اللہ عنہ فرمایي چې ما به چې د نبی ﷺ څخه هر څه واورېدل نو هغه به مې لیکل نو خلکو ماته وویل چې ته هر څه لیکي؟ حال دا چې کله نبی ﷺ د خوشحالی او کله د غم په حالت کې وي نو مالیکل پرېښودل او نبی ﷺ ته مې دا واقعته تېره کړه، نبی ﷺ وفرمایي چې (اَلَكْتُبُ فَاَلَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ مَا يَخْرُجُ مِنْهُ إِلَّا حَقٌّ) ابو داود ج ۲ ص ۵۱۴ مسند احمد رقم ۶۵۱۰ لیکه په هغه الله تعالی مې دی قسم وي چې زما روح دهغه په قبضه کې دی، نه را ووزي زما دخولې څخه مگر حق را ووزي، نو د ټولو څخه زیاته گناه د ژبې څخه را ووزي او د چا ژبه چې د الله تعالی په حفاظت کې وي دهغې ژبې څخه به دگناه تصور څرنگه وکړی شي؟

یویشتم دلیل: امام قرطبي لیکي چې: أَنَّ جَمِيعَ الْأَنْبِيَاءِ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ مَعْصُومُونَ عَنِ الْخَطَا وَالْعَلَطِ فِي اجْتِهَادِهِمْ (تفسير قرطبي: ج: ۲).

دوه ویشتم دلیل: قال الامام ابو حنيفة رحمه الله والانباء عليهم الصلاة والسلام كلهم منزهون عن الصغائر والكبائر والكفر والقبائح (الفقه الكبير: ص: ۲، والعقيدة الحنيفة: ص: ۲۰۳).

درویشتم دلیل: قال القاضی عیاض ذهب طائفة من محققى الفقهاء والمتکلمین الى العممة عن الصغائر

كالعممة فی الکبائر (نبراس ص ۲۸۳)

مودودي او دصحابه وو رضى الله عنهم توهين

(۱) مودودي ليکي چي که ديو انسان احترام دا وي چي دده په هيڅ اړخ باندې به اعتراض نه کيږي نو مونږ دپته احترام نه وايو بلکه دپته مونږ بې پرستي وايو او دبت پرستۍ ختمول دجماعت اسلامي په اهمو منشورونو کې دى (ترجمان القرآن بحواله مکتوبات شيخ الاسلام ج ۳ ص ۳۹۴)

(۲) در رسول الله څخه بغير بل هيڅ انسان هم دحق لپاره معيار نه دى او نه څوک دتنقيد څخه خلاص دى (دستور جماعت اسلامي ص ۱۴)

(۳) د خلفاء راشدينو فيصلې هم په اسلام کې دقانون حيثيت نه لري، کومې چې هغوي دقاضي په حيث کړې دى. (ترجمان القرآن جنوري ۱۹۸۵م) حالانکه دا نظر د (عليکم بسنتي وسنة الخلفاء) څخه مخالف دى.

(۴) دمدينې انصار صحابه رضى الله عنهم ديهودو داخلاقو څخه متاثره وه او ددې تاثر دا نتيجه وه چې بعضې انصارو دخپلو مهاجرو وورنو لپاره خپلې بيبيانې طلاقې کړې او هغوي ته يې ورکړې (تفهيمات ص ۳۵) حصه دوهم) يعنې په صحابه ووباندې ديهودو اخلاق غالب وودني څخه اخلاق ورباندې نه وو غالب.

(۵) دا حد په ميدان کې دمسلماانو دشکست سبب دا وو چې په دوي کې صبر کم وو او دبعضو څخه بعضې داسې غلطيانې هم شوي وې چې دالله تعالى دوبرې څخه خلاف وې (تفهيم القرآن ج ۱ ص ۲۸۷ طبع ۱۱)

(۶) ايا دا کمې او زياتي نه دي چې ه صحابه وو غلطيانې صرف دصحايت دلحاظه وجې په اجتهداي خطائي باندې ورحمل کړو؟ (خلافت و ملوکيت ص ۱۴۳)

دحضرت عثمان ؓ توهين:

(۷) په حضرت عثمان ؓ باندې چې دا دخلافت غټ بوج واچولی شو نو دا دهغو

خصوصياتو حامل نه وودکومو چې دده څخه مخکينو ته ورکړل شوی وو (تجديد واحياء دين ص ۲۳)

(۸) حضرت عثمان رضی اللہ عنہ پخپل خلافت کې خپلوي پالنه، خپلو خپلوانو ته يې غټې غټې چوکۍ ورکړې او ددوي سره يې خصوصي رعايت کولو، چې دعامو خلکو سره يې هغسې نه کول، له دې وجې دعامو خلکو دا اعتراض هدف شو. (خلافت و ملوکیت ص ۱۰۶ طبع دوم)

نوټ: د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د خلافت لاندې (۴۴) لکه مربع ميله زمکه وه، په دې کې په سلگونو واليان وو، د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ خپلوان په کې صرف پنځه کسان وو او هغه هم دده د خلافت څخه مخکېني واليان وو، حضرت عثمان رضی اللہ عنہ صرف عبد الله بن عامر رضی اللہ عنہ دبصرې والي مقرر کړی وو.

(۹) د مثال په طور باندې حضرت عثمان رضی اللہ عنہ دا فريقي د غنيمت څخه پنځه لکه ديناره مروان ته ورکړل (خلافت و ملوکیت ص ۱۰۶)

نوټ مودودي حواله په ابن خلدون ورکړې ده، حالانکه ابن خلدون دا واقعه دوه ځايه ليکلې ده او سخت رد يې ورباندې کړې دی، هغه فرمايي چې: (وبعض الناس يقول اعطاء اياه ولا يصح) حضرت عثمان رضی اللہ عنہ چې څه ورکول نو دخپل مال څخه يې ورکول، د مسلمانانو مال يې نه د ځان لپاره جائز گڼلو او نه د بل چا لپاره (تاريخ طبري ج ۵ ص ۱۰۳)

(۱۰) د حضرت عثمان رضی اللہ عنہ د پاليسۍ دا اړخ يقيني چې غلط وو او غلط کار په هر صورت غلط وي هغه که هر چا کړی وي، د صاحبې غلطۍ ته غلطې نه ويل او محمولو نه ورته لټول نه د عقل تقاضی ده او نه د دين تقاضا ده (خلافت و ملوکیت ص ۱۶)

د حضرت معاويه رضی اللہ عنہ توهين

(۱۱) حضرت معاويه داسنت بدل کړل، سنت دا وو چې د معاهد ديت به د مسلمان برابر وي او حضرت معاويه رضی اللہ عنہ دا نيم کړو او پاتې نيم ديت يې دخپل ځان لپاره اخستل شروع کړل، خلافت و ملوکیت ص ۱۷۳

نوټ: مودودي ابن کثير ته دروغون روايت منسوب کړی دی، دا ټول روايت د حديثو او د فقې په کتابونو کې شته، دهغې څخه صفا معلومېږي چې حضرت معاويه رضی اللہ عنہ پاتې نيم ديت دخپل ذاتي استعمال لپاره نه اخستلو، بلکه بيت المال ته يې حواله کولو. (بداية المجتهد ج ۲ ص ۴۱۴)

(۱۲) د حضرت معاویه (رضی اللہ عنہ) په زمانه کې یو ډېر خراب بدعت دا شروع شو چې خپله ده او دده والیانو به د منبر په سرباندې د حضرت علي (رضی اللہ عنہ) پسې کنځلې کولې، حتی چې په مسجد نبوي کې به هم د رسول الله (ﷺ) د منبر په سرباندې دا کنځلې کیدلې، د حضرت علي (رضی اللہ عنہ) اولادونو او خپلوانو به اورېدلې، کنځلې کول شریعت خولا په ځای پرېږده دانساني اخلاقو څخه هم مخالفې دي. (خلافت و ملوکیت ص ۱۷۳ طبع ۲۳)

نوټ: مودودي دلته په پنځو کتابونو باندې حواله ورکړې ده، حالانکه په هغه پنځه واړه کتابونو کې دا خبره بالکل نشته.

(۱۳) د غنیمت د تقسیم په معامله کې هم حضرت معاویه د کتاب او د سنت د صریحو احکامو څخه مخالفت کولو... حضرت معاویه (رضی اللہ عنہ) حکم کړی وو چې د غنیمت د مال څخه دى سپین زراو سره زرد دده لپاره جدا شي او باقي مال دې د شریعت د قاعدې مطابق تقسیم شي (خلافت و ملوکیت ص ۱۷۳ طبع ۲۳)

نوټ: د تاریخ په یو کمزوري کتاب کې هم دا خبره نشته چې حضرت معاویه (رضی اللہ عنہ) دى ددې حکم کړی وي.

د حضرت عائشې (رضی اللہ عنہا) اود حضرت حفصې (رضی اللہ عنہا) توهین:

دواړه په نبی (ﷺ) باندې زړورې وی او نبی (ﷺ) سره به یې زبان درازي کوله (هفت روزه ایشیا لاهور ۱۹ جنوري ۱۹۶۷م بحواله دوه بهائي ص ۵۸)

متعه جائزه ده: د مجبورۍ په حالت کې متعه جائزه ده (ترجمان القرآن اگست ص ۵۵)

د صحابه وو کرامو عدالت

د جرحې او د تعدیل امامان د هر راوي په باره کې د جرحې اود تعدیل بحث کوي، لکن د صحابه وو کرامو په باره کې د ټولو اتفاقي فیصله داده چې (الصحابة کلهم عدول) ځکه چې د صحابه وو تعدیل الله تعالی او رسول الله (ﷺ) پخپله کړی دی، اوس چې څوک صحابه کرام د عامو انسانانو په شان گڼي او صرف دانسان په صفت یې پېژني نو دا د صحابه کرامو توهین کوي، علامه خطیب بغدادی په الکفایة

فی علم الروایت کہی د امام ابو زرعه رحمہ اللہ مقولہ را نقلوی چہی: (اذا رأیت الرجل ینتقص احدا من اصحاب رسول اللہ ﷺ فاعلم انه زندیق) (ص ۴۱).

اللہ تعالیٰ دصحابہ ووایمان دعامو انسانانو دایمان لپارہ معیار مگرزولی دی، اللہ تعالیٰ فرمایہی چہی: (امنوا کما امن الناس/ البقرہ ۱۳)

اللہ تعالیٰ چہی پہ دنیا کہی دیو پورہ جماعت ٹخنہ دخیلہی رضا اعلان کپی دی ہفہ یواخی دصحابہ ووجماعت دی اللہ تعالیٰ فرمایہی: (رضی اللہ عنہم ورضوا عنہ) او اللہ تعالیٰ دصحابہ وودعدالت شاہدی ورکوی، اللہ تعالیٰ فرمایہی: اولئک کتب فی قلوبہم الایمان وایتہم بروح منہ. (المجادلہ ایتہ ۲۲) ہمدارنگہ پہ بل نحای کہی فرمایہی چہی: اولئک الذین امتحن اللہ قلوبہم للتقویٰ لہم مغفرۃ واجر کبیر) (الحجرات ایتہ ۳).

رسول اللہ ﷺ پہ دہرو احادیثو کہی دصحابہ ووکرامو تعدیل کوی او د حق لپارہ بی معیار مگرزوی.

- (۱) علیکم بسنتی وسنة الخلفاء، الحديث ترمذي رقم ۲۶۷۶)
- (۲) أصحابي كالنجوم بأيهم اقتديتم اهتديتم (جامع الاصول في احاديث الرسول ۶۳۶۹)
- (۳) لا تمس النار منسلما رأيي او رأي من رأيي (ترمذي رقم ۳۸۵۸)
- (۴) اقتدوا بالذين من بعدي أبي بكر وعمر، (طبراني رقم ۴۵۰۸)
- (۵) اللہ اللہ فی اصحابی لاتتخذوہم من بعدي غرضا فمن أحبہم فبحبی أحبہم ومن أبغضہم فببغضی أبغضہم ومن اذاہم فقد أذانی ومن أذانی فقد أذی اللہ ومن أذی اللہ فیوشک أن یأخذہ (ترمذي رقم ۳۸۶۲).
- (۶) ان اللہ اختارنی وأختارلی اصحابا وانصارا وانه سیخرج فی آخر الزمان قوم ینتقصونہم فلا تزاکلوہم ولا تشاربوہم ولا تجالسوہم ولا تصلوا علیہم ولا تصلوا معہم (جامع الاحادیث رقم ۶۶۲۳).
- (۷) من سب اصحابی فعلیہ لعنة اللہ والملائکة والناس اجمعین (طبراني رقم ۱۲۷۰۹)

پہ صحابہ وو کرامو باندی داعتراض کونکو حکم

- (۱) امام ابو زرعه فرمائی چہ شوک چہ پہ صحابہ وو، باندی تنقید کوی هغه زندیق دی (الكفاية للخطيب ص ۴۱).
- (۲) امام مالک رحمہ اللہ فرمائی چہ شوک چہ پہ صحابہ وو باندی د کفر او د فسق الزام لکوی هغه قتل کړی او کہ ددی شخه علاوہ بله کنخل ورته کوی نو هغه ته سخته سرا ورکړی (مکتوبات امام رباني، دفتر اول، مکتوب نمبر ۲۵۱).
- (۳) امام نووي رحمہ اللہ فرمائی چہ زمونږ او د جمهورو مذهب دادی چہ شوک چہ دصحابه کرامو بدي بيانوي هغه ته سزا ورکړی (شرح مسلم ج ۲ ص ۳۱۰).
- (۴) امام اعظم رحمہ اللہ فرمائی چہ: يا دصحابه وو بنه ذکر کوئ ايا ژبې بندي کړی (الصارم المسلول ۱۷۷).

مودودي د اکابرو علماوو په نظر کې:

- (۱) مولنا اشرف علي تھانوي رحمہ اللہ فرمائی چہ: زما زړه دا تحریک نه قبلوي. (روزنامه احسان لاہور ۱۱ ستمبر ۱۹۴۸).
- (۲) مولنا حسین احمد المدني رحمہ اللہ فرمائی چہ: تراوسه پورې مونږ د مودودي او دده دنام نهاد جماعت اسلامي د اصولي غلطيانو ذکر وکړو کوم چہ اتهائې درجه گمراه کونکي وو، اوس به زه دقرآن او د سنت شخه دده ښکاره مخالفتونه ذکر کړم دهغې شخه به دا ښکاره شي چہ مودودي نه قرآن مني او نه سنت مني بلکې هغه د سلفو صالحينو په خلاف يو نوی مذهب جوړوي او په هغې باندې خلک روانوي او دوزخ ته يې رسوي. (مکتوبات بسلسله مودودي جماعت، اشرف السوانح ۲۴/۴).
- (۳) مولنا احمد علي لاھوري رحمہ اللہ فرمائی چہ: د اسلام وروڼو! د مودودي تحریک ته د غور په نظر باندې وگورئ، دده د کتابونو شخه چہ کوم شی ثابتیږي هغه دادی چہ مودودي صاحب مسلمانانو ته يو نوی اسلام پيش کوي او معاذ الله نوی اسلام به خلک هغه وخت قبول کړي چہ کله د زور اسلام دیوالونه را ونړوي او په دې خبره يې يقين راشي چہ دیارلس سوه کلن زور اسلام د عمل کولو قابل نه دی. (حق پرست علامه کے مودودی سے ناراضگی کے اسباب ص-۴)

(۴) ددیو بند خلویسنت کلن مهتم قاري محمد طیب رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چې: مودودي دخپل جماعت په دستور کې ليکي چې در رسول الله ﷺ څخه بغير بل هيڅوک دحق لپاره معيار نه دی او نه دتنقيد څخه بالاتر دی، چې په دې کې صحابه کرام هم شامل دي، او بيا يې په صحابه کرامو باندې عملاً تنقيدونه کړي دي، بلکه تريو حده پورې يې خپل ځان ته دحق معيار ويلي دي (مودودي دستور اور عقائد کا حقيقت ص ۱۸)

(۵) مولنا شمس الحق افغاني رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چې: دمودودي په تحريراتو باندې مې نظر واچولوزه دمودودي دنوي اسلام څخه مطمئن نه يم.

(۶) مولنا غورغشتو رحمۃ اللہ علیہ فرمایي چې: مودودي ضال او مضل دی.

(۷) مولانا عبدالحق اکوړه خټک فرمایي چې: دمودودي عقائد داهل سنت والجماعة څخه

خلاف او گمراه کن دي، مسلمانان دې ددې فتنې څخه دځان دساتلو کوشش وکړي.

الإحسان أن تعبد الله كأنك تراه فإن لم تكن تراه فإنه يراك. [المحدث]

تصوف

الإحسان أن تعبد الله كأنك تراه فإن لم تكن تراه فإنه يراك. [المحدث]

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده. اما بعد :

محترموا مسلمانانو! کله کله دیوسړي ځوی غټ شي لکن حرامي او نافرمان وي، خپل پلار ته په سپک نظر باندې گوري او ازار وي يې، همدارنگه نن سبا دا وليا و بعضې روحاني اولادونه هم هغه د حراميانو بچيانو په شان خپلور روحاني پلرونو ته په سپک نظر باندې گوري.

د تصوف دشمنان يا لامذهبه اهل حديث دي، يا مودوديان دي او يا د اشاعة التوحيد والسنة بعضې مياتيان دي، او يا د اکتړ عثمانی ډله عثمانيان دي، او دا څلور واړه ډلې دهندو پاک د پنجاب پيداوار دي، او پنجاب د يو نامور صوفي او ولي حضرت علي هجویری رحمۃ اللہ علیہ په لاس باندې مسلمان شوی دی چې د داتا گنج بخش لاهوري المتوفي ۴۶۵ هـ په نوم باندې يادېږي.

عجيبه داده چې د چا په لاس باندې چې ته مسلمان شوی؟ هغه کافر او مشرک او بدعتي شو او ته صفا ستره مسلمان شوی، چې هغوي مشرکان او بدعتيان وونو تا ته په دې څوار لسمه صدۍ کې چا صحيح اسلام دروښودلو؟ ايا ملائک درته راغلل او که نوی وحی د باندې نازل شو؟ د مشهورو اولياوو په تاريخ باندې چې نظر واچوو نو لاندې اوليا په نظر راځي:

اوله صدی: د صحابه وو او د تابعينو وه.

دوهمه صدی: حضرت ابراهيم ابن ادهم رحمۃ اللہ علیہ (۱۶۲ هـ) حضرت رابعة البصري رحمۃ اللہ علیہ (۱۸۵ م) وغيرهما.

درېمه صدی: حضرت معروف کرخي رحمۃ اللہ علیہ (۲۰۶ م) حضرت ذوالنون البصري رحمۃ اللہ علیہ (۲۴۵ م) حضرت سرسقطي رحمۃ اللہ علیہ (۳۵۹ م) حضرت بايزيد بسطامي رحمۃ اللہ علیہ (۲۶۱ م) حضرت عبدالله ترمذي رحمۃ اللہ علیہ (۲۸۵ م) حضرت جنيد بغدادی رحمۃ اللہ علیہ (۲۹۸ م)

څلوره صدی: حضرت ابو بکر شبلي رحمۃ اللہ علیہ (۳۳۴ م)

پنځمه صدی: حضرت علي هجویری رحمۃ اللہ علیہ المعروف بداتا گنج بخش المتوفي (۴۶۵ هـ) حضرت ابو اسماعيل هروي رحمۃ اللہ علیہ (۴۸۱ م)

شپږمه صدي: حضرت خواجه معين الدين چشتي اجميري رحمه الله (۶۳۳ م)
 خواجه بختيار کاکي رحمه الله (۶۳۴ م) محمد بن عربي رحمه الله (۶۳۸ هـ) خواجه فريد الدين رحمه الله
 گنج شکر رحمه الله (۶۷۰ م) مولنا جلال الدين رومي رحمه الله (۶۷۳ م)
 اومه صدي: خواجه نظام الدين اولياء رحمه الله (۷۶۵ م) جواد حسن دهلوي رحمه الله (۶۷۳ م)
 اتمه صدي: شاه مدار رحمه الله (۸۵۰ م) شاسينا لکنوي رحمه الله (۸۱۰ م)
 نهمه صدي: خواجه باقي بالله رحمه الله (۱۰۱۲ م)
 لسمه صدي: حضرت عبد الحق محدث الدهلوي رحمه الله (۱۰۵۲ م)
 يوولسمه صدي: شاه عبد لر حيم رحمه الله (۱۳۳۱ م) شاه ابو الرضاء رحمه الله (۱۱۰۰ هـ) شاه ولي الله
رحمه الله (۱۱۷۶ هـ)
 دولسمه صدي: شاه عبد العزيز رحمه الله (۱۲۳۹ هـ) شاه اسماعيل رحمه الله (۲۴۶ هـ) سيد احمد
 شهيد رحمه الله (۱۲۴۹ م) وغيره.

خوارلسمه صدي: دولي الله خاندان خادمان.

دا خلک د اسلام علمبرداران وواو ددوي په برکت باندې دلته اسلام پاتې دی، نو ايا ددوي سره
 اصل دين نه وو؟ بلکه په تاسو باندې په پنجاب کې نوې وځي راغله.

د تصوف متعلق يو څو مسائل

۱- د تصوف څخه په قرآن او په حديث کې په احسان او په تزکيه باندې تعبير شوی دی، نو
 د تصوف معنی احسان او تزکيه ده او احسان او تزکيه په قرآن او په حديث کې ډېره زياته راغلې ده،
 لکه د توحيد معنی چې په قرآن کې ډېره راغلې ده لکن خپله د توحيد لفظ په قرآن کې نشته.

د احسان د مرتبې حصول په هر مسلمان باندې ضروري دی، رسول الله رحمه الله فرمايي: (أن
 تعبد الله كأنك تراه) اوس دا مرتبه په ذکر الهی سره پيدا کيږي، نو ځينو مشايخو چې کوم اذکار
 د احسان د مرتبې د حصول لپاره مقرر کړي دي هغه محض آلات دي چې د احسان مرتبه پرې
 حاصلېږي او په الاتو او معالجاتو کې دا ضروري نه ده چې د شارع څخه دې منقول وي، يواځې دا
 ضروري ده چې د شريعت مطهره سره ټکر نه وي.

وقال الشاه ولي الله محدث الدهلوی رَحِمَهُ اللهُ: واستفاض عن رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ان الناس كانوا يبايعونه تارة على الهجرة والجهاد وتارة على اقامة اركان الاسلام الخ (شفاء العليل ترجمة القول الجميل، ص ۱۵، الفصل الأول)

په بل خای کې فرمایي چې: فاعلم أن البيعة سنة وليس بواجبة (شفاء العليل ترجمة القول الجميل ص ۲۱، الفصل الثاني)

قال العلامة فقير الله الحنفی رَحِمَهُ اللهُ: وهي سنة ليست بواجبة لان الناس بايعوا النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وتقربوا بها الى الله تعالى وما وجدنا الدليل على تأثم تاركها ولم ينكر أحد من الائمة المهديين من الصحابة والتابعين على تاركها فكان الاجماع السكوتي على انها ليست بواجبة آه (قطب الارشاد ص ۵۴۳، بحث تکرار البيعة ماثورة)

۲- وَعَنْ عُبَادَةَ بْنِ الصَّامِتِ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: حَوْلَهُ عَصَابَةٌ مِنْ أَصْحَابِهِ: "بَايَعُونِي عَلَى أَنْ لَا تُبْغِرُوا بِاللَّهِ شَيْئًا وَلَا تَسْرِقُوا..." (الحديث، متفق عليه، (مشكوة: كتاب الايمان: ۱۷ حديث)

دلته رسول الله ﷺ دصحابه ووځنځه بيعت على الاعمال اخلي اودا بيعت على الاسلام نه وو ځکه چې هغه مخکې اخستل شوی وو (۲) بيعت على الجهاد هم نه وو کما في الحديث (۳) بيعت الخلافت هم نه وو (۴) دا بيعت الطريقة وو، د بيعت الطريقة معنى داده چې يو کامل شيخ او پير ته لاس په لاس کې ورکړي او دمعاصي وو د ترک او د طاعاتو د التزام عقد ورسره وکړي او ورته ووايي چې زه به ستا په راهنمائي کې خپل ظاهر او باطن د شريعت سره مطابق کووم.

دشيخ دتصور حکم

د تصوف په سلسله کې دشيخ تصور جائز دی او که نه؟ بهتره داده چې د علاج او دوا په توګه استعمال شي، نه د ثواب په توګه، ځکه چې په دې سره د ذکر زړه او فکر مجتمع کيږي او دشيخ دتصور په نتيجه کې د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عظمت په زړه کې کښيني، کوم چې دتعلق مع الله له بنيادي عواملو څخه دی.

لما قال شاه ولي الله رَحْمَةُ اللهِ : قالوا والركن الاعظم ربطه القلب بالشيخ على وصف المحبة والتعظيم وملاحقة صورته (شفاء العليل ترجمة القرآن الجميل ص ۸۰، الفصل الخامس) وقال العلامة شكار پوری رَحْمَةُ اللهِ: واذا غاب الشيخ عنه يخيل صورته في خياله بوصف المحبة والتعظيم فانه يفيد فائدة صحبة (قطب الارشاد ص ۵۵۸، الشغل العاشر، ومثله في الكتاب البهجة السنية في آداب الطريقة العالية النقشبندية ص ۴۲)

دكرامت تعريف

هغه خارق العادة او عجيب شي چي داسبابو د دائري لاندي نه وي او ديو ولي څخه صادر شي يعني دداسي شخص څخه صادر شي چي هغه دستتو پوره باند او كامل التقوى وي .

خوارق

دعادة څخه مخالف كارونه دلاندي خلكو څخه صادرېدلى شي .

(۱) بعضي كافران چي دعوه دخدايي يې كړې وي، لكه دجال، دې خوارقو ته استدراج وايي .
(۲) بعضي كافران چي دعوه دپيغمبري يې كړې وي لكه مسيلمه الكذاب، دې خوارقو ته اهانت وايي ، لكن دا په ياد لرئ چي دمدعي دالوهيت خوارق دده ددعوي سره مطابق كېدلى شي، لكه ددجال خوارق به همغسې وي لكه څرنگه چي دده دعوه وي او دا ځكه چي دجال انسان دى، دانسان په شان خوراك او څښاك او بول او براز كوي، نو كه دده خوارق دده ددعوي سره مطابق شي بيا يې هم دالله تعالى سره التباس نه رائي، لكن د دروغژن كافر مدعي دنبوت خوارق دده ددعوي سره مطابق نه شي كېدلى، ځكه چي بيا يې درشتيني پيغمبر سره التباس رائي، لكه دمسيلمه الكذاب خوارق چي دده ددعوي سره مخالف وويو سړى په يوه سترگه روند وو چي ده ورته دعاء وكړه نو هغه بله سترگه يې هم پرته شوه.

(۳) دريښتني پيغمبر دپيغمبري دزمانې څخه مخكې خوارقو ته اراهاصات وايي .

(۴) دريښتني پيغمبر دپيغمبري څخه وروسته خوارقو ته معجزات وايي .

(۵) دنفس مؤمن څخه صادر شوو خوارقو ته معونت وايي .

(۶) دكامل مؤمن څخه صادر شوو خوارقو ته چي ظاهراً او باطناً دستتو او دشريعت پابند وي

نو د فاسقانو، چرسيانو، بې نمازانو څخه که خوارق صادر شو نو هغه کرامت نه دی، بلکې استدراج او جادو دی، مثلاً یو سړی مونځ نه کوي او یا چرس او بله نشه کوي او په هوا باندې واولوتلو او یا یې بل عجیب کار وکړو نو هغه جادو گردي ولې نه دی، الله تعالی دا ولیا او تعریف داسې کوي چې: (ان اولیاء الا المتقون).

د کرامت یو څو مسائل

(۱) کرامت په دوه قسمه دی، اول: حسي دوهم: معنوي، عوام حسي کرامت پېژني او همدې ته کمال وایي، لکه دیو چا په پټو خبرو باندې خبرېدل، داوبو په سرباندې تېرېدل، په هوا کې اولوتل وغیره، لکن د خواصو په کمال کرامت معنوي دی، یعنې په شریعت باندې استقامت، مکارم الاخلاق، التزام الطاعات، تخلي عن الرزائل، او تحلي بالفضائل، د حسد، کینې، بغض، دروغو، او نمامت څخه پرهیز کول او هېڅ وخت دا الله تعالی څخه په غفلت کې نه تېرول او دا ځکه کمال دی چې په کرامت حسي کې دا استدراج احتمال شته لکن په کرامت معنوي کې نشته، همدارنگه کرامت حسي ډېر کرټې د عجب او د تکبر لپاره سبب جوړېږي او په کرامت معنوي کې داسې نه وي، له دې وجې کاملین اکثر د امتنا کوي چې په دنیا کې دې ددوي څخه کرامت حسي صادر نه شي.

(۲) په کرامت باندې د مخکې څخه نه دولي علم ضروري دي او نه قصد، بلکه کله نه علم وي او نه قصد او کله وي، د علم او د قصد په اعتبار سره کرامت په درې قسمه دی، اول: چې په کرامت باندې د ولي علم هم وي او قصد یې هم ورته کړی وي، لکه د حضرت عمر رضی الله عنه په فرمان باندې د دریائې نیل روانېدل، دوهم دا چې علم وي لکن قصد نه وي، لکه بي بي مریمې ته بې موسمې مېوې راتلل، دریم: دا چې نه علم او نه قصد وي لکه ابو بکر صدیق رضی الله عنه چې د میلنوسره ډوډۍ خوړله او ډوډۍ ددو چندی څخه څو چنده زیاتېدله ابو بکر صدیق رضی الله عنه حیران وو، نه یې مخکې علم و او نه یې قصد وو، اول قسم ته تصرف او همت وایي

(۳) بعضې علماء فرمایي چې: د کرامت لپاره یو خاص حد شته دی او کوم کارونه چې ډېر غټ دي نو دهغوي صدور د کرامت په طریقه باندې ممتنع دی، لکه بغیر د والدینو څخه د اولاد پیدا کېدل، یا د ملائکو سره خبرې کول او یا دیوې ډلې څخه حیوانات جوړېدل، لکن محققین علماء فرمایي چې

د کرامت لپاره حد نشته دی ځکه چې کرامت د الله تعالیٰ فعل دی او د ولي دعزت لپاره یې د ولي په لاس باندې صرف ظهور راغلی دی او د الله تعالیٰ د قدرت لپاره حد نشته او که ته وایي چې بیا یې د معجزې سره فرق رانغلو، نو جواب دا دی چې کله د کرامت خاوند وایي چې زه د نبی ﷺ غلام یم او دا هر څه چې ظاهر شوي دي د نبی ﷺ د اتباع له وجې دي، نو بیا هیڅ التباس نشته، البته د دوه ضروري ده چې په کرامت باندې د محال شرعي صادرېدل محال دي، لکه د قرآن د مثل راوړل.

(۴) په ولي باندې د خپل کرامت پټول واجب دي، لکن چې کله یې ښکاره کولو ته ضرورت وي نو بیا یې ښکاره کول جایز دي، مثلاً د غیب څخه اجازت، یا غلبه الحال، یا د کوم مرید د یقین تقویت، وغیره، (۵) بعضې کامل اولیاء د عبودیت او درضا په مقام کې وي، نو د هغوي حسي کرامتونه چاته نه ښکاري او بعضو ته الله تعالیٰ د تصرف قوت ورکړی وي، نو د هغوي کرامتونه خلکو ته ښکاري، له همدې ولایت لپاره د حسي کرامت وجود او یا ظهور نه دی ضروري.

(۶) د بعضو اولیاوو څخه د وفات څخه وروسته هم تصرفات او کرامتونه صادر شوي دي، لکه د تېر د خاورو څخه خوشبوي تلل، په قبر باندې انوار راوړېدل، خبرې کول، وغیره، داسې واقعات د تواتر مرتبې ته رسیدلي دي، لکه د اصحاب کهف کرامتونه، دا د الله تعالیٰ فعل دی او په دې کې هیڅ خفاء نشته.

(۷) کرامت هغه خارق او عجیب کار ته وایي چې د طبیعي اسبابو سره یې هیڅ تعلق نه وي برابره خبره ده چې هغه سبب جلي وي او که خفي، بعضې خلک هر عجیب کار ته کرامت وایي او د عامل په کمال باندې عقیده ساتي نن سبا داسې ډېر عجائب دي چې د اسبابو خفيه ووسره تعلق لري، نو هغه کرامت نشي کېدلی، مثلاً: حاضرات، عملیات، نقوش، شعبدات، تاثیرات، عجیبه ادویات، چشم بندې، سحر، طلسمات، وغیره، په دوي کې د بعضو اثار خیالي وي او د بعضو واقعي هم وي، لکن دا ټول د اسبابو طبیعيه و خفيه ووسره تعلق لري، د حق طالب په قوي نظر سره دا معلوموي چې دا کار د قوه طبیعيه په وجه دی او که د قوه قدسیه په وجه دی او که محض کاین عن الغیب دی، نو صرف دا دریم قسم کرامت دی.

(۸) د ولي لپاره دا شرط نه دی چې هیڅ گناه به یې نه وي کړي، بلکه هغه هم ولي دي چې که احياناً ترېنه گناه وشي او چې کله متوجه شي او یا متنبه شي نو فوراً توبه اوباسي.

دکشف او دکرامت په منیخ کې فرق

(۱) دکشف حاصل دادی چې کوم واقعات چې په عالم المثال کې کیږي او دعامو نظرونو څخه پناه وي هغه دچا نظر ته راشي او وېگوري او غالباً چې سړی ځان دما دياتو او تعلقاتو څخه فارغ کړي، نو بیا ددې لیدل هیڅ بعید نه دي، له دې وجې دا د ولي څخه هم کېدلی شي او دغیر ولي څخه هم، بلکې د لیوني څخه هم کېدلی شي، حتی چې دکافر څخه هم کېدلی شي، لکن کرامت فقط د ولي څخه صادرېږي، ځکه چې کرامت خداوندي اعزاز دی چې هغه صرف ولي ته ورکول کیږي.

البته دا خبره په یاد لرئ چې همدغه کشف یو ولي ته کله په طریقې دکرامت باندې هم کیږي، نو دپته بیا کشف بطریق الکرامت وایي او ددې کشف بطریق الکرامه لپاره علامه داده چې ددې سره تواضع، عاجزي، او انکساري وي، دکوم کشف سره چې دا نه وي بلکې په نفس کې دفخر احساس ورسره راشي نو دا بیا کشف بطریق الکرامه نه دی بلکې استدراج دی، چې پناه غوښتل ترېنه پکار دی.

(۲) دکشف لپاره اصل دا قول در رسول الله دی چې: (ان تعبد الله کانک تراه) داسې عبادت وکړه لکه الله تعالی چې درته ښکاري، په دې کې دالله تعالی دتجلیاتو دمشاهدې ذکر شته دی، لکن دهرې هرې جزئې مشاهدې ذکر په قرآن او یا په حدیث کې نه دي ضروري، لکه مطلق خوب چې په قرآن او په حدیث کې راغلی دی لکن دهر هر جزئې خوب ذکر په قرآن او په حدیث کې نه دی ضروري، اوس دخوب په باره کې حکم دادی چې خپل خوب به شریعت ته پېش کړی که د احکامو شریعه ووسره موافق وو، نو قبول به یې کړی او که مخالف وو، نو رد به یې کړی او که شریعت ترېنه ساکت وو، نو هغه به صرف دخوب په مرتبه کې منی نه به ترینه عقیده ثابتوی او نه کوم حکم شرعي، همداحال دکشف هم دی چې شریعت ته به یې پېش کړی که ورسره موافق وو قبول به یې کړی که ترېنه مخالف وو، رد به یې کړی او که شریعت ترېنه ساکت وو نو صرف دکشف په مرتبه کې به یې منی نه به ورباندې عقیده ثابتوی او نه کوم حکم شرعي لدې وجې موږ د اولیاوو کشفونه صرف دکشفونو په مرتبه کې منو ددې تعلق نه دعقائدو سره شته او نه داحکامو وشریعه ووسره بلکه دا داحوالو سره تعلق لري.

قطب

د قطب لپاره دوه اقسام دي (۱) قطب التكوين (۲) قطب الارشاد .

قطب التكوين په تكويناتو کې کار کوي او قطب الارشاد هغه وي کوم ته د شريعت په معامله کې ټول رجوع کوي او کوم سړي ته چې الله تعالی د تکوينيت او د شريعت په مابين کې جامعيت په نصيب کړې وي هغه ته غوث ويلي شي ، د غوث الاعظم د لفظ استعمال شرک نه دی ، الله تعالی باران ته غيث ويلي دی ، الله تعالی فرمايي : ﴿وَهُوَ الَّذِي يُنْزِلُ الْغَيْثَ مِنْ بَعْدِ مَا قَنَطُوا﴾ (سورة شوری)
نو باران ته له دې وجې غيث ويلي شوی دی چې دا د الله تعالی درحمت سبب دی ، نو همدارنگه اولياء هم درحمت د غورولو ذريعه ده له دې وجې ورته غوث ويلي شي .

حلول

عثمانيان صوفيه کرامو ته درې عقېدې منسوبوي ، کومو ته چې اتحاد ثلاثه وايي ، (۱) حلول (۲) وحدة الوجود (۳) وحدة الشهود .

حلول : عثماني چې صوفيا کرامو ته کومه عقیده د حلول منسوبوي دا بالکل دروغ دي ، کامل ولي حضرت سيد علي هجويري گنج بخش رحمه الله په کشف المحجوب کې د حلول لپاره مستقل باب لگولی دی ، په نوم د (حلولي فرقې بيان)

او فرمايي چې ددې فرقې والا کافر دي ، شيخ اکبر په الفتوحات المکيه کې فرمايي چې : (واما لقول بالحلول فهو من مقالات اهل الکفر والجهول .

اصل خبره داده چې صوفيا کرام د الله تعالی د صفاتو د ظهور قائل دي ، د ظهور او د حلول په مابين کې دومره فرق دی لکه ثومره فرق چې د زمکې او د اسمان په مابين کې دی او لکه ثومره چې د کفر او د اسلام په مابين کې دی .

عام الفہم مثال:

(۱) گورہ چہ پہ اوبو کھ و اچوی نو دگورہ نوم ختم شی او داوبو نوم ہم ختم شی او دمجموعی نوم شربت شی، دہتہ حلول وایی، مثلاً دالله تعالی ذات او صفات پہ کوم مخلوق کھ ننوزی چہ خپل وجود او نوم یہ ختم شی نو دا دکفر عقیدہ دہ.

(۲) پدیو جام کھ چہ اوبہ و اچوی او لمرتہ یہ کھدی، نو پدہ ی اوبو کھ لمر پہ نظر راخی، نو دا دلمر ظهور دی او ددی له وجہ لمر پہ اوبو کھ حل شوی نہ دی او نہ دلمر پہ وجود او پدہ نوم کھ خہ فرق راغلی دی.

نو دا دنیا عالم الاسباب دی، له دہ ی وجہ خلک دهرشی نسبت دظاہری اسبابو طرف تہ کوی، مثلاً یو سہ ی چہ دتہرک لاندی شی او مہرشی نو خلک ددہ دمرگ لپارہ سبب تہرک یاد وی، یا یو سہ ی او پری وی او دود ی او خوری او مورشی نو خلک دود ی تہ دمپر دلو سبب وایی، ہمدارنگہ اوبو تہ دتندی دما تہ دلو سبب وایی او یا روپو وغیرہ تہ دعزت سبب وایی، لکن داشیان خو حقیقی اسباب نہ دی، بلکہ ددی ظاہری اسبابو شاتہ دالله یو صفت دی، صوفیا کرامو تہ ہفہ حقیقی صفت منکشف وی او فرمایہ چہ سہ ی دتہرک لاندی مہرشو لکن پہ حقیقت کھ دلته دالله تعالی دیو صفت تجلی دہ چہ المیت ورتہ وایی، دود ی دخوراک خخہ وروستہ سہ ی مور شو پہ ظاہر کھ دا اثر پہ دود ی باندی مرتب شو.

لکن پہ حقیقت کھ دلته دالله تعالی دیو صفت تجلی وشوہ چہ الرزاق او المحی ورتہ وایی، پہ مومن کھ دالله تعالی دالہادی صفت تجلی کوی او پہ کافر کھ دالمضل، یعنی دهر مخلوق شاتہ دالله تعالی دیو صفت تجلی دہ چہ دہ عقیدہ تہ دظہور عقیدہ وایی.

وحدة الوجود

دایو حقیقت دی چہ ہر کثرت دیو وحدت طرف تہ راجع وی، مثلاً پہ دنیا کھ دہر انسانان دی لکن ددی تہولو انسانانو دکثرة رجعة انسان تہ دہ، چہ دہتہ وحدت انسانیت وایی، ددی وحدت انسانیت خخہ ہیشوک ہم انکار نہ کوی او ددی خخہ ہیشوک دا معنی نہ اخلی چہ ددی انسانی وحدت پہ وجہ دمسلمان او دکافر پہ مابین کھ فرق نشته.

نبخه او خاوند د وحدت انسانیت په وجه یو دي، لکن بیا هم ددوي احکام جدا جدا دي، همدارنگه په حیواناتو کې کثرت دی، لکن بیا هم ددې ټول کثرت رجعه یو وحدت ته ده چې حیوانیت دی.

همدارنگه په افغانانو کې کثرت دی لکن ددې کثرت رجعه یو وحدت ته ده چې افغانیت دی، خلک وایي چې ټول یو افغان یو، لامذهبان، عثمانیان، مماتیان او خنزیران د اکثره دی او رجعه یې یو وحدت ته ده چې حیوانیت دی، لکن بیا هم ددوي په منځ کې فرق شته، هېڅوک هم داسې نه وایي چې لامذهبیان او مماتیان عین خنزیران دي، ددې څخه وروسته وحدت د جسم مطلق دی، چې په دې کې دونو او د تیگو سره وحدت دی لکن هېڅوک هم ددې څخه عینیت نه اخلي او هیڅ لامذهبه او مماتي دا نه وایي چې زه عین ونه او تیگه یم ددې څخه پورته غټ وحدت دوحدة الوجود دی، لکه څرنگه دالله تعالی لپاره وجود دی نو همدارنگه د مخلوق لپاره هم وجود دی، نو د وجود لاندې دواړه راغلل، اگر چې یو وجود حقيقي او بالذات دی او بل بالعرض دی خو بیا هم دواړه موجود وي، لکن دا وحدت اتحاد او عینیت لره نه دی مستلزم، خالق خالق دی او مخلوق مخلوق دی، لامذهبیان او مماتیان وایي چې د وحدت الوجود معنی داده چې خالق مخلوق شو او مخلوق خالق شو (معاذ الله) نو لامذهبیان وحدت په معنی د اتحاد سره وایي، شیخ اکبر رحمه الله په الفتوحات المکیه کې فرمایي چې: (اما لقول بالاتحاد فهو من مقالات اهل الکفر والاتحاد) عجیبه خبره داده چې صوفیا کرام چې کومې خبرې ته کفر او الحاد وایي همغه عقیده خلک دوي ته منسوبوي، علاوه لا دا چې دا خونه د عقیدې مسئله ده او نه د احکامو بلکه دا خود احوالو مسئله ده (تریاق اکبر، برزبان صدف).

د وحدت الوجود یوه توجیه دا هم ده چې دوحدة الوجود معنی ده لا موجود الا الله، دالله تعالی وجود حقيقي او بالذات دی او د مخلوق وجود عارضي او بالعطاء دی، یعنې دالله تعالی وجود کامل دی او د مخلوق وجود ناقص دی، او ناقص کالعدم وي، لکه: (لا فتی الا علی ولا سیف الا ذوالفقار) او چې د مخلوق وجود کالعدم شو نو یواځې دالله تعالی وجود پاتې شو.

دتوحيد اقسام

يو توحيد ايماني دى چې (لامعبود الا الله) دالله تعالى څخه ماسوا بل معبود نشته، ددې څخه بغير انسان مؤمن نشي پاتې کېدلى، دوهم توحيد دخواصو دى، چې کله په صوفيا کرامو باندې دحال غلبه راشي نو لکه څرنګه چې په حديث کې رياتۀ شرک ويلي شوى دى، نو دوي وايي چې (لامقصود الا الله) نو په چا کې چې دامتبه دتوحيد وي فبها او که نه وي نو نفى دايمان ترې نه راځي، دريم توحيد شهودي دى، چې کله کوم ولي دالله تعالى دتجلياتو په مشاهده کې مستغرق شي، نو بيا ده ته هيڅ شى په نظر نه ورځي، نو بيا وايي چې (لاموجود الا الله) نو دا دايمانياتو مسئله نه شوه، بلکه د احوالو سره يې تعلق پيدا کړو، نو د (لامعبود الا الله) په نفى باندې کفر راځي او د (لامقصود الا الله) په نفى باندې کفر نه راځي بلکهې نفى داخلاص راځي او د (لاموجود الا الله) په نفى باندې نه کفر راځي او نه نفى داخلاص، بلکهې داسې سړى دمشاهدې څخه محروم وي.

وحدة الشهود

بعضې صوفيا کرامو دوحدة الوجود تعبير دعوامو لپاره مشکل وګڼلو، له دې وجې هغوي دعوامو دپوهولو لپاره په وحدة الشهود باندې تعبير وکړو. لکه څرنګه چې دسپې په وخت کې ستوري پرکيږي، نو همدارنګه داستوري دورځې هم په اسمان کې موجود وي، لکن دلمر په مقابل کې په نظر نه راځي، نو اگر چې ددوي وجود به اسمان کې شته، لکن دلمر په مقابل کې يې شهود نشته، نو همدارنګه دخالق او مخلوق حال هم دى دا دوحدة الشهود لپاره مثال دى.

تمت

واخر دعوانا ان الحمد لله رب العلمين

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

دبريلويت فتنه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده.

اما بعد !:

احمد رضا خان پيژندنه

احمد رضا خان دخالي دورحې په ماسپينين کې په سنه (۱۲۷۲) هـ ق لسم دشوال مطابق سنه ۱۸۵۶م د هندوستان په يو، پي صوبه کې دبريلي په ښار کې زيږيدلى دى (ملفوظات اعلیٰ حضرت ج ۱ ص ۱۲) دا احمد رضا خان دخليفه ظفر الدين بهاري المتوفى ۱۳۸۲ هـ ق دينا مطابق دا احمد رضا خان دنسب سلسله داسې ده،

عبدالمصطفى احمد رضا خان، ابن حضرت مولانا نقى على خان، ابن مولانا رضا على خان، ابن مولانا حافظ محمد كاظم على خان، ابن مولانا شاه محمد اعظم خان، ابن حضرت محمد سعادت يار خان، ابن حضرت محمد سعيد الله خان،

دده ابا او اجداد د قندهار پر هيچ پښتانه وه، (حيات اعلیٰ حضرت ج ۱ ص ۲) كله چې سرسخت رافضى نادر شاه ايراني افشاري المتوفى (۱۱۶۰) هـ ق داسلامي حكومتونو دختمولو په اراده په (۱۱۴۲) هـ ق کې د فارس ښي بادشاه اشرف ختم كړو، او دهغه په ځاى يې ظهماسپ صفوي رافضى مقرر كړو نو تعصب يې ختم نشو، بلكې كوشش يې وكړو چې د شيعه گانو څخه بغير نور قومونه دايران څخه وباسي، كابل او قندهار ته هم ورسيدلو، په (۱۱۵۰) هـ ق كال کې يې په لاهور باندې هم حمله وكړه او د ديترش كروړو مالي غنيمت سره بيرته ايران ته واپس شو، په دغه وخت کې د هندوستان حاكم دمغلو دخاندان يو كس وو په نو د روشن اختر (عرف محمد شاه المتوفى (۱۱۶۱) هـ ق) نادر شاه اراده وكړه چې په هندوستان کې هم مسلمانان وزېي نو دوه لكه فوج او پنځه زره توپونه يې د ځان سره واخستل او په هندوستان باندې يې حمله وكړه.

دا احمد رضا خان بريلوي خاندان هم په دې رافضى فوج کې شامل وو، مشهور بريلوي مؤلف ابو المنصور حافظ محمد انور قادري ايم - اى ليكي چې دا احمد رضا خان پنځم نيکه محمد سعيد الله خان په (۱۷۳۹) ع کې د نادر شاه په فوج کې هندوستان ته راغلو، په ابتداء کې د لاهور په شيش محل کې او

سیدلو، وروسته ډهلي ته لاړو (اعلیٰ حضرت مولانا احمد رضا خان ص ۱۲) ظفر الدین بریلوي هم لیکي چې: سعید الله خان د نادر شاه په فوج کې ډهلي ته راغلو (حیات اعلیٰ ج ۱ ص ۱۳) نادر شاه په ډهلي کې قتل عام وکړو، وروسته دیوې معاهدې له مخې بیرته واپس شو او سعید الله خان ترینه په هندوستان کې پاتې شو او د محمد شاه په خاصو معتمدینو کې کې شامل شو (حیات اعلیٰ حضرت ج ۱ ص ۱۳)

نو کیدی شي چې: نادر شاه ورته امر کړی وي چې دا په خپلو خاصو معتمدینو کې حساب کړه ترڅو چې نادر شاه ته دا ایجنټۍ کار وکړي، وروسته د سعید الله خان زوی سعادت یار خان د محمد شاه وزیر شو او ډیرې زمکې یې لاس ته راوړې (حیات اعلیٰ حضرت ج ۱ ص ۱۳)

دا احمد رضا خان ډیریم نیکه کاظم علي خان د اصف الدوله وزیر و او اصف الدوله سرسخته رافضي شيعه وو، د ډیرو بارگاهونو بنیاد یې ایښی وو، لکه امام بارگاه اصفیه، امام بارگاه حسین ابادي، درگاه حضرت امام حسین، درگاه حضرت عباس علم بردار و غیر، (هفت روزه شيعه لاهور مجله نمبر ۶۰ یکم مارچ ۱۹۸۲) (نمبر ۱۷، ۱۸ ص ۴)

اصف الدوله د (اوده) په نوابانو کې وو د (اوده) د شيعه نوابانو په اهل سنت والجماعت باندې د ظلمونو ډیر اوږد داستان دی. د داسې ظالمو وروافضو سره د محمد کاظم علي خان خواره تعلقات وو تردې چې وزیر یې وو.

د کاظم علي خان درې لورگانې وې او درې یې ځامن وو، حکیم نقی علي خان، رضا خان، جعفر علي خان، د رضا خان بیا درې لورگانې او یو ځوی وو په نوم د نقی علي خان او د نقی علي خان دوه لور گانې وې او درې یې ځامن وو، محمد رضا خان، احمد رضا خان، حسن رضا خان. دا احمد رضا خان اصل نوم محمد وو، بیا د کورنۍ په مشوره ورته نوم بدل کړی شو او احمد رضا خان انتخاب شو، لکن احمد رضا خان به دخپل نوم سره عبدالمصطفی لیکلو (اعلیٰ حضرت بریلوي ص ۲۵)

دا احمد رضا خان استاذان

احمد رضا خان په کومه مدرسه کې مستقل درس ندی ویلی، بلکې اکثره دیني تعلیم یې په خپل کور کې کړی دی، دده اولنی استاذ مرزا غلام قادري وو، وروسته یې دخپل پلار مولوي نقی علي خان څخه علوم حاصل کړل، مولوي نقی علي خان هم د کوهي مدرسې څخه ندو و فارغ شوی، هغه هم پخپل

کور کھی سبقونہ ویلی وو ، لکن ددی سرہ سرہ یی احمد رضاخان تہ ددیارلسو کالو پہ عمر کھی دستاربندي وکرہ (المیزان امام احمد رضا ص ۳۳۷)

پہ تصوف کھی یی ہم دمارہرہ شریف خخہ خلافت صرف پہ یوہ ورخ کھی حاصل کھی وو، (ملفوظات حصہ اول ص ۱۰۵) ددی تعلیم خخہ وروستہ یی علم ہیئت او نجوم دمولانا عبدالعلی رامپوری خخہ ولوستل او علم جفری دخیل مرشد مولانا ابوالحسین نوری خخہ ولوستل (المیزان ص ۳۳۲)

احمد رضاخان وایی چھی نسبت او اسناد پہ دوه قسمہ دی، حقیقی: چھی مسند الیہ حقیقۃ متصف وی او مجازی: چھی دغیر متصف طرفتہ دیوے علاقے لہ وجھے نسبت وشے، لکہ نہر تہ جاری ویل یا جالس دسفینے تہ متحرک ویل، بیا حقیقی ہم پہ دوه قسمہ دی، ذاتی: چھی دغیر پہ وجہ موصوف شوی نہ وی۔

عطایی: چھی بل چا (واسطی) موصوف کھی وی، بیا کلہ ہغہ بل (واسطہ) ہم پدی وصف باندي موصوفہ وی لکہ واسطہ فی الثبوت او کلہ نہ وی موصوفہ لکہ واسطہ فی الاثبات (الأمن والعلی ص ۱۵)

دلہ احمد رضاخان دواسطی فی الاثبات غلط تعریف وکرو، پہ واسطہ فی الاثبات کھی واسطہ او ذوالواسطہ دوارہ پہ صفت باندي متصف وی، لکہ العالم حادث لانہ متغیر، نو العالم ذوالواسطہ دہ او متغیر واسطہ دہ او حدوث صفت دی۔ چھی واسطی (متغیر) تہ بالذات او ذوالواسطی (العالم) تہ بالواسطہ ثابت دی۔

داحمد رضا خان اخلاقی ژبہ:

دمولنا رشید احمد گنگوہی رحمہ اللہ او مولنا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ پہ بارہ کھی لیکھی چھی: شریفہ ظریفہ رشیدہ رمیدہ فی اپنی اقبال وسیع سے ان کی ادبار پر ضیق کو فراخی حوصلہ کے لے سکائی کہ چاہیں تو ایک منٹ میں اپنے مضمون کی (ایک ایک کتاب) کا جواب لکھ دیں (خالص الاعتقاد ص- ۱۰)

د(شریفہ ظریفہ) خخہ یی مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ مراد دی او د(رشیدہ رمیدہ) خخہ یی مولانا رشید احمد گنگوہی رحمہ اللہ مراد دی، رمیدہ رندی بنخے تہ وایی داقبال وسیع خخہ عام قبولیت مراد دی او (ادبار) ددبر جمع دہ وروستنی اندام مخصوصہ تہ وایی، (ضیق) تنگی لاری تہ وایی او (فراخی حوصلہ) خخہ یی مراد کولایدل دی۔

دلکھنو دندوة العلماء پہ بارہ کھی لیکھی چھی:

اسپ سنت ماده خراز بدعت آورده بهم

استر ندوه بدست آرند و مفخر می کند

حدائق بخشش حصه سوم (ص ۳۲)

چې دستو اسپ بدعت په خرباندي وخیږي، نو دندوه قجرتینه پیداشي، پدې باندي دندوه والا فخر کوي. احمد رضا خان پدې ځای کې یواځې دندوي توهین نه دی کړی، بلکې د سنت توهین یې هم وکړو. په یو ځای کې لیکي چې: د سید احمد، خلیل احمد او داشرف علی په کفر کې چې څوک شک کوي هغه هم کافر دی، (احکام شریعت)

څوک چې دنانو توي او د دیو بندیانو په کفر کې شک کوي هغه هم کافر دی (عرفان شریعت ج ۱ ص ۲۴)

بریلویان دانگریزانو په خدمت کې

(۱) کله چې په هندوستان باندي دانگریزانو حکومت راغلو، نو شاه عبدالعزیز رحمه الله د هندوستان په باره کې یوه فتوی جاری کړه چې: اوس هندوستان دارالحرب دی، ددې فتوی مطلب واضح وو چې هغه دانگریزانو په خلاف باندي دخلکو راپارول وو، ددې فتوی په رڼا کې مسلمانانو عملي جهاد شروع کړو، چې د شاه اسماعیل شهید رحمه الله او د سید احمد شهید رحمه الله جهاد تحریکونه د همدې فتوی نتیجه وه او همدارنگه په هندوستان کې (۱۸۵۷ع) کال د ازادۍ جنگ هم د همدې فتوی نتیجه وه. نو د شاه عبدالعزیز رحمه الله ددې فتوی له وجې انگریزان هم په حرکت راغلل او داسې خلک یې راپیدا کړل چې دانگریزانو په خلاف جهاد ته یې حرام وویلې، په دوي کې بعضو جهاد ته منسوخ وویلې لکه قادیاني لعین او بعضې دانگریزانو په خلاف د اقدامي جهاد څخه منکر شول او دا کوشش یې وکړو چې د شاه عبدالعزیز رحمه الله فتوی بې اثره شي، په دوي کې یو هم احمد رضا خان بریلي وو، احمد رضا خان د شاه عبدالعزیز رحمه الله جهاد د فتوی په خلاف او دانگریزانو په حمایت کې یو کتاب ولیکلو به نوم د (الاعلام بالاعلام بان هندوستان دارالاسلام)

(۲) مسعود بریلوي لیکي چې: کله چې انگریزانو بې دریغه د مسلمانانو د وینو تویول شروع کړل، نو سرسید احمد خان د جهاد په خلاف یوه رساله ولیکله او دانگریزانو غوصه یې یو څه سره کړه، په دغه

وخت کې سیاسي تقاضی هم همدا وه چې عوام او علماء من حیث القوم انگریزانو ته دخپلې وفاداری ثبوت پیش کړي.

شیعه گانو هم د جهاد په خلاف رساله ولیکله او بریلویانو هم دانگریزانو په حمایت کې فتوی شایع کړه، په هغه وخت کې دوه ډلې علماوو یوې ډلې هندوستان ته دارالحرب ویلو او بلې ډلې ورته دارالاسلام ویلو (فاضل بریلوي او ترک موالات ص ۳۵)

(۳) ډاکټر مسعود بریلوي په بل خای کې لیکي چې بریلوي علماوو دانگریزانو سره دوفاداری اعلان وکړو (یادگار دربار ۱۹۱۱ع، حصه اول ص ۵۶۹)

(۴) مفتي انتظام الله شهابي اکبر ابادي بریلوي لیکي چې: دانگریزانو غټ خواش دا وو چې څرنگه به مخور او خانداني علماء په انگریزي حکومت کې د افتاء منصب قبول کړي؟ ترڅو چې په شمالي هند کې انگریزي حکومت دخلکو په مابین کې مقبول شي، په هندوستانیانو کې دغټو څخه غټه عهده د صدر الصدور د عدالت وه، له دې وجې یې دا عهده اکابرو او افاضلو ته پیش کړه، ډهلي چونکې پخوانی دارالسلطنت وو له دې وجې یې ددې ډیر اهتمام کولو او دې عهدې ته یې د مولانا فضل حق والد فضل امام مقرر کړو، دهغه د وفات څخه وروسته یې دا عهده دده شاگرد صدر الدین خان ازرده ته حواله کړه، په آخر کې مولانا فضل حق هم په لکهنو کې دانگریزي حکومت لخوا څخه صدر الصدور مقرر شو. (حیات علامه فضل حق خیرآبادي ص ۱۷)

(۵) کله چې شاه اسماعیل شهید رحمه الله او سید احمد شهید رحمه الله دالله تعالی د دین د دفاع په خاطر د جهاد میدان ته راوتلي وو، نو انگریزانو ددې لپاره چې خلکو ته وښايي چې زمونږ حکومت داسلام په خلاف نه دی نو کوشش یې وکړو چې په حکومت کې علماء داخل کړي چې د غیر مقلدینو تر څنګ یې بریلیانو ته هم په حکومت کې ښه پراخه برخه ورکړه.

په ډهلي کې دبیرالدوله فریدالدین (۱۲۴۴) هـ

منشی زین الدین (۱۲۷۳)

مفتی صدرالدین ازروده (۱۲۷۵) هـ

مولوي فضل امام خیرآبادي (۱۲۴۴) هـ

- په بد ایوان کې مولوي فضل رسول (۱۲۸۹) هـ ق
 په مراد اباد کې مولوي عبدالقادر چيف رام پوري (۱۲۶۵) هـ ق
 په اله اباد کې مفتی اسد الله (۱۳۰۰) هـ ق
 په کلکته کې قاضي نجم الدين خان کاکوري (۱۲۲۹) هـ ق
 او دده محامن قاضي سعيد الدين (۱۲۶۲) هـ ق
 مولوي حکيم الدين (۱۲۶۹) هـ ق
 قاضي علم الدين (۱۲۵۷) هـ ق
 په مدارس کې قاضي ارتضاء علی گوپاموي (۱۲۷۰) هـ ق
 داهغه بریلوي علماء دي چې دافتاء او دصدر الصدور په عهد و سره يې انگریزي حکومت ته
 تقویت ورکړې وو. (جنگ ازادی ۱۸۵۷ ع ۵۵)
 (۶) په کال (۱۹۱۹) ع کې انگریزانو په ترکانو باندې دظلم بازار گرم کړی وو، ددې ظلمونو په
 خلاف په ټول هندوستان کې د (تحریک خلافت) او د (تحریک ترک موالات) بنیاد کیځودل شو،
 علماوو او عوامو حکومتی وظيفې پرېښودلې، حتی چې دکالجونو او سرکاری خطابتونو سره هم
 مقاطعه وشوه، لکن مولوي احمد رضا خان ددې دواړو تحریکونو سره خپل سخت مخالفت اعلان کړو،
 فتوی یې شائع کړې (فاضل بریلوی اور ترک موالات ص ۲۷، دوام العیش فی الأئمة من قریش ص ۲۳)
 (۷) احمد رضا خان بریلوي فتوی ورکړه چې دانگریزانو څخه دمدرسو لپاره دچندو اخستل جایز
 دي. (الم جحة الموتنة فی آية الممتحنة ص ۶۲)
 یو انگریزي مؤرخ (فرانسس رابن سن) احمد رضا خان بریلوي ته دانگریزانو وفادار ویلي دی
 (سپرتزم امنگ انډیم مسلمز ص ۴۲۲) (Sepratism Among Indian Muslims)
 (۹) مولوي فضل رسول بدایواني دانگریزانو سخت خیر خواه او دانگریزانو تنخوا خور ملازم وو
 (تذکره علماء هند ص ۳۸۱)

(۱۰) محمد فاروق قریشي ليکي چې د اعلیٰ حضرت احمد رضا خان شاگردانو او مريدانو دخپل استاذ او مرشد په امر باندې عمل وکړو او په اجتماعي طريقه يې د ازادۍ د تحریک سره سخت مخالفت وکړو او دانگریزانو سره يې کومک وکړو (ولی خان اور قرارداد پاکستان ص ۳۰۹)

بعضې بريليان مولوي فضل حق خیرآبادي ته د (۱۸۵۷) ع کال د ازادۍ د جنگ هیرو وایي، لکن دا دروغ دي فضل حق خیرآبادي د ازادۍ په جنگ کې هیڅ شمولیت نه دی، کړی سلمه سیهول بریلوي لیکي چې د تحقیق څخه دا ثابت ده چې علامه جنگیدونکی صاحب سیف مجاهد نه وو (علامه فضل حق خیرآبادي ص ۳۵۶)

او نه یې د جهاد د فتوی ورکړې ده (علامه فضل حق خیرآبادي ص ۳۲۸)

دبريلويانو عقيدوي شریکيات او بدعات

- ۱- عقیده د علم غیب.
- ۲- عقیده د حاضر او ناظر.
- ۳- عقیده د مختار الكل.
- ۴- عقیده د نور او دبشر.
- ۵- په مافوق الاسباب کې عقیده الاستمداد من غیر الله تعالی.
- ۶- د الله تعالی په باره کې خطرناک عقاید.
- ۷- د انبیاءو په باره کې گستاخانه عقاید.
- ۸- د صحابه کرامو په باره کې گستاخانه عقاید.

﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ﴾

علم الغيب دالله تعالى خاص صفت دى

مؤلف: الشيخ أبو إبراهيم رحيم الله الحقاني الشجرهائي

مسئله علم الغیب

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبی بعده.

اما بعد !

د اهل سنت والجماعت عقیده: (۱) علم غیب په اصطلاح کې ذاتی او کلی وی، لهذا علم غیب صرف دالله تعالیٰ صفت دی، عالم الغیب صرف الله تعالیٰ دی، څوک چې په اصطلاحی معنی باندې علم الغیب بل چاته ثابتوي او یا په اصطلاحی معنی باندې بل چاته عالم الغیب وایی هغه کافر دی.

۲- انباء الغیب او اخبار بالغیب چې ددې څخه وروسته علم راجی دا غیر الله ته ثابت دی، او په دې کې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم برخه د نورو څخه زیاته ده، نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته د ډیرو غیو بو خبر ورکړل شوی دی، ددې څخه منکر هم ملحد او زندیق دی.

خلاصه دا چې علم الغیب اصطلاحی او شرعی ما فوق الاسباب او محیط یعنی ذاتی او کلی وی او علم الغیب لغوی، ماتحت الاسباب وی، علم الغیب اصطلاحی دالله تعالیٰ خاص صفت دی.

مفتی محمد فرید رحمه الله لیکي چې: د علم الغیب دوه معنی دي، یو علم ما فوق الاسباب، یعنی بغیر د اسبابو نه علم لرل، او دا شرعی او اصطلاحی معنی ده، دویم: دا چې علم په هغه شیانو چې د حواسو او عقل نه اوچت وي او د پته غیب لغوی وایی، علم غیب په اولنی معنی سره د الله تعالیٰ سره مختص دی، ځکه چې د ممکن د ټولو کارونو ذات او صفات د الله تعالیٰ ورکړه ده، ﴿وَمَا يَكْمُرُ مِنْ نِعْمَةٍ فَيُنْزِلُهَا﴾، او دویم قسم انبیاء علیهم السلام ته ورکړی شوی خو په قدر د ضرورت، نه دا چې ټول په ټوله الخ. (فتاویٰ فریدیہ ج ۱ ص ۸۶)

۳- څوک چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم ته عالم الغیب وایی او معنی لغوی مراد وي چې د وحی الهام او کشف په ذریعه وي، یعنی اظهار الغیب مراد وي نو دا گناهگار شو، ځکه چې موهم لفظ یې استعمال کړو، د علم الغیب د لفظ څخه متبادر علم غیب اصطلاحی دی، د شریعت په اصطلاح کې همدې اصطلاحی ته علم الغیب وایی او په همدې اصطلاحی علم الغیب باندې د احکامو مدار دی، لکه د صلوٰة، زکوٰة، حج وغیره څخه چې اصطلاحی معنی گانې مرادې دي او په همدې اصطلاحی معنا گانو باندې یې احکام مرتب دي.

۴- دلته درې شيان دي، يو د نبي صلى الله عليه وسلم علم، دوهم غیب او دریم علم الغیب دی، اختلاف پدې دریم کې دی یعنې په علم الغیب کې، نو هغو دلایلو ته اعتبار دی چې په هغې کې علم الغیب راغلی وي د علم په دلایلو علم الغیب نه ثابتیږي لکه: ﴿وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا﴾ د علم دلیل دی، د علم الغیب دلیل ندی، همدارنگه (أوتیت علم الأولین والاخیرین) دا د علم دلیل دی خود علم الغیب دلیل نه دی. ۵

۵- علم الغیب په شریعت کې هغه دی چې ذاتي وي او کلي وي د اسبابو د علم په وجه به نه وي، اسباب د علم درې دي حواس، خبر صادق او عقل، د دې اسبابو د علم په وجه چې کوم علم راغلی وي هغه علم غیب شرعي او اصطلاحی ندی، یوڅو حوالې وگوره:

۱- علامه الوسی رحمه الله فرمایي: فالعلم به لكونه بواسطة الاسباب لا يكون من علم الغیب (روح المعانی ج ۴۰، ص ۲۹۹)

۲- ما یدرک بالدلیل لا یكون غیباً (تفسیر نسفي ج ۲ ص ۷۲۳)

۳- هو مالم یقم علیه دلیل ولا اطلع علیه مخلوق (تفسیر نسفي ج ۲ ص ۶۱۷)

۴- ما غاب عن المشاهد ولم یقم علیه دلیل (تفسیر مظہري ج ۷ ص ۱۴۷)

۵- والتحقیق ان الغیب ما غاب عن الحواس والعلم الضروري والعلم الاستدلالي وقد نطق القرآن بنفی علمه عن سواه تعالیٰ فمن ادعی انه یعلمه کفر ومن صدق المدعی کفر واما ما علم بحاسة او ضرورة او دلیل فلیس بغیب (نبراس ص ۳۴۳)

۶- وما اعلم الله لخيار عباده بالوحى والالهام الحق لم یبق بعد الاعلام غیباً (بزازیه ج ۴ ص ۱۱۹)

۷- ان علم الانبياء والاولياء هو باعلام من الله تعالیٰ لهم وعلمنا بذلك هو باعلامهم لنا وهذا غیر علم الله الذي تفرد به وهو صفة من صفاته القديمة الازلية الدائمة... فلا یعلم الغیب احد الا هو وما سواه ان علموا جزئیات منه فهو باعلامه واطلاعه لهم وحينئذ لا یطلق انهم یعلمون الغیب اذ لا صفة لهم یقتدرون بها على الاستقلال بعلمه (رسائل ابن عابدین ج ۲ ص ۴۵۹)

۸- فان لبعض الغیوب اسبابا قد استدل بها علیه لكنه ليس بحقیقی (فتح الباری ص ۴۹۱)

ددې څخه معلومه شوه چې علم الغیب په شریعت او اصطلاح کې ذاتي او کلي وي، نو د علم الغیب تقسیم ذاتي او عطائي ته غلط دی، ځکه چې تقسیم یې ذاتي ته الی نفسه دی او عطائي ته الی غیره

دی، همدارنگه چې علم الغیب شرعي او اصطلاحی دالله تعالیٰ خاص صفت شو، نو غیر الله ته بالکل نه دی ثابت، نه کلي او نه جزئي، څوک چې دالله تعالیٰ خاص صفت غیر الله ته کلي ثابت کړي، هغه کلي مشرک دی او څوک یې چې جزئي ثابت کړي هغه جزئي مشرک دی.

فائده: (۱) جدید بریلویان (چې په افغانستان، کوزه پښتونخوا او بلوچستان کې په ښکاره ځان ته بریلویان نه وایي، بلکې وایي چې نه دیو بنديان یو او نه بریلویان یو، په حقیقت کې (۹۸) فیصد؟ بریلویان دي) دوي وایي چې نبي کریم ﷺ ته علم الغیب جزئي عطائي ثابت دی، نو دوي شپږ غلطیانې کوي، اول: تقسیم د علم الغیب کوي ذاتي او عطائي ته، حالانکې علم الغیب په اصلاح کې فقط ذاتي دی، دوهم: تقسیم د علم الغیب کوي کلي او جزئي ته، حالانکې علم الغیب په اصطلاح کې فقط کلي وي، دریم: دا چې د یو فن عالم هغه چاته وایي چې ددې فن اصول، کلیات او قواعد ورته معلوم وي او دغیو قواعد یواځې الله تعالیٰ ته معلوم دي، نو عالم الغیب یواځې الله تعالیٰ دی (وَعِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ) دمفاتحو څخه همدا قواعد مراد دي، مثلاً ډاکټر هغه چاته وایي چې د طب اصول، کلیات، قواعد او فارمولې ورته معلومې وي، د جزئیاتو د علم په وجه چاته ډاکټر نه شي ویلی، مثلاً مونږ ته دا جزئي معلوم دی چې ډیسپرین ګولی د سردرد علاج دی، نو ددې جزئي او همداسې د سلو او زرو جزئي نسخو د علم په وجه چاته ډاکټر نه شي ویل کیدلی، ترڅو چې د طب قواعد زده نکړي، نو دغیو د جزئیاتو د علم په وجه چاته عالم الغیب نه شي ویلی، ترڅو چې دغیو قواعد ورته معلوم نه وي او دغیو قواعد صرف الله تعالیٰ ته معلوم دي، څلورم: پکار دی چې دوي په نیزهر مسلمان او کافر عالم الغیب شي، ځکه چې علم الغیب عطائي که ثابت شي، نو بیا الله تعالیٰ نبي کریم ﷺ ته اعطاء کړې ده او نبي کریم ﷺ نورو انسانانو ته اطلاع کړې ده، نو ټولو ته علم الغیب ثابت شو، فرق صرف په مطلع کې شو، چې نبي کریم ﷺ ته الله تعالیٰ او جبرئیل علیه السلام اطلاع ورکړه او نورو انسانانو ته نبي کریم ﷺ اطلاع ورکړه، همدارنگه فرق په قلت او کثرت کې شو، پنځم: د علم الغیب تقسیم جزئي او عطائي ته یوه بدعتي اصطلاح ده، د عقائدو په هېڅ کتاب کې نه ده راغلې، شپږم: د مخلوق علم ملکې ته وایي، نو په

مخلوق کي به عالم الغیب هغه چاته وایي چې ملکه او قوت دغیب دانی ولري او په ملکه دغیب دانی کي کلي او جزئي، ذاتي او عطائي ته تقسیم غلط دی.

(۲) قدیم بریلویان (چې اقراري بریلویان دي) وایي چې دنبی کریم ﷺ علم الغیب کلي عطائي وو، نو دوي درې غلطۍ کوي: ۱- چې تقسیم دعلم الغیب کوي ذاتي او عطائي ته، حالانکې علم الغیب فقط ذاتي وي ۲- دنبی کریم ﷺ په ذریعہ ټولو انسانانو ته اطلاع شوې ده، نو بیا پکار دی چې هر انسان عالم الغیب شي، (۳) د مخلوق علم ملکه ته وایي، نو په مخلوق کي به عالم الغیب هغه چاته وایي چې ملکه او قوت دغیب دانی ولري او په ملکه دغیب دانی کي کلي او جزئي، ذاتي او عطائي ته تقسیم غلط دی..

دغیب او علم الغیب په مابین کي فرق داشو چې: غیب په دوه قسمه دی، ماتحت الاسباب، یعنی ما یدرک بالخبر الصادق او العقل او مافوق الاسباب یعنی ما لایدرک بالاسباب، لکه د قیامت دورځي علم، قاضي بیضاوي فرمایي چې: وهو (ای الغیب) قسمان ۱- قسم لا دلیل علیه ۲- وقسم نصب علیه دلیل، نو اول مافوق الاسباب دی او دوهم ماتحت الاسباب دی او علم الغیب اصطلاحی فقط مافوق الاسباب دی.

خلاصه دا چې اهل سنت والجماعت فرمایي چې علم غیب اصطلاحی یعنی علم ذاتي، محیط، تفصیلی چې بلا استثناء په ټولو معلوماتو باندې حاوي وي، دالله تعالیٰ دخواصو څخه دی، پدې کي ورسره نه رسول شریک دی او نه غیر رسول، بیا چې الله تعالیٰ چاته وغواړي، نو دوحې یا دالهام او یا د عقل استدلالی په ذریعہ باندې ډیر غیوب ورته ښکاره کوي، دیته علم الغیب لغوي وایي چې د انباء او اخبار په ذریعې سره وي، چې په دې کي دملایکو او انبیاءو برخه دنور مخلوق څخه ډیره ده او د محمد ﷺ برخه دهر چا په نسبت ډیره ده.

په علم غیب اصطلاحی کي ذاتي او عطائي همدارنگه کلي او جزئي ته تقسیم نشته، ځکه چې علم غیب اصطلاحی فقط ذاتي او کلي وي او دا دالله تعالیٰ خاص صفت دی، د بعضې اکابرو په کلام کي چې دعلم الغیب تقسیم کلي او جزئي ته راغلی دی، نو هغه علم الغیب لغوي دی چې انباء بالغیب او اطلاع علی الغیب هم ورته وایي، علم الغیب لغوي کلي هم د مخلوق سره نشته.

تنبيه: علم الغیب لغوي ماتحت الاسباب وي سبب ورته كله عقل وي او كله خبر صادق چې د وحی یا د کشف یا د الهام وغیره په ذریعہ اطلاع حاصله شي، لکن بعد الاطلاع بیا دا غیب مشاهد گرځي مثلاً: زید د دیوال شاته چې تاته معلوم نه وي غیب دی، لکن که څوک اطلاع درکړي چې د دیوال شاته زید دی، نو بعده الاطلاع همدا زید مشاهد شو او بعد الاطلاع ورباندې علم، علم الغیب نه شو، بلکې علم الشهادة شو، نو دا په حقیقت کې علم الغیب ندي، صاحب الفتاویٰ بزازیہ فرمایي چې: لم يبق بعد الاعلام غيباً (ج ۴ ص ۱۱۹) نو قبل الاطلاع غیب وو او بعد الاطلاع مشاهد شو، نو دا اطلاع څخه وروسته علم الغیب نه راځي، بلکې علم الشهادة راځي، نو بعضې خلک چې وایي چې د انباء څخه وروسته علم الغیب راځي، نو دا مغالطه ده، ځکه چې د انباء څخه وروسته علم المشهود راځي، ځکه چې بعد الاطلاع دا معلوم غیب ندي کما قال صاحب الفتاویٰ البزازیة وما اعلم الله لخيار عباده بالوحی او الالهام الحق لم يبق بعد الاعلام غيباً (ج ۴ ص ۱۱۹)

داهل سنت والجماعت د عقیدې وضاحت

يو غیب دی او بل علم الغیب دی، د غیب تعریف علماء داسې کوي چې (ما لا يدركه الحواس ولا تقتضيه بدهة العقل) ددې تعریف تشریح داده چې اسباب د علم درې دي، حواس سلیمه، عقل، خبر صادق، چې وحی هم پدې قسم کې داخله ده، بیا په عقل باندې کله بدهة علم مرتبېږي او کله استدلال، نو (۱) غیب د یته وایي چې په حواسو باندې به یې ادراک نه کیږي، د کوم شي ادراک چې د حواسو په ذریعہ باندې کیږي هغه غیب نه دی او پدې مدرک باندې علم هم غیب نه دی.

(۲) همدارنگه مدرک بالعقل بدهة علم غیب نه دی او په دې مدرک باندې علم هم غیب نه دی، فبعد هذا نقول: چې غیب په درې قسمه دی، دوه په اسبابو د علم باندې مرتب وي، یو دا چې: مدرک بالعقل وي استدلال لکه دالله تعالیٰ وجود او دوهم دا چې: مدرک بالخبر الصادق وي لکه حالات دبرزخ، دقیامت او دجنت او دجهنم وغیره د ماتحت الاسباب.

(۳) دا چې په دې اسبابو سره یې ادراک نه کیږي، نه په حواسو، نه په عقل او نه په خبر صادق، لکه د سباد ورځې د کارونو علم، د مرگ د ورځې علم، د قیامت د ورځې علم د ما فوق الاسباب دي، نو د غیب د اول او دوهم قسم علم او ادراک ذاتي نه دی، بلکې د ذرایعو او د اسبابو په وجه دی، لهذا

ماتحت الاسباب ورته وایو او ددریم قسم علم او ادراک ذاتی دی داسبابو او دزرایعو په وجه نه دی، لهذا مافوق الاسباب ورته وایو، د اول او ددوهم قسم غیبو علم مخلوق ته ثابتیدلی شي خو دالغوی علم الغیب دی او ددریم قسم غیبو علم دالله تعالیٰ خاصه ده، مخلوق ته نه شي ثابتیدلی او دپته اصطلاحی علم الغیب وایی، لغوی علم الغیب ماتحت الاسباب وي او اصطلاحی علم الغیب ما فوق الاسباب وي، په قرآن او په سنت کې دغیبو اطلاق په درې واړو قسمونو باندې کیږي، لکن چې کله دغیب سره دایمان او د اظهار لفظ راشي نو هلته اول او دوهم قسم غیب مراد وي، ځکه چې ایمان فرع دعلم ده او علم په اولو دواړو قسمونو باندې راتللی شي.

او کله چې دغیب سره دعلم لفظ راشي، نو هلته دریم قسم غیب مراد وي او چونکې دهر انسان بلکې دهر مخلوق علم دزرایعو او داسبابو په وجه دی، له دې وجې دمخلوق لپاره لفظ دایمان بالغیب اظهار علی الغیب، اطلاع علی الغیب او انباء علی الغیب استعمالیږي، او دالله تعالیٰ علم بغیر داسبابو څخه دی، نو دالله تعالیٰ په جانب کې لفظ د(علم الغیب) او د(عالم الغیب) مستعملیږي په قرآن او په حدیث کې دمخلوق لپاره لفظ دعالم الغیب نه دی مستعمل شوی، ﴿وَعِنْدَهُ مَفَاتِحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ﴾ (الانعام ۵۹) ﴿عَالِمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَىٰ غَيْبِهِ أَحَدًا﴾ الجن.

نو اوس که یو څوک غیر الله ته عالم الغیب وایی په دریمه معنی باندې یعنې چې دعلم لپاره یې هیڅ سبب او ذریعه نه وي، هغه مشرک دی ځکه چې دا دالله تعالیٰ صفت او خاصه ده، او که ذکر دعالم الغیب کوي او مراد یې ترینه اظهار علی الغیب او اطلاع الغیب وي، نو دا اگر چې شرک نه دی لکن بیا هم غلطه ویناده، ځکه چې دقرآن او حدیث په اصطلاح کې اظهار علی الغیب او اطلاع الغیب ته علم الغیب نه دی ویلی شوی، دا داسې ده لکه چې یو سړی وایی چې ان الله لا یعلم الغیب او مطلب یې دا وي چې دالله تعالیٰ څخه هیڅ شی غایب نه دی او یا لکه یو سړی چې دحق څخه مرگ، دفتنی څخه ولاد، او رحمت څخه باران مراد وي او وایی چې: انی اکره الحق واحب الفتنة وأفر من الرحمة

حکم

ثوک چي په اصطلاحی معنی سره غیر الله عالم الغیب گڼي هغه کافر دی.

تفصیل: که ثوک غیر الله ته عالم الغیب وایي، نو دا ظاهراً مشرک دی، بیا یې که خپله عقیده بیان کړه چې زما مراد علم الغیب اصطلاحی او شرعی دی، نو دا په حقیقت کې هم مشرک دی او که خپله عقیده یې داسې بیان کړه چې زما مراد اظهار الغیب او علم الغیب لغوی دی، نو بیا مشرک ندی، لکن داسې ویل ندي پکار، ځکه چې دا لفظ موهم دشرک دی لکه یوسړی چې ووايي چې زه صلوٰه نه منم، نو ظاهراً دا کافر دی، بیا یې که خپله عقیده داسې بیان کړه چې زه صلوٰه اصطلاحی یعنې ارکان مخصوصه نه منم، نو دا په حقیقت کې هم کافر دی او که خپله عقیده یې داسې بیان کړه چې زه صلوٰه لغوی یعنې تحریک الصلویین نه منم، نو بیا کافر ندی، لکن دا وینا یې صحیح نده، ځکه چې موهمه دکفر ده.

(۱) په فتاویٰ حقانیه ج ۱ ص ۱۴۱) کې دیو سوال په جواب کې داسې فرمایي چې علم غیب کلی او علم محیط دالله خاصه ده له الله تعالیٰ څخه پرته له هیچا سره علم غیب کلي او علم محیط نه شته، همدارنګه نبي کریم ﷺ هم علم غیب کلي نه درلود، بلکې دځینو مغیباتو علم ورته الله تعالیٰ دوحې په ذریعه ورکړی وو، یعنې دنبي کریم ﷺ علم الغیب شرعی او اصطلاحی نسته او علم الغیب لغوی ورسره شته، بیا وروسته لیکي چې ثوک چې دحضور ﷺ په اړه دا عقیده لري چې هغه دجمیع ما کان وما یكون علم لري هغه دقطعي نص څخه مخالف دی، نو دداسې عقیدې لرونکی سړی کافر دی او باید چې خپل ایمان نوی کړي او که واده یې وي نو دنکاح تجدید هم پرې ضروري دی.

(۲) ملا علی القاري رحمه الله فرمایي چې: فالعلم بالغیب أمر تفرد به سبحانه تعالیٰ ولا یسبیل للعباد الیه الا باعلام منه والهام بطریق المعجزة او الکرامة او الارشاد بالامارات فیما یمکن فیه ذلك، ولهذا ذکر فی الفتاویٰ ان قول القایل عند رؤية هالة القمر ای دایرته (یکون مطر) مدعیاً علم الغیب لابعلامه کفر، شرح الفقه الاکبر ص ۱۵۱) تصدیق الکاهن فیما یخبر.

(۳) علامه ابن عابدين رحمه الله فرمایي چې: قلت وحاصله ان دعوی علم الغیب معارضة

لنص القرآن فیکفر بها (رد المحتار، باب المرتد، مطلب فی دعوی علم الغیب).

(۴) رجل تزوج بشهادة الله ورسوله كان باطلا لقوله عليه السلام لانكاح الا بشهود وكل نكاح يكون بشهادة الله ورسوله معظم جعلوا ذلك كفرا لانه يعتقدان الرسول صلى الله عليه وسلم يعلم الغيب وهو كافر، قاضي خان علی هامش الهندیه ، باب ما يكون اسلاما من الكافر وما لا يكون ج ۱ ص ۳۳۴)

(۵) یہ خلاصۃ الفتاویٰ ج ۲ ص ۱۵) کہی راجھی چھی: رجل تزوج امرأة ولم يحضره شهود فقال: خدا ورسول یا فرشتگان را گواه کردم ، بطل النکاح وکفر الناکح، لا اعتقاد أن الرسول صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ والملائكة تعلم الغيب)

(۶) لَوْ تَزَوَّجَ بِشَهَادَةِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنْعَقِدُ وَيَكْفُرُ لِإِعْتِقَادِهِ أَنَّ النَّبِيَّ يَعْلَمُ الْغَيْبَ (المهرالرائق ج ۳ ص ۱۵۵)

۷- تَزَوَّجَهَا بِشَهَادَةِ اللَّهِ وَالرَّسُولِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَا يَنْعَقِدُ وَيَخَافُ عَلَيْهِ الْكُفْرَ لِأَنَّهُ يُؤْهِمُ أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ يَعْلَمُ الْغَيْبَ). (بزازیه: ج: ۴، ص: ۱۱۹).

۸- اگر کسی بدون شہود گفت کہ خدا و رسول را گواه کردم یا فرشتہ را گواه کردم کافر شود (ما لا بد منه ص ۱۲۹)

(۹) ذكر الحنفية في فروعهم بالتكفير باعتقاد ان النبي صلى الله عليه وسلم يعلم الغيب لمعارضة قوله تعالى قل لا يعلم من في السموات والارض الغيب الا الله (المسامره ص ۱۵۸)

(۱۰) زوج امرأة بشهادة الله ورسوله هل يكفر؟ ففيه الفاظ كفر (خلاصة الفتاوى ج ۲ ص ۱۵)

(۱۱) مفتی محمد فرید رحمہ اللہ لیکھی چھی: دعلم الغیب دوه معنی دی، یو علم ما فوق الاسباب، یعنی بغیر داسبابو نہ علم لرل، او دا شرعی او اصطلاحی معنی ده، دویم: دا چھی علم په هغه شیانو چھی دحواسو او عقل نه او چت وی او دپته غیب لغوی وایی، علم غیب په اولنی معنی سره دالله تعالیٰ سره مختص دی، حکم چھی دممکن دتولو کارونو ذات او صفات دالله تعالیٰ ورکړه ده، وما بکم من نعمة فمن الله، او دویم قسم انبیاء علیهم السلام ته ورکړی شوی خو په قدر د ضرورت، نه دا چھی ټول په ټوله الخ. (فتاویٰ فریدی ج ۱ ص ۸۶)

داهل بدعتو (بریلویانو) عقیده

قدیم بریلویان: احمد رضا خان بریلوی لیکي چې: د عالم د پیدایش څخه شروع تر محشر او تر دخول د جنت او د جهنم پورې د ټولو جزئي او کلي، دیني او دنیوي، تفصیلي او محیط علم نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته ورکړل شوی وو، انباء المصطفیٰ ص ۳ و الکلمة العلیا ص ۲۳) بیا دا علم محیط نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته د کوم وخت څخه ورکړل شوی وو؟ نو په دې کې بریلویان مختلفې عقیدې لري: بعضې وايي چې کله چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د مور په گیده کې وو نو په همغه وخت کې ورته د ماکان او د مایکون علم ورکړل شو (انوار افتاب صداقت از قاضی فضل احمد لدھیانوی ص ۱۳۷) بعضې وايي چې د معراج په شپه باندې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته علم د ماکان او د مایکون ورکړل شو (حواله سابقه)

احمد رضا خان وايي چې نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته علم د ماکان او د مایکون د ټول قرآن د نزول څخه وروسته ورکړل شو (انباء المصطفیٰ ص ۴) دا د قدیمو بریلویانو عقیده ده، چې علم الغیب کلي عطائي غیر الله ته ثابتوي او د افغانستان، کوزې پښتونخوا او بلوچستان جدید بریلویان، علم الغیب جزئي عطائي غیر الله ته ثابتوي.

داهل بدعتو بریلویانو دلایل

فانده: د عقیدې د اثبات لپاره داسې دلیل پکار دی چې قطعي الثبوت او قطعي الدلالة وي بریلویان هم دا اصل مني احمد رضا خان په رسایل علم غیب ص (۱۴۵) کې لیکي چې: اعتقادات میں قطعیات کا اعتبار دینا ہے نہ ظنیات صحاحا.

قرآني دلایل:

الله تعالیٰ فرمایي چې ﴿وَلَوْلَا عَلَيْكَ الْكِتَابُ بُيُوتًا لِّكُلِّ شَيْءٍ﴾ (نحل ایت ۸۹)، مَا كَانَ حَدِيثًا يُفْتَرَىٰ وَ لَٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِي بَيْنَ يَدَيْهِ وَ تَلْٰفِظَ كُلِّ شَيْءٍ (يوسف ایت ۱۱۱)، مَا فَرَطْنَا فِي الْكِتَابِ مِنْ شَيْءٍ (انعام ایت ۳۸) احمد رضا خان لیکي چې: نکره په سياق د نفی کې عموم راوړلي او په کلمې د کل کې داسې تعمیم دی چې کله هم تخصیص نه قبلوي او بغیر د دلیل شرعي څخه نصوص همیشه په خپل ظاهر باندې حملېږي (انباء المصطفیٰ ص ۴)

درسول الله ﷺ علم دشرق خخه تر غربه پورې، دازل خخه تر ابدہ پورې دی، دهر صغير کبير، دهر رطب او يابس علم نبي ﷺ ته حاصل دی او يواځې اجمالاً نه بلکهې تفصيلاً ورته حاصل دی (جاء الحق ص ٥٢ مقياس حنفي ص ٢٩٤)

١- اول جواب: دا درې واړه ايتونه مکي دي او احمد رضا خان وايي چې نبي کریم ﷺ ته علم دماکان ومايکون دټول قرآن دنزول خخه وروسته ورکړل شو (انباء المصطفى ص ٤)
دوهم جواب: مفسرين فرمايي چې په دريم ايت کې دالکتب خخه لوح محفوظ مراد دی (بغوي، معالم التنزيل، تفسير کبير)

دريم جواب: که ددې مکي ايتونو خخه نبي کریم ﷺ ته دهرې ذرې ذرې علم ثابت شي او عالم الغيب شي، نو بيا ددې ايتونو خخه وروسته دوحې نزول ته څه ضرورت وو؟ ځکه چې درواړو ايتونو علم به هم له همدې ځای خخه نبي کریم ﷺ ته حاصل شوی وي، نو بيا ددې ايت دنزول خخه وروستني ايتونه او راروان احکام په ماکان ومايکون کې نه دي داخل؟

خلورم جواب: چې نکره په سياق دنفی کې دعموم لپاره ده او کل هم داستغراق حقيقي لپاره دی، نو په قرآن کې دهر شي بيان راغلو او بيا يواځې بيان نه دی بلکهې مفصل بيان دی، نو بيا سوال دادی چې په قرآن کې دمانځه درکعتونو تفصيلات او دزکوة دنصاب تفصيلات کوم دي؟

پنځم جواب: خپله احمد رضا خان صاحب په يو ځای کې وايي چې کله دکل خخه اکثر مراد وي (فتاوی رضويه ج ١ ص ٧٣٧)

جمهور مفسرين ليکي چې دلته کل دعموم او داستغراق لپاره نه دی او د(کل شیء) خخه امور ددين مراد دي، بغوي روح المعاني تحت هذه الایه.

٢- الله تعالى فرمايي چې: ﴿وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا﴾ البقرة ايت (٣٣١)

الله تعالى حضرت ادم عليه السلام ته دهر شي نوم وروښودلو او دا حقيقت دی چې دنبي کریم ﷺ مرتبه دټولو پيغمبرانو خخه اوچته ده، نو نبي کریم ﷺ ته به په طريق اولی باندې دټولو شيانو نومونه او علم حاصل وي.

اول جواب: دا خو قیاس شو او دعقایدو په باب کې داسې دلیل پکار دی چې قطعي الثبوت او قطعي الدلالت وي.

دوهم جواب: ددې ایت څخه استدلال هم دکل په عموم باندې بناء دی او مخکې ذکر شو چې کلمه دکل په عموم کې نص قطعي نه دی.

دریم جواب: که دتعلیم الاسماء څخه دآدم علیه السلام عالم الغیب کیدل لازم شي نو بیا شیطان ورته څرنگه د دروغو قسمونه خوړل؟

څلورم جواب: دلته ټول مفسرین لیکي چې ادم علیه السلام ته دهغو شيانو نومونه او خواص وښودل شول کومو ته چې دادم علیه السلام ضرورت وو.

۳- الله تعالیٰ فرمایي چې: ﴿عِلْمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا﴾ إِلَّا مَنِ ارْتَضَىٰ مِنْ رَّسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا ﴿٢٦﴾ الجن ایت ۲۶

بریلیان وایي چې الله تعالیٰ نبي کریم ﷺ ته خاص علم غیب حتی چې دقیامت علم هم ورکړو، نو اوس کم شی دی چې دنبی کریم ﷺ دعلم څخه پاتې دی. (جاء الحق ص ۵۵ خالص الاعتقاد ص ۲۴)

اول جواب: دا ایت مکي دی، ددې څخه وروسته هم دقرآن ډیره حصه نازل شو، نو که ددې ایت څخه دعلم الغیب لپاره استدلال صحیح شي نو بیا سوال دادی چې ایا دقران باقی حصه په علم الغیب او په علم دماکان او مایکون کې داخله ده او که نه؟ که داخله وي نو دهغې نزول ته بیا څه ضرورت دی؟

دوهم جواب: داستثناء څخه علم الغیب کلي مراد دی او که جزئي؟ که جزئي مراد وي نو ستاسو مدعی نه ثابتیږي او که کلي مراد وي نو بیا یې دراروان ایت سره تعارض راځي چې (قُلْ إِنْ أَدْرِي أَقْرَبُ مَا تَعْدُونَ أَمْ يَجْعَلُ لَهُ رَبِّي أَمَدًا) الجن ایت ۲۵ ځکه چې په دې ایت کې دعلم غیب کلي نفی ده.

دریم جواب: ددې ایت څخه ټول مفسرین دبعضي غیوبو اظهار مراد وي (روح المعانی تحت هذه الايت)

۴- الله تعالیٰ فرمایي چې: (وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِضَنِينٍ) (التکویر ص ۵۳)

خان صاحب بریلوی لیکي چې: زما محبوب په غیبو باندې بخیل نه دی او بخل وجود د مال غواړي، نو چې د نبی کریم ﷺ سره علم الغیب نه شته نو بیا خويي بخل نه دی متصور، نو نفی د بخل څرنگه صحیح شوه؟

اول جواب دا د سورت تکویر ایت دی او دا په نزول کې شپږم سورت دی، نو که ددې ایت څخه ټول علم غیب او علم د ماکان و ما ی کون مراد وي نو بیا ددې ایت څخه وروسته یو سل او اته (۱۰۸) سورتونه ولې نازل شول؟ ایا هغه په ماکان و ما ی کون کې نه وو داخل؟

دوهم جواب: په ﴿وَمَا هُوَ عَلَى الْغَيْبِ بِظَنٍّ﴾ کې اکثر مفسرین د هو ضمیر نبی کریم ﷺ ته راجع کوي، لکن بعضې مفسرین یې قرآن ته راجع کوي لهما ددې ایت څخه په قطعي طریقې باندې نبی کریم ﷺ د علم الغیب ثابتول ممکن نه دي. دریم جواب: د الغیب څخه هغه شی مراد دی؟ پدې کې د مفسرینو اختلاف دی، البته دومره خبره یقیني ده چې د الغیب څخه هغه امور مراد دي چې د منصب د نبوت سره تعلق لري (بغوي، جلالین، ابن کثیر تحت هذه الايت)

څلورم جواب: پدې ایت کې دوه قراته متواتر دي، په یو قرات کې بضنین راغلی دی په معنی د بخیل سره، لکن په بل قرات کې بضنین راغلی دی په معنی د متهم سره، یعنې تاسو په وړو وړو خبرو کې نبی کریم ﷺ په دروغو باندې نه متهموئ، نو په دومره غټه معامله کې نبی کریم ﷺ څرنگه متهم شو؟ افسوس چې اهل بدعت د دوهم قرات نوم هم نه اخلی. ۵- الله تعالیٰ فرمایي چې: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُظْلِعَكُمْ عَلَى الْغَيْبِ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَجْتَبِيْ مِنْ رُّسُلِهِ مَنْ يَّشَاءُ﴾ (ال

عمرن ایت ۶۰)

په دې ایت کې راغله چې الله تعالیٰ چې چاته وغواړي نو هغه ته د غیبو علم ورکوي. اول جواب: دا ایت د سورت آل عمران ایت دی او د غزوې د اُحد په وخت کې نازل شو، ددې څخه وروسته د قرآن شپاړس سورتونه نازل شو، نو که ددې ایت له وجې نبی کریم ﷺ ته د ماکان و ما ی کون علم حاصل وي نو بیا خو پکار وه چې دا شپاړس سورتونه نه وی نازل شوی. دوهم جواب: ټول مفسرین ددې ایت څخه بعض غیب مراد وي.

۶۔ وَعَلَّمَكَ مَا لَمْ تَكُنْ تَعْلَمُ (نساء ایت ۱۱۳)

کلمہ دما دعموم لپارہ ده، نو ددی خخه معلومیری چي نبي کریم ﷺ ته دتولو تیرو شوو او دراروانو واقعاتو خبر ورکړل شوی وو (جاء الحق ص ۴۹)

اول جواب: دا دسورت نساء ایت دی، چي په خلورم کال دهجرت باندې نازل شوی دی، ددی ایت خخه وروسته ډیر سورتونه نازل شو، چي سورت توبه پکې په خاصه طریقه باندې ذکر کولو قابله ده، نو که ددی ایت خخه دتولو غیوبو علم مراد وی نو بیا خو ددی ایت دنزول خخه وروسته دهیخ سورت نزول ته ضرورت نه وو.

دوهم جواب: دا استدلال په دې باندې بنادی چي کلمه دما دعموم او داستغراق لپاره ده، حالانکې په ډیرو ځایونو کې دعموم او داستغراق معنی غلطه وي لکه (ويعلمکم ما لم تکنوا تعلمون) البقره (۱۵۱) وعلمتم ما لم تعلموا انتم ولا اباؤکم (انعام ۹۲) نو بیا خو ددی ایتونوله وجې هر امتي ته علم الغیب ثابت شو.

دریم جواب: مفسرینو په دې ایت کې دما مصداق احکام او امور ددین بنودلي دي وگوره بغوي تحت هذه الاية، بعضو مفسرینو چي دلته خفیات الامور ذکر کړي دي نو دهغوي ترجمه هم بالکل صحیح ده ځکه چي نبي کریم ﷺ ته الله تعالیٰ د ډیرو امورو غیبیه وو اطلاع ورکړې وه.

دا حادیثو خخه استدلالات

۱۔ عَنْ حُدَيْفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «قَامَ فِينَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقَامًا، مَا تَرَكَ شَيْئًا يَكُونُ فِي مَقَامِهِ ذَلِكَ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ، إِلَّا حَدَّثَ بِهِ»، حَفِظَهُ مَنْ حَفِظَهُ وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ. (صحیح مسلم، کتاب الفتن و اشراط الساعة ج ۲ ص ۳۹۰)

جواب: د حضرت حذیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ټول روایات چي مخې ته کيښودل شي نو نتیجه ترینه دا راوړي چي رسول الله ﷺ چي کوم شی بیان کړی دی، دهغې تعلق دفتنو او دعلاماتو دقیامت سره دی ټول اشیاء نه دي، لکه څرنګه چي خپله حضرت حذیفه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایي چي: «وَاللَّهِ مَا تَرَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ قَائِدٍ فِتْنَةٍ، إِلَى أَنْ تَنْقُضَ الدُّنْيَا، يَبْلُغُ مِنْ مَعَهُ ثَلَاثَ مِائَةِ فَصَاعِدًا، إِلَّا قَدْ سَمَّاهُ لَنَا بِاسْمِهِ، وَاسْمُ أَبِيهِ، وَاسْمُ قَبِيلَتِهِ». (ابوداؤد: کتاب الفتن: ج ۲ ص ۴۲)

(ابوداؤد کتاب الفتن ج ۲ ص ۴۲) همدارنګه فرمایي چي: وَاللَّهِ إِنِّي لَأَعْلَمُ النَّاسَ بِكُلِّ فِتْنَةٍ هِيَ كَابِتَةٌ، فِيمَا بَيْنِي وَبَيْنَ السَّاعَةِ. (مسلم: ج ۲ ص ۳۹۰)

۲- حضرت عمر رضی اللہ عنہ فرمائی ہے: قَامَ فِينَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَقَامًا، فَأَخْبَرَنَا عَنْ بَدْءِ الْخَلْقِ، حَتَّى دَخَلَ أَهْلُ الْجَنَّةِ مَنَازِلَهُمْ، وَأَهْلُ النَّارِ مَنَازِلَهُمْ، حَفِظَ ذَلِكَ مَنْ حَفِظَهُ، وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ. (صحیح بخاری: کتاب بدء الخلق: ج ۱ ص ۴۵۳)

جواب: دحضرت عمر رضی اللہ عنہ دحدیث تعلق ہم دعلم غیب کلی سر نہ دی، حکمہ ہے خپلہ حضرت عمر رضی اللہ عنہ فرمائی ہے: أن رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قبض ولم يفسرها لنا (ابن ماجه كتاب التجارات ص ۱۶۴) حضور صلی اللہ علیہ وسلم وفات شو خو مونہ تہ یہی دسود تفصیلات ونکرل.

ہمدارنگہ فرمائی ہے: "ثَلَاثٌ لَّأَنْ يَكُونَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَيْنَهُمْ لَنَا أَحَبُّ إِلَيْنَا مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا: الْخِلَافَةُ، وَالْكَلَالَةُ وَالرِّبَا. (المستدرک: کتاب التفسیر: ج ۲ ص ۳۰۴)

۳- دحضرت عمرو بن الخطاب انصاری رضی اللہ عنہ حدیث دی ہے: «صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْفَجْرَ، وَصَعِدَ الْمِنْبَرَ فَخَطَبَنَا حَتَّى حَضَرَتِ الظُّهْرُ، فَزَلَّ فَصَلَّى، ثُمَّ صَعِدَ الْمِنْبَرَ، فَخَطَبَنَا حَتَّى حَضَرَتِ الْعَصْرُ، ثُمَّ نَزَلَ فَصَلَّى، ثُمَّ صَعِدَ الْمِنْبَرَ، فَخَطَبَنَا حَتَّى غَرَبَتِ الشَّمْسُ، فَأَخْبَرَنَا بِمَا كَانَ وَبِمَا هُوَ كَابِنٌ» فَأَعْلَمْنَا أَحْفَظْنَا. (مسلم: کتاب الفتن و اشراط الساعة: ج ۲ ص ۳۹۰)

ہمدارنگہ دابو سعید خدری رضی اللہ عنہ حدیث دی ہے: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِنَا صَلَاةَ الْعَصْرِ بِنَاهَا ثُمَّ قَامَ خَطِيبًا فَلَمْ يَدْعُ شَيْئًا يَكُونُ إِلَى قِيَامِ السَّاعَةِ إِلَّا أَخْبَرَنَا بِهِ، حَفِظَهُ مَنْ حَفِظَهُ، وَنَسِيَهُ مَنْ نَسِيَهُ. (جامع الترمذی: ج ۲ ص ۴۲)

جواب: ددی دواہو حدیثونو تعلق ہم دفتنو سرہ دی، علامہ ابن خلدون رحمہ اللہ دداسی قسم احادیثو درانقلولو شخہ وروستہ لیکي ہے: وهذه الأحاديث كلها محمولة على ما ثبت في الصحيحين من احاديث الفتن والاشراط لا غير لانه المعبود من الشارع صلوات الله وسلامه عليه في أمثال هذه العيومات (مقدمة ابن خلدون، الفصل الثالث والخمسون في ابتداء الدول ص ۳۳۳)

۴- دحضرت معاذ بن جبل رضی اللہ عنہ یہ یو روایت کہی راخی ہے: فَإِذَا أَنَا بِرَبِّي تَبَارَكَ وَتَعَالَى فِي أَحْسَنِ صُورَةٍ، فَقَالَ: يَا مُحَمَّدُ! قُلْتُ: لَبَّيْكَ رَبِّ! قَالَ: فِيمَا يَخْتَصِمُ الْمَلَأُ الْأَعْلَى؟ قُلْتُ: لَا أَدْرِي رَبِّ، قَالَهُمَا ثَلَاثًا قَالَ: فَرَأَيْتُهُ وَضَعَ كَفَّهُ بَيْنَ كَتِفَيَّ حَتَّى وَجَدْتُ بَرْدَ أَنَامِلِهِ بَيْنَ ثَدْيَيْ، فَتَجَلَّى لِي كُلُّ شَيْءٍ وَعَرَفْتُ... (ترمذی: کتاب التفسیر: ج ۲ ص ۱۹۹ سورة ص)

اول جواب: امام بیہقی رحمہ اللہ ددی حدیث پہ بارہ کہی فرمائی چہ: قدروی من طرق کلہا ضعاف، وفي ثبوته نظر (تہذیب الکمال تحت ترجمة عبد الرحمن بن عایش الخضری)

امام بخاری رحمہ اللہ پہ یوحای کہی ددی حدیث تصحیح کوی، لکن پہ بل حای کہی ددی حدیث دیو راوی عبد الرحمن بن عایش الخضری پہ بارہ کہی فرمائی چہ (لہ حدیث واحد، الا أنهم يضطربون فيه) تہذیب الکمال تحت ترجمة عبد الرحمن بن عایش) او مضطرب حدیث دمحدثینو پہ نیز باندي ضعیف دی۔

دوہم جواب: کہ دا حدیث صحیح ہم شی، نو بیا ہم ترینہ دماکان او دما یكون دعلم ثابتول محال دي، حکہ دحدیث پہ دی طریقہ کہی (فتجلی لی کل شیء) ذکر شوی دی عبد اللہ بن عباس رَضِیَ اللہُ عَنْہُ پہ یوہ طریقہ کہی پکی فعلمت ما فی السموات وما فی الارض ذکر شوی دی او پہ یو روایت کہی (فعلمت ما بین المشرق والمغرب) راغلی دي او مخکی تیر شو چہ د(کل) او د(ما) الفاظ پہ استغراق حقیقی کہی قطعی نہ دي، لکہ خرنکہ چہ شاہ ولی اللہ دہلوی رحمہ اللہ فرمائی چہ: ان استدل بقوله عليه السلام (فتجلی لی کل شیء) قلنا هو بمنزلة قوله تعالى في التورات، تفصيلا لكل شیء، والأصل في العمومات التخصيص بما يناسب المقام (التفهيمات الالهية ج ۱ ص ۶۴، ص ۲۵)

۵- دابو ذر غفاری رَضِیَ اللہُ عَنْہُ حدیث دی چہ: لَقَدْ تَرَكْنَا رَسُولَ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - وَمَا يَحْرِكُ طَائِرٌ جَنَاحِيهِ فِي السَّمَاءِ إِلَّا ذَكَرْنَا مِنْهُ عِلْمًا، رَوَاهُ أَحْمَدُ، وَالتَّبْرَانِيُّ. (مجمع الزوائد: کتاب علامات النبوة باب فی ما أوتی من العلم) ہمد ا حدیث دابو الدرداء رَضِیَ اللہُ عَنْہُ حخہ ہم مروی دی۔

جواب: پہ دی روایت کہی اجمال دی، تفصیلی روایت پہ معجم طبرانی کہی دی: فَقَالَ النَّبِيُّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «مَا بَقِيَ شَيْءٌ يُقَرَّبُ مِنَ الْجَنَّةِ وَيُنَاعِدُ مِنَ النَّارِ إِلَّا وَقَدْ بَيَّنَّ لَكُمْ». (مجمع الزوائد: ج ۸ ص ۲۶۳)۔

نودمرغانو دحرکاتو دییانولو خخہ مطلق علم یعنی بجمیع جزئیات احوال الطیر نہ دی مراد، بلکہ ددی خخہ دمرغانو ہغہ حالات مراد دي چہ پہ ہغی باندي عمل کول د حصول دجنت لپارہ سبب گرزى او دہغی پہ وجہ دجہنم خخہ لرې والی راخی، مثلاً دحلالو او حرامو بیان، لکہ خرنکہ چہ علامہ ابن الاثیر جزری رحمہ اللہ ددی پہ تشریح کہی لیکی چہ: یعنی أَنَّهُ اسْتَوْفَى بَيَانَ الشَّرِيعَةِ وَمَا يُجْتَاجُ إِلَيْهِ فِي الدِّينِ، حَتَّى لَمْ يَبْقَ مُشْكِلٌ. فَضَرَبَ ذَلِكَ مَثَلًا. وَقِيلَ: أَرَادَ أَنَّهُ لَمْ يَتْرِكْ شَيْئًا إِلَّا بَيَّنَّهُ حَتَّى يَبَيَّنَ لَهُمْ أَحْكَامَ الطَّيْرِ وَمَا

يَعْلَمُ مِنْهُ وَمَا يَحْزَمُ، وَكَيْفَ يُدَبِّرُ، وَمَا الَّذِي يُقْدِرُ مِنْهُ الْمُخْرِمُ إِذَا أَصَابَهُ، وَأَشْبَاهُ ذَلِكَ، وَلَمْ يُرَدَّ أَنَّ فِي الظَّيْرِ عِلْمًا سِوَى ذَلِكَ عِلْمُهُمْ إِيَّاهُ، أَوْ رَخَّصَ لَهُمْ أَنْ يَتَعَاطَوْا زَجَرَ الظَّيْرِ كَمَا كَانَ يَفْعَلُهُ أَهْلُ الْجَاهِلِيَّةِ.. (النهاية في غريب الحديث: لابن الأثير، مادة (الظير) ج ۳ ص ۱۵۰)

ددې څخه ماسوی بعضې نور دلائل هم پیش کوي لکن حقیقت دادی چې ددوي سره یو صحیح دلیل هم نشته چې ددوي په دعوی باندې منطبق شي.

داهل سنت والجماعت دلائل

قرآني دلائل:

- ۱- وَعِنْدَهُ مَفَاتِيحُ الْغَيْبِ لَا يَعْلَمُهَا إِلَّا هُوَ (انعام ص ۵۹)
- ۲- قُلْ إِنَّمَا الْغَيْبُ لِلَّهِ (يونس / ۲۰)
- ۳- وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبِ (هود / ۳۱)
- ۴- وَلِلَّهِ غَيْبُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ (هود / ۱۲۳)
- ۵- قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبُ إِلَّا اللَّهُ (نمل / ۶۵)
- ۶- إِنَّ اللَّهَ عِلْمُ غَيْبِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ (فاطر / ۳۸)
- ۷- عِلْمُ الْغَيْبِ فَلَا يُظْهِرُ عَلَى غَيْبِهِ أَحَدًا إِلَّا مَنِ ارْتَضَى مِنْ رَسُولٍ فَإِنَّهُ يَسْلُكُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ رَصَدًا (الجن / ۳۰)
- ۸- وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبِ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ (اعراف / ۱۸۸)
- ۹- يَسْأَلُكَ النَّاسُ عَنِ السَّاعَةِ قُلْ إِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ (احزاب / ۶۳)
- ۱۰- وَيَقُولُونَ مَتَى هَذَا الْوَعْدُ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ قُلْ إِنَّمَا الْعِلْمُ عِنْدَ اللَّهِ (ملک / ۲۶)
- ۱۱- إِنَّ اللَّهَ عِنْدَهُ عِلْمُ السَّاعَةِ.

مفتی احمد یار خان دې ټولو ایتونو ته دخپل ځان څخه توجیهات کوي، لکن ددې توجیهاتو حواله نه په کوم صحابي باندې ورکوي او نه په کوم تابعي او دده دعوی داده چې (نبي عليه السلام ته علم الغیب د ولادت څخه مخکې ورکړل شوی وو) جاء الحق احمد یار خان ص ۱۱۸

بعضې بریلیان وایي چې پدې ایتونو کې د علم غیب ذاتي نفی ده او نبی ﷺ ته چې علم د ماکان و ما ی کون حاصل دی هغه عطائي دی، دهغې نفی په دې ایتونو کې نشته.

قلنا ۱- دا تاویل غلط دی حُکمه چي: انباء الغیب، وانباء بالغیب ته علم الغیب نه وایي، علم الغیب په قران او حدیث کې دیته وایي چي ذاتی او کلي وي؛ مالا یقع تحت الحواس ولا تقتضیه بداهة العقل، ولم یُنصب علیه دلیل، نو ما فوق الاسباب به وي.

۲- الله تعالیٰ فرمایي چي: وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبُ لَأَسْتُكْثِرُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسْنِيَ السُّوءُ

په دې ایت کې: وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبُ (مقدم دی او) لَأَسْتُكْثِرُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسْنِيَ السُّوءُ.

تالی دی او تالی لازم وي دمقدم سره، دلته تالی (استکثار الخیر او عدم مس السوء) دمطلق علم الغیب د لوازمو څخه دی، ذاتي وي او که عطائي وي، یواځې د علم الغیب ذاتي د لوازمو څخه نه دی، حُکمه چي بیا به معنی داشي چي که راتلونکي واقعات راته پخپله منکشف شوی وئ، نو ماته به تکلیف نه رسېدو او که الله تعالیٰ راته منکشف کړی وئ، نو بیا راته تکلیف رسېدلو، همدارنگه په حدیث کې راځي: (انک لاتدری ما أحدثوا بعدک، مشکوة ص ۴۸۸) دلته هم ترجمه داده چي ته نه یې خبر نه بالذات او نه بالعطاء، یواځې د بالذات نفی نه ده، که نه نو نبی ﷺ به نه فرمایل چي: دا زما امت دی.

۳- همدارنگه مونږ وایو چي نبی ﷺ فرمایي چي: ﴿وَلَا أَقُولُ لَكُمْ عِنْدِي خَزَائِنُ اللَّهِ وَلَا أَعْلَمُ

الْغَيْبُ﴾ نو بریلویان چي وایي چي: علم غیب یو ذاتي دی او بل عطائي دی او دلته د ذاتي نفی دی، نو بیا خو وجود هم په دوه قسمه دی یو ذاتي دی او بل عطائي دی، نو آیا ﴿وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبُ﴾ په شان نبی ﷺ چیرته فرمایلي دي چي (لست بموجود؟) چي مراد یې د نفی څخه وجود بالذات شي، همدارنگه د نبی ﷺ رسالت هم عطائي دی ذاتي نه دی، نو آیا نبی کریم ﷺ ﴿وَلَا أَعْلَمُ الْغَيْبُ﴾ په شان چیرته فرمایلي دي چي (لست برسول؟) چي مراد یې د نفی څخه رسالت ذاتي وي.

دا حادې څخه دلايل

۱- د جبریل علیه السلام په حدیث کې راځي چي (ما المسؤول عنها بأعلم من السائل) همدارنگه

پکې راځي چي: (فی خمس لا یعلمهن الا الله)

دا په دې خبره کې صریح دی چي د قیامت علم دالله تعالیٰ څخه ماسوی هیچا ته هم نه دی حاصل

حتی چي جبریل او نبی کریم ﷺ ته هم ندی حاصل.

۲- حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خُخه روایت دی چې: سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ قَبْلَ أَنْ يَمُوتَ

بَشِيرًا: «تَسْأَلُونِي عَنِ السَّاعَةِ؟ وَأَنَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللَّهِ» (صحيح مسلم: كتاب الفضائل: ج ۲ ص ۳۱۰)

۳- حضرت حذیفه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خُخه روایت دی چې: سَبَّلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَنِ السَّاعَةِ

فَقَالَ: «عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّي لَا يُجَلِّيهَا لِوَفِيِّهَا إِلَّا هُوَ» (مسند احمد: ج ۵ ص ۲۹۸)

همداسي مفهوم دابو موسى اشعري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په روایت کې هم دی (حاکم کتاب الفتن ج ۴ ص ۴۸۸)

۴- حضرت عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خُخه دمعرّاج واقعہ رانقلوي

په دې حدیث کې داسې جمله هم شته چې (اما وجبتها فلا يعلمها أحد الا الله) مستدرک الحاکم

کتاب الفتن والملاحم ج ۴ ص ۱۸۸)

۵- دحنین په غزوہ کې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دصحابه وو رضی الله عنهم خُخه دهوازن دبنديانو

دخوشي کولو مطالبه وکړه، ټولو صحابه وو رضی الله عنهم وويل چې زمونږ خونبه ده لکن نبی کریم

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې: «إِنِّي لَا أَذْرِي مَنْ أَذِنَ مِنْكُمْ مِّنْ لَّمْ يَأْذَنْ، فَارْجِعُوا حَتَّى يَرْفَعَ إِلَيْنَا عِرْقًا وَكُمُ

أَمْرُكُمْ» (صحيح البخاري، كتاب الجهاد، باب اذا بعث الامام رسولاً في حاجة، ۱/ ۴۴۲)

ددې خُخه صفا معلومېږي چې دنبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره علم غیب کلي نه وو ځکه خو دهرېو

يو صحابي رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خُخه فردا فردا دپوښتنې ضرورت راغلو.

۶- حضرت جابر رَضِيَ اللهُ عَنْهُ خُخه دحجة الوداع واقعہ رانقل شوې ده په هغې کې دنبی کریم

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دا قول هم ذکر شوی دی چې: «لَتَأْخُذَ أُمَّتِي مِنْسَكَّهَا، فَإِنِّي لَا أَذْرِي لَعَلِّي لَا أَلْقَاهُمْ بَعْدَ عَامِهِمْ

هَذَا» (مسند احمد ج ۳ ص ۳۳۲)

۷- د غزوې د خندق خُخه وروسته نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ اسلحه ايښی وه او غسل يې کولو،

حضرت جبريل عليه السلام ورته راغلو او ورته وې فرمايل چې: تاسو اسلحه کيښوده او ملايکو نه ده

ايښی (فَاخْرَجَ إِلَيْهِمْ قَالَ: فَإِلَى أَيْنَ؟ قَالَ: هَاهُنَا، وَأَشَارَ إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ). (صحيح البخاري، كتاب المغازي: ج ۲ ص

۵۹)

که درسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سره علم غیب کلي وی نو ضرور به ورته دا معلومات هم وو چې

د غزوې د خندق خُخه وروسته دبنی قریظه ووتل دي.

۸- دبنی قریظہ ووپہ بارہ کپی چہ کلہ دا فیصلہ وشوہ چہ بالغان دپی یی تول قتل شی، نو دقریظہ ووپہ بندیانو کپی عطیۃ القرطی رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِمْ و، ددہ پہ بارہ کپی داشک شو چہ دابہ بالغ وی او کہ نہ؟ نو نبی کریم صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حکم وکرو چہ ددہ دنوم خخہ لاندی وینستان دپی وکتل شی او بیا دپی ددہ دبلوغ او یا دعدم بلوغ فیصلہ وشی، چہ بیا دلیدلو خخہ وروستہ ثابتہ شوہ چہ نابالغ دی، (مستدرک، کتاب الجہاد ج ۱ ص ۱۲۳) کہ دبنی کریم صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سرہ علم الغیب وی، نو بیا یی دنوم خخہ دلاندی وینستانو دکتلو حکم ولپی کولو؟

۹- دخیبر پہ غزوہ کپی یوی یهودنہی نبی کریم صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تہ دوزی (جیلی) پہ غوبنہ کپی زہر اچرلی وونبی کریم صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تہ پہ اولہ لقمہ کپی معلومات وشو. (ابوداؤد کتاب الدیات ج ۲ ص ۲۶۴) کہ دبنی کریم صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سرہ دماکان او دمایکون علم وی نو بیا یی زہر ولپی خورل؟

۱۰- پہ یوہ غزوہ کپی دحضرت عایشی رضی اللہ عنہا ہارورک شو، نو صحابہ کرامو او خپلہ نبی کریم صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دیر ولتہولو، کلہ چہ مایوسہ شو او نوری حرکت کولو نو چہ سورلی یی اوچتہ کپی دیوی سورلی لاندی را پیدا شو (صحیح البخاری، کتاب التیمم ج ۱ ص ۴۸)

نو کہ دبنی کریم صَلَّی اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سرہ دماکان او دمایکون علم وی نو بیا دہار دومرہ لتہولو تہ خہ ضرورت وو؟

۱۱- کہ شوک دالفظ دقبر پہ خواکپی وواپی نو نبی ﷺ یی بالذات اوری او شوک یی چہ دلری خخہ دمحببت او دعقیدت پہ نیت باندی وایی او یا یی پہ دپی نیت باندی وایی چہ ملائکہ زما دا الفاظ نبی ﷺ تہ ورر سوي نو دا بالکل صحیح دی، حضرت مولنا شاہ محمد اسحاق رَحْمَةُ اللَّهِ عَلَيْهِ فرمایي چہ:

سوال پست وچہارم، اگر اهل مشرق بگویند یا رسول الله یا اولیاء الله و اگر اهل مغرب بگویند یا رسول الله، برینہا شرع چہ حکم فرمائد مشرک یا کافر یا گناہ صغیرہ یا کبیرہ یا مکروہ یا حرام؟ جواب در نداغائب میان نبی ﷺ و غیر نبی ﷺ فرق است اگر نبی راندا خواهد نمود برای ایصال صلوٰۃ و سلام ظاہراً جواز است بدو جهت، یکپی: انکہ در حدیث شریف وارد است کہ ملائکہ از طرف حق تعالی مقرر اند ہر کہ بر نبی ﷺ صلوٰۃ یا سلام مپی فرستد ملائکہ نزد پیغمبر ﷺ مپی رسانند، دوم: انکہ در التحیات خطاب برای رسانیدن سلام وارد شدہ، پس بنا برین اگر کسی یا رسول الله بگوید برای رسانیدن درود یا سلام جائز است، و در حق دیگر اشخاص ... این قسم وارد نہ شدہ پس ندا در حق غیر نبی ﷺ ممنوع است و محظور خواهد بود، بدلیل عموم آیات نصوص

۴۲۶ علم الغیب دالله تعالیٰ خاص صفت دی احقاق الحق (پنجم جلد)

قرآنی که تلاوت نموده خواهد شد و اگر غیر خدا را باین اعتقاد میگوید که هر وقت که من ندا می کنم او می شنود، و یا قدرت در انجام حاجات می دارد یا در عالم متصرف است یا شرکت تدبیر در کاخانات الهی میدارد پس درین صورت شریک گردانیدن است بخدا برای دفع این امر پیغمبر خدا ﷺ مبعوث شده هیچکس را در علم غیب و قدرت مطلقه و تصرف در امور عالم شریک یا خدای تعالیٰ نباید ساخت پس این قسم ندا کردن غیر خدا را موجب شرک و کفر است چنانچه آیات قرآنی و احادیث رسول الله ﷺ و روایات فقهیه بر اینها دال اند. (مأه مسائل ص ۳۸-۳۹، سماع الموتی سرفراز خان صفدر رحمه الله ص ۱۰۹).

ترجمه: خلور و یستم سوال: که دمشق خلک و وایی چی یا رسول الله! یا اولیاء الله! همدارنگه اهل مغرب یا رسول الله و وایی، نو په شریعت کې دده څه حکم دی؟ جواب په غائبانه اواز کې د نبی ﷺ او د غیر نبی فرق دی، که یو سری نبی ﷺ ته ندا وکړي په دې نیت باندې چې صلوٰه او سلام ورسولی شي نو ظاهراً جایزه ده او د دوو وجو څخه جائزه ده اول: دا چې د الله تعالیٰ د طرفه فرشتې مقررې دي چې د امتیانو صلوٰه او سلام ورسوي او دوه مه: له دې وجې څخه چې په التحیات کې خطاب (السلام علیک ایها النبی) د سلام در رسولو لپاره راغلی دی، نو که څوک یې په دې نیت باندې و وایی چې نبی ﷺ ته ورسولی شي نو جائز دی او د غیر نبی په باره کې داسې نه دي راغلي، له دې وجې د نبی څخه غیر بل چاته ندا جائزه نه ده، د قرآن عمومي آیاتونه او نصوص کوم چې تلاوت کولی شي د دې لپاره دلیل دی، او که یو سری د الله تعالیٰ څخه ما سوا بل چاته په دې نیت باندې ندا وکړي چې هغه یې هروخت اوري او یا زما حاجتونه پوره کولی شي او یا په دنیا کې متصرف دی او د الله تعالیٰ د تدبیر په کارخانه کې شریک دی، نو دا سری د الله تعالیٰ سره شریک جوړه وي او د دې کار د ختمولو لپاره پیغمبر ﷺ راېږل شوی وو چې د الله تعالیٰ سره په علم غیب په قدرت مطلقه او د دنیا په کارونو کې بل څوک شریک مه جوړوي! لهذا غیر الله ته داسې ندا کول کفر او شرک دی.

۱۲- مولانا اشرف علی تھانوي رحمه الله فرمایي چې: د صحیح عقیدې مطابق د تبلیغ الملايکه په

نیت باندې ندا ظاهره ده، (نشر الطیب ص ۲۴۱)

۱۳- دمفتي کفایت الله رحمه الله څخه سوال شوی دی چې د میلاد په محفل کې په دې نیت باندې

چې د نبی کریم ﷺ روح راغلی دی یا رسول الله ﷺ او الصلوٰه والسلام علیک یا رسول الله ﷺ ویل جایز دي او که نه؟ هغه جواب ورکوي چې یا رسول الله او یا حبیب الله او ازونه یې نیت باندې چې دا او ازونه نبی کریم ﷺ ته د فرشتو په ذریعه ورسېږي جایز او

صحيح دى او پدې نيت باندې چې دنبي كريم صلى الله عليه وسلم روح محفل ميلاد ته راغلى دى باطل دى . (كفاية المفتى ج ١ ص ١٦٩)

١٤- د قيامت په ورځ به بعضې خلک د جهنم طرف ته روان کړلى شي، نبي كريم صلى الله عليه وسلم به عرض وکړي چې يا الله تعالى دا خوزما امتيان دي، الله تعالى به ورته وفرمايي چې: (لاعلم لك بما أخذوا بعدك) صحيح البخارى، کتاب الخوض ج ٢ ص ٩٧٤

١٥- د حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص رضى الله عنه شخه مرفوعا روايت دى چې: «إِنِّي وَجَدْتُ ثَمْرَةَ سَاقِطَةً فَأَكَلْتُهَا، ثُمَّ تَذَكَّرْتُ ثَمْرًا، كَانَ عِنْدَنَا مِنْ ثَمَرِ الصَّدَقَةِ، فَلَا أَذْرَى أَمِنْ ذَلِكَ كَانَتِ الثَّمَرَةُ، أَوْ مِنْ ثَمَرِ أَهْلِی فَذَلِكَ أَشْهَرُنِي». (المستدرک، کتاب البيوع: ج ٢ ص ١٤)

ددې احاديثو شخه ماسوى نورهم ډير احاديث دي چې په هغوي کې دنبي كريم صلى الله عليه وسلم شخه دماکان او دمايکون د علم نفى راغلي ده.

دزيات تفصيل لپاره دامام اهل سنت علامه سرفراز خان صفدر رحمه الله کتاب وگورئ په نوم د (ازالة الريب عن عقيدة علم الغيب)

عام الفهم دليل:

د غيب تعريف داسې دى چې: ملا يدركه الحواس، ولا تقتضيه بدهة العقل.

يعني غيب دپته وايي چې په حواسو به يې ادراک نه کيږي او د انبياوو او اولياوو علم د حواسو په ذريعه دى، يا د حواسو ظاهره وو په ذريعه دى او د کشف او الهام او وحى په صورت کې د حواسو باطنه وو په ذريعه دى.

٢- غير الله ته د علم الغيب عقیده د منافقانو وه، علم الغيب دالله تعالى خاص صفت دى په مسلمانانو کې چا غير الله ته د علم الغيب عقیده نه لرله، البته پتو کافرانو يعنې منافقانو به انبياوو ته علم الغيب ثابتولو، په صحيح البخاري، کتاب التوحيد کې د حضرت عايشې رضى الله عنها حديث دى: من حدثك أنه يعلم الغيب فقد كذب، بيا علامه عيني رضى الله عنه اعتراض نقل کړى دى چې حضرت عايشه رضى الله عنها په چا رد کوي؟ په هغه وخت کې خو هيڅ مسلمان نبي كريم صلى الله عليه وسلم ته علم

الغیب نہ ثابتولو، د اعتراض عبارت یی داسی دی چې: واما علم الغیب فما احدٌ يدعی لرسول الله
 ڪن يعلم منه الا ما علم.

يعني په صحابو کرامو کې هېچا هم نبي کريم صلى الله عليه وسلم ته د علم الغیب دعوه نه لرله. الا ما
 علم، يعني اعلام بالغیب په هغه وخت کې خلقو منلو چې علم الغیب لغوي ورته هم ویلی شي، علم الغیب یی
 نه منلو. نو بیا شارحینو جواب ورکړی دی، چې منافقانو به د پیغمبر صلى الله عليه وسلم په باره کې د علم
 الغیب قییده لرله نو حضرت عایشه رضی الله عنها په منافقانو رد کوي، بیا یی یوه واقعہ لیکلې ده چې د
 نبي کریم صلى الله عليه وسلم او بنه ورکه شوې وه، نو یو منافق زید بن اللصيت وویلې چې: يزعم محمد أنه نبي
 ونحوكم عن خبر السماء وهو لا يدري أين نافته فقال النبي صلى الله عليه وسلم إن رجلاً يقول كذا وكذا وإنسى والله لا
 أعلم إلا ما علمني الله وقد دلتني الله عليهما وهي في شعب كذا أقدم حبتها شجرة فذهبوا فحاجوه بها.

بیا یی تبصره کړې ده چې: فأعلم النبي صلى الله عليه وسلم أنه لا يعلم من الغيب إلا ما علمه الله، يعني الله
 تعالى نبي صلى الله عليه وسلم په بعضو غیبو خبر کړی دی او په بعضو یی نه دی خبر کړی، په کومو یی چې
 خبر کړی دی هغې ته اخبار بالغیب او علم الغیب لغوي وایي، علم الغیب شرعي او اصطلاحی ورته نه
 وایي ځکه چې: مخکې دفتح الباري عبارت ذکر شو چې: فَإِنَّ لِبَعْضِ الْغُيُوبِ أَسْبَابًا قَدْ يُسْتَدَلُّ بِهَا عَلَيْهَا لَكِنْ
 لَيْسَ ذَلِكَ حَقِيقًا (فتح الباري: ص: ۴۹۱).

وصلی الله تعالیٰ علی خیر خلقه محمد وآله واصحابه اجمعین.

تمت بالخیر

﴿وَهُوَ مَعَكُمْ أَيْنَمَا كُنْتُمْ﴾

حاضر او ناظر صرف الله تعالى دی

مؤلف: الشيخ ابو ابراهيم رحيم الله الحفائي النجف هاري

مسئلہ دحاضر او ناظر

پہ دے باب کے بریلوی دمدعی حیثیت لری او اهل سنت والجماعت دمدعی علیہ حیثیت لری.

دبریلویانو دعوه

بریلوی حضرات وایہی چہ نبی علیہ السلام پہ ہر وخت او پہ ہر خای کہی حاضر او ناظر دی، شوک چہ ددی شخہ انکار کوی ہغہ کافر او د دائری داسلام شخہ خارج دی، دبریلیانو حکیم الامت مفتی احمد یار خان نعیمی پہ خپل کتاب جاء الحق ص ۱۵۷، کہی لیکي چہ: (حضور علیہ السلام کے نگاہ ہر وخت عالم کی زرہ زرہ پر ہی اور نماز و تلاوت قرآن، محفل میلاد شریف، اور نعت خوانی کی مجالس میں اسی طرح صالحین کی نماز جنازہ میں خاص طور پر اپنی جسم پاک سے تشریف فرما ہوتی ہے (جاء الحق ص- ۱۵۷) ہمداسی پہ ص ۶۳) کہی لیکي چہ: (خدا کو ہر جگہ مین ماننا بی دینی ہی ہر جگہ میں ہونا تو رسول خدا کی ہے شان ہو سکتی ہے) او پہ ص ۱۶۲ باندی لیکي چہ: (حضور ﷺ کی خدام مین ہر جگہ رہنی کا طاقت ہی تو حضور ﷺ مین بدرجہ اولیٰ یہ صفت ہی.) یو بل بریلوی عالم، احمد سعید کاظمی ملتانی لیکي چہ: (کوئی مقام اور کوئی وقت حضور ﷺ کی خالی نہیں ہی) (تکین الخواطر فی مسئلہ الحاضر والناظر ص- ۸۵)

ہمدارنگہی عبدالسمیع رامپوری بریلوی پہ خپل کتاب (انوار ساطعہ ۵۲) کہی لیکي چہ شیطان او ملک الموت پہ ہر خای کہی حاضر او ناظر دی، نور رسول اللہ ﷺ پہ یہ طریق اولیٰ سرہ حاضر او ناظر وی. لطیفہ: ددی استدلال شخہ معلومہ شوہ چہ پہ ہر خای کہی حاضر او ناظر کیدل دکمالاتو دنبوت شخہ نہ دی، حکہ چہ دبریلویانو پہ عقیدہ کہی شیطان ہم حاضر او ناظر دی.

دبریلویانو پہ دعوه باندی تنقیحات

۱-نبی علیہ السلام پہ اعتبار دروح سرہ پہ ہر خای کہی حاضر او ناظر دی؟.

۲-او کہ پہ اعتبار دجسم سرہ؟

۳-او کہ پہ اعتبار دمجوعی سرہ؟

۴-دجسم شخہ کوم یو جسم مراد دی؟ جسد عنصري او کہ مثالی؟

۵- که نبی علیه السلام صرف په اعتبار د روح اقدس سره یا په اعتبار د روح او د جسد دواړو سره په هر وخت او په هر ځای کې حاضر وي نو دکوم وخت څخه حاضر او ناظر دی؟

۶- دکائناتو دابتداء څخه؟ او که دنبی علیه السلام دپیدائش څخه وروسته؟ او که دنبوت څخه وروسته؟ او که دوفات څخه وروسته؟

۷- تر کله پورې حاضر او ناظر دی؟ تر وفاته پورې؟ او که تر قیامت پورې؟

۸- صرف نبی علیه السلام حاضر او ناظر دی؟ او که ټول انبیاء حاضر او ناظر دي؟

اعراض: بریلویان وایي چې تاسو چې زموږ څخه دنبی علیه السلام دحاضر او دناظر کیدلو په باره کې دکیفیت پوښتنې کوئ نو موږ هم ستاسو څخه دالله تعالى دحاضر او دناظر کیدلو دکیفیت پوښتنې کوو، تاسو خو الله تعالى ته حاضر او ناظر وایئ نو تاسو یې دکیفیت تعین وکړئ.

جواب: (القياس لا یجری فی العقائد)

عقاید خو منصوص علیها بنص قطعي وي او قیاس په غیر منصوص علیها مسایلو کې کیږي، دقیاس دپاره ضروري ده چې په مقیس او مقیس علیه کې به څه علت مشترکه وي، دنبی علیه السلام دنیورو صفاتو قیاس دالله تعالى په صفاتو باندې صحیح نه دی، نو دحاضر او دناظر په صفت کې دنبی علیه السلام صفت ولې دالله تعالى په صفت باندې قیاس سوئ.

دوهم جواب: الله تعالى دجسمیت څخه پاک دی، لدې وجې دالله تعالى دحاضر او دناظر کیدلو دکیفیت په باره کې به پوښتنه نه کیږي او نبی علیه السلام چې کله په دنیا کې موجود وو، نو دهغوي جسم مبارک وو خلکو لیدلو، په نظر راتللو اوس چې یې ددې دنیا څخه تشریف ویو نو تاسو څرنگه وایي چې دکیفیت په باره کې به یې پوښتنه نه کیږي؟

داهل سنت والجماعت او داهل بدعت بریلوي مختصره مکالمه

اهل بدعت: ایا تاسو نبی کریم ﷺ ته حاضر او ناظر وایئ؟

اهل سنت: زه خو تاهم حاضر او ناظر گڼم، ځکه چې ته چې دلته موجود یې نو حاضر شوې او کتل هم کوئ نو ناظر شوې.

اهل بدعت: زه خو په هر ځای کې حاضر او ناظر نه یم، رسول الله ﷺ خو په هر ځای کې حاضر او ناظر دی، نو تاسو د نبی کریم ﷺ په هر ځای کې حاضر او ناظر والې منئ او که نه؟

اهل سنت: رسول الله ﷺ چې په عالم الدنيا کې وو نو پخپلو مجالسو کې حاضر او ناظر وو، ځکه چې په مجالسو کې به موجود هم وو او خلکو ته به یې کتل هم، لکن په عالم الدنيا کې هم په هر ځای کې حاضر او ناظر نه وو، او س په عالم البرزخ کې هم نبی کریم ﷺ یواځې په روضه مبارکه کې بالذات حاضر دی او د حاضرینو صلوٰه او سلام اوزي.

اهل بدعت: د کلمې شریفې ترجمه څه ده؟

اهل سنت: الله تعالى یو دی او د الله تعالى څخه ماسوا بل هیڅوک د عبادت لایق نشته او محمد ﷺ د الله تعالى رسول دی.

اهل بدعت: محمد ﷺ د الله تعالى رسول وو، او که د الله تعالى رسول دی؟

اهل سنت: د الله تعالى رسول دی.

اهل بدعت: چې د الله تعالى رسول دی نو خو په هر ځای کې حاضر او ناظر شو، کله نو بیا داسې ویل پکار دي چې رسول الله ﷺ د الله تعالى رسول وو؟

اهل سنت: د محمد ﷺ رسالت د هر ځای لپاره دی، ځکه خو مونږ وایو چې رسول دی، لکن محمد ﷺ پخپله په یو ځای کې دی، لکه لمر چې په یو ځای کې وي او رڼا یې په ډیرو ځایونو کې وي.

اهل سنت: تاسو د نبی کریم ﷺ روح ته حاضر او ناظر وایئ؟ او که جسد اطهر ته؟ او که مجموعي ته؟

اهل بدعت: بس صرف دومره عقیده کافي ده چې محمد ﷺ حاضر او ناظر دی، د تفصیلاتو څخه یې بحث کول مناسب نه دي، لکه الله تعالى چې په هر ځای کې حاضر او ناظر دی او نور تفصیل یې نشته چې څرنگه حاضر او ناظر دی؟

اهل سنت: د همدې ځای څخه ستاسو د شرک ابتداء ده، تاسو بحث په مخلوق کې کوئ، او په مثال کې خالق ذکر کوئ. الله تعالى خو بې مثله ذات دی، د الله د کنهې ادراک ممتنع دی، په خلاف د انبیاء وعلیهم السلام څخه انبیاء، خو ټول انسانان دي، اجسام لري، خلکو یې اجسام لیدلي دي، نکاح

گانه يې کړي دي او لادونه لري، نو انبياء غیر مدرک بالکنه نه دی، د مخلوق په مثال کې دخالق ذکر کول شرک دی.

اهل بدعت: زما دا عقیده ده چې د نبی کریم ﷺ روح په هرځای کې حاضر او ناظر دی او جسم مبارک یې صرف په روضه مبارکه کې دی.

اهل سنت: روح مبارک دکوم وخت څخه حاضر او ناظر دی؟ دوفات څخه مخکې؟ او که دوفات څخه وروسته؟

اهل بدعت زما په خیال دوفات څخه وروسته حاضر او ناظر دی، ځکه چې دوفات څخه مخکې خو د نبی کریم ﷺ روح د نبی کریم ﷺ په جسد مبارک کې وو.

اهل سنت: ښه اوس دا ووايه چې دا عقیده چا دروښودله چې د نبی کریم ﷺ روح دوفات څخه وروسته حاضر او ناظر دی؟ دین او عقاید خوهغه وو چې نبی کریم ﷺ بیان کړي وو، او په (اليوم اکملت لکم دینکم) باندې یې د تکمیل اعلان شوی وو اوس د نبی کریم ﷺ دوفات څخه وروسته دا د حاضر او ناظر د عقیدې موجد څوک دی؟

اهل بدعت: دا عقیده زمونږ علماء بیانوي.

اهل سنت: علماء بیانول کوي، لکن جوړول نه شي کولی، زه وایم چې دا عقیده چا جوړه کړه؟

اهل بدعت: د نبی کریم ﷺ روح په عالم الدنيا کې هم په هرځای کې حاضر او ناظر وو او دوفات څخه وروسته هم په هرځای کې حاضر او ناظر دی؟

اهل سنت: ددې سره خو دا لازمه ده چې په دنیا کې دی بل هیڅ شی هم موجود نه وي، ځکه چې په هرځای کې نبی کریم ﷺ دی، نو بل شی به څرنگه ورسره ځای شي؟ په یو ځای کې خودوه شیان نه ځایږي.

اهل بدعت: الله تعالى هم په هرځای کې موجود دی، نو ایا ددې څخه دنورو تمامو مخلوقات نفی راځي؟

اهل سنت: مادرته مخکې وویل چې د مخلوق لپاره په مثال کې دخالق ذکر کول شرک دی.

جواب دعوی

په هروخت او په هرځای کې حاضر او ناظر کیدل د الله تعالى صفت دی، د الله تعالى څخه علاوه هیڅ څوک هم په هروخت او په هرځای کې حاضر او ناظر نه دی، نه د جسم په اعتبار سره او نه د روح په اعتبار سره.

حکم

ددې دعوي څخه منکر د دائرې د اسلام څخه خارج او قطعي کافر دی .

وضاحت د جواب دعوی

نبي عليه السلام چې کله په دې دنیا کې وو نو بې شکه چې په هغه ځای کې چې نبي عليه السلام به پکې وو هلته حاضر او ناظر وو، نبي عليه السلام به په خپلو مجالسو کې موجود هم وو او حاضرینو ته به یې کتل هم، لیکن په هغه وخت کې هم نبي عليه السلام په هروخت کې او په هرځای کې موجود نه وو یعنې چې په مکه مکرمه کې به وو، نو په مدینه منوره کې به نه وو او که په مدینه منوره کې به وو نو په مکه مکرمه کې به نه وو او دمعراج په شپه چې اسمانونو ته لاړو نو په زمکه باندې موجود نه وو اوس هم نبي عليه السلام په خپله روضه مبارکه کې بالذات موجود دی او عند القبر درود او سلام بالذات اوري او دلري څخه یې ورته ملایکې وررسوي .

د بریلویانو مغالطات

۱- مغالطه: د حاضر معنی ده په ښارونو او په کلو کې اوسیدونکی او د ناظر معنی ده دمخ په سترگو سره کتونکی (منجد او مصباح اللغات)

استدلال: اوس دا صفات خود الله تعالى نه شي کیدلی، نو ثابته شوه چې دا د نبي عليه السلام صفات دي، ځکه چې نبي عليه السلام په ښارونو او په کلو کې اوسیدلو او په جسماني سترگو سره یې لیدل او کتل کول او الله تعالى د جسمیت څخه پاک او منزّه دی .

اول جواب: مصباح اللغات یا منجد والا چې کومه معنی نقل کړې ده، هغه یې د مخلوق د حال سره مناسبه نقل کړې ده، یعنې د مخلوق د حاضر او د ناظر معنی یې ذکر کړې ده، کله چې د حاضر اطلاق په الله تعالى باندې وشي بیا به یې د نورو صفاتو په شان هغه معنی وي کومه چې د الله تعالى د جلالت شان سره لائقه او مناسبه وي دوهم جواب: په منجد او په مصباح اللغات کې یې د شهید معنی حاضر (موجود) او د بصیر معنی یې بینا (ناظر) کړې ده، حالانکې دا دواړه خو هم د الله تعالى صفات دي .

نوت: مخلوق په وجود کې مکان او جهة ته محتاج دی او الله تعالى په وجود کې مکان او جهة ته نه دی محتاج، بلکه مکان او جهة الله تعالى ته محتاج دي همداسې مخلوق په کتلو کې سترگو ته محتاجه دی

سترگې په لیدلو کې الله تعالى ته محتاجې دي، خو الله تعالى په لیدلو او کتلو کې سترگو ته قطعاً نه دی محتاج، نو دا قسم قیاسونه کول باطل دي.

دویم جواب: که بالفرض دغه ومنلی شي چې ناظر هغه چاته وایي چې د جسم په سترگو سره کتل کوي، نو بیا به ددې نصوصو څه معنی شي چې ﴿عَسَى رَبُّكُمْ أَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِي الْأَرْضِ فَيَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴾

نو که د ناظر اطلاق په الله تعالى ناجائز وی نو موسی علیه السلام به ولې ددې صفت اطلاق کولو؟ یا الله تعالى ولې ددې صفت د اطلاق څخه نه منع کولو؟ ولې یې ورته نه ویل چې ای موسی علیه السلامه ناظر خو هغه چاته وایي چې د جسم په سترگو سره لیدل کوي او زه هو د جسمیت څخه پاک یم؟ همدارنگه الله تعالى فرمایي چې: ﴿لَمْ جَعَلْنَكُمْ خَلِيفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ﴾

نو ایا الله تعالى ته علم نه وو؟ چې ناظر هغه چاته وایي چې د جسم په سترگو سره لیدل کوي او زه ددې څخه پاک یم؟ ددې صفت اطلاق یې ولې کولو؟

۳- دارنگې په حدیث کې راځي چې: (ان الله نظر الى الارض، مسلم شریف) بيشكه چې الله تعالى نظر وکړو زمکې ته، نو په دې حدیث کې هم صفت د نظر راغلو.

۴- په بل حدیث کې راځي چې: ان الله مستخلفکم فی الارض فناظر کیف تعملون (ترمذي شریف) اوس که د ناظر اطلاق په الله تعالى باندې ناجائز وی نو بیا نبی علیه السلام ولې په الله تعالى باندې ددې صفت اطلاق کولو؟

۵- دارنگې الله تعالى فرمایي چې وما کنّا غائبین غائب نه دی نو ضرور حاضر دی.

دوهمه مغالطه:

۱- إنا أرسلناك شاهداً ومبشيراً ونذيراً.

۲- إنا أرسلناك اليكم رسولاً شاهداً عليكم كما أرسلناك إلى فرعون رسولاً.

۳- ويكون الرسول عليكم شهيداً.

۴- فكيف إذا جئنا من كل أمة بشهيد وجئناك على هؤلاء شهيداً.

۵- ليكون الرسول شهيداً عليكم

په دې قسم ایتونو کې دبریلیانو استدلال دلفظ د شاهد او د شهید څخه دی، دوي وايي چې د قیامت په ورځ به نبی علیه السلام په مخکینو امتونو او په خپل امت باندې گواهي کوي د شاهد معنی گواه هم کیدی شي او حاضر او ناظر هم کیدی شي گواه ته شاهد ددې وجې څخه ویلي کیږي چې هغه په دغه موقعه باندې حاضر وي. **جواب:** که د شاهد معنی په هر وخت او په هر ځای کې حاضر او ناظر وي، نو بیا خو امت محمدیه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ هم په هر وخت او په هر ځای کې حاضر او ناظر کیدل پکار دي، ځکه چې ددوي په باره کې هم الله فرمایي چې: ﴿وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا﴾

۲- لِيَكُونَ الرَّسُولُ شَهِيدًا عَلَيْكُمْ وَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ (سورة الحج)

دوهم جواب: د شاهد هغه معنی چې په خپله نبی علیه السلام بیان کړی ده هغه دا ده چې د قیامت په ورځ به ټول انبیاء او دهغوي امتونه راوبللی شي، الله تعالى به دهغوي څخه پوښتنې وکړي چې ایا تاسو خپل قوم ته تبلیغ کړی وو؟ په هغوي کې به هر یو ووايي چې هو یا الله ما دوي ته تبلیغ کړی وو، بیا به د قوم څخه پوښتنه وشي نو قوم به یې دروغ ووايي چې یا الله مونږ ته یې تبلیغ نه دی کړی.

نو اوس هر پیغمبر مدعي شو او قوم مدعی علیه (منکر) شو، نو الله به د هر پیغمبر څخه پوښتنه وکړي چې ایا ستاسره شاهدان شته؟ نو پیغمبر به وفرمایي چې هو یا الله! امت محمدیه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زما شاهد دی، الله تعالى به امت محمدی صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ راوغواړي، امت محمدیه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به گواهي ورکړي چې یا الله تعالى دې پیغمبر علیه السلام خپل قوم ته تبلیغ کړی وو خو قوم نه وو منلی قوم به اعتراض وکړي چې یا الله تعالى دوي خو مونږ لیدلي هم نه یو دوي خو مونږ څخه ډیره زمانه وروسته راغلې دي، دوي څنگه گواهي کوي؟ امت محمدیه صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ به جواب ورکړي چې یا الله تعالى ستا په کتاب (قرآن) کې دا خبره ذکر شوې ده، مونږ هلته لیدلي ده، الله تعالى به د نبی علیه السلام څخه تپوس وکړي چې ایا ستا امت رشتیا وایي؟ نبی علیه السلام به گواهي ورکړي چې هو رشتیا وایی په احادیثو کې همدا مطلب د: ﴿جُنَّابُكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾ ذکر شوی دی، بخاري ص ۱۲۸ کتاب التفسیر

عَنْ أَبِي سَعِيدٍ الْخُدْرِيِّ رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللّٰهِ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: "يُدْعَى نُوْحٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيَقُولُ: لَبَّيْكَ وَسَعْدَيْكَ يَا رَبِّ! فَيَقُولُ: هَلْ بَلَّغْتَ؟ فَيَقُولُ: نَعَمْ، فَيَقَالُ لِأُمَّتِهِ: هَلْ بَلَّغْتُمْ؟ فَيَقُولُونَ: مَا أَتَانَا مِنْ نَذِيرٍ، فَيَقُولُ: مَنْ يَشْهَدُ لَكَ؟ فَيَقُولُ: مُحَمَّدٌ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأُمَّتُهُ، فَتَشْهَدُونَ أَنَّهُ قَدْ بَلَّغَ: {وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا}

[البقرة: ۳۳] قَدْ لِكَ قَوْلُهُ جَلْ ذِكْرُهُ: {وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا لِتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ وَيَكُونَ الرَّسُولُ عَلَيْكُمْ شَهِيدًا} [البقرة: ۳۳] (بخاری: ص ۱۲۸، کتاب التفسیر قدیمه؛ ص ۶۴۵)

علامه قرطبي رحمه الله دا حديث نقل کوي او ددې څخه وروسته ليکي چې: وَذَكَرَ هَذَا الْحَدِيثَ مَطُولًا ابْنُ الْمُبَارَكِ رَحِمَهُ اللهُ بِمَعْنَاهُ، وَفِيهِ: (فَتَقُولُ تِلْكَ الْأُمَّةُ كَيْفَ يَشْهَدُ عَلَيْنَا مَنْ لَمْ يُدْرِكْنَا فَيَقُولُ هُمُ الرَّبُّ سُبْحَانَهُ كَيْفَ تَشْهَدُونَ عَلَى مَنْ لَمْ تُدْرِكُوا؟ فَيَقُولُونَ رَبَّنَا بَعَثْتَ إِلَيْنَا رَسُولًا وَأَنْزَلْتَ إِلَيْنَا عَهْدَكَ وَكِتَابَكَ وَقَصَصْتَ عَلَيْنَا أَنْتُمْ قَدْ بَلَّغُوا فَشَهِدْنَا بِمَا عَمِدْتَ إِلَيْنَا فَيَقُولُ الرَّبُّ صَدَقُوا قَدْ لِكَ قَوْلُهُ عَزَّ وَجَلَّ وَكَذَلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا... الخ) (تفسير القرطبي: ج ۲ ص ۱۵۰ مكتبة دار الكتاب)

دريم جواب: نبي كريم صلى الله عليه وسلم به بعضې خلك وويني چې جهنم ته به روان وي نو نبي كريم صلى الله عليه وسلم به دالله تعالى په دربار کې ددوي په حق کې سفارش وكړي، نو دالله تعالى دطرف څخه به جواب وشي چې (انك لاتدري ما أحدثوا بعدك، بخاری ج ۲ ص ۶۹۶، رحمانيه،)

استدلال: نوكه نبي عليه السلام په هر وخت کې او په هر ځای کې حاضر او ناظري او عالم الغيب وي، نو بيا يې ولې دبدعتيانو او دمرتدينو سفارش كولو؟ لكه دمسلم شريف ص ۳۸۴، باندې روايت دی چې (انهم لم يزالو مرتدين على اعقابهم مذ فارقتهم).

څلورم جواب: دهر شهادت دپاره دا ضروري نه ده چې گواه او شاهد دی پخپلو سترگو اصل واقعه ليدلې وي، بلكه ديو ثقه او معتبر كس په ښودلو باندې او په معقولې ذريعې سره دعلم په راتلو باندې شهادت او په دې باندې دشهادت اطلاق هم جائز دی مثلاً: (لَتَكُونُوا شُهَدَاءَ عَلَى النَّاسِ) په قيامت کې به امت گواهي وركوي، ددې وجه څخه نه چې دوي حاضر او ناظر دي بلكه ددې وجه څخه چې دوي ته په معتبرې ذريعې سره خبر رارسيدلى دی چې قرآن دی، مونږ په اذان کې پنځه وخته وايو چې اشهد أن محمداً رسول الله مونږ گواهي وركوو چې محمد صلى الله عليه وسلم دالله تعالى رسول دی حالانكه الله تعالى او رسول الله مونږ نه دي ليدلي بلكې په (معتبرې ذريعې سره رارسيدلى دی).

وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِنْ أَهْلِهَا (سورة يوسف) او گواهي وركړه يو هلك دزليخې داهل څخه، نو دلته هم گواه په خپلو سترگو باندې اصل واقعه نه وه ليدلې او قرآن ورباندې دگواهي اطلاق كړى دی، په حديث کې راځي چې نبي كريم صلى الله عليه وسلم ديو اعرابي څخه اُس واخستو، بيعه وشوه، نبي عليه السلام كورته لاړو چې

پیسې راوړي، په دې درمیان کې نور خریداران را غله هغوي ته دا معلومات نه وو چې نبی علیه السلام دا اُس اخیستی دی اعرابي نبی علیه السلام ته اواز وکړو چې که ته یې اخلې نو واخله که نه زه یې خرڅوم، نبی علیه السلام ورته وفرمایل ما خو اخیستی دی، اعرابي انکار وکړو، نو نبی علیه السلام وفرمایل:

«بَلَى! قَدْ ابْتِغَتْهُ مِنْكَ» فَطَفِقَ الْأَعْرَابِيُّ، يَقُولُ هَلُمَّ شَهِيدًا، فَقَالَ خُزَيْمَةُ بْنُ ثَابِتٍ رضي الله عنه: أَنَا أَشْهَدُ أَنَّكَ قَدْ بَايَعْتَهُ، فَأَقْبَلَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى خُزَيْمَةَ فَقَالَ: «بِمَ تُشْهَدُ؟» فَقَالَ: بِتَصْدِيقِكَ يَا رَسُولَ اللَّهِ فَعَجَلَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شَهَادَةَ خُزَيْمَةَ بِشَهَادَةِ رَجُلَيْنِ... (ابوداؤد: ۱۵۲/۲، حقایق، باب إذا علم الحاكم صدق الشاهد الواحد يجوز له أن يتكلم به (كتاب القضاء)

استدلال: په دې ځای کې خذیمه رضي الله عنه نه وو او گواهي ورکوي او دگواه اطلاق هم پرې شوې دی، لهذا دا خبره غلطه ده چې دهرې گواهي دپاره بچشم خود اصل واقعیدل او دهغې معائنه کول ضروري دي، امام قدوري رحمه الله لیکي: لا يجوز للشاهد أن يشهد بشيء لم يعاينه الا بالنسب والموت والنكاح والدخول وولاية القاضي فانه يسعه أن يشهد بهذه الاشياء اذا أخبره بها من يثق به (مختصر القدوري ص ۶۹، كتاب الشهادة، صبح النوری ص ۵۹۳، دارنگې هدايه ج ۳ ص ۱۶۵، رحمانيه)

فايده: تقريباً، لس، ايتونه داسې دي چې په هغې کې دنبی علیه السلام دپاره لفظ دشاهد يا دشهيد راغلی دی، بريلويان دهغو ټولو څخه په مسئله دحاضر او ناظر کې استدلال کوي، نو زمونږ دا جواب دهغه لسو وارو استدلالو څخه شو.

دریمه مغالطه:

الف: وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا رَحْمَةً لِّلْعَالَمِينَ (الآية)

ب: وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ

الاستدلال: دوي وايي چې نبی علیه السلام ددواړو جهانونو لپاره رحمت دی او رحمت په دواړه جهانو نو باندې محیط وي، نور رسول الله صلى الله عليه وسلم په دواړه جهانونو کې حاضر او ناظر شو.

اول جواب: په قرآن مجید کې په ډیرو شيانو باندې درحمت اطلاق شوی دی او په کوم ځای کې چې دلفظ درحمت اطلاق په انبياء کرامو عليهم السلام باندې شوی دی نو هلته ترینه مراد نبوت دی، مثلاً نوح علیه السلام فرمایي چې: ﴿قَالَ يَقَوْمِ ارْءَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلَىٰ بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّي وَآتَيْنِي رَحْمَةً مِنْ عِنْدِهِ﴾

علامه جلال الدین سیوطی رَحْمَةُ اللهِ بِه جلالین ص ۱۸۲، قدیمی کتب خانہ) کہ فرمائی چہ ددی خخہ مراد نبوت دی .

دوہم جواب: وَاللّٰهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَّشَاءُ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ (سورۃ بقرہ)

دلته ہم درحمت خخہ مراد نبوت دی (جلالین بقرہ)

وَالْمُعِزُّ وَذَٰلِكُنَّ كُلٌّ مِّنَ الصَّابِرِينَ وَأَدْخَلْنَاهُمْ فِي رَحْمَتِنَا إِنَّهُمْ مِّنَ الصَّالِحِينَ (سورۃ انبیاء)

دلته ہم درحمت خخہ مراد نبوت دی (جلالین ص ۲۷۶، دغہ شان پہ وما ارسلنک الخ کہ ہم درحمت خخہ مراد نبوت دی، نو پہ ددی کہ دنی علیہ السلام دنوت مسئلہ بیان کرپ شوی دہ چہ مونہ تہ دپورہ مخلوقاتو دپارہ نبی جوہ کرپ یی .

دوہم جواب: کہ درحمت خخہ مراد دنی علیہ السلام ذات شی، نو بیا ہم ددی خخہ دا نہ ثابتی چہ نبی علیہ السلام پہ ہر خای کہ او پہ ہر وخت کہ حاضر او ناظر دی، حکہ چہ پہ بل خای الله تعالى فرمائی چہ : إِنَّ رَحْمَةَ اللَّهِ قَرِيبٌ مِّنَ الْمُحْسِنِينَ (سورۃ الاعراف)

نویا خوددی خخہ معلومہ شوه چہ نبی علیہ السلام صرف دمحسنینو لپارہ حاضر او ناظر دی، جمادات، نباتات، حیوانات، فضاء خلاء ستوری، وغیرہ خویو طرفتہ کرہ، ہغہ علاقہ چہ ہلتہ شوک نہ اوسیرپی، ہغہ ہم خارجہ شوی، پہ کومو خایونو کہ چہ کافران اوسیرپی ہغہ علاقہ ہم خارجہ شوی او پہ کومو خایونو کہ چہ گناہ گار خلق اوسیرپی ہغہ ہم خارج شو، حکہ چہ دمحسن مفہوم خو خاص دی.

۳- **دویم جواب:** پہ باران باندی ہم درحمت اطلاق شوی دی، ﴿بَشِّرَ الْبَیِّنَ بِدَى رَحْمَتِهِ﴾ (سورۃ نمل)

۴- پہ سکون او پہ اطمینان باندی ہم درحمت اطلاق شوی دی ﴿لَمَّا إِذْ أَذَاقَهُمْ مِّنْهُ رَحْمَةً﴾

۵- دسبخی او دخواند پہ منع کہ پہ الفت او پہ محبت باندی ہم درحمت اطلاق شوی دی، ﴿وَجَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً وَرَحْمَةً﴾ (سورۃ روم) نو ایاد اتول شیان ہم پہ ہر خای کہ او پہ ہر وخت کہ حاضر او ناظر دی؟

خلورمہ مغالطہ:

وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ (سورۃ توبہ)

بریلویان وایی چہ ددی خخہ ثابتہ شوه چہ نبی کریم صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَسَلَّم دامت دتمام اعمالو معاینہ کوی او وینی یی، نو ددی خخہ ثابتہ شوه چہ نبی کریم صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَسَلَّم پہ ہر خای کہ او پہ ہر وخت کہ حاضر او ناظر دی.

جواب: دا استدلال باطل او مردود دی، ځکه چې که ددې ایت شان نزول ته او کتلی شي نو دغه استدلال فاسد گرځي، دغزوې دتبوک په موقعه باندې بعضې منافقانو ددرغو عذرونه او بهانې وکړې او دنبی علیه السلام څخه یې دپاتې کیدلو اجازت وغوښتلو، نبی علیه السلام دوي معذور وگڼل او دپاتې کیدو اجازت یې ورکړه، الله تعالى ارشاد وفرمایلو چې: عَفَا اللَّهُ عَنْكَ لِمَ أَذِنْتَ لَهُمْ حَتَّى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ (سورۃ توبه)

یعنې که تا اجازت نه وی ورکړی نو په خپله به ددوي منافقت ظاهر شوی وو او ددوي د اعمالو څخه به تا ددوي دروغ معلوم کړی وی، نبی علیه السلام چې کله دصحابه وو دلښکر سره په فاتحانه انداز باندې را روان وو او منافقینو ته ددې اطلاع ورسیدله، نو هغوي پریشان شو او دغلطو او باطلو حیلو منصوبه بندی یې وکړه، نو الله دا ایتونه نازل کړل چې: يَعْتَذِرُونَ إِلَيْكُمْ إِذْ أَرْجَعْتُمْ إِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُونَ لِي أَنَا نُؤْمِنُ لَكُمْ قَدْ نَبَأْنَا اللَّهُ مِنْ أَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ

یعنې اوس سابقه قصې پریرېدې ائینده به ستاسو طرز العمل ته کتلی شی، چې تاسو تر کومه پورې وعدې پوره کوی نو ددې څخه دا خبره واضحه شوه چې په دې ایت کې دهغو باطلو عذرونو دپیش کونکو منافقینو دظاهري کار روایی او دطرز العمل لیدل مراد دي، په باطني رازونو او عملونو باندې خبر دار کیدل او دامت تمام اعمال لیدل دا صرف دعلیم بذات الصدور خاصه ده، لکه څرنگه چې په دې ایت کې په خپله تصریح موجوده ده.

دوهم جواب: که په دې ایت کې درؤیت څخه رؤیت بصري مراد شي او هغه هم دتمام امت دپاره، نو لازم به شي چې ټول مؤمنان هم په هر ځای کې او په هر وخت کې حاضر او ناظر دي او دتمام امت دظاهر او دباطن څخه خبردار دي، ځکه چې په دې ایت نمبر (۱۰۵) کې الله تعالى فرمایي چې: وَقُلِ اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللَّهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ (الایه)

پنځمه مغالطه:

لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ (الایه)

په جاء کم کې تر قیامت پورې راتلونکو مسلمانانو ته خطاب دی، نو ددې څخه معلومه شوه چې نبي کریم ﷺ د هر مسلمان خوا ته دی او مسلمانان ددې دنیا په هر ځای کې شته نو لهذا نبي علیه السلام هم په هر ځای کې حاضر شو.

اول جواب: دا استدلال قطعاً بې بنیاده دی، ځکه چې د جاء نسبت صرف نبي علیه السلام ته نه دی شوی بلکه د قرآن مجید طرفته هم شوی دی، الله تعالى فرمایي چې: قَدْ جَاءَكُمْ مِنَ اللَّهِ نُورٌ وَكِتَابٌ مُبِينٌ (الایه) نو اوس هغه استدلال دلته هم جاري کړه، چې په جاء کم کې خطاب تر قیامت پورې مسلمانانو ته دی او مسلمانان د دنیا په هر ځای کې موجود دي، نو معلومه شوه چې قرآن هم په هر ځای کې حاضر او ناظر دي، نو بیا تاسو قرآن ته ولې په هر ځای کې حاضر او ناظر نه وایي.

شپږمه مغالطه:

النَّبِيُّ أَوْلَىٰ بِالْمُؤْمِنِينَ مِنْ أَنفُسِهِمْ (سورة احزاب)

ددې ایت څخه معلومېږي چې نبي علیه السلام مسلمانانو ته ددوي د نفسونو څخه هم زیات نژدې دی، نو په ایت کریمه کې اولی په معنی دا قرب سره دی، نو معلومه شوه چې نبي علیه السلام په هر ځای او په هر وخت کې حاضر او ناظر دی ځکه چې مسلمانان خو د دنیا په هر ځای کې موجود دي.

جواب: دا ولی معنی مفسرینو په احق سره کړې ده، تفسیر مظهري ج ۹ ص ۲۰۱، جلالین ص ۳۱۵، حاشیه ۲۰، قرطبی ج ۱۴ ص ۱۱۱) که اولی په معنی دا قرب سره شي نو بیا هم د بریلیانو دعوی نه ثابتېږي ځکه چې دې ایت کې یو خو د مؤمنانو تخصیص راغلی دی، نو په دې سره هغه مقامات خارج شو په کومو کې چې کافران اوسېږي او هغه مکانات هم خارج شو په کومو کې چې څوک نه اوسېږي دغه رنگې سمندرونه او دریا بونه هم خارج شول، ځکه چې هلته خو انسانان نه اوسېږي، حاصل دا چې د بریلیانو دعوی ترې نه ثابتېږي.

اوومه مغالطه:

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن تَطِيعُوا قَرِيظًا مِنَ الَّذِينَ أُوتُوا الْكِتَابَ يَرُدُّوكُم بَعْدَ إِيمَانِكُمْ كُفْرِينَ وَكَيْفَ تَكْفُرُونَ وَأَنْتُمْ تُتْلَىٰ عَلَيْكُمْ آيَاتُ اللَّهِ وَفِيكُمْ رَسُولُهُ (الایه)

په بل ایت کې دي چې: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِن جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَأٍ فَتَبَيَّنُوا أَنْ تُصِيبُوا قَوْمًا بِجَهَالَةٍ فَتُصْحَبُوا عَلَىٰ مَا فَعَلْتُمْ نَادِمِينَ وَعَلِمُوا أَنَّ فِيكُمْ رَسُولَ اللَّهِ لَوْ يُطِيعُكُمْ فِي كَثِيرٍ مِنَ الْأَمْرِ لَعَنِتُمْ (سورة الحجرات)

بریلویان وایی چې په دې دواړو ایتونو کې د (وفیکم) لفظ تر قیامت په پورې راتلو نکو ټولو مؤمنانو ته خطاب دی، نو معلومه شوه چې نبی علیه السلام په هرځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر دی ځکه چې مؤمنان خو په ټوله دنیا کې په هرځای کې موجود دي.

جواب: په اولني ایت کې په (وفیکم) کې خطاب ټولو مؤمنانو ته نه دی، بلکه د اوس او د خرج بعضو صحابه ووتله دی، مفسرینو ددې ایتونو شان نزول په تفصیل سره ذکر کړی دی، حاصل یې دا دی چې د اوس او د خرج د مشرکینو دوه غټې قبیلې وې، ددیر وخت څخه ددوي په منځ کې دشمنۍ را روانې وې، نبی علیه السلام چې مدینې منورې ته هجرت وکړ نو دا دواړه قبیلې په اسلام کې داخلې شوې او هغه دشمنیانې یې په دوستۍ او رورولۍ باندې بدلې شوې، نو یهودو به دانه شوه برداشت کولی، نو همیشه به یې ددوي په منځ کې دجنگ دگرمولو کوشش کولو، په یو موقع یې داسې اشعار شروع کړه چې ددوي په منځ کې یې هغه زړې دشمنۍ راوپارولې او یو دبل پسې یې تورې راویستلې، نبی علیه السلام خبر شو نو فوراً راوړسیدلو او دوي یې په خپل منځ کې بیا غاړه په غاړه کړه، نو په دغه وخت کې دا ایتونه نازل شو، ددویم ایت شان نزول مفسرینو په تفصیل سره ذکر کړی دی، حاصل یې دا دی چې عقبه ابن الولید نبی علیه السلام دزکوة عامل جوړ کړی وو او دبنی المصطلق قبیلې طرفته یې لیرلي وو دده د هغوي سره زړه دشمنیو ته په لاره کې ده ته یو شیطان یا منافق خبر ورکړو چې دبنی المصطلق خلکو ستا دقتل پروگرام جوړ کړی دی، که لاړې نو قتل کوي دې، دی چې کله ورسیدو، نو چونکه دبنی المصطلق دقبیلې خلک دباندو وو نو دوي به چې دچا استقبال کولو داسلحو سره به راووتل، لکه نن صبا هم په بعضې ځایونو کې رواج دی، نو ده چې دا ولیدل خیال یې وکړو چې واقعي دا خلق زما په قتل پسې راوتلي دي، یو خویې ددوي سره زړه دشمني تیره شوې وه، دویم په لاره کې ورته هم خبر ورکړی شوی وو دریم دوي داسلحو سره ولاړ وو لهدا واپس شو او نبی علیه السلام ته یې وویل چې هغوي زما په قتل پسې راوتلي وو نو زه واپس شوم، نبی علیه السلام دتحقیق دپاره صحابه او لیرل، نو دتحقیق څخه وروسته معلومه شوه چې ددده خیال وو حقیقت کې داسې نه وه، نو په دغه وخت کې دا ایتونه نازل شو چې: (يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا إِنَّ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ الْغُر)

نوت: په دې ایت کې فاسق هغه چاته ویلی شوی دی، کوم چې عقبه ابن الولید رضی الله عنه ته په لاره کې خبر ورکړی وو عقبه ابن الولید ته فاسق نه دي ویلي شوي، نو معلومه شوه چې په دواړه ایتونو کې خطاب ټولو مؤمنانو ته نه دی، لهدا د بریلیانو استدلال باطل دی.

اعتراض: العبرة لعموم اللفظ لا لخصوص المورد.

الجواب: دا ایجاب کلي عرفي دی، حقیقي نه دی، ځکه چې په بعض وختونو کې خصوص د سبب ته اعتباروي عام لفظ ته اعتبار نه وي له دې وجې دا خطاب د اوس او د خرج قبیلو ته دی او که عموم اللفظ واخلو نو بیا هم په هر ځای کې حاضر او ناظر کیدل نه ثابتیږي، ځکه چې په نورو ایتونو کې لکه: وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يُلْقُونَ اَقْلَامَهُمْ نِكْفُلْ مِنْهُمْ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ يَخْتَصِمُونَ، کې ددې نفی موجوده ده.

۲- جواب: که (و فیکم) عام ومنلی شي نو بیا هم هغه ځایونه خارج شو په کومو کې چې مؤمنان نشته، یا هغه ځایونه په کومو کې چې کفار دي، یا سمندورنه، دریا بونه، فضاء صحراگانې وغیره خارج شول.

اتمه مغالطه:

مَا كُنْتَ تَقُولُ فِي حَقِّ هَذَا الرَّجُلِ لِمُحَمَّدٍ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (المحدث)

بریلویان وايي چې په لفظ دهذا سره اشاره قریب ته کیږي، نو ددې څخه معلومه شوه چې نبی علیه السلام په قبر کې دهر میت خواته حاضر او ناظر دی او بالفرض که په زمکه کې په یو ځل لس لکه انسانان په یو ځای وفات شي، نو د حدیث مطابق به دی ټولو ته نبی علیه السلام وربنکاره کولی شي او دټولو څخه به دهذا الرجل پوښتنه کیږي، نو نبی علیه السلام په دې ټولو ځایونو کې حاضر او ناظر شو.

جواب: هذا اسم اشاره لکه څرنگه چې د حاضر فی نفس الامر دپاره راځي، نو همدارنگه په بعضې مقاماتو کې د غائب دپاره هم راځي، صاحب دمطول لیکي چې ويجوز علی قلة لفظ الحاضر نو قاتل هذا الرجل وان كان غائباً (مطول ص ۱۷۰) او په حدیثو کې هم ددې ډیر مثالونه شته دي: هر قل بادشاه چې کله ابو سفیان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ راوغوښتلو نو پوښتنه یې ترې وکړه چې: (أیکم أقرب نسباً لهذا الرجل) بخاری ص ۵۹، رحمانیه) حالانکه هغه بادشاه په شام کې وو.

۲- دابو ذر غفاري رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په باره کې راځي چې دده خپل ورور دتحقیق دپاره مکې مکرمې ته ولیږلو او ورته یې وویل چې لار شه الی هذا الوادی او ماته دهغه سړي خبر راوړه (بخاری ج ۱ ص ۱۴۴، قدیمی)

۳- محدثین او شراح هم لیکي چې نبي عليه السلام په قبر کې میت ته نشي حاضرولی، بلکه دشهرت په بناء باندې به پوښتنه کيږي، امام سیوطي رحمه الله لیکلي دي چې: وسئل (حافظ ابن حجر) هل يكشف له (ای للمیت) حتى يرى النبي عليه السلام فاجاب أنه لم يروا هذا في حديث وانما ادعاه بعض من لا يحتج به... لان الإشارة الى الحاضر في الذهن (شرح الصدور ص ۶۰، مجموعه الفتاوى ج ۲ ص ۲۷)

نو ددې څخه معلومه شوه چې دلفظ دهذا څخه په حاضر او په ناظر باندې استدلال کونکي هغه خلک دي چې دهغوي خبره دسره حجت نه دی او دهذا اشاره معهود فی الذهن دپاره ده او هم دغه وجه ده چې مړي په جواب کې وایي چې: هغه دخدای رسول دی، که چیرته نبي عليه السلام دمیت مخې ته حاضروی نو په جواب کې داسې ویل پکار وو چې: دا دخدای تعالی رسول دی.

۴- عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ أَسْوَدَ رَجُلًا - أَوْ امْرَأَةً - كَانَ يَكُونُ فِي الْمَسْجِدِ يَقْرَأُ الْقُرْآنَ، فَمَاتَ وَلَمْ يَعْلَمْ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَمُوتَهُ، فَذَكَرَهُ ذَاتَ يَوْمٍ فَقَالَ: «مَا فَعَلَ ذَلِكَ الْإِنْسَانُ؟» قَالُوا: مَاتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، [صَلَّى] قَالَ: «أَفَلَا أَذُنْتُمُونِي؟» فَقَالُوا: إِنَّهُ كَانَ كَذَّاءً وَكَذًّا - قِصَّتُهُ - قَالَ: فَحَقَّرُوا شَأْنَهُ، قَالَ: «قَدْ لَوْنِي عَلَى قَبْرِهِ» فَأُتِيَ قَبْرُهُ فَصُلِّيَ عَلَيْهِ. (بخاری: ۲۵۸). وکذا فی المشکوۃ: (۱۴۵)

نو که نبي عليه السلام بذات خود په قبر کې حاضریدلی نو بیا ددې خادم او یا خادمې معلومات ورته ولې نه وو؟ او ولې یې پوښتنه کوله؟

۵- جواب: که نبي عليه السلام په هرځای کې او په هروخت کې حاضر او ناظر وی نو بیا په قبرونو کې عذاب ولې دی؟ ځکه چې الله تعالی خو فرمایي چې: ﴿وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ﴾ پس که په تمامو قبرونو کې نبي عليه السلام موجود وی، نو بیا خو پکار وه چې په هیڅ یو قبر کې عذاب نه وی حالانکې دا باطله ده.

۶- جواب: ددې څخه هم داهل بدعتو دعوه نه ثابتیږي ځکه چې ددوي دعوی داده چې نبي عليه السلام په هرځای کې په هروخت کې حاضر او ناظر دی او دلیل دادی چې په قبرونو کې حاضر یې نو ددې څخه خو هغه مکانونه خارج شول په کومو کې چې ژوندي اوسیږي او هغه هم خارج شول چیرته چې انسانان نشته او دغه رنگې سمندرونه، دریا بونه، فضاگانې، وغیره هغه هم خارج شو او دعوه داده چې نبي عليه السلام په هرځای کې حاضر او ناظر دی.

نهمه مغالطه :

السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ.

بریلویان وایي چې که نبی علیه السلام په هروخت او په هر ځای کې حاضر او ناظر نه وی نو بیا تاسو په ایها النبي سره ورته خطاب ولی کوئ؟

جواب: ددې مثال دخط په شان دی، یو پلار خپل ځوی ته خط لېږي، پلار په کابل کې اوسېږي ځوی یې په پېښور کې دی او د خط په سر کې ورته لیکي چې: السَّلَامُ عَلَيْكَ أَيُّهَا النَّبِيُّ وَرَحْمَةُ اللَّهِ وَبَرَكَاتُهُ.

نو ددې دا مطلب نه دی چې هغه ځوی یې په هر ځای کې حاضر او ناظر دی، همداسې چې کله ملایکې نبی علیه السلام ته السلام علیکم ایها النبي وروړسوی نو دا به نبی علیه السلام ته خطاب شي.

ددې بل مثال دنبی علیه السلام هغه خطوط دي، چې نبی علیه السلام کافرو بادشاهانو ته لېږلي وو نبی علیه السلام د روم بادشاه ته خط کې لیکلی وو چې: (ادعوك بدعاية الاسلام) نو ددې څخه خو دا نه لازمیږي چې هغه بادشاه په هر ځای کې حاضر او ناظر وو.

د ابن مسعود رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په حدیث کې راځي چې: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِنَّ اللَّهَ مَلَأَ سَكَّةَ سِيَّاحِينَ فِي الْأَرْضِ يَبْلَغُونِي مِنْ أُمَّتِي السَّلَامَ (نسائي ص ۱۴۳، مشکوة ص ۸۶، قدیمی)

لسمه مغالطه :

الْمُتَرَكِّفُ فَعَلَ رَبُّكَ بِأَصْحَابِ الْفِيلِ (الایه)

په داسې ایتونو کې په (الم تر) سره نبی علیه السلام ته خطاب دی، نو معلومه شوه چې نبی علیه السلام په هر ځای کې په هروخت کې حاضر او ناظر دی.

جواب: دا استدلال مردود او باطل دی، ځکه چې د رؤیت معنی لکه څرنګه چې سترګو باندې کتل راځي، نو همداسې دکوم شي په پیژندلو او معلومولو باندې یې هم اطلاق کیږي (تری) درؤیت څه ما خوځدی او درؤیت معنی ده دیدن بچشم و دانستن (صراحة)

دوهم جواب: مفسرین فرمایي الم تری، الم تعلم، یا محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (جلالین ص ۴۹۸ قدیمی کتب خانه) ابن عباس رضی الله عنهما فرمایي چې: الم تر، ای الم تخبر فی القرآن یا محمد صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (تفسیر ابن عباس ص ۶۵۹ قدیمی کتب خانه)

دارنگې دابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ څخه بل روایت دی چې: الم تر ای الم تسمع ، والخطاب للنبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ولكنه عام ای الم تروا مافعلت (قرطبي ج ۲۰ ص ۱۷۴)

دریم جواب: که د (الم تری) څخه دارامعلومه شي چې نبی علیه السلام په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر دی، نو بیا خو دپوره دنیا انسانان هم په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر کیدل پکار دي، ځکه چې په بل ځای کې الله تعالى فرمایي: ﴿أَلَمْ تَرَ أَنَا خَلَقْتُ اللَّهَ سَبْعَ سَمَوَاتٍ طِبَاقًا﴾ (سورة نوح) همدارنگه د کافرانو هم په هر ځای کې حاضر او ناظر کیدل پکار دي ځکه چې الله تعالى فرمایي چې: (أَلَمْ يَرَوْا أَنَّا هَلَكْنَا مِنْ قَبْلِهِمْ قَدْ قَرُنَ)، (سورة انعام)

څلورم جواب: که نبی علیه السلام په هغه وخت کې موجود وی نو په قوم ثمود وغیره باندې عذاب ولې راتلو؟ ځکه چې نص موجود دی: وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ.

یوولسمه مغالطه:

حضرت ثوبان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې نبی علیه السلام الله تعالى فرمایي چې: الله ج زما دپاره زمکه راغونډه کړه تر دې پورې چې ما مشارق او مغارب ولیدل: ان الله ذوی لی الارض حتی رأیت مشارقها ومغاربها (مسلم شریف)

جواب: په دې صورت کې خو نبی علیه السلام حاضر نه شو بلکه صرف ناظر شو.

دوهم جواب: په حدیث کې الفاظ د زوا او رأیت راغلي دي او دا دواړو دماضي صیغې دي، چې مطلب یې دادی چې دمعراج په شپه یا په بل وخت کې الله تعالى زما لپاره زمکه راغونډه کړې وه او نبی علیه السلام مشاهده کړې وه، نو ددې څخه دا څرنگه ثابتیږي چې نبی علیه السلام په هر ځای کې او په هر وخت کې حاضر او ناظر دی؟.

دولسمه مغالطه:

وَدَاعِيًا إِلَى اللَّهِ بِأَذْنِهِ وَيَرَا جَانِبًا.

بریلویان وایي چې په دې ایت کې الله تعالى دنبی علیه السلام تشبیه دلمر سره ورکړې ده او لمر دکائناتو په زره زره کې موجود دی پس نبی علیه السلام هم حاضر او ناظر شو.

جواب: لمر هم په هر ځای کې موجود نه دی، بلکه لمر صرف په یو ځای کې وي او دهغې رڼا او حرارت په هر ځای کې وي، همدارنگې نبي عليه السلام صرف په خپله روضه مبارکه کې دی او دهغه دین او شریعت او کوم هدایت یې چې روارې دی دهغې رڼا په ټولو کائناتو کې خوره ده.

دوهم جواب: لمر د ورځې وي د شپې نه وي، نو بیا (د هروخت) والا قید هم ختم شو (لهذا دعوی ثابت نه شوه)

دیارلسمه مقالطه:

ابلیس هم په هر ځای کې حاضر او ناظر دی، پس هر کله چې په بدترین مخلوق کې دا طاقت شته چې په هر ځای کې موجود شي نو د ټولو څخه اعلی هستي چې محمد رسول الله صلی الله علیه وسلم دی ولې به په هر ځای کې په هروخت کې حاضر او ناظر نه وي؟

جواب: القياس لا یجری فی العقائد.

دوهم جواب: دا قیاس هم قیاس مع الفارق دی، ځکه چې د یو مخلوق په بل باندې قیاس کول جایز نه دي لکه یو څوک چې داسې قیاس وکړي چې ټپوس خوا الوتی شي نو احمد رضا خان خو د ټپوس څخه بهتر دی، اشرف المخلوقات دی نو دا خو به په طریق اولی سره الوتی شي، نو داسې قسمه قیاسات کول غلط دي

دویم جواب: قیاس په هغه ځای کې کیږي په کوم ځای کې مقیس علیه د فریقینو په نیز متفق علیه وي او دلته مقیس علیه متفق علیه نه دی، لهذا قیاس پرې هم صحیح نه دی، ځکه چې ابلیس به د بریلیانو په نیز حاضر او ناظر وي خو زمونږ (اهل السنة والجماعة) په نیز نه دی، د نبي عليه السلام سینه مبارکه یو مکان دی دا بوبکر صدیق رضي الله عنه او عمر فاروق رضي الله عنه سینی هم امکانه دي د غسې د نبي عليه السلام روضه مبارکه هم یو مکان دی، همدارنگه د خلفاء راشدینو قبرونه هم امکانه دي، لکن دا ټول د شیطان څخه خالي دي، همدارنگه په حدیث کې راځي چې نبی علیه السلام عمر رضي الله عنه ته فرمایي چې ای عمره رضي الله عنه په کومه لار چې ته ځی دهغه څخه شیطان تختي، همدارنگه په حدیث کې راځي چې اذان ویلي کیږي نو د هغه ځای څخه شیطان تختي، نو په هر ځای کې د حاضر او د ناظر خبره ختمه شوه، پس هر کله چې موخه کلیه په سالبه جزئیه سره ماته شوه نو دا قیاس په خپله باطل شو.

۴ جواب: شیطان په هر ځای کې حاضر او ناظر نه وي، بلکه دهغه قبيله او اولاد په دنيا کې خواره شوي وي هغوي انسانانو ته وسوسې اچوي ځکه چې په قرآن کې تصريح ده چې: **إِنَّهُ يَرَاهُ وَوَقِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ (سورة اعراف)**

پنځم جواب: بالفرض که شیطان په هر ځای کې موجود ومنلی شي، نو بیا خو شیطان په ناپاکه ځایونو کې هم حاضر وي نو ایا تاسو نبي **عَلَيْهِ السَّلَام** هم په دغه ځایونو کې حاضر او ناظر منی؟ دا عشق شو که گستاخي شوه؟

څوارلسمه مغالطه: ملک الموت فرشته هم په هر ځای کې حاضر او ناظر ده، ځکه چې په یو وخت کې که لس لاکه (۱۰۰۰۰۰۰) انسانان مري دې ټولو ته ځان رسوي او روحونه ترې وباسي، نو هر کله چې ملائکې ته الله تعالى دومره طاقت ورکړی دی چې په یو وخت کې په ټولو مقاماتو کې حاضریدی شي، نو نبي علیه السلام خوددې څخه عظیمه هستي ده نو هغه ته به یې خامخا دومره طاقت ورکړی وي.

اول جواب: القياس لايجرى فى العقائد.

دوهم جواب: دا قیاس هم قیاس مع الفارق دی ځکه چې دیوې نوعې دمخلوق په بله باندې قیاس کول صحیح نه دي.

درېم جواب: دلته هم مقیاس علیه متفق علیه نه دی، ځکه چې ملک الموت په هر ځای کې حاضر او ناظر نه دی، بلکه دده ماتحت بې شماره فرشتې دي او هغه په مقرر وخت کې دانسانانو د روحونو په قبض کولو باندې مامورې دي، په قرآن کریم کې تصريح ده په صیغې د جمع سره چې: **﴿تَوَفَّتْهُ رُسُلُنَا وَهُمْ لَا يُفَرِّطُونَ﴾** الايه او په کوم ځای کې چې درو د قبض کولو نسبت ملک الموت ته شوی دی نو دا نسبت مجازي دی ځکه چې نورې ماتحت ملائکې دده په حکم سره کار کوي.

پنځلسمه مغالطه: که نبي **عَلَيْهِ السَّلَام** حاضر او ناظر نه وي، نو امت نبي علیه السلام ته په یار رسول الله **صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** سره خطاب ولې کوي؟

جواب: یار رسول الله تبلیغ الملائکه په نیت باندې ویل کیږي.

دویم جواب: جمهور نحات فرمائی چې حرف یاء دنداء قریب او بعید دواړو دپاره یو شان استعمالیږي (کافیه ص ۱۲۰، شرح جامی ص ۳۶۱، شرح مائه عامل ص ۳۴)؛ یاء؛ وهی تستعمل لنداء القریب والبعید (لهذا ددې څخه په حاضر او ناظر باندې استدلال حماقت او جهالت دی).

داهل سنت والجماعت دلائل

اول دلیل: ذَلِكْ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَقُولُونَ أَفَلَا مَعَهُمْ آيَهُمْ يَكْفُلُ مَرِيَمَ (سورة ال عمران)

ددې څخه معلومه شوه چې نبي عليه السلام په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر نه دی، ځکه چې که نبي عليه السلام په دغه ځای کې په روحاني طور سره هم حاضر او ناظر وی نو الله به دهغې نفی نه کوله.

دوهم دلیل: وَمَا كُنْتَ بِجَانِبِ الْغُرْبَىٰ إِذْ قَضَيْنَا إِلَىٰ مُوسَى الْأَمْرَ وَمَا كُنْتَ مِنَ الشَّاهِدِينَ (سورة القصص)

ددې ایت ترجمه احمد رضا خان په خپل کتاب کنز الایمان ص ۴۶۹) کې کوي: اوراس وقت تم حاضر نه ټهی.

دریم دلیل: وَمَا كُنْتَ تَأْوِي فِي أَهْلِ مَدْيَنَ تَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِنَا وَلَكِنَّا كُنَّا مُرْسِلِينَ (سورة القصص ایت ۴۵)

دې کې هم تصریح موجوده ده چې موسی عليه السلام چې کله په مدين کې وو نو د مدين په خلکو کې نبي عليه السلام نه د جسم په اعتبار سره حاضر او ناظر وو او نه د روح په اعتبار سره.

خلورم دلیل: ذَلِكْ مِنْ أَنْبَاءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ إِلَيْكَ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ أَجْمَعُوا أَمْرَهُمْ وَهُمْ يَمْكُرُونَ

استدلال: په دې ایت کې تصریح ده چې کله دیوسف عليه السلام وروڼو دیوسف عليه السلام د یعقوب څخه جدا کولو کوشش کولو نو ای پیغمبر ته هلته حاضر نه وی، چونکه دیوسف واقع په تفصیل سره قرآن بیان کړې ده نو چاته داشبه راتلی شوه چې شاید د نبي عليه السلام روح به هلته موجود وو او د ټولې واقعې مشاهده به یې کړې وي، نو الله وفرمایل چې: (وما كنت لديهم الخ) نو دغه شبهه یې ختمه کړه، یعنې نبي عليه السلام حاضر او ناظر نه وو بلکه مونږ په ذریعه دوحی ددې ټولو حالاتو خبر نبي عليه السلام ته ورکړې دی او حاضر او ناظر ته دخبر ورکولو هیڅ ضرورت نه وي.

پنځم دلیل: وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ إِذْ يَخْتَصِمُونَ.

استدلال: په دې ایت کې د بي بي مریم د کفالت ذکر دی، چې د دې په کفالت کې د بیت المقدس د خادمانو اختلاف وو، چې څوک به یې کفالت کوي؟ نو الله تعالى واضحه کړه چې ای پیغمبره! په دغه وخت کې ته موجود نه وي بلکه دا واقعہ درته مونږ د وحې په ذریعہ ښایو.

شېرم دلیل: وَمَا آتَا عَلَيْنَا مِمَّا فُتِنَّا.

نکته باني هغه څوک کولی شي چې هغه هر وخت حاضر هم وي او ناظر هم وي، نو الله تعالى د نبي عليه السلام څخه د دې صفت نفی کوي، چې نبي عليه السلام نه په جسماني طور سره په هر ځای کې حاضر او ناظر دی او نه په روحاني طور باندې.

اووم دلیل: تِلْكَ مِنْ آيَاتِ الْغَيْبِ نُوحِيهَا إِلَيْكَ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَا أَنتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هَذَا (سورة الهود)

دا دنوح عليه السلام د قوم واقعده او د دې څخه معلومېږي چې نبي عليه السلام په دغه وخت کې حاضر و ناظر نه وو او نه نبي عليه السلام عالم الغیب دی، دمخکې څخه نبي عليه السلام ته د دې واقعاتو علم نه وو، الله تعالى نبي عليه السلام ته د وحې په ذریعې سره خبر ورکړو، نو د دې څخه معلومه شوه چې نبي عليه السلام په هر وخت کې او په هر ځای کې حاضر او ناظر نه دی.

اتم دلیل: يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا لَا تَرْفَعُوا أَصْوَاتَكُمْ فَوْقَ صَوْتِ النَّبِيِّ وَلَا تَجْهَرُوا لَهُ بِالْقَوْلِ كَجَهْرِ بَعْضِكُمْ لِبَعْضٍ أَنْ تَحْبَطَ أَعْمَالُكُمْ (سورة حجرات)

په دې ایت کې مؤمنانو ته حکم دی، چې د نبي عليه السلام په موجودگۍ کې تاسو په زوره خبرې مه کوئ او که نه اعمال به مو خراب شي، نو د دې څخه ثابته شوه چې نبي عليه السلام په هر ځای کې او په هر وخت کې حاضر او ناظر نه دی، که په هر ځای کې او په هر وخت کې حاضر او ناظر وی نو د مؤمنانو دپاره به په هر ځای کې او په هر وخت کې په زوره زوره خبرې کول، یا چیغې وهل، یا په زوره تقریرونه کول د اعمالو د بربادۍ سبب گرځیدلی، نو بریلیانو ته پکار دي چې یا خو د حاضر او د ناظر عقیده پرېږدي او یا په بیانونو او په میلادونو کې قوالیاني او د السلام علیک یا رسول الله چیغې وهل پرېږدي، ځکه چې د دې ایت په مقتضی باندې د نبي عليه السلام په موجودگۍ کې چیغې وهل یا په زوره زوره خبرو دکولو اجازت قطعاً نشته دی، بلکه د دې سره اعمال بربادېږي او د بریلیانو د عقیدې مطابق نبي

عليه السلام په هر ځای کې او په هر وخت کې موجود دی ، نو لهذا په هر ځای کې دبریلیانو دپاره په زوره خبرې کول چيغې وهل یا تقریرونه کول ټول ناجائز دي .

نهم دلیل: **وَإِذْ أَسْرَ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَفَ بَعْضُهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا**

ددې ایت څخه معلومه شوه چې نبی علیه السلام په هر وخت کې او په هر ځای کې حاضر او ناظر نه دی او ددې څخه دا هم معلومه شوه چې د ازواج مطهرات هم دا عقیده نه وه چې نبی علیه السلام په هر ځای کې او په هر وخت کې حاضر او ناظر دی .

لسم دلیل: **إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ قَالُوا نَشْهَدُ إِنَّكَ لَرَسُولُ اللَّهِ وَاللَّهُ يَعْلَمُ إِنَّكَ لَرَسُولُهُ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّ الْمُنَافِقِينَ لَكَاذِبُونَ (سورة منافقون)**

حضرت زید بن ارقم **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** فرمایي چې مونږ د غزوې د تبوک څخه واپس راوون و په لاره کې عبد الله ابن ابی منافق دا خبره وکړه چې : **لَئِنْ رَجَعْنَا إِلَى الْمَدِينَةِ لَيُخْرِجَنَّ الْأَعَزُّ مِنْهَا الْأَذَلَّ**

زید بن ارقم **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** فرمایي چې دا خبره ما خپل تره ته وکړه ، هغه نبی علیه السلام ته وکړه ، زه نبی کریم **صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** راوغوښتم ، ما ورته دمنافق خبره وکړه ، بیا نبی علیه السلام منافق راوغوښتو هغه انکار وکړ او قسمونه یې وخوړل ، نو زید بن ارقم **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** فرمایي چې : **فَكَذَّبَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَصَدَّقَهُ ، فَأَصَابَنِي هَمٌّ لَمْ يُصِبْنِي مِثْلُهُ قَطُّ ، فَجَلَسْتُ فِي الْبَيْتِ ، فَقَالَ لِي عَمِّي : مَا أَرَدْتَ إِلَى أَنْ كَذَّبَكَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَمَقَّتَكَ ؟ فَأَنْزَلَ اللَّهُ تَعَالَى : { إِذَا جَاءَكَ الْمُنَافِقُونَ ... } [المنافقون : ۱] فَبَعَثَ إِلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَرَأَ فَقَالَ : «إِنَّ اللَّهَ قَدْ صَدَّقَكَ يَا زَيْدُ» !**

ددې ایت څخه معلومه شوه چې نبی کریم **صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر نه دی ، که وی نو دې منافق ته به یې ویلي وی چې منافقه ! ته دروغ وایئ زما صحابي رشتيا وايي ځکه چې کله چې تا دا خبرې کولې نو زه هلته موجود وم او دنبی کریم **صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** دصحابي حضرت زید **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** هم دا عقیده نه وه چې نبی علیه السلام په هر ځای کې موجود دی ، کله نو نبی کریم **صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** ته به یې خبر نه ورکولو ، ځکه چې حاضر او ناظر ته دخبر د ورکولو څه ضرورت دی ؟ همدارنگه کله چې نبی کریم **صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ** دزید بن ارقم **رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ** تکذیب وکړو ، نو ده به ورته ویلي

وی چې دالله تعالى رسول له اتاسو خو هلته موجود وئ، که صحابي دحاضر او دناظر عقیده لرلی نو بیا پرشیانه کیدلو ولئ؟ همدارنگه د(فأصابني الخ) جمله یې ولې ویله؟ نو ددې ټولو خبرو څخه دا معلومیږي چې نبی علیه السلام په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر نه دی.

اعتراض: بریلویان وایي چې دشریعت اصول دادي چې دمدعی څخه دگواهانو مطالبه کیږي او کله چې مدعی سره گواهان نه وي نو بیا دمدعی علیه څخه دقسم مطالبه کیږي، دلته حضرت زید رَحِمَهُ اللهُ عَنهُ مدعی دی او گواهان ورسره نه وو او مدعی علیه قسم وخورو، نبی علیه السلام دهغه په حق کې فیصله وکړه.

جواب: دا جواب باطل هم دی او گستاخي هم ده، چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قصدا سره دعلم څخه رشتونی دروغجن او دروغجن رشتونی وگرځولو، بیا دغه اصول چې په مدعی باندې گواهان دي دا په خپل ځای کې صحیح دي لکن قاضي او فیصل ته شرعا دا حق نشته چې دعلم با وجود دروغجن رشتونی او رشتونی دروغجن کړي او بیا درشتوني څخه ناراضه هم شي، ددې څخه هم معلومه شوه چې نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په هر ځای کې او په هر وخت کې حاضر او ناظر نه دی.

یوولسم دلیل: وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَإِرْصَادًا لِّمَنْ حَارَبَ اللَّهَ وَرَسُولَهُ مِنْ قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ إِنْ أَرَدْنَا إِلَّا الْحُسْنَىٰ وَاللَّهُ يَشْهَدُ إِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ لَا تَقُمْ فِيهِ أَبَدًا (سورة توبه)

استدلال: منافقینو او یهودیانو دنبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دقتل منصوبه جوړه کړې وه، دمسجد په نوم باندې یې یو ځای جوړ کړی وو، چې په حقیقت کې دمنافقانو مرکز وو، نو دوي نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته راغلل چې تاسو راشئ دبرکت لپاره په کې لمونځ وکړئ، نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ددوي دمسجد څخه پوښتنه وکړه چې ددې مسجد دجوړولو څخه مو څه مقصد دی؟ هغه جواب ورکړو چې یا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: ما أردت إلا الحسنى وهو كاذبٌ فصدقوه رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (تفسیر در منشور تحت هذه الآية)

نبی کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ چونکې په سفر باندې روان وو نو دوي ته یې وفرمایيل چې زه په سفر روان یم چې واپس راشم در به شم: لو قدمنا ان شاء الله أتینکم فصلینا لکم فيه، ابن کثیر ج ۲ ص ۵۱۱،

دارالسلام ریاض چاپ)

حافظ ابن کثیر لیکي چې: (فلما قفل عليه السلام راجعا الى المدينة من تبوك ولم يبق بينه وبينها الا يوما او بعض يوم نزل عليه جبرئيل بخبر مسجد ضرار الخ (ابن کثیر ایضا) دا ایتونه نازل شو، نو نبی کریم ﷺ صحابه و لیرل او هغه مسجد یې وران کړو، نو ددې څخه معلومه شوه چې نبی کریم ﷺ په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر نه دی، د نبی کریم ﷺ د منافقینو د سازش څخه بې خبر کیدل او منافقینو لږه رشتونې گڼل او دهغوي سره وعده کول او بیا د نبی کریم ﷺ دوحې په ذریعې سره خبریدل ددې خبرې دلیل دی چې نبی کریم ﷺ په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر نه دی، ځکه چې که چیرې نبی کریم ﷺ په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر وی نو دوحې څخه مخکې ولې ورته د منافقینو ددې ناپاکه منصوبې علم نه وو؟

دولسم دلیل: **وَإِذَا رَأَيْتَ الَّذِينَ يَخُوضُونَ فِي آيَاتِنَا فَأَعْرِضْ عَنْهُمْ حَتَّى يَخُوضُوا فِي حَدِيثٍ غَيْرِهِ وَأَمَّا يُلْسِنَكَ الشَّيْطَانُ فَلَا تَقْعُدْ بَعْدَ الذِّكْرَى مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ**

ددې څخه هم معلومه شوه چې نبی کریم ﷺ په هر ځای کې او په هر وخت کې حاضر او ناظر نه دی ځکه چې په دې ایت کې الله تعالى نبی کریم ﷺ لږه په غیر اسلامي او غیر شرعي مجالسو او محافلو کې د کیناستلو څخه منع کړې ده او س که نبی علیه السلام په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر شي نو بیا به نبی علیه السلام په غیر شرعي مجالسو او محفلونو کې هم حاضر یغې موجود شي، د بريلي مشرکانو څخه زموږ پوښتنه داده چې ایا ستاسو عشق دا تقاضی کوي چې نبی کریم ﷺ لږه په بې دینه مجالسو کې او د بې حیايۍ فحاشۍ او عریانۍ مجالسو کې حاضر او ناظر ومنلی شي، دا عشق شو که گستاخي شوه؟

دیارلسم دلیل: **سُبْحَنَ الَّذِي أَسْرَى بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا الَّذِي بُرُكْنَا حَوْلَهُ لَنُرِيَهُ مِنْ أَيْنَا**
په دې ایت کې الله رب العزت دمعراج واقع ذکر کړې ده، او په دې کې الله رب العزت دوه لفظونه ذکر کړي دي او په هغوي سره یې د نبی کریم ﷺ په هر ځای او په هر وخت کې د حاضر او ناظر کیدلو نفی فرمایلي ده، (اسری، لږیه) ځکه چې په سیر کې نقل مکاني وي یعنې یو ځای پرېخودل او بل ځای ته پکې تلل، لکه لوط علیه السلام ته چې حکم شوی وو چې (فأسر باهلك الخ) او د رؤیت انعام د داسې شيانو په ورښودلو سره کیږي چې مخکې یې نوي لیدلي، پس الله تعالى د اسری په جملې

سره په هر ځای کې د نبی کریم ﷺ د حاضر کیدلو نفی و فرمایله او په (لنریه) سره یې په هر ځای کې د نبی کریم ﷺ د ناظر کیدلو نفی و فرمایله او په (انه هو السميع البصير) سره یې دا خبره واضحه کړه چې په هر ځای کې او په هروخت حاضر او ناظر کیدل د الله تعالی صفت دی.

خوار لسم دلیل: وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَلَتْ فِيهِمُ (سورة انفال)

یعنې په کوم ځای کې چې نبی کریم ﷺ موجود وي هلته به عذاب الهی نه راځي، نو معلومه شوه چې نبی کریم ﷺ په هر ځای کې په هروخت کې حاضر او ناظر نه دی، که نه نو نن سبا چې کوم عذابونه دي دا به نه وو.

پنځلسم دلیل: لَقَدْ رَضِيَ اللَّهُ عَنِ الْمُؤْمِنِينَ إِذْ يُبَايِعُونَكَ تَحْتَ الشَّجَرَةِ (سورة فتح)

نبی کریم ﷺ تقریباً د څوارلس سوه صحابه وو سره احرام تړلی وو او مکې مکرّمې ته روان وو د حدیبی په مقام باندې دا قافله حصاره کړی شوه، نبی کریم ﷺ عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ لره دمذاکراتو دپاره مکې مکرّمې ته ولیږلو څه وخت وروسته خبر راغلو چې عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ مشرکینو شهید کړو، نبی کریم ﷺ صحابه کرام راجمع کړل او دا بیعت یې ترینه واخستلو چې ترڅو پورې چې مو د عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بدل نه وي اخیستی، نو تر هغه وخته پورې به نه واپس کیږو، حالانکې دا خبر غلط وو.

علامه قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله فرمایي چې دا بیعت د عثمان غني رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د بدلې داخیستلو دپاره وو (تفسير مظہري تحت هذه الايت)

ددې څخه هم معلومه شوه چې نبی کریم ﷺ په هر ځای کې او په هروخت کې حاضر او ناظر نه دی که وی نو بیا ددې غلط خبر سره ولې خفه شو؟ او د عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ د بدل داخیستلو لپاره یې صحابه ولې راجمع کړل؟ او دهغوي څخه یې بیعت ولې واخستلو؟ که نبی کریم ﷺ په هر ځای کې په هروخت کې حاضر او ناظر وی نو فرمایلي به یې وو چې دا خبر غلط دی ځکه چې زه په مکه کې یم او هر څه وینم.

شپاړلسم دلیل: وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلِمًا قَالَ سَلَمٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِينٍ فَلَمَّا رَأَى أَنَّهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَأَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَحْزَنْ إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَى قَوْمِ لُوطٍ

ددې واقعي څخه لاندې خبرې معلومې شوې: ۱- ابراهيم عليه السلام فرستې ونه پیژندلې (نکرهم)
۲- ابراهيم عليه السلام فرستو لره انسانان وگڼل (أَنْ جَاءَ بِعِجْلٍ حَنِينٍ) ۳- د فرستو دپاره یې د خوراک

انتظام وکړو. ۴- فرشتو دخوراک طرفته لاسونه نه مخکې کول (لاتصل اليه) ۵- ابراهيم عليه السلام چې دا حالات وليدل نو خيال يې وکړو چې دا شمنان دي. ۶- ابراهيم عليه السلام پريشان شو. ۷- دپريشاني اثار چې فرشتو وليدل نو خپل تعارف يې وکړو چې مونږ ځکه خوراک نه کوو چې فرشتې يو. ۸- فرشتو په لاتخف سره تسلي ورکړه. ۹- دځوی بشارت يې ورکړو. ۱۰- خبر يې ورکړو چې مونږ دلوط عليه السلام دقوم طرفته ليرېلې شوي يو چې عذاب ورکړو.

ددې څخه معلومه شوه چې جليل القدر پيغمبر ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام هم په هرځای کې حاضر او ناظر نه وو، که ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام حاضر او ناظر وی نو ددوي لپاره يې دخوراک انتظام ولې وکړو؟ دا يې دشمنان ولې گڼل؟ په زړه کې يې ويره ولې راغله؟ فرشتو تسلي ولې ورکړه؟ دانا ارسلنا الی قوم لوط وضاحت ته څه ضرورت وو؟ .

د ابراهيم عَلَيْهِ السَّلَام واقعه تفصيلاً په صحيح بخاري ج ۱ ص ۴۷۵ کې ذکر ده.

اوولسم دليل: واقعه د لوط عليه السلام: وَلَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سَيِّئًا بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا (سورة هود)

ددې واقعي څخه معلومه شوه چې لوط عليه السلام دا ملائکې ونه پيژندلې بلکې په دوي يې دانسانانو خيال کړی وو ۲- دا هغه فرشتې وې کومې چې ابراهيم عليه السلام ته راغلی وی. ۳- دقوم خلک چې په کومې ارادې سره راغلي وو نو لوط عليه السلام په هغې سره پريشانه شوی وو چې هسې نه چې زما ميلمنو ته تکليف ور نه کړي. ۴- قوم ته يې وعظ او نصيحت وکړو چې دا زما ميلمانه دي دخپلې غلطې ارادې څخه قلاړ شئ ما مه شرموئ، ۵- قوم ونه منله، دوي عليه السلام د طاقت په فقدان باندې دافسوس اظهار وکړو ۶- فرشتو چې وليدلو چې لوط عليه السلام تر اوسه پورې مونږ ونه پيژندلو نو تسلي يې ورکړه، چې مونږ انسانان نه يو بلکه فرشتې يو. ۷- فرشتو ورته وويل چې دوي مونږ ته نشي رارسيدلی مونږ ددوي دتبا کولو دپاره راليرېلي شوي يو ۸- لوط عليه السلام ته ددې خبرې علم هم نه وو چې دا الله په حکم سره دقوم دتبا کولو راغلي دي.

نو کچيرته لوط عليه السلام په هر وخت کې او په هرځای کې حاضر او ناظر وی نو ده ته به علم وی چې دا انسانان نه دي، فرشتې دي او دا اسمان څخه په فلانکې فلانکې لاره باندې راغلي دي وغيره.

اتلسم دلیل: واقعہ دیعقوب علیہ السلام او یوسف علیہ السلام ددی واقعیہ ٹخہ دا امور معلومیری. ۱- دیوسف علیہ السلام ورنو مشورہ و کرہ. ۲- ددی مشاورت علم یعقوب علیہ السلام تہ ونشو. ۳- پہ مشورہ کی حضرت یوسف علیہ السلام پہ کوهی کی داچولو فیصلہ وشوہ او یعقوب علیہ السلام ددی ٹخہ بی خبرہ وو. ۴- خامنوی دیعقوب علیہ السلام ٹخہ دسیر او دسیاحت پہ بهانہ باندی دیوسف علیہ السلام دبو تللو اجازت طلب کرو. ۵- یعقوب علیہ السلام ددوی پہ خبر و باندی یقین و کرو او ورسره بی پرینودو. ۶- ورونوی یوسف علیہ السلام پہ کوهی کی وغور زولو او پلاری بی خبر نہ شو. ۷- دقافلې والاد کوهی ٹخہ راوویستو او مصر ته بی بوتلو. ۸- قافلې والا پہ بازار کی خرش کرو. ۹- دیوسف علیہ السلام پہ جدائی کی یعقوب علیہ السلام خلویست کاله پہ ژا تیر کرل. ۱۰- او دسترگو بینایی بی ختمه شوه. نو دا ټول ددی دلایل دی چې یعقوب علیہ السلام حاضر او ناظر نه وو او نه ورسره علم الغیب وو.

نوولسم دلیل: واقعہ دموسی علیہ السلام او دخضر علیہ السلام: **وَإِذْ قَالَ مُوسَى لِقَتْلِهِ لَا أَبْرَحُ حَتَّى أَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ أَوْ أَمْضِيَ حُقُبًا**

دموسی علیہ السلام د واقعیہ تفصیل په صحیح البخاری ج ۱ ص ۶۰۲، کی ذکر دی.

ددی واقعیہ ٹخه معلومه شوه چې (۱) موسی علیہ السلام خضر علیہ السلام نه پیژندلو، (۲) مخکی بی ورسره ملاقات نه وو شوی. ۳- موسی علیہ السلام ته دخضر علیہ السلام دا وسیدو خای نه وو معلوم. ۴- موسی علیہ السلام علامه طلب کره نو دماهی علامه مقررہ شو. ۵- موسی علیہ السلام د ملاقات دپاره روان شو. ۶- موسی علیہ السلام د منزل مقصود ٹخه مخکی لاړو. ۷- بیا دخپلو قدمونو په نښو را واپس شو. ۸- موسی علیہ السلام سلام وکړو خضر علیہ السلام ونه پیژندلو. ۹- موسی علیہ السلام خپل نوم وښودو نو خضر علیہ السلام پوښتنه وکړه چې د بني اسرائيلو موسی یی او که بل څوک؟ ددی ٹخه معلومه شوه چې دا دواړه نیان په هر وخت او په هر خای کی حاضر او ناظر نه وو، که چیرته موسی علیہ السلام حاضر او ناظر وی نو دا امور به نه پېښېدل، که موسی علیہ السلام دمخکی څخه هلته حاضر وی نو بیا هلته دتللو څه مطلب وو؟

سلم دلیل: واقعہ دسلیمان علیہ السلام: **وَتَفَقَّدَ الطَّيْرَ فَقَالَ مَا لِيَ لَا أَرَى الْهُدْهُدَ أَمْ كَانَ مِنَ الْغَائِبِينَ**

ددې څخه معلومه شوه چې سليمان عليه السلام ته ددهد په باره کې علم نه وو. ۲- دملک صبا او دملکې دصبا په باره کې هم ورته علم نه وو. ۳- ددهد دوینا ووڅخه وروسته یې هم یقین رانغلو، بلکې امتحان یې ترینه واخستلو. ۴- سليمان عليه السلام خط وليکلو او ددهد په ذریعې ولیرلو. دا ټولې خبرې پدې دلالت کوي چې سليمان عليه السلام نه حاضر وواوونه ناظر وواوونه عالم الغیب وو.

یوویستم دلیل: نبي عليه السلام فرمایي چې کله چې زه دمعراج څخه را واپس شوم او دشرکینو په منځ کې مې واقعې بیان کړه چې زه دمکې مکرمې څخه مسجد اقصی ته او دهغې ځای څخه سدره المنتهی پورې او بیا ترکوم ځای پورې چې الله ته منظوره وه په وینښه باندې، په یوه شپه کې، دجسد عنصري سره، دالله تعالى په حکم او په قدرت باندې لارم او راغلم، نو مشرکینو ویل ښه! که ته واقعي تللی یی نو مونږ ته وښایه چې دیيت المقدس فلانکې فلانکې شی چیرته او په کومه موقع باندې واقع دی؟ نبي عليه السلام فرمایي چې ماته معلومه نه وه نو په دې باندې مشرکینو استهزاء شروع کړه، نبي عليه السلام فرمایي چې (فکريت کريتاً ما کريت مثله قطه) (مسلم ج ۱ ص ۹۴)

بیا الله تعالى بیت المقدس دلږوخت دپاره زما مخې ته حاضر کړو، مشرکینو چې څه پوښتنې کولی ما به کتل او جواب به مې ورکولو، نو که نبي عليه السلام په هرځای کې او په هر وخت کې حاضر او ناظر وی نو دومره پریشانی ته ضرورت څه وو؟ او دلږ ساعت دپاره دیيت المقدس مخې ته دحاضرولو څه مطلب وو؟ ددینه معلومه شوه چې نبي عليه السلام په هرځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر نه دی او عالم الغیب هم نه دی.

دوه ویستم دلیل: په پنځمه یا شپږمه هجري کې په غزوه دبنی المصطلق کې دحضرت عائشې رضی الله عنها هار ورک شوی وو: فأقام رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلَى التَّمَاثَةِ (بخاری ج ۲ ص ۶۶۳) او په ابوداؤد ج ۱ ص ۵۰ کې دي چې: عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا قَالَتْ: بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَسِيدَ بْنَ حُضَيْرٍ وَأَنَا سَا مَعَهُ فِي طَلَبِ قِلَادَةٍ أَضَلَّتْهَا عَائِشَةُ، رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا.

دنبی عليه السلام سره چې کوم کسان (صحابه) په سفر کې شریک وو هغو ټولو ددې هار تلاش وکړو، دپوره کوشش څخه بعد هم پیدا نه شو، نو دتلو اعلان یې وکړو، په کوم اوبښ باندې چې عایشې رضی الله عنها سواری کوله هغه چې پاڅولی شو نو هار دهغې له لاندې پروت وو (صحیح البخاری ج ۲ ص ۶۶۳، قدیمه،

نو که نبی کریم ﷺ په هر ځای کې او په هر وخت کې حاضر او ناظر وی نو هار به ورته خامخا په نظر ورتلی، ځکه چې د حاضر او د ناظر څخه هیڅ شی هم نشي پتیدلی، حالانکې دلته داوین لاندې هار په نظر نه ورځي.

دروېشتم دلیل: دانس بن مالک رَضِيَ اللهُ عَنْهُ روایت دی: أن النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ افتقد ثابت ابن قيس فقال رجل يا رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أنا أعلم لك علمه الخ.

ددې څخه معلومه شوه چې نبی کریم ﷺ په هر ځای کې او په هر وخت کې حاضر او ناظر نه دی که نبی کریم ﷺ په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر وی نو ثابت ابن قيس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ ترې څنګه غائب شو؟

څلورويشتم دلیل: عَنْ عَائِشَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهَا، قَالَتْ: لَمَّا رَجَعَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْخَنْدَقِ، وَوَضَعَ السِّلَاحَ وَاغْتَسَلَ، أَتَاهُ جَبْرِيلُ عَلَيْهِ السَّلَامُ، فَقَالَ: "قَدْ وَضَعْتَ السِّلَاحَ؟ وَاللَّهِ مَا وَضَعْنَاهُ، فَأَخْرَجَ إِلَيْهِمْ قَالَ: قَالِي أَيْنَ؟ قَالَ: هَاهُنَا، وَأَشَارَ إِلَى بَنِي قُرَيْظَةَ، فَخَرَجَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ إِلَيْهِمْ" (بخاری: ج ۲ ص ۵۹۰)

ددې څخه ثابته شوه چې نبی علیه السلام په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر نه دی، ځکه چې کچرې نبی کریم ﷺ په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر وی نو جبریل علیه السلام به نبی علیه السلام ته د بني قريظه طرفته دتلو نه ویلی، ځکه چې که په بني قريظه کې نبی کریم ﷺ دمخکې څخه حاضر وي نو بیا دتلو څه ضرورت وو؟ دجبریل علیه السلام څخه یې پوښتنه ولې وکړه چې (الی این) ایا حاضر او ناظر هم یې خبره وي؟ بیا نبی علیه السلام روان شو څوک چې حاضر او ناظر وي نو هغوي ته د روانیدو ضرورت نه وي او څوک چې دیو ځای څخه بل ځای ته ځي هغه په هر ځای کې موجود نه وي، نو دا ټولې خبرې په دې دلالت کوي چې نبی علیه السلام په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر نه دی.

پنځه ويشتم دلیل: وَعَنِ ابْنِ عَبَّاسٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُمَا أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِقَبْرِ دُفْنٍ لَيْلًا فَقَالَ: «مَتَى دُفِنَ هَذَا؟» قَالُوا: الْبَارِحَةَ. قَالَ: «أَفَلَا أَذْنُومُنِي؟» قَالُوا: دَفَنَاهُ فِي ظُلْمَةِ اللَّيْلِ فَكَرِهْنَا أَنْ نُوقِظَكَ، فَقَامَ فَصَفَّقْنَا خَلْفَهُ فَصَلَّى عَلَيْهِ (متفق عليه، مشکوة: ص ۱۴۵)

ددې څخه هم ثابته شوه چې نبی کریم ﷺ هر وخت کې په هرځای کې حاضر او ناظر نه دی، که وی نو نبی علیه السلام به نه ویل چې تاسو ولې زه نه یم خبر کړی؟ بیا دصحابه وو دا عرض کول چې شپه وه مونږه اطلاع درکول مناسب ونه گڼل دا ټول ددې خبرې دلیل دی چې نبی علیه السلام په هرځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر نه دی که نه حاضر او ناظر ته د خبر ورکولو څه ضرورت دی؟ ایا حاضر ناظر هم بې خبره کیدی شي؟

شپږ ویشتم دلیل: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّ امْرَأَةً سَوْدَاءَ كَانَتْ تَقْعُرُ السَّجْدَ أَوْ شَابًا فَقَفَدَهَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَسَأَلَ عَنْهَا أَوْعَنَهُ فَقَالُوا: مَاتَ. قَالَ: «أَفَلَا كُنْتُمْ أَذْنُومُنِي؟» قَالَ: فَكَأَنَّهُمْ صَغَرُوا أَمْرَهَا أَوْ أَمْرَهُ. فَقَالَ: «دَلُونِي عَلَى قَبْرِهَا» فَدَلَوْهُ فَصَلَّى عَلَيْهَا. قَالَ: «إِنَّ هَذِهِ الْقُبُورَ مَمْلُوءَةً ظُلُمَةً عَلَى أَهْلِهَا وَإِنَّ اللَّهَ يُنَوِّرُهَا لَكُمْ بِصَلَاتِي عَلَيْهِمْ» (متفق عليه، مشکوة: ص ۱۴۵، باب المشي بالجنازة والصلوة عليها)

ددې څخه ثابته شوه چې نبی علیه السلام په هر وخت او په هرځای کې حاضر او ناظر نه دی که وي نو بیا نبی علیه السلام پوښتنه ولې کوله؟

اووه ویشتم دلیل: صَلَّى بِنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ذَاتَ يَوْمٍ ثُمَّ أَقْبَلَ عَلَيْنَا بَوَّحِبِهِ فَوَعظَنَا مَوْعِظَةً بَلِغَةً دَرَفَتْ مِنْهَا الْعُيُونُ وَوَجَلَّتْ مِنْهَا الْقُلُوبُ فَقَالَ رَجُلٌ يَا رَسُولَ اللَّهِ ﷺ كَأَنَّ هَذِهِ مَوْعِظَةُ مُؤَدِّرٍ فَأُصِينَا قَالُوا: «أَوْصِيكُمْ بِتَقْوَى اللَّهِ... الخ» (مشکوة: ص ۲۹، باب الاعتصام بالكتاب والسنة)

ددې څخه معلومه شوه چې نبی علیه السلام په هرځای کې او په هر وخت کې حاضر او ناظر نه دی، دصحابي دا خبره چې ته مونږ پریدې او روان یی او زموږ څخه جدا کیږي او آخري وعظ فرمایي، بیا دوصیت درخواست کول او دنبی علیه السلام وصیت کول دا ددې خبرې ښکاره دلیل دی چې نبی علیه السلام په هر وخت او په هرځای کې حاضر او ناظر نه دی، که نه نو داسې جواب به یې ورکړی وو چې زه خو په هرځای کې او په هر وخت کې حاضر او ناظر یم، هیڅکله به هم زه ستاسو څخه جدا نشم او ددې څخه دصحابه وو عقیده هم معلومه شوه چې دصحابه وو عقیده هم دنبی علیه السلام دحاضر او دناظر نه وه.

اته ویشتم دلیل: په اومه هجری کې چې کله خیر فتحه شو، نو یو یهودي ښځې دیزې په غوښه کې زهر و اچول او نبی علیه السلام ته یې په طور دتحفی او دعوت راولیږل، نبی علیه السلام هم یو څو نورې وخورې او صحابه وو هم وخورې، یو صحابي رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ددغې غوښې دخوراک څخه شهید شو، د مشکوة په روایت کې ر

اخي چې: وتوفی أصحابه الذين أكلوا من الشاة الخ (مشکوة ص ٥٤٢، باب فی المعجزات) الفصل الثاني) او په ابو داؤد ج ٢ ص ٢٧٢، حقانيه) کې ذکر دي چې ديو څو نورې خوراک څخه وروسته نبی عليه السلام وفرمايل چې مېې خورئ دا د غوښې ټوټه ماته حال وايي چې په ما کې زهر دي.

نو که نبی عليه السلام په هر وخت او په هر ځای کې حاضر او ناظر وی، نو دې يهودنې بنځې چې کله زهر اچول نو په دغه وخت کې به نبی عليه السلام ليدلې وه، ځکه چې نبی عليه السلام به هلته موجود وو خپله به يې هم نه خوړله او صحابو ته به يې هم ويلې وو چې مېې خورئ، ايا نبی عليه السلام قصدا په صحابي باندې خوراک وکړو، چې هغه بيا شهيد شو، ددې مردارې عقيدې دلرلو څخه وروسته په نبی عليه السلام باندې دا ناپاکه الزام راځي، چې سره د علم څخه يې صحابه منع نه کړل، چې دا د زهر ووالا غوښه مې خورئ.

نهم وېشتم دليل: يو ځل يو سپي د نبی کریم ﷺ دکت لاندي پروت وو د نبی کریم ﷺ سره جبريل عليه السلام دراتلو وعده کړې وه، لکن رانه غی، کله چې نبی کریم ﷺ وکتل چې په کور کې سپی دی نو د حضرت عائشې رضی الله عنها څخه يې پوښتنه وکړه چې: (متی دخل هذا الکلب ههنا) (مسلم ج ٢ ص ١٩٩)

نو که نبی عليه السلام حاضر او ناظر وی او يا عالم الغیب وی، نو دا به ورته معلومه وی چې دا سپی زما په مخکې په فلانکې لاره را داخل شوی دی، نو د حضرت عائشې رضی الله عنها څخه يې ولی پوښتنه کوله؟

دېوشم دليل: نبی عليه السلام په څلورمه هجري کې د حضر عاصم بن ثابت رَضِيَ اللهُ عَنْهُ په مشرۍ کې نهم صحابه کرام د مشرکينو د حالاتو د معلومولو دپاره وليږل، په لاره کې د بنو لحیان قبيلې محاصره کړل، اته صحابه يې شهيدان کړل او دوه کسان يې گرفتار کړل، مکې مکرمې ته يې بوتلل، يو څو ورځې وروسته يې دوي هم شهيدان کړل، حضرت عاصم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ د شهادت په وخت کې دا الفاظ وويل چې (اللهم اخبر عنا نبیک) الله تعالى يې دعا قبوله کړه او نبی عليه السلام يې خبر کړو.

نو که نبی عليه السلام په هر وخت او په هر ځای کې حاضر او ناظر وی نو دا حضرت صحابه يې د مخبرۍ دپاره ولې ليرل؟ نبی عليه السلام په خپله په مکې مکرمې کې موجود وو او که نه؟ که وايي چې نه وو نو د حاضر او د ناظر عقیده ختمه شوه او که وايي چې حاضر ناظر وو نو بيا يې مخبريان ولې ليرل؟ ايا نبی عليه السلام قصد ادوي د قتل دپاره

لیزل؟ ددی څخه دا هم معلومه شوه چې دصحابه وو عقیده دا وه چې ترڅو پورې چې الله تعالى دوحې په ذریعه باندې نبی کریم ﷺ خبر نه کړي تر هغې پورې نبی کریم پخپله نه شي خبریدلی.

یو دیوشم دلیل: رسول الله ﷺ د عرفات په خطبه کې وفرمایل چې: (فلیبلغ الشاهد الغائب (صحيح البخاری ج ۱ ص ۱۹)

څوک چې زمونږ سره حاضر وي هغوي دې دا خبرې هغو خلکو ته ورسوي چې دلته حاضر نه دي. دوه دیوشم دلیل: نبی علیه السلام په حالت د سفر کې د قصر مونځ کړی دی او دا ښکاره خبره ده چې قصر په هغه چا باندې وي چې هغه مسافروي او مسافر هغه وي چې یو ځای پرېږدي او بل ځای ته لاړ شي، پس څوک چې مسافروي هغه په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر نشي کیدلی او څوک چې په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر وي هغه مسافر کیدلی نشي.

درېم دیوشم دلیل: که نبی علیه السلام په هر ځای کې او په هر وخت کې حاضر او ناظر ومنلی شي نو د واقعي دمعراج څخه به انکار لازم شي، ځکه چې کله چې نبی علیه السلام دمخکې څخه په اول اسمان کې موجود وو همداسې په ثانی ثالث او سدرۃ المنتهی کې، نو بیا د (اسری بغېده) څه مطلب شو؟ او څرنگه اسمانونو او جتنونو ته بوتللی شو؟ تلل او راتلل دهغه چا صفت وي چې په هر وخت او په هر ځای کې حاضر نه وي.

څلور دیوشم دلیل: د اهل سنت والجماعت عقیده ده چې د نبی علیه السلام د جسم اقدس سره چې دروضې مبارکې کومه خاوره لگیدلې ده هغه د تمامو کایناتو څخه بهتره ده، اوس که نبی علیه السلام په هر ځای کې په هر وخت کې حاضر او ناظر شي نو بیا به د ټولې زمکې د زرې زرې بهتري راشي، حالانکې داسې نه ده، پس ثابته شوه چې نبی علیه السلام په هر وخت کې په هر ځای کې حاضر او ناظر نه دی.

پنځه دیوشم دلیل: که نبی علیه السلام په هر ځای او په هر وخت کې حاضر او ناظر شي نو بیا به دهیڅ یو مقرر لپاره په منبر باندې د کیناستلو او د خطبې د ویلو حق نه وي، ځکه چې کله چې نبی علیه السلام د منبر د پاسه تشریف فرما وي نو د مقرر برابري به وروسته لازمه شي او د نبی علیه السلام سره برابر کیناستل به ادبي ده او که نبی ﷺ د منبر څخه لاندې وي نو دا هم به ادبي ده.

شپږ دیرشم دلیل: که نبي عليه السلام په هر ځای کې او په هروخت کې حاضر او ناظر شي نو هيڅ يو عالم ته به امامت ته دمخکې کيدلو حق نه وي، ځکه چې د نبي عليه السلام په موجودگۍ کې نور و انبياء کرامو ته دامامت دپاره دمخکې کيدو حق نشته نو بل عالم ته به څرنگه وي؟

او ه دیرشم دلیل: که نبي عليه السلام په هر ځای کې او په هروخت کې حاضر او ناظر شي نو دهرې گناه او دنافرمانۍ په ځای کې به هم موجود وي، دشرابو په محفلونو کې، په سينماخانو کې، دجوارۍ په اډو کې او په ناپاکه مقاماتو کې به موجود وي (نعوذ بالله) نو ثابته شوه چې دغه عقیده لرل سخته گستاخي او کفر دی. **اته دیرشم دلیل:** يو عام شريف سړي خپل عورت ديو ماشوم په مخ کې نه ښکار کوي، نو که نبي عليه السلام په هر ځای کې په هروخت کې حاضر او ناظر شي نو دامام الانبياء په مخکې څرنگه عورت ښکاره کوي؟

نه ه دیرشم دلیل: دمکې مکرمې څخه مدينه منورې ته هجرت قطعي ثابت دی، او دهجرت معنی ده يو ځای پرېښودل او بل ځای ته تلل. نبي عليه السلام چې په مکه مکرمې کې وو نو په مدينه کې نه وو که په مدينه منوره کې دمخکې څخه موجود وي نو دهجرت کولو څه مطلب وو؟

نو که نبي عليه السلام په هر ځای کې په هروخت کې حاضر او ناظر ومنلی شي نو دهجرت څخه انکار لازميږي، او دهجرت څخه انکار کفر دی.

څلویښتم دلیل: د نبي عليه السلام دحديث مطابق به دجال په ټول دنيا کې گرځي، لکن مکې مکرمې ته به دکعبې له وجې نه شي تللی او مدينې منورې ته به د نبي عليه السلام له وجې نشي تللی، اوس که نبي عليه السلام په هر ځای کې حاضر او ناظر وي نو بيا به په پوره دنيا کې د دجال تلل راتلل حرام شوی وي، حالانکه داسې نه ده، نو معلومه شوه چې نبي عليه السلام په هر ځای کې او په هروخت کې حاضر او ناظر نه دی.

يَا أَيُّهَا النَّاسُ أَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ وَاللَّهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ ۝

مختار الكل صرف الله تعالى دي

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبى بعده!

اما بعد:

اهل السنة والجماعت فرمايې چې: دالله تعالى څخه بغير دپيغبرانوپه شمول هيچاته دتحليل او دتحریم اختيار نه شته، پيغبران عليهم السلام دالله تعالى حلال او حرام خلکو ته رسوي.

تشرېح: دمختار درې معنی گانې دي، ځکه چې مختاره يا په معنی داسم فاعل لازمي سره وي يعنې د اختيار والاويا به په معنی داسم مفعول سره وي، نوياسيې دوه معنی گانې دي: اول: اختيار وړ کړل شوی او دوه ممتخب شوی، دادريمه معنی اتفاقي ده، الله تعالى رسول الله ﷺ په ټول مخلوق کې ممتخب کړی دی او په اعتبار داولې معنی مختار الكل صرف الله تعالى دی په تګونې او تشريعي امورو کې حاکم او مختار صرف الله تعالى دی، الله تعالى په مافوق الاسباب کې هيچاته هيڅ اختيار نه دی ورکړی. بربلويان نبي کریم ﷺ ته په اعتبار د اولو دواړو معنی گانو مختار الكل او مالک

الكل وايي.

۱- بربلويان ليکي چې: ټوله دنيا دقانون پابنده ده، لکن دالله تعالى قوانين دنبي کریم ﷺ ددشوندو حرکت ته منتظر دي، کوم شی چې دنبي کریم ﷺ دخولې مبارکې څخه ووزي همغه دالله تعالى قانون جوړېږي (سلطنت مصطفی، احمد يار خان ص ۲۹)

۲- نبي کریم ﷺ دټولې خدايي مالک دی. (تفسير القرآن احمد يار خان حاشيه نمبر ۷ ص ۵۸۹)

۳- دالله تعالى په حکم باندې نبي کریم ﷺ ددواړو کونينو مالک او مختار دی، دزمان، دجهان، داسمان، اودجحيم، دانعام، اودالله تعالى داحکامو مالک نبي کریم ﷺ دی.

خالق کل نی آپ کو مالک کل بناديا
دونون جهان ہیں آپ کی قبضه اختیار میں
سلطنت مصطفی (ص ۱۴)

۴- همدارنگه ليکي چې: حضور ﷺ هر قسم حاجتونه حل کوي ددنيا او اخرت ټول مرادونه دنبي کریم ﷺ په اختيار کې دی (برکات الامداد ص ۸)

۵- مجاهد تحریف مولوی محمد عمر لیکي چې د الله تعالى او د نبی کریم ﷺ په مابین کي د غیریت د عقیدي والا کافران دي، (اور رسولوں کو غیر اللہ کہنی والوں کے واسطے فتویٰ کفر ارشاد فرمایا کیونکہ کافر اللہ تعالیٰ اور اس کے رسولوں کے درمیان ایک غیرت کے رہتے کا قائل ہے) (مقیاس حنفیت ص- ۳۳)

۶- د نبی کریم ﷺ د ارادې شخصه مخالفت نہ راخي (الامن والعلی ص- ۱۲۲) مولوی احمد رضا.

۷- نبی کریم ﷺ د الله تعالى د کارخانې مختار الكل دی (الامن والعلی ص- ۲۳۰)

۸- رسول الله ﷺ د ټولې زمکې او د ټولو مخلوقاتو مالک دی (الامن والعلی ص- ۵۴)

۹- شیخ عبدالقادر جیلانی رحمہ اللہ د دنیا ټولې کارخانې چلوي او د کایناتو تدبیر دده په لاس کي دی (حدائق بخشش اول ص- ۲۷، الامن والعلی ص- ۱۲۴) او همدا عقیده د مفوضہ شیعہ گانو هم ده، په شیعہ گانو کي یوه ډله ده چې المفوضہ ورته وايي، (شیخ عبدالقادر جیلانی رَحْمَةُ اللهِ فرمائي چې: المفوضه فهم القايلون أن الله تعالى فوض تدبير الخلق الى الائمة وان الله تعالى أقدر النبي على خلق العالم وتديره،) (غنية الطالبين، ص- ۲۲۱)

د اهل سنت والجماعت مشهور محدث، فقيه، فلسفي او متکلم فرمائي چې: المفوضه قالوا ان الله تعالى فوض خلق الدنيا الى محمد ﷺ اي الله خلق محمداً ﷺ وفوض اليه خلق الدنيا، فهو الخالق لها وبما فيها (شرح مواقف ص- ۷۵۴)

اهل بدعت او شیعہ گان دواړه نبی کریم ﷺ ته عطائي مختار الكل وايي د شیعہ گانو پدې عبارتو کي د تفویض د عقیدې تصریح ده.

بریلویان دمحببت الرسول ﷺ دعنوان لاندې دقرآن او دست سره

دشمني کوي

بریلویان خلکو ته وایي چې مونږ د نبي کریم ﷺ مرتبه او چتو، اهل سنت والجماعت د نبي کریم ﷺ مرتبه د هر چا څخه او چته گڼي، لکن نبي کریم ﷺ ته د خدايي مرتبه ورکول د قرآن د ډیرو ایتونو او د نبي کریم ﷺ د ډیرو احادیثو څخه د انکار سره مراد نه ده.

۱۰- بریلویان لیکي چې: الله تعالى نبي کریم ﷺ ته د تحلیل او د تحریم اختیار ورکړی دی (الامن والعلی ص ۱۵۲)

۱۱- نبي کریم ﷺ ته دا اختیار دی چې د الله تعالى د محرماتو څخه یو څه شیان مستثنی کړي (الامن والعلی ص ۱۵۲)

نبي کریم ﷺ ته دا اختیار وو چې د الله تعالى په عمومي احکامو کې تخصیص راولي (الامن والعلی ص ۱۵۹)

۱۲- حرام په دوه قسمه دی یو هغه دي چې الله تعالى حرام کړي دي او دوهم هغه دي چې نبي کریم ﷺ حرام کړي دي او دواړه برابر دي (الامن والعلی ص ۶۰)

۱۳- د الله تعالى نایب ته د الله تعالى له طرفه د الله تعالى په ملک کې د تصرف تام اختیار ورکړل شوی دی (الامن والعلی ص ۶۰)

د اهل سنت والجماعت په نیزدا عقاید شرکي دي او د دې عقاید وړاندې د قرآن د صریحو نصوصو څخه انکار کوي.

عقیده دمختار الكل او قرآن

۱- يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اتَّقُوا اللَّهَ ۖ اِلَى اللَّهِ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ (فاطر ۱۵)

۲- وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَّاتِيَ بِآيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللَّهِ (مؤمن ۷۸)

۳- وَمَا كَانَ لَنَا اَنْ نَّاتِيَكُمْ بِسُلْطٰنٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللَّهِ (ابراهيم)

۴- وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَّاتِيَ بِآيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللَّهِ (رعد ۳۸)

۵- قُلْ اِنَّمَا الْآيٰتُ عِنْدَ اللَّهِ (انعام ۱۰۹)

د دې ایتونو څخه دا واضعېږي چې د نبي کریم ﷺ په شمول هیڅ پیغمبر هم پخپل اختیار باندې هیڅ معجزه نه شي ښکاره کولی.

۶- حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ وَظَنُوا أَنَّهُمْ قَدْ كُذِّبُوا جَاءَهُمْ نَصْرُنَا (يوسف / ۱۱۰)

امام بخاري رحمه الله ددي ايت لپاره عنوان لگوي په نوم د (باب قوله تعالى اذا استيسس الرسل) حضرت عايشه صديقه رضی الله عنها ددي ايت په باره کې فرمايي چې: «هُمْ أَتْبَاعُ الرُّسُلِ الَّذِينَ آمَنُوا بِرَبِّهِمْ، وَصَدَّقُوا هُمْ فَطَالَ عَلَيْهِمُ الْبَلَاءُ، وَاسْتَخَرَهُمْ النَّصْرَ حَتَّىٰ إِذَا اسْتَيْسَسَ الرُّسُلُ مِنْ كَذِبِهِمْ مِنْ قَوْمِهِمْ، وَظَنَّتِ الرُّسُلُ أَنَّ أَتْبَاعَهُمْ قَدْ كُذِّبُوا هُمْ، جَاءَهُمْ نَصْرُ اللَّهِ عِنْدَ ذَلِكَ» او مختار الكل نه اندیښمن کيږي.

۷- قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ وَلَوْ كُنْتُ أَعْلَمُ الْغَيْبَ لَا سْتَكْتَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوءُ

۸- دمکې کفارو نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته وويلې چې په مونږ باندې زر عذاب راوړله الله تعالى نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته حکم وکړو چې ته دوي ته ووايه چې: لَوَأَنَّ عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَفَقَضِي الْأَمْرَ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ (انعام / ۵۸)

۹- مَا عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ إِنْ الْحُكْمُ إِلَّا لِلَّهِ (انعام / ۵۷)

۱۰- مَنْ يَهْدِ اللَّهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضِلِّ فَلَنْ تَجِدَ لَهُ وَلِيًّا مُرِيدًا (الكهف / ۱۷)

۱۱- وَمَا أَنَا عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ (يونس / ۱۰۸)

۱۲- لَيْسَ عَلَيْكَ هُدَاهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ يَهْدِي مَنْ يَشَاءُ (بقره / ۲۷۸)

۱۳- إِنْ تَحَرَّضْ عَلَىٰ هَذِهِم فَإِنَّ اللَّهَ لَا يَهْدِي مَنْ يُضِلُّ

۱۴- وَإِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سَلْمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ

شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَىٰ فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ (انعام / ۳۵)

۱۵- وَلَوْ لَا أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سَلْمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ لَا أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سَلْمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ لَا أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سَلْمًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ

عَلَيْنَا نَصِيرًا (الاسرى / ۷۴، ۷۵)

۱۶- وَإِذَا مَرَّتْ بِآيَةٍ قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا قُلْ إِنَّمَا أَتَّبِعُ مَا يُوحَىٰ إِلَيَّ مِنْ رَبِّي (الاعراف / ۲۰۳)

۱۷- دابو طالب په واقعه کې راځي چې کله يې چې د مرگ په وخت کې هم د کلمې څخه انکار وکړو

، نور رسول الله صلی الله علیه وسلم وفرمايل چې: اما والله لأستغفرن لک (قسم په الله تعالى چې زه به ستا

لپاره بخښنه غواړم، نو الله تعالى دا ايات نازل کړو چې: مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِينَ آمَنُوا أَنْ يَسْتَغْفِرُوا لِلْمُشْرِكِينَ

وَلَوْ كَانُوا أُولَىٰ قُرْبَىٰ (سورة توبه / ۱۱۳)

۱۸- رسول الله ﷺ چې په عبدالله بن ابى بن سلول باندې د جنازې مونځ وکړو نو الله تعالى دا ايت نازل کړو چې: وَلَا تُصَلِّ عَلَى أَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ أَبَدًا (توبه / ۸۴)
نو معلومېږي دا چې دا اختيار صرف د احکم الحاکمین دى او نبی کریم ﷺ د الله تعالى د حکم او فرمان تابع دى.

۱۹- کفارو نبی کریم ﷺ ته پيش نهاد وکړو چې زموږ د بتانو د مذمت آيتونه د قرآن څخه وباسه، نو مونږ به په تا باندې ايمان راوړو، الله تعالى دا ايت کریم نازل کړو: قُلْ مَا يَكُونُ لِي أَنْ أَدْبِلَهُ مِنْ تِلْكَ نَفْسٍ أَنْ أَتْبِعُ إِلَّا مَا يُوحَىٰ إِلَىٰ إِيَّائِي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابٌ يَوْمٍ عَظِيمٍ قُلْ لَوْ شَاءَ اللَّهُ مَا تَلَوْتُهُ عَلَيْكُمْ وَلَا أَدْرَاكُمْ بِهِ (يونس / ۱۵)

۲۰- وَالْفَ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ لَوْ أَنْفَقْتَ مَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مَا أَلْفَتْ بَيْنَ قُلُوبِهِمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ أَلْفَ بَيْنَهُمْ أَنَّهُ عَزِيزٌ

حَكِيمٌ (انفال ۶۳)

۲۱- قُلْ مَنْ بِيَدِ مَلَكُوتِ كُلِّ شَيْءٍ وَهُوَ يُجِيزُ وَلَا يُجَارُ عَلَيْهِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (۵)

د دې ټول ايتونو څخه واضحيږي چې نبی کریم ﷺ مختار الكل نه دى.

۲۲- د بريلويانو د کور شاهدي: مولوي نعيم الدين بريلوي ليکي چې: يوه ورځ رسول الله ﷺ وفرمايل چې ما دخپل رب څخه درې سوالونه وکړل، دوه قبول شول او دريم سوال دا وو چې زما امت پخپلو کې مه جنگوه، نو دا قبول نه شو، نو معلومه شوه چې د پيغمبرانو په شمول ټول مخلوق الله تعالى ته محتاج دى (خزائن العرفان ص ۱۴۱)

د پيغمبرانو په شمول هيچاته د تحليل او د تحريم اختيار نه شته، پيغمبران عليهم السلام د الله تعالى حلال او حرام خلکوته رسوي:

۲۳- نبی کریم ﷺ ديو حلال شي څخه قسم خوړلى وو الله تعالى ورته وفرمايل چې: يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ (تحريم / ۱)

نو که د بريلويانو د عقيدې مطابق الله تعالى د نبی کریم ﷺ د شونډو و حرکت ته منتظر وي لکه خرنگه چې په (شان حبيب از مولوي احمد يار خان بريلوي ص ۱۰۴) کې دي، نو بيا دا حکم ولې نازلېدلو.

۲۴- دا حد په جنگ کې چې کفارو د شهيدانو توهين وکړو خصوصاً د حضرت حمزه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ زړه يې راويستلو، نو رسول الله ﷺ قسم وکړو چې زه به ديو حمزه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ بدل داويا وو کافرانو څخه اخلم، پدې باندې الله تعالى ايت نازل کړو چې نبی کریم ﷺ بيا خپله اراده پرېښودله.

بريلويانو هم دا واقعه را نقل کړې ده، وگوره خزائن العرفان ص ۲۸۶)

۲۵- لَيْسَ لَكَ مِنَ الْأَمْرِ شَيْءٌ أَوْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ (ال عمران ص ۱۲۸) نبی کریم ﷺ دنیورا وونه منع کړو.
 ۲۶- رسول الله ﷺ دبدر دبنديانو څخه فديده واخستله الله تعالى ايت نازل کړو چې: ماکان
 لنبي أن يكون له اسرى حتى يشخن فى الأرض (انفال / ۶۸)
 لَوْلَا كِتَابٌ مِنَ اللَّهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيمَا أَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ (انفال / ۶۸)
 همدارنگه دالله تعالى دقرآن دایتونو دانداز څخه معلومیږي چې مختار الكل او مالک دشریعت یواځې
 الله تعالى دی.

۲۷- وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ (انبیاء / ۲۵)
 ۲۸- قُلْ إِنِّي أُمِرْتُ أَنْ أَعْبُدَ اللَّهَ مُخْلِصًا لَهُ الدِّينَ (الزمر / ۱۱)
 ۲۹- وَأُمِرْتُ لِأَنْ أَكُونَ أَوَّلَ الْمُسْلِمِينَ (الزمر / ۱۲)
 ۳۰- قُلْ إِنِّي أَخَافُ إِنْ عَصَيْتُ رَبِّي عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ (الزمر / ۱۳)
 ۳۱- قُلْ إِنْ صَلَّيْتُ وَنَسِيتُ وَخَفَايَ وَمِمَّا تَرَى لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ
 (انعام / ۱۶۲)

۳۲- الله تعالى فرمایي چې: اِتَّخَذُوا أَحْبَارَهُمْ وَرُهَبَانَهُمْ أَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللَّهِ
 حضرت عدي بن حاتم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ورته وفرمايل چې یار رسول الله ﷺ مونږ څو خپلو پیرانو او
 علماو ته ارباب نه ويل، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل چې تاسو هغوي دتحليل او تحریم مالکان گڼل او
 همدا دهغوي ارباب گڼل دي. ددې څخه صفا معلومیږي چې تحلیل او تحریم یواځې او یواځې درب العالمین شان
 دی.

۳۳- رسول الله ﷺ په مرض الوفا کي په دوو کسانو (علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ او عباس رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ)
 باندې لاسونه اچولي وو، مسجد ته راغلو، دمونځ څخه وروسته یې تقریر وکړو چې دا دنبی کریم
 ﷺ اخیږي خطبه وه، په خطبه کي یې وفرمايل چې: زما طرفته دحلالو او دحرامو نسبت مه کوي، ما
 هغه شیان حلال کړي دي کوم چې الله تعالى په خپل کتاب کي حلال کړي دي او هغه شیان مه حرام کړي دي کوم
 چې الله تعالى په خپل کتاب کي حرام کړي دي.

همدارنگه یې وفرمايل چې: دانسان دجزاء او دسزا مدار دده په خپلو ذاتي اعمالو باندې دی.
 همدارنگه یې وفرمايل چې: ای فاطمې او صفې همدلته دالله تعالى لپاره یوڅه وکړئ، زه مو له الله تعالى
 څخه نه شم خلاصولی. (مسند امام شافعی، باب استقبال القبلة)

۳۴- په صحيح البخارى (باب ذكر من ذرع النبى ﷺ وعصاه وسيفه) كې د حضرت زين العابدين رضى الله عنه او د مسور بن مخرمه رضى الله عنه څخه روايت دى چې رسول الله ﷺ په منبر باندې و فرمايل چې (وانى لست احرم حلالا ولا اهل حراما) زه تحليل د حرامو او تحریم د حلالو نه كووم.

۳۵- همدارنگه نبى كريم ﷺ فرمايي چې: ان ليس لي تحريم ما أحل الله (مسند احمد

ج ۳ ص ۶۱)

الله تعالى چې كوم شى حلال كړى دى نو دهغې حراموالى زما په اختيار كې نه دى.

۳۶- په آخر كې د رضا خانيانو څخه پوښتنه كوو چې ابو طالب به جنت ته ځي او كه جهنم ته؟ كه جهنم ته ځي نو نبى كريم ﷺ ته ولې دا اختيار ندى وركړل شوى چې جنت ته يې را وباسي؟ نبى كريم ﷺ خو د ابو طالب د مغفرت ډير خواهش لرلو.

د اهل بدعتو د دلايلو تحقيق

قراني دلايل

وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ

۱. (الَّذِينَ يَتَّبِعُونَ الرَّسُولَ النَّبِيَّ الَّذِي يَجِدُونَهُ مَكْتُوبًا عِنْدَهُمْ فِي التَّوْرَةِ وَالْإِنْجِيلِ يَأْمُرُهُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَاهُمْ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُحِلُّ لَهُمُ الطَّيِّبَاتِ وَيُحَرِّمُ عَلَيْهِمُ الْخَبَائِثَ وَيَضَعُ عَنْهُمْ إِصْرَهُمْ وَالْأَغْلَالَ الَّتِي كَانَتْ عَلَيْهِمْ ۚ أَلَّذِينَ آمَنُوا بِهِ وَعَزَّرُوهُ وَنَصَرُوهُ وَاتَّبَعُوا النُّورَ الَّذِي أُنْزِلَ مَعَهُ ۙ أُولَٰئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ٥)

همدارنگه: ﴿وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللَّهُ وَرَسُولُهُ﴾ ددې ايتونو څخه معلومېږي چې نبى صلى الله عليه وسلم تحليل او تحریم كولو او د اُمت څخه يې مشكل حكومه ختمول او همدا د مختار الكل معنى ده، نو نبى صلى الله عليه وسلم مختار الكل او مشكل كشا شو.

قلنا: دا ايت مكى دى نو كه ددې آيت دا معنى شي چې نبى صلى الله عليه وسلم ته الله جل جلاله د تحليل او تحریم اختيار وركړى وو، نو بيا به يې د سورة تحریم د يو مدني آيت سره تعارض راشي، الله جل جلاله فرمايي چې: (يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ؟)، الله جل جلاله په تحریم د غسلو تنبيه وركړه.

اهل بدعت وايي: چې په دې وروستني آيت كې نبى صلى الله عليه وسلم د غسلو تحریم نه وو كړي ځكه غسل حلال دي او تحریم د حلالو كفر دى بلكې دنه خوراك عزم يې كړى وو. (نور هدايت ص ۷۲)

لكن دا توجيه غلطه ده ځكه چې په آيت كريمه كې تصريح ده چې: لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ؟ او هر چې

تحریم د حلالو دی نو داپه دوه قسمه دی، یو دا چې په واقع کې یې حرام وگڼې، چې دا بیا هر چاته حرام وي او دوهم دا چې په واقع کې یې حلال گڼي لکن په ځان یې حرام کړی چې دا بیا صرف په همدې کس حرام وي، اول کفر دی او دوهم خو په فقه کې ډیر مثالونه لري، لکه مظاهر حلاله بنځه په ځان حراموي، طلاق ورکوونکی حلاله بنځه په ځان حراموي، د قسم په وجه په قسم کوونکی حلال شی حرامیږي الله جل و الله فرمایي چې (قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ ۝)

۲. همدارنگه که ددې آیت دا معنی شي چې الله جل و الله نبي ﷺ ته د تحلیل او تحریم اختیار ورکړی دی، نو بیا به ددې آیت او د راروانو احادیثو په مابین کې تعارض شي. اول: نبي کریم ﷺ فرمایي چې: **وَأَيُّ لَسْتُ أَحْرَمَ حَلَالًا وَلَا أُحِلُّ حَرَامًا، وَلَكِنْ وَاللَّهِ لَا تَجْمَعُ بَيْنْتُ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَبَيْنْتُ عَدُوِّ اللَّهِ مَكَانًا وَاحِدًا أَبَدًا** (رقم: ۴۳۸۵ صحیح مسلم: ج ۲ ص ۲۹۰).

الشاه المحدث عبدالحق الدهلوي ددې معنی داسې بیانوي چې: گفت من حرام نمی گردانم حلال را و حلال نمی گردانم حرام را ولیکن هرگز جمع نشود دختر دوست خدا و دختر دشمن خدا در یک جا، أشعة اللمعات ج ۳ ص ۳۸۰.

دوهم: نبي کریم ﷺ فرمایي چې: **«أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ لَيْسَ بِي تَحْرِيمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لِي، وَلَكِنَّهَا شَجَرَةٌ أَكْرَهُ رِيحَهَا»** (صحیح مسلم: ج ۱ ص ۲۰۹).

په یو بل روایت کې راځي چې: **أَيُّهَا النَّاسُ إِنَّهُ وَاللَّهِ مَا لِي أَنْ أَحْرِمَ مَا أَحَلَّ اللَّهُ وَلَكِنِّي أَكْرَهُ رِيحَهُ** (الحديث). ابو عوانه: ج ۱ ص ۴۱۲.

امام نووی فرمایي چې حضرت علي ﷺ ته د ابو جهل د لور حضرت جویری ﷺ سره نکاح حلاله وه، **قَالُوا وَقَدْ أَعْلَمَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِأَبَاحَةِ نِكَاحِ بِنْتِ أَبِي جَهْلٍ لِعَلِيٍّ يَقُولُ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَسْتُ أَحْرَمَ حَلَالًا** (شرح النووی لمسلم ج ۲ ص ۲۹۰).

نبي کریم ﷺ دا نکاح حرامه نه کړه، لکن د دوو وجوځه یې اجازت نه ورکولو، یو له دې وجې چې د حضرت فاطمې ایزاء د نبي کریم ﷺ د ایزاء موجب دی، نو ځکه یې اجازه ور نکړه، چې حضرت علي ﷺ او حضرت فاطمه ﷺ په فتنه کې مبتلا نه شي. دوهم له دې وجې چې د حضرت فاطمې د غیرت له وجې د فتنې خطرو و.

٣. نو ددې ايت صحيح معنى دا ده چې الله ﷻ نبي كريم ﷺ ته د دين د بيانولو منصب ورکړى دى. د رسول اکرم ﷺ حکم، د مجتهد حکم او د اهل اجماع حکم صرف د الله ﷻ د حکم لپاره کاشف وي. الله ﷻ فرمايي چې (يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ)، په دې ايت کې د نبي كريم ﷺ منصب ذکر شو چې تبليغ د احکامو الهييه وو دى. احکام د شارع له طرفه دى، شارع حقيقي صرف الله ﷻ دى. — البته نبي كريم ﷺ ته مجازي شارع ويلی شي.

الشاه ولي الله الدهلوي رحمه الله فرمايي چې: وسر ذلك أن التحليل والتحرير عبارة عن تكوين نافذ في الملكوت أن الشيء الفلاني يؤخذ به أولاً يؤخذ به، فيكون هذا التكوين سبباً للمؤاخذه وتركها، وهذا من صفات الله تعالى، وأما نسبة التحليل والتحرير إلى النبي صلى الله عليه وسلم فبمعنى أن قوله أَمَرَ أَطْعِمَهُ لِحَلِيلِ اللَّهِ وتحريمه، وأما نسبتها إلى المجتهدين من أئمتهم فبمعنى روايتهم ذلك عن الشرع من نص الشارع أو استنباط معنى من كلامه (حجة الله البالغة: ص ٤٩).

او ددې راز دا دى چې تحليل او تحرير د هغه تكوين نوم دى کوم چې په عالم الملكوت کې نافذوي چې په فلان شي به مؤاخذه وي او يا به نه وي، نو همدغه تكوين سبب دى لپاره د مؤاخذه او ترک د مؤاخذه. او دا تكوين د الله ﷻ د صفاتو څخه دى او هر چې د تحليل او تحرير نسبت رسول الله ﷺ ته دى، نو هغه په دې معنى سره دى چې د رسول الله ﷺ قول د الله ﷻ د تحليل او تحرير قطعي علامه ده، او د تحليل او تحرير نسبت شارع ته په دې معنى سره دى چې هغوي دا د نص د شارع څخه روايتوي، يا د کلام د شارع څخه استنباط کوي. — انتهى.

د شاه صاحب د عبارت څخه يو څو مسائل را معلومېږي:

١- شرعي احکام د الله ﷻ د تكوين صفت ته راجع دي او د الله ﷻ د نورو صفاتو په شان د تكوين په صفت کې هم د الله ﷻ سره شريک نه شته.

٢- نبي كريم ﷺ ته د تحليل او تحرير نسبت په دې معنى سره کيږي چې نبي كريم ﷺ مبلغ دى، او د رسول الله ﷺ تحليل او تحرير ددې علامه ده چې الله ﷻ داشى حلال يا حرام کړى دى.

٣- مجتهدينو ته چې د تحليل او تحرير نسبت کيږي، نو د هغې معنى دا ده چې مجتهدين د نص يا د نص څخه د استنباط په وجه تحليل او تحرير بيانوي د خپل ځان څخه يو شي ته حلال او يا حرام نه وايي.

او شاه عبدالعزیز رحمۃ اللہ علیہ فرمائی چې: مذهب صحیح آنست که امر تشریع مفوض به پیغمبری نمی باشد زیرا که منصب پیغمبری منصب رسالت و ایلچی گریست نه نیابت خدا، و نه شرکت در کارخانه خدایی آنچه خدای تعالی حلال و حرام فرماید آن را رسول صلی اللہ علیہ وسلم تبلیغ می کند و بس از طرف خود اختیاری ندارد. تحفه اثنا عشریه ص ۳۳۵.

په بل حای کې فرمایي چې: بدیهی است که امام بلکه نبی صلی اللہ علیہ وسلم نیز شارع نیست شارع حق تعالی است. تحفه اثنا عشریه ص ۳۶۱.

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا مُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ أَوْ مَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا

ددې ایت څخه هم اهل بدعت د نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم په باره کې د مختار الکلی عقیده ثابتوي. (قلنا) ددې ایت حاصل دا دی چې الله تعالی چې کومه فیصله کړې وي او نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم هغه بیان کړې او ظاهره کړې وي. نو پداسې مسئله کې د مؤمن او مؤمنې لپاره اختیار نه وي. د بریلیانو معتمد مفسر مولوي عبدالحق صاحب ددې آیت په تفسیر کې لیکي چې: بأن قضاء رسول الله قضاءه لان قضاء الرسول صلی اللہ علیہ وسلم بأمر الله و وحیه و ما ينطق عن الهوى ان هو الا وحی یوحى. تفسیر کلیل ج ۶ ص ۴۸.

د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فیصله د الله تعالی فیصله ده ځکه چې د رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم فیصله د الله تعالی په حکم او وحی سره وي، ځکه چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د خپل ځان څخه څه نه وایي.

(وَمَا أَتَاكُمُ الرَّسُولُ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَاكُمْ عَنْهُ فَانْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ

الْعِقَابِ)

ددې ایت څخه معلومېږي چې نبی کریم صلی اللہ علیہ وسلم د هر شي ورکړه کولی شي. قلنا: امور په دوه قسمه دي. (۱) تکوینی، (۲) تشریعی، پدې آیت کې تشریعی امور مراد دي، ځکه چې د نهې تعلق د تشریعی امورو سره وي، رسول الله صلی اللہ علیہ وسلم ددې آیت په تفسیر کې تشریعیات ذکر کړي دي. **فَإِذَا نَهَيْتُكُمْ عَنْ شَيْءٍ فَاجْتَنِبُوهُ، وَإِذَا أَمَرْتُكُمْ بِأَمْرٍ فَأَتُوا مِنْهُ مَا اسْتَطَعْتُمْ** (صحیح بخاری: ج ۲ ص

نو په ایت کې د (اتاکم) او (نهاکم) څخه شرعي امور مراد دي، الله تعالى په تګوینیاتو کې هېڅاته اختیار نه دی ورکړی او په شرعي امورو کې هم د نبي کریم ﷺ منصب تحلیل او تحریم نه دی، بلکې د حلالو او حرامو او نورو امورو د دین بیانول دي. (يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ).

(وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْتَخْطُونَ)

اهل بدعت وايي چې ددې څخه معلومېږي چې نبي کریم ﷺ ورکړه کولی شي، لهذا په ما فوق الاسباب کې ترېنه کومکونه غوښتلی شي، ځکه چې نبي کریم ﷺ مختار الكل دی. قلنا: په دې آیت کې د صدقاتو تصریح ده (فی الصدقات) لهذا ددې څخه متنازع فيه استمداد ثابتول جهالت دی.

(وَمَا نَقْمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ)

اهل بدعت وايي چې ددې آیت څخه معلومېږي چې نبي کریم ﷺ هم غني کول کولی شي. نبر هدايت ص ۶۵.

قلنا: (۱) قاضي بیضاوي رحمه الله فرمایي چې د مدينې خلک غريب وو، کله چې نبي کریم ﷺ مدينې منورې ته راغلو او د جهاد حکم وشو، صحابه کرامو ﷺ غنیمتونه ونيول، نو اقتصادي حالات یې ښه شو، نو منافقینو نا شکري کوله. الله ﷻ وفرمايل چې منافقینو ته پکار وه چې د الله ﷻ شکر یې ادا کړی وی.

(۲) په صحيح البخاري کې صريح روايت موجود دی چې نبي کریم ﷺ ته د غني کولو نسبت له دې وجې دی چې نبي کریم ﷺ صرف ظاهري سبب دی: يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ، أَلَمْ أُجِدْكُمْ ضُلَالًا قَبْدَ الْإِسْلَامِ، وَكُنْتُمْ مُتَفَرِّقِينَ فَأَلْفَكُمُ اللَّهُ بِي، وَعَالَةً فَأَغْنَاكُمُ اللَّهُ بِي. (الحديث، صحيح البخاري: ج ۲ ص ۶۲۰).

نو نبي کریم ﷺ صرف د اغناء سبب او ذریعه وه نور غني کوونکی الله ﷻ وو.

(۳) حافظ ابن کثیر ددې آیت په تفسیر کې فرمایي چې: وَمَا لِلرُّسُولِ عِنْدَهُمْ ذَنْبٌ إِلَّا أَنْ أَلَّهُ أَعْنَاهُمْ بِرَبِّكَتِهِ وَمِنْ سِقَارَتِهِ

يعني د نبي كريم ﷺ هېڅ قصور نه وو، كه وو، نو هغه داوو چې الله ﷻ د نبي كريم ﷺ په برکت سره غنيان كړي وو، يعني دا احمقان دېته قصور وايي.

(۳) كه نبي كريم ﷺ مختار الكل وى نو بعضو غريبو مجاهدينو ته يې ولې ويلې چې لَا أَحَدٌ مَّا أَحْمَلَكُمْ عَلَيْهِ؟

بريلويان نبي كريم ﷺ ته عين الله وايي

اهل بدعت وايي چې د احد او د احمد په مابين كې عينيت دى لهذا چې الله ﷻ مشكل كشا او مختار الكل دى، نو نبي كريم ﷺ هم مشكل كشا او مختار الكل شو، (ان الله على كل شى قدير) دى، نو نبي هم على كل شى قدير شو.

مولوي محمد عمر بريلوي ليكي چې: ان آيات فرقانيه ميں اللہ تعالیٰ نے آپؐ اور آپؐ کے رسولوں کے درميان فرق ڈالنے والو اور رسول کو غير اللہ ﷻ كېنے والو كے واسطے فتوىٰ كفر ارشاد فرمايا، كيونكه كافر اللہ ﷻ او اس كے درميان ايڪ غيريت كے رستے كا قائل ٻي. الخ مقياس حقيقت ص ۴۳. جاء الحق ص ۱۸۳، نور هدايت ص ۷۸. او بيا دلايل د عينيت وايي: اول دليل: وَيُرِيدُونَ أَن يُقَرِّقُوا بَيْنَ اللَّهِ وَرُسُلِهِ وَيَقُولُونَ نُؤْمِنُ بِبَعْضٍ وَنَكْفُرُ بِبَعْضٍ وَيُرِيدُونَ أَن يَتَّخِذُوا بَيْنَ ذَلِكَ سَبِيلًا ۝

قلنا: ټول مفسرين فرمايي چې ددې تفريق معنى داده چې د الله ﷻ احكام منل او د نبي كريم ﷺ احكام نه منل. همدارنگه په الله ﷻ ايمان لرل او په انبياوو ايمان نه لرل كفر دى. دوهم دليل: الله ﷻ فرمايي چې: (فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ).

نو شگې نبي كريم ﷺ ويشتلې وې او الله ﷻ وفرمايل چې ما ويشتلي دي، نو د احد او احمد په مابين كې فرق پاتې نه شو.

قلنا: ۱- كه داسې استدلال صحيح شي، نو بيا خو صحابه كرامو ﷺ ته هم عين الله ووايي (معاذ الله) څكه چې د صحابه كرامو ﷺ په باره كې الله ﷻ فرمايي چې (فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلَكِنَّ اللَّهَ قَتَلَهُمْ) (۲) كوم كار چې د ظاهري او طبعي اسبابو لاندې نه وي داخل، هغه الله ﷻ خپل ذات ته منسوبوي، يو موټى شگې دټولو كافرانو سترگو ته رسول د ظاهري او طبعي اسبابو لاندې نه وو داخل. څكه الله ﷻ خپل ذات ته منسوب كړل.

همدارنگه درې سوه ديارلس بې سرو سامان په زرو مسلحو کافرانو غالبېدل او قتلول د طبعي اسبابو لاندې نه وو داځل، ځکه الله ﷻ خپل ذات ته منسوب کړل.

د عينيت دريم دليل: (وَاللَّهُ وَرَسُولُهُ أَحَقُّ أَنْ يُرْضَوْهُ إِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ۝)

اهل بدعت وايي چې په (يرضوه) کې د مفرد ضمير الله او رسول ته راجع دى، معلومېږي چې الله او رسول يو دى (معاذ الله).

قلنا: د الله ﷻ رضا او د رسول ﷺ رضا لازم او ملزوم دى، نو ځکه يې مفرد ضمير راوړو. د عينيت څلورم دليل: الله ﷻ د بيعت الرضوان ذکر کوي چې: (إِنَّ الَّذِينَ يَبَايِعُونَكَ إِنَّمَا يُبَايِعُونَ اللَّهَ يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ)

اهل بدعت وايي چې ددې څخه معلومېږي چې د نبي کریم ﷺ لاس د الله ﷻ لاس دى، نو د احداو احمد په مابين کې څه فرق پاتې شو. مقياس حنفيت ص ۴۲.

(تَبَرَكَ الَّذِي بِيَدِهِ الْمُلْكُ وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ۝)

چې د نبي کریم ﷺ لاس د الله ﷻ لاس شو او د الله ﷻ په لاس کې ټول ملک دى او الله ﷻ په هر شي قادر دى، نو د نبي کریم ﷺ په لاس کې ټول ملک راغلو او نبي کریم ﷺ په هر شي قادر شو.

قلنا: (۱) ددې آيت معنى دا ده چې د الله ﷻ د حکم د منلو او د نبي کریم ﷺ د حکم د منلو په مابين کې تلازم دى او نبي کریم ﷺ هر حکم د الله ﷻ له طرفه بيانوي، نو ځکه الله ﷻ د نبي کریم ﷺ حکمونه خپل ذات ته منسوبوي. او د نبي کریم ﷺ سره بيعت د خپل ذات سره بيعت گڼي — گوره څوک چې د الله ﷻ په حکم فقير ته صدقه ورکړي، نو الله ﷻ فرمايي چې دا يې ماته راکړه. (مَنْ ذَا الَّذِي يُقْرِضُ اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا) همدارنگه (وَاقْرَضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا) نو ايا دلته داسې ويلی شي چې فقير عين الله دى؟ (معاذ الله).

رسول الله ﷺ فرمايي چې: إِنْ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ يَقُولُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ: يَا ابْنَ آدَمَ! مَرَضْتُ فَلَمْ تَعُدْنِي قَالَ: يَارَبِّ كَيْفَ أَعُوذُكَ وَأَنْتَ رَبُّ الْعَالَمِينَ؟ قَالَ: أَمَا عَلِمْتَ أَنَّ عَبْدِي فَلَانًا مَرَضَ فَلَمْ تَعُدَّهُ؟ أَمَا عَلِمْتَ أَنَّكَ لَوْ عُدْتَهُ لَوَجَدْتَنِي عِنْدَهُ؟

نو ددی حدیث معنی دا نه ده چې مریض او فقیر عین الله دی، بلکې معنی یې داده چې د مریض پوښتنه کول د الله ﷻ حکم دی.

اهل بدعت نور دلایل هم وایي لکه وگوره (مقیاس حنفیت ص ۹۳ جاء الحق ص ۱۸۴) خو هغه یو هم د دوی لپاره دلیل نه شي کیدلی.

د احادیثو څخه استدلالات

انما انا قاسم والله يعطی

- قلنا: ۱- دا خبر واحد دی او په خبر واحد سره عقیده نه ثابتیږي.
- ۲- خبر واحد چې د کتاب الله سره معارض شي نو استدلال ترینه نه دی صحیح او دا خبر واحد د ایتونو سره معارض دی، الله تعالی فرمایي چې: (نَحْنُ قَسَمًا بَيْنَهُمْ فَمَعِشْتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) او تقدیم د مسند الیه په مسند فعلی قصر راوړي، نو تقسیم یواځې الله تعالی کوي.
- همدارنگه دا حدیث دیو بل حدیث سره هم معارض دی رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي چې: (إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَخْلَاقَكُمْ كَمَا قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَرْزَاقَكُمْ) (مشکوٰۃ: ج ۲ ص ۴۰۷).
- ۳- دا حدیث محدثین د کتاب العلم او باب الغنیمه لاندې ذکر کوي یعنې د علم او د غنیمت معطی الله دی او تقسیم وونکی رسول الله صلی الله علیه وسلم دی.
- ۴- صاحب د مظاهر حق فرمایي چې ددی حدیث معنی داده چې زه احادیث بیان وم او د فکر او د عمل توفیق الله تعالی ورکوي.
- ۵- الزما: مونږ وایو چې بریلویان وایي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم د هر شي تقسیمونکی دی نو ایا غلا- زنا- د برما، افغانستان، عراق، او فلسطین ظلمونه هم رسول الله صلی الله علیه وسلم تقسیم کړي دي؟

(لا يأتى ابن آدم النذر بشئٍ لم اكن قدرته)

په صحیح البخاري ص ۹۸۷ کې دا مذکور روایت دی چې نذر او منت انسان ته هېڅ فائده نه شي رسولی ترڅو چې ما مقدر کړی نه وي.

اهل بدعت وايي چې ددې حديث څخه معلومه شوه چې تقدير هم د نبي كريم ﷺ په اختيار کې دى، يعنې د هر چا په تقدير کې چې څه ليکل شوي دي هغه حضرت محمد ﷺ مقدر کړي دي. اربعين نبويه ص ۳۷.

قلنا: د اهل بدعتو امنت بالله هم بدله شوه د اهل سنتو په امنت بالله کې والقدر خيره و شره من الله تعالى دى او د اهل بدعتو په امنت بالله کې والقدر خيره و شره من محمد ﷺ دى. الله ﷻ فرمايي چې: (وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَخَلَقَ كُلَّ شَيْءٍ فَقَدَرَهُ تَقْدِيرًا ۝) او اهل بدعت وايي چې: (له شريك في الملك والتقدير).

رسول الله ﷺ فرمايي چې: كَتَبَ اللَّهُ مَقَادِيرَ الْخَلَائِقِ قَبْلَ أَنْ يَخْلُقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ بِخَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ (مشكوة: ج: ص: ۱۹).

او اهل بدعت وايي چې: كتب محمد ﷺ مقادير الخلايق..

(۲) تحقيقي جواب دادى چې دا حديث قدسي دې د صحيح بخاري دوه نسخې دي، په يوه کې د حديث الفاظ داسې دي چې: لم اكن قدرته، او په بله کې داسې الفاظ دي چې: لم يكن قدرله. په صحيح مسلم ج ۲ ص ۴۴ کې په يوه حديث کې تصريح ده چې مقدر کوونکى الله ﷻ دى. **إِنَّ النَّذْرَ لَا يُقَرَّبُ مِنْ ابْنِ آدَمَ شَيْئًا لَمْ يَكُنِ اللَّهُ قَدْرَهُ لَهُ**

د فضاله بن عبيد رضى الله عنه حديث

په ابو داود ج ۱ ص ۶۱ کې روايت دى، فضاله ابن عبيد رضى الله عنه فرمايي چې نبي كريم ﷺ وفرمايل چې د پنځو لمونځونو حفاظت کوى! ما ورته وويل چې کېدلى شي چې زما څخه د پنځو لمونځونو حفاظت و نه شي، نبي كريم ﷺ وفرمايل چې بيا د سحر او مازديگر د لمونځونو پوره پابندي کوه! اهل بدعت وايي چې د نبي كريم ﷺ سره دومره وسيع اختيار وو چې فضاله رضى الله عنه ته يې درې لمونځونه معاف کړل.

قلنا ۱-: ددې حديث په سند کې داود بن ابي هند دى امام احمد فرمايي چې: ده به د نور وروايانو سره د حديث په متن او سند کې ډېر اختلاف کولو، تهذيب نو دا کمزورى خبر واحد دى، که صحيح خبر واحد وى هم عقیده پرې نه ثابتېدله. خصوصاً چې په مقابله کې يې د پنځو لمونځونو قطعي نص موجود وي.

۲- په دې حديث کې په کوم حای کې د دريو لمونځونو د معافۍ ذکر راغلى دى؟

۳- پدې حديث كې خو صرف دادي چې په خصوصيت سره د سهار او مازديگر د لمونځونو پوره پابندي كوه.

يو رجل ته درې لمونځونو معافول

د مسند احمد په يو روايت كې راځي چې يو رجل په دې شرط مسلمان شو چې زه به صرف دوه لمونځونه كوم، رسول الله ﷺ ورسره دا شرط ومنلو.

قلنا: (۱) امام حاكم په معرفت علوم الحديث كې او حافظ ابن حجر په شرح نخبه الفكر ص ۱۳ كې او علامه جزائري په توجيه النظر ص ۱۷۸ كې فرمايي چې: وصفه الحديث الصحيح ان يرويه عن رسول الله ﷺ صحابئ زائل عنه اسم الجهالة، نو هغه حديث چې په هغې كې (عن رجل) يا (عن رجل من الصحابة) وي قابل قبول نه دى، ترڅو چې د صحابي نوم نه وي ذكر شوى، نو كه د رجل صحابي والى ثابت شي. بيا خو حديث صحيح دى ځكه چې (الصحابة كلهم عدول) لکن ترڅو چې صحابي والى نه وي ثابت شوى، نو دا رجل مجهول دى. چې صحابي به وي، كه مرتد به وي او كه منافق به وي، امام ييهقي په السنن الكبرى ج ۱ ص ۱۹۰ كې علامه خطابي په معالم السنن ج ۱ ص ۱۱۹ كې امام ابن حزم په المحلى ج ۴ ص ۴۱۶ كې، علامه سيوطي په تدریب الراوي ص ۲۱۵ كې په (رجل من الصحابة) كلام كړى دى او دېته يې مجهول سند ويلی دى.

(۲) په دې حديث كې دا نه دي ذكر شوي چې نبي كريم ﷺ ورته درې لمونځونه معاف كړل بلكې اسلام - چونكى اهم دى، له دې وجې يې نبي كريم ﷺ اسلام ومنلو په دې اميد چې يو ځلې مسلمان شي نو بيا ټول عبادات په خپله كوي، د ثقيف قبيلې چې د لمونځونو معافي وغوښتله، نو نبي كريم ﷺ ورته معافي ونكړه، بلكې وې فرمايل چې: (وَلَا خَيْرَ فِي دِينٍ لَّا رُكُوعَ فِيهِ) مسند طيالسي ص ۱۲۶) په يو روايت كې الفاظ داسې دي چې: لَا خَيْرَ فِي دِينٍ لَّا صَلَاةَ فِيهِ، (البداية والنهاية ج ۵ ص ۳۰) او په يو روايت كې راځي چې ثقيف قبيلې چې دا شرط كېښودلو چې نه به زكوت وركوي او نه به جهاد كوي، نو نبي كريم ﷺ و فرمايل چې: سَيَتَصَدَّقُونَ وَيَجَاهِدُونَ إِذَا أَسْلَمُوا، (البداية والنهاية ج ۵ ص ۳۰). يعنې چې يو ځلې مسلمانان شي، نو بيا به پخپله لمونځونه هم كوي او زكوة به هم وركوي.

ام عطيه ﷺ ته د نوحى اجازت

نوحه (په مري ژړا) هر چا ته حرامه وه، لکن نبي کریم ﷺ ام عطيه ﷺ ته اجازت ورکړې وو. امام نووي رحمه الله فرمايي چې: (للشارع ان يخصص من العمومات ما شاء).

قلنا: ۱- حافظ ابن حجر په فتح الباري کې، علامه عيني په عمدة القاري کې او زرقاني په شرح مواهب ج ۵ ص ۳۲۵ کې د امام نووي رحمه الله د قول تغليط کړې دی او فرمايلي يې دي چې نبي کریم ﷺ ام عطيه ﷺ ته په هغه وخت کې د نوحى اجازت ورکړې ووپه کوم وخت کې چې نوحه (په مري ژړا) مکروه تنزيهي وه، په هغه وخت کې يې نه وو ورکړې په کوم وخت کې چې په مري ژړا حرامه شوه. په مري ژړا اول مباحه وه، بيا مکروه تنزيهي شوه او بيا حرامه شوه.

(۲) د امام نووي رحمه الله په قول کې على التعین د للشارع څخه نبي کریم ﷺ نه دی مراد، ځکه چې شارع حقيقي الله جل جلاله دی او شارع مجازي محمد ﷺ دی.

اسقاط الکفارة

په رمضان المبارک کې يو صحابي رضي الله عنه ورځې د خپلې بي بي سره جماع کړې وه د غلام د ازادولو، د دوه مياشتې روژې نيولو، او شپېتو مسکينانو ته د ډوډۍ د ورکولو څخه يې غدر پېش کړو، بيا چا پنځلس صاعه کجورې راوړې، نبي کریم ﷺ ورته وفرمايل چې داواخله صدقه يې کړه! هغه صحابي رضي الله عنه وفرمايل چې په مدينه کې زما څخه زيات غريب بل څوک نه شته. نبي کریم ﷺ ورته وفرمايل چې: (أَطْعِمُهُ أَهْلَكَ) په خپلو بچيو يې وخوره ستا صدقه ادا شوه. وبجزك ولايجز احد ابعداك.

اهل بدعت وايي چې نبي کریم ﷺ ددې صحابي رضي الله عنه څخه كفاره ساقطه کړه، نو نبي کریم ﷺ مختار الكل شو.

قلنا: پدې حديث کې دا نه شته چې ستا كفاره ادا شوه، راجح دا دی چې ددې صحابي رضي الله عنه تأخير الکفارة راغلی وو، سقوط الکفارة نه ووراغلی.

دا حديث په صحيح بخاري ج ۱ ص ۲۵۹، صحيح مسلم ج ۱ ص ۳۵۵، ابو داود، ترمذي، ابن ماجه، موطأ امام مالک، طحاوي، مسند احمد، سنن الکبری وغيره کتابونو کې دی، لکن پدې يو کې هم دا جمله نه شته چې ستا كفاره ادا شوه، دا جمله د امام زهري رحمه الله څخه منقوله ده، لکن علامه

زیلعی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے کہ جملہ ما د احادیثو پہ کتابونو کہی ونہ موندلہ۔ نصب الراية ج ۱ ص ۴۵۳، حافظ ابن حجر رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے کہ جملہ پہ ہیخ سند نہ دہ موجودہ او علامہ منذری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے کہ امام زہری دا خبرہ ہے (سقوط کفارہ) ددی شخص خصوصیت وو۔ عجیبہ اوبی دلیلہ خبرہ دہ۔ زیلعی ج ۲ ص ۴۵۳۔

ابن دقیق العید (أَطْعِمُهُ أَهْلَكَ) لپارہ دہر توجیہات بیانوی: یوہ دا ہے: (انہ خاص بہذا الرجل) الخ او دوہم دا ہے: (انہ منسوخ) بیا فرمائی ہے: وهذان ضعيفان اذ لا دليل على التخصيص ولا على النسخ۔ بیا فرمائی ہے کہ اقربہ دادہ ہے: تكون الكفارة مرتبة في الذمة لما ثبت وجوبها في الحديث، (احکام الاحکام ج ۲ ص ۱۰)

ملا علی القاری فرمائی ہے کہ امام زہری رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے کہ ددی کس خصوصیت وو او بعضی فرمائی ہے کہ دا منسوخ دی، بیا فرمائی ہے کہ دواہر بہ دلیلہ خبری دی، اذ لا دليل عليهما، امام نووی رحمۃ اللہ علیہ ورته ضعيف ويلى دي. (شرح مسلم ج ۱ ص ۳۵۴). خلاصہ دا ہے: و يجوزك ولا يجوز أحدًا بعدك، الفاظ نہ دی ثابت او د امام زہری د تخصیص قول ہم اکثر نہ دی قبول کری۔

(۲) پہ دار قطنی ج ۱ ص ۲۵۱ کہی کہ حضرت علی کرم اللہ وجہہ پہ روایت کہی داسی جملہ دہ ہے: فقد كفر الله عنك، لکن ددی پہ سند کہی د منذر بن محمد پہ نوم راوی ضعیف دی او کہ دا جملہ ثابتہ شی نو بیا خویی معنی دادہ ہے کہ اللہ جل جلالہ دہ کفارہ ساقطہ کری دہ۔

(۳) حافظ ابن حجر، حافظ بدرالدین عینی، امام نووی، علامہ ماردینی شمس الایمہ سرخسی، حافظ ابن ہمام رحمہم اللہ تعالیٰ وغیرہ محدثینو دلته د تأخیر الکفارہ ذکر کری دی۔ الشیخ المحدث عبد الحق رحمۃ اللہ علیہ دی تہ القول القویم ویلی دی (لمعات، بحوالہ هامش صحیح بخاری ج ۱ ص ۲۶۰)۔

ان ابراہیم حرّم مكة و انی حرّمت المدينة

قلنا: الشیخ المحدث عبد الحق الدهلوی رحمۃ اللہ علیہ فرمائی ہے: اسناد تحریم بابراہیم از جہت آن باشد کہ وی رسانید و اعلام کرد حکم الہی زیرا کہ حاکم بشرایع و احکام خدا جل جلالہ است و حکم وی قدیم است انبیاء رسانند آن احکام آند. (أشعة اللمعات، ج ۲ ص ۱۷۸)۔

د مکې مکرمې د حرم په باره کې په صحیح البخاري کې داسې الفاظ دي چې: ان مكة حرمها الله ولم يحرمها الناس. صحیح البخاري، ج ۱ ص ۴۴۷.

او د مدینې منورې د حرم په باره کې الفاظ داسې دي چې: حرم ما بین لابتی المدینة علی لسانی. صحیح البخاري ج ۱ ص ۴۵۱.

او په مسند احمد کې داسې الفاظ دي چې: ان الله حرم علی لسانی. لهذا علامه عینی او محدث عبدالحق الدهلوي رحمهم الله تعالی فرمایي چې ابراهيم عليه السلام او نبی کریم ﷺ ته د تحریم نسبت په دې معنی دی چې دا تحریم دوي بیان کړی دی. فانقیل چې: یا نبی کریم ﷺ سمدستي د سرگړو استثناء وکړه چې (إلا الإذخر).

قلنا: امام نووي رحمه الله فرمایي چې: هذا محمول علی أنه ﷺ أوحی إلیه فی الحال بإستثناء إلا ذخر. شرح مسلم ج ۱ ص ۴۳۸. (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۖ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ ۖ) النجم: ۴.

فانقیل چې: دومره زړ وحي څنگه راغله؟

قلنا: امام طحاوي رحمه الله په مشکل الآثار، حافظ ابن حجر او علامه عینی رحمه الله فرمایي چې دومره زړ وحي د راتللو څخه زندیق منکرېدلی شي.

د حضرت خزيمة رضي الله عنه وغيره شاهدي

(۱) رسول الله ﷺ یواځې د حضرت خزيمة شاهدي د دوو شاهدانو قایم مقام ګرځولی وو.

(۲) رسول الله ﷺ حضرت ابو بردة رضي الله عنه ته د شپږو میاشتو په چپلی (اوزه) باندې د قربانۍ اجازت

ورکړی وه.

(۳) رسول الله ﷺ براء بن عاز رضي الله عنه ته د سرو زرو د ګوتمۍ اجازت ورکړی وو.

(۴) کله چې د حج اعلان وشو، یو صحابي رضي الله عنه عرض وکړو چې یا رسول الله ﷺ صرف سږ کال حج

فرض دی او که ټول عمر؟ نبی کریم ﷺ و فرمایل چې که ما د ټول عمر په باره کې نعم درته ویلی وو، نو ټول

عمر به فرض شوی وو.

قلنا: دا ټول د الله ﷻ په حکم وو (وَمَا يَنْطِقُ عَنِ الْهَوَىٰ ۚ إِنْ هُوَ إِلَّا وَحْيٌ يُوحَىٰ) (النجم: ۴) د حضرت براء د سرو زرو د گوتمی په باره کې تصریح ده چې البس ما کساک الله ورسوله، مسند احمد.

اعطيت مفاتيح خزائن الأرض

اهل بدعت ددې حديث څخه استدلال کوي چې الله ﷻ د ځمکې ټولې خزائې نبي کریم ﷺ ته ورکړي دي او نبي کریم ﷺ يې په خلکو تقسيموي.

قلنا: دا احاديثو شارحينو ددې حديث معنی داسې بيان کړې ده چې:

الله ﷻ به د نبي کریم ﷺ امت د ټولې ځمکې د خزانو مالکان کړي، امام نووي رحمه الله فرمايي چې: فان معناه الاخبار بأن أمته تملك خزائن الأرض و قد وقع ذلك (شرح مسلم ج ۲ ص ۲۵۰) علامه عزيزي رحمه الله فرمايي چې: استعارة لوعده الله بفتح البلاد، (السراج المنير ج ۱ ص ۲۴۵) او دا منامي بشارت وو په صحيح مسلم ج ۲ ص ۲۴۴ کې د بينا انا ناييم تصریح ده.

خپله د رسول الله ﷺ د حديث څخه همدغه تشریح را معلومېږي. رسول الله ﷺ فرمايي چې: و اعطاني الكنزين الاحمر والابيض وان أمتي سيبلغ ما زوى لى منها، مستدرک ج ۴ ص ۴۹. فان قيل چې: الشاه المحدث عبد الحق الدهلوي رحمه الله فرمايي چې پدې حديث کې د ظاهري ملک څخه ما سوى باطني ملک هم مراد دی، و اما در خزائن معنوی مفاتيح آسمان و زمين و ملک و ملکوت آست، تخصیص زمين ندارد. أشعة اللمعات ج ۴ ص ۶۰۵.

قلنا: د خزاینو معنویه وو څخه مکارم الأخلاق او د ټول مخلوق څخه اوچته مرتبه مراد ده، ایمان او هدايت الله ورکوي. الله ﷻ فرمايي چې: ﴿إِنَّكَ لَا تَهْدِي مَنْ أَحْبَبْتَ﴾.

حضرت علي رضي الله عنه اجازت چې خپل زوی ته نوم محمد

او کنيت ابوالقاسم کيږدي

په ابتداء کې ددې نوم او کنيت جمع کولو څخه ممانعت وو، وروسته منسوخ شو، هرچا ته اجازت شو، شرح مواهب ج ۵ ص ۳۰۳.

د لمر واپس کول

يوه ورځ رسول الله ﷺ د حضرت علي عليه السلام په غېږ کې سر ايښى وو او دده وو او يا وحې نازلېدلې چې مازديگر په قضا کېدو شو، نبي کریم ﷺ پوښتنه وکړه چې د مازديگر لمونځ دې کړى دى؟ حضرت علي کرم الله وجهه وفرمايل چې نه، نو رسول الله ﷺ د لمر د مغرب څخه را واپس کېدو، ددې څخه معلومېږي چې نبي کریم ﷺ مختار الكل وو، د دې حديث په يو سند کې عبد الله بن موسى العبيسي شيعه دى. (قانون الموضوعات ص ۲۷۵ تقريب ص ۲۵۳)

په بل سند کې يې احمد بن صالح دى چې مطعون دى، بل راوي يې محمد بن موسى شيعه دى، تقريب ص ۲۳۹.

په دريم سند کې يې عمار بن مطر کذاب دى، لهذا محدثين دې حديث ته موضوعي وايي، (موضوعات کبير لملا على القاري ص ۴۸) نو په دومره ضعيف خبر واحد باندې څرنگه غښه ثابتوي؟

د لمر د واپس کېدلو حديث د ابو هريرة عليه السلام څخه هم مروى دى، لکن ددې په سند کې ييزه عبد المبلک نوفلي متروک الحديث دى. ميزان الاعتدال.

(۲) که دا روايت صحيح شي نو بيا هم ترې نه د اهل بدعتو دعوى نه ثابتېږي. ځکه چې په دې روايت کې دا الفاظ هم دي چې: قال رسول الله ﷺ: انه كان في طاعتك و طاعة رسولك فارادو غلب الشمس. خصايص کبرى ج ۲ ص ۸۲.

ددې څخه معلومېږي چې نبي کریم ﷺ صرف دعا کړې ده.

وجدته فى غمرات من النار

فأخرجه الى ضحاح

نبی کریم ﷺ فرمایا چې ما ابو طالب په اور کې ډوب ولیدلو نو تر پښو پورې مې د اور نه را ووستلو.

قلنا: که نبی کریم ﷺ مختار الكل وي، نو د ټول جهنم څخه یې ولې نه را ووستلو؟

(۲) په صحیح مسلم کې روایت دی چې: لولا انا لکان فى الدرك الاسفل من النار.

امام نووي رحمه الله ورته داسې باب لکوي چې: باب شفاعة النبي ﷺ لأبي طالب و التخفيف عنه بسببه، نو دا د شفاعت سره تعلق لري.

وصلی الله تعالى خیر خلقه محمد و علی اله و اصحابه اجمعین.

معجزات او کرامات صرف د الله تعالی په اختیار کې دي

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ الْحَقُّ الْحَقُّ الْحَقُّ الْحَقُّ الْحَقُّ

معجزه او کرامت نه د نبي او دولي خلق دی او نه کسب ، بلکه

صرف دالله فعل دی

معجزه یو غیر اختیاري او فی الجمله دغیر طبعي اسبابو سره وابسته فعل وي چې د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په لاس صادرېږي.

معجزه د عجز نه مشتق ده او عجز ضد القدرة ته وايي حرف (ها) پکې د مبالغې لپاره ده او د منکرینو عاجز کونکي صرف الله تعالى دی ، لهذا معجزه صرف د الله تعالى فعل دی او صرف دالله تعالى په اختيار کې ده ، نبي کریم صلی الله علیه وسلم ته یې د أدنی ملا بست له وجې نسبت کیږي چې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په لاس صادره شوې ده په عامو افعالو کې خالق الله دی او کاسب عبد دی ، خو په معجزاتو او کراماتو کې د بنده کسب هم نه تشه.

قرآني دلائل

۱- يٰۤاَيُّهَا النَّاسُ اَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ اِلَى اللّٰهِ وَاللّٰهُ هُوَ الْغَنِيُّ الْحَمِيدُ (فاطر ۱۵)

۲- وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَّاتِيَ بِآيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ (مؤمن / ۷۸)

۳- وَمَا كَانَ لَنَا اَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطٰنٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ (ابراهيم)

۴- وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَّاتِيَ بِآيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ (رعد / ۳۸)

۵- قُلْ اِنَّمَا الْآيٰتُ عِنْدَ اللّٰهِ (انعام / ۱۰۹)

ددې ایتونو څخه دا واضعېږي چې د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په شمول هیڅ پیغمبر هم پخپل اختیار باندې هیڅ معجزه نه شي ښکاره کولی .

۶- الله تعالى د ابراهيم عليه السلام معجزه ذکر کوي چې : قُلْنَا لِنَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلٰى اِبْرٰهِيْمَ .

ابن کثیر لیکلي دي چې لو لا ان الله قال وسلماً لأذى ابراهيم ، نو که دا د ابراهيم عليه السلام کسب وی نو د الله تعالى سلماً ته به ضرورت نه وو .

۷- همدارنگه الله تعالى د موسی معجزه ذکر کړې ده چې : وَالْقَصَاكَ فَلَمَّا رَاَهَا تَمَرَّتْ رَاَهَا جَانٌّ وَلِي

مَذْبُوحًا وَلَمْ يُعَقِّبْ

نو که معجزه د نبي کریم صلی الله په اختيار کې وی نو موسی و لیبې و ویریدلو؟
ابن کثیر د لته فرمایي چې: هَذَا بَرَاهَانٌ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى لِمُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ، وَمُعْجَزَةٌ عَظِيمَةٌ، وَخَرَقٌ لِلْعَادَةِ
بَاهِرٌ، دَالٌّ عَلَى أَنَّهُ لَا يَقْدِرُ عَلَى مِثْلِ هَذَا إِلَّا اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ
نو معجزه صرف د الله تعالى په قدرت کې وي.

۸- رسول الله صلی الله علیه وسلم ته الله تعالی حکم کړی وو چې ته خلکو ته وایه چې: وَمَا كَانَ لَنَا
أَنْ تَأْتِيَكُمْ سُلْطَانٌ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ (همدارنگه: قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ)

۹- دموسی علیه السلام معجزې الله تعالی خپل ځان ته منسوبوي فرمایي چې: (وَأَذَقْنَا بِكُمْ الْبَحْرَ)
همدارنگه: (ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ) همدارنگه: (وَوَلَّلْنَا عَلَيْكُمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَ
السَّلْوى)

همدارنگه داود علیه السلام معجزه خپل ذات ته منسوبوي چې: يُجِبَالُ أَوْ يَمَعَهُ وَالطَّيْرُ وَالنَّالَهُ الْحَدِيدُ
۱۰- در رسول الله صلی الله علیه وسلم ډیرې معجزې وې خو په ټولو کې لویه معجزه قران دی، اوس که معجزه
د نبي فعل وی او د نبي کسب، قدرت او اختیار لره پکې دخل وی نو د دې معنی خوداده چې قران د محمد صلی الله
علیه وسلم مقدور دی او نبي کریم صلی الله علیه وسلم پخپل قدرت جوړ کړی دی، حالانکې دا د مشرکانو د مکې
خیال وو هغوي دا تهمت لگولو چې قرآن کریم نبي کریم صلی الله علیه وسلم پخپله جوړ کړی دی.

۱۱- په معجزه د نبوت تصدیق کيږي او نبوت د نبي کسب ندی نو تصدیق به یې هم د نبي کسب نه وي.
۱۲- ډیر ځلې کافرانو فرمایشي معجزې غوښتي دي، نبي کریم صلی الله علیه وسلم به په زړه کې ارزو
کوله چې که د اتمام حجت لپاره د دوي فرمایش پوره شوی وی ښه به وه، لکن د الله تعالی د حکمت تقاضی به
نه وه چې دا فرمایشي معجزې ظاهري شي، الله تعالی فرمایي چې: (إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ) ته دوي ته ووايه چې
معجزې د الله تعالی سره دي.

همدارنگه: (وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ تَأْتِيَكُمْ سُلْطَانٌ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ).

يعني ستاسو د فرمایش پوره کول او معجزات راورول زموږ په قبضه کې نه دي، بلکې الله تعالی چې کله
وغواړي نو زموږ په لاس معجزات ظاهروي.

۱۳- دمکې مشرکانو عناداً د نبی کریم صلی الله علیه وسلم څخه یو څو فرمايشي معجزې وغوښتې الله تعالى فرمايي چې: ﴿وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتَّى تُلْجَرْ لَنَا مِنَ الْأَرْضِ يَنْبُوعًا﴾.

قاضي بیضاوي رحمه الله فرمايي چې: (هل كنت الا بشرا رسولا کسائر الانبياء ، رسولا کسائر الرسل فکانو الا یأتون قومهم الا بما ینظره الله علیهم ما یلایم حال قومهم ولم یکن امر الایات الیهیم ولا لهم ان یتحكموا علی الله حتی یتخیروا)

زه د نورو انسانانو په شان یو انسان او د نورو رسولانو په شان یو رسول یم، پیغمبران خپلو قومونو ته صرف هغه معجزې ښکاره کوي ، کومې چې الله تعالى ددوي په لاس صادروي او کومې چې ددوي د قوم د حال سره مناسبې وي او د معجزو صادرو د پیغمبرانو په قدرت کې ندي او داسې هم نه ده چې پیغمبران په الله تعالى کومه فیصله نافذه کړي چې په هغې کې دخپل اختیار څخه کار واخلي ، حافظ ابن کثیر لیکلي دي چې: أَيْ: سُبْحَانَهُ وَتَعَالَى وَتَقَدَّسَ أَنْ يَتَقَدَّمَ أَحَدٌ بَيْنَ يَدَيْهِ فِي أَمْرِ مِنْ أُمُورِ سُلْطَانِيهِ وَمَلَكُوتِهِ، بَلْ هُوَ الْفَعَالُ لِمَا يَشَاءُ، إِنْ شَاءَ أَجَابَكُمْ إِلَى مَا سَأَلْتُمْ، وَإِنْ شَاءَ لَمْ يُجِبْكُمْ، وَمَا أَنَا إِلَّا رَسُولٌ إِلَيْكُمْ أُبَلِّغُكُمْ رَسُولَاتِ رَبِّي وَأُنْصَحُ لَكُمْ، وَقَدْ فَعَلْتُ ذَلِكَ، وَأَمْرُكُمْ فِيمَا سَأَلْتُمْ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ

د الله تعالى په بادشاهۍ کې هیڅوک اختیار نه لري، صرف الله تعالى چې د کوم شي اراده وکړي هغه کوي، که الله تعالى وغواړي ستاسو مطالبات به پوره کړي او که وغواړي نه یې پوره کوي، زه صرف د الله تعالى رسول یم چې تاسو ته د الله تعالى پیغامات رسوم او تاسو ته نصیحت کوم (باقي تاسو چې کوم مطالبات کوئ هغه زما په اختیار کې ندي) هغه د الله تعالى په قدرت کې دي.

امام جلال الدین السيوطي رحمه الله فرمايي چې: کسائر الرسل ولم یکنوا یأتون بآیه الا باذن الله زه د نورو پیغمبرانو په شان پیغمبر یم هغوي د الله تعالى د اذن څخه بغیر هیڅ معجزه نه شوه صادرولی.

۱۴- کفارو به اعتراض کولو چې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم سره ولې همیشه یوه معجزه نه وي؟ د نبی کریم صلی الله علیه وسلم هم تمنا وه ځکه چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم دخلکو په ایمان ډیر حریص وو لکن دا د الله تعالى د حکمت تقاضی نه وه، الله تعالى فرمايي چې: وَإِنْ كَانَ كِبَرُ عَلَيْكَ إِعْرَاضُهُمْ فَإِنْ اسْتَطَعْتَ أَنْ تَبْتَغِيَ نَفَقًا فِي الْأَرْضِ أَوْ سُلْبًا فِي السَّمَاءِ فَتَأْتِيَهُمْ بِآيَةٍ وَلَوْ شَاءَ اللَّهُ لَجَمَعَهُمْ عَلَى الْهُدَى فَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْجَاهِلِينَ ۝

علامه سيوطي رحمه الله فرمايي چې: **فَتَأْتِيهِمْ بَأْيَةٌ مِّمَّا اقْتَرَحُوا فَاَفْعَلَ الْمَعْنَى أَنَّكَ لَا تُسْتَطِيعُ ذَلِكَ قَاصِرٌ حَتَّى يَحْكُمَ اللَّهُ** (جلالين تحت هذه الآية).

احاديث

۱- په صحيح البخاري ج ۱ ص ۴۲، ص ۴۸۳، صحيح مسلم ج ۲ ص ۲۶۶ کې حديث دی، چې موسی عليه السلام به چې غسل کولو نو د پوره پردې خیال به یې ساتلو، نو یهودو تهمت ولگولو چې دموسی عليه السلام بدن عیجن دی، یوه ورځ موسی عليه السلام غسل کولو، په یو کاني یې خپلې جامې ایښې وې، کاني د جامو سره وتښتیدلو او د بني اسرائیلو منع ته لاړو.

فَقَرَّ الْحَجْرُ بِثُوبِهِ، فَخَرَجَ مُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ فِي إِثْرِهِ، يَقُولُ: ثُوبِي يَا حَجَرُ! ثُوبِي يَا حَجَرُ!

موسی عليه السلام ورپسې منډې وهلې او فرمايل یې چې ای کانيه! زما جامې راوړه زما جامې

راوړه: **قال ابو هريرة والله إنه لندب بالحجر، ستة أو سبعة، فَرَّ بِهَا الْحَجَرُ.**

ابو هريرة رضی الله عنه فرمايي چې قسم دی چې په کاني کې دموسی عليه السلام د گزارونو شپږ او یا

او ه نېنانونه وو، امام نووي رحمه الله فرمايي چې: **أَنَّ فِيهِ مُعْجَزَتَيْنِ ظَاهِرَتَيْنِ لِمُوسَى عَلَيْهِ السَّلَامُ: إِحْدَاهُمَا مَشَى**

الْحَجَرُ بِثُوبِهِ إِلَى مَلَأَتِي إِسْرَائِيلَ وَالثَّانِيَّةُ حُصُولُ النَّدْبِ فِي الْحَجَرِ

د کاني منډه د موسی عليه السلام معجزه وه، همدارنګه په کاني کې نشانونه جوړیدل دموسی عليه

السلام معجزه وه، د کاني وهل دموسی عليه السلام فعل وو لکن هغه معجزه نده، معجزه په کاني کې

نشانونه جوړیدل وو او هغه د الله تعالی فعل وو او د کاني منډه او په کاني کې نشانونه جوړیدل د موسی

عليه السلام په اختيار کې نه وو، بلکې دموسی عليه السلام د تقاضی په خلاف وو، موسی عليه السلام نه

غوښتل چې کاني وتښتي ځکه خو یې ورپسې منډې وهلې، ورته غوصه وو او گزارونه یې پرې وکړل.

۲- حضرت ایوب عليه السلام ته الله تعالی او ه ځامن درې لورګانې او ه زره اوزې (چیلۍ) درې زره

اوبان پنځه سوه خره، پنځه سوه غواګانې او ډیر غلامان ورکړي وو، بیا امتحاناً الله تعالی داهر څه ورځه

واختل، تقریباً پنځلس کاله په جاني او مالي تکلیف کې مبتلی وو، (تفسیر حقاني ج ۵ ص ۱۷۲) او دابن

جریر په روایت کې راځي چې اتلس کاله پدې تکلیف کې مبتلی وو، بیا د الله تعالی رحمت په جوش کې

راغلو همغه مړه او لادونه چې د چت لاندې شوي وو ورته يې را ژوندي کړل او يايې نور اولادونه ورکړل ، دواړه خبرې مفسرينو ليکلي دي ، دابو هريرة رضي الله عنه په روايت کې راځي چې :

يُنَمَّا أَيُّوبُ (عليه السلام) يَغْتَسِلُ عَرِيَانًا، فَخَرَّ عَلَيْهِ جَرَادٌ مِنْ ذَهَبٍ، فَبَعَلَ يَخْشَى فِي ثَوْبِهِ، فَتَنَادَاهُ رَبُّهُ يَا أَيُّوبُ! أَلَمْ أَكُنْ أَغْنِيَنَّكَ عَمَّا تَرَى؟ قَالَ بَلَى يَا رَبِّ، وَلَكِنْ لَا غِنَى لِي عَنْ بَرَكَتِكَ (صحيح البخاري ج ۱ ص ۴۲)

ايوب عليه السلام بربند غسل کولو چې دسرو زرو د ملخانو باران پرې شروع شو ، ايوب عليه السلام په خادر کې راټولول دالله تعالى له طرفه اواز وشو چې ايا ته ماددي څخه مستغني کړی نه یی؟ ايوب عليه السلام ورته وويل چې ولې نه ، لکن زما لپاره ستا د برکت څخه استغناء نه شته ، ددې څخه معلومېږي چې د سرو زرو دملخانو را وړول دايوب عليه السلام په کسب او اختيار سره نه وو کنه دومره په عجلت به يې نه راټولول .

(۳) ابراهيم عليه السلام او حضرت ساری رضي الله عنها شام ته هجرت کولو ، په لاره کې يو ظالم وو چې بنيسته بنځه به يې وليدله ، نو خاوند به يې ورته قتل کړو او بنځه به يې جنسي وينځه کړه ، خفيه پوليسو ظالم دحضرت ساري رضي الله عنها دحسن څخه خبر کړو ، ظالم ابراهيم عليه السلام را وغوښتلو او پوښتنه يې ترينه وکړه چې دا زنانه دې څخه ده؟ ابراهيم عليه السلام وفرمايل چې دا مې خور ده ، کله چې دبادشاه يقين راغلو چې دا يې خاوند نه دی ، نو دقتل اراده يې پرېښوده (اسلامي خور او ورور مراد دي) حضرت ساره رضي الله عنها چې ظالم بادشاه ته پيش کړې شوه ، حضرت ساری رضي الله عنها اودس وکړو او په لمونځ ودریدله او دعا يې وکړه چې يا الله تعالى زما د عزت حفاظت وکړه ، بادشاه چې لاس وراچولو نو پښې يې په زمکه کې ننوتلې ، ظالم عرض وکړو چې الله تعالى ته سوال وکړه چې ماته نجات را کړې زه به تاته څه نه وایم ، حضرت ساری رضي الله عنها سوال وکړو ، الله تعالى نجات ورکړو ، لکن دوهم او دريم ځلې يې بيا کوشش وکړو لکن هر ځلې يې به يې پښې په ځمکه ښخيدلې اخر کې يې حضرت ساره رضي الله عنها پرېښودله او هاجره رضي الله عنها يې ورته په تحفه کې ورکړه ، حضرت ساره چې واپس راغله نو وې ليدل چې : فَأَتَتْهُ وَهُوَ قَائِمٌ يُصَلِّي، فَأَوْمَأَ بِيَدَيْهِ: مَهْيَا، قَالَتْ: رَدَّ اللَّهُ كَيْدَ الْكَافِرِ، أَوْ الْفَاجِرِ، فِي نَجْوَاهُ (صحيح البخاري: ص: ۲۹۵).

ابراهيم عليه السلام لمونځ کولو حضرت ساری ته يې اشاره وکړه چې څه وشول؟ حضرت ساری ورته وفرمايل چې الله تعالى دکافر مکر دده په سينه ووهلو ، امام نووي فرمايي چې : وَفِي هَذَا الْحَدِيثِ مُعْجَزَةٌ

ظَاهِرَةٌ لِابْرَاهِيمَ (عليه السلام) . (شرح مسلم ج ۱ ص ۲۶۶)

نو که معجزه د ابراهيم فعل وي نو د مخکې څخه به ورته معلوم وو چې ددې ظالم پښې به په ځمکه کې ننوځي او حضرت ساري رضی الله عنها ته به الله تعالی نجات ورکوي نو دومره خوف ته څه ضرورت وو؟ همدارنگه دومره په بې قراری پوښتنې ته څه ضرورت وو چې حضرت ساري رضی الله عنها ته یې په لمونځ کې اشاره وکړه چې څه وشو؟ ددې څخه دا هم معلومېږي چې ابراهيم عليه السلام عالم الغیب نه وو، حاضر او ناظر نه وو متصرف نه وو.

(۴) یوشع عليه السلام په مقدسه ځمکه حمله وکړه، په جنگ جنگ کې دهفتې شپه را ورسیدله، لمر په ډویدو شو، یوشع عليه السلام لمر ته مخاطب شو چې: **إِنَّكَ مَأْمُورَةٌ وَأَنَا مَأْمُورٌ اللَّهُمَّ احْبِسْهَا عَلَيْنَا، فَحَبَسَتْ حَتَّى قَتَمَ اللَّهُ عَلَيْهَا** (صحيح البخاري ج ۱ ص ۱۴۰)

ته هم مأمور یې (په ډویدلو) او زه هم مأمور یم (په جهاد) یا الله تعالی دا لمر راته ودروله، نو لمر ودریدلو او هغه علاقه یوشع علیه السلام د لمر پر یو تلو څخه مخکې فتحه کړه.

امام نووي رحمه الله فرمایي چې: **فَقِيلَ رُدَّتْ عَلَى أَذْرَاجِهَا وَقِيلَ وَقِفَتْ وَلَمْ تُرَدْ وَقِيلَ أَبْطَأَ بِحَرَكَتِهَا وَكُلُّ ذَلِكَ مِنْ مُعْجَزَاتِ النَّبَوَّةِ** (شرح مسلم ج ۲ ص ۸۵)

لمر یا خپلو منازلو ته واپس کړې شو، یا واپس نه کړې شو، بلکې حرکت یې ودرولی شو. یا یې حرکت ډېر کم شو، بهر حال داهر څه دیوشع عليه السلام معجزه وه، نو که دا دیوشع علیه السلام په اختیار کې وی نو اللهم احبسها علينا ته څه ضرورت وو؟

(۵) رسول الله صلی الله علیه وسلم چې دمعراج څخه را واپس شو نو د مکې مشرکانو امتحاناً ترینه د بیت المقدس د یو څو نشانونو پوښتنې وکړې، نبی کریم صلی الله علیه وسلم فرمایي چې: **فَكُرِبْتُ كُرْبَةً مَا كُرِبْتُ مِثْلَهُ قَطُّ» قَالَ: "فَرَفَعَهُ اللَّهُ لِي أَنْظُرَ إِلَيْهِ، مَا يَسْأَلُونِي عَنْ شَيْءٍ إِلَّا أَنْبَأْتُهُمْ بِهِ** (صحيح مسلم ج ۱ ص ۹۶)

په دې وخت کې زه دومره خفه شوم چې مخکې دومره نه وم خفه شوی، نو الله تعالی راته بیت المقدس رامنځته کړو، هغوي به چې څه پوښتنه کوله ما به جواب ورکولو، د صحيح بخاري الفاظ داسې دي چې:

لَمَّا كَذَبْتَنِي قُرَيْشٌ، قُمْتُ فِي الْحِجْرِ، فَجَلَى اللَّهُ لِي بَيْتَ الْمَقْدِسِ، فَطَفِقْتُ أَخْبِرُهُمْ عَنْ آيَاتِهِ وَأَنَا أَنْظُرُ إِلَيْهِ (صحيح البخاري: ج: ۲، ص: ۶۸۴). دا د نبی علیه السلام معجزه وه (میزان العتد للشافه)

عبدالعزيز رحمه الله ص (۱۳۲) نو که معجزه د نبي کریم ﷺ فعل وي او د نبي کریم ﷺ کسب او اختيار لپاره پکې دخل وی نو بيا دومره د خفگان څه ضرورت وو؟.

(۶) د نبي کریم ﷺ ډيرې معجزې وې لکه: انشقاق القمر، د نبي کریم ﷺ په لاس کې د کانو تسبیح، حنین الجزع لما فارقه د وچې ونې د ډډ ژړا، لږه ډوډۍ ډيرو ته کافي کيدل، لکن دا ټول د الله تعالى افعال وو، د نبي کریم ﷺ د فعل، د کسب او اختيار لره پکې دخل نه وو.

(۷) نبي کریم ﷺ په ځيبر کې د زهر اولوده کېد (پسه) غوښه خولې ته واچوله، دهغې په وجه په تکليف شو، حتی چې وروسته د همدې له وجې شهيد شو، بيا يې هغه يهودنۍ ته وويل چې تا پدې غوښه کې زهر اچولي دي، هغې ورته وويل چې: (من أخبرک؟ قال أخبرتني هذه في يدى للذراع) ماته دغې ليچي خبر را کړی دی، نو دا معجزه وه او د نبي کریم ﷺ په کسب او اختيار کې نه وه ځکه چې که د نبي کریم ﷺ په اختيار کې وي، نو د اول څخه به يې نه خوړله او صحابه به يې هم منع کړي وو.

د علماوو اقوال

الشيخ المحدث عبد الحق الدهلوي فرمايي چې: معجزه فعل نبي نیست بلکه فعل خدای تعالی است که بردست. وی اظهار نموده بخلاف افعال دیگر که کسب این از بنده است و خلق از خدا تعالی و در معجزه کسب نیز از بنده نیست (مدارج النبوة ج ۲ ص ۱۱۶)

همدارنگه په بل ځای کې فرمايي چې: معجزه وکرامت فعل خدا تعالی است که ظاهر میگردد بر دست بنده بجهت تصدیق و تکریم وی، نه فعل بنده است که صادر میگردد بقصد و اختیار او مثل سائر افعال (ترجمة فتوح الغیب ص ۲۷)

(۱) حافظ ابن حجر العسقلاني رحمه الله فرمايي چې: (وسميت المعجزة لعجز من يقوم عندهم ذلك عن معارضتها

والها فيها للنبأ لغة أو هي صفة محذوف وأشهر معجزات النبي صلى الله عليه وسلم القرآن). (فتح الباري ج ۶ ص ۴۴)

معجزې ته ځکه معجزه وايي چې د چا په مخکې چې پيش کړی شي هغه ددې د معارضې څخه عاجزه کيږي او حرف (ها) پکې د مبالغې لپاره ده (لکه په علامه کې) او يا لفظ د معجزې صفت دی او ددې موصوف (لکه لفظ دايت) محذوف دی د نبي کریم ﷺ مشهوره معجزه قرآن کریم دی، آتې.

حافظ ابن حجر رحمه الله د نبي کریم ﷺ په مشهورو معجزو کې قران ذکر کړو او په قران کې د نبي کریم ﷺ کسب فعل او اختيار لره دخل نشته، بلکې صرف د الله تعالى فعل دی.

(۳) ملا علي قاري رحمه الله فرمايي چې: المعجزة من العجز الذي هو ضد القدرة وفي التحقيق المعجز فاعل العجز في غيره، وهو الله سبحانه (مرقات ج ۲ ص ۵۳۰)

معجزه د عجز څخه مشتقه ده چې ضد قدرت دی او تحقيقي خبره صرف داده چې معجزه هغه ده چې په غير کې عجز پيدا کړي او په غير کې عجز پيدا کونکی صرف د الله تعالى ذات دی (اتهي)

پدې عبارت کې صراحة ذکر شو چې معجز (عجز پيدا کونکی) صرف د الله تعالى ذات دی، نو معجزه صرف د الله تعالى فعل شو.

(۴) قاضي ابو بکر ابن الطيب رحمه الله فرمايي چې: فصل في حقيقة المعجزة، معنى قولنا أن القرآن معجز على اصولنا أنه لا يقدر العباد عليه وقد ثبت أن المعجز الدال على صدق النبي ﷺ لا يصح دخوله تحت قدرة العباد وانما ينفرد الله تعالى بالقدرة عليه ولا يجوز أن يعجز العباد عما تستحيل قدرتهم عليه (الى ان قال) وكذلك معجزات سائر الانبياء (اعجاز القرآن، برهامش اتقان، ج ۲ ص ۱۸۶)

فصل دی په بيان د حقيقت د معجزې کې، زموږ د اصولو په بناء ددې قول مطلب چې قران معجزه ده، دادی چې مخلوق ورباندې قدرت نه لري او دا خبره ثابته ده چې معجزه چې د نبي کریم ﷺ په صدق دلالت کوي، ددې په باره کې دا خبره نده صحيح چې دا د بندگانو په قدرت کې داخله ده، بلکې دا صرف د الله تعالى په قدرت کې ده او دا نده جايزه چې ووايي چې بنده د داسې شي څخه عاجز دی په کوم چې دده قادر بدل محال دي (بيا مخکې ليکي) چې همدا حال د ټولو انبياوو د معجزاتو دی چې هغه هم د بندگانو د قدرت لاندې داخلې نه دي (اتهي)

پدې عبارت کې هم صراحة ذکر شو چې د نبي کریم ﷺ او دنورو انبياوو معجزې صرف د الله تعالى فعل دی د بنده د کسب لپاره په کې هيڅ دخل نشته.

(۵) علامه قاضي عياض بن موسى بن عياض المالکي رحمه الله فرمايي چې: (اعلم أن معنى تسميتها ما جاءت به الأنبياء ﷺ معجزة هو أن الخلق عجزوا عن الإتيان بمثلها وهي على ضربين: ضرب هو من نوع قدرة

الْبَشَرُ فَعَجَزُوا عَنْهُ فَتَعَجِزُهُمْ عَنْهُ فَعَلَّ اللَّهُ ذَلِكَ عَلَى صِدْقِ نَبِيِّهِ (الی ان قال): عَلَى رَأْيِ بَعْضِهِمْ وَنَحْوِهِ وَضَرْبُ هُوَ خَارِجٌ عَنْ قُدْرَتِهِمْ فَلَمْ يَقْدِرُوا عَلَى الْإِثْبَانِ بِمِثْلِهِ كَأَحْيَاءِ الْمَوْتَى وَقَلْبِ الْعَصَا حَيَّةً وَإِخْرَاجِ نَاقَةٍ مِنْ صَخْرَةٍ وَكَلَامِ شَجَرَةٍ وَنَبْعِ الْمَاءِ مِنَ الْأَصَابِرِ وَالشِّقَاقِ الْقَمَرِ مِمَّا لَا يُمَكِّنُ أَنْ يَفْعَلَهُ أَحَدٌ إِلَّا اللَّهُ فَيَكُونُ ذَلِكَ عَلَى يَدِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ فِعْلِ اللَّهِ تَعَالَى وَتَحْدِيثِهِ مِنْ يُكْذِبُهُ أَنْ يَأْتِيَ بِمِثْلِهِ تَعَجِيزُهُ (شفاء: ص: ۱۲۲).

پوه شه چې کوم خوارق چې د انبياوو په لاس صادرېږي هغوي ته له دې وجې څخه معجزه وايي چې مخلوق ددې دظاهرو لو څخه عاجز شوی دی او چې کله مخلوق عاجز شو نو معلومه شوه چې معجزه صرف دالله تعالى فعل دی چې د پيغمبر صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په صدق دلالت کوي (بيا مخکې ليکي) چې لکه مړي راژوندی کول د امسا څخه اژدها جوړول، د تيگي څخه اوبه راويستل، دگوتو په منځ کې د اوبو راويستل، سپوږمۍ چول داسې شيان دي چې دالله تعالى څخه بغير دبل چا څخه ممکن نه دي، بلکې دا دالله تعالى فعل دی چې د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په لاس صادرېږي او د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مکذبین يې چلنج کړل چې داسې کارونه وکړي. انتهى

پدې عبارت کې هم صراحة ذکر شو چې معجزه دالله تعالى فعل دی، د مخلوق پکې هيڅ دخل نشته، نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته يې صرف لدې وجې نسبت کيږي چې د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په لاس صادره شوې ده. (۶) امام غزالي رحمه الله فرمايي چې: ووجه دلالت المعجزة على صدق الرسل ان كل ما عجز عنه البشر لم يكن الا فعلاً لله تعالى فمهما كان مقروناً بتحدى النبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ينزل منزلة صدقت (احياء العلوم ج ۱ ص ۹۷)

معجزات د انبياوو په صداقت داسې دلالت کوي چې کله چې ددې دظاهرو لو څخه ټول انسانان عاجز دي نو دا صرف دالله تعالى فعل دی او کله چې معجزه د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د تحدى سره مقرونه شي نو گويا چې الله تعالى تصديق وکړو چې ته په دعوی درسات کې رشتينی يې. انتهى

پدې عبارت کې هم صراحة ذکر شو چې معجزه صرف دالله تعالى فعل دی.

(۷) امام عبد الوهاب الشعراني رحمه الله فرمايي چې (اعلم أن البرهان القاطع على ثبوت نبوة الانبياء هي المعجزات وهي فعل يخلقه الله خارقاً للعادة على يد مدعى النبوة معترفاً بدعواه

وذلك الفعل يقوم مقام قول الله تعالى له انت رسولي تصديقاً لما ادعاه الخ (اليواقيت والجواهر ج ۱ ص ۱۵۸)

پدې پوه شه چې د انبيا وود نبوت په ثبوت واضح ترين دلايل معجزات دي او معجزه د الله تعالى فعل دی چې د مدعي د نبوت په لاس يې صادروي او پدې معجزه د نبي کریم ﷺ د نبوت اقرار کوي او معجزه د الله تعالى ددې قول قايم مقامه ده چې ته په خپله دعوه درسالت کې رشتينی یئ. انتهى، پدې عبارت کې هم صراحة معجزې ته د الله تعالى فعل وويلی شو.

(۸) مشهور مؤرخ علامه عبدالرحمن بن خلدون رحمه الله ليکي چې: ومن علاماتهم ايضا وقوع الخوارق لهم شاهدة بصدقهم وهي افعال يعجز البشر عن مثلها فسميت بذلك معجزة وليست من جنس مقدور العباد وانما تقع في غير محل قدرتهم وللناس في كيفية وقوعها ودالاتها على تصديق الانبياء خلاف فالتكلمون بناء على القول بالفاعل المختار، قائلون بأنها واقعة بقدره الله لا بفعل النبي ﷺ وان كانت افعال العباد عند المعتزلة صادرة عنهم الا ان المعجزة لا تكون من جنس أفعالهم وليس للنبي ﷺ فيها عند سائر المتكلمين الا التحدى بها باذن الله وهو أن يستدل بها النبي ﷺ قبل وقوعها على صدقه في مدعاه فاذا وقعت تنزلت منزلة القول الصريح من الله بأنه صادق (مقدمه ص ۹۳) د انبيا وود په علاماتو کې د خوارقو وقوع هم دي، چې ددوي په صداقت باندې شهادت ورکوي او خوارق داسې افعال دي چې انسان ترينه عاجز دی له دې وجې دېته معجزه وايي او خوارق دهغو افعالو څخه ندي په کومو چې د بنده قدرت وي، بلکې خوارق د بنديگانو د محل قدرت څخه بهر دي او پدې کې اختلاف دی چې معجزات څرنگه واقع کيږي؟ او د انبيا وود په تصديق څرنگه دلالت کوي؟ متکلمين فرمايي چې چونکې فاعل مختار يودی، لهذا دا معجزات د الله تعالى په قدرت واقع کيږي د نبي فعل نه دی، معتزله اگر چې د بنده افعال د بنده څخه صادر گڼي، لکن د معجزاتو په باره کې معتزله هم وايي چې په معجزاتو کې د بنده د فعل دخل نشته، او ټول متکلمين په دې متفق دي چې په معجزه کې د نبي کریم ﷺ فعل صرف د الله تعالى په اذن تحدي ده، چې نبي کریم ﷺ د معجزې د وقوع څخه مخکې په همدې معجزې سره په خپل صدق باندې استدلال کوي او چې کله معجزه واقع شي نو گویا د الله تعالى له طرفه صريحي قول صادر شو چې نبي کریم

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صادق دی او معجزه داسې شوه لکه صریحي قول . انتهى ، علامه صاحب تصریح وکړه چې معجزه دهغو افعالو څخه نده کوم چې د بنده د قدرت لاندې داخل دي ، بلکې صرف د الله تعالى فعل دی .

(۹) حافظ کمال الدین ابن همام الحنفی لیکي چې : انها لما كانت مما يعجز عنه الخلق لم تكن الا فعلاً لله تعالى سبحانه (المسامرة ص ۸۹ ج ۲)

کله چې معجزه داسې شی دی چې ددې د صادرولو څخه مخلوق عاجز دی نو معجزه صرف د الله تعالى فعل دی .

(۱۰) علامه کمال الدین محمد بن أبی شریف الشافعی رحمه الله فرمایي چې : ان المعجزة ليست الا فعلاً لله تعالى (المسامرة ج ۲ ص ۸۹) بېشکه چې معجزه صرف د الله تعالى فعل دی .

(۱۱) علامه قاضي عضد الدین الحنفی رحمه الله د معجزې شرایط بیان کړي دي فرمایلي یې دي چې : د معجزې اوه شرطونه دي :

الاول: أن يكون فعل الله او ما يقوم مقامه (المواقف ص ۶۶۰)

اول شرط : چې معجزه به د الله تعالى فعل وي او یا به ددې قایم مقام وي (لکه ترک وغیره)

(۱۲) علامه جلال الدین الدوانی رحمه الله د معجزې په بحث کې فرمایي چې : ولها سبعة شروط الأول أن يكون فعل الله او ما يقوم مقامه من التروك (شرح العقائد ، عضديه ص ۹۵) د معجزې لپاره اوه شرطونه دي اول شرط دادې چې : دا به د الله تعالى فعل وي او یا به د فعل قایم مقام وي د تروکو څخه . انتهى

(۱۳) علامه نسفي رحمه الله او تفتازاني رحمه الله فرمایي چې : وأيدهم اى الانبياء بالمعجزات الناقضات للعادات الخ (شرح العقائد ص ۸۹)

الله تعالى د پیغمبرانو تائید په معجزاتو کړی دی چې دعادت څخه مخالف امور دي . انتهى د تائید نسبت الله تعالى ته شوی دی .

(۱۴) علامه تفتازاني رحمه الله په بل ځای کې فرمایي چې : واما كونه موجبا للعلم فللقطع بأن من اظهر الله تعالى المعجزة على يده تصديقا له في دعوى الرسالة كان صادقا الخ (شرح العقائد ص

۱۴) خبر رسول محکه موجب د علم دی چې پدې خبره یقین دی چې د چا په لاس چې الله تعالى معجزه ظاهره کړې وي لپاره د تصدیق دده په دعوو د رسالت کې نو ددې څخه ثابتیږي چې دارشتینی دی.

۱۵) علامه تورپشتی رحمه الله فرمایلي دي چې: معجزات انبیاء علیه السلام وآن جزء خدا نتوان کرد (معتبد فی المعتقد، باب دوم، فصل اول).

همدارنگه یې فرمایلي دي چې: قرآن معجز است و معجز آن باشد که جزء خدای تعالی دیگری برآن قادر نباشد و اگر قول جبرئیل بودی معجز نبودى و اگر قول پیغمبر بودى همچنین معجز نبودى (المعتبد فی المعتقد، باب دوهم، فصل ششم)

۱۶) مولنا سید، خلیفه مجاز سید احمد شهید و شاگرد رشید شاه عبدالعزیز رحمه الله فرمایي چې: اصدار معجزه و قبول ایمان بخواش و اختیار رسول نمى باشد تا او تعالى نخواهد و اراده نفرماید و قوع نیابد، (بحواله فتاوی رشیدیة ج ۳ ص ۲۷)

د معجزې صادرول او د ایمان قبولول د رسول ﷺ په خواش او اختیار سره نه وي ترڅو چې الله تعالى یې ونه غواړي او اراده یې ونه فرمایي نه واقع کیږي.

۱۷) مولانا عبدالحی رحمه الله فرمایي چې: معجزه عبارت است از امر خارق عادت که بردست مدعی نبوت بمقابله منکرین نبوت صادر شود و کسی مثل او کردن نتواند (مجموعه فتاوی ج ۲ ص ۱۸)

معجزه هغه خلاف العادت کار ته وایي چې په مقابله د منکرینو د نبوت کې د مدعی د نبوت په لاس صادرېږي او پداسې خلاف العادة کار باندې څوک قادر نه وي. انتهى

د دې ټولو عبارتو څخه ظاهره شوه چې معجزه نه د نبی خلق دی او نه یې کسب دی او نه د نبی په اختیار کې ده، بلکې کله یې چې الله تعالى و غواړي نو د نبی په لاس یې ظاهر وي.

سپوږمۍ ته اشاره د نبی کریم ﷺ په اختیار کې وه، لکن اشاره معجزه او د خوارقو څخه نه، بلکې د سپوږمۍ دوه ځایه کیدل د خوارقو څخه دي هغه د نبی کریم ﷺ په اختیار کې نه وو، د سلیمان علیه السلام امتي دعا وکړه، دعا دده اختیاري عمل وو، لکن دا معجزه نه وه، معجزه د بلقیس د تخت را حاضرول دي، هغه صرف د الله تعالى فعل وو.

(۱۸) قاضي عضد رَحْمَةُ اللهِ او سيد سند رَحْمَةُ اللهِ په مواقف او شرح مواقف کې د معجزې په باره کې د منکرينو شبه راقلوي فرمايي چې: وغرضنا ههنا رد شبهة المنکرين للبعثة وهم طوائف الخ (شرح مواقف ص ۶۷۰) او بيا يې د منکرينو دې ذکر کړې دي، فرمايي چې: (الطائفة الخامسة من قال ظهور المعجزة لا يدل على الصدق في دعوى النبوة لاحتمالات، الاول كونه من فعله لا من فعل الله الخ (ص ۶۷۳)

معجزه د نبي کریم په صدق حکمه دلالت نه کوي چې پدې کې دا احتمال دی چې دادي د نبي فعل وي د الله تعالى فعل دې نه وي، نو جواب يې دا ذکر کړی دی چې: انا بينا أن لا مؤثر في الوجود إلا الله فالمعجز لا يكون الا فعلاً له لا للمدعي (ص ۶۷۵)

دا شياؤ په وجود کې د الله تعالى څخه بغير بل مؤثر نه شته، لهذا معجزه محض د الله تعالى فعل دی د مدعي د نبوت فعل نه دی.

(۱۹) ډير خلې د پيغمبر په وهم او گمان کې هم نوي چې زما په لاس کوم خارق صادرېږي امام نووي رحمه الله فرمايي چې: وفي كثير من الاوقات يقع ذلك اتفاقاً من غير أن يستدعيه او يشعريه (شرح مسلم ج ۲ ص ۲۲۱)

معجزه چا د نبي فعل گڼلو؟

فلاسفه وو او منکرينو د معجزاتو په خوارق د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خپل عمل گڼلو.

۱- علامه عبد الرحمن بن خلدون رحمه الله ليکي چې: وأما الحكماء فالخارق عندهم من فعل النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ولو كان في غير محل القدرة بناء على مذهبهم في الايجاب الذاتي ووقوع الحوادث بعضها عن بعض متوقف على الاسباب والشروط الحادثة مستندة اخيراً الى الواجب الفاعل بالذات لا بالاختيار وان النفس النبوية عندهم لها خواص ذاتية منها صدور هذه الخوارق بقدرته وطاقة العناصر له في التكوين والنبي مجبول على التصريف في الاكوان مهما توجه اليها واستجمع لها بما جعل الله له من ذلك والخارق عندهم يقع للنبي سواء كان للتحدى أم لم يكن وهو شاهد بصدقه من حيث دلالة على تصرف النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ في الاكوان الذي هو من خواص النفس النبوية لا بأنه يتنزل منزلة القول الصريح بالتصديق فلذلك لا تكون دلالتها عندهم قطعية كما هي عند المتكلمين الخ (مقدمه ص ۹۴)

د حکماوو او فلاسفه وو په نیز خوارق د نبی فعل وي اگر چې محل قدرت هم نه وي او د فلاسفه وو دا قول د دوي د مذهب په يو قانون باندې مبني دی چې ايجاب ذاتي دی او همدارنگه پدې خبره مبني دی چې د حوادثو يو دبل څخه وقوع د دوي تر اسبابو او شروطو حادثه وو پورې موقوفه ده، هغه اسباب او شروط حادثه چې په اخر کې د واجب او فاعل بالذات طرفته مستند دي (قطعاً للتسلسل) او فلاسفه وايي چې ددې حوادثو وقوع او صدور د الله تعالى په اختيار کې نه دی، (ځکه چې هغوي د الله تعالى ذات علت موجه گڼي او تخلف المعلول عن علت جايز نه دی) همدارنگه فلاسفه وايي چې د نبوي نفس لپاره ډير ذاتي خواص دي مثلاً: يو دا چې ددې خوارقو صدور د نبی قدرت څخه وي او عناصر په تکوين کې د نبی اطاعت کوي او د حکماوو په نیز نبی چې کله ددې عناصرو طرفته متوجه شي او اراده د تصرف پکې وکړي نو تصرف په کې کوي، ځکه چې الله تعالى انبياوو ته د تصرف اختيار ورکړی دی او خوارق د حکماوو په نیز د انبياوو څخه واقع کېږي، عام ددې څخه چې تجدي پري راغلې وي او که نه، او دا خوارق له دې وجې د نبی د صدق دليل دی چې نبی دخپل نفس د خواصو د تأثير څخه په دوي کې تصرف کوي، د دوي په نیز خوارق (د الله تعالى) د صريح قول قايم مقام نه دي، له دې وجې حکماء وايي چې د خوارقو دلالت د نبی په نبوت قطعي نه دی په خلاف د متکلمينو چې د دوي په نیز دا دلالت قطعي دی، اتمهی.

د اهل بدعتو او فلاسفه وو يو مسلک دی چې نبی کریم ﷺ ته په معجزاتو باندې عطائي قدرت ثابتوي، دواړه ډلې وايي چې پيغمبران د خوارقو په صادرولو قادر دي باذن الله.

وجه يې داده چې فلاسفه ټول حوادث د عقولو په واسطه واجب الوجوب ته منسوبوي او بيا الله تعالى ته فاعل بالذات وايي، فاعل بالاختيار ورته نه وايي او د قران او سنت څخه ثابته عقیده داده چې الله فاعل بالاختيار دی (فعال لما يريد)

فانقيـل: د حکماوو په دې قول کې د نبوت ذکر راغلو معلومېږي دا چې ددې څخه حکماء د اسلام مراد دي، نو دا هم د اهل الاسلام قول شو چې معجزات د انبياوو په اختيار کې دي؟

قلنا: ددې څخه حکماء د اسلام نه دي مراد، بلکې حکماء مراده او حکماء فلاسفه مراد دي، ځکه چې ۱- دلته حکماء د متکلمينو په مقابله کې ذکر شوي دي او د متکلمينو په مقابله کې حکماء د اسلام نه، بلکې حکماء د فلاسفه وو راځي ۲- دلته د حکماوو يو قول دا ذکر شو چې الله تعالى فاعل بالذات دی، حالانکې

حکماء د اسلام، الله تعالى فاعل بالاختيار گڼي او پاتې شوه د نبوت مسئله، نو حکماء د فلاسفه وو اگر چې په اسلامي معنی سره نبوت او رسالت نه مني، لکن بيا هم نفس نبوت مني چې د دوي په نيز ورته يو څه خواص او اثار دي، په مطامع الانظار شرح مطالع الانور، لقاضي ناصر الدين البيضاوي ص (۴۰۶) کې همدارنگه په شرح مواقف (۶۶۳) همدارنگه په تهافت الفلاسفه للغزالي ص (۶۱) کې تصريح ده چې فلاسفه د نفس نبوت او رسالت قايل وو.

۳- مخکې د مواقف عبارت ذکر شو چې د منکرينو د معجزاتو دا خيال وو چې معجزه د نبي خپل فعل دی، الطائفة الخامسة من قال ظهور المعجزة لا يدل على الصدق في دعوى النبوة لاحتمالات، الاول كونه من فعله لامن فعل الله (شرح مواقف ص ۶۷۳)

کرامت

کله چې معجزه صرف د الله فعل شو او د نبي لپاره پکې نه خلق شته او نه کسب او نه د نبي په اختيار کې ده نو کرامت هم صرف د الله تعالى فعل دی، د ولي لپاره پکې نه خلق شته او نه کسب او نه د ولي په اختيار کې دی

۱- سيد الطائفة الشيخ عبد القادر الجيلاني رَحْمَةُ اللهِ عَلَيْهِ د سالک مقام بيان کړي دي فرمايلي يې دي چې: کله چې دخپل ځان څخه فنا شي نو پدې وخت کې: فَنَحْنُ نِيضَافُ اِلَيْهِ التَّكْوِيْنَ وَخَرَقَ الْعَادَاتِ فَيَرَى ذَٰلِكَ مِنْكَ فِي ظَاهِرِ الْعَقْلِ وَالْحَكْمِ وَهُوَ فَعَلَ اللهُ وَارَادَته حَقًّا فِي الْعِلْمِ الْخَفِيِّ (فتوح الغيب، ص ۷ مقاله ۲۶)

پدې وخت کې ستا طرف ته د تکوين او د خوارقو نسبت کيږي او د اوبه د عقل د ظاهري فيصلې مطابق ستا څخه ليدل کيږي حالانکې په حقيقت کې اوبه اعتقادي طريقه په واقع کې دا د الله (جل جلاله) فعل او د الله په اراده وي چې ستا په لاس يې ظاهري.

د دې په تشرېح کې الشيخ المحدث عبد الحق الدهلوي رحمه الله فرمايي چې: پس چون فانی شد از خودی و نماند جز فعل و ارادت در تونسبت کرده می شود بسوی تو پیدا کردن کاینات و پاره کردن عادات یعنی متصرف می گرداند ترا در عالم بخوارق و کرامات پس دیده می شود آن فعل و تصرف از تو در ظاهر عقل و حکم وی ولیکن در باطن و نفس الامر فعل پروردگار است چه معجزه و کرامت فعل خدا است که ظاهر می گردد بردست بنده بجهت تصدیق و تکریم وی نه فعل بنده است که صادر میگردد بقصد و اختیار او مثل سایر افعال چنانکه فرموده آند و حال آنکه آن خرق عادت فعل و تصرف خدا است الخ. (ترجمه فتوح الغیب ص ۲۷، مقاله ۷)

نو کله چې ته دخپل ځان څخه فنا شي او په تا کې د فعل او د ارادې څخه بغير بل څه پاتې نه شي، نو بيا ستا طرف ته د کایناتو د تخليق او د خوارقو نسبت کيږي، يعنې تا په عالم کې په خوارقو او کراماتو متصرف گرځوي، نو په ظاهري طريقه هغه فعل او تصرف ستا څخه صادريږي لکن په باطن او نفس الامر کې هغه د الله تعالى فعل وي، ځکه چې معجزه او کرامت د الله تعالى فعل وي چې د بنده په لاس دده د تصديق او تکریم لپاره صادريږي، معجزه او کرامت د بنده فعل نه وي چې لکه دنورو افعالو اختياريه وو په شان د بنده په قصد او اختيار صادريږي، لکه څرنگه چې خپله شيخ عبدالقادر رحمه الله فرمايي چې خرق عادت او تصرف د الله تعالى فعل وي چې د بنده په لاس صادريږي او د «التكوين» په شرحه کې يې ليکلي دي چې: (سپرده می شود بوی پید کردن اشیاء و تصرف در آکوان که عبارت از خرق عادت و کرامت است) بيا مخکې ليکي چې: يعنی آن در حقيقت فعل حق آست که بر دست ولی ظهور یافته چنانچه معجزه بردست نبي (ترجمه فتوح الغيب ص ۲۰۷، مقاله ۴۶)

چې دوي ته د اشیاء و وپیدا کول او په اکوانو کې تصرف سپارل شوی دی يعنې خوارق او کرامت چې د دوي په لاس ظاهريږي په حقيقت کې هغه د الله تعالى فعل وي چې د ولي په لاس صادريږي لکه: معجزه چې د نبي په لاس صادريږي، لکن د الله تعالى فعل وي، انتهى.

نو پدې عبارت کې اوله: فائده داده چې: کرامت د ولي فعل نه وي بلکه د الله تعالى فعل وي چې د ولي په لاس صادريږي ۲- او دوهمه فايده: داده چې (د صوفيه وو په عباراتو کې چې د تکوين او د تصرف الفاظ استعمالیږي نو دهغې معنی دا نوي چې دوي د الله تعالى په شان تکوين او تصرف کوي، بلکه دهغې معنی صرف خرق العادت او کرامت دی چې الله تعالى د دوي په لاس خوارق صادروي.

۳- د شاه عبدالعزيز رحمه الله شاگرد مولانا حيدر علي ټونکی رحمه الله فرمايي چې: وما يزعم العوام أن الكرامت فعل الاولياء انفسهم بأطل بل هو فعل الله تعالى يظهرة على يد الولي تكميلاً له وتعظيماً ل شأنه وليس للولي ولا للنبي في صدوره اختيار اذ لا اختيار لأحد في افعال الله تعالى (بحواله فتاوى رشديه ج ۳ ص ۲۵)

دعوامو دا گمان چې کرامت د ولي خپل فعل وي بالکل غلط دی، بلکه کرامت د الله تعالى فعل وي چې د ولي په لاس يې دده د تکریم او تعظيم لپاره ظاهروي او د ولي پکې هيڅ اختيار نه وي، ځکه چې د الله تعالى په افعالو کې دهیچا اختيار نه شته.

۴- د سيد احمد شهيد رحمه الله خليفه حضرت مولانا سخاوت علي صاحب چونپوري رحمته الله المتوفى (۱۲۷۴ هـ ق) څخه پوښتنه شوې ده چې: ايا کرامت د ولي په اختيار کې دی؟ هغه جواب ورکوي چې کرامت د ولي په اختيار کې نه دی، بلکې چې کله الله تعالى وغواړي نو د ولي دعزت د زياتولو لپاره يې دده په لاس ظاهر وي، (بحواله فتاویٰ رشديه ج ۳ ص ۲۶)

۵- عجيبه لادا چې د اهل بدعتو سرگروه احمد رضا خان ليکي چې عرض: کسې کرامت کېسې همې هوتې هې؟ ارشاد: کرامت سبب کېسې هوتې هې اور وه جو کسب سې حاصل هو بهان متي کا تماشا هې لوگوں کو د هو که دينا هې (ملفوظات حصه چهارم ص ۱۳)

د دې ټول تحقيق څخه معلومه شوه چې معجزه او کرامت صرف د الله تعالى فعل دی او صرف د الله تعالى په اختيار کې دی، نبی او ولي ته د ادنی ملا بست له وجې منسوب يې او هغه دا چې د دوي په لاس صادر يې.

د اهل بدعتو د دلايلو تحقيق

اهل بدعت معجزه د نبی اختياري عمل گڼي او کرامت د ولي اختياري عمل گڼي او پخپل گمان يو څو ضعيف استدلال کوي

د آصف رضی الله عنه کرامت

۱- د سليمان عليه السلام د تخت دليل:

سلمان عليه السلام د آصف څخه په مافوق الاسباب کې کومک غوښتی وو چې (اَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا) او اصف رحمه الله ورسره په مافوق الاسباب کې کومک کړی وو، دهير لرې څخه يې ورته دسترگو په رپ کې تخت را حاضر کړو.

قلنا: ۱- دا د سليمان عليه السلام معجزه وه او يا د آصف کرامت وو او د معجزاتو او کراماتو څخه د استمداد لپاره استدلال نه صحيح کېږي.

۲- پدې واقعه کې د آصف څخه ماتخت الاسباب امر صادر شوی وو چې دعاده، نورما فوق الاسباب کار چې د تخت راوړل دي الله تعالى کړی وو، په جلالين شريف کې فرمايي چې: دَعَا آصْفُ بِالْإِسْمِ الْأَعْظَمِ أَنْ يَأْتِيَ اللَّهُ بِهِ فَحَصَلَ بِأَنْ جَرَى تَحْتَ الْأَرْضِ حَتَّى نَبَعَ تَحْتَ كُرْسِيِّ سُلَيْمَانَ عليه السلام، (جلالين ص ۳۲۱)

حافظ ابن كثير رحمه الله فرمايي چې، قام فتوضاً ودعا الله قال مجاهد: قال يا ذا الجلال والاكرام وقال الزهري: قال

يا الهنا والاله كل شيء الهأ واحد أله الا انت انتني بعرشها.

نو اصف رحمه الله صرف ماتحت الاسباب كار وكړو چې د اسم اعظم لوستل، د لاسونو وچتول او د الله تعالى څخه د تخت درا وړلو غوښتل دي، نور مافوق الاسباب كار يعنې د تخت راوړل او د سليمان عليه السلام مخې ته يې را حاضرول د الله تعالى فعل دی.

۳- كله چې الله تعالى تخت را حاضر كړو نو سليمان عليه السلام وفرمايل چې: (هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي) په

فضل کې دهیچا د کسب دخل نه وي.

نو په (أَنَا أَيْتُكَ بِهِ) کې د راوړلو نسبت آصف ته مجازاً شوی دی، ځكه چې د اسم اعظم په برکت يې

دعا كړې وه او په (أَيْتُكُمْ يَا تَيْبُنِي بِعَرْشِهَا) کې هم غير الله ته نسبت مجازاً شوی دی.

د عیسی معجزات

۲- بریلویان د عیسی علیه السلام د معجزاتو څخه استدلال کوي، الله تعالى فرمايي چې (وَإِذْ تَخْلُقُ مِنَ

الطِّينِ كَهَيْئَةِ الطَّيْرِ بِإِذْنِي فَتَنْفُخُ فِيهَا فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي)

بریلویان لیکي چې: حالانکې مټی څخه مختلف ښکېلی تو چوڼی چوڼی پکې بهی اپنے قصد و اختیار څخه بنایته یی

کويے بات سوچ کرنيے چا ہے (نور ہدایت ص-۶۰)

وړې وړې مرغی خو ماشومان هم په خپل قصد او اختیار سره جوړوي، نو د عیسی علیه السلام خصوصیت

دادی چې عیسی علیه السلام په خپل اختیار سره پکې روح اچولو او ماشومان پکې روح نه شي اچولی.

قلنا: دلته دوه فعله دي یو د خټو څخه د مرغیو شکل جوړول او په هغې کې پوکول، دا د عیسی علیه

السلام فعل دی، لکن دا معجزه نده ځکه چې تاسو پخپله وویل چې د خټو څخه د مرغیو شکل خو ماشومان

هم جوړولی شي او په هغې کې پوکولی هم شي، او دوهم په مرغی کې روح اچول او دهغې څخه ژوندی

مرغی جوړول دي، دا د الله تعالى فعل دی او همدا معجزه ده، الله تعالى اول فعل عیسی علیه السلام ته

منسوب کړی دی، تخلیق، تنفخ او دوهم فعل یې ورته ندی منسوب کړی، (فَتَكُونُ طَيْرًا بِإِذْنِي) نو مرغی به

صرف د الله تعالى په حکم ژوندی کیدله او د بریلویانو دا اعتراض چې د مرغیو شکلونه خو ماشومان هم

جوړولی شي، نو بیا د عیسی خصوصیت څه شي دی؟

نو دا د دوي ناپوهي ده، ځکه چې ماشومان د مرغیو شکلونه جوړوي او په هغې کې پوکي کوي، لکن بيا هم پکې الله تعالى روح نه اچوي او عیسی علیه السلام به چې د مرغی شکل جوړ کړو او په هغې کې به یې پوکي وکړو نو الله تعالى به پکې روح واچولو او ژوندی مرغی به شوه.

دنورو خلکو جوړې مرغی الله تعالى نه ژوندی کولې او د عیسی علیه السلام جوړه مرغی الله تعالى ژوندی کوله بس دغه فرق دی.

۲- الله تعالى چې کوم خوارق عیسی علیه السلام ته منسوب کړي دي نو دهغوي سره د (بِأَذْنٍ) کلمه ذکر کوي، الله تعالى همدې خبرې ته اشاره کوي چې دا معجزه اگر چې ظاهراً د عیسی علیه السلام څخه صادره شوي ده، لکن په حقیقت کې دا د الله تعالى فعل دی، د عیسی علیه السلام د کسب او اختیار لپاره پکې هیڅ دخل نشته.

۴- د عیسی علیه السلام د حوارینو همدا عقیده وه چې معجزات صرف د الله تعالى په اختیار او قدرت کې دي، لهذا عیسی علیه السلام ته یې ویلي وو، چې (هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ أَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ) عیسی علیه السلام هم ورته ونه ویل چې دا خو زما په قدرت او اختیار کې دي، بلکې یو بل قادر او مختار ذات ته یې لاسونه اوچت کړل او وې فرمایل چې: (اللَّهُمَّ رَبَّنَا أَنْزِلْ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِنَ السَّمَاءِ)

د علماوو د اقوالو څخه استدلالات

د شرح مواقف عبارت: ۱- د شرح مواقف عبارت څخه معلومېږي چې معجزه د نبي فعل دی او د نبي په اختیار کې ده، د عبارت معنی داسې ده چې:

اویو قوم په معجزه کې دا شرط لگولی دی چې معجزه به په داسې امر کې نه وي کوم چې (عاده) د نبي قدرت ماتحت وي، ځکه چې که د نبي قدرت لاندې داخل شي لکه په هوا کې الوتل او په اوبو گرځیدل نو دا به د الله تعالى له طرفه د تصدیق قایم مقام نه شي.

مگر دا شرط هیڅ حقیقت نلري ځکه چې د نبي قادریدل په داسې حال کې چې نور خلک ورباندې نه اداء قادر نه وي دا هم معجزه ده.

علامه أمدي رحمه الله فرمایي چې: ایا دا متصوره ده چې معجزه د نبي د مقدوراتو څخه شي؟

نود ايمه وو پدې کې اختلاف دی بعضې فرمايي چې په مذکور مثال کې نفس حرکت (په هوا کې الوتل) معجزه نه ده، ځکه چې دا د الله تعالى دخلق په وجه د نبي په قدرت کې داخل دي، بلکې معجزه پدې حرکت باندې د نفس قدرت نوم دی او قدرت د نبي د طاقت څخه بهر دی، او نور امامان فرمايي چې: محض حرکت معجزه ده ځکه چې همدا حرکت خارق العاده دی او الله تعالى پيدا کړی دی او اگر چې دا مقدور د نبي هم دی او دا قول زيات صحيح دی، انتهى (شرح مواقف ص ۶۶۶)

قلنا: ۱- د شرح مواقف د عبارت معنى داده چې يوقوم په معجزه کې دا شرط لگولی دی چې په معجزه به د نبي قدرت نه وي، ځکه چې که معجزه د نبي مقدوره شي نو دا به د الله تعالى له طرفه عملي تصديق نشي، کوم چې د قولي تصديق قايم مقام دی، ځکه چې پدې کې دا شبه راځي چې دا خو د نبي مقدور فعل دی نو دا به څرنگه معجزه شي؟، مثلاً که په هوا کې الوتل د نبي مقدور فعل شي نو دا به معجزه نه شي ځکه چې بيا پدې کې عملي او فعلي تصديق نه راځي چې بالاخره د قولي تصديق قايم مقام شي، ځکه چې د نبي مقدور فعل به څرنگه د الله تعالى له طرفه تصديق شي؟ نو بعضې علماوو پدې شرط رد کړی دی او فرمايلي دي چې په مذکور مثال کې معجزه په هوا کې الوتل نه دي کوم چې بخلق الله د نبي مقدور دی، بلکې معجزه په مذکور مثال کې نفس قدرت دی او نفس قدرت مقدور د نبي نه دی او نور امامان فرمايي چې: ان نفس هذه الحركة معجزة من جهة كونها خارقا للعادة ومخلوقة لله تعالى وان كانت مقدورة لنبي الله تعالى وهو الاصح (ص ۶۶۶)

دا نفس حرکت معجزه ده ځکه چې همدا خلاف العادة فعل دی او د الله تعالى پيدا کړی شوی شی دی اگر که دا مقدور د نبي هم وي (مگر د معجزې په صورت کې به پکې د نبي د قصد او اختيار دخل نه وي) او دا خبره صحيح ده.

خلاصه دا چې دلته دوه خبرې دي: اول دا چې معجزه مقدوره د نبي شي، دوهم ا چې په مقدوراتو د نبي کې غير مقدوره معجزه متحققه شي ويينهما بون بعيد، په شرح مواقف کې دوهمه خبره بيانېږي او نزاع په اوله خبره کې ده.

۲- که د شرح مواقف د عبارت دغه معنى نه شي کومه چې مونږ بيان کړه نو بيا به د شرح مواقف په عباراتو کې تعارض راشي، مخکې مونږ د شرح مواقف صريح عبارات رانقل کړي دي چې معجزه د نبي د

قدرت، کسب او اختیار لاندې نده، لهذا ددې عبارت يا هغه معنی ده چې کومه مونږ ذکر کړه او يا پکې بل تاويل پکار دی.

دفتح الباري عبارت

اهل بدعت د صحيح البخاري ج ۱ ص ۵۰۴، حاشیه نمبر ۴) باب علامات النبوة، يوه حاشیه رانقلوي چې: **وَالْفَرْقُ بَيْنَهُمَا أَنَّ الْمُعْجَزَةَ أَخْصُ لِأَنَّهُ يُشْتَرَطُ فِيهَا أَنْ يَتَحَدَّى النَّبِيُّ مَنْ يُكْذِبُهُ بِأَنْ يَقُولَ إِنْ فَعَلْتُ كَذَا لِكَأَنَّكَ أَتَصَدِّقُ بِأَنِّي صَادِقٌ أَوْ يَقُولُ مَنْ يَتَحَدَّاهُ لَا أَصْدِ قُكَ حَتَّى تَفْعَلَ كَذَا وَيُشْتَرَطُ أَنْ يَكُونَ الْمُتَحَدَّى بِهِ مِمَّا يَعْجَزُ عَنْهُ الْبَشَرُ فِي الْعَادَةِ الْمُسْتَحَرَّةِ).**

قلنا: ۱- اهل بدعت دېته د معجزې تعريف وايي وگوره، نور هدايت ص (۳۷) حالانکې دا د معجزې تعريف ندی، بلکې حافظ ابن حجر رحمته الله د تحدی صورت بيانوي اهل بدعت د معجزې د تعريف او د تحدی د تصوير په مابين کې فرق نشي کولی.

۲- په همدې حاشیه کې د معجزې تعريف شته چې: **وَسَمَّيْتُ الْمُعْجَزَةَ لِعَجْزٍ مَنْ يَقَعُ عِنْدَهُمْ ذَلِكَ عَنْ مُعَارَضَتِهَا وَالْهَاءُ فِيهَا لِلْمُبَالَغَةِ أَوْ هِيَ صِفَةٌ مُخْذُوفٌ وَأَشْهُرُ مُعْجَزَاتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقُرْآنُ)** نو حافظ ابن حجر رحمه الله د نبی کریم صلی الله علیه وسلم په مشهورو معجزاتو کې قرآن ذکر کړو او په قران کې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم قدرت، کسب او اختیار لره هيڅ دخل نشته.

۳- الشيخ المحدث عبد الحق الدهلوي رحمه الله فرمايي چې: پس دیده ميشود آن فعل و تصرف از تو در ظاهر عقل و حکم وی، وليکن در باطن و نفس الأمر فعل پروردگار است تعالی، چه معجزه و کرامت فعل خداست که ظاهر میگردد بردست بنده، بجهت تصدیق و تکریم وی نه فعل بنده است که صادر میگردد بقصد و اختیار او مثل سائر افعال (ترجمه فتوح الغیب ص ۲۷، مقاله نمبر ۶)

د امام رازي رحمه الله عبارت

اهل بدعت وايي چې امام رازي رحمه الله په المباحث المشرقيه ج ۲ ص ۵۲۳، کې فرمايي چې د نبی دريمه خاصه داده چې دده ذات ددې عالم په ماده کې متصرف وي، نو عصا په مار بدلوي، او په په وينه بدلوي، پر وند او کوڼ ته شفاء ورکوي، همداسې نور معجزات، يعنې د الله تعالیٰ نبی ته دا قدرت حاصل دی چې هغه بې روحه لرگی په مار او اوبه په وينه بدلې کړي او همداسې تصرفات دوي ته حاصل وي (نور هدايت ص ۳۵)

قلنا: اهل بدعتو ته پکار دي چې دامام رازي رحمه الله المباحث المشرقيه ديو کامل ديوبندي استاذ خخه ولولي ترڅو چې ورته معلومه شي چې امام رازي رحمه الله د چا مسلک رانقل کړی دی، او بيا يې په کوم انداز سره دهغې ترديد کړی دی په اصل کې امام رازي رحمه الله د نبوت په باره کې د فلاسفه وو غلط نظريات يو يو رانقلوي او بيا ورته جوابات ورکوي، د متکلمينو هيڅکله دا مسلک ندی چې د رسول الله صلی الله عليه وسلم ذات ددې عالم په ماده کې متصرف دی، مخکې مونږ ددې عنوان لاندې چې (معجزه چا د نبي فعل گڼول؟) د نبوت په باره کې د فلاسفه وو عقديه د مقدمې د ابن خلدون په حواله رانقل کړې وه، په مواقف او شرح مواقف کې د ص (۶۶۳) خخه تر (۶۶۵) پورې يې د حکماوو دا غلط نظريات رانقل کړي دي او تفصيلي جوابات يې ورکړي دي په هغې کې يې د فلاسفه وو يو دا عقیده رانقل کړې ده چې د نبي خخه خوارق صادرېږي ځکه چې د عالم عناصر ماده د دوي مطيعه او منقاد وي (وگوره شرح مواقف ص ۶۶۴)

د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله عبارت

اهل بدعت د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله پورې يو بهتان وايي چې مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله په تحذير الناس ص ۷ کې فرمايي چې: معجزات او کرامات د انبياوو او اولياوو په قصد او اختيار سره هم صادرېږي (نور هدايت ص ۳۷، ۳۸)

قلنا: د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله پوره عبارت دادی: اوريه وجه هوی که معجزه خاص جوهر نبی کو مثل پروانه تقرری بطور سند نبوت ملتا ہے اور بنظر ضرورت ہر وقت قبضہ میں رہتا ہے، مثل عنایات خاصہ گاہ و بگاہ کا قبضہ نہیں ہوتا ہماری حضرت صلی اللہ علیہ وسلم کو قرآن ملا جو بتیانا لکل شے ہے تا کہ معلوم ہو کہ آپ اس فن میں یکتا ہیں کیوں کہ ہر شخص کا اعجاز اسے فن میں متصور ہے اور اس کے شریک نہ ہوں اور وہ اس میں یکتا ہوا (تحذیر الناس ص ۷)

پدې کې مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله تصريح کړې ده چې معجزه: مثل پروانه تقرری کے نبی کو بطور سند نبوت ملتا ہے یعنی معجزه د نبوت د سند په طريقه نبي ته ورکول کېږي او سند هغه معتبر وي چې د معطي له طرفه وي، کوم سند چې څوک په خپل کسب او اختيار سره تيار کړي هغه معتبر نه وي او بيا فرمايي چې د نبي هميشنۍ معجزه قرآن دی، چې هميشه د نبي کریم صلی الله عليه وسلم سره دی او په قران کې د نبي کسب قدرت او اختيار لره هيڅ دخل نشته قران د نبي کریم صلی الله عليه وسلم سره هميشنۍ معجزه ده داسې نه ده لکه نور عنایات خاصه چې گاه و بگاه يعني چې وقتاً فوقتاً د نبي په لاس صادرېږي.

د نور او بشر مسئله

په لاندې، اهل الحق، د حق، الله، الانساني، التجري، دنوري

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبى بعده.

اما بعد !

نبی کریم ﷺ بشر دی نور نہ دی، نور پہ دوو معناگانو سرہ راحی، یودا چہ (کیفیت ظاہرہ بنفسہا مظہرہ لغيرہا) اوبلہ دا چہ دغناصرو دکیفیاتو خخہ دییلتون پہ صورت کپ دھوا پہ شان غیر مرئی شی، نو دنبی کریم ﷺ پہ صفاتو کپ نور پہ اولی معنی سرہ راغلی دی لکن ذات یی بشر دی.

دبریلویانو عقیدہ: مولوی عمر اچھروی لیکلی دی چہ دنبی کریم ﷺ پہ اشارہ بانڈی

دسپور می۔ دوه توتہ کیدل دنبی کریم ﷺ دشریت سرہ منافی دی (مقیاس نور ص ۶۱)

پہ بل حای کپ یی لیکلی دی چہ: وھایان نبی کریم ﷺ تہ بشر وایی او حنفیان ورتہ بہ مثله

نور وایی، فکر و کپی چہ نبی کریم ﷺ تہ شی دی؟ مقیاس حنفیت ص ۲۳۵)

دعیسویانو دا عقیدہ دہ چہ عیسیٰ علیہ السلام دالله تعالیٰ حوی دی او دالله تعالیٰ ذات نور دی کلہ چہ

انگریزان ہندوستان تہ راغلل او پہ مسلمانانو کپ ورتہ ددی عقیدہ چلول سخت بنکارہ شول، نو دخیلی دغہ

خود ساختہ دل پہ غور کپ یی دا خبرہ پوکہ چہ تاسو ہم دمحمد ﷺ پہ بارہ کپ دعیسویانو پہ شان

خبرہ مشہورہ کپی، ددی لپارہ چہ دعیسویت گولی پہ اسانہ بانڈی دمسلمانانو پہ ستونی کپ تیرہ شی او

دعیسویانو دعقیدہ اجنبیت ختم شی، نو دبریلویانو ولیکل چہ: دوحدت دنور توتہ زمونہ نبی کریم

ﷺ دی (حدایق بخشش ص ۶۲)

پہ بل حای کپ لیکلی چہ: پہ معراج کپ دنبی کریم ﷺ نوری جسم پہ نور کپ مدغم شو (سخن

رضا ص ۲۸۳)

انگریزانو بہ ورتہ روزانہ دیو مجلس دمنعقدولو لپارہ یوولس روپیہ ورکولی، پدی مجلس کپ بہ دوی

دشاه محمد اسحاق رحمہ اللہ او دشاه اسماعیل شہید رحمہ اللہ پہ خلاف بانڈی فضاء ہوارولہ او دا تقریرونہ

بہ یی کول چہ اللہ تعالیٰ نور دی او دالله دنور خخہ دنبی کریم ﷺ نور پیدا شو، نو نبی کریم

ﷺ ذاتاً نوردی او دالله تعالیٰ دنور یوہ حصہ دہ، وروستہ د رسول اللہ ﷺ دممکن

الوجود والی او دمخلوق والی خخہ ہم منکر شول دبریلویانو پہ یو شعر کپ د رسول اللہ ﷺ دممکن

والی او دمخلوق والی اسلامی عقیدہ داسی تحت التراب شو دہ.

مکن میں یہ قدرت کہاں؟ واجب میں عبدیت کہاں؟

حیران ہوں یہ بھی ہے خطا: یہ بھی نہیں وہ بھی نہیں.

(حدائق بخشش حصہ اول ص ۴۹)

یعنی نبی کریم ﷺ ددومره قدرتونو دمالکیت سره سره څرنگه ممکن کیدلی شي؟ بل طرفته مونځ او نور عباداتونه کوي نو ددې عبادت سره څرنگه واجب کیدلی شي؟ زه حیران یم حق دادی چې دا دواړه خبرې غلطې دي، دا هم نه ده صحیح چې نبی کریم ﷺ ممکن او مخلوق شي او دا هم نه ده صحیح چې نبی کریم ﷺ واجب او خدای شي، په یو بل ځای کې یې لیکلي دي چې: (معدن اسرار علام الغیوب: برنځ بحرین امکان ووجوب) (حدائق بخشش حصہ دوم ص ۸۹)

احمد رضا خان په یو ځای کې صراحهً دنبی کریم ﷺ دممكن الوجود والي څخه انکار کړی دی اولیکي چې: کمان امکان کے جھوٹی نقطو تم ازل اثر کے بہیر می ہو محیط کے چال سے تو پوچھ کد ہر کی اے کد ہر گے تھی۔ (حدائق بخشش حصہ دوم ص ۱۱۴)

احمد رضا خان نبی کریم ﷺ ته ذاتاً نور وایي او بشریت ته یوه ظاهري پرده وایي د (قل انما انا بشر مثلکم) په تشریح کې لیکلي دي چې: تم فرماؤ ظاهري صورت بشری میں تو میں تم جیسا ہوں (کنز الایمان ص ۳۸۶) ته ورته ووايه چې په ظاهري بشري صورت کې زه ستا سو په شان یم، مفتی احمد یار نعیمی لیکلي دي چې (ان کو بشر مانا ایمان نہیں) تفسیر نعیمی ج ۱ ص ۱۰۰) نبی کریم ﷺ ته بشر وبل ایمان نه دی. خواجہ قمر الدین سیالوي لیکلي دي چې: جو ذات سب کی پہلی بشر کی پہلی موجود ہوا اس مقدس و مطہر ہستی کو بشر کہنا یا مانا کس طرح صحیح ہی (انوار قمری ج ۵ ص ۹۳)

نبی کریم ﷺ دابو البشر څخه مخکې موجود وو نو څرنگه بشر شو؟

فانقیل: چې بعضې دیوبندي علماوو خو لیکلي دي چې بریلویان دنبی کریم ﷺ بشریت مني قلنا: بریلویان دمنافقانو په شان کله کله داهل حقو په مخ کې وایي چې مونږ بشریت منو، لکن کله چې بیا دخپلو شیاطینو سره یو ځای شي نو بیا انکار کوي.

د اهل سنت والجماعت عقیده

د اهل سنت والجماعت په نیز (نور) د الله تعالی په صفاتو کې صفت الفعل دی او در رسول الله ﷺ په صفاتو کې هم نور راغلی دی نو نبی کریم ﷺ د هدایت نور دی (ان الرسول لنور يستضاء به)

پاتې شوه د الله تعالی ذات او د محمد ﷺ ذات نو مونږ وایو چې د الله تعالی ذات او دکنهې ادراک نه کیږي، د الله تعالی ذات زموږ د ادراک څخه بهر دی مونږ ته صرف د الله صفات معلوم دي، (ما عرفناک حق معرفتک وما عبدناک حق عبادتک) او نبی کریم ﷺ ذاتا بشر او انسان دی ممکن الوجود او مخلوق دی.

حضرت امام رباني مجدد الف ثانی رحمه الله لیکي چې: ای برادر! محمد الرسول الله ﷺ بآن علو شان بشر بود، و بداع حدود و امکان متمسم بشر از خالق بشر چه در باید و ممکن از واجب چه فرا گیرد و حادث قدیم را جلت عظمته چه طور احاطه نماید > (مکتوبات دفتر اول نمبر ۱۷۳ ص ۱۷۷)

په یو بل ځای کې یې لیکلي دي چې: انبياء عليهم الصلوة والتسليمات باعامه در نفس انسانیت برابر آند و در حقیقت و ذات همه متحد تفاضل باعتبار صفات کامله آمده است (مکتوبات دفتر اول نمبر ۶۶۶، ص ۳۲۹)

علامه ابو البرکات نعمان خیر الدین الأفندي الألوסי رحمه الله د بغداد په لویو علماوو کې وو، د عیسویانو د مشهور اسقف عبد المسيح سره یې سخته مقابله کړې ده، د عبد المسيح د فریبونو په جواب کې یې په دوو جلدونو باندې مشتمل یو غټ کتاب ولیکلو په نوم (الجواب الفسیح) د دې کتاب په ج ۲ ص ۲۱۸ کې لیکي چې: فنبینا علیه الصلوة والسلام عبد الله ورسوله و بشر، تحله العوارض کما قال سبحانه قل انما أنا بشر مثلكم

یعنې د عیسویانو دا عقیده ده چې عیسی علیه السلام صرف په اعتبار د ظاهري صورت سره بشر دی، د دوي په خلاف د مسلمانانو دا عقیده ده چې: زموږ پیغمبر ﷺ د الله بنده او رسول دی، بشر دی، په نبی کریم ﷺ د بندگی عوارض (مريضی او نور ضروریات) راځي، لکه الله تعالی چې فرمایي چې: ته دوي ته ووايه چې بیشکه زه... تا سو په شان بشر یم.

دبريلويانو وهمي دلايل

(۱) رسول الله ﷺ ته به د عالم الملكوت انكشاف كيدلو او د عالم الملكوت كشف

بشري بدن ته نه كيږي بلكې دا كشف لطافت غواړي .

جواب: رسول الله ﷺ ته به د عالم الملكوت انكشاف كيدلو، لکن دا به په موقت طور باندې يو كيفيت وو چې بدن ته به عارضيدلو، وروسته به اصل صفات د بدن را واپس كيدل، لكه جبرئيل عليه السلام ته به چې په وختي طور باندې بشریت عارضيدلو پدې سره به د جبرئيل ملكوتيت نه ختميدلو.

شيخ الاسلام علامه شبير احمد العثماني رحمه الله فرمايي چې: هي حالة يؤخذ فيها عن حال الدنيا من غير موت فهو مقام برزخي يحصل له عند تلقى الوحي (فتح الملهم ج ۱ ص ۳۱۰) هغه داسې حالت وو چې د مرگ څخه بغير پكې نبي كريم ﷺ د دنيا څخه او چتولى شو پس هغه برزخي حالت دى چې دوحي په وخت كې ورته حاصليدلو.

(۲) محدث الحرم ملا على القاري رحمه الله د (واجعلنى نورا) په تشریح كې ليكلي دي چې: واذا انتقفت المؤمنون عن الكدورات البشرية في دار الثواب فيرونه بلا حجاب كما أن النبي ﷺ رآه في الدنيا، لانقلابه نوراً كما قال في الدعاء اللهم اجعل في قلبي نورا وفي بصرى نورا الى قوله واجعلنى نورا (مرقات ج ۱ ص ۱۶۴)

كله چې مؤمنان په دار الثواب (اخرت) كې د بشریت د خيرو څخه جدا شي، نو بيا به الله تعالى ته بې حجابه گوري لكه په دنيا كې چې نبي كريم ﷺ الله تعالى بې حجابه ليدلى وو، نو دا لدې وجې څخه وو چې نبي كريم ﷺ په نور باندې بدل شوى وو لكه رسول الله ﷺ چې فرمايي چې يا الله تعالى زما په زړه كې نور پيدا كړه او زما په سترگو كې نور پيدا كړه تردې چې نبي كريم ﷺ وفرمايل چې مانور كړه.

جواب: ددې څخه هم همدا تمثيل مراد دى، چې نبي كريم ﷺ ته دا انكشاف تام په وخت كې عارض شوى وو، پدې وخت كې نبي كريم ﷺ د بشریت د ټولو تقاضاوو څخه مجرد شوى وو او په موقت طريقه باندې د بشریت د تقاضاگانو څخه غايبيدل نفى د حقيقت البشرية نه راوړي، لكه جبرئيل عليه السلام څو څو ځله د بشر په تمثيل كې راغلى دى لکن بيا هم د ملكوتيت د حقيقت څخه نه

وو وتلی، نبی کریم ﷺ یوہ روح پہ دغہ خاص حالت کې ابو هریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ونه پېژندلو او پوښتنه یې ترینه وکړه چې ته ابو هریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ یی؟

شیخ الاسلام علامه شبیر احمد العثماني رحمه الله لیکلي دي چې: قال علی القاري رحمه الله الاستفهام اما على حقيقته لانه عليه السلام كان غائبا عن بشريته بسبب ايجاء هذه البشارة فلم يشعر في أول الوهلة كأنه هو واما للتقرير وهو ظاهر واما للتعجب لاستغرابه أنه من أين دخل عليه والطرق مسدودة (فتح الملهم ج ۱ ص ۲۰۴)

یعني د ابو هریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ څخه چې نبی کریم ﷺ پوښتنه وکړه چې ته ابو هریره یی؟ نو دا یا په حقیقت باندې بناء ده، ځکه چې نبی کریم ﷺ دوحې ددې زیري په وجه د بشریت څخه وتلی وو، نو په اول وخت کې پوه نه شو چې دا ابو هریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دی او یا د پوښتنه د تقریر لپاره ده وهو ظاهر او یا د تعجب لپاره ده چې څرنگه ابو هریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ دی بند ځای ته راغلو؟

خلاصه دا چې ددې دعا په آخر کې چې راغلي دي چې یا الله تعالی زما څخه نور جوړ کړې نو ددې څخه د بشریت څخه مکمل وتل ندی مراد، همدارنگه محدثین فرمایي چې ددې څخه د هدایت نور مراد دی، د ذات نور نه دی مراد امام نووي رحمه الله فرمایي چې: قَالَ الْعُلَمَاءُ سَأَلَ النَّوْرَ فِي أَعْضَائِهِ وَجِهَاتِهِ وَالْمُرَادُ بِهِ بَيَانُ الْحَقِّ وَضِيَاءُهُ وَالْهُدَايَةُ إِلَيْهِ فَسَأَلَ النَّوْرَ فِي جَمِيعِ أَعْضَائِهِ وَجِهَاتِهِ وَتَقَلُّبَاتِهِ وَحَالَاتِهِ وَجَمَلِهِ فِي جِهَاتِهِ السَّيِّئَةِ. (شرح صحيح المسلم: ج ۱ ص ۲۶۰)

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمایلي دي چې: وكل هذا الأمور راجعة الى الهداية والبيان وضياء الحق (فتح الباری ج ۶ ص ۱۴۳۰) رسول الله ﷺ فرمایلي ده چې نورې هداي (ابن کثیر ج ۳ ص ۲۸۹) خلاصه دا چې په هندوستان باندې دانگریزانو د دورې څخه مخکې هیڅ داسې معتمد عالم نه دی تیر شوی چې هغه ددې څخه ذاتي نور مراد کړی وي (فیض احمد اویسی بریلوي لیکلي دي چې دنور څخه د هدایت دنور مراد ول گمراهي ده) احسن البیان حصه دوم ص ۲۶

لطیفه: نبی کریم ﷺ چې مطالبه دنور کوي نو معلومېږي چې نبی کریم ﷺ ذاتاً نور نه دی.

(۳) رسول الله ﷺ فرمايې چې: أول ما خلق الله نوري، نو معلومېږي چې نبي کريم ﷺ ذاتاً په خلقت کې نور دی په صفت او اکتساب کې نه دی.

جواب: که دا روايت ثابت شي نو بيا د نور څخه روح مراد دی او روح خصوصاً د نبي کريم ﷺ روح يو نوراني شی دی، نو په هغه وخت کې د روح نبوي ﷺ پيدا کول د نور پيدا کول وو.

محدث الحرم ملا علی القاري رحمه الله فرمايلي دي چې: ومنه قوله أول ما خلق الله نوري وفي رواية روحی، ومعناها واحد، فان الأرواح نورانية ای أول ما خلق الله من الأرواح روحی (مرقات ج ۱ ص ۱۶۷) جديد.

(۴) په زمکه باندې به د نبي کريم ﷺ سوري نه وو چې دا ذاتی نور دليل دی، علامه سيوطي رحمه الله يو مرسل روايت ذکر کړی دی چې: عَنْ ذُكْوَانَ بْنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لَمَّا رَكِبَ يَوْمَ لُحَيْشٍ فِي شَمْسٍ وَلَا قَمَرٍ، قَالَ ابْنُ سَبْعٍ مِنْ خَصَائِصِهِ إِنَّ ظِلَّهُ كَانَ لَا يَقَعُ عَلَى الْأَرْضِ وَأَنَّهُ كَانَ نُورًا فَكَانَ إِذَا مَشَى فِي الشَّمْسِ أَوْ الْقَمَرِ لَا يَنْظُرُ لَهُ، خَصَائِصُ الْكِبَرِيِّ ج ۱ ص ۶۸) باب الآية في أنه لم يَرِ له ظل.

جواب: د کومو مسلمانانو چې دا عقیده ده چې د نبي کريم ﷺ سوري نه وو نو هغوي داشان د نبي کريم ﷺ معجزه او خوارق گڼي او دا به دخوارقو څخه په دې صورت کې وي چې نبي کريم ﷺ ذاتاً نور نه شي.

علاوه لا دا چې دا روايت نه دی ثابت، (۱) د دې روايت اولنی راوي عبد الرحمن بن قيس زعفراني رَحِمَهُ اللَّهُ دی، ابن مهدي رَحِمَهُ اللَّهُ او ابو زرعه رَحِمَهُ اللَّهُ ورته کاذب ويلي دي امام بخاري رَحِمَهُ اللَّهُ فرمايې چې ذهب حديثه، امام احمد رَحِمَهُ اللَّهُ فرمايې لم يكن بشيء، امام نسائي رَحِمَهُ اللَّهُ ورته متروك الحديث ويلي دي، صالح بن محمد رَحِمَهُ اللَّهُ ورته وضاع ويلي دي، (ميزان الاعتدال ج ۲ ص ۵۸۳) تهذيب التهذيب ج ۶ ص ۲۳۱)

دوهم راوي عبد الملك بن عبد الله بن الوليد هم مجهول الحال دی.

(۲) په دومره عامه واقعۀ کې پکار دی چې راويان صحابه کرام په زرگونو وي، لکن د حديثو په ذخيره چې نظر و اچول شي نو په دې باره کې صرف يو مرسل روايت او هغه هم انتها يې ضعيفه تر سترگو کېږي چې دا د دې روايت د عدم ثبوت يوه قوي قرينه ده.

د رسول الله ﷺ د بشریت دلایل

وَإِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلَكَةِ إِنِّي خَالِقٌ بَشَرًا مِّنْ صَلَٰصَالٍ مِّنْ حَمَإٍ مَّسْنُونٍ فَإِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِن رُّوحِي فَقَعُوْا لَهُ سَٰجِدِينَ (پاره ۱۴، حجات / ۲۸)

الله تعالی ملایکې د نور څخه پیدا کړي دي، پیریان یې د بل نوراني شی یعنی د اور څخه پیدا کړي دي او آدم علیه السلام یې د خټې څخه پیدا کړو، الله تعالی د خټې څخه جوړ شوي بشر ته په نوراني ملائکو او پیریانو باندې ترجیح ورکړه، نوراني بشر ته یې په سجده باندې مأمور کړل، ټولو د فضیلت ومنلو، یواځې ابلیس لعین د بشر د فضیلت څخه منکر شو، نو معلومېږي چې بشریت ته د حقارت په نظر باندې کتل د شیطان نظریه وه، چې په همدې شیطاني نظریه کې دنن سبا بد عتیان گرفتار دي، بشر او انسان دواړه یوه معنی لري، الله تعالی بي بي مریمې رضی الله عنها ته حکم کړی وو چې (فأما ترین من البشر اجد الیخر) دلته ذکر د بشر دی چې انسان ترینه مراد دی او الله تعالی د انسان په باره کې فرمایي چې: (لقد خلقنا الانسان في أحسن تقويم) بریلویان د نبی کریم ﷺ د احسنیت څخه انکار کوي او بله نوعه ترینه جوړوي.

۲- قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ (کهف / ۱۱۰)

دا ایت کریمه د نبی کریم ﷺ په بشریت کې صریح نص دی، د کافرانو دا عقیده وه چې بشر حقیر وي، نو څرنگه رسول الله ﷺ؟ الله تعالی په دې ایت کې د نبی کریم ﷺ بشریت او رسالت دواړه ذکر کړه او دایې ښکاره کړه چې د نبوت او د بشریت په مابین کې هیڅ منافات نشته، کافرانو د نبی کریم ﷺ په بشریت منلو لکن رسالت یې نه منلو، بریلویان د نبی کریم ﷺ رسالت منی لکن بشریت یې نه مني او ددې صریح ایت مطابق اهل سنت والجماعت د نبی کریم ﷺ رسالت او بشریت او رسالت دواړه مني.

۳- مَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُؤْتِيَهُ اللَّهُ الْكِتَابَ وَالْحُكْمَ وَالنُّبُوَّةَ ثُمَّ يَقُولَ لِلنَّاسِ كُونُوا عِبَادًا لِّي مِنْ دُونِ اللَّهِ (ال عمران / ۷۹)

ددې ایت څخه معلومه شوه چې د نبوت او د کتاب مورد همیشه انسان وي.

۴- وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَنْ يُكَلِّمَهُ اللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِنْ وَرَآئِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِيَ بِإِذْنِهِ مَا يَشَاءُ (الشورى / ۵۱)

بعضی بریلویان وایی چي نبی کریم ﷺ تواضعاً خاتہ بشر ویلی دی، لکن دا خبرہ غلطہ ده خُکَہ چي په تواضع کي دروغ ویل نه دي جایز، بلکي تواضع په قدر مشترک کي راخي، مثلاً دمدرسي مهتم او یا صدر مدرس دمدرسي ملازم ته وایی چي زه هم دمدرسي خادم یم، نو دا تواضع ده لکن که مهتم داسي وایی چي زه مهتم نه یم نو دا بیا دروغ دي، همدارنگه که نبی کریم ﷺ بشر نه وي نو بیا به معاذ الله د (انما انا بشر مثلكم) جمله دروغ شي.

۵- رسول الله ﷺ فرمائي چي: انه لو أحدث في الصلوة شيء أنبأتكم به ولكن انما انا بشر أنسى كما تنسون، فاذا نسيت فذكروني (صحيح مسلم ج ۱ ص ۲۱۲) که په مانځه کي کومه نوې خبر پيدا شي نو زه تاسو ورباندې خبرووم لکن خبره داده چي زه ستاسو په شان بشر یم زما څخه هم هیریري کله چي زما څخه هیر شي نو تاسو يې رايادوئ.

۶- رسول الله ﷺ فرمائي چي: انکم تختصمون الی وانما انا بشر ولعل بعضکم أن یكون الخن بحجته (ترمذی ج ۱ ص ۱۶۰) تاسو ماته دوسې راوړئ او زه بشر یم کیدی شي چي په تاسو کي کوم یو په دلایلو کي قوي وي، نو که زه دیو چا په باره کي دبل دحق څخه فیصله وکوم نو بیشکه چي زه هغه ته د اور توتیه ورکوم.

۷- دصحابه کرامو په عقیده کي نبی کریم ﷺ بشر وو، حضرت عبد الله بن عمرو بن العاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ به د نبی کریم ﷺ احادیث لیکل، نو صحابه کرامو منع کړو او ورته وې فرمایل چي: اکتب کل شیء تسمعه من رسول الله ﷺ ورسول الله ﷺ بشر یتکلم فی الغضب والرضاء (سنن ابی داؤد ج ۲ ص ۵۱۴)

آیا ته د نبی کریم ﷺ څخه هر اوریدلی شی لیکي؟ حال دا چي نبی کریم ﷺ بشر دی کله د غصې او کله د خوشحالی په حالت کي وي، عبد الله بن عمرو بن العاص رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رسول الله ﷺ ته دخلکو دا خبره ورسوله رسول الله ﷺ و فرمایل: (اكتب فوالذي نفسی بیده ما یخرج منه الا حق) لیکه په هغه الله مې دې قسم وي چي زما روح دهغه په قبضه کي دی چي زما دخولې څخه صرف حق راووزي.

۸- حضرت عایشه رضی اللہ عنہا فرمائی چې: كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يَخْصِفُ نَعْلَهُ وَيَخِيطُ ثَوْبَهُ وَيَعْمَلُ فِي بَيْتِهِ كَمَا يَعْمَلُ أَحَدُكُمْ فِي بَيْتِهِ وَقَالَتْ: كَانَ بَشَرًا مِنْ الْبَشَرِ... (مشکوٰۃ: ص ۵۲۰)

رسول اللہ بہ خپلې پښې او جامې پخپله جوړولې او ستاسو په شان به یې په کور کې کار کولو او نبی کریم ﷺ یو بشر وود بشر څخه.

۹- حضرت عکرمه رحمه اللہ فرمائی چې: (ان رسول الله ﷺ قدمات وأنه بشر) دارمی ج ۱ ص ۳۹) بې شکې چې نبی کریم ﷺ وفات شو او خبره داده چې بې شکې چې نبی کریم ﷺ یو بشر وو.

۱۰- په شرح العقائد کې د اهل السنه والجماعت عقیده داسې لیکل شوي ده چې (وقد ارسل الله

تعالی رسلا من البشر الى البشر ص ۱۳۳)

الله تعالی د بشر څخه بشر ته رسولان لیکلي دي، د عقایدو په کتابونو کې د رسول تعریف داسې

کیږي چې (انسان بعثه الله لتبليغ ما أوحى اليه)

۱۱- امام ربانی مجدد الف ثانی شیخ احمد سرهندي رَحْمَةُ اللَّهِ فرمائی چې: هرگاه انبیاء و علیهم الصلوٰة والسلام فرماید: اغضب کما یغضب البشر، باولیا چي رسد؟ همچنین این بزرگواران در اکل و شرب و معاشرت باهل و عیال و موانست ایشان با سایر الناس شریک اند، تعلقات شتی که از لوازم بشریت است از خواص و عوام زایل نمی گردد، حق سبحانه و تعالی در شان انبیاء علیهم الصلوٰة والسلام می فرماید (وما جعلناهم جسدا لا یأکلون الطعام) و کفار ظاهر بین می گفتند (وَقَالُوا مَا لَ هَذَا الرَّسُولِ يَأْكُلُ الطَّعَامَ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ) (مبدء معاد ص ۴۶)

حکم

دنبی کریم ﷺ د بشریت اقرار د صحت دایمان لپاره شرط دی، شیخ ولی الدین عراقی فرمائی

چې: هل العلم بكونه ﷺ بشراً ومن العرب شرط في صحة الايمان او من فرض الكفاية؟

الجواب: أنه شرط في صحة الايمان، فلو قال شخص أو من برسالة محمد ﷺ الى

جميع الخلق لكن لا أدرى هل هو من البشر او من الملائكة او من الجن ولا أدرى هل هو من

العرب او من العجم فلا شك في كفره (غاية المواعظ للعلامة خير الدين أبي البركات ج ۲ ص ۱۹).

إِنَّ اللَّهَ لَا يَغْفِرُ أَنْ يُشْرَكَ بِهِ وَيَغْفِرُ مَا دُونَ ذَلِكَ لِمَنْ يَشَاءُ

الاستمداد من غير الله

بِكُرْآنِ اللَّهِ مُحَمَّدٍ رَحِيمِ اللَّهِ الْخَقَانِي السَّجَرَهَارِي

مسئله الاستمداد من غير الله

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده.

اما بعد !:

الله تعالى فرمايې چې: (وَالْعَصْرِ إِنَّ الْإِنْسَانَ لَفِي خُسْرٍ إِلَّا الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ) هر انسان په خسران کې دی، مگر هغه انسان دخسران څخه بچ دی چې صحیح اعمال او صحیح عقاید ولري او د صحیحو عقاید و بنیاد: درې شان دي، توحید، رسالت او معاد او بیا په دې دریو کې اصل الاصول توحید دی، در سالت غټ مقصد د توحید بیانول دي، د معاد څخه هم مقصد تر غیب الی التوحید دی، د پیغمرانو د دعوت ابتداء د همدې مسئلې څخه وه او دکافرانو د دشمنۍ سبب هم همدا مسئله وه، کافرانو، نبي کریم صلی الله علیه وسلم او صحابه کرامو ته سخت تکلیفونه ورکول او سخته دشمني یې ورسره کوله، ددې سبب او امر (لمونځ، روژه، زکوٰۃ، حج وغیره) نه وو ځکه چې دا احکام وروسته نازل شو.

همدارنگه نواهي هم نه وو ځکه چې د شرابو، متعې، بې حجابۍ وغیره وغیره نواهي وروسته نازل شول، همدارنگه د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ذات او مکارم الأخلاق سره هم ددوي دشمني نه وه، د رسول الله صلی الله علیه وسلم د ذات او اخلاقو څخه خو کافران هم ډیر متأثرو، همدارنگه د الله تعالى په خالقیت، رازقیت، مدبریت او اختیار کې هم اختلاف نه وو، ځکه چې مشرکانو هم خالق، رازق، مدبر، او مختار الكل یواځې الله تعالى گڼلو، د مشرکنيو د دشمنۍ سبب صرف د الله تعالى الوهیت او خالص توحید وو، رسول الله صلی الله علیه وسلم به فرمایيل چې (يا ايها الناس قولوا لا اله الا الله تفلحوا الخ) إله او مشکل کشایو الله وگڼئ، مشرکانو به ویل چې: (أَجْعَلُ الْإِلَهَةَ إِلَهًا وَاحِدًا) ایا ډیر مشکل کشاگان او معبودان یې پریښودل او یو اله او مشکل کشایې مختاره کړو؟ مشرکانو دهر کار لپاره یو عطائي مشکل کشاء جوړ کړي وو، باذن الله به یې ورته مشکل کشا ویلې، (وَيَقُولُونَ هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ) حالانکې یواځې محمد صلی الله علیه وسلم او صحابه نه، بلکې د ادم علیه السلام څخه تر محمد صلی الله علیه وسلم پورې هر پیغمبر د همدې مشرکانه عقیدې د ختمولو لپاره تکلیفونه تیرول او اعلانونه به یې کول چې: ﴿مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ﴾ (وروسته به راشي چې إله مشکل کشا وي) یعنې هر پیغمبر د اعلان کولو چې مشکل کشا او مستعان منه صرف الله دی، نن سبا اهل بدعت د نبي کریم صلی الله علیه وسلم د عشق د پردې لاندې همغږي مشرکانه عقیدې ته دعوت چلوي دکومې د ختمولو په جرم چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم وهل کیدلو، دکومې د ختمولو په جرم چې د نبي کریم صلی

الله عليه وسلم دشهيدولو منسوبې جوړيدې او د کومې د ختمولو په جرم چې ډيرو صحابه وو د شهادت جامونه نوش کړل دغو ديوالي او ظاهري عاشقانو او دنيي حقيقي دشمنانو د نبی کریم صلی الله عليه وسلم دشمن په خلاف دمکې دشکرکانو په شان دهر مشکل لپاره يو مشکل کشا جوړ کړی دی.

دمکې مشرکانو بوتانو ته عطائي او باذن الله مشکل کشاگان ويلي او بچي، رزقونه، بارانونه وغيره يې ترينه غوښتل او دوي انبياوو او اولياءو ته عطائي او باذن الله مشکل کشاگان وايي او بچي، رزقونه، صحتونه او بارانونه وغيره ترينه غواړي، انبياو او اولياءو خولاشه چې؟ خرو ته جهراً مشکل کشايان وويلي (معاذ الله) يو طرفته وايي چې په استمداد کې مافوق الاسباب او ماتحت الاسباب ته تقسيم غلط دی او بل طرفته وايي چې خر هم مشکل کشا دی، نو حاصل يې همدا شو چې خر په مافوق الاسباب کې هم مشکل کشا دی او په ماتحت الاسباب کې هم مشکل کشا دی، يعنې په خرباندي په ماتحت الاسباب کې گياه راوړه او په مافوق الاسباب کې ترينه بچي، رزق او باران وغيره غواړه (معاذ الله) او يواځې دانه وه چې خر ته يې مطلقاً مشکل کشاو ويلي، بلکې ددغې مشرکانه عقيدې مخالفينو ته يې د مناظرو چلنجونه ورکول، کومو اکابرو چې په خپلو تصانيفو کې دا عقیده واضحه کړې وه (چې په مافوق الاسباب کې مشکل کشايو الله تعالی دی، لکه امام اهل سنت مولانا سرفراز خان صفدر رحمه الله وغيره) نو دهغوي تکفير يې شروع کړو، قسماً قسم غلط نسبتونه يې ورته کول، چې دخلکو سره په مبايلونو کې محفوظ دي.

کله چې زمونږ په علاقه کې په عوامو کې داستمداد او دې په شان ديو څو نورو باطلو عقيدو د زهر و خوريدل شروع شو نو بعضو وروڼو تقاضی وکړه چې که دا عقائد په عام الفهم انداز باندې تشریح شي نو يو طرفته به د اهل حقو د عقائدو تحفظ وشي او بل طرفته به دهغو خلکو د عقائدو اصلاح هم وشي چې په غير شعوري طريقه د اهل بدعتو سره يو ځای شوي دي، اگر چې مشکلات ډير دي لکن بيا مې هم ديو علمي امانت د ادا کولو لپاره ددوي غوښتنې ته لبيک وويلې، الله تعالی دې يې دخپلې رضا سبب وگرځوي.

فائده: پدې رساله کې ما اکثر دخپلو جملو په ځای صرف د اکابرو خصوصاً دامام اهل سنت والجماعت مولانا سرفراز خان صفدر او د شيخ الكل مفتي محمد فريد رحمه الله وغيره اکابرو د کتابونو عبارات رانقل کړي دي، لهذا دا عقايد يواځې زماندي، بلکې دا د اهل سنت والجماعت اجماعي عقايد دي.

اسأل الله التوفيق.

د استمداد من غير الله جايز او ناجايز صورتونه

د استمداد من غير الله لپاره لس صورتونه دي، پنځه ناجايز او پنځه جايز دي، لنډ تعبير يې دا دی چې کوم پکې مافوق الأسباب دي هغه ناجايز دي او کوم چې ماتحت الأسباب دي هغه جايز دي. اول: چې د الله تعالیٰ څخه بغير بل مستعان منه (يعنې ولي يا شهيد يا بل غير الله) مستقل او قادر بالذات او کفئ او مدد ترينه وغواړي.

د اقسام اتفاقاً شرک دی د اسلام په دعوه کونکو کې هېڅوک ددې قایل نه دی.

دوهم: چې د الله تعالیٰ څخه بغير بل مستعان منه، نبی یا ولي یا شهيد قادر بالذات ونه گڼي بلکې قادر بالعطاء او قادر باذن الله يې وگڼي او دا عقیده ولري چې دې غير الله ته الله تعالیٰ داسې قدرت ورکړی دی چې د هغې په وجه دا مستقل او خود مختار گرځيدلی دی، لکه بادشاه چې قاضي مقرر کړي او بيا قاضي په خپلو فيصلو کې خود مختاره وي چې څه غواړي او کله يې غواړي کوي يې، د اقسام هم منصوصي شرک دی، دمکې مشرکانو همدا قسم شرک کولو، هغوي خپل بتان قادر بالذات نه گڼل، بلکې قادرين بالعطاء او متصرفين باذن الله يې گڼل او دا عقیده يې وه چې اوس بتانوته داسې اختيارات حاصل دي چې کله چې غواړي او چاته چې غواړي امداد ورسره کولی شي، دمکې مشرکانو به په تلبیه کې ويلې چې لا شريک لک الا شريکا تملکه و ما ملک، همدارنگه الله تعالیٰ ددې مشرکانو عقیده داسې بيان کړې دي چې دوي به ويلې چې ﴿هَؤُلَاءِ شُفَعَاؤُنَا عِنْدَ اللَّهِ﴾، او همدارنگه ﴿مَا تَعْبُدُهُمْ إِلَّا لِيُقَرِّبُونَا إِلَى اللَّهِ﴾ نن سبا دغه عقیده په اهل بدعتو کې عامه ده او مباحثې او مناظرې ورباندې کوي او وايي چې انبياء او اولياء په مافوق الأسباب کې باذن الله کومک کوي.

درېم: د ژوندي سړي څخه په امورو عاديه وو کې کومک غوښتل، چې هغه فعل په عادت کې د انسان په افعالو کې شمارلی شي، لکه چاته ووايي چې ماته اوبه راکړه، دلته مستعان منه صرف د آلي په مرتبه کې وي او حقيقي مشکل کشا او حاجت روا الله تعالیٰ وي.

د اقسام بالاتفاق جايز دی، الله تعالیٰ د عيسى عليه السلام په باره کې فرمايلي دي چې خپلو امتيانوته

يې وويلې چې ﴿مَنْ أَنْصَارِي إِلَى اللَّهِ﴾ همدارنگه ذوالقرنين و فرمايل چې ﴿فَأَعِزَّنِي بِقُوَّةٍ﴾

خلورم: د ژوندي کس څخه په امورو غیر عاديېه وو کې کومک غوښتل چې هغه عاده د انسان د قدرت څخه بهر وي او عاده د انسان په افعالو کې نه شي شمارلی کیدلی، لکه یو څوک ووایي چې ای نبي! او یا یو ولي! ماته اولاد راکړه، دا قسم استعانت من غیر الله ناجایز دی.

پنځم: د نبي یا دولي د وفات څخه وروسته ترینه په امورو عاديېه وو کې کومک غوښتل، مثلاً یو متوفي ته ووایي چې ای ولی الله! زما لانجه ختمه کړه دا هم ناجایز دی، ځکه چې دا په ژونديو کې د امورو عاديېه وو څخه دي، لکن د مرو په باره کې د امورو عاديېه وو څخه نه دی.

شپږم: د کوم نبي یا دولي د وفات څخه وروسته ترینه په امورو غیر عاديېه وو کې کومک غوښتل، مثلاً یو ولي ته ووایي چې ای ولی الله! ماته اولاد راکړه دا هم ناجایز دی.

اووم: استفاضه بعد الوفات ده، یعنې د نبي یا دولي د وفات څخه وروسته ترینه روحاني فیض حاصلول دي او دا جایز او واقع، د صاحب القبر څخه د فیض حاصلولو مطلب د اندې چې دهغوي څخه امداد غواړه، بلکې معنی یې داده چې رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایي: انما القبر روضة من رياض الجنة او حفرة من حفر النيران (الترمذي)

نو په قبرونو کې په انبياوو او اولیاوو، شهیدانو او علماوو باندې د الله تعالی خصوصي رحمتونه او برکتونه نازلېږي او دهغې رحمتونو او برکتونو اثر زاتیرینو ته هم رسیږي، لکه د عطاریه دوکان کې چې ته کینې نو ته پخپله معطر کیږي، په صحیح البخاري کې باب دی په نوم د باب ماجاء فی قبر النبی صلی الله علیه وسلم وایي بکر وعمر رضی الله عنهما دهغې لاندې امام بخاري رحمه الله یو حدیث ذکر کړی دی چې حضرت عمر رضی الله عنه خپل ځوی حضرت عبد الله بن عمر رضی الله عنهما حضرت عایشې رضی الله عنها ته ورولېږلو چې په روضة مبارکه کې ترینه دفن اجازت وغواړه، حضرت عایشې رضی الله عنها اجازت ورکړه، نو حافظ ابن حجر رحمه الله فرمایلي دي چې: وفيه الحرص على مجاورة الصالحين في القبور طبعاً في اصابة الرحمة اذا نزلت عليهم وفي دعاء من يزورهم من اهل الخير (باب ما ينهي من سب الاموات)

یعنې پدې حدیث کې په قبرونو کې د صالحینو سره د مجاورت حرص ذکر شوی دی لپاره ددې چې کله په صالحینو د الله تعالی رحمتونه نازلېږي نو هغه چاته به هم رسیږي چې دده سره په څنګ کې ښخ شوي

وي او کوم زیارت کونکی چې صالحینو ته دعاگانې کوي نو په هغې دعا کې به ورسره هغه څوک هم شریکېږي چې دده په څنګ کې ښخ شوی وي.

په فتاوی محمودیه کې د استفاضې په باره کې داسې سوال او ځواب دی، چې: د اهل الله له قبورو څخه د صوفیانو په طریقه د فایده حاصلولو څه طریقه ده؟

الجواب: اول یو مقدار تلاوت وکړه او ثواب یې صاحب القبر ته وښه او له هغه وروسته سترګې پټې کړه او تصور وکړه چې زما روح ددې ولي د روح سره متصل شو او له هغه څخه ماته خاص احوال را منتقل کېږي (فتاوی محمودیه ص ۴۰۱، ج ۱۳، بواذر النواذر ج ۱ ص ۸۵)

شاه عبدالعزیز رحمه الله د یو سوال په جواب کې فرمایي چې کسی اصحاب باطن یا صاحب کشف بر قبور ایشان مراقبه شده چیزی از باطن اخذ میتواند نمود یا نه؟

جواب: میتواند. (فتاوی عزیزی ج ۱ ص ۸۹) قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله فرمایي چې د رسول الله صلی الله علیه وسلم د قبر شریف او داو لیاوو د قبرونو څخه فیض حاصلیدلی شي (ارشاد الطالبین ص ۳۶)

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله فرمایلي دي چې: زیارت کول، ایصال ثواب کول او صاحب نسبت ته فیض حاصلیدل ښې خبرې دي (تعلیم الدین ص ۹۹)

حضرت مولانا محمد بدر عالم میرتهی ثم مدني فرمایلي دي چې: فقد سألت عنه مرة عن الاستفاضة من اهل القبور هل يجوز ذلك أم لا؟ فقال: اما لمحدثون فلا أراهم يجوزونه ولكن أجز اننا لكونه ثابتاً عند ارباب الحقائق غير انه ينبغي لمن كان اهلاً له اما من كان منغسباً في الظلمت فلا خير له فيه، (هامش فیض الباري ج ۳ ص ۴۳۴)،

قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله فرمایلي دي چې بعضې دقوي استعداد خاوندان کله د نبي کریم صلی الله علیه وسلم یا د ولي څخه فیض حاصلوي د پته اویسي وایي ځکه اویس قرني د رسول الله صلی الله علیه وسلم څخه فیض حاصلولو او ملاقات یې وروسته نه وو شوی (ارشاد الطالبین ص ۳۷)

نو د استفاضې من القبور د استمداد فی مافوق الاسباب سره هیڅ تعلق نشته. تفصیل به وروسته راشی ان شاء الله.

اتم: پہ امور و عادیہ و ویا غیر عادیہ کہ دیو ژوندی پہ وسیلہ او برکت د الله تعالیٰ خُخہ مدد غو بنبتل چي: یا الله تعالیٰ د محمد صلی الله علیه وسلم یا د فلان ولی پہ وسیلہ او برکت ما تہ اولاد را کړي او یا زما لانجه ختمه کړي، دا قسم جایز دی، دې قسم ته کله مجازاً استمداد ویلی شي، لکن دا په حقیقت کې توسل دی، مدد پکې د الله تعالیٰ خُخہ غو بنبتل شوی دی، پدې قسم کې استشفاع هم داخله ده. په فتاوی شامي کې فرمایي چې معروف کرخي رحمه الله مستجاب الدعوات دی او دده د قبر خُخه باران غو بنبتلی شي، نو ددې خُخه یا همدغه اتم قسم استمداد مراد دی او یا را روان لسم قسم استمداد بمعنی طلب الدعاء هم مرادیدلی شي.

نهم: کله یونبي او یا ولی په یو خاص وخت کې ووايي چې یو خه وغواړه، نو پدغه خاص وخت کې سایل ترینه امور عادیہ یا غیر عادیہ وغواړي، نو دا قسم هم جایز دی، لکن چونکې د اکرامت او معجزه دده نو یو خو معجزه او کرامت خلاف قانون کار دی او په خلاف قانون کار کې استمرار نشته چې په بل وخت کې یا بعد الوفات یې ترینه یا وغواړي او بل معجزه او کرامت نه د نبي او د ولي خلق دی او نه یې کسب دی، بلکې د الله تعالیٰ فعل دی او د نبي او یا د ولي په لاس یې صادر کړی دی، نو نبي او یا ولی ته یې د أدنی ملا بست له وجې نسبت کیږي چې دده په لاس صادر شوی دی نور پکې ذطاقت بشري هیڅ دخل نه وي.

لسم: استمداد من اهل القبور بمعنی طلب الدعاء یعنې پدې معنی چې دیو ولی او یا د نبي او یا د یو شهید قبر ته ورشي او د نبي دې خُخه ورنه په امور و عادیہ و و یا غیر عادیہ و و کې دعا وغواړي، پدې نیت چې ددوي دعا قبولیږي، نو د نبي کریم صلی الله علیه وسلم په سماع کې خو اختلاف نشته، لهذا عند قبر النبی صلی الله علیه وسلم خو پدې استمداد کې اختلاف نشته، البته دعا مو امواتو سماع اختلافي ده.

جمهور علماء د سماع قایل دي، ځکه چې د روح او د جسد په مابین کې د تعلق له وجې جسد ژوندی دی، علم او ادراک لري، لهذا د جمهورو په نیز دا استمداد بمعنی طلب الدعاء جایز دی. پدې کې مستعان نبي او ولی ندی بلکې مستعان الله دی او څوک چې د عامو امواتو سماع نه مني هغوي دې استمداد ته عبث وایي.

د نداء الى غير الله اقسام

ددې لپاره دولس صورتونه دي: بعضې پكې جايې او بعضې نا جايې دي، ځكه چې منادا به يا ژوندى وي او يا به وفات وي، كه منادى ژوندى وي نو په نداء كې څلور صورتونه دي:

اول: چې ژوندى ته د نږدې څخه اواز وكړي چې هغه يې عادة اوري، لكه صحابه ووبه چې د نبى كريم صلى الله عليه وسلم په مجلس كې نبى كريم صلى الله عليه وسلم ته يا رسول الله ويلې، دا قسم خو اتفاقاً جايې دى. دوهم: چې ژوندى ته د لرې څخه اواز وكړي چې هغه يې عادة نه اوري، لكه ستا اواز تللذا، يا محبتا، شوقاً يا تحسراً يا حرماناً او يا په تصور كې قريب فرض كړى شوى وي دا قسم هم جايې دى.

درېم: چې ژوندى ته د لرې څخه ندا وكړي خو په دې نيت چې دا زماندا هغه ته په خطيا وغيره ذريعو باندې رسېږي داهم جايزه ده لكه رسول الله صلى الله عليه وسلم هر قل ته ليكلي وو چې ادعوك بدعاية الاسلام. څلورم: ژوندى ته د لرې څخه اواز كول يعنې غايبانه ندا په دې نيت چې دا منادى دا زما اواز د لرې څخه عادة اوري نو دا قسم شرك دى.

او كه منادى وفات شوى وي او ته ورته بعد الوفاات اواز كوي نو بدې كې (۸) صورتونه دي:

اول: چې متوفى ته (قبل الدفن) نږدې ورشې او اواز ورته وكړي لكه ابوبكر صديق رضى الله عنه چې نبى كريم صلى الله عليه وسلم ته راغلو او په يار رسول الله يې ورته اواز وكړو، همدارنگه صالح عليه السلام خپل هلاك شوي قوم ته وفرمايل چې (يَقُولُ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي) نو داهم جايې دى.

دوهم: چې متوفى ته بعد الدفن د قبر خواته ورشې او اواز ورته وكړي، لكه د رسول الله صلى الله عليه وسلم روضې مباركې ته ورشئ او الصلوة والسلام عليك يا رسول الله ووايي او يا السلام عليك يا ابا بكر ووايي، نو دا اواز چې داستمداد په طريقه نه وي، نو بيا جايې دى، ځكه چې نبى كريم صلى الله عليه وسلم يې اتفاقاً اوري او عام مري يې د جمهورو په نيز اوري.

حضرت مولانا رشيد احمد گنگوهي رضى الله عنه فرمايي: رسول الله ﷺ پخپل قبر كې ژوندى دى

(ونبى الله حي يرزق) دا مضمون مولوي محمد قاسم صاحب سلمه الله تعالى پخپله رساله آب حیات كې ثابت كړې دى (بمالاته عليه) هداية الشيعة ص ۴۹) دانبياوو په سماع كې د هيچا اختلاف نشته، (فتاوى رشديه، كتاب الايمان والكفر، زندوں كا مردوں سے مانگنا) او سماع فرعه د حیات ده.

شيخ الهند مولنا محمود الحسن رَحِمَهُ اللهُ فرمايى: وهو معتقدنا ومعتقد مشائخنا جميعا لاريب فيه (المهند ص ۷۴) تقدير الكلام ما من احد يسلم على الآرذ عليه السلام لاني حيي اقدر على رد السلام (حاشية سنن ابى دواد ج ۱ ص ۱۵۷ الانبياء احياء في قبورهم، حاشيه سنن ابى دواد ج ۱ ص ۱۵۷) دريم: نبي كريم صلى الله عليه وسلم ته دلري خخه اواز په نيت د تبليغ الملايكي هم جايز دى خودا بيا تر نبي كريم صلى الله عليه وسلم پورې خاص دى خكه چې دنبي كريم صلى الله عليه وسلم په باره كې تبليغ الملايكيه په حديث كې ثابت دى او د بل ولي او د صاحبي په باره كې ندى ثابت.

رئيس المفسرين مولنا حسين علي رَحِمَهُ اللهُ فرمايى: عن ابى الدرداء قال قال رسول الله صلى الله عليه وسلم اكثروا الصلوة على يوم الجمعة فانه مشهود تشهده الملائكة وان احدا لن يصلى على الا عرضت على صلوته حين يفرع منها قال قلت وبعد الموت؟ قال وبعد الموت، ان الله حرم على الارض ان تاكل اجساد الانبياء فنبى الله حي يرزق، وقد صنف السيوطي رسالة انباء الاذكياء في حياة الانبياء. (تحريرات حديث على اصول التحقيق ص ۳۳۱ رسالة درود شريف حديث نمبر ۸) خلورم: متوفى ته غايبانه اواز بغير د استمداده، محض شوقاً، محبتاً، تلهذاً، تحسراً او حرماناً، نو دا هم جايز دى، اكثر د بزرگانو شعري قصيدې په دې قسم كې داخلې دي، ددې اكابرو هيڅكه دا عقیده نه وه چې متوفى يې دلري خخه اورې اويا مدد كولى شي. پنځم: متوفى ته غايبانه اواز خو حكاية لكه چې يو څوك دقران تلاوت كوي او دا ايت تلاوت كړي چې (يُهَا مَنْ ابْنِ لِي صَرْحًا).

شپږم: چې متوفى ته غايبانه اواز وكړئ دعاء، پدې نيت نه چې هغه يې اوري او پدې نيت هم نه چې دهغه خخه استمداد كوى، لكه حضرت علي رضى الله د حضرت عثمان رضى الله عنه په زمانه كې داسې دعا وكړه چې: (نورت مساجدنا نور الله قبرك يا ابن الخطاب) حالانكې په دغه وخت كې حضرت عمر رضى الله عنه وفات شوى وو، مولنا عبد الحكيم السياكوتي د عبد الغفور په حاشيه كې ليكلي دي چې: «لابعدت» بكسر العين صيغة الخطاب، يعنى أن صيغة النهى مستعمل للدعاء ص ۳۲، حاشيه نمبر (۱۵).

اووم: چې د نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم نوم په کوم مجلس کې ذکر شي او يو کس ته بهې اختياره دا تصور راغلو چې نبي کریم صلی اللہ علیہ وسلم موجود دی او په همدې تصويريې نداء وکړه دا هم جايز دی، مولانا عبد الغفور اللاري فرمايي چې: قولهم في الميراثي لا تبع، ای لا تهلك كأنهم من ظنهم بالميت تصوره حیاً فکرها موته، فقالوا لا تبع ای لا بعدت ولا هلکت، عبد الغفور ص ۳۴۸.

مفتي محمد تقی عثمانی حفظه الله فرمايي چې: زه خو تردې وایمه چې يو سړي ته په يو مجلس کې د حضور صلی الله علیه وسلم نوم مبارک مخې ته راغی او ده ته بهې اختياره دا تصور راغی چې حضور صلی الله علیه وسلم مخامخ موجود دی او ده په دې تصور وویل (الصلوة والسلام عليك يا رسول الله) او د حاضر ناظر عقیده دده په زړه کې نشته، بلکه لکه څنگه چې يو سړی د غیب څیز تصور وکړي چې دا څیز ما مخې ته دی نو په دې تصور کې هغه دا الفاظ ووايي نو په دې کې څه حرج نشته، لکن که چیرې داسې دا الفاظ په دې عقیدې سره ووايي چې حضور صلی الله علیه وسلم دلته داسې حاضر او ناظر دی، څنگه چې الله تعالی حاضر او ناظر دی، نو دا به شرک شي، (معاذ الله) او که په دې عقیده یې نه وي ویلي، لیکن داسوچ یې وي چې (الصلوة والسلام عليك يا رسول الله) ویل سنت دي او داسې درود ویل ضروري دي او کوم سړی چې داسې الفاظ نه وایي نو دده په زړه کې د نبي کریم صلی الله علیه وسلم سره محبت نشته، نو بیا هم دغه عمل بدعت ضلالت او گمراهي ده. (بدعت يو عظیمه گناه ده، پښتو ص ۵۰، ۵۱)

اتم: متوفی ته غایبانه نداء په دې نیت چې هغه یې دلرې څخه عاده اوري نو دا بیا شرک دی.

ملخصاً: امداد الفتاوى ج ۵ ص ۳۳۵، فتاوى رشيدية ص ۱۸۲)

په ما فوق الاسباب کې د غیر الله څخه ایشاد غوښتل دا کابرو په نیز شرک دی

د کوم نبي او یا کوم ولي څخه بچي غوښتل، باران غوښتل، صحت غوښتل وغیره ما فوق الاسباب أمور غوښتل شرک دی (۱) (شاه ولي الله الدهلوي) فرمايي چې: واعلم أن طلب الخوايج من الموتى علماً بانه سبب لانجاحها كفر يجب الاحتراز عنه تحرمة هذه الكلمة (كلمة شهادة) والناس اليوم فيه منهمكون (الخیر الكثير ص ۱۰۵)

د مرو څخه کومک غوښتل وکو که د سبب په مرتبه کې وي هم کفر دی، کلمه د شهادة د مرو څخه کومک غوښتل حراموي او خلک پکې مصروف دي. انتهى

د مرو څخه کومک غوښتل ما فوق الاسباب دی، نو د مرو څخه ما فوق الاسباب کومک غوښتل کفر شو.

(۲) ہمدارنگہ فرمائی ہے: من ذهب الى بلدة اجمير او الى قبر سالار مسعود او ماضاها لاجل حاجة يطلبها فانه اثم اثما اكبر من القتل والزنا. (تفهيمات الهية، تفهيم نمبر ۳۴)

شوڪ چي اجمير ته لاڙو او يا دسالار مسعود رحمہ اللہ قبر ته لاڙو او يا دڪوم بل نبي او يا ولي قبر ته لاڙو، لپاره د حاجه چي (دولي يا دنبي خخه يي) غوڻتلو نو د قتل او زنا خخه يي هم سخته گناه وڪڙه تبصره (دا استعانت په مافوق الاسباب کي دي) نو په مافوق الاسباب کي دمرو خخه کومک غوڻتل د قتل او د زنا خخه هم سخته گناه ده او د قتل او زنا خخه سخته گناه کفر دي.

۳- همدارنگه په باب حقيقة الشرك کي يي د مشرکينو عقیده بيان کړي ده چي مشرکينو به ويلي چي: **أَنَّ اللَّهَ هُوَ السَّيِّدُ وَهُوَ الْمُدَبِّرُ، لَكِنَّهُ قَدْ يَخْلَعُ عَلَى بَعْضِ عِبِيدِهِ لِيَأْسَ الشَّرَفَ وَالْثَأْلَهُ، وَيَجْعَلُهُ مُتَصَرِّفًا فِي بَعْضِ الْأُمُورِ الْخَاصَّةِ، وَيَقْبَلُ شَفَاعَتَهُ فِي عِبَادَةٍ بِمَنْزِلَةِ مَلِكِ الْمُلُوكِ يَبْعَثُ عَلَى كُلِّ قَطْرٍ مَلَكًا، وَيَقْلُدُهُ تَذْيِيرُ تِلْكَ الْمَمْلَكَةِ فِيمَا عَدَا الْأُمُورِ الْعِظَامَ** (حجة الله البالغة: ص: ۶۱).

د مشرکانو دا عقیده وه چي سيد او مدبر الله تعالى دي لكن الله تعالى بعضي بندگان هم په بعضي کارونو کي متصرفين او (د نفع او د ضرر اختيار مند) گرځولي دي، لکه بادشاه چي واليان مقرر وي او په وړو وړو کارونو کي يي اختيار مند گرځوي (ددې خخه معلوميري چي په مافوق الاسباب کي غير الله متصرف گڼل ولو که عطاء او باذن الله يي متصرف گڼي شرک دي).

۴- همدارنگه په تفهيم (ج ۲ ص ۷۳) کي فرمائي چي: واما الاشراك بالله استعانة فحده ان يطلب من احد حاجته عالما بأن فيه قدرة انجاحها).

په کومک غوڻتلو کي شرک دادی چي ديو چا خخه خپل حاجت وغواړي او هغه (غير الله) ددې مشکل په حل کولو قادر وگڼي (بالذات او بالعطاء).

۵- همدارنگه شاه ولي الله الدهلوي رحمہ اللہ فرمائي چي: **وَمِنْهَا أَنَّهُمْ كَانُوا يَسْتَعِينُونَ بِغَيْرِ اللَّهِ فِي حَوَائِجِهِمْ مِنْ شِفَاءِ الْمَرِيضِ وَغَنَاءِ الْفَقِيرِ، وَيَنْذِرُونَ لَهُمْ، يَتَوَقَّعُونَ انْجَاحَ مَقَاصِدِهِمْ بِتِلْكَ النُّذُورِ، وَيَتَلَوْنَ أَسْمَاءَهُمْ رَجَاءً بِرُكْنَتِهَا، فَأَوْجِبَ اللَّهُ تَعَالَى عَلَيْهِمْ أَنْ يَقُولُوا فِي صَلَاتِهِمْ: {إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ} وَقَالَ تَعَالَى: {فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا}. وَلَيْسَ الْمُرَادُ مِنَ الدُّعَاءِ الْعِبَادَةِ كَمَا قَالَ الْمُقْسِرُونَ، بَلْ هُوَ الْإِسْتِعَانَةُ لِقَوْلِهِ تَعَالَى: {بَلْ إِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ}. (حجة الله البالغة: ص: ۶۲).**

(په ما فوق الاسباب اقسامو کې) د شرک یو قسم دادی چې مشرکانو به په خپلو حاجتونو کې دغیر الله (په ما فوق الاسباب اقسامو کې) د شرک یو قسم دادی چې مشرکانو به په خپلو حاجتونو کې دغیر الله څخه کو مکونه غوښتل مثلاً د مریض شفاء او د فقیر غنی (به یې دغیر الله څخه غوښتله) دوي ته به یې نذرونه منل او پدې وجه به یې دخپلو امیدونو د پوره کولو امید لرلو او د برکت د حاصلولو لپاره به یې ددوي د نومونو ذکر کولو، نو الله تعالی پدوي واجبه کړله چې په لمانځه کې ایاک نعبد و ایاک نستعین ولولي، همدارنگه الله تعالی فرمایي چې دالله سره غیر الله (کو مک لپاره) مه رابلئ او د دعا څخه عبادت نه دی مراد لکه بعضې مفسرینو چې لیکلي دي، بلکې استعانت مراد دی ځکه چې الله تعالی فرمایي چې (بَلْ اِيَّاهُ تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ) صرف الله تعالی رابلئ ځکه هغه چې به ستاسو تکلیف رفع کوي.

۶- شاه ولي الله رحمه الله په بل ځای کې فرمایي چې: وکفر الله سبحانه مشرکی مکه بقولهم لرجل من کان یلت السوق للحجاج أنه نصب منصب الالهية وجعلوا يستعينون به عند الشدايد (بدور البازغ ص ۱۲۶)

الله تعالی د مکې مشرکانو ته ځکه کافران ویلي دي چې په دوي کې یو نسخي سړی وو چې ستوان یې په غوړیو کې لرل او حاجیانو ته به یې ورکول (دهغه نوم لات وو) نو د مکې کافرانو د الوید (مشکل کشائی) منصب ورکړی وو او د مشکلاتو او مصیبتونو په وخت کې یې استعانت ترینه کولو ۷- په بل ځای کې فرمایي چې: د مشرکینو دا عقیده وه چې د ټولو کایناتو مدبر صرف الله تعالی؛ لکن الله تعالی بعضې خاصو بندگانو ته په بعضو خاصو علائقو کې د تصرف کولو اختیار ورکړی؛ (ويجعلن مؤثرا في قسط من العالم) بدور بازغه ص ۱۲۳.

مخکې لیکي چې ديهودو، نصارا او مشرکانو او د محمد صلی الله علیه وسلم په دین کې دسخره منافقانو هم همدا عقیده وه (والغلاة من منافق دین محمد صلی الله علیه وسلم فی يومنا هذا بدور بازغه ص ۱۲۴)

ددې څخه معلومه شوه چې مشرکانو چې دغیر الله څخه استعانت کولو نو مستقل یې نه گڼل، بلکې د: الهي او امداد الهي مظاهري گڼل، لکه د نن سبا اهل بدعتو نام نهادو مسلمانانو چې همدا عقیده ده.

۸- پہ بل مخای کھی فرمایي چي؛ والشرک ان يثبت لغير الله سبحانه وتعالى شيئاً من صفاته المختصة كالتصرف في العالم بالارادة الذي يعبر عنه بكُنْ فيكون او العلم الذاتي من غير اكتساب بالحواس و دليل العقل ولنام والالهام ونحو ذلك او الايجاد لشفاء المريض او اللعن لشخص والسخط عليه حتى يقدر عليه الرزق او يمرض او يشفى لذلك السخط او الرحمة لشخص حتى يبسط له الرزق ويصح بدنه ويسعد ولم يكن المشركون يشركون احداً في خلق الجواهر وتدبير الامور العظام ولا يثبتون لاحد قدرة على الممانعة اذا ابرم الله سبحانه وتعالى أمراً وانما كان اشراكهم في الامور الخاصة ببعض العباد وكانوا يظنون ان الملك على الاطلاق جل مجده شرف بعض العباد بخلعة الالهية ويؤثر رضاهم وسخطهم على ساير العباد كما ان ملكاً من الملوك عظيم القدر يرسل عبيده المخصوصين الى نواحي المملكة ويجعلهم متصرفين في الامور الجزئية الى ان يصدر عن الملك حكم صريح فلا يتوجه الى تدبير الامور الجزئية ويفوض اليهم أمور ساير العباد ويقبل شفاعتهم في امور من يخدمهم ويتوسل بهم فيقولون بوجوب التقرب بعباد الله سبحانه المخصوصين المذكورين يتيسر لهم قبول الملك المطلق وتقبل شفاعتهم للمتقربين بهم في مجاري الامور وكانوا يجوزون بملاحظة هذه الامور ان يسجد لهم ويذبح لهم ويحلف بهم ويستعان بهم في الامور الضرورية بقدرة كن فيكون وكانوا ينحتون من الحجر والصفير وغير ذلك صوراً يتخذونها قبلة التوجه الى تلك الارواح آه (الفوز الكبير ص ۳)

شرک دہتہ وایي چي غير الله ته د الله په خاصو صفاتو کي کوم صفت ثابت کړي، لکه (۱) په دنيا کي په هغي ارادي سره تصرف کول دکومي شخصه چي په کن فيكون باندې تعبير کيږي.

(۲) يا غير الله ته علم ذاتي ثابتول چي د حواسو، عقلي دليل، خوب او الهام واسطه پکي نه وي.

(۳) يا غير الله ته دمريضی دلري کولو صفت ثابتول (غير الله ته شافي الامراض ويل)

۴- او يا داسي ناراضگي چي دهغيوي په وجه رزق تنگ شي (يعني لکه څرنگه چي د الله تعالی د ناراضگي په وجه رزق تنگيږي نو د بل چا په باره کي دا عقیده لرل چي دده د ناراضگي په وجه هم رزق تنگيږي.

۵- یا دغیر الله په باره کې دا عقیده لرل چې دده د مهربانۍ په وجه رزق پراخه کیږي او دده د مهربانۍ په وجه بدن صحیح کیږي او نیک بخته کیږي، مشرکانو د جواهر و او د اجسامو په پیدا کولو کې غیر الله نه شریکولو، یعنې په صفت الخلق کې یې اشراک نه کولو همدارنگه یې د غټو غټو کارونو په تدبیر کې هم اشراک نه کولو همدارنگه یې د الله تعالی د قدرت په مقابل کې د بل چا قدرت مانع نه گڼلو بلکې ددوي اشراک په بعضو خاصو کارونو کې وو، او ددې مشرکانو دا خیال وو چې علی الاطلاق بادشاه الله تعالی دی، لکن الله تعالی بعضې بندگان د مشکل کشايي په شرافت پاندي مشرف کړي دي او د همدې بعضې بندگانو رضا او نارضاگۍ ته یې په نورو بندگانو ترجیح ورکړې ده، لکه یو بادشاه چې خپل خاص غلامان د مملکت اطرافو ته لیږي او په بعضې جزئي معاملاتو کې د تصرف اختیار ورکوي ترڅو چې ددوي د تصرفاتو په خلاف د بادشاه حکم نوي راغلی نو تر هغې پورې دا غلامان په همدې جزئي معاملاتو کې تصرفات کوي، نو بادشاه د دغې جزئي امورو د تدبیر طرفته توجه نه کوي بلکې دا ټول یې دې غلامانو ته سپارلي وي او څوک چې ددې غلامانو خدمت کوي او پدوي توسل کوي نو بادشاه د غلامانو سفارش ددې خادمانو په باره کې قبلوي، له دې وجې مشرکان دغې خاصو بندگانو ته تقرب ضروري گڼي، ترڅو چې ورته په آسانی سره د بادشاه په دربار کې قبولیت حاصل شي او د معاملاتو په پوره کولو کې د غلامانو سفارش ددې متقرینو په باره کې قبول شي بیا مشرکان همدا کارونه په نظر کې نیسي او همدې مخصوصو بندگانو ته سجدو کولو ته جایز وایي او د همدوي په نوم حیوانات ذبح کوي او د همدوي په نوم قسمونه کوي او د کن فیکون د قدرت ماتحت ترینه په مهمو کارونو کې استعانت کوي، او د تیگو او مسو وغیره څخه بوتان جوړوي، لکن دا بیا ددې مخصوصو بندگانو ارواحو ته د توجه قبله گڼي. انتهى.

شاه صاحب رحمہ الله بالکل زمونږ د زمانې د مشرکانو نام نهادو مسلمانانو نقشه بیان کړې ده چې دغیر الله څخه په همدې طریقه استمداد کوي او دغیر الله په باره کې همدا عقیدې لري.

(۶) الشاه عبد القادر رحمہ الله په خپل تفسیر موضح القرآن کې د ولاتنکحوا المشرکات په تفسیر کې لیکلي دي چې پدې ایت کې یې د مسلمان او د کافر په مابین کې نسبت حرام کړو که بنځې یا سپرې شرک وکړو نو ددوي نکاح ختمه شوه، شرک دادی چې د الله صفت بل چاته ثابت کړی، مثلاً دیو چا په

باره کې دا عقیده ولري چې ده ته هره خبره معلومه ده او یا چې څه وغواړي کولی یې شي، یا زمانیکه بختي یا بد بختي دده په اختیار کې ده او یا دالله تعالی تعظیم دبل چا لپاره وکړي مثلاً بل شي ته سجده وکړی او یا دبل چا څخه خپل حاجت وغواړي او بل څوک اختیار مند وگڼي.

۷- الشاه عبد العزيز رحمه الله د شرک بیان کړی دی فرمایلي دي چې: (و انبياء ومرسلين را لوازم الوهيت از علم غيب و شنیدن فریاد هر کس و هر جا، و قدرت بجمع مقدورات ثابت کند (تفسیر عزیزی، پاره اول ص ۵۲)

۸- همدارنگه شاه عبد العزيز رحمه الله په فتاوی عزیزی ج ۱ ص ۳۳) کې لیکلي دي چې: مدد خواستن دو طور مې باشد ۱- مدد خواستن مخلوق از مخلوق مثل آنکه از امیر و پادشاه نوکر و گدا مهمات خود می جویند و عوام الناس از اولیاء دعا مې خواهند، که از جناب الهی مطلب مارا درخواست نمایند، این نوع مدد خواستن در شرع از زنده و مرده جایز است ۲- آنکه بالا استقلال چیزیکه خصوصیت بجناب الهی دارد مثل دادن فرزند یا بارش باران، یا دفع امراض یا طول عمر و مانند آن چیزها، بې آنکه دعا و سوال از جناب الهی در نیت منظور باشد از مخلوق در خواست نماید، این نوع حرام مطلق، بلکه کفر است (انتهی)

نوبچي ورکول، باران و رول، صحت و رکول، عمر و رکول دا ټول مافوق الاسباب أمور دي ډټه يې خصوصیت بجناب الهی وويلې او د مخلوق څخه ددې أمور و غوښتلو ته يې کفر وويلې.

۹- همدارنگه شاه عبد العزيز رحمه الله په بل ځای کې فرمایلي دي چې: و اگر عام است در امور دنیا و دین پس وجه اختصاص این هست که هر که غیر خود را اعانت می کند منتهائی کار او انست که در دل او داعیه اعانت آن غیر می اندازند و این فعل فعل او تعالی است پس گویا بنده گوید که غیر ترا اعانت من ممکن نیست مگر چون او را تو اعانت فرمایی تا اسباب اعانت بهم رساند، (تفسیر عزیزی ج ۱ ص ۳۵)

ددې څخه صفا معلومه شوه چې د مخلوق اعانت تحت الاسباب دی. (تا اسباب اعانت بهم رساند)

۱۰- شاه رفیع الدین الدهلوي رحمه الله فرمایلي دي چې و در تصرف در کاینات جزئیة مانند کشادن رزق، و دادن اولاد، و دفع امراض و تسخیر ارواح و مانند آن بکار مې آرند، این خود شرک صریح است و در این مقام عذری نیست (فتاوی شاه رفیع الدین ص ۷)

۱۱- بيهقي وقت قاضی ثناء الله پانی پتي الحنفي المتوفى ۱۳۲۵ھ فرمایلي دي چې يا شيخ عبدالقادر شيئا لله ويل (استعانة) او يا (ياخواجه شمس الدين پاني پتي شيئا لله) ويل (استعانة) جايز ندي، بلکي کفر او شرک دی (ارشاد الطالبين ص ۲۱)

همدارنگه فرمايي چې: مسئله: عبادت مر غير خدا را جايز نيست و نه مدد خواستن از غير حق (ارشاد الطالبين ص ۲۰)

۱۲- کمال الدين رحمه الله فرمايي چې: والمراد ههنا عدم الشريك في الألوهية وخواصها كتدبير العالم واستحقاق العبادة (المسامره ج ۱ ص ۱۷، وج ۱ ص ۶۳)
نو تدبيرد عالم (اختيارد نفع او ضرر) د خواصو د ألوهيت شخصه دی غير الله ته د نفع او د ضرر اختيار مندويل شرک دی.

۱۳- ملا علي القاري رحمه الله فرمايي: د غير الله شخصه مه غواړه ځکه چې غير الله خپل ځان ته د نفع او د ضرر مالک نه دی (مرقات على المشكوة ج ۲ ص ۴۵۳)

۱۴- ملا علي القاري رحمه الله په بل ځای کې فرمایلي دي چې: وَتَعَمَدَ فِي جُمْهُورِ الْأُمُورِ عَلَيْهِ، وَلَا يُسْأَلُ غَيْرُهُ، لِأَنَّ غَيْرَهُ غَيْرُ قَادِرٍ عَلَى الْعَطَا وَالْمَنْعِ وَدَفْعِ الضَّرِّ وَجَلِبِ النَّفْعِ، فَإِنَّهُمْ لَا يَمْلِكُونَ لِأَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا. (مرقات على هامش مشکوة ج ۲ ص ۱۵۹)

په ټولو کارونو کې به په الله تعالی اعتما کوي د بل چا شخصه به يې نه غواړي، ځکه چې غير الله په ورکړه او منعه گټې رسولو او ضرر دفع کولو نه دی قادر، ځکه چې غير الله (نبي او ولي) خپل ځان ته نفع او ضرر نه شي رسولی.

۱۵- قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله په بل ځای کې فرمایلي دي چې که يو څوک ووايي چې الله تعالی او رسول صلی الله عليه وسلم په دې خبره گواهه دی نو کافر شو، اولیاء معدوم په پيدا کولو او ياد موجود په معدومولو نه دی قادر، نو د پيدا کولو، فنا کولو، رزق ورکولو، اولاد ورکولو، مصيبتونو دفع کولو، د مرض شخصه شفاء ورکولو وغيره وو نسبت غير الله ته کول او د غير الله شخصه يې غوښتل کفر دی (ارشاد الطالبين ص ۲۰).

۱۶- مافوق الاسباب په مصیبتونو او مشکلاتو کې له غیر الله څخه امداد غوښتل ناجایز او حرام دي او داسې عقیده لرل چې د الله تعالی څخه بغیر نبي کریم ﷺ او یا کوم ولي د بندگانو په کارونو کې مداخله او تصرف کولی شي، او د خلکو مشکلات حل کولی شي دا عقیده لرل کفر دی، خلاصه دا چې په مافوق الاسباب کې د غیر الله څخه کومک غوښتل حرام دي او په مافوق الاسباب کې کې غیر الله ته متصرف او مشکل کشا ویل شرک دی (فتاوی حقانیه ج ۱ ص ۱۶۶، کتاب العقاید والایمانیات)

۱۷- علامه ابن نجیم رحمه الله فرمایي چې: وَمِنْهَا أَنْ ظَنَّ أَنَّ الْمَيِّتَ يَتَصَرَّفُ فِي الْأُمُورِ دُونَ اللَّهِ تَعَالَى وَأَعْتِقَادُهُ ذَلِكَ كَقَوْلِ (البحر الرائق ج ۲ ص ۲۹۸ الفصل الثاني فيما يتعلق بالله)

۱۸- سوال: د حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په باره کې د مشکل کشا والي عقیده لرل څه حکم لري؟
الجواب: باسم ملهم الصواب: له الله تعالی څخه پرته له مخلوق څخه د مافوق الاسباب افعالو د کیدلو عقیده لرل شرک دی، البته که چیرته حضرت علی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته مجازاً مشکل کشا وویل شي نو په دې سره شرک نه لازمېږي، بیا هم عوام د دې فرق او امتیاز نه شي کولی هغوي باید د داسې عقایدو له درلودلو څخه ځان وساتي (فتاوی الحقانیه ج ۱ ص ۱۶۶، کتاب العقاید والایمانیات)

۱۹- سوال: د (یا شیخ عبدالقادر جیلاني شیئا لله) وظیفه کول څه حکم لري؟
الجواب باسم ملهم الصواب: د یا شیخ عبدالقادر جیلاني رحمه الله شیئا لله وظیفه کول په دې عقیدې سره چې دی حاضر او ناظر دی او زموږ دا آواز اوري صریح شرک دی (فتاوی حقانیه ج ۱ ص ۱۶۶)

۲۰- سوال: که چیرته یو سړی د شیخ عبدالقادر جیلاني رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ په اړه دا عقیده ولري چې که چیرته هغه ته د مصیبت په وخت کې په لاندې الفاظو باندې اوازونه وشي نو دا اواز کونکي سړي مدد کوي او مصیبت یې لرې کوي (أغثنی وأمددنی فی قضاء حاجتی یا قاضی الحاجات) یا شیخ عبدالقادر جیلاني مدد کن شاه شهانی، مدد کن شاه جیلاني، مدد کن شاه بغداد، نو د دې عقیدې والا څه حکم دی؟

الجواب باسم ملهم الصواب: که چیرته څوک سیدنا عبدالقادر جیلاني رحمه الله ته په دې عقیده باندې اوازونه کوي چې هغه زموږ په اوازونه اوري، او را رسیږي، او امداد کوي نو دا یوه مشرکانه عقیده ده، ځکه چې دا د الله تعالی صفات دي او په دې کې له هغه سره څوک شریک نه شته، لما قال

العلامہ الکردي رحمه الله : من قال أن أرواح المشايخ حاضرة تعلم يكفر. (فتاویٰ بزازیہ علی ہامش الہندیہ ج ۶ ص ۳۲۶، مایتعلق باللہ)

۲۱- قال العلامة عبدالحی الکنہوی رحمه الله : جواب او کافر است فی البزازیہ من قال أرواح المشايخ حاضرون يعلمون يكفر، (مجموع الفتاویٰ فارسی ج ۳ ص ۵ باب العقاید فتاویٰ حقانیہ ج ۱ ص ۱۶۳، پښتو، ص ۳۳۷ دبریلوی دلی یادونه)

۲۲- مفتی الثقلین محمد فرید رحمۃ اللہ علیہ فرمایلی دي چې: (۱) د غیر اللہ خخه غایبانہ حاجتونہ غوښتل.

(۲) یا د غیر اللہ لپاره د تسلط غیبی عقیدہ لرل.

(۳) یا دا عقیدہ لرل چې اللہ تعالیٰ کوم کس دخلکو د حاجتونو د حل کولو لپاره مقرر کړی دی (باذن اللہ مشکل کشا عقیدہ لرل)

(۴) یا د غیر اللہ په باره کې دا عقیدہ لرل چې دده دعا ضرور قبلیري دا ټول شریکيات دي. (فتاویٰ فریدیہ، باب الکرامات ج ۱ ص ۵۴۱)

همدارنگه فرمایي چې: د غیر اللہ خخه د کومک غوښتونکي مشرک باندې رد کول په علماو فرض دي. (فتاویٰ فریدیہ ج ۱ ص ۵۴۵)

د اهل بدعتو (بریلویانو) عقیدہ

۱- مفتی احمد یار خان نعیمی لیکي چې: اولیاء اور انبیاء کرام سے مدد مانگنا جلیز ہے (جاء الحق ص

(۱۹۳)

د اولیاء او د انبیاءو خخه مدد غوښتل جایز دي د ص ۱۹۳ خخه تر ۲۱۳) پورې یې دا بحث کړی دی په ص ۲۰۷ کې یې لیکلي دي چې: د انبیاءو او د اولیاءو خخه مدد غوښتل نه شرک دی او نه د اللہ خخه بغاوت دی بلکې د قانون الهي او د منشأ الهي سره بالکل مطابق دی.

د اهل بدعتو اعتراضاتو ته جوابات

۱- اعتراض: بریلویان وايي چې په استمداد کې مافوق الاسباب او ماتحت الاسباب ته تقسیم او بیا په مافوق الاسباب کې یې د اللہ تعالیٰ خخه غوښتل او په ماتحت الاسباب کې یې د بندہ خخه غوښتل

دمجوسيانو سره مشابهت دی. مجوسيانو کارونه په دوه خدايانو تقسيم کړي وو، يو اهرمن او بل يزدان يو ته يې خالق الخير ويلې او بل ته يې خالق الشر ويلې.

قلنا: ۱- مونږ الزاماً وايو چې بريلويان په استمداد کې استقلال او عدم استقلال ته تقسيم مني همدارنگه خلق او کسب ته تقسيم مني د خلق نسبت الله تعالى ته مني او د کسب نسبت عبد ته مني نو دا څرنگه د مجوسو سره مشابهت نه دی؟

۲- تحقيقي جواب: په سورة فاتحه کې الله تعالى فرمايي چې (اياک نستعين) مفسرين فرمايي چې اې في المهمات کلها نو هر استعانت ظاهري وي او که باطني، په مافوق الاسباب کې وي او که په ماتحت الاسباب کې، مستقل وي او که غير مستقل، د خلق په درجه کې تر الله تعالى پورې خاص دی، پدې معنی چې د هر شي خالق الله تعالى دی، لکن الله تعالى انسان ته يو صفت ورکړی دی چې صفت الکسب ورته وايي، په مافوق الاسباب امورو کې د انسان هيڅ دخل نشته نه د خلق په لحاظ او نه د کسب په لحاظ يعنې په مافوق الاسباب امورو کې، عبد نه خالق دی او نه کاسب، لهذا په مافوق الاسباب کې خو مستعان الله تعالى دی او په ماتحت الاسباب امورو کې عبد خالق ندی البته کاسب دی لدې وجې يې بندگانو ته نسبت کيږي، نو په ماتحت الاسباب امورو کې هم استعانت د خلق په درجه کې د الله تعالى پورې خاص دی او د کسب په درجه کې هم پدې معنی د الله تعالى پورې خاص دی چې کسب په الاتو او اسبابو سره کيږي او د اسبابو، الاتو او اعضاوو خالق الله تعالى دی.

شاه عبدالعزیز رحمه الله د استعانت په بحث کې ليکلي دي چې: واگر عام است د امور دنيا و دين پس وجه اين اختصاص انست که هر که غير خود را اعانت می کند منتها کار او انست که در دل او داعيه اعانت آن غير می آندازند و اين فعل فعل او تعالى است پس گویا بنده ميگويد که غير ترا اعانت من ممکن نیست مگر چون او را تو اعانت فرمائی تا اسباب اعانت بهم رسانند باز در دل او داعيه اعانت من آندازی پس من از وسايط قطع نظر میکنم و غير از اعانت تو نمی بینم (تفسير عزيزی پاره اول ص ۳۵)

۲- اعتراض: بريلويان وايي چې په استمداد کې ما فوق الاسباب او ماتحت الاسباب نه تقسيم ندی ثابت؟

جواب (۱): د مخکنیو حوالو څخه ثابت شو چې په مافوق الاسباب کې د غير الله څخه استمداد شرک دی.

۲- جواب: د شاه ولي الله رحمه الله د يو عبارت څخه صراحة معلومېږي چې په مافوق الاسباب کې د غير الله څخه استمداد شرک دی شاه ولي الله الدهلوي فرمايي چې: (لا شریک له فی وجوب الوجود ولا فی استحقاق العبادۃ ولا فی الخلق والتدبیر، فلا يستحق العبادۃ ای أقصى غاية التعظیم الا هو، ولا یشفی مریضاً ولا یرزق رزقاً ولا یکشف ضرراً الا هو، بمعنى ان یقول لشيء کن فیکون لا بمعنی التسبیب العادی الظاهري كما یقال شفی الطبيب المریض ورزق الامیر الجند فهذا غیره وان اشتبه فی اللفظ تفهيمات الهیه ج ۱ ص ۱۹۷، وفي البعض ص ۱۶۵، تفهیم نمبر ۶۵)

الله تعالی سره نه په وجوب الوجود کې څوک شریک دی، نه ورسره په استحقاق د عبادت کې څوک شریک دی، نه ورسره په خلق کې څوک شریک دی، نه ورسره په تدبیر کې څوک شریک دی، لهذا یواځې الله تعالی مستحق د عبادت دی مریضانو ته یواځې الله تعالی شفاء ورکوي، مخلوق ته یواځې الله تعالی رزق ورکوي د خلکو څخه یواځې الله تعالی مصیبتونه لرې کوي او د الله تعالی ورکړه د ماتحت الاسباب څخه ماسوی ده یعنې په مافوق الاسباب کې ده.

۳- صاحب د ما لا بد منه (الشیخ ابو بکر بن محمد عارف خوقیر رحمه الله) صراحة فرمایلي دي چې په مافوق الاسباب کې غیر الله ته قادر ویل شرک دی، الشرک هو اعتقاد ان لغير الله أثر فوق ما وهبه الله من الاسباب الظاهرة وان لشيء من الاشياء سلطاناً عما خرج عن قدرة المخلوقين (مالا بد منه ص ۱۱) نو څوک چې د غیر الله په باره کې د اسبابو ظاهره و څخه بالاتر د طاقت عقیده لري او د غیر الله قدرت پکې مؤثر ګڼي نو دهغه څخه په مافوق الاسباب کې استمداد کوي.

۴- په شرح العقائد کې د اهل سنت والجماعت عقیده داسې ذکر شوې ده چې خالق، الله تعالی دی او کاسب عبد دی او بیا یې د خلق او د کسب په مابین کې داسې فرق کړی دی چې: (ان الکسب واقع بآلة والخلق لا بآلة) (شرح العقائد ص ۶۶)

یعنې کسب سبب او آلې ته محتاج وي، بیا آله عامه ده ظاهري وي او که باطني او خلق آلې ته نه وي محتاج، نو ماتحت الاسباب هغه شی دی چې قدرت کاسبه د عبد وړپورې متعلق کیدلی شي، خلاصه دا چې کسب ماتحت الاسباب دی او عبد ته منسوبېږي نو د عبد هر څه ماتحت الاسباب دي (عبد کاسب دی د دې دوهم تعبیر دا شو چې عبد ماتحت الاسباب کارونه کوي) نو د عبد څخه به هغه شی غواړي چې

ماتحت الاسباب وي او خلق ما فوق الاسباب دى او الله تعالى ته منسوبېږي نو ما فوق الاسباب به د الله تعالى څخه غواړي.

۳- اعتراض: بريلويان وايي چې د استعانت د جواز او عدم جواز مدار استقلال او عدم استقلال دى، ما فوق الاسباب او ماتحت الاسباب نه دى او بيا وايي چې د ديو بنديانو شيخ الهند محمود الحسن رحمه الله هم د اياک نستعين په تفسير کې ليکلي دي چې که يو مقبول بنده غير مستقل وگنې او د الله تعالى د رحمت لپاره يې وسيله وگنې او ظاهري استعانت ترينه وکړي نو دا جايز دى، ځکه چې دا په حقيقت کې د الله تعالى څخه استعانت دى؟

جواب: دا د بريلويانو کم علمي ده، چې ماتحت الاسباب او غير مستقل دوه جدا جدا امور گنې، مونږ وايو چې د ماتحت الاسباب او د غير مستقل الفاظ جدا جدا دي لکن مأل د دواړو يو دى، ځکه چې علامه تفتازاني رحمه الله د خلق او د کسب په ما بين کې دوه فرقه داسې کوي چې: ان الكسب واقع بآلة والخلق لا بآلة (شرح العقائد ص ۶۶)

يعني کسب سبب او آلې ته محتاج وي او خلق سبب او آلې ته نوي محتاج او بيا يې فرمايلي دي چې: والکسب لا يصح انفراد القادر به والخلق يصح (شرح العقائد ص ۶۶)

صاحب د نبراس د دې په تشريح کې فرمايي چې: لان قدرة العبد غير مؤثرة فلا يصدر منه الفعل الا بقدرة الله والخلق يصح فان الله سبحانه يخلق ما يشاء بلا حاجة الى كسب العبد (نبراس ص ۲۷۸) يعني کسب نه مؤثر دى او نه پکې عبد مستقل دى او خلق مؤثر دى او خالق پکې مستقل دى، نو کسب ماتحت الاسباب هم دى او کاسب پکې غير مستقل هم دى.

نو خلاصه دا چې متکلمين کله په خلق او کسب سره تعبير کوي کله په استقلال او عدم استقلال سره تعبير کوي او کله په ما فوق الاسباب او ماتحت الاسباب سره تعبير کوي، نور کسب، عدم استقلال او ماتحت الاسباب په مأل کې يوشى دى.

۴- اعتراض: اهل سنت والجماعت فرمايي چې د غير الله څخه په ماتحت الاسباب او امور عاديې و وکې استعانت جايز دى، امور عاديې دېته وايي چې عاده د انسان په اختيار کې وي، نو د اختيار څخه کوم

اختيار مراد دى؟ كه اختيار على وجه اليجاد مراد وي نو دا خو شرک دى او كه على وجه الكسب مراد وي نو بيا خو دا كسب په امورو غيرو عاديه وو كې هم شته نو بيا پدې كې ولې استعانت شرک دى؟ قلنا: د امور غير عاديه و سره چې معجزات او كرامات هم پكې داخل دي، د بنده د كسب تعلق نشته، كسب خو د اسبابو سره تعلق لري (شرح العقائد ص ۶۶) نو د مافوق الاسباب امورو سره به يې څرنگه تعلق راشي؟

۱۵- اعتراض: اهل السنه والجماعت فرمايي چې: په مافوق الاسباب كې غير الله قادر بالعطاء گڼل شوک دى، څوك چې غير الله ته عطائى اختيارات ثابتوي او په مافوق الاسباب كې ترينه كومك غواړي نو دا مشرك دى، او شرک خو د پته وايي چې د الله (تعالى) سره په كوم خاص صفت كښې غير الله شريك كړى حالانكې عطائى قدرت او عطائى اختيار خو بالكل د الله تعالى صفت نه دى، همدارنگه تاسو وايي چې د متوفى او بعيد څخه استمداد شرک دى، نو الله تعالى خو مې او بعيد نه دى بلكې (حى قيوم) دى او د ښارگ څخه هم نږدې دى.

قلنا: خالق الله تعالى دى او كاسب عبد دى او د كسب تعلق د اسبابو سره وي، شرح العقائد صفحه ۶۶ نو عبد ته ماتحت الاسباب امور منسوبېږي، په مافوق الاسباب امورو كښې د بنده كسب او فعل لره دخل نه شته، بلكې مافوق الاسباب امور خاص د الله تعالى فعل دى نو غير الله ورسره پكښې شريكول د الله تعالى په خاص فعل كښې د غير الله شريكول دي، داسې هم ويلى شئ چې د مافوق الاسباب پورې خلق متعلق كيږي، ځكه چې خلق اسبابو ته نه وي محتاج، نو د غير الله څخه په مافوق الاسباب كې كومك غوښتل غير الله خالق گڼل دى او غير الله خالق گڼل شرک دى ځكه چې خلق د الله تعالى خاص صفت دى.

۱۶- اعتراض: اهل سنه والجماعت په ماتحت الاسباب امورو كښې د غير الله څخه استعانت ته جائز وايي، نو سوال دادى چې په ماتحت الاسباب امورو كښې استعانت مطلقاً جائز دى؟ او كه د عدم استقلال داعتماد په حيث جايز دى؟ په اول تقدير غير الله مستعان بالذات شو او غير الله مستعان بالذات گڼل شرک دى، او په دوهم تقدير مدار د جواز استقلال او عدم استقلال شو نو غير الله چې مستعان بالذات او مستقل ونه گڼي نو په ماتحت الاسباب او مافوق الاسباب دواړو كښې ترينه استعانت جائز شو.

قلنا: پہ ماتحت الاسباب أمور و کنبی دبنده کسب او فعل وی، لہذا پہ دی أمور و کنبی دبنده خخہ استعانت جایز دی او مخکی ذکر شو چې پہ کسب کنبی بندہ مستقل او منفرد نہ وی، بلکی د الله تعالی خلق تہ محتاج وی، نو کسب عدم استقلال او ماتحت الاسباب یو شیء دی، بندہ کاسب دی او کسب آلاتو تہ محتاج وی او کاسب پکی مستقل نہ وی، (شرح العقاید صفحہ ۶۶) لہذا دبنده خخہ استعانت پہ ماتحت الاسباب أمور و کنبی شو او بندہ پہ کپی مستقل نہ شو او پہ مافوق الاسباب أمور و کنبی دبنده فعل نہ شتہ بلکی د الله فعل دی، او د الله تعالی پہ فعل کنبی غیر الله شریکول کفر او شرک دی۔

۷-۱۲ اعتراض: پہ شرح العقاید صفحہ ۵۶ کنبی دشرک دوه صورتونہ ذکر شوی دی او دغیر الله خخہ پہ مافوق الاسباب کنبی استمداد پہ دغو دوو صورتونو کپی نہ شتہ۔

قلنا: پہ شرح العقاید کنبی چې دشرک کوم دوه صورتونہ بیان شوی دی، نو دھغی دا معنی نہ دہ چې شرک پہ ہمدی دوو صورتونو کپی منحصر دی، بلکی مطلب دادی چې دشرک دا دوه صورتونہ عام دی، الله تعالی فرمائی چې (وَإِنَّ الشَّيْطَانَ لِرَبِّهِ لَكَاؤٌ حَنِئٌ وَإِلَىٰ آلِهِمْ لِيَجَادُوا لَكُمْ ۚ وَإِنْ أَطَعْتُمُوهُمْ إِنَّكُمْ لَمُشْرِكُونَ) پارہ ۸، نو الله تعالی دشیاطینو اطاعت تہ شرک ویلی دی، او دشیاطینو اطاعت دشرح العقاید پہ بیان کردہ دوو صورتونو کنبی نہ شتہ (۲) شاولی الله الدهلوی رحمہ الله فرمائی: چې شرک دیتہ وایی چې د الله تعالی پہ خاصو صفاتو کنبی ورسره غیر الله شریک کری (۳) مخکی مونہ د تفہیمات الہیہ، حجة الله البالغہ، ارشاد الطالبین وغیرہ کتابونو ډیر عبارات لیکلی دی چې دغیر الله خخہ پہ مافوق الاسباب کپی استمداد تہ یی شرک ویلی دی۔

مظاہر

۸- اعتراض: مولوی نعیم الدین بریلوی لیکلی دی چې: ایاک نشعین میں یہ تعلیم فرمائی کہ استعانت خواہ بواسطہ ہویا بے واسطہ ہر طرح الله تعالی کے ساتھ خاص ہے، حقیقی مستعان وہ ہے، باقی آلات و خدام واجب وغیرہ سب عون الہی کے مظہر ہے بندی کو چاہے کہ اس پر نظر رکھے اور ہر چیز میں دست قدرت کو کار کن دیکھے اس سے یہ سمجھنا کے اولیاء و انبیاء سے مدد چاہنا شرک ہے عقیدہ باطلہ ہے کیونکہ مقربان حق کے امداد الہی ہے استعانت بالغیر نہیں۔

حاصل دا چې انبياء او اولياء مظاهر دعون الهي دي، نو ددوي څخه استمداد دالله تعالى څخه استمداد دی دغیر الله څخه نه دی او ددوي امداد دالله تعالى امداد دی دغیر الله نه دی، نو مستعان حقيقي الله تعالى دی او د انبياء او اولياءو څخه استمداد صرف پدې معنی دی چې دامظاهر دعون الهي دي. قلنا (۱): همداسې عقیده د مشرکانو وه، شاه عبدالعزیز رحمه الله دسورة نوح په تفسیر کښې فرمایلي دي چې: ولا يغوث يعني ومگزاريده بالخصوص يغوث را که مظهر فرياد رسي ومشكل کشائی آو تعالى است واين مظهر را قوم نوح عليه السلام به صورت آسې ساخته بودند زیرا که آسپ دردويدن وزودرسیدن واعانت نمودن مثل است واين صفت زادرشرع (غياث المستغيثين ومجيب دعوت المضطرين) نامند ويزبان هندي اين مظهر را اندر نامند، وَيَعُوْثُ يعني ومگزاريده يعوق را که مظهر منع وحمايت ودفع بلاست واين صفت را درشرع (كاشف الضر ودافع البلاء) گویند اه تفسیر عزیزی پاره ۲۹ صفحه ۱۳۰. دهغه وخت مشرکانو به «لات» او «منات» او «عزات» مظاهر العون گڼل او مافوق الاسباب استمداد به ئي ترينه کولو اودنن سبا مشرکان انبياء او اولياء مظاهر العون گڼي او په مافوق الاسباب امورو کښې ورڅخه استمداد کوي، همدارنگه شاه عبدالعزیز رحمه الله د (لا تذر) په تفسیر کې لیکلي دي چې: يعني هرگز مگزاريده عبادت مظاهر اورا که در آن مظاهر ها الوهيت خود ظهور فرموده است وبهمين ظهور للالهيت درآنها آن مظاهر شده آند (تفسیر عزیزی پاره ۲۹ صفحه ۱۲۹).

(۲) په ایاک نستعین کښې تقدیم د مفعول داخصاص لپاره دی، بل طرفته په ماتحت الاسباب او آمورو عادیه وه کښې استعانت من غیر الله په قران کې ثابت دی لکه (فَأَعِيْنُوْنِيْ بِقُوَّتِكَ) دارنگه (مَنْ أَضَارِيْ إِلَى اللَّهِ) نو ضرور په ایاک نستعین کې استعانت فی مافوق الاسباب دالله تعالى پورې خاص دی نو دشرک فدايان چې پدې ایت کښې داتفسیر کوي چې انبياء او اولياء مظاهر دعون الهي دي لهذا: دوي څخه استمداد دالله تعالى څخه استمداد دی، نو بعینه همداسې تفسیر خو په ایاک نعبد کې هم کیدلی شي چې انبياء او اولياء مظاهر دتقرب الهي دي لهذا ددوي عبادت دالله تعالى عبادت دی. نو آیا دا تفسیر به صحیح وي؟ که صحیح وي نو بیا ولې غیر الله ته لمونځ نه کوی؟ ولې غیر الله ته روژې نه نیسی؟ ولې غیر الله ته حج نه کوی؟

(۳) انبياء او اولياءو چې مظاهر العون شو اوبیا ددوي څخه استمداد دالله تعالى څخه استمداد شو دغیر الله څخه نه شو او ددوي امداد دالله تعالى امداد شو دغیر الله امداد نه شو نو داخو دالله تعالى او

دمخلوق په مابين کښې اتحاد شو، د عيسويانو د عقيدې په شان د الله تعالى او د غير الله په مابين کښې اثنييت ختم شو.

فان قيل: په دوهم جواب باندې اعتراض واردېږي چې قرآن في الذكر قرآن في الحكم لره نه وي مستلزم، مثلاً (فَأَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًا دِينَ أَبِي بَكْرٍ) د صلوٰة اوزکات په مابين کښې قرآن في الذكر دی لکن قرآن في الحكم نه شته، لمونځ د ورځې پنځه وخته فرض دی او زکات په کال کې يو ځل فرض دی، لهذا په اياک نستعين کښې د تفسير جائز دی چې انبياء او اولياء مظاهر دعون الهي دي، نو ددوي څخه استمداد د الله تعالى څخه ستمداد دی او اياک نعبد په اياک نستعين مه قياسوه چې انبياء وو او اولياوو ته مظاهر د تقرب الهي ووايي او ددوي عبادت ته عين د الله عبادت ووايي، همدارنگه عبادت سبب او استعانت مسبب دی، لهذا يو په بل يې قياس نه دی صحيح.

قلنا: زمونږ استدلال په دې باندې نه دی بناء چې مونږ قرآن في الذكر قرآن في الحكم لره مستلزم گڼو، بلکې زمونږ استدلال په دې بناء دي چې په اياک نستعين کښې تقديم دمفعول د حصر لپاره دی نو که پدې حصر کښې تاسو دا احتمال راوباسی چې مستعان حقيقي الله تعالى دی او دانبياء وو او اولياوو څخه استمداد صرف پدې اعتبار سره دي چې دا مظاهر العون دي، نو بيا سوال دادی چې په اياک نعبد کښې هم تقديم دمفعول د حصر لپاره دی نو په دې کښې ولې دا احتمال نه دی صحيح چې معبود حقيقي الله تعالى دی او انبياء او اولياء مظاهر التقرب دي لهذا انبياء وو او اولياوو ته عبادت صرف پدې اعتبار سره دی چې دا مظاهر التقرب دي؟

فان قيل: چې په دريم جواب باندې اعتراض واردېږي چې موسي عليه السلام ته دوتنې څخه اواز وشو چې: (إِنِّي أَنَا اللَّهُ) نو دلته ونه دکلام الهي لپاره مظهر وه خو بيا هم اثنييت باقي وو، همدارنگه په مشکوة صفحه ۱۹۷ کې ديو حديث الفاظ داسې دي چې: فكننت سمعه الذي يسمع بني (الحديث). ددې مطلب دادی چې دا محبوب بنده د الله تعالى د تصرفاتو مظهر شي نو مظهريت شته خو عيسويت نشته ځکه چې مظهريت عدم اثنييت لره ندي مستلزم؟

قلنا: ۱- انبياء او اولياء چې د الله تعالى مظهر العون شو، نو اوس يې ايا د الله تعالى سره مغايرت دی او که اتحاد؟ که اتحاد وي نو اثنييت ختم شو او عيسويت راغلو، او که مغايرت وي، نو بيا د اياک نستعين په خلاف استمداد من غير الله راغلو.

۲- يو د الله تعالى وجود دی او بل وجوب الوجود دی، نو دا ټول کائنات د الله تعالى د وجود مظاهر دي، ځکه چې دا ټول د الله تعالى د وجود لپاره دلايل اينه دي، لکن د الله تعالى د وجوب الوجود مظهر پدې کایناتو کې هيڅ شی هم ندی د وجود لپاره د مظهریت په صورت کې مغايرت باقي پاتې کېږي او د وجوب الوجود لپاره د مظهریت په صورت کې مغايرت او اثنييت ختمېږي،

شاه عبدالعزیز رحمه الله فرمايي چې: آری ظهور حق درین مظاهر بمحض وجود البته مسلم است، اما محض وجود بدون وجوب وجود عام است جميع موجودات را که بسبب آن ظهور بعض موجودات استحقاق معبودیت بعض آخر ندارند والا ترجیح بلا مرجح لازم اید یا عابد را معبود شدن و معبود را عابد شدن و هر دو آمر محال و ممتنع است (تفسیر عزیزی پاره ۲۹، ص ۱۳۰)

يعني د الله تعالى ظهور پدې مظاهرو کې يواځې د وجود په لحاظ سره دی، لکن د وجوب څخه بغير يواځې وجود ټولو موجوداتو ته عام دی چې ددې ظهور په وجه بعضې موجودات د بعضو نورو لپاره استحقاق د معبودیت نه لري که نه ترجیح بلا مرجح به راشي يا به لازم شي کون العابد معبوداً و کون المعبود عابداً او دا دواړه محال او ممتنع دي.

خلاصه: دا چې فقط د وجود د الله تعالى لپاره دا ټول کاینات مظاهر دي، لکن پدې اعتبار سره مظهریت تاسوته مفید نه دی ځکه چې بیا ولې يواځې د انبياوو او اولياوو څخه کومک غواړئ؟ مظاهر خو ټول کاینات دي، همدارنگه پدې اعتبار سره د الله تعالى او ددې مظاهرو په مابین کې مغايرت باقي پاتې کېږي نو دا ياک نستعين په خلاف استمداد من غير الله راځي او په کوم اعتبار سره چې مظهریت تاسوته مفید دی چې غيریت ختم شي يعنې چې د وجوب الوجود لپاره مظهر شي نو داسې مظهریت محال دی.

۳- د (كنت سمعه) او موسى عليه السلام ته چې دونې څخه د (إِنِّي أَنَا اللَّهُ) اواز راغلو نو دا د باب د تجلی څخه دی، د صوفیه کرامو په اصطلاح کې د تجلی ډیر اقسام دي لکه تجلی ذاتي، تجلی صفاتي، تجلی

افعالی، په تجلی صفاتی کې که د صفاتو جلالیه وو تجلی راشي نو په سالک باندې د خشوع او د خضوع غلبه راځي او که د صفاتو جمالیه و تجلی راشي نو په سالک باندې د سرور او د انس غلبه راځي (تعلیم الدین ص ۸۲) لکه په طور چې تجلی شوې وه او موسی علیه السلام به هوشه شوی وو، ددې تجلی څخه دا ثابتول چې ونه معاذ الله د الله سره داسې متحده شوې وه چې غیریت نه وو پاتې ډیر حماقت دی.

سید محمد انور شاه کشمیری رحمہ اللہ (کنت سمعه الذی یسمع بی) په تشریح کې فرمایلي دي چې (فاعلم أن التجلی ضرور و أمثال تقام وتنصب بین الرب وعبدہ لمعرفته تعالی فتلك مخلوقة وهی التي تسمى برؤية الرب جل مجده وهذا كما في القرآن العزيز في قصة موسى عليه السلام فلما جاءها نودی أن بورک من في النار فالمرئی والمشاهد لم یکن الا النار دون الرب جل مجده ولكن الله سبحانه لما تجلی فيها قال ینوسی انی أنا الله و ما رأیت لفظا موهما في سایر القرآن أزید من هذا فانظر فيه أنه كيف سمع صوتا من النار انی أنا الله فهو نار ثم صح قوله انی أنا الله ایضاً فالتکلم في المرئی کان هو الشجرة ثم اسند تکلمها الى الله وذلك لان الرب جل مجده لما تجلی فيها صارت الواسطة لمعرفته اياه هی الشجرة فأخذ المتجلی فيه حکم المتجلی بنفسه بنحو تجزید وهذا الذی قلنا فيما سبق أن المرئی في التجلی لا تكون الا الصور والمرئی یكون هو الذات (الی قوله) فامثال تلك الاحادیث عندی ترجع الى مسألة التجلی فان فهمت معنی التجلی كما هو حقه وبلغت مبلغه فدع الامثال والصور المنصوبة وارق الى ربک حنیفا فانه اذا صح للشجرة الخ (فیض الباری ج ۴ ص ۴۳۸)

پوه شه چې د تجلی لپاره ډیر اقسام دي، چې د الله تعالی د معرفت لپاره د الله تعالی او د بنده په مابین کې قایم دي او مخلوق دي، او دا تجلی هغه ده چې د الله په رویت سره مسمی ده او دا لکه څرنګه چې د موسی علیه السلام په قصه کې راځي چې کله موسی علیه السلام او ورته راغلو نو اواز راغلو چې برکت کړی شوی دی په هغه چې په اور کې دی، نو هلته صرف د اور مشاهده کیدله د الله تعالی مشاهده نه کیدله، لکن چې کله الله تعالی په اور باندې تجلی اچولې وه نو وې فرمایلي چې زه الله یم، او ما په ټول قرآن کې ددې څخه زیات بل موهم لفظ نه دی لیدلی نو پدې کې فکر وکړه چې موسی علیه السلام څرنګه د اور څخه د انی أنا الله اواز واوریدلو؟ هغه خو او ورو و او د انی أنا الله اواز هم صحیح دی، نو په

بنکاره ونې خبرې کولې او بیا دا خبرې الله تعالی خپل ذات ته منسوبې کړې ځکه چې کله الله تعالی په ونه کې تجلی وکړه نو ونه د الله تعالی دمعرفت ذریعه شوه نو په کوم شي کې چې تجلی وشوه نو هغه شی بنفسه د تجرید په طریق د تجلی کونکي په حکم کې شو او دا هغه خبره ده کومه چې مونږ مخکې وکړه چې په تجلی کې صور لیدل کیږي او مقصود ذات وي (او بیا مخکې لیکي) چې دا قسم احادیث زما په نیز تجلی ته راجع دي که تا د تجلی معنی زده کړه او حقیقت ته یې ورسیدلې نو امثال او صور منصوبه پرېږده او دخپل رب طرفته مایل لاړ شه چې کله ددې ونې څخه د انی انا الله اواز اوریدل کیږي نو انسان چې اشرف المخلوقات دی (و خلقه الله علی صورته) د شجرې څخه کم ندی نو دده په غوږونو پوزې وغیره اعضاوو کې به متصرف صرف الله تعالی وي.

شاه صاحب د علماء الشریعت څخه ددې حدیث معنی رانقل کړې ده او په صوفیانه انداز باندې یې داسې بیان کړی ده چې: (قلت وهذا عدول عن حق الالفاظ لان قوله كنت سمعه بصيغة المتكلم يدل على أنه لم يبق من المتقرب بالنوافل الاجسده وشبحه وصار المتصرف فيه الحضرة الالهية فحسب وهو الذي عناه الصوفية بالفناء في الله اى الانسلاخ عن دواعي نفسه حتى لا يكون المتصرف فيه الا هو وفي الحديث لمعة الى وحدة الوجود (فيض الباری ج ۴ ص ۳۸) زه وایم چې دا د الفاظو د حق څخه اعراض دی ځکه چې په (كنت سمعه) کې د متکلم صیغه پدې دلالت کوي چې د متقرب بالنوافل صرف صورت او جسم باقي پاتې کیږي او پده کې تصرف کونکی صرف د الله تعالی ذات وي، صوفیه کرام دې ته فنا فی الله وایي، یعنې دخپل نفس د دواعیو او محرکاتو څخه جدا کیدل تر دې چې پدې کې تصرف کونکی ذات صرف الله تعالی وي او پدې حدیث کې وحدة الوجود ته اشاره، نو د شاه صاحب د تشریح خلاصه داشوه چې کله چې په ډیرو نوافلو سره دانسان خواهشات مغلوب شي نو بیا دده په اندامونو کې الله تعالی تصرف کوي او بنده یې طاقته شي دا معنی نده چې بنده او خالق یو دبل سره یو شي.

فانقل: چې شاه عبدالعزیز رحمه الله دایاک نستعین په تفسیر کې غیر الله تعالی ته مظهر العون ویلو او بیا ترینه استمداد ته جایز ویلي دي، شاه عبدالعزیز رحمه الله په یو ځای کې لیکي چې: واگر التفات محض بجانب حق آست، و اورا یکی از مظاهر عون دانسته در حقیقت این نوع استعانت

بغير نسبت بلکی استعانت بحضرت حق است لاغير، وانبیاء واولیاء این نوع استعانت بغير کرده اند (تفسیر عزیزی پاره ۱ ص ۳۷)

یعنی که توجه صرف الله تعالی ته وی او غیر الله مظهر العون وگنهی نو دا په حقیقت کې استعانت بالغير ندی، بلکې د الله تعالی څخه استعانت دی او انبیا واولیاوو دا قسم استعانت بالغير کړیدی.

قلنا: د شاه عبدالعزیز رحمه الله پدې مجمل عبارت کې د عالم الاسباب ظاهري استعانت مراد دی، یعنې په ماتحت الاسباب أمورو کې په ظاهر کې د امیر او بادشاه څخه استعانت وي.، لکن دا هم په حقیقت کې د الله تعالی څخه وي، ځکه چې ددوي په زړونو کې داعیه د امداد الله تعالی اچولې ده، همدارنگه د مریضۍ په صورت کې د دوايانو څخه استعانت په حقیقت کې د الله تعالی څخه استعانت دی، ځکه چې په دوايانو کې اثر الله تعالی اچولی دی او دا ځکه چې د شاه عبدالعزیز په عباراتو کې ددې خبرې تصریح ده چې دغیر الله څخه استعانت په ماتحت الاسباب او امورو عادیه وو کې کيږي هغه فرمایي چې: و او را یکی از مظاهر عون دانسته و نظر بکارخانه اسباب و حکمت او تعالی نموده الخ (تفسیر عزیزی ص ۸)

په دې عبارت کې (نظر بکارخانه اسباب) صریح دی په دې کې چې د شاه عبدالعزیز حمه الله خبره په امور عادیه وو او ماتحت الاسباب کې ده، شاه صاحب فرمایي چې: واستعانت یا بچیز یست که توهم استقلال آن چیز در وهم و فهم هیچ کس از مشرکین و موحدین نمی گزرد مثل استعانت بحبوب و غلات در دفع گرسنگی واستعانت بآب و شربتها در دفع تشنگی واستعانت برای راحت بسایه درخت و مانند آن و در دفع مرض بادویه و عقاقیر و در تعین وجه معاش بآمیر و بادشاه که در حقیقت معاوضه خدمت بمال است و موجب تذلل نیست یا باطباء و معالجان که بسبب تجربه و اطلاع زاید از آنها طلب مشوره آست و استقلالی متوهم نمیشود پس این قسم استعانت بلا کراهت جایز است زیرا که در حقیقت استعانت نیست و اگر استعانت است، استعانت بخدا است، (تفسیر عزیزی ص ۳۸)

او استعانت یا دداسې شي څخه کيږي چې د هغه استقلال دهیچا (موحد وي او که مشرک وي) په فهم او وهم کې نوي تیر شوی، لکه د ولې په دفع کولو کې د دانو او غلو څخه استعانت او د تندې د ختمولو لپاره د اوبو او شربتو څخه استعانت او د خوب لپاره د ونې د سوري څخه استعانت او د مریضۍ د

ازالې لپاره د دواگانو او بوتو څخه استعانت او د معاش دوجې دتعيين لپاره د امير او دبادشاه څخه استعانت چې دا په حقيقت کې د خدمت مالي معاوضه ده او موجب د تذلل نه ده يا د حکيمانو او علاج کونکو څخه استعانت چې دهغوي دتجربې او زياتې خبردارۍ له وجې دهغوي څخه دمشورې غوښتل دي او دلته د استقلال توهم نه کېږي نو دا قسم (ماتحت الاسباب) استعانت بلا کراهيته جايز دی ځکه چې دا په حقيقت کې استعانت نه دی (صرف ظاهري استعانت دی) او که دا استعانت وي نو صرف دالله تعالی څخه استعانت دی (انتهی)

نو شاه صاحب په ماتحت الاسباب امورو کې دغير الله څخه ظاهري استعانت ته جايز وييلي دي . حضرت شاه عبدالعزیز رحمه الله د کافرانو د باطلو عقیدو په تردید کې لیکلي دي چې: واگر کافران گویند که معبودان ما مظاهر صفات کامله الهی آند ویا او اتحاد نسبت مظهر باظاهر دارند نه مغایرت و مقابله (الی قوله) گویم این نیز خیال باطل شما است آه (تفسیر عزیزی پاره ۲۹ ص ۴۹) او که کافران دا ووايي چې زمونږ معبودان د الله د صفاتو کمالیه وو مظاهر دي او دالله تعالی سره نسبت د اتحاد د مظهر د ظاهر سره لري نه د مغایرت او د مقابلي (بیا مخکې لیکي) چې مونږ وایو چې ستاسو دا خیال باطل دی (انتهی)

نو شاه صاحب غیر الله ته داسې مظهر ویل چې غیریت پکې ختم شي باطل او د کافرانو عقید وایي، شاه صاحب په یو ځای کې لیکلي دي چې: توضیح این مقام انست که بنده را بظاهر قدرتی داده آند که بسبب آن قدرت گمان می کند که کردن وناکردن بدست من است لکن ترجیح فعل بر ترک هرگز او را از خود میسر نیست، زیرا که اگر مرجح از جانب بنده باشد در آن مرجح نیز سخن خواهد بود تا آنکه تسلسل لازم آید پس آن مرجح نمی باشد الا از جانب خدا پس استعانت لایق نیست الا از خدا ونیز دیده ایم که جمیع خلائق مطلوبات خود را طلب می کند حالانکه در قدرت و عقل و شعور و کوشش وجد و اجتهاد هیچ کس قصور نمی کند و بمطلب نمی رسند الا بعض ایشان پس حصول مطلب نیست الا باعانت غیبی ونیز بارها دیده شده که انسان آرز از انسان دیگر حاجتی را طلب نموده، وان شخص مدتها یی مدیده مدافعت کرده و بلیت و لعل گزرانیده باز ناگاه حاجت او را بر آورده از هیمن جا معلوم شد که القای داعیه انجام در قلب آن شخص از جانب غیب است پس مرد مؤمن را که از شرک می گریزد از اول وهله باید که

اعانت غیر را کہ بظاہر اعانت است و در معنی اصلاً قدرت ندارد از نظر بیندازد و با اعانت قادر حقیقی اکتفا نماید گویند کہ چون خلیل علیہ السلام را نمرود لعین دست و پا بستہ در آتش انداخت حضرت جبریل علیہ السلام در رسیدند و گفتند اگر ترا حاجتی بمن باشد بفرما حضرت خلیل علیہ السلام در جواب فرمودہ کہ بسوی تو حاجت ندارم حضرت جبریل علیہ السلام گفت کہ بخدا التجا کن ، حضرت خلیل فرمود او دانائی نہان و آشکار است حاجت عرض من نیست (تفسیر عزیزی ص ۳۵)

ددې مسئلې توضیح داده چې انسان ته الله تعالى په ظاهر کې قدرت ورکړې دی، ددې قدرت په وجه گمان کوي چې کول او نه کول زما په اختیار کې دي، لیکن ترجیح د فعل په ترک هیڅکله له خپل جانب څخه حاصله او میسر نه ده ځکه چې که مرجح د بنده له طرفه شي نو بیا پدې مرجح کې کلام کیدلی شي چې ددې مرجح د فعل ترجیح په ترک باندې د کوم ځای څخه راغلې ده؟ چې ددې څخه تسلسل لازمیږي لهذا هغه مرجح به صرف د الله تعالى له طرفه وي، نو د الله تعالى څخه بغیر د بل چا څخه استعانت مناسب نه دی، همدارنگه مونږ گورو چې هر مخلوق خپل حاجت طلبوي او د حاجت په حاصلولو کې په خپل قدرت، عقل شعور کوشش او په جد او اجتهاد کې هیڅ کمی نه کوي، لکن بیا هم بعضې مطالب نه حاصلیږي نو د مطلوب حاصلیدل بغیر د اعانت غیبي د الله تعالى څخه ممکن نه دی، همدارنگه کله یو څوک د بل چا څخه تر ډیره وخته پورې خپل حاجت طلبوي او هغه یې د حاجت په پوره کولو کې تأخیر اولیت او لعل کوي بیا یې دفعه حاجت پوره کړي نو ددې ځای څخه معلومه شوه چې دده په زړه کې د حاجت د پوره کولو خیال راتلل د غیب له طرفه دي نو مؤمن انسان ته چې د شرک څخه تختی پکار دی چې د اول څخه د غیر الله ظاهري اعانت نظر انداز کړي او د قادر حقیقی په اعانت باندې اکتفاء وکړي، مشران فرمایي چې نمرود لعین چې د ابراهیم علیه السلام پښې اولاسونه وټرل او اور ته یې واچولو نو جبریل علیه السلام ورته راغلو او ورته وې فرمایل چې زما لایق که کوم حاجت او خدمت وي نو ووايي حضرت ابراهیم علیه السلام ورته و فرمایل چې تاته مې هیڅ حاجت نشته، جبریل علیه السلام ورته و فرمایل چې الله تعالى ته سوال وکړه، ابراهیم علیه السلام و فرمایل چې هغه جل جلاله په ظاهر او باطن عالم دی زما د سوال ضرورت نشته انتہی.

ددې څخه معلومه شوه چې دغیر الله تعالیٰ څخه استمداد په ماتحت الاسباب کې دی هغه (غیر الله) ذي روح وي او که غیر ذی روح لکه دواياني، حتی چې د جبریل علیه السلام څخه په ماتحت الاسباب کې استمداد دی که دابراهیم د اجازت څخه وروسته جبریل علیه السلام دعا کولې نو دا به دحاضر دعاوی او دوعا کول هم ماتحت الاسباب امر دی.

خلاصه دا چې د شاه صاحب ددې صریحو عبارتو په موجودگي کې دمجمل عبارت څخه چې دسیاق او دسباق څخه یې جدا کړې وي صرف دعوامو دوهکه کول دي، شاه صاحب د (لا يزال عبدي يتقرب اليّ) په تشریح کې فرمایلي دي چې: لکن این طریق تقرب خاص بذات او تعالیٰ است اگر کسی خواهد کی باین طریق بیکی از مخلوقات تقرب پیدا کند ممکن ومطرّد نیست وسبیش آن ست که درین نوع تقرب متقرب الیه را دوچیز می باید.

اول: احاطه علمي باذکار قلبیه ولسانیه ذاکرین باوصف تخالف امکانه و آزمنه و مدارک و ألسنه تا ذکر قلبی ولسانی هر ذاکر را معلوم کند.

دوهم: قوت نزدیک شدن و درمدرکه او در آمدن و آنرا پُر کردن، و حکم صفت آن پیدا کردن که در عرف شرع آن را دُنُو و تَدَلُّی و نزول و قرب خوانند و این هردو صفت خاصه ذات پاک او تعالیٰ است هیچ مخلوق را حاصل نیست آری بعض کفره در حق بعض از معبودان خود و بعض پیر پرستان آرزومره مسلمین در حق پیران خود امر اول را ثابت می کنند و در وقت احتیاج بهمین اعتقاد بآنها استعانت می نمایند اما مطرد نمی باشد (الی قوله) و دیگر مخلوقات هر چند روحانیات باشد اول علم محیط ندارند که بر ذکر هر ذاکر مطلع شوند الخ (تفسیر عزیزی پاره ۲۹ ص ۱۸۱)

لکن دتقرب دأطریقه دالله تعالیٰ دذات پورې خاصه ده که څوک غواړي چې پدې طریقه په مخلوق کې چاته تقرب پیدا کړي نو دا ممکنه او جاري نه ده ځکه چې دتقرب ددې طریقه لپاره په متقرب الیه کې دوه شیان ضروري دي.

اول دا چې دا اختلاف زماني، اختلاف مکاني، اختلاف لسانی، او اختلاف نظري با وجود دهر ذاکر په ذکر قلبی او لسانی باندې علم محیط ولري ترڅو چې دهر ذاکر ذکر قلبی او لسانی ورته معلوم شي.

دوهم: په متقرب الیه کې صفت د (دُتُوا او تَدَلُّ) او نزول او قرب دی، یعنې دنږدې کیدلو قوت او په مدرکه د ذاکر کې دراتللو او دهغې د ډکولو قوت او دهغې د صفت د حکم د پیدا کولو قوت او دا دواړه د الله تعالی خاص صفات دي په مخلوق کې هیڅا ته حاصل نه دی، البته کافران خپلو معبودانو ته او بعضې پیر پرست مسلمانان خپلو پیرانو ته اول امرثابتوي او د حاجت په وخت کې په همدې عقیده دخپلو پیرانو څخه استمداد کوي په هر حال دا جاري نده (بیا مخکې لیکي چې) دالله تعالی څخه بغیر بل مخلوق اگر چې ذی روح ولې نه وي اول علم محیط نه لري چې د ذاکر په ذکر خبر شي الخ. په دې عبارت کې شاه صاحب دا قانون بیانوي چې دهر ذاکر په ذکر باندې علمي احاطه دالله تعالی خاصه ده، همدارنگه هر حاجتمند ته قرب د الله خاصه ده لکن بعضې پیر پرستان په علم محیط کې غیر الله دالله تعالی سره شریکوي.

اعتراض: شاه عبدالعزیز رحمه الله په تفسیر عزیزی ص ۸ کې فرمایلي دي چې: لکن در اینجا باید فهمید که استعانت از غیر بوجهی که اعتماد بر آن غیر باشد واورا مظهر عون الهی نداند حرام است الخ که دغیر الله څخه استمداد پداسې طریقه وکړي چې په همدې غیر الله اعتماد وکړي او مظهر العون الالهی ورته ونه وایي حرام دی (توضیح البیان)

قلنا: د حضرت شاه عبدالعزیز ټول عبارت داسې دی چې: شیخ سفیان ثوري روزی در نماز شام امامت می کرد، چون ایاک نعبد وایاک نستعین گفت بیهوش افتاد چون بخود امد گفتند ای شیخ! ترا چی شده بود؟ گفت چون ایاک نستعین گفتم ترسیدم که مرا بگویند که ای دروغگو! چرا از طبیب دارومی خواهی؟ واز ا میر روزی؟ واز بادشاه یاری میجویی؟ ولهذا بعضی از علماء گفته آندکه مرد را باید که شرم کند از انکی روز و شب پنج نوبت در مواجه پروردگار خود استاده دروغ گفته باشد، لکن درین باب باید فهمید که استعانت از غیر بوجهی که اعتماد بر آن غیر باشد واورا مظهر عون الهی نداند حرام است و اگر الثنات محض بجانب حق است واورا یکی از مظاهر عون دانسته و نظر بکار خانه اسباب و حکمت او تعالی در آن نموده بغیر استعانت ظاهر نماید دور از عرفان نخواهد بود، و در شرع نیز جایز و روا است، و انبیاء و اولیاء این نوع استعانت بغیر کرده اند و در حقیقت این نوع استعانت بغیر نیست بلکه استعانت بحق تعالی است (تفسیر عزیزی ص ۸)

سفيان ثوري رحمه الله يوه ورځ د ماښام د لمانځه امامتي کوله، کله يې چې اياک نعبد و اياک نستعين تلاوت کړو نو بيهوشه شو، کله چې په هوش شو نو خلکو ترينه پوښتنه وکړه چې ولې بيهوشه شوې؟ سفيان ثوري رحمه الله فرمايل چې زه د الله تعالى څخه وويړېدم چې الله تعالى راته ونه وايي چې دروغ ولې وايي؟ ته خو د طبيب څخه دوايي غواړې د امير څخه روزي غواړې او د باشاه څخه مدد غواړې، لدې وجې بعضې علماء فرمايي چې انسان ته شرم پکار دی چې په يوه شپه او ورځ کې د الله تعالى په مخکې پنځه وخت دروغ وايي، لکن دلته په دې خبره ځان پوهول پکار دي چې د غير الله څخه په داسې طريقه مدد غوښتل چې په همدې غير الله باندې اعتماد وشي او مظهر دعون الهی ونه گڼلی شي حرام دي او که توجه صرف د الله تعالى طرفته وي او غير الله يو دمظاهرو دعون څخه وگڼلی شي او نظر د الله تعالى د اسبابو په کارخانه او حکمت وي او بيا ددې غير څخه امداد و غواړي نو د معرفت څخه لرې نه ده او په شريعت کې هم جايز او روا دی او انبيا وو او اولياء وو داسې قسم استعانت کولو او په حقيقت کې دا د غير څخه استعانت نه دی بلکې د الله تعالى څخه استعانت دی، انتهى.

نو د شاه صاحب د عبارت خلاصه داده چې ۱- سفيان ثوري رحمه الله د غلبه الحال له وجې د طبيب امير او بادشاه څخه ماتحت الاسباب او ظاهري استعانت هم ددې ايت څخه مخالف گڼلو.

۲- دا د سفيان ثوري رحمه الله د غلبه الحال خبره وه په شريعت کې د طبيب څخه دوايي غوښتل د امير څخه د ودې غوښتل او د بادشاه څخه کومک غوښتل يعنې ماتحت الاسباب او ظاهري استعانت په ممنوع استعانت کې نه دی داخل.

۳- د شاه عبدالعزيز رحمه الله دا الفاظ چې: او را يکی از مظاهر عون الخ همدې د طبيب، امير او بادشاه څخه استعانت ته اشاره ده چې دا ماتحت الاسباب او ظاهري استعانت دی او بيا پخپله شاه صاحب پخپلو دغې الفاظو چې (نظر بکار خانه اسباب) دی په خپل مراد باندې تصريح کړې ده چې ظاهري او ماتحت الاسباب استعانت دی.

په مافوق الاسباب کې د غير الله څخه د کومک د غوښتلو د شرک دلايل

۱- په مافوق الاسباب کې د غير الله څخه کومک غوښتل غير الله خالق گڼل دي ځکه چې علامه تفتازاني رحمه الله فرمايي چې: ان الکسب واقع بآلة والخلق لا بآلة (شرح العقائد ص ۶۶)

نو ما تحت الاسباب هغه شی دی چې قدرت کاسبه د عبد وړپورې متعلق کیدلی شي او د مافوق الاسباب پورې قدرت خالقہ د رب متعلق کیږي.

۲- د غیر الله څخه په مافوق الاسباب کې د استعانت څخه مخکې به دې د همدې مستعان په باره کې عقیده د علم الغیب وي مثلاً چې ته د شیخ عبد القادر جیلاني رحمه الله څخه بچي یا باران غواړي نو اول به د شیخ عبد القادر جیلاني رحمه الله په باره کې دا عقیده لرې چې شیخ عبد القادر جیلاني رحمه الله زما په حال خبر دی او زما پدې استعانت هم خبریږي، حالانکې د غیر الله په باره کې د علم الغیب عقیده لرل کفر دی، الله تعالی فرمایلي دي چې: (وهم عن دعائهم غفلون) او احناف فقهاء د دې عقیدې والا تکفیر داسې کړی دی چې: **لَوْ تَزَوَّجَ بِشَهَادَةِ اللَّهِ وَرَسُولِهِ لَا يَنْعَقِدُ وَيَكْفُرُ لَا عِتْقَ لَهُ أَنْ النَّبِيَّ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - يَعْلَمُ الْغَيْبَ** (قاضی خان، کتاب النکاح، باب الشهادة ج ۲ ص ۵۷۶، والبحر الرائق ج ۳ ص ۸۸، کتاب النکاح)

۳- د غیر الله څخه په مافوق الاسباب کې د استعانت څخه مخکې به د همدې غیر الله (مستعان) په باره کې عقیده د حاضر او د ناظر لري مثلاً چې څوک د شیخ عبد القادر جیلاني رحمه الله څخه بچي او یا باران غواړي نو اول به د شیخ عبد القادر جیلاني رحمه الله په باره کې دا عقیده لري چې شیخ عبد القادر جیلاني رحمه الله ما گوري او زما اواز اوري یعنې حاضر او ناظر دی، حالانکې الله تعالی فرمایلي دي: **(إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ)** او فقهاء د دې عقیدې والا تکفیر داسې کړی دی چې: من قال ارواح المشايخ حاضرة تعلم يكفر، (فتاوی بزازیه علی هامش الهنديه، الفصل الثاني فيما يتعلق بالله)

۴- د غیر الله څخه په مافوق الاسباب کې د استعانت څخه مخکې به د همدې مستعان (غیر الله) په باره کې عقیده د مختار الكل او د متصرف والی لري مثلاً چې څوک د شیخ عبد القادر رحمه الله څخه بچي یا باران غواړي نو اول به د شیخ عبد القادر جیلاني رحمه الله په باره کې دا عقیده لري چې د شیخ عبد القادر جیلاني رحمه الله سره د نفع او د ضرر اختیار دی، حالانکې الله تعالی فرمایلي دي چې: **(فَلَا يَمْلِكُونَ كَشْفَ الضَّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيلًا ۝)**

او د دې عقیدې والا تکفیر احناف فقهاء و داسې کړی دی چې څوک چې غیر الله ته نذر کیږي، نو دا کافر کیږي ځکه چې د ناذر د خیال وي چې: **أَنْ الْمَيِّتَ يَتَعَرَّفُ فِي الْأُمُورِ دُونَ اللَّهِ تَعَالَى وَاعْتِقَادُهُ ذَلِكَ كُفْرٌ** (بحر الرائق ج ۵ ص ۲۹۸، فصل عقد البیان ما یوجب العبد علی نفسه)

څوک چې دا عقیده لري چې مری د الله لاندې تصرف کوي یعنې څوک چې دغیر الله په باره کې دا عقیده لري چې دا متصرف بالعطاء دی او متصرف باذن الله دی نو دا کافر دی .

دوڼ: دلته په معنی د ماتحت سره دی: لکه دمعراج په شپه دنبی کریم صلی الله علیه وسلم دسورلی په باره کې راځي چې: فوق البغل ودون الحمار.

دمکي مشرکانو الله تعالی بالکل پریښی نه وو بلکې د الله تعالی لاندې یې نور متصرفین بالعطاء او متصرفین باذن الله نیولي وو ، لکه د نن زمانې مشرکین چې انبیاء او اولیاء متصرفین بالعطاء او متصرفین باذن الله گڼي .

۵- الله تعالی فرمایي چې: (وَإِنْ يَمْسَسْكَ اللَّهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهُ إِلَّا هُوَ وَإِنْ يَمْسَسْكَ بِخَيْرٍ فَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ) (۱۵)

پدې ایت کې د او اوضحه ذکر شوي دي چې غیر الله هیچا ته نفع او ضرر نه شي رسولی ، بلکې نفع او ضرر صرف الله تعالی رسوي ، دمکې مشرکانو پوتان پدې عقیده رابلل چې هغه یې نافع او ضار گڼل او عطاء او باذن الله نافع او ضار یې گڼل لکه د نن سبا مشرکین چې انبیاء او اولیاء عطایي او باذن الله نافع او ضار گڼي .

ملا علي قاري رحمه الله فرمایي چې: دغیر الله څخه څه مه غواړه ځکه چې غیر الله خپل ځان ته د نفع او د ضرر مالک ندی ، (مرقات علی المشکوٰۃ ج ۲ ص ۴۵۳)

۶- دمکې مشرکینو به غیر الله عطائي او باذن الله مشکل کشا او حاجت روا گڼلو ، الله تعالی ددوي عمل د «دعا یدعو» په صیغو سره ذکر کړی دی چې دا تاسو چې څوک رابلئ او کومکونه ترینه غواړئ هغه د نفع او د ضرر مالکان ندي او ستاسو په تکلیفونو او مصیبتونو باندې خبر نه دي ، بل طرفته نبی کریم صلی الله علیه وسلم او مومنانو ته فرمایي چې دغیر الله څخه استمداد مه کوئ .

الله تعالی فرمایي: (إِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَنْ يَخْلُقُوا ذُبَابًا وَلَوْ اجْتَمَعُوا لَهُ)

همدارنگه: قُلِ ادْعُوا الَّذِينَ زَعَمْتُمْ مِنْ دُونِ اللَّهِ لَا يَمْلِكُونَ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ فِي السَّمَوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَمَا هُمْ فِيهَا مِنْ شَيْءٍ وَمَا لَهُ مِنْهُمْ مِنْ ظَهِيرٍ (۱۰۲۲)

همدارنگه: قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ

همدارنگه: قُلْ أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ إِنْ أَرَادَنِيَ اللَّهُ بِضُرٍّ هَلْ هُنَّ مُمْسِكَتُ رَحْمَتِهِ قُلْ حَسْبِيَ اللَّهُ عَلَيْهِ يَتَوَكَّلُ الْمُتَوَكِّلُونَ

بِكُتُبٍ مِنْ قَبْلِ هَذَا أَوْ آثَرٍ مِنْ عِلْمٍ إِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ وَمَنْ أَضَلُّ مِمَّن يَدْعُوا مِنْ دُونِ اللَّهِ مَنْ لَا يَسْتَجِيبُ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَهُمْ عَنْ دُعَائِهِمْ غَفِلُونَ

همدارنگه: وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهِ مَا يَمْلِكُونَ مِنْ قِطْعِنٍ إِنْ تَدْعُوهُمْ لَا يَسْمَعُوا دُعَاءَكُمْ وَلَوْ سَمِعُوا مَا اسْتَجَابُوا لَكُمْ وَيَوْمَ الْقِيَامَةِ يَكْفُرُونَ بَشِرْكُمْ وَلَا يُنَبِّئُكُمْ مِثْلُ خَبِيرٍ.

پدې ټولو ایتونو کې الله تعالی د مشرکینو شرک دا ذکر کړی دی چې هغوي د الله تعالی څخه لاندې مخلوق مشکل کشا او حاجت روان کړلو يعنې غیر الله يې مشکل کشا او حاجت روا باذن الله، و بالعطاء کړلو، الله تعالی و فرمايل چې په تکويني کارونو کې د تکليف څخه په نجات ورکونکو او مهرباني کونکو کارونو کې غیر الله د يوې ذرې مالکان هم ندي، او دغه غیر الله چې دوي يې مشکل کشا او حاجت روا کښي اول خو د دوي اواز نه اوري او که بالفرض وای وري، نو بيا ورسره مدد نه شي کولی، الله تعالی دې عقيدې ته د شرک عقیده وايي، الله تعالی فرمايي: ذَلِكُمْ بِأَنَّهُ إِذَا دُعِيَ اللَّهُ وَحْدَهُ كَفَرْتُمْ وَلَنْ يَمُنَّ بِكُمْ لِقَاءَ اللَّهِ الْكَافِرِينَ

په دې ایت کې هغه چاته الله تعالی مشرک ويلي دي چې غیر الله نافع او ضار کښي او بيا ترینه استمداد کوي. اعتراض: بریلویان وايي چې د لاندعوا او يدعوه، همدارنگه وادعوا څخه عبادت مراد دی (جاء الحق ص ۲۰۲)

قلنا: ۱- که د دعا او عبادت په مابین کې تضاد وی او دواړه دوه جدا جدا حقیقتونه وی نو بیا الله تعالی ولې په عبادت باندې د دعا اطلاق کړی دی؟ او که دلته یوشی وي اگر چې په بل ځای کې به د دواړو په مابین کې عموم من وجه وي نو بیا د بریلویانو اعتراض باطل دی.

۲- په قرآن کریم کې اکثر د (دعا يدعوا) څخه وروسته د (اجاب استجاب) او د (يجيب) صيغې راغلي دي او دا صيغې په دې دلالت کوي چې (دعا يدعوا) په معنی د غوښتلو سره دی.

۳- دلغتو په کتابونو کې - دعا يدعوا - په معنی دغو بښتلو سره راغلی دی (فی الصراح ص ۲۳) اجابه
واجاب عن سؤاله بمعنی اجاب الله دعائه واستجاب بمعنی (اتهی) یعنی د - اجابه - اود -
أجاب - معنی داده چې دده سوال یې قبلو کړو اود - اجاب الله دعائه واستجاب - یوه معنی ده چې
الله تعالی دده دعا واوریدله او قبوله یې کړه.

۴- په احادیثو کې راځي چې: (الدعاء مخ العبادۃ) مفسرینو د عبادت او دعا په مابین کې عینیت
منلی دی نه تعارض او تضاد، ځکه یې د دعا معنی په عبادت سره کړې ده.

۵- شاه ولي الله الدهلوي رحمها لله فرمایي چې: وَقَالَ تَعَالَى: {فَلَا تَدْعُوا مَعَ اللَّهِ أَحَدًا} وَلَيْسَ الْمُرَادُ
مِنَ الدَّعَاءِ الْعِبَادَةُ (ای العبادۃ المخالف للدعاء) كَمَا قَالَ الْمُفَسِّرُونَ، بَلْ هُوَ الْإِسْتِعَانَةُ لِقَوْلِهِ تَعَالَى: {بَلْ إِيَّاهُ
تَدْعُونَ فَيَكْشِفُ مَا تَدْعُونَ}. (حجت الله البالغة: ج ۱ ص ۶۲).

بریلویان زیات زور په دې لگوي چې د بتانو څخه مافوق الاسباب استمداد شرک دی او دا ولیاوو او
انبیاءو څخه مافوق الاسباب استمداد شرک نه دی، حالنکې شاه ولي الله الدهلوي رحمه الله فرمایلي
دي چې د شرک جرړه داده چې معظمین من الناس په انسانانو کې بهترينې هستی په داسې اوصافو
باندې متصفې کړي چې هغه د خواصو د الوهیت څخه وي، لکه عالم الغیب یې وگڼي حاضر او ناظر یې
وگڼي متصرف فی الامور یې وگڼي وغيره.

حَقِيقَةُ الشُّرْكَ أَنَّ يَعْتَقِدُ إِنْسَانٌ فِي بَعْضِ الْمُعْظَمِينَ مِنَ النَّاسِ أَنَّ الْأَكْثَارَ الْعَجِيبَةَ الصَّادِرَةَ مِنْهُ إِنَّمَا صَدَرَتْ
لِكَوْنِهِ مُتَصِفًا بِصِفَةٍ مِنْ صِفَاتِ الْكَمَالِ مِمَّا لَمْ يَعْهَدْ فِي جَنْسِ الْإِنْسَانِ، بَلْ يَخْتَصُّ بِالْوَاجِبِ جُلَّ هَجْدِهِ لَا يُوجَدُ فِي
غَيْرِهِ إِلَّا أَنْ يَخْلَعَهُ هُوَ خَلْعَةُ الْأُلُوْهِيَةِ عَلَى غَيْرِهِ، أَوْ يُغْنِي غَيْرُهُ فِي ذَاتِهِ وَيَبْقَى بِذَاتِهِ أَوْ نَحْوَ ذَلِكَ مِمَّا يَطْنُهُ هَذَا الْمَعْتَقِدُ
مِنْ أَنْوَاعِ الْخَوَافَاتِ (حجة الله البالغة: ج ۱ ص ۶۱).

د شرک حقیقت داده چې کوم انسان په انسانانو کې په یوه عظیمه هستی کې عجیب او غریب خوارق
وگوري او بیا دا عقیده ولري چې د عدد الله تعالی پورې مختص اشار ځکه ددې عظیمې هستی څخه
صادر شوي دي چې دا په داسې صفاتو د کمال باندې متصف دی چې په نورو انسانانو کې نه شته بلکې
د الله تعالی پورې خاص دي، نو دا صفات به یا په الله تعالی کې وي او یا به په داسې چا کې وي چې الله

تعالیٰ د الوهیت په خلعت نازولی وي او دا برزګ فنا فی الله وي او همداسې نور خرافات ددې معتقد په ذهن کې راځي.

۷ دلیل: دوه مقدمې دي اوله دا چې اله صرف الله دی او دوهمه دا چې: اله مشکل کشا او حاجت رواته وایي، ددې نتیجه داده چې مشکل کشا او حاجت روا صرف الله تعالیٰ دی، مثلاً اوله مقدمه الله تعالیٰ داسې بیانوي: وَمَا أَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ مِنْ رَسُولٍ إِلَّا نُوحِي إِلَيْهِ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدُونِ. همدارنګه: يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ عَلَى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ أَنْ أَنْذِرُوا أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاتَّقُونِ

همدارنګه: نوح علیه السلام فرمایلي دي چې: فَقَالَ يَقُومُوا عِبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ. حضرت هود علیه السلام فرمایلي دي چې: قَالَ يَقُومُوا عِبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ همدارنګه صالح علیه السلام فرمایلي دي چې: قَالَ يَقُومُوا عِبُدُوا اللَّهَ مَا لَكُمْ مِنْ إِلَهٍ غَيْرُهُ همدارنګه موسیٰ علیه السلام ته فرمایلي دي چې: إِنِّي أَنَا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنَا فَاعْبُدْنِي همدارنګه الله تعالیٰ فرمایلي دي چې: لَا تَتَّخِذُوا الْهَيْئِينَ الثَّلَاثِينَ أَلْمَاءَ هَوَالَةً وَاحِدَةً دوهمه مقدمه: الله تعالیٰ داسې بیان کړی ده چې: آمَنْ تُجِيبُ الْمُضْطَرَّ إِذَا دَعَاهُ وَيَكْشِفُ السُّوءَ وَيَجْعَلُكُمْ خُلَفَاءَ الْأَرْضِ إِنَّهُ مَعَ اللَّهِ.

پدې ایت کې الله تعالیٰ دا خبره واضحه ذکر کړې ده چې د (اله) په کارونو کې دا هم دي چې د مجبورو او بې کسو خلکو د عاګانې قبلوي؛ امداد ورسره کوي او تکلیفونه یې لرې کوي، یعنې اله فریادرس او مشکل کشا ته وایي، یونس علیه السلام د ماهي په خپته کې و فرمایلي چې: لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ.

مطلب یې دا وو چې یا الله ستا څخه بغیر نه بل کوم فریادرس شته او نه د تکلیف ختمونکی شته، نه د حاجت روا شته او نه مشکل کشا شته.

د اهل بدعتو بریلویانو د دلایلو څخه جوابات

په حقیقت کې د بریلویانو سره هیڅ قطعي دلیل نشته او په خبر واحد عقیده نه ثابتیږي (شرح العقائد، ۱۰۱، نووي ج ۱ ص ۲۲، شرح مواقف ص ۷۲۷، شرح فقه الاکبر ص ۶۷، مسامره ج ۲ ص ۷۸)

د قرآن خخه غلط استدلالات

(لَاهَبَ لَكَ غُلَمًا زَكِيًّا)

بریلویان وایی چي: جبریل علیہ السلام خو غیر اللہ دی او حضرت مریم ته وایی چي (لَاهَبَ لَكَ غُلَمًا زَكِيًّا) نو هبه د ولد مافوق الاسباب شی دی او جبریل علیہ السلام خان ته منسوب کړی دی، نو جبریل علیہ السلام مافوق الاسباب امداد کولی شي.

قلنا: ۱- جبریل علیہ السلام ماتحت الاسباب عمل کړی وو، چي: حضرت مریم په گریبان او یا خوله کې یې دم اچولی وو او یایی پوکی کړی وو او دم اچول او پوکی کول ماتحت الاسباب شی دی، دا جبریل علیہ السلام ته منسوبیږي البته پدې باندې اثر مرتبول مافوق الاسباب او خارق العاده شی دی هغه الله تعالی ته منسوبیږي، نو هبه کونکی الله تعالی دی او جبریل علیہ السلام ته دهې نسبت مجاز آدی.

۲- جبریل علیہ السلام د الله تعالی قاصد وو (إِنَّمَا أَنَا رَسُولُ رَبِّكِ) او قاصد دخپل خان خخه چاته خخه نه شي ورکولی، هغه صرف د مرسل ورکړی شوی شي حواله کوي، نو هبه د ولد الله تعالی کړی ده، جبریل علیہ السلام صرف دومره کړي دي چي د الله تعالی کړی ولدي يې حضرت مریم ته حواله کړی دی نو ددغې أدنی ملا بست له وجی یې د (لَاهَبَ لَكَ) صیغه استعمال کړې ده، جبرئیل علیہ السلام حضرت مریم علیها السلام ته فرمایلي وو چي: (يُزَيِّرُكَ اللَّهُ يُبَشِّرُكَ بِكَلِمَةٍ مِنْهُ اسْمُهُ الْمَسِيحُ عِيسَى ابْنُ مَرْيَمَ)، نو جبریل علیہ السلام صرف د هبه الولد د زیري راوړونکی وو، زیری الله تعالی ورکړی وو او هبه الولد هم الله تعالی کړی وه.

۳- ملایکو ته چي الله تعالی کوم کار حواله کوي هغه ماتحت الاسباب وي، دبریلویانو اعلی حضرت لیکي چي: الله اکبر حاکم حقیقی عز جلاله پاک ہے اس سے کہ کسی سے تو سل کری، دے اکیلا حاکم اکیلا خالق اکیلا د برہے سب اس کی محتاج ہیں وہ کس کا محتاج نہیں اس نے عالم اسباب میں ملائکہ کو تدبیر آموز پر مقرر فرمایا ہے قال الله تعالی فالمدبرات امرا (احکام شریعت حصہ سوم ص- ۱۶۴).

۴- دلته خو حضرت مریم د حضرت جبریل علیہ السلام خخه استمداد نه وو کړی، نو دا خرنگه داستمداد لپاره په دلیل کې پیش کولی شي؟

۵- دا دجبريل عليه السلام او مريمي كرامت دى او دكراماتو څخه داستمداد لپاره استدلال ندى صحيح.

أَنَا أَتِيكَ بِهِ قَبْلَ أَنْ يَرْتَدَّ إِلَيْكَ طَرْفُكَ

سليمان عليه السلام د آصف رضى الله عنه څخه په مافوق الاسباب كې كومك غوښتى وو چې (أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا) او اصف رحمه الله ورسره په مافوق الاسباب كې كومك كړى وو، ددير لري څخه يې ورته دسترگو په رپ كې تخت را حاضر كړو.

قلنا: ۱- دا دسليمان عليه السلام معجزه وه او يا د آصف رضى الله عنه كرامت وو او دمعجزاتو او كراماتو څخه داستمداد لپاره استدلال نه صحيح كيږي.

۲- پدې واقعه كې د اصف څخه ماتحت الاسباب امر صادر شوى وو چې دعا ده، نور مافوق الاسباب كار چې د تخت راوړل دي الله تعالى كړى وو، په جلالين شريف كې فرمايي چې: دَعَا آصِفُ بِالْإِسْمِ الْأَعْظَمِ أَنْ يَأْتِيَ اللَّهُ بِهِ فَحَصَلَ بِأَنْ جَرَى تَحْتَ الْأَرْضِ حَتَّى نَبَعَ تَحْتُ كُرْسِيِّ سُلَيْمَانَ (جلالين ص ۳۲۱) حافظ ابن كثير رحمه الله فرمايي چې: ثُمَّ قَامَ فَتَوَضَّأَ، وَدَعَا اللَّهَ عَزَّ وَجَلَّ. قَالَ مُجَاهِدٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: قَالَ: يَا ذَا الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ وَقَالَ الزُّهْرِيُّ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: قَالَ: يَا إِلَهَنَا وَإِلَهَ كُلِّ شَيْءٍ، إِلَهًا وَاحِدًا، لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ، الْيَتَنِي بِعَرْشِهَا. نو اصف رحمه الله صرف ماتحت الاسباب كار وكړو چې د اسم اعظم لوستل، دلاسو نو وچتول او دالله تعالى څخه دتخت درا وړلو غوښتل دي، نور مافوق الاسباب كار يعنې دتخت راوړل او دسليمان عليه السلام مخې ته يې را حاضرو دالله تعالى فعل دى.

۳- كله چې الله تعالى تخت را حاضر كړو نو سليمان عليه السلام وفرمايل چې: (هَذَا مِنْ فَضْلِ رَبِّي) په فضل كې دهیچا د كسب دخل نه وي.

نو په (أَنَا أَتِيكَ بِهِ) كې د راوړلو نسبت آصف ته مجازا شوى دى، ځكه چې د اسم اعظم په برکت يې دعا كړې وه او په (أَيُّكُمْ يَأْتِينِي بِعَرْشِهَا) كې هم غير الله ته نسبت مجازا شوى دى.

د عيسى عليه السلام معجزات همدارنگه شق القمر

عيسى عليه السلام ته الله تعالى مافوق الاسباب امور منسوب كړي دي چې (وَأُتِرِئُ الْكَلِمَةَ وَالْأَبْرَصَ وَ أُحْيِ الْمَوْتَى)

قلنا: دا ټول معجزات دي او د معجزاتو څخه د استمداد من غير الله في مافوق الاسباب لپاره استدلال نه صحيح كيږي، ځكه چې معجزه د الله تعالى فعل وي مړي ته د (قم باذن الله) كلمه ويل ماتحت الاسباب امر دی په شق القمر کې سپوږمۍ ته اشاره كول ماتحت الاسباب امر دی، البته پدې تتيجه او اثر مرتبول د الله تعالى فعل دی، د (قم باذن الله) د كلمې ويل او سپوږمۍ ته اشاره كول خوارق او معجزې ندي، معجزې او خوارق د مړي ژوندي كول او د سپوږمۍ دوه ځايه كول وغيره اثار او نتايج دي او هغه اثار او نتايج صرف د الله تعالى فعل دی د نبي لپاره پكې خلق او كسب نشته.

(فَاعِينُونِي بِقُوَّةٍ)

ذوالقرنين ديا جوجو مأجوجو د بندولو لپاره ديوال جوړولو نو دهغې علاقې دخلكو څخه يې امداد وغوښتلو؟

قلنا: چې دا استعانت، ۱- د ژوند يو څخه وو ۲- په ماتحت الاسباب امورو کې وو يعنې په بدني خدماتو او د بدني قوت په استعمال کې وو، بدني قوت د الله تعالى خلق دی، لکن استعمال يې د بنده كسب دی، ۳- او دا استمداد د حاضرينو څخه وو، خلاصه دا چې دا ظاهري استعانت وو او په ماتحت الاسباب کې وو، ددې څخه مطلق استعانت ثابتول او يا ترينه په مافوق الاسباب کې استعانت ثابتول جهالت دی.

فانذري: دا اتفاقي قانون دی چې (مطلق الشئ يتحقق بتحقيق فرداً) نو چې خاص استعانت ثابت شو نو مطلق استعانت هم ثابت شو؟

قلنا: ۱- يو (مطلق الاستعانت) دی او بل (الاستعانت المطلق) دی (مطلق الاستعانت) مطلق الشئ دی او مطلق الشئ عبارت دی د ماهيت من حيث هي څخه او دا ماهيت تاسو په ضمن د بل فرد کې هم متحقق گڼئ چې استعانت من غير الله في مافوق الاسباب دی نو د تحقق د مطلق الشئ څخه په ضمن د يو فرد کې دانه لازم ميږي چې دا مطلق الشئ دی په ضمن د بل فرد کې هم متحقق وي، مثلاً زيد دلته په جلال اباد کې دی او عمرو په جزيرة العرب کې دی نو په جلال اباد کې په تحقق د زيد سره تحقق د مطلق

الانسان راخي، لکن په جلال اباد کې په تحقق د مطلق الانسان سره په ضمن دزید کې تحقق د مطلق الانسان په ضمن د عمرو کې نه راخي او خبره په ماهيت الاستعانت فی مرتبه من حيث هی هی کې نه ده، بلکه خبره په تحقق ددې ماهيت کې ده فی ضمن الفرد الاخر.

۲- تاسو داستعانت من غير الله دواړو افرادو ته جايز وايي (ماتحت الاسباب وي او که مافوق الاسباب وي) نو ستاسو په نیز د مطلق استعانت څخه مطلق الاستعانت نه دی مراد، بلکه الاستعانت المطلق مو ترینه مراد دی او د الشئ المطلق تحقق په تحقق دیو فرد سره نه راخي بلکه تحقيق دادی چې الشئ المطلق په تحقق د ټولو افرادو سره متحقق کېږي. وگوره میرزا قطبي.

وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ

نعيم الدين بريلوي په مافوق الاسباب کې دغير الله څخه داستعانت لپاره دا ايت هم پيش کړی دی؟ قلنا: دا ډیره سخته مغالطه ده ځکه چې صبر او صلوة يقينا چې غير الله دي، لکن پدې ايت کې صبر او صلوة ته مستعان ندی ويلي شوي يعنې دصبر او دصلوة څخه استمداد نه دی شوی، ځکه چې په بالصبر کې - باء - دسببیت لپاره ده، يعنې دصبر او دصلوة په ذریعه دالله تعالی څخه کومک وغواړئ نو صبر او صلوة صرف ذریعه شوه او مستعان الله دی، اياک نستعين، والله المستعان، انا نستعينک دا ټولې د قصر صیغې دي.

هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

قلنا: سليمان عليه السلام بادشاه وو په خزانو کې يې هر څه وو نو دا عطاء ماتحت الاسباب ده.

قَالُمَدَّبَّرَاتٍ أَمْرًا

قلنا ۱-: ايت قطعي الثبوت دی لکن دبريلويانو په مراد قطعی الدلالة ندي، ځکه چې شاه ولي الله الدهلوي رحمه الله پکې او ه احتمال له ذکر کړي دي مثلاً مصنفين، بادشاهان، ستوري، ارباب العقل والتدبير، په

تفسير مظهري کې يې ددې آيت په تشریح کې ليکلي دي چې (وذكر في تاويل هذه الاية وجوه آخر)

۲- دملائکو دمدير والي څخه د اولياوو او دانبيانو دمدير والي نه لازمېږي لان القياس لايجرى فی العقائد، بلکه قطعی الثبوت او قطعی الدلالة دليل ورته پکار دی.

۳- دلته تصرف ماتحت الاسباب مراد دی.

د احاديثو څخه غلط استدلالات

(إِنَّمَا أَنَا قَاسِمٌ وَاللَّهُ يُعْطِي)

رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي چې: إِنَّمَا أَنَا قَاسِمٌ وَاللَّهُ يُعْطِي.

قلنا: ۱- دا خبر واحد دی او په خبر واحد سره عقیده نه ثابتېږي.

۲- خبر واحد چې د کتاب الله سره معارض شي نو استدلال ترینه نه دی صحیح او دا خبر واحد د ایتونو

سره معارض دی، الله تعالی فرمایلي دي چې: (نَحْنُ قَسِمْنَا بَيْنَهُمْ مَّعِيشَتَهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا) او تقديم

دمسند اليه په مسند فعلي قصر راوړلی، نو تقسیم یواځې الله تعالی کوي.

همدارنگه دا حدیث دیو بل حدیث سره هم معارض دی رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمایلي دي چې:

إِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَخْلَاقَكُمْ كَمَا قَسَمَ بَيْنَكُمْ أَرْزَاقَكُمْ (مشکوٰۃ ج ۲ ص ۴۰۷)

۳- دا حدیث محدثینو د کتاب العلم او باب الغنیمه لاندې ذکر کړي دي یعنې د علم او د غنیمت معطی

الله دی او تقسیموونکی رسول الله صلى الله عليه وسلم دی، صاحب د مظاهر حق فرمایلي دي چې ددې

حدیث معنی داده چې زه احادیث بیانوم او د فکر او د عمل توفیق الله تعالی ورکوي.

۴- الزمأ: مونږ وایو چې بریلویان وایي چې نبی کریم صلى الله عليه وسلم د هر شي تقسیموونکی دی نو

ایا غلا- زنا- د برما، افغانستان، عراق، او فلسطین ظلمونه هم رسول الله صلى الله عليه وسلم تقسیم

کړي دي؟ (معاذ الله)

د حضرت ربیعة رضی الله عنه واقعه

حضرت ربیعة رضی الله عنه فرمایي چې: ما یوه شپه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته د اودس لپاره

اوبه راوړې رسول الله صلى الله عليه وسلم راته و فرمایلي چې (سَلِّ) وغواړه؟ ما ورته وویلې چې

یا رسول الله صلى الله عليه وسلم! په جنت کې ستا رفاقت غواړم، رسول الله صلى الله عليه وسلم و فرمایلي

چې: فاعنی علی نفسک بکثرة السجود (مشکوٰۃ ج ۱ ص ۸۴)

ددې حدیث په تشریح کې یې په اشعة اللمعات کې لیکلي دي چې: واز اطلاق سوال که فرمود: سل ،

وتخصیص نکرد بمطلوبی خاص، معلوم میشود که کار همه بدست همت و کرامت اوست ،

هرچه خواهد، هر که خواهد باذن پروردگار بدهد، او ملا علی قاري رحمه الله لیکلي دي چې: وَتَوَخَّذْ

مِنْ اِظْلَاقِهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ الْاَمْرَ بِالسُّؤَالِ اَنَّ اللّٰهَ تَعَالٰى مَكْنَهُ مِنْ اِعْطَاءِ كُلِّ مَا ارَادَ مِنْ خَزَائِنِ الْحَقِّ... اِلَى اَنْ قَالَ: اَنَّ اللّٰهَ تَعَالٰى اَقْطَعَهُ اَرْضَ الْجَنَّةِ يُعْطٰى مِنْهَا مَا شَاءَ لِمَنْ يَشَاءُ (مرقاة: شرح مشکوة).

قلنا ۱- دمقات او اشعة اللمعات عبارات متعارض دي، حكه چي د شفاعت يو اوږد حديث دي دهغي لاندې ملا علي القاري ليكلي دي چي: فَأَقُولُ يَا رَبُّ الدُّنْيَا لِي فِيْمَنْ قَالَ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ قَالَ لَيْسَ ذَلِكَ لَكَ (مرقات ج ۲ ص ۴۸۹) او همدلته يې په اشعة اللمعات كې ليكلي دي چي: ميگويد پروردگار، نيست شفاعت كردن مر كسي را كه گفت است لا اله الا الله مرترا و نيست اين كارتو (اشعة اللمعات ج ۴ ص ۲۰۸)

همدارنگه الشيخ المحدث عبد الحق رحمه الله ددې حديث په تشرېح كې چي: يا فاطمة بنت محمد سليمان ما شئت من مالى لا اغنى عنك من الله شيئا ليكلي دي چي: مرا آنست كه اگر مالى در ملك من باشد بطلب اما نجات اخرت در ملك من نيست (اشعة اللمعات ج ۴ ص ۳۷۵). همدارنگه نور قطعي دلايل په دې دلالت كوي چي نبي كريم صلى الله عليه وسلم مختار الكل نه وو. كه رسول الله صلى الله عليه وسلم د جنت د ور كړې مال ك او مختار الكل وى، نو ابو طالب ته به يې جنت او ايمان ور كړى وو، د نبي كريم صلى الله عليه وسلم خو د ابو طالب د ايمان دير خواش وو. په همدې حديث كې د فاعنى على نفسك جمله پدې دلالت كوي چي نبي كريم صلى الله عليه وسلم مختار الكل نه وو.

نو د دفع د تعارض لپاره د مركات او د اشعة اللمعات په عبارتونو كې تاويل پكار دى، چي د نبي كريم صلى الله عليه وسلم په سفارش او دعا سره الله تعالى ور كړه كوي او د اعطاء نسبت نبي كريم صلى الله عليه وسلم ته مجاز دى.

۲- همدارنگه: په مسند احمد كې داسې دي چي: يَا رَسُولَ اللَّهِ! أَسْأَلُكَ أَنْ تُشَفِّعَنِي إِلَى رَبِّكَ فَيُعْتِقَنِي مِنَ النَّارِ (البداية والنهاية: ج ۵ ص ۲۲۵).

ددې څخه معلومه شوه چي حضرت ربيعة رضى الله عنه د نبي كريم صلى الله عليه وسلم څخه جنت نه وو غوښتى، بلكې د نبي كريم صلى الله عليه وسلم د دعا او شفاعت په بركت يې د الله تعالى څخه غوښتى وو، نو د (سل) معنى داده چي د الله تعالى څخه سوال وكړه ته چي د كوم شي سوال كوي زه دهغي په باره كې الله تعالى ته سفارش او دعا كوم، حضرت ربيعة رضى الله عنه وفرمايل چي زه په جنت كې ستاد

رفاقت سوال کوم، نبی کریم صلی الله عليه وسلم وفرمايل چې بيا زما سره مبدد وکړه هغه داسې چې ډير لمونځونه کوه چې زه ستا لپاره شفاعت وکړم.

د سلمة بن الأكوع رضی الله عنه د پونډې واقعہ

رسول الله صلی الله عليه وسلم د سلمة بن الأكوع په پونډۍ لاس راکارولو نو هغه جوړه شوه، (مشکوٰۃ ص ۵۳۳) همدارنگه نورې معجزې هم شته در رسول الله صلی الله عليه وسلم په چینه او وینستو باندې تبرک حاصل شوی دی، نو دلته در رسول الله صلی الله عليه وسلم په لاس مافوق الاسباب عمل صادر شو.

قلنا: په دم او دعا کې د شونډو خوزول او کلمات لوستل وي او دا ماتحت الاسباب اموري دي، دا د نبی کریم صلی الله عليه وسلم او دولي کسب دی او د نبی او ولي څخه همدا غوښتل کېږي، البته پدې باندې اثر مرتبول د الله فعل دی او مافوق الاسباب دي او دا صرف د الله څخه غوښتل کېږي، دوايي حسي سبب دی او دم او دعا معنوي سبب دی، خلک وایي زه دم کوم، نور شفاء الله تعالی ورکوي، نو دم کول ماتحت الاسباب دي، ځکه بنده ته منسوبیږي او شفاء ورکول، مافوق الاسباب دي، ځکه الله تعالی ته منسوبیږي.

امام عزالي رحمه الله فرمایلي دي چې: (فالدعاء سبب لرد البلاء ووجود الرحمة كما أن الترس سبب لدفع السلاح والماء سبب لدفع الحر والماء سبب لخروج النبات من الأرض)، (هامش نبراس ص ۵۸۱) صحابه و و د نبی کریم صلی الله عليه وسلم څخه مافوق الاسباب کې څه نه غوښتل بلکې دعايې ترې غوښتله لکه په یوه بې بي چې مرگي را تلل نو رسول الله صلی الله عليه وسلم ته یې داسې ونه ویلې چې ماته شفاء را کړه بلکې داسې یې وورته وویلې چې (فادع الله لی)

همدارنگه توسل او تبرک هم سبب دی البته پدې اثر مرتبول خرق العادة دی او د الله تعالی فعل دی.

معجزات او کرامات

انبياوو او اولياوو ته په مافوق الاسباب کې داسې تصرف ندی ثابت چې د نبی یا دولي کسب لره پکې دخل وي، معجزه او کرامت حق دی لکن په معجزه او کرامت کې د نبی او دولي کسب نه وي بلکې صرف د الله تعالی فعل وي، الشيخ المحدث عبد الحق الدهلوي فرمایلي دي چې: معجزه فعل نبی نیست بلکې فعل خدای تعالی است که بردست وی اظهار نموده بخلاف افعال دیگر که کسب این از بنده است وخلق از خدا تعالی و در معجزه کسب نیز از بنده نیست (مدارج النبوة ج ۲ ص ۱۱۶)

همدارنگه په بل خای کې فرمایلي دي چې: معجزه وکرامت فعل خدا تعالی است که ظاهر میگردد بر دست بنده بجهت تصدیق و تکریم وی، نه فعل بنده است که صادر میگردد بقصد و اختیار او مثل سائر افعال (ترجمة فتوح الغیب ص ۲۷)

علامه تورپشتی رحمه الله فرمایلي دي چې: قرآن معجز است و معجزان باشد که جز خدای تعالی دیگری بر آن قادر نباشد و اگر قول جبرئیل بودی معجز نبود و اگر قول پیغمبر بودی هم معجز نبود (المعتمد فی المعتمد باب دوهم فصل ششم)

علامه ابن خلدون فرمایلي دي چې وقد يوجد لبعض المتصوفة واصحاب الكرامات تأثير ايضا في احوال العالم وليس معدودا من جنس السحر وانما هو الامداد الالهی لان طريقتهم وغلثهم من اثار النبوة وتوابعها (مقدمة ابن خلدون ص ۵۰۲)

کله کله د صوفیه کرامو او دکراماتو د خاوندانو لپاره په حالاتو د عالم کې تاثیر وي او د جادو نه وي بلکه دا د الله تعالی په امداد سره وي ځکه چې د دې اکبرو طریقه او نسبت د اثارو د نبوت او د توابعو د نبوت څخه دی.

په شرح العقاید ص ۹۸ کې یې فرمایلي دي چې وأيدهم بالمعجزات ا لناقضات للعادات (انتهی) نو الله تعالی د انبیاءو تائید په معجزاتو کړی دی، ملا علی القاري رحمه الله فرمایلي دي: الْمُعْجَزَةُ: مَا خُوذَ مِنْ الْعَجْزِ الَّذِي هُوَ ضِدُّ الْقُدْرَةِ، وَفِي التَّحْقِيقِ: الْمُعْجَزُ فَاعِلُ الْعَجْزِ فِي غَيْرِهِ، وَهُوَ اللَّهُ سُبْحَانَهُ (مرقاة شرح مشکوة: ج ۲ ص ۵۳۰).

علامه جلال الدين الدواني د معجزې په بحث کې فرمایلي دي چې: ولها سبعة شروط، الاول ان يكون فعل الله او ما يقوم مقامه من التروك (شرح عقائد عضديه ص ۹۵)
د معجزې لپاره اوه شرطونه دي اول شرط دادي چې معجزه به د الله تعالی فعل وي يا به د فعل قايم وي چې تروک دي.

حافظ ابن حجر رحمه الله فرمایلي دي: وَسميت المعجزة لِعَجْزِ مَنْ يَقَعُ عِنْدَهُمْ ذَلِكَ عَنْ مُعَارَضَتِهَا وَالْهَاءُ فِيهَا لِلْمُبَالَغَةِ أَوْ هِيَ صِفَةٌ مُخَذَّوْفٌ وَأَشْهُرُ مُعْجَزَاتِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ الْقُرْآنُ (فتح الباری ج ۶ ص ۴۲۴)

معجزې ته ځکه معجزه وايي چې چاته چې پيش کړی شي هغه يې د مقابلې څخه عاجز کيږي او حرف (هـ) پکې د مبالغې لپاره ده (لکه په علامه کې) او يا د معجزې لفظ صفت دی لپاره د موصوف مقدره مثلاً (ايتة وغيره) او د نبي کریم صلی الله عليه وسلم مشهوره معجزه قرآن کریم دی، انتهى.

نو حافظ ابن حجر رحمه الله د نبي کریم صلی الله عليه وسلم په مشهورو معجزو کې قرآن ذکر کړو او قرآن نبي کریم صلی الله عليه وسلم په خپل کسب او اختيار سره نه وو جوړ کړی، اهل بدعت د بخاري په حاشیه نمبر (۴) باندې حواله ورکوي او دهغې څخه دا ثابتول غواړي چې معجزه د نبي کریم صلی الله عليه وسلم په اختيار کې وه، (نور هدايت ص ۳۷) حالانکې دا ددوي جهالت دی ځکه چې پدې ځای کې حافظ ابن حجر رحمه الله د معجزې تعريف نه دی کړی، بلکې د تحدى صورت يې بيان کړی دی، اهل بدعت د تعريف او د تحدى د تصوير په مابين کې فرق نه شي کولی.

نو په معجزه او کرامت کې نه دي ولي او د نبي خلق شته او نه کسب، بلکې د الله تعالى په اختيار کې وي چې څه وخت يې وغواړي نو د نبي او دولي په لاس يې صادر وي نو نبي او ولي ته يې له وجې د أدنی ملا بست څخه نسبت کيږي او هغه دا چې ددوي په لاس صادر يږي.

۱- الله تعالى د ابراهيم عليه السلام معجزه ذکر کړې ده چې: (قُلْنَا إِنَّا رُكُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَىٰ إِبْرَاهِيمَ) ابن کثير ليکلي دي چې: لو لا ان الله قال وسلماً لأدنى ابراهيم، نو که دا د ابراهيم عليه السلام کسب وي نو نو د الله تعالى سلماً ته به ضرورت نه وو.

۲- همدارنگه الله تعالى د موسى معجزه يې ذکر کړې ده چې (وَأَلْقِ عَصَاكَ فَلَمَّا رَآهَا تُهْتَزُّ كَانَهَا جَانٌّ وَلِي مُدَبَّرًا وَكَأَنَّ مُدَبِّرَآؤَ لَمْ يَعْقِبْ)

نو که مجزه د نبي کریم صلی الله عليه وسلم په اختيار کې وي نو موسى ولي وويږي؟

ابن کثير دلته فرمايلي دي چې: هذا برهان من الله لموسى ومعجزة عظيمة وخرق للعادة باهر دل على أنه لا يقدر على مثل هذا الا الله عز وجل. نو معجزه صرف د الله تعالى په قدرت کې وي.

۳- رسول الله صلی الله عليه وسلم ته الله تعالى حکم کړی دی چې ته خلکو ته ووايه چې:

وَمَا كَانَ لَنَا أَنْ نَأْتِيَكُمْ بِسُلْطَنٍ إِلَّا بِإِذْنِ اللَّهِ.

همدارنگه: قُلْ إِنَّمَا الْآيَاتُ عِنْدَ اللَّهِ.

۴- موسیٰ علیہ السلام معجزې الله تعالى خپل ځان ته منسوبې کړې دي فرمایلي یې دي چې: **وَأَذْ قَرَقْنَا بِكُمْ الْبَحْرَ.**

همدارنگه: **ثُمَّ بَعَثْنَاكُمْ مِنْ بَعْدِ مَوْتِكُمْ.**

همدارنگه: **وَوَضَّلْنَا عَلَيْكُمْ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْكُمُ الْمَنَّاءَ وَالسَّلْوَى.**

همدارنگه د داود علیہ السلام معجزه یې خپل ځان ته منسوبه کړې ده چې: **يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرُ وَالنَّارُ الْحَدِيدَ.**

دا اعتراض به کافرانو کولو چې معجزه د نبي نه شي کيدلی، ځکه چې کيدلی شي چې دا د نبي خپل فعل وي، علامه سيد سند د منکرينو اعتراضات رانقل کړي دي او فرمایلي یې دي چې: الطایفة الخامسة من قال ظهور المعجزة لا يدل على الصدق في دعوى النبوة لاحتمالات الأول كونه من فعله لا من فعل الله تعالى الخ، بيا يې جواب ورکړی دی چې: انا بينا أن لا مؤثر في الوجود الا الله فالمعجزة لا يكون الا فعلا له لا للمدعى شرح مواقف ص (۶۷۵).

نوبه مافوق الاسباب کې د ولي يا د نبي څخه استمداد معجزه و کرامه تر څلورو خبرو پورې موقوف دی اول: تردې پورې چې معجزه او کرامت د نبي او دولي په اختيار کې شي چې کله وغواړي معجزه و کرامه ستا سره امداد وکړي، حالانکې معجزه او کرامت د نبي او دولي په اختيار کې ندی.

دوهم: تردې پورې موقوف دی چې په معجزه او کرامت کې دوام او استمرار ثابت شي، حالانکې معجزه او کرامت چونکې خرق العادة او خلاف القانون شی دی، نو دوام پکې نشته چې هروخت ستاسره معجزه و کرامه امداد وکړي.

درېم: ترې پورې موقوف دی چې په مسایلو اعتقاديو و کې قیاس جایز شي، حالانکې په مسایلو اعتقاديو و کې قیاس نه چلیږي، چې یو څوک و وایي چې په فلان امر کې نبي علیہ السلام ته معجزه تصرف ورکړل شوی وو، لهذا په نورو امورو کې به هم ورکړل شوی وي.

څلورم: تردې پورې موقوف دی چې معجزه او کرامت مطلقاً مافوق الاسباب شي، حالانکې شاه ولی الله الدهلوي رحمه الله فرمایلي دي چې: انما المعجزات والكرامات امور اسبابية غلب عليها السبوغ فباينت سائر الاسباب (تفهيمات الهیه ج ۲ ص ۳۳، وفي البعض ص ۴۸، تفهيم نمبر ۳۳،)

نو معجزه او کرامت اسباب عادیہ نہ لری لکن مخفی اسباب لری، نو کہ کوم نبی یا کوم ولی پہ کوم وخت کې معجزه و کرامت مدد کړی وي، نو دا مطلقاً ما فوق الاسباب ندی، نو ما فوق الاسباب استمداد لپاره ترینه استدلال نه دی صحیح.

فانقیل: چې د شق القمر په معجزه کې نبی کریم صلی الله علیه وسلم سپوږمۍ ته اشاره وکړه نو دا اشاره خو د نبی کریم صلی الله علیه وسلم کسب او اختیاري عمل دی؟
قلنا: اشاره معجزه او امر خارق ندی، بلکې امر خارق او معجزه د اشارې څخه وروسته د سپوږمۍ دوه ټوټې کیدل دي او د سپوږمۍ دوه ټوټې کول صرف د الله تعالی فعل دی.

په کرامت او عقیده کې فرقونه

- ۱- عقیده دائمی وي او کرامت عارضی وي.
- ۲- عقیده اختیاري وي او کرامت غیر اختیاري وي.
- ۳- عقیده د احکامو منبع وي او په کرامت احکام نه ثابتیږي.
- ۴- کرامت د بل چا په خلاف خجته نه وي او عقیده ټولو ته یو برابر وي.
- ۵- کرامت د یو ظنی شي څخه هم ثابتیږي او د عقیدې لپاره مضبوط دلایل پکار دي.

تصرف

بریلویان وایي چې په بعضې کتابونو کې اصحاب القبور ته تصرف ثابت شوی دی؟
قلنا: تصرف په دوه قسمه دی اول د ژوندیو اولیاءو تصرف او دوهم د اصحاب القبور تصرف، د ژوندیو اولیاءو د تصرف دوه معنی گانې دي اول دا ولیاءو کارونه او دوهم په قوه توجه سره د مختلفو اثارو پیدا کول یعنې توجه کول (امداد الفتاوی، رساله التعرف فی تحقیق التصرف ج ۵ ص ۲۳۷، بواذر النوادر ص ۷۸۱، روح المعانی تحت قوله تعالی وایدناه بروح القدس)

او د اصحاب القبور د تصرف هم دوه معنی گانې دي.

اول: التوجهات، والدعاء، والفیوضات والکرامات.

دوهم: غیبی تسلط دا اخري قسم شرک دی (تفهيمات الهیه، تفهیم نمبر ۳۴)

او مخکې درې واړه قسمه ثابت دي لکن داستمداد من غیر الله فی ما فوق الاسباب سره هیڅ تعلق نشته.

د صوفیه وو په اصطلاح کې هغوي تصرف په معنی د کرامت او د خوارقو سره دی:

سید الطایفه الشیخ عبد القادر الجیلانی رَحْمَةُ اللهِ د سالک مقام بیان کړي دي فرمایلي یې دي چې:

کله چې دخپل ځان څخه فنا شوی نو پدې وخت کې فحنثذیضاف ءالیه التکوین وخرق العادات فیری ذلک منک فی ظاهر العقل والحکم وهو فعل الله وارادته حقانی العلم الخ (فتوح الغیب ص ۷ مقاله ۲۶)

پدې وخت کې ستا طرف ته د تکوین او د خوارقو نسبت کیږي او دابه د عقل د ظاهري فیصلی مطابق ستا څخه لیدل کیږي حالانکې په حقیقت کې اوبه اعتقادي طریقه په واقع کې داد الله (جل جلاله) فعل او د الله په اراده وي چې ستا په لاس یی ظاهروي.

د دې په تشریح کې الشیخ المحدث عبد الحق الدهلوي رحمه الله فرمایلي دي چې: پس چون فانی شدی از خودی و نماند جز فعل وارادت در تونست کرده می شود بسوی تو پیدا کردن کاینات و پاره کردن عادات یعنی متصرف می گرداند ترا در عالم بخوارق و کرامات پس دیده می شود آن فعل و تصرف از تو در ظاهر عقل و حکم وی ولیکن در باطن و نفس الامر فعل پروردگار است چه معجزه و کرامت فعل خدا است که ظاهر می گردد بردست بنده بجهت تصدیق و تکریم وی نه فعل بنده است که صادر میگردد بقصد و اختیار او مثل سایر افعال چنانکه فرموده آند و حال آنکه آن خرق عادت فعل و تصرف خدا است الخ. (ترجمه فتوح الغیب ص ۲۷، مقاله ۷)

نو کله چې ته دخپل ځان څخه فنا شي او په تا کې د فعل او د ارادې څخه بغیر بل څه پاتې نه شي، نو بیا ستا طرف ته د کایناتو د تخلیق او د خوارقو نسبت کیږي، یعنې تا په عالم کې په خوارقو او کراماتو متصرف گرځوي، نو په ظاهري طریقه هغه فعل او تصرف ستا څخه صادرېږي لکن په باطن او نفس الامر کې هغه د الله تعالی فعل وي، ځکه چې معجزه او کرامت د الله تعالی فعل وي چې د بنده په لاس دده د تصدیق او تکریم لپاره صادرېږي، معجزه او کرامت د بنده فعل نه وي چې لکه د نورو افعالو اختیار په و په شان د بنده په قصد او اختیار صادر شي، لکه څرنګه چې خپله شیخ عبد القادر رحمه الله فرمایلي دي چې خرق عادت او تصرف د الله تعالی فعل وي چې د بنده په لاس صادرېږي او د التکوین په شرحه کې یې لیکلي دي چې: (سپرده می شود بوی پید کردن اشیاء و تصرف در آکوان که عبارت از خرق عادت و کرامت است) بیا یې

منکې ليکلي دي چې: يعنی آن در حقيقت فعل حق آست که بر دست ولی ظهور یافته چنانچه معجزه بردست نبی (ترجمه فتوح الغیب ص ۲۰۷، مقاله ۴۶)

حديث ابن عمر (أذكر أحب الناس اليك)

د عبد الله بن عمر رضی الله عنه پوندی ماته شوه چا ورته وويل چې: أذكر أحب الناس اليك فقال يا محمداه (ادب المفرد ص ۱۲۶)

قلنا: ۱- دا خبر واحد دی او په خبر واحد عقیده نه ثابتیږي.

۲- پدې خبر واحد کې د ذکر لفظ دی د ادع، لفظ نه دی او د (یا) کلمه شوقاً استعمالیدلی شي چې عقیده د علم الغیب او د حاضر او ناظر نه وي.

۳- دا خبر واحد په ډیر سندونو سره مروی دی او ټول سندونه یې ضعیف دي، په یو سند کې یې ابو شعبه دی دارقطني ورته متروک ویلي دي (میزان الاعتدال ج ۳ ص ۳۶۴، لسان ج ۶ ص ۳۹۴)

په بل سند کې یې محمد بن معصب دی، ضعیف عند النسائي وابی حاتم.

علامه خطیب فرمایي چې: ډیرې غلطیانې یې کولې، عبد الله بن یسار ورته ضعیف ویلي دي، ابن حبان، او ابو احمد الحاکم هم ورته ضعیف ویلي دي (تهذيب ج ۹ ص ۴۵۹، میزان ج ۳ ص ۱۲۷)

زهیر ثقه دی، لکن د ابو اسحاق په طریقه روایات یې غیر صحیح دي (تقریب ص ۱۳۰)

د عبد الله بن عباس پښه ماته شوه او دیا محمداه اواز یې وکړو؟

قلنا: ۱- ددې خبر واحد په سند کې غیاث بن ابراهیم متروک عند احمد دی، امام یحی فرمایي چې ثقه نه دی،

جو زجاني فرمایي چې جعلی احادیث به یې جوړول امام بخاري ورته متروک ویلي دي (میزان ج ۲ ص ۳۲۳)

۲- دیا محمداه! کلمه د تبرک لپاره جایزه ده.

اعینونی یا عباد الله

د عبد الله بن مسعود رضی الله یو حدیث دی چې مضمون یې داسی دی چې رسول الله صلی الله علیه

وسلم فرمایلي دي چې کله چې د یو کس څخه په ځنگل کې سورلی ورکه شوه، نو داسې اواز دې وکړي

چې: اعینونی یا عباد الله (و فی روایة) یا عباد الله اُخْبِسُوا فان لله فی الارض حاضراً (و فی روایة

عباداً) يستحبسه، (مجمع الزوائد ج ۱ ص ۱۳۳، کتاب الاذکار ص ۲۰۱)

- قلنا: ۱- دا خبر واحد دی او په خبر واحد عقیده نه ثابتیږي.
- ۲- پدې خبر واحد کې استمداد فی مافوق الاسباب نه شته، ځکه چې پدې روایت کې دا راغلي دي چې هلته د الله تعالیٰ بندگان حاضر دي، د عبد الله بن عباس رضی الله عنه په یو روایت کې راغلي دي چې هغه ملایکې دي نو دا استعانت په ماتحت الاسباب کې شو.
- ۳- ددې روایت د عبد الله بن مسعود رضی الله عنه د حدیث په سند کې معروف بن حسان دی؛ (ضعیف عند الهیثمی، مجمع الزوائد ج ۱ ص ۱۳۳، منکر عند ابن عدی، میزان ج ۳ ص ۱۸۳، مجهول عند ابی حاتم ج ۶ ص ۶۱)
- اود عتبه بن غزوان رضی الله عنه د حدیث په سند کې انقطاع ده، ځکه چې د یزید بن علي ملاقات د عتبه رضی الله عنه سره نه دی ثابت (مجمع الزوائد ج ۱۰، ص ۱۳۳) علامه هیثمی فرمایي چې: رجالهم وثقوا علی ضعف فی بعضهم)

روایه - علی - اعوذ بدانیال علیه السلام

حضرت علي رضی الله عنه فرمایلي دي چې که په ځنگل کې د حیواناتو ویره وه نو اعوذ بدانیال علیه السلام ووايه (ابن سنی ص ۱۱۳)

- قلنا: ۱- دا موقوف خبر واحد دی، عقیده ورباندې نه ثابتیږي.
- ۲- او اتهائي ضعیف هم دی، ددې حدیث اول راوي عبد العزيز بن عمران دی چې امام بخاري ابن معین، نسائي، ابن حبان، ابو حاتم، ابو ذرعه، ترمذي، دارقطني ټولو ورته ضعیف ویلي دي (تهذيب ج ۶ ص ۳۵۱)
- دوهم راوي پکې ابن أبي حبيب دی چې نوم یې ابراهيم بن اسماعيل دی، امام بخاري ورته منکر الحدیث ویلي دي، نسائي دارقطني، ابن معین، ابو حاتم، عقيلي ترمذي او ابن حبان ورته ضعیف ویلي دي (تهذيب ج ۱ ص ۱۰۴)

دریم راوي یې داود بن حصین دی، وهو ضعیف مطلقاً عند ابن عیینه، وابی زرعه، وابی حاتم، والجوز قانی، وسعد بن ابراهيم و ضعیف فی روايته عن عكرمه عند ابن المدینی وابی داود، و ابن حجر (میزان ج ۱ ص ۲۱۷) او دا روایت یې هم د عكرمه څخه دی.

په یو روایت کې راغلي دي چې حضرت بلال بن الحارث المزني په قحط سالی کې یا محمداه وویلې (کامل ابن عدی)

قلنا: کامل ابن عدی د خلور می در چې په کتابونو کې دی او ددې طبقې په باره کې محدثینو فرمایلي دي چې: این احادیث قابل اعتماد نیستند که در عقیده یا عملی بآنها تمسک کرده شود، (عجالة نافعه ص ۷)

- البته که سند اکوم روایت صحیح ثابت شي نو دهغې په ضحت کې بیا کلام نه شته.
- ۲- دا اواز د روضې مبارکې په خوا کې شوی دی، لهدا دا د غائبانه استمداد د قبیلې څخه نه دی.
- ۳- دا کلمه تبرکاً و توسلاً و استشفاعاً جایزه ده.

د عبدالرحمن مسعودي په خولې یا محمداه لیکل شوی وو

د عبدالرحمن مسعودي ضعیف دی (زیلعی ص ۱۳۳) نو عمل یې څرنگه حجت شو؟ او عبدالرحمن مسعودي دومره مجذوب وو چې حشرات به یې په غوږونو کې ننوتل (میزان ج ۲ ص ۱۱).

۳- پدې روایت کې استمداد هم نشته.

د معراج په شپه دموسی علیه السلام مدد

رسول الله صلی الله علیه وسلم ته د معراج په شپه موسی علیه السلام مشوره ورکړه چې زما تجربه داده چې ستا امت پنځوس لمونځونه نه شي کولی، ددې څخه معلومېږي چې مړي ژوندیو ته پکار ورتلی شي؟

قلنا: پدې واقعه کې څو نه استمداد شته او نه مدد، بلکې ددې واقعې څخه صرف دومره ثابتېږي چې که د کوم متوفی سره په وینه او یا په خوب کې ملاقات وشي او متوفی ورته کومه دیني او یا د نوي مشوره ورکړي، نو په هغه مشوره باندې عمل کول شرک نه دی، پدې واقعه کې د غایبانه استمداد ذکر نشته.

د حضرت ساریه واقعه

په حضرت ساریه رضی الله عنها باندې دشمن دشاله طرفه د حملې اراده کړې وه، نو حضرت عمر رضی الله عنه په مسجد نبوي کې د ممبر څخه اواز وركړو چې یا ساریه الجبل، حضرت ساریه رضی الله عنها اواز واور، یدلو او ځان یې بچ کړو، معلومېږي چې غایب مدد کولی شي.

قلنا: ۱- داروایت بیهقي، ابو نعیم او خطیب په خپلو کتابونو کې لیکلی دی، ابو نعیم او خطیب د څلورمې طبقې دي او د څلورمې طبقې په باره کې د محدثینو نظر مخکې د بلال بن الحارث د واقعې لاندې ولیکل شو او بیهقي د دریمې طبقې دی، (عجالة ص ۷) او ددې طبقې په باره کې محدثینو فرمایلي دي چې: اکثر آن احادیث معمول به نزد فقهاء نشده آند بلکه اجماع برخلاف آنها منعقد گشته (عجالة ص ۷)

۲- په خبر واحد عقیده نه ثابتیږي.

۳- ددې واقعې تعلق ذکر امت سره دی داستمداد فی مافوق الاسباب سره ندي، ځکه چې حضرت ساریه رضی الله عنها خواستمداد نه وو کړی، او کرامت د الله تعالی فعل دی د ولي په اختیار کې نه دی، همدارنگه استمرار هم پکې نشته، همدا حضرت عمر رضی الله عنه وو چې کله ابو لؤلؤ (فیروز) مجوسي د حضرت عمر رضی الله عنه شهیدولو په اراده راغلو، نو اول صف ته ورسیدلو حضرت عمر رضی الله عنه یې په خنجر ووهلو زخمی یې کړو او دیارلس کسان یې نو هم زخمیان کړل چې په هغوي کې بیا اوه شهیدان شول (صحیح البخاري ج ۱ ص ۵۲۳) او حضرت عمر نه خنجر ولیدلو او نه مجوسي.

۳- دلته خو حضرت عمر رضی الله عنه هم ژوندي وو او حضرت ساریه رضی الله عنه هم ژوندي وو، پدې باندې د غایبو مړو څخه داستمداد مسئله څرنگه قیاسوي.

۴- پدې روایت کې خو د مدد کونکي غایبانه اواز ذکر شوی دی، د مدد غوښتونکی غایبانه اواز خو پکې ندي ذکر شوی.

۵- لکه رسول الله صلی الله علیه وسلم ته چې الله تعالی بیت المقدس مخې ته حاضر کړو، همدارنگه یې ورته دنجاشي جنازه حاضره کړه، نو کیدلی شي چې حضرت عمر رضی الله عنه ته الله تعالی د نهاوند واقع حاضره کړې وي، نو په دې صورت کې د غایبانه ندا سوال نه پیدا کیږي.

د علما و اقوال

د احمد بن علوان څخه استمداد

په در مختار کې يې ليکلي دي چې کله در څخه يو څه ورک شو نو داسې اواز وکړه چې: يا احمد بن علوانه! که زما دا ورک شى را واپس نه شو، نوزه به تا دا وليا و دليست څخه وباسم، بريلويان يې داسې معنى کوي چې: که زما دا ورک شى دى را واپس نه کړو، نوزه به تا دا وليا و دليست څخه وباسم.

قلنا: ۱- پدې عبارت کې په اول کې داسې دي چې: و اراد أن يردّه الله عليه، او په آخر کې داسې دي چې فان الله يرد عليه ضالته برکته، نو د احمد بن علوان رحمه الله ذکر صرف د توسل او د تبرک لپاره شو، د احمد بن علوان رحمه الله څخه پکې استمداد نه دى ذکر شوى.

۲- په در مختار کې د مجهولې صيغې دي، (ان لم تُردَّ على ضالتي) او بريلويان ترينه د معلومې صيغه جوړوي او د عبارت په اول او په آخر کې درد کولو فاعل ذکر شوى دى چې الله تعالى دى نو د دې مجهولې صيغې فاعل به هم الله تعالى وي.

اذا تحيرتم فى الامور فاستعينوا باصحاب القبور؟

قلنا: شاه عبدالعزیز رحمه الله فرمایلي دي چې: اذا تحيرتم فى الامور فاستعينوا باصحاب القبور حديث نیست، قول بزرگيست وله معان شتى، منها اذا تحيرتم نظرا الى الدلائل المتعارضة فى حل بعض الاشياء وحرمتها فاتركوا اجتهادكم وتقلدوا بمن قدماء وهذا القول اشبه منقول عن عبدالله بن مسعود وسفيان الثوري، ومنها انكم اذا تحيرتم فى الامور الدنيوية وضاق بسبب ذلك قلبكم فانظروا الى اصحاب القبور كيف تركوا الدنيا واستقبلوا الآخرة واعلموا انكم ايضا صائرون الى ما صاروا، وهذا العلم يسهل عليكم مصايب الدنيا وشدايدها وبالجملة نص در معنى استمداد نیست. (فتاوى عزيزي ج ۱ ص ۱۰۵، ص ۱۲۱)

د شيخ صلاح الدين رحمه الله قول

مفتي احمد يار خان بريلوي د روح البيان په حواله ليکلي دي چې: شيخ صلاح الدين رحمه الله فرمايلي دي چې الله تعالی ماته دا قدرت را کړی دی چې په زمکه باندې اسمان راو غورزوم د الله تعالی په قدرت. (جاء الحق ص ۱۸۷)

سبحان الله، خو مره قطعي الثبوت او قطعي الدلالت دليل يې پيش کړو؟ بل طرفته يې د شيخ صلاح الدين رحمه الله مرتبه د رسول الله ﷺ څخه هم مخکې کړه، رسول الله ﷺ خو به فرمايل چې: (قُلْ لَوْ أَنَّ عِنْدِي مَا تَسْتَعْجِلُونَ بِهِ لَفُضِّى الْأَمْرُ بَيْنِي وَبَيْنَكُمْ وَ اللَّهُ أَعْلَمُ بِالظَّالِمِينَ ۝)

د صاوي عبارت

مفتي احمد يار خان په ص ۲۰۳ کې د صاوي يو عبارت را نقل کړی دی حالانکې صاوي د ديار لسمې صدۍ در طب او د يابس راجع کونکي نيم شيعه او غير معتبر مفسر دی.

د امام صاحب رحمه الله عقیده

مولوي عمر بريلوي د امام ابو حنيفه رحمه الله طرف ته يوه جعلی او مصنوعي عقیده منسوبه کړې ده ، او دهغې څخه يې د رسول الله ﷺ څخه په استعانت او استمداد باندې استدلال کړی دی (مقياس حنفيت ص ۴۸۱)

مولوي عمر په دې نه پوهيږي چې د امام اعظم رحمه الله شخصيت خو څخه گمنام شخصيت نه دی او دا جعلی عقیده د امام صاحب نه ده او همدارنگه امام صاحب هيڅ کله په مافوق الاسباب کې داستمداد من عباد الله قائل نه دی .

فالحده: بعضي خلک دا شبه کوي چې د امام صاحب په خپل لاس باندې هيڅ ليکلی شوي کتاب نشته او خصوصاً فقه اکبر د امام صاحب کتاب نه دی او بعضي وايي چې فقه اکبر د ابو حنيفه البخاري تأليف دی ، حالانکې دا بلکل خطاء خبره ده ، مشهور او پخوانی مؤرخ علامه ابو الفرج محمد ابن اسحاق ابن نديم المتوفى (۳۸۵) هـ په خپل کتاب الفهرست لابن نديم کې ليکلي دي چې الفقه الاکبر ، کتاب العالم والمتعلم ، والرد على القدریه وغيره د امام اعظم رحمه الله کتابونه دي (الفهرست لابن نديم ص ۲۹۹) او همدارنگه علامه احمد ابن مصطفى المتوفى (۹۶۲) فرمايي چې شمس الدين کردي ، امام نووي ، امام عبدالعزیز

البخاري، او د مشايخو يو لوی جماعت په دې خبره متفق دي چې فقه اکبر د امام صاحب تصنيف دی او يايې فرمايلي دي چې معتزله وايي چې امام صاحب زموږ د مسلک والادې او په فقه اکبر کې په معتزله وورددې نو معتزله وايي چې دا د امام صاحب تصنيف نه دی، (مفتاح السعادت ومصباح السيادة ج ۲ ص ۹)

د اشعة اللمعات عبارت

د شرک داعيان د استمداد من غير الله في مافوق الاسباب لپاره د اشعة اللمعات (ج ۳ ص ۴۰۱) يو اوږد عبارت رانقلوي چې: (واما استمداد بأهل القبور منكر شده اند الخ)؟
 قلنا: ددې عبارت تعلق د توسل باهل المقابر او د طلب الدعاء عند القبور سره دی او ددې په جواز کې اختلاف نشته د اشعة اللمعات په عبارت کې د غير الله څخه د استمداد ذکر نشته د استمداد بأهل القبور او استمداد من أهل القبور په مابين کې فرق دی.

د تفسير کبير عبارت

أما رازي رحمه الله په تفسير کبير ج ۴ ص ۸۵ کې فرمايلي دي چې: انبيا و ته الله تعالى دومره علوم او معارف ورکړي دي چې دهغې په وجه د خلکو په زړونو او روحو نو کې تصرف کولی شي؟
 قلنا: ۱- امام رازي رحمه الله د استمداد من غير الله في مافوق الاسباب قايل نه دی، وروسته به ده عبارات ذکر کړو ان شاء الله تعالى، لهذا د امام رازي رحمه الله د عقيدې مطابق د امام رازي د عبارت معنی داده چې انبيا و ته الله تعالى دومره علوم او معارف ورکړي دي چې دهغوي د تعليم په وجه ډير خلک متأثر او فيض يافته کېږي او د الله تعالى د مخلوق لپاره راهنمايان جوړېږي، نو دا د علم، عرفان، وعظ او کریمانه اخلاقو څخه د متأثره کيدلو تصرف دی.

۲- د امام رازي رحمه الله مقصد هيڅکله د اندې چې انبيا و ته په مافوق الاسباب او امور غير عاديې وو کې قدرت حاصل دی، کنه نو پکار وه چې ادم عليه السلام تصرف في مافوق الاسباب کړی وی او قابيل يې د هاييل د وژلو څخه تکوينا منع کړی وي، همدارنگه پکار وو چې نوح عليه السلام خپل ځوی مسلمان کړی وی، پکار وه چې لوط عليه السلام خپله بي بي راهله مسلمانې کړي وی، پکار وه چې سيد الانبياء محمد صلى الله عليه وسلم خپل تره ابو طالب مسلمان کړی وی.

۳- امام رازی رحمه الله د (قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا) په تشریح کې فرمایلي دي چې: (والمراد أن انزال العذاب على الاعداء و اظهار النصره للاولياء لا يقدر عليه أحد الا الله سبحانه) په دشمنانو باندې د عذاب په نازلولو او د دوستانو سره په امداد کولو صرف الله تعالی قادر دی ، همدارنگه د (قل لا أملك لكم ضراً ولا رشداً) لاندې یې لیکي دي چې اما ان يفسر الرشداً بالنفع حتى يكون تقدير الكلام لا أملك لكم غيا ولا رشداً ويدل عليه قراءة أبي غيا ولا رشداً ، ومعنى الكلام أن النافع والضرار والمرشد والمغوى هو الله تعالى وأن احدا من الخلق لا قدرة له عليه. ضرر رسونکى او فايده رسونکى هدايت ورکونکى او گمراه کونکى صرف الله تعالى دی، يهدى من يشاء ويضل من يشاء)

۴- معجزې او کرامتونه حق دي لکن پدوي کې د نبی او ولي د فعل او کسب هيڅ دخل نه وي مونږ دهغه تصرف څخه منکړيو په کوم کې چې د نبی يا دولي د فعل او د کسب دخل وي.

د شاه ولي الله رحمه الله د همعات عبارت

د شرک د اعيان وايي چې شاه ولي الله رحمه الله په همعات کې د حديث النفس په علاج کې فرمایلي دي: د مشايخو ارواحو طيبه و و ته متوجه شه د ايصال الثواب لپاره ورته سورة فاتحه ولوله يا دهغوي د قبر زیارت ته لاړ شه او دهغوي څخه د انجذاب سوال وکړه؟

قلنا: ۱- د رسالې په اول کې مونږ د شاه ولي الله رحمه الله ډير عبارات را نقل کړي دي په هغې کې صراحت متنازع فيه استمداد ته شرک ويلی شوي دي، د هغو صريحو عباراتو په بناء باندې ددې مجمل عبارت مفهوم دا دی چې کوم سپړی چې په حديث النفس کې مبتلي وي او په خپل اخلاص کې ورته کمې په نظر ورځي نو د مشايخو ارواحو ته دې متوجه شي، چې هغوي چې کله په دنيا کې و و نو د حديث النفس علاج يې څرنگه کولو؟ همغه رنگ علاج دې وکړي، مشايخو ته دې د ايصال ثواب لپاره سورة فاتحه ولولي کله چې هغوي ته د عرض الاعمال د حديث مطابق ستا دا تحفه ورسېږي نو ستا لپاره به د دعا وکړي او الله تعالی به دا خلاص صفت درکړي او يا د اولياوو د قبرونو زیارت ته ورشه او دهغوي څخه د انجذاب سوال وکړه يعنې د قبرونو په خوا کې د اولياوو په توسل دعا وکړه او يا د سماع الموتی د قايلينو په نيز دهغوي څخه دعا وغواړه چې الله تعالی دهغوي په شان اخلاص درکړي او د حديث النفس د شر څخه د

بچ کیدلو په صفت کې دی جذب کړي د اهل القبور څخه د استمداد معنی دهغوي څخه د عا غوښتل دي ، شاه عبد العزيز رحمه الله فرمايي چې: استمداد از اهل قبور بطريق دعا است که از جناب الهی عرض کرده مطلب مرا برآرند آه (فتاوی عزیزی ج ۱ ص ۳۴).

په بل ځای کې یې فرمایلي دي: اذا تحيرتم فی الامور فاستعينوا بأصحاب القبور.

حدیث نیست قول بزرگیست: وله معان شتی، منها اذا تحيرتم نظرا الى الدلائل المتعارضة فی خل بعض الاشياء وحرمتها فاتركوا اجتهادكم وتقلدوا بمن قدماء وهذا القول أشبه منقول عن عبد الله بن مسعود رضی الله عنه وسفيان الثوري، ومنها انكم اذا تحيرتم فی الأمور الدنيوية وضاق بسبب ذلك قلبكم فانظروا الى اصحاب القبور كيف تركوا الدنيا واستقبلوا الآخرة واعلموا انكم ايضا صائرون الى ما صاروا وهذا العلم يسهل عليكم صعاب الدنيا وشدائدها، وبالجملة نص در معنی استمداد نیست. (فتاوی عزیزی ج ۱ ص ۱۲۱۲، ص ۱۰۵)

د اذا تحيرتم فی الامور فاستعينوا باصحاب القبور دوه معناگانې يې ذکر کړي دي، اول دا چې کله چې دحل او دحرمت دلايل متعارض وونو دخپل تحقيق په ځای دخپلوا اسلافو او اکابرو په تحقيق لار شه، دوهم دا چې کله ددنيا مشکلات درباندي راغلل نو داسلافو او اکابرو په نقش قدم لار شه چې هغوي څرنگه دنيا پرېښې وه او اخرت ته متوجه شوي وو، دهغوي دخالاتو مطالعه د دنيا مصيبتونه درباندي اسانه کوي، لهذا دا عبارت په متنازع فيه استمداد کې نص ندی.

۲- د شاه ولي الله الدهلوي رحمه الله په عبارت کې د انجذاب لفظ يوه صوفيانه اصطلاح ده، حضرت قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله د علم التصوف په يوه رساله ارشاد الطالبين کې ليکلي دي چې: دا خبره دې واضحه وي چې د قرب الهي موجب جذب دی، يعنې چې الله تعالى يو انسان خپل طرف ته راگاري، بيا دا جذب کله بغير له کومې واسطې څخه وي هغې ته اجتباء وايي او اکثر د کومې واسطې په وجه وي او واسطه استقراء دوه شيان وي کله دير عبادت وي او کله د يو کامل او مکمل انسان صحبت وي نو کوم جذب الهي چې د عبادت په واسطې سره وي هغه ته د عبادت ثمره وايي او کوم چې د صحبت په واسطې سره وي هغې ته تأثير وايي (ارشاد الطالبين ص ۳۱)

خلاصه دا چې جذب الهي يا د اجتباء او يا د ثمره العبادۃ او يا د تأثير څخه عبارت دی، په ص ۳۷ و ص ۳۸، کې هم همدا تشریح ده ددې څخه معلومېږي چې جذب د الله تعالى فعل دی، کله بغير د ابتداء څخه

هم حاصليري، د مشايخو کار پکې دادی چې دعا وکړي او يا درته د الله تعالی د قرب طريقه وښايي، نور د جذب د کیفیت وړکول نه ددوي کار دی او نه ددوي په طاقت کې دي.

د شاه عبدالعزیز رحمه الله عبارات

(۱) شاه عبد العزيز رحمه الله فرمايلي دي چې د وفات شوو اولياوو او نورو صلحاوو مؤمنانو څخه استفاده او استعانت جاري او ساري دی او ددې اولياوو او صلحاوو څخه افاده او امداد هم متصور دی په خلاف دهغو مړو کوم چې سوزول شوي دي، ځکه چې دا کارونه دهغوي په مذهب کې هم جایز نه دي (تفسير عزيزي پاره ۳۰، ص ۵۰)

اهل بدعت وايي چې ددې عبارت څخه معلومه شوه چې بعد الوفات استعانت او اعانت د مسلمانانو خصوصیت دی او استعانت او اعانت نه کول د کافرانو خصوصیت دی، همدارنگه ددې عبارت څخه معلومه شوه چې د کومو أمواتو څخه چې استعانت نه دی جایز هغه سوزول شوي مړي دي.

(۲) همدارنگه شاه عبد العزيز رحمه الله فرمايلي دي چې: هغه خواص اولياء چې ځانونه يې د انسانانو د هدايت لپاره وقف کړي دي هغوي د وفات څخه وروسته هم په دنيا کې د تصرف کولو طاقت لري دهغوي ادراک دومره وسيع دی چې د آخرت په کارونو کې استغراق يې د دنيا طرف ته د توجه څخه مانع نه دی د اوسني سلسلې حضرات خپل باطني کمالات ددوي طرف ته منسوبوي او حاجت مند خلک ددوي څخه خپل حاجات غواړي او مرادونه حاصلوي هغوي د حال په ژبه وايي چې که تاسو د بدن په زريعه زموږ طرفته راځئ نو موږ د روح په زريعه ستاسو طرفته پيش قدمي کوو (تفسير عزيزي پاره ۳۰، ص ۱۱۳)

۳- همدارنگه شاه عبد العزيز رحمه الله فرمايلي دي چې خواجه باقي بالله رحمه الله يو نانبائي ته توجه اتحادي وکړه او د ځان په شان يې کړو (تفسير عزيزي پاره ۳۰- ص ۲۴۵)؟

قلنا: ۱- شاه عبد العزيز رحمه الله خپله دخپل عبارت معنی داسې کړې ده چې: استمداد از اهل قبور بطريق دعا است که از جناب الهی عرض کرده مطلب ما را برآرند الخ (فتاوی عزيزی ج ۱ ص ۳۴)

همدارنگه يې فرمايلي دي چې: اذا تحيرتم في الامور فاستعينوا باصحاب القبور، حديث نيست قول بزرگيست: وله معاني شتى، منها اذا تحيرتم نظرا الى الدلائل المتعارضة في حل بعض الاشياء وحرمتها فاتركوا اجتهادكم وقلدوا بمن قدماء وهذا القول أشبه منقول عن عبد الله بن مسعود رضى الله

عنه وسفيان الثوري رضى الله عنه ومنها أنكم اذا تحيرتم في الامور الدونوية وضاق بسبب ذلك قلبكم فانظروا الى اصحاب القبور كيف تركوا الدنيا واستقبلوا الآخرة واعلموا انكم ايضا صائرون الى ما صاروا وهذا العلم سهل عليكم صعاب الدنيا وشدايدها ، بالجمله نص در معنى استمداد نيست ، انتهى. (فتاوى عزيزى ج ۱ ص ۱۲۱، ص ۱۰۵)

نو د شاه عبد العزيز رحمه الله عبارت په متنازع فيه استمداد ور حملول توجيه القول بما لا يرضى به قايله ده خلاصه دا چې د شاه عبد العزيز رحمه الله په عبارت کې استعانت يا په معنى ۱- د طلب د دعا سره دى ۲- يا په معنى د توسل سره دى ۳- يا متأهلو خلکو ته په معنى داستفاضې سره دى ۴- يا په صورت د تعارض د دلايلو د حل او د حرمت کې دهغوي په تقليد او پيروى سره دى ۵- او يا په ترک د دنيا کې دهغوي په نقش قدم باندې د تللو په معنى سره دى.

۲- په اصل کې شاه عبد العزيز رحمه الله په هندوانو باندې رد کړې دى او دمړو د سوزولو مضرات يې بيان کړي دي دهغه اصل عبارت چې وگورئ نو د بدعتيانو په دجل په پوه شئ، شاه صاحب فرمايلي دي: ونيز در سوختن بآتش تفريق اجزای بدن ميت است که بسبب آن علاقه روح از بدن انقطاع کلي مې پزيرد واثار اين عالم بآن روح کمتر مې رسد وکيفيات آن روح باين عالم کمتر سرايت مې کند و در دفن کردن چون اجزای بدن بتمامه يکجا مې باشند ، علاقه روح بآبدن از راه نظر وعنايت بحال مې ماند وتوجه روح بزازيرين ومستأنسين ومستفيدين بسهولت مې شود که بسبب تعين مکان بدن گويا مکان روح هم متعين است واثار اين عالم از صدقات وفاتحه ها وتلاوت قرآن مجيد چون در آن بقعه که مدفن بدن اوست واقع شود بسهولت نافع مې شود پس سوختن گويا روح را بى مکان کردن است و دفن کردن گويا مسکنى براى روح ساختن بنا براین است که از اولياء مدفونين وديگر صلحای مؤمنين انتفاع وفايده جارى است وآنها را افاده واعانت نيز متصور است بخلاف مردهاى سوخته که اين چيزها اصلا نسبت بآنها در مذهب آنها نيز واقع نيست آه (ص ۶۱ ص ۶۲، وفى البعض ص ۵۰).

۳- شاه عبد العزيز رحمه الله په متنازع فيه استمداد او عقايد و باطله و و باندې رد کړې دى او فرمايلي يې دي چې: ويا رتبه ايمه و اولياء رابرتبه انبياء ومرسلين گرداند و انبياء ومرسلين را لوزم الوهيت از علم غيب وشيدن فرياد هرکس در هر جا وقدرت بر جميع مقدورات ثابت کند وملايکه وارواح

انبیاء و اولیاء را در پرده صور و تماثیل و قبور و تعزیه ها معبود سازد و رزق و فرزند و خدمت و منصب از ایشان بالاستقلال در خواست کند و شفاعت و عرض ایشان را در جناب او تعالی واجب القبول گو مکرره انجناب باشد بداند. (تفسیر عزیز ج ۱ ص ۴۰)

گوره شاه عبد العزیز علم الغیب ته خواص د الوهیت وایی، همدارنگه دهر خای خنخه دهر چاد فریادونو اوریدلو ته خواص د ألوهیت وایی، همدارنگه بالاستقلال ترینه د اولادونو او رزقونو غوښتلو ته خواص د اولوهیت وایی، همدارنگه اولیاء او انبیاء واجب القبول شفاعت کونکی گهلو ته باطله عقیده وایی، شاه عبد العزیز رحمه الله د - «ود» - «سواع».

«یغوث» او «یعوق» په باره کې فرمایي چې: هر چند این پنج اسم نامهای پسران ادریس علیه السلام اند که همه مردمان واد میان بودند آه (تفسیر عزیزی ج ۲۹ ص ۱۳۱).

بیا فرمایي: ولایغوث یعنی و مگذارید بالخصوص یغوث را که مظهر فریاد رسی و مشکل کشائی او تعالی و این مظهر راقوم نوح علیه السلام بصورت آسیبی ساخته بودند زیرا که اسپ در دویدن وزود رسیدن و اعانت نمودن مثل است و این صفت را در شرع غیاب المستغیثین و مجیب دعوات المضطربین نامند و بزبان هندی این مظهر را اندر نامند، و یعوق یعنی و مگذارید یعوق را که مظهر منع و حمایت و دفع بلا است و این صفت را در شرع کاشف الضر و دافع البلاء گویند آه (تفسیر عزیزی ص ۱۳۰) نو غیر الله ته مشکل کشا او فریاد رس و یل د مشرکانو عقیده وه چې نوح علیه السلام نهه نیم سوه کاله ددې عقیده په خلاف تبلیغ وکړو.

۴- د شاه عبد العزیز رحمه الله دوهم عبارت چې کومو اولیاوو چې د انسانانو د هدایت لپاره ځانونه وقف کړي دي، هغوي د وفات څخه وروسته هم تصرف کولی شي نو دهغې مطلب دادی چې دا اولیاء لکه څرنګه چې په عالم الدنيا او تکلیفي زندګۍ کې د دعا او د تبلیغ په وجه د خلکو د هدایت ذریعې وې اوس په عالم البرزخ کې د تکلیفي زندګۍ مرحله ختمه شوه لهذا اوس د تبلیغ وخت لارو، لکن د دعا سلسله اوس هم جاري ده د عرض الاعمال په حدیث کې د دعا ذکر موجود دی، لهذا اوس د دعا په طریقه د خلکو د هدایت ذریعې دي، او ددوي اخروي استغراق اهل الدنيا ته د دعا څخه مانع نه دی.

۵- د شاه عبد العزیز رحمه الله د دریم عبارت څخه هم استدلال نه دی صحیح چې خواجه باقی بالله یو نانباتي ته توجه اتحادي وکړه او د ځان په شان یې کړو، ځکه چې دا کرامت دی او په کرامت کې د ولي

فعل او کسب لره هیش دخل نه وي، په دې واقعه کې د خواجه باقی بالله فعل دعا او توجه ده او دا کرامت ندی بلکې کرامت او امر خارق ددې نتیجه ده چې شکل بدلول دي او هغه د الله تعالی فعل دی، یوکس دبل همشکله کولو ته د صوفیه وو په اصطلاح کې بروز او تاثیر اتحادی وایي او بروز او تاثیر اتحادی د الله تعالی د خواصو څخه دی، شاه عبدالعزیز رحمه الله فرمایلي دي چې: این نوع تصرف یعنی بروز روح در روح حی یا میت در اصل از خواص حقیقة الحقایق تعالی و تقدس است، آه (فتاوی عزیزی ج ۱ ص ۱۱۲)

د ژوندي یا دمري په روح کې د روح بروز د الله تعالی د خواصو څخه دی او خاصه په غیر کې نه موجودیږي، د شاه عبدالعزیز رحمه الله پوره عبارت داسې دی:

چهارم: تاثیر اتحادی که شیخ روح خود را که حامل کمالی است باروح مستفید بقوت تمام متحد سازد تا کمال روح شیخ بروح تلمیذ می رسد و بار بار حاجت استفاده نمی ماند، در اولیاء الله این قسم تأثیر به ندرت واقع شده از حضرت خواجه باقی بالله منقول است که روزی در خانه ایشان چند کس مهمان شدند و ما حضر موجود نه بود اوقات حضرت خواجه در فکر ضیافت مشوش شده در تلاش ماحضر شدند، اتفاقاً نانوائی متصل خانه ایشان دوکان داشت برین تشویش مطلع شد یک قرص نان خوب پخته بانهاری مکلف و مرغن بخدمت ایشان آورد، وقت ایشان باین سلوک او بسیار خوش شد فرمودند بخوا الخ (تفسیر عزیزی پاره ۳۰ ص ۳۰۸)

خواجه باقی بالله ته میلمانه راغلي وو د خواجه صاحب په کور کې څه نه وو، د کور په څنګ کې نانباي چې دا حالت وکتل نو میلمنو ته یې ښه خواړه تیار کړل او خواجه صاحب ته یې راوړل، خواجه صاحب ډیر خوشحاله شو او ورته وې فرمایلي چې وغواړه څه چې غواړې؟ هغه نانباي ورته وویل چې زه ستا په شان کیدل غواړم خواجه صاحب ورته وویل چې بل څه شی وغواړه، نانباي ورته وویل چې بل څه شی نه غواړم بس ستا په شان کیدل غواړم، نو خواجه صاحب خپلې خانقا ته بوتللو او توجه اتحادی یې ورته وکړه چې بهر راووتل نو د دواړو فرق نه کیدلو، صرف دومره وه چې خواجه صاحب په هوش کې وو او هغه نانباي زنگیدلو (یو طرف بل طرف) بیا وفات شو الخ.

دا تصرف په پیریانو او شیطانانو کې ډیر وي او په انسانانو کې دخارق العادة په طرقة واقع کیږي (فتاوی عزیزی ج ۱ ص ۱۱۲)

۱- نويو خوبروز او خوارق دالله تعالى فعل دی.

۲- دا دالله تعالى فعل دیو ولي په لاس ډیر لږ صادريږي، د شاه عبدالعزیز رحمه الله په عبارت کې د «ندرت» کلمه ده.

۳- خپله خواجه باقي بالله رحمه الله دومره عاجز بنده وو چې دیو څو میلمنو د اکرام او د ناشتې طاقت یې نه لرلو، نانباي ورسره کومک وکړو، نو څرنگه به د نانبايي لپاره مشکل کشاشي؟

استمداد از ارواح

د شاه ولي الدهلوي رحمه الله او ابن عربي رحمه الله عبارات:

د شرک شیدايان دمتنازع فيه استمداد لپاره د شاه ولي الله رحمه الله دا طيب النعيم يو عبارت رانقلوي چې: لا بدست از استمداد بروح انحضرت صلى الله عليه وسلم د رسول الله صلى الله عليه وسلم د روح د استمداد څخه بغير چاره نشته، علامه شعراني رحمه الله د ابن عربي رحمه الله قول رانقل کړی دی چې: وأما القطب الواحد فهو روح محمد صلى الله عليه وسلم المبدأ لجميع الانبياء والرسل والأقطاب من حين النشئ الانساني الى يوم القيمة، (کبريت احمر ج ۱، ص ۱۰، البواقيت و الجواهر ج ۲، ص ۸۲)

قطب واحد د محمد صلى الله عليه وسلم روح دی چې د ټولو انبياؤ، رسولانو او اقطابو د پيدا ايښت څخه تر قيامته پورې مددگار دی؟

قلنا: ۱- د روح دوه معنی گانې دي اول قران او دين محمدي، دوهم روح حقيقي، نو که د روح څخه مراد حقيقي روح شي نو بيا د استمداد من الارواح څخه روحاني فيض مراد دی يعنې بيا د استمداد از روح محمد صلى الله عليه وسلم دا معنی نه ده چې ټول انبياء، رسل او اقطاب د رسول الله صلى الله عليه وسلم د روح مبارک څخه په تکويني او مافوق الاسباب امور کې مراد ونه غواړي، بلکې د استمداد از روح محمد صلى الله عليه وسلم معنی داده چې د نور القمر مستفاد من نور الشمس په طريقه د ټولو انبياؤ اولياؤ او اقطابو علمي او عملي کمالات د رسول الله صلى الله عليه وسلم فيض دی، بعضي محققين ددې څخه داسې تعبير کوي چې د محمد صلى الله عليه وسلم نبوت بالذات دی او دنورو پیغمبرانو نبوت بالعرض او د نبي عليه السلام د نبوت فيض دی د محمد صلى الله عليه وسلم دنبوت

فيض ٿولو ته عام دى دفيض څخه مراد د تقرب الهى فيض دى په مافوق الاسباب کې دمدد فيض ندى مراد، يعنې د رزق د ورکولو د اولاد د ورکولو او د تکليفونو د لرې کولو فيض نه دى مراد ۲- او که د روح څخه قرآن او دين محمدي مراد شي نو بيا د امداد معنى داده چې په تشريعي امورو کې ټول انبياء رسولان او اقطاب د روح محمدي يعنې د قرآن څخه استفاده کوي، روح محمدي په معنى د قرآن سره دى، الله تعالى فرمايلي دي: (وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا)

تشریح الجوابین

شاه ولي الله الدهلوي رحمه الله فرمايي چې: فالنبوة عمت كل اصناف والاحمر والاسود مستويان فيما يرجع الى الفيض الذي هو من باب النبوة (تفهيمات ج ۱ ص ۲۰۳) نبوت ټولو اقسامو ته شامل دى، د نبوت د باب څخه چې کوم فيض حاصلېږي په هغې کې سور او توريو برابر دى (رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايلي دي چې: فَلَا فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى أَغْجَبِيٍّ، وَلَا أَحْمَرَ عَلَى أَسْوَدٍ إِلَّا بِالتَّقْوَى، رواه البزار و رجاله رجال الصحيح، مجمع الزوائد ج ۸ ص ۸۴) او د تصوف په انداز سره يې د اقتراباتو خمسه وو تذکره کړى ده، فرمايلي دي چې: توسط الانبياء صلوة الله عليهم بين الله سبحانه وبين المقربين باحدى هذه الاقترابات الخمس ليس معناه ان يكونوا مفيضى الكمال عليهم بل ان يكون جهة اقترابهم وسمت توجههم ماتشخص به هذالنبي عند العود من اصناف الكمال (تفهيمات ج ۲ ص ۱۳۷، ۱۳۸) د الله تعالى او دمقرينو په ماين کې د انبياوو توسط په يو ددې اقتراباتو خمسه وو څخه دى، ددې دامعنى نه ده چې انبياء په مقرينو باندې فيض اچوي، بلکې معنى يې داده چې دکمالاتو د اقسامو څخه چې کوم قسم ددې مقرينو طرفته راجمع کېږي نو په متعينه او مشخصه طريقه باندې دغه نبي ددې مقرينو د اقتراب او د توجه سمت او جهت وي انتهى، يعنې په مقرينو باندې د پيغمبرانو د فيض معنى د انده چې پيغمبران مقرينو ته ددې فيض اعطاء کوي، بلکې معنى يې داده چې پيغمبران ددې فيض لپاره ذريعه، وسيله او سبب وي او د رسول الله صلى الله عليه وسلم فيض د رسول الله صلى الله عليه وسلم د وفات څخه وروسته هم جاري او ساري دى، اصحاب النسبة د قبرونو او دارواحو څخه هم فيض حاصلوي، قاضي ثناء الله پاني پتي

رحمه الله فرمايلي دي چې: که صاحب نسبت وي نو خپل زړه دې د نورو خیالاتو څخه فارغ کړي او د صاحب القبر څخه د فیض د حاصلولو لپاره دې مراقبه وکړي، (ارشاد الطالبین ص ۲۴)

همدارنگه یې فرمایلي دي چې: څوک چې د کمال مرتبې ته رسیدلی وي هغه ته د الله تعالی له طرفه بغیر له واسطې څخه فیض رسیږي او د عباداتو څخه هم ترقیات حاصلوي.

الله تعالی فرمایي: واسجد واقترب، یعنی سجده وکړه اود الله تعالی قرب حاصل کړه او درسول الله صلی الله علیه وسلم د قبر شریف او د اولیاء وو د قبرنو څخه هم فیض حاصلوي، (ارشاد الطالبین ص ۳۴)، لکن د ا فیض د عالم الدینا د فیض په شان نه وي، قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله فرمایلي دي چې: که څوک ووايي چې د اولیاءو فیض د وفات څخه وروسته هم باقي وي نو د بل شیخ طلبول فضول دي، نو ورته ویلی شي چې د وفات څخه وروسته د اولیاءو فیض دومره نه وي چې ناقص د کمال درجې ته ورسوي، مگر شاو او نادر، که د وفات څخه وروستنی فیض د عالم لدنیا د فیض په شان وی نو درسول الله صلی الله علیه وسلم د زمانې څخه تر تنه پورې ټول اهل مدینه به د صحابه کرامو سره یو برابر وي، همدارنگه به هیڅوک هم د اولیاءو صحبت ته محتاج نه وو (ارشاد الطالبین ص ۱۷-۱۸)

لکن ددې فیض څخه د تقرب الیه فیض مراد دی، د رزق ورکولو، اولاد ورکولو او د تکلیفونو لرې کولو فیض نه دی مراد، لکه څرنگه چې قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله فرمایلي دي چې: که یو څوک ووايي چې الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم پدې خبره شاهدان دي نو کافر شو، اولیاء د معدوم په موجودلو او د موجود په معدومولو قادر نه دي، نو اولیاءو ته د پیدا کولو، رزق ورکولو، اولاد ورکولو او د مرض څخه د شفاء ورکولو نسبت او ددوي څخه مدد طلبول کفر دی، (قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسٍ ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ) ارشاد الطالبین ص ۲۰.

همدارنگه یې فرمایلي دي چې: اولیاء علم الغیب نه لري البته د بعضو غایبو شیانو علم ورته الله تعالی دکشف یا د الهام په ذریعه ورکوي او دا ویل چې اولیاء علم الغیب لري کفر دی، (ارشاد الطالبین ص ۲۰)

۲- داستمداد من الروح څه معنی ده؟ که داستمداد من الروح معنی دا وي چې صاحب النسبة خلکو ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د روح څخه فیض رسیږي، نو ددې تحقیق خو وشو چې ددې داستمداد فی مافوق الاسباب سره تعلق نشته او که د معنی یې وي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په مافوق

الاسباب کې رزق ورکوي، اولادونه ورکوي، مريضانو ته شفاء ورکوي، دخلکو مشکلات حل کوي نو دا بيا (توجيه القول بما لا يرضى به قايله) ده ځکه چې مخکې د شاه ولي الله الدهلوي رحمه الله عبارات تير شول چې هغوي استمداد في مافوق الاسباب ته شرک ويلي وو، همدارنگه د امعنى د نصوصو قطعیه وو او احاديثو متواتروو څخه مخالفه ده.

۳- د شاه ولي الله الدهلوي رحمه الله په عباراتو کې د استمداد معنى دانه ده چې خلک در رسول الله صلى الله عليه وسلم د روح څخه رزقونه، اولادونه، اود مشکلاتو حل کول غواړي، بلکې د شاه ولي الله رحمه الله په عباراتو کې ددې معنى پدې طريقه باندې استفاضه هم راغلې ده چې دسکر يا بې هوشۍ په حالت کې، يا همداسې مراقبه وکړي او پدې مراقبه کې په مثالي طريقه در رسول الله صلى الله عليه وسلم د روح سره ملاقات وشي او په علمي طريقه ورڅخه استفاده وکړي د رسول الله صلى الله عليه وسلم مثالي روح يې علمي اشکالات حل کړي، شاه ولي الله رحمه الله خپله فرمايلي دي چې: اين فقير از روح پر فتوح سوال کرد که حضرت چي مي فرمايند در باب شيعه که مدعى محبت اهل بيت اند وصحابه را بدمي گويند؟ انحضرت بنوعی از کلام روحانی القاء فرمودند که مذهب ايشان از لفظ امام معلوم ميشود چون از ان حالت افافه دست داد در لفظ امام تأمل کردم معلوم شد که امام باصطلاح ايشان معصوم مفترض الطاعة منصوب للحق است ووحی باطنی در حق امام تجويز می نمايند پس در حقيقت ختم نبوت را منکر آند گويا بزبان آنحضرت را صلى الله عليه وسلم خاتم الانبياء مي گفته باشند (تفهيمات الهيه ج ۲ ص ۲۴۴)

دغې فقير در رسول الله صلى الله عليه وسلم دروح پر فتوح څخه پوښتنه وکړه چې تاسو د شيعه گانو په باره کې څه وايي چې د اهل بيت سره د محبت د عوه کوي؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم راته په يو قسم روحاني کلام سره القاء وکړه چې د شيعه گانو مذهب د امام د لفظ څخه معلومېږي، کله مې چې ددې حالت څخه افافه وشوه نو د امام په لفظ کې مې فکر وکړو نو معلومه شوه چې امام د دوي په نيز معصوم وي اطاعت يې فرض وي او د حق لپاره نصب شوی وي او همدارنگه د امام په باره کې د باطني وحې تجويز کوي نو په حقيقت کې هغوي د ختم نبوت څخه منکر دی نو صرف په ژبه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته خاتم الانبياء وايي، انتهى نو دا د رسول الله صلى الله عليه وسلم د روح مبارک څخه روحاني سوال وولکه

خرنگه چې خپله شاه ولي الله دهلوي رحمه الله فرمايلي دي چې: سألتہ سؤالاً روحانیاً عن الشيعة الخ (تفهيمات ج ۲ ص ۲۵۰) ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه په روحاني طريقه پوښتنه وکړه دا معامله د سکري يا بې هوشۍ او يا د پړکالۍ په حالت کې کيږي (چون ازان حالت افاقه دست داد) ورباندې دلالت کوي او د رسول الله صلى الله عليه وسلم جواب هم يو قسم روحاني وو (بنو عی از کلام روحاني) ورباندې دلالت کوي، خلاصه دا چې پدې کلام کې متنازع فيه استمداد نه دی مراد، چې دغیر الله څخه په مافوق الاسباب کې رزق اولادونه او دفع المضرات و جلب المنافع غوښتل دي.

د ابن عربي رحمه الله د عبارت مزید تشریح

د ابن عربي رحمه الله ټول عبارت داسې دی چې: واما لقطب الواحد فهو روح محمد صلى الله عليه وسلم الممد لجميع الانبياء والرسول والاقطاب من حين النشئ الانساني الى يوم القيمة، والله اعلم، وقال: فان الوحي المتضمن للتشريع قد اغلق بعد محمد صلى الله عليه وسلم ولهذا كان عيسى عليه السلام اذا نزل بحکم بشریة محمد صلى الله عليه وسلم درون وحی جدید آه (الکبريت الاحمر علی هامش البواقیت والجواهر ج ۱ ص ۱۰).

او بهر حال هغه يو قطب د محمد صلى الله عليه وسلم روح دی چې د انسان د پیدایښت څخه تر قیامته پورې د ټولو انبياء و رسولانو او اقطابو مدد کونکی دی، والله اعلم او فرمایلي دي چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه وروسته وحی تشريعی بنده شوه، لهذا کله به چې عیسی راکوز شي نو د رسول الله صلى الله عليه وسلم د شریعت مطابق فیصلې به کوي، نه په جديده وحی، نو پدې عبارت کې په (فان الوحي المتضمن للتشريع الخ) کې حرف فاء ده چې د مخکني دعوي لپاره دليل دی، مطلب يې داده چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم دين، وحی او شریعت په ټولو لازم دی دا معنی نده چې په تکویني امورو کې امداد کوي، نور تکویني امور خو لاڅه کوي خپله قطبيت چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم شان دی هم چاته نه شي ورکولی، اعطاء خولاڅه کوي چې په دې باره کې ددوي د دعا قبلیدل هم نه دی ضروري لکه څرنګه چې علامه شعراني رحمه الله فرمایلي دي چې:

فانقلت: هل للقلب (الصحيح القطب) تصرف في ان يعطى القطبية لمن شاء من اصحابه وا ولاده؟

فالجواب: ليس له تصرف في ذلك وقد بلغنا ان بعض الاقطاب سأل الله ان تكون القطبية من بعده لولده فاذا بالهاتف يقول له: ذلك لا يكون الا في الارث الظاهر واما الارث الباطن فذلك الى الله وحده (اليواقيت والجواهر ج ۲ ص ۸۲)

کہ تہ پوڻبتنه وکړې چې ایا قطب ته دا تصرف حاصل دی چې په خپل اولاد یا اصحابو کې چاته چې وغواړي قطبيت ورکړي؟ نو جواب دادی چې نه، قطب ته پدې کې هېڅ تصرف ندی حاصل او موږ ته دا خبر رارسیدلې دی چې بعضې اقطابو د الله تعالیٰ څخه غوښتنه وکړه چې دده څخه وروسته دې قطبيت دده خوی ته ورکړل شي، نو د غیبو څخه ورته اواز وشو چې دا سلسله په ظاهري وراثت کې چلیږي په باطني وراثت کې نه چلیږي دا باطني وراثت صرف الله تعالیٰ ته حواله دی الله تعالیٰ ښه پوهیږي چې د پیغام رسونې سلسله چیرته کیږدي، ددې څخه معلومه شوه چې قطبيت او دارنگي دنورو تکویني امورو اعطاء صرف الله تعالیٰ کوي، او په تشریعي امورو کې انبیاء رسل او اقطاب د روح محمدي یعنې دقران څخه استفاده کوي، روح په معنی دقران او وحی سره دی الله تعالیٰ فرمایلي دي چې (وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا)، همدارنگه (يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ).

ابن عربي رحمه الله فرمایلي دي: فلا يخلوا زمان من رسول يكون فيه وذلك هو القطب الذي هو محل نظر الحق تعالى من العالم كما يليق بجلاله ومن هذا القطب يتضرع جميع الأمداد الالهية على جميع العالم العلوى والسفلى، قال الشيخ محى الدين ومن شرطه ان يكون ذا جسم طبيعى وروح ويكون موجودا في هذه الدار الدنيا بجسده وروحه من عهد آدم الى يوم القيمة ولما كان الامر على ما ذكرناه ومات رسول الله صلى الله عليه وسلم بعد ما قرر الدين الذى لا ينسخ والشرع الذى لا يتبدل دخلت الرسل كلهم في شريعته ليقوموا بها فلا تخلوا الارض من رسول حتى بجسمه اذ هو قطب العالم الانسانى ولو كانوا في العدد الف رسول فان المقصود من هؤلاء هو الواحد، فادريس في السماء الرابعة وعيسى في السماء الثانية والياس والخضر في الارض، ومعلوم ان السموات السبع من عالم الدنيا لكونها تبقى ببقاء الدنيا متفنى بفناءها صورة فهي جزء من دار الدنيا الى ان قال، قد ابقى الله في الارض الياس والخضر

وكذلك عيسى اذا نزل ، وهم من المرسلين فهم القائمون بالدين الحنيفي فما زال المرسلون ولا يزالون في هذه الدار لكن من باطنية شرع محمد صلى الله عليه وسلم ولكن اكثر الناس لا يعلمون فالقطب هو الواحد من عيسى وادريس والياس والخضر عليهم السلام وهو احد اركان بيت الدين وهو كركن الحجر الاسود، واثنان منهم هما الامان واربعتهم هم الاوتاد فبالواحد يحفظ الله الايمان وبالثاني يحفظ الله الرسالة وبالمجموع يحفظ الله الدين الحنيفي فالقطب من هؤلاء واحد لا يعينه (الفتوحات المكية باب ۷۳)

هيڅ زمانه د پيغام رسونكي څخه نه خالي كيږي، همدغه پيغام رسونكي همغه قطب وي چې د الله تعالى د شفقت لپاره لايق او محل وي او د همدې قطب په ذريعه او برکت په ټول عالم (علوي وي او که سفلي) د الله امداد متضرع كيږي.

محي الدين ابن عربي رحمه الله فرمايلي دي چې د دې قطب لپاره شرط دادی چې جسم طبعي او روح به لري او پدې عالم الدنيا کې به دخپل جسم او حقيقت سره موجود وي او کله چې معامله داسې ده لکه مونږ چې ذکر کړه نو کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ددې غير منسوخ دين دثابتولو او د نه بدلیدونکي شريعت د نافذولو څخه وروسته وفات شو نو ټول پيغام رسونکي (اقطاب) د رسول الله صلى الله عليه وسلم په دين کې داخل شول ترڅو چې همدا غير منسوخ او غير متبدل دين قائم کړي، نو ځمکه د جسم ژوندي پيغام رسونکي څخه (قطب) څخه نه خالي كيږي، ځکه چې دا د ټول عالم الانسان قطب وي اگر چې په شمار کې زړ پيغام رسونکي وي، خو مقصود پکې يو وي، نو ادریس عليه السلام په څلورم اسمان کې او عيسى عليه السلام په دوهم اسمان کې او الياس او خضر عليهما السلام به زمکه کې دی او دا خبره هم واضحه ده چې اووم اسمان هم د عالم الدنيا څخه دی ځکه چې هغه صوره د دنیا د بقاء سره باقي دی او د دنیا د فناء سره فناء كيږي، نو د دار الدنيا څخه جزء دی، بيا مخکې ليکي چې او يقينا چې الياس او خضر عليهما السلام همدارنگه چې کله عيسى عليه السلام ځمکې ته راکوز شي نو دوي به پدې ځمکه کې ددې حنيفي دين قايمونکي وي، نو دوي مرسلين دي او د هميشه لپاره مرسلين دي او په دې دنيا کې اوسېږي لکن د محمد صلى الله عليه وسلم د شريعت د باطن په لحاظ مگر اکثر خلک نه پوهيږي نو په عيسى ادریس، الياس او خضر عليهم السلام کې يو قطب دی او دغه يو د دين

د کور یو رکن دی لکه حجر اسود او پدوي کې دوه امامان دي او دا څلور واړه او تاد دي، نو پدوي کې د یو سره د ایمان د دوهم سره د ولایت د دریم سره د نبوت او د څلورم سره د رسالت حفاظت کوي او پدې ټولو دین حنیفي محفوظ ساتي، نو قطب په دوي کې یو لا علی التعین دی.

خلاصه دا چې دا څلور پیغمبران په عالم الدنيا کې ژوندي دي (خیالي ص ۱۴۲) او په دوي کې لا علی التعین یو قطب دی او د عالم علوي او سفلی سره الله تعالی ددوي په ذریعه او وسیله امداد کوي، او دا ټول د محمد صلی الله علیه وسلم د شریعت پابند دی د (دخلت الرسل کلهم فی شریعته - او - لکن من باطنیة شرع محمد صلی الله علیه وسلم) الفاظ ورباندې دلالت کوي، لهذا د روح محمدي څخه قرآن، وحی او دین مراد دی، نو معنی دا شوه چې دا ټول د قرآن، وحی او دین محمدي څخه مستفیض دي.

د دویو بند د اکابرو د عباراتو څخه استدلالات

د امداد المشتاق عبارت:

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله لیکلي دي چې یو مريد دخپل پير صاحب مزار ته لاړو او وې ويل چې حضرت زه ډیر پریشان یم او دودۍ ته محتاج یم لږ لاس نیوي مې وکړه، نو حکم وشو چې تاته به زما د مزار څخه روزانه یوه نیمه یادوه أنې میلاوېږي (امداد المشتاق ص ۱۲۳)

قلنا: قبر ته تلل او صاحب القبر ته ويل چې ماته دعا وکړه نو مجوزین د سماع الموتی دې ته جایز وایي دلته د دستگیری څخه همدغه دعا مراده ده، ممکنه ده چې دغې مريد ته کشف شوي وي او د توسل او دعا په طریقه یې خپل پير ته ويلي وي چې زما دغه مشکل دی او پير صاحب دعا کړې وي او یا یې پخپله د پير صاحب په توسل دعا کړې وي او الله تعالی ددې مزار څخه دغه کرامت ظاهر کړی وي.

کشف القبور

کشف القبور ثابت دی په صحیحو احادیثو کې راغلي دي چې نبی کریم صلی الله علیه وسلم په قبرونو کې مړي په عذاب لیدلی وو، ابن کثیر د ابن عساکر په حواله د سورة الاعراف (۲۰۱) نمبر ایت په تفسیر کې لیکلي دي چې د حضرت عمر رضی الله عنه په زمانه کې یو نو جوان په مسجد کې ډیر عبادت کولو د مسجد په څنګ کې دیو بنڅې کور وو، هغه پرې عاشقه شوه، نو دخپلو نفسي خواهاشاتو دپوره کولو لپاره یې راوغوښتلو، نو جوان یې دوهکه کړو، ورروان شو چې کور ته ورنږدې شو نو ناڅاپه یې ذهن ته دا ایت راغلو چې (إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا

مَسْهُمٌ طَلِيفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكَّرُوا فَإِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ ﴿٢٩٦﴾) او بې هوشه شو او چې کله يې بيا دا ايت تلاوت کړو، نو د الله تعالى له ويرې يې روح پرواز وکړو، خلکو د شپې دفن کړو، حضرت عمر رضی الله عنه چې سهر خبر شو نو قبر ته ورغلو او ازی يې ورته وکړو چې (يا فتی ولمن خاف مقام ربه جنتان) نو د قبر څخه جواب راغلو چې: (يا عمر قد اعطانيهما ربی عز وجل فی الجنة مرتین) نو د حضرت عمر رضی الله عنه خبرې د صاحب القبر سره کشف القبور دی، حافظ ابن تیمیه الحنبلي فرمایي چې: وقد انكشف لكثير من الناس حتى سمعوا صوت المعذبين في قبورهم ورأوهم بعيونهم يعذبون في قبورهم في اثار كثيرة معروفة (فتاوی ابن تیمیه ج ۴ ص ۲۹۶)

په ډیر اثارو کې ثابته ده چې ډیرو خلکو مړو ته د عذاب او ازونه اوریدلي دي او د مړو عذاب يې پسترگو لیدلی دی، حافظ ابن القيم فرمایلي دي چې حضرت مطرف التابعی، قبرستان ته لاړو، (فرأى اهل القبور كل صاحب قبر جالساً على قبره فقالوا هذا مطرف يأتى الجمعة قلت وتعلمون عندكم يوم الجمعة؟ فقالوا نعم ونعلم ما يقول فيه الطير، قلت وما يقولون؟ قالوا يقولون سلم سلم (كتاب الروح ص ۲۲)

د حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله د اشعارو وضاحت

غير مقلدين د حضرت تهانوي رحمه الله په اشعارو اعتراض کوي او د شرک داعيان ترينه استدلال کوي او وايي چې په د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله په اشعارو کې د غير الله څخه د استمداد ذکر دی، (۱) هغه اشعار دا دي چې:

يا شـفـيع العـبـاد خـذ يـدي
انـت في الاضـطـرار معـتمـدي
لـيس لي ملجـأ سـواك أغـث
مـسـئـنـي الـضـر سـيـدي وسـندي
غـشـي الـدهـر يـا ابـن عبـد الله
كـن مغيـثـا فـانـت لي مـدـدي

لَيْسَ لِي طَاعَةٌ وَلَا عَمَلٌ
يُنْدَحِثُكَ فَهَوَلِي عَتْدِي
يَسَارَسُ وَلِالْإِلَهِ بَابُكَ لِي
مِنْ غَمَامِ الْغَمُومِ مَلْتَحْدِي

نشر الطیب ص ۱۵۶

الجواب: ددی ٹخنہ داستمداد معنی اخستل توجیہ القول بما لا یرضی بہ قایلہ دی دھر شاعر او قایل
دکلام اود شعر معنی بہ دھغہ د عقیدہ او دنظریہ مطابق کوی۔
اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ مافوق الاسباب نداء تہ شرک وایہ او ما فوق الاسباب استمداد تہ شری
وایہ او شوقیہ نداء تہ جایز وایہ۔

د دی اشعار و توضیح: مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ پہ نشر الطیب کہ ص ۲۵۳ کہی کہی دہ چہ پہ
مطالعہ کولویہ شک ختمیری، حضرت مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ دتوسل پہ حدیث کہی دیا محمد دلفظ
پہ تشریح کہی فرمایہ چہ: د ندا شبہہ د دوو وجود ٹخنہ مہ کوئی، یو خود ددی وجہ ٹخنہ چہ دا ندا پہ مسجد نبوی
کہی شو دہ، پہ مسجد نبوی کہی ندا غایب تہ نہ رائجی، دوہمہ وجہ دا دہ چہ سلف صالحین نیک اعتقادہ وو،
دھغوی د حال ٹخنہ ظاہرہ دا دہ چہ ہغوی ندا پہ قصد دتبلیغ الملائکہ سرہ کہی وہ، او دریمہ وجہ دا ہم دہ چہ
سلفو پہ دہ ندا کہی قصد ددی نہ کولو چہ نبی کریم ﷺ حاجت روا دی او دا حقہ (اشرف علی تھانوی
رحمہ اللہ) دخیل قول ٹخنہ چہ ددی فصل پہ شروع کہی یہ ذکر کرو ہمداد مراد دی۔ (نشر الطیب ص ۲۵۳)۔

پہ امداد الفتاوی ج ۵ ص ۳۳۵، کہی یہ فرمایلی دی چہ (۱) استعانت و استمداد بالخلق جو باعتبار علم و قدرت
مستقل مستمد نہ ہو وہ شرک ہے

۲۔ اور جو باعتبار علم و قدرت غیر مستقل ہو مگر وہ علم و قدرت کے دلیل سے ثابت نہ ہو معصیت ہے۔

۳۔ اور جو باعتبار علم و قدرت غیر مستقل ہو اور وہ علم و قدرت کے دلیل سے ثابت ہو جہل ہے خواہ وہ مستمد نہ زندہ ہو یا
میت الخ

ہمدارنگہ یہ فرمایلی دی: پس اکابر میں سے کسے کلام میں ایسے ندا ہو تو اس کو یا مجاز پر محمول کیا جاوے یا ان کے
طرف نسبت کرنے کو غیر صحیح کیا جاوے، یا مثل اس کے کوئی اور مناسب توجیہ کی جاوے، یہ تو ان کے تہذیب کے لئے
ہے باقی عوام کو بوجہ متیقن مفہدہ کے جزم و احتار روکا جاوے گا (فتاوی امدادیہ ص ۳۱۶)

۳- امام رازی رحمه الله د (قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا) په تشریح کې فرمایلي دي چې: (والمراد أن انزال العذاب على الأعداء و اظهار النصر للاولياء لا يقدر عليه أحد الا الله سبحانه) په دشمنانو باندې د عذاب په نازلولو او د دوستانو سره په امداد کولو صرف الله تعالى قادر دی، همدارنگه د (قُلْ لَا أَمْلِكُ لَكُمْ ضَرًّا وَلَا رَشَدًا) لاندې یې لیکي دي چې اما ان يفسر الرشد بالنفع حتى يكون تقدير الكلام لا أملك لكم غيا ولا رشدا ويدل عليه قراءة أبي غيا ولا رشدا، ومعنى الكلام أن النافع والضار والمرشد والمغوى هو الله تعالى وأن احدا من الخلق لا قدرة له عليه. ضرر رسونکی او فايده رسونکی هدايت ورکونکی او گمراه کونکی صرف الله تعالى دی، يهدی من يشاء ويضل من يشاء)

۴- معجزې او کرامتونه حق دي لکن پدوي کې د نبی او ولي د فعل او کسب هېڅ دخل نه وي مونږ دهغه تصرف څخه منکړيو په کوم کې چې د نبی يا دولي د فعل او د کسب دخل وي.

د شاه ولي الله رحمه الله د همعات عبارت

د شرک د اعيان وايي چې شاه ولي الله رحمه الله په همعات کې د حديث النفس په علاج کې فرمایلي دي: د مشايخو ارواحو طبيبه و و ته متوجه شه د ايصال الثواب لپاره ورته سورة فاتحه ولوله يا دهغوي د قبر زیارت ته لاړ شه او دهغوي څخه د انجذاب سوال وکړه؟

قلنا: ۱- در سالي په اول کې مونږ د شاه ولي الله رحمه الله ډير عبارات رانقل کړي دي په هغې کې صراحت متنازع فيه استمداد ته شرک ویلی شوي دي، دهغو صريحو عباراتو په بناء باندې ددې مجمل عبارت مفهوم دا دی چې کوم سړی چې په حديث النفس کې مبتلي وي او په خپل اخلاص کې ورته کمې په نظر ورځي نو د مشايخو ارواحو ته دې متوجه شي، چې هغوي چې کله په دنيا کې و و نو د حديث النفس علاج يې څرنگه کولو؟ همغه رنگ علاج دې وکړي، مشايخو ته دې د ايصال ثواب لپاره سورة فاتحه ولولي کله چې هغوي ته د عرض الاعمال د حديث مطابق ستا دا تحفه ورسېږي نو ستا لپاره به دعا وکړي او الله تعالى به دا خلاص صفت درکړي او يا د اولياوو د قبرونو زیارت ته ورشه او دهغوي څخه د انجذاب سوال وکړه يعنې د قبرونو په خوا کې د اولياوو په توسل دعا وکړه او يا د سماع الموتی د قايلينو په نيز دهغوي څخه دعا وغواړه چې الله تعالى دهغوي په شان اخلاص درکړي او د حديث النفس د شر څخه د

بچ کیدلو په صفت کې دی جذب کړي د اهل القبور څخه د استمداد معنی دهغوي څخه د عا غوښتل دي ، شاه عبد العزيز رحمه الله فرمايي چې: استمداد از اهل قبور بطريق دعا است که از جناب الهی عرض کرده مطلب مرا برآرند آه (فتاوی عزیزي ج ۱ ص ۳۴).

په بل ځای کې یې فرمایلي دي: اذا تحيرتم فی الامور فاستعينوا بأصحاب القبور.

حديث نیست قول بزرگيست: وله معان شتی، منها اذا تحيرتم نظرا الى الدلائل المتعارضة فی حل بعض الاشياء وحرمتها فاتركوا اجتهادكم وتقلدوا بمن قدماء وهذا القول أشبه منقول عن عبد الله بن مسعود رضی الله عنه وسفيان الثوري، ومنها انكم اذا تحيرتم فی الأمور الدنيوية وضاق بسبب ذلك قلبكم فانظروا الى اصحاب القبور كيف تركوا الدنيا واستقبلوا الآخرة واعلموا أنكم ايضا صائرون الى ما صاروا وهذا العلم يسهل عليكم صعاب الدنيا وشدائدها، وبالجمله نص در معنی استمداد نیست. (فتاوی عزیزي ج ۱ ص ۱۲۱۲، ص ۱۰۵)

د اذا تحيرتم فی الأمور فاستعينوا باصحاب القبور دوه معناگانې يې ذکر کړي دي، اول دا چې کله چې دحل او دحرمت دلايل متعارض وونو د خپل تحقيق په ځای د خپلو اسلافو او اکابرو په تحقيق لار شه، دوهم دا چې کله د دنیا مشکلات درباندي راغلل نو د اسلافو او اکابرو په نقش قدم لار شه چې هغوي څرنگه د نیا پرېښې وه او اخرت ته متوجه شوي وو، دهغوي د حالاتو مطالعه د دنیا مصیبتونه درباندي اسانه کوي، لهذا دا عبارت په متنازع فيه استمداد کې نص ندي.

۲- د شاه ولي الله الدهلوي رحمه الله په عبارت کې د انجذاب لفظ يوه صوفيانه اصطلاح ده، حضرت قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله د علم التصوف په يوه رساله ارشاد الطالبين کې ليکلي دي چې: دا خبره دې واضحه وي چې د قرب الهي موجب جذب دی، يعنې چې الله تعالى يو انسان خپل طرف ته راگاري، بيا دا جذب کله بغير له کومې واسطې څخه وي هغې ته اجتناء وايي او اکثر د کومې واسطې په وجه وي او واسطه استقراء دوه شيان وي کله ډير عبادت وي او کله د يو کامل او مکمل انسان صحبت وي نو کوم جذب الهي چې د عبادت په واسطې سره وي هغه ته د عبادت ثمره وايي او کوم چې د صحبت په واسطې سره وي هغې ته تأثير وايي (ارشاد الطالبين ص ۳۱)

خلاصه دا چې جذب الهي يا دا اجتناء او يا د ثمره العبادۃ او يا د تأثير څخه عبارت دی، په ص ۳۷ و ص ۳۸، کې هم همدا تشریح ده د دې څخه معلومېږي چې جذب د الله تعالى فعل دی، کله بغير د ابتداء څخه

هم حاصلېږي، د مشايخو کار پکې دادی چې دعا وکړي او یا درته د الله تعالی د قرب طریقه وښايي، نور د جذب د کیفیت وړکول نه ددوي کار دی او نه ددوي په طاقت کې دي.

د شاه عبدالعزیز رحمه الله عبارات

(۱) شاه عبد العزيز رحمه الله فرمایلي دي چې د وفات شوو اولیاوو او نورو صلحاوو مؤمنانو څخه استفاده او استعانت جاري او ساري دی او ددې اولیاوو او صلحاوو څخه افاده او امداد هم متصور دی په خلاف دهغو مړو کوم چې سوزول شوي دي، ځکه چې دا کارونه دهغوي په مذهب کې هم جایز نه دي (تفسیر عزیزی پاره ۳۰، ص ۵۰)

اهل بدعت وایي چې ددې عبارت څخه معلومه شوه چې بعد الوفات استعانت او اعانت د مسلمانانو خصوصیت دی او استعانت او اعانت نه کول د کافرانو خصوصیت دی، همدارنگه ددې عبارت څخه معلومه شوه چې د کومو امواتو څخه چې استعانت نه دی جایز هغه سوزول شوي مړي دي.

(۲) همدارنگه شاه عبدالعزیز رحمه الله فرمایلي دي چې: هغه خواص اولیاء چې ځانونه یې د انسانانو هدایت لپاره وقف کړي دي هغوي د وفات څخه وروسته هم په دنیا کې د تصرف کولو طاقت لري دهغوي ادراک دومره وسیع دی چې د آخرت په کارونو کې استغراق یې د دنیا طرف ته د توجه څخه مانع نه دی د اوسني سلسلې حضرات خپل باطني کمالات ددوي طرف ته منسوبوي او حاجت مند خلک ددوي څخه خپل حاجات غواړي او مرادونه حاصلوي هغوي د حال په ژبه وایي چې که تاسو د بدن په زریعه زموږ طرفته راختئ نو موږ د روح په زریعه ستاسو طرفته پیش قدمي کوو (تفسیر عزیزی پاره ۳۰، ص ۱۱۳)

۳- همدارنگه شاه عبد العزيز رحمه الله فرمایلي دي چې خواجه باقی بالله رحمه الله یو نانبائي ته توجه اتحادی وکړه او د ځان په شان یې کړو (تفسیر عزیزی پاره ۳۰- ص ۲۴۵)؟

قلنا: ۱- شاه عبد العزيز رحمه الله خپله دخپل عبارت معنی داسې کړې ده چې: استمداد از اهل قبور بطریق دعا است که از جناب الهی عرض کرده مطلب ما را برآرند الخ (فتاوی عزیزی ج ۱ ص ۳۴)

همدارنگه یې فرمایلي دي چې: اذا تحیرتم فی الامور فاستعینوا باصحاب القبور، حدیث نیست قول بزرگیست: وله معانی شتی، منها اذا تحیرتم نظرا الى الدلائل المتعارضة فی حل بعض الاشياء وحرمتها فاتركوا اجتهادكم و تقلدوا بمن قدماء وهذا القول أشبه منقول عن عبد الله بن مسعود رضی الله

عنه وسفيان الثوري رضى الله عنه ومنها أنكم اذا تحيرتم في الامور الدنيوية وضاق بسبب ذلك قلبكم فانظروا الى اصحاب القبور كيف تركوا الدنيا واستقبلوا الآخرة واعلموا انكم ايضا صائرون الى ما صاروا وهذا العلم يسهل عليكم صعائب الدنيا وشدايدها ، بالجمله نص در معنى استمداد نيست ، انتهى. (فتاوى عزيزى ج ۱ ص ۱۲۱، ص ۱۰۵)

نو د شاه عبدالعزیز رحمہ اللہ عبارت پہ متنازع فیہ استمداد و حملول توجیہ القول بما لا یرضی بہ قایلہ دہ خلاصہ دا چہ د شاه عبدالعزیز رحمہ اللہ پہ عبارت کہ استعانت یا پہ معنی ۱- د طلب دعا سرہ دی ۲- یا پہ معنی د توسل سرہ دی ۳- یا متأھلو خلکو تہ پہ معنی د استفاضی سرہ دی ۴- یا پہ صورت د تعارض د دلائلو د حل او د حرمت کہ دھغوی پہ تقلید او پیروی سرہ دی ۵- او یا پہ ترک د دنیا کہ دھغوی پہ نقش قدم باندی د تللو پہ معنی سرہ دی.

۲- پہ اصل کہ شاہ عبد العزیز رحمہ اللہ پہ ہندوانو باندی رد کپی دی او دمرو د سوزولو مضرات یی بیان کپی دی دھغہ اصل عبارت چہ وگوری نو د بدعتیانو پہ دجل پہ پوہ شی، شاہ صاحب فرمایلی دی: ونیز در سوختن بآتش تفريق اجزای بدن میت است کہ بسبب آن علاقہ روح از بدن انقطاع کلی می پذیرد واثار این عالم بأن روح کمتر می رسد وکیفیات آن روح باین عالم کمتر سرایت می کند و در دفن کردن چون اجزای بدن بتمامہ یکجا می باشند ، علاقہ روح بآبدن از راہ نظر وعنايت بحال می ماند وتوجہ روح بزازترین ومستأنسين ومستفیدین بسہولت می شود کہ بسبب تعین مکان بدن گویا مکان روح ہم متعین است واثار این عالم از صدقات وفاتحہ ہا وتلاوت قرآن مجید چون در آن بقعہ کہ مدفن بدن اوست واقع شود بسہولت نافع می شود پس سوختن گویا روح را بی مکان کردن است و دفن کردن گویا مسکنی برای روح ساختن بنا براین است کہ از اولیاء مدفونین ودیگر صلحای مؤمنین انتفاع وفایدہ جاری است وآنها را افادہ واعانت نیز متصور است بخلاف مردہای سوختہ کہ این چیزها اصلا نسبت بآنها در مذهب آنها نیز واقع نیست آہ (ص ۶۱ ص ۶۲، وفي البعض ص ۵۰).

۳- شاہ عبد العزیز رحمہ اللہ پہ متنازع فیہ استمداد او عقاید و باطلہ و باندی رد کپی دی او فرمایلی یی دی چہ: ویا رتبہ ایمہ و اولیاء رابرتبہ انبیاء ومرسلین گرداند و انبیاء ومرسلین را لوزم الوہیت از علم غیب وشنیدن فریاد ہرکس در ہرجا وقدرت بر جمیع مقدورات ثابت کند وملایکہ وارواح

انبیاء و اولیاء را در پرده صور و تماثیل و قبور و تعزیه ها معبود سازد و رزق و فرزند و خدمت و منصب از ایشان بالاستقلال در خواست کند و شفاعت و عرض ایشان را در جناب او تعالی واجب القبول گو مکرره انجناب باشد بداند. (تفسیر عزیز ج ۱ ص ۴۰)

گوره شاه عبد العزیز علم الغیب ته خواص د الوهیت وایی، همدارنگه دهر خای خخه دهر چا د فریادونو اوریدلو ته خواص د الوهیت وایی، همدارنگه بالاستقلال ترینه د اولادونو او رزقونو غوبستلو ته خواص د اولوهیت وایی، همدارنگه اولیاء او انبیاء واجب القبول شفاعت کونکی گنلو ته باطله عقیده وایی، شاه عبد العزیز رحمه الله د - «ود» - «سواع».

«یغوث» او «یعوق» په باره کې فرمایي چې: هر چند این پنج اسم نامهای پسران ادریس علیه السلام اند که همه مردمان وادمان بودند آه (تفسیر عزیزی ج ۲۹ ص ۱۳۱)

بیا فرمایي: ولایغوث یعنی و مگذارید بالخصوص یغوث را که مظهر فریاد رسی و مشکل کشائی او تعالی و این مظهر راقوم نوح علیه السلام بصورت آسی ساخته بودند زیرا که اسپ در دویدن وزود رسیدن و اعانت نمودن مثل است و این صفت را در شرع غیاث المستغیثین و مجیب دعوات المضطربین نامند و بزبان هندی این مظهر را اندر نامند، و یعوق یعنی و مگذارید یعوق را که مظهر منع و حمایت و دفع بلا است و این صفت را در شرع کاشف الضر و دافع البلاء گویند آه (تفسیر عزیزی ص ۱۳۰) نو غیر الله ته مشکل کشا او فریاد رس ویل د مشرکانو عقیده وه چې نوح علیه السلام نهه نیم سوه کاله ددې عقیدې په خلاف تبلیغ وکړو.

۴- د شاه عبد العزیز رحمه الله دوهم عبارت چې کومو اولیاوو چې د انسانانو د هدایت لپاره ځانونه وقف کړي دي، هغوي د وفات څخه وروسته هم تصرف کولی شي نو دهغې مطلب دادی چې دا اولیاء لکه څرنګه چې په عالم الدنيا او تکلیفي زندګۍ کې د دعا او د تبلیغ په وجه د خلکو د هدایت ذریعې وې اوس په عالم البرزخ کې د تکلیفي زندګۍ مرحله ختمه شوه لهذا اوس د تبلیغ وخت لارو، لکن د دعا سلسله اوس هم جاري ده د عرض الاعمال په حدیث کې د دعا ذکر موجود دی، لهذا اوس د دعا په طریقه د خلکو د هدایت ذریعې دي، او ددوي اخروي استغراق اهل الدنيا ته د دعا څخه مانع نه دی.

۵- د شاه عبد العزیز رحمه الله د دریم عبارت څخه هم استدلال نه دی صحیح چې خواجه باقی بالله یو نانباتي ته توجه اتحادی وکړه او د ځان په شان یې کړو، ځکه چې دا کرامت دی او په کرامت کې د ولي

فعل او کسب لره هیخ دخل نه وي، په دې واقعه کې د خواجه باقی بالله فعل دعا او توجه ده او دا کرامت ندی بلکې کرامت او امر خارق ددې نتیجه ده چې شکل بدلول دي او هغه د الله تعالی فعل دی، یوکس دبل همشکله کولو ته د صوفیه و په اصطلاح کې بروز او تاثیر اتحادی وایي او بروز او تاثیر اتحادی د الله تعالی د خواصو څخه دی، شاه عبدالعزیز رحمه الله فرمایلي دي چې: این نوع تصرف یعنی بروز روح در روح حی یا میت در اصل از خواص حقیقة الحقایق تعالی و تقدس است، آه (فتاوی عزیزی ج ۱ ص ۱۱۲)

د ژوندي یا دمري په روح کې د روح بروز د الله تعالی د خواصو څخه دی او خاصه په غیر کې نه موجودیږي، د شاه عبدالعزیز رحمه الله پوره عبارت داسې دی:

چهارم: تاثیر اتحادی که شیخ روح خود را که حامل کمالی است باروح مستفید بقوت تمام متحد سازد تا کمال روح شیخ بروح تلمیذ می رسد و یار بار حاجت استفاده نمی ماند، در اولیاء الله این قسم تأثیر به ندرت واقع شده از حضرت خواجه باقی بالله منقول است که روزی در خانه ایشان چند کس مهمان شدند و ما حاضر موجود نه بود اوقات حضرت خواجه در فکر ضیافت مشوش شده در تلاش ماحضر شدند، اتفاقاً نانوايي متصل خانه ایشان دوکان داشت برین تشویش مطلع شد یک قرص نان خوب پخته بانهارى مکلف و مرغن بخدمت ایشان آورد، وقت ایشان باین سلوک او بسیار خوش شد فرمودند بخوالخ (تفسیر عزیزی پاره ۳۰ ص ۳۰۸)

خواجه باقی بالله ته میلمانه راغلي وو د خواجه صاحب په کور کې څه نه وو، د کور په څنگ کې نانباي چې دا حالت وکتل نو میلمنو ته یې ښه خواړه تیار کړل او خواجه صاحب ته یې راوړل، خواجه صاحب ډیر خوشحاله شو او ورته وې فرمایلي چې وخواړه څه چې غواړې؟ هغه نانباي ورته وویل چې زه ستا په شان کیدل غواړم خواجه صاحب ورته وویل چې بل څه شی وخواړه، نانباي ورته وویل چې بل څه شی نه غواړم بس ستا په شان کیدل غواړم، نو خواجه صاحب خپلې خانقا ته بوتللو او توجه اتحادی یې ورته وکړه چې بهر راووتل نو د دواړو فرق نه کیدلو، صرف دومره وه چې خواجه صاحب په هوش کې وو او هغه نانباي زنگیدلو (یو طرف بل طرف) بیا وفات شو الخ.

دا تصرف په پیرانو او شیطانانو کې ډیر وي او په انسانانو کې دخارق العادة په طرقة واقع کیږي (فتاوی عزیزی ج ۱ ص ۱۱۲)

- ۱- نويو خوبروز او خوارق دالله تعالی فعل دی .
 ۲- دا دالله تعالی فعل دیو ولي په لاس ډیر لږ صادرېږي، د شاه عبدالعزیز رحمه الله په عبارت کې د «ندرت» کلمه ده.

۳- خپله خواجه باقي بالله رحمه الله دومره عاجز بنده وو چې دیو شو میلمنو د اکرام او د ناشتې طاقت یې نه لرلو، نانباي ورسره کومک وکړو، نو څرنگه به د نانبايي لپاره مشکل کشا شي؟

استمداد از ارواح

د شاه ولي الدهلوي رحمه الله او ابن عربي رحمه الله عبارات:

د شرک شیدايان دمتنازع فيه استمداد لپاره د شاه ولي الله رحمه الله دا طيب النعيم يو عبارت رانقلوي چې: لا بدست از استمداد بروح انحضرت صلى الله عليه وسلم د رسول الله صلى الله عليه وسلم د روح د استمداد څخه بغير چاره نشته، علامه شعراني رحمه الله د ابن عربي رحمه الله قول رانقل کړی دی چې: وأما القطب الواحد فهو روح محمد صلى الله عليه وسلم المُمِدُّ لجميع الانبياء والرسل والأقطاب من حين النشئ الانساني الى يوم القيمة، (کبريت احمر ج ۱ ص ۸۰، اليواقيت و الجواهر ج ۲ ص ۸۲) قطب واحد د محمد صلى الله عليه وسلم روح دی چې د ټولو انبياؤ، رسولانو او اقطابو د پيداينېت څخه تر قيامته پورې مددگار دی؟

قلنا: ۱- د روح دوه معنی گانې دي اول قران او دين محمدي، دوهم روح حقيقي، نو که د روح څخه مراد حقيقي روح شي نو بيا د استمداد من الارواح څخه روحاني فيض مراد دی يعنې بيا د استمداد از روح محمد صلى الله عليه وسلم دا معنی نه ده چې ټول انبياء، رسل او اقطاب د رسول الله صلى الله عليه وسلم د روح مبارک څخه په تکويني او مافوق الاسباب امور کې مراد ونه غواړي، بلکې د استمداد از روح محمد صلى الله عليه وسلم معنی داده چې د نور القمر مستفاد من نور الشمس په طريقه د ټولو انبياؤ اولياؤ او اقطابو علمي او عملي کمالات د رسول الله صلى الله عليه وسلم فيض دی، بعضي محققين ددې څخه داسې تعبير کوي چې د محمد صلى الله عليه وسلم نبوت بالذات دی او دنورو پیغمبرانو نبوت بالعرض او د نبي عليه السلام د نبوت فيض دی د محمد صلى الله عليه وسلم د نبوت

فیض ټولو ته عام دی د فیض څخه مراد د تقرب الہی فیض دی په مافوق الاسباب کې د مدد فیض ندی مراد، یعنی د رزق د ورکولو د اولاد د ورکولو او د تکلیفونو د لرې کولو فیض نه دی مراد ۲- او که د روح څخه قرآن او دین محمدی مراد شي نو بیا د امداد معنی داده چې په تشریعی امورو کې ټول انبیاء رسولان او اقطاب د روح محمدی یعنی د قرآن څخه استفاده کوي، روح محمدی په معنی د قرآن سره دی، الله تعالی فرمایلي دي: (وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا)

تشریح الجوابین

شاه ولي الله الدهلوي رحمه الله فرمایي چې: فالنبوة عمت كل اصناف والاحمر والاسود مستويان فيما يرجع الى الفيض الذي هو من باب النبوة (تفهيمات ج ۱ ص ۲۰۳)

نبوت ټولو اقسامو ته شامل دی، د نبوت د باب څخه چې کوم فیض حاصلېږي په هغې کې سور او توریو برابر دی (رسول الله صلی الله علیه وسلم فرمایلي دي چې: فَلَا فَضْلَ لِعَرَبِيٍّ عَلَى أَغْجَبِيٍّ، وَلَا أَحْمَرَ عَلَى أَسْوَدٍ إِلَّا بِالتَّقْوَى، رواه البزار ورجاله رجال الصحيح، مجمع الزوائد ج ۸ ص ۸۴)

او د تصوف په انداز سره یې د اقتراباتو خمسة وو تذکره کړی ده، فرمایلي دي چې: توسط الانبياء صلوة الله عليهم بين الله سبحانه وبين المقربين باحدى هذه الاقترابات الخمس ليس معناه ان يكونوا مفيضى الكمال عليهم بل ان يكون جهة اقترابهم وسمت توجههم ماتشخص به هذا النبي عند العود من اصناف الكمال (تفهيمات ج ۲ ص ۱۳۷، ۱۳۸)

د الله تعالی او د مقربینو په مابین کې د انبیاءو توسط په یو ددې اقتراباتو خمسة وو څخه دی، ددې د معنی نه ده چې انبیاء په مقربینو باندې فیض اچوي، بلکې معنی یې داده چې د کمالاتو د اقسامو څخه چې کوم قسم ددې مقربینو طرفته راجمع کېږي نو په متعینه او مشخصه طریقه باندې دغه نبي ددې مقربینو د اقتراب او د توجه سمت او جهت وي انتهى، یعنی په مقربینو باندې د پیغمبرانو د فیض معنی د انده چې پیغمبران مقربینو ته ددې فیض اعطاء کوي، بلکې معنی یې داده چې پیغمبران ددې فیض لپاره ذریعه، وسیله او سبب وي او د رسول الله صلی الله علیه وسلم فیض د رسول الله صلی الله علیه وسلم د وفات څخه وروسته هم جاري او ساري دی، اصحاب النسبة د قبرونو او د ارواحو څخه هم فیض حاصلوي، قاضي ثناء الله پاني پتي

رحمه الله فرمايلي دي چې: که صاحب د نسبت وي نو خپل زړه دې د نورو خیالاتو څخه فارغ کړي او د صاحب القبر څخه د فیض د حاصلولو لپاره دې مراقبه وکړي، (ارشاد الطالبین ص ۲۴)

همدارنگه یې فرمایلي دي چې: څوک چې د کمال مرتبې ته رسیدلی وي هغه ته د الله تعالی له طرفه بغیر له واسطې څخه فیض رسیږي او د عباداتو څخه هم ترقیات حاصلوي.

الله تعالی فرمایي: واسجد واقترب، یعنی سجده وکړه اود الله تعالی قرب حاصل کړه او در رسول الله صلی الله علیه وسلم د قبر شریف او د اولیاء و د قبرنو څخه هم فیض حاصلوي، (ارشاد الطالبین ص ۳۴)، لکن د ا فیض د عالم الدینا د فیض په شان نه وي، قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله فرمایلي دي چې: که څوک ووايي چې د اولیاءو فیض د وفات څخه وروسته هم باقي وي نو د بل شیخ طلبول فضول دي، نو ورته ویلی شي چې د وفات څخه وروسته د اولیاءو فیض دومره نه وي چې ناقص د کمال درجې ته ورسوي، مگر شاذ او نادر، که د وفات څخه وروستنی فیض د عالم لدنیا د فیض په شان وی نو در رسول الله صلی الله علیه وسلم د زمانې څخه تر ننه پورې ټول اهل مدینه به د صحابه کرامو سره یو برابر وی، همدارنگه به هیڅوک هم د اولیاءو صحبت ته محتاج نه وو (ارشاد الطالبین ص ۱۷ ص ۱۸)

لکن ددې فیض څخه د تقرب الیه فیض مراد دی، د رزق ورکولو، اولاد ورکولو او د تکلیفونو لرې کولو فیض نه دی مراد، لکه څرنگه چې قاضي ثناء الله پاني پتي رحمه الله فرمایلي دي چې: که یو څوک ووايي چې الله تعالی او رسول الله صلی الله علیه وسلم پدې خبره شاهدان دي نو کافر شو، اولیاء د معدوم په موجودلو او د موجود په معدومولو قادر نه دي، نو اولیاءو ته د پینځه کولو، رزق ورکولو، اولاد ورکولو او د مرض څخه د شفاء ورکولو نسبت او ددوي څخه مدد طلبول کفر دی، (قُلْ لَا أَمْلِكُ لِنَفْسِي ضَرًّا وَلَا نَفْعًا إِلَّا مَا شَاءَ اللَّهُ) (ارشاد الطالبین ص ۲۰).

همدارنگه یې فرمایلي دي چې: اولیاء علم الغیب نه لري البته د بعضو غایبو شیانو علم ورته الله تعالی دکشف یا د الهام په ذریعه ورکوي او دا ویل چې اولیاء علم الغیب لري کفر دی، (ارشاد الطالبین ص ۲۰)

۲- داستمداد من الروح څه معنی ده؟ که داستمداد من الروح معنی دا وي چې صاحب النسبة خلکو ته د رسول الله صلی الله علیه وسلم د روح څخه فیض رسیږي، نو ددې تحقیق خو وشو چې ددې داستمداد فی مافوق الاسباب سره تعلق نشته او که د معنی یې وي چې رسول الله صلی الله علیه وسلم په مافوق

الاسباب کې رزق ورکوي، اولادونه ورکوي، مريضانو ته شفاء ورکوي، دخلکو مشکلات حل کوي نو دا بيا (توجيه القول بما لا يرضى به قايله) ده ځکه چې مخکې د شاه ولي الله الدهلوي رحمه الله عبارات تير شول چې هغوي استمداد في مافوق الاسباب ته شرک وييلي وو، همدارنگه د امعنى د نصوصو قطعیه وو او احاديثو متواتروو څخه مخالفه ده.

۳- د شاه ولي الله الدهلوي رحمه الله په عبارتو کې د استمداد معنی دانه ده چې خلک در رسول الله صلى الله عليه وسلم د روح څخه رزقونه، اولادونه، اود مشکلاتو حل کول غواړي، بلکې د شاه ولي الله رحمه الله په عبارتو کې ددې معنی پدې طريقه باندې استفاضه هم راغلې ده چې دسکر يا بې هوشۍ په حالت کې، يا همداسې مراقبه وکړي او پدې مراقبه کې په مثالي طريقه د رسول الله صلى الله عليه وسلم د روح سره ملاقات وشي او په علمي طريقه ورڅخه استفاده وکړي د رسول الله صلى الله عليه وسلم مثالي روح يې علمي اشکالات حل کړي، شاه ولي الله رحمه الله خپله فرمايلي دي چې: ابن فقير از روح پر فتوح سوال کرد که حضرت چي می فرمایند در باب شیعه که مدعی محبت اهل بیت اند و صحابه را بدمی گویند؟ انحضرت بنوعی از کلام روحانی القاء فرمودند که مذهب ایشان از لفظ امام معلوم میشود چون از ان حالت افاقه دست داد در لفظ امام تأمل کردم معلوم شد که امام باصطلاح ایشان معصوم مفترض الطاعة منصوب للحق است و وحی باطنی در حق امام تجویز می نمایند پس در حقیقت ختم نبوت را منکر آند گویا بزبان آنحضرت را صلى الله عليه وسلم خاتم الانبياء می گفته باشند (تفهيمات الهیه ج ۲ ص ۲۴۴)

دغې فقير در رسول الله صلى الله عليه وسلم در روح پر فتوح څخه پوښتنه وکړه چې تاسو د شيعه گانو په باره کې څه وايي چې د اهل بيت سره د محبت د عوه کوي؟ رسول الله صلى الله عليه وسلم راته په يو قسم روحاني کلام سره القاء وکړه چې د شيعه گانو مذهب د امام د لفظ څخه معلومېږي، کله مې چې ددې حالت څخه افاقه وشوه نو د امام په لفظ کې مې فکر وکړو نو معلومه شوه چې امام د دوي په نيز معصوم وي اطاعت يې فرض وي او د حق لپاره نصب شوی وي او همدارنگه د امام په باره کې د باطني وحې تجویز کوي نو په حقیقت کې هغوي د ختم نبوت څخه منکر دي نو صرف په ژبه رسول الله صلى الله عليه وسلم ته خاتم الانبياء وايي، انتهى نو دا د رسول الله صلى الله عليه وسلم د روح مبارک څخه روحاني سوال وولکه

څرنگه چې خپله شاه ولي الله الدهلوي رحمه الله فرمايلي دي چې: سألتہ سؤالا روحانياً عن الشيعة الخ (تفہيمات ج ۲ ص ۲۵۰) ما د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه په روحاني طريقه پوښتنه وکړه دا معامله د سکري يا بې هوشۍ او يا د پرکالۍ په حالت کې کيږي (چون ازان حالت افاقه دست داد) ورباندې دلالت کوي او د رسول الله صلى الله عليه وسلم جواب هم يو قسم روحاني وو (بنوعی از کلام روحاني) ورباندې دلالت کوي، خلاصه دا چې پدې کلام کې متنازع فيه استمداد نه دی مراد، چې دغیر الله څخه په مافوق الاسباب کې رزق اولادونه او دفع المضرات و جلب المنافع غوښتل دي.

د ابن عربي رحمه الله د عبارت مزید تشریح

د ابن عربي رحمه الله ټول عبارت داسې دی چې: واما لقطب الواحد فهو روح محمد صلى الله عليه وسلم الممد لجميع الانبياء والرسول والاقطاب من حين النشئ الانساني الى يوم القيمة، والله اعلم، وقال: فان الوحي المتضمن للتشريع قد اُغلق بعد محمد صلى الله عليه وسلم ولهذا كان عيسى عليه السلام اذا نزل بحکم بشریة محمد صلى الله عليه وسلم دون وحی جدید آه (الكبريت الاحمر علی هامش اليواقیت والجواهر ج ۱ ص ۱۰)

او بهر حال هغه يو قطب د محمد صلى الله عليه وسلم روح دی چې د انسان د پيدايښت څخه تر قيامته پورې د ټولو انبياء و رسولانو او اقطابو مدد کونکی دی، والله اعلم او فرمايلي دي چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم څخه وروسته وحی تشريعی بنده شوه، لهذا کله به چې عيسى راگوز شي نو د رسول الله صلى الله عليه وسلم د شريعت مطابق فيصلې به کوي، نه په جديده وحی، نو پدې عبارت کې په (فان الوحي المتضمن للتشريع الخ) کې حرف فاء ده چې د مخکني دعوي لپاره دليل دی، مطلب يې داده چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم دين، وحی او شريعت په ټولو لازم دی دا معنی نده چې په تکويني امورو کې امداد کوي، نور تکويني امور خو لاڅه کوي خپله قطبيت چې د رسول الله صلى الله عليه وسلم شان دی هم چاته نه شي ورکولی، اعطاء خولاڅه کوي چې په دې باره کې ددوي دعوا قبلیدل هم نه دی ضروري لکه څرنگه چې علامه شعراني رحمه الله فرمايلي دي چې:

فانقلت: هل للقلب (الصحيح القطب) تصرف في ان يعطى القطبية لمن شاء من اصحابه وا ولاده؟

فالجواب: ليس له تصرف في ذلك وقد بلغنا ان بعض الاقطاب سأل الله ان تكون القطبية من بعده لولده فاذا بالهاتف يقول له: ذلك لا يكون الا في الارث الظاهر واما الارث الباطن فذلك الى الله وحده (اليواقيت والجواهر ج ۲ ص ۸۲)

که ته پوښتنه وکړې چې ایا قطب ته دا تصرف حاصل دی چې په خپل اولاد یا اصحابو کې چاته چې وغواړي قطبيت ورکړي؟ نو جواب دادی چې نه، قطب ته پدې کې هېڅ تصرف ندی حاصل او موږ ته دا خبر رارسیدلې دی چې بعضې اقطابو دالله تعالیٰ څخه غوښتنه وکړه چې دده څخه وروسته دې قطبيت دده ځوی ته ورکړل شي، نو د غیبو څخه ورته اواز وشو چې دا سلسله په ظاهري وراثت کې چلیږي په باطني وراثت کې نه چلیږي دا باطني وراثت صرف الله تعالیٰ ته حواله دی الله تعالیٰ ښه پوهیږي چې د پیغام رسونې سلسله چیرته کیږدي، ددې څخه معلومه شوه چې قطبيت او دارنگي دنورو تکویني امورو اعطاء صرف الله تعالیٰ کوي، او په تشریعي امورو کې انبیاء رسل او اقطاب د روح محمدي یعنې دقران څخه استفاده کوي، روح په معنی دقران او وحی سره دی الله تعالیٰ فرمایلي دي چې (وَكَذَلِكَ أَوْحَيْنَا إِلَيْكَ رُوحًا مِّنْ أَمْرِنَا)، همدارنگه (يُنَزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ أَمْرِهِ).

ابن عربي رحمه الله فرمایلي دي: فلا يخلو زمان من رسول يكون فيه وذلك هو القطب الذي هو محل نظر الحق تعالى من العالم كما يليق بجلاله ومن هذا القطب يتضرع جميع الامداد الالهية على جميع العالم العلوى والسفلى، قال الشيخ محي الدين ومن شرطه ان يكون ذا جسم طبيعى وروح ويكون موجودا في هذه الدار الدنيا بجسده وروحه من عهد آدم الى يوم القيمة ولما كان الامر على ما ذكرناه ومات رسول الله صلى الله عليه وسلم بعد ما قرر الدين الذى لا ينسخ والشرع الذى لا يتبدل دخلت الرسل كلهم في شريعته ليقوموا بها فلا تخلوا الارض من رسول حتى يجسمه اذ هو قطب العالم الانساني ولو كانوا في العدد الف رسول فان المقصود من هؤلاء هو الواحد، فادريس في السماء الرابعة وعيسى في السماء الثانية والياس والخضر في الارض، ومعلوم ان السموات السبع من عالم الدنيا لكونها تبقى ببقاء الدنيا متفنى بفناءها صورة فهي جزء من دار الدنيا الى ان قال، قد ابقى الله في الارض الياس والخضر

و كذلك عيسى اذا نزل ، وهم من المرسلين فهم القائمون بالدين الحنيفي فما زال المرسلون ولا يزالون في هذه الدار لكن من باطنية شرع محمد صلى الله عليه وسلم ولكن اكثر الناس لا يعلمون فالقطب هو الواحد من عيسى وادريس و الياس والخضر عليهم السلام وهو احد اركان بيت الدين وهو كركن الحجر الاسود، واثنان منهم هما الامان واربعتهم هم الاوتاد فبالواحد يحفظ الله الايمان وبالثاني يحفظ الله الرسالة وبالمجموع يحفظ الله الدين الحنيفي فالقطب من هؤلاء واحد لابعينه (الفتوحات المكية باب ۷۳)

هيخ زمانه د پيغام رسونكي څخه نه خالي كيږي، همدغه پيغام رسونكي همغه قطب وي چې دالله تعالى دشفت لپاره لايق او محل وي او دهمدې قطب په ذريعه او برکت په ټول عالم (علوي وي او كه سفلي) دالله امداد متضرع كيږي.

مجي الدين ابن عربي رحمه الله فرمايلي دي چې ددې قطب لپاره شرط دادی چې جسم طبعي او روح به لري او پدې عالم الدنيا کې به دخپل جسم او حقيقت سره موجود وي او کله چې معامله داسې ده لکه مونږ چې ذکر کړه نو کله چې رسول الله صلى الله عليه وسلم ددې غير منسوخ دين دثابتولو او د نه بدليدونکي شريعت د نافذولو څخه وروسته وفات شو نو ټول پيغام رسونکي (اقطاب) د رسول الله صلى الله عليه وسلم په دين کې داخل شول ترڅو چې همدا غير منسوخ او غير متبدل دين قائم کړي، نو ځمکه د جسم ژوندی پيغام رسونکي څخه (قطب) څخه نه خالي كيږي، ځکه چې دا ټول عالم الانسان قطب وي اگر چې په شمار کې زړ پيغام رسونکي وي، خو مقصود پکې يو وي، نو ادریس عليه السلام په څلورم اسمان کې او عيسى عليه السلام په دوهم اسمان کې او الياس او خضر عليهما السلام به زمکه کې دی او دا خبره هم واضحه ده چې اووم اسمان هم د عالم الدنيا څخه دی ځکه چې هغه صوره ددنيا دبقاء سره باقي دی او ددنيا دفناء سره فناء كيږي، نو د دارالدنيا څخه جزء دی، بيا مخکې ليکي چې او يقينا چې الياس او خضر عليهما السلام همدارنگه چې کله عيسى عليه السلام ځمکې ته راکوز شي نو دوي به پدې ځمکه کې ددې حنيفي دين قايمونکي وي، نو دوي مرسلين دي او دهميشه لپاره مرسلين دي او په دې دنيا کې اوسېږي لکن دمحمد صلى الله عليه وسلم د شريعت دباطن په لحاظ مگر اکثر خلک نه پوهيږي نو په عيسى ادریس، الياس او خضر عليهم السلام کې يو قطب دی او دغه يو ددين

د کور یو رکن دی لکه حجر اسود او پدوي کې دوه امامان دي او دا څلور واړه او تادي، نو پدوي کې د یو سره د ایمان د دوهم سره د ولایت د دریم سره د نبوت او د څلورم سره د رسالت حفاظت کوي او پدې ټولو دین حینفي محفوظ ساتي، نو قطب په دوي کې یو لا علی التعین دی.

خلاصه دا چې دا څلور پیغمبران په عالم الدنيا کې ژوندي دي (خیالي ص ۱۴۲) او په دوي کې لا علی التعین یو قطب دی او د عالم علوي او سفلی سره الله تعالی ددوي په ذریعه او وسیله امداد کوي، او دا ټول د محمد صلی الله علیه وسلم د شریعت پابند دی د (دخلت الرسل کلهم فی شریعتہ - او- لکن من باطنیة شرع محمد صلی الله علیه وسلم) الفاظ ورباندې دلالت کوي، لهذا د روح محمدي څخه قرآن، وحی او دین مراد دی، نو معنی دا شوه چې دا ټول د قرآن، وحی او دین محمدي څخه مستفیض دي.

د دویو بند د اکابرو د عباراتو څخه استدلال

د امداد المشتاق عبارت:

مولانا اشرف علي تھانوي رحمه الله ليکلي دي چې يو مريد دخپل پير صاحب مزار ته لاړو او وې ويل چې حضرت زه ډير پريشان يم او دودۍ ته محتاج يم لېلاس نيوي مې وکړه، نو حکم وشو چې تاته به زما د مزار څخه روزانه يوه نيمه يادوه اُنې ميلاويږي (امداد المشتاق ص ۱۲۳) قلنا: قبر ته تلل او صاحب القبر ته ويل چې ماته دعا وکړه نو مجوزين د سماع الموتى دې ته جايز وايي دلته د دستگيرۍ څخه همدغه دعا مراده ده، ممکنه ده چې دغې مريد ته کشف شوي وي او دتوسل او دعا په طريقه يې خپل پير ته ويلي وي چې زما دغه مشکل دی او پير صاحب دعا کړې وي او يا يې پخپله د پير صاحب په توسل دعا کړې وي او الله تعالی ددې مزار څخه دغه کرامت ظاهر کړی وي.

کشف القبور

کشف القبور ثابت دی په صحيحو احاديثو کې راغلي دي چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم په قبرونو کې مړي په عذاب ليدلی وو، ابن کثير د ابن عساکر په حواله د سورة الاعراف (۲۰۱) نمبر ايت په تفسير کې ليکلي دي چې د حضرت عمر رضی الله عنه په زمانه کې يو نو جوان په مسجد کې ډير عبادت کولو د مسجد په څنگ کې د يو بنڅې کور وو، هغه پرې عاشقه شوه، نو دخپلو نفسي خواهشاتو دپوره کولو لپاره يې راوغوښتلو، نو جوان يې دوهکه کړو، ورروان شو چې کور ته ورنږدې شو نو ناڅاپه يې ذهن ته دا ايت راغلو چې (إِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا إِذَا

مَسَّهُمْ ظِلْفٌ مِّنَ الشَّيْطَانِ تَذَكُّرًا فَادَّاهُمُ قُبُورُهُمْ ﴿٢٩٦﴾) او بی هوشه شو او چي کله بی بیادا ایت تلاوت کړو، نو د الله تعالی له ویرې یې روح پرواز وکړو، خلکو د شپې دفن کړو، حضرت عمر رضی الله عنه چي سهر خبر شو نو قبر ته ورغلو او ازی یې ورته وکړو چي (یا فتی ولن خاف مقام ربہ جنتان) نو د قبر څخه جواب راغلو چي: (یا عمر قد اعطانیہما ربی عز وجل فی الجنة مرتین) نو د حضرت عمر رضی الله عنه خبرې د صاحب القبر سره کشف القبور دی، حافظ ابن تیمیہ الحنبلي فرمایي چي: وقد انکشف لکثیر من الناس حتی سمعوا صوت المعذبین فی قبورهم ورأوهم یعیونهم یعذبون فی قبورهم فی اثار کثیرة معروفة (فتاوی ابن تیمیہ ج ۴ ص ۲۹۶)

په ډیر اثارو کې ثابت ده چي ډیر و خلکو مړو ته د عذاب او ازونه اوریدلي دي او د مړو عذاب یې پخپلو سترگو لیدلی دی، حافظ ابن القيم فرمایلي دي چي حضرت مطرف التابعی، قبرستان ته لاړو، (فزأی اهل القبور کل صاحب قبر جالساً علی قبره فقالوا هذا مطرف یأقی الجمعة قلت وتعلمون عندکم يوم الجمعة؟ فقالوا نعم ونعلم ما یقول فیہ الطیر، قلت وما یقولون؟ قالوا یقولون سلم سلم (کتاب الروح ص ۲۲)

د حضرت مولانا اشرف علي تھانوي رحمه الله د اشعارو وضاحت

غیر مقلدین د حضرت تھانوي رحمه الله په اشعارو اعتراض کوي او د شرک داعیان ترینه استدلال کوي او وایي چي په د مولانا اشرف علي تھانوي رحمه الله په اشعارو کې د غیر الله څخه د استمداد ذکر دی، (۱) هغه اشعار دادي چي:

يا شافع العباد خذ بيدي
اننت في الاضطرار معتمدي
ليس لي ملجأ سواك أغث
مسنى الضر سني وسندي
غشني الدهر يا ابن عبد الله
كن مغيثاً فاننت لي مددي

لـیس لی طاعنة ولا عمل
 یبـد حیثیک فہو لی عتدی
 یـار رسول الاله بابـک لی
 مـن غمـام الغـموم ملتـحـدی
 (نشر الطیب ص ۱۵۶)

الجواب: ددی خخہ داستمداد معنی اخستل توجیہ القول بما لا یرضی بہ قایلہ دی دھر شاعر او قایل
 دکلام اود شعر معنی بہ دہغہ د عقیدہ او دنظرہ مطابقت کوی.
 اشرف علی تہانوی رحمہ اللہ مافوق الاسباب نداء تہ شرک وایی او مافوق الاسباب استمداد تہ شرک
 وایی او شوقیہ نداء تہ جایز وایی.

ددی اشعارو توضیح: مولانا اشرف علی تہانوی رحمہ اللہ پہ نشر الطیب کہ ص ۲۵۳) کہی کہی دہ چہ پہ
 مطالعہ کولویہ شک ختمیہ، حضرت مولانا اشرف علی تہانوی رحمہ اللہ دتوسل پہ حدیث کہی دیا محمد دلفظ
 پہ تشریح کہی فرمایہ چہ: دندا شبہہ ددو وجود خخہ مہ کوئی، یو خود ددی وجہ خخہ چہ دندا پہ مسجد نبوی
 کہی شوہ دہ، پہ مسجد نبوی کہی دندا غایب تہ نہ رائجی، دوہمہ وجہ دندا چہ سلف صالحین نیک اعتقادہ وو،
 دہغوی دحال خخہ ظاہرہ دندا چہ ہغوی دندا پہ قصد دتبلیغ الملائکہ سرہ کہی وہ، او دریمہ وجہ دندا ہم دہ چہ
 سلفو پہ دندا کہی قصد ددی نہ کولو چہ نبی کریم ﷺ حاجت روا دی او دا حقہ (اشرف علی تہانوی
 رحمہ اللہ) دخپل قول خخہ چہ ددی فصل پہ شروع کہی یی ذکر کرو ہمدامراد دی. (نشر الطیب ص ۲۵۳).

پہ امداد الفتاوی ج ۵ ص ۳۳۵، کہی یی فرمایلی دی چہ (۱) استعانت واستمداد بالخلق جو باعتقاد علم و قدرت
 مستقل مستمد نہ ہو وہ شرک ہے

۲۔ اور جو باعتقاد علم و قدرت غیر مستقل ہو مگر وہ علم و قدرت کے دلیل سے ثابت نہ ہو معصیت ہے۔

۳۔ اور جو باعتقاد علم و قدرت غیر مستقل ہو اور وہ علم و قدرت کے دلیل سے ثابت ہو جہاز ہے خواہ وہ مستمد نہ زندہ ہو یا
 میت الخ

ہمدارنگہ یی فرمایلی دی: پس اکابر میں سے کلام میں ایسے ندا ہو تو اس کو یا مجاز پر محمول کیا جاوے یا ان کے
 طرف نسبت کرنے کو غیر صحیح کیا جاوے، یا مثل اس کے کوئی اور مناسب توجیہ کی جاوے، یہ تو ان کے تبریہ کے لئے
 ہے باقی عوام کو بوجہ متیقن مفسدہ کے جزما و حتما روکا جاوے گا (فتاوی امدادیہ ص ۳۱۶)

۲- دابو بکر صدیق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ سرہ دبرابر والی دعویہ:

مولوی عبد العلیم صدیقی یوہ ورخ احمد رضا خان تہ پہ خطاب کہی وویل چہ: عیان ہہ شان صدیقی تمہاری شان تقوی سے کہوں اتقی نہ کیوں کر جب خیر الہا تقیاء تم ہو (سوانح اعلیٰ حضرت ص- ۱۳۸)

۳- دحضرت عثمان رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ توہین:

حضرت عثمان غنی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ رسول اللہ دستو شخصہ مخالفت کہی وو۔ (ملخصا انوار رضا ص- ۱۳)

۴- دعبدا اللہ ابن ام مکتوم رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ توہین:

عشاق اداب سے بنی خبر ہوتی ہیں ان کی ایسے قصور معافی کی لائق ہیں اس لی انہیں نابینا فرمایا یعنی جو آپ کی عیش میں آداب سے نابینا ہے (نور العرفان ص- ۹۳۳)

۵- رسول اللہ صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم دصحابہ وو خخہ خفہ وو:

رسول اللہ صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم پہ یوہ دونیوی معاملہ کہی صحابہ وو کرامو رضی اللہ عنہم تہ وفرمایا چہ (انتم أعلم بأمور دنیاکم)

مفتی احمد یار خان لیکي: اظہار ناراضگی کے لیے فرمایا (انتم أعلم بأمور دنیاکم) (نور العرفان ص- ۳۳۸)

۶- دحضرت عبدالرحمن قاری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تکفیر:

حضرت عبدالرحمن قاری رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ صحابی دی او دحضرت عمر رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ پہ زمانہ کہی پہ بیت المال باندی مامور وو، احمد رضا خان بریلوی دی صحابی رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ تہ کافر شیطان او خنزیر ویلی دی اولیکلی یہی دی چہ دحضرت ابو قتادہ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ پہ لاس باندی ووژل شو۔

احمد رضا خان پہ یو خای کہی لیکي چہ: ایک بار عبدالرحمن قاری کہ کافر تھا آپ نے ہمراہیوں کی ساتھ

حضور اقدس صَلَّی اللہُ عَلَیْہِ وَاٰلِہٖ وَسَلَّم کہ اونٹوں پر اڑا (ملفوظات ج ۲ ص- ۳۳)

او بیا لیکي چہ: اس محمدی شیر (حضرت ابو قتادہ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) فی خوک خوک شیطان (عبدالرحمن قاری

رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ) کو دی (ملفوظات ص- ۳۶)

۷- دحضرت عایشہ رضی اللہ عنہا توہین:

احمد رضا خان لیکي چہ: حضرت عایشہ رضی اللہ عنہا داسی تنگی او نری جامی اغوستی

وی چم، سینی یہ ترینہ ہنکار ہدی:

تک و چست آن کالاس اور وہ جو بن کا ابہار مسکی جاتی ہے قباسر سے کر تک لی کر یہ پٹھا پڑتا ہے جو بن مرے دل کے صورت کہ ہوتی جاتی ہیں جامہ سے برون سینہ وپر (حدائق بخشش حصہ سوم ص- ۳۷)

مفتی مظہر اللہ بریلوی ددی گستاخی۔ لپارہ توجیہ کوی او لیکہی چہ دا معمولی غلطی دہ او دگرفت قابلہ نہ دہ او کہ حضرت عایشہ رضی اللہ عنہا دا گستاخی معاف ہم نہ کپری نو دمسلمانانو ورسره خہ کار دی دا خو داسی معاملہ دہ لکہ یو خطا کار بچی یی چہ دخپلی مورسره کوی (فتاویٰ مظہری ص- ۳۸۸)

دا اشعار دا احمد رضا خان دی او تشہیر یی محبوب علی خان بریلوی کولو (المیزان احمد رضا خان نمبر ۴۴۸) د محبوب علی خان پہ خلاف احتجاجونہ وشو، حتی چہ دغازی علم الدین شہید یونزدی خیلوان پہ دی احتجاجونو کپ شہید ہم شو، نو ییا محبوب علی خان توبہ وایستلہ، نو مفتی مظہر اللہ لیکہی چہ: یہ معاملہ قیامت کا ہے دنوی احکام تو توبہ پر ختم ہو جاتی ہیں (فتاویٰ مظہری ص- ۳۸۸)

عجیب کار دی چہ اشعار احمد رضا خان وایی او توبہ ترینہ محبوب علی خان اوباسی، احمد رضا خان پہ یو بل خای کپ لیکہی چہ: حضرت عایشہ رضی اللہ عنہا د نبی کریم ﷺ داسی گستاخی کولہ چہ کہ دا گستاخی بل چا کپری وی نو دمرگ دسزا مستحق بہ وو۔

ام المؤمنین صدیقہ رضی اللہ عنہا جو الفاظ شان جلال میں ارشاد کر گئی ہیں دوسرا کہی تو گردن ماری جائے (ملفوظات حصہ سوم ص- ۲۸)

پہ یو خای کپ لیکہی چہ: انبیاء کے قبور مطہرہ میں ازواج مطہرات پیش کی جاتی ہیں اور وہ ان کی ساتھ شب باشی فرماتے ہیں (ملفوظات حصہ سوم ص- ۲۸)

دا دشیعہ گانو عقیدہ دہ، دشیعہ گانو مشہور محدث محمد بن یعقوب الکلینی پہ اصول کافی کپ یو باب لگولی دی پہ نوم د (باب النہی عن الاشراف علی قبر النبی ﷺ) او ییا یی دجعفر المثنیٰ شخہ یو روایت راوہی دی، چہ زہ پہ مدینہ کپ وم چہ د روضی مبارکپ چت راو غور زیدلو، نو ما مہران بن ابی النصر او اسماعیل بن عمار الصیرنی امام جعفر الصادق تہ ورو لیہل چہ پوہنتنہ ترینہ وکپری چہ ایا مونزہ د نبی کریم ﷺ قبر تہ ورنہ کارہ کیدلی

شو؟ نو هغه په جواب کې فرمایلي وو چې: (ما أحب لأحد منهم أن يعلوا فوقه ولا أمتنه أن يرى شيئاً يذهب منه بصره أو يراه قائماً يصل إلى يراه مع بعض أزواجه) (أصول الكافي ج ١ ص ٤٥٢) احمد رضا خان د درغو حواله په محمد بن عبد الباقي الزرقاني رَحْمَةُ اللَّهِ وَرَكْرَكِي ده، حالانکه دا خبره غلطه ده، علامه زرقاني رَحْمَةُ اللَّهِ د حیات الانبياء په بحث کې د شيعه گانو د عقيدې ذکر کړی دی او د شيعه گانو عقیده يې داسې رانقل کړې ده چې: (والأنبياء يأكلون في قبورهم ويشربون ويصلون ويصومون ويحجون واختلف هل ينكحون نسائهم أم لا ويثابون على صلواتهم وحجهم ولا كلفة عليهم في ذلك) شرح مواهب اللدینه للزرقاني المالکی ج ٥ ص ٣٣٤) په مخکې صفحو کې علامه زرقاني د انبياوو د وراثت په بحث کې د شيعه گانو سره اختلاف ذکر کړی دی نو دلته يې هم اختلاف مراد دی.

بریلویان اولیاء الله په شیطان باندې قیاسوي:

د شیطان د دعا په وجه د شیطان عمر اوږد شو نو د اولیاءو د دعا په وجه هم اوږدېږي (نور العرفان ص ٦٨٨)

شیطان هم غایبانه امداد کولی شي:

مولوي محمد عمر ليکي چې: شیطان غایبانه امداد کولی شي، ځکه چې الله تعالی فرمایي چې: **إِنَّا جَعَلْنَا الشَّيْطَانَ أَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ** (مقیاس حنفیت ص ٤٨٢)

شیطان هم علیم غیب لري:

مفتي احمد یار خان ليکي چې: شیطان ته هم د راتلونکو خبرو علم ورکړل شوی وو (نو رالعرفان ص ٢٤١)

خواجه ابوالحسن خرقاني د الله تعالی څخه دوه کاله کشر وو: فوايد فريديه ص ٧٨

ارشاد العباد في محفل الميلاد

مؤلف: آية الله العظمى الشجره قاري

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبي بعده!

اما بعد :

داسي جلسو جوړول چې در رسول الله ﷺ صورت او سيرت پکې بيانېږي يو غټ عبادت دی، تقريباً نيمه پېړۍ ددېو بند دمېرسي مهتم قاري طيب رحمه الله دمیلاد النبی ﷺ په يوه جلسه کې په يو تقرير کې فرمايلي دي چې: دا جلسه لکه څرنگه چې تاسو ته معلومه ده دعید میلاد النبی په نوم باندې منعقد شوې ده، نو ددې موضوع داده چې دنبی کریم ﷺ بختور ولادت ذکر شي ځکه چې دنبی کریم ﷺ ولادت ذکر کول عين عبادت دی، خطبات حکيم الاسلام ج ۱ ص ۹۵) محمد بن عبدالله سی محمد الرسول الله تکت (

دالمهند علی المفند دیویشتم سوال په جواب کې راځي چې (ان ذکر الولادة الشريفة لسيدنا رسول الله ﷺ بروايات صحيحة في اوقات خالية عن وظائف العبادات الواجبة وبكيفية لم تكن مخالفة عن طريقة الصحابة وأهل القرون الثلاثة المشهود لها بالخير وبالاعتقادات التي لم تكن موهمة بالشرك والبدعة وبالاداب التي لم تكن مخالفة عن سيرة الصحابة التي هي مصداق قوله عليه السلام ما أنا عليه وأصحابي ، وفي مجالس خالية عن المنكرات الشرعية موجب للخير والبركة الخ حاجي امداد الله مهاجر مكي رحمه الله فرمايلي دي چې: (پهلا مسئله مولود شريف كا) اس می توکی کو کلام هی نسین که نفس ذکر ولادت شريف حضرت فخر ادم سرور عالم ﷺ موجب خيرات برکات دنيوی واخروي هی صرف کلام بعض تعينات وتخصيصات وتقليدات مين هی الحکليات امداديه فيله هفت مسئله ص ۷۸)

لکن بریلویانو ورسره داسې شيان داخل کړي دي چې ددې جلسو دانعقاد اصل مقصد يې ختم کړی دی او دا جلسې يې دبدعاتو په ډله کې درولې دي لکه (۱) ددولسم دربيع الأول تخصيص (۲) دمیلاد په محفل کې قيام (۳) په دې ورځ کې جلوس وغيره، دې ټولو شيانو ته بریلویان مستحب وايي وگوره (جاء الحق حصه اول بحث محفل ميلاد شريف ص ۲۳۱) بلکې بعضې بریلویان قيام ته واجب وايي وگوره (انوار ساطعه در بيان مولود وفاتحه ص ۵۰۴).

مفتي احمد يار خان ليکلي دي چې ميلاد شريف دقرآن، د اخاديشو او د علماوو د اقوالو، د ملايکه وو او د پيغمبرانو څخه ثابت دی (جاء الحق، محفل ميلاد ص ٢٣١)
 همدارنگه ليکي چې: د ميلاد په محفل کې قيام د صحابه وو او د سلفو صالحينو سنت دی.

دميلاد دمحفل باني

ددې محفل باني په سنه ٦٠٤ هـ ق کې د موصل په ښار کې مظفر الدين کوکري المتوفى ٦٣٠ هـ ق وو، مظفر الدين يو مسرف او د دين څخه بې پروا بادشاه وو (ابن خلکان وغيره)
 مظفر الدين به هر کال په ميلاد باندې تقريباً درې لکه روپۍ خرچ کولې (دول الاسلام ج ٢ ص ١٠٣)
 حافظ ابن حجر رحمه الله فرمايلي دي چې:

مظفر الدين ډير متکبر، بد زبان، احمق او د دين دامامانو په باره کې سخت گستاخ وو، د دين څخه ډير بې پروا او د دين په کارونو کې سست وو، همدارنگه يې فرمايلي دي چې خلک دده په ضعف او په کذب باندې متفق دي (لسان الميزان ج ٤ ص ٢٩٥)

کان ملکا مسرفا يأمر علماء زمانه أن يعملوا باستنباطهم واجتهادهم و أن لا يتبعوا مذهب غيرهم (فتاوى حقانيه ص ٥٤٨ ج ١)

د بادشاه د خوشحاليو لپاره چې کوم دنيا پرست مولوي ددې جشن د جواز لپاره مواد راجمع کړل دهغه نوم عمر بن دحیه ابو الخطاب المتوفى ٦٣٣ هـ ق وو، چې ددې خدمت په عوض کې ورته مظفر الدين زر پونډه انعام ورکړو (دول لسلام ص ١٠٤)

حافظ ابن کثير رحمه الله د عمر بن دحیه په باره کې ليکلي دي چې: دروغ ژن وو، خلکو دده په رواياتو باندې اعتماد پرېښی دی او دده يې ډير زيات تذليل کړی دی (البدایه والنهایه ج ١٣ ص ١٤٥)

حافظ ابن حجر رَحِمَهُ اللهُ فرمايلي دي چې: کان کثیر الوقیعة فی الأیمة و فی السلف عن العلماء خبیث اللسان احمق، لسیان المیزان ج ٤ ص ١٩٦)

بیا وروسته ددې جشن نوم په «باره وفات» باندې مشهور شو، تر ډیره وخته پورې ددې جشن نوم «باره وفات» وو، وروسته انجمن نعمانيه ټکسالی گیت لاهور د اهتمام لاندې بریلوي مولويانو (پير سيد جماعت علی شاه مولوي محمد بخش مسلم او بالخصوص فرويسر نور بخش توکلی ايم

ای) دانگریزی حکومت په کاغذونو کې د «باره وفات» نوم په «عید میلاد النبی» باندې بدل کړو. (تذکره اکابر اهل سنت ص ۵۵۹ لمولوی محمد عبدالحکیم بریلی)

د عید میلاد النبی د جلوس ابتداء

د عید میلاد النبی ﷺ د جلوس ابتداء په (۱۹۳۴) ع یا په (۱۹۳۵) ع په لاهور کې شوی ده، د لاهور موچي گیت څخه په مذکور تاریخ باندې اولنی جلوس راووتلو او ددې جلوس لایسنس انگریزي گورنر ورکړی وو، د بریلویانو یو وفد چې په هغوي کې خلیفه شجاع الدین، محمد الدین، بیر سترچو هدري فتح محمد، محمد فیاض، او میا فیروز الدین، احمد شامل وو انگریزي گورنر سره یې ملاقات وکړو او د جلوس اجازت نامه یې ترینه واخیستله، بعضې بریلویانو ددې جلوس باني په لاهور کې عنایت الله قادري گڼي، هر څوک چې وي مونږ صرف دا ظاهروو چې د عید میلاد النبی ﷺ د جلوس عبادت نه دی، بلکې لاهوري بریلوي انگریزي ایجاد دی.

محفل میلاد

دمفسرینو، محدثینو او دققهاوو په نظر کې

د کوم وخت څخه چې میلاد شروع شوی دی، د همدې وخت څخه ترننه پورې پکې د علماوو دوه رائي دي، بعضې یې د جواز قایل دي او بعضې ورته بدعت وايي، وروسته پکې یو څه اضافات وشو، ددې اضافاتو له وجې حکم بدلېږي، له دې وجې د هرې زمانې علماوو دخپلې زمانې په محفل میلاد باندې بحث کړی دی.

د علماوو نظرونه

۱- امام ابو اسحاق شاطبي رحمه الله :

امام ابو اسحق شاطبي رحمه الله د بدعاتو ذکر کوي چې: کالذکر بهیئة الاجتماع علی صوت واحد واتخاذ یوم ولادة النبی ﷺ عیداً (الاعتصام ج ۱ ص ۳۹)

۲- علامه تاج الدین الفاکهانی رحمه الله:

فرمایلی دی چې: لاجاز أن يكون عمل المولد مباحا، لان الابتداع في الدين ليس مباحا
باجماع المسلمين (بحواله مجموع الفتاوى ج ۱ ص ۳۱۲)

۳- ابن امير الحاج رحمه الله :

فرمایلی دی چې: وَمِنْ جُمْلَةِ مَا أُخْدُوهُ مِنَ الْبِدْعِ مَعَ اعْتِقَادِهِمْ أَنَّ ذَلِكَ مِنْ أَكْبَرِ الْعِبَادَاتِ وَإِظْهَارِ الشَّعَائِرِ مَا
يَفْعَلُونَهُ فِي شَهْرِ رَبِيعِ الْأَوَّلِ مِنْ مَوْلِدِهِ وَقَدْ اخْتَوَى عَلَى بَدْعٍ وَفُحْرَمَاتٍ جُمْلَةً (المدخل: ۷۵/۱)

۴- علامه ابوالحسن علی بن الفضل المالکی رحمه الله :

فرمایلی دی چې: بهی شکه چې دا محفل میلاد د سلفو صالحینو څخه نه دی رانقل شوی بلکې
وروسته په شرا القرون کې راپیدا شوی دی. (جامع الفضایل بحواله تاریخ الميلاد ص ۸۶)

۵- شیخ عبدالرحمن المغربي الحنفي رحمه الله :

فرمایلی دی چې دمخفل میلاد منعقدول بدعت دی، رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خلفاء راشدين
او امامانو د دين نه داسې کړي دي او نه یې داسې فرمایلي دي (بحواله الجنة ص ۱۷۷)

۶- امام نصير الدين الشافعي رحمه الله فرمایلي دي:

چې میلاد د شرا القرون ایجاد دی (الاختیار ص ۲۰) (بحواله الجنة ص ۱۷۷)

۷- قاضي شهاب الدين الحنفي رحمه الله :

په تحفة القضاة کې فرمایلي دي چې دا جاهل خلک چې هر کال د ربیع الأول په میاشت کې میلاد
کوي ددې هیڅ حقیقت نشته. (بحواله الجنة ص ۱۷۷)

۸- علامه احمد بن محمد المصري المالکی رحمه الله:

فرمایلي دي چې د څلورو واړو مذاهبو علماء ددې محفل میلاد په مذمت باندې متفق دي (بحواله
الجنة ص ۱۷۸)

۹- حافظ ابو بکر البغدادی رحمه الله :

په خپله فتاوی کې فرمایي چې محفل میلاد د سلفو صالحینو څخه نه دی رانقل شوی (بحواله الجنة ص ۱۷۸)

۱۰- حضرت مجدد الف ثانی رحمه الله:

فرمایلي دي چې: بنظر انصاف به بینند که اگر فرضاً حضرت ایشان (خواجه ما) درین اوان در دنیا زنده میبودند و این مجلس و اجتماع منعقد میشد آیا باین امر راضی میشدند و این اجتماع رامی پسندید یا نه یقین فقیر انست که هرگز این معنی راتجویز نمیفرمودند بلکه انکار مینمودند مقصود فقیر اعلام بود قبول کنید یا نه کنید هیچ مضایقه نیست و گنجایش مشاجره نه اگر مخدومزادهای (پسران حضرت خواجه باقی بالله قدس سره) و یاران انجایی بر همان وضع مستقیم باشند ما فقیران را از صحبت ایشان غیر از حرمان چاره نیست زیاده چې تصدیع دهد، والسلام
اولاً و آخراً، (مکتوبات ج ۱ ص ۲۲، حصه ۵ مکتوب نمبر ۲۷۳)

۱۱- فتاوی حقانیه:

مولانا عبدالحق رحمه الله او د حقانی د مدرسې مفتیانو په اول جلد، کتاب البدع والرسوم ص (۵۴۷) کې ورته بدعت ویلي دي او لیکلي یې دي چې دا بدترین ډول بدعت دی ص (۵۴۸)

۱۲- فتاوی فریدیه: مفتی اعظم محمد فرید رَحْمَةُ اللهِ لیکلي یې دي چې: که مولود شریف د تبلیغی اجتماع نوم وي نو جایز دی، او که د ولادت وغیره ذکر کولو نوم وي نو دا بذات خود دیولوی عبادت دی، لکن د خارجې عوارضو، اسراف، د بې پرې هلکانو نعت خواني، وغیره وجوهاتو له وجې دا مروجہ دمیلاد، مجلسونه منعقد کول ممنوع دي (فتاوی فریدیه ج ۱ ص ۳۰۸) پښتو دمیلاد النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جلسه جایزه ده چې د منکراتو نه خالي وي (ج ۱ ص ۳۱۴).

۱۳- احسن الفتاوی: مفتی رشید احمد رَحْمَةُ اللهِ فرمایي چې محفل میلاد که د مفسداتو څخه خالي وي نو بیا موجب د خیر او برکت او د ثواب دی، مفسدات لکه دا عقیده لرل چې نبي علیه السلام محفل میلاد ته تشریف راوړي، یا میلاد ته واجب ویل، یا په معینه میاشت او مقرر تاریخ باندې یې ضروري گڼل (احسن الفتاوی ج ۱ ص ۳۱۹، باب رد البدعات)

۱۴- کفایت المفتی: مفتی کفایت الله رَحْمَةُ اللهِ ډیر تحقیق کړی دی، اکثر و محفلو نو دمیلاد النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ته یې بدعت ویلي دي، صرف یو صورت ته یې جایز ویلي دي چې خلک په یوځای کې راجمع شي او تخصیص د تاریخ او د ورځې ونکړي او د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سیرت بیان کړي (کفایت المفتی ج ۱ ص ۱۴۹، جواب نمبر ۱۵۴)

شيخ الاسلام مفتي محمد تقى العثماني رَحِمَهُ اللهُ ليكلي دي چې: د جشن عيد ميلاد النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ لپاره په شريعت كې هيڅ اصل نشته، البته د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مبارك ذكر او د رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سيرت د بيانولو او اوريدلو لپاره د ورځې او د تاريخ د تخصيص څخه بغير منعقول صحيح دي، په دې شرط چې مقصود د نبي كريم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د سيرت بيانول وي، رڼا او شهرت نه وي، د دې مقصد لپاره د محفل ميلاد منعقدول صحيح دي (فتاوى عثمانى ج ١ ص ١٠٦)

دمروجه عيد ميلاد النبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ د ترديد لپاره د مولانا اشرف علي تهانوي

رحمه الله دلائل

قرآني دلائل:

١- د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله اول دليل خلاصه داده چې: مروجه عيد ميلاد النبي بلا دليله د دين خبره گڼل كيږي (صغرى) او بلا دليله يوه كار دين گڼل بدعت دى (كبرى) نو مروجه عيد ميلاد النبي بدعت دى (نتيجه) دليل د كبرى دادى چې الله تعالى فرمايي چې (أَمْ لَهُمْ شُرَكَاءُ شَرَعُوا لَهُمْ مِنَ الدِّينِ مَا لَمْ يَأْذَنْ بِهِ اللَّهُ) ايا د دوي لپاره شركاء دي چې په دين كې ورته داسې خبرې مقرروي د كومو چې الله تعالى اجازت ندى ور كړى، د دې څخه صفا معلومېږي چې بغير د اذن الهي څخه د دين خبره مقررول مذموم دى او غير دين ته دين ويل بدعت دى او دليل د صغرى دادى چې جزئياً خود عبيد ميلاد النبي صلى الله عليه وسلم ذكر په أدله وواړبه كې نشته او نه په خير القرون كې موجود وو كه احتمال وي، نو د كومې كليې لاندې به يې داخلوي، لكن فقهاوو ليكلي دي چې د كوم عمل سبب او داعي چې په خير القرون كې موجود وي او بيا هم متروك العمل وي، نو هغه بدعت وي او د عيد ميلاد النبي صلى الله عليه وسلم سبب او داعي چې فرحه، يا اظهار د شوكت الاسلام دى، قديم دى، خو بيا هم په خير القرون كې هيڅا هم عيد ميلاد النبي د كومې كليې لاندې ندى داخل كړى (اشرف الجواب ص ١١٦)

فائده: د دې تحقيق څخه معلومېږي چې كه عيد ميلاد النبي صلى الله عليه وسلم دين گڼي نو بيا بدعت دى، ځكه چې بدعت همدې ته اويي چې ما ليس من الدين دې وگڼې او كه ذريعه د تعليم او وسيله د محبت الرسول صلى الله عليه وسلم، طاعت الرسول او عظمت الرسول يې وگڼې لكه عامې ديني جلسې او اجتماعگانې نو بيا بدعت نه دى، ځكه چې په وسائلو كې بدعت نه راځي لكه د لمانځه لپاره په

خواه نيت كول په خير القرون کې چانه کولو، خو بيا هم بدعت ندی، ځکه چې دا په لمونځ کې اضافه نده، بلکې دلما نڅه د توجه د برابرولو لپاره ذريعه او وسيله ده، عيد ميلاد النبي په هند، پنجاب او سند کې اکثر خلک او په پښتونخوا، بلوچستان او افغانستان کې بعضې خلک دين گنې نو دا طرف يې د بدعت والي دی او چې د عامو تعليمي او تبليغي جلسو په شان يې ذريعه د دين وگنې نو دا طرف يې د استحباب دی، د دين گڼلو علامه يې يوه داده چې تارک يې ملا مته يا محروم وگڼئ. نو د ميلاد النبي صلى الله عليه وسلم جلسه نه مطلقاً مستحبه ده او نه مطلقاً بدعت دی.

حديث:

دوهم دليل: حاصله: رسول الله صلى الله عليه وسلم فرمايي چې: وَعَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُ قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا تَخْتَصُّوا لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ بِقِيَامٍ مِنْ بَيْنِ اللَّيَالِي وَلَا تَخْتَصُّوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ بِصِيَامٍ مِنْ بَيْنِ الْأَيَّامِ إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِي صَوْمٍ رِضْوَمُهُ أَحَدُكُمْ». (مشکوٰۃ ج ۱ ص ۱۷۹)

پدې حديث کې نبي کریم صلى الله عليه وسلم و فرمايل چې يواځې د جمعې په ورځ روژه مه نيسه، حالانکې په بل حديث کې راځي چې: وَقَلَّمَا كَانَ يَفْطُرُ يَوْمَ الْجُمُعَةِ. رَوَاهُ التِّرْمِذِيُّ وَالنَّسَائِيُّ (مشکوٰۃ ج ۱ ص ۱۸۰) نبي کریم صلى الله عليه وسلم به اکثر د جمعې په ورځ روژه وو، نو محدثين داسې تطبيق کوي چې د جمعې ورځ اگر چې افضله ورځ ده لکن بيا هم چې څوک د جمعې دورځې په روژه کې د عامو ورځو څخه د زيات ثواب عقیده لري نو هغه ته د جمعې په ورځ روژه نيول نه دی جايز او څوک چې د جمعې دورځې روژه د عامو ورځو سره په ثواب کې يو شان گڼي نو هغه ته د جمعې په ورځ روژه نيول جايز دي، نو ددې حديث څخه يو قانون را معلومېږي چې کوم تخصيص چې منقول نه وي هغه منهي عنه دی، نو حاصل د دليل دا شو چې څوک چې په يوم الولادت يا تاريخ الولادت کې عيد ميلاد النبي کوي نو هغوي غير منقول تخصيص کوي (صغری) او څوک چې غير منقول تخصيص کوي هغه بدعتي دی (کبری) نو څوک چې په يوم الولادت کې عيد ميلاد النبي کوي هغه بدعتي دی (تثيجه)

فائده: ددې دليل څخه معلومېږي چې څوک چې د ولادت په ورځ جلسه جوړوي او يا صدقه ورکوي نو که د زيات ثواب عقیده يې وي بيا بدعت دی او که د زيات ثواب عقیده يې نه وي، بلکې ټولې ورځې ورته په ثواب کې يو برابر ښکاري نو بيا بدعت نه دی.

خلاصہ دا چہ: یو تعین او تخصیص شرعی دی او بل تخصیص او تعین عرفی دی، کہ د ولادت پہ ورځ یې په عبادت کې د زیات ثواب عقیدہ وي نو دا بیا تخصیص او تعین شرعی دی ترڅو چہ د شارع څخه منقول نه وي بدعت دی او کہ د ولادت په ورځ یې په جلسو او صدقو کې د زیات ثواب عقیدہ نه وي، بلکې د کال د ټولو ورځو د عبادت او صدقو په شان یې ثواب یو برابر گڼي نو بیا بدعت نه دی، لکه د دستار بندی په جلسہ کې چہ تعین عرفی وي، همدارنگه په عامو اجتماعگانو کې تعین عرفی وی هره ورځ یو شان وي خو بیا هم د دوی ضرورتو مطابق یوه ورځ متعینہ کوي نو دا بیا بدعت نه دی، نو تعین شرعی یې د بدعت والي طرف دی او فی نفسه محفل المیلاد مع التعین العرفی یې د استحباب طرف دی.

فائده: د ورځې فضیلت زیات ثواب لره مستلزم ندی، گوره د جمعې دورځې فضیلت منصوحي دی خو بیا هم د جمعې دورځې په روژه کې د زیات ثواب عقیدہ لرل ندي جایز او د ولادت دورځې فضیلت منصوحي نه دی، لکن بیا هم منلی شوی حقیقت دی، نو پدې ورځ په عبادت کې د زیات ثواب عقیدہ لرل په طریق اولی ندی جایز، علاوه دا چہ فضیلت خو یوم الولادت ته ثابت دی او یوم الولادت خو بیا نه راگرځي او د نورو کلونو همدا ورځ خو یوم الولادت نده، بلکې سالگره او مثل یوم الولادت ده او مثل الشیء ته دعین شي حکم ورکول خلاف العقل دي په نص به ثابتیږي، د تاریخ الولادت یعنې د دولسم په باره کې خو نص نشته او یوم الولادت دوشنبه ده، نو که امثال یوم الولادت ته فضیلت ثابت شي، نو بیا خو په هره دوشنبه کې محفل میلاد کول او افضل گڼل یې پکار دي.

اجماع الامت:

امت مسلمہ د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صحابه وو او تابعینو د ترک څخه استدلال کوي: تحقیق دادی چہ داسې متروک دیني عمل چہ د رسول الله په زمانه کې ترینه مانع نوي موجود، بلکې د کولو داعي یې موجود وي لکه د عیدینو لپاره اذان، اقامت، همدارنگه د عیدینو څخه مخکې په عیدگاه کې نفلي لمونځ، همدارنگه د تراویحو لپاره اذان او اقامت، وغیره، نو په داسې تروکو کې هم رسول الله صلی الله علیه وسلم اتباع لازمہ ده، فقهاء فرمایي چہ: فالفاعل لما ترک کالتارک لما فعل، غایمه زرقاني رحمه الله فرمایلي دي چہ: ثبت ان الانقياد له في جميع اقواله وافعاله وجودا وعدما الا ما خصصه الدليل به طاعة له بالاية منظوقا (المواهب اللدنيه ج ۶ ص ۲۷۸)

همدارنگه علامه قسطلاني رحمه الله فرمايلي دي چي: وتركه سنة في حقنا يعني ان ما تركه يسن لنا تركه ان لم يقم دليل اخر على طلبه منا كما ان فعله سنة يسن لنا اتباعه فيه الا لدليل على أنه من خصائصه (بحواله نفحات التنقيح، للشيخ سليم الله خان رحمه الله، ج ۱ ص ۶۷۰، القسطلاني ج ۷ ص ۳۳۵) همدارنگه صاحب دهادي هم فرمايلي دي چي: ان الزيادة على اربع في نوافل النهار مكروه لانه عليه السلام لم يزد على ذلك ولو لا الكراهية لزاد تعليماً للجواز (الهداية ج ۱ ص ۱۷۳، باب العيدين) په بل خای کې يې فرمايلي دي چي: ولا يتنفل في المصلي قبل صلاة العبد لانه عليه السلام لم يفعل مع حرصه على الصلوة (الهداية ج ۱ ص ۱۷۳) او ملا علي قاري رحمه الله انما الاعمال بالنيات په تشریح کې فرمايلي دي چي: والمتابعة كما تكون في الفعل تكون في الترك ايضا فمن واطب على فعل لم يفعلها الشارع فهو مبتدع (المقات ج ۱ ص ۴۱).

الشيخ المحدث عبد الحق الدهلوي رحمه الله فرمايلي دي چي: واتباع همچنانکه در فعل واجب است در ترک نیز می بیاد کرد پس انکه مواظبت نماید هر فعل آنچه شارع نکرده باشد مبتدع بود کذا قاله المحدثون (اشعة اللمعات ج ۱ ص ۳۳)

کله چې عمر رضی الله عنه ابوبکر صدیق رضی الله عنه ته وفرمايل چې قرآن به راجع کرو نو حضرت ابو بکر صدیق رضی الله عنه وفرمايل چې څرنگه هغه عمل وکړو چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم ندی کړی؟ حضرت عمر رضی الله عنه بیا بیا مراجعه کوله تردې چې الله تعالی د ابو بکر صدیق رضی الله عنه شرح صدر وکړو، بیا یې حضرت زید رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته حکم وکړو چې قرآن راجع کړه، هغه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وویل چې څرنگه هغه عمل وکړو چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم ندی کړی؟ ابوبکر صدیق رضی الله عنه بیا بیا مراجعه کوله تردې چې الله تعالی د زید بن ثابت رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ شرح صدر وکړو، گورئ ابوبکر رضی الله عنه او زید رضی الله عنه همدا خبره کوله چې څرنگه هغه عمل وکړو چې نبي کریم صلی الله علیه وسلم نه دی کړی؟ یعنې د نبي کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ تروک یې لازم الترك گڼل، لکن وروسته یې شرح صدر وشو چې دا خو یو ضرورت او علاج دی او په علاجونو کې بدعت نه وي، مدارس د جهل علاج دي، خانقاه گانې د رزایلو علاج دی اجتماع گانې د بې دینۍ علاج دی د دستار بندۍ جلسې علم ته د ترغیب یو علاج دی، لهذا دا یو هم بدعت ندی، همدارنگه د جمع القرآن لپاره د نبي کریم

صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې داعي نه وو موجود، وروسته ورته داعي پيدا شو چې د قرآن د زياتي حصې ضايع کيدل دي او محفل ميلاد اکثر خلک علاج نه گڼي بلکې ثواب او عبادت يې گڼي، همدارنگه د محفل ميلاد داعي خود نبی کریم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې هم وو.

فائده: د دې دليل تعلق هم د امورو دينيه ورسره دی، نو که څوک يې دين نه گڼي بلکې په علاج او وسائلو کې يې داخلي او لکه د عامو تعليمي او تبليغي ديني جلسو او اجتماعگانو په شان يوه اجتماع يې گڼي نو بيا بدعت ندی، لکن د نن سبا اکثر محافل ميلادونه خلک عين دين گڼي، الا ماشاء الله.

قياس

قياس په دوه قسمه دی: يو هغه قياس دی چې د مجتهد څخه منقول وي او دوهم هغه قياس دی چې د مجتهد څخه منقول نه وي، کوم واقعات چې د مجتهدينو په زمانه کې وو په هغې کې د مجتهد قياس معتبر دی، د غير مجتهد قياس ته پکې اعتبار نشته او کوم واقعات چې د مجتهدينو په زمانه کې نه وو موجود، بلکې نوي پېښېري نو په هغوي کې بيا د غير مجتهدينو محقيقينو علماوو قياسونه هم معتبر دي او د عيد ميلاد النبي صلى الله عليه وسلم لپاره چې نن سبا خلک کوم سببونه ذکر کوي دا سببونه په خير القرون او د مجتهدينو په زمانه کې موجود وو، لکن بيا هم هېچا عيد ميلاد النبي د کومې کليې لاندې نه دی داخل کړی. (اشرف الجواب مع زيادات، ص ۱۲۰)

مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله د دې څخه وروسته د عيد ميلاد النبي

د موجودينو دلائل ذکر کړي دي او هغې ته يې جوابونه ورکړي دي:

۱- اول دليل: الله تعالى فرمايي چې: (قُلْ بِفَضْلِ اللَّهِ وَبِرَحْمَتِهِ فَبِذَلِكَ فَلْيَفْرَحُوا هُوَ خَيْرٌ مِمَّا يَجْعُونَ ٥٠)

پدې ايت کې فرحت مأمور به دی او عيد ميلاد النبي هم اظهار د فرحت دی.

قلنا: يو فرحت مطلقه دی او يو هيئت خاصه دی، په آيت کریمه کې فرحت مطلقه ذکر شوی دی او په هغې کې نزاع نشته، نزاع په هيئت خاصه کې ده، فرحت مطلقه يعنې د نبی کریم صلى الله عليه وسلم په ولادت باندې هر وخت خوشحاليدل داخو هر مسلمان ته پکار دي، د عيد ميلاد النبي دا کثرو خلکو فرحت، فرحت منقطعه دی، صرف په ربيع الاول کې په يوم الولادت کې وي، يعنې تحديد کوي، تحديد

په فرح کې تفریط دی څوک چې محفل میلاد ته فرحت وایي او تخصیص کوي نو معنی یې همدا ده چې پدې میاشت کې فرحت کوی په بله میاشت کې یې مه کوی، پدې آیت کې د فرحت د تخصیص ذکر نشته.

د ابو لهب خوشحالیدل

دوهم دلیل: کله چې ابو لهب د محمد ﷺ د ولادت خبر واوریدلو نو خوشحاله شو او په خوشحالی کې یې یوه وینځه ازاده کړه، ددې په وجه به د ابو لهب په عذاب کې تخفیف وي، نو معلومېږي چې په یوم الولادت کې فرحه موجب د برکت ده.

مولانا اشرف علي تهانوي رَحْمَةُ اللَّهِ په اشرف الجواب ص (۱۲۱) کې داسې جواب لیکلی دی چې: مونږ د نفس فرحت څخه منکر نه یو، بلکې پدې باندې هروخت عمل کوو (هر وخت خوشحاله یو) خبره په دغې خاص هیئت کې ده.

او په امداد الفتاوی ج (۵) ص (۲۶۲) کې یې داسې جواب لیکلی دی چې: اول خود ابو لهب خوشحالي دفعي او مفاجاتي وه او داسې خوشحالی موقع په مونږنده راغلې، د نبي کریم ﷺ د ولادت نوی زیری په مونږندی شوی، په هغې باندې قصدي، اکتسابي او اهتمامي خوشحالي څرنگه قیاسېږي؟ البته قطع نظر د دې قیاس څخه مونږ دا خوشحالي به هم جایزه وی که دلائل شرعيه وو د منکراتو څخه منع نه کولی او ظاهره ده چې د مباح او غیر مباح مجموعه غیر مباحه وي. انتهى.

۲- و اقول: چې ابو لهب خو په یوم الولادت کې اظهار د فرحت کړی دی او هغه ورځ تیره شوې ده بیان راڅرخي په نورو کلونو کې خو سالگري او امثال د یوم الولادت دي، په دې ورځو کې خو نبي کریم ﷺ پیدا شوی، نن سبا خو څوار لسمه صدی ده، نبي کریم ﷺ خو څوار لس سوه ځلې ندی پیدا شوی.

فائده: ددې جواب څخه هم معلومه شوه چې که په میلاد النبی ﷺ کې مقصد د ورځې او د تاریخونو لمانځل نه وی نو بیا جایز دی، همدارنگه چې منکرات پکې نه وو، نو بیا جایز دی، هغه منکرات یې په امداد الفتاوی ص (۲۵۸) او ص (۲۵۹) کې لیکلي دي: ۱- موضوعي روایات بیانول ۲- د ضروریاتو د دین په شان اهتمام او ډیر غیر ضروري امور ضروري گڼل لکه جلسه په گلانو

قالينو، كرسيو او بلفونو مزينه كول چې ددي څخه بغير ميلاد ته - ميلاد نه وايي، ۳- غير مقيد، مقيد، گڼل چې پدي مياشت او پدي ورځو کې يې ضروري گڼي او په نورو ورځو کې يې فضيلت نه مني (اوپا پدي ورځ پکې د زيات ثواب عقیده لري) ۴- داهل بدعتو او فساغو راجمع کيدل ۵- په نعتونو کې د نبي کریم ﷺ په شان کې غلو کول وغيره .
تنبيه: نن سبا په ټولو ميلادونو کې دا منکرات او بدعات شته الا ماشاء الله.

د عیسی علیه السلام د مایدي ورځ

قال الله تعالى (اِذْ قَالَ الْحَوَارِيُّونَ يَٰعِيسَى ابْنَ مَرْيَمَ هَلْ يَسْتَطِيعُ رَبُّكَ اَنْ يُنْزِلَ عَلَيْنَا مَائِدَةً مِّنَ السَّمَاءِ قَالَ اَتَقُولُونَ اِنْ كُنْتُمْ مُّؤْمِنِينَ ٥٠)

ددې ايت څخه معلومه شوه چې د اعطاء النعمت د ورځې څخه عيد جوړول جايز دي او شرايع من قبلنا من غير نكړ حجت دی او د نبي کریم ﷺ او د نبي ولادت د ټولو نعمتونو څخه غټ نعمت دی نو پدي ورځ عيد جوړول جايز شو .

قلنا: د تكون ضمير يوم نزول المائدة ته ندي راجع، بلكې مائدي ته راجع دی ای تكون المائدة ای نزولها سروراً لنا.

۲- د عيد څخه مراد جشن ندي، بلكې مطلق سرور مراد دی چې د مائدي په نازلیدلو موږ خوشحاله شو .

۳- شرايع من قبلنا من غير نكړ حجت دی، لکن دلته نكړ شته چې د مانعينو په دلايلو کې ذكر شو.

په يوم الولادت کې د نبي ﷺ روژه

رسول الله ﷺ د دوشنبې په ورځ روژه ونيوله او بيا يې وفرمايل چې: ذلك اليوم الذي ولدت فيه.

قلنا: ۱- يود يوم الاثنين د روژې علت دی او بل يې حکمت دی، نو علت ددې روژې لپاره عرض الاعمال دي، په بل حديث کې راځي چې په يوم الاثنين او يوم الخميس کې الله تعالی ته عمل نامه پيش کولی شي نو زما زړه غواړي چې زما عمل نامه په داسې حالت کې پيش کړي شي چې زه روژه یم، نو کله چې علت عرض الاعمال شو نو ولادت ذکر محض د حکمت په طريقه دی او مدار د حکم علت وي حکمت نه وي.

۲- او که بالفرض علت ولادت شي نو بيا علت په دوه قسمه دی اول علت غیر متعدیه چې تر خپل مورده پورې خاص وي او دوهم علت متعدیه، نو که دا علت متعدیه وي نو بيا ولې پدې ورځ دقران تلاوت اطعام الطعام وغیره ندي رانقل شوي؟

۳- همدارنگه يو يوم الولادت دی چې يوم الاثنين دی او بل تاريخ الولادت دی چې مشهور دولسم دربيع الاول دی، کله دولسم دربيع الاول په نورو ورځو کې رائي، نو بيا په تاريخ ديوم الولادت باندې ولې روژه نه ده منقوله؟

۴- همدارنگه د اعطاء نعمت ورځې او شپې خوه پيرې دي لکه دهجرت، دفتح المکې، دمعراج، وغيره، نو دا ورځې ولې په عبادت نه لمانځي؟ که تاسو وايئ چې يوم الولادت د نورو نعمتونو لپاره اصل دی نو بيا مونږ وايو چې بيا خويوم الحمل ديوم الولادت لپاره اصل دی نو يوم الحمل ولې په عبادت نه لمانځي؟

۵- يوم الولادت دوشنبه ده او تاريخ الولادت دولسم دربيع الاول دی علی المشهور، او هميشه دولسم دربيع الاول په دوشنبه نه رائي، بلکې کله په سه شنبه وي، کله په چهار شنبه وي کله په نورو ورځو کې وي، نو که علت يوم الولادت وي، نو پکار دی چې هره هره دوشنبه په عبادت ولمانځي او که علت تاريخ الولادت وي نو بيا په نورو ورځو کې ولې دنبي کریم ﷺ څخه نه دي رانقل شوي؟ او بيا ولې پدې حديث کې د تاريخ الولادت ذکر نه کيدلو؟ تاريخ الولادت خو کله په نورو ورځو کې هم رائي.

۶- که علت تاريخ الولادت وي، نو په کوم دولسم دربيع الاول چې نبي کریم ﷺ پيدا شوی دی، هغه خوتير شوی دی بيا نه راگرځي، په نورو کلونو کې چې کوم دولسمونه رائي، هغه خوامثال د تاريخ الولادت دي او امثال د تاريخ الولادت نه، د تاريخ الولادت د حکم ثابتول غیر مدرک بالعقل دي، لهذا نقل ته محتاج دي.

فان قيل: چې دا دليل خو بعينه په يوم الولادت کې هم جاري کيږي، په کومه ورځ چې نبي کریم ﷺ روژه نيولې وه هغه خومثل ديوم الولادت وو، عين يوم الولادت خونه وو او نبي کریم ﷺ په مثل ديوم الولادت ديوم الولادت حکم جاري کړو؟

قلنا: چې مثل دیوم الولادت ته دیوم الولادت حکم ورکول خو منقول شو، لهذا تاریخ الولادت پری

نه شي قیاسولی.

علاوه لادا چې مخکې ذکر شو چې دیوم الاثنین دروژې علت دانه وو چې دا یوم الولادت ده کله نو نبي کریم صلى الله عليه وعلى آله وسلم خو هره دوشنبه روژه نیوله، نو تاسو ولې هره دوشنبه محفل میلاد نه

منعقدوئ؟

۷- همدارنگه چې په یوم الولادت روژه ونیول شي، نو دا خویا دعید میلاد النبی

صلى الله عليه وعلى آله وسلم ورځ نه شوه، ځکه چې دعید په ورځ روژه نه وي.

الحاصل: علت دروژې لپاره به یا یوم الولادت وي یا به تاریخ الولادت وي، که علت تاریخ الولادت وي، نو بیا درې اعتراضه راځي، اول دا چې: تاریخ الولادت څوارلس سوه کاله مخکې تیر شوی دی هغه تاریخ خویا نه راڅرخي، نن سبا خو سالگرې او امثال د تاریخ الولادت دي، نو ددې امثالو فضیلت دکوم ځای څخه ثابتوئ؟

دوهم دا چې: تاریخ الولادت چې مشهور دولسم دربیع الاول دی په بله ورځ، خالي، یکشنبې، سه

شنبه، چهارشنبه وغیره هم راځي، پدې ورځ ولې روژه نده رانقل شوې؟

دریم دا چې: روژه خودعید سره منافي ده، نو دروژې ورځ دعید میلاد النبی ورځ څرنگه شوه؟ او

که علت یوم الولادت وي نو بیا هم درې اعتراضونه راځي:

اول دا چې: یوم الولادت (یعنې د دوشنبې، پیر، ورځ) په میاشت کې څلور ځله او په کال کې (۴۸)

ځله راځي، نو پکار دی چې بیا په میاشت کې څلور او په کال کې (۴۸) ورځې په عبادت ولمانځئ یعنې

بیا پکار دی چې هره هره دوشنبه په عبادت ولمانځئ، لکه نبي کریم صلى الله عليه وعلى آله وسلم چې هر دوشنبه

روژه نیوله، نبي کریم صلى الله عليه وعلى آله وسلم خویا څې دربیع الاول صرف په یوه دوشنبه روژه نده نیولې.

دوهم دا چې: نبي کریم صلى الله عليه وعلى آله وسلم روژه نیولې ده، جلسې، جشنونه او صدقې خویي

ندي ورکړې، نو جلسې جشنونه او صدقې څرنگه تاسو غیر مجتهدین په روژه باندې قیاسوئ؟ مجتهد

خو دا قیاس نه دی کړی؟

دریم دا چې: روژه خو دعید سره منافي ده، نو د روژې ورځ د عید میلاد النبی ﷺ ورځ څرنگه شوه؟

معلومیږي دا چې د ورژې لپاره علت نه یوم الولادت دی او نه تاریخ الولادت بلکې علت عرض الاعمال دی او ولادت د حکمت په طریقه ذکر شوی دی.

د ازادیو د ورځو لمانځل

بعضې خلک وایي چې د هر ملک والا دخپل ملک ادا زدي ورځ لمانځي، پاکستانیان ۱۴ اگست لمانځي، افغانان ۲۸ داسد لمانځي، نو که مونږ د یوم الولادت ورځ ولمانځله نو دا څرنگه بدعت شو؟ پکار دی چې د جشن ازادی د ورځو لمانځل هم بدعت شي.

قلنا: بدعت دې ته وایي چې ماليس من الدين، دين وگنې او دملکونو دازادیو د ورځو لمانځل یعنې دازادی جشنونه دیني محافل ندي، بلکې وطني محافل دي، دا جشنونه څوک دین نه گنې او د میلاد جلسه خلک دین گنې.

د حاجي امداد الله رَحْمَةُ اللهِ د هفت مسائل تحقیق

بریلوي عالم مفتي احمد یار خان لیکلي دي چې: د دیوبند د اکابرو پیر او مرشد حاجي امداد الله رَحْمَةُ اللهِ په خپله رساله هفت مسئله ص (۸) کې محفل میلاد د خیر او برکت باعث گڼلی دی (محصل جاء الحق ص ۲۲۷)

قلنا: مولنا سرفراز خان صفدر رَحْمَةُ اللهِ په (راه سنت) ص (۱۶۶) کې جوابونه ورکوي چې ۱- د هفت مسایل مضامین د حاجي امداد الله رَحْمَةُ اللهِ دي، لکن خپله یې ندي لیکلي، بلکې مولنا اشرف علي تهمانوي رَحْمَةُ اللهِ لیکلي دي، هاشم فتاوی رشیدیة ج ۱ ص (۱۰۱) او حضرت تهمانوي رَحْمَةُ اللهِ دخپلې زندگی په ابتدائي دور کې ددې دجواز قایل وو، بیایې رجوع وکړه ۲- د حاجي صاحب رَحْمَةُ اللهِ الفاظ داسې دي چې نفس ذکر مندوب دی او قیود بدعت دی، هاشم مذکور ص (۱۰۲) (او نفس ذکر او دمحفل میلاد په مابین کې فرق دی از ناقل) ۳- د حاجي صاحب په ذهن کې هغه مفاسد هم نه وو کوم چې په خلکو کې مروج دي، (فتاوی رشیدیة ج ۱ ص ۱۰۱).

۴- همدارنگه مولنا رشید احمد گنگوہی رَحْمَةُ اللَّهِ فرمائی چې: حاجي صاحب د کوم شرعي دليل نوم نه دی، لهذا په شرعي سوالاتو کې د حاجي صاحب رَحْمَةُ اللَّهِ ذکر کول بهي تخايه دي، فتاوی رشیدیہ ج ۱ (ص ۹۸)، راسنت ص (۱۶۶)

دري اویا علماء

امام اهل سنت والجماعت مولنا سرفراز خان صفدر رَحْمَةُ اللَّهِ فرمائی چې: مولوي عبد السمیع بریلوي دخپل زړه د تسلی او دخپلو حوارینو د تشفی لپاره د دری (۷۳) نومونو فهرست پیش کړی دی چې محفل میلاد ته یې مستحسن ویلي دي (انوار ساطعه ص ۲۴۸، ص ۲۵۰)

۱- مگر په دې یې فکر ندی کړی چې ایا پدې علما وو کې د صحابه وو او تابعینو نومونه هم شته او که نه؟ د مجتهدینو یا د مستندو محدثینو ذکر پکې شته او که نه؟ بیا یې پدې هم فکر ندی کړی چې په دوي کې اکثر صوفیه کرام دي او د صوفیه وو عمل د مجدد الف ثانی د قول مطابق حجت نه دی: عمل صوفیه درحل وحرمت سند نیست.

۲- په دوي کې چې کوم محققین علماء دي هغوي د فاسد قیاس بنکار دي.

۳- پدوي کې بعضې صرف پدې تاریخ باندې فقراء وو ته د دودۍ د ورکولو قایل دي او بعض نفس ذکر الولادت ته مستحب وایي (او زموږ خبره په محفل میلاد کې ده) او بعضې صرف په زړه کې دخوشحالی د ظاهرو لو قایل دي. (راه سنت ص ۱۶۵)

المهند علی المفند

هلته یې میلاد ته مسح ويلي دي.

قلنا: هلته یې ذکر الولادت ته مستحب ويلي دي، محفل میلاد ته یې مستحب نه دي ويلي، او نفس ذکر الولادت هر وخت او په هره مدرسه کې کیدلی شي، ټول د سیرت درسونه، ذکر الولادت دی دشمالو درس ذکر الولادت دی او دا په هر وخت او په هر ځای کې ثواب دی، زموږ بحث په مروج محفل میلاد کې دی.

اقول الحاصل: د میلاد النبي صلی الله علیه وسلم په مسئله کې درې خبرې دي:

اول: د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صورت او سیرت د بیانولو لپاره جلسه جوړول او صدقې ورکول.

دوهم: د ولادت د ورځې فضیلت.

دریم: تعین شرعي او تخصیص، یعنی پدې ورځ په جلسه، صدقه او بل عبادت ضروري گڼل او یا په کې د زیاد ثواب عقیده لرل.

اوله مسئله: یعنی د رسول الله صلی الله علیه وسلم د صورت او سیرت د بیانولو لپاره جلسه جوړول او صدقې کول جایز عمل دی او د ډیر ثواب ذریعه ده.

دوهمه مسئله: چې ددې ورځې فضیلت دی، نو دا هم یو منلی شوی حقیقت دی، لکن منصوصي نه دی، علامه سیوطي رحمه الله او ملا علی قاري رحمه الله دې ورځې د فضیلت په باره کې فرمایلي دي چې:

لهذا الشهر في الاسلام فضـلٌ
ومنتـبـة تفـوق على الشهر
ربيع، في ربيع في ربيع
ونور فوق نور فوق نور

مولنا اشرف علي تهانوي رحمۃ اللہ علیہ فرمایلي دي چې زه پکې دا شعر اضافه کوم چې:

ظهور في ظهور في ظهور — سرور في سرور في سرور

دریمه مسئله: چې تعین شرعي او تخصیص شرعي دی، نو د تعین شرعي او تخصیص شرعي په عقیده محفل میلاد کول، بدعت او ناجایز دی، یعنی پدې ورځ جلسه یا صدقه یا عبادت ضروري گڼل چې پدې میاشت او پدې ورځ کې یې جایز گڼي او په بله میاشت او بله ورځ کې یې ناجایز گڼي، یا یې ضروري نه گڼل، لکن د زیات ثواب عقیده پکې لرل چې پدې میاشت یا پدې ورځ کې د صورت او سیرت د بیانولو لپاره جلسه جوړول د نورو ورځو څخه زیات ثواب لري، په دې ورځ کې صدقه یا عبادت کول د نورو ورځو څخه زیات ثواب لري او د زیات ثواب عقیده ځکه بدعت دی چې د شارع څخه ندی ثابت او ماليس من الدين ته دین ویل بدعت دی.

خلاصه دا چې محفل میلاد النبي صلی الله علیه وسلم نه مطلقاً بدعت دی او نه مطلقاً مستحب دی، بلکې د محفل میلاد النبي لپاره دوه طرفه دي، یو طرف یې د بدعتوالي دی او دوهم طرف یې د

مستحبو الی دی، د مستحبو الی طرف یې د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صورت او سیرت د بیانولو لپاره جلسه جوړول دي، د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صورت او سیرت د بیانولو لپاره او صدقو د ورکولو لپاره د کال ټولې ورځې یو برابر دي، په هره میاشت کې چې وي او په هره ورځ کې چې وي د نبی کریم صلی الله علیه وسلم د صورت او سیرت د بیانولو لپاره جلسه جوړول او صدقې ورکول جایز دي، دهیڅ کومې ورځې جلسه او صدقه د بلې هیڅ کومې ورځې په جلسې او صدقې زیات ثواب او فضیلت نه لري، همدغه د سیرت جلسه او صدقه د صفر المظفر او ربیع الاول وغیره میاشتو کې یو برابر ثواب لري او د بدعتو الی په طرف کې یې ډیرې خبرې دي، مثلاً:

۱- تعین شرعي او تخصیص شرعي پکې بدعت دی چې دا عقیده ولري چې پدې تاریخ یا پدې ورځ د جلسو جوړول زیات ثواب لري او د کال په نورو ورځو کې کم ثواب لري، یا پدې تاریخ او پدې ورځ جایز دی او په بل تاریخ او بله ورځ ناجایز دی، نو دا بدعت دی د تعین عرفي او تعین شرعي په مابین کې دا فرق دی چې کوم شی چې په تعین شرعي سره معین وي په هغې کې عبادت د نورو ورځو د عبادت سره فرق لري، د محفل میلاد النبی صلی الله علیه وسلم په جلسه کې بعض خلک پدې میاشت او پدې ورځ کې د زیات ثواب عقیده لري د نورو ورځو سره یې برابر نه گڼي او تعین عرفي دادی چې په ټولو ورځو کې جلسه او صدقه درته یو شان ښکاري خو ته په یو تاریخ وزگار یې نو تایو تاریخ معین کړو، نه دې تاریخ ته ضروري وایي او نه دا وایي چې پدې تاریخ کې د بل تاریخ څخه زیات ثواب لري، نو په میلادونو کې اکثر خلک تعین شرعي کوي او دستار بندۍ او په عامو جلسو کې تعین شرعي نه وي بلکې تعین عرفي وي، نو دا د محفل میلاد النبی صلی الله علیه وسلم او د عامو جلسو په مابین کې فرق دی.

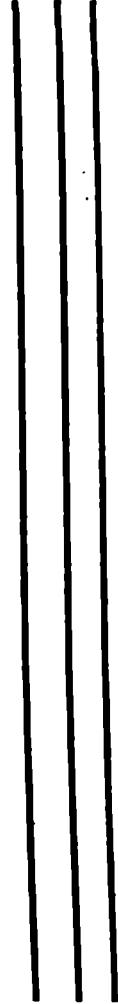
۲- یا ورته موقت عبادت ووايي، لکه د ماسپښین د لمونځ لپاره چې شرعاً یو معین وقت دی نو همدارنگه د محفل میلاد النبی صلی الله علیه وسلم والا دا خیال وی چې د محفل میلاد النبی د جلسو او صدقو لپاره شرعاً د ربیع الاول میاشت یا د ولادت ورځ معینه ده نو دا هم بدعت دی.

۳- دریم دا چې دا جلسه عبادت وگڼي نو دا بیا بدعت دی او که عبادت یې نه گڼي، بلکې ذریعه د تعلیم، دمحبت، تعظیم او طاعت یې گڼي لکه عامې جلسې، نو بیا بدعت ندی، بلکې بیا یو علاج دی.

۴- خلورم دا چې مقصد دی د ولادت د ورځې یا د تاریخ لمانځل وي، لکه اکثر وایي چې د تاریخ یا دا ورځ په عبادت لمانځم، نو دا بدعت دی ځکه چې په شریعت کې د ورځو لمانځل نشته، ځکه بیا به اکثرې ورځې لمانځې، د کال اکثره ورځې داسې دي چې الله تعالی پکې مؤمنانو ته د یو غټ نعمت اعطاء کړې وي، بعضې خلک وایي صرف دا ورځ مونږ په عبادت ځکه لمانځو چې ولادت د ټولو نعمتونو لپاره اصل دی، لکن دا خبره غلطه ده ځکه چې: ۱- بیا ولې د حمل اُمْنَه بالنبی صلی الله علیه وسلم ورځ نه لمانځي؟ د حمل ورځ خود ولادت لپاره هم اصل دی.

۲- همدارنگه تاریخ الولادت او یوم الولادت خو یو وو، چې څوارلس سوه کاله مخکې تیر شوی دی هغه خو په مونږ نه راځي نو څرنگه یې په عبادت لمانځي؟ نن سبا خو سالګري او امثال یوم الولادت دی مثل الشئ ته د عین شی حکم خلاف العقل په نص ثابتیږي او په دې باره کې نص نشته، امثال یوم غرق فرعون ته د یوم غرق حکم ورکول خو خلاف العقل په نص ثابت دی او امثال تاریخ الولادت او امثال یوم الولادت ته د یوم الولادت حکم ورکول خو په نص کې نشته.

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد واله وصحبه اجمعین

عملي بدعات

په قبرونو باندې گنبد جوړول

مفتي احمد يار خان ليکلي دي چې د اولياوو په قبرونو باندې گنبدې جوړول شرعاً ناجايز دي بلکې د صحابه وودستو څخه ثابت دي (ملخصاً جاء الحق ص ۲۸۲)

حالانکې رسول الله ﷺ د قبر د پخولو، په قبر باندې د کينا ستلو او په قبر باندې د عمارت جوړولو څخه منع کړې ده (مسلم، کتاب الجنائز)

فقهاوو همدارنگه فرمايلي دي چې: (۱) فان كتب عليه شيء او وضع الاحجار فلا بأس به عند البعض، ولا يخصص القبر ولا يطين ولا يرفع عليه بناء (خلاصة الفتاوى ج ۱ ص ۲۲۶)

۲- البناء على المقابر مكروه (عالم کيري ج ۴ ص ۱۱۰ ج ۱ ص ۱۶۶)

۳- يكره الدفن في الأماكن التي تسمى الفساق وهي كبيت متعدد بالبناء (ددې په تشریح کې راځي چې) (الرابع تجسيصها والبناء عليها) (طخطاوي شرح مراق الفلاح ص ۳۵۷)

۴- په قبر باندې ابادي كول مكروه دي (كتاب الآثار ص ۴۹)

۵- اصل مذهب عدم جواز دی ددې په مقابل کې د قیل هیڅ حیثیت نشته، وعن ابی حنیفة رحمه الله یکره أن یبني علیه بناء من بیت اوقبة (فتاوی محمودیه ج ۳ ص ۴۲۱، احکام الجنائز).

۷- مفتي محمد فريد رحمه الله فرمايلي دي چې: (گنبد جوړول د حديث او فقهې د تصريح مطابق ناجايز دي) (فتاوی فريديده ج ۳ ص ۳۱۴)

۶- امام محمد رحمه الله فرمايي چې: وَلَا تَرَى أَنْ يَزَادَ عَلَى مَا خَرَجَ مِنْهُ، وَتَكْرَهُ أَنْ يُحْصَصَ أَوْ يُطَيَّنَ، أَوْ يُجْعَلَ عِنْدَهُ مَسْجِدٌ، أَوْ عِلْمٌ، أَوْ يُكْتَبَ عَلَيْهِ، وَتَكْرَهُ الْأَجْرَ أَنْ يُبْنَى بِهِ أَوْ يَدْخُلَ الْقَبْرُ، وَلَا تَرَى بِرَيْشِ الْمَاءِ عَلَيْهِ بَاسًا، وَهُوَ قَوْلُ أَبِي حَنِيفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ (كتاب الآثار ج ۲ ص ۱۹۱ باب تسنيم القبور وتجسيصها، مكتبة دار الفكر بيروت)

فان قيل: صاحب دروحي البيان ليکلي دي چې په قبر باندې گنبد جوړول جايز دي: هغه فرمايي فبناء القباب على قبور العلماء والأولياء والصلحاء ووضع الستور والعمام والثياب على قبورهم أمر جائز اذا كان القصد بذلك التعظيم في أعين العامة حتى لا يحتقروا صاحب هذا القبر وكذا ايقاد القناديل والشمع عند قبور الأولياء والصلحاء من باب التعظيم والاجلال ايضاً للأولياء

فالمقصد فيها مقصد حسن. (روح البيان ج ۳ ص ۴۰۰، الجزء العاشر سورة توبه ايت ۱۸، مطبوعة دارالفكر بيروت).

قلنا: ۱- تفسير روح البيان غير معتبر تفسير دی، په ده کې ډیر غیر معتبر مسایل موجود دي.
۲- ددې د جواز دپاره یې هیڅ سند هم نه دی نقل کړی، صرف په قصد د تعظیم او اجلال یې اعتماد کړی دی او بل طرفته دا مسئله منصوصه ده او په مسائلو منصوصه وو کې دهیچا قول هم دنص په خلاف بې سنده نه قبلېږي.

۳- د روح البيان دا مسئله دا جماع څخه خلاف ده، صاحب رد المحتار فرمایلي دي چې: وَأَمَّا الْبِنَاءُ عَلَيْهِ فَلَمْ أَرْ مَنْ اخْتَارَ جَوَازَهُ. وَفِي شَرْحِ الْمُتَنِيَةِ عَنْ مُنْيَةِ الْمُفْتَى: الْمُخْتَارُ أَنَّهُ لَا يُكْرَهُ التَّطْيِينُ. وَعَنْ أَبِي حَنِيفَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: يُكْرَهُ أَنْ يُبْنَى عَلَيْهِ بِنَاءٌ مِنْ بَيْتٍ أَوْ قُبَّةٍ أَوْ نُحُودٍ لِكَ، لِمَا رَوَى جَابِرٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ «نَهَى رَسُولُ اللَّهِ - صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ - عَنْ تَجْصِيصِ الْقُبُورِ، وَأَنْ يُكْتَبَ عَلَيْهَا، وَأَنْ يُبْنَى عَلَيْهَا» (رواه مسلم: ج ۱ ص ۳۱۲، كتاب الجنائز، فصل في النهي عن تجصيص القبور وابدؤاؤد، والترمذي، وصححه و زادوا ن توطأ، رد المحتار: ج ۱ ص ۸۳۹).

۴- په روح البيان کې خويي دا هم ليکلي دي چې: ونذر الزيت والشمع للأولياء يوقد عند قبورهم تعظيما لهم ومحبة فيهم جائز ايضا لا ينبغي النهي عنه. (روح البيان ج ۳ ص ۴۰۰، الجزء العاشر سورة توبه ايت ۱۸) حالانکې نذر لغير الله بالاجماع حرام دی، فقهاوو ليکلي دي چې: وَاعْلَمْ أَنَّ النَّذْرَ الَّذِي يَقَعُ لِلْأَمْوَاتِ مِنْ أَكْثَرِ الْعَوَامِ وَمَا يُؤْخَذُ مِنَ الدَّرَاهِمِ وَالشَّمْعِ وَالزَّيْتِ وَنَحْوِهَا إِلَى ضَرَابِعِ الْأَوْلِيَاءِ الْكَوَامِ تَقَرُّبًا إِلَيْهِمْ قَبُولًا بِإِلْجُمَاعٍ بَاطِلٌ وَحَرَامٌ (الدر المختار على رد المحتار ج ۳ ص ۴۲۷، قبل الاعتكاف، بمرج ۲ ص ۲۹۸، قبيل باب الاعتكاف، طحطاوي على المراقي ص ۵۷۱، كتاب الصور، باب ما يلزم الوفاء به الخ، مطبوعه مصر).

فان قيل: صاحب د تحرير المختار هم ورته جايز وييلي دي هغه فرمایلي دي چې: في روح البيان في قوله تعالى انما يعمر مساجد الله الخ الى قوله فبناء القباب على قبور العلماء والأولياء والصلحاء ووضع الستور والعمائم والسياب على قبورهم أمر جائز، التحرير المختار ج ۱ ص ۱۲۳، باب صلوة الجنائز، الطبعة الكبرى الأميريه ببولاق المصر المحمية).

قلنا: تحرير المختار د فتوی کتاب نه دی، بلکې په دې کې لطائف او غرائب دي او په بعضو ځايونو کې اضافات دي او يا دا اعتراضاتو څخه جوابات دي، په بعضې ځايونو کې پکې طبي نکتي دي او په بعضو ځايونو کې پکې تاريخي لطايف دي، له همدې وجې د مصنف دا خوښه نه وه چې چاپ شي او عامو خلکو ته په

عملي بدعات

لاس ورشي، او دده دا تقاضی پوره هم شوه، چې دده په ژوند کې دا کتاب چاپ نشو، لکه څرنګه چې ناشر په ابتداء کې لیکلي دي چې: ولم يشأ رحمه الله أن يخرج تقريره للناس في حياته مع شدة الحاجة اليه وتواتر الطلاب عليه تواضعا منه في جانب الله تعالى الى اخره، (تحرير المختار ج ۱ ص ۲، مطبوع کراچي)

فان قيل: په الدر المختار کې يې لیکلي دي چې: ولا يطين ولا يرفع عليه بناء وقيل لا بأس به وهو المختار كما في كراهية السراجية (شامي ج ۲ ص ۲۳۷، مطلب في دفن الميت)

قلنا: چې صاحب ددر مختار دلته خطا شوی دی، او شامي په دې خطايي باندې تنبيه ورکړې ده شامي فرمايلي دي چې: قوله وقيل لا بأس به الخ المناسب ذكره عقب قوله ولا يطين لان عبارة السراجية كما نقله الرحمتي ذكر في تجريد ابى الفضل ان تطيين القبور مكروه والمختار أنه لا يكره، نو اختلاف په تطيين القبور کې دی، په بناء القبور کې نه دی، صاحب ددر المختار دسراجيه په عبارت کې تقديم او تاخير کړی دی او شامي په دې تنبيه کړې ده او وروسته يې په صراحت سره پرې رد هم کړی دی لکه څرنګه چې فرمايي: (واما البناء عليه فلم أرى من اختار جوازه)

فان قيل: شامي لیکلي دي چې: أَيُتَحَرَّمُ لَوْلَا لَزِيْنَةٍ، وَيُكْرَهُ لَوْلَا إِحْكَامُ بَعْدَ الدَّفْنِ، وَأَمَّا قَبْلَهُ فَلَيْسَ بِقَبْرِ إِمْدَادٍ. وَفِي الْأَحْكَامِ عَنْ جَامِعِ الْفَتَاوَى: وَقِيلَ لَا يُكْرَهُ الْبِنَاءُ إِذَا كَانَ الْمَيِّتُ مِنَ الْمَشَافِيخِ وَالْعُلَمَاءِ وَالسَّادَاتِ. (باب صلوة الجنائز، مطلب في دفن الميت)

قلنا: مفتي محمود حسن گنگوہي رحمه الله فرمايلي دي چې:

(۱) اول خويي دا قول په قیل سره نقل کړی دی، چې دلایر فاعل په مقابل کې ضعیف دی.

(۲) شامي رحمه الله ددر مختار د (لایر فاعل) ترجمه په یحرم سره کړې ده او محرم ته په مبیح باندې

ترجیح وي.

(۳) لایر فاعل په متن کې دی او لایکره په شرح کې دی او متن مقدم وي.

(۴) شامي رحمه الله خپله مخکې لیکلي دي چې: واما البناء عليه فلم أر من اختار جوازه

(فتاوی محمودیه ج ۱۳ ص ۴۱۹).

فان قيل: چې کله چې حضرت حسن رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وفات شو نو بي بي رحمه الله يې په قبر باندې خيمه ووهله، بيا يې يو کال وروسته لرې کړه، ددې په تفسير کې ملا علي القاري رحمه الله فرمايلي دي چې: فسمعت المرأة صايحاً اى هاتفا غيباً يقول: ألا هل وجدوا ما فقدوا.

فاجابه آخر بل يئسوا والظاهر سئموا، ولكن لما كان في صورة اليأس قال يئسوا فانقلبوا اى رجعوا الى اخره (مرقات ج ٤ ص ١٠٥)

بيا يې فرمايلي دي چې دا خيمه يې د ذکر او دقراوت وغيره دا اجتماع لپاره لگولې وه او دحافظ ابن حجر په شان دې فعل ته عبث ويل مناسب نه دي.

قلنا: اول: خودنصوصو په مقابل کې ددې قول هيڅ حيثيت نشته.

دوهم: دا چې هلته خو متعارفه گنبده نه وه صرف خيمه وه.

درېم: دا چې هغه يې هم يو کال وروسته لرې کړې وه.

خلورم: دا چې که ملا علي القاري رحمه الله دگنبدي دجواز قايل وي، نو په شرح نقايه (ج ١ ص ١٣٩) کتاب

الصلوة، باب فى الجنائز کې به يې ترينه منع نه کوله. ملاعلي قاري رحمه الله دبدعاتو په بيان کې فرمايي: هي ما انكره أئمة المسلمين كالبناء على القبور وتخصيصها (مرقاة، كتاب الايمان، باب الاعتصام بالكتاب والسنة تحت تشريح حديث بلال بن النحرث المزني، رقم ١٦٨)

علامه عيني رحمه الله فرمايلي دي چې: په قبر باندې دخيمې دلگولو په باره کې مختلف اقوال دي، بعضي ورته حرام وايي او بعضي ورته جايز وايي او امام احمد رحمه الله، ابن عمر رضى الله عنهما او سعيد بن المسيب رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ورته مکروه ويلي دي، ابن جبيب فرمايلي دي چې: دنش القبر لپاره تردوو يا تردريو ورځو پورې جايز دي، لکن پخول يې هيڅا څخه هم ندي رانقل شوي. (عيني شرح بخاري ج ٤ ص ١٤٩).

حافظ ابن حجر رحمه الله: په فتح الباري کې ددې بي بي په فعل باندې رد کړى دى ج ٣ ص ١٦١)

فان قيل: در رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په قبر مبارک باندې گنبد ولې جوړه شوې دى؟

قلنا: رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په خپله حجره مبارکه کې خښ شوى دى، داسې نه ده چې وروسته

يې په قبر ابادي شوې ده، بيا د خلفاء اربعو په زمانه کې هيڅ تغير پکې رانغلو، د وليد ابن عبد الملك په زمانه کې يې هغه خامه حجره را ونړوله او دمنقشو تيگو څخه يې جوړه کړه، په هغه وخت کې حضرت عروه رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ منع هم وکړه، لکن چا يې خبره ونه منله، بيا وختاً فوقتاً په کې تغير او تزئين کيدلو، حتى

چې په سنه (٦٧٨) د قلاوون صالحې په بادشاهۍ کې شنه گنبد جوړه کړې شوه (جذب القلوب الی دیار المحبوب ص ١٠٨، فتاوی محمودیه جلد ١٣ ص ٤٢٢)

مفتي محمد فريد رَحْمَةُ اللَّهِ فرمايلي دي: په قبر گنبد جوړول د حديث او د فقهې د تصريح مطابق ناجائز دی او چار دېوالي د ضرورت په وخت کې جائز ده، وعن جابر قال نهی رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ ان يخصص القبر و أن يبني عليه و ان يقعد عليه، (رواه مسلم، مشكوة المصابيح، ج ١ ص ١٤٨، باب دفن الميت) وفي فتاوى الهندية: ويكره أن يبني على القبر مسجد او غيره كذا في السراج الوهاج، (فتاوى عالمگیری ج ١ ص ١٦٦، الفصل السادس في القبر والدفن) (فتاوی فریدیه ج ٣ ص ٣١٤)

په قبرونو باندې خادرونه اچول

مفتي احمد يار خان ليکلي دي چې د اولياوو په قبرونو باندې د خادرونو اچول جايز دي (جاء الحق ص

(٢٩٦)

حالانکه رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فرمايلي دي چې: الله تعالى مونږ ته ددې حکم نه دی کړی چې خټو او تيگو ته ټوټې ورواغوندو (مسلم ج ٢ ص ٢٠٠)

فقه او فرمايلي دي چې (١) واما ارتکاب محرمات از روشن کردن چراغها و ملبوس ساختن قبور بدعت شنيعه اند. (فتاوی شاه رفيع الدين ص ١٤)

٢- کره بعض الفقهاء وضع الستور والعمائم والثياب على قبور الصالحين والأولياء، قال وفي الفتاوى الحجة وتكره الستور على القبور (رد المحتار ج ٥ ص ٢٣٢)

٣- هغه امور چې بالاتفاق ناجايز دي يو په هغوي کې (تعليق الستور عليها) دي (مجالس الأبرار ص ١١٨)

٤- په کعبه شریفه باندې خپله رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ خادر غوړلی دی، ځکه چې دهغې تعظيم مفضي الی الشکر نه دی، له دې وجې کعبې طرفته استقبال ضروري دی او قبرونو ته مخ کولو سره لمنځ مکره دی، لهذا په قبرونو باندې خادر غوړول دايهام دشرک او دغير الله دتعظيم له وجې ناجايز دی (احسن الفتاوی پښتو ج ١ ص ٣٤٤)

۵- مفتي محمد فرید رَحْمَةُ اللَّهِ فرمایلي دي چې: د پردې په باره کې دفقهاء کرامو څخه کراهیت هم نقل دی او د ځینو نورو فقهاوو څخه جواز هم مروي دی، نو د قاعدې مطابق به محرم ته ترجیح ورکولی شي، لکن په مخالفینو باندې سختي نه ده پکار (فتاوی فریدیه ج ۳ ص ۳۳۴، احکام الجنایز).

۶- په فتاوی حقانیه کې سوال او جواب داسې دی چې: سوال داو لیاوو قبرونه سپینول او په هغو باندې د گلدارو څادرونو غوړول، غلافونه خورول، ښکلول او د څراغونو بلول شرعا جایز دي او که نه؟ بینوا وتوجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: دا ټول کارونه بد او مفضی الی الشرک دي، ځکه چې دا کارونه د تعظیم په طریقه کیږي، په داسې حال کې چې له الله تعالی څخه پرته دهیچا هم داسې تعظیم ناجایز دی، او په دې کې د مال ضایع کیدل هم دي او په بې فایدې کارونو کې د مال مصرفول شرعا منع دي، لهذا له داسې بدو کارونو څخه ځان ساتل ضرور دي او کوم کار چې د محمدي طریقي څخه ثابت وي هغه باید اختیار کړی شي (فتاوی حقانیه ج ۱ ص ۱۶۱).

په قبرونو باندې ډیوې بلول

مفتي احمد یار خان لیکلي دي چې داو لیاوو په قبرونو باندې د ډیوو بلول جایز دي (جاء الحق ص ۳۰۰). حالانکې رسول الله ﷺ په قبرونو باندې د ډیوو او د شمعو په بلوونکو باندې لعنت ویلی دی (ابو داؤد ج ۲ ص ۱۰۵).

او فقهاوو فرمایلي دي چې: لا يجوز ما يفعله الجهال بقبور الأولياء والشهداء من السجود والطواف حولها واتخاذ السروج اليها ومن اجتماع بعد الحول كالعياد ويسمونه عرسا (تفسير مظهري ج ۲ ص ۶۵۰).

۲- وايقاد النار على القبور فمن رسوم الجاهلية والباطل والغرور (فتاوی عالمگیری ج ۱ ص ۸۶).

همدارنگه يې فرمایلي دي چې: وأخراج الشموع الى رأس القبور في الليالي الأولى بدعة (فتاوی عالمگیری ج ۴ ص ۱۱۰).

۳- النهي عن اتخاذ السرج اما لما فيه من تضييع المال لأنه لانفع لأحد من السراج ولأنها من آثار جهنم واما للاحتراز عن تعظيم القبور (مرقات ج ۱ ص ۱۷۰).

۴- په قبرونو باندې ډیوې بلول او بیرغونه ښخول بدعت دي (فتاوی فریدیه ج ۱ ص ۲۸۸، ص ۳۱۵).

په قبرونو باندې گلان اچول

مفتي احمد يار خان ليکلي دي چې: دهر مسلمان په قبر باندې دگلانو اچول جايز دي ولې وي او که گناهگار (جاء الحق ص ۲۹۶)

حالانکې دا کار نه دنبی کریم ﷺ معمول وو او نه دصحابه وو او نه د امامانو او علاوه لا دا چې اکثر و اکبر و ددين دا عمل رد کړی دی، نو بهتره داده چې ددې عمل څخه ځان وساتل شي.
۱- امام خطابي رحمه الله فرمايلي دي چې: دخلکو ددې عمل لپاره هيڅ اصل نه شته (معالم السنن ج ۱ ص ۱۹)

۲- علامه عيني رحمه الله فرمايلي دي چې دا عمل ليس بشئ دی.

۳- شيخ محدث عبدالحق دهلوي رحمه الله فرمايلي دي چې ددې عمل لپاره هيڅ اصل نشته (اشعة اللمعات ج ۱ ص ۲۰۰)

۴- مفتي محمد فريد رحمه الله فرمايلي دي چې: په قبرونو باندې گلان کينودل روا دي، البته دقيمت تصدق کول يې اولی دي (رساله قبريه ص ۴۰، فارسي) په بل ځای کې يې ليکلي دي چې په قبر باندې شنه څانگه کينودل جايز دي خو په قبر کې دننه دڅانگې کينودل بدعت دی (فتاویٰ فريديه ج ۱ ص ۳۲۹)

۵- په فتاویٰ حقانيه کې ليکلي يې دي چې: تازه گلان او شنې پانې يا بناخونه او داسې نور په قبرونو باندې په دې نيت سره اچول چې دقبر عذاب سپک شي او ددغو شيانو په حمد او ثنا باندې مېرې ته نفع ورسېږي اگر چې شرعاً جايز دي، لکن دشر او فساد او دفتن په دې ډول کې چونکې په نيتونو کې اکثر فتور پيدا شوی دی، نو ځکه علماء کرامو د اولياوو په قبرونو باندې گلان او څادرونه اچول دشرعې خلاف گرزولی دی، لما قال العلامة اشرف علی تهانوي رحمه الله: ايا دعوا مو دغه نيت وي؟ که چيرته يې دا نيت وي نو دفساقو، گناهگارانو په قبرونو باندې به يې گلان شيندل او که چيرته دچا همدا نيت هم وي بيا هم دا فعل دعوا مو لپاره دفساد موجب گرځي نو ددې وجې دهغوي لپاره هم منهي عنه دی (امداد الفتاویٰ ج ۵ ص ۳۴۰) کتاب البدعات، قال العلامة محمد يوسف البنوري رحمه الله فتر العامة يلقون الزهور على القبور وبالأخص على قبور الصالحاء والأولياء، والجهلة منهم اذدادوا

اصراً على ذلك وتغالوا فيه (الى أن قال) وبالجمله هذه بدعة مشرقية منكرة (معارف السنن باب التشديد في البول ج ١ ص ٢٦٥)

٦- دگلاب اچولو رسم بدعت دی شریعت کی ددی ہیخ ثبوت نشته (احسن الفتاوی ج ١ ص ٣٤٢)
 مدپہ قبرباندی گلان اچوئی او مدپہ کفن باندی (فتاوی محمودیہ ج ٣ ص ٤١٢، باب نهم)
 قال العلامة عبدالحق الدهلوي: این قدر تعظیم قبر در شرع آمده که برآن جلوس نکند
 وپانتهند ونغل برآن نه دارند واز غایط وبول برآن احتراز سازد، وتعظیم قبر، بوسته دادن، ودست
 مالیدن، وسجده وطواف، وتقییل نمودن، ومنحني شدن دروینخاک مالیدن درست نیست، چنانچه
 روایات این مورد در جوابات سابقه گذشته، واز آن جمله در کتاب کشف الغطاء شیخ الاسلام مذکور
 است، دست نهد برقبر، ومسح نکند، وبوسه نده، ومنحني نشود، وینخاک او نمالد زیرا که این عادت
 نصارا است ومشایخ در منع آن تشدید بسیار دارند، وآنجہ عوام مردم آلان کنند از بدعتهای منکر
 است شرعاً وبالجمله شک نیست (مأة مسایل ص ٦٨ سوال چهل وچهارم)

پہ قبرونو باندی هر کال عرس کول

مفتي احمد يار خان يو عنوان لگولی دی په نوم د (بحث عرس بزرگان) همدارنگه يې باب لگولی
 دی په نود (باب ثبوت عرس میں)

بيايي ليکلي دي چې: عرس کے حقيقت اس قدر ہے کہ ہر سال تاریخ وفات پر قبر کے زیارت کرنا اور قرآن
 خوانی و صدقات کا ثواب پنچمانا (جاء الحق ص- ٣٢٢)

حالانکہ رسول اللہ ﷺ فرمایلی دي چې زما قبر عید مه جوړوئ (مشکوٰۃ ج ١ ص ٨٦)
 ددی حدیث په تشریح کی شاه ولی الله الدهلوي رحمه الله فرمایلی دي چې: پدی کی اشاره ده چې
 د تحریف دروازه بنده کړی حکم یهودو او نصاراوو دخپلو پیغمبرانو قبرونه د حج په شان اخترونه او
 موسمونو جوړ کړي وو (حجة الله البالغة ج ١ ص ٢٢)

٢- په تفسیر مظہري کی یی لیکلي دي چې: لا يجوز ما يفعله الجهال بقبور الأولياء والشهداء من
 السجود والطواف حولها واتخاذ السروج اليها ومن اجتماع بعد الحول كالعياد ويسمونهم عرسا ج ٢ ص ٦٥٠

۳- شاه ولی الله رحمه الله فرمايلي دي چې: په غټو بدعاتو کې يو دادی چې دقبرونو څخه ميله جوړه شي (تفهيمات الهیه ج ۲ ص ۶۴)

۴- شاه اسحق رحمه الله فرمايلي دي چې: دعرس لپاره ورځ مقررول نه دي جايز (مسایل اربعین ص ۳۸)

۵- مفتي محمد فريد رَحْمَةُ اللهِ فرمايلي دي چې: دديوبند او دسهارنپور علماء دعرس کولو څخه متنفر دي اگر چې امريالمعروف او نهی عن المنکر په کې کيږي، ځکه چې دکوم عرس اختيار دې علمه خلکو سره وي نويوه ورځ به خامخا په هغې کې ټنګ ټکور، دحاضر او ناظر عقیده کيږي (فتاوی فريديه ج ۱ ص ۳۲۷)

۶- مفتي تقی عثمانی رَحْمَةُ اللهِ فرمايي چې دعرس لپاره په شريعت کې هيڅ اصل نشته بلکې بدعت دی (فتاوی عثمانی ج ۱ ص ۱۰۸)

خلوینستی:

بریلویان خلوینستی ته جايز وايي (جاء الحق ص ۲۶۱)

په فتاوی حقانيه کې دي چې: دمري وارثانو ته د ایصال ثواب لپاره صدقات هر وخت جايز دي، لکن دوخت دتعیین چې کوم صورتونه په عوامو کې مروج دي لکه جمعگي، دریمه، لسمه، خلوینستمه او داسې نور نو ددې تخصیص له وجې شرعا نا جايز دي ځکه چې دتخصیص او دالتزام له وجې کله کله مباح او جايز افعال هم نا جايز گرځي.

قال العلامة النووي رحمه الله والطعام في الأيام المخصوصة كالثالث، والخامس، والتاسع، والعشرين، والأربعين، والشهر السادس، والسنة ممنوعة (شرح منهاج بحواله راه سنت ص ۲۶۵) قال العلامة ابن البزاز رحمه الله ويكره اتخاذ الطعام في اليوم الأول، والثالث، وبعد الأسبوع، والأعياد.

الفتاوی البزازیه علی هامش الهنديه ج ۴ ص ۸۱ ومثله فی رد المحتار ج ۱ ص ۶۰۳ مطلب فی کراهه الضیافه من أهل الميت.

مفتي محمد فريد رَحْمَةُ اللهِ فرمايلي دي چې: دخلوینستمې وغيره خاص کول په دين کې نوي شی پيدا کول دی او ممنوع دی، اگر چې صرف خيرات غوره عبادت دی (فتاوی فريديه ج ۳ ص ۳۰۰ احکام الجنائز)

په اذان کې کوتې ښکلول

مفتي احمد يار خان ليکلي دي چې کله چې مؤذن اشهد ان محمد رسول الله ته ورسيږي نو په دغه وخت کې دگوتو ښکلول مستحب دي او په دې کې ډيرې ديني او دونيوي فايده دي (جاء الحق ص ٣٩٤)

پدې موضوع چې بريلويان کوم روايات پيش کوي هغه ټول سخت ضعيف او يا موضوعي دي. امام زرقاني رحمه الله فرمايلي دي چې: مسح العينين بباطن اُلى السبابتين بعد تقبيلها عند قول المؤذن أشهد أن محمد رسول الله لا يصح (مختصر المقاصد الحسنة ص ١٨٢)

د جنازې د لمانځه څخه وروسته بالالتزام دعا کول

بريلويان د جنازې څخه وروسته دعا ضروري گڼي او تارک يې ملامته کوي، حالانکې افضل ددې دعا نه کول دي، په فتاوى حقانيه کې يې داسې ليکلي دي چې د جنازې په لمانځه کې چې صفونه جوړوي په ولاړ حالت دعا بدعت ده، او که چيرته د صفونو له ړنگولو وروسته او له التزام پرته وي نو ممنوع نه ده، البته له سلام څخه مخکې په دعا باندې اکتفاء کول افضل او منصوبي دي.

دليل: له رسول الله ﷺ او سلفو صالحينو رضى الله عنهم څخه ددې دعا دکولو او د نه کولو هيڅ حديث مروى نه دی (کما لا يخفى على من راجع الى كتب الحديث)

او علامه ابن همام او نورو محققينو تصريح کړې ده چې اصل په اشياوو کې اباحت دی، ويؤيدهم ما رواه ابوداؤد أن ما سكت عنه فهو عفو، له دې وجې د جنازې تر لمانځه وروسته دعا مباح او جائزه ځکه چې جنازه پخپله يو لوى عبادت دی په خلاف دا خبره د اذان ځکه چې دهغه د نه کولو په اړه روايت راغلى دی، وهو ما رواه ابو داؤد أن رسول الله ﷺ صلى الله عليه وسلم صلى العيد بلا أذان، ولا إقامة، وأبأ بكر، وعمر، وأبو عثمان رضي الله عنهم. (ابوداؤد ج ١ ص ١٤٤، باب ترك الأذان في العيد)

يعني حضور ﷺ او صديق اکبر او عمر فاروق رضى الله عنهما د اختر لمونځ له اذان او اقامه پرته ادا کړ، پس په عدم الروايت او روايت عدم او عدم ذکر او ذکر عدم کې فرق نه کول غباوت يا جهالت دی.

يو سوال او دهغه جواب: که چيرته يو شوک دا ووايي چې له جنازې وروسته ددعا په اړه حديث وارد دی يعنې کله چې تاسو په مړي باندې جنازه کوئ نو دهغه لپاره په دعا کې ښه اخلاص کوئ او امام کاساني رحمه الله بدائع الصنائع ج ١ (ص ٣١١) کې له حضرت عمر رضي الله عنه نه روايت کړی دی چې له حضرت عمر رضي الله عنه نه يو ځل د جنازې لمونځ فوت شوی وو نو ددوهم ځل د ادا کولو اراده يې وکړه نو پيغمبر صلى الله عليه وسلم ورته وفرمايل چې: الصلوة على الجنازة لاتعاد ولكن ادع للميت واستغفر له (بدائع الصنائع ج ١ ص ٣١١، کتاب الجنائز).

يعنې د جنازې لمونځ بيا نه راگرځول کيږي ليکن د مړي لپاره دعا او استغفار کوه.

وَرَوَى أَنَّ ابْنَ عَبَّاسٍ وَابْنَ عُمَرَ - رَضِيَ اللَّهُ تَعَالَى عَنْهُمَا - قَاتَمَهُمَا صَلَاةٌ عَلَى جَنَازَةٍ فَلَمَّا حَضَرَا مَا زَادَا عَلَى الْإِسْتِغْفَارِ لَهُ وَرَوَى عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ سَلَامٍ رضي الله عنه أَنَّهُ قَاتَمَهُ الصَّلَاةُ عَلَى جَنَازَةِ عُمَرَ رضي الله عنه فَلَمَّا حَضَرَ قَالَ: إِنَّ سَبَقُمُونِي بِالصَّلَاةِ عَلَيْهِ فَلَا تُسَبِّقُونِي بِالْذِّعَاءِ لَهُ. انتهى. (بدائع الصنائع: ٣١١/١، فصل الكلام في صلوة الجنازة)

دا بن عباس او دا بن عمر رضي الله عنهما نه په يوه مړي باندې د جنازې لمونځ فوت شوي وو نو هغوي چې کله حاضر شول نو يواځې يې دنوموړي مړي لپاره په استغفار باندې اکتفاء وکړه او د حضرت عبد الله بن سلام رضي الله عنه څخه روايت دی چې له حضرت عمر رضي الله عنه څخه د جنازې لمونځ قضاء شو نو خلکو ته يې وويل چې که چيرته تاسو د جنازې په لمانځه کې له مانه وړاندې والی حاصل کړ لکن ددعا په کولو کې له مانه وړاندې والی نه شی حاصلولی.

نو ددې په ځواب کې دا ويل کيږي چې په حديث مرفوعه کې له دعا څخه مراد دهغه دعا ده چې له سلام څخه مخکې ده، محدثينو او فقهاوو همدا معنی ترې مراد کړې ده او کوم روايتونه چې صاحب بدائع الصنائع ذکر کړي دي په هغو کې دهغه سړي دعا کول ذکر دي چې له چا څخه جنازه تيره شوې وي او دا دنزاع محل نه دی.

دسلفيه وو ددليل جائزه

او که چيرته دا تسليم کړو چې پيغمبر صلى الله عليه وسلم او سلف صالحينو رضي الله عنهم د جنازې تر لمانځه وروسته دعا نه ده کړې که چيرته يې کړې وای نو منقول او مروی به وای او په ظاهر هم دا معلومېږي، نو له دې څخه ددې دعا بدعت او مکروه والی نه لازميږي او که نه نو له فرائضو نه وروسته په اجتماعي هيئت سره دعا او د قرآن مجيد په پښتو او فارسي او اردو سره ترجمه کول هم بايد بدعت وای

پداسې حال کې چې دا امور بدعت نه دي، پس همدارنگه له جنازې وروسته دعا هم بدعت او مکروه نه ده، زموږ کومو مشايخو فقاهاوو او مفسرينو چې دا دعا مکروه گڼلې ده؟ هيچا هم دا کراهيت په دې سلفي دليل باندې نه دي بنا کړې، هغوي په نورو دلائلو سره دا مدعا په ښکاره توگه معلومه کړې ده.

ديوه وهم ازاله:

ځينې هغه خلک چې د ديو بنديت او د حنفييت په جامه کې د نجديت او سلفيت اشاعت کوي او د صاحب هدايي او ملا علي القاري رحمه الله په ځينو مختصرو عبارتونو باندې تمسک کوي چې کوم کار نبي کريم صلى الله عليه وسلم نه وي کړې هغه به بدعت وي دا دهغو خلکو خود غرضي او مطلب پرستي ده، ځکه چې حديث يواځې در رسول الله صلى الله عليه وسلم فعل ته نه وايي، بلکه حديث د پيغمبر صلى الله عليه وسلم فعل، قول او تقرير دريواړو ته ويل کيږي دده عبارات، اشارات، دلالات، اقتضاء او اعتبار يو شی هم بدعت نه دی، دزيات تفصيل لپاره التعليق الممجد ص ١٤٤، باب القنوت في الفجر ته رجوع وکړئ

د فقاهاؤ کرامو رائي

دا کثرو فقاهاؤ کرامو له عباراتو څخه له جنازې نه وروسته د دعا ممانعت څرگنديږي، البته د امام فاضلي بخاري څخه يې جواز مروي دی (کما في البحر ج ٢ ص ١٨٣، کتاب الجنائز وعن الفضلي لا بأس به انتهى) او څرگنده دې وي چې په دغو مشايخو (مانعينو) کې ځينو يې د دليل تذکره نه ده کړې او ځينو بيا د ملا علي قاري زيادت علی الجنازه مبنی گرځولې ده حيث قال في المرقات ج ٤ ص ٦٤، کتاب الجنائز (لانه يشبه الزيادات في صلوة الجنابة او ځينو (صاحب د هدايي) د جنازې د تکرار د مبنی کيدو خواته اشاره کړې ده، حيث قال لانه دعا مرة لأن أكثرها دعاء (البزازیة علی هامش الهنديه ج ٤ ص ٩٠، کتاب الجنائز) ځينو ويلي دي چې د جنازې د لمانځه څخه مقصد دعا وي، نو ځکه د جنازې لمونځ عبارت له دعا څخه نه نو د دعا په کولو سره د جنازې تکرار لازميږي، ځکه چې د دعا تکرار پخپل ذات کې ممنوع نه ده او که نه نو په پنځو وختونو کې له سلام څخه مخکې د دعا په کولو سره د دعا بعد السلام تکرار لازميږي پس بناء پر دې تحقيق دا کراهيت په تشبيه باندې مبنی ده چې په دې دعا سره د جنازې په لمانځه کې دزياتوالي او تکرار توهم لازميږي، لکه څرنگه چې له فرائضو نه وروسته پيوسته په هم هغه ځای کې سنت کول هم له دې وجې مکروه دي او دا تشبيه په هغه وخت کې لازميږي چې کله په صفوفو کې

ودريڙي او دعا وکړي شی او چونکه دصفوفو له ږنگولو نه وروسته دا تشبیه نه پاتې کېږي نو له دې وجې کراهیت به هم نه وي، (ويشیر اليه تعبير هم بلايقوم بالدعاء مع كون التعبير بلايدعوا خصراً).

التزام بدعت دی :

چونکه دا دعاه لازمې ده او نه واجبه او نه سنت مؤکده ده او نه زائده ، له دې وجې ددې دعا سنت يا واجب گڼل او تارک ته يې ښه نه ويل به بدعت وي، لکه څرنګه چې دهغه مطلق فاعل ته مبتدع ويل منکر دي ، ولا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم (فتاوی حقانيه ج ١ ص ٥١٦، وهكذا في الفتاوى الفريديه)

د جنازې پسې شاته ذکر بالجهر او نعت خواني

مفتي احمد يار خان عنوان لگولی دی چې: باب جنازه کې اگې کلمه طيبه يا نعت خوانی کابثوت (جاء الحق ص- ٣٠٣)

حالانکې امام طحطاوي رحمه الله فرمايي چې: ويستحب لمن تبع الجنازة أن يكون مشغولاً بذكر الله أي سرا ، والتفكر في ما يلقاه الميت وان هذا عاقبة أهل الدنيا وليحذر عما لا فائدة فيه (الی ان قال) ولا يرفع صوته بالقراءة ولا بالذكر ولا يغتر بكثرة من يفعل ذلك واما ما يفعل الجهال في القراءة على الجنازة من زفع الصوت والتمطيط فيه فلا يجوز بالاجماع ولا يسمع احداً يقدر على انكاره أن يسكت عنه ولا ينكر عليه (طحطاوي على مراق الفلاح ص ٢٥٣) علامه شامي هم فرمايلي دي چې وکړه فيها رفع الصوت بذكر او قراءة (ردالمحتار باب الجنائز)

د دفن څخه وروسته په قبر باندي اذان

مفتي احمد يار خان ددې دثبوت لپاره باب لگوي (جاء الحق ص ٣١١)

حالانکې فقهاوو ترينه منع کړې ده ، علامه ابن عابدين شامي رحمه الله فرمايي چې: لا يسن الاذان عند ادخال الميت (الی ان قال) قد صرح ابن حجر في فتاواه بأنه بدعة (رد المحتار ج ١ ص ٦٥٩)

داولياوو په نوم حيوانات ذبح کول

بريلويان ورته جايز وايي وګوره (جاء الحق ص ٣٥٨، ص ٣٥٩) حالانکې فقهاوو ددې کار څخه منع کوي.

حضرت مجدد الف ثانی شیخ احمد سرهندي رحمه الله فرمائي چي: وحيوانات را که نذر مشايخ می کنند و بر سر قبرهای ایشان رفته آن حیوانات را ذبح می نمایند در روایات فقهیه این عمل را نیز داخل شرک ساخته آند (مکتوبات شریف، دفتر سوم، مکتوب نمبر ۴۱)

په فتاوی حقانيه کې يې داسې ليکلي دي چې: کوم ځناور چې دکوم ولي دتعظيم او تکریم يا دکوم بادشاه دخوشحالولو لپاره ذبح شي، يا په دې نيت باندي يې څوک ذبح کړي چې دبادشاه په دربا کې مقبول شي او ماته کومه عهده يا دنده را وسپاري، يا مې پخپله عهدې باندي پريږدي، نو په دې ټولو صورتونو کې حلال شوی ځناور حرام او مردار پري، اگر که يې دذبح په وخت کې زر وارې دالله تعالی نوم پرې ياد کړی وي، او اکثره فقهاء کرام دې فعل ته دکفر موجب وايي.

البتة ځينو په کافر کولو کې دا احتياط اړخ غوره کړی دی، په هر حال داسې مذبوحه د (ماأهل به لغير الله، ما ذبح على النصب، او لعن الله من ذبح لغير الله) کې دمفسرينو، محدثينو او فقهاوو په نيز داخله ده، البتة که چيرته دالله تعالی درضا او دهغه دنعمتونو دشکريې په بدل کې ذبح کړی شي، يعنې په دې نيت باندي چې دنیک او خيرخواه بادشاه په مونږ باندي مقرریدل يو لوی نعمت دی، يواځې ددې نعمت دشکريې په خاطر کوم ځناور څوک ذبح کړي او دبادشاه دخوشحالولو مقصد يې نه وي.

نو دا صورت جائز دی او دغوښې خوړول يې جائز دي او که چيرته دبادشاه او داسې نورو ددعوت په خاطر يې حلال کړي نو بيا هم جائز او حلال دي: لما قال العلامة علاؤ الدين المحصفي رحمه الله: (ذِبْحُ لِقْدُومِ الْأَمِيرِ) وَتَحْوِجُهُ كَوَاحِدٍ مِنَ الْعُظَمَاءِ (يَحْرُمُ) لِأَنَّهُ أَهْلٌ بِهِ لَغَيْرِ اللَّهِ (وَلَوْ) وَصَلِيَّةٌ (ذَكَرَ اسْمَ اللَّهِ تَعَالَى) (وَلَوْ) ذِبْحُ (لِلضَّيْفِ) (لَا) يَحْرُمُ لِأَنَّهُ سَنَةُ الْخَلِيلِ وَكَرَامُ الضَّيْفِ أَكْرَامُ اللَّهِ تَعَالَى. وَالْفَارِقُ أَنَّهُ إِنْ قَدَّمَهَا لِأَكْلٍ مِنْهَا كَانَ الذَّبْحُ لِلَّهِ وَالْمَنْفَعَةُ لِلضَّيْفِ أَوَّلُ لَوْلِيَّةٍ أَوَّلُ لِرَبِّهِ، وَإِنْ لَمْ يَقْدَمْهَا لِأَكْلٍ مِنْهَا بَلْ يَدْفَعُهَا لِغَيْرِهِ كَانَ لِلتَّعْظِيمِ غَيْرِ اللَّهِ فَتَحْرُمُ، وَهَلْ يَكْفُرُ قَوْلَانِ بَرَاذِيَّةٍ وَشَرْحُ وَهْبَانِيَّةٍ.

قُلْتُ: وَفِي صَيِّدِ الْمُنْيَةِ أَنَّهُ يَكْفُرُ وَلَا يَكْفُرُ لِأَنَّا لَا نُسِيءُ الظَّنَّ بِالْمُسْلِمِ أَنَّهُ يَتَقَرَّبُ إِلَى الْأَدَمِيِّ بِهَذَا النَّحْوِ، وَتَحْوِجُهُ فِي شَرْحِ الْوَهْبَانِيَّةِ عَنِ الدَّخِيرَةِ، وَنَظْمُهُ فَقَالَ: وَقَاعِلُهُ جُمْهُورُهُمْ قَالَ كَافِرٌ... وَقَضِيُّ وَإِسْمَاعِيلُ لَيْسَ يَكْفُرُ الدَّرِ الْمَخْتَارِ عَلَى صَدْرِ الدَّرِ الْمَخْتَارِ: ج ۶ ص ۳۰۹، كتاب الذبائح

قال العلامة ابن نجيم المصري رحمه الله: وَفِي التَّيْمَةِ رَجُلٌ ذَبَحَ لِلضَّيْفِ شَاةً فَذَكَرَ اسْمَ اللَّهِ عَلَيْهَا فَقَالَ: يَحِلُّ أَكْلُهُ وَلَوْ ذَبَحَ لِأَجْلِ قُدُومِ الْأَمِيرِ أَوْ قُدُومِ وَاحِدٍ مِنَ الْعُظَمَاءِ وَذَكَرَ اسْمَ اللَّهِ يَحْرُمُ أَكْلُهُ لِأَنَّهُ ذَبَحَهَا لِأَجْلِهِ تَعْظِيمًا لَهُ.

(البحر الرائق: ج ۸ ص ۱۶۸، كتاب الذبائح، ومثله في البرازيه على هامش الهندية ج ۶ ص ۳۰۲، نوع من كتاب الصيد)

دخناورو قبر ته بيول او هلته يې دحلالولو حکم

سوال: ځينې خلک قبرونو ته ځناور يعنې وزې، ميږي، او داسې نور بيا يې او هلته يې ذبح کوي شرعا د داسې ځناورو حکم څه دی؟ يينو وتوجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: ديوه بزرگي يا ولي دايصال ثواب لپاره کوم ځناور حلالول او غوښه يې په غريبانو او مسکينانو باندې ويشل يو جايز صورت دی، ليکن وزې او داسې نور مالونه دهغو قبرونو ته بيول او دهغوي په نومونو يې حلالول حرام دي او له دې څخه ذبيحه حرام يږي اگر که دذبح په وخت کې يې ډير واري بسم الله الله اکبر ويلی هم وي.

قال العلامة ابن نجيم رحمه الله: ذبح القدوم الأمير والواحد من العظماء يحرم ولو ذكر الله تعالى (الاشباه والنظائر ج ٣ ص ٢٣٠، كتاب الصيد والذبائح) قال العلامة ابن نجيم المصري رحمه الله: وفي التمتة رجل ذبح للضيف شاة فذكر الله تعالى عليها فقال يحل أكله ولو ذبح لأجل قدوم واحد من العظماء وذكر اسم الله تعالى يحرم أكله لأنه ذبح لأجله تعظيما له: (البحر الرائق ج ٨ ص ١٦٨، كتاب الذبائح) ومثله في البزازيه على هامش الهنديه ج ٦ ص (٣٠٢، فتاوى حقانيه ج ١ ص ١٦٠)

قضاء عمري

مروجه قضاء عمري بدعت دی

په فتاوی حقانيه کې ليکي چې سوال: څه فرمايي علماء کرام ددې مسئلې په باره کې چې په ځينو علاکو کې خلق په يوې خاصې طريقې سره درمضان المبارک په آخري جمعي کې په جمع باندې لمونځ په دې عقيدې سره ادا کوي چې په دې سره ډټول عمر قضايي لمونځونه ادا کيږي او په عرف عام کې دې ته قضاء عمري ويل کيږي او داثبات دپاره دليله التعريس او دخندق احاديث وړاندې کوي، نو شرعا دقضاء عمري څه حکم دی؟

الجواب باسم ملهم الصواب: قضاء عمري کوم چې په ځينو علاکو کې په متعارفې طريقې سره ادا کيږي نه د حضور ﷺ له احاديثو څخه ثابته ده، او نه حضور ﷺ په خپله دا لمونځ ادا کړی دی او نه يې ددې ترغيب ورکړی دی، همدارنگه دا لمونځ دحضور ﷺ صحابه وو رضی الله عنهم تابعين او تبع تابعينو له قول او فعل څخه هم ثابته نه ده، دأئمه اربعه وو د مذهب په معتبرو

کتابونو کې يې هم ذکر، نوم او نشان نشته، نو په دې بنا سره دا لمونځ په يقيني توگه بدعت دی او فاعل يې د شريعت له مخې مبتدع دی، د احنافو کتابونو ته يې منسوبول کذب او په ايمه وود دين باندې افتراء ده، د حنفي فقهې په کتابونو کې د قضائي لمونځونو دا ادا کولو چې کومه طريقه بيان شوې ده هغه بل ډول ده، او مروجہ قضاء عمري بيل شى دی، په دې کې خويواځې پنځه لمونځونه درمضان المبارک په آخري جمعي کې په آذان او اقامت سره په جماعت سره ادا کول د ټول عمري ادا ويا او اتيا و و کولو د قضاء شوي لمونځونو قائم مقام او دهغوي جبيره او کفاره گڼل کيږي، د فقه حنفي په کتابونو کې د ټول عمر د ټولو لمونځونو د قضاء په ډول سره ادا کولو طريقه داسې راغلې ده يعنې که چيرته د ټول عمر د قضايي لمونځونو تعداد يو زرو وي نو زړ لمونځونه به ادا کوي او که چيرته يولک وي نو يولک لمونځونه به ادا کوي، په دغو دواړو طريقو کې د زمکې او اسمان فرق دی، پاتې شو هغه حديث چې له هغه څخه يې مروجہ قضاء عمري ثابت کړې ده، په هغه باندې ائمه و و جرح او تعديل کړی دی او محدثينو ورته موضوعي حديث ويلی دی چې له ځانه جوړ شوی يعنې موضوعي حديث دی کوم چې استدلال پرې جايز نه دی (۱) ملا علی القاری رحمه الله فرمايي چې (حديث من قضی صلوٰة من الفرائض فی آخر جمعة من رمضان کان جابرا لكل صلوٰة فاتتة فی عمره الی سبعین سنة باطل قطعاً لانه مناقض للاجماع علی أن شیئا من العبادات لا یقوم مقام فاتتة سنوات آه (الموضوعات الکبری ص ۲۴۲ رقم حديث ۹۵۳، حرف الميم) (۲) قاضی شوکاني رحمه الله فرمايي (حديث من صلی فی آخر جمعة من رمضان خمس صلوٰة من الفرائض فی اليوم والليلة قضت عنه ما أخل به من صلوٰة سنة آه (هذا موضوع لا اشکال فيه ولم أجده فی شیء من الكتب التي جمع مصنفوها صنعا فی عصرنا هذا وصار كثير منهم يفعلون ذلك ولا أدري من وضعه لهم فقبح الله الکذابين، انتهى، الفوائد المجموعة فی الاحاديث الموضوعة / ۵۴، النوع الثامن صلوٰة المفيدة بايام الشهور وليال منها) (۳) شاه عبدالعزیز دهلوی رحمه الله فرمايي: الخامس أن یكون الحديث مخالفا لمقتضى العقل والنقل وتکذبه القواعد الشرعية مثل قضاء العمري ونحوه انتهى (العجالة النافعة ص ۳۰ فی بیان قرائن وضع الحديث). (۴) علامه ابن حجر مکی فرمايي: واقبح من ذلك ما اعتيد فی بعض البلاد من الصلوٰة الخمس فی آخر جمعة من رمضان عقب صلواتها زاعمين ان تکفر صلوٰة العام او العمر المتروكة وذلك حرام بوجوه لا تحفى انتهى: (تحفة منهاج النووي)

عملي بدعات

له دغو تصريحاتو څخه د نوموړي حديث موضوعيت اظهر من الشمس غوندي ثابت شو او سن له دې سره سره چې کوم خلک دا حديث د رسول الله ﷺ حديث گڼي او قضاء عمري اثبات لپاره يې د دليل په توگه وړاندې کوي نو معامله يې الله ته سپارل کېږي، ځکه چې د معاند علاج ممکن نه وي، همدارنگه دا مروج قضاء عمري له څو نورو مفاسدو څخه هم خالي نه ده، بچ کيدل ترې ډير ضروري دي او هغه دا چې ددې لمانځه په اړه عوام او ځينې کم علمه خواص هم دا عقیده لري چې په دې لمانځه سره د ټول عمر ياد او يا او يا اتيا وو کلونو يا کم تر کمه د يوه کال د قضائي لمونځونو څخه مو غاړې خلاصېږي لکه څرنگه چې ددې لمانځه له نامه څخه هم څرگندېږي.

همدا وجه ده چې دا خلک ددې لمانځه څومره کوشش او سعې کوي او ددې لمانځه څومره اهتمام کوي د نورو فرايضو او واجباتو دومره نه کوي او دهغوي څخه په ډير معمولي طريقې سره ځان خلاصوي، دا خيال کوي او دا اعتقاد لري چې د ټول عمر قضاء شوي لمونځونه يې په يوه لمونځ سره ادا کېږي، حالانکې دا اعتقاد د اسلام د فقهاوو د تصريح مطابق موجب د کفر گرځي.

په فتاوی هندیه کې دي چې: رجل یصلی فی رمضان لا غیر ویقول: این خوبسیار است ویقول: زیادت میناید لأن کل صلوٰة فی رمضان تعدل سبعین صلوٰة یکفر انتهی (الفتاوی الهندیه، ج ۲ ص ۲۶۸، باب التاسع فی أحكام المرتدين، ومنها ما يتعلق بالصلاة والصوم والزکوة، ومثله فی جامع الفصولین ج ۲ ص (۲۲۳) همدارنگه فقهاء کرامو دا هم لیکلي دي چې قضائي لمونځونه په دا ډول کول چې خلکو او کتونکو ته دا څرگنده شي چې نوموړي قضايي لمونځونه کوي مکروه تحریمي دي که په جومات کې وي او که د جومات نه دباندې وي.

قال العلامة الحصکي رحمه الله: ويکره قضاءها فی المسجد لأن التأخر معصية فلا يظهرها وفي رد المختار: ويظهر من تعليلها ان المكروه قضاءها مع الاطلاع عليها ولو فی غیر المسجد آه (رد المحتار علی الدر المختار ج ۱ ص ۴۹۵: قبل باب السجود باب قضاء الفوايت)

علامه خصکي رحمه الله مخکې ليکي: وينبغي ان لا يطلع غيره على قضاءه لان تأخره معصية. او علامه ابن عابدين ددې عبارت په شرح کې فرمايي: قلت والظاهر ان (ينبغي) ههنا للوجوب وأن الكراهة تحريمية لأن اظهار المعصية لحديث الصحيحين كل أمتي معافى الا المجاهرين وان من أظهر الجهار ان يعمل الرجل بالليل عملاً ثم يصيح وقد ستره الله عليه فيقول عملت البارحة كذا وكذا

وقد بات يستره ربه ويصبح يكشف ستره الله عنه، (رد المختار على الدر مختار ج ١ ص ٤٩٥، قبل باب السجود باب قضاء الفوائت) چونكه دقضاء عمري په دې مروج له مانځه كې نورو خلكو ته اطلاع او اعلان دى له دې وجې دا به هم مكروه تحريمي وي، باقي دغزوه خندق او د ليله التعريس په احاديثو سره هم ددې اثبات صحيح نه دى، ځكه چې په هغو احاديثو كې يواځې دا راغلي دي چې له حضور ﷺ څخه د عارضه نوم (خوب) او يا په جنگ كې د مشغوليت له وجې يو يا څو لمونځونه قضاء شوي وو او له خوب څخه تر وینېدو او له دې څخه تر فارغیدو يې وروسته فوراً ټول لمونځونه ادا كړل، كوم چې نه پكې درمضان ذكر راغلى دى او نه درمضان د آخرى جمعې او نه دا چې هغه يې د ټول عمر د قضائي لمونځونو لپاره كافي گڼلي دي.

په هر حال مقدس شريعت ددې قضاء لمونځونو په اړه خپله قطعي فيصله دا كړې ده چې څومره لمونځونه قضا شوي وي دهغوي د ټولو پوره پوره ادا كول فرض دي او له ادا كولو پرته يې غاړې نه خلاصېږي، حضور ﷺ فرمايلي دي: من نام عن صلوة او نسيها فليصلها اذا ذكرها لا كفارة لها الا ذلك (صحيح البخارى ج ١ ص ٨٤، باب من نسي صلوة فليصل اذا ذكرها لا يعيد الا تلك الصلوة) د قضا او كرامو ايمه وو د جرح او د تعديل، د محدثين كرامو د دغو تصريحاتو په رڼا كې مروج قضاء عمري ته مونږ بدعت قبيحه وايو او په دين كې يې مداخلت گڼو فقط والله اعلم.

مفتي محمد فريد رَحْمَةُ اللهِ لَيْكِي چې: مروج قضاء عمري نه د حديثو څخه ثابته ده او نه د فقې څخه، بلكې د قواعدو حنفيه وو څخه مخالفه ده پس دا مونځ بدعت سيئه دى (فتاوى فريدي ج ١ ص ٢٨٨)

د حيله اسقاط شرعي حيثيت

په فتاوى حقانيه كې يې داسې ليكلي دي:

سوال: نن صبا په اكثر و علاقو كې دا رواج دى چې له مري سره قرآن مجيد قبرستان ته وړي او له مجيد سره څه نقدې روپۍ بډي او څو كسان يې پخپل منځ كې سره گرځوي او دې ته طريقه اسقاط كېږي او په جواز كې دې د قرآن مجيد دايت چې: (وابتغوا اليه الوسيلة) الايه دى وړاندې كوي اني وكړئ ددې مسئلې د جواز يا نه جواز په اړه مكمل وضاحت وكړئ؟ بينو وتوجروا.

الجواب باسم ملهم الصواب: خرگنده دې وي چې که چيرته له يو عاقل او بالغ مسلمان څخه لمونځونه او روژې عمدأ او يا سهواً فوت شوي وي نو په هغه باندې فرض دي چې قضايې راوگرځوي او د قضايې دنه گرځولو په صورت کې به نوموړی گنهگار وي او له ژوند څخه د مايوسۍ په وخت کې به پرې وصيت لازم وي، يعنې وصيت دې وکړي چې دهغه له جائداد منقوله او غير منقوله څخه به دهغه د مال له دريمې حصې څخه دهر لمانځه او روژې په بدل کې دوه دوه کيلو غنم او يا يې قيمت مسکينانو ته په فديه کې ورکوي اود وصيت دنه کولو په صورت کې هم گنهگار له دنيا څخه ځي، البته که چيرته يې مال نه وي او يا يې د مال له دريمې حصې څخه د روژې او لمونځونو فديه نه ادا کيدله او يا د جهل اوفسق او يا سستی له وجې يې د فديه په باره کې وصيت نوي کړی نو وارثان او خپلوان يې دده له خوا څخه په باقاعده توگه سره خپله اسقاط کولی شي (رد المحتار ج ١ ص ٤٩١، باب صلوة الجنائز مطلب فی اسقاط الصلوة عن الميت)

د حيلة اسقاط تشریح

حيله هغه مباح کار وگفتار ته ويل کيږي چې دهغه په ذريعې سره په پټه سره مقصود ته ورسېږي (کما في المفردات ص ١٣٨، الحيلة ما يتوصل به الى حالة ماخفية انتهى، وفي فتح الباری ج ١٢ ص ٢٧٤ هې ما يتوصل به الى مقصود بطريق خفي انتهى).

د حيلي اقسام

د حيلي ډير قسمونه دي چې ځينې يې په لاندې ډول دي:

الف: هغه حيله چې د حرامو د تحليل لپاره وي او د شريعت د ابطال لپاره وي لکه چې اصحاب السبب د بنکار د تحليل لپاره کړی وه او ځينو يهوديانو د شحم (واژه) د تحليل لپاره کړې وه (رواه البخاري) دا حيله پرته له شک او شبهې حرامه او ناجائزه ده.

ب: يو هغه حيله ده چې کوم چې له حرامو څخه د بچ کيدو او د غاړې د خلاصولو لپاره او د واجب اسقاط لپاره وي لکه څرنگه چې حضرت ايوب عليه السلام کړې وه او لکه څرنگه چې پيغمبر صلی الله عليه وسلم د يو ناواده شوي لپاره کړې وه (رواه ابو داؤد) ص ٦٢٤

وَقَالُوا: مَا رَأَيْنَا بِأَحَدٍ مِنَ النَّاسِ مِنَ الْعَمْرِ مِثْلَ الَّذِي هُوَ بِهِ، لَوْ حَمَلْنَاكَ إِلَيْكَ لَتَفْسَخَتْ عِظَامُهُ، مَا هُوَ إِلَّا جِلْدٌ عَلَى عَظْمٍ، فَأَمَرَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، أَنْ يَأْخُذُوا لَهُ مِائَةَ شِمْرَاخٍ، فَيَضْرِبُوا بِهَا ضَرْبَةً وَاحِدَةً» (ابوداؤد ج ٢ ص ٢٥٧، كتاب الحدود باب إقامة الحد على البريض)

خلاصه دا چې صحابه کرامو رضی الله عنهم دهغه سړي په حق کې (کوم چې زنا ترې صادره شوي وه او واده يې نه وو کړی) بارگاه رسالت ته عرض وکړو چې دده غوندې په تکلیف کې مبتلا موږ هيڅوک ندی لیدلی که چیرته يې مونږ دلته راوړو نو هلوکې يې میده میده کيږي او په هلوکوي يې يواځې پوستکي پاتې شوي دي، پس حضور صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وفرمايل چې دخرماوو وږی چې سل بناخونه يې وي را واخلي او يو ځل يې پرې باندې ووهی نو داسې حيله جايزه ده، نه منسوخ ده او نه مخصوص او داله عطاء او امام شافعي رحمه الله څخه هم مروی ده او دې ته احنافو، شوافعو، او حنابله وو، مختار ويلي دي په خلاف د مالکيه وو او سلفيه وو چې دهغوي په نزد دا حيله هم مشروع نه ده، (فليراجع الى تفسير القرطبي ج ١ ص ٢١٣، وشرح الاشباه للحموي ص ٤١٨، فتح الباری ج ١٢، ٢٧٥، کتاب الحيل)

د فقهاء کرامو رڼې

د اسقاط حيله لکه څرنگه چې پخپل اصل سره ثابته ده همدارنگه فقهاء کرامو (خصوصا هغه فقهاء چې دهغوي فتوی اکابرو دیوبندیان نقل کوي) په مشروعیت باندې تصریح کړې ده (فليراجع الى ردالمحتار ج ٢ ص ٩١، والاشباه والنظائر ص ٤١٨) وهکذا فی غیر واحد من الفتاوی، له دې وجې ددې حیلې په مشروعیت کې هیڅ شک او شبه نشته:

شرايط

البته ددې حیلې د مشروعیت لپاره څو شرايط هم شته چې رعایت کول يې ډیر ضروري دي:

الف: دا چې په وارثانو کې يې غائب او بالغ دنده وصیت په صورت کې نه وي ځکه چې دهغوي له مالونو څخه تبرع جائز نه ده.

ب: دا چې په دائره کې به يواځې مسکینان کسیني او غني په يې به هبه کولو غاړه نه خلاصیږي.

ج: دا چې مسکين ته يې په رښتيا سره تمليک وکړي فرضي او لساني نه او که نه نو په داسې حيلې سره به يې مقصود حاصل نه شي (کما في منة الجليل ج ۱ ص ۲۲۵) ويحجب الاحتراز من أن يلاحظ الوصى عند دفع الفقير الهزل والحيلة ان يدفعها حقيقة لا تخيلا ملاحظا ان الفقير اذا أبى عن الهبة الى وصى كان له ذلك ولا يجبر على الهبة. انتهى.

خلاصه دا چې په وصي او نورو باندې ضروري دي چې مسکين ته دهغه شي په ورکولو کې د هزل او د حيلې اراده ونه کړي کومه غوټه او يا پنډه چې ورسره ده د مسکين ملک ته به يې په واقعي او حقيقي توگه ورسپاري، تردې پورې که چيرته دا مال په کافي اندازې سره وي او د حيلې په وخت کې د حج د داخلې اعلان شوي وي نو په نوموړي مسکين باندې حج فرض کېږي او بل سړي ته يې هبه کولو سره د حج له فرضيته غاړه نه خلاصېږي او ددې لحاظ به هم پکې ساتي چې چيرته مسکين يې له بيرته ورکولو څخه انکار وکړي نو هغه لپاره به صحيح وي او بيرته ورکولو باندې به يې نه مجبور وي.

د فقهاوو کرامو حيله اسقاط او په مروجو اسقاط کې فرق

(۱) فقهاء کرامو خپل حيله په حيله اسقاط باندې تعبير کوي چې له دې څخه په څرگنده توگه معلومېږي ددوي په نيز دا اسقاط نه فرض دی نه واجب دی، نه سنت دی او نه مستحب، ځکه چې د حيلې شرعي حيثيت داسې نه وي بلکې دزيات نه زيات حيثيت يې اباحت وي، هغه هم په هغه وخت کې چې د شرعي محرماتو ارتکاب پکې نه وي بلکه د مروجو اسقاط حيثيت په عوامو کې له فرض او واجب څخه هم تير شوی دی بلکه په پوره کولو کې يې د قطعي فريضو د پريښودلو پر واهم نه کوي.

وَنَصَّ عَلَيْهِ فِي تَبْيِينِ الْحَاكِمِ فَقَالَ: لَا يَجِبُ عَلَى الْوَلِيِّ فِعْلُ الدَّوْرِ إِنْ أَوْضَى بِهِ الْمَيِّتُ لِأَتْمَامِ وَصِيَّةٍ بِالتَّبَرُّعِ، وَالْوَاجِبُ عَلَى الْمَيِّتِ أَنْ يُوصِيَ بِمَا يَفِي بِمَا عَلَيْهِ إِنْ لَمْ يَضِقْ الثَّلَاثُ عَنْهُ... الخ (رد المحتار ج ۱ ص ۴۹۲، باب الفوايت، تحت مطلب في بطلان الوصية بالتحتمات والتهايل)

(۲) فقهاء کرامو رحمهم الله دا تصريح هم کړې ده چې د دورې په توگه حليه اسقاط يو اخې دهغو مردگانو لپاره ده چې فقيران او مسکينان وي يعنې دهغه په ترکه کې د ورشي پاتې نه وي چې په شرعي توگه د قضا شوي لمونځونو او روزو فديه چې نيمه صاع غنم ده پوره کړي او د امراؤ او اغنياؤ لپاره دا حيله نه ده ايجاد شوې ليکن په عوامو کې دا حيله يواځې د فقراؤ او غريبانو لپاره نه بلکه د امراؤ او تر

سلاطينو پورې په يوې طريقې سره حيله اسقاط ادا کيږي، په داسې حال کې چې دکومو مړو له ترکې څخه چې فديه پوره کيږي دهغو له ترکې څخه د پوره لمونځونو او روڼو فديه ورکول ضروري وي.

(۳) دا هم دفقهاؤ کرامو په کتابونو کې په صراحت سره راغلي دي چې که چيرته مړی مالدار وي او وصيت يې نه وي کړی نو دمړي په اولياوو باندې حيله اسقاط لازم نه ده او نه په هغو کې يو وارث دنور وارثانو له اجازې پرته په ترکې کې داسې ډول تصرفات او مصرفونه کولی شي، ځکه چې شرعا د داسې کولو حق نه لري او که چيرته يو وارث دنور وارثانو له اجازې پرته داسې وکړي نو شرعا به دنورو وارثانو د حق ضامن وي په فتاویٰ بزازيه کې تصريح موجوده ده په داسې حال کې چې په مروجو اسقاط کې ددې خيال اصلا نه کيږي بلکه په هر حال کې لازم او ضرور گڼل کيږي، تردې پورې چې که چيرته په وارثانو کې څوک نابالغ او غير حاضر وارثان هم موجود وي او يا حاضر وارثان ناراض هم وي نو په دې وخت کې هم په هغو کې چې کوم يو مشر وارث وي خامخا داسې اسقاط کوي او دټولو وارثانو بې ځايه حق تلفي کوي او خرچ کړل شوی روپیۍ ټول وارثان په مشترکه توگه سره اچوي حالانکه دا دمقدس شريعت سراسر خلاف ورزي ده.

(۴) فقهاء کرامو د اسقاط د مال مصرف يواځې فقراء او مساکين گرځولي دي، کومه خاصه طبقه خلک يې ورته نه دي مخصوصه کړي او نه يې کوم وخت ورته مقرر کړی دی، لکن دعوامو په اسقاط کې يوې خواته مخصوص طبقه ورته مقررې وي چې که چيرته له ټاکل شوې طبقې نه پرته د اسقاط مال د بنار نورو فقراوو مسکينانو يا يتيمانو باندې تقسيم کړی شي نو داسې اسقاط ددوي په نيز جايز کيدلی هم نشي او بلې خواته يې خاص د جنازې وخت ورته مقرر کړی وي چې ددوي په نيز نه له ټاکل شوي وخت نه مخکې کيدلی شي او نه وروسته او نه يې مخکې کول او ورسته کول دوي جائز بولي حالانکې په شريعت کې دا ډول يو قيد هم نشته.

(۵) فقهاء کرامو دا هم ليکلي دي چې ددورې له فعل نه مخکې دمړي قضا شوي لمونځونه او روژې گڼل کيږي هم، بيا چې څومره مال دفديې لپاره يعنې څومره اسقاط چې وټاکل شي هغه اندازه کيږي چې د څومره لمونځونو لپاره فديه گرځيدلی شي او ددوي فعل تر هغه وخته پورې جاري ساتل کيږي چې تر څو د ټول عمر د قضاء شوو لمونځونو لپاره فديه وگرځي يعنې ددوی فعل د پوره لمونځونو د اندازې او تعداد مطابق کيږي نه کم او زيات په داسې حال کې چې دعوامو دوره درې وارې کيږي اگر

دا درې ځله دوره د ټولو لمونځونو لپاره کافي نه وي بلکه د ټولو لمونځونو د فديې له پوره کيدو څخه کمه وي همدارنگه مړي د لمونځونو شمار نه کيږي او نه د فديې اندازه معلومه وي.

(٦) فقهاء کرامو دا هم ليکلي دي چې: په کومې دورې او حلقې کې چې د اسقاط مال دوره کيږي په هغه کې به مالدار او غني نه کښيني ځکه چې د غني او مالدار لپاره د واجبي فديې مال اخستل جايز نه دي بلکه حرام دي، لهدا د دورې په حلقه کې به غني سړی هيڅکله نه کيني لکن دعوا مو په اسقاط کې چې کوم خلک په دورې کې شريک وي هغوي اکثره غنيان وي کوم چې دهغو لپاره د واجبو صدقاتو اخيستل په قطعي توگه حرام دي، لهدا دامروجه اسقاط هيڅکله د فقهاؤ کرامو اسقاط نشي کيدلی.

(٧) دعوا مو په اسقاط کې قرآن کریم د فديې جز گرځول کيږي اوله قرآن مجيد نه پرته څوک حيله اسقاط هم نه کوي، حالانکې د فقهيې په معتبر کتابونو کې چيرته چې د اسقاط مسئلې راغلي دي هلته د قرآن مجيد په اړه ددې خبرې نوم او نشان هم نشته چې قرآن مجيد دی ددې اسقاط د مال يو ه برخه وگرځول شي او په دوره کې دې وگرځول شي، په دې موقع کې د جوماتونو ځينې امامان د قرآن کریم سره د بيع معامله کوي کوم چې ډيره غلظه خبره هم ده او دوکه هم ده، لهدا که چيرته دمړي د وارث خپل قرآن کریم نه وي نو امامان حضرات په هغه باندې د بل سړي قرآن مجيد په زر، دوه زره روپۍ هزلک پلوري، په دې کې ددوي غرض دا وي چې کله په زر دوزرو روپو باندې قرآن کریم پلوري او بيا هغه په فديه مال کې ورسره يو ځای کړی شي او د فديې جز وگرځول شي نو د فديه تعداد زياتيږي، ځکه چې له فديې سره ددو زره روپو قرآن کریم هم شامل کړی شو، حالانکه دا بيعه خو لومړی بيع نه ده، ځکه چې دا بيع هزلا ده جدا نه ده او د فقهيې او اصولو ټولو علماؤ ليکلي دي چې هزلا بيع بيع شرعي نه ده، نه په دې بيعي سره يوشی د چا په ملک کې راتلی شي ترڅو پورې چه له هزل څخه اعراض ونه کړی او دوباره د جدأ په توگه بيعه ونکړي، دوهم دا چه که چيرته فرض يې کړی دا بيع منعقد هم شي نو له فديې سره د قرآن کریم په اړينودو کې د فديې تعداد زر دوه زر څنگه زياتيږي؟ په داسې حال کې چې زر دوه زره خويي قيمت نه دی بلکه يواځې دمشتري په ذمي باندې يې پيسې مقررې کړي دي نو که په فديې کې شامليدلی شي نو د قرآن کریم يواځې اصلي قيمت او ماليت شامليدلی شي کومه چې ظاهر خبره ده چې زر دوه زره نه ده

بلکه یواځې پنځوس یا شپيته روپي دي، د فقهاوو کرامو په اسقاط کې د داسې له فريب ډکو چلونو اصلا هيڅ يادونه نشته دا يواځې په مروجہ عوامي اسقاطونو کې موجود دي.

(۸) د فقهاوو کرامو په نیز اسقاط هغې دورې ته وايي چې د حلقې دننه وشي په دې سره ددوي په نیز اسقاط پوره کيږي او له دينه وروسته د مال ويشل په وارثانو باندې فرض يا واجب نه وي او نه په هغو باندې د ټاکل شوي اسقاط ويشل شته که پخپلې خوښې سره غواړي چې صدقه يې کړي نو کولی يې شي، لکن دا ضروري نه ده چې ټول مال دې صدقه کړي او هغو خلکو ته صدقه ورکول پرې لازم وي چې دکت شاه وخواناست وي او حلقه يې جوړه کړې وي بلکه که په هغو کې لږ هم مصرف کړي او له دغو حلقې جوړوونکو خلکو نه پرته نورو مسکينانو او فقيرانو ته يې ورکړي نو بيا يې هم ثواب کيږي او په اسقاط کې هيڅ نقصان او کمی نه راځي ددې برعکس په مروجہ حيله اسقاط کې له اسقاط نه وروسته د مال ويشل هم ضروري وي او له ويشلو پرته ددوي په نیز اسقاط پيڅي نه کيږي او يا مکمل نه وي او دا تقسيم او ویش هم په هغو خلکو باندې ضروري وي چا چې محنت کړی وي او دوره يې کړي وي له دونه پرته که چيرته په نورو مسکينانو او فقيرانو باندې وويشل شي نو دخپل اسقاط تماشا بيا وکړه چه څه ورنه جوړيږي.

(۹) د دغو ټولو شيانو برسیره ۹۹ فیصده خلکو دا اسقاط يو رسم او رواج جوړ کړی دی او دريا او ځان ښونې لپاره يې کوي، چې په خلکو کې بدنام نه شی او خلکو بد ورته ونه وايي د داسې خلکو نيت په اصل کې ثواب نه وي او که چيرته دريا او ځان ښوونې او دخلکو له بد ويلو څخه د بچ کيدلو لپاره په لکونو روپۍ ولگوي نو يوزره ثواب يې هم نه ورپسې رسيږي لهذا د داسې اسقاطونو ثواب مري ته نفع نه ورکوي، البته په خلکو کې د اسقاط کونکي نیک نامي جوړيږي او له هغه څخه خلکو ته د ويناوي گټه رسيږي چې د اسقاط يو څو روپۍ ورکول کيږي او مري غريب ته د داسې اسقاطونو څخه هيڅ شی هم نه حاصلیږي.

(۱۰) له دې پرته د عوامو په اسقاط کې مال هم په ډير غلطې طريقې سره ويشل کيږي يعنې کوم خلک چې عزت مند او د مشهور جومات امام وي هغو ته ډيرې ډيرې روپۍ ورکول کيږي او غريب يا محتاج خلکو ته يا طالب العلم او يانور مسکينانو او فقيرانو ته او يا کوم چې د جوماتونو امامان نه وي هغو ته لږ لږ روپۍ ورکول کيږي او س په انصاف سره ووايي چې دا ټول ذکر شوي شيان د عوامو په اسقاط کې شته او که نه؟ او که چيرته وي په کې او يقينا چې شته نو مهرباني وکړئ دا وايئ چې د مروجہ

اسقاط ڄڻه مناسب دفعهء ڪرامو له اسقاط سره شته او ڪه نه؟ بيا ڇنگه دا دعوه ڪيدلى شى ڇي ڇونڪه فقهاوو پنخپلو ڪتابونو ڪي داسقاط ذڪر ڪري دي نو په عوامو ڪي ڇي ڪوم اسقاط رائج دئي دا به هم جايوزي ڇڪه ڇي ددي نوم هم اسقاط دي، ڪلا و حاشا.

نو ددي لپاره داسقاط په باره ڪي زمونڊر آيه دا ده ڇي ڪه چيرته دا اسقاط دفعهء ڪرامو داسقاط موافق وي او له پورته ذڪر شوو مفسدو څخه يو هم پڪي نه وي نو جائز او دثواب ڪار دي خو په دي شرط ڇي دا ونه وائي ڇي دا فرض ده يا واجب ده، يعني د فرضيت يا د رجوب عقيدده به پري نه لري او ڪه چيرته دپورته ذڪر شويو څخه يو هم پڪي موجود وي نو داسي اسقاط به دهغو مفسدو له وجي نا جائز وي دا خو پريږده ڇي دثواب ڪار به وي نو داسي حضراتو ته په ڪار دي ڇي اول دقانون وراثت له مخي دمري له تره ڪي څخه دهغه قرضي ادا ڪري او بيا دي پاتي شوي ترڪه ڇي دشرعي قانون له مخي د وارثانو ترمنځ وويشي او هريو وارث ته دي خپله خپله حصه ورڪري او بيا له وارثانو څخه ڇي ڪوم يوه پنخپلي خوښي سره دمري دا يصال ثواب لپاره څومره مال ڇي غواڙي مصرف دي يي ڪري دا صحيح او شرعي طريقه ده ڪومه ڇي له سلف صالحينو څخه منقوله او ترنن پوري چليږي او دقرآن او داحاديثو له احڪاماتو سره مطابقت هم لري. واللہ اعلم بالصواب. (فتاوى حقانيه ج ۱ ص ۵۲۱، الی ص ۵۲۷)

وصلی اللہ تعالیٰ علی خیر خلقه محمد وآله وصحبه اجمعین

التوضيحات لدفع تلبيسات أهل البدعة
في عبارات الاكابر

مجلد اول

الحمد لله وحده والصلوة والسلام على من لا نبی بعده ا

اما بعد :

بریلویان د ډیر وخت څخه د اهل حقو پسې یو څو افتراءات کوي او د دې افتراءاتو په وجه ورته د کفر نسبتونه کوي د دې افتراءاتو څخه مسکت جوابونه زمونږ اکابرو ورکړي دي او ډیرې رسالې یې پرې لیکلي دي لکه : ۱- سیف یمانی بر مکاید فرقه رضا خانی ، ۲- سیف علي برگردن غوی ، ۳- فیصله خصومات از محکمه دارالقضاة ، ۴- المهند علی المهند ، ۵- الشهاب الثاقب ، ۶- السحاب المدرار ، ۷- توضیح البیان ، ۸- تزکیة الخواطر ، ۹- الکوکب الیمانی ، ۱۰- اینه رضا خانیت ، ۱۱- الجنة لأهل السنة ، ۱۲- مقاطع الحديد ، ۱۳- نى مجدد کانیا ایمان ، ۱۴- فتح بریلی کادلکش نظاره ، ۱۵- قطع البوتین ، ۱۶- فیصله کن مناظره ۱۷- صاعقه اسمانی برفرقه رضا خانی ، ۱۸- البراهین القاطعه ، ۱۹- الختم على لسان الخصم ، ۱۹- البرهان فی رد البهتان ، ۲۰- عبارات اکابر لمولنا سرفراز خان صفدر رحمه الله تعالى .

د پوره تفصیل لپاره مذکورو کتابونو ته رجوع وکړئ ، زه به د الله تعالى په توفیق باندې اجمالی جوابات را نقل کړم .

شاه اسماعیل شهید رحمه الله

شاه اسماعیل شهید رحمه الله بن شاه عبدالغنی رحمه الله ، بن شاه ولی الله رحمه الله ، د حدیثو دوره یې د شاه عبدالعزیز رحمه الله سره کړې ده او د شپاړسو کالو په عمر کې فارغ شوی دی ، شاه شهید رحمه الله به اکثره په جهادي ټریننگ کې مصروف وو لکن بیا به هم په امتحان کې د ټولو ملگرو څخه مخکې وو ، د مولانا سید احمد شهید رحمه الله مرید وو او د تصوف په باب کې یې یو کتاب هم لیکلی وو په نوم د (حقیقة التصوف) د سید احمد شهید رحمه الله په لاس باندې څلویښت زره هندوانو ایمان راوړی دی لږ په لږ کونو مسلمانانو دده په لاس باندې د گناهونو څخه توبه ایستلې ده یو وخت د پنجاب او د پېښور په مسلمانانو باندې د سکهانو حکومت وو او مسلمانان د سخت ظلم لاندې وو ، ښځې او بچي به یې ورته په بازارونو کې لیلامول او په اور کې به یې ژوندي سوزول ، د لاهور په شاهي مسجد کې داسونو غوږل وه رنجیت سنگ د مسلمانانو په مساجدو کې اذانونه بند کړي وو ، مسجدونه یې نړول ، د امر تر سرلس فیصده مساجد د سکهانو په قبضه کې وو ، چې اسونه به یې پکې تړل ، حتی چې په بعضو ځایونو کې یې

مسلمانان مجبور کړي وو چې د حيوان د ذبح کولو په وخت کې د الله اکبر په ځای دگورونانک نوم واخلي، بل طرفته دومره جهالت وو چې مسلمانانو به په مانځه کې دالله اکبر په ځای باندې يا غوثا غثنی ویلی، ددې ظلمونو په لیدلو باندې دا دواړه حضرات دبلوچستان په لاره باندې قندهار او بیا کابل ته لاړل هلته یې دجید عالم (پیر ملا محمد) رحمه الله سره ملاقات وشو، هغه په لکونو مريدان او شاگردان لرل دهغه څخه یې یو څو کسان او دعاگانې واخستلې او پېښور ته راغلل، په سنه ۱۲۴۲هـ کې یې د نور ښار سره نژدې دخیشکو په علاقه کې دسکهانو سره سخت جنگ وکړو، (۷۰۰) سکهان یې ووژل او صرف (۳۷) مجاهدین شهیدان شول، بیا یې په شیدو کې دوه زره سکهان ووژل، په ډیرو میدانونو کې دمقابلو څخه وروسته بالاکوټ ته ورسیدل او هلته دواړه په سنه ۱۲۴۶هـ کې شهیدان شول، ددوي دمجاهدو او دمظلومیت دتفصیل لپاره دتاریخ کتابونو ته رجوع وکړئ دلته به صرف هغو څلورو اعتراضونو ته جواب ولیکو کوم چې بریلویانو دانگریزانو په لمسون باندې دجهاد دبدنامولو او دناکامولو لپاره په شاه شهید رحمه الله باندې کول.

شاه صاحب حنفي وو:

شاه اسماعیل ابا عن جد حنفي وو، سیرت سید احمد شهید ص ۲۱۹، از ابو الحسن ندوي، یوه ورځ ورته یو څو طالبان راغلل، او ورته وپوښل چې ته دامام صاحب رحمه الله په باره کې څه نظر لرې؟ شاه صاحب ورته وفرمایل چې امام صاحب، سخت فقیه او فخرالمسلمین وو.

طالبان: ایا دامام صاحب دفقهي مسایل منې؟

شاه صاحب: اکثره یې منم مگر بعضې هغه مسایل چې په حدیث کې موجود وي.

طالبان: ددې معنی خودا ده چې دامام صاحب اکثر مسایل خوښوي او بعضې یې نه خوښوي؟

شاه صاحب: نه، نه کلا و حاشا ما داسې نه دي ريلي، بلکې زه دا وایم چې په کوم ځای کې امام صاحب

ته حدیث نه وي رسیدلې او دخپلې رای څخه یې یو خبره کړې وي او دهغې په خلاف حدیث موجود وي نو بیا

په مونږ فرض ده چې دحدیث نبوي ﷺ په مقابل کې دامام صاحب رایه پرېږدو.

طالبان: او څوک چې ستا ددې طریقې څخه خلاف کوي دهغوي په باره کې څه وایئ؟

شاہ صاحب: تراوسہ ما پہ دے خبرہ غور نہ دی کری، لکن بیا ہم وایم چے بنہ نہ کوی، حُکے چے امام صاحب رحمہ اللہ پنچلہ فرمایلی دی چے دصیح حدیث پہ مقابل کے زما قول مہ نیسی۔
طالبان: ایا امام صاحب پہ احادیثو نہ پوہیدلو؟

شاہ صاحب: ولے نہ پوہیدلو، لکن پہ ہغہ کے وخت دُخان شخہ دا حدیثو جو پونکی دیروو، امام صاحب بے تحقیقہ ہر حدیث نہ شو منلی (حیات طیبہ ص ۷۴) لکن دعربو پہ زمکہ محمد بن عبد الوہاب الحبلی دظلم قتل او غارت بازار کری وو چے دھغے پہ وجہ ترینہ مسلمانانو سخت نفرت کولو، دمولانا شہید رحمہ اللہ دمجاہدانہ تحریک، دواہیانو سرہ ہیخ تعلق نہ وو، ددوی اصل مقابلہ دشرک، بدعت، سکھانو او انگریزانو سرہ وہ، انگریزانو (داکتر ہنتی) ددوی دبدنامولو لپارہ ورباندے دواہی تاپہ ولگولہ (سیرت سید احمد ص ۲۷۴) دانگریزانو دداکتر ہنتی دا تاپہ ددوی روحانی اولاد بریلویانو ہم زمزمہ کولہ لکہ دافغانستان مجاہدینو تہ چے روسانو، اشرار ویلی او نن سبا صلیبیان ور تہ دہشتگر او ترورستان وایی

اول اعتراض

شاہ شہید رحمہ اللہ فرمایلی دی چے در رسول اللہ ﷺ مرتبہ مونہ تہ داسے دے، لکہ دمشر ورور حالانکے رسول اللہ ﷺ فرمایلی دی چے: انما انا لکم بمنزلۃ الوالد (اعلاء الاعلام ص ۱۵، مقياس حنفیت ص ۲۰۲)

اول جواب: دمظلوم شہید رحمہ اللہ داصل او دپورہ عبارت ترجمہ واورے، پہ مشکوٰۃ باب عشرۃ النساء کے حدیث دی، چے نبی کریم ﷺ یوہ ورخ ناست وو چے یو او بنس راغلو او رسول اللہ ﷺ تہ یے سجده وکرہ، نو صحابہ وو رضی اللہ عنہم وفرمایلی چے یا رسول اللہ ﷺ ونہ او حیوانات تاتہ سجده کوی، نو زمونہ سرہ خو زیاتہ مناسبہ دہ چے سجده درتہ وکرہ، رسول اللہ ﷺ ور تہ وفرمایلی چے (اعبدوا ربکم واکرموا أباکم) داللہ تعالیٰ بندگی کوئے او دخپل ورور احترام کوئے۔

ددے پہ تشریح کے دفایدی دعنوان لانڈے شاہ صاحب لیکلی دی چے:

ف: یعنی انسان سب آپس میں بہائی ہیں جو بڑا بزرگ ہو وہ بڑا بہائی ہے سو اس کی بڑا ہے بہائی کی سے تعظیم کیجی اور مالک سب کا اللہ ہے بندگی ایسے کو چاہی اس حدیث سے معلوم ہو کہ اولیاء و انبیاء علیہم السلام

وامام زاده پیر و شهید یعنی جنتی اللہ تعالیٰ کی مقرب بندی ہیں وہ سب انسان ہے اور بندی عاجز اور ہماری بہائی مگر ان کو اللہ تعالیٰ فی بڑائی دی وہ بڑی بہائی ہوئی ' ہم ان کی چھوٹی ہیں ' سو ان کی تعظیم انسانوں کی سی کرنی چاہی نہ خدا کی سی الخ

فایده: یعنی انسانان ہول پخپلو کہی ورونہ دی، شوک چہ مشر وی دھغہ دمشر ورور پہ شان احترام پکار دی، او مالک دہولو اللہ تعالیٰ دی، بندگی صرف داللہ تعالیٰ پکار دہ، ددی حدیث شخہ معلومہ شوہ چہ (اولیاء انبیاء، امام زادہ، پیر او شهید یعنی ہول مقرب بندگان انسانان دی او عاجز بندگان دی او زمونہ ورونہ دی) لکن ہغوی تہ اللہ لویی ورکہی دہ، ہغوی مشران ورونہ دی، مونہ تہ دھغوی دفرمان برداری حکم دی، مونہ دھغوی کشران یوونو دھغوی داسی تعظیم پکار دی لکہ دانسانانو، نہ دانسی لکہ دخدای تعالیٰ (تقویۃ الایمان ص ۱۰۱، ۱۰۲) پدی عبارت کہی شاہ شہید رحمہ اللہ د رسول اللہ ﷺ ددی جملہ ترجمہ کہی دہ چہ: (اکرموا اُحاکم) تاسو دخپل ورور عزت کوئی، یایہ دفایدی لاندی ددی اجمال تفصیل وکرو، چہ دا مقربین مشران ورونہ دی پہ مونہ باندی یی تعظیم او تکریم لازم دی، لکن بندگی کول یی نہ دی صحیح او داسی تعظیم یی ہم ندی صحیح کوم چہ داللہ تعالیٰ دشان سرہ مناسب دی، نو شاہ صاحب دحدیث دجملہ ترجمہ لیکلی دہ آخ یعنی ورور پہ دی کہی دتوہین خای کوم دی؟ رسول اللہ ﷺ ابو بکر صدیق رَضِیَ اللہُ عَنْہُ تہ فرمایہ چہ: اُنْتَ اُخِي فِي دِينِ اللّٰهِ وَكِتَابِهِ (صحیح بخاری ج ۲ ص ۶۰) پہ یو حدیث کہی رسول اللہ ﷺ دصحابہ وؤ شخہ وروستہ ترقیامتہ پورے دنالیدی امت پہ بارہ کہی فرمایہ دی چہ: وددت انا قدر رأينا اخواننا (مسلم ج ۱ ص ۱۲۸) فہؤلاء أخوة صحابة، والذين لم يأتوا أخوة ليسو بصحابة كما قال الله تعالى انما المؤمنون أخوة (نوی، شرح مسلم ج ۱ ص ۱۲۸)

رسول اللہ حضرت زید بن حارثہ رَضِیَ اللہُ عَنْہُ تہ فرمایہ دی چہ: اخونا ومولانا، (صحیح البخاری ج ۱ ص ۳۷۲)

رسول اللہ ﷺ حضرت عمر رَضِیَ اللہُ عَنْہُ تہ فرمایہ دی چہ: (أشركنا يا أخى في دعاءك،

ابو داؤد ج ۱ ص ۲۱۰)

ددې څخه علاوه الله تعالى د ډيرو انبياوو په باره کې د آخ لفظ استعمال کړی دی، حالانکې ددوي په قومونو کې اکثر خلک کافران او مشرکان وو صرف د قومي او انساني درجې اخوت وو الله تعالى فرمايلي دي چې (والی عاد أخاهم هودا، الايه والی ثمود أخاهم صالحا، الايه، والی مدین أخاهم شعيباً) نو د انبياوو د اخوت څخه انکار د قرآن او حديث څخه انکار دی، پاتې شو د بريلويانو دا استدلال چې رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې: (انما أنا لکم بمنزلة الوالد) او په قرآن کریم کې راځي چې (وازواجه امهاتهم) نو ددې څخه روحاني پلاروالی او موروالی مراد دی د کومو څخه چې دې په کروړونو او کربونو جسماني پلاران او مورگانې قربان شي، رسول الله ﷺ روحاني پلار هم دی او په ديني لحاظ باندې ورور هم دی، رسول الله ﷺ حضرت ابوبکر صديق رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ ته ديني ورور هم وويلو او دده دلور سيدتنا حضرت عايشې رضي الله عنها سره يې نکاح هم وکړه، د حقيقي ورور دلور سره خو نکاح حرامه ده، همدارنگه که نبي کریم ﷺ دخپل امت لپاره حقيقي پلار وي نو بيا خو د حقيقي لور سره هم نکاح حرامه ده، په حديث کې راځي چې (حق كبير الأخوة على صغیرهم حق الوالد على ولده، مشکوة ج ۲ ص ۴۲۱)

دوهم اعتراض

بريلويانو افتراء کړې ده او ليکلي يې دي چې: شاه صاحب ويلي دي چې: رسول الله ﷺ د وفات څخه وروسته په قبر کې خاورې شوې دي، حالانکې په حديث کې راغلي دي چې (ان الله حرم على الارض أن تأكل اجساد الانبياء) (کوکب الشهائيه على کفریات ابی الوهابيه ص ۲۷، مقياس حنفيت ص ۲۰۶)

الجواب: دشاه صاحب د اصل عبارت ترجمه واوره: په مشکوة باب عشرة النساء کې د حضرت قيس بن سعد رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ حديث دی، هغه فرمايي چې زه د حيری مقام ته لاړم هلته خلکو خپل مشر ته سجدې کولې مانې کریم ﷺ ته وويلې چې يا رسول الله ﷺ ته خو ډير لايق ددې يې چې سجده درته وکړل شي، رسول الله ﷺ ورته وفرمايل چې: رأيت لو مررت بقبري أكنت تسجدله

؟ فقلت لا، فقال: لا تفعلوا) ماته خبر راکړه چې که چیرته زما په قبر تیر شی، نو ایا ته به ورته سجده کوئ؟ ما ورته وویل چې نه، نور رسول الله ﷺ وفرمایل چې مه یې کوئ.

فایده: یعنی میں بھی ایک دن مرکز مٹی میں ملنے والا ہوں تو کب سجدہ کے لائق ہوں؟
یعنی زہ به هم یوه روح د خاورو سره میلایږم، نو زه کله د سجدې لایق یم؟ سجدہ داسې ذات ته پکار ده چې هیڅکله نه مري. انتھی.

د (مٹی میں ملنی) دوه معنی گانې دي، اول: چې خاورې شي او د زمکې سره خلط شي دا معنی دلته غلطه ده، دوهم: د زمکې او د خاورو سره ملاقي کيدل او متصل کيدل، دلته دوهمه معنی مراده ده ځکه چې شاه صاحب رَحْمَةُ اللهِ ددې قایل نه دی چې نبی علیه السلام خاورې کيږي (فتاوی رشیدیہ ج ۱ ص ۹)
(ملنا) پیوسته کيدل، ملحق کيدل، یو کيدل، دفن کيدل (نور اللغات ج ۴ ص ۶۳۲، جامع اللغات ج ۲ ص ۵۶۵)

دریم اعتراض

په شاه شهید رحمه الله باندې دا اعتراض کيږي چې انبياوو او اولياوو ته یې د موچیانو څخه هم زیات ذلیل ویلي دي (کوکب الشهابیه ص ۲۹)

الجواب: شاه صاحب د صحیح بخاري او د صحیح مسلم حدیث را نقل کړی دی، عبد الله بن مسعود رَضِيَ اللهُ عَنْهُ فرمایي چې یا رسول الله دا الله تعالی په نیز کومه گناه لویه ده؟

رسول الله ﷺ وفرمایل چې د ټولو څخه غټه گناه دا ده چې د غیر الله څخه کومکونه وغواړئ حال دا چې الله پیدا کړي یې (شاه صاحب بیا د فایده عنوان لگولی دی او دهغې لاندې یې لیکلي دي چې) یعنې الله تعالی په هر ځای کې حاضر او ناظر دی او ټول کارونه دا الله تعالی په اختیار کې دي، نو د هر مشکل په وخت کې د هغه الله تعالی څخه کومک غوښتل پکار دي، نو بل څوک داسې گنجل او رابلل یې غټه گناه ده، اول خو دا خبره فی نفسه غلطه ده چې بل څوک حاجت روا یا حاضر او ناظر وگنځي، دوهم دا چې کله چې زموږ خالق الله تعالی دی نو موږ ته هم پکار ده چې صرف دا الله تعالی څخه کومک وغواړو، د بل چا سره زموږ څخه کار دی؟ څوک چې دیو معین بادشاه غلام وي نو د هغه د ټولو کارونو تعلق صرف د همدې معین بادشاه سره وي، د هغه تعلق د بل بادشاه سره نه وي، نو کوم مو چې

خوبالکل دیادولو نه دی هماراجب خالق الله ہے اور اس فی ہم کو پیدا کیا تو ہم کو بھی چاہے کہ اپنے ہر کاموں میں اس کو پکارین اور کسے سے ہم کو کیا کام؟ جیسی جو کوئی ایک بادشاہ کا غلام ہو چکا تو وہ اپنی ہر کام کا علاقہ اسی سے رکھتا ہی دوسری بادشاہ کی بھی نہیں رکھتا اور کسی چوہڑی چمار کا تو کیا ذکر ہے۔ (تقویۃ الایمان ص- ۳۴)

بدعتی احمد رضا خانہ! دشاہ صاحب پہ دی تول عبارت کی بالخصوص دانیاوو او داولیاو ونوم پہ کوم بخای کی راغلی دی؟ شاہ صاحب: خو عمو می الفاظ استعمال کپی دی (سو کے اور کو اس طرح سمجھ کر پکارنا، اور کسی سے ہم کو کیا کام؟

دا الفاظ مجمل دي او بدعتیان دا مجمل الفاظ علی التعین والخصوص پہ انبیاوو او پہ اولیاوو

باندی ورچسپانوی.

فانقیل: چپی انبیاء او اولیاء ہم پہ دی عمو م او اجمال کی داخل دي.

قلنا: ڊیر حُلّی دا جمال حکم جدا وي او دتفصیل حکم جدا وي، اجمالی حکم جایز وي او تفصیلی حکم حرام او ناجایز وي، الشیخ کمال الدین محمد بن محمد المعروف بابن ابی الشریف رحمہ اللہ المتوفی سنہ ۹۰۵) لیکلی دي چپی: قالوا وما ذکرناه من صحة الاطلاق اجمالاً لا تفصيلاً كما يصح بالاجماع والنص أن يقال خالق كل شيء، ولا يصح أن يقال خالق القاذورات وخالق القردة والخنازير مع كونها مخلوقة له اتفاقاً وكما يقال له ما في السموات والارض ای مالکها، ولا يقال له الزوجات والاولاد لا يهامه اضافة غير الملك اليه (مسامره ج ۲ ص ۳)

داسی اجمالاً ویل صحیح دي چپی الله تعالی دتمامو کایناتو خالق دی، لکن داسی تفصیلاً نه شی ویلی چپی الله تعالی دغایطو، شادوگانو او خنزیرانو خالق دی، حالانکی غایط، شادوگان او خنزیران ہم پہ کایناتو کی داخل دي، همدارنگه داسی ویلی شی چپی: له مافی السموات والارض، لکن داسی نه شی ویلی چپی له: الزوجات والاولاد) حُکِہ چپی دلته دغیر الملک یعنی دبلې فاسدی معنی توهم رائجی، همدا قاعدہ حضرت شیخ سرھندی مجدد الف ثانی رَحْمَةُ اللهِ هَم پہ معارف لدنیہ ص ۵۷، او ملا علی القاری پہ شرحی دفعہ اکبر ص ۶۲، کی ذکر کپی ده.

علامہ احمد بن موسی الخیالی الحنفی فرمایلی دي چپی: ولا شک فی صحة اطلاق مثل خالق

كل شيء ويلزمه خالق القردة والخنازير مع عدم جواز اطلاق اللازم (الخیالی ص ۷۲)

همدې ته ورته اعتراض مولوي عمر بريلوي هم کړی دی چې: شاه صاحب فرمايلي دي چې: هر مخلوق وړوکی وي او که غټ وي هغه دالله تعالی دشان په مخکې دموچي څخه هم زیات ذلیل دی (تقوية الايمان ص ١٦)

الجواب: د تقوية الايمان پوره عبارت داسې دی چې: الله تعالی فرمايي چې: **وَاذْكَالَ لُفْنُنٍ لِأَيْنِهِ وَهُوَ يُعْطِيهِ يُونَنَّى لَا تُشْرِكْ بِاللَّهِ إِنَّ الشِّرْكَ لَظُلْمٌ عَظِيمٌ** (فايده: يعنې الله تعالی لقمان ته زیات عقل ورکړی دی، نو په دې پوه شئ چې دا ډیره غټه بې انصافي ده چې ديو حق بل چاته ورکړئ، دالله تعالی حق دالله مخلوق ته ورکړئ دټولو څخه دلوی ذات حق دټولو څخه زیات ذلیل ته ورکړئ لکه دبادشاه تاج چې موچي ته ورپه سرکړئ نو ددې څخه بله غټه بې انصافي کومه ده؟ او دا یقین ساتل پکار دي چې هر مخلوق وړوکی وي او که غټ وي دالله تعالی دشان په مخ کې دموچي څخه هم ذلیل دی اویا یقین کرلینا چاښی که هر مخلوق بړا هو یا چوټا وه الله کی شان کی اگی چارسی بهی ذلیل یی الخ (تقوية الايمان ص ٢٦)

نو د شاه صاحب مقصد دشرک دقباحت بیانول دي، د بزرگانو توهین یې مقصد نه دی، یعنې لکه څرنګه چې دبادشاه په مخ کې موچي بې وسه او بې چاره، کمزوري او ضعیفه وي نو مخلوق ددې څخه زیات دالله په مخکې بې وسه بې چاره کمزوري او ضعیفه وي.

١- نو دذلیل څخه بې عزته ندی مراد، بلکې بې وسه او کمزوري او ضعیفه ترینه مراد دی، الله تعالی فرمايلي دي چې: **﴿وَلَقَدْ نَصَرَكُمُ اللَّهُ بِبَدْرٍ وَأَنْتُمْ أَذِلَّةٌ﴾** (ال عمران).

الله تعالی په بدر کې ستاسو سره کومک وکړو حال دا چې تاسو بې وسه وئ.

٢- همدارنګه دا حکم اجمالا دی دانبیاوو او داولیاوو په نوم باندې پکې تصریح نه ده شوې او مخکې ذکر شو چې داجمال او دتفصیل حکم جدا وي، په حدیث کې اجمالا انسان ته دپېچي حیثیت بیان شوی دی، (لا یکمل ایمان المرء حتی یکون الناس عنده کالاباعر)، عوارف المعارف علی هامش احیاء العلوم ج ٤ ص ٣٦٠)

حضرت خواجه نظام الدین اولیاء رحمه الله فرمايلي دي چې: ایمان کسی تمام نه شود تا همه خلق نزد او این چنین نه نماید که پشک شتر (فوائد الفوائد ص ٦١)

خلورم اعتراض

احمد رضا خان ليکلي دي چې کفریه ع— ٢٨، په شاه صاحب باندې يې اعتراض کړې دی چې شاه صاحب ليکلي دي چې: (دشيخ او دنورو بزرگانو اگر چې دنبی کریم ﷺ وي همت کول، ددې څخه په غواگانو او په خروکې استغراق بهتر دی) (الکوکب الشهابیه ص ٢٩، وهکذا فی مقياس حنفیت ص ٢١٤)

الجواب: اول د(صراط مستقیم) د عبارت خلاصه واوره: دوهم هدایت په عبادت کې دخلل اچونکو شيانو تفصيلي ذکر او دهغوي د علاجونو په بيان کې دی په دې کې درې فايدې دي.

اوله فايده: نفس او شيطان دواړه په لمونځ کې خلل اچوي، نفس داسې خلل اچوي، چې سستي او ارام غواړي، همدارنگه د لمانځه په ارکانو کې تيزي کول غواړي، ترڅو چې زر زر فارغه شي، همدارنگه په اعضاوو کې سستي او استرخاء پيدا کوي، او شيطان په لمونځ کې وسوسې اچوي، د شيطان په بد ترينو وسوسو کې بعضې وسوسې د لمونځ څخه دبې پرواهۍ او معمولي گڼلو وسوسې دي او دا وسوسه د فرضو داستخفاف او دهغې څخه دانکار په وجه ډير زرکفر ته مفضي کيږي او د شيطان ادنی وسوسه داده چې دالله تعالی د مناجات دلذت څخه دې غافله کړي، ورپسې عبارت يې داسې دی چې: (بمقتضائی ظلمت بعضها فوق بعض از وسوسه زنا خيال مجامعت زوجه خود بهتر است، و صرف همت بسوی شيخ و امثال آن از معظمين گوجناب رسالت مآب باشند به چندین مرتبه بد تراز استغراق در صورت گاو و خر خود است که خيال آن باتعظيم و اجلال بسويد ای دل انسان می چسپد بخلاف خيال گاو و خر که نه آن قدر چسپیدگی می بود و نه تعظيم بلکی مهان و محقر می بود، و این تعظيم و اجلال غير که در نماز ملحوظ و مقصود می شود بشرک می کشد (طراط مستقیم ص ٨٧)

دتيارو خپل مراتب دي، بعضې دبعضو څخه او چتې دي، دزنا څخه دخپلې بي بي سره دمجامعت خيال بهتر دی او خپل شيخ اويا نورو لويانو اگر چې رسول الله ﷺ وي ددوي طرفته دخپل همت وراړول، دا دغوا او دخرو په صورت کې داستغراق څخه ډير بد تردی، ځکه چې دشيخ خيال دتعظيم سره دانسان په زړه کې نښلي او دغوا او دخره خيال نه دومره نښلي او نه پکې تعظيم وي، بلکې حقير او سپک وي او دغير داسې تعظيم چې په لمانځه کې ملحوظ او مقصود شي دشرک طرفته مفضي کيږي.

دجواب تفصيل

- ۱- صراط مستقيم د شاه اسماعيل شهيد رحمه الله تصنيف نه دی، بلکې دا د سيد احمد شهيد رَحْمَةُ اللهِ مَلْفُوظَات دي (صراط مستقيم سر ورق)
- ۲- د دې ملفوظاتو راجمع کونکي دوه کسان دي، يو شاه اسماعيل شهيد رَحْمَةُ اللهِ او بل شاه عبدالعزيز رَحْمَةُ اللهِ زوم مولانا عبدالحی رحمه الله (صراط مستقيم مترجم اردو ص ۳)
- ۳- که بريلويان دا عبارت د کفر سبب گرځوي نو پکار دی چې اول تکفير د سيد احمد شهيد رَحْمَةُ اللهِ وکړي او که د جامع تکفير کوي، نو بيا پکار دی چې د مولانا عبدالحی رحمه الله تکفير هم وکړي، ځکه چې احتمال لري چې د دې عبارت راجمع کونکی مولانا عبدالحی رحمه الله وي، حالانکې بريلويان د دې عبارت له وجې يواځې د شاه اسماعيل شهيد رَحْمَةُ اللهِ تکفير کوي.
- ۴- پدې عبارت کې د (گاو وخر) څخه علی التعین غوا او خر ته دی مراد، بلکې تمام کاینات ترینه مراد دی لکه څرنګه چې د همدې عبارت پسې داسې عبارت دی چې (غوا او خريو مثال دی دالله تعالی څخه ماسوی خروي، که غوا وي، که اوبن وي، او که پيل وي د ټولو همدا حکم دی) نو د دې څخه علی التعین غوا او خر مراد ول توجیه القول بمالایرضی به قایله ده.
- ۵- پدې عبارت کې دا هم ذکر شوي دي چې (بلا قصده دارواح او د ملايکو کشف او خیال او په غیر اختیاري طریقہ باندې زړه ته د مسایلو راتلل لمونځ ته نقصان نه رسوي، مثلاً که د محمد صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ روح مبارک او یا د نورو انبیاءو او اولیاءو ارواح او یا د ملايکو ظهور کشف او خیال پخپله بلا قصده په مانځه کې راشي او یا بلا قصده غریبې او عجیبې مسئلې په زړه کې راشي، نو دا لمونځ ته نقصان نه رسوي، بلکې دایو لوی نعمت دی چې کاملینو ته حاصلیږي) لهدا د بریلویانو دا خبره چې په (صراط مستقيم) کې یې د خیال راتللو ته د لمونځ مخل ويلي دي، قطعاً غلط او توجیه القول بمالایرضی به قایله ده.
- ۶- پاتې شوه د قصد او د ارادې خبره، نو په دې عبارت کې دا بیانوي چې په لمونځ کې به قصد او اراده صرف دالله تعالی تعظیم او اجلال ملحوظ وي، په دې صوفیانه عبارت کې یې د دې حدیث مفهوم بیان کړی دی چې: (أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ) نو د صراط مستقيم د عبارت خلاصه حضور قلبي دی

(صرف همت) يعنى قصدا خپله توجه د ماسوى الله طرفته گرځول په مونځ کې خلل راوړي ځکه چې دا په عبادت کې د معبود څخه بې پروا هې ده.

٧- (صرف همت، شغل برزخ، شغل رابطه) د بعضې صوفيايې کرامو په نيزيو خاصه اصطلاح ده يعنې دخپل شيخ طرفته داسې متوجه کيدل چې دنورو هر قسم خيالاتو او خطراتو څخه خپل زړه او ذهن خالي کړي او صرف شيخ ته په زړه کې ځای ورکړي، خپله په صراط مستقيم کې ددې بيان داسې شوی دی چې (بأدب و تعظيم تمام به همگی همت خود متوجه بآن صورت ميشود که گویا با آداب و تعظيم بسيار و بروی شيخ نشسته آند و دل بالکل بآن سو متوجه می سازد) فارسی صراط مستقيم ص ١١٨

دداسې تصور الشیخ په باره کې د اهل فتواوو اختلاف دی، بعضې حضراتو فرمایلي دي چې دخپلو شرایطو سره جایز دی او بعضو پکې د اهل او دغیر اهل فرق کړی دی او بعضو ترینه منع کړې ده، نو په مانځه کې د (صرف همت) معنی داده چې پدې وخت کې قصداً د الله تعالی طرفته توجه نه ده پاتې نو په داسې لمونځ کې به چې ټوله توجه پکې غیر الله تعالی ته وي او الله تعالی ته پکې هیڅ توجه نه وي څرنگه خلل نه راځي.

٨- د صراط مستقيم پدې عبارت کې د خطر په اعتبار سره د وسوسو مختلف مراتب ذکر شوي دي يعنې د بعضو خطر لږ او د بعضو زیات دی، مثلاً د زنا د وسوسې خطر ډیر دی، ځکه چې زنا حرامه ده او دخپلې منکو چې سره د جماع خیال دهغې په نسبت لږ خطر لري، ځکه چې دخپلې منکو چې سره جماع حلاله ده، همدارنگه کامل مسلمان ته په لمانځه کې د خرا و د غوايي خیال لږ خطر لري ځکه چې دا حقیر او بې قیمت شيان دي، پدې شيانو کې هیڅ سرور او لذت نشته، بلکې ددوي څخه طبعیت یو قسم نفرت کوي، نو خامخا مونځ کونکی دا خیالات ډیر زرد زړه او د ذهن څخه وباسي، او په لمونځ کې ددې لویو هستیو خیال خصوصاً د محمد ﷺ خیال او ددوي طرفته (صرف همت) ډیر خطر لري ځکه چې د مسلمانو ددوي سره بې حده مینه او محبت، بې حده تعظیم او تکریم ددې تقاضی کوي چې په همدې کې منهمک شي او د توجه الی الله څخه محروم شي، نو تاسو اوس سوچ وکړئ چې د صراط مستقيم په دې عبارت کې توهین دی او که مدحه؟

خلاصه دا چې په لمانځه کې دې لویو هستیو ته صرف همت ډیر خطر لري په نسبت سره هغه صرف همت ته چې نورو کایناتو ته وي .

مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله

بدعتیانو په مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله باندې هم اعتراضونه کړي دي، مونږ به دالله تعالی په توفیق باندې دوو مشهورو اعتراضونو ته جواب ولیکو .

اول اعتراض: د ختم نبوت زماني څخه دانکار اعتراض:

الجواب: د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله د ختم نبوت د بحث خلاصه داده چې: د ختم نبوت لپاره درې مرتبې دي، اول ختم نبوت رتبي، دوهم ختم نبوت مکاني، دریم ختم نبوت زماني او دا درې واړه مرتبې د ختم نبوت ثابتې دي، لکن په دوي کې اعلی مرتبه د ختم نبوت رتبي ده ځکه چې ختم نبوت رتبي د علت په مرتبه کې دی او ختم نبوت زماني دمعلول په مرتبه کې دی، ختم نبوت رتبي دا معنی چې د نبوت ټول درجات، مراتب او کمالات په رسول الله ﷺ باندې ختم دي، د رسول الله ﷺ د پاسه په مخلوقات کې د بل چا مرتبه نه شته، د رسول الله ﷺ د پاسه صرف د خالق کاینات مرتبه ده، بیا یې فرمایلي دي چې دا درې واړه مراتب د دلیل مطابق په طور ثابت دي، داسې نه ده چې یواځې ختم نبوت زماني د دلیل مطابق په طریقه باندې ثابت دی، لکه څرنګه چې دعوا مو زعم دی، چې ختم نبوت یواځې په زماني کې منحصر دی، حالانکې ددې څخه پوره فضیلت نه ثابتیږي، ځکه چې ختم نبوت زماني دمعلول په مرتبه کې دی، نو دا څرنګه کیدلی شي چې معلول دی مطابق وي او علت یې مطابق نه وي؟ البته که ددې دریو واړو مراتبو څخه یوه مراده کړی شي نو بیا به د خاتم النبیین لفظ په ختم نبوت رتبي باندې د دلالت مطابق په طریقه باندې دلالت کوي او د ختم نبوت زماني ثبوت د دلیل التزامي له وجې متحقق دی، مولانا نانوتوي رحمه الله بیا د ختم نبوت رتبي دمضبوطوالي لپاره یو تعبیر کړی دی، چې داسې خو نه کیږي چې د نبی کریم ﷺ څخه وروسته بل نبی راشي لکن بالفرض که د نبی کریم ﷺ په زمانه کې او یا د نبی کریم ﷺ د زمانې څخه وروسته بل نبی راشي بیا هم د نبی کریم ﷺ ختم نبوت ته نقصان نه رسیږي، ځکه چې د نبوت ټول مراتب په نبی کریم ﷺ باندې تمام دي، نو دا د ختم نبوت رتبي

دمضوبتیا یو تعبیر دی، نو د قاسم نانوتوي رحمه الله په نیزباندې د ختم نبوت زمانې څخه منکر داسې قطعي کافر دی لکه څرنګه چې دنورو ضروریاتو د دین څخه منکر قطعي کافر دی، مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله فرمایلي دي چې خاتمیت زماني زمونږ دین او ایمان دی (مناظره عجیبه ص ۳۹، خاتمیت زماني مسلمہ اجماعي عقیده ده (مناظره عجیبه ص ۶۹) زما دین او ایمان دادی چې در رسول الله ﷺ څخه وروسته د بل نبی احتمال هم نشته، څوک چې په دې کې شک کوي هغه کافر دی (مناظره عجیبه ص ۱۰۳)

دمولانا قاسم نانوتوي رحمه الله عبارات تشریح

مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله په یو محای کې داسې لیکلي دي چې: یعنی آپ (محمد ﷺ) موصوف «بوصف نبوت بالذات» هې اور سوا آپ کی اور نبی موصوف «بوصف نبوت بالعرض» اور ان کی نبوت آپ کا فیض هې، پر آپ کی نبوت کسی اور کا فیض نہیں آپ پر سلسله نبوت منتهی ہو جاتا هې غرض آپ جیسی نبی الائمۃ ہیں ویسی هې نبی الانبیاء ہیں تحذیر الناس ص-۴)

یعنی محمد ﷺ بالذات نبی دی او نور تیر شوي انبیاء علیهم السلام بالعرض انبیاء دي، د بالذات معنی داده چې الله تعالیٰ محمد ﷺ ته د نبوت کمالات د بل چا په واسطه نه دي ورکړي او د بالعرض معنی داده چې نورو انبیاءو ته چې الله تعالیٰ د نبوت کوم کمالات ورکړي دي نو هغه یې در رسول الله ﷺ په برکت باندې ورکړي دي، دنورو انبیاءو نبوت در رسول الله ﷺ د فیض څخه دی او د محمد ﷺ نبوت په مخلوق کې د بل چا له فیض څخه نه دی لکه نور القمر او نور الشمس

د بریلویانو دجل

مفتي احمد یار خان لیکلي دي چې مولوي قاسم نانوتوي په تحذیر الناس کې د نبی کریم ﷺ د آخري والي څخه انکار کړی دی او لیکلي یې دي چې: که د محمد ﷺ څخه وروسته بل نبی راشي نو بیا هم په خاتمیت کې څه فرق نه راځي، ځکه چې د خاتم معنی ده اصل نبی، نور انبیاء عارضی دي، همداسې مرزا قادیاني وایي چې زه بروزي نبی یم (جاء الحق ص ۶، طبع نوري کتب خانہ لاهور)

حالانکې تاسو د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله خپل عبارت وکتلو او دهغې صحیح تشریح موهم وکتله.

مولانا قاسم نانوتوی عبارت تشریح

مولانا قاسم نانوتوی رحمہ اللہ فرمائی ہے: بعد حمد و صلوة کے قبل عرض جواب یہ گزارش ہے کہ اول معنی خاتم النبیین معلوم کرنی چاہیں تاکہ فہم جواب میں کچھ دقت نہ ہو سو عوام کی خیال میں تو رسول اللہ ﷺ کا خاتم خونا بن معنی ہیں کہ آپ کا زمانہ انبیاء سابق کی زمانہ کی بعد اور آپ سب میں آخر نبی ہیں مگر اہل فہم پر روشن ہوگا کہ تقدم یا تاخر زمانی میں بالذات کچھ فضیلت نہیں پہر مقام مدح میں و لکن رسول اللہ ﷺ و خاتم النبیین فرمانا اس صورت میں کیونکر صحیح ہو سکتا ہے الخ (تحذیر الناس ص ۲)

مولانا قاسم نانوتوی رحمہ اللہ فرمائی ہے: یو ختم نبوت رتبی دی او بل ختم نبوت زمانی دی او دریم ختم نبوت مکانی دی، ختم نبوت رتبی دعلت پہ مرتبہ کہی دی او ختم نبوت زمانی دمعلول پہ مرتبہ کہی دی، نو یا بہ دخاتم النبیین خخہ درې واره مراتب مراد وی او یا بہ یو مرتبہ مرادہ وی کہ درې واره مرادې وی نو درې واره بہ ددلیل مطابقی پہ طریقہ ثابتې وی، داسې نہ لکه خرنګہ چې دعوامو خیال دی چې در رسول اللہ ﷺ ختم نبوت یواځې پہ زمانی کہی منحصر دی او کہ یوہ مرتبہ مرادہ وی نو بیا بہ ختم نبوت رتبی ددلیل مطابقی پہ طریقہ باندې ثابت وی او ختم نبوت زمانی بہ ددلیل التزامی پہ طریقہ الخ اوس، عوام څوک دي؟

مولانا قاسم صاحب فرمائی ہے: وجز انبیاء علیہم السلام یا راسخین فی العلم ہمہ عوام اند (قاسم العلوم نمبر اول مکتوب دوم ص ۴)

د بریلویان دجل

احمد رضا خان بریلوی ددی اوږد عبارت خخہ پہ عربی کہی داسې تعبیر کړی دی: (وانما يتخیل العوام أنه ﷺ خاتم النبیین بمعنی اخر النبیین مع أنه لا فضل فیہ اصلا عند اهل الفہم (حسام الحرمین ص ۱۰۰)

او په اردو کې لیکلي دي چې: نبی ﷺ سب سے پچھلی نبی نہیں ان کی بعد اور نبی ہو جائی تو حرج نہیں (حسام الحرمین ص ۶۷)

لعنت الله على الكاذبين، مولانا قاسم نانوتوی رحمہ اللہ څہ وایي او احمد رضا خان ترینه خرنګہ

تعبیر کوي؟

احمد رضا خان یو عبارت د (تحذیر الناس ص ۱۲، ثخه را اُخلی بل د ص ۲۴) ثخه را اُغلی او بل د ص ۲، ثخه را اُخلی درې واړه سره یو مخای کوي او په خپل منافقانه انداز باندې ترینه نتیجه د ختم نبوت ثخه انکار جوړوي.

احمد رضا خان وایي چې مولانا قاسم صاحب رَحْمَةُ اللهِ نَبِيْ كَرِيْم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ او صحابه ټول په عوامو کې داخل کړل حالانکې تا مخکې د عوامو تعریف واوریدلو.

دمولانا قاسم نانوتوي عبارت

اگر بالفرض بعد زمانه نبوی صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ کوئی نبی پیدا، و تو پهر بهی خاتمت محمدی کچھ فرق نہ آئے گا (تحذیر الناس ص ۲۳) دلته مولانا د ختم نبوت زمانې ثخه انکار نه کوي او دا څرنگه ممکنه ده چې علت ومني او د معلول ثخه انکار وکړي؟ ختم نبوت رتبي علت دی او ختم نبوت زمانې معلول دی او اخبار بالعلت مکذب لپاره داخبار بالمعلول نه وي، دلته دا جمله د ختم نبوت رتبي د استحکام لپاره پیش کوي، ختم نبوت رتبي دومره قوي دی، چې کيږي خو نه، خو بیا هم بالفرض که د نبي کریم صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په زمانه کې اویا وروسته بل نبي پیدا هم شي نو ختم نبوت رتبي ته څه نقصان نه شي رسولی (اگر چې وروسته د بل نبي صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ په راتللو باندې عقیده ساتل کفر دی حتی شک پکې کول هم کفر دی (مناظره عجیبه ص ۹)

دوهم اعتراض: په اعمالو کې امتیان دانبیاءو سره برابریدلی بلکې ترینه

او چیدلی شي

مقیاس حنفیت ص ۲۱۰،

الجواب: اول د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله بعضې عبارات واورئ: د ذوي العقول کمال په دوه قسمه کمالاتو کې منحصر دي، یو علمي او بل عملي او د مدح مدار په همدې دوو خبرو باندې دی، په قرآن کریم کې د څلورو فرقو تعریف کيږي، چې نبیین، صدیقین، شهداء، و صالحین دي، دانبیاء و اوصدیقینو کمال علمي دی او د شهدو و اوصالحینو کمال عملي دی انبیاء منبع العلوم او د فاعل په مرتبه کې دي، صدیقین مجمع العلوم او د قابل په مرتبه کې دي، او شهداء منبع الاعمال دي او د فاعل په مرتبه کې دي او صالحین مجمع الاعمال دي او د قابل په مرتبه کې دي، ددې دعوي لپاره دلیل دادی چې که انبیاء د خپل امت

ڄڻه ممتاز وي نو په علومو کي ممتاز دي، پاتې شو عمل نو په ډيرو وختونو کي په ظاهر کي امتي ورسره مساوي بلکي ترينه زيات وي (بقي رها عمل اس ميں بسا اوقات بظہر امتي مساوي، وڃائي ٿي بلڪ بڙا ڃائي ٿي)

او که په قوة العمل او په همت کي انبياء دا متونو څخه زيات هم وي نو ددې به دا معنی وي چې د شهادت مقام او وصف هغوي ته هم حاصل دی، لکن خلک په خپلو اوصافو غالبه وو باندې ملقب کيږي، (ميرزا مظهر جانان رحمه الله، شاه غلام علي رحمه الله، شاه ولي الله رحمه الله او شاه عبدالعزيز رحمه الله) څلور واړه جامع بين العلم والفقر وو لکن مرزا صاحب او شاه غلام علي رحمه الله په فقيري کي مشهور شول او شاه ولي الله رحمه الله او شاه عبدالعزيز په علم کي مشهور شول، ددې وجه دا وه چې په هغوي باندې فقيري غالبه وه او په دوي باندې علم غالب وو اگر چې ددوي د علم څخه د هغوي علم او دهغوي د فقيري څخه ددوي فقيري کمه نه وه، نو په انبياوو کي علم په عمل باندې غالب دی، اگر چې د انبياوو عمل او همت او قوت دنورو خلکو په عمل په همت او په قوت باندې غالب دی، بهر حال انبياء دنورو خلکو څخه په علم کي ممتاز دي، (تحذير الناس ص ٤٤٥)

٣- خود انبياء ټي کو د کي هو امتي بسا اوقات مجاهده ورياضت ميں ان کي بڙي ټي هو ټي نظراتي ټي مگر مرتبه ميں انبياء کي برابر نهين هو سکتی وجه اس کي بجز شرف علم و تعليم اور کيا ټي (حجة الاسلام ص ٢٨)

ما به الامتياز په ما بين د انبياوو او امتونو کي علم او جهل دی، عمل او عدم عمل نه دی په ظاهر کي په اعمالو کي اکثر امتيان د انبياوو سره برابر وي بلکي زيات وي لکه څرنگه چې د انبياوو او دامت د اعمالو د موازنې څخه معلوم کيږي او باطني فرق يعني دا خلاص د تفاوت لپاره غټ سبب د ذات او د صفاتو معرفت او د عباداتو او د سيئاتو د عواقبو معرفت دی چې خلاصه يې همغه کمال علمي دی (آب حیات ص ١٥٢)

د جواب تفصيل

د اعمالو د تفاوت مدار په باطني اخلاص باندې دی څومره چې معرفت او اخلاص وي همغومره د اعمالو مرتبه وي، په يو حديث کي راغلي دي چې: صحابه وو ته بد مه وایئ، که تا سو دا حد د غره په مقدار سره زر خرچد کړئ نو د صحابه وو د مدد (يعني ١٤، چيتا کيو) ته هم نه شئ رسيدلی (صحيح البخاري مشکوة ج ٢ ص ٥٥٣)

نو چي دامتيانو د اعمالو په خپل مابين كې دومره تفاوت وو نو بيا به د امتي او د نبي د عملونو په مابين كې څومره فرق وي؟ خصوصاً د امتيانو او د انبياوو د سردار صلى الله عليه وسلم د عملونو په مابين كې به څومره تفاوت وي؟ له دې وجې مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله په يو ځاى كې ليكلي دي چې: (توپر اميد مساواة بين سرور كاينات اور مابين مؤمنين و مؤمنات منجمه افغاث احلام اور خيال واهيات هے) (اب حیات ص- ۱۸۳)

البته ظاهراً دكم په اعتبار سره كله دامت اعمال ډير ښكاري مثلاً: پنځه مونځونه دمعراج په شپه باندې فرض شول او دمعراج واقع د نبوت په يوولسم كال باندې پيښه شوه، نو نبي كريم صلى الله عليه وسلم پنځه وخت فرض لمونځ تقريبا ديارلس كاله وکړو، حالانكې زمونږ په كمزورې زمانه كې اكثر خلك پنځوس پنځوس شپيته شپيته حتى سل سل كاله پنځه وخته فرض لمونځ كوي، همدارنگه د جمعې مونځ په اول كال د هجرت باندې فرض شو، نو نبي كريم صلى الله عليه وسلم تقريبا لس كاله د جمعې لمونځ كړى دى او په امت كې اكثر و خلكو پنځوس، شپيته، حتى سل سل كاله د جمعې لمونځ كړى دى.

درمضان روژې په دوهم كال د هجرت باندې فرض شوى نو تقريبا نهه كاله نبي كريم صلى الله عليه وسلم درمضان روژې نيولې دي او دامت حال ته گوره چې څو څو كاله يې درمضان روژې نيولي دي؟

امام رازي رحمه الله فرمايلي دي چې: قد نجد في الأمة من هو اطول عمرا وأشد اجتهادا من النبي صلى الله عليه وسلم (بحواله مقامع الحديد ص- ۷۸)

حضرت مولانا رشيد احمد گنگوہي رحمه الله

بريلويانو په رشيد احمد گنگوہي رحمه الله باندې اعتراض كړې دى چې رشيد احمد گنگوہي رحمه الله: الله تعالى ته دروغ مسنوب كړي دي (حسام الحرمين ص- ۱۰۱)

الجواب: دا خالص دروغ او سخته دوهكه او افتراء ده، رشيد احمد گنگوہي رحمه الله فرمايلي دي چې امكان الكذب په دې معنى چې الله تعالى چې څه فرمايلي دي نو دهغې په خلاف كولو باندې قادر دى، لكن خلاف يې نه كوي مثلاً: د فرعون لپاره دنار و عيد راغلى دى نو الله تعالى يې جنت ته په داخلولو باندې قادر دى، لكن هيڅكله يې جنت ته نه داخلوي، ددې قدرت او عدم ايقاع څخه كله به امكان ذاتي او ممتنع بالغير باندې تعبير كيږي (فتاوى رشيديه ج ۱ ص- ۱۱)

ڏوڪ ڇڻي دا عقيده وساتي ڇڻي الله تعالى په ڪذب باندې متصف دي او يا په خوله باندې داسي ووايي نو هغه قطعاً ڪافر او ملعون دي، دقرآن، حديث اودا جماع څخه مخالف دي، البته دا دٻولو مسلمانانو عقيده ده ڇڻي مثلاً الله تعالى دفرعون، هامان، قارون، او دابو لهب وغيره په باره ڪي فرمايلي دي ڇڻي دوي به جهنم ته ځي اوس دا حڪم قطعي دي، الله تعالى هيڅڪله دوي جنت ته نه داخلوي، لکن الله تعالى په دې باندې قادر دي ڇڻي جنت ته يې داخل ڪري عاجز نه دي..

بيضاوي شريف دالله تعالى ددې قول په تشریح ڪي ڇڻي (ان تغفر لهم الايه) دي فرمايلي دي ڇڻي عدم غفران دشرک دوعيد تقاضی ده، امتناع ذاتي پکي نشته: وعدم غفران الشرک مقتضى الوعيد فلا امتناع فيه لذاته والله اعلم بالصواب) فتاوى رشيديه ج ١ ص ١٨

احمد رضا خان وايي ڇڻي زما سره دمولانا گنگوھي رحمه الله مهري دستخطي فتوى ده ڇڻي په هغي ڪي يې بالفعل الله تعالى ته ڪذب نسبت ڪري دي، نو مولانا خليل احمد سهارنپوري رحمه الله فرمايلي دي ڇڻي دا په رشيد احمد گنگوھي پوري بهتان او جعل سازي ده او احمد رضا خان په جعل سازي ڪي دجعل سازانو داستاذانو استاذ دي (المهند على المفند ص ٣٧)

مولانا خليل احمد سهارنپوري رحمه الله

احمد رضا خان اعتراض ڪري دي ڇڻي خليل احمد سهارنپوري په البراهين القاطعه ڪي ليکلي دي ڇڻي دشیطان علم درسول الله ﷺ دعلم څخه زيات دي (حسام الحرمين ص ١٠٣)

الجواب: البراهين القاطعه دمولانا خليل احمد سهارنپوري رحمه الله ڪتاب دي ڇڻي د (انوار الساطعه در بيان مولود وفاتحه) په جواب ڪي يې ليکلي دي، انوار الساطعه مولوي عبدالسميع رامپوري بدعتي ليکلي دي، نو محترمو وروڼو اول دانوار الساطعه مسایل ولولئ بيا دمولانا خليل احمد سهارنپوري رد ولولئ، بيا خپله محاکمه وکړئ.

انوار الساطعه در بيان مولود وفاتحه

١- دحاضر او دناظر صفت دالله تعالى پوري خاص نه دي، ځکه ڇڻي خاصه ديتنه وايي ڇڻي (مايوجد فيه ولايوجد في غيره) او په تفاسيرو ڪي راغلي دي ڇڻي ملک الموت، شيطان، لمر او سپوږمۍ په هر ځای ڪي حاضر او ناظر دي، په احاديثو ڪي راځي ڇڻي دملک الموت توجه هر کور او هر سړي ته وي او

عبارات الاكابر

ٲول پيشني (ان احاديث سے معلوم ٲوا ڪه ملك الموت ٲر جگه موجود ٲي) همدارنگه يي ليڪلي دي چي: (ڪوئي ادي مشرق سے مغرب تڪ ابادي دنيا کي اگري سر ڪرے جٲان جادي گا چاند ڪو موجود پاوي گا اور سورج ڪو بهي پاوي گا ٲر اگري ده ڪٲي ڪه ايڪ چاند سب جگه موجود ٲي اور ايڪ سورج سب جگه موجود ٲي، تمٲاري قاعدی سے چاهي ده ڪافر ٲو جاوے)

۲- ابو الحسن شاذلي رحمه الله فرمايلي دي چي: لو احتجبت رؤية رسول الله صلى الله عليه وسلم طرفه عين ما اعددنا انفسنا من جملة المسلمين.

۳- در رسول الله صلى الله عليه وسلم ٲه نسبت ابليس لعين او ملك الموت زيات حاضر او ناظر دي ٲڄه ٲه ابليس ٲه هر ٲاڪ او ناٲاڪ ٲڄي ٲه حاضر او ناظري دي او ملك الموت دهر ڪافر او غير ڪافر سره حاضر او ناظر دي، (اور تماشا يي ڪه اصحاب محفل ميلاد تو ز ميں ڪي تمام جگه ٲاڪ ناٲاڪ، مجالس مذٲبي وغير مذٲبي ميں حاضر ٲو نا رسول الله ڪا، نٲيس دعويٰ ڪر ٲٲي، ملك الموت اور ابليس ڪا حاضر ٲو نا اس سے بهي زياده تر مقامات ٲاڪ ناٲاڪ ڪفر غير ڪفر ميں ٲايا جاتا ٲي)

ٲدي مسايلو باندې رد

۱- بدعتي نام نهاد ملا، رسول الله صلى الله عليه وسلم ٲه شيطان باندې قياس ڪر �و.

۲- ٲه صفت د حاضر او د ناظر ڪٲي يي شيطان ته ٲه رسول الله صلى الله عليه وسلم باندې مزيت ور ڪر �و.

۳- بريليويان ليڪلي دي چي شيطان حاضر او ناظر دي، نو رسول الله صلى الله عليه وسلم به ٲه طريق اولي حاضر او ناظري نو او س ڪه يوسري ووايي چي احمد رضا خان (ٲه خٲله عقيدہ ڪٲي) د شيطان ٲڄه بهتر دي نو چي شيطان حاضر او ناظر دي نو احمد رضا خان خو به ٲه طريق اولي سره حاضر او ناظري نو اويا يوسري ووايي چي احمد رضا خان خو د ٲٲوس ٲڄه بهتر دي نو چي ٲٲوس البوزي نو احمد رضا خان خو به ٲه طريق اولي سره البوزي، نو ايا دا قياس به صحيح وي؟

البراهين القاطعة

۱- د الله تعالى هيڄ صفت ٲه بنده ڪٲي نشي را ٲللي.

۲- الله تعالى د بعضو حقيقي صفاتو ظل بنده ته ور ڪري دي لڪه: سمع، نقيقي، علم حقيقي، بصر حقيقي.

د الله صفات دي لڪن د دوي ظل، علم، سمع، بصر مجازي يي بنده ته هم ور ڪري دي.

۳- بنده ته يې چې خومره علم، قدرت وغيره ورکړي دي، نو بنده دهغي څخه ديوې زرې په مقدار هم زيادت نه شي کولی.

۴- الله تعالى چې شيطان ته کوم مقدار وسعت ورکړی دی او ملک الموت ته يې چې په کوم مقدار باندې وسعت ورکړی دی، او لمر او سپوږمۍ چې يې په کومه وضعه باندې پيدا کړي دي، نو دوي ددې خپل مقدار څخه هيڅ زيادت نه شي کولی.

۵- ددې زيادت او قلت پورې هيڅ فضيلت نه دي موقوف، موسى عليه السلام په نظر سره خضر عليه السلام ته دير اعلى او افضل وو، حالانکې دموسى عليه السلام علم مکاشفه دخضر عليه السلام په نسبت کمه وه، لکن خضر عليه السلام ته چې خومره علم مکاشفه ورکړل شوی وه نو دهغي مقدار څخه يې زيادت نه شو کولی.

۶- ملک الموت او شيطان ته چې الله تعالى کوم مقدار وسعت ورکړی دی او لمر او سپوږمۍ ته يې چې خومره وسعت دنور ورکړی دی نو هغه دمشاهدې او دقطعي نصوصو څخه ثابت دی، اوس په دوي باندې ديو افضل (محمد ﷺ) قياسول دعالم او دعاقل کار نه دی ځکه چې اول خو په عقايدو کې قياسونه نه چلېږي، بلکې دعقايدو داثبات لپاره دقطعي نص ضرورت دی دوهم: دا چې دا قياس دقطعي نصوصو څخه مخالف دی، خپله رسول الله ﷺ فرمايلي دي چې: (والله لا أدري ما يفعل بي ولا بكم) او شيخ محدث عبدالحق دهلوی رحمه الله فرمايي چې: او نیز فرموده است کی من بشر آم نميدانم که در پشت اين ديوار چيست يعنى بى دانيدن حق سبحانه، (آه اشعة اللمعات ج ۱ ص ۳۶۵)

۷- که ددې لپاره سبب فضيلت وي نو بيا خو ټول مسلمانان اگر چې فاسقان وي او خپله مؤلف (عبدالسميع بريلي) دشيطان څخه بهتر دی، نو پکار ده چې که دشيطان څخه زيات نه وي نو دده په مقدار علم الغيب خو دې ولري، داسې غير مناسبې خبرې خومره بى عقلي او بى علمي ده؟

خلاصه دا چې شيطان او ملک الموت ته کتل او بيا فخر عالم محمد ﷺ ته دزمکې علم محيط دقطعي نصوصو په خلاف صرف دفساد قياس څخه ثابتول چې شرک نه دی نو بل څه شى دی؟ دشيطان او دملک الموت دا وسعت خو دنص څخه ثابت دی، (دکمالاتو دنبوت څخه بغير بعضې جزئي حوادثو ته) درسول الله ﷺ دعلم وسعت دکوم قطعي نص څخه ثابت دی؟

۸- مؤلف چہی د (حضرت حسن شاذلی رحمہ اللہ) کومہ واقعہ لیکلہی دہ نو اول خو واقعات حجج شرعیہ نہ شي کیدلی، خصوصاً دعاید و پد باب کہی او دوہم دا چہی کہ دا واقعات و منو نو جواب دادی چہی دہی اولیاوو تہ اللہ تعالیٰ کشف ورکری وی، دا ممکنہ دہ چہی نبی کریم ﷺ تہ اللہ تعالیٰ ددہی شخہ یو لک چندہ زیات ورکری دی، لکن ددہی ثبوت (فعلي چہی ورکری یی دی) دکوم نص شخہ ثابت دی؟ (البراهین القاطعہ ص ۵۰، ملخصاً)

محترم لوستونکو دالبراهین القاطعہ کومہ جملہ دقرآن، حدیث او داجماع شخہ مخالفہ دہ؟ پدہی کہی دتوہین الفاظ کوم دی؟ پہ کومہ جملہ کہی مولانا خلیل احمد سہارنپوری رحمہ اللہ دنبی کریم ﷺ علم دابلیس پہ علم باندہی قیاس کری دی؟ بالعکس تاسو ولیدل چہی عبد السمیع بریلوی ابلیس تہ حاضر او ناظر وویلو او نبی کریم ﷺ یی ورباندہی قیاس کپرو او بیا یی ابلیس تہ پدہی صفت کہی برتری ورکپہ، چہی ہغہ پہ ہر پاک او ناپاک حای کہی حاضر یی، باقی دحاضر اودناظر مسئلہ مخکہی پورہ واضحہ شوہی دہ، ہلتہ رجوع وکری اودیرہ دخوند خبرہ دادہ چہی مولانا خلیل احمد سہارنپوری رحمہ اللہ د رسول اللہ ﷺ شخہ دزمکہی دعلم محیط دنفی جملہ ذکر کپہی دہ (علم محیط زمین) ددہی شخہ صفا معلوم یی چہی خبرہ یواخہی دزمکہی پہ علم کہی دہ پہ علومو عالیہ وو کمالیہ وو کہی نہ دہ، پہ کومو باندہی چہی دانسانی فضیلت مدار وی، ہمدارنگہ خلیل احمد سہارنپوری رحمہ اللہ داسہی لیکلی چہی: (شیطان و ملک الموت کویہ وسعت نص سی ثابت ہی الخ) پدہی کہی لفظ د (یہ) دہی خبری تہ اشارہ دہ چہی دشیطان لپارہ دمطلق وسعت دعوہ نہ دہ شوی، بلکہی جزئی حقیر و حوادثو تہ اشارہ شوہی دہ، او پہ دہی باندہی دفضیلت مدار نہ دی، لکہ دسلیمان (علیہ السلام) ہدہد تہ دیوی حادثہی علم موجب دفضیلت پہ سلیمان علیہ السلام باندہی نہ دی، پہ البراہین القاطعہ ص ۳ کہی یی لیکلی دی چہی دا عقیدہ دیو ادنی مسلمان دشان سرہ ہم نہ دہ مناسبہ چہی ہغہ پہ تقرب او پہ شرف او پہ کمالاتو کہی بل ثوک دنبی کریم ﷺ سرہ مماثل وگنی الخ

اوس داخمد رضاخان ددہی جملہی حکم تاسو بیان کپہی احمد رضاخان لیکلی دی چہی: براہین قاطعہ میں تفریح ہے... کہ آن کے پیر ابلیس کا علم نبی ﷺ کی علم سے زیادہ ہے الخ (حسام الحرمین ص- ۱۰۳)

دوہم اعتراض

خلیل احمد سہارنپوری رحمہ اللہ لیکلی دی چہ: (رسول اللہ ﷺ ددیوبندی علماوو
 خخہ د اردو ژبہ زدہ کړې وه)؟

الجواب: مخکې ذکر شو چہ البراهین القاطعة د عبد السمیع بریلوی د کتاب په رد کې لیکل شوي
 دي په نوم د (الانوار الساطعه) په الانوار الساطعه کې یې په دیوبندیانو اعتراض کړی وو د الانوار
 الساطعه عبارت داسی دی: (واضح ہو کہ اس جواب پر دہلی کے تین صاحبوں کے مہر ہی الٰہی بخش، حفیظ اللہ، شریف
 حسین یہ صاحب دہلی میں غیر مقلد ہیں سب ان کو جانتے ہیں ان کا یہ جواب کہنا کچھ تعجب نہ تھا لیکن اصحاب دیوبند بھی اس
 فتویٰ میں انکی تابع ہو گئی مدرسہ دیوبند کے طلباء اور مدرسین کے پانچ مہرین چند دستخط ہیں، ایسی آہنی مفتی کہ آن میں سی
 ایک صاحب کے عبارت یہ ہے ہذا مسئلہ جواب صحیحہ حسن علی عفی اللہ عنہ، سبحان اللہ، عبارت ان مفتی صاحب کے
 دیکھنی کی قابل ہے الخ) (الانوار الساطعه مع البراہین القاطعه ص- ۲۶)

۱- ددیوبندی جواب کې خلیل احمد سہارنپوری رحمہ اللہ و لیکل چہ: د حسن علی په نوم باندې کوم
 مدرس نہ په دیوبند کې شته او نہ مخکې تیر شوی دی.

۲- ییایې ددیوبند د مدرسې صفت کړی دی، چہ ددیوبند د مدرسې عظمت د الله تعالیٰ په دربار
 کې ډیر دی، ډیرو علماوو دلته سبق ویلی دی او ډیر خلک یې دگمراہی دتیارو خخہ را ایستلی دی.
 (یہی سبب ہے کہ ایک صالح فخر عالم علیہ السلام کی زیارت سے خواب میں مشرف ہوئی تو آب کو اردو میں کلام کرتی دیکھ
 کر یو چہا کہ آپ کو یہ نام کہا سے اگئی؟ آپ تو عربی ہیں فرمایا جب سے علماء دیوبند سے ہمارا معاملہ ہوا ہے کو یہ زبان آگئی)
 یونیک سہری پہ خوب کم نبی کریم ﷺ ولیدلو نبی کریم ﷺ پہ اردو باندې
 خبرې کولې، دې نیک سہری ترینہ پوښتنہ وکړه چہ یا رسول اللہ ﷺ ته خو عربی یې دا اردو
 دې خنځہ زدہ کړې ده؟ نبی کریم ﷺ ورته وفرمایل چہ د کوم وخت خخہ چہ زما ددیوبند
 د علماوو سره معاملہ راغلې ده نو دا ژبہ مې زدہ کړې ده (البراهین القاطعه ص- ۲۶)

دجواب تفصیل

۱- پہ البراہین القاطعہ کی دیو خوب ذکر دی او خوب دتعبیر قابل وی .

۲- بیا پہ دے خوب کی ہم داندی ذکر شوی چہ (معاذ اللہ) ددیوبند علماء استاذان دی او رسول اللہ ﷺ (معاذ اللہ) ددوی شاگرد دی ، بلکہ پہ دے خوب کی داسی راغلی دی چہ دکوم وخت خخہ چہ زما ددیوبند دعلماو سرہ معاملہ راغلی دہ ، داسی نہ دی راغلی چہ نبی کریم ﷺ ددوی خخہ خہ لوستلی دی او یا ددیوبند علماو خہ وربودلی دی .

۳- د رسول اللہ ﷺ پہ منصب کی دانہ وہ داخلہ چہ تہی یی دے زدہ وی ، یو خو حبشو د رسول اللہ ﷺ پہ مخکی خبری کولی رسول اللہ ﷺ وفرمایلی چہ :
(مايقولون؟ قال يقولون محمد عبد صالح) موارد الظمان ص ۴۹۳

او پہ یو روایت کی راغلی دی چہ نبی کریم ﷺ دحبشو سرہ بعضی حبشی کلمات فرمایلی مثلاً سنہ سنہ یعنی حسن حسن ، (بخاری ج ۱ ص ۴۳۲)

شاہ عبدالعزیز رحمہ اللہ فرمایلی دی چہ : واول کسیکہ قرآن بر آو نازل میشد ، یعنی ذات مطہر انحضرت ﷺ ہرگز معانی ولغات اقوام دیگر بلکہ مخارج حروف ولہجہ کلام ہر فرقہ نمیداستند (فتاویٰ عزیزی ج ۱ ص ۱۳۲)

ددے خخہ وروستہ دمولوی عمر بریلوی ددے زاروان عبارت پہ بارہ کی تاسو فیصلہ وکری ،
مولوی عمر لیکلی دی چہ اللہ تعالیٰ فرمایلی دی چہ : (مَا أَرْسَلْنَا مِنْ رَّسُولٍ إِلَّا بِلِسَانٍ قَوْمِهِ ،
(وَمَا أَرْسَلْنَاكَ إِلَّا كَافَّةً لِلنَّاسِ) تَبَرَّكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلَىٰ نَبِيِّهِ لِيَكُونَ لِلْعَلَمِينَ نَذِيرًا)

حب آپ کو تمام جہانوں کا نذیر اور رسول بنا کر بھیجا تو قانون خداوندی مذکورہ سے نبی ﷺ کو تمام عالمین کی زبانیں سنا کر بھیجا دیوبندی کہیں کہ اردو نبی ﷺ کو ہماری علماء دیوبند سے حاصل ہوا تو یہ قرآن کریم کی صراحت خلاف ہے اور آپنی استاذ غنی کے فخر میں قرآن مجید کا انکار ہے اور رسول اللہ کے بجالی رسول دیوبند قرار دیتے ہیں اللہ تو اپنے رسولوں کی علم کو اپنے طرف منسوب فرمادیں او یہ علماء دیوبند کے طرف یہ ہے فرقہ دیوبندیہ کا ایمان جو معلم گر کو او تمام جہانوں کی حکیم ساز کو اپنا شاگرد تصور کرتے ہیں تو اکابرین دیوبند کا خدائی دعویٰ ظاہر ہو گیا (مقیاس حقیقت ص ۲۰۹)

لعنت اللہ علی الکذبین ، ۱- دبراہین قاطعہ پہ کوم خای کی دخدای دعوہ دہ ؟

۲- پہ کوم خای کی دیوبندیانو تہ معلمین ویلی شوی دی ؟

۳- په کوم ځای کې نبي کریم ﷺ ته شاگرد ویلی شوی دی؟

۴- په کوم نص کې راغلي دي چې د نبي کریم ﷺ ټولې ژبې زده وی؟ تا چې کوم اول ایت لیکلی دی په هغې کې خوستاد دعوی عکس دی، ځکه چې هر پیغمبر دخپل قوم په ژبه باندې رالېږل شوی دی نو د نبي کریم ﷺ قوم عربي وو نو نبي کریم ﷺ هم عربي دی او ددوو نورو ایتونو تعلق خو بالکل ددې موضوع سره نه دی.

۵- قوم مکلف دی چې رسمي ژبه زده کړي؟ او که حاکم مکلف دی چې دخپل رعیت ټولې ژبې زده کړي؟ مخکې مونږ دلایل و لیکل چې د نبي کریم ﷺ ټولې ژبې نه وې زده.

مولانا اشرف علی تهانوي رحمه الله

بریلویان په حکیم الامت مولانا اشرف علی تهانوي رحمه الله باندې هم اعتراضونه کوي حتی چې (معاذ الله) کافرو رته وایي دلته به د الله تعالی په توفیق باندې دوه وو مشهورو اعتراضونو ته جواب لیکو.

اول اعتراض:

رسول الله ﷺ ته چې د غیبی خبرو څومره علم ورکړل شوی وو، نو د ډومره خو هر ماشوم، هر لیونی، بلکې هر حیوان ته ورکړل شوی دی. (حسام البحرین ص ۱۰۹)

الجواب: احمد رضا خان داشرف علی تهانوي رحمه الله عبارت داسې رانقل کړي دي چې: (آپ کے ذات مقدسہ پر علم غیب کا حکم کیا جانا اگر بقول زید صحیح ہو، تو دریافت طلب آمریہ ہے کہ اس غیب سے مراد بعض غیب ہے یا کل غیب؟ اگر بعض علوم غیبیہ مراد ہیں تو اس میں حضور کی کیا تخصیص ہے ایسا علم غیب تو زید و عمر بلکہ ہر صبی و مجنون بلکی جمیع حیوانات و بہائم کی لئے بھی حاصل ہے، (الی قولہ) کیوں کہ ہر شخص کو کسے نہ کسے ایسے بات کا علم ہوتا ہے جو دوسری شخص سے مخفی ہے تو چاہے کہ سب کو عالم الغیب کہا جاویں الخ. (حفظ الایمان ص ۹)

د جواب تفصیل

۱- د مولانا اشرف علی تهانوي رحمه الله عبارت خلاصہ دا ده چې علم الغیب بلا واسطه صرف د الله تعالی صفت دی، په مخلوقاتو کې دهیچا سره نشته او علم الغیب بالواسطه د مخلوق سره شته، لکن ددې په وجه ورته عالم الغیب ویل جایز نه دي، بیا یې ددې لپاره دوه دلیل ذکر کړي دي، مذکور عبارت دوهم دلیل دی، ددې دلیل خلاصه داده چې که نبي کریم ﷺ ته د علم الغیب بالواسطه له وجې د عالم الغیب ویل جایز شي، نو ددې څخه که کل غیر متناهیہ علوم مراد وي نو دا خو

عقلاً او نقلاً محال دي او که بعض علوم مراد وي، نو د بعضي مصداق خو يو هم کيدلی شي دوه هم کيدلی شي او درې هم کيدلی شي نو پدې کې بيا د نبي ﷺ د تخصيص وجه څه ده؟ د مطلق بعضو علم خو د زید او عمر وغيره سره هم شته نو هغوي ته هم بيا عالم الغيب ووايه.

۲- د مولانا اشرف علی تهانوي رحمه الله په عبارت کې مشارکت په مطلق بعض کې ذکر شوی دی اگر چې بيا په مقدرا کې فرق وي، مثلاً د زید سره يو وي د عمر سره دوه وي او د بکر سره لس وي..

۳- د مولانا اشرف علی تهانوي رحمه الله په عبارت کې داسې راغلي دي چې (ايا علم غيب توزير وعرواخ) بريلويان د (ايا) ترجمه په برابر والي او يا تشبيه سره کوي، حالانکې داسې نه ده بلکه ددې لفظ ډير معنی گانې دي لکه اس قسم کا، اس شکل کا، اس قدر، (امير اللغات ج ۲ ص ۳۰۲)

د بريلويانو دوه افتراگانې

۱- د مولانا اشرف علی تهانوي رحمه الله پورې يې دا افتراء کېږي ده چې نبي کریم ﷺ ته يې عالم الغيب ويلي دي، حالانکې اشرف علي تهانوي رحمه الله داسې عقيدې ته د کفر عقیده وايي (بسط البنان الحاقیه حفظ الايمان)

احمد رضا خان ليکلي دي چې: که غيب کے باتون کا جيسا علم رسول الله ﷺ کو ہے ايا تو ہر بچی اور ہر پاگل بلکی ہر جانور اور چار پای کو حاصل ہے (حسام الحرمین ص- ۱۰۹)

يعنی نبي کریم ﷺ ته هم علم غيب حاصل دی او هر ماشوم او ليونی او حيوان ته هم . لعنت الله على الكاذبين : مولانا اشرف علی تهانوي رحمه الله په کوم ځای کې ويلي دي چې علم الغيب رسول الله ته هم حاصل دی او هر ماشوم وغيره ته هم حاصل دی ؟ اشرف علی تهانوي رحمه الله خو ددې دعوي لپاره دليل پيش کوي چې نه نبي ﷺ عالم الغيب دی او نه بل مخلوق.

۲- د مولانا اشرف علی تهانوي په عبارت کې يې د (ايسا) ترجمه په برابر والي سره کېږي ده حالانکې ددې معنی داده چې که مطلق بعض علم مجوز لپاره د اطلاق د عالم الغيب شي نو د مطلق بعض مصداق خو يو هم دی اگر چې ډير دادنی درجې والا وي او هر سړي ته د داسې خبرې علم وي چې د بل چا څخه مخفي وي.

خلاصه دا چې اشرف علی تهانوي رحمه الله نه ددې قايل دی چې لکه څرنګه چې نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عالم الغيب دی همداسې دا شيان هم دي او نه ددې قايل دی چې د نبي کريم صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ علم ددې شيانو سره برابر دی.

دا شرف علی تهانوي رحمه الله دمذکور عبارت په شان عبارت په مواقف کې هم شته: قلنا ما ذکرتم مردود بوجوه اذ الاطلاع على جميع المغيبات لا يجب للنبي اتفاقاً منا ومنكم ولهذا قال سيد الانبياء: ولو كنت اعلم الغيب لاستكثرت من الخير وما مسنى السوء والبعض اى الاطلاع على البعض لا يختص به اى بالنبي صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ (مواقف مع الشرح ص ١٧٥)

٣- مولانا اشرف علی تهانوي رحمه الله د حفظ الايمان په آخر کې همدا عبارت په بل تعبير باندې داسې ذکر کړې دي چې: اگر بعض علوم غيبیه مراد يې تو اسمين حضور کي کيا تخصيص هې؟ مطلق بعض

علوم غيبیه تو غير انبياء کو بهي حاصل يې تو چاهي که سب کو عالم الغيب کېا جاوې الخ ص ١٨ تحت تغير العنوان

منافق بدعتيان نه د حفظ الايمان په عبارت ځان نه پوهوي او نه ورپسې د توضيح لپاره د حفظ الايمان په آخر کې (بسط البنان) او (تغير العنوان) مطالعه کوي.

دا دواړه مولانا اشرف علی تهانوي رحمه الله دخپل عبارت د توضيح لپاره ليکلي دي او د حفظ الايمان سره يو ځای چاپ شوی دی.

دوهم اعتراض

د يوخوب تعبير او د يو مريد خطائی:

د مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله يو مريد خوب وليدلو چې د لا اله الا الله محمد رسول الله کلمه لولي، لکن د محمد الرسول الله په ځای باندې دا شرف علي نوم اخلي (يعنې په خوب کې داسې وايي چې لا اله الا الله اشرف علي رسول الله) مريد فرمايي چې زه پوه شوم چې دکلمې په لوستلو کې راڅخه غلطې وشوه، نو اراده مې وکړه چې په صحيح طريقه باندې لا اله الا الله محمد رسول الله ولولم، لکن بې اختياره مې بيا د ژبې څخه د رسول الله دنوم په ځای باندې اشرف علي ووتلو، حالانکې زه په دې پوهيدم چې داسې صحيح نه ده، لکن بې اختياره مې د ژبې څخه همداسې راوتل، دوه درې وارې چې همدا صورت پېښ شو نو رسول الله صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مې خپلې مخې ته وليدلو يو څو نور کسان هم وولکن ما ځان ټينګ نکړی شو

په ز مکه باندې راوغورزیدم او په زوره زوره مې چیغې کړې چې په همدې حالت کې راوینس شوم، دیداری په حالت کې مې چې کله خیال ته راغله چې تا خو په خوب کې غلط کلمه لوستله نو اراده مې وکړه چې دا خیال د زړه څخه وباسم هسی نه چې بیا غلطه نه شم په همدې خیال باندې کیناستم او په خوب کې چې رانه کومه غلطې شوې وه دهغې د تدارک لپاره مې په رسول الله ﷺ باندې درود شروع کړو لکن بیا مې هم دخولې څخه داسې جمله راوتله چې (اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى سَيِّدِنَا وَنَبِيِّنَا مُوَلَانَا اشرف علی) حالانکې وینس ووم لکن بې اختیاره وم، مجبور وم، ژبه مې په کنترول کې نه وه دا ورځ همداسې تیره شوه په دوهمه ورځ په وینسه باندې را باندې ډیر رقت طاری شوه مې وژل، نورې هم ډیرو جی دي چې دمو لانا اشرف علی تهانوی رحمه الله سره دمحبت باعثي دي (الامداد ص ۳۵)

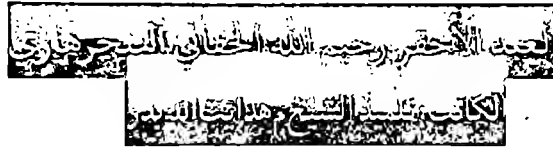
۱- داد خوب واقعه ده، ۲- او ددې خوب په وجه هم دخوب لیدونکی ډیر خفه وو ۳- په خوب کې ورته دخپلې غلطې احساس وشو ۴- لکن بې اختیاره یې د ژبې څخه دا غلطه جمله وتله ۵- په وینسه باندې یې چې په غلطه طریقه باندې درود لوستلو نو هلته فرمایي چې بې اختیاره وم مجبور وم ژبه مې په کنترول کې نه وه ۶- او بیا یې ددې غلطې په وجه ښه ډیر ژړلي هم دي ۷- دخوب تعلق د تعبیر سره وي، کله خوب ظاهراً ښه ښکاري لکن تعبیر یې ډیر خراب وي او کله خوب ډیر بد ښکاري لکن تعبیر یې ډیر ښه وي ابوهریره رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ فرمایلي دي چې: (احب القيد واكره الغل والقيد ثبات في الدين) صحيح البخاری ج ۲ ص ۱۰۳۹) په خوب کې مې زولنې خوښیږي او دغاړې طوق مې نه خوښیږي زولنې د دین په معامله کې ثبات قدمي ده ۸- دخوب په حالت کې انسان مرفوع القلم وي رسول الله ﷺ فرمایلي دي چې: رفع القلم عن ثلاثة: عن النائم حتى يستيقظ، وعن المبتلى حتى يبرأ وعن الصبي حتى يكبر (حم د نه ک) صحيح الجامع الصغير ج ۲ ص ۲۴) أنه ليس في النوم تقریظ انما التفریط فی البقطة (ترمذي ج ۱ ص ۲۵) ۹- په وینسه چې کومې خبرې غیر اختیاري دخولې څخه ووزي هغه موجبي دکفر او دارتداد نه دي الله تعالی فرمایلي دي چې: (رَبَّنَا لَا تُؤَاخِذْنَا إِنْ نَسِينَا أَوْ أَخْطَأْنَا) رسول الله ﷺ فرمایلي دي چې: ان الله تجاوز عن أمتي الخطاء والنسيان وما استكرهوا عليه (مشکوٰة ج ۲ ص ۵۸۴)

قاضی خان فرمایلی دی چې: والفاظی من یجری علی لسانه من غیر قصد کلمه مکان کلمه
(قاضی خان ص ۸۸۳)

همدارنگه یی فرمایلی دی چې: والفاظی اذا جری علی لسانه کلمه الکفر خطأ بأن کان اراد
ان یتکلم بالمیس بکفر فجرى علی لسانه کلمه الکفر خطأ لم یکن ذلک کفراً عند الكل
(قاضی خان ج ۴ ص ۸۸۳)

۱۰- مولانا اشرف علی تھانوی رحمہ اللہ ورته د خوب تعبیر ورکړو چې په دې کې تاته تسلي ده، چې
د چا طرفته چې ته رجوع کوي هغه متبع دستو دی، ددې تعبیر سره سره یې ورته وفرمایلی چې زما پدې
تعبیر اصرار نشته کیدی شي چې دا شیطاني خوب وي، یاد کومې دماغی مریضی څخه راپیدا شوی وي.

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وآله وصحبه اجمعین

دېندي خانې حالات

سُبْحَانَكَ أَيُّهَا الْمَلِكُ الْحَمْدُ لَكَ يَا مُجِيبُ الدُّعَاءِ يَا مُسْتَجِيبُ الْغَمِّ وَالْهِجَرِ يَا مُجِيبُ الْغَمِّ وَالْهِجَرِ يَا مُجِيبُ الْغَمِّ وَالْهِجَرِ

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

د بندی خاني حالات

له څلور کاله ازادۍ څخه وروسته په دوهم ځل سنه ۱۴۳۳ هـ ق د شعبان په اول، تاریخ د ماښام په اتو بجو د لغمان د علیشنگ په لاره د اسلام اباد له پول سره د یو مرتد صلیبي غلام قومندان زمریالي د کسانو لخوا چې دوه ځایه یې راته کمین نیولی وو، ونیول شوم او د نیولو سره یې د ډیرو سختو وړیو لیوانو په شان راباندې له هر طرفه حملي شروع کړې، د کلاشنکوفونو په گنداغونو یې راباندې په ډیره بې رحمۍ سخت سخت گذارونه کول، چې عینکې مې ماتې شوې، د مخ او سترگو په شمول مې ټول بدن تک شین او زخمې زخمې شو، چې یوې چېې سترگې مې تر ډیره وخته پورې بیا کار هم نه کاوه، بل خوا ته همدغو وړیو لیوانو زما په جامو او جیبونو باندې هم حمله وکړه، د نغدو روپیو، د اغوستلو د جامو، عطرو او نوروشیانو په شمول یې هر څه راڅخه چور کړل، تقریباً د یوې گینتهې وهلو او ټکولو څخه وروسته یې زما لاسونه د څو ساعتونو لپاره په اوسپنیزو ولچکونو باندې شاته دومره کلک وتړل، چې یو څو دقیقې وروسته تک شنه شول او وپرسیدل، چې بیا تقریباً تر شپږو میاشتو پورې د ولچکونو داغونه پکې ښکاریدل، تقریباً د شپې لس بجې یې خپل قومندان زمریالي ته په داسې حالت کې وروستل چې لاسونه مې په اوسپنیزو ولچکونو لا هماغسې کلک تړلې شوي وو او د پرسېدو سربېره یې له ډېره درده سختې څړیکې کولې او نور پخپلو وینو لمبیدلې وم، پښې مې له حرکت څخه غورزیدلې وې، په غاړه جامې مې ټولې شکیدلې شکیدلې وې، په سرگو راته هیڅ نه ښکاریدل، صلیبي مرتد غلام زمریالي د خپلو باډارانو انگریزانو د خوشالولو لپاره او د دوي څخه د شرابو وغیره پسخوردود زیاتو لاسته راوړلو لپاره بیا خپلو مرتدو مزدورانو ته امر وکړ چې [به گنداغ بزنیښ] په کنداغونو یې ووهئ! صلیبي لیوانو زما په زخمې زخمې اوزورده بدن باندې یو ځل بیا د کنداغونو سوکانو او لغتو باران شروع کړو او تر هغې یې ووهلم تردې چې دوي ستړي شول او زه بې هوشه شوم.

څو ساعته وروسته چې په هوش شوم، نو د سرک په غاړه د تیلو د پمپ په یوه مُرداره کوټه کې پروت ووم، چې زمریالي به ترینه د موقتي بنديخانې کار اخیست او دوه صلیبي غلامان مې د کلاشنکوفو سره

سرته ولاړ وو، چې د په هوش کېدلو سره يې د سختو څپېړو گذارونه راکړل او د کلاشکوف په برچه يې په ملا او سر باندې سوری کړم او د ډېرو زورولو له پاره يې شخصاً ماته او عموماً اسلام او طالبانو ته فاحشې کنځلې کولې. آخر تقريباً د شپې په دولسو بجو يې ددې ځای څخه د کنډاغونو د يو يو گذار سره سره د زمريالي د کور په طرف روان کړم، هلته چې ورسيدم، نو ومې ليدل چې زمريالی له خپلو بادارانو سره په تيلفون خبرې کوي او د يو افغان مسلمان په نيولو او تعذيبولو ورته دخپلې وفادارۍ ثبوت پيش کوي او د نورو پسخوردو په طمعه ورته د لازياتې خو نخوارۍ اطمینان ورکوي. کله چې له تيلفون څخه فارغ شو، بيا زما طرفته راغلو او يو څو بې رحمۍ څپېړې او لغتې يې بيا هم ووهلم، چې دده لاسونه جامې او پښې هم زما په وينو ولړل شوې، کله چې زمريالی د خوب لپاره ددې ځای څخه لاړو، نو دده کسان راباندې راټول شول، په دوي کې يو تن زما د جيب څه ټولې پيسې ايستلې وې، هغه نورو غلامانو ته منکړو و او نه يې ورسره تقسيمولې، په دې لاندې کې که به يې له ما څخه پوښتنه وکړه چې چا درڅخه روپۍ اخيستي دي او کنه؟ او څو روپۍ وې؟ نو که ما به په اثبات جواب ورکړو، چې را څخه يې اخيستي دي، نو هغه صليبي به سخت سخت ووهلم چې روپۍ يې را څخه اخستي وې او که ددې صليبي ډاکو د وهلو له وېرې به مې په نفې جواب ورکړو نو هغه نورو صليبيانو به سخت سخت ووهلم. اخربيا بې هوشه شوم او د هر قسم جواب ورکولو څخه عاجز شوم، سهار لس بجې يې لوڅې پښې د تيلو د پمپ همغې مردارې کوټې ته په داسې حال کې وروستلم چې ټول بدن مې تک شين، پرسيدلی و او په وينو لړلې جامې مې په بدن پورې وچې شوې او نښتې وې. کوټې ته يې په ډېره بې عزتۍ ور ډيکه کړم، دروازه يې راپسې وتړله او دوي د تيلو د پمپ څخه لاندې د خوړ په اوبو مخونه و مينځل او بيا راغلل، تر لسو بجو پورې همدلته وم، څه د پاسه دولس بجې د لغمان د خيانت ملي [امنيت ملي] نور خونخواران راغلل او په ډيره بې رحمۍ سره يې مو ترته ورو غورزولم، د سوکانو او دلغو گذارونه يې راباندې وکړل، سترگې يې راباندې وتړلې او د لغمان د مرکز په طرف يې روان کړم، په لاره کې يې ځای په ځای امنيت نيولی وو، دې وحشي لېوانو به په موټر کې يو بل ته اشاره کوله (چې سرت ته را اغوستل شوې کڅوړې په کونج کې به ماته ښکارېدله) او بيا به يې د سوکانو او څپېړو باران راباندې شروع کړو، اخري د لغمان د امنيت ملي په جهنم ورننويستم، هلته ۱۷ ورځې او شپې د بې رحمۍ تحقيق او تعذيب لاندې ووم، د لغمان د امنيت ملي مستنطقينو په سينو کې د غوښې زړونه نه وو، د افغانيت او اسلاميت

بوي پکې نه وو. الله جل جلاله، حضرت محمد صلی الله عليه وسلم، اسلام او قران کریم ورته يو عبث او مضحکه شيان وو. د ورځې څو څو ځله به يې زما د زورولو لپاره الله جل جلاله، قران او اسلام ته کنځلې کولې. د هغه ځای د تعذيب تفصيلي بيان زه ونه لېږدوي، زما د قلم له وس او طاقت څخه بهر دي، خو اجمالاً به دومره ووايم چې هلته مې ۱۷ ورځې مکمل د تعذيب لاندې تيرې کړې. په پرې به يې راته دواړه پښې کلکې کلکې وتړلې، يوه توره مرداره ټوټه به يې راته په خوله کې راتخته کړه، په دريو څلورو کسانو به يې زه او هغه پرې نيولي وو، چې زما پښې به يې ورباندې تړلې وي او هره ورځ به کم از کم [۶۰۰] لختې وهل کيدلم، هره ورځ به مې په وينو لړلې پرسيدلې بدن په نوو وينو لمبيدلو او چې کله به بې هوشه شوم بيا به الله تعالی ته معلومه وي، چې څو مره به يې وهلی يم، پښې مې تکې شې او دومره پرسېدلې وې چې په پښو باندې تشاب ته نه شوم تللی، بلکې په گوندو او په څنگلو به تلم او هروخت به يې دومره سخت زندې کولم چې مرگ ته به نژدې شوم، هلته په ۱۷ ورځو کې ۲۱ ځلې بې هوشه شوم او همغلته يې زما دوه نوکونه هم اوويستل او عجيبه لاداده چې يوه ورځ نظارت خانې ته د نقيب الله په نوم څارنوال سره د حقوق بشر په نوم يو هيئت راغلو، د امنيت ملي کارمندانو زرزرماله پښو څخه پلسترونه تاو کړل او هيئت ته يې وروستلم، کله چې هغوي وليدل د دې په ځای چې زما غم و خوري د امنيت ملي کسانو ته يې وويل چې پلسترونه ترينه لرې کړئ! هسي نه چې څوک ووايي چې دا يې وهلی دی.

۱۷ ورځې وروسته يې د لغمان جهنم مرکزي [محبس مرکزي] ته نقل کړم، هلته يې اول د سر وېستان را باندې په زړه او پځه پاکۍ (چاره) باندې داسې په زور زور و خړېل چې ځای په ځای غوځ او وينې شوم. او د دې کار يې را څخه سل روپۍ وغوښتلې، خو زما سره چې هر څه وو، هغه را څخه د دوي مخکنيو همجنسو غلامانو چور کړي وو، چې دوي ته څه شې نه وو پاتې، نه دې وجهې مې ورته وويل چې که کوم پای وازی راته راغی بيا به يې درکړم. هلته مې لايو څو شپې نه وې تيرې کړې. چې د کابل خونخوارانو ترينه کابل ته وغوښتم، يو سهار يې را باندې سترگې وتړلې او د ډير سخت امنيت لاندې يې کابل ته ورسولم او هلته يې د همدې اوسني رياست ۴۰ ته حواله کړم، هلته يې تور چکې ناولې د ترات څخه جوړه شوې درویشي را واغوستله او تنها په يوه داسې کوټه کې يې پنځه شپې واچولم، چې نه پکې فرش و، نه پکې توشک کمبل او بالخت وو، تردې چې يوه ورځ مې ترينه قران کریم وغوښتلو، نو دوي په ډيرو سختو الفاظو راته وويل چې: په تاباندې قران بند دی، په دې پنځو شپو کې هر ساعت د تحقيق، سوکانو، لغتو او زوږندولو د تعذيب لاندې وم او دا به راته ويل کيدل چې: دلته مونږ داسې تعذيب

درکوو چې ودرديږي او داغ درباندي جوړ نسي. چې بيا يې چاته وښايي، کله چې دلته دې غلامانو ته زما د خولې څخه داسې خبره په لاس ورغله چې د خپلو بادرانو څخه ورباندي کړيدت واخلې او يو غږ پ شراب پرې وگتي، نو سترگې يې راباندي وټرلې او راته يې وويل چې: ته حال نه وايې نو بگرام ته دې امريکايانو ته سپارو، زه په زړه کې يو څه ځکه خوشحاله شوم چې د بادار تعذيب د غلام په نسبت يو څه کم وي، ځکه چې غلام د بادار د خوشالولو له پاره د هر قانوني او غير قانوني کار هېڅ پروا نه لري. بلکې د هغه د ژوند مقصد دا وي چې بادار ورته وفادار ووايي. او په يو څه پسخوردويې ونازوي او د بادار سره بيا د چا د خوشحالولو فکر نه وي او د چا د پسخوردو په طمع نه وي، له دې وجهې نسبتاً خوشاله وم. لکن دا خبره دروغ وه، بلکې دوي د خپلو بادرانو په امر باندي يوه بله قصا بځانه لرله چې د (نود) په نوم باندي يادېدل. چې داسې تعذيبونه پکې وو چې د انسان په فکر کې هم نه راتلل. نو زه يې هم د نود (٩٠) قصا بځانې ته نقل کړم، هلته د زمکې لاندي يو دهليز و چې کله يې لاندي ورکوز کړم. نو د محشور وځ مې پکې وليدله، څه بنديان د يو لاس او څه د دواړو لاسونو څخه زورېدو، څوک د جمعې د علامې په شان د لاسونو او پښو دواړو څخه زورېدو، څوک د دوو او سپنو په مينځ کې په سر ودرول شوي وو، څوک به د سختو وهلو لاندي وو، څوک به بې هوشه پراته وو، چا به ژړل، چا به زگيروي کول او چا د وينو قيونه کول او د چا د آلې تناسلي پورې به وزن تړل شوی وو، تردې چې وروسته بيا يو تن د پکتيا د سيد کرم او سيدونکي راته وويل چې يو څو ورځې مخکې يې زما په مخکې زما درې زامن د وهلو لاندي شهيدان کړل.

زما د ورکوزولو سره يې راباندي د وهلو ناتار جوړ کړو، د خولې او پوزې څخه مې وينې روانې شوې او [١٣] شپې يې ووهلم، د شپې ناوخته به يې په ځمکې پورې په کلک زنجير تړلو او د سهار آذان څخه مخکې به يې راپاخولو، بنده کڅوړه به يې سرته را واغوستله او ديوال ته به مو مخ واړولو او په هره دقيقه کې به مو داسې کړيکه اوريدله چې اپاين کو کولا را [يعنې سرته اغوستل شوی کڅوړه په سترگو باندي را کوزه کړه سهار به يې څوک تحقيق ته بيولو او د چا به چې تحقيق پوره شوی وو، نو د سهار له آذان څخه به د شپې تر دوسو بجو پورې په داسې حال کې ديوال ته مخامخ ناست وو، چې په بنده کڅوړه کې به مو سر او سترگې پټې وې چې ملا به مو سخته وچه او شخه شوه او له ډېره درده به کله به اختياره يو طرفته وغورځېدلو، چې بيا به د لغتې له يو گذار او يو څو کنځلو او کړيکو څخه وروسته بيا کينولی شو.

کله چې به د تشاب ضرورت پېښ شو نو ډېر ځله به مو گوته ورته د اجازې اخيستلو له پاره پورته کوله، چې کارمندانو به هېڅ پروا نه کوله، آخر به يې د ډېرو ځورولو او تکليفونو څخه وروسته کله اجازه

راکړه. تشنابونه دوه وو، نو کله به چې هریو تشناب ته یو یو بندي ننوتلو، لا پرتو گانښ به یې نه وو خلاص کړي او اودس ماتې ته به لاس ته وو، چې دروازې ته به یې لغتې بندې کړې او په زوره کړپکې او چیغې به یې کولې چې: (چه میکنې؟ شما دو تا) کله به اودس ماتې پاتې شو او بیرته به په خپل ځای کینولی شو. ۱۳ شپې بعد یې بیا د (۴۰) چهل ریاست ته نقل کړم او جزایي بلاک اووم نمبر کوټې ته یې ورکړم، هلته لس کسان وو چې زه یې یوولسم شوم، د شپې د خوب لپاره پکې ځای نه و، بلکې نمبر په نمبر به ویده کیدلو، د چهل (۴۰) په ریاست کې د ویده کیدو ځای نه وو، د تشناب تکلیف دومره وو چې ځینو بندیانو به د اوسیدلو په کوټه کې په سطل کې او دس ماتولو، د خواراک هیڅ انتظام نه وو، بلکې داوبو یو سپین ګروبی به یې راوړ، چې کله به یو خام آلو او کله به یو خام شلغم پکې له یو طرف څخه بل طرف ته د ماهي په شان غوږې وهلې، له هغې سره به مویو څو کپه ډوډۍ وخورله، زما ورور مولوي نقیب الله او زما اوښی مولوي صاحب عبدالسلام شهید رحمه الله د ننګرهار د پارلمان وکیلانو ته یوه عریضه لیکلې وه، په هغې کې یې زما دهغه زخمونو، نوکونو وېستلو وغیره تعذیبونو ذکر کړی وو چې دوي ماته زاکړي وو، نو پارلمان والاوو، زما د لیدلو لپاره یو هیئت ټاکلی وو، کیدی شي چې کوم خبریال به هم ورسره وو، نو د دې هیئت څخه د ورکولو او پټولو لپاره یې یو ورځ مخکې د وړوګي اختړ په پنځلسم تاریخ باندې د ډیر تعذیب څخه وروسته جهنم مرکزي د پل چرخي محبس ته نقل کړم، او هلته یې دوهم بلاک ته ورکړم، هلته هم صلیبي غلامانو ډیر بد وضعیت کاوه، د اسلام او د قران کریم توهین یې کاوه، تردې چې زه یې د قران کریم تفسیر او د مشکاة شریف د درس په جرم دوه میاشتې جزایي کړم، یوه ورځ یې په ډیره بې رحمۍ د قران کریم په شمول ټول دیني کتابونه راڅخه ویول، اخر مې خپلې غواگانې او د کورنور سامانونه کتابونه وغیره خرڅ کړل او قرضونه مې وکړل او قاضي عظیم وردګ، قاضي احمد نور او ناشنازې زنانه قاضی ته مې ورکړل او د لوی الله جل جلاله په فضل په سنه ۱۴۳۳ هـ (د رمضان په نهمه ویشتم تاریخ را خلاص شوم، او ان شاء الله چې د وینې تر اخري قطرې پورې به د صلیبي بنکیلاک مقابله کوم. (ان شاء الله تعالی).

د صليبي زندانونو د تعذيبونو اجمالي بيان

د صليبيانو په زندانونو کې داسې تعذيبونه دي چې قلم يې د ليکلو توان نه لري، لکه غیر انساني او غیر اخلاقي چلند، د بنديانو د ږيرو خړيل، د بنديانو بربنډول، د بنديانو تر ډيره وخته پورې سترگې تړل، په اوسپنيزو قفصونو کې اچول، قضا حاجت ته پخپله خوښه نه پرېښودل، لاسونه او پښې په ولچکونو باندې کلک تړل، د بنديانو څخه غاښونه ويستل، نو کونه ويستل، سترگې ويستل، رازورندول، په بدن ميخونه وهل دغوښو غوڅول، په کيبل دومره وهل چې دغوښو تکړې ترهل وکړي پورې څيري شي، د مقدساتو توهين دې خوبي تعذيب ورکول په يخنۍ کې ټوله شپه بهر ته په ولاړه تړل، مسلسل څو څو ورځې او شپې په ولاړه ودرول، په سپيو دارل، په بنديانو او ددوي په مخ کې په زنانه وو جنسي تيري کول، په دسيسه يې توگه د بندي څخه دومره رشوت اخستل چې کور زمکه او پټې په کې خرڅ کړل شي، هيڅ قسم علاج نه کول، لکن الحمد لله چې مجاهدين دا هر څه برداشت کوي، لکن دسترگو درې په اندازه هم دښمن ته سر نه ټيټوي.

د زندان يو څو خاطري او قيصې

(۱) په لومړي ځل زما د نيولو سازش داسې جوړ شوی وو چې: زمونږ د ولسوالۍ د يوې بدنامې کورنۍ يو تن جاسوس وو، مخکې يې ديني سبقونه ويلې وو، چې يو څو کتابونه يې له ما څخه هم ويلي وو، د صليبي غلام کرزي د استخباراتو په اداره کې يې پټ کار شروع کړی وو، دده يو د تره زوی د پېښور په يوه مدرسه کې تدريس کاوه، دهغه په ذريعه يې ماته دا پيغام را ورساوه چې د جلال آباد د امنيتي قوماندان (بصير سالنگي) وژلی شم. (بصير سالنگي پخوانی غل، ټوپک سالار، د زرگونو علماوو، طالبانو او حافظانو قاتل وو، چې اوس هم خپلو صليبي بادارنو ته ډېر وفادار وو). زه چونکې د بارې د هاشمي په مدرسه کې مدرس وم او فې الحال مصروف وم، نو دې خبرې ته مې ډېره توجه ونه کړه. لکن د اصليبي جاسوس ډېر خپل کار ته متوجه وو او تريو کال پورې يې بيا د خپل تره زوی په ذريعه باندې دا پيغام را استولو، آخري يې همدغه تره زوی را باندې ډېر باعث شو. زه د امير المجاهدين ملا داد الله تقبل الله شهادت سره د يو چا په ذريعه په رابطه کې شوم، هغه د اکمال له پاره پوره وعده وکړه او يو څه مواد او نغدې روپۍ يې هم را و لېږلې.

له دې څخه وروسته مې دده د تره د زوی په ذریعې باندې راوغوښت. د محترم امیر رحمه الله پیغام مې ورته ورسولو، نغدې روپۍ مې ورکړې. لکن دغه لعین د موادو د وړلو څخه عاجزي ونبودله او ویې ویل چې دا مواد زه نه شم وړلای، دا به تاسو ماته په جلال آباد کې حواله کوئ! یوه ورځ وروسته ما دده د تره زوی له ځان سره بلگری کړ او هغه مواد مو په څه حکمت باندې جلال آباد ته ورسول، په جلال آباد کې د گمرک جومات ته ولاړو او ده ته مو ټیلیفون وکړ، ده وویل چې زه د سرخرو د پېدو سرکه کې یم او در روان یم، لږ وخت وروسته د قاري په شکل یو کس راغلو زموږ په څنگ کې ودریدلو مونږ ته یې زیر زیر وکتل، بیا لږ لږ لارو او ټیلیفون یې راویستلو غالباً د معلوماتو لپاره یې رالېږلی وو، چې رشتیا هم مونږ د گمرک په جومات یې یو او که نه؟ جاسوس د استخباراتو ریاست ته ورغلی دی او تقریباً څه د پاسه یو ساعت پس راغی، زه ورته د ځنډ په وجه په غوسه شوم او ورته مې وویل چې له دې ځای څخه ځو، لکن ده دلته زموږ د مصروفولو لپاره د ځان سره گنډیری راخیستې وې او په دې یې ټینګار کاوه چې لږ کینو او دا ځکه چې ده د استخباراتو کسانو ته همدا ځای ښودلی وو، ما په ډېر ټینګار په زوره روان کړ او دی هم زړه نازېه راسره روان شو، شاته به یې بیا بیا کتل مونږ د تالاشۍ چوک ته په رسیدلو کې وو چې د استخباراتو موټر راغلل او د جومات له دروازې سره ودرېدل، مسلح کسان ورڅخه په ډېره بیه بڼکته شول او مسجد ته ننوتل. ما مزل لږ تیز کړ، لکن تر څو چې په ځان باندې پوهېدل نو همدا خلک له جومات څخه بیرته راوتلي وو، له مونږ څخه راتا و شول او درې واړه یې ونیولو، چې بیا درې ورځې وروسته یې هغه صلیبي جاسوس خوشې کړ او مونږ دواړه د سختو تکلیفونو او کړاوونو څخه وروسته یو کال په، الله تعالی په خیر را خلاص کړو، هغه جاسوس مې بیا تر ننه پورې نه دی لیدلی، یوه ورځ یې زه د پېښور د بورډ په بازار کې لیدلی وم، مانه وو لیدلی، لکن ده لیدلی وم او تر تاج اباد پورې یې منډې وهلې وې زما یو شاگرد قاری صاحب جان محمد شهید رحمه الله زما پسې منډې او ترې وهلې، ډیر وخت وروسته یې یوه ورځ زما سره ملاقات وشو، ما ورته د دې جاسوس نشاندهي وکړه، هغه ساده وو، راته یې وویل چې هغه خو ژاړي او قسمونه کوي چې ما جاسوسي نه ده کړې، ما ورته وویل چې هر څرنگه وي ځان ترینه ساته، لکن هغه رحمه الله بیا هم سادګي کړې وه، زما د لیدلو څخه وروسته سیده جلال اباد ته تللی وو او د همدې جاسوس سره یې لیدلي وو، د جلال اباد د استخباراتو په ریاست

د بندي خانې حالات

کې يې زما څخه يو مبايل اخستی وو. هغه موبايل شهيد ملا داد الله رحمه الله رايلېلی وو او د انفعجار ستم پکې فعال وو، داستخباراتو والا هغه موبايل بيرته عمدي جاسوس ته ورکړی وو. جاسوس بيا قاري صاحب جان محمد رحمه الله ته ورکړی وو. ددې موبايل په لومه باندې يې قاري صاحب رحمه الله هم ورباندې ونيولو چې هغه هم بيا راسره په پلچرخي کې يو ځای بندي وو.

(۲) په دومره سختو وختونو او ظلمونو کې په خپل وينو لړلي بدن، پرسيدلو او په وينو باندې سرو پنبو او او غلبيل غلبيل بدن دومره نه وم خفه، لکه څومره به چې د سپين ږيري پلار اود سپين سري مور، اود خویندو، وروڼو اود بچيانو ويراو بوږنوونکو کړيکو او اوږدو اوږدو حسرتونو او ارمانونو خفه کولم، ځکه چې د صليبيانو د يرغل له شروع د دوي ټول ژوند د غم يو داستان وو چې زما د نيولو په وجه يې غمونو په سل شوي وو.

(۳) د دوهم ځل نيول کيدلو څخه وروسته زما ملگرو، شاگردانو او خپلوانو زما د اخلاصولو کوشش شروع کړی و. څه روپۍ په کور کې وې او څه يې له چا څخه قرض کړې وې او څه نورو خلکو کومک کړی وو، چې دا هر څه ترينه صليبيانو او د دوي انډيوالانو په يو نوم او په بل نوم باندې اخيستي وې.

يو پخوانی طالب چې اوس اړيکی شوی دی (د نود په نوم) زما له ملگرو سره يې زما د اخلاصولو کلکه وعده کړې وه. حالانکې دوهکې يې کوله، نو چې څه ورسره وو هغه ترينه ده اخيستي وو. بيا يې چې يو څه نور راپيدا کړل نو د يو بل خونخوار سره مخ شوي وو، چې زړگی نومیده او د قرغيو د مندر اوړ او سپدونکی و. هغه تره زما د اخلاصولو د دروغو وعده يې په مقابل کې ده اخيستي وو. په آخر کې يې چې کله زه کابل ته نقلولم نو هماغه د حاجي وکیل په نوم د تحقيق مدير چې زه يې سخت تعذيب کړی وم، زما د يو خپلوان سره په رابطه کې شوی وو او د اعتبار جوړولو له پارديې زه ورسره په تينفون هم وغږولم، هغه هم زما د ورخوشي کولو د دروغژنې وعده يې په مقابل کې په لکونو روپۍ په دوهکه ورڅخه اخيستي وې.

(۴) په رياست چهل کې چې زه په کومه کوټه کې وم، هلته مې بنديانو ته د قرآن کریم د سورة انفال ترجمه شروع کړې وه، يوه ورځ د معمول مطابق رياست چهل ته حکومتی درباري ملايان راغلي وو او دا ځل زموږ د اطاق د درس نمبر و، د درس طريقه يې دا وه چې اول به يې کوم آيت مبارک او يا حديث

شریف ولوستلو، دهغې ترجمه او تشریح به یې وکړه، بیا به یې سیاسي بحث شروع کړو، د مجاهدینو بډي او د امریکایانو او د دوي د افغاني غلامانو صفت به یې کاوه. آخر به یې کمپیوټر ولگاوه او د کابل بانک، چارصد بستریا هم کومه بله فدايي حمله به یې ښودله او دا به یې په ظلم تعبیروله.

کله چې د بلعم بن باعور په گډۍ ناست ملا درس شروع کړ، نو د حدیث الفاظ یې داسې وویلې چې: (لِکْلِ سَهْوٍ سَجْدَتَيْنِ) ما ورته وویل چې: مُلا صیّب غلط شوي! داسې ووايه چې: (لِکْلِ سَهْوٍ سَجْدَتَانِ) ځکه چې سجدتان مبتداء مؤخره ده، حالت رفعي یې په الف سره دی، هغه راته وویل چې: همداسې یې په هدایه کې لیکلي دي او مال هدايې څخه په کاغذ رانقل کړي دي، ما ورته وویل چې: په هدایه کې هیڅکله داسې نه دي، خو ملا وارخطا شو، په آخر کې یې ماته وویل چې: ته خو فارغ شوی یې! نو په کوټه کې دې خپلو ملگرو ته ترجمه کوه او درس ورته وایه! ما په دې پوه نه کړو چې ما خو ترجمه شروع کړې ده، بلکې ورته مې وویل چې: ترجمه خو ځکه نه شم کولای ځکه چې په ترجمه کې د یهودو او دنصارو و ذکر راځي او د دې په وجه بیا ماته د وسیه نوره هم غټیږي، نو هغه بلعم بن باعور راته وویل چې: خیر دی! دا آیتونه چې پکې راتلل په منځ کې یې پرېږده. (معاذ الله) او نور آیتونه وایه.

دوهم ځل نیول کېدلو قیصه

په دوهم ځل داسې ونيول شوم چې: د افغانستان د اسلامي امارت د مرکزي کمیسیون په هیئتۍ باندې زه د حاجي هاشم روزگاني سره ملگری وم، لومړی مو د ننګرهار د مجاهدینو مشکلات واورېدل او بیا د اسلامي امارت د لغمان ولایت له والي سره په رابطه کې شو او لغمان ته روان شو. چونکې قانون داو و چې د هر ولایت د هیئتۍ سفر به د هغه ولایت د یو رهبر په ملګرتیا کې کیږي، نو والي حاجي بشیر زمونږ سره یو رهبر ملگری کړ، د هغه په رهبرۍ کې د لغمان له بازار څخه ووتلو او هلته یې بل رهبر ته حواله کړو چې کاوون نومېده. کاوون د علیشنگ په لاره کې د اسلام اباد پول ته نارسیده په یو کور کې د ماښام په انتظار کینولو او راته یې وویل چې: له ماښام څخه وروسته به په تیاره کې پیاده پیاده په چریکي لارو باندې د حکومت له ساحې تېر شو. لکن مونږ بیا پوه نه شو. کاوون له خپل ځان سره خپل پروگرام بدل کړی وو، له ماښام څخه وروسته یې دوه موټر سایکلان راوستل، په یو تن پسې زه کښناستم او په کاوون پسې حاجي هاشم کښناست او په پوځ سرک زمونږ موټر سایکل په مخ روان وو

او کاوون او حاجي هاشم شاته را روان وو، سم سیده د استخباراتو په کمین ورغلو چې د پل یو سراو بل سر ته راته ناست وو، مونږ په سختو ډزو کې له کمین څخه تیر شو، کله چې لږ مطمئن شو، نو ما خپل موټر سایکل چلوونکي ته وویل چې: مونږ خو مخکې وو، له کمین څخه خلاص شو، لکن حاجي هاشم خو به یې خامخا نیولی وي، نو ته خود همدې ساحې او سپدونکې یې، که له چا سره بلد یې نو ورشته چې خبره ورسره وکړو او پیسې ورکړو چې همدا اوس یې را خلاص کړو، ځکه چې وروسته بیا حکومت خبرېږي او خبره به سخته شي. هغه راته وویل چې: زه بالکل بلد یم، موټر سایکل یې ودرولو او ماته یې وویل چې: ته کوز شه! زه چې څنگه کوز شوم نو سمدستي راڅخه په موټر سایکل وټنښتېدلو او له شا څخه یې آواز وکړ چې ته یو پنځه دقیقې انتظار وکړه، زه راحم، هغه لاړو، زه لا ولاړوم چې حاجي هاشم هم د کاروان سره راتنښتېدلی و او په موټر سایکل باندې ډېر په سرعت سره تیر شو، چې دی یې هم بیا په لاره کې پریښی وو، زه چې کله له ده څخه مطمئن شوم، نو یو طرف ته د وتلو اراده مې وکړه، د نابلدیا له وجهې نه پوهېدم چې کوم طرف ته ولاړ شم؟ آخر له سړک څخه لیرې د وړو وړو جوارو په یو پټي کې په دې طمعه غلې څملاستم، چې کېدی شي رهبر به د خپلې کړې وعدې مطابق هماغه ځای ته راپسې راشي په کوم ځای کې یې چې زه کوز کړی او په طمعه وم. نو داسې پټي ته لاړم چې پناه وو، لکن همدا ځای ترینه ښکارېده. خو له بده مرغه هغه رانه غی او د هغه په ځای یو خرکار د پټي په څنګ کې تیر شوی او زه یې لیدلی یم او د حکومت خلک چې په مونږ پسې رامنځ کې شوي وو، هغوي ته یې ښودلی وم، لږ ساعت وروسته پټي محاصره شو او د سختو ډزو څخه وروسته د صلیبي لېوانو په لاس کې داسې وغورځېدل لکه حضرت حسین رضی الله تعالی عنه چې د ظالمو یزیدیانو په لاس کې غورځېدلی وو.

(۵) د دوهمې محکمې له فیصلې څخه وروسته راته قاضیانو په توبه کې وویل چې: دا خودې دوهم

ځل دی، که دا ځلې خلاص شوې بیا به څه کوي؟ چونکې نېصله شوې وه او پیسې مې هم ورکړې وې او مطمئن شوی وم، نو ما ورته وویل چې: د مسجد اود کلیسا جنګ وي نو ته به څه کوي؟ هغوي وشرمېدل او په ټیت سړيې وویل چې: زه به د مسجد طرف ته کېږم. ما ورته وویل چې: دروغ وایې! اوس خود کلیسا په طرف او څنګ کې ولاړ یې! د کلیسا څخه تنخوا اخلې! او د مسجد د خادمانو په خلاف فیصلې کوي! انو هغه یو قاضي نورو ته وویل چې: رشتیا وایې. او دغسې ترېلي زمریان حقه خبره کولی شي.

(٦) د لوی اختر څخه مخکې یوه ورځ راته زندان ته د کور ټول غټ او واړه د ملاقات له پاره راغلل، کله چې د ملاقات وخت ختم شو او شپېلی ووهل شوه، نو د هر بندي پورې ددوي ماشومان نښتي وو او نه ترېنه بېلېدل. په ما پورې وړوکی ٤ کلن زوی ابراهیم او شپږ کلنه لور نښتي وو په سختو چیغويې ژړل او هېڅ راڅخه نه جدا کېدل بل طرفته پولیسو نه پرېښودلو دې عزتی خطروو، چې دا دردوونکي صحنه مې هېڅکله له زړه څخه نه وتله.

(٧) د ډېرو وهلو له لاسه زما سترگو کار نه کاوه، یوه چپه سترگه مې بالکل د وینو په شان تکه سره وه. چې نورو بندیانو به راته وکتل نو سترگې به یې وېرېښېدلې او مخ به یې بل لوري ته واړاوه. د بندیانو له پاره تش په نوم یوه شفاخانه وه، چې ډاکټران پکې د (نود) د مسسټقینو څخه هم ډېر ظالمان وو، خصوصاً د علماوو او طالبانو سره یې دومره وړانه وه لکه څومره چې د هندو له کلمې سره وړانه ده. زه هم د سترگو د علاج له پاره ورغلم. لکن هلته هېڅ ډاکټر راته نه کتل. آخر مایوسه شوم. بیا مې داسې کار شروع کړ چې یو سطل صفا او په به مې دم کړې او په هغې کې به مې مخ ډوب کړ او سترگې به مې پکې وغورولې، چې د الله تعالی جل جلاله په فضل مې نظر بیرته خای ته راغی.

(٨) مونږ په دوهم بلاک کې وو، په دې بلاک کې دوه نیم زره بندیان وو. ددې بلاک له نورو بلاکونو سره د بند او بدتر فرق و، یعنې نور بلاکونه بدتر وو او دا بلاک بد و، اوله دې څخه علاوه په بنديخانه کې د هر بندي یوه بده خاطره دا هم وي چې د یو ځای څخه یې بل ځای ته بدل کړي. زه یې هم د دوه نیم زره بندیانو په منځ کې د پنځو مجاهدینو سره یو ځای د لازیاتو ځورولو له پاره دریم جزایي بلاک ته نقل کړم او مونږ پنځه واړه یې په اول منزل کې په یو وینګ کې واچولو، زموږ څخه مخکې پکې دوه نور داسې لېونیان هم پراته وو چې په هېڅ نه پوهېدل، حتی چې اودس ماتي یې هم په پرتوګ کې کولو. دغه بلاک ته یې د قندهار د محبس ټول مجاهدین هم په دې جرم رانقل کړل چې هلته یې د خپلو حقوقو غوښتنه کوله. بیا ورو، ورو ددې بلاک څلور واړه منزلونه له بندیانو څخه ډک شول. نوي نوي بندیان یې هم بیا همدې بلاک ته راوړل، چې په دې بندیانو کې یو یو غیر مقلد هم راتلو او اتفاقي هر وینګ ته یو یا دوه غیر مقلدین رسیدلي وو. ددوي د شرارت رګ خو په یو ځای کې هم نه درېږي. هلته به یې هم کله په یوه مسئله او کله په بله مسئله کې شرارت جوړولو. کله چې یې بندیان ډېر په تنګ کړل.

د بندی خانی حالات

نو بندیانو په شریکه باندې د بلاک قومندان ته یو څو روپی وړکړې او په دې یې راضي کړ چې زه هر وینګه ته د یو یو ساعت درس او تقریر له پاره ورشم، چې بیا د لوی الله تعالی جل جلاله په فضل به هر وینګ ته ور تلم او د غیر مقلدینو گمراه کوونکي عقاید به مې ورته بیانول او د حنفي مسایلو له پاره به مې د لایل ورته بیانول. د بیان په وخت کې به غیر مقلدین په خپلو کوټو ننوتل، دروازي به یې په ځان پسې بندې کړې او تر هغې به خاموش وو تر څو به چې زه بهر ته نه وم تللی.

وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وعلی آله وأصحابه أجمعین

فهرس

فسق يزید

- فسق يزید ۴
- ۵..... افراط او تفريط
- ۶..... دحضرت حسين عليه السلام اجمالي تعارف
- ۷..... دحضرت حسين عليه السلام دشهادت وړاندوينه
- ۱۰..... مختصر سوال او جواب
- ۱۲..... ديزيد نام نهاد حكومت او دده ظلمونه
- ۱۲..... دحضرت امير معاويه رضي الله عنه وفات او ديزيد په تخت باندې كيناستل
- ۱۲..... مولنا قاسم نانوتوي رحمته الله
- ۱۳..... شيخ الاسلام مفتي محمد تقى العثماني رحمته الله
- ۱۳..... مفتي شفيع رحمته الله
- ۱۴..... داهل سنت والجماعت په نيز دخلافت مسئله
- ۱۴..... په اسلام كې ديزيد د بيعت حادثه
- ۱۷..... ديزيد حكومت په كومه طريقه باندې بناوو؟
- ۱۸..... دحضرت امير معاويه رضي الله عنه وفات څخه وروسته ديزيد حالت
- ۱۹..... يزید چې كله په تخت باندې كيناستلو
- ۲۱..... دمروان شرارت
- ۲۱..... مروان څوك وو؟
- ۲۲..... دمدينې منورې دخلكو د يزید سره بيعت ماتول
- ۲۲..... دا بيعت اهل مدينه وو ولی مات كړو؟
- ۲۲..... داوډ يزید ته دڅه لپاره وراستول شوی وو؟
- ۲۶..... آیا د يزید امارت اجماعی وو؟
- ۲۶..... مولنا قاسم نانوتوي رحمته الله
- ۳۱..... قاری محمد طيب رحمته الله د ديو بند خلوينست كلن مهمتم :
- ۳۱..... حضرت شاه عبدالعزیز رحمته الله : دظالم بادشاه په خلاف قيام په هغه وخت كې ناجايز وي
- ۳۱..... مولنا ظفر احمد العثماني رحمته الله : عنوان لگوي په نوم دتحقيق خروج الامام حسين عليه السلام و امثاله على ائمة الجور :
- ۳۲..... ديزيد په خلاف دحضرت امام حسين عليه السلام خروج
- ۳۷..... دحضرت حسين عليه السلام شهادت

۴۶	دحضرت حسین <small>علیه السلام</small> دقاتلاتو انجام
۴۶	دحضرت امام حسین <small>علیه السلام</small> یوقاتل روندشو
۴۶	دحضرت حسین <small>علیه السلام</small> دیوقاتل مخ تورشو
۴۷	یوقاتل په اوورکې وسوزیدلو
۴۷	دیزید هلاکت
۴۷	په کوفه باندې دمختار تسلط
۴۸	عمرو بن حجاج:
۴۸	شمردو الجشن
۴۸	عبدالله بن اسد جهني، مالک بن بشیر او حمل بن مالک
۴۸	عمرو بن سعد
۴۹	حکیم بن طفیل
۴۹	زید بن رقاد
۴۹	سنان بن انس
۴۹	عبیدالله بن زیاد
۵۰	مختار خوک وو؟
۵۰	دحضرت حسین <small>علیه السلام</small> دقاتلینو لپاره د حضرت زینب <small>علیها السلام</small> نبیرا:
۵۰	دیزید په فسق باندې اتفاق
۵۰	یزید د الله عزوجل په محکمه کې: الله جل جلاله فرمائی چی: فَخَلَفَ مِنْ بَدْرِهِمْ خَلْفٌ أَضَاعُوا الصَّلَاةَ وَاتَّبَعُوا الشَّهَوَاتِ فَتُوفَ يَقْتُولُونَ عِيَا
۵۱	یزید د رسول الله <small>صلی الله علیه و آله</small> په محکمه کې: (۱) رسول الله <small>صلی الله علیه و آله</small> فرمائی چی زما امت به په انصاف باندې کلک وي
۵۱	یزید دابن عباس رَحْمَةُ اللهِ په محکمه کې:
۵۲	یزید د عبدالله بن زبیر <small>رضی الله عنه</small> په محکمه کې: حضرت عبدالله بن زبیر <small>رضی الله عنه</small> به په خطبه کی فرماییل چی:
۵۲	یزید دحضرت عبدالله بن حنظله <small>رضی الله عنه</small> په محکمه کې:
۵۲	یزید د منذر بن زبیر <small>رضی الله عنه</small> په محکمه کې:
۵۲	یزید دخپل خوی معاویه بن یزید په محکمه کې:
۵۳	یزید د ابن زیاد په محکمه کې:
۵۳	یزید د حضرت عمر بن عبدالعزیز <small>رضی الله عنه</small> په محکمه کې:
۵۳	یزید دشاوولی الله الدهلوي <small>رضی الله عنه</small> په محکمه کې:
۵۳	یزید دمجددالف ثانی <small>رضی الله عنه</small> په محکمه کې:
۵۳	یزید دشاه عبدالعزیز <small>رضی الله عنه</small> په محکمه کې:
۵۴	یزید د مولنا قاسم نانوتوی <small>رضی الله عنه</small> په محکمه کې:
۵۴	یزید د مولنا رشید احمد گنگوهي <small>رضی الله عنه</small> په محکمه کې:
۵۴	یزید د مولنا اشرف علی تهانوي <small>رضی الله عنه</small> په محکمه کې:

۵۴	یزید د مولنا حسین احمد مدنی <small>رحمۃ اللہ علیہ</small> بہ محکمہ کی:
۵۴	یزید دقاری محمد طیب <small>رحمۃ اللہ علیہ</small> بہ محکمہ کی:
۵۵	یزید دمولنا عبد الشکور لکھنوی <small>رحمۃ اللہ علیہ</small> بہ محکمہ کی:
۵۵	یزید د مولنا حبیب الرحمن اعظمی <small>رحمۃ اللہ علیہ</small> بہ محکمہ کی:
۵۵	یزید د حضرت بنوری <small>رحمۃ اللہ علیہ</small> بہ محکمہ کی:
۵۵	یزید د حضرت احمد علی لاہوری <small>رحمۃ اللہ علیہ</small> بہ محکمہ کی:
۵۵	یزید دمفتی محمد شفیع <small>رحمۃ اللہ علیہ</small> بہ محکمہ کی:
۵۶	یزید دمفتی جمیل احمد اودمفتی عبد الشکور ترمذی <small>رحمۃ اللہ علیہ</small> بہ محکمہ کی:
۵۶	یزید د حضرت لدھیانوی شہید <small>رحمۃ اللہ علیہ</small> بہ محکمہ کی:
۵۶	یزید د صوفی عبد الحمید سواتی <small>رحمۃ اللہ علیہ</small> بہ محکمہ کی:
۵۶	یزید د سید عطاء اللہ شاہ بخاری <small>رحمۃ اللہ علیہ</small> بہ محکمہ کی:
۵۶	خلاصہ:
۵۷	دیزید تکفیر او عدم تکفیر
۵۷	امام احمد بن حنبل <small>رحمۃ اللہ علیہ</small> :
۵۷	حافظ ابن تیمیہ <small>رحمۃ اللہ علیہ</small> :
۵۸	مولنا رشید احمد گنگوہی <small>رحمۃ اللہ علیہ</small> :
۵۸	مولانا الوسی <small>رحمۃ اللہ علیہ</small> :
۵۸	لعن یزید
۶۰	پہ شعر او پہ ابن زیاد باندی لعنت
۶۰	دامارۃ الصبیان د حدیث تشریح
۶۲	دا صیانی دلہ خوک وو؟
۶۳	پہ بعضی احادیث کی دیزید پہ نوم باندی تصریح
۶۴	د (مغفور لہم) د حدیث تشریح
۶۴	دقیصر خہ خہ شی مراددی؟

دمماتیت بنتہ

۷۲	دمماتیانو (اشاعۃ التوحید والسنة) خطرناک مسائل
۷۵	دمماتیت فرقی مؤسس
۷۶	دصلحی کوششونہ
۷۹	دعتابت اللہ شاہ مماتی د علم حدود:
۸۰	داسلامی عقائد و اصول
۸۲	اشاعۃ التوحید والسنة او کہ اشاعت التلیس والالحاد والضلالة؟
۸۳	دمماتیت د فتی پہ خلاف باندی لیکل شوی کتابونہ

دعذاب قبر او حیات فی القبر

۸۵ مسئلہ د عذاب قبر او د حیاة فی القبر
۸۶ د اعادی دروح بہ بارہ کی دماتیانو عبارات
۸۸ د اہل سنت والجماعہ دلائل
۸۹ قرآن کریم شخہ د زمکنی قبر ثبوت :
۹۰ احادیث مبارکہ او د قبر مفہوم :
۹۲ اہل لغت او د قبر مفہوم
۹۳ د دیوبند اکابر او د قبر مفہوم
۹۳ دماتیانو وسوسہ
۹۶ د قبر او د برزخ بہ مابین کی نسبت
۹۶ د قبر او د برزخ بہ مابین کی منافات نشہ
۹۷ بہ قبر کی د روح اعادہ (یعنی حیاة فی القبر)
۱۰۰ د حیات فی القبر او اعادہ الروح احادیث متواتر دی
۱۰۲ حیاة فی القبر (یعنی) اعادہ د روح او علماء
۱۰۲ امام اعظم ابو حنیفہ <small>رحمہ اللہ</small>
۱۰۲ امام احمد بن حنبل <small>رحمہ اللہ</small>
۱۰۲ امام نووی <small>رحمہ اللہ</small>
۱۰۲ حافظ ابن حجر
۱۰۳ علامہ عینی <small>رحمہ اللہ</small>
۱۰۳ علامہ قسطلانی
۱۰۳ ملا علی القاری <small>رحمہ اللہ</small>
۱۰۳ علامہ الوسی <small>رحمہ اللہ</small>
۱۰۳ حافظ ابن قیم <small>رحمہ اللہ</small>
۱۰۴ مولنا عبد العزیز فرہاری <small>رحمہ اللہ</small>
۱۰۴ علامہ ابن ابی العز <small>رحمہ اللہ</small>
۱۰۴ امام تقي الدين السبكي <small>رحمہ اللہ</small>
۱۰۴ حافظ ابن تیمیہ <small>رحمہ اللہ</small>
۱۰۴ ابن الہمام <small>رحمہ اللہ</small>
۱۰۴ علامہ شبیر احمد عثمانی <small>رحمہ اللہ</small>
۱۰۴ مفتی عزیز الرحمن <small>رحمہ اللہ</small>
۱۰۴ مولنا اشرف علی تھانوی <small>رحمہ اللہ</small>
۱۰۴ مفتی رشید احمد لدھیانوی

۱۰۴ مولنا خير محمد جالندھري <small>رحمۃ اللہ علیہ</small>
۱۰۵ علامه انورشاہ کشميري <small>رحمۃ اللہ علیہ</small>
۱۰۵ نواب قطب الدين <small>رحمۃ اللہ علیہ</small>
۱۰۵ مولنا نصيرالدين الغور غشتوي
۱۰۵ شاہ عبدالعزیز محدث دهلوي <small>رحمۃ اللہ علیہ</small>
۱۰۵ مولنا خليل احمد سہارنپوري <small>رحمۃ اللہ علیہ</small>
۱۰۵ مولنا ادريس کاندھلوي <small>رحمۃ اللہ علیہ</small>
۱۰۵ مفتي محمد شفيع
۱۰۵ مولنا زکريا <small>رحمۃ اللہ علیہ</small>
۱۰۵ د روح او د جسد قوي تعلق
۱۰۶ انواع التعلق
۱۰۷ عالم القبر او عالم النوم
۱۰۹ د مماتيانو وسوسي او د هغې جوابونه
۱۰۹ (۱) فان قيل: بعضي مفسرين د حیات روحاني ذکر کوي؟
۱۰۹ (۲) فان قيل: د اعادي د روح په باره کې د بعضي سلفو په کلام کې توقف ذکر شوی دی؟
۱۰۹ (۳) فان قيل: د بعضو عباراتو څخه نفې د اعادي رافهميري؟
۱۰۹ (۴) فان قيل: که په قبر کې حیات حاصل شي، نو بيا خو دانسان لپاره درې ژوندونو نه راغلل
۱۰۹ (۵) فان قيل: اهل بدعت معتزله چې پنجپيريان، مماتيان، پتھريان، چھتروپريان او اشاعتيان ورته وايي د حیات فی القبر او د اعادي د روح د متواترو احاديثو څخه دانکار لپاره بهانه کوي چې دا احاديث د قران څخه مخالف دي، ځکه چې په قران کریم کې د مماتيانو د پرويزي نظر مطابق، نفې د اعادي ذکر شوې ده، الله تعالی فرمايي چې: ..
۱۱۰ د يمسک لپاره د مماتيانو په معنی اعتراضات
۱۱۱ (۶) فان قيل: چې حیات فی القبر ثابت شو نو بيا ورته ميت ولي وايي؟
۱۱۲ (۷) فان قيل: چې بعضي اهل سنت خو حیات فی القبر ته حیات دونوي وايي دهغوي څخه حکم دی؟
۱۱۲ (۸) فان قيل: چې دمرگ څخه وروسته جسد د ميت فرد دی او که نه؟
۱۱۳ (۹) فان قيل: چې دميت په باره کې دارسال الروح عقیده صحيح ده او که د امساک الروح؟
۱۱۳ (۱۰) فان قيل: چې دمرگ څخه وروسته دونوي ادراک پاتې کيږي او که ختميږي؟
۱۱۳ (۱۱) فان قيل: چې د مماتيانو په بعضي کتابونو کې نوع من الحيوة ذکر شوی دی؟
۱۱۴ (۱۲) فان قيل: چې د مماتيانو په بعضي کتابونو کې دهمدي دونوي عنصري جسم سره د ثواب او د عذاب تعلق ذکر شوی دی؟
۱۱۴ (۱۳) فان قيل: چې د شرح عقائد د عبارت څخه خو معلوميږي چې د ميت د ثواب او د عذاب لپاره اعاده نه ده ضروري،
۱۱۴ (۱۴) فان قيل: چې په شرح العقائد کې خو يې دومره ادراک او حیات منلی دی چې دهغې په وجه درد د عذاب او لذت د تنعيم محسوسوي (قدر ما يدرك ألم العذاب او لذت التنعيم) (شرح العقائد مع النبراس ص ۲۰۹).....
۱۱۵ (۱۵) فان قيل: چې په المهند کې يې د نبي کریم صلی الله عليه وسلم د حیات فی القبر په باره کې ليکلي دي چې دونيوه لا برزخه؟

- ۱۱۶ (۱۶) فانقیل: چې د اهل الدنيا او اهل البرزخ په مابین کې تعلق شته او که ختم دی؟
 ۱۱۶ (۱۷) فانقیل: امواتو ته کله اعاده د روح کیري؟ یوه دقیقه بعد که یو ساعت بعد او که یوه ورځ بعد؟
 ۱۱۷ (۱۸) (دمحمد انورشاه الکشميري رحمه الله عبارت)
 ۱۱۸ (۱۹) فانقیل: د یو حدیث څخه معلومیري چې اعاده الروح به قیامت په ورځ کیري؟
 ۱۱۸ (۲۰) فانقیل: چې صوفیه وو دجسم مثالي ذکر کړی دی
 ۱۱۸ (۲۱) فانقیل: کوم انسان چې لېوه خوړلی وي او بیا دده جسم ته عذاب میلاو شي نو دا لېوه ورسره ولې نه تکلفیري؟
 ۱۱۸ (۲۲) فانقیل: چې دحیات فی القبر د عقیدې والا به د یو څو ورځو لپاره په قبر کې واچوو بیا به وگورو چې ژوندی پاتې کیري او که نه؟
 ۱۱۹ (۲۳) فانقیل: چې جسم ته حیات فی القبر ثابت دی، نو بیا یې ښځه ولې کونډه ده؟
 ۱۱۹ دحیات فی القبر څخه دمنکرینو (اشاعتیانو) حکم
 ۱۱۹

حیات الانبیاء او سماع النبی صلی الله علیه و سلم عند القبر

- داهل سنت والجماعة مسلک ۱۲۳
 یو څو وضاحتونه ۱۲۵
 تنقیحات بر دعوه وعقیده مماتیان د جسم مثالي تحقیق ۱۲۸
 ددماتیانو سره دبحث کولو لنډه طریقه ۱۳۴
 دلانل ۱۳۴
 اول قراني دلیل: ۱۳۴
 دقرآن کریم سیاق په حیات جسمانيه باندې دلالت کوي ۱۳۵
 جمهور مفسرین هم فرمایي چې د شهیدانو ژوند جسماني دی ۱۳۶
 دحیات الشهداء څخه په حیات الانبیاء باندې استدلال ۱۴۲
 د احادیثو څخه دلانل ۱۵۰
 اول دلیل: دحضرت انس رضی الله عنه حدیث: ۱۵۰
 مصححین او مستدلین: ۱۵۱
 پدې حدیث د اعتراضاتو څخه جوابات: ۱۵۳
 دحیات الانبیاء په باره کې دامام ذهبي ۱۵۴
 ۳- فانقیل: چې دا حدیث د قرآن څخه مخالف دی په قرآن کې راځي چې اِنَّكَ مَيِّتٌ ؟ ۱۵۴
 دوهم د ابو الدرداء رضی الله عنه حدیث: ۱۵۵
 مصححین او مستدلین: ۱۵۶
 پدې حدیث د اعتراضاتو څخه جوابات: ۱۵۷
 دریم دحضرت اوس بن اوس رضی الله عنه حدیث ۱۵۹
 مصححین او مستدلین: ۱۵۹
 څلورم دحضرت انس رضی الله عنه حدیث: ۱۶۰
 پنځم د ابو هريرة رضی الله عنه حدیث: ۱۶۳

۱۶۴ مصححین او مستدلیں:
۱۶۷ شہیرم دحضرت عبداللہ رضی اللہ عنہ حدیث:
۱۶۷ مصححین او مستدلیں:
۱۶۸ اووم دحضرت ابوہریرہ رضی اللہ عنہ حدیث:
۱۶۹	فانقیل: چہ دلرہی شخہ پہ خومر، مودہ کی نبی کریم ﷺ تہ درود ور رسولی شی؟
۱۶۹	فانقیل: چہ دا حدیث دقرآن دایت شخہ مخالف دی چہ انک لاتسمع الموتی؟
۱۶۹	فانقیل: چہ حضرت عایشہ رضی اللہ عنہا بسماع الموتی نہ منی؟
۱۷۰ توثیق الرواة:
۱۷۲ ددی حدیث پہ بارہ کی دمماتیانو نظر:
۱۷۲ مصححین او مستدلیں:
۱۷۶ اتم دابو ہریرہ رضی اللہ عنہ حدیث:
۱۷۷ مصححین او مستدلیں:
۱۷۷ نہم حدیث:
۱۷۸ لسم حدیث:
۱۷۸ یوولسم حدیث:
۱۷۹ دولسم حدیث:
۱۷۹ دیارلسم حدیث:
۱۷۹ خوارلسم حدیث:
۱۸۰ دیا رسول اللہ او دیا محمد آواز:
۱۸۲ دحیاء الانبیاء احادیث متواتر دی:
۱۸۲ دصحابہ و آثار:
۱۸۵ اجماع الأمة:
۱۸۷ مذاہب اربعہ:
۱۸۷ احناف:
۱۸۷ مالکیہ:
۱۸۸ شوافع:
۱۸۸ حنابلہ:
۱۸۹ دحجاء النبی ﷺ عقیدہ دواقعاتو پہ رہاکی:
۱۸۹ دسلطان نورالدین زنگی رحمہ اللہ خوب:
۱۹۰ دابو بکر صدیق رَضِیَ اللہُ عَنْہُ وفات:
۱۹۰ دحرہ واقعہ:
۱۹۰ حاجی امداد اللہ مہاجر مکی رحمہ اللہ:

۱۹۰	د روضې مبارکې څخه دلاس مبارک ظاهریدل:
۱۹۱	ددیوبند اکابر
۲۰۰	دمماتیانو یو څو وسوسې
۲۰۰	اوله وسوسه: مړي ته د روح د اعادې عقیده ددې ایت څه مخالفه ده چې
۲۰۲	د بېسک لپاره د مماتیانو په معنی اعتراضات
۲۰۳	فانقیل: چې جسد خو همدلته په دنیا کې دی، څرنگه عالم البرزخ ته لاړو؟
۲۰۳	دوهمه وسوسه: په ایت کریمه کې د مړي لپاره د دوو ژوندونو ذکر راغلی دی، یو په دنیا کې او دوهم په اخرت کې، که په قبر کې هم ژوند راشي نو بیا څو ژوندونونه دوه نه شول بلکه درې شول حالانکه الله تعالی فرمایي چې
۲۰۴	دریمه وسوسه: د یو حدیث څخه معلومیږي چې اعاده الروح به د قیامت په ورځ کیږي کعب بن مالک <small>رضی الله عنه</small> فرمایي چې:
۲۰۴	څلورمه وسوسه: په قبر کې د نبی <small>صلی الله علیه و آله</small> او شهید او دعام مؤمن د ژوند څه فرق دی؟
۲۰۵	پنځمه وسوسه: چې په قبر کې ژوند حاصل شو نو دا څرنگه ژوند دی چې تنفس پکې نشته؟
۲۰۵	شپږمه وسوسه: چې پیغمبر په قبر کې ژوندی دی او مونځ کوي نو اودس چهره کوی؟
۲۰۵	اومه وسوسه: چې نبی <small>صلی الله علیه و آله</small> او شهید ته په قبر کې رزق ورکول کیږي نو قضایي حاجت چهره کوي؟
۲۰۵	اتمه وسوسه: چې پیغمبر <small>صلی الله علیه و آله</small> په قبر کې ژوندی دی نو بیا صحابه کرام دا اختلاف په وخت کې ولې د نبی <small>صلی الله علیه و آله</small> قبر ته نه ورتلل او ولې یې د نبی <small>صلی الله علیه و آله</small> څخه پوښتنې نه کولې؟
۲۰۶	نهمه وسوسه: بعضې صوفیا کرام څو جسم مثالي مني؟
۲۰۷	لسمه وسوسه: الله تعالی فرمایي چې: (إِنَّكَ لَا تَسْمَعُ الْمَوْتَى) نونبي کریم <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> یې څرنگه اوري؟
۲۰۷	یوولسمه وسوسه: نبی <small>صلی الله علیه و آله</small> تقریباً درې شپېته کاله ژوندی وو، نو که په قبر کې هم ژوندی ومنلی شي نو بیا څو د نبی <small>صلی الله علیه و آله</small> عمر درې شپېته کاله نه شو بلکه په سلگونو شو.
۲۰۸	دولسمه وسوسه: کله چې د روح د جسم سره تعلق وي نو بیا ورته میت او مړی څرنگه وایي ولې یې خنډی؟
۲۰۸	دریارلسمه وسوسه: الله تعالی فرمایي چې: (اموات غیر احیاء وما یשמرون أیام یبعثون) اموات جمع دمیت ده او میت دیته وایي چې روح پکې نه وي او د روح تعلق هم پکې نه وي، (عقیده الامت ص ۱۴۳)
۲۰۸	څوارلسمه وسوسه: مماتیان خلکوته وایي چې زمونږ او اهل حیات والاو، اختلاف د نبی کریم <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> په حیات دونیوي کې دی، مونږ وایو چې د نبی کریم <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> حیات برزخي دی او اهل حیات وایي چې د نبی کریم <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> حیات دونیوي دی
۲۰۹	پنځلسمه وسوسه: سلیمان علیه السلام وفات شو او تر دیرې وخته پورې چاته معلومات نه وو
۲۰۹	شپاړسمه وسوسه: مماتیان د عزیر علیه السلام د واقعي څخه هم استدلال کوي چې که هغه ژوندی وای نو د سلو کالو په بارانونو بادونو وغیر باندې ولې پوه نه شو؟
۲۰۹	اوولسمه وسوسه: مماتیان ددې ایت څخه استدلال کوي چې: (وَإِذَا النُّفُوسُ زُوِّجَتْ) ؟
۲۰۹	اتلسمه وسوسه: مماتیان دا لاندې ایتونه تلاوت کوي او په قبر کې د نبی کریم <small>صلی الله علیه و آله و سلم</small> دموت لپاره ترېنه استدلال کوي
۲۱۰	نولسمه وسوسه: د حیات الانبیاء عقیده، د اسلام د بنیادي عقائدو څخه نه ده؟

۲۱۰ شلمه وسوسه: معاتيان اعتراض كوي چي ديو صحابي كور ته نبي ك ﷺ ورغلو
۲۱۲ يو ويشتمه وسوسه: اشاعتيان وايي چي زمونږ دجماعت نوم په قران كې شته
۲۱۲ دوه ويشتمه وسوسه: معاتيان وايي چي مولې لبي كريم ﷺ ته په جنت كې ژوندى وايو او تاسو ورته په ځمكه كې ژوندى وايي ، لهذا زمونږ عقیده ستاسو څخه بهتره ده
۲۱۲ در ويشتمه وسوسه: په حديث كې راځي چي: لو كان موسى حيا ما وسعه الا اتباعى ، د دې حديث څخه معلومېږي چي موسى عليه السلام ژوندى نه دى ؟
۲۱۳ څلېر شتمه وسوسه: مولانا رشيد احمد گنگوډي رحمه الله فرمايي چي څوك چي وايي چي نبي كريم ﷺ پخپله سلام اوري هغه كافر دى
۲۱۴ پنځه ويشتمه وسوسه: ايا صحابه وو ژوندى پيغمبر خښ كړى وو ؟
۲۱۴ شپږ ويشتمه وسوسه: په فتاوى البلد الحرام كې يې ليكلي دي چي نبي كريم ﷺ پخپله سلام نه اوري ؟
۲۱۴ اوه ويشتمه وسوسه: ايا په قبر كې دحيات الانبياء د عقيدې پوښتنه كيږي ؟
۲۱۴ اته ويشتمه وسوسه: دحضرت عثمان په درود ولي نبي صلى الله عليه وسلم نه خبريدلو ؟
۲۱۵ نهه ويشتمه وسوسه: مولانا زكريا رحمه الله ليكلي دي چي مړي يې نه اوري
۲۱۵ ديرشمه وسوسه: يو كتاب دى په نوم د (فاتحه كاصحيح طريقه) په هغې كې يې ليكلي دي چي سماع النبي عند القبر نشته ، او په هغې دمولنا حسين احمد مدني رحمه الله دستخط هم دى
۲۱۵ د حيا الانبياء څخه دمنكرينو معاتيانو حكم:
۲۱۷ دحيات الانبياء دمستلي مرتبه

د نبوت او ختم نبوت عقیده

۲۲۰ داهل سنت والجماعت عقیده
۲۲۰ داهل بدعتو معاتي اشاعتيانو عقیده
۲۲۱ داهل سنت والجماعت دلايل
۲۲۲ دمعاتيانو دليل
۲۲۳ د روح او دجسد قوي تعلق
۲۲۴ عالم القبر او عالم النوم

د رسول الله ﷺ د روضي مبارکي زيارت

۲۲۶ داهل سنت والجماعت مسلک
۲۲۶ داهل بدعتو مسلک
۲۲۷ داهل سنت والجماعت دلايل
۲۲۸ درسول الله ﷺ زيارت د علماوو له نظره
۲۲۹ د روضي مبارکي زيارت د واقعاتو په رڼا كې

د روضي مبارکي د فضيلت عقیده

۲۳۳ داهل سنت والجماعت مسلک
۲۳۳ داهل بدعتو مسلک
۲۳۵ دهماتيانو دانکار وجه
۲۳۵ دهماتيان وسوسي

د شهيدانو جسماني ژوند

۲۳۸ داهل سنت والجماعت مسلک
۲۳۸ داهل بدعتو مہاتيانو مسلک
۲۳۸ اول قراني دليل:
۲۳۹ دقرآن کريم سياق په حيات جسمانيه باندې دلالت کوي
۲۴۱ جمهور مفسرين هم فرمايي چې د شهيدانو ژوند جسماني دی
۲۴۶ دشهيدانو دجسماني ژوند څخه دانکار نقصانونه
۲۴۸ حيات الشهداء دواقعاتو په رڼا کې
۲۵۱ دهماتيانو دليل

کرامت بعد الوفات

۲۵۵ داهل سنت والجماعت مسلک
۲۵۵ داهل بدعتو مسلک
۲۵۵ داهل سنت والجماعت دلايل
۲۵۸ دقبر له دننه څخه دسبحان الله اواز
۲۵۹ دحضرت زید بن خارجه رضی الله عنه کرامت، له مرگ څخه وروسته خبرې
۲۵۹ ۱۴- دحضرت خبيب رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کرامت بعد الوفات
۲۶۲ دحضرت ابو معاويه کرامت، دقبر تر لرې حده خوشبويي
۲۶۲ دحضرت حمزه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کرامت: قبر کې دننه سلام
۲۶۲ دحضرت طلحه رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کرامت
۲۶۳ دابن عباس رَضِيَ اللهُ عَنْهُ کرامت
۲۶۳ کرامت بعدالموت دعلماوو دفتوو په رڼا کې

عرض الأعمال

۲۶۵ داهل بدعتو مسلک:
۲۶۵ داهل سنت والجماعة دلائل
۲۶۷ مصححين
۲۶۸ دأمت علماء او عرض الاعمال:

ايصال الثواب

۲۷۲..... داهل سنت والجماعت مسلک:
۲۷۲..... دایصال ثواب لپاره شرطونه:
۲۷۳..... دلایل:

مسئله الاستشفاع عند قبر النبی صلی الله علیه وسلم

۲۷۹..... داهل بدعتو مسلک
۲۷۹..... داهل سنت والجماعة دلائل
۲۸۱..... دا حکم اوس باقي دی
۲۸۲..... مصححین:
۲۸۳..... دأمت دعلماوو خخه داستشفاع ثبوت

مسئله سماع الموتی

۲۸۷..... د اهل السنة والجماعت مسلک:
۲۸۸..... د اهل بدعتو د مسلک تفصیل:
۲۹۰..... د رسول الله صلی الله علیه وسلم په باره کې گستاخانې:
۲۹۰..... دصحابه کرامو په باره کې گستاخي:
۲۹۰..... د امام بخاري رحمه الله په باره کې گستاخي:
۲۹۲..... دسماع الموتی لپاره د جمهورو دلائل
۲۹۸..... مصححین او مستدلین
۳۰۱..... سماع فی الجمله داجماع الأمت په رڼا کې
۳۰۲..... سماع الموتی ته دکفر او د شرک ویونکو مماتیانو بدعتیانو دلائل
۳۰۴..... دحجة الله فی الارض محمد امین صفدر اوکاروي رحمه الله خونډوره مکالمه
۳۰۹..... جواهر القرآن
۳۱۲..... دمذکوره فتویٰ خخه په صراحة سره پنځه امور رامعلوم شول:
۳۱۲..... د مماتیانو یو څو وسوسې
۳۱۲..... ۱-سوال: دمرگ په وخت کې د میت ظاهري او باطني حواس، معطیري او که نه؟ که معطیري نو سماع به یې څنگه وي
۳۱۲..... ۲-سوال: ایا مری صرف سلام، خفق النعال، اذان پیغام اوري او که هر څه اوري؟
۳۱۳..... ۳-سوال: دخومره نږدې فاصلې څخه یې اوري؟
۳۱۳..... ۴-سوال: سماع صرف روح کوي او که صرف جسد یې کوي او که روح مع الجسد دواړمېې کوي
۳۱۳..... ۵-سوال: ایا مری یې عادة اوري او که خرق العادة؟
۳۱۳..... ۶-سوال: سماع الموتی ماتحت الاسباب او که ما فوق الاسباب
۳۱۴..... ۷-سوال: په قران کریم کې الله تعالی ته سمیع ویلي شوي دي او د انسان باره کې راخي چې (وجعلناه سمیعا بصیرا) نود دواړو په مابین کې څه فرق دی؟

رسالة التوسل

۳۱۶.....	د اهل بدعتو مسلک.....
۳۱۷.....	دتوسل معنی او مفهوم.....
۳۱۷.....	دتوسل بالذوات حقیقت او طریقہ.....
۳۱۸.....	دمستحب توسل اقسام.....
۳۱۸.....	د اول قسم توسل لپاره دلائل.....
۳۱۹.....	ددوهم قسم توسل لپاره دلائل.....
۳۲۰.....	شرائع من قبلنا.....
۳۲۲.....	ددريم قسم توسل دلائل.....
۳۲۳.....	دخلورم قسم توسل دلائل.....
۳۲۶.....	تفسير جواهر القرآن.....
۳۲۷.....	دحديث وضاحت.....
۳۲۹.....	دپنجم قسم توسل لپاره دلائل.....
۳۳۱.....	مصحيحين.....
۳۳۳.....	صاحب جواهر القرآن.....
۳۳۴.....	دشپږم قسم (تبرک بآثار الصالحين) لپاره اجمالي دلائل.....

دامت دعلماوو څخه دتوسل ثبوت

۳۳۶.....	(۶) دامام بخاری رحمه الله څخه دتبرک ثبوت.....
۳۳۷.....	(۷) دامام نووی رحمه الله څخه دتبرک ثبوت.....
۳۳۹.....	دامام ابوحنيفه رَحْمَةُ اللَّهِ بِهِ قَبْر باندې دامام شافعي تبرک حاصلول.....
۳۴۰.....	تبرک بزيارة القبور.....
۳۴۰.....	استفاده من القبور.....
۳۴۱.....	دوفات څخه وروسته د اولياوو سره ملاقات.....
۳۴۱.....	دامت دعلماوو څخه دتوسل ثبوت.....
۳۴۶.....	صاحب جواهر القرآن.....

حکم التعويد

۳۴۷.....	وضاحت.....
۳۵۱.....	حکم التعويد.....
۳۵۱.....	اوله تمهيدې خبره.....
۳۵۱.....	اسباب قطعيه.....
۳۵۱.....	اسباب ظنيه.....
۳۵۱.....	اسباب وهميه.....

۳۵۲.....	داسبابو قطعيه وو حکم:
۳۵۲.....	داسبابو ظنيہ وو حکم:
۳۵۲.....	داسباب و هميه وو حکم :
۳۵۲.....	داسباب و هميه وو لپاره يوڅو مثالو نه :
۳۵۴.....	دوهمه تمهيدې خبره:
۳۵۴.....	دریمه تمهيدې خبره :
۳۵۵.....	دعملياتو احکام.....
۳۵۶.....	اول قسم احاديث:
۳۵۷.....	دوهم قسم احاديث:
۳۵۷.....	ددمونو په باره کې يو څو احاديث:
۳۵۹.....	دتعويذونو په باره کې يو څو احاديث او اثار.....
۳۶۲.....	په تعويذونو کې ديا بدوچ ليکل.....
۳۶۲.....	په غير مسلم باندې ځان دمول او يا ترېنه تعويذ غوښتل.....
۳۶۴.....	ايا په دم او په تعويذ کې فرق شته اوکته ؟.....
۳۶۵.....	په عملياتو کې دشيخ د اجازې حکم.....

دمودوديت فتنه

۳۶۹.....	مودودي او دانيياوو عليهم السلام توهين.....
۳۶۹.....	دانيياوو توهين:
۳۷۰.....	دحضرت داود عليه السلام توهين :
۳۷۰.....	دحضرت آدم ﷺ توهين:
۳۷۰.....	دحضرت نوح ﷺ توهين :
۳۷۱.....	دحضرت يوسف ﷺ توهين:
۳۷۱.....	دحضرت يونس ﷺ توهين :
۳۷۱.....	دحضرت موسى ﷺ توهين :
۳۷۱.....	مودودي اود تحريف عقیده:
۳۷۲.....	مسئله عصمت الانبياء.....
۳۷۴.....	متعلقات العصمت.....
۳۷۵.....	دانبيا و د عصمت او داويلاء وو د حفاظت په مابين کې فرق.....
۳۷۵.....	دانبياوو د عصمت دلائل.....
۳۸۰.....	مودودي او دصحابه وو رضی الله عنهم توهين.....
۳۸۰.....	دحضرت عثمان ؓ توهين:
۳۸۱.....	دحضرت معاويه ؓ توهين.....

۳۸۲ دحضرت عائشہ رضی اللہ عنہا اود حضرت حفصہ رضی اللہ عنہا توهين:
۳۸۲ متعه جائزه ده:
۳۸۲ دصحابه وو كرامو عدالت
۳۸۴ په صحابه وو كرامو باندې داعتراض كونكو حكم
۳۸۴ مودودي داكابرو علماوو په نظر كې:

تصوف

۳۸۸ دتصوف متعلق يو څو مسائل
۳۸۹ دشيوخ دتصورحكم
۳۹۰ دكرامت تعريف
۳۹۰ خوارق
۳۹۱ دكرامت يو څو مسائل
۳۹۳ دكشف او دكرامت په منيخ كې فرق
۳۹۴ قطب
۳۹۴ حلول
۳۹۴ حلول:
۳۹۵ عام الفهم مثال:
۳۹۵ وحدة الوجود
۳۹۷ دتوحيد اقسام
۳۹۷ وحدة الشهود

دبريلويت فتنه

۳۹۹ احمد رضا خان پيژندنه
۴۰۰ داحمد رضا خان استاذان
۴۰۲ بريلويان دانگريزانو په خدمت كې
۴۰۵ دبريلويانو عقيدوي شركيات او بدعات

مسئلة العلم الفهيم

۴۰۶ علم الغيب دالله تعالى خاص صفت دى
۴۰۷ مسئله علم الغيب
۴۱۱ داهل سنت والجماعت دعقيدې وضاحت
۴۱۳ حكم
۴۱۵ داهل بدعتو (بريلويانو) عقیده
۴۱۵ داهل بدعتو بريلويانو دلايل
۴۱۵ قرآني دلايل:

۴۱۹.....	داحادیثو خجہ استدلالات
۴۲۲.....	دأهل سنت والجماعت دلائل
۴۲۲.....	قرآنی دلائل:
۴۲۳.....	داحادیثو خجہ دلائل
۴۲۷.....	عام الفہم دلیل:

دحاضر او ناظر مسئلہ

۴۳۰.....	مسئلہ دحاضر او ناظر
۴۳۰.....	دبریلویانو دعویہ
۴۳۰.....	دبریلویانو پہ دعویہ باندی تنقیحات
۴۳۱.....	دأهل سنت والجماعت او دأهل بدعت بریلوی مختصرہ مکالمہ
۴۳۳.....	جواب دعویہ
۴۳۴.....	حکم
۴۳۴.....	وضاحت دجواب دعویہ
۴۳۴.....	دبریلویانو مغالطات
۴۴۹.....	دأهل سنت والجماعت دلائل

دمختار الكل مسئلہ

۴۶۳.....	مختار الكل صرف الله تعالى دی
۴۶۶.....	بریلویان دمحبب الرسول ﷺ دعنوان لاندی دقرآن او دست سرہ دشمنی کوی
۴۶۶.....	عقیدہ دمختار الكل او قرآن
۴۷۰.....	دأهل بدعتو د دلائلو تحقیق
۴۷۰.....	قرآنی دلائل
۴۷۳.....	وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ وَلَا لِمُؤْمِنَةٍ إِذَا قَضَى اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَمْرًا أَنْ يَكُونَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ مِنْ أَمْرِهِمْ ۚ وَمَنْ يَعْصِ اللَّهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا مُبِينًا
۴۷۳.....	(وَمَا أَنْتُمْ بِالرُّسُولِ فَخُذُوهُ وَمَا نَهَكُمُ عَنْهُ فَأَنْتَهُوا وَاتَّقُوا اللَّهَ ۚ إِنَّ اللَّهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ)
۴۷۴.....	(وَمِنْهُمْ مَنْ يُلْمِزُكَ فِي الصَّدَقَاتِ فَإِنْ أُعْطُوا مِنْهَا رَضُوا وَإِنْ لَمْ يُعْطُوا مِنْهَا إِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ)
۴۷۴.....	(وَمَا نَقْمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ فَضْلِهِ)
۴۷۵.....	بریلویان نبی کریم ﷺ ته عین الله وایبی
۴۷۷.....	داحادیثو خجہ استدلالات
۴۷۷.....	انما انا قاسم والله يعطی
۴۷۷.....	(لا یأتی ابن آدم النذر بشی لم اکن قدرته)
۴۷۸.....	دفضالہ بن عبید رضی الله عنه حدیث
۴۷۹.....	بو رجل ته دري لمونخونو معافول
۴۸۰.....	ام عدا ﷺ ته د نوحی اجازت

۴۸۰.....	اسقاط الكفارة.....
۴۸۱.....	ان ابراهيم حرم مكة و انى حرمت المدينة.....
۴۸۲.....	د حضرت خزيمه <small>رضي الله عنه</small> وغيره شاهدي.....
۴۸۳.....	اعطيت مفاتيح خزائن الارض.....
۴۸۳.....	حضرت علي <small>رضي الله عنه</small> ته اجازت چي خپل زوی ته نوم محمد.....
۴۸۳.....	او کښت ابو القاسم کيږدي.....
۴۸۴.....	د لمر واپس کول.....
۴۸۵.....	وجدته في غمرات من النار.....
۴۸۵.....	فأخرجته إلى ضحضاح.....

معجزات او کرامات صرف دالله تعالی په اختیار کې دي

۴۸۶.....	معجزات او کرامات صرف د الله تعالی په اختیار کې دي.....
۴۸۷.....	معجزات او کرامات نه دنيي او د ولي خلق دی او نه کسب، بلکې صرف دالله فعل دی.....
۴۸۷.....	قرآني دلائل.....
۴۹۰.....	احاديث.....
۴۹۳.....	د علماوو اقوال.....
۴۹۹.....	معجزه چا دنيي فعل گڼلو؟.....
۵۰۱.....	کرامت.....
۵۰۳.....	د اهل بدعتو د دلائلو تحقيق.....
۵۰۳.....	د آصف رضي الله عنه کرامت.....
۵۰۴.....	د عيسى عليه السلام معجزات.....
۵۰۵.....	د علماوو د اقوالو څخه استدلالات.....
۵۰۵.....	د شرح مواقف عبارت: ۱- د شرح مواقف د عبارت څخه معلومېږي چې معجزه د نبي فعل دی او دنيي په اختيار کې ده.....
۵۰۷.....	د فتح الباري عبارت.....
۵۰۷.....	د امام رازي رحمه الله عبارت.....
۵۰۸.....	د مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله عبارت.....

د نور او بشر مسئله

۵۱۲.....	د اهل سنت والجماعت عقیده.....
۵۱۳.....	د بېرلويانو و همي دلائل.....
۵۱۶.....	د رسول الله <small>صلى الله عليه وسلم</small> د بشریت دلائل.....
۵۱۸.....	حکم.....

- ۵۲۲ د استمداد من غير الله جايز او ناجايز صورتونه
- ۵۲۶ د نداء الى غير الله اقسام
- ۵۲۸ په ما فوق الاسباب کې د غير الله څخه امداد غوښتل داکابرو په نيز شرک دی
- ۵۳۶ د اهل بدعتو (بريلويانو) عقیده
- ۵۳۶ د اهل بدعتو اعتراضاتو ته جوابات
- ۵۴۱ مظاهر
- ۵۵۲ په مافوق الاسباب کې د غير الله څخه دکومک دغوښتلو دشرک دلایل
- ۵۵۷ د اهل بدعتو بريلويانو د دلایلو څخه جوابات
- ۵۵۸ د قرآن څخه غلط استدلالات
- ۵۵۸ (لَا هَبَ لَكَ عِلْمًا زَكِيًّا)
- ۵۵۹ اَنَا اَتَيْكَ بِه قَبْلَ اَنْ يَرْتَدَّ اِلَيْكَ طَرَفُكَ
- ۵۶۰ د عيسى عليه السلام معجزات همدارنگه شق القمر
- ۵۶۰ (فَاعْتَبِرُونِي بِقُوَّةٍ)
- ۵۶۱ وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَالصَّلَاةِ
- ۵۶۱ هَذَا عَطَاؤُنَا فَامْنُنْ أَوْ أَمْسِكْ بِغَيْرِ حِسَابٍ
- ۵۶۱ فَالْمُدَبِّرَاتِ أَمْرًا
- ۵۶۲ د احاديثو څخه غلط استدلالات
- ۵۶۲ (إِنَّمَا أَنَا قَاسِمٌ وَاللَّهُ يُعْطِي)
- ۵۶۲ د حضرت ربيعة رضی الله عنه واقعه
- ۵۶۴ د سلمة بن الأكوع رضی الله عنه د پوندي واقعه
- ۵۶۴ معجزات او کرامات
- ۵۶۸ په کرامت او عقیده کې فرقونه
- ۵۶۸ تصرف
- ۵۶۹ د صوفیه وو په اصطلاح کې هغوي تصرف په معنی د کرامت او د خوارقو سره دی
- ۵۷۰ حدیث ابن عمر (أذكر أحب الناس إليك)
- ۵۷۰ د عبدالله بن عباس پښه ماته شوه او دیا محمده او اواز یې وکړو؟
- ۵۷۰ اعینونی یا عباد الله
- ۵۷۱ روایه - علی - أعوذ بدينال عليه السلام
- ۵۷۲ په یو روایت کې راغلي دي چې حضرت بلال بن الحارث المزني په قحط سالی کې یا محمده وويلي (کامل ابن عدی).....
- ۵۷۲ د عبدالرحمن مسعودي په خولی یا محمده لیکل شوی وو
- ۵۷۲ د مرجع په شپه دموسی عليه السلام مدد
- ۵۷۲ د حضرت ساریه واقعه

۵۷۴.....	دعلماوو اقوال.....
۵۷۴.....	داحمد بن علوان خُخه استمداد.....
۵۷۴.....	اذا تحيرتم فى الامور فاستعينوا باصحاب القبور؟.....
۵۷۵.....	د شيخ صلاح الدين رحمه الله قول.....
۵۷۵.....	د صاوي عبارت.....
۵۷۵.....	د امام صاحب رحمه الله عقیده.....
۵۷۶.....	د اشعة اللمعات عبارت.....
۵۷۶.....	د تفسير كبير عبارت.....
۵۷۷.....	د شاه ولي الله رحمه الله ذ همعات عبارت.....
۵۷۹.....	د شاه عبدالعزيز رحمه الله عبارات.....
۵۸۳.....	استمداد از ارواح.....
۵۸۴.....	تشریح الجوابين.....
۵۸۷.....	د ابن عربي رحمه الله د عبارت مزید تشریح.....
۵۹۰.....	د دوويند د اکابرو د عبارتو خخه استدلالات.....
۵۹۰.....	د امداد المشتاق عبارت:.....
۵۹۰.....	کشف القبور.....
۵۹۱.....	د حضرت مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله د اشعارو وضاحت.....
۵۹۴.....	دمولانا قاسم نانوتوي رحمه الله د اشعارو وضاحت.....
۵۹۶.....	د حاجي امداد الله مهاجر مکي رحمه الله د اشعارو وضاحت.....
۵۹۸.....	د ريحانة الهند شيخ ذکريا رحمه الله د عبارت توضیح.....
۵۹۹.....	دمولانا مناظر احسن گيلانی د عبارت توضیح.....
۵۹۹.....	استمداد از ارواح:.....

د بريلويانو خطرناک عبارات

۶۰۱.....	د بريلويانو خطرناک عبارات.....
۶۰۲.....	د الله تعالى په باره کي خراب عقائد او رسول الله ﷺ ته د الوهيت مرتبه ورکول.....
۶۰۲.....	۲- رسول الله ﷺ د مخلوق نور نه دی بلکې د خالق نور دی:.....
۶۰۳.....	۳- رسول الله ﷺ په خپل ذاتي قدرت سره د ټولې دنيا رازق دی:.....
۶۰۳.....	۴- الله تعالى د معراج په شپه خپله د خپل خان سره ملاقت وکړو:.....
۶۰۳.....	۵- رسول الله ﷺ عين خدای وو:.....
۶۰۴.....	۶- حضرت علي کرم الله وجهه ته د الله تعالى د صفاتو ورکول:.....
۶۰۴.....	۷- الله تعالى ديدايش عقیده.....
۶۰۵.....	۸- رسول الله ﷺ بلا تشبيه د الله تعالى خوی دی (معاذ الله):.....

- ۹- احمد رضا خان دشمیدلی قلم دشر انتها: ۶۰۵
- دیغمبرانو په باره کې دبریلویانو یو څو خطرناک عقاید ۶۰۵
- ۲- رسول الله ﷺ دمخوې او داثبات په دفتر کې اخرنی افسر دی: ۶۰۵
- ۳- رسول الله ﷺ دتوبې دروازه بندولی شي ۶۰۶
- ۴- شیخ عبدالقادر جیلانی رَحْمَةُ اللهِ تَه په نبی کریم ﷺ باندې ترجیح: ۶۰۶
- ۵- شیخ عبدالقادر جیلانی رحمه الله ته په یوسف علیه السلام باندې ترجیح: ۶۰۶
- ۶- شیخ عبدالقادر جیلانی رحمه الله ته په ټولو انبیاءو علیهم السلام باندې ترجیح: ۶۰۶
- ۷- یحی منیری رحمه الله ته په خضر علیه السلام باندې ترجیح: ۶۰۶
- ۸- دعیسی علیه السلام توهین ۶۰۷
- ۹- پیغمبر ﷺ په شیطان باندې قیاسول: ۶۰۷
- ۱۰- دآدم علیه السلام توهین: ۶۰۷
- ۱۱- دمحمد صلی الله علیه وسلم توهین: ۶۰۷
- ۱۲- درسول الله ﷺ دخوشیوې سره مشابعت: ۶۰۸
- ۱۳- پیغمبر ﷺ دښکاری خاور په شکل: ۶۰۸
- ۱۴- دانما أنا بشر اواز غیر اختیاري وو: ۶۰۸
- ۱۶- محمد ﷺ په مؤمنینو کې ندی داخل: ۶۰۸
- دصحابه کرامو په باره کې دبریلویانو یو څو خطرناک عقاید ۶۰۸
- دصحابه وو سره دبرابروالي دعوی: ۶۰۸
- ۲- دابو بکر صدیق رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سره دبرابر والي دعوه: ۶۰۹
- ۳- دحضرت عثمان رَضِيَ اللهُ عَنْهُ توهین: ۶۰۹
- ۴- دعبداالله ابن أم مکتوم رَضِيَ اللهُ عَنْهُ توهین: ۶۰۹
- ۵- رسول الله ﷺ دصحابه وو څخه خفه وو: ۶۰۹
- ۶- دحضرت عبدالرحمن قاري رَضِيَ اللهُ عَنْهُ تکفیر: ۶۰۹
- ۷- دحضرت عایشې رضی الله عنها توهین: ۶۰۹
- بریلویان اولیاء الله په شیطان باندې قیاسوي: ۶۱۱
- شیطان هم غایبانه امداد کولی شي: ۶۱۱
- شیطان هم علیم غیب لري: ۶۱۱

ارشاد العباد فی محفل المیلاد

- ارشاد العباد فی محفل المیلاد ۶۱۲
- دمیلاد دمحفل بانې ۶۱۴
- دعید میلاد النبی دجلوس ابتداء ۶۱۵

۶۱۵	محفل میلاد
۶۱۵	دمفسرینو، محدثینو او دفقهاوو په نظر کې
۶۱۵	دعلماوو نظرونه
۶۱۸	دمروجه عید میلادالنبي ﷺ تردید لپاره دمولنا اشرف علي تهانوي رحمه الله دلایل
۶۱۸	قرآني دلایل:
۶۱۹	حدیث:
۶۲۰	اجماع الامت:
۶۲۲	قیاس
۶۲۲	مولانا اشرف علي تهانوي رحمه الله د دې څخه وروسته د عید میلادالنبي دموجدینو دلایل ذکر کړي دي او هغې ته یې جوابونه ورکړي دي
۶۲۳	د ابو لهب خوشحالیدل
۶۲۴	دعیسی علیه السلام دمایندې ورځ
۶۲۴	په یوم الولادت کې دنبی ﷺ دغه ورځ
۶۲۷	د ازادیو د ورځو لمانځل
۶۲۷	د حاجي امداد الله رَحْمَةُ اللهِ د هفت مسائل تحقیق
۶۲۸	درې اویا علماء
۶۲۸	المهند علی المهند

عملي بدعات

۶۳۲	عملي بدعات
۶۳۳	په قبرونو باندې گنبد جوړول
۶۳۷	په قبرونو باندې خادرونه اچول
۶۳۸	په قبرونو باندې د یوې بلول
۶۳۹	په قبرونو باندې گلان اچول
۶۴۰	په قبرونو باندې هر کال عرس کول
۶۴۲	په اذان کې گوتې ښکلول
۶۴۲	د جنازې د لمانځه څخه وروسته بالالتزام دعا کول
۶۴۳	د سلفیه وو د دلیل جائزه
۶۴۴	د فقهاؤ کرامو رائي
۶۴۵	د جنازې پسې شاته ذکر بالجهر او نعت خواني
۶۴۵	د دفن څخه وروسته په قبر باندې اذان
۶۴۵	داولیاوو په نوم حیوانات ذبح کول
۶۴۷	د ځناورو قبر ته بیول او هلته یې د حلالولو حکم
۶۴۷	قضاء عمري

۶۴۷.....	مروجه قضاء عمري بدعت دی
۶۵۰.....	دحيلة اسقاط شرعي حیثیت
۶۵۱.....	دحيلة اسقاط تشریح
۶۵۱.....	دحیلې اقسام
۶۵۲.....	دققهاء کرامو رنې
۶۵۲.....	شرائط
۶۵۳.....	دققهاوو کرامو حيله اسقاط او په مروجه اسقاط کې فرق

عبارات الاکابر

۶۵۹.....	شاه اسماعیل شهید رحمه الله
۶۷۰.....	مولانا قاسم نانوتوي رحمه الله
۶۷۱.....	دمولانا قاسم نانوتوي رحمه الله عبارت تشریح
۶۷۱.....	دبریلویانو دجل
۶۷۲.....	دمولانا قاسم نانوتوي عبارت تشریح
۶۷۲.....	دبریلویان دجل
۶۷۳.....	دمولانا قاسم نانوتوي عبارت
۶۷۳.....	دوهم اعتراض: په اعمالو کې امتیان دانبیاوو سره برابریدلی بلکې ترینه
۶۷۳.....	او چیدلی شي
۶۷۴.....	دجواب تفصیل
۶۷۵.....	حضرت مولانا رشید احمد گنگوہي رحمه الله
۶۷۶.....	مولانا خليل احمد سهارنپوري رحمه الله
۶۷۶.....	انوار الساطعه دریان مولود وفاتحه
۶۷۷.....	پدې مسایلو باندې رد
۶۷۷.....	البراهین القاطعة
۷۸۲.....	مولانا اشرف علی تھانوي رحمه الله
۷۸۳.....	دبریلویانو دوه افتراگانې
۷۸۸.....	د بندې خانې حالات
۷۹۳.....	دصلیبې زندانونو دتعدیونو اجمالي بیان
۷۹۳.....	د زندان یو څو خاطري او قبصې
۷۹۶.....	دوهم ځل نیول کېدلو قيصه

